NAZIONALE
8
R. BIBLIOTECA
50 E
8
CENTRALE V. E. II
ROMA

A.V. II. 20

8-50-E 8

Alexandri Sollini.

LIBRI DECEM HYPOTYPOSEON THEOLOGICARVM, SIVE REGVLARVM

ad intelligendum ſcripturas diuinas, in duas partes diſtributi. Quarum prior, quæ octo libros complectitur, locos aliquot communes ad ſcripturarum exactam intelligentiam ſpectantes ſatis enucleatè tractat.

Poſterior, quæ duobus voluminibus clauditur, duas Regularum Quinquagenas continet: quas non inutiles fore illis Theologis, qui ſacris Bibliorum myſterijs initiantur, re ipſa cognoſces.

HAC SECVNDA EDITIONE SVMMA CVRA AC DILIGENTIA elaborati, & multorum locorum noua interpretatione, qui nonnullos hactenus fefellerant, inſigniti, A MARTINO MARTINI Cantapetrenſi, ſacræ Theologiæ Magiſtro, ac primo poſt. CCC annos à Salmanticenſi Academia condita, ſacrorum Bibliorum in tribus linguis Primario ac perpetuo interprete; A IOANNE BRACAMONTIO Auilenſi viro admodum Illuſtri Academiæ præfecto, ad id munus obeundum cooptato, elucubrati.

SALMANTICAE,

Ex officina Ildefonſi à Terranoua, & Neyla.

M D L X X X I I.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Eſta taſſado en   marauedis el pliego.

Cenſura.

ESTE Libro eſta corregido conforme a la Cenſura que del dieron por orden y mandamiento del Conſejo de la Sancta General Inquiſicion, los Señores Doctor Caño Canonigo de la Magiſtral de Salamanca, Fray Gaſpar de Vzeda Guardian de Sant Franciſco de Salamanca, El Maeſtro fray Iuan de Gueuara Cathedratico de Viſperas de Theologia, El Maeſtro fray Domingo Bañez Cathedratico de Durando, Y el Padre Ribera de la Compañia. Y hauiendo yo viſto y conferido la Cenſura, con los lugares que en el libro van borrados traſtados, y emendados, por orden aſsi meſmo de los Señores del Conſejo de la Sancta general Inquiſicion, hallo que eſtan conformes, y por verdad lo firme de mi nombre, en Madrid, ſeys de Nouiembre, de Mil y Quinientos y ochenta años.

Fr. Hernando
del Caſtillo.

¶ 2

EL REY.

POR quanto por parte de vos el Guardian, Frayles y Conuento del Monaſterio de Sant Franciſco de la ciudad de Salamanca, nos ha ſido fecha relacion, que el Maeſtro Martinez Cathedratico de Hebreo, en la Vniuerſidad dela dicha ciudad defunto, hauia dexado al dicho Conuento por ſu teſtamento, el priuilegio y licencia que de nos tenia para imprimir vn libro que hauia compueſto, llamado Hypothypoſis, el qual ſiendo detenido por el Sancto officio, ſe hauia pueſto diligencia, para que corregido y emendado, ſe pudieſſe tornar a imprimir, la qual emienda y correction hauia ſido cometida a ſeys Theologos de la dicha Vniuerſidad, por el dicho Sancto officio de la general Inquiſicion, por cuyo mandado ſe os hauia entregado el cuerpo del dicho libro, de que haziades preſentacion, corregido y emendado ſupplicando nos vos mandaſſemos conceder licencia y priuilegio por veynte años, para le poder imprimir y vender, para que el dicho Conuento pueda tener algun aprouechamiento, o como la nueſtra merced fueſſe, lo qual viſto por los del nueſtro Conſejo, por os hazer bien y merced, fue acordado que deuiamos mandar dar eſta nueſtra cedula, para vos en la dicha razon, e yo tuue lo por bien. Por la qual vos damos licencia y facultad, para que vos, o la perſona que vueſtro poder huuiere, y no otra perſona alguna podays hazer imprimir el dicho libro, que de ſuſo ſe haze mencion en eſtos nueſtros Reynos de Caſtilla, por tiempo y eſpacio de diez años, primeros ſiguientes, que corren y ſe cuentan deſde el dia de la fecha deſta nueſtra cedula en adelante, ſo pena que qualquier perſona, o perſonas, que ſin para ello tener vueſtro poder lo imprimiere, o vendiere, o hiziere imprimir, o vender, pierda toda la impreſsion que hiziere, con los moldes y aparejos della, y mas incurra en pena de cinquenta mil marauedis, cada vez que lo contrario hiziere, la qual dicha pena ſea la tercia parte para la perſona que lo denunciare, y la otra tercia parte para el juez que lo ſentenciare, y la otra tercia parte para la nueſtra camara y fiſco, con tanto que todas las vezes que huuieredes de hazer imprimir el dicho libro, durante el dicho tiempo de los dichos diez años, le traygays al nueſtro Conſejo, juntamente con el dicho cuerpo de libro emendado, de que arriba ſe haze mencion que en el fue viſto que va rubricado y firmado en el fin del, de Miguel de Ondarça Çauala nueſtro eſcriuano de camara, de los que reſiden en el nueſtro Conſejo, para que ſe vea, ſi la dicha impreſsion eſta conforme a el, y ſe ostaſſe el precio como ſe huuiere de vender, ſo pena de caer e incurrir en las penas contenidas en la dicha Pragmatica. Y mandamos a los del nueſtro Conſejo, y a otras qualeſquier juſticias, deſtos nueſtros Reynos, que guarden, cumplan y executen eſta nueſtra cedula, y todo lo en ella contenido. Fecha en Badajoz, a diez y ſiete dias del mes de Nouiembre, de Mil y Quinientos y ochenta años.

YO EL REY.

Por mandado de ſu Mageſtad.

Antonio de Eraſſo.

INDEX AVTHORVM TAM SACRORVM QVAM PROPHANORVM, QVI IN HIS LIBRIS CITANTVR.

AMBROſius.
Auguſtinus.
Athanaſius.
Arnobius.
Apollinarius Laodicenus.
Athenagoras.
Amphilochius Iconijepiſcopus.
Africanus Chronographus.
Albinus.
Aretha.
Anſelmus.
Ælianus.
Ammonius interpres Ariſtotelis.
Ariſtoteles.
Biblia ſacra in tribus linguis.
Baſilius.
Beda.
Bernardus.
Boetius.
Chryſoſtomus.
Cyrillus Alexan.
Cyprianus.
Clemens Alexandri.
Clemens Papa.
Concilia Gręca & Latina.
Chriſtianus Druthmarus.
Cantacuzenus.
Caſsianus.
Caſsiodorus.
Chromatius.
Cicero.
Decretum Gratiani.
Decretales epiſtolæ.
Damaſcenus.
Dorotheus Tyri epiſcopus.
Dionyſius Areopagita.
Didymus Hieronymi magiſter.
Euſebius Cæſarienſis.
Epiphanius.
Eucherius.
Egeſippus.
Euthymius.
Euſtratius.
Euripides.
Epigrammata Græca.
Eraſmus.
Gregorius Magnus.
Gregorius Nazianzenus.
Grego Niſſænus.
Galenus.
Gelaſius Papa.
Hieronymus.
Hippolytus martyr.
Hilarius.
Homerus.
Heſiodus.
Heſychius Lexicographus.
Horatius.
Hebræorum Rabbini.
Ignatius.
Irenæus.
Iuſtinus martyr.
Iuſtinus Hiſtori.
Ioſephus.
Iſychius in Leui.
Iſidorus.
Iuuenalis.
Iſocrates.
Lactantius.
Laurentius Valla.
Leo primus.
Lyſias orator.
Marcellus Papa.
Martialis poeta.
Maximus Taurinenſis.
Maximus monachus.
Macrobius.
Nicephorus.
Numenius.
Origenes.
Oecumenius.
Oroſius.
Orpheus.
Philo Iudæus.
Philo Carpathius.
Philippus presbyter.
Plinius vterque.
Phocylides.
Pindarus.
Plato.
Plutarchus.
Pauſanias.
Plotinus.
Politianus.
Quintilianus.
Sophocles.
Seneca vterque.
Suidas.
Seruius Gramma.
Socrates Hiſtori.
Sozomenius.
Theodoretus.
Theophylus Alexandrinus.
Theophylactus.
Theodoretus Abbacura.
Theodorus Baalſamon.
Patriarcha Antiochenus.
Tertullianus.
Theocritus.
Terentius.
Virgilius.
Victorinus.
Xenophon.
Zonaras.
Zezes.

¶ 3 SVMMA

SVMMA CAPITVM horum octo librorum Hypotypoſeon.

LIBRI PRIMI CAPITA.

QVAS ob cauſas diuinæ ſcripturæ obſcuræ ac inuolutæ ſint. capi. 1. columna. 11.
Cur deus per ænigmata & parabolas locutus ſit. cap. 2. col. 19.
An parabolæ & ſimilitudines quæ crebro inculcantur in ſcripturis, ſint fictæ necne, etſi fictæ num mendaces. capit. 3. colum. 24.
Quot linguis & qua ætate vetus inſtrumentum tranſlatum ſit. capit. 4. colum. 28.
Quid Theologis vtilitatis obueniat ex tranſlationum multitudine. capi. 5. col. 39.
Quid vtilitatis linguarum cognitio, ipſarum ſectatoribus afferat. capi. 6. col. 41.
Catalogus librorum vtriuſque inſtrumenti. cap. 7. columna. 46.
Quibus in rebus tractandis ac cognoſcendis, ſacri ſcriptores ſtudium ac diligentiam ſuam collocarint. cap. 8. columna. 51.
Summa illorum quæ in vtroque inſtrumento continentur. cap. 9. columna. 55.
De vtilitate, quæ nobis obuenit ex cognitione Regularum ſcripturæ, & de eius forma loquendi & charactere. capit. 10. columna. 56.
Quæ ſint optimi interpretis diuinarum ſcripturarum partes. cap. 11. columna. 58.
De Geographia. capit. 12. columna. 60.
Cognitio Hiſtoriæ quid adiumenti afferat ad intelligendum ſcripturas. capit. 13. columna. 60.
Literæ humanitatis quid vtilitatis afferant ad intelligentiam ſcripturarum. capite 14. columna. 71.
Quod adiumentum afferat Dialectice ad intelligendum ſcripturas. capite. 15. columna. 75.
Probatis ſcriptoribus quantum authoritatis deferendum ſit. capit. 16. col. 77.
Qui futuri ſint idonei Theologiæ auditores. cap. 17. columna. 79.

LIBRI SECVNDI. CAP.

NOmina propria cum alicui tribuuntur in ſcripturis diuinis, quid obſeruatum fuerit in eorum recta impoſitione. capit. 1. columna. 84.
De deo ac nominibus diuinis. capit. 2. columna. 112.

De Chriſti redemptoris noſtri nominibus, ſiue de illis quæ ſpectant ad diuinam naturam, ſiue de illis quæ ſpectant ad humanam naturam, & de multiplici genere Chriſtorum. capit. 3. columna. 167.

Nomina quæ ex humanis rebus, & ex affectionibus noſtris ſunt deſumpta, cum de deo dicuntur quid ſignificent, & in his tribus cap. tota Theologia Symbolica & Allegorica, id eſt, quæ ex ſenſibilibus rebus deo nomina tribuit, explicatur. ca. 4. columna. 197.

LIBRI III. CAP.

DE multiplici dei aduentu. capit. 1. columna. 215.

De Antichriſto. cap. 2. columna. 233.

De varijs ſignificationibus huius nominis, Generatio. capit. 3. columna. 239.

De duplici Chriſti redemptoris noſtri generatione, temporali & æterna. capite. 4. columna. 248.

LIBRI IIII. CAP.

DE prophetis tam bonis quàm malis, & in genere de prophetia. capite primo. columna. 288.

De titulis prophetarum. capite ſecundo. columna. 315.

De titulis Pſalmorum. capite tertio. columna. 327.

LIBRI V. CAP.

DE ordine narrationis ſcripturæ, complurima ſcitu digniſſima. capit. primo. columna. 340.

Quòd crebræ ſint mutationes perſonarum in ſcripturis. capit. 2. columna. 369.

Quod vnum tempus in ſcripturis pro alio ponatur, vt Præteritum pro Futuro, & vice verſa. capite tertio. columna. 372.

De varijs ſignificationibus Imperatiui modi, & multiplici eius forma. capite quarto. columna. 376.

De imprecationibus propheticis. capit. quinto. columna. 381.

De multiplici vſu Interrogationum & Dubitationum, quem diuinæ ſcripturæ admittunt. capite ſexto. columna. 384.

Regulæ quarundam repetitionum, tum verborum, tum etiam ſententiarum quas crebrò admittunt ſcripturæ. capit. ſeptimo. columna. 395.

LIBRI VI. CAP.

DE citationibus noui teſtamenti ex veteri deſumptis, & quæ deprompta ſint in vtroque ex libris gentilium. capit. primo. columna. 414.

De Pronominibus ac illorum emphaſi. capite ſecundo. columna. 453.

De ſignis vniuerſalibus, & illorum vſu multiplici. capi. tertio. columna. 457.

De numeralibus nominibus in genere, & de numeris nominum. capi. 4. colum. 464.

In cenſu & enumeratione populi Dei, quid obſeruari præſcriptum ſit à domino, quando recenſebatur.cap.5.col.474.

Aliquot ſpecies numerorum quid myſtice, & iuxta literam in ſcripturis ſignificent, oſtenditur.cap.6.colum. 477.

LIBRI VII. CAP.

De ſenſibus ſcripturarum latiſſimè diſſeritur.capi.1.col.500.

Sylua quorundam nominum, quæ in bonam, aut in malam, aut in vtranque partem accipiuntur.cap.2.col.539.

Quod ex animantibus trahantur variæ ſimilitudines, quibus ſignificantur virtutes aut vitia hominibus ineſſe, iuxta literam & Tropologiam.cap.3.col. 556.

De comparationibus illis, quas ſcriptura admittit.cap.4.col.558.

LIBRI VIII. CAP.

Obſeruationes nonnullæ Paulo peculiares.capit.1.columna. 570.

De præceptis & conſilijs.capit.2.columna.586.

Quod deus homines pollicitationibus, aut terroribus & minis, ad præceptorum alliciat obſeruationem.capit.3.columna.593.

De permiſſionibus.capit.4. columna.599.

De traditionibus eccleſiaſticis, tam de illis quæ ἄγραφοι quam quæ ἔγγραφοι dicuntur, & illarum vtilitate ad interpretandum ſcripturas.capit.5.columna. 605.

Obſeruationes & conſuetudines aliquot ſcripturarum.cap.6.columna.618.

De articulo & eius emphaſi, & interiectionibus, Væ. Euge.capi.7.columna. 630.

De aduerbijs, & varijs illorum vſibus in ſcripturis.capite.8.columna.632.

Aduerbia quæ explicantur ſunt, hæc. Vt. Cras. Heri, & Nudiustertius. Forſitan. Si. Niſi. Tunc. Amen. Sicut. Tanquam. ὡς. Quam. Propterea. Veruntamen. Quia. Donec. Vſque Ante. Antequam. Priuſquam. Mane. Hodie. Non. & de hac vltima particula lege quæ ſcripſi.lib.6.cap.3.columna.462. & de Aduerbio Forſitan.libro.5.capit.6.

De coniunctione, & varijsq́; eius ſignificationibus.capi.9. colum. 645.

De vario vſu præpoſitionum.capit.10.columna.651.

Præpoſitiones ſunt hæ. In. Super. Per. Ad. Poſt. Secundum. Pro. De. Ab. Apud. Ex. de hac præpoſitione, Poſt lib.9.Regu 7.

¶ Finis ſummæ Capitum.

INDEX

QVAESTIONVM QVArundam inſigniorum, quæ in hoc libro, varijs in locis fuſè ſunt à nobis explicatæ, Index.

1 LOcus Matthæi.ca.2.ſicut ſcriptũ eſt in prophetis, Quoniam Nazareus vocabitur, germana expoſitione illuſtratus, multis alijs tam antiquorum quam recentiorum improbatis.li. 6.ca.1.col.420.

2. Quæ ſit vera illius loci Paulini ad Philip. 3.interpretatio. Quorum deus venter eſt, & gloria in confuſione ipſorum, oſtenditur.lib.10. Reg.25.

3. Quod baptiſmate in nomine Chriſti nullo tempore eccleſia vſa ſit, aduerſus multos illuſtres authores, qui ob ignorantiam ſcripturarum hac in re hallucinantur, exponitur.lib.8. cap.5.

4. Vter fuerit excellentior propheta, Moyſes, an Dauid.lib.4.cap.1.col.311.

5. Locus ille Sapientiæ 1. Spiritus domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia, ſcientiam habet vocis, egregie exponitur.libr.2.cap.2.col.119.

6. Quod profitentes voluntariam mendicitatem non ſint futuri iudices cum Chriſto in die poſtremi iudicij, multis teſtimonijs hinc indè è priſcis patribus collectis, adſtruitur.lib. 7.cap.4.

7. Quod ſit mandatum primum in repromiſsione apud Paulum ad Epheſios.6.ca. exploſa Auguſtini & Ambroſ. & aliorũ, præcipuè ſcholaſticorum ſententia, commonſtratur.lib.8.ca.3.

8. An Apoſtoli & prophetæ aliquid ſcriptis mandauerint, è ſpiritu ſuo & non à dei ſpiritu profectum, in his libris ſacris.libro.8. capite.4.

9. Error memoriæ quem μνημονικὸν ἁμάρτημα vocant, an tribui abſque ſcelere poſsit euangeliſtis, vt putauerunt Euthy. & Theophylactus & Eraſmus.libro.6.capit.1.colum.433.& deinceps.

10 Deinde an ſcripturæ ſacræ fuerint tantum inſpiratæ à deo, an dictatæ & inſpiratæ ſimul.lib.8. cap.4.

11. Vtrum Matthæus Hebraicè Euangelium ſuum ſcripſerit, necne. libro primo. capit.6.

12. Epiſtola ad Hebræos num Hebraicè conſcripta, an Græcè.in additionibus ad cap. 6.libri primi.

14. Paulus num inter cælibes, an inter vxoratos ſit recenſendus.lib.8.capi.1. in fine.

15 Paulus an cum beſtijs pugnauerit Epheſi, vt ipſe de ſe non obſcure prædicare videtur.1.Corinth.15.necne.libro.5.ca.1. in fine.

16. Paulus an Euangelij prædicationi incubuerit in Hiſpanijs, vt ipſe promittere videtur Romanis ſcribens, an verò ipſos fefellerit id non præſtando.libro.1.cap.13. & in addit.eius.

17. Moyſes & Paulus an Deum conſpexerint, cum in iſto corpore morti obnoxio viuebant.lib.2.ca.2.col.139.

18. An ſudor ille, quem Chriſtus fudit in oratione, cum iam iam immolandus erat, fuerit vere ſanguis, necne.libro 8.capit.8. columna.641.

19. Quandiu domini corpus iacuerit in ſepulchro, diſſeritur.li.9.Reg.7.

20. Qua hora Chriſtus fuerit crucifixus. libro.9. Regula. 36. Quo in loco agitur de horis & annis Iudæorum, tam ſacris quã profanis.

21. An Herodes viuente fratre Philippo.illi vxorem abſtulerit.libro.9. Regula.40. & in addit.eius.

22. Quoto ætatis anno Chriſtus mortẽ obierit, ac vitam cum morte commutauerit. li. 5.ca.13.& in addit.eius.

23. An Ioannes euangeliſta diem ſuum obierit.an nunc etiam in viuis ſit.libr,3. ca. 1.colum.229.

24. Illius dicti Matthæi. Veſpere autem ſabbati quæ luceſcit in prima ſabbati, quæ ſit vera interpretatio.aperitur.libr. nono. Regula.7.

25. Deinde illius, eiuſdem Matthæi, cap.17. Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis,

dicetis

dicetis monti huic tranſi & tranſibit. Regula. 12.

26. Item alius locus capit. 2. eiuſdem Euangelij, Et tu Bethlehem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda, &c. Diligenter exponitur, libro. 6. capi. 1. colum. 223.

27. An terræmotus ac tenebræ quæ in Chriſti paſsione acciderunt, totum orbem occupauerint. libr 6. capi. 3.

28. Locus ille Marci. cap. 1. Initium euangelij Ieſu Chriſti filij Dei, ſicut ſcriptum eſt in Iſaia propheta, accurate expenditur, & lectio vetus vt fidelior defenditur. libr. 6. capi. 1. colum. 428.

29. Item alius locus Marci. 2. Nunquam legiſtis quod fecit Dauid, quando eſurijt ipſe, & qui cum eo erant, quomodo intrauit in domum Dei ſub Abiathar principe ſacerdotum, &c. qui videtur eſſe contrarius Hiſtoriæ quæ narratur in libris Regum, in concordiam redigitur. libr. eodem. colum. 435.

30. An qui abſque ſcelere vllo, de hoc migrant ſeculo, ſtatim deum videant, an vero vſque ad diem iudicij eorum fœlicitas protrahatur & differatur. libro. 2. capit. 2. colum. 143.

31. An diei iudicij momentum & temporis articulus poſsit à nobis aliqua ratione veroſimili inueſtigari, & quæ ſit de hac re traditio diſcipulorum Eliæ. Ac deniq; cur tam diligenter dominus cauit vt dies ille perpetuo eſſet nobis ignotus. lib. 3. capit. 1. circa finem.

32. An Moyſes ſcripſerit aliquid de creatione angelorum, an vero maioribus creaturis tranſilitis, noſtrarum tantum rerum meminerit. lib. 5. cap. 1. col. 348.

33. Adæ corpus vbi ſepultum fuerit, multorum ſanctorum teſtimonijs vndiq; conquiſitis, diſputatur. libro. 6. capit. 1. columna. 437.

34. An Adam & Eua egerint pœnitentiam ſceleris admiſsi, & ex quo loco diuinę ſcripturæ & ſanctorum, id liquere poſsit. lib. 5. colum. 349.

35. De filij Dei & Spiritus ſancti diuinitate latiſsimè diſſeritur cōtra Arianos & Pneumatomachos, detecta illorum erroris origine. lib. 2. ca. 2. col. 147.

36. An illi qui cum Chriſto reſurrexerunt, nunc in carne viuant, an vero iterū mortem obierint, poſtquam dominum reſurgentem aſſectati ſunt. libro. 2. capit. 3. columna. 192.

37. Maria Magdalene vtrum fuerit vna tantum in Euangelio, an tres illi cognomines. in addit. ad ca. 1. libri. 2.

38. Fratres Domini & ſorores in Euangelio, qui ſint, & quare hoc nomen illis tributum fuerit, exponitur, tam iuxta Græcos, quam iuxta Latinos Doctores. ibidē.

39. Diſcipuli Domini vtrum fuerint ſeptuaginta an. 72. libro ſexto. capit. 6. prope finem.

40. An ſicut maritus poteſt diuortium facere cum vxore ob fornicationem patratam, ita vxor poſsit à marito ſeiungi, rupto matrimonio, eadē intercedente cauſa. lib. 10. Regu. 15.

41. Quot & quæ res fuerint conditæ ac collocatæ in arca teſtamenti. libro. 9. Regula. 36.

42. Locus ille Pauli ad Epheſios 4. Donec occurramus omnes in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti, expenditur accurate. lib. 5. capi. 4.

43. Locus Matth. cap. 16. ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam: multis ſanctorum ſententijs adhibitis exacta diligentia exponitur. Ac exquiritur an Petrus ſit eccleſiæ fundamentum. in additio. ad cap. 2. libri ſexti.

44. Locus ille. 1. Petri. 3. Mortificatus quidem in carne, viuificatus in ſpiritu, in quo his qui in carcere erant ſpiritibus prædicauit, exponitur in addit ad Regul. 10. libri 9. & multa è ſanctorum monumentis afferuntur.

45. Quæritur quo conſilio Lucas euangeliſta Actuum 7. numerauerit. 75. animas è fœmore Iacob egreſſas, cum tamen iuxta hiſtoriæ veritatem. 70. tantum ſupputentur à Moyſe. lib. 6. capi. 1. col. 435.

46. Deinde locus ille difficillimus, ex eodem libro & capit. Deſcendit, inquit Lucas, Iacob in Ægyptum, & defunctus eſt ipſe & patres noſtri, & tranſlati ſunt in Sychem, & poſiti ſunt in Sepulchro, quod emit Abraham pretio argenti, à filijs Emor filij Sychem. Diligentiſsimè exponitur, eodem in loco. col. 439.

47. An Adam non peccante, dei filius naturam hanc noſtram aſſumpſiſſet. libr. 3. capite primo.

48. An aliquo modo quàm per incarnationem filij Dei, poſſet nobis aditus ad ſalutem & fœlicitatem æternam patere. ibid.
49. An purus homo gratia Dei prędictus poſſet pro vniuerſis hominibus ſatisfacere. ibidem.
50. Chriſti ſatisfactio num fuerit adeo exacta & omnibus numeris abſoluta, vt nihil amplius exoptari potuerit aut debuerit. ibidem.
51. Samuel an vere fuerit à Phytoniſſa ſuſcitatus, necne. lib. 9. Reg. 21.
52. Senes illi qui nomen Suſannæ detulerūt qui fuerint, atque huic hiſtoriæ quantum authoritatis deferendum ſit, cum Hieronymi improbatione. lib. 9. Regul. 29.
53. Salomon num inter improbos ſit computandus, an in numerum ſanctorum aſciſcendus. lib. 10. Regu. 25.
54. An malorum omnium cauſa Deus cenſendus ſit. lib. eod. Regu. 5.
55. Quatuor patriarchæ priores, & duodecim poſteriores, hoc eſt filij Iacob cum Ioſeph eorum fratre germano, vbi mauſeolum aut buſtum nacti ſint. libro. 6. capi. 1. col. 437. & 438.
56. Aliquot Hierarchiæ angelorum ex quibus locis veteris inſtrumenti à Paulo collectæ & depromptæ ſint. ibidem. columna. 443.
57. De immortali animorum vita, & mortuorum reſurrectione, an aliquid ex Moyſe cognoſci aut intelligi poſsit. libr. 8. ca. 6.
58. De Idolorum origine, & quo tempore colere illa homines cœperint, quid ex ſcripturis ſubodorari aut percipi poſsit. lib. 8. capit. 6.
59. In supplicijs inferēdis, vtrum vtatur deus miniſterio ſanctorum angelorum, an dæmonum tantum. in additione ad Regu. 5. libri. 10.
60. Numerus quadringentorum annorum afflictionis Iudæorum in Ægypto initur. lib. 6. capi. 4. in prin.
61. Sara num Abrahæ ſoror, & ſi non erat, an mentitus ſit aſſeuerando quod falſum erat: & an Iacob mentitus ſit, dicendo ſe eſſe Eſau, in additionibus ad Regu. 20. libri. 10.
62. Quis ſit verus ſenſus illius Moyſis loci: erunt dies illorum centum viginti anni. libr. 10. Reg. 43.
63. Locus ille Pſalm. 2. Ego hodie genui te, de qua generatione veniat, intelligendus. lib. 10. Regu. 1.
64. Locus ille Threnorum. 1. Migrauit Iudas propter afflictionem & multitudinē ſeruitutis, multiplici expoſitione illuſtratus. in addi. ad Reg. 36. libri. 9.
65. Item ille alter locus Threnorum capi. 2. Sederunt in terra ſenes filiæ Sion, tacuerunt, optima interpretatione illuſtratus. in addit. ad Reg. 12. lib. 10.

¶ FINIS.

ECCE
+M

MARTINVS MARTINI CANTAPETRENSIS, SACRAE THEOLOGIÆ MAGISTER, AC DIVINArum ſcripturarum in tribus linguis Salmanticæ Primarius profeſſor, Illuſtriſsimo, ac Reuerendiſsimo D. Petro Pontio Legionenſi, Epiſcopo Placentino. S.

INSTITVTIONES THEOlogicas, quibus viam & rationem quandam ad intelligendas ſcripturas aperui, quas ſuperioribus diebus abſolueram, premere ex animi mei ſententia exoptabam, Illuſtriſsime ac Reuerendiſsime præſul. Partim, quòd maieſtas & nouitas rei, quæ vel hominem eruditiſsimum remorari, & ab inſtituto longè lateq; arcere poſſet, me deterrebat. Partim, quòd materiæ difficultas, & ingenij mei imbecillitas, quam probè noueram, me à publicando cohiberet & retardaret. Nam, per Deum immortalem, quis poterit, his, qui è portu ſoluunt, prædicere, Syrtium, rupium, tempeſtatum, locorum rationem, niſi eadem pericula, à quibus ipſe præmonet eſſe cauendum, ſæpe adierit, & ſapienter, naui incolumi, euaſerit? At verò doctorum hominum ac mihi familiaritate coniunctiſsimorum authoritas, quorum voluntati ac iudicio non obtemperare, mihi vehementer inhumanum ac nepharium videbatur, me parére coëgit, effecitq; vt ſub tuis auſpicijs communi vtilitati donentur. Exiſtimo tamen ſi aſſecutus non fuero id, ad quod deſtinaueram omnia mea ſtudia, omnem operam, curam atque cogitationem meam, fore induſtria mea ac labore iam confectum, vt ad hæc perficienda, quæ horridiora & inculciora cum à me tractantur viſa ſunt, præſtantiſsimus & abſolutiſsimus artifex inueniatur, qui extremam manum addere poſsit. Quando

quidem nõ ſtatim quãdo artes repertæ, & ad præcepta reuocatæ ſunt, ad perfectionem perduci potuerũt, ſed per quoſdam veluti gradus, ab imo vſque ad ſummũ peruentũ fuit. Nam in picturæ, vt ita dicam, infantia ac incunabulis, adeò rudes & impoliti erant pingendi artifices, authore Æliano, vt niſi literis ſignificaſſent, quid eſſet illud quod depictum fuerat, bos videlicet, aut equus, aut arbor, ex ipſa pictura percipi aut diſcerni nullo modo poſſet. Deinde Polygnotus & Aglaophon, aliquam illi arti acceſsionem fecerunt. Pòſt Zeuxis atque Parraſius amplius venuſtatis & decoris addiderunt. Ac poſtremò Protogenes & Melanthius, Antiphilus & Apelles tantum elegantia artis valuerunt, vt nihil politius aut perfectius exoptari à quoquam, ab humano ingenio poſſet. Ad eundem modum in cæteris artibus ac facultatibus incrementa facta fuiſſe video. Vnde non tam de augendis diuitijs, quàm de acceſsionibus, quæ in artibus in dies fiunt, intelligendum eſſe carmen illud Heſiodium arbitror. εἰ γάρ κεν ϗ σμικρὸν ἐπὶ σμικρῶν καταθεῖο, hoc eſt, paruum paruo adde. Et hæc eſt vna ex cauſis, quare antiquis tam longa ætas tributa fuit, videlicet, vt longa experientia & multis perceptionibus edocti, artes inuenirent, quæ ad ſubſidium poſteritatis excogitandæ erant. atque ideo dicitur de Noë, hic conſolabitur nos, id eſt, noſtros alleuabit labores excogitando artem colendorum agrorum. Igitur hæ noſtræ lucubratiunculæ qualeſcunque ſunt, ni fallor, aut nonnullis, dantibus operam Theologiæ, erunt adiumento, ſi modò aliquid dignum doctorum auribus è tot voluminum lectione, quorum teſtimonijs hoc in libro locupletando vſi ſumus, elicere potuimus. Aut ſin minus, excitabuntur aliqui ad aggrediendum hoc opus, tanto præditi ingenio ac eruditione, ac materia ipſa poſtulat & efflagitat. Profectò ſi aliquis hoc beneficio poſteros deuinxiſſet, non dubitarem quin in arce Athenarũ eius ſimulacrum poni poſſet, quem admodum Minerua Phidiæ, aut in Elide, ſicut ille Iupiter

Olym-

Olympius. Sperarem\que fore, vt illa, quæ à paucis Theologis adamata & cognita diuina ſcriptura, plures deinceps habeat riuales, & ad multos dimanet, & ſpargatur eius vtilitas. Hoc ſi meis vigilijs effectum fuiſſe conſpexero, abundè præmium magnum mihi perſolutum arbitrabor. Nunquid cùm in his ſtudijs laboremus, quibus ſine noſtro malo carere poſſumus, ab illis capeſſendis quæ vitam præſtant ſempiternam abſtinebimus? Nam quid obſecro piaculi erit Chriſtiano, ſi ignoret quis fuerit Alexander, aut Cæſar? Quid docuerit Solon & Lycurgus? Quid Homerus aut Virgilius cecinerint? &

Scire quid Arſacia Pacorus deliberet aula.
Rhenanam numeres Sarmaticamq́ manum.

At qui ignorat patrem & filium & Spiritum ſanctum, & quomodo colendi ſint, & quid pro ſalute generis humani geſſerit Dei filius, & quid docuerit, tum ipſe, tum eius Apoſtoli, is vitare non poterit quin à ſodalitate piorum cum virginibus ſtultis excludatur, & à gaudijs vitæ cæleſtis ſequeſtratus, cum impijs, quos Dominus ignorat, gehennæ ſupplicijs addicatur. Ac præterea ſi quicquam eſt, quod in hac vita ſapientem virum teneat, & non exoptet vita defungi, & inter preſſuras & turbines mundi, æquo animo manere perſuadeat, id eſſe vel primum arbitror meditationem & ſcientiam ſcripturarum. Quandoquidem cùm à cæteris animantibus hoc vel maximè differamus, quod rationale animal ſumus & fari poſſumus, ratio autem omnis & ſermo, diuinis libris contineatur, per quos & Deum ſcimus, & quare creati ſumus non ignoramus, miror quoſdam magnates extitiſſe apud nos, qui cùm ipſi alteri cuidam facultati longè inferiori fuerint addicti, aulœdi videlicet, quia citharœdi eſſe non potuerunt, aut fortè non valuerunt, quæ præclara ſunt diſcere, cæteros, qui id, quod ipſi nanciſci

non potuerunt, ſuo labore acquiſierunt, contemnendos, & ab omnibus Reipubli. muneribus explodendos, eſſe voluerunt. Vnam tantùm ob cauſam, quia ſcrutantur ſcripturas, quæ ſolæ probos homines & bene moratos facere poſſunt, & teſtimonium perhibent de illo. Nimirum; quia nolunt viros integros & ſpectatos ad obeunda Reipublic. munera admitti, nec qui plus in eruditione profecerint, ſed illos quorum obſequijs ſunt deliniti, aut pro quibus aliquis illorum, qui præſtant authoritate eos orauerit, aut qui ex eodem ouo, vt Caſtor & Pollux, prognati ſunt. Cùm tamen ad gubernandum populum Iſraëliticum à Moyſe aſcitus fuerit Ioſue, qui ex alia familia & cognatione genus ducebat. Et in Actis Apoſtolorum, hanc ob cauſam ſuffragio Spiritus ſancti aiunt electum Mathiam ad Apoſtolicam functionem obeundam, Iacobo iuſto dimiſſo, ne videretur non tam delata functio homini quàm ſanguini. Plato quoque quantumuis ethnicus inquit. Tunc denique fore beatas Reſpublicas putauit, ſi aut docti, aut ſapientes homines eas regere cœpiſſent, aut qui regerent, omne ſuum ſtudium in doctrina, ac ſapientia collocaſſent. Vt veluti probati trapezitæ ſcire poſſent quis numus probus, quisve adulterinus ſit: ne iuxta prophetam audiant. Væ qui dicunt malum bonũ, & bonũ malũ; ponentes tenebras lucẽ, & lucẽ tenebras. Quapropter non poſſum non vehementer te ſuſpicere, ac venerari, Præſul Illuſtriſsime, & ſtudioſorum nomine gratias agere, quòd inter tot proceres aulæ regiæ, & primates Epiſcopos, quos tam benignè, ac largiter alit noſtra Hiſpania, tu ſolus, aut cum paucis inuentus ſis, qui doctos complectaris, benignè tractes & foueas, & ſtudia bonarum literarum, ac diuinarum ſcripturarum prouehere, ac illuſtrare cures. Proinde ſicut bonus architectus, fabros quoque ad hanc prouinciam & laborem gnauiter ſubeundum vndique perquiris, quorum opera vtaris, tum ad ſcribendum aliquid dignum poſteritate, & futurorum ſeculorum me-

moria.

moria. Tum etiam vt antiquos libros, qui cum blattis & tineis luctabantur, ab obliuionis iniuria vindices, induſtrios librarios quæris: ac adeò conatus tuos omnes in his corrogandis & conquirendis codicibus impendis, vt ſtudium Ptolemæi Philadelphi, Attali & Eumenis regum, ac Apelliconis Teij, & vt ad noſtros veniam, Pamphili Cæſarienſis presbyteri, & Alexandri Hieroſolymitani Epiſcopi & Origenis, ſuperaſſe videaris. Non ad inanem oſtentationem, aut auram popularem captandam, ſed vt prælo committantur, ad ædificationem eccleſiæ quæ eſt corpus Chriſti, vt ſimus omnes in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti, & vt poſsis tantum gregem tibi ad paſcendum commiſſum pabulo alere ſpiritali, ac vegetum & robuſtum in Chriſto reddere. Ac proſpicere ne poſsit dæmon, qui tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret, ad vaſtandum gregem Chriſti aſpirare, aut incautum eum opprimere. Vigilat enim ille ſemper, vt Chriſti oues diſcerpat ac dilaniet. Vigilas tu perpetuò, vt ad Chriſti ouile incolumes & ſaluæ in humeris tuis ad caulam reducantur. Ille aciem contra eccleſiam inſtruit, & quotidie militum agit delectum. Tu tuos inſtituis, & ſubinde nectar diuinorum eloquiorum inculcas. Ille innumeras copias parat ad profligandum tuos. Tu cum propheta, iubes illos bono eſſe animo, inquiens. Plures nobiſcum ſunt quàm cum illis. Crebrò voluens animo, quod Ezechieli Dominus de malis paſtoribus dixerat. Væ paſtoribus Iſrael, qui paſcunt ſemetipſos, nonne greges à paſtoribus paſcuntur? Lac comedebatis. Lanis operiebamini, & quod craſſum erat occidebatis, gregem autem meum non paſcebatis, quod infirmum fuit non conſolidaſtis, &c. Ex his facilè intelligi poteſt, non omnino apud Hiſpanos bonarum literarum patronos eſſe extinctos, ſed adhuc ſupereſſe aliquos Camillos, qui eruditis opem ferre, & animos facere non deſiſtant. Quare ſi dux aliquis ſtrenuus, ſummo genere, ac ſumma prudentia ac ſcientia præditus eſ-

ſet à nobis exoptandus, quem tecum conferre poſſem non facilè ſtatuerem. At quibus initijs ac fundamentis tanta virtus excitata ſit, paucis aperiam.

Natus ex Hiſpali & oriundus à Corduba vrbe percelebri, ac nobili Hiſpaniæ Bæticæ, quæ ſiue ad agri vbertatem & ſoli fœcunditatem ſpectes, ſiue ad procreationem virorum ad belli & pacis munus obeundum, ſtrenuorum, atque ad diſciplinas & facultates omnes animo complectendum, vniuerſæ Hiſpaniæ caput eſt: & quæ eo ſydere iſto in loco colonia hæc à Romanis ex ordine patritio deducta fuiſſe videtur, vt ſemper, ſiue ſub populi Rom. Imperio, ſiue ſub Gottorum & Arabum regno, alijs populis imperare & iura dare, nunquam verò leges accipere, aut alijs parêre didicerit. Quapropter ex hac vrbe innumerabiles duces, tam noſtra quam patrum noſtrorum memoria prodiere, qui rem Hiſpanicam tam longè lateq́ue propagauerunt, vt nulla gens cum noſtra poſthac conferenda ſit. Sed inter vniuerſas illuſtres familias, ſi quàm longiſsimè vetera recolas monumenta, ab illo primo ſtirpis veſtræ propagatore & principe Dominico Nunnio, cui cognomen Colodrio fuit, domus veſtra Corduba, tam in pace quàm in bello, eminere ac longo interuallo cæteras ſuperare viſa eſt. Hic enim, vt animos poſterorum ad gloriam inflammaret, illuſtri ſuo exemplo, cum trecentis ſocijs clàm ſe Cordubæ recipiens, tutiſsimum illum locum, quem Xerqueriam nunc vocant, occupauit, effecitq́ue vt potentiſsima, ac florentiſsima vrbs à tyrannide Arabum in libertatem aſſereretur. Eerente ſtatim ſuppetias illis Ferdinando Rege, cui cognomen ſancto fuit, qui tunc fortè Veneuenti degebat. Quo ex tempore Hiſpania noſtra ſe efferre, ac in dies priſtinas vires & auitum robur exerere cœpit, quouſque Barbaros vertere ſolum & è finibus noſtris exire coëgit. Hoc Dominico nuprui tradente filiam, cuidam cognato Comitis à Caſtro, qui tunc Hiſpanico exercitui præerat, in tres primarias familias, hæc

veſtra

veſtra diuiſa eſt. Prima eſt Marchionis Priegenſis, quæ Aquilarij domus vocatur. Secunda eſt Comitis Alcaudete, quæ cognominatur Montis maioris. Tertia Marchionis Comarez, qui olim dux & anteſignanus familiæ iuuenilis Regum, hoc eſt, Alcalde de los donzeles, nuncupabatur. Quarta Vaenæ domus, quæ hoc tempore Sueſana nuncupatur, quæ magni Gonſali, noſtri ſeculi decus, alumna eſt. Hæ omnes familiæ ſtrenuam operam nauauerunt, Mauros profligando, & ab Hiſpaniæ finibus depellendo. Ex Aquilarij domo natus eſt Didacus Ferdinandi Corduba ſtirpis tuæ è patre origo, qui ob ſingularem prudentiam & egregia in bello facta, adeò gratus fuit Henrico ſecundo & Ioanni primo Hiſpaniarum regibus, vt ab ipſis muneribus ampliſsimis & honorificentiſsimis donatus ſit, ac deinde ab Henrico tertio, cui cognomen Valetudinario fuit, Mariſchalcus (quod eſt nomen dignitatis apud Hiſpanos) & Vaenæ dominus appellatus ſit. Ac deniquè tantum ſibi nominis conciliauerat apud omnes, vt à Ioanne ſecundo illi præfectura exercitus, tam ad compeſcendos Mauros Bæticæ inquilinos, quàm ad ciues ſeditioſos & rebelles in officio continendos, vltro delata ſit. Huic duo nati ſunt filij, ex quibus Ioannes Roderici Rojas maior natu Poçæ dominus fuit. ſequens verò, cui Petro Fernandi Corduba nomen erat, Vaenæ domus dominus fuit. Hic ſæpe cum rege Granatæ adeò glorioſè conflixit, vt vires eius fregerit atque debilitauerit. Vnde cùm oppidum Alcala la real, cui præerat Petrus, ab illo rege, multis vndique coactis auxiliaribus copijs eſſet obſeſſum, idque renunciatum fuiſſet regi Caſtellæ, reſpondiſſe ferunt, quod Alexander Magnus antè dixerat, Se in vtramque aurem poſſe dormire, cùm Petrus Ferdinandi vigilaret, ac pro ſe excubias ageret. Nec in bello ſolùm, ſed etiam in pace clarus fuit. Huic quippe Hẽrici quarti regis adhuc pueri inſtituendi ac mores efformandi cura demandata fuit, cùm à bellicis laboribus per tempus feriari licuit.

 Sed

Sed obijt cùm eſſet in florenti ætate, non ſine graui Reipublicæ iactura, relicto hærede Didaco Ferdinandi Corduba. Qui tamen cum eiſdem artibus quas à patre acceperat cumulatè eſſet ornatus, ab Henrico Quarto, primus Comes Ægabrenſis creatus fuit, additis ad nominis prærogatiuam multis oppidis, ſub eius ditione, quæ poſteris iure hæreditario cederēt. Huic duo nati ſunt filij, ex quibus iunior, auus tuus fuit: nempe Martinus Corduba, qui tanta rei militaris ſcientia præditus fuit, vt duæ prærogatiuæ ordinis (quas cōmendas vocant) à Magiſtro S. Iacobi, extra ordinem ipſi demandatæ ſint, ob trophæa & crebras victorias è Sarracenis partas: qui tamen tandiu hac lege ſolutus fuit, quouſq; præpinguem illam Stepæ, ipſi elargitus eſt. Hic duxit vxorem, Mariam Poncem Legionenſem, Roderici Ponce, Marchionis Gaditani ſororem, quem Ducem Archos nunc vocant. Cumq; Marchio exercitum duceret aduerſus vrbem Alhambram, ipſum ob affinitatem ſecutus eſt, fortiſsimeq; in illius expugnatione dimicās, hoſtiū impetus repreſsit ac ſuperauit. Ac deinde cùm ex illo loco exercitus noſter recta progrederetur ad oppugnandam vrbem Granatā, in qua ſedem imperij Arabes collocarant, ex præcepto Ferdinandi & Eliſabeth Regum Catholicorum, Alhambræ cura ipſi Martino cōmiſſa eſt, ob ſpectatam eius fortitudinem ac fidem & probitatem. Erat quippe aditus opportuniſsimus apertus ad conficiēdum totum illud bellum, illius vrbis certa poſſeſsio. Ac ſtatim cùm cataphractorum militum, ſub eorundem regum auſpicijs, dux eſſet, cùm Malacha & Baça cum multis oppidis & villis ſub ditionem noſtram veniſſent, victoria illa maxima ex parte huius fortitudini ac aſsiduitati tributa eſt. Deinde cùm inter Ferdinandum & Eliſabem reges Catholicos, & Alphōſum Luſitaniæ regem & Ioannam Hiſpaniæ Pſeudoreginam bellum exarſiſſet, Pacis Iuliæ, quæ in collimitio vtriuſque regni ſita eſt, cuſtodia, illi cōmiſſa eſt, vt ex illo loco hoſtium irruptiones, & impetus à tanta virtute frangerentur ac propulſarentur.

Teſtis

Teſtis quoque huius fortitudinis eſt, bellum illud maximi laboris ac diſcriminis quod ad Albuyeram, aduerſus exercitũ Luſitanorum ab Alphonſo Cardenas Magiſtro S. Iacobi geſtum eſt: quo Luſitanorũ internecione, Martini virtus & induſtria ſpectata ac probata eſt. Vulnere tamen ſecundùm faciem accepto. In ſedandis quoq; ſeditionibus inteſtinis, tam populariũ quã magnatũ, aduerſus Henricum quartũ, obortis, regiarum partiũ patrocinio ſuſcepto, fortiſsimè eas tutatus eſt. Deniq; nullum bellum eo tempore obortum eſt, quin ab illo ſedatũ ac reſtinctum fuerit. At verò in huius fratris germani iunioris Didaci Ferdinandi Corduba Ægrabenſi comite, geſtis, quid opus eſt me velle excurrere aut ſpaciari, cũ notiora ſint apud nos eius geſta, quàm ut poſsint ab hominum mentibus, quandiu Hiſpaniȩ ſteterint, aboleri. Eſt quippe ab eo parua manu ſuperatus & fuſus, ac ſub graue ſeruitutis iugum immiſſus rex Granatȩ, qui tandiu manus noſtrorum ducum effugerat. Ac ab eo occiſus eſt eximius autoritate & potentia vir, Aliatar, qui bellorũ omniũ, quȩ nobis inferebantur autor & adminiſtrator erat. Poſſem hoc in loco ſeptem illos epiſcopos, literis, religione & ſanctitate eximios, qui ex hac veſtra familia prodierunt, qui non tam illã quàm eccleſiã dei illuſtrarunt, referre, verùm ne longa oratione vti cogar, omitto. Porrò D. Maria Pontia Legionẽſis auia tua, ex regibus Legionis & Aragoniæ traxit originẽ. qua ex familia multi quoque duces præſtantiſsimi orti ſunt. Inter quos primas omniũ conſenſu tenet Petrus Põtius ille qui aduerſus Mauros Hiſpalis incolas fœliciſsimè pugnauit, quãdo vrbs illa, pulſis & diſſipatis hoſtibus Barbaris, ſub ditionem noſtrã venit. Ac deinceps alius eiuſdẽ nominis & nõ diſsimilis virtute, venit recẽſendus, qui Marchenæ dñs fuit. Hic ſtipatus ala militũ cuius erat prȩfectus, primus hoſtibus obuiã prodijt, & fortiſsimè dimicauit, in inſigni illo bello quod geſtũ eſt ab Alphonſo huius nominis vndecimo, aduerſus Albohacenum Bellamarini regem, qui innumerabilem exercitum ex Africa in Bȩticam traiece-

traiecerat, qua in pugna omnes ferè Barbari interempti à noſtris ſunt. Hic genuit eiuſdem ſimiliter nominis filium, qui ingentem virtutem in propugnatione Hiſpalis ab incurſionibus Maurorum oſtendit. Hunc ſecutus eſt alius eiuſdem nominis, Medellini Comes, ſtrenuus Dux & fortis miles. Hic fato conceſsit relicto Ioanne Ponce filio, ſuperſtite, qui Comes Archos fuit, pugnauitque proſperè cùm Arabibus, tum alibi ſæpe, ſed præcipuè ad Madronium. Huius filia fuit, præſtantiſsima illa fœmina. D. Maria Ponce, auia tua. Poſtremò e materno genere Ducis originem ab Stunicis, Ortizijs, Roëlis & Melgaregijs, familijs antiquiſsimis & ampliſsimis, quæ in Hiſpalis expugnatione præcipuam operam *præſtiterunt*, & qui primi ex noſtris Hiſpanis illam vrbem poſt eiectos Arabes incoluerunt. Porrò multis alijs omiſsis, quæ hoc loco poteram recenſere, ſub ſilentio non omittam, quod vni ex Melgaregijs, cui nomen vt opinor erat Petrus, accidit, regnante Ioanne Primo, cui ipſe erat à conſilijs. Cùm inquam in conſilio tractaretur, an cruces & calices & alia aurea & argentea inſtrumenta eccleſiarum vendi aut diſtrahi oporteret, ad congerēdum pecunias, ad ſubminiſtrandum ſumptus, ad bellum contra Mauros ini tum, conficiendum, poſtquam regia vectigalia fuerant abſumpta, hunc obſtitiſſe huic rei vehementer ferunt. Quam ob cauſam (cùm nomen eius apud regem, à Iudæis illis publicanis, qui pecunias regias exigebant, & vectigalia exercebant, delatum fuiſſet, quod hoſtibus Granatenſibus bellum deprecantibus, ingentibus pecuniarũ fiſcis ipſi miſsis, fuiſſet ſuffragatus) vir iuſtiſsimus & innocentiſsimus pœnas capite luit. Cumque poſtmodum rex intellexiſſet hominem ſanctiſsimum & innocentiſsimum à ſe fuiſſe occiſum, magna liberalitate & munificentia erga eius filios vſus eſt. Et ideo hæc familia in ſchemate generis præfert crucem. Nec minus fœcunda fuit in procreandis ducibus hæc quàm ſuperiores familiæ. Dedit quoque inſignes mulieres innumeras,

quæ tam

quæ tam in matrimonio & monogamia, quàm in cælibatu caſtè & ſanctè vitam egerunt. At verò hæ laudes quæ à natura & fortuna proficiſcuntur, quæ hucuſque tibi à nobis ſunt tributæ, vt generis, pecuniæ, propinquorum, amicorum, opũ valetudinis, formæ ac dignitatis corporis, non ſunt vſquequaque veræ & ſolidæ laudes, nec propriè illæ tuæ, quas omnes ſuſpiciunt ac venerantur. Sed ſimul has ſimul cum multis habes communes. Quandoquidem ſi Cordubæ natus es, quæ multis operibus & ædificijs antiquis eſt ornata, multi ęquè ac tu eadem in vrbe nati ſunt. Quin & ſi tu ex præſtantiſsimis maioribus ortum habuiſti, & ſummo loco natus es, illos pariter habes conſortes nobilitatis, qui ex eadem ſtirpe qua tu ſunt propagati ac in lucem editi. Denique ſi tu diuitijs abundas ac præpinguem epiſcopatum Placentinum aſſecutus es, ſunt alij item qui tecum opum multitudine & copia certare poſsint. Quapropter nunquam me hercle ex hac rerum abundantia aut penuria, aut ex imaginibus & trophæis, ego nobilem aut obſcurum hominem appellabo. Cùm fieri poſsit, vt his rebus abundent illi, qui ingenti laborant illorum inopia bonorum quæ verè bona ſunt, ſicut ecõtra accidere poteſt, vt illarum rerum ſint egentiſsimi nonnulli, qui tamen diuites ſunt in Chriſto. Nam plerunque in ſocietatem huius laudis externæ illi aſſumuntur, qui quo ad animi probitatem & vitæ ante actæ innocentiam ſpectat, virtutem reſpuunt ac aſpernantur. Quod igitur proprie in bonis tuis præſtantiſsime Præſul annumerandum eſt, hoc ego dignum admiratione cenſeo. Vt eſt incredibilis doctrina, tum in iure cæſareo & pontificio. tum etiam in diuinis ſcripturis, quam multis & aſsiduis laboribus acquiſiuiſti, ac cuius ſemina ac ſatus hæc Academia tua, cuius & Rector fuiſti non ſine magna laude, ſuppeditauit. Labor indefeſſus in exercendo functionem Epiſcopalem, tam regendo populum tibi commiſſum & in concionibus publicis docendo, quàm in elargiendo & ſubminiſtrando pauperibus, tam ad

victum

victum quàm ad veſtitum, neceſſaria. Ingens morum ſanctitas & integritas, quæ multos allicit ad ſui imitationem, alios à ſcelere patrando deterret. Zelus pro eccleſia Dei propaganda, & tuenda aduerſus hæreticos. Animus impenſiſsimè fauens ſtudioſis diuinarum ſcripturarum, ac promptus & paratus ad ſtudia omnia bonarum literarum, quæ apud nos iacebant, promouenda & euehenda. Age ergo, Præſul Illuſtriſsime, his rebus, vt ſoles incumbe, vt tibi æternam gloriam apud Deum & homines párere, & Hiſpaniæ noſtræ emolumentum ingens in literis inuehere poſsis. Vale. Ex Academia noſtra Salmant. 3. Idus Iu. an. 1563 à Virginis partu.

IN LIBROS HYPOTYPOSEON, HOC EST, EFFICTIONVM

Theologicarum, ab eodem Martino Martinez Cantapetrenſi, diuinarum ſcripturarum in tribus linguis Salmanticæ Primario profeſſore, ac Sacræ Theologiæ Magiſtro, editos, procœmium, Ad Illuſtriſsimum & Reuerendiſsimum Præſulem D. Petrum Pontium Legionenſem, Epiſcopum Placentinum.

CVM regularum ſcripturæ diuinæ, ſyluam, ex ſummorum eccleſiæ ac ſynagogæ authorum monumentis, tumultuaria ac confuſa lectione, decerperem, Præſul ampliſsime & erudιtiſsime, contentus fore domeſtico vſu videbar. Nam in quiduis potius, quàm vt in vulgum prodirent, aut prælo mandarentur, congerebantur. Nunc verò mutata perſona, & ſententia variata, vt in publicum exeant Theologorum commodum, volo & ſtatuo. Victus me hercle, amicorum haud vulgarium, nec contemnēdæ eruditionis, precibus, quas abſque immani piaculo & ſcelere, aſpernari non decet. Quod omnis ſi ab ipſa ſtudiorum meorum infantia & incunabulis, quando eccleſiaſticos Doctores euoluere cœpi, vſque ad hanc ætatem, meis humeris ſeſſurum fuiſſe reſciuiſſem, nō vererer promittere, non nihil bonæ frugis, quæ nunc nulla eſt, ex opella noſtra Theologis fuiſſe acceſſuram. Arbitrabar enim cuilibet ſacrarum literarum ſtudioſo fore in promptu, vberius & felicius in hoc argumenti genere verſari, ſi qua ex eius tractatione Chriſtianis lectoribus obuenire aut ſuboriri poſſet vtilitas. Cùm adeſſe poſſent, cuilibet vtcunque in literis verſato, ad manum, Hieronymi volumina, ex quibus ingens regularum colligitur aceruus, imò nil fere inuenitur in illo viro verè diuino quin inſtar regulæ habendum ſit. Quin & vnicuique non prorſus ſtupido rebar poſſe ſuppetere, Auguſtini, Ambroſij, vtriuſque Gregorij, Origenis, Chryſoſtomi & eius aſſeclæ Theophilacti lucubrationes, ac reliquorum eccleſiæ procerum, quorum libri ſolida & omnigena ſcatent eruditione. Quam obrem hos penſi mei exactores, aut ad ipſos ſacros fontes epotandos amandabam, aut de-

aut deprecabar, vt tantæ molis opus, & viribus noſtris impar, diligentiori, & magis in diuinis literis verſato & inſtructo integrum reſeruarent. Nam ſi hæc prouincia eſſet demandata alicui duci, cui obtigiſſet, vis ingenij & perfecta eruditio, qualem materia exigit & efflagitat, non ambigerem quin pulcherrimum & vtiliſſimum opus, & à nullo vt argumenti magnitudo, & rei poſcebat dignitas editum, cuderetur. Nam quas quidam huius tempeſtatis noſtræ auctor, in lucem protulit claues ad interpretandum ſcripturas, quis non videt, non ſolùm non aſſecutas eſſe quod promiſerant: verum etiam aut rei obſcuræ denſiſſimas tenebras offudiſſe: aut de materia vberrima & quæ quàm latiſſimè pateret, ſatis ieiunè tenuiterque diſſeruiſſe. Iam verò libellus ille Regularum, qui vulgo circumfertur, diligentia cuiuſdam viri eruditiſſimi, conflatus, quid aliud obſecro habet, niſi tumultuariam quandam congeriem & cumulum ſententiarum, quarum bona maximaque pars, regulæ nomen, non ſolùm non agnoſcit, ſed omnino admittere ſpuit. Verùm quamuis non tàm me alliceret ad ſubeundum hanc prouinciam, fiducia præſtandi aut perficiendi quod imponebatur oneris, quàm renuendi rubor, iniunctum laborem non detrectaui. Fuſiore tamen ſe offerente materia pluſquàm à me exigebatur, laboris, ſponte ſubij. Quippe non ſolùm ex priſcorum ſanctorum, ſiue Græcorum, ſiue Latinorum lucubrationibus, ſed ex Hebræorum arcanis voluminibus & Chaldaicis, multa diligenter congeſſi & coaceruaui. Nec in hoc diligentiæ & induſtriæ noſtræ labor finitus eſt, ſed & innumera penè teſtimonia quæ non ſatis enucleatè ante hac fuerant explicata, exponere, & nonnihil lucis illis inuehere curaui. Simul vt pleniori obſequio demererer amantiſſimos mei. Simul ne protritam viam ingreſſus vulgaribus ſolùm veſtigijs incederem. Spero equidem fore vt poſtquam impenderint ſtudioſi, tantam curam in hac poſtrema Theologiæ parte ſibi vindicanda, quantam primæ tribuendam eſſe cenſuerunt, tantum in diuinis literis profectum paruo tempore ſibi eſſe parituros, vt tunc denique cogantur fateri, cùm huiuſmodi exercitatio illi priori ad cumulum acceſſerit, ſe adeò fore inſtructos & paratos ad tractandum diuina oracula, vt abſque vlla offenſione liberè, per vniuerſum ſcripturarum pelagus ſecundo vento poſſint nauigare: ac rurſum abſque harum cognitione quamuis eximia polleant copia & vbertate dicendi, & acumine & ſubtilitate diſputandi præditi ſint, intelligent, necdum adhuc cum Chriſto ad montis cacumen conſcendiſſe, vt illo in loco, ex ore eius, aut illorum, qui ab ipſo didicerant parabolarum abſtruſos ſenſus perciperent, ſed in imis montis radicibus cum turbis ignobilibus, & ratione expertibus, conſtitiſſe. Quapropter quod poeta ille de libris Philoſophorum dixerat, rem tibi Socraticæ poterunt oſtendere chartæ: nos ad harum regularum cognitionem poſſumus non ineptè transferre: à quibus deſtitutus nulli Theologiæ parti ſeriò operam

nauare

nauare queas. Diſputandi quippe dexteritas & peritia, ſcientia ſcripturarum deſtituta in futilem vergit loquacitatem. A ſenſu præterea ſimplici & literali, ex quo tantummodò validum trahitur argumentum, non vis aberrare, nec aliò detorquere? nullibi melius poteris edoceri. Allegoriam aut quemlibet ſenſum myſticum non vis frigidè, nec ſtupidè tractare? nil plus adiumenti afferre, nec cum hac arte conferri poterit. Denique exoptas totius diuini eloquij artem peruestigare & mente complecti? hac arte cognita facilè aſſequeris. Cui nimirum ſi aſſidua meditatio, & crebra ſacrarum literarum acceſſerit exercitatio, proh Deum immortalem quantum vtilitatis & emolumenti, ſui ſectatoribus erit allatura! Nam vt medici & imperatores quamuis artis rationem, & præcepta tenuerint, nequeunt dextrè munus ſuum obire, ſi abſit diuturna exercitatio & vſus. Ita qui huius artis præcepta imbiberint, ſine frequenti mentis agitatione & vſu diuturno, prorſus abſque emolumento diſcedent, etiam ſi in illis ediſcendis ſe ipſos confecerint & macerauerint. Vt hanc autem ſcientiam aſſequi nitamur, Chriſtus nos adhortabatur cùm loquebatur cum Samaritana ſola, ſiue potius ſub eius perſona, cum vniuerſo populo Chriſtiano. Qui biberit, inquiens, ex hac aqua doctrinarum humanarum, quam tu hauris Samaritana, ſitiet iterum, nec aliquid dignum hominis dignitate & excellentia ſapiet. Qui autem ex perenni fonte diuinæ ſcripturæ toto ſe proluerit ore, & nectar diuinorum eloquiorum vbertim hauſerit, certam & expeditam ad ſalutem viam, & viuendi modum haud quaquam protritum & vulgarem, ſed diuinum & cœleſtem inueniet. Nolim tamen cùm hoc aſſeuerauerim, ita malignè ab aliquibus accipi, vt ſtudioſos iuuenes ab humanarum literarum ſtudio velim deterrere & dehortari, quarū peritiam magnopere laudo & probo. Quippe vehementer conducunt ad intelligendum ſcripturas, illis qui ſeriò Theologiæ operam dare volunt. Quod pulcherrimo ſymbolo innuiſſe Danielem arbitror, cùm ait, Nabuchodonoſor regem Babylonis vaſorum domus Dei partem, ex templi Hieroſolymorum aditis rapuiſſe, ac Babylonem, ſcelerum altricem vrbem, deportaſſe, ac in fano deorum ſuorum collocaſſe, volens innuere, in gentium libris aliquam ſenſuum diuinorum minimè aſpernandam ſcintillam veritatis, mendacijs & nugis reſperſam, inueniri. Hinc apud Platonem, Deum mundi opificem & architectum legimus. Hinc Democriti Abderitæ de aſſeruandis corporibus mortuorum, & de loco ſepulturæ cooptando cura & ſolicitudo, propterea quod in poſtremo tempore, è monumentis & buſtis in quibus condita ſunt, eſſent reuictura. Hinc denique apud Platonem & Ciceronem de immortali animorum vita & origine tam crebra mentio, quam nunquam Ariſtoteles ſatis concoxit, ſi D. Theodoreto credimus, in 8. Sermone de cura Græcarum affectionum. Attamen vt patrocinū Ariſtotelis ſuſcipiamus, ſi rem accuratius expendamus, inueniemus duobus modis Ari-

Plin. lib. 7. cap. 55.

c 2 ſtotelem

ſtotelem de anima agere inſtituiſſe. Primò vt eſt actus corporis phyſici: nam philoſophi naturalis munus eſt de anima diſſerere prout corpori coniuncta, & materiæ demerſa eſt, & quantum ad hoc ſic anima (quæ Græcè ψυχὴ appellatur) & ſic ab interitu & morte non eſt aliena, vt Iuſtinus in admonitorio ſcriptum reliquit. ψυχὴ, quippe teſte Origine & Chryſoſt. à refrigerando nomen inuenit: aut loquitur de ea, vt eſt quid cæleſte, & diuinum, atque à materia longè ſemotum: de hac anima Philo Iudæus lib. de nobilitate ait. νεὼ ἀξιοπρεπέστερον ἐπὶ γῆς οὐχ εὗρε θεὸς λογισμοῦ κρείττω. Hoc eſt, nullum templum auguſtius in terris Deus inuenit, quàm animam rationis participem. Et ſic anima à Græcis νοῦς vocatur, quæ cum Philoſophi naturalis munus excedat, eius naturam perſcrutari ad metaphyſici partes ſpectat. Atque ita anima hæc ſcrip. Ariſto. 12. metaphy. Cauſæ, inquit, efficientes priores ſunt tempore, cauſæ formales ſimul. Cùm enim homo eſt ſanus, tunc & ſanitas eſt: figura ænea pilæ & ipſa ænea pila ſunt ſimul. Si verò poſterius quippiam permaneat conſiderare oportet. In quibuſdam enim nil prohibere videtur: veluti ſi anima tale ſit non omnis ſed mens ipſa. Attamen, vt dixi, adeò mendacijs illa veritatis ſcintilla oppleta, aut potius extincta eſt, vt arduum ſit, perſpicuè id quod ſcitu erat digniſſimum percipi. Niſi Deus miſertus inſcitiæ noſtræ, porrexiſſet nobis ſermonum ſuorum facem, & extenta manu, iacentes in tenebris & in vmbra mortis, ad lumen cognitionis, per filij ſui prædicationem ſubleuaſſet. Intromiſiſſetque nos in cubiculum ſuum, vt ea quæ antè noſtris viribus freti aſſequi non poteramus, plano ſermone & aperto diſſereret. Nos tamen qui cæleſtium donorum aura frui non meruimus, nec ad ſacræ Theologiæ culmen, cum Petro, Ioanne & Iacobo conſcendimus. Indignos quippe nos reddimus verbi Dei. Nonnulla ſaltem, quæ ex ſanctorum munere & liberalitate, vnicuique ingenio quantumuis infimo prædæ expoſita ſunt, inſtar Ruth Moabitidos, quæ poſt meſſores vndique colligebat ſpicas, ad communem vtilitatem in medium afferemus. Alioqui niſi illi nobis porrexiſſent, quis animo verſari auſus eſſet, ſcripturarum diuinarum vaſtiſſimam molem, & immenſum pelagus, certis quibuſdam regulis, & præfinitis legibus poſſe adſtringi? Quanquam id fieri poſſe vehementer ſubodorabar: nam ſi mechanicorum artium opifices, regulis ſuis ſunt adſtricti: & Rhetores certam habent dicendi normam extra quam egredi non licet. Medici quoque curandorum morborum artem, ſe habere iactant: & viri prudentes inſtitutiones iuris ciuilis ediderunt quibus lites contentioneſque conſopirent. Cur deſperandam eſſet à nobis, idem conſequi diligentia & labore poſſe, in aperienda via ad intelligendum ſcripturas, non video. In quibus, non de aquis arcendis aut ſtillicidijs, ſed de ſpe & ſalute noſtra agitur. Abſit igitur à me vt putem ſermones diuinos certa loquendi norma carere, quorum author Deus opti. maxi. eſt, apud quem non eſt tranſmutatio, nec viciſſi-

Chry. hom. 2. in epi. ad Hebr. Orige. 2. periar. cap. 8.

tudinis

tudinis obumbratio. Omnem hunc ſermonem detulimus, non quibuſuis homini-
bus ignobilibus & obſcuris, ſed præſtantiſsimis & clariſsimis viris; Hierony-
mo, Origeni, Chryſoſtomo, Damaſceno, Theodoreto, aut alicui eiuſdem claſsis, aut
ordinis viro, quo maiorem authoritatem haberet oratio. Nam ſi Peryſatis, Cyri,
& Artaxerxis mater, iubebat eum qui apud regem ſermonem eſſet habiturus,
byſsinis, hoc eſt magnificis & ſplendidis verbis vti: quantò melius res diuinæ
monumentis mandari aut committi debuiſſent, non comico ſocco, ſed tragico cothur
no. Si Alexander ab Apelle pingi, à Lyſippo fingi tantum expetebat, ne quid na
tiuæ formæ, artificis imperitia detraheret. Cur igitur ego committam in ſcriptura-
rum diuinarum explanationibus, nænias meas, aut obſcurorum hominum inſom-
nia, ſtudioſis obtrudi & illorum manibus obteri, obliteratis & ſuppreſsis illorum
Heroum nominibus, qui hanc tantam lucem, qua fruimur, nobis reliquerunt? In-
terdum ſanè, non ſine rubore, nomen meum inter hos tam præclaros viros, cum res
efflagitabant, inſerui (cum nullus de illa re quam tractabam aliquid memoriæ
mandaſſe compereram) ne prorſus κωφὸν πρόσωπον ego eſſem: totam quippe fa-
bulam, vſque ad plaudite, ſuſtinere ſolus qui poſſem? Inſcriptionem inſolentem, &
quæ montes aureos in fronte promittere videretur, cooptare huic volumini negle-
xi, ne poſtea naſceretur ridiculus mus, vt illi fecerunt, qui pupillam oculi, ſcintil-
las ſcripturæ, clypeum, lac, libros à ſe editos inſcripſerunt. Sed id nomen quod ab
eccleſiaſticis viris, Dionyſio Areopagita, Clemente Alexandrino vſurpatum eſt
ſequi maluimus, nempe libri Hypotypoſeon, id eſt informationum, aut effictionum.
Authorem ordinem, ita digeſsi, vt qui primum locum occupauerit, ſcribat illa quæ
retulimus verba, totidem verbis nonnunquam, nonnunquam paucis, aut muta-
tis, aut detractis, aut additis verbis. quo res tota fieret dilucidior & planior: Qui
ſecundum, aut deinceps locum tenuerint, ſi eadem, aut ſimilia ſuperioribus verba
protulerint, authoris tantùm nomen inſerui. Verùm ſi quid noui afferunt, aut
aptius exemplum adducunt, id quod addidit tantùm decerpſi. Quanuis non diffi-
tear opus fuiſſe, vt nonnunquam centies eandem cantilenam, non abſque tædio,
replicarem, cùm res poſtulare videretur. Multa præterea quæ legentibus nobis,
non infrequenter occurrere ſolebant, quæ ſub nomine Regulæ, colligi poſſe vide-
bantur, & illarum albo adſcribi, in hunc ordinem redigere, vt par erat veriti ſu-
mus, tum ne voluminis creſceret magnitudo, quæ ſatis magna & iuſta eſt, ſi ſa-
tisfactum fuerit argumento. Tum etiam ne Midæ ſimilis viderer, qui vniuerſa quæ
attrectabat, in aurum vertebat. Nos non quæ pulchrè, aut ſapienter dicta ſunt re-
cenſuimus, & in hoc libro coniecimus, ſed quæ nomine regulæ inſignita eſſe vide-
bantur, aut manifeſtarium aliud ſymbolum præ ſe ferebant, ſelegimus. Solent
enim diuini ſcriptores his, aut ſimilibus nominibus, has regulas appellare. Regula

LIBER PRIMVS THEOLOGICARVM HYPOTYPOSEON,

à Martino Martini Cantapetrenſi, Sacræ Theologiæ Magiſtro, ac diuinarum ſcripturarum in tribus linguis, Salmanticæ Primario profeſſore, editus, ad Illuſtriſsimum, & Reuerendiſsimum D. Petrum Pontium Legionenſem, Epiſcopum Placentinum.

Quas ob cauſas diuinæ ſcripturæ obſcuræ, ac inuolutæ ſint.

CAPVT PRIMVM.

SICVT IGNORANTI vim morbi medicinæ faciendæ non eſt locus, ita niſi noueris quas ob cauſas ſcripturæ perplexæ difficileſque ſint, earum obſcuritatem euincere & domare non valebis. Illarum nonnullas enumerans Euthymius, bonus author in primis, in præfatione Pſalmorum inquit. Quod tam multa in veteri ſcriptura obſcura inueniantur, in cauſa ſunt figuræ quæcunque Chriſtum illiuſque actiones, & nouam gratiam præfigurabant. Omnia quippe hęc quæ ad gentium vocationem pertinere videbantur, prophetæ de induſtria obſcurè admodum pertractarunt. Ne ſi inuidentiſsima illa Iudæorum gens, futuram primogeniti Iſraëlis ruinam, & gentium vocationem cognouiſſet, ſacros libros, vbi hæc prędicta ſunt, omnes igni tradere atq; eorum memoriam obliterare ſtuderet. Neque enim aliquando ſuſtinuiſſent tanta aduerſus ſe ferri teſtimonia. Vnde non mediocre damnum poſteris allatum fuiſſet. Quod Dei conſilium quodam loco vnus prophetarum nobis indicauit, dicens, ex perſona Dei ad Iudæorum gentem. Neque credidiſti, neque à principio aperui tibi aures tuas, noueram enim, quod inobediens non pareres. Præterea obſcuritatis alia eſt ratio, idioma videlicet Hebraicæ linguæ diuerſum à Græca & Latina lingua. Varijs etiam loquendi modis prophetæ ſæpenumero vſi ſunt, adumbratè etiam multa dixere, ob incredulitatem, & duritiem auditorum: quæ tamen paucioribus, ac ſanctis viris reuelata ſunt, quæ à ſolo rerum exitu & fine rectè iudicantur. Poſtremò etiam illa addatur ratio, quod de prima & propria Hebraica lingua in aliam conuerſa, vt plurimum difficultatem generant.

Euthymius

1. Cauſa.

Iſaie. 48.

2. Cauſa.

3. Ratio.

4. Ratio.

Inquit Euthy. in prima ratione: omnia quæ ad gentium vocationem pertinere videbantur, occultarunt. Nam de hoc myſterio tam altum erat ſilentium apud Iudæos, vt non dubitaret Paulus Coloſſenſibus ſcribere. Cuius ſcilicet, eccleſiæ, factus ſum ego miniſter, vt adimpleam verbum Dei; myſterium quod abſconditum fuit à ſeculis & generationibus, & nunc manifeſtatum eſt ſanctis eius. Quin & Petrus Actuum 10. id ignorabat, niſi à domino accepiſſet nodi ſolutionem in vaſe illo linteo è cælo demiſſo. Sed profectò mirum eſt Iudæos id non intellexiſſe, cum tam aperta & inconcuſſa reprobationis ipſorum inueniantur vbique in ſcripturis teſtimonia, vt à nullo niſi ſtupido planè poſsint ignorari. vt in Deutero. cap. 32. Ipſi me prouocauerunt, in eo qui non erat Deus, & irritauerunt in vanitatibus ſuis, ego prouocabo eos in eo qui non eſt populus, & in gente ſtulta irritabo eos. Et in Pſalm. 17. Populus quem non cognoui ſeruiuit mihi, & auditu auris obediuit mihi. Et Iſaias, & relinquetur filia Sion ſicut tugurium in cucumerario, &c. Sunt innumera in ſcripturis ſub typo dicta, de quibus pauca ſubiungam. Sacra narrat ſcriptura, vt inquit Hierony. in comment. Ezechi. ca. 27. ſeniores filios plurimos à Deo eſſe reprobatos, & Iuniores electos in typum Synagogæ

Myſterium de vocatiõe gentium.

Reprobatio nes primogenitorum quid ſignifi cent.

& eccleſiæ. Senior Cain abijcitur, & Habel iunior eligitur. Iſmael filius Abraham alienus à patre eſt, & Iſaac iunior hæreditatem accepit, filiorum quoque Iſaac ſenior Eſau venator eſt & vagatur in ſaltibus. Iunior Iacob ſimpliciter habitat domi. Vnde Malachias. Iacob dilexi, Eſau odio habui. Sed nunc hæc miſſa faciamus, latiorem de his ſermonem poſtea facturi.

Præterea inquit Euthy. in ratione tertia. Quæ à ſolo rerum exitu iudicantur, &c. Sæpe ſancti Apoſtoli ſermonem aut parabolam quam à Chriſto acceperant, non ſatis intelligebant, tamen tunc denique rem exacte tenebant, cum rei euentum cernebant. Vnde Ioann. 2. cum dixiſſet dominus. Soluite templum hoc & in tribus diebus excitabo illud, & ſubiungit Euangeliſta. Cum reſurrexiſſet ergo à mortuis recordati ſunt diſcipuli eius, quia hoc dicebat, & crediderunt ſcripturæ & ſermoni quem dixit Ieſus, & iterum. cap. 12. & inuenit Ieſus aſellum, & ſedit ſuper eum, ſicut ſcriptum eſt. Noli timere filia Sion, ecce rex tuus venit ſedens ſuper pullum aſinæ. Hæc non cognouerunt diſcipuli eius primum, ſed quando glorificatus eſt Ieſus tunc recordati ſunt, quia hæc erant ſcripta de eo, ob hanc cauſam multorum vaticiniorum explanationes antiquos fefellerunt, quia ea ætate nondum adimpletæ, nec ad finem ſuum peruenerant prophetiæ illæ, vt Ioannis Apocalypſis, & extremæ Danielis viſiones, in quibus Antichriſti tempora deſcribuntur, & apud eundem. capit. 7. quid quarta beſtia ſignificet, Hieronym. expoſuit. Verum alij, quartam beſtiam quæ typum ſuſtinet Romani imperij; aiunt decem cornua habere, quia plurima regna ſubiecit, at ſub hoc imperio exortum eſt cornu exiguum, hoc eſt Turcarum imperium, quod primo quidem tempore ignobile, poſt vero clarum ac nobile euaſit. Hoc Turcarum imperium labefactauit tria beſtiæ quartæ cornua, nempe duo Græcorum & Aegyptiorum clara regna. At nunc ſupereſt tertium cornu, tamen quod demum futurum ſit, venturis ſeculis manifeſtabitur. Hoc animaduertens Irenæus lib. 4. aduerſus hæreſes Valentini. capit. 43. ait. Omnis prophetia prius quàm habeat efficaciam, ænigmata & ambiguitas ſunt in hominibus. Cum autem venerit tempus, & euenit quod prophetatū eſt, tunc prophetiæ habent liquidam & certam expoſitionem, & propter hoc in Daniele dicebatur. Muni ſermones & ſigna librum vſque ad tempus conſummationis, quoad vſque diſcant multi, & impleatur cognitio, & Ieremias, in nouiſsimis diebus intelligent ea. Et ideo cum à Iudeis legitur lex in hoc tempore, fabulæ ſimilis eſt. Non enim habent expoſitionem omnium rerum pertinentium ad aduentum filij Dei, qui eſt ſecundum hominem. Chriſtianis vero cum legitur, theſaurus eſt abſconditus in agro; cruce vero Chriſti reuelatus eſt, & explanatus, ditans ſenſum hominum, & oſtendens ſapientiam Dei, & eas quæ ſunt erga hominem, diſpoſitiones eius manifeſtans.

Quartæ rationis Euthymij exemplum Hierony. ſuppeditabit, in commenta. Epiſtolæ ad Epheſios. cap. 4. cum exponit hæc verba. Donec occurramus.

Quinta ratio.

Quintam cauſam addit Irenæus. libro. 3. aduerſus hæreſes. cap. 7. cur Paulus obſcurus ſit, ſed nos de vniuerſa ſcriptura dictum eſſe intelligamus, ipſius hæc ſunt verba. Ideo Paulus obſcurus eſt, quoniam Hyperbatis frequenter vtitur, propter velocitatem ſermonum ſuorum, & propter impetum qui in ipſo eſt ſpiritus, vt ex multis locis eſt inuenire. Veluti ad Galat. 3. Quid ergo? lex factorum poſita eſt, vſquequo veniat ſemen, cui promiſſum eſt, diſpoſitum per angelos in manu mediatoris. Ordinatio ſic eſt. Quid ergo lex factorum? diſpoſita per angelos in manu mediatoris poſita eſt, vſque dum veniat ſemen cui promiſſum eſt. Vt ſit homo interrogans, & ſpiritus reſpondens, & iterum in ſecunda ad Theſſaloni. epiſtola de Antichriſto ait. Tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet præſentia aduentus ſui, illum cuius eſt aduentus ſecundum operationem ſatanæ in omni virtute & ſignis & portentis mendacij. Ordinatio hæc eſt. Tunc reuelabitur iniquus, cuius eſt aduentus ſecundum operationem ſatanæ, in omni virtute & ſignis & portentis mendacij, quem dominus interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet præſentia aduentus ſui. Non enim aduentum domini dicit ſecundum operationem ſatanæ fieri, ſed aduentum iniqui, quem & Antichriſtum dicimus. Si ergo non attendat quis lectioni & interualla aſpirationis manifeſtet quod dicitur, erunt non tantum incongruentia, ſed blaſphema. Denique in ſecunda ad Corinth. ait. In quibus *Locus Pauli.*

Deus

Deus huius ſeculi excæcauit mentes infidelium, ex quo loco hæretici, alterum quidem Deum eſſe ſeculi huius dicunt, alterum vero qui ſit ſupra omnem principatum. Sed hi nelẽgere quidem Paulũ ſciunt. Nos ſic. In quibus Deus. Deinde ſubdiſtinguẽs in vnum reliqua lege. Seculi huius excęcauit mentes infideliũ. Vt ſit quod dicitur. Deus excæcauit mentes infidelium huius ſeculi. Hucuſq; Irenæus. Pręterea Origenes in præfatione epiſt. ad Rom. inquit, obſcurus eſt Paulus, quòd elocutionibus interdum confuſis, & minus explicitis vtitur. Huius rei innumera exempla vel vnus Oecumenius ſuppeditabit. Nos vt rem planiorem faciamus, vno aut altero vtamur exẽplo, & in primis ſe offert locus Pauli ad Epheſ. 3. Huius, inquit, gratia ego Paulus vinctus Chriſti Ieſu pro vobis gentibus, ſi tamen audiſtis diſpenſationem gratię Dei quæ data eſt mihi in vobis, quoniam ſecundum reuelationem notum mihi factum eſt ſacramentum.

Locus Pauli expoſitus. Quo in loco annotandum eſt iuxta idioma linguæ Hebrææ, nominatiuum pronominis primitiui nonnunquam pro quocunque caſu poni, vt ego Paulus vinctus pro mihi Paulo vincto, hoc veluti interpretans ſubiungit, notum factum eſt mihi, Deinde particula, quoniam, frequentiſsimè redundat. Pſalm. 36. quoniam benedicentes ei hæreditabunt terram. Prætérea pronomen illud, mihi, ſuperfluit, cum iam ſupra poſitum ſit, cum ait, mihi Paulo. aut emphaſim habet, mihi inquam notum factum eſt, ordo igitur hic erit. Huius rei gratia mihi Paulo vincto pro vobis gentibus (audiſtis ſiquidem diſpenſationem gratiæ Dei quæ data eſt mihi in vobis. i. ſcitis me eſſe Apoſtolum veſtrum, hoc eſt gentium.) Secundum. ideſt, per reuelationem notum factum eſt ſacramentum, nam nõ accepit illud, vt ipſe ait, ab hominibus, neque per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum, ſit ſecundum exemplum ex Pſalm. 30. Obliuioni datus ſum (tanquam mortuus) à corde, & ad Hebræ. 1. & cum iterum introducit primogenitum in orbem terrarum, pro. Et iterum, cum introducit, &c.

Sexta cauſa. Sextam cauſam affert Tertull. li. 3. aduerſus Marcionem, parum poſt principium. Ideo, inquit, obſcuræ ſunt ſcripturæ, quia pleraque figuratè portenduntur, per ænigmata & allegorias & parabolas, aliter intelligenda quàm ſcripta ſunt. Nam terram lacte & melle manantem legimus, & montes ſtillabunt dulcedinem, & de gentibus, benedicent me beſtiæ agri. Item Hiero. Iſaiæ. 8. inquit, Scripturæ proprius character eſt per tranſlationẽ loqui. vt apud Iſaiã. ca. 8. Pro eo quod abiecit populus iſte aquas Siloe, quæ vadunt cum ſilentio. i. noluerunt decem tribus parere domui Dauid. & aſſumpſit magis Raſin & filium Romeliæ. Propter hoc ecce dominus adducet ſuper eos aquas fluminis fortes & multas, regem Aſſyriorum. & de vocatione gentium loquens idem propheta, inquit, *Iſaie. 60.* Gloria Libani ad te veniet, abies & buxus & pinus ſimul ad ornandum locum ſanctificationis meæ. Et in cõmẽt. Marci falſo Hieronymo inſcriptis. Eſt, inquit, conſuetudo ſcripturæ diuinę allegoricè loqui, & cum aliud dicat, aliud velit intelligi, quod in Euangelijs poſitum frequenter inuenies. De parabola, allegoria, ænigmate, quomodo aliud contineant in medulla, aliud in ſuperficie pollicea̧ntur, alibi à nobis fuſius explicabitur.

Septima cauſa. Septimam obſcuritatis cauſam nobis ſuppeditabit Philippus presbyter. lib. 2. cõment. in Iob. c. 21. Scripturæ, inquit, diuinæ hinc obſcuræ ſunt, quia ſolent ſuperioris intellectus conſequentiam non tenere. Hierony. quoq; Nahum. cap. 2. inquit. Hinc vel maximè prophetæ obſcuri ſunt, quod dum repente aliud agitur, ad alios perſona mutatur. Vnde apud Nahum. Celebra Iuda feſtiuitates tuas & redde vota tua, quia non adijciet vltra vt pertranſeat in te Belial. &c. & ſermonem conuertens ait. Aſcendit qui diſpergat in facie tua cuſtodiens obſidionem. Et in Pſalmi. 80. cõmentario titulo Hieronymi, dicitur. Prophetæ & pſalmi ideo obſcuri ſunt, quoniam ſubitò cum neſcis perſona mutatur, vt Pſalmi. 80. cũ dicat ꝓpheta, Exultate Deo adiutori noſtro. Sumite pſalmum, & buccinate in neomenia tuba. Deniq; ſubitò inducitur perſona domini loquens ad populum. In tribulatione inuocaſti me & liberaui te. Hæc ille. Huius rei ſumi poteſt optimum exemplum ex Pſal. 2. Dirumpamus vincula eorum. Quæ verba iuxta Hiero. manſione. 27. ad Fabiolam. & Origenẽ tract. 35. in Matth. & Euthy. ſub perſona Dei accipienda ſunt, attamen ſub perſona inimicorum Chriſti prolata videri poſſunt. Præterea cum mitteret diſcipulos ad prædicãdum, reuerſi dicunt. Domine in nomine tuo etiam dęmonia ſubijciuntur nobis, ait illis dominus. Videbam ſatanan quaſi fulgur de cælo cadentem, hoc eſt, quamuis miracula eda- *Luc. 10.*

tis

tis multa, cauete ab inſolentia: ne ſicut Luci-
fer à ſede cæli depellamini. Alij ſic: non mi-
rum eſt dæmones ſubijci vobis, nam quando
ego vos miſi, iam fractas & debilitatas vires
Satanæ cernebam, ſciebamque veſtra præſen
Locus ex Pſal. 119. interpretatus. tia ruituras. Denique Pſalm. 119. Quid detur
tibi aut quid apponatur tibi ad linguam do-
loſam? Sagittæ potentis acutæ cum carboni
bus deſolatorijs. Euthy. arbitratur hoc teſti-
monium conſtare ex interrogatione & re-
ſponſione, ad hunc ſenſum: Quænam vindi-
cta ſceleratæ imminet linguæ? Reſpondet pro
pheta nitens populum conſolari, & ſuadere
nullam eſſe cauſam cur animo ægro ſit, cùm
iam ſagittæ Dei, cum carbonibus omnia va-
ſtantibus, paratæ ſint vt hoſtes eorum interi-
mant. Nec diſſentit Augu. Alij ſic. Quid tibi
emolumenti obtigit ex lingua tua peſsima;
quæ adeo nocens eſt, vt ſagitta à robuſto ho-
mine miſſa, videri poſsit, aut igni omnia com-
burenti & conflagranti ſimilis ſit.

Octaua ratio. Octauò loco, ea ſe offert ratio, quòd non-
nulli diuinarum ſcripturarum authores, vt
myſteria prophanis hominibus contegant,
quædam perturbato & confuſo ordine enar-
rarunt. Et hanc ob rem eorum libri ſcatent,
Hyperbatis, Anantapodotis & alijs figuris,
quæ orationi ſolent tenebras offundere, &
ſtudioſorum animos retardare. Porrò ne ex
meo capite hæc finxiſſe videar, teſtimonijs
ſanctorum confirmare & munire oportet. In
primis Hiero. quæſt. 10. ad Algaſiam, de Pau
lo ait. Illud quod erebro diximus, etſi imperi-
tus ſermone non tamen ſcientia, nequaquam
Paulum de humilitate, ſed de conſcientiæ ve-
ritate dixiſſe, etiam nunc approbamus. Pro-
fundos enim ſenſus lingua non explicat. Et
cùm ipſe ſentiat quid loquatur, in alienas au-
res, puro non poteſt transferre ſermone. Quē
cùm in vernacula lingua habeat diſertiſsimū,
quippe Hebræus ex Hebræis, & eruditus ad
pedes Gamalielis, ſe ipſum interpretari cu-
piens inuoluitur. Si autem in Græca lingua
hoc ei accidit, quam, nutritus in Tharſo Cili-
ciæ in parua ætate, imbiberat, quid de Latinis
interpretibus dicendum eſt, qui verbum de
verbo exprimere conantes, obſcuriores fa-
ciunt Pauli ſententias, & veluti herbis creſcen
tibus frugum ſtrangulant vbertatem? & quæ
ſtio. 11. ad Hedibiam ait. Cùm Paulus habe-
ret ſcientiam ſcripturarum, & diuerſarum lin
guarum gratiam poſsideret. Vnde ipſe gloria
tur in Dño, & dicit. Gratias ago Deo quod
omnium veſtrum linguis magis loquor, diui-
norum ſenſuum maieſtatem digno non pote
rat Græci eloquij explicare ſermone. Habe-
bat ergo Titum interpretem, ſicut & B. Pe-
trus Marcum. Et iterum Orige. lib. 6. epiſtolæ
ad Rom. Superfluum eſt in Paulo ornamen-
ta quærere ſermonis, quippe id non illi curæ
ſit. Vnde inquit. Non in ſublimibus humanæ
ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus. Et
Hiero. in cōment. Epiſto. ad Titum cap. 1. cir
ca principium ait. Non iuxta humilitatē Pau
lus, ſed verè dixerat, & ſi imperitus ſermonē
non tamen ſcientia, Hebreus ex Hebræis, iux
ta legem Phariſæus, profundos ſenſus Græco
ſermone non explicat, & quod cogitat, in ver
ba vix promit. Et iterum in ipſo limine ſecun
di lib. comment. epiſtolæ ad Epheſios, hæc in
culcat totidem verbis. Vt tamen rem planio- *Lege Theodore. ſermone. 8. de cura Græc. aſſect. Hiero. ad Paulinum.*
rem faciamus, pauca ex Paulo addamus exē-
pla. ad Epheſ. 1. inquit. Vt ſimus in laudē glo-
riæ eius qui ante ſperauimꝰ in Chriſto, in quo
& vos audito verbo veritatis euangelij ſalutis
veſtræ in quo credentes ſignati eſtis. In quo,
quod ſecundo loco poſitum eſt redundat. &
ad Galat. 6. Vos qui ſpirituales eſtis inſtruite
huiuſmodi in ſpiritu manſuetudinis conſide-
rans teipſum: pro conſiderantes vos ipſos.
& ad Epheſ. 3. propter quod peto ne deficia-
tis in tribulationibus meis pro vobis quæ eſt
gloria veſtra, pro quæ ſunt. & c. 1. Memoriam
veſtri faciēs in orationibus meis, vt Deus (do-
mini noſtri Ieſu Chriſti pater) gloriæ. Hyper-
baton ſic ordinabis: vt Deus gloriæ, Domini
noſtri pater. &c. Attamen vt ſtylum aut phra
ſin cuiuſcunque prophetæ aut Apoſtoli va-
leas cognoſcere, & qua quiſq; polleat faculta
te dicendi perueſtigare Hieronymi verba A-
mos. 1. oportet memoriæ mandare. Naturale
eſt, inquit, vt omnes artifices artis ſuæ loquan
tur exemplis, & vnuſquiſq; in quo ſtudio tri-
uit ætatē, illius ſimilitudinē proferat. V. g. qui
nauta eſt, triſtitiā ſuam, comparat tempeſta-
ti, damnum, naufragium vocat, inimicos ſuos,
ventos contrarios appellat. Rurſus proſperi-
tatem & lætitiam, auram placidiſsimam & ſe-
cundos nominat ventos. E regione miles quic
quid dixerit, ſcutum, gladium, loricam, victo-
riam ſonat: & in ore philoſophorum, ſemper
eſt Socrates & Plato. Similiter in prophetis
dicendum eſt. Sic Amos qui paſtor de paſto-
ribus fuit, & paſtor non in locis cultis, & ar-
boribus & vineis conſitis, aut certè inter Syl-
uas & prata virentia, ſed in lata eremi vaſtita-
te in

te in qua verſatur leonum feritas, & interfectio pecorum, artis ſuæ vtitur ſermonibus, vt vocem domini terribilem & metuendam, rugitum leonum & fremitum nominat. Euerſionem Iſraeliticarum vrbium, paſtorum ſolitudini & ariditati montiū comparat. & ca. 3. ait. Quomodo ſi eruat paſtor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ, ſic eruentur filij Iſrael. & iterum. Dominus de Sion rugiet. Hactenus Hieronym. è contrario Iſaias fuit è ſtirpe regia, & vrbanæ eloquentiæ præditus. Vide Auguſt. 4. de doctr. Chriſt. cap. 6.

Nona & vltima ratio. Deniq; perdifficiles & obſcuræ ſunt ſcripturæ diuinæ, ob quæſtiones maximas quæ in illis crebrò inuoluuntur, tum ob alias, tum præcipuè propter illas quę de deo in dubium ac in diſceptationem vocantur. Nam vt ait Diony. 2. cap. cæleſtis Hierar. Deus à nobis per negationes aptius cognoſcitur, quàm per affirmationes, veluti ſi dicas, Deus eſt incomprehenſibilis, melius cognoſcitur, quàm ſi dicas, Deus eſt iuſtus, & ideo cùm Deum per negationem cognoſcamus, non tam quid ſit, quam quid non ſit de ipſo aſſequimur. Vnde præclarè Cicero. 1. de Natura deorum ait. *Simonides.* Quum à Simonide quæſiuiſſet Tyrannus Hiero, quid aut quale eſſet Deus, deliberandi ſibi vnum diem poſtulauit. Quum idem ex eo poſtridie quæreret, biduum petijt, cùm ſępius multiplicaret numerum dierum, admiranſq; Hiero requireret cur ita faceret, quia quanto, *Hiero tyrānus.* inquit, diutius conſydero, tanto mihi res videtur obſcurior. Hinc Iſaias. cap. 40. irridens hominum inſcitiam. cui ſimilem feciſtis Deum aut quam imaginem ponetis ei? & Salomon. *Ecclesia. 5.* Ne feſtinet os tuum, vt de Deo loquaris, quia tu es in terra Deus in cælis. Nec tamen ideo ab hac inueſtigatione & labore ferias *Re arbitror* agere aut deſperare oportet. Nam ſi aſsidua meditatione diuina volumina triuerimus, aut ex eo quod res cunctas condidit, conſeruat & moderatur, Deum exquirere conati fuerimus, multò venuſtiorem & diuiniorem imaginem, hinc inde collectam, ei poſſumus effingere, quam illam Phidiæ, ex Homericis verſibus *Phidia ſimulacrū.* deprompta m. De qua Valerius Max. lib. 3. c. 7. inquit. Phidias ſimulacro Iouis Olympij perfecto, quo nullum præſtantius aut admirabilius humanæ fabricatæ ſunt manus, interrogatus ab amico, quo nam mentē ſuam dirigens, vultum Iouis propemodū ex ipſo cęlo petitum eboris lineamentis eſſet amplexus? illis ſe verſibus quaſi magiſtrovſum reſpondit.

ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε κρονίων ἀμβρόσιαι
δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος. *Home. 1. Iliados.*
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

Hæc de Iouis ſimulacro: at qua nos arte Dei effigiem efformare poſsimus, docet Diony. ſ. 2. ca. myſticæ theologiæ. Ad perlucidam, *Dionyſ.* inquit, lucidiſsimamq; caliginem admitti oramus, vt per viſus ſcientiæq; priuationem, videre ac ſcire eum qui aſpectum omnem ſcientiā que tranſcendit, (& hoc ipſum non videre ac non ſcire, eſt veraciter videre & ſcire) & eum etiam qui ſubſtantia ſuperior eſt, ſuperſubſtātialiter ex omnium quæ ſunt ablatione eclebrare. Veluti qui natiuam effigiem ex quauis materia faciunt, omnia tollentes quæ impedire poſsint liquidum latentis decoris intuitū, ipſamque in ſeipſa pulchritudinem occultam ſola ſublatione pandentes. Hoc eſt, Deo triplicia nomina ſolent tribuere ſcripturę. Affirmatiua, vt bonus, iuſtus, ſapiens. Negatiua nonnunquam, vt incomprehenſibilis, ineffabilis, infinitus, incircunſcriptus. Deniq; ſolent imponere Deo nomina negatiua excellentis negationis, vt ſi dicas Deus eſt ſupra bonus, ſupra ſapiens. Et primum genus nominum, poſitionem ſignificat, duo vltima genera ablationem, & quemadmodum ſtatua effórmatur addendo & ſubtrahendo. Sic Deum effingimus his negationibus ac poſitionibus.

De tota hac materia lege Clementem Alexan. Stromate. 6. fol. 16. & Hiero. in prologis ſuis quos in prophetas ſcripſit. Ac tūc deniq; adhibebis fidem Petro, Lutheri hæreſi dimiſſa, dicenti non tam de Paulo quàm de tota diuina ſcriptura, in cuius Epiſtolis ſunt multa difficilia.

¶Cur Deus per ænigmata & parabolas locutus ſit.

Cap. II.

Q Vum inuidia ſit prorſus à Deo optimo max. relegāda, non temerè in quæſtionem vertitur, quas ob cauſas ſcripturam ſacram tot verborum inuolucris & labyrinthis perplexam nobis dominus tradiderit, ne tamen longo ſermone Dei patrocinium contexere, opus ſit, ex multis probatiſsimis & ſanctiſsimis viris, rationes

rationes nonnullas corrogare conabor, quibus & conſilium Dei aperiam, & improborum ora obturem. & in primis ſeſe offert Hierony. ἡ κορυφαῖα καὶ πρεσβυτάτη τῶν θεολόγων ἀκρότης. qui in libro. 7. Commenta. in Iſaiam capit. 18. ait. Ideo omnis ſcriptura & prophetæ ſpecialiter futurorum myſterijs inuoluti ſunt, vt prouocent nos ad intelligentiam. & *Matth. 7.* ad illud quod in Euangelio dicitur. Petite & accipietis, quærite & inuenietis, pulſate & aperietur vobis. & Theophy. Matth. 13. ait. Videntes diſcipuli magnam in his quę à Chriſto dicebantur obſcuritatem, vt communes multitudinis precatores accedunt, rogantes. Quare in parabolis loqueris illis? at ille dixit. Vobis datum eſt ſcire myſteria, hoc eſt, quia habetis alacritatem & ſtudium, datum eſt vobis. Illis autem non adhibentibus ſtudium, non eſt datum. Ille enim accipit qui quærit. Quærite enim & dabitur vobis. Vide item quomodo hoc loco parabolam dixit Ieſus, & diſcipuli ſoli quæ interrogauerant acceperũt. Vnde adhibenti ſtudium, datum eſt ſcientia abundatiorem fieri, quia adhibet ſtudium & mentem dignam. Ab eo autem qui non habet ſtudium nec mentem, vt par eſt, adhibet, etiam tolli quod habere videtur. Hoc eſt, etiã ſi paruam quandam boni ſcintillam habeat, & eam non excitet & accendat per ſpiritum & ſpiritualia opera extingui. Hæc ille. Hoc non ignorabant larri illi Doctores, qui cum apoſtolis à domino petebant, Domine doce nos orare, orant tamen, vt ab eis amoueat velamen illud quod contegebat faciem Moyſis, vt poſsint ſcripturas intelligere. & apoſtoli Dominum obſecrantur vt edisſerat ipſis pa- *Matth. 13.* rabolam zizaniorum agri. & eunuchus regi- *Act. 8.* næ Æthyopum, qui venerat adorare in Ieruſalem, & reuertebatur ſedens ſupra currum ſuum legens Iſaiam prophetam. Tunc dixit ſpiritus Philippo. accede ad currum iſtum. accurrens autem Philippus, audiuit eum legentem Iſaiam, & dixit. Putas ne intelligis quæ legis? Qui ait, quomodo poſſum niſi aliquis oſtenderit mihi? Tunc Philippus docuit ipſum. & in prophetis, præcipue in Daniele & Zacharia, angeli inferiores inſtruuntur à ſuperioribus, & diuina oracula prophetis ipſi manifeſtant. Vnde Hierony. in Commenta. Ezech. capi. 4. ab hac conſuetudine non diſcedens, cum expoſuiſſet inſomnium prophetæ illud . . . annorum, ſupra latus ſiniſtrum. & ſupra dextrum. 40. annorum, ait. Difficillimam quæſtionem & à nullo explanatam, nõ tam noſtri ſcientia, quàm Domini gratia expoſuiſſe nos credimus, impleto illo quod ipſe pollicitus eſt. Quærite & inuenietis, petite & *Matth. 7.* accipietis. Lege homil. 7. Orige. in Ezech. prope finem. Nec hoc ſolum à nobis exigitur (quamuis ſciamus. S. Antonium & ſeruum *S. Antonius* quendam barbarum nullo docente, literas plenè nouiſſe, teſte Auguſt. in proœmio lib. 1. de doctri. Chriſti.) Sed doctiſsimorum virorum diu terenda ſunt limina, vt immenſam ſcripturarum difficultatem poſsimus emollire, vt feciſſe nouimus Hierony. Baſilium & reliquos illuſtres viros. Hoc dixi ad ſophiſtarum inſolentiam coërcendam, qui hæc ceu minima contemnunt, aſſeuerantes in ſuis ſpeculationibus, Theologiæ culmen ſitum eſſe, & ſcripturam diuinam, noſtris, hoc eſt exiguis ingenijs, prædæ eſſe expoſitam. Quorum inſcitiam refutans Hierony. Danie. 11. ait. Scripturæ ſanctæ difficultas maxima eſt, cuius intelligentiam, abſque Dei gratia, & doctrina maiorum ſibi imperitiſsimi vel maximè vendicant. Et Ammo. in præfatio. prædi. ait. ἀκροατὴς ὀφείλει ὑπάρχειν διδακτικός, ἐρευνῶν τὴν διάνοιαν, σπουδαῖος περὶ τοὺς λόγους, τὸ ἦθος μέτριος, ἐν πᾶσι κεκοσμημένος.

Præterea Theophy. Lucæ. 8. ait. Loquitur per parabolas Dominus, vt attentiores reddat auditores, & excitet illorum mentem ad inquirendum de his quæ dicta ſunt. Solent enim homines curioſius inueſtigare de his quę dicta ſunt obſcurius, manifeſta autem negligere. & vt indigni non intelligant quæ abſtruſius ſunt dicta. Ammo. quoque in præfa. prædica. inquit. Sæpe compreſſum atque obſcure diſſertum ait. Ariſtote. non ex ſcribentis natura, ſed data opera id egit, vt legentes ingenioſiores magiſque idoneos redderet, & ignauos auditores ex primordijs arceret. Si quidem legitimi auditores, quo ſunt obſcurius dicta, eo magis certando euincere ea contendunt, & ad intima myſteria penetrare. Verum & propter prophanos, rerum inuoluens dignitatem, obſcuritate perinde ac velamine vſus eſt. Hæc ille. & Pythagoras illis Symbolis voluit arcana philoſophiæ contegere, & à promiſcua plebe arcere. quorum nonnulla recenſet Plutar. in lib. de inſtit. puerorum.

Tertiò inquit Grego. homil. 10. in Ezechi. Ideo plerũque in ſacro eloquio aliquid obſcurè dicitur, vt diſpenſante mirabiliter Deo; multipliciter exponatur. Vnde Hierony. in epiſto-

epiſto.de virgi.ad Euſtochium, ait Margaritum eſt ſermo Dei, ex omni parte perforari poteſt. Præterea Auguſt.epiſt. 59. in poſtremis verbis ait. Vtile eſt, vt de obſcuritatibus diuinarum ſcripturarum, quas exercitationis noſtræ cauſa Deus eſſe voluit, multæ inueniātur ſententiæ, cùm aliud alij videtur, quæ tamen omnes ſanæ fidei doctrinæq; cōcordāt. Iterum hæc inculcat in præfat. 2. Pſalm. 18.

Quarta ratio. Auguſt.quoque in præfat. Pſalm. 140. ait. Sunt in ſcripturis ſanctis profunda myſteria, quæ ad hoc abſconduntur, ne vileſcant, ad hoc quæruntur, vt exerceant, ad hoc aperiuntur vt paſcant.

Quinta ratio. Quintam obſcuritatis cauſam, affert Aug. 2.lib.de doctri. Chriſti.cap.6.obſcurè, inquit, ſcriptura loquitur, quod prouiſum eſt diuinitus, ad edomandam labore ſuperbiam, & intellectum à faſtidio reuocandum, cui facilè inueſtigata plerunque vileſcunt. & poſt parum ſubdit. In locis apertioribus Spiritus ſanctus fami occurrit, in obſcurioribus faſtidia detergit. Lege Theodor. ſermo. 10. de proui. circa principium in expoſitione illius loci. 1. Corinth.8. ſcientia inflat.

Sexta ratio. Sexta cauſa deprompta eſt ex Hiero. Matthæ. 18. Familiare eſt, inquit, Hebræis ad omnem ſermonem ſuum parabolas adiungere, vt quod per ſimplex præceptum teneri non poteſt, per ſimilitudinem exemplaque teneatur. Et Chryſo.homil. 45. in Matth. Vtitur, inquit, Chriſtus parabolis, vt tenacius memoriæ quæ dicuntur commendari poſsint, & expreſsior propter ſimilitudines, ſermo, res ipſas ante oculos apponat. Qui dicendi modus prophetis tritus eſt. Hæc ille. Hanc ob cauſam dicitur. Pſalm. 68. Poſui veſtimentū meū ſaccum, & factus ſum illis in parabolam. &. 3. Regum. 9. Erit Iſrael in prouerbium. & ex hac conſuetudine trahitur hoc nomen ad ſignificandum ſimplicem ſermonem, abſque vlla comparatione.

Septima ratio. Septima, ni fallor, deſumpta eſt ex Hiero. Perſpicua, inquit, miſcet Dominus obſcuris, vt per ea quæ intelliguntur, prouocentur ad eorum notitiam, quæ non intelligunt. Ideo Dominus locutus eſt multa in parabolis, non omnia. Si enim dixiſſet omnia in parabolis, abſque emolumento populi receſsiſſent. Et Theophy. Ioan. 4. ſuper illa verba. Interea rogabant eum diſcipuli, &c. inquit. Dominus ſæpe loquitur obſcurius, vt attentiores faciat auditores, & excitet eos ad interrogandum, & diſcendum quod obſcurè dicebatur. Non ab re tamen erit perſcrutari, quibus in locis parabolis, & quibus ſimplici ſermone vtatur. qua de re antiquiſsimus & doctiſsimus vir Tertulli. In libr. de reſurrect. carnis. fol. 8. hæc definit. Dicit, inquit, Euangeliſta hæc omnia loquebatur Ieſus in parabolis, & ſine parabolis non loquebatur ad illos, ſcilicet Iudæos. Nam & diſcipuli aiunt. Quare in parabolis loqueris? & Dominus: propterea in parabolis loquor ad eos, vt videntes non videant. Quòd ſi ad Iudæos in parabolis iam non ad omnes. Si non ad omnes in parabolis, iam non ſemper nec omnia parabolæ, ſed quædam cum ad quoſdam, ad quoſdam autem dum ad Iudæos: nonnunquam planè ad diſcipulos. & Theophi. Matthæ. 13. circa principium, illi ſuffragatur: ſimplicibus, inquit, turbis abſque parabola in monte loquutus eſt, doloſis autem vt Phariſæis in parabola, vt ſi non intelligunt, quærant & diſcant.

Octaua ratio. Octauò in loco, ea cauſa occurrit, quam literis mandauit Auguſt. in præfat. Pſalm. 140. Ideo, inquit, multis ac varijs figuris aliquid in ſcriptura exprimitur, vt varietas locutionis, faſtidium tolleret veritatis: & propterea, teſte Hiero. in epiſto. ad Damaſum de filio prodigo, Deus in vna parabola vocatur paſtor, in alia paterfamilias, in alia locat vineam, in alia inuitat ad nuptias diuerſis ſimilitudinibus rem eandem ſignificans. Theodor. ſermo. 2. de prouident. φιλεῖ τὰ μονοειδῆ ταχὺν ἐπάγειν τὸν κόρον. id eſt. Vniformia ſatietatem pariūt. Hæc ille. nam ſi cantilena eadem totidem verbis ſæpe inculcetur, ferre quis poterit? Huius rei optimum affert exemplum Hiero. In epiſto. ad Galat. cap. 6. ſuper hunc locum: ergo dum tempus, &c. B. Ioan. euangeliſta cum Epheſi moraretur vſque ad extremam ſenectutem, & vix inter diſcipulorum manus ad eccleſiam deferretur; nec poſſet in plura vocem verba cōtexere, nihil aliud per ſingulas ſolebat proferre collectas, niſi hoc. Filioli diligite alterutrum. Tandem diſcipuli qui aderāt, tædio affecti quòd eadem ſemper audirent, dixerunt. Magiſter quare ſemper hoc loqueris? Qui reſpondit, dignam Ioanne ſentētiam. Quia præceptum Domini eſt, & ſi ſolum fiat, ſufficit. Quod vero mendacium magis homines alliciat, quam veritas, docet Plutar, in lib. quomodo legendi ſint poëtæ, circa principium.

S. Ioā. Euāgeliſta parenēſis.

Ioā. 21. in tertia interrogatione.

Nona ratio. Deinde dicit Hierony. Nahum. 3. ſcito ideo ſcripturam ſanctā tot difficultatibus eſſe con-

textam,& maximè prophetas,qui ænigmatis pleni ſunt,vt difficultatem ſenſuum, difficultas quoque ſermonis inuoluat, vt non facilè pateat ſanctum canibus, & margaritæ porcis,& prophanis ſancta ſanctorum. Item Dionyſ.cap.2.cæleſtis Hierar.in poſtremis verbis, inquit. Scripturæ à prophana multitudine inuiolatæ ſunt cuſtodiendæ, nephas eſt enim (vt ſacra teſtantur eloquia) ſpiritualium margaritarum, puriſsimum illum, ac permixtionis ignarum pellucidumque decorem, in porcos abijcere. Totidem verbis hæc eadem inculcat circa principium eccleſi. Hierarchiæ.& iterum.cap.2.eiuſdem libri.

Decimatertio. Vltimò vtitur Deus parabolis, vt ſe imbecillitati humanæ attemperet & demittat,quę huiuſcemodi ſimilitudinibus ex rebus cognatis, facilè ad maiora, veluti per gradus, erigitur. Hoc intelligens Chryſoſto.homil. 48. in Matth. ait, Ad fragilitatem audientium ſermo ſcripturæ accommodatur, ideo non tanquam vilem & tenuem eum deſpiciamus. Sic Ezechiel multis ſimilitudinibus, quæ Iudæis conueniebant, vtitur, quamuis non ignoraret à diuina maieſtate alienas fuiſſe. Id maximè dignum atque gratum Deo eſt,quod imbecillitati humanæ accommodatum, ad ſalutem noſtram pertinet. Lege Cyrill. libr. 1. contra Iulianum Auguſtum.

¶ An parabolæ & ſimilitudines,quæ crebrò inculcantur in ſcripturis, ſint fictæ, necne,& ſi fictæ, num mēdaces.

CAP. III.

QVÆSTIO eſt multum diuq; apud ſummos Theologos euentilata & diſputata, An ſermones illi, qui in modum parabolæ contexti ſunt, quibuſque ſcriptura referta eſt, veri ſint, ita vt res illæ de quibus parabola conflatur, aliquando geſtæ fuerint. V.g. quòd fuerit certus paterfamilias qui diluculo, aut hora tertia prodierit in forum vt conduceret operarios ad colendum vineam ſuam: & quædam mulier quæ abſcondiderit fermentum in farinæ ſatis tribus, donec fermentatum eſſet totum. Denique quòd iudex quidam nefarius, qui nec Deum timebat,nec homines verebatur,precibus tamen viduæ orantis,ceſſit. Huiuſce nodi pleniorem ſolutionem afferre,tantiſper differemus, donec de allegorijs & reliquis myſticis ſenſibus differamus: nune breuiter Auguſt. audiamus de hac re hunc in modum loquentē.lib.2.Q.Euangelij.Q.51. Non omne,inquit,quod fingimus mendacium tūc eſt,ſed quando id fingimus quod nihil ſignificat,eſt mendacium. Cum autem fictio noſtra refertur ad aliquam ſignificationem non eſt mendacium, ſed aliqua figura veritatis: alioquin omnia quæ à ſapientibus & ſanctis viris, vel etiam ab ipſo Domino figuratè dicta ſunt, mendacia deputabuntur, quia ſecundū vſitatum intellectum non ſubſiſtit veritas in talibus dictis. Non enim homo, qui habuit duos filios, quorum minor accepta parte patrimonij ſui, profectus eſt in regionem longinquā, & cætera quæ in illa narratione contexuntur, ita dicuntur tanquam verè fuerit quiſquam homo,qui hoc in filijs ſuis duobus, aut paſſus ſit, aut fecerit. Ficta ſunt ergo iſta ad rem aliquam ſignificandam,tam longè lateque maiorem, & tam incomparabiliter differentē, vt per illum factum hominem Deus verus intelligatur. Sicut autem dicta ita etiam facta finguntur ſine mendacio, ad aliquam rem ſignificandam. Vnde etiam illud Domini quod in fici arbore quæſiuit fructū eo tempore quo illa poma nōdum eſſent. Non enim dubium eſt illam inquiſitionem non fuiſſe veram,quiuis enim hominum ſciret, ſi non diuinitate,vel tempore,poma illam arborem non habere. Fictio igitur quæ ad aliquam veritatē refertur,figura eſt,quæ non refertur, mendacium eſt. Sic & Chriſtus finxit ſe longius ire, apud Lucam capi. 24. Ecce ergo ex ſententia Auguſti.parabolæ fictæ ſunt. Diuinus tamen Damaſcenus in ſermone, de his qui in fide obierunt,eius ſententiam labefactare,& contrariam adſtruere videtur. Scito, inquit. diuinas Saluatoris noſtri parabolas rerū eſſe exiſtentium,ſicut in eis contentæ ſunt & demonſtratæ, vt parabola pauperis & Lazari, & diuitis epulonis & Abrahæ. Hæc ille. Nam non eſt dubium quin fuerit Lazarus, & Abraham & diues ille epulo, cuius nomen prodidit Euthy. Lucæ 59.capi.inquiens. Diuitis quidem nomen non addidit Euangeliſta, vtpote odio digni, ſcriptum eſt enim non ſumam nomina eorum in labijs meis. Mendici verò nomen addidit tanquam amore digni. Aiunt autem quidam

Luca. 15.

Pſalm. 15.

quidam ex traditione Hebræorum, φ iuxta illa tempora diues ille fuerit Nineuſis appellatus, & mendicus iſte Lazarus. Verum, ni fallor, quãuis præceptum quod nobis tradit Damaſce. falſum ſit, vtitur tamen exemplis veriſsimis, & ab omni controuerſia ſemotis, ſcilicet, de Lazaro & diuite. Si vnum Theophylactum demas, qui negare auſus eſt, non abſque piaculo, parabolam diuitis eſſe fictam, in comment. Lucæ cap. 16. cum inquit. Parabola eſt hæc diuitis & Lazari, & non (vt quidam opinati ſunt) hiſtoria. At nos catholicam ſequentes veritatem, amplectamur Chryſoſtomi definitionem, quam nobis ſcriptam reliquit in homil. in Lucam de patre & duobus filijs. In parabola, inquit, non ſunt dicẽda nomina. Parabolæ enim illæ ſunt vbi exemplum ponitur, & tacentur nomina. & Orige. ca. 1. in libr. Iob Perionio interprete, Neceſſariò, inquit, nominis Iob mentionem fecit Moyſes qui libri author eſt, ne ſi hominem ſolummodo diceret, argumentum aliquod fingere exiſtimaretur. Ecce ergò quomodo in hiſtoria nomina propria inſeri ſolent, in parabolis minimè: qua ex re conſtat vehementer erraſſe Theophylactum affirmando hiſtoriam diuitis eſſe fictam: & nonnullos ſimiliter ignobiles authores ex Iudæis, qui aſſeuerarũt librum Iob eſſe fictum, ad hoc, vt ſpecimen quoddam patientiæ & tolerantiæ homines haberent in calamitatibꝰ ſuis. Sed quæres, an miracula Chriſti poſsint aliquam fictionem, id eſt, oculorũ illuſionem admittere: minimè, quia vt ſcribit Grego. homil. 2. in Euang. Miracula Domini & Saluatoris ſic accipienda ſunt, vt & in veritate credantur facta, & tum per ſignificationem nobis aliquid innuant. Opera quippe eius, & per potentiam aliud oſtendunt, & per myſterium aliud loquuntur.

Theophylacti error explosus.

Locus Chryſosto. egregius.

Cùm hæc quæ à nobis diſputata ſunt, certa & explorata ſint, ſciſcitabitur aliquis in exquirendo curioſus, an de propoſita in ſcripturis parabola, verum ſit hoc ἀξίωμα, V. g. Chriſtus propoſuit Apoſtolis fabulam ſeminantis, angelus expoſuit Danieli fabulã quatuor beſtiarum. Quandoquidem quidam, vt à patribus, veluti per manus accepimus, qui auſus eſt hoc pronunciatum aſſeuerare, coactus eſt à ſententia recedere. Annotandum, vt hanc quæſtionem decidamus, ex Quintil. lib. 8. ca. 3. eſſe vitium quod vocatur κακόφατον, cum mala cõſuetudine in obſcœnum intellectum ſermo detortus eſt: vt ductare exercitum, patrare bellum. Ad eundem modum fabula ſi exactè vocabulo hoc vti volueris, ſignificat rem vulgatam & veram, à fando dictam, & hac ſignificatione eo nomine vſus eſt Hierony. in comment. epiſtolæ ad Phile. Longum eſt, inquit, ſi velim diuerſa Iudicum geſta percurrere, & totam Samſonis fabulam, ad veri ſolis (hoc quippe nomen eius ſonat) trahere ſacramentum. & Orige. homil. 5. in Gen. loquens de Loth, ait. Poſt hæc iam refertur illa famoſiſsima fabula, in qua ſcribitur filias eius arte furatas concubitum patris. Euſeb. quoq; Cæſarienſis lib. 3. eccleſ. Hiſto. cap. 23. citat hanc periodum ex Clemente Alexandrino ex ſermone. Τὶς ὁ σωζόμενος πλούσιος; ἄκουσον, inquit; μῦθον οὐ μῦθον, ἀλλὰ ὄντα λόγον περὶ ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου λεγόμενον, καὶ ὑμῖν παραδεδομένον, καὶ μνήμῃ πεφυλαγμένον. Hoc eſt. Audi fabulã non fabulam, ſed rem geſtam, quæ adhuc in memoria hominum viget. Denique Hiero. Caſtrutio ſcribens, inquit. Ne excedam menſuram epiſtolæ, breuiter tibi fabulam referam, quæ infantiæ meæ temporibus accidit. S. Antonius cùm in vrbem Alexandriam eſſet accitus, & iſſet ad eum Didymus cæcus, cùm eius admiraretur ingenium, ſciſcitans ait. Num triſtis es quòd oculis carnis careas? conſenſit, cui Antonius: miror ait prudentem virum eius rei dolere damno quam muſcæ habent, & nõ lætari eius poſſeſsione, quam angeli meruerunt. Attamen nunc hoc nomen fabula ex vſu communi & protrito, à propria ſignificatione deſciuit, & rem mendacem ſignificat, atque confictam, ideo poſt hac ab hoc verbo, tanquam ab ſcopulo, fugiamus, ne offendiculo fratribus ſimus. Nam ſi frater meus, verbo aliquo à me prolato offenditur, me reprimã & continebo, ne illud in æternum vſurpem. Quod ſæpe alias à præſtantiſsimis viris factũ legimus. Nam Baſilius, Cyrillus, alijque complures, negant, Chriſto tribuendam eſſe creaturæ nuncupationem, ne Arrianis fauere viderentur. At Hierony. ad Epheſ. 2. cap. cùm diſputatio illa aduerſus Arrianos inſtituta, ac ſuſcepta non eſſet, inquit. Nos liberè proclamamus non eſſe periculum Chriſtum dicere creaturam, quem vermem & hominem & crucifixum & maledictionem, tota ſpei fiducia confitemur. Atque illi ſuffragatur Augu. epiſto. 57. & Cyril. libr. 10. ſuper Ioannem capit. 15. & Damaſce. lib. 4. cap. 15.

An parabola fabula vocari poſſit.

Compluti hoc accidit.

S. Antoniꝰ.

Didymus.

Chriſtus an creatura poſsit appellari.

Poſtremò ſcholaſtici Auguſt. ſequẽtes negant Chriſtum appellãdum fore, Homo Dominicus.

Chriſtus an homo Dominicus.

minicus, cum tamen nullibi non inculcent hoc nomen doctores præſtantiſsimi, vt Chryſoſt. homil. quadam de cruce Domini, verſus finem. Et Didym. lib. 3. de Spiritu ſancto, frequenter illi hanc tribuit nomenclaturam, & Auguſti. qui tamen poſtea rem altius expendens, ſententiam reuocauit.

Chriſtus aſſumpſit hominē an verum ſit.

Denique Auguſti. in expoſitione regulæ, vſus eſt hac forma loquendi, Chriſtus aſſumpſit hominem (non Chriſtus aſſumpſit humanitatem) quia tam corpus quàm animam aſſumpſit. Et eundem vſurpant ſermonem omnes priſci patres. Orige. Matth. 13. Hierony. ad Galatas. 1. Notum vobis, &c. Et Irenæus, quem citauimus iam, cap. 1. huius libri. & Boëtius in lib. de duabus naturis. Et Grego. Niſſe. in ſermone natalis Domini. & Ambro. lib. 5. de Fide cap. 5. Et Hilar. 9. de Trinitate. Et Auguſti. lib. 83. q. q. 59. & de Fide & Symbolo. capi. 4. & libr. 9. de ciuita. Dei. capit. 17. Ab iſtorum ſententia & iudicio diſcedunt ſcholaſtici omnes, ſed pro omnibus vnus loquatur S. Thomas, qui. 3. parte. quæſt. 14. artic. 4. ad primum argum. ait, Huiuſmodi locutio non eſt extendenda tanquam propria, ſed piè eſt exponenda, vbicunque à ſacris doctoribus ponitur. Vt dicamus, hominem aſſumptū, quia eius natura eſt aſſumpta, & quia aſſumptio terminatur ad hoc vt filius Dei ſit homo. Ad hunc, & ſimiles caſus oportet illud Sophocleum in Electra, in promptu habere. καιρὸς γάρ, ὅσπερ ἀνδράσι μέγιστος ἔργου παντός ἐστ' ἐπιστάτης. Hoc eſt tempus omnes hominum actiones regit ac moderatur.

¶Quot linguis, & qua ætate vetus inſtrumentum tranſlatum ſit.

CAP. IIII.

TANDIV diuina ſcriptura in Hebræi ſermonis fonte ſe continuit, nec in aliam linguam transfuſa eſt, donec Hebræi à captiuitate Babylonica ſoluti, in patriam reuerſi ſunt. Tunc enim cùm viderent illorum ſapiētes, qui vtranq; linguam nempe Hebraicam, & Chaldaicam exactè nouerant, vulgum, ob diuturnū ſeptuaginta annorum exilium patrū & maiorum literas obliuioni mandaſſe (quia canticū Domino in terra aliena non cecinerant) coacti ſunt, in gratiā populi rudis, hunc laborem, aut ſponte ſubire aut à maioribus iniunctum non recuſare. Videlicet, vt in Chaldaicum Syriacumq; ſermonem, quo iam ſolo Hebræi vulgo vtebantur, ſcripturam diuinam transferrēt. Hoc munus, vt accepimus, tres viri vtriuſq; linguæ gnari, ſubiere. Quorum nomina prodidit Elias Leuita præfat. 3. lib. Moçoreth; nempe Onkelos, qui legem, Ionathas, qui prophetas, tam priores quam poſteriores, verterūt. Rabbi Ioſeph, qui Pſalmos, prouerbia, Iob & reliqua veteris inſtrumenti volumina, quæ ab Hebræis Chethubim à Græcis ἁγιόγραφα vocantur, tranſtulit. Iſtorum tranſlatio tanta apud Hebræos pollet authoritate, vt ab illa, veluti ab Sphynge, omnium locorum difficilium quærant ſolutionem. Nonnulli hac in re nobis refragantur, aſſeuerantque parum ante Chriſti ſeruatoris noſtri tempora, Syriacam trāſlationem in lucem prodiiſſe.

Quanuis de veterum Latinorum interpretationibus, quæ iam obliteratæ ſunt, locus diſſerendi accommodatior, tunc ſe offerebat, cùm de Hieronymi tranſlatiōe acturus ſum, tamen quia deinceps illarum mentionē non ſum facturus. Dicam nunc hoc vnum, nullam ferè Latinorum trāſlationem apud antiquos ante Hierony. certam & firmā inueniri. Nam vt quiſque linguæ Græcæ aſſequebatur peritiam, ita ſibi nouam, è Græco codice tranſlationem condebat. Hanc ob cauſam videmus, aliter Tertullianū, aliter Hilarium, aliter Ambroſium eundem locum citaſſe. Quod Auguſtinum non fugit, in lib. 2. de doctr. Chriſt. ca. 11. inquit enim. Qui ſcripturas ex Hebræa lingua in Græcā verterunt linguā, numerari poſſunt, Latini autem interpretes nullo modo. Vt enim cuique, primis fidei temporibus in manus venit codex Græcus & aliquantulum facultatis ſibimet vtriuſque linguæ habere videbatur, auſus eſt interpretari. Quod Auguſt. offendit in veteribus interpretibus, hoc nos in his recentioribus deteſtamur: tot quippe quotidie prodeunt in publicum trāſlationes, quot ſunt homines linguarum illarum periti. Sed ꝑfectò à magno labore ſe exoneraſſent, & ſtudioſorum magis vtilitati & pecuniæ cōſuluiſſent, ſi annotationibus nōnullis locum negligenter verſum illuſtraſſent, & quid interpreti impoſuiſſet apperuiſſent. Alioqui velle integram tranſlationem denuò conficere, ob paucorum diſſonantiam locorum, quid

aliud

Mineruæ Phidiæ. aliud eſt quàm Mineruam Phidiæ de integro effingere velle, vt calcei eius ligulam venuſtio rem & pedi aptiorem efficiat.

Inter omnes tranſlationes quæ ex Hebręo fonte in linguam Græcam prodierunt, nulla purior nec luculentior 70. interpretum tranſlatione illa ætate extitit. De qua hæc tradidit Euthy. in præfat. Pſalm. Prima, inquit, tranſlatio à 70. viris facta (tempore quo Ptolemæus *Philadelphus. Nume. 11.* Philadelphus regnum Ægypti adminiſtrabat) qui Hebræi erant, & electi fuerunt, iuxta numerum 70. ſeniorum, quos elegit Moyſes. Et Hilarius Pſalm. 2. huic ſubſcribit numero, & eadem nititur figurâ ex Numer. deſumpta. Irenæus quoque libr. 3. aduerſus hæreſes. cap. 25. inquit. Priuſquam Romani poſsiderent regnum Aſiæ, adhuc Macedonibus Aſiam *Ptol. Lagi.* poſsidentibus, Ptolemæus Lagi filius cupiens eam bibliothecam quæ à ſe fabricata eſſet in Alexandria, omnium hominum dignis conſcriptionibus inſtruere, petijt ab Hieroſolymis in Græcum ſermonem interpretatas habere ſcripturas eorum. Illi verò qui tunc obaudiebant Macedonibus, eos quos habebant perfectiores ſcripturarũ intellectores, vtriuſque loquelæ. 70. ſeniores miſerũt Ptolemæo, hoc quod ipſe voluiſſet. Ille autem experimẽtum eorum ſumere volens, & metuens ne fortè conſentientes eam veritatem, quæ eſſet in *70. Cellulæ* ſcripturis, abſconderent per interpretationem, ſeparans eos ab inuicem, iuſsit omnes eandem interpretari ſcripturam, & hoc in omnibus libris fecit. Conuenientibus autem ipſis in vnum apud Ptolemæum, & comparantibus ſuam interpretationem, Deus glorificatus eſt, & ſcripturæ verè diuinæ creditæ ſunt, omnibus eiſdem verbis recitantibus, ab initio vſque ad finem: vti gentes cognoſcerent, quoniam per inſpirationẽ Dei interpretatæ ſunt ſcripturæ. Hæc eadem ad verbum tranſcripſit ex eodem Irenæo, Euſebius libr. 5. eccleſiaſti. hiſto. cap. 8.

Quot fuerint interpretes. Ex his colligo, iuxta Euthy. & Irenæum hos interpretes ſeptuagenarium numerum non excedere. Ab illorum iudicio multi diſcedunt, Tertulli. in Apologetico aduerſus gentes. cap. 19. inquiens. Igitur literæ Hebrææ & eloquium. Sed ne notitia vacaret, hoc quoq; Ptolemæo à Iudæis ſcriptum eſt, ſeptuaginta & duobus interpretibus indultis. Et Ioſephus libr. 12. antiquit. capi. 2. ait. 72. fuiſſe: nempe tot quot petiuerat Ptolemæus ab Eleazaro ſummo pontifice. Sex videlicet ex qualibet tribu. Et Epipha. in Epitome centies eundem numerum inculcat. Quorum etiam nomina prodit Ariſteas in lib. de 72. interpretibus.

Quomodo hiſancti ad cõcordiam allici poſſint. Attamen ſi voluerimus tantorum virorum diſsidium conſopire, & ad concordiam reuocare, facile aſſequemur, dummodo D. Ephiphanium. libr. 3, aduerſus hære. cap. vlti. circa principium, loquentem audierimus. ἐν τῇ ἐρήμῳ ἑβδομήκοντα δύο στελέχων φοινίκων ὑπαρχόντων, ἑβδομήκοντα ἡ γραφὴ ὀνόμασε· καὶ ἐπὶ τὸ ὄρος προσκεκλημένων ἑβδομήκοντα, ἑβδομήκοντα δύο εὑρίσκονται σὺν τῷ ἐλδὰδ καὶ μωδάδ. καὶ ἑβδομήκοντα δύο ἑρμηνεύσαντες ἐπὶ πτολεμαίου. διὰ δὲ τὴν συντομίαν, εἰώθαμεν λέγειν τῶν ἑβδομήκοντα τὴν ἑρμηνείαν. Hoc eſt, in deſerto. 72. erant palmæ, & ſcriptura 70. vocat. & 70. ſenes vocantur, vt in mõtem conſcendant, cum eſſent, 72. cum Elad, & Modad, & Ptolemæi tempore ſeptuaginta duo diuinas ſcripturas interpretati ſunt, & ob breuitatem 70. ſolent vocari. Qua de re Regula eſt Auguſti. lib. 2. quæſt. in Exod. quæſt. 47. ſcriptura, inquit, ſolet ita tempora nuncupare, vt quod de ſumma perfectioris numeri paululum excreſcit, aut infra eſt non computetur. & lib. 18. de ciui. Dei. cap. 42. inquit. Dati ſunt Ptolemæo. 72. interpretes, de ſingulis. 12. tribubus ſeni homines Hebræi, ac Grææ linguæ doctiſsimi: quorum interpretatio, vt. 70. vocetur iam obtinuit vſus.

Vt ſupra retulimus ex Irenæi ſententia 70. aſciti fuerunt à Ptolemæo Lagi filio. At iuxta Ioſephum, libr. 12. & Euthy. & Epipha. vocati fuere à Ptolemæo Philadelpho, qui regnum Ægypti, vt ferunt gubernabat, centeſimo. 50. ante Chriſti natalem anno. Sed Clemenſ. Stro. 1. non ſatis cõſtitutum habet ſub quo horum fuerit. Aduerte etiam ex eiuſdem Irenæi ſententia. 70. à ſe inuicem fuiſſe diſiunctos, & tamen non ſolùm ſententijs, ſed verbis concordes fuiſſe: nec diſſentit Euthy. loco citato. Hi igitur, inquit, commemorati regis hortatu ad hanc prouinciam deſignati, in vnam per omnia interpretationem conuenere. Denique Iuſtinus in Admonitorio, inquit. Ex antiquis hiſtorijs docemur Ptolæmæum Ægypti regem cum bibliothecam illam in Alexandria præparauiſſet, atque, vt eam conſummaret vndecunque libros conduxiſſet, certiorem deinde factum antiquam hiſtoriam Hebraicis conſcriptam characteribus, ſumma diligentia adſeruari, cognoſcendorum voluminum cupiditate adductum, viris, 70. ſapientibus, Hebræam ſimul & Græ-

70 Interpretes in 70. Cellulas diſtributi ſunt.

cam linguam edoctis ab Hieroſolymis accerſitis, volumina illa, vt interpretarentur mandauiſſe. Vt autem ab omni perturbatione ſemoti citius rem abſoluerent, iuſsiſſe illis, non in vrbe, ſed ab ea procul ſeptem ſtadijs intra Pharum paruas exædificari domunculas, interpretum numero pares, vt eorum vnuſquiſque priuatim munus exequeretur. Adſtantibus verò miniſtris præcepit prohibere, ne inuicem inter ſe conferrent tranſlationem, vt interpretatio exactior foret. Poſtquam cognouit rex.70. viros non ſolùm eadem ſententia, ſed eiſdem etiã dictionibus vſos, ſtupefactus credidit interpretationẽ diuina virtute factã. Et ſtatim ſubdidit. Quin & in Alexandria cũ eſſemus, caſularum veſtigia in Pharo, veluti reliquias cuſtodiri conſpeximus. Nec ab illo diſsidet Aug.lib.2. de doctri.chriſti.ca. 15.& lib.18,de ciuita. Dei. ca.42. &.43. Nihilominus Hiero. non ſolum has caſulas non admittit, ſed conſtanter totam narrationem eſſe fictam aſſeuerat, in Proœmio in Pentateuchũ, inquiens. Neſcio quis primus author 70.cellulas Alexandriæ mendacio ſuo extruxerit, quibus diuiſi, eadem ſcriptitarint, cùm Ariſteus eiuſdem Ptolemæi ὑπασπιστὴς, & non multo poſt tempore Ioſephus nil tale retulerint. Sed in vna baſilica congregatos contuliſſe, ſcribant, nõ prophetaſſe. Aliud enim eſt vatem, aliud eſt eſſe interpretem. Ibi ſpiritus ventura prædicit, hic eruditio & verborum copia ea quæ intelligit transfert. Non dubito quin Hieronymi authoritas hac in re magni ponderis futura ſit apud eruditos, qui veluti teſtis oculatus omnes næuos.70. vidit, ac prodidit. Hęc ex oraculo edita putatote, nihil poteſt eſſe verius, hic nanq; eſt oculatus teſtis, illi tantùm quæ ab alijs acceperunt, referunt.

Hierony.

An totũ inſtrumentũ vetus fuerit à 70. tranſlatum.

Non modica cõcertatio inter priſcos Theologos fuit, An totum vetus inſtrumẽtum fuerit à 72. interpretibus ex Hebræa in Græcam linguam tranſlatum, nec ne. Hilario tamen, circa principium Pſalm. 2. viſum eſt legis & prophetarum tranſlationem illis tribuere: cui ſuccinit Auguſt.lib.2.de doctri.chriſti.ca.15. cùm ait, In latinis quibuſlibet emendandis, Græci adhibeantur, in quibus.70. interpretũ, quod ad vetus teſtamentum attinet, authoritas excellit. Denique Irenæus libr.3.aduerſus hæreſes capi.25. idem affirmat. Hierony.tamen negat, tum alibi ſæpe. Tum etiam in cõment. Michææ.capi.2.inquiens. Interpretatio.70.(Si tamen 70.eſt, Ioſephus enim ſcribit, & Hebræi tradunt, quinq; tantùm libros legis ab eis tranſlatos & Ptolemæo Regi traditos, in multis ab Hebraica diſsident veritate. Et iterum repetit Ezechie.capi.5. & libr.4. in Ezechielem cap.16.ait, Hoc ni fallor magis accedit ad hiſtoriæ veritatem. Siquidem per 70. dies tranſlationem totam abſoluerũt, teſte Ioſepho loco citato, & Ariſtęo in lib. de 70. interpretibus circa finem 1 & Iſidoro libr. 1.offic.cap.12.

Lib. 12. antiquit.c. 12. & lib. 1. capi. 1.

An Spiritu ſancto afflati verterint 70. diuinã ſcripturã.

Horum 70. virorum authoritas apud antiquos adeò ſacroſancta viſa eſt, vt non ſolum cæteris tranſlationibus, tam Græcis, quam Latinis eam prætulerint, ſed etiã aſſeuerauerint interpretes illos, diuino numine afflatos, ac percitos ipſam edidiſſe. Vnde Auguſt. libr.2. de doctrina chriſti.cap.15. inquit 70. per omnes peritiores eccleſias, tanta præſentia Spiritus ſancti interpretati eſſe dicuntur, vt os vnum omnium fuerit. Et lib. 18.de ciui.Dei.ca. 43. ſpiritus, inquit, qui in prophetis erat, quãdo illa dixerunt, idem ipſe erat in 70. viris, quando illa interpretati ſunt. Qui profectò authoritate diuina, & aliud dicere potuit, tanquam propheta ille vtrunq; dixiſſet, quia vtrunque idem ſpiritus diceret, & hoc ipſum aliter, vt ſi non eadem verba, idem tamen ſenſus bene intelligentibus dilucesceret, & aliquid prætermittere, & aliquid addere etiam, vt oſtenderetur, non humanam fuiſſe in illo opere ſeruitutem, quam verbis debebat interpres. Sed diuinam potius poteſtatem, quæ mentem replebat & regebat interpretis. Præterea in eadem ſunt opinione. Hilar. Pſalm.2. Et Auguſti. Pſalm. 87.& in quæſt.in Geñ. in fine. & Iuſtinus in admonitorio, & Irenæus libr.3.capit.25. Denique Hierony.maximus contrariæ opinionis patronus, in proœmio librorum Paralip. ſuperiorem ſequitur ſententiam. Hic, inquit, liber in Græcis & Latinis codicibus vitioſus eſt. Nec hoc 70. interpretibus, qui Spiritu ſancto pleni, ea quæ vera fuerant tranſtulerant, ſed ſcriptorum culpæ adſcribendum. Verùm hoc arbitror dixiſſe, nõ ex animi ſui ſententia, ſed ſubſeruiens affectibus illorum ad quos ſcribebat. Alioqui tamẽ conſtantiſsime ipſe Hiero. qui horum tranſlationem cum cæteris tranſlatiõibus tam Sym machi, quam Aquilæ & cum Hebraica veritate contulit, hoc contẽnit & reijcit. Nam quamuis laudet librorum Moyſis tranſlationem vt diximus: in prophetis (qui iuxta Auguſti.& reliquos, à 70. ſunt tranſlati) crebrò illorum negli-

negligentiam carpit.interdum affirmans literarum ſimilitudine fuiſſe deceptos, interdum non ſatis intellexiſſe quod transferebant, vel uti in comment. Zacha.c.5.& Iſaiæ,19. Denique nullibi nō adimit illis Spiritum ſanctum, nec immeritò profectò. Quare, ſi me iudice, tranſlatio Græca cum noſtra de primatu certare auderet, non dubitarem primas noſtræ trāſlationi deferre,& fateri longo interuallo illā à noſtra fuiſſe ſuperatam. Nec adduci poſſum vt credam vllum tam ſtupidum, (dummodo illas inter ſe & cum Hebraico contulerit,) qui de hac re dubitare poſsit,& nobis refragari.

Tranſlatio Aquilæ. Quæ deinceps tranſlationes editæ fuerint, breui ſermone complexus eſt Euthy. in loco à nobis ſupra citato. Secunda, inquit, Aquilæ Synopenſis. Hic Græcus fuit, atq; è Ponto, & Ieroſolymis baptizatus. Deinde cū offenſus, inimicuſq; effectus eſſet quibuſdam Chriſtia-*Tranſlatio.* nis, ſpreto baptiſmate, Iudæis ſe adiunxit, & ſcripturam tranſtulit, ſub Adriano imperatore, eo qui lepram paſſus eſt, trecentis &.30. annis poſt tranſlationem ſeptuaginta, atque hic iratus Chriſtianis multa peruertit. Tertiā fecit *Symmachi.* Symmachus patria Samaritanus, qui cum apud ſuos quātum honoris optabat non aſſequeretur, Iudæos adijt, & rurſum circuncifus in Samaritanorum offenſam ſacram interpretatus eſt ſcripturam ſub Seuero Imperatore, qui etiam vt Iudæis placeret, quæcunque ad Chriſtum pertinebant, non ſane tranſtulit, an nis ſex & quinquaginta poſt editionem Aquilę. *Theodotionis trāſlatio.* Quarta fuit Theodotionis Epheſij, qui cum ex Marcionis hęreſi eſſet, aliquando offenſus ſuis cohæreticis propriam interpretationem edidit, ſub imperatore Commodo. *5. Editio.* Quinta certum non habet authorem, inuenta eſt autem *6. Editio.* in Ierichō dolio operta, ſub Caracalla imperatore. Sexta ſine authoris nomine reperta eſt Nicopoli apud Actium oppidum Epyri,& promontorium, ſub Alexandro Mammęa im- *7. Luciani martyris.* peratore. Septima prodijt à Luciano martyre & eremita, qui omnibus his editionibus viſis, & cum Hebraica veritate diligentiſsimè, & magno cum labore collatis, propriam editionem, nihil mancum,& nihil habentem ſuperfluum, Chriſtianis tradidit, quę apud Nicomediam, manu eius conſcripta, reperta eſt, in turre quadam apud Iudæos calce illita, poſt ipſius Luciani certamen & poſt perſecutionem quæ à Diocletiano & Maximino facta eſt, ſub magno Imperatore Conſtantino. Hæc cum 70. interpretum editione conſentit,& quæ ab alijs deprauata fuerant, reprobauit. Hæc quæ ex Euthy. retulimus de ſex prioribus editionibus, deſumpta ſunt ex Epipha. qui latiſsimè totam hiſtoriam tractat, in poſtrema parte epitomes, cum de ponderibus & menſuris agit, quem legendum cenſeo. Addit tamen nonnulla quæ à nullo probato hiſtoriographo prodita ſunt, videlicet. Philadelphum ędificaſſe in Pharo inſula, quæ eſt è regione Alexandriæ. 36. domos, ita vt duo pariter cum totidem famulis in vnaquaque domo habitarent, & in eodem lecto decumberent, vt facilius illius libri, V. g. Geneſeos, qui illis forte obtigerat ad transferendum, tranſlationi incumberent, pariterque cum emendarent, erantque illi in domibus clauſi, à ſummo mane vſque ad veſperum, nam tunc opere ſoluti. 36. Scaphis in domum regiam ad capiendum cibum remeabant. *Epiphanij hiſtoria a nullo alio prodita.*

Vniuerſas has tranſlationes, (dempta ſeptima, aut illarum partem, ita congeſsit Origenes Adamantius) teſte Epipha. lib.3. contra hæreſes, in hæreſi Orig. Adamantij, circa principium, & iterum in loco modo à nobis citato, vt ſingulæ inter ſe & cum Hebraico conferri poſſent. Hos libros à numero columnarum, quatuor, ſex, aut octō, τέτραπλᾶ. ἑξαπλᾶ & ὀκταπλᾶ appellauit. In octaplis quidem hūc illis ordinem aſsignauit. Primus locus tributus eſt contextui Hebraico, Hebraicis literis exarato. Secundum tenebat locum contextus Hebraicus literis Græcis conſcriptus, In illorum gratiam qui linguæ Hebraicæ cognitione carebant. Deinde ſex ſequebantur tranſlationes hac ſerie digeſtæ, Aquilæ, Symmachi, ſeptuaginta, Theodotionis, cum quinta & ſexta editione. Septuaginta editio ſemper medium tenebat locum, vt adaperto libro cum reliquis interpretationibus, quæ ex vtraque parte illi circumſtabant, conferri poſſet,& emendari ſi res efflagitaret. Liber verò quem τέτραπλᾶ vocabat, ſic digeſtus erat, Symmachus primas, Aquila ſecundas, ſeptuaginta tertias. Theodotio poſtremas partes ſibi vendicabant. Quibus ſi præcedant duæ illæ Hebraicæ columnæ conſtituent ἑξαπλᾶ. ſicut ſi rurſum his ἑξαπλοῖ ſubnectantur quinta & ſexta editio ὀκταπλᾶ efficient. At quinta & ſexta editio libros tantum propheticos, ſeptima verò, vniuerſa Hebræa volumina complectebatur. Hoc ſignificare voluit Hieron. in comment. epi. ad Tit. cap.3. Vnde, inquit, nobis curæ fuit oēs veteris legis libros, *Origenis diligentia in corrigēdis & digerendis omnib⁹ editionibus*

quos vir doctus Adamantius in exempla digeſſerat, de Cæſarienſi bibliotheca deſcriptos ex ipſis authenticis emendare. In quibus & ipſa Hebræa proprijs ſunt characteribus verba deſcripta, & Græcis literis tramite expreſſa vicino. Aquila etiam & Symmachus, ſeptuaginta quoque, & Theodotio ſuum ordinem tenent. Nonnulli verò libri, maximè qui apud Hebræos verſu compoſiti ſunt, tres alias editiones additas habent, quam quintam & ſextam & ſeptimam tranſlationem vocant, authoritate ſine nominibus interpretum con ſecutas. Lege Euſeb. lib. 6. hiſto. eccle. cap. 17.

Videtur tamen ex ſerie columnarum quæ eſt in octaplis, ſeptimam editionem in illis non contineri, quod Hierony. ſignificaſſe videtur Suniæ & Fretelæ ſcribens. Illud, inquit, breuiter admoneo, vt ſciatis aliam eſſe editionem, quam Origenes & Cæſarienſis Euſebius omneſque Græciæ tractatores κοινὴν, id eſt communem appellant, atque vulgatam & à pleriſque nunc Λουκιανὸς dicitur, alia 70. interpretum quæ & in ἑξαπλοῖς codicibus reperitur, & Hieroſolymis & in orientis eccleſijs decantatur.

De aſteriſcis & obelis.

Nec Origenis indefeſſus labor in corrogandis & conquirendis tranſlationibus tantum conquieuit, ſed ex illis omnibus & Hebraico, tranſlationem. 70. voluit cōformare, & in priſtinum nitorem redigere. Nam ſi quid illi deerat, addidit, ſi quid redundabat, amputauit & ſubtraxit. Porrò qua arte id effecerit, Hieronym. Suniæ & Fretelæ ſcribens, aperuit. Vbi quid minus, inquit, habebatur in Græco 70. ab Hebraica veritate, Origenes de tranſlatione Theodotionis addidit, & ſignum poſuit aſteriſcum, id eſt ſtellam, quæ quod prius videbatur abſconditum illuminet, & in medium proferat. Vbi autem quod in Hebræo non eſt, in Græcis codicibus inuenitur, ὀβελὸν, id eſt iugulantem præpoſuit virgulam, quam nos Latinè veru poſſumus dicere, quo oſtenditur iugulandum eſſe, & confodiendū quod in authenticis libris non inuenitur. Quæ ſigna in Latinorum Græcorumq; poëmatibus inueniuntur. Baſil. homil. 4. exaemeron. De obeliſco ait. ὁ δὲ ὀβελὸς ἀθετήσεως σύμβολον. Lege Epipha. in epitome. Vniuerſæ ſupradictæ trāſlationes, cum ſuis aſteriſcis, & obelis prorſus periere, & tantummodo veſtigia illarum permanſerunt, in monumentis antiquorum patrum, vt in commēt. D. Theodoreti & Hierony. in prophetas tam maiores quàm minores, quos domi habemus. Præterea nec authorem huius Græcæ tranſlationis certò cognoſcimus: nec an ſit vna ex ſupradictis, aut ex omnibus illis ſit iſta conflata, vt illa Luciani fuit, compertum habemus.

De Biblijs Græcis quæ nunc vulgo circunferūtur.

Quod Hierony. inquit Origenem feciſſe apud Græcos, præſtitit ipſe apud Latinos, vt vbique ipſe teſtatur in procemijs bibliorum; ſed labor eius prorſus perijt, niſi paucis in locis, vbi in commentarijs ſuis admonet, quid obliterādum, quidve addendum ſit. Has Hieronymi vigilias multi docti viri noſtræ tempeſtatis, à mortuis excitare, & aſteriſcis & obelis additis, illuſtrare & ad limam reuocare conati ſunt. Quorum labor ſibi multum gloriæ peperit, & ſtudioſis qui linguarum deſtituuntur peritia, magnum adiumentum afferet ad intelligendum ſcripturas.

Hier. labor in Biblijs emendandis intercidit.

Illis ſeptem tranſlationibus Græcis, Latinæ duæ, à Hieronymo elaboratæ, vna ex Hebræo, altera ex Græco, ſucceſſerunt, quæ ſicut cæteris poſteriores, ita limatiores, & exactiores fuere, quæ tamen ſi integræ (vt ab ipſo eximiæ literaturæ viro proditæ ſunt) ad noſtra vſque tempora perueniſſent, nihil erat quod amplius requireremus. Nam illa quæ nunc paſsim circunfertur & legitur, à doctis illius eſſe negatur. Aiuntque aut eſſe illam quæ olim ante Hieronymi ætatem extabat, ſaltem in Pſalm. & Eccleſiaſten, aut aliam ab illa diuerſam, ex illa & recentioribus Hieronymianis conflatam. Attamen quærere, quem, hæc vulgata agnoſcat authorem, non laboramus, nec de eius authoritate hæſitamus, quippè ob verborum pondus & proprietatem, meritò ab exordijs naſcentis eccleſiæ, tam à viris doctis, quam à concilijs œcumenicis, delata ſit illi authoritas, & vt illi daretur meruit. Eſſe tamen Hieronymo noui inſtrumenti tranſlatio adſcribenda, illa eius teſtimonia refellunt, quæ hanc quam nos amplectimur tranſlationem arguunt nomine negligentiæ. Vt in comment. epiſto. ad Gala. eum dicit Apoſtolus, κατηργήθητε ἀπὸ χριστοῦ, inquit ipſe, non vt in Latino malè interpretatum eſt, euacuati eſtis à Chriſto, ſed in Chriſti opere ceſſaſtis: & rurſum in eodem cap. Malè, inquit, in noſtris codicibus habetur, Modicū fermentū totā maſſam corrūpit, pro quo emēdauimus. Modicū fermentū totā cōſperſionē fermētat. Et iterum eodē in loco, inquit. In Latinis codicibus Pauli cū carnis opera numerātur, adulteriū, impudicitia, &

Vulgata eādem an Hieronym. tribuenda.

tia, & homicidia in illo catalogo ſcripta referuntur. Sed ſciendum non plus quam. 15. carnis opera à Paulo numerata. Adhuc ad Galat. 1. cum ait. Continuo non acquieui carni & ſanguini, ſiue vt in Græco melius habetur. Non contuli cum carne & ſanguine. Præterea ad Eph. 2. Vt reconciliaret vtrunq; Deo per crucem interficiens Inimicitiam in ea. ſ. cruce, nō vt in codicibus Latinis habetur, in ſemetipſo, & ad Galat. 6. c. Inſtruite, ſiue vt melius in Græco habetur, perficite in ſpiritu lenitatis, & ſtatim, ex hac arrogantia nihil fit, ſed ipſe ſe decipit, quod melius in Græco dicitur, φρεναπατᾷ, hoc eſt, mentem ſuam decipit; pro quo Latinus poſuit interpres, ipſe ſe ſeducit. Deniq; ad Ephe. 1. ait. Pignus Latinus interpres, pro arrabone poſuit, cum non idem pignus quod arrabo ſonet, nobis fas non eſt vti hoc ſermone poſt concilium Tridentinum.

De veteris inſtrumenti tranſlatione, vt autumo libros prophetarum illi tribuendos fore (licèt à natiuo nitore temporum iniuria degeneraſſe videantur) ita nego reliqua volumina ex ipſius officina exijſſe. Vt. v. g. Q. In Gene. ait. Pro eo quod in noſtris codicibus ſcriptum eſt, ferebatur ſuper aquas, in Hebræo habet Merachephet quod nos appellare poſſumus, incubabat, ſiue fouebat in ſimilitudinem volucris, oua calore animantis. Et iterum in eodem libro. Dixit Cain ad Habel fratrem ſuum. Subauditur. ea quæ locutus eſt dominus, ſuperfluum ergo eſt quod in noſtris codicibus reperitur, tranſeamus in campum. Et illud Gen. c. 49. Non auferetur ſceptrū de Iuda, nec dux de fœmore eius donec veniat qui mittendus eſt. Hier. Iſaiæ. 2. c. ad hunc modum tranſtulit. Nō auferetur princeps ex Iuda, nec dux de fœmoribus eius, donec veniat cui repoſitū eſt. Hæc paucis monuiſſe ſufficiant, nam huiuſcemodi infinita ex ipſius lucubrationibus facile à quouis aceruari poſſunt ſtudioſo. At dices, Romæ viſitur bibliorum volumen articulis Hieronymi exaratum. Huic obiectioni Laurētius ſatisfaciens in declamatione de donatione Conſtantini ait. Romæ ex authoritate papæ oſtenditur codex bibliæ tanquam reliquiæ ſanctorum luminibus ſemper accenſis, quod dicunt ſcriptum chirographo Hieronymi. Quia multum ibi, inquit Virgilius, pictai veſtis & auri. Reſq; magis indicat Hieronymi manu ſcriptum non eſſe. Illum ego diligētius inſpectū, cōperi ſcriptū eſſe, iuſſu regis, vt opinor, Roberti, Chirographo hominis imperiti.

Volumē bibliorū manu Hieron. ſcriptū Romæ viſitur.

Expendendum eſt diligenter cur in Pſal. & eccleſiaſte, eccleſia amplexata ſit tranſlationem. 70. in reliquis libris prætermiſſa fuerit, ac Hebraica admiſſa.

¶ Quid Theologis vtilitatis obueniat, ex tranſlationum multitudine.

CAP. V.

QVASI præuidens & præſagiens Aug. quorundā ſocordiam, in ſtudio linguarum capeſſendo, voluit illorum cōmodis & vtilitati conſulere, & ignorantiæ mederi. Vt ſi propter ignauiam noſtram nanciſci non poſſumus vt è fonte proprio germanū ſenſum hauriamus, ſaltem alieno ſubſidio & ope innitentes aſſequamur. Nec tamen inficias ibo, multum bonæ frugis & emolumenti, etiam illis, qui linguarum eximia cognitione præditi ſunt Auguſtini admonitionem afferre poſſe. De vtriſque igitur dictum intelligamus. Illius hæc ſunt verba. libr. 2. de doctri. Chriſtia. cap. 12. Plures tranſlationes plus adiuuant intelligentiam, quam impediunt, ſi modò legentes negligentes non ſint. Nam nonnullas obſcuriores ſententias, plurium codicum ſæpe manifeſtauit inſpectio. Sicut illud Iſaiæ, & carnem tuam ne deſpexeris. Alius, & domeſticos ſeminis tui ne deſpexeris. Vterque ſibimet inuicem atteſtatur. Namque alter ex altero exponitur. Quia & caro poſſet accipi propriè, vt corpus ſuum quiſque ne deſpiceret, ſe putaret admonitum. Et domeſtici ſeminis tranſlatè Chriſtiani poſſent intelligi, ex eodem verbi ſemine nobiſcum ſpiritualiter nati. Nunc autem collato interpretum ſenſu probabilior accurrit ſententia propriè de conſanguineis non deſpiciendis eſſe præceptum, quoniam domeſticos ſeminis, cum ad carnem retuleris, conſanguinei potiſsimum occurrunt. Vnde eſſe arbitror illud Apoſtoli quod ait. Si modò ad æmulationem adducere potero carnem meam, vt ſaluos faciā aliquos ex illis. i. vt æmulando eos qui crediderant, & ipſi crederent. Carnem autem ſuam dixit Iudæos propter cōſanguinitatem. Item illud eiuſdē Iſaiæ prophetæ. Niſi

Locus Iſaiæ 58. enodatus.

Rom. 11.

Alter locus Iſa.7. elucidatus. te. Niſi credideritis non intelligetis. Alius interpretatus eſt. Niſi credideritis non permanebitis. Quis horum vera ſecutus ſit, niſi exẽplaria linguæ præcedẽtis legantur, incertum eſt. Sed tamen ex vtroque magnum aliquid inſinuatur, ſcienter legentibus. Difficile eſt enim ita diuerſos à ſe interpretes fieri, vt non ſe aliqua vicinitate contingant. Ergo quoniã intellectus in ſpecie ſempiterna eſt, fides verò in rerum temporalium quibuſdam cunabulis quaſi lacte alit paruulos. Nunc autem per fidem ambulamus, non per ſpeciem: niſi autem per fidem ambulauerimus, ad ſpeciem peruenire non poterimus, quæ non tranſit, ſed permanet per intellectum purgatum, nobis cohærentibus veritati: propterea ille ait. Niſi credideritis non permanebitis. Ille verò. Niſi credideritis non intelligetis. Et ex ambiguo linguę præcedentis plerunque interpres fallitur, cui nõ benè nota ſententia eſt, & eam ſignificationem transfert, quæ à ſenſu ſcriptoris penitus aliena eſt. Sicut quidam codices habent. Acuti pedes eorum ad effundendum *Pſalm. 13.* ſanguinem: ὀξὺς enim apud Græcos & acutum & velocem ſignificat. Ille ergo vidit ſententiam qui tranſtulit. Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem. Ille autem alius ancipiti ſigno in aliam partem raptus errauit. Non enim intelligendos, ſed emendandos tales codices potius præcipiendum eſt. Hinc etiam illud, quoniam μόσχος Græcè vitulus dicitur, μοσχεύματα quidam non intellexerunt eſſe plantationes, & vitulamina interpretati ſunt. Qui error tam multos codices præoccu- *Sapien.4.* pauit, vt vix inueniatur aliter ſcriptum, & tamen ſententia manifeſtiſſima eſt, quia clareſcit conſequentibus verbis. Nanque adulterinæ plantationes nõ dabunt radices altas: conuenientius dicitur quàm vitulamina, quæ veluti pedibus per terram gradiũtur & non hærent radicibus. Huc vſque ille. Multa exempla his ſimilia ex commentarijs Hierony. in Prophetas coaceruari poterant, in illis præcipuè locis vbi interpretationes. 70. Symmachi & Aquilæ & cæterorum interpretum inter ſe conferuntur. Nos tamen cum illius fontes ſint in promptu, ex noſtris riuulis vnum & alterum adhibebimus exemplum, quo res *Locus Pſal.* fiat dilucidior rudibus. In Pſalm. 124. vbi in 70. legitur. Declinantes in obligationes adducet Dominus cum operantibus iniquitatem: transfert Hiero. qui declinant ad prauitates ſuas, deducet eos Dominus cum his qui operantur iniquitatem. Legendum igitur, declinantes in obliquationes. Nam nomen στραγγαλιὰς, id eſt, obligationes, quo vtuntur 70. ſi interpreteris, ſignificat iuxta Heſychiũ. συστροφὰς, διαστροφὰς, πλεκτάνας, ἐμπλοκὰς; id eſt, arcana, fœdera, & laqueos ſiue nexus. Item Pſalm. 15. vbi 70. legunt. Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum; poſtea accelerauerunt. At Hierony. hunc in modum interpretatus *Alius locus Pſalm. 15.* eſt. Multiplicabuntur idola eorum, poſt tergum ſequentium. Ecce ſi verba expendas diuerſæ ſunt tranſlationes, ſed ſenſus idem: nam idola, quæ iuxta Hebræos vocantur Açabim, à mœrore deductum habent nomen, quia eodem ſtatu & habitu ſemper permanet: quod verò deinceps ſequitur: 70. clarius tranſtulerunt, poſtea accelerauerunt, ſcilicet, ad colendum ea. Denique Pſalm. 108. iuxta 70. ſic habet: caro mea immutata eſt propter oleum. Sed quis ſapiens intelliget hæc? niſi conſulat Hierony. ad hunc modum hunc locum inter- *Locus Pſal. 108. expoſitus.* pretantem: caro mea immutata eſt abſque oleo: id eſt, caro mea ad extremam maciem redacta eſt, ob ieiunium. Nam nomine olei, pinguedo aut humor ſucculentus intelligitur, aut bona corporis habitudo, qua deſtitutus erat Dauid ob crebra ieiunia.

Quid vtilitatis linguarum cognitio, ipſarum ſectatoribus afferat.

CAP. VI.

QVOD præcipit Auguſti. non ex animo, ſed quaſi noſtræ inertiæ conniuens & patrocinans, ſuperiori capite vidiſtis, attamen quid ipſe ſenſerit alijs in libris à ſe editis, teſtatum reliquit. (Quanuis in hac parte, tam Hebraicæ linguæ, vt conſtat, quàm Græcæ, vt ipſe contra Creſconium ſcribens ingenuè fatetur, laude caruerit.) tum alibi, tum etiam lib. 2. de doctr. Chriſt. ca. 11. Contra ignota, inquit, ſigna, magnum remedium eſt linguarum cognitio. Et Latinæ linguæ homines duab⁹ alijs ad ſcripturarum diuinarum cognitionem habent opus, Hebraica ſcilicet & Græca, vt ad exemplaria præcedentia recurratur, ſi quã dubitationem attulerit Latinorum interpretum infinita varietas. & Hiero. in epiſtola ad Vitalem,

lem, inquit. Quando in ſcriptura dubium ortum fuerit, ſi aliter habent .70. interpretes, aliter vulgata editio, confugiendum eſt ad ſolita præſidia, & arcem linguæ tenere vernaculæ.

Noĩa propria in ſcripturis corrupta.

Nonnihil etiam adiumentia ad exactam ſcripturarum intelligentiam affert linguarum cognitio propter nominum propriorum corruptionem, quæ ob noſtrorum ſocordiam inoleuit. Nam pauci à Hiero. ætate vſq; ad hæc noſtra tempora inuenti ſunt, qui huic rei incubuerint. Ideo Hiero. Ezechi. 40. cap. inquit. Diligentem & ſtudioſum admonendum puto, ſi tamen ſcientia ſcripturarum ducitur, vt ſciat omnia prope verba Hebraica & nomina, quæ in Græca & Latina tranſlatione ſunt poſita, nimia vetuſtate corrupta, ſcriptorumq; vitio deprauata, & dum de inemendatis ſcribuntur inemendatiora, de verbis Hebraicis facta eſſe Sarmatica, imò nullius gentis, dum Hebraica eſſe deſierunt, & aliena eſſe non cœperint.

Adhuc cum literæ noſtræ, Hebræis non ex æquo reſpondeant, contingit non infrequenter Latinis, aut Græcis literis verba Hebræa ſcripta. ita à ſe ipſa fuiſſe abalienata, vt aliam quoque induiſſe formam videantur. Vnde Hiero. in comment. epiſt. ad Titum. cap. 3. ait, ſolent nos irridere Hebræi in pronuntiatione quorundam nominum, maximè in aſpirationibus, & in quibuſdam cum raſura gutturis proferendis. Hoc autem euenit, quod. 70. interpretes, per quos in Græcum ſermonem lex diuina tranſlata eſt, ſpecialiter in Cheth literam & Ain, & cæteras huiuſmodi, quia cum duplici aſpiratione in Græcam linguam transferre non potuerant, alijs literis additis expreſſerunt. Verbi cauſa. vt Rahel, Rachel dicerent. & Ieriho, Iericho, & Hebron, & Chebron, & Seor, Segor. In alijs verò conatus iſte defecit. Nam nos & Græci vnam tantum literam S habemus, illi verò tres. Samech, Sadde, Sin, quæ diuerſos ſonos poſsident. Iſaac & Sion per Sadde ſcribunt. Iſrael per, Sin, & tamen non ſonat hoc quod ſcribitur. Si igitur à nobis hæc nominum & linguæ idiomata, vt videlicet barbara, non ita fuerint expreſſa, vt exprimuntur ab Hebræis, ſolent cachinnum attollere, & iurare ſe penitus neſcire quod dicimus. Vnde & nobis curæ fuit omnes veteris legis libros, quos vir doctus Adamantius in exempla digeſſerat de Cæſarienſi bibliotheca deſcriptos ex ipſis authenticis emendare.

Denique cum eccleſia Romana ex Iudæis pariter ac Græcis cõflata ſit, oportuit vt vtriuſque gentis memoria apud nos perpetuò duraret, atque ideo ipſorum vocabula crebro in eccleſijs inculcantur, abſque vllis interpretationibus. Vnde Aug. in epiſt. 178. ait. Non licet hoc nomen Amen in aliam linguam transferre. & .2. li. de doct. Chriſt. cap. 11. Hebræa, inquit, verba non interpretata ſæpe inueniuntur in ſcripturis, ſicut Amen, Haleluia, Racca & Hoſanna, & ſi quæ ſunt alia. Quorum partem propter ſanctiorem authoritatem, quamuis interpretari potuiſſent, ſeruata eſt antiquitas, ſicut in Amen & Haleluia. Partim verò in aliam linguam transferri non potuiſſe dicuntur. Sicut alia duo, quæ poſuimus.

De hoc lib. 2. c. 1.

Aug. de nominibus peregrinis quibꝰ vtitur eccleſia.

Racca.

Hæc ille, nomen Racca vanum ſonat, eſt nomen conuitij quod irrogatur alicui, cùm volumus ipſum ſtultum, & cerebro vacuum appellare.

Hoſanna.

Hoſanna, Salua obſecro, ſignificat, vt apud Matt. c. 21. Hoſanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine domini, Hoſanna in excelſis. Hoc eſt. Fer opem ò Deus filio tuo qui è Dauid ducit originem, cùm ſit illi adeũda hæreditas regni paterni. fœlix fauſtuſque ſit vtinam, talis regis aduentus, atq; ideo te obſecramus vt tu Deus, qui habitas in excelſis opem feras illi.

Quanuis nonnulli exiſtiment in libris noui inſtrumenti in rebus dubijs ad Græci ſermonis fontem eſſe confugiendum. At Orige. tract. 8. in Matth. non cenſet illis tribuendam eſſe fidem indubitatam. Multam, inquit, differentiam inter exemplaria inuenimus, ſiue propter negligentiam ſcribarum, ſiue ex temeritate quorundam, ſiue propter eos qui emendare negligũt ſcripturas, ſiue propter eos qui quod ipſis videtur in emẽdationibus, vel adijciunt vel ſubducunt.

Libris etiam Hebræorum, non deſunt qui fidem alicubi velint eleuare, vt Hieron. libr. 2. epiſtol. ad Galatas circa principium, & in comment. Michææ. capit. 5. & Iuſtinus in Tryphone.

Porrò aduerte cùm mendum aliquod viſum fuerit occurrere, ne ſenſum noſtrũ ac cõiecturam ſequentes, à recta aberremus via, tanquam Ariadnes filum Auguſtini verba ſequamur. lib. 11. contra Fauſtum. cap. 2. dicentis. Sacrarum literarum ſtudioſis, notiſsimæ ſententiarum varietates, vel ex aliarũ regionum codicibus vnde ipſa doctrina noſtra emanauit, dubitatio dijudicanda eſt, vel ſi ibi quoq;

codices

codices variant plures paucioribus, aut vetuſtiores recentioribus præferantur, etſi adhuc eſſet incerta veritas, præcedens lingua, vnde illud interpretatum eſt, conſulatur. Alioqui ſi his auxilijs deſtituti, noſtro marte aliquid emendare voluerimus, nuſquam non labemur & offendemus. Quandoquidem, teſte Augu. Pſalm. 105. Multoties putaremus librarij eſſe errorem, niſi haberemus beneficium Dei quo ſcripturas ſuas in multis linguis voluit eſſe transfuſas. vt in Pſalm. 105. interfecta eſt terra in ſanguinibus, arbitraremur legendum eſſe, infecta. Hactenus Auguſti. Nos vtamur aptioribus exemplis. Pſalm. 41. Sitiuit anima mea ad Deum fortem, viuum: quo in loco multi legunt, fontem viuum. Et Iſaiæ 40. cap. Quoniam completa eſt malitia eius: pro militia eius. Iob quoque. 5. Virum ſtultum, pro verè ſtultum. & cap. 18. de vrbe, pro de orbe. & 28. ſicut impius, pro ſic vt impius. Et Michææ. 6. voluptatibus, pro voluntatibus. Et Pſalm. 34. qui maligna, pro qui magna. & 71. & erit firmamētum, pro & erit frumentū. Et in Iſaia, filiæ tuæ de latere ſurgent, pro ſugent. Et Pſalm. 26. vt videam voluntatem domini, pro voluptatem. Denique. 3. Reg. capi. 2. vbi in codicibus Latinis legitur, poſt Salomonem non ambulauit, in Hebræo legitur, poſt Abſalom.

Error Cantacuzeni de euangelio Marci.

Cæterùm multi viri in primis illuſtres, primùm Ioānes Cantacuzenus imperator Conſtanti. Apolog. 4. aſſeuerat euangelium Marci Latinè fuiſſe ſcriptum, inquiens, ὁ δὲ ἕτερος μάρκος, λατινοῖς δὲ εἰς τὴν ἀχαΐαν, καὶ ἐδόθη εἰς τε τὴν ἰταλίαν καὶ τὴν ῥώμην ἀλλά δὴ καὶ εἰς τὰ κατὰ τὰ ἑσπέρια πάντα ἔθνη. id eſt. Secundus euangeliſta Marcus Latinè publicauit euangelium in Achaia, Italia, Romæ, adhuc in omnes gentes occidentales. Ego arbitror fuiſſe deceptum ex carminibus illis Grego. Nazianzeni in catalogo diuinæ ſcripturæ.

Ματθαῖος μὲν ἔγραψεν ἑβραίοις θαύματα χριστοῦ
Μάρκος δ' ἰταλίῃ, λουκᾶς ἀχαιάδι.

Qui non dicit in Italica lingua fuiſſe ſcriptū, ſed Italiæ: nam Romæ, iuxta Hierony. rogatus à fratribus breue ſcripſit euangeliū. Deinde Hierony. Hoſeæ. 11. cap. & Iſaiæ. 6. & Euſebius lib. 3. hiſto. cap. vlti. & Nazianze. & Irenæus, & innumeri alij autumant Matthæi euangelium Hebraicè fuiſſe ſcriptum: epiſtolam quoque ad Hebræos Hebraico idiomate in lucem prodijſſe, multi viri ingenij præſtantis affirmant. Ab vtrorumque iudicio libenter diſcedere non verebor. Primum euangelium Matth. nullus teſtatur ſe eum vidiſſe Hebraicè exaratum, ſed ab alijs accepiſſe. Dempto Hierony. qui in catalogo ſcript. de Matthæo loquens, ſic inquit. Porrò ipſum Hebraicum habetur vſque hodie in Cæſarienſi bibliotheca. Mihi quoque à Nazaræis qui in Berrea vrbe Syriæ hoc volumine vtuntur, deſcribendi facultas fuit. Sed non loquitur de Euangelio Matthæi (nam ſi hoc eſſet aliquando illius teſtimonio vſus eſſet) ſed de Euangelio Nazarenorum apocrypho, quo Hebionitæ hæretici vtuntur: & huius teſtimonio vtitur Hierony. nonnunquam, vt Matth. 6. inquiens. Vbi legitur in Matthæo. Panem noſtrum ſuperſubſtantialem. In euangelio ſecundùm Hebræos pro ſuperſubſtantiali pane, repperi Machar, quod dicitur craſtinum, id eſt, futurum, da nobis hodie. Et in epiſtola ad Epheſ. cap. 5. in expoſitione illius loci. Eſto te ergo, &c. cum de vrbanitate loquitur, ait. Verum hæc à ſanctis viris penitus propellenda, quibus magis conuenit flere, vt in Hebraico quoque euangelio legimus. Dominum ad diſcipulos loquentem: nunquam, inquit, læti ſitis, niſi cum fratrem veſtrum videritis in charitate. Et Matth. 12. cap. inquit, in euangelio quo vtuntur Nazareni & Hebionitæ, quod nuper de Hebræo in Græcum ſermonem trāſtulimus, & quod vocatur à pleriſque Matthæi authenticum, homo iſte qui aridam habens manum in ſabbato ſanatur, cementarius ſcribitur, iſtius modi vocibus auxilium precans. Cemētarius eram, manibus victum quæritans, precor te Ieſu, vt mihi reſtituas ſanitatem, ne turpiter mendicem cibos. Et in proœmio lib. 18. comment. in Iſaiam, ait, Apoſtoli in reſurrectione Chriſtum putarūt ſpiritum, vel iuxta euangelium, quod Hebræorum lectitant Nazaræi, incorporale dæmonium. Et in lib. de viris ecclesi. in vita Iacobi. Denique lib. 3. contra Pelagi. circa principium, inquit, in euangelio iuxta Hebræos, quod Chaldaico quidem Syroque ſermone, ſed Hebraicis literis ſcriptum eſt, quo vtuntur vſque hodie Nazareni, ſecundum apoſtolos, ſiue vt plerique autumant iuxta Matthæum, quod & in Cæſarienſi habetur bibliotheca: narrat hiſtoria illa, Ecce mater Domini & fratres eius dicebant ei. Ioannes baptiſta baptizat in remiſſionem peccatorum, eamus & baptizemur ab eo. Dixit aut eis, Quid peccaui vt vadam & baptizer ab eo? niſi fortè hoc ipſum quod

Matthæus Græcè ſcripſit euangelium.

Vide Q. 4. ad Hedibiā

Matth. 12. Cementarius manū habens aridam ſanatur.

Euangeliū apoſtolorū ſiue Mat. citatū à Hierony.

quod dixi ignorantia eſt. Et in eodem volumine. Si peccauerit, inquit, frater tuus in verbo, & ſatis tibi fecerit, ſepties in die ſuſcipe ipſum. Dixit illi Simon diſcipulus eius. Septies in die? Reſpondit Dominus & dixit ei. Etiam ego dico tibi, vſque ſeptuagies ſepties. Clem. Stro. 4. ex eo citat: qui admiratus fuerit, regnabit. Idem poteram multis rationibus probare de epiſto. ad Hebræos, ſed gratia breuitatis miſſas faciam.

¶ Catalogus librorum vtriuſque inſtrumenti.

CAP. VII.

DECRETVM DE CAnonicis ſcripturis.

Seſsio. 4. celebrata die viij. Menſis 1546.

SACROSANCTA OECVMENICA, & generalis Tridentina Synodus, in Spiritu ſancto legitimè congregata, præſidentibus in ea eiſdē tribus Apoſtolicæ Sedis legatis, hoc ſibi perpetuo ante oculos proponēs, vt, ſublatis erroribus, puritas ipſa Euangelij in Eccleſia conſeruetur: quod promiſſum ante per Prophetas in Scripturis ſanctis Dominus noſter Ieſus Chriſtus, Dei filius, proprio ore primum promulgauit, deinde per ſuos Apoſtolos, tanquam fontem omnis, & ſalutaris veritatis, & morū diſciplinæ, omni creaturæ prædicari iuſsit: perſpicienſque hanc veritatem, & diſciplinam contineri in libris ſcriptis, & ſine ſcripto traditionibus, quæ ipſius Chriſti ore ab Apoſtolis acceptæ, aut ab ipſis Apoſtolis, Spiritu ſancto dictante, quaſi per manus traditæ, ad nos vſque peruenerunt, orthodoxorum Patrum exempla ſecuta, omnes libros tam veteris, quàm noui Teſtamēti, cum vtriuſque vnus Deus ſit auctor, necnon traditiones ipſas, tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tanquam vel oretenus à Chriſto vel à Spiritu ſancto dictatas, & continua ſucceſſione in Eccleſia Catholica conſeruatas, pari pietatis affectu, ac reuerentia ſuſcipit, & veneratur. Sacrorum verò librorū † Indicem huic decreto adſcribendum cenſuit, ne cui dubitatio ſuboriri poſsit, quinam ſint, qui ab ipſa Synodo ſuſcipiuntur. Sunt verò infraſcripti, Teſtamenti veteris quinque Moyſi, id eſt, Geneſis, Exodus, Leuiticus, Numeri Deuteronomium, Ioſue, Iudicum, Rut, quatuor Regum, duo Paralipomenon, Eſdræ primus, & ſecundus, qui dicitur Neemias, Tobias, Iudith, Heſther, Iob, Pſalteriū Dauidicum centum quinquaginta pſalmorum, Parabolæ, Eccleſiaſtes, Canticum canticorum, Sapientia, Eccleſiaſticus, Iſaias, Hieremias cum Baruch, Ezechiel, Daniel duodecim Prophetæ minores, id eſt, Oſea Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Micheas, Naum, Abacuch, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias, duo Machabæorum, primus & ſecundus. Teſtamenti noui, quatuor Euangelia, ſecundum Matthæum, Marcum, Lucam, & Ioannem: Actus Apoſtolorum à Luca Euangeliſta conſcripti: quatuordecim Epiſtolæ Pauli Apoſtoli, ad Romanos, duæ ad Corinthios, ad Galatas, ad Epheſios, Ad Philippenſes, ad Coloſſenſes, duæ ad Theſſalonicenſes, duæ ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos: Petri Apoſtoli duæ, Ioannis Apoſtoli tres, Iacobi Apoſtoli vna, Iudæ Apoſtoli vna, & Apocalypſis Ioannis Apoſtoli. Si quis autem libros ipſos integros cum omnibus ſuis partibus, prout in Eccleſia catholica legi conſueuerunt, & in veteri vulgata Latina editione habentur, pro ſacris, & canonicis non ſuſceperit, & traditiones prædictas ſciens & prudens contempſerit, anathema ſit. Omnes itaque intelligant, quo ordine, & via ipſa Synodus, poſt iactum fidei confeſsionis fundamētum, ſit progreſſura, & quibus potiſsimum teſtimonijs, ac præſidijs in confirmandis dogmatibus, & inſtaurandis in Eccleſiæ moribus, ſit vſura.

Marc. vlti.

† In can A poſt c. 84. Gelaſius in con 11. 70 epiſc. concil.

Laodic. ca. 59. concil. Cartag. 3. can. 47 cauſa Romana, diſt. 15. & h. epiſto. Eug. in conci Floren. ad Armenos.

ANTEQVAM libros vtriuſque teſtamenti ad numerum reuocemus, oportet exponere quid hoc nomen, Berith, hoc eſt teſtamentum, ſignificet: & quidem ſi verbum Hebraicum exactè expendas, fœdus ſignificat inter viuentes: clare & purè deciſum & trāſactum, à verbo Barar mundauit. ſic Laban cum Iacob teſtamentum fecerunt. & Gen. 21. Accepit Abraham oues & boues & dedit Abimelech & percuſſerūt fœdus. & cap. 17. circuncidetis carnem præputij veſtri & erit ſignum fœderis. Poſtea Paulus in eam ſignificationem vſus eſt hoc nomine, vt ſignificet teſtamentum quod ratum non eſt niſi mors teſtatoris interueniat. In hac ſignificatione accipitur quando ſignificat nouum teſtamentū. Nam niſi teſtator noſter Chriſtus mortuus

Hebr. 9.

Hoc ignorans Caiet. negat Paulum eſſe authorem epiſtolæ ad Hebræos.

fuiſſet, nec ſtabile nec firmum teſtamentum permanebat, nec ſciri quæ myſteria in eo ſcripta erant: vtiq; clauſum & obſignatum erat. Vetus teſtamentum nomen traxit à priori ſignificatu, nempe vt ſignificat fœdus inter viuentes initum. Et hæc eſt cauſa quare abrogatum & antiquatum ſit, quia morte filij Dei non conſecratum fuit: nec ſciri poterant quę in eo concluſa erant myſteria, quia noodum venerat ille qui habebat clauem Dauid. Igitur diuina ſcriptura omnis, in duo hæc teſtamenta diuiſa eſt. Illud quod aduentui Domini, paſsioniq; anteceſsit, id eſt lex & prophetæ, vetus dicuntur. Ea verò quæ poſt reſurrectionem ſcripta ſunt, nouum Teſtamentum nominantur. Iudæi veteri vtuntur, nos nouo. Sed tamen diuerſa non ſunt, quia nouum veteris adimpletio eſt, & in vtroque idem teſtator eſt Chriſtus, qui pro nobis morte ſuſcepta, nos hæredes regni æterni fecit, abdicato & exhæredato populo Iudæorum, ſicut Ieremias propheta teſtatur. † Ecce, inquit, dies veniunt, dicit Dominus & cõſummabo domui Iſrael, & domui Iuda teſtamentum nouum; non ſecundum teſtamentum, quod diſpoſui patribus illorum, in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Ægypti: quia ipſi non perſeuerauerunt in teſtamẽto meo, & ego neglexi eos dicit Dominus. Et alio loco ſimiliter ait. † Dereliqui domum meam, dimiſi hæreditatem meam in manus inimicorum eius. Quod ſuperius ait conſummaturum ſe domui Iuda teſtamentum nouum, oſtendit vetus illud, quod per Moyſen datum eſt, non fuiſſe perfectum, id antẽ quod per Chriſtum dari haberet, cõſummatum fore. Domum autem Iuda & Iſrael non vtiq; Iudæos ſignificat, quos abdicauit, ſed nos, qui ab eo conuocati ex gentibus, in illorum locum, adoptione ſucceſsimus.

Ierem. 32.

† Vulgata dicit, Ecce dies veniẽt dicit Dñs, & feriã domui Iſrael, & domui Iuda fœd⁹ nouum nõ ſecundũ pactum quod pepigi cum patribus veſtris.

† Vulgata reliqui domũ meã, dimiſi heredi tatẽ meam, dedi dilectã meã in manũ inimicorũ eius:

Differt vetus teſtamentũ à nouo, Primùm: iuxta Theophil. ad Hebræ. 7. Quia in veteri locutus eſt Dominus per prophetas, in nouo per filium. Hinc Paulus ait, Multifariam multiſq; modis olim Deus loquens patribus, nouiſsimè locutus eſt nobis in filio. Secundò Auguſti. lib. 4. contra Fauſtum ca. 2. ait, Temporalium rerum promiſsiones teſtamento veteri contineri, nemo ambigit, nec quod æternæ vitæ promiſsio regnumque cælorum ad nouum pertinent teſtamentum. Sed in illis temporalibus figuras fuiſſe futurorum quæ implentur in nobis, in quos fines ſeculorum obuenerunt, Paulus teſtatur dicens. Hæc omnia in figura contingebant illis. Hæc iterum repetit lib. 18. de ciui. dei. c. 11. Tertiam differentiam aſsignat in li. de ſpiritu & litera capi. 20. inquiens. Propter veteris hominis noxã, quæ per literam iubentem & minantem minimè ſanabatur, dicitur illud teſtamentum vetus. Hoc autem nouum propter nouitatem ſpiritus, qui hominem nouum ſanat à vitio vetuſtatis. Poſtremò Dionyſ. in eccleſ. Hierar cap. 4. par. 3. conſtituit differentiam inter vtrunq; teſtamentum, eius verba ex antiquiſſimo codice deprompta, nõ grauabor afferre.

Vetus teſtamentum à nouo q̃ quo diſtinguitur.

ἡ μὲν ἔρη τὰς ἐσομένας θεουργίας, ἡ δὲ τελεσθείσας. καὶ ὡς ἐν εἰκόσι τῆς ἀληθείας ἔγραφεν, αὐτὴ δὲ παροῦσαν ὑπέδειξεν. ἡ γὰρ ἐκείνης προαναγραφή, ἡ κατὰ ταύτην τελεσιουργία, τὴν ἀλήθειαν ἐπιστώσατο. καὶ ἔστι τῆς θεολογίας, ἡ δὲ θεουργίας συγκεφαλαίωσις.

Hoc eſt. Vetus quidem inſtrumentum futura & diuina Dei opera dicit. Nouũ verò iam effecta præcinit. Atque vetus quidem ſimulacris & imaginibus deſcripſit veritatem. Nouum verò præſentem rem oſtendit & demonſtrat. Item veteris quidem prædictiones ſunt, in nouo efficiendo homines perfectos, veritatem præfiguratam confirmauit. Denique, vt ſummatim dicam. Vetus inſtrumentum de myſticis & theologicis rebus diſſerit, nouum efficit homines deiformes.

Sacrorum librorum catalogum hoc in loco recenſere ſuperuacaneum mihi viſum eſt: Cùm præter Hierony. in prologo Galeato, qui Ioſephum ſecutus eſt. Innumeri alij de hac re diſſeruerint. Auguſti. lib. 2. de doctrina chriſtia. cap. 8. Euſebius lib. 4. hiſto. cap. 26. & lib. 6. cap. 18. Et Damaſce. lib. 4. cap. 18. & Nazianze. in poëmate, & Epipha. in epitome. Denique in multis concilijs antiquis & recentioribus de horum librorum numero cautũ fuit, & nos de illorum diuiſione nonnihil attigimus cùm de prophetia agebamus. Afferam tamen, ne prorſus tacuiſſe videar, duo epigrammata Nicephori Calixti, in quibus vtriuſque inſtrumenti libros breuiter colligit ex Nazianze. deſumpta.

Ioſeph⁹ lib. 1. cõtra Apionem.

Τῆς παλαιᾶς διαθήκης αἱ βίβλοι.

Θείας γραφῆς μάνθανε τούσδε τὰ βιβλία.
Τῆς μὲν παλαιᾶς εἴκοσι καὶ δύο.
Πρώτη γένεσις, ἔξοδος δευτέρα,
Τὸ λευιτικὸν, ἀριθμῶν τὸ βιβλίον
Τὸ δευτερονόμιον. Ἰησοῦς πάλιν.

Οἱ κρι-

Οἱ κριταὶ, καὶ Ῥοὺθ, ὀκτάβιβλον ἐνθάδε.
Τῶν βασιλειῶν ἡ μία, καὶ δευτέρα,
Τῶν βασιλειῶν ἡ τρίτη, καὶ τετάρτη.
Τὰ παραλειπόμενα βίβλους τὰς δύο.
Ἐσδρας τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον πάλιν.
Ἱστορικὰ τὰ γνήσια τῆς γραφῆς τάδε.
Ἤδη δέ τινες ἐγκρίνουσι καὶ τάδε,
Ἐσθὴρ, Ἰουδὴθ, καὶ Τωβὴτ, ὤλλοξιτον,
Ταῦθ' ἱστορικά. τὰ στιχηρὰ δὲ πάλιν.
Ἰὼβ, ὁ Δαυὶδ καὶ Σολομῶντος τρία.
Ἐκκλησιαστὴς, Ἆσμα καὶ Παροιμίαι.
Καὶ τῶν προφητῶν πέντε βιβλία λέγω.
Οἱ δώδεκα μὲν ἐν ἑνὶ τῷ βιβλίῳ
Ἀμὼς, Ὠσηὲ, Μιχαίας, Ἰωὴλ τὲ,
Ἰωνᾶς, Ἀβδίας, Ναούμ, Ἀββακοὺμ τε
Ὁ Σοφονίας, καὶ δέκατος Ἀγγαῖος.
Εἶτα Ζαχαρίας τε, καὶ Μαλαχίας.
Πρώτη μὲν αὕτη. δευτέρα δὲ Ἡσαΐας,
Ἔπειτα λαμπρὸν Ἱερεμίαν ἔχεις.
Ἰεζεκιὴλ καὶ Δανιὴλ ὁ πέμπτος.
Γραφῆς παλαιᾶς αἱ δὲ σοὶ βίβλοι φίλος.

DIVINÆ ſcripturæ ſcito hos eſſe libros. Veteris quidem inſtrumenti ſunt viginti duo. Quorum primus Geneſis. Secūdus Exodus. Tertius Leuiticus. Quartus Numeri. Ac deinde Deuteronomiū, hoc eſt ſecunda lex. Deinde Ieſus Filius Nun. Iudices quoq; & Ruth. Hi omnes vocantur octabiblos, quia octo hi libri in vno volumine coarctantur. Poſtea ſequūtur libri quatuor regū. Poſt quos ſtatim cōſequūtur duo Paralipomenon, in quibus prætermiſſæ in libris regū tanguntur hiſtoriæ. Vltimo loco ponuntur duo Eſdræ libri. Atq; hi ſunt germani hiſtoriarum libri. His adduntur Eſther, Iudith, ac tertius Tobias. Hucuſq; libros hiſtoricos omnes retuliſmus. Porrò libri carmine cōſcripti, hi ſunt, Iob, Dauid, & Salomonis tria volumina, Eccleſiaſtes, Cantica canticorū & Prouerbia. Dehinc accipe quinq; prophetarū libros. Ex quibus primus duodecim prophetas cōplectitur: atq; hi ſunt. Amos, Hoſeas, Michæas, Ioel, Ionas, Abdias, Nahum, Abbacuc, Sophonias, decimus deinde Aggæus, deinde Zacharias ac Malachias. Hucuſq; liber primus, Secundus Iſaias, Tertius præclarus Ieremias, Quartus Ezechiel, Quintus & vltimus Daniel. Hi ſunt amice libri veteris inſtrumenti. Intellige quos Nicephori ætate eccleſia authoritatem tribuebat.

Τῆς δ' αὖ νέας διαθήκης αἱ βίβλοι.

Ἤδη δέ μοι μάνθανε καὶ γραφῆς νέας.
Εὐαγγέλιον Ματθαίου τε, καὶ Μάρκου.
Τρίτον τὸ Λουκᾶ, τέταρτον Ἰωάννου,
Αὖ καὶ τε πράξεις τῶν σοφῶν ἀποστόλων.
Ἐπιστολαὶ Παύλου δὲ τοῦ θεηγόρου,
Πρὸς ταῖς δέκα τέσσαρες ἠκριβωμένος.
Ἑπτὰ δὲ πάλιν καθ' ὅλης οἰκουμένης.
Τούτων μία μὲν ἣν Ἰάκωβος γράφει
Δύο δὲ Πέτρος, τρεῖς δ' Ἰωάννης πάλιν
Ἡ δ' ὑστέρα πέφυκεν Ἰούδα μόνη.
Ἔπειτ' Ἀποκάλυψις ὁ θεολόγου
Ἐκτὸς δὲ τούτων τῆς γραφῆς ἅπαν νόθον.

¶ Noui verò inſtrumenti hi ſunt libri qui ſequuntur.

DISCE iam numerum librorum nouæ ſcripturæ, ex quibus Matthæi euāgelium primum, Marci ſecūdum, Lucæ tertium, ac poſtremò Ioannis euangeliū quartum tenet locum. Ac deinde adijce Acta apoſtolorum Sapientum, authore diuo Luca. Præterea amplectere diuini Pauli & eloquentiſsimi quatuordecim epiſtolas exactè conſcriptas. Ac rurſum ſeptem ad vniuerſos mortales miſſas. Ex quibus vnam ſcripſit Iacobus: duas Petrus, tres Ioannes, vltimam ſcripſit ac ſolam Iudas. Denią; poſtremum poſsidet locum Apocalypſis Theologi. His libris demptis quicquid in uētum fuerit Nothum ac ſuppoſititium eſt. Hoc nomine intelligit ſcripturas Apocryphas. Hoc eſt abſconditas & ſecretas à κρύπτω abſcondo ſiue recondo. Erant ea ſcripta, quibus publicè eccleſia non vtebatur, ſed priuatim habebat legebatque qui vellet. Vt Apocalypſis, & Acta Petri, & liber Enoch, & euangelium Thomæ & Barnabæ.

¶ Quibus in rebus tractandis ac cognoſcendis; ſacri ſcriptores ſtudium ſuum poſuerint.

CAP. XVIII.

IVXTA veteres philoſophos, & maximè Peripateticos, tota philoſophia in tres partes diuiſa eſt, in Phyſica, Ethicam & Theologiam. Ex qua partitione licèt colligere, ab illarum trium partium numero, Dialecticam

fore ſeiunctam, atque ideo potius philoſophiæ inſtrumentum, quàm partem eſſe vocandam. Hanc ſententiam ſecuti ſunt illi eccleſiæ tractatores, qui à me modò citandi ſunt. At Boetius in procemio Porphyrij à ſe tranſlati, putat & inſtrumentum & partem ſimul eſſe appellandam, à qua ſententia non videtur diſſentire Philo Iudæus in libr. περὶ γεωργίας, cùm inquit, τὸν κατὰ φιλοσοφίαν λόγον, τριμερῆ ὄντα, τοὺς παλαιοὺς ἀγρῷ φασὶν ἀπεικάσαι. τὸ μὲν φυσικὸν αὐτῆς δένδροις καὶ φυτοῖς παραβάλλοντας· τὸ δ' ἠθικὸν καρποῖς, ὧν ἕνεκα καὶ τὰ φυτά· τὸ δ' αὖ λογικὸν φραγμῷ καὶ περιβόλῳ. καθάπερ γὰρ τὸ περικείμενον τεῖχος ὀπώρας καὶ φυτῶν τῶν κατὰ τὸν ἀγρόν ἐστι φυλακτήριον, τοὺς σίνεσθαι καὶ παρεισφθείρεσθαι βουλομένους ἀνεῖργον. τὸν αὐτὸν τρόπον, τὸ λογικὸν μέρος φιλοσοφίας, φρουρά τίς ἐστιν ὀχυρωτάτη τῶν δυεῖν ἐκείνων ἠθικοῦ τε καὶ φυσικοῦ. Hoc eſt, antiqui, philoſophiam, quam in tres partes diduxerant, agro ſimilem faciebant: quæ ad naturã ſpectabat: plãtis & arboribus comparabant: quæ verò ad mores, fructibus conferebant, quorum cauſa arbores conſitæ ſunt. Denique diſſerendi artem maceriæ ſimilem aiebant, quæ ſepit & munit arbores, ne à quopiam lædi poſſint. Alij moly herbæ logicam comparant, quæ efficiebat ne à Circe, ſocij Vlyſſis deciperentur. Et Cicero in 1. libr. Academi. ait, Philoſophandi ratio eſt triplex, vna de vita & moribus. Altera, de natura & rebus occultis. Tertia de diſſerendo, & quid verum & quid falſum, quid rectũ in oratione, quid prauum, quid conſentiens, quid repugnet iudicando. & 1. de oratore. Philoſophia in tres partes eſt diſtributa, in naturæ obſcuritatem, in diſſerendi ſubtilitatem, in vitam atque mores.

His præmiſſis ad eccleſiaſticos noſtros viros deueniamus. Et in primo ſe offert loco Clemens Alexand. presbyter, circa finem lib. 1. Stromateon hæc inquiẽs. Moſaica philoſophia quadripartitò diuiditur. In partem hiſtoricã, & eam quæ vocatur legitima, quæ quidem propriè fuerit morum tractationis. Tertiam autem eam, quæ pertinet ad ſacrificia, quæ quidem eſt naturæ contemplationis. Et poſtremò quartam ſpeciem Theologicam, quæ eſt ſuprema cõtemplatio, quam dicit Plato eſſe magnorum myſteriorũ. Hãc ſpeciem vocat Ariſtoteles, μετὰ τὰ φυσικά. Præterea Ambro. Pſalm. 36. in eius præfa. inquit. Omnis ſcriptura diuina, vel naturalis, vel myſtica, vel moralis eſt. Naturalis in Geneſi, in qua exprimitur quomodo facta ſunt cælum, mare, terra, & quemadmodum iſte mundus ſit conſtitutus. Myſtica in Leuitico, in quo comprehenditur ſacerdotale myſterium. Moralis in Deute. in quo ſecundùm legis præceptum vita humana formatur. Vnde Salomonis tres libri ex plurimis videntur electi, Eccleſiaſtes de naturalibus, Cantica Canticorũ de myſticis, Prouerbia de moralibus. In Pſalterio mixtim de his omnibus tractatur. Nanq; naturalem euidentiſsimè comprehendit, docendo de Angelis, ac virtutibus, Sole, Luna, & Stellis, & lumine cæli cælorum. & aqua quæ ſuper cælos eſt, quia ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt, ſtatuit ea in ſeculum ſeculi, præceptum poſuit & non præteribit. De myſticis locu- *Pſalm. 32.*
tus eſt, cùm de occultis, & ſacræ vnctionis vnguento & de cõſummatione ſcripſerit taber- *Pſalm. 33.*
naculi. Nam & venturũ præfatus eſt Dei filium principem ſacerdotũ, & paſſurum eſſe pro nobis, & ſanguine ſuo mundaturum noſtra peccata, tituli pro torcularibus declararunt. Et reſurrecturum Pſalmus reſurrectiõis *Pſalm. 8.*
expreſsit: & de Moralibus multa contexuit, diuerſaq; virtutum genera demonſtrauit, & dedit præcepta viuẽdi, quibus vlcera noſtrorum ſanauit errorum, moreſq; renouauit humanos, atq; intimos mutauit affectus, vt docet Pſalm. 33. quem etiam S. Petrus in epiſt. ſua tanquam medicamentum noſtris pectoribus affixit. & Pſalm. 36. nam iſti præ cæteris ethici reperiuntur, ſed diffuſior hic vltimus. Nam etſi ille prædulcis & lucidus eſt, iſte tamen dulcior. Quoniam ille me docuit cohibere linguam à malo: iſte deſinere ab ira, indignationem relinquere. Ille præcepit ſine dolo loqui, iſte inſtituit eſſe manſuetũ, qui præmia manſuetudinis demõſtrauit. Ad hæc igitur medicamenta manum mittamus, & vulnera noſtra curemus, ne ſi velimus dicere, quòd alios curare poſsimus, dicatur nobis. Medice cura te ipſum. De hac re iterum diſputat in præfat. lib. 1. in Lucam fuſiſsimè: & deſumpſit ex Baſilio, in ſermone, quo præfatur in prouerbia Salomonis. Deniq; Hiero. in epiſt. ad Paulam vrbicam breuiter hæc omnia cõplexus eſt. Quo modo, inquit, philoſophi diſputatiões in phyſicam, ethicam* **Legotheologiam.*
logicamq; partiuntur, ita eloquia diuina, aut de natura diſputant, vt in Geneſi, & Eccleſiaſte. Aut de moribus, vt in ꝓuerbijs & in om- **Legotheologiam.*
nibus ſparſim libris. Aut* logica, ꝓ qua theo

ricen

ricen noſtri ſibi vendicant. vt in Cantico cã ticorum:& in euangelijs. Licet apoſtolus ſæpe proponat,aſſumat,confirmet atque concludat,quæ propriè artis dialecticæ ſunt.

Hieronymi locum modò à nobis citatum arbitror duobus in locis eſſe deprauatũ, nec ab Eraſmo animaduerſum, nec à Chriſtiano Druthmari in procemio ſuper Matth. quod è D.Hiero.tranſcripſit.Fortè legendum, ethicam Theologiamq; : & iterum ſtatim.Theologia pro qua theoricen noſtri, ex ipſomet Hiero.circa principium comment. in Eccleſiaſten : quo in loco iterum hæc eadem penè verba inculcat : & iterum ex hoc eodem loco ad Paulam. Nam poſtea quam de Theologia locutus eſt. Subdit de dialectica. Licèt apoſtolus ſæpè, &c. Miror equidem hoc feliſſe Eraſmum, cùm alioqui in libris corrigendis ſoleat eſſe oculatior, ac diligentior quàm par eſt,& nodũ in ſcirpo perſæpe quærat. Vt in epiſt.ad Paulinum. Quæ (nempe literæ) à principio amicitiarũ fidem iam probatæ fidei, & veteris amicitiæ, præferebant. In huius loci Scholijs inquit. Hunc locũ eſſe deprauatum,vel ex hoc liquet, quòd exemplaria nulla inter ſe conſentiũt. Fortè ſic eſt legendum.Quæ à principio probatæ iam fidei,fidem, & veteris amicitiæ noua præferebant argumenta. Apparet Paulinum in initio ſuæ epiſtolæ locutum fuiſſe de neceſsitudine ſua quam habebat cum Hier.ea cum vetus eſſet nouis argumentis renouauit.Hæc ille.Ego credo veterem lectionem eſſe retinẽdam.Nam Hiero.nunquam Paulinum viderat:vt in fine epiſtolæ ipſe oſtendit, inquiẽs. Habes hic amantiſsimũ tui fratrẽ Euſebium, qui literarum tuarum mihi gratiam duplicauit,referens honeſtatem morum, cõtemptũ ſeculi fidẽ amicitiæ, ſcilicet, quã alijs ſeruare ſoles.Ideo munera quæ Hieronymo trãſmiſerat, erant adeò magna,vt oſtenderent nouam amicitiã,iam fuiſſe inueteratã Nam μετὰ τὴν δόσιν, vt inquit poëta, τάχιςα γηράσκει χάρις.Deinde in epiſt.ad Euſto.de virgi.cum alluſiſſet Hiero.ad carmen illud Perſianum. Per humeros hyacinthina læna eſt. Ipſe id ignorans,legendũ cenſet: per humeros læna fortè volitans. Deniq; in epiſt.Paulæ & Euſtochij ad Marcellam vt cõmigret in Bethlehem ait Hiero. Certè ſi præclarus orator reprehendendum neſcio quem putat,ꝙ literas Græcas non Athenis, ſed Lilibæi, Latinas non Romæ, ſed in Sicilia didicerat, &c. Totus hic locus decerptus eſt ex diuinatione Ciceronis in Verrem, vbi irridens Q. Cecilium,inquit,nunquam in loco celebri ipſum operam dediſſe literis,vt aliquid eloquentiæ aſſequi poſſet, ſed in loco ignobili & obſcuro.At Eraſmus id neſciens,inquit. Quædam exemplaria ſcriptum habebant. Libyæ, alia Lilybæi,neutrum admodum quadrat, fortè legendum Lileæ,quæ ciuitas eſt in Phocide, Athenæ ſunt in meditullio Græciæ,Phocenſes ita Græci ſunt,vt abſunt ab Athenis, quẽadmodum Roma, germana eſt Italia, Sicilia,Italia eſt veluti Græciſſans.

Annotationes aliquot aduerſus Eraſmum.

Heſi. Si munera adhibeat, citò ſeneſcit amicitia.

¶Summa illorũ quæ in vtroque inſtrumẽto continentˀ.

CAP. IX.

SICVT qui iter deuium,ac multis ambagibus impeditum facturi ſunt, indigent duce aliquo & præmonitore greſſus dirigente & commõſtrante,ita nos,ſi ad ſcripturarum arcana admitti volumus, prius omnia quæ per latiſsimos illarum campos peragranda ſunt, exiguo verborum circulo, ab aliquo Ierophanta ſtrenuo, percipiamus oportet : ac tanquã vngues digitoſq; teneamus. Sed quis melius poterit nos ad adyta ſcripturarũ deducere, atque ne à vero aberremus tramite, efficere, quàm Diony. Areopagita qui toties viam hanc confecit. Is ergo in Eccleſi.hierar. ca. περὶ συνάξεως ἤτ' οὖν κοινωνίας, ait, Omnis ſcripturæ ſanctæ cõtextus, aut rerum ſubſiſtentiã ac diſtinctionẽ à Deo conditã prædicat, vt liber Geneſeos. Aut legale ſacerdotiũ viuẽdiq; eius enuntiat modũ, vt cæteri libri legis. Aut ſortes Dei populo diſtributas, ac poſſeſsiones narrat. vt Ioſue liber. Aut Iudicum ſanctorũ, aut ſapientũ regum ac piorũ ſacerdotũ ſenſum ac prudẽtiam celebrat, vt libri Regum, Iudicum, Paralip. aut veterum hominum inter varios & multiplices triſtiũ caſus, mirabilem conſtantiã, immobilemq; philoſophiam loquitur. vt liber Iob, Iudith, Eſther,& Machabæorum libri. Siue agendæ vitæ, ſapientia monita, vt liber Prouerbiorũ, Eccleſiaſtes, Eccleſiaſticus, & liber Sapiẽtiæ. Siue diuinorũ amorũ dulcia carmina & effigies diuinas, præfert, vt Salomonis cantica. Siue futurorũ plenas doctrina ſalutari prædictiones enuntiat: vt in reliquis veteris inſtrumenti libris, Siue diuina Domini Ieſu in hu-

mano corpore opera loquitur,vt in quatuor
euangeliorũ voluminibus. Siue diſcipulorũ
eius mores atq; inſtituta diuinitus tradita,&
ad Dei ſimilitudinem imitãdo ducentia, ſan
ctiſsimaſq; doctrinas, vt in actis apoſtolorũ,
& in epiſtolis Pauli & cæterorum apoſtolo-
rum. Siue arcanam illam ac myſticam omni
no viſionẽ dilecti diſcipuli diuinamq; Domi
ni Ieſu & altiſsimam theologiam, eis qui dij
fieri merentur, exponit, eoſq; per myſteria
ſacra & diuina ſuſtollit & confirmat.

¶ De vtilitate quæ nobis obuenit ex cognitione Regularum ſcripturæ, & de eius forma loquendi & charactere.

CAP. X.

MVLTAS res ſępe videmus, quę
quãuis arduæ & ſuperatu diffici-
les videri poſsint, modico tamen
conficiunt labore, dũmodo ratio
ne & arte, cùm aggrederis, præditus ſis. Hinc
ſæpe videre contigit, à paucis militibus, dolis
& arte Sinonis inſtructis, citra puluerem &
laborem, exercitum validum & numeroſum
fuiſſe fugatum ac profligatum. Ac ſimiliter
vſu venire ſolet, vt pondera nimis grauia, qui
buſdam machinis adhibitis in altum ædifi-
cij locum ſubleuentur, quæ aliàs nullis viri-
bus ſubuehi poterant. Quapropter ſi quis di
uinas ſcripturas via quadam, ac præceptis
inſtructus & munitus, tractare didicerit, à
multo, ac magno ſe eximet labore. Atque
ideo hæ noſtræ vigiliæ, ſi præſtitero quod
pollicitus ſum, nõ video quare ſint contem-
nendæ, ſed modis omnibus amplectendæ.
Audi igitur quid de hac re ſcribat Chryſ. ho.
39. in Ioã. Sicut qui metalla fodere aggredit,
artis ignarus, auri venas nõ inuenit, ſed con-
fundit, & laborẽ ſubit incaſſum, ita qui diui-
narũ ſcripturarũ ordinẽ non intelligũt. Qui
earum ꝓprietates, & leges nõ diſquirũt. Sed
omnia ad verborũ ſonum accipiunt, aurũ ter
ræ cõfundentes, nunquã in his reconditum
Ioan. 5. theſaurũ aſſequentᷣ vt apud Ioã. ſi ego teſti
moniũ perhibeo de me ipſo, teſtimoniũ meũ
Ioan. 8. nõ eſt verũ: & iterum idẽ Ioã. Si ego teſtimo
niũ perhibeo de me, teſtimoniũ meũ verum
Locus Ioã. expoſitus. eſt. Hęc ille. Locus primò citatus intelligitur
iuxta eorum opinionem quam Iudæi de
Chriſto conceperant. vt apud Matth. ca. 11.
Confiteor tibi pater Domine cæli & terræ,
quod abſcondiſti hæc à ſapientibus & pru-
dentibus, & reuelaſti ea paruulis. Sapientes
vocat ſcribas & prudentes, quia populus ſa-
piẽtes eſſe arbitrabatur, paruulos apoſtolos,
quia inſcij & rudes illis eſſe videbantur. &
Matth. 14. Contriſtatus eſt Herodes pro-
pter mortem Ioannis Baptiſtæ, ideſt, finxit
ſe eſſe triſtem, cùm tamen lætus eſſet. Secun
dus locus intelligitur iuxta id quod res habe
bat. Nam cũ Chriſtus Deus eſſet, mentiri nõ
poterat, iuxta Paulũ. Præterea Grego. in pre
fat. 20. lib. moral. ait. Quamuis omnẽ ſcientiã
ſcriptura ſacra ſine aliqua cõparatione tran-
ſcendat, vt taceam ꝙ vera prædicat, ꝙ ad cæ
leſtem patriã vocat, ꝙ æternis deſiderijs ad
ſuperna cõplectẽda cor legentis inuitat, ꝙ di
ctis obſcurioribus exercet fortes, & paruulis
humili ſermone blanditur, ꝙ nec ſic clauſa
eſt vt paueſci debeat, nec ſic patet vt vileſcat
quòd vſu faſtidium tollit, & tantò amplius
diligitur, quantò amplius meditatur, quòd
legentis animum humilibus verbis adiuuat,
ſublimibus ſenſibus leuat, quòd aliquo mo-
do cum legentibus creſcit, quòd à rudibus le
ctoribus quaſi recognoſcitur, & tamen do-
ctis ſemper noua reperitur. Vt ergo de re-
rum pondere taceam, ſcientias omnes atque
doctrinas ipſo ſuo locutionis more tranſcen
dit, quia vno eodemque ſermone dum nar-
rat geſtum, prodit myſterium. Et ſic ſcit præ
terita dicere, vt eo ipſo nouerit futura prædi
care: & immutato dicendi ordine, eiſdem ip-
ſis ſermonibus, nouit & ante acta deſcribe-
re, & agenda nunciare. Sic Iob dum ſua nar-
rat, noſtra prædicit, dumque lamenta pro-
pria indicat, Eccleſiæ hæreſes & calamitates
deplorat: & rurſum in præfa. 4. lib. mora. in-
quit. Qui textum ſcripturarum conſiderat,
& ſenſum locutionis ignorat, non tam ſe eru
ditione inſtruit, quam ambiguitate confun-
dit: quia nonnunquam ſibi literæ verba con
tradicunt, ſed dum à ſemetipſis per contra-
rietatem differunt, lectorem ad intelligen-
tiam veritatis mittunt. Vnde Salomon ait,
Melius eſt comedere & bibere: & parũ poſt *Eccleſ. 7.*
ſubijcit. Melius eſt ire ad domum luctus,
quàm ad domum conuiuij. Cur luctum con
uiuio prætulit, qui prius eſum potumq; lau-
dauit? Si enim per electionem bonum eſt co
medere & bibere, proculdubio melius eſſe
debet ad domum gaudij, quam ad domum
lamenti properare. Hinc eſt quod iterum di
cit Sa-

Eccleſ.11. cit Salomon. Lætare iuuenis in adoleſcentia tua: & parum poſt adiungit. Adoleſcentia & voluptas vanæ ſunt. Hæc veritatis intelligentia, cùm per cordis humilitatem quæritur, aſsiduitate legendi penetratur. Sicut enim ignotorum hominum facies cernimus & corda neſcimus. Sed ſi familiari eis locutione coniungamur, vſu colloquij eorum etiam cogitationes indagamus. Ita cum in ſacro eloquio ſola hiſtoria aſpicitur, nihil aliud quã facies videtur. Sed ſi huic aſsiduo vſu coniungimur, eius nimirum mentem, quaſi ex collocutionis familiaritate penetramus. Dũ enim alia ex alijs colligimus, facilè in verbis agnoſcimus, aliud eſſe quod intimant, aliud quod ſonant. Lege Chryſoſt. ho. 35. in Ioannem.

Locus citatus à Grego. ex Eccleſiaſte. Lætare iuuenis, &c. per modum irriſionis & cum geſtu proferendus eſt, id eſt, ſi oblecteris in iuuentute, punieris, nam eſt imperatiuus cõminationis, vt illud Ierem. in threnis. Lætare filia Edom quæ habitas in terra Hus. Qua de re in prooemio lib. 10. harum Hypotyp. fuſè à nobis diſſertum eſt.

¶Quæ ſint optimi interpretis diuinarum ſcripturarum partes.

CAP. XI.

NOn ab re fore arbitror, leges quaſdam ferre & ſancire, quibus interpretum noſtri temporis nimiam libertatem coerceam, & in officio contineam. Qui putant idem ſibi licere in verſionibus ſcripturarum, quod in trãſlatione authorũ ſeculariũ ſibi permiſerant, quippe cùm in his nephas ſit vel vnguem latum à diuinis verbis diſcedere. oportet igitur iuxta prouerbiũ, Τὴν κάρδοπον κάρδοπον, τὴν σκάφην σκάφην, id eſt, mortarium mortarium, & ſcapham ſcapham appellare. Nam ſi Hebraicæ Phraſes Latino ſermoni fuerint donatæ, illud neſcio quid, quod proprium eſt linguæ illius, exuunt. Ac ideo Boetius in prooemio Porphyrij à ſe trãſlati, inquit. Verbum è verbo expreſſum reddidi, quod in his ſcriptis in quibus rerum cognitio quæritur, non luculẽtæ orationis lepos, ſed incorrupta veritas exprimenda eſt. Orige. quoq; ho. 3. in cant. ait. Melius eſt in interpretatione ſcripturarũ grãmaticos offendamus, quam ſcrupulum in veritatis explanatione ponamus. Et Augu. tracta. 2. in Ioann. Non timeamus, inquit, ferulas grammaticorum, dum tamen ad veritatem ſolidam & certiorem perueniamus. Sic dixit rectè interpres. Qui non ex ſanguinibus, & Libera me de ſanguinibus, cum ſanguina non ſit nomen Latinum. Sed quia Græcè poſitum eſt pluraliter, maluit ille qui interpretabatur, ſic ponere, & quaſi minus Latinè loqui ſecundum grammaticos, tamen explanare veritatem ſecundum auditum infirmorum. Hiero. quoq; de opti. gene. interpre. ait. In interpretatione Græcorum, demptis ſcripturis ſanctis, vbi & in verborum ordine myſterium eſt, non verbum è verbo, ſed ſenſum exprimendum è ſenſu. Et hanc ob cauſam, dicit Auguſti. libro. 3. de doctrin. Chriſtiana. capit. 3. & libr. 4. capi. 10. oſſum pro oſſe ſolere legi in eccleſijs, ad vitandum amphibologiam, in Pſalm. 138. Non eſt abſconditum à te oſſum meum pro os meum. Denique Gregori. in epiſtola. ad Leandrum. cap. vltimo. & eſt in Decret. d. 38. ſub nomine Auguſt. in epiſto. ad Alexandrinum, ſed falſo, nam pro Leandro, dixit Alexandrinum. Indignum, inquit, vehementer exiſtimo, vt verba cæleſtis oraculi reſtringam ſub regulis Donati. Porrò Hieronym. in libr. de opti. genere interpretandi probat multis teſtimonijs ex ſcripturis collectis, licere non nunquam interpretibus, omiſsis verbis, ſenſum appendere, & Latinis auribus repræſentare, quod non reijcimus. Nam ſi ſemper verba Hebraica ad verbum Latinæ reddantur linguę, non ſolum horridam & aſperam, ſed difficilem intellectu verſionem efficient. Quia iuxta Hierony. in Epiſt. ad Suniam & Fretelam. Hanc eſſe regulam boni interpretis ſcimus, vt idiomata alterius linguæ, ſuæ linguæ exprimat proprietate, quod quidem Tullium in Protagora Platonis feciſſe conuincimus.

Locus ex Decretis Gratiani emendatus ex proœm. moralium Gregor.

Denique annotare oportet ex Hieron. in epiſtola modò citata in annotatione Pſalm. 21. dicenti. Nos emendantes ſcripturam, vbicunque ſenſus idem, veterum interpretum conſuetudinem mutare noluimus, ne nimia nouitate, lectoris ſtudium terreremus, & ſtatim. Non, ſi quid ſcriptorum errore mutatum eſt, ſtulta debemus contentione defendere.

¶De Geographia.

CAP. XII.

TANTO adminiſtrorum ſatellitio, ac comitatu Theologia noſtra ſtipata ac comitata eſt, vt vix inueniri poſsit aliquis, qui dignus hoc nomine cēſendus ſit. Niſi Prometheus noſter, ignorantiæ hominū miſertus, de integro hominē effingere & formare moliatur. Verùm ne longo ſtudioſos teneam ſermone, non commemorabo in præſentia illas diſciplinas, quę ita Theologiæ adhærent, ac coniunctæ ſunt, vt ab illa diuelli ſeiungique minimè poſsint, vt philoſophia & ſcholaſtica Theologia. Sed illarum tantùm artium recordabor & memoriam refricabo, quæ, cùm in Theologorum priſcorum poſſeſsione & peculio fuerint numeratæ, negligentia, ac ſocordia noſtra ab illarum hæreditate depulſi, in paruo & eo litigioſo prædiolo relicti ſumus. Et in primis occurrit Geographia, de qua Hiero. in prolog. lib. Paralip hæc ſcribit. Quomodo Græcorū hiſtorias, magis intelligunt, qui Athenas viderint, & tertiū Virgilij lib. qui à Troade per Leucatem & Acroceraunia ad Siciliam, & inde ad oſtia Tyberis nauigauerint. Ita ſanctam ſcripturam lucidius intuebitur, qui Iudæam oculis contemplatus ſit, & antiquarū vrbium memorias, locorumque, vel eadem vocabula, vel mutata cognouerit. Vt autem topographia terræ ſanctæ aſpici cognoſciq; poſsit, multum lucis afferent lucubrationes Hierony. qui regionē illam non ſolùm peragrauit, ſed incoluit. Sed in primis duo libri, vnus de locis Hebraicis. Alter vero epiſtola de morte Paulæ, inter reliquos eminere videntur. Sunt & aliqui è recentiorum numero qui hac in re diligenter verſati ſunt.

Prometheus.

Theologia quā exciderint hereditate.

¶Cognitio Hiſtoriæ quid adiumenti afferat ad intelligēdum ſcripturas.

CAP. XIII.

QVAM multa ſcripturarū myſteria in obliuionis tenebris obruta ac ſepulta deliteſcerent (niſi Hiſtoriæ lumine illuſtratæ, & ab interitu & temporum iniurijs vindicatæ, à viris eruditiſsimis fuiſſent) nullus eſt qui ignoret. Quæ nimirum ſi negligēda & ſilentio occultanda eſſe putauiſſent, nunquā tantam curam ac ſolertiam tribuēdam huic rei cenſuiſſent, vt illa quę veluti per manus à patribus acceperant, ſempiternæ ſeculorū memorię tranſmitterent: Quis obſecro tam infenſus eſt nomini chriſtiano, qui noſſe negligat, quis fuerit ille cui apud Matthæum Dominus dixit. Relinque mortuos ſepelire mortuos ſuos: quod perpetuò nobis latuiſſet, niſi Clemens Alexand. 3. Stromate prodidiſſet, fuiſſe Philippum Apoſtolū. Aut Matthæū iuxta Tertulli. lib. de baptiſ. fol. 3. Deinde q̃ Lazarus annum agens trigeſimū à Domino ſuſcitatus ſit; & poſt totidem annos vixerit, quis noſſet, niſi Epipha. lib. 2. in hære. Manichæorum fol. 7. aperuiſſet, his verbis. ἐν παραδόσεσιν εὕρομεν, ὅτι τριάκοντα ἐτῶν ἦν τότε ὁ Λάζαρος, ὅτε ἐγήγερται. μετὰ δὲ τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν, ἄλλα τριάκοντα ἔτη ἔζησε. καὶ οὕτω πρὸς τὸν κύριον ἐξεδήμησε κοιμηθείς. Item cum Hiero. aduerſus Heluidium autumet Ioſe. virginitatem ſeruaſſe, quis ſubodorari poſſet in extrema ſenectute, hoc eſt annū agens 80. duxiſſe vxorem, nempe Mariam, niſi id frequenter inculcauiſſet Epipha. primū lib. 2. in hære. illorum qui negabāt euāgeliū Ioan. cùm inquit. οὐκ ἦν ὁ ἰωσὴφ πατὴρ ὁ μὴ πρὸς τὴν μαρίαμ ἔσχε καὶ συνάφειαν, οὐ μόνον ὅτι ἀνήγγελ... ἀλλ' ... ἀμέμνηστοι ... πρεσβύτης ἐτῶν ὀγδοήκοντα τυγχάνων πλείω, ἢ ἐλάσσω. Et iterum libr. 3. in hære. Antidicomarianorū. Adhuc quod Ioſeph faber lignarius fuerit, non ferrarius, vt fingunt nonnulli imperiti, docet Iuſtinus in Triphone fol. 34. Præterea quandiu Dominus Ægyptum incoluerit, Aretha in cōmenta. Apocal. cap. 35. tradidit. Tēpus, inquit, & tempora & dimidiū temporis, continere dicunt moram, qua fuit in deſerto Chriſtus, hoc eſt in Ægypto, quæ tres annos & dimidium comprehendit temporis vitæ Herodis. Quāuis Epipha. lib. 3. in hęre. Antidicomarianorū circa principium. aliquid ex hac ſupputatione ſubtrahere videatur, inquiens. ποιήσας ἔτη δύο λαμβάνεται ὑπὸ τοῦ ἰωσὴφ εἰς αἴγυπτον, διὰ τὰ ὑπὸ τὸν μάγων τῷ ἡρώδῃ εἰρημένα. τοῦ ἡρώδου ζητοῦντος τὸ παιδία, κάτεισι δὲ εἰς αἴγυπτον, καὶ τελεῖ ἐκεῖσε ἄλλα δύο ἔτη. Hoc eſt. Duorum erat annorū Ieſus cū in Ægyptum delatus eſt, & totidem annis illic diuerſatus eſt. Et iterum repetit hæc lib. 1. tom. 1. ca. vlti. At iuxta Nicepho. lib. 1. c. 14. Ioſeph triennij exilium apud Ægyptios tolerat.

Matth. 8.

Quis fuit ille cui dn̄s dixit. Relinque mortuos, ſepelire, &c.

Lazarus qua ætate ſuſcitatus fuerit, & quādiu poſt vixerit.

Ioſeph anno 80. duxit vxorē.

Ioſeph faber lignarius non ferrarius.

Quandiu fuerit dominus in Ægypto.

Ægyptij Pſeudo. Hiſtoria.

lerat. Sed Gratianus. 23. quæſt. 3. circa principium, vſque ad integrum ſeptennium dominum relegat in Ægyptum. Item illud Actu. 21. cum tribunus alloquitur Paulum his verbis. Nonne tu es Ægyptius, qui ante hos dies tumultum cõcitaſti, & eduxiſti in deſertum quatuor millia virorum ſicariorũ. Quis poſſet intelligere niſi euoluerit Euſeb. lib. 2. hiſto. c. 21. & Ioſephũ lib. 20. τῆς ἀρχαιολογίας. ca. 6. vbi totam hanc hiſtoriam fuſe narrant.

De Galilæis quorũ ſanguinem miſcuit Pilat' cũ ſacrificijs. Turris Siloë ruina ſupra 18. homines.

Vellem equidem poſſe aliquid certum & exploratum in medium afferre de Galilæis illis quorum ſanguinem Pilatus miſcuit cum ſacrificijs eorum, & de illis decem & octo ſupra quos cecidit Turris Siloe, apud Lucam cap. 13. Sed hucuſque nihil quod planè probari poſsit legi. Nam illa quæ Theophyl. & Euthy. ſuper Lucam & Oecume. Actu. 6. de Galilæis ſcribunt, quis nõ videt, non tam ex animi ſententia id protuliſſe, quàm ne prorſus ſalebram hanc ſubterfugiſſe viderentur? Theophy. namq; inquit. Iudas Galilæus cuius & in Actis euangeliſta Lucas meminit, cùm aliquantum doctus eſſet in lege, perſuaſit alios multos Galilæos ſuo dogmati adhærere. Docebat enim nullum hominem ferendum, dici dominum, nec honorare vel modeſtiæ gratia, etiam regem ipſum. Vnde multi Iudæorum grauiter affligebantur, quia nolebant Cæſarem dominum appellare. Hi etiam docebant nulla ſacrificia eſſe offerenda, niſi quæ à Moyſe erant conſtituta. Atq; ideo prohibebant fieri ſacrificia, quæ pro Cęſare & Romanorum gente immolari ſolebant Veriſimile eſt ob hæc indignè ferentem Pilatum, inſiſſe occidi Galilæos illos ſuper ſacrificia, quæ ab eis prohibebantur fieri pro Romanorum gente, atq; ita commiſceri ſanguinem eorum, ſacrificiorum ſanguini. Euthy. Lucæ. 47. ſic. Galilæi cùm partes tuerentur Iudæ Galilæi, accuſati ſunt tanquam à Cæſare defeciſſent. Cùm ergo ſimul ſacrificaſſent, audiuit Pilatus, miſsis militibus eos iugulauit, & ſic ſanguinem illorum miſcuit ſacrifiriјs. Oecum. non differt à Theophy. Porrò Suidas ex his quos hucuſque viderim, in verbo, Pilatus, proximè ad hiſtoriæ veritatem videtur accedere. Cùm Iudæos, inquit, odio proſequeretur Pilatus, & theſaurum, quem ipſi Corbonam appellant, expilare eſſet aggreſſus, multarum cædium & ſeditionum cauſa fuit. Atq; ideo cùm id facere tentaret, tumultus excitandos fore timens, iuxta eius tribunal milites collocandos curauit, qui ſub ſpecie pacatorum intus arma gererent, vt omni ſuſpicione carerent. Cùm ergo ſeditio concitari cœpta eſſet, obuiam prodeunt illis milites, & milites quidem, gladijs, illi vero, lapidibus ſe inuicem percutientes, multos trucidarunt & vulnerarunt. Ac ex Iudæis multi, cùm inter ſeſe colliſi eſſent, interempti ſunt, & ſanguis eorum cum ſacrificijs mixtus eſt. Vide an ex lib. 18. Antiqui. Ioſephi. cap. 1. aliquid ad huius rei intelligentiam colligi poſsit.

Quòd primũ Chriſtus apparuit matri.

Quin quòd primum Chriſtus matri apparuerit ex euangelio non liquet. At Nicepho. lib. 1. hiſto. cap. 32. &. 33. ait. Maria Magdalena (quæ iuxta nonnullos eſt filia Cananęæ) & alia Maria (Dei vero genitricem hanc eſſe ſacri nobis prodidere libri) vt reliquis feruidiores, vnguenta ritè pręparata habentes adueniebant, de Iudæorum conſuetudine Ieſum vncturæ accedunt. Atque ita dicit Ambroſ. in lib. 3. de virginibus.

Samuel Leuita tantũ.

Item aliqui arbitrantur Samuel fuiſſe ſacerdotem. Quamuis id negat Hiero. lib. 1. contra Ioui. inquiens, ſciendum quod Samuel Leuita, non ſacerdos, non pontifex fuit. Vnde faciebat illi mater ſua Ephod Bad, ſuperhumerale videlicet lineum, qui habitus propriè Leuitarum & minoris eſt ordinis. Vnde & in Pſalm. non nominatur inter ſacerdotes ſed inter eos qui inuocant nomen domini. *Pſalm. 98.* Moyſes, inquit, & Aarõ in ſacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius, & in epiſto. ad Principiam, quæ eſt explanatio Pſalm. 44. Anna, inquit, propheteſſa generat filium Leuitam, prophetam, iudicem, ſacro crine venerabilem, & offert eum in tabernaculum Dei, & contra Vigilantium. Nazian. tamen in Apolo. dicit fuiſſe ſacerdotem.

Euãgelium adulteræ.

Præterea quid dominus digito ſcribebat in terra, in Euangelio Ioannis, docet Hiero. libr. 2. contra Pelagi. inquiens. In Euangelio ſecundum Ioannem in nonnullis Græcis ac Latinis codicibus inuenit̃ de adultera quæ accuſata eſt apud dominum. Accuſabãt autem ſcribæ & Phariſæi, iuxta legem eam lapidare cupientes.

Quid dñs inclinatus ſcribebat in terra.

At Ieſus inclinans digito ſcribebat in terra, eorum videlicet qui accuſabant & omnium peccata mortalium, ſecundum quod ſcriptum eſt in propheta. Relinquentes te in terra ſcribentur. Tandem caput eleuans dixit eis. Qui ſine peccato eſt veſtrum, primus mittat ſuper eam lapidẽ. Iam vero de turri Siloë, vt dixi, nil vnquã apud aliquem

quem

quem probatum authorem ſcriptum reperi. Huiuſcemodi infinita quæ ex ſanctorũ diuturna & indefeſſa lectione collegi, poſſem in medium afferre ad ſtudioſorum vtilitatem. Verùm nobis in animo eſt, nõ opes noſtras, ſi quas habemus, oſtentare, ſed tantùm viam quãdam aperire, & ſummatim exempla paucula coaceruare, quò res fiat lucidior, deinceps ſolertis Theologi erunt partes Heſiodium præceptum ſeruare.

Εἰ γὰρ κεν καὶ σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ καταθεῖο
Καὶ θαμὰ τοῦτ᾽ ἔρδοις, τάχα κεν μέγα καὶ τὸ γένοιτο.

Hoc eſt, adde paruum paruo, paruo ſuperadde puſillum, fiet & totum magnum.

Cùm ab inſtituto curſu paulum noſtra ſe deflexerit oratio, rurſum ad vtilitatem hiſtoriæ commendandam, ex probatis authoribus ſermonem conuertamus. De qua hæc ſcribit Hierony. in præfat. cõmenta. Daniel. Ad intelligendũ, inquit ſcripturas, præcipuè extremas partes Danielis, multiplex Græcorum & Latinorũ Hiſtoria neceſſaria eſt, Suctorij videlicet Callinici, Diodori, Hieronymi, Polibij, Poſidonij, Ioſephi, noſtrique Liuij, & Pompeij Trogi, atque Iuſtini, qui omnem extremæ viſionis narrant Hiſtoriam. Et poſt Alexandrum, vſq; ad Cæſarem Auguſtum Syriæ & Ægypti, id eſt Seleuci, Antiochi & Ptolemæorum bella deſcribũt. Auguſtinus quoq; libr. 2. de doctrina chriſti. capi. 28. ait, Hiſtoria plurimum nos adiuuat ad ſanctos libros intelligendos, etiam ſi præter eccleſiam puerili eruditione diſcuntur. Nam & per olympiadas & cõſulum nomina multa ſæpe quæruntur à nobis, & ignorantia cõſulatus quo Dominus natus eſt, & quo paſſus eſt, multos coegit errare, vt putarent 46. annorum ætate paſſum eſſe Dominũ. Quia per tot annos ædificatum eſſe templum dictum eſt à Iudæis, quod imaginem Dominici corporis habebat. Et annorum quidem ferè 30. baptizatum eſſe retinemus authoritate euangelica. Sed poſtea quot annos in hac vita egerit, quamquam textu ipſo actionum eius animaduerti poſsit, tamen ne aliunde caligo dubitationis oriatur de hiſtoria gentiũ collata cum euangelio certius colligitur. Vnde Ambroſius noſter ſoluit calumniam Platonicorum, qui dicere auſi ſunt, omnes domini ſentẽtias de Platonis libris eum didiciſſe, quoniam longe ante humanũ aduentum domini, Platonem fuiſſe negari nõ poteſt. Quibus Ambro. cõſiderata hiſtoria gentiliũ cum Platonem reperiſſet Ieremiæ tẽporibus profectum fuiſſe in Ægyptum, vbi tunc ille propheta erat, probabilius eſſe oſtẽdit, quod Plato potius noſtris literis per Ieremiam fuerit imbutus, vt illa poſſet dicere vel ſcribere, quæ iure laudantur. Ita cõſideratis temporibus, fit multò credibilius; iſtos potius de literis noſtris habuiſſe, quæcunq; bona & vera dixerũt, quàm de Platonis, Dominũ noſtrum Ieſum, quod dementiſsimum eſt credere.

Irenaus li. 2. cap. 39. hoc affirmauit.

Ioan. 8. Luc. 3.

Li. de ſacramentis ſiue de propheti s. qui incipit, ſunt præcepta. c. 28. ex Auguſt. lib. 2. Reg. cap. 4.

Lege Tacianum aduerſus Græcos.

Quàm crebro hoc præſidio antiqui Theologi vtantur, non fugiet illos, qui eorum lucubrationes nocturna verſarunt manu atque diurna. Nos vt planiorem rem faciamus, nõnulla adhibeamus exempla. Hiero. Iſaiæ 45. hunc locum enarrans. Sic dicit Dñs Chriſto meo Cyro. ait; Ex Xenophontis Cyripædia conſtare hanc prophetiam eſſe impletam. Item Zachariæ 11. cum interpretatur hunc locũ, ego non parcã. &c. inquit. Hiero. loquitur ſuper habitatores terræ Iudeæ. De hac enim terra ſermo erat, non de orbe terrarum vt Iudæi malè interpretantes volunt. Poſt euerſionem quippe templi, quæ propterea eis accidit, quia per 42. annos poſtquam paſſus eſt Dominus, accepto ſpatio, pœnitentiam agere noluerunt. Dimittant, inquit, vnumquẽq; contra proximum ſuum, & ſe mutua cæde truncabunt, quando Hieruſalem Romanus exercitus cinget. Legamus Ioſephum, & 7. Iudaicæ captiuitatis libros & hanc prophetiam eſſe completam, hiſtoriæ veritate cernemus. Præterea deſcriptionem illam, quæ facta eſt præſide Syriæ Cyrenio, non poteris planè animo cõplecti, niſi Ioſephum lib. 18. antiqui. cap. 1. conſulas, qui totam hiſtoriam fuſe narrat.

Anni. 42. dati Iudæis poſt mortẽ Chriſti ad pœnitentiã Iudi. 7.

Luca 2. & Actu. 4.

Paulus ad Roma. ca. 15. dicit, per vos proficiſcar in Hiſpaniam. Vertitur hic in dubiũ, an Paulus ad nos, hoc eſt ad Hiſpanos venerit. Qua de re Gelaſius 22. q. 2. ca. beatus inquit, Beatus Paulus nõn ideo fefelliſſe credẽdus eſt, cùm ad Hiſpanos ſe promiſiſſet iturum, diſpoſitione diuina maioribus occupatus implere non potuit quod promiſit. Quãtum enim ipſius voluntatis fuit, hoc pronuntiauit, quod re vera voluiſſet efficere. Atque ita dicunt ſcholaſtici cum agunt de mendacio non fuiſſe mentitum Paulum, cum Corinthijs ſimpliciter & abſq; fuco promiſit in epiſto.

Paulus an prædicauit apud Hiſpanos euang.

Gelaſius Papa.

epiſt. priori ad Corinth. cap. 16. & 2. cap. 1. ſe ad ipſos fore rediturum quamuis non præſtiterit, quod pollicitus fuerat. Multi tamen affirmant, ad Hiſpanias illuſtrandas Paulum veniſſe, vt Hiero. Iſaiæ. 11. Paulus Pamphiliam & Aſiam & Macedoniam & Achaiam, & diuerſas inſulas & prouincias, ad Italiam quoq; & vt ipſe ſcribit, ad Hiſpanias, alienigenarum portatus eſt nauibus, & Amos. 5. Paulus, inquit, quaſi turbo violentus inundare volebat eccleſiam Dei. Qui vocatus à Domino, effuſus eſt ſuper faciem vniuerſæ terræ, vt prædicaret euangelium de Ieroſolymis vſq; ad Illyricum, & ædificaret non ſuper alterius fundamentum, ſed vſque ad Hiſpanias tenderet, & ab oceano vſque ad oceanũ curreret, & Theophy. & Chry. circa principium epiſt. ad Hebræ. & Epipha. libr. 1. contra hære. in hære. Arpocratis. & Chry. Matth. 24. ho. 76. & 1. Cor. 4. ho. 13. & hom. 7. de laudibus Pauli; & Grego. libr. 31. Mora. capit. 37. & Anſelm. ad Roma. 15. & OEcume. eodem loco, ait. Frequenter incidcat nomẽ Hiſpanorum Paulus, quia illos diligebat, ob ingentem prouentum quem ex illis ſperabat. Atq; ita dicit Theodulus eodem loco. Aliqui citant Sophronium dicentem receptum fuiſſe à Probo in domo ſua. At rurſum Hiero. ad Ephe. 3. & Sedulius in epiſt. ad Romanos relinquunt rem ſub dubio. Porro dicet aliquis, in Actis nihil de hac re ſcriptum legimus. Verum eſt, quia in illo libro tantum ſcripta ſunt ea quæ egit Paulus vſque ad quartum Neronis annum. Cũ enim Nero in tanta non prorupiſſet ſcelera, quanta poſtea de illo narrantur, dimiſit Paulum liberum, atq; hoc eſt quod dicit. Liberauit me dominus de ore leonis. Hic abſoluit Lucas librum ſuum. Ac tunc perrexit ad occidentis partes, ad prædicandum illic Euangelium, quo in negocio decem integros annos occupatus fuit, & de his decem annis nihil à Luca in Actis memoriæ proditum eſt. His finitis Romam redijt, vbi caput illi amputatum fuit. 14. anno Imperij Neronis. Quia, vt dicit Theophyl. 2. ad Timot. 4. pincernam Neronis ipſius, ad fidem Chriſti conuerterat, æſtuanſque ira caput Pauli præcidi iuſsit.

¶ Quoto ætatis anno Chriſtus diem ſuum obierit, vitæque huius curſum peregerit, à maioribus in quæſtionem trahi legimus. Ac quorundam fuiſſe ſententiam, qui arbitrabantur. 46. annos vixiſſe, ex Auguſt. verbis ſupra citatis, accepimus, ex quorum numero fuit antiquiſsimus Irenæus lib. 2. aduerſus hære. Valentini. cap. 40. Ipſi, inquit, qui diſputabant cum domino, Iudæi apertiſsime hoc ſignificarũt. Quando enim eis dixit dominus. Abraham pater veſter exultauit vt videret diem meum. Reſponderunt ei. Quinquaginta annos nondum habes; & Abraham vidiſti? Hoc conſequenter dicitur ei, qui iam. 40. annos exceſsit, quinquageſimum autem annum nondum attigit, non tamen multum à 50. anno abſtitit; ei autem qui ſit. 30. annorũ dicetur vtiq; 40. annorum nondum es. Non vtiq; multum extenderent annos vltra ætatem, quam eum habere conſpiciebat. Non ergo multum aberat à. 50. annis, & ideo dicebant ei, 50. annorum nondum es; & Abrahã vidiſti. Et iterum. cap. 39. ait Chriſtus magiſter exiſtens, magiſtri quoque habebat ætatem. Ideo per omnem venit ætatem, & in infantibus infans factus, ſanctificans infantes, iuuenibus, iuuenis, iuuenes, ſanctificans domino. Sic ſenior in ſenioribus vt ſit perfectus magiſter in omnibus. Non ſolum ſecundum expoſitionem veritatis, ſed ſecundum ætatem ſanctificans ſimul & ſenioris exẽplum ipſis quoque fines. Aliqui autem vt figmentum ſuum, de eo quod ſcriptum eſt, vocare annum domini acceptum, affirment, dicunt anno vno eum prædicaſſe, & 12. menſe paſſum. Contra ſemetipſos obliti ſunt, ſoluentes eius omne negocium, & magis neceſſariam & honorabilem ætatem eius auferentes, illam inquam prouectiorem, in qua docens præerat omnibus. Triginta enim annorum ætas primæ indolis eſt iuuenis, & extenditur vſque ad. 40. annum, vt omnes confitentur, à. 40. aut. 50. anno declinat iam in ætatem ſeniorem, quam habens dominus docebat, ſicut euangelium, & omnes ſeniores teſtantur, qui in Aſia apud Ioannem diſcipulum domini conuenerunt, idipſum tradidiſſe eis Ioannem, permanſit autem cum eis vſque ad Traiani tempora. Quidam autem eorum non ſolum Ioannem, ſed & alios apoſtolos viderunt, & hæc eadem ab ipſis audierunt, & teſtantur de huiuſmodi relatione.

Irenæus. *Irenæus.*

Alij multo breuiorem vitæ dñi finem conſtituunt, videlicet vſq; ad trigeſimum annũ, aut parum vltra. Inter quos eſt Lactã. Firmi. de vera ſapientia. c. 10. Herodes, inquit, q fuit ſub Imperio Tiberij Cæſaris, cuius anno. 15. id eſt duobus Geminis conſulibus, ante diem ſeptimam calendarium Aprilium Iudæi Chriſtum

C. Rufius Gemin⁹ & C. Fuſius

Geminus. ſtum cruci affixerunt. Et hoc antiquior Ter- *Tertullia.* tul. in lib. aduerſus Iudæos. Poſt Auguſtum, inquit, ſuperuixit poſt Natiuitatem Chriſti anni 15. efficiūtur: cui ſucceſsit Tiberius Cæſar, & imperium habuit annis 22. menſibus 7. diebus 28. huius 15. anno imperij paſſus eſt Chriſtus, annos habens quaſi 30. cum pateretur. Nec ab horum diſsidet ſententia *Euſebius.* Euſebius in chroni. quanuis ſub aliorum perſona loqui videatur. Arbitrantur, inquit, eum poſtquam baptizatus eſt in trigeſimo anno, per tres menſes & dies decem prædicaſſe, quo uſque imminente die paſchatis, in die Iouis cœna celebrata, in die Veneris crucifixus eſt: & dicūt 30. annorum eſſe cùm pateretur, vel aliquid amplius. Nam ad 31. non peruenit: *Africanus.* his ſubſcribit Africanus in 5. temporum volumine, quem citat Hierony. in commen. Danie. & Clemens Strom. 1. verſus finem.

Alij quorum iudicium omnes ſequuntur, affirmant, mortem Chriſti ſubijſſe anno 33. vitæ ſuæ. Hoc eſt 32. impleto. & alio per dies aliquot, ſcilicet à die Natiuitatis, vſque ad Paſcha inchoato: nempe circa annum 18. Tyberij. *Ignatius.* Hoc ſignificauit Ignatius in epiſtola ad Trallianos, inquiens. Triginta annos agens baptizatus eſt à Ioanne in veritate & non in phantaſmate, & tribus annis prædicauit euangelium, & fecit ſigna coram falſis Iudæis. Et *Epiphanius.* Epipha. libr. 3. in hære. Antidiomarianorum ait, ὁ Ἰησοῦς σταυροῦται ἐν ἔτει τριακοστῷ τρίτῳ τῆς αὐτοῦ ἐνσάρκου παρουσίας, τοῦ δὲ Ἡρώδου ἦν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, υἱοῦ ἀρχελάου. ἔτος εἰκοστόν. ἐν γὰρ τῷ τριακοστῷ τρίτῳ ἔτει τοῦ πρώτου, ἡρώδου. τοῦ ἀντιπάτρου γεννᾶται ὁ σωτὴρ ἐν βεθλεὲμ τῆς ἰουδαίας, ὅπερ ἦν τεσσαρακοστὸν δεύτερον αὐγούστου βασιλέως. καὶ πληρώσας ἔτη δύο λαμβάνεται ὑπὸ τοῦ ἰωσὴφ εἰς αἴγυπτον, διὰ τὰ ὑπὸ τῶν μάγων τῷ ἡρώδῃ εἰρημένα, τοῦ ἡρώδου ζητοῦντος τὸν παῖδα, κάτεισιν δὲ εἰς αἴγυπτον. καὶ τελεῖ ἐκεῖσε ἄλλα δύο ἔτη, καὶ τελευτᾷ ἡρώδης ὁ βασιλεύς, ἔτει τριακοστῷ ἑβδόμῳ. διαδέχεται δὲ τοῦτον ἀρχέλαος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἐπὶ ἔτεσιν ἐννέα. καὶ οὕτως ἡ πραγματεία τελειοῦται, καὶ παραδίδωται σταυρῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ μὲν ἔτει τιβερίου καίσαρος, τοῦ δὲ ἀγρίππα ἐπικληθέντος μεγάλου, ἡρώδου δὲ νεωτέρου, υἱοῦ δὲ ἀρχελάου, ἔτος ἦν εἰκοστόν. Hoc eſt Ieſus crucifixus eſt anno 33. ætatis ſuæ, id eſt anno vigeſimo regni Herodis, Archelai filij: anno enim trigeſimotertio regni Herodis primi, filij Antipatri naſcitur Saluator in Bethlehem. Hic erat annus 42. Imperij Auguſti Cæſaris. Deinde cùm Ieſus eſſet duorum annorum, & Herodes quæreret eum ad trucidandum, propter illa, quæ à Magis acceperat, Ioſeph abduxit illum in Ægyptum: atque ibi alijs duobus annis commoratus eſt. Obijtque Herodes rex anno 37. regni ſui, relicto filio Archelao, qui patris regnum nouē annis gubernauit & ſic ſcelus Iudæorum patratum fuit 18. anno Tyberij, & Agrippæ cognomento magni, qui Herodes Iunior nuncupatur, filij autem Archelai, anno viceſimo. Et libro. 2. in hære. Manichæorum fol. 9. ait. *Epiphanius.* ἡ δὲ χριστοῦ παρουσία ἐν τῷ πέντε καὶ δεκάτῳ ἔτει τιβερίου καίσαρος ἤρξατο τοῦ κηρύγματος, μετὰ τριακοστὸν ἔτος τῆς αὐτοῦ γεννήσεως. ὅπερ κατήντα εἰς πεντακισχιλιοστὸν ἐνατὸν ἔτος τῆς κοσμοποιίας, καὶ τριακοστὸν τῆς αὐτοῦ ἡλικίας. τριακοστὸν δὲ τρίτον ἕως τοῦ σταυροῦ. Et iterum libr. 1. tom. 1. capi. vltimo. poſtquam dixiſſet natum fuiſſe in Bethlehē, & poſt eā veniſſe in Ieruſa. deinde habitaſſe in Nazareth, &c. cùm loquitur de Bethlehem, ſubiungit. Secūdo natiuitatis eius anno poſt quàm eum illic magi adorauerunt, obtulerūt munera: & nocte illa, Angeli monitu Ioſeph in Ægyptum proficiſci parat. Ibique biennium commoratus eſt: ac Herode mortuo reuertitur, qui Archelao filio regnum tradidit. Naſcitur igitur in Bethlehem Saluator. 33. anno Herodis, & 42. Auguſti. Perrexit autē in Ægyptum 35. anno Herodis, atque illinc reuertitur poſt mortem Herodis. Atque ideo 37. annus Herodis, quatuor anni pueri ſunt. Quandoquidem Herodes è vita deceſsit 37. anno regni ſui. Archelaus verò regnum paternum nouem annis adminiſtrauit: in exordio regni eius deceſsit Ioſeph ex Ægypto cum puero & matre eius: & cùm audiſſet Ioſeph Archelaum patrium regnum adminiſtrare, ſeceſsit in Galilæam ac incoluit Nazareth. At Archelaus genuit Herodem iuniorem, qui regno functus eſt poſtquam Archelaus pater nouem annis illud adminiſtrauit. Hucuſque ſupputantur tredecim anni à Chriſti natiuitate. Deinde anno 18. Herodis cognomento Agrippæ, aut iunioris, cœpit Ieſus prædicare annum acceptabilem, & baptizatur à Ioanne. Nec illo tempore ab vllo, ſiue Iudæo ſiue Gentili illius doctrina refellitur. Sequenti anno prædicationis eius, multas iniquorum inſidias patitur. Hoc accidit anno 19. Herodis, & 32. Seruatoris. Denique 20. anno Herodis tetrarchæ Dominus patitur. Nicephor. etiam libro. 1. capi. vlti. inquit, Mortuus eſt Dominus anno 18. Tyberij. Et *Nicephor.* Oroſius lib. 7. cap. 4. inquit, anno 17. Tyberij *Oroſius.*

cùm

cùm Dominus voluntariè ſe tradidit paſsioni, ſed impiè à Iudæis patibulo ſuffixus eſt. Verum intellige circa annum. 17. iam completum, ſed circa principium. 18. anni. Præ-
Origenes Geneſ. 18. terea Orige. homil. diuerſorum locorum, inquit, Abrahæ patri credentium tribus horis temporis, licet non per ipſam ineffabilē deitatis ſubſtantiam, ſed potiùs per angelicam ſpeciem, à meridie viſus eſt: nobis triginta tribus annis in terra apparuit, & cum hominibus conuerſari dignatus eſt. Quin & Apolli-
Apollinarius. narius Laodicenus, referente Hierony. in comment. Daniel. inquit, Triceſimo iuxta euangeliſtam Lucam, anno ætatis ſuæ cœpit in carne Dominus euangelium prædicare,
Io.2.11,7. & iuxta Ioan. euangeliſtam per tria paſchata duos poſtea impleuit annos. Quod fuſius
Irenæus. explicans Irenæus lib.2. capi.39. ait. Scrutari oportet in euangelijs quoties ſecūdum tempus paſchale Dominus poſt baptiſma aſcenderit in Ieruſa. Secundum quod moris erat Iudæis, ex omni regione, omni anno conuenire Ieruſa. & illic diem paſchæ celebrare: & primùm quidem, vt fecit, vinum ex aqua in Cana Galilææ, aſcendit in diem feſtum paſchæ. Quoniam & ſcriptum eſt, quia multi crediderunt in eum, videntes ſigna quæ faciebat, vt Ioan. diſcipulus Domini meminit. Dehinc iterum ſubtrahens ſe inuenitur in Samaria, quando & cum Samaritana diſputat, & filium Centurionis abſens verbo curauit dicens. Vade filius tuus viuit: & poſt hæc iterum ſecunda vice aſcendit in diem feſtum paſchæ in Ieruſalem quando Paralyticum, qui iuxta natatoriam iacebat. 38. annos curauit, iubens vt ſurgeret, & auferret grabatum ſuum & iret. Deinde ſecedens trans mare Tyberiadis, vbi & cùm multa turba eum fuiſſet ſequuta, denique panibus ſatiauit omnem illam multitudinem, & ſuperauerunt. 12. cophini fragmentorum. Deinde cum Lazarum ſuſcitaſſet ex mortuis, & inſidiæ fierēt à Phariſæis, ſeceſſit in Ephraim ciuitatem, & inde ante ſex dies paſchæ veniens in Bethaniam ſcribitur, & de Bethania aſcendens Hieroſo. & manducās paſcha, ſequenti die paſſus eſt. Quoniam autem tria hæc paſchatis tempora non ſunt vnus annus, omnis confitebitur. Ipſum autem menſem in quo paſcha celebratur, & in quo paſſus eſt Dominus non duodecimum, ſed primum eſſe conſtat: nempe Martium à quo menſe Hebræi annum ſuum exordiuntur. Ego equidem affirmare auſim Epipha. Apollinarium & cęteros, quorum teſtimonijs vſus ſum, cùm dicunt, ter dominum in Ieruſa. ad diem illum ſolennem & legitimum paſchatis ſe contuliſſe, intellexiſſe, de Azymorum feſto, non de Tabernaculorum, Tubarum, & Expiationū feſto. Nam cùm hoc paſcha Azymorum alijs ſit notius, nomine paſchatis ſine addito videtur intelligi debere. Et ſic duo dies paſchatis, duos integros annos conſtituunt: ac deinde anno tertio inchoato, inſtante azymorum paſchate, Ieſus ſuffigitur. At vt hæc intelligi valeas, ad
vertere annum iuxta ſcripturas à Martio menſe exordium ducere: huius primi menſis. 14. *Anni exordium.*
dies, vt in Exodo legimus, paſcha Domini eſt, ſeptem diebus azyma comedetis. Porrò Lactantius & Tertul. vltra triginta quos tribuunt Domino annos. 14. horum dierum accesſionem admittere, vt opinor, non recuſabunt. Res poſtulare videbatur, vt Hebdomadarum Danielis interpretationem ſubnecteremus, ſed ne ab inſtituto breuitatis diſcedere videar, omittam.

¶Literæ humanitatis quid vtilitatis afferant ad intelligentiam ſcripturarum.

CAP. XIIII.

NVLLVM arbitror hominem tanta feritate & immanitate præditum inueniri poſſe, qui quanuis literas humanitatis ignoret, contemnendas eſſe ducat. Nam niſi prius ipſe humanitatem exuerit, nunquā illa adiumenta quæ illam alunt & fouent, à nobis extorquere tentabit. Atqui licèt in me conijci
Antalcidas. poſſit, id quod Antalcidas Laeon, cuidam Rhetori volenti accurata oratione Herculem laudare, dixiſſe ferunt. Quis, inquit, eum vituperat. Tamen non omittam viam & rationem, qua fructus non contemnēdos, tum ad intelligendum diuinas ſcripturas, tum etiam ad conformandos & componēdos mores noſtros, ex illis decerpere poſsimus, demonſtrare. Qua de re Plutarchus in eo libro, qui inſcribitur, quomodo poëtas audire oporteat, ſatis luculenter diſputat. Nos tamen
Incircuncisi. cùm turpe ſit incircuncisos in Eccleſia Dei intromittere, nulla cogente neceſsitate, ad

f ecclе-

eccleſiaſticorum virorum monumenta ocu-
Auguſtin⁹. los vertamus:& in primis Auguſti.libr. 2. de
doctr.chriſt.cap.40. hæc ad verbum ſcribit.
Philoſophi, inquit, ſi qua fortè vera & , fidei
noſtræ accommoda dixerunt, maximè Pla-
tonici, non ſolùm formidanda non ſunt; ſed
ab eis etiam, tanquam ab iniuſtis poſſeſſori-
lege Aug. bus in vſum noſtrum vendicanda. Sicut e-
8 de ciuit. nim Ægyptij non ſolùm idola habebant, &
cap. 11. onera grauia, quæ populus Iſrael deteſtare-
tur & fugeret, ſed etiam vaſa & ornamenta
de auro & argento, & veſtem, quæ ille popu-
lus exiens de Ægypto, ſibi potius tanquàm
ad vſum meliorem clanculo vendicauit, non
authoritate propria, ſed præcepto Dei ipſis
Ægyptijs neſcienter commodâtibus ea qui-
bus non bene vtebantur. Sic doctrinæ om-
nes gentilium, non ſolùm ſimulata figmenta
grauesque ſarcinas ſuperuacanei laboris ha-
bent, quæ vnuſquiſque noſtrum duce Chri-
ſto, de ſocietate gentilium exiens, debet abo
minari atque deuitare. Sed etiam liberales di
ſciplinas vſui veritatis aptiores, & quædam
morum præcepta vtiliſsima continent, deq;
vno Deo colendo nonnulla vera inueniun-
tur apud eos, quod eorum tanquam aurum
& argentum, quod non ipſi inſtituerunt, ſed
de quibuſdam quaſi metallis diuinæ proui-
dentiæ, quæ vbique infuſa eſt, eruerunt: &
quo peruerſè atque iniurioſè ad obſequia dæ
monum abutuntur, debet eis auferre Chri-
ſtianus ad vſum prædicandi euangelij. Non-
ne aſpicimus quanto auro & argento & ve-
ſte ſuffarcinatus exierit Cyprianus doctor
ſuauiſsimus & martyr beatiſsimus, quan-
to Lactantius, quanto Victorinus & Hila-
rius? Quod prior ipſe fideliſsimus Dei famu-
lus Moyſes fecerat, de quo ſcriptũ eſt, quòd
eruditus fuerit in omni ſapientia Ægyptio-
OEcume- rum. Et OEcume. Actuum. ca.8. loquens de
nius. Moyſe, qui fuit eruditus in ſcientijs Ægy-
ptiorum, ait. Ex hoc manifeſtum eſt non reij
ciendam eſſe omnem externæ ſcripturæ eru
ditionem. Siquidem encomij vice dictum
eſt, quòd Moyſes eruditus eſt in omni ſa-
pientia Ægyptiorum. De tribus quoq; pue-
ris à Daniele dicitur, quòd ſuper omnes e-
minebant, Chaldæorum ſapientia, cæteriſ-
que ſcientijs. Oportet autem ex parte illis
adhærere, eos qui ſcripturæ diuinitus inſpira
Origenes. tæ immorantur. Orige. quoque homil. 2. in
Exod. Eruditio, inquit, iſta communis ratio-
nabilis ſcientiæ, omnes inſtruit, omnes fo-
uet, ſi quis in ea virilis animi fuerit, & volue-
rit cæleſtia quærere, & diuina ſectari, veluti
medicatus & fotus per huiuſmodi eruditio-
nes, ad diuinorum intelligentiam paratior
venit. Præterea Hierony. ad Damaſce. in ex- *Hieronym.*
poſitione parabolæ de filio prodigo, ait, Sa-
pientiæ ſecularis typus in Deutero. ſub mu- *Deute. 21.*
lieris captiuæ figura deſcribitur, de qua diui-
na vox præcipit, vt ſi Iſraelites eam vxorem
habere voluerit, caluitium ei faciat, vngues
præſecet, & pilos auferat, & cùm munda fue
rit effecta, tunc tranſeat in victoris ample-
xus. Hæc ſi ſecundum literam intelligimus,
nonne ridicula ſunt? Itaque & nos facere ſo-
lemus quando philoſophos legimus, quan-
do in manus noſtras libri veniunt ſapientiæ
ſecularis. Si quid in eis vtile reperimus, ad no
ſtrum dogma conuertimus. Si quid ſuper-
fluum, de idolis, de amore, de cura ſecularium
rerum, hæc radimus, his caluitium induci-
mus, hæc in vnguium morem ferro acutiſsi-
mo ſecamus. Vnde & Apoſtolus prohibet,
ne in idolio quis recumbat. Baſilius in ho- *1. ad Cor.*
mil. ad adoleſcentes, copioſè docet quomo- *cap. 8.*
do ex libris gentium quis vtilitatem capere *Baſilius.*
poſsit. Vbi inter alia, hæc ſcribit, In libris
gentilũ, veluti in vmbris quibuſdam & ſpe-
culis, oculos noſtros aliquandiu exercitabi-
mus, eos imitantes qui in Gymnaſijs ſe exer
cent, & manu pedeq; inſtructi, poſtmodum
vtilitatem, ex eius artis diſciplina, legitimo
certamine referunt: & nobis quoque propo-
ni certamen maximum arbitrari oportet, &
omnibus viribus ad huius præparationem
laborandum. Ideo omnibus ſcriptoribus v-
tendum, vnde nobis ad animæ ædificatio-
nem aliqua obuenerit vtilitas. Vt enim tin-
ctores, qui medicamentis quibuſdam rem
tingendam præparant, atque ita demum co-
lorem quem cupiunt, inducunt. Sic & nos ni
ſi prius purgati externis his, ſacras diſcipli-
nas non facilè attingemus. Quamobrem ſi
noſtrorum ſermonum, ac gentilium nulla
eſt conuenientia, nobis illorum notitia val-
de confert, ſin minus, eos ſaltem ſimul con-
ferendo, differentiam diſcernere licebit, cùm
ad melioris delectum non parum compara-
tio inferioris faciat: & inferiora ſæpe collata
potioribus ſint ornamento. Veluti plantis
quibus propria virtus eſt fructu ſcatere pul-
chro, folia nihilominus ramis cõiuncta quod
dam afferunt ornamentum. Sic & anima,
cui præcellens quidem veritas fructus eſt, nõ

ab re

ab re tamen exteriore ſapiētia circundatur, ſicut folijs quibuſdam, vmbram fructui, ac aſpectum non iniucundum præbentibus. Dicitur & Moyſes ille, cuius eſt in ſapientia nomen maximū, Ægyptiorum diſciplinis mentem exercitatus ad Dei contemplationem proceſsiſſe. Similiter Danielem Babylone Chaldæorum ſapientiam dicunt didiciſſe, tunc denique diuinas attigiſſe doctrinas. Hactenus docuimus prophanas diſciplinas nō eſſe inutiles. Nunc quomodo illis vtamur, dicendum. Primùm non omnibus, quæ dicunt poëtæ mentem adhibendam, ſed eis tantum, quæ bonorum hominum facta nobis enarrauerunt. Nam quando ad nepharios homines veniunt, hæc vitare, his aures obſtruere, non minus quam Vlyſſes ad cantus Syrenarum. Nam prauis aſſueſcere ſermonibus, via éſt ad rem ipſam. Deinde artem mentiendi oratorum, non imitabimur, ſed ea magis recipiamus, in quibus virtutem laudauerunt, vel vitium vituperauerunt. Veluti enim flores hominibus quidem vſque ad odorem vel colorem vſus eſt, apes autem ex ipſis mel excerpere nouerunt. Sic qui diligentes in legendo ſunt, non ſolùm quod dulce, iucundumque fuerit in eorum libris perſequuntur, ſed quandam ex eis vtilitatem animo referre contendunt. Veluti enim apes non omnibus floribus ſimiliter inſidunt, neque ex eis ad quos accedunt omnia auferre contendunt, ſed quantum eis ad mellificium neceſſarium fuerit comprehendentes, reliquum dimittunt. Nos etiam vt ſobrij, quantum congruum nobis veritati viſum fuerit, perſequamur, reliquum prætermittamus. Et ſicut legendis roſis ſentes vitamus, ſic in talibus ſermonibus, quicquid eſt vtile carpentes, noxium vitemus. Et quando per virtutem ad veram vitam aſcenditur, & illa à philoſophis præcipuè docetur, talibus ſermonibus maximè vacandum. Vtilis etiam labor eſt enoluendi gentium libros ad confirmandum noſtra, quia ex inimicis teſtimonia deſumpta digna ſunt, vt illis fides adhibeatur, vt inquit Baſilius in homil. de humana Chriſti generatione. *Basilius.* αἱ παρὰ τῶν ἐχθρῶν, inquit, μαρτυρίαι, ἀξιοπιστότεραί εἰσιν. Et homil. 5. exaēm. χρὴ πολλάκις ὑμᾶς καὶ παρὰ τῆς ἀλλοτρίας τῇ πίστει ὠφέλειάν τινα προσλαμβάνειν, εἰς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐργασίαν ἐπιδείξιν, id eſt, quemadmodum vites claniculis ſuſtentantur, ita fides ex externis diſciplinis fulcitur. Nam quis non credat Plinio lib. 10. Epiſt. ad Traianum de nobis, hoc eſt chriſtianis ſcribenti. *Plinius Iunior.* Affirmabant hanc fuiſſe ſummam, vel culpæ ſuæ, vel erroris, quod eſſent ſoliti ſtato die ante lucem conuenire, carmenque Chriſto, quaſi Deo dicere ſecum inuicem, ſeque ſacramento non in ſcelus aliquod obſtringere, ſed ne furta, ne lattocinia, ne adulteriā committerent, ne fidem fallerent, ne depoſitum appellati abnegarēt, quibus peractis morem ſibi diſcedēdi fuiſſe, rurſumque coeundi ad capiendum cibum, promiſcuum tamen & innoxium. Et illud teſtimonium de Chriſto, quod attulit Ioſephus lib. 18. antiqui. cap. 4. *Ioſephus.* quis non ſuſcipiat, niſi prorſus ſit infenſus nomini Chriſtiano. quod & apud Hierony. in libro de viris illuſt. legere poteris. De hac re lege Gratianum in Decretis. D. 37. & Hierony. in epiſtola ad Magnum oratorem, vbi multis teſtimonijs ex prophetis & Apoſtolis allatis, probat multa ipſos ex gentium libris decerpſiſſe, quorum exemplum ſecuti viri eccleſiaſtici idem poſt ea crebro factitarunt. Vt Theodoretus in 10. libris de cura Græcarum affectionum, & Euſebius, & Auguſt. in libris de ciuitate Dei. & nos nonnulla de hac re congeſsimus exēpla in cap. quodam de citationibus noui inſtrumenti ex veteri, in quo oſtendimus è libris gentilium multa fuiſſe deſumpta à prophetis & Apoſtolis.

¶ Quòd Dialecticē emolumē tum afferat, ad intelligendum ſcripturas.

CAP. XV.

CVM homines à cæteris animantibus, hoc vel maximè differam⁹, quòd ſumus animal rationale, ac fari poſſumus. Ratio autem omnis & ſermo diuinis libris continеatur, per quos & Deum cognoſcimus, & quare creati ſumus non ignoramus, non ab re nec alienū ab inſtituto noſtro erit, nonnulla de Dialectices vtilitate hoc loco recenſere (vt de philoſophia ſupra cap. octauo fecimus) quo animis ſtudioſorum, ad hanc quoque artem capeſſendam, ſtimulos admoueam. Sed vt ſtudioſos ad hanc diſputandi ſcientiam ediſcendam, & hortor & moneo, ita vt à Sophiſticæ

caueant, diſſuadere & deterrere non ſinam, ne eueniat quod de huiuſcemodi Bionem dixiſſe accepimus. Quemadmodum, inquit, proci, qui Penelopes congreſſum aſſequi nequibant, ſeſe pediſequis commiſcebant, ita illi quibus veræ philoſophiæ guſtum nanciſci non datur, animum ad minores & abiectiores diſciplinas adhibent. Horum ſtultitiam inceſſens Euſeb. libr. 4. Hiſto. cap. xx, inquit, γραφὰς μὲν θείας ἀφόβως ῥεραδιουργήκασιν, πίστεως δὲ ἀρχαίας κανόνα ἠθετήκασι. Χριστὸν δὲ ἠγνοήκασιν, οὐ τί αἱ θεῖαι λέγουσιν γραφαὶ ζητοῦντες, ἀλλ᾽ ὁποῖον σχῆμα συλλογισμοῦ εἰς τὴν τῆς ἀθεότητος εὑρεθῇ σύστασιν, φιλοπόνως ἀσκοῦντες. κἂν αὐτοῖς προτείνῃ τις ῥητὸν γραφῆς θείας, ἐξετάζουσι πότερον, συνημμένον, ἢ διεζευγμένον δύναται ποιῆσαι σχῆμα συλλογισμοῦ. καταλιπόντες δὲ τὰς ἁγίας τοῦ θεοῦ γραφάς, γεωμετρίαν ἐπιτηδεύουσιν, ὡς ἂν ἐκ τῆς γῆς ὄντες καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλοῦντες. καὶ τὸν ἄνωθεν ἐρχόμενον ἀγνοοῦντες. Εὐκλείδης γοῦν παρά τισιν αὐτῶν φιλοπόνως γεωμετρεῖται. Ἀριστοτέλης δὲ καὶ Θεόφραστος θαυμάζονται. Hoc eſt, ſcripturas ſacras impudenter alio detorquent, ab antiquorum fide abhorrent: nec Chriſtum cognoſcunt, nec ſenſum ſcripturarum rimantur. Sed ſe macerant in conſtruendis Syllogiſmis, hoc conantes vt Deum non eſſe aſtruant. Et ſi aliquo teſtimonio ſcripturarum quis vſus fuerit, ſtatim diſquirunt, an ad copulatiuum vel disiunctiuum Syllogiſmum poſſit reduci. Contemptis igitur ſcripturis, geometriæ dant operam. Quippe cũ ſint de terra, de terra ab illis ſermo inſtituitur, illo ſpreto qui de cælis deſcendit. At vero Ariſtoteles & Theophraſtus apud illos ſunt in maximo pretio. Et Baſil. homil. 7. in exaemero, inqt, ἐοίκασι τοῖς ὄμμασι τῆς γλαυκὸς οἱ περὶ τὴν ματαίαν σοφίαν ἐσχολακότες. καὶ γὰρ ἐκείνης ἡ ὄψις, νυκτὸς μὲν ἔρρωται, ἡλίου δὲ λάμψαντος ἀμαυροῦται. καὶ τούτων ἡ διάνοια, ὀξυτάτη μέν ἐστιν πρὸς τὴν τῆς ματαιότητος θεωρίαν, πρὸς δὲ τὴν τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς κατανόησιν ἐξημαύρωται. Hoc eſt hi qui in vana ſapientia quaſi tabernaculum vitæ ſuæ collocarunt. Similes ſunt noctuis. Nam illarum viſus noctu quidem acutiſſimus, ſed ſole orto obtuſus fit: ſic ſophiſtarũ mens acutiſſima eſt ad inueſtigãdum res futiles & leues, at verò ad intelligẽdum veram lucem hebeſcit ac retunditur. Hactenus de ſophiſtis, ad dialecticos calamum cõuertamus. De quibus Clemens Alexandr. Stromate, id eſt, ait, Quemadmodum liberales quæ in circulo ſtant diſciplinæ, conferunt ad philoſophiam, quæ eſt ipſarum domina, ita etiam

Bion. *Euſebius.* *Baſilius.* *Clemẽs preſbyter, Alexandrinus.*

ipſa philoſophia conducit ad cõparandã ſapientiã. Eſt enim philoſophia exercitatio, Sapientia vero, ſcientia rerum diuinarũ atq; humanarũ & cauſarũ ipſarũ. Eſt enim ſapientia domina philoſophię. Sicut ipſa philoſophia, eius quæ prius auditur, diſciplinæ: nempe Logicæ aut Rhetoricæ. Et Auguſt. lib. 2. de doctri. chriſt. c. 31. & 32. Diſputationis, inquit, diſciplina ad omnia genera quæſtionũ, quæ in literis ſanctis ſunt pertractanda ac diſſoluenda plurimũ valet. ſophiſtica tamen cauẽda eſt. Et Hiero. ad Paulinũ cũ loquitur de libro Iob inquit: omnes leges dialecticæ, propoſitione, aſſumptione, cõfirmatione, cõcluſione, determinat: deniq; Auguſt. cõtra Creſconiũ Grãmaticũ. c. 14. & ſequẽtibus id probat multis teſtimonijs ex ſcriptura deſumptis. vt ex illo Actuũ. 17. cũ loquitur de Paulo. Diſputabat cum Iudæis in ſynagoga, & gentibus colentibus in foro: & poſt parum. Sedens verò quidam adoleſcens, nomine Eutychus in feneſtra deductus ſomno graui diſputante Paulo. & in Pſalmo, Suauis ſit illi diſputatio mea, & apud Iſaiam. Venite diſputemus dicit dominus. Hæc ille.

Auguſti. *Auguſti.* *Act. 20.* *Iſaie. 1.*

Poſſem hoc in loco cæterarũ omnium diſciplinarum clara & non leuiter preſſa veſtigia (niſi me ad ſe maiora, quæ molior vocarent) ex diuinis libris oſtendere, vt ex Homeri poëſi Strabonẽ feciſſe legimus: attamen id facere omitto, nam quis non videt quàm frequenter Geometrica inculcet, vt in diuiſiõe agrorum terræ promiſſionis, & in fabricatione arcæ, & in Ezechielis templo. Quin & Arithmetica identidem infarcire non ceſſat, vt in Numeris, & mixtim in tota ſcriptura. Nec ab Aſtronomia abhorret, veluti cum de figura cæli & de eius agitatione & vertigine & de quatuor cęli plagis, ſermo inſtituitur. Rhetorices autem ornamenta & figuras dicendi, numerare, relinquo, cũm dicat Auguſt. in lib. de doctri. Chriſt. ſe facilè poſſe oſtendere omnia ornamenta illius artis in ſcripturis inueniri. Iam verò de animantium, arborum, lapidum naturis, quid attinet dicere, cum nil magis legentibus obuium ſit.

¶ Probatis ſcriptoribus quantum authoritatis deferendum ſit.

CAP. XVI.

LICET

LICET argumentum ſumptum
ex authoritate,in alijs ſcientijs ad
hibitum,infirmum ſit, in Theolo
gicis tamen diſputationibus, ex
illa efficax trahitur argumentum. At, quæ
in diſceptationem veniunt, & ad Theologi
munus ſpectant, ſunt duo rerum genera, vt
Augusti. inquit Auguſti.lib. 1. contra Iulianum.Quæ
dam ſunt à quibus non licet abſque piaculo
diſſentiri, vt quòd pueri contrahant origina
le.Nam iuxta Paulum, ſicut in Adam om-
nes moriuntur, ita in Chriſto omnes viuifi-
cantur. Aliæ ſunt res, in quibus inter ſe ali-
quando doctiſsimi,regulæ catholicæ defen-
ſores,ſalua fidei compage,non conſonant,&
alius alio de vna re melius aliquid dicit & ve
rius. De hoc ſecundo rerum genere quæ in
diſputatione cadunt, veriſsimum eſt quod
Quintilianus. Quintilianus lib. 10.cap. 1.ſcribit. Neque ſta
tim legenti perſuaſum ſit, omnia quæ magni
authores dixerint,vtique eſſe perfecta. Nam
& labuntur aliquando,& oneri cedunt, & in
dulgent ingeniorum ſuorum voluptati, nec
ſemper intendunt animum, & non nũquam
fatigantur,cùm Ciceroni dormitare interim
Demoſthenes,Horatio etiam Homerus ipſe
videatur.Summi enim ſunt,homines tamen:
acciditque ijs qui quicquid apud illos repere
rint exactum putant, vt deteriora imiten-
tur (id enim eſt facilius) ac ſe abundè ſimiles
putent, ſi vitia magnorum conſequantur.
Modeſtè tamen & circumſpecto iudicio de
tantis viris pronunciandum eſt,ne(quod ple
riſque accidit) damnent, quæ non intelli-
gunt. Ac ſi neceſſe eſt in alteram errare par-
tem,omnia eorum legentibus placere,quam
multa diſplicere maluerim.Atque illi ſubſcri
Augusti. bit Auguſti.epiſto. 111.inquiens. Non de-
bemus quorumlibet diſputationes, quamuis
catholicorum & laudatorum hominum, ve
luti canonicas ſcripturas habere, vt nobis nõ
liceat,ſalua honorificentia, quæ illis debetur
hominibus,aliquid in eorum ſcriptis impro-
bare & reſpuere,ſi fortè inuenerimus, quòd
aliter ſenſerint, quàm veritas habet, diuino
adiutorio, vel ab alijs intellecta, vel à nobis.
Talis ego ſum in ſcriptis aliorum, tales vo-
lo eſſe intellectores meorum. Lege epiſto-
lam 7.eiuſdem Auguſt.ſanè quàm modeſtè
de proprijs lucubrationibus loquentem,quẽ
vtinam hi, qui literis aliquid committunt,
imitarentur.

Præterea non omnes eiuſdem authoris li
bri eadem ſunt præditi authoritate: quia vt
inquit Hierony.in præfat.Q.in Gene. Orige
nes in homilijs captui ſe attemperat & de-
mittit populari,cùm tamen in tomis & in di
ſputatione maiori omnia ingenij ſui vela ex-
plicet & pandat. Et Auguſti.Pſalm. 6. circa
principium,inquit,De quaternario numero
alibi tractatur ſubtilius, ſed obſcurius. Quod
in hoc ſermone vitandum eſt, quem etiam
minus eruditis accommodatum eſſe volu-
mus. Vides quomodo ſancti doctores, ita
ſciunt vti foro, & ſe auribus audientium ac-
commodare,vt interdum rudium & imperi-
torum ſuccurrant imperitiæ, & illorum cu-
ram gerant. Interdum eruditorum auribus
& ingerant ſelectiora,& doctiora obtrudant
in memoriam ingenij & nominis ſui ſempi-
ternam.

¶Qui futuri ſint idonei theologiæ auditores.

CAP. XVII.

NON abre fore arbitror, in po-
ſtrema huius voluminis parte, de
officio auditoris diſſerere, præſer
tim cùm hæc quæ illuſtranda ſu-
ſcepimus,niſi ad vitæ actiones,veluti ad ſco-
pum,ſe conferant,non ſolùm emolumento,
ac vtilitate carebunt,ſed noxia & pernicioſa
euoluentibus euadent. Quippe iuxta ſenten
tiam domini, melius eſſet illis viam veritatis
non cognouiſſe, quàm poſt eam cognitam
ab ipſa deflexiſſe. Et primùm illis ſcriptura-
rum lectio inutilis futura eſt, qui ſe totos mũ
do dediderint, ac affectibus carnis ſe addixe
rint,teſte Diuino Cyrillo libr. 1.contra Iulia
num Auguſtum. Non fuit, inquit, philoſo-
phis conceſſum videre ea, quæ mentem &
ſermonem noſtrum excedunt. Cùm omni-
potens Deus adhuc, nec lucem in mentem
eorum miſiſſe, nec ſapientiam indidiſſe, nec
linguam direxiſſe, nec ineffabile quiddam
de ſe, vt capaces eſſent, vel ſentire,vel loqui
conceſſerit. Nec enim paſsim omnibus ea
gratia conceditur. Illis autem potius,qui fue
rint à carnis affectibus & terrena immundi-
tia liberati,menteque integri, ac ſcientes ve-
ræ pietatis opera: & ad hoc nos pronocat
Deus per vocem Dauid. Vacate & ſcitote, *Pſalm.45.*

quoniam ego ſum Dominus. Quin & Dominus. Beati, inquit, mundo corde quia ipſi Deum videbunt. Videtur ſanè diuina natura non corporalibus, ſed intus abſconditis oculis animi. Et Damaſcenus lib. 1. fidei orthodo capi. 3. ait, Nos qui docendi gratiam non ſumus adepti (quandoquidem nos ipſos indignos fecimus ipſa, voluptatum perturbatione) de illis ſaltem quæ in prophetis tradita ſunt diſputemus. Denique Athana. lib. de incarna. verbi, in poſtremis lineis, inquit. Qui Theologorum conſequi intelligentiam cupit, abluere prius animam debet atque detergere, & per vitæ morumque ſimilitudinem ipſos adire ſanctos, vt voto atque inſtituto illis coniunctus, ea etiam quæ illis Deus reuelauit, intelligat: atque vt vnus ex illis effectus, effugiat peccatorum periculum, & ignem eis in die iudicij præparatum. Recipiatque repoſita ſanctis in regno cæleſti præmia, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit.

Deinde ab his diuinis myſterijs iuuenes ob imperitiam & animi ruditatem arcentur. Quia, vt inquit Ariſtot. 1. Ethic. Hinc fit vt iuuenis, auditor idoneus philoſophiæ eſſe non poſſit. Quippe cum imperitus actionum vitæ ſit, ex quibus, & de quibus rationes conficiuntur. Adde quòd cum perturbationes ſequatur, fruſtra & inutiliter audiet, finis enim non cognitio, ſed actio eſt. Nihil autem intereſt, iuuenis ætate, an moribus iuuenilibus ſit. Non enim defectus penes tempus eſt, ſed quia viuit ex perturbatione, & ſingula perſequitur. Talibus enim cognitio perinde atque incontinentibus, inutilis euadit. Illis autem eſſe perquàm vtilis poteſt, qui ſecundum rationem, & appetitiones & actiones ſuas moderantur.

Porrò quòd illi qui inflantur ſapientia ſeculari non ſint apti ad capeſſendum munus interpretandi arcanas ſcripturas, ſi antea ignotum fuit, noſtri ſeculi calamitates, & tot ſubinde Lutheranorum repullulantes errores declarant, & Hierony. in comment. Ionæ cap. 3. prodidit. Quàm difficile, inquit, huiuſmodi homines, qui tumidi ſunt ob ſapientiam ſecularem credunt in Deum, vt quotidiana exempla prætercam, & ſileam de veteribus hiſtorijs ethnicorum, ſufficit nobis apoſtoli teſtimonium qui ad Corinth. ſcribens, ait, Videte fratres vocationem veſtrã, quia non multi ſapientes ſecũdum carnem,

Lutheranorum hæreſis fomentum vnde.

1. Corin. 1.

non multi nobiles, ſed ſtulta mundi elegit Deus vt cõfundat fortia, & rurſum. Perdam ſapientiam ſapientum, & intelligentiam prudentium reprobabo: &, Videte ne quis vos ſpoliet per philoſophiam & inanem ſeductionem. Quia ſicut rex Niniue Ionæ prædicationem vltimus audiuit, ita reges huius mundi, id eſt philoſophi, prædicationẽ Chriſti vltimos audire, & depoſito fulgore eloquentiæ, totos ſe ſimplicitati tradere, & in plebeium cultum redactos, ſedere in ſordibus, & deſtruere quæ anteà prædicarãt. Proponamus nobis Cyprianum, qui priùs idololatriæ aſſertor fuit, & in tantam gloriam venit eloquentiæ, vt oratoriam quoque doceret Carthagini, audiſſe tandem ſermonem Ionæ, & in pœnitentiam conuerſum, in tantam veniſſe virtutem, vt Chriſtum publicè prædicaret, & pro illo ceruicem gladio flecteret. Quem non inebriauit eloquentia de qua dicitur. Calix aureus Babylon inebriãs omnem terram? Quem non inebriauit eloquentia ſecularis, cuius non animos, compoſitione verborũ & fulgore perſtrinxit? Difficile nobiles & diuites, & multò his difficilius eloquentes credunt Deo: obcæcatur enim mens eorum diuitijs & luxuria, & circundati diuitijs non poſſunt videre virtutes, ſimplicitatemque ſcripturæ ſanctæ, non ex maieſtate ſenſuum, ſed ex verborum iudicant vilitate. Et aduerſus Pelagium ad Cteſiphontem, inquit, de venenis hæreticorum loquẽs: quæ de philoſophorum & maximè Pythagoræ & Zenonis principis Stoicorum fonte manarunt. Nec ab eo diſſentit Auguſt. li. 2. de doctri. chriſtia. cap. 41. inquiens diuinarum ſcripturarum ſtudioſus, cum ad eas perſcrutandas accedere cœperit, illud apoſtolicum cogitare non ceſſet. Scientia inflat, charitas ædificat. Ita enim ſentiet, quamuis de Ægypto diues exeat, tamen niſi Paſcha egerit, ſaluum ſe eſſe non poſſe. Paſcha autem noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Et cap. 42. inſolentiam iſtorum decutiens, ait, Quantum autem minor eſt auri veſtiſque copia, quam de Ægypto ſecum ille populus abſtulit, in comparatione diuitiarum quas poſtea Hieroſolymæ conſecutus eſt, quæ maximè in Salomone rege oſtenduntur, tanta ſit cuncta ſcientia, quæ quidem eſt vtilis, collecta de libris gẽtium, ſi diuinarum ſcripturarum ſcientiæ comparetur. Nam quicquid homo extra didicerit, ſi noxium eſt, in ſcriptura damna-

Philoſophi patriarchæ hæreticorum.

Cyprianus martyr.

Ierem. 51.

1. Corin. 8.

dānatur,ſi vtile ibi innenitur.Et cùm ibi quiſque inuenerit omnia, quæ vtiliter alibi didicit, multò abundantius ibi inueniet ea, quæ nuſquam omnino alibi,ſed in illarum tantūmodo ſcripturarum mirabili altitudine,&mirabili humilitate dignoſcitur.

Hucuſq; Theologiç rudimenta accuratius & vt dicitur ab ouo incipiens, perſtrinxi, vt quibus inſtructos armis theologos oporteat eſſe commonſtrarem. Sperās meis laboribus ab ſtudioſis geminam gratiam initurum, tū quòd iuertes & ſocordes, ſtatim à limine ipſo, rei difficultate oſtenſa, ſubmouerim, tum etiam quòd ſtudioſis calcar addiderim ad aggrediendum iter arduum & perdifficile, de quo poëta ait.

Μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτὴν. καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον. Hoc eſt, longa ac difficilis & ardua via eſt quç ducit ad ipſam, ſcilicet, virtutem. Spero fore vt poſt quam alta & valida fundamēta ieci, in poſterum omnia proſpere feliciterque fore caſura. Quandoquidem nouimus domum ſupra arenam conſtructam, ventis flantibus ac reflantibus, citò eſſe ruituram. Atq; ideo non temerè Demoſthenis viſi ſumus conſilio, Olynthia ca. 2. dicentis. *ὥσπερ οἰκίας οἶμαι καὶ πλοίου καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, τὰ κάτωθεν ἰσχυρότατα εἶναι δεῖ, οὕτω καὶ τῶν πράξεων τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποθέσεις, ἀληθεῖς καὶ δικαίας εἶναι προσήκει.* Hoc eſt, quemadmodum domus & nauis & aliarum rerum ſimilium, infimas partes, firmiſsimas eſſe oportet, ita actionū principia & fundamenta, vera & iuſta eſſe oportet. Faxit Deus, vt vigiliæ noſtræ ab exiguis excitatæ primordijs finem quem cupimus conſequantur, quod tūc fiet, cum noſtro hortatu & molimine, complures ad euoluēdū diuinas ſcripturas, incenſi ac inflāmati fuerint, cumq; creuerit indies magis ac magis numerus diſcipulorum Chriſti, qui cū Petro confidēter dicere audeāt. quò ibimus domine verba vitæ æternæ habes, & cum propheta. Quā dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel ori meo, & cum ſapiente. Pretioſior eſt cunctis opibus ſapientia, & omnia, quæ deſiderantur huic non valent comparari.

Heſiodus in Georgi.

Chriſti diſcipuli qui.

Finis libri primi Hypotypoſeon Theologicarum.

f 4 LIBER

LIBER SECVNDVS HYPOTYPOSEON THEOLOGICARVM AVthore Martino Martini Cantapetrenſi, Sacræ Theologiæ Magiſtro, ac diuinarum ſcripturarum, in tribus linguis, Salmanticæ Primario interprete: ad Illuſtriſsimum & Reuerendiſsimum virum D. Petrum Pontium Legionenſem, Epiſcopum Placentinum.

POSTEA QVAM ſuperiori volumine, Præſul ampliſsime diſputationis futurę vt potui elementa abſolui. Deinceps de ipſi⁹ operis ſubſtātia diſſerere oportet. Atq; vt ordine procedamus claro & expedito, librorum ſequentium pandam inſtitutũ. Primùm, locos aliquot communes, ad exactam intelligentiam ſcripturarum ſpectātes, & ſine quibus illæ illotis manibus contrectātur, afferã. Deinde ſecunda pars, regulas ſententiarum generales, ac variarum rerum farraginem complectentes, continebit. Poſtremà pars, aliquorum verborum ambiguæ ſignificationis, multiplices ac varias interpretationes exponet, ac in lucē proferet: & rurſum prima pars in octo ſecabitur volumina.

¶Nomina propria cùm alicui tribuuntur in ſcripturis diuinis, quid obſeruatũ fuerit in eorũ recta impoſitione.

CAPVT. I.

SI animus noſter liber & expeditùs à corporis nexibus, qui illum obnubilant, & caligine obtegũt, eſſet, potuiſſent homines citra vllum verborum adminiculũ cogitationes ſuas viciſsim tradere & impartiri, aut ſin minus, ſi ita homines in vita ſe gererent, atq; eã ita ſapienter inſtituiſſent, vt pura & defæcata præditi mente, ad inſtar priſcorum patrum, qui afflatu regebantur diuino, ſanctè & inculpatè vitam tranſigerent, non admodum literarum requireremus opem, cùm diuinum numen, menti innoxiæ & nullis ſeculi perturbationibus implicitæ, affatim ſatus diuinos ſuggereret & ſuppeditaret, ſine literarum & vocum cõmunione. Nunc autē poſtquã omnis caro à recto tramite deflexit, & iuxta Satyricum. Terra malos homines nũc educat atq; puſillos, animus corpori immerſus, à ſe ipſo quaſi degenerans & deſciſcens, arcana ſyncere perſpicere & animo complecti non valet. *Iuuenalis Saty. 15.* Quam obrem oportuit vt ars quædam adinueniret, ad vitæ noſtræ vſum ſanè quàm neceſſaria, qua actiones noſtras & cogitatiões inuicem traderemus. Atq; huius duplex ratio excogitata fuit atq; elaborata: nã aut per verba, aut per orationē ex multis verbis coagmentatã, participes conſiliorũ, aut rerum noſtrarum, familiares facere curamus. De vtriſq;, vobis quantũ vires ingenij noſtri potuerint conſequi, enucleatè præcepta trademus, tanta diligentia & labore, vt nihil à nobis prætermiſſum fuiſſe videat, an verò id cõſequuti fuerimus, aliorum eſto iudiciũ. Et primo quidē loco de nominibus proprijs atq; eorum recta impoſitiõe, vt ab ipſis initijs & incunabulis docere & formare Theologum exordiamur. Vt ſi legendo hominibus noſtris parũ prodeſſe potuimus, ob quorũdam minus ſtudioſum affectũ, ſcribendo ſaltē nõ nihil adiumēti attuliſſe videamur. Porrò ingens altercatio & cõtrouerſia (quæ inter Ariſtotelem & Platonem ſummos philoſophos olim fuerat agitata, de nominũ impoſitione) ſeſe nobis nunc offert explicanda. Nam Plato, natura, id eſt, φύσει. Ariſtoteles verò poſitione hoc eſt θέσει, nomina ſignificare autumat. Quorum diſsidiũ, Ammonius in li. Peri herme. c. de nomine, cõponere & conſopire conatur.

conatur. Quaſi verò neſciamus libentiſsimè ſolere Ariſtotelem à Platonis iudicio ſententiaque diſcedere. Qua de re ſcitè notatus fuit ab ipſo Platone teſte Æliano lib. 4. ποικίλης ἱστορίας. ὁ Πλάτων, inquit, τὸν Ἀριστοτέλην ἐκάλει πῶλον. τί δ' ἐβούλετο αὐτῷ τοὔνομα ἐκεῖνο, δηλονότι ὡμολόγηται, τὸν πῶλον κορεσθῆ τοῦ μητρῴου γάλακτος, λακτίζειν τὴν μητέρα. ἠνίττετο οὖν καὶ ὁ Πλάτων ἀχαριστίαν τινὰ τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ælianus.

Hoc eſt. Plato Ariſtotelem pullum vocabat, innuens vt in confeſſo eſt apud omnes, quod ſicut pullus cũ ſaturatus eſt lacte matris, calcibus matrem petit. ita Ariſtoteles magiſtrũ Platonem. Volo tamẽ primum breuiter Platonis ſententiam, quam habet in Cratylo referre, quam aut à noſtris mutuatus eſt, aut proximè ad veritatem quam noſtri ſequuntur, accedit, ait enim. Nomina ſunt inſtrumẽta, inſtrumentum autem fit, non vt vult qui fabricat, ſed quale natura exigit, vt ſerra, terebellum, dens, eodem modo, nomina naturis rerum apta, debent poni. Vnde ab Homero & cæteris poetis, eſt diſcendum quomodo nomina debeant imponi. Nã multa ſunt & pulcherrima, in quibus diſtinguit Homerus circa eadem nomina. Aliter quippe à dijs, aliter ab hominibus eadẽ res appellari affirmat. Conſtat autem Deos nominibus illis ad rectitudinem vti. Atq; ita de Troiano flumine Homer⁹ inquit. ὃν Ξάνθον καλέουσι θεοί, ἄνδρες δὲ Σκάμανδρον. id eſt. Xanthum dij vocãt, viri Scamandrum, & auem quandam dicit Chalcidẽ à dijs, Cymindin verò ab hominibus appellari. χαλκίδα, inquit Hom. κικλήσκουσι θεοί, ἄνδρες δὲ κύμινδιν. & Hectoris filius Scamandrius & Aſtyanax vocatur. At quã cum noſtris iſta conueniant, ſubditis apparebit teſtimonijs. Et in primis Ambr. in cõmẽt. in epiſ. ad Ro. c. 1. ait. Apud veteres noſtros ratione nomina cõponebãtur, vt Iſaac ꝓpter riſum, & Iacob propter calcaneũ. Et Orige. Ho. 25. Num. inquit. Vis videre quoniã non ſolum apud ſanctos nomina pro rebus aptãtur, ſed etiã apud Gẽtiles & Barbaros? De ſanctis quidẽ notũ eſt cur Abrã, Abrahã vocitatus ſit, & Sarai Sara, & Iacob Iſrael. Doceamus aũt ꝙ mos iſte habeatur etiam apud Barbaros. Nõ nevnus ex filijs Iſrael à parẽtibus ſuis Ioſeph nomẽ acceperat? Cum aũt trãſijt in Ægyptũ & ſtetit ante Pharaonem, cõmutauit nomen eius, & de Ioſeph cognominauit eũ, çaphnath pahaneach, quod lingua ſua Pharao de ſecretorum vel ſomniorũ reuelatione compoſuit.

Gene. 41.

Et Daniel in Babylonia Balthaſſar nominatur, & Ananias atque Azarias & Miſael. Sidrach, Miſach, Abdenago vocitantur. Item Chry. ho. 4. in Matt. circa principiũ. Si quis inquit, nominum interpretationem transferre conetur, inueniet ibi latiſsimũ campũ contemplandi patere, & non parũ ad intelligentiã noui proficere teſtamenti, vt in Salomone, Zorobabel. Nõ enim ocioſe hæc illis nomina inuenimus impoſita. Hier. quoq; in cõment. Pſal. 82. inquit. Niſi nomina propria interpretentur, vt eorũ pandantur ſacramenta quid prodeſt in eccleſijs Chriſti legere. V. g. tabernacula Idumęorũ, Iſmaelitarũ & cętera nomina, & rurſum Orige. ho. 23. in Ioſue. Diſpenſauit, inquit, diuina ſapientia nomina quędã locorum ſcribi in ſcripturis, quæ myſticã quandã interpretationem cõtineant, per quę indicetur nobis, quia hæc certis quibuſq; rationibus & non caſu fieri diſpenſentur. Non enim eſt putãdum ꝙ fortuito accideret. Verbi cauſa vt ille angelus Michael vocaretur, alius Gabriel. alius verò Raphael. Sicut non fuit fortuito, vt ille patriarcha Abrahã vocaretur, & ille Iſaac, & alius Iſrael. Sed ne fœminis quidẽ caſu accidit, ſed certa & diuina ratione, vt illa Sara vocetur ex Sarai, & ille Iſrael ex Iacob. & ille Abrahã ex Abrã. Item etiã cõſequens eſt loca quędã eſſe cæleſtia & ciuitates, ſicut Hieruſalem cæleſtis dicitur & Sion. Similiter dicendum eſt de Bethlehem ꝙ non ſine certa ratione in Iudæ ſorte decernitur, & Hieruſalem & Beniamin & Chebrõ, & aliæ ſingulæ ciuitates ſingulis quibuſq; tribubus ſubſcribũtur. Niſi quia cæleſtia illa loca, in quibus Ieruſalẽ & Siõ eſſe nominãtur, ſine dubio & cætera quæ ijs vicina loca vel cõiuncta ſunt, hoc in ſe cauſæ & rationis cõtinebũt in cælis, quod ſorte diſtributa gubernabãtur in terris. Poſtremò Aug. lib. 2. de doct. Chriſt. c. 16. ait. Proculdubio ſecretũ quiddã inſinuat Siloa piſcina, vbi lauare faciẽ iuſſus eſt, cui oculos dñs luto de ſputo facto inũxerat. Quod tamẽ nomẽ linguæ incognitæ, niſi euãgeliſta interpretat⁹ eſſet, tã magn⁹ intellectus lateret. Sic etiã multa quæ ab autoribus eorũdẽ librorũ interpretata nõ ſunt nomina Hebręa, non eſt dubitandũ habere nõ paruã vim ad ſoluẽda ænigmata ſcripturarũ, ſi quis poſsit ea interpretari, qđ nõnulli eiuſdẽ lĩguę viri periti non ſane paruũ beneficiũ poſteris cõtulerunt, qui ſeparata de ſcripturis eadem verba oĩa interpretati ſunt, vt quid ſit Adã,

Eua,

Eua, Abrahã, Moyſes: ſiue etiã locorũ nomina, quid ſit Ieruſalẽ, vel Sion, vel Iericho, vel Sinai, vel Libanus, vel Iordanis, vel quæcũq; alia in illa lingua ſunt incognita nomina. Quibus interpretatis, multæ in ſcripturis figuratæ locutiones manifeſtantur. Hæc ille. Vides quomodo ſicut in nuce nucleus, ita in nominibus proprijs Hebræorũ, magna myſteria abſtruſa ac recondita deliteſcũt. Deinde ꝙ per huiuſcemodi nomina prius hiſtoriæ fundamenta iaciuntur, & poſtea latentia ſub literæ cortice pandunt ſacramẽta. Quod pulcherrimo ſymbolo apoſtoli apoſtolorũque ſectatores teſtatum reliquerunt. Dicebant enim diuinã ſcripturã animanti ex corpore & anima cõpacti, ſimilẽ eſſe. Et per corpus ſimplicem hiſtoriã, per animã altiorem ſenſum, & à litera, quæ occidit, longè ſe extollentem, ſignificari. vt & Philo in li. de vita cõtemplatiua ait, cuius hæc ſunt verba, ἅπασα γὰρ ἡ νομοθεσία δοκεῖ τοῖς ἀνδράσι τούτοις ἐοικέναι ζώῳ καὶ σῶμα μὲν ἔχειν, τὰς ῥητὰς διατάξεις, ψυχὴν δὲ τὸν ἐναποκείμενον ταῖς λέξεσιν ἀόρατον νοῦν.

Philo Iudæus.

Adeò quæ ſcripſimus hucuſq; vera & firma ſunt, vt nullus ſit qui adeò ſcientia polleat, qui labefactare, illa poſsit, nec tam ſtultus & vęcors qui conetur infirmare, quę tam validis teſtimonijs cõfirmata & munita ſunt. At nolim te adeò eſſe addictũ nomini Origenico, vt te in errorẽ pertrahat, puteſque nihil ad hiſtoriæ veritatẽ hæc nomina cõferre, ſed tantũ ad intellectũ myſticum contexẽdum valere. Porrò ne hoc crimen illi impingere videar, verba illius ſubiungã cum fide, primum ex Homil. 25. in lib. Nume. Ego, Inquit, puto ꝙ nomina hæc ſcriptura diuina nõ pro hiſtoria narrauerit, ſed pro cauſis & rebus aptauerit. Nam putas fuerit aliquis ita ſtultus, qui filio ſuo nomen Euin. ideſt belluinus imponeret, & Homil. 12. Nomina, inquit, quæ videntur hominũ & locorum eſſe propria, ex ſignificantijs ſuis quas in lingua ſua deſignant, rerum magis myſticarũ conſequentiã, quã vocabulorũ appellationẽ videntur oſtendere. Iſtud dogma cõuellẽs Hieronymus in proœmio Malachiæ prophetæ, ſaluberrimũ adhibet antidoton, inquiens. Sic interpretanda ſunt nomina, vt ex nominibus non ſolũ ſpiritualis intelligentia, ſed prius hiſtoriæ ordo texatur. Nec putandum eſt, licet Malachias angelus meus interpretetur, angelũ veniſſe de cælo & aſſumpſiſſe corpus humanum, vt Iſraeli quæ à Domino ſunt mandata loquere-

Origenis error.

Nume. 31.

Validis teſtimonijs Origenis dogma conuellitur.

tur. Alioqui Hoſeas qui Saluator dicitur, & Ioel qui interpretatur Dominus meus, ſiue incipiens, & cæteri prophetæ, non erunt homines, ſed aut angeli, vel Dominus atq; Saluator, quia hæc eorũ nomina perſonãt. Et in cõment. in Abdiam. In interpretatione, Inquit, prophetica morem hunc debemus ſequi, vt primò hiſtorię fundamenta iaciamus, deinde ſi poſſumus excelſas turres, & tectorũ culmina ſuberigamus. Et In epiſt. ad Dardanum ait, Hiſtoriæ veritas fundamentum eſt intelligentiæ ſpiritualis. Et Zachariæ. 4. cã ait, Seruantes hiſtoriæ veritatẽ poſſumus eũ qui per hiſtoriã prophetatur cognoſcere. Et Baſilius homil. 6. Exaẽm. πανταχοῦ τῇ ἱστορίᾳ τὸ δόγμα τῆς θεολογίας μυστικῶς συμπαρέσπαρται. Hoc eſt, vbiq; immixta eſt hiſtoria Theologiæ: aduerſus hunc errorẽ Origenis vehemẽter inuehitur Baſil. homi. 9. exae. circa principium, nomine tamẽ ſuppreſſo. ¶Quantũ memoria cõſequi poſſum, quatuor apud probatos authores eſſe cauſas inuenio, ob quas nomina ꝓpria in ſcripturis indita ſint. Quarum primam affert Chryſoſto. homil. 16. in Gen. Mos, inquit, diuinæ ſcripturæ eſt à rebus cõtingentibus nomina imponere: ea propter lignũ ſcientiæ boni & mali vocatum fuit: quia circa illud obſeruatio & tranſgreſsio mandati fuit. Nam poſt huius eſum, & ſuperna gloria ſpoliati, & ſenſibilẽ nuditatẽ experti ſunt. Exẽplo quo vſus eſt Chryſoſt. de arbore ſciẽtiæ (quæ iuxta Nicephorũ lib. 1. hiſt. c. 27. ficus fuit, & videtur ex Gen. poſſe colligi, cum inquit: abſcõdit ſe ſub ficu) aliæ afferũtur interpretationes, quæ tamẽ per plura diuerticula in idẽ compitũ tendũt. Euche. quidẽ lib. 1. cõmen. in Gen c. 13. ait, Lignũ ſcientiæ boni & mali appellatũ fuit, quia homo per experimentũ ab ipſo didicit quid eſſet obedientiæ bonũ, & inobedientiæ malum. Aug. lib. 8. ſuper Gene. ad literã. ca. 6. ſic interpretatur. Lignum, inquit, ſcientiæ boni & mali non erat noxiũ, nec enim qui fecerat omnia valde bona, in paradiſo inſtituerat aliquid mali. Sed malũ fuit homini ex tranſgreſsione præcepti. Eodem modo arbor alia, quæ cũ hac ſimul conſita erat in paradiſo, vitæ, nũcupata fuit, ab euentu. Sed, vt ad id, vnde orſa eſt redeat oratio, authoritati Chryſ. accedat Hieronymi iudicium, qui In cõmẽt. Iſaiæ. c. 62. ait, Hoc eſt Hebraicæ conſuetudinis, vt ex euentu rebus vocabula ſemper imponãt. Sicut domino ſaluatori apud Iſaiã. Citò ſpolia detrahe. ve-

Lignũ ſcientiæ cur appellatum.

Arbor ſcientiæ ficus.

Arbor vitæ.

Iſaia.8. he.velociter prædare. Et filij Zebedæi, quorum vnus vocem tonitrui emittere poterat. In princi.erat verbum, appellati ſunt beneraham.i.filij tonitui. Abraham quoq;, qui prius dicebatur Abram, ideſt pater excelſus, quando audiuit repromiſsionem. In ſemine tuo benedicentur omnes gentes, appellatus eſt pater multarum gentium, ideſt Abraham. Quid hæc nomina Abram & Abraham ſignificent, docuit Hier. qui aut verum dicit, aut proximè ad veritatem accedit. Vnde neſcio quem ſecutus ſit Ambr.lib.1.de Abraham.c.4. cum inquit. Abram de patre vano interpretatur. Abraham pater electus vel ſublimis. Vanus erat cum Deum neſciret electus factus eſt quando cognouit Deum. & Chry. in quadam hom. de nomine Abraham. inquit. Abraham ab Abar quod eſt trans, vel vltra dicitur, & Aug. multas affert interpretationes. Vt tamen tota res melius intelligatur, nō erit ab re, vt arbitror, nonnullis exemplis amplius hāc rem illuſtrare, nempe quòd ab euētu nomina imponantur. vt Num.13. Nachal eſchol. i. torrens bothri. eo quòd illinc bothrum exportaſſent exploratores illi terræ *Nachal eſcol.* promiſsionis, & Ioſue.7. eum lapidibus obrutus eſſet Acham, eo quòd ex Anathemate clanculum ſurripuiſſet, vocatus eſt locus ille *Vallis Achor.* Vallis Achor.i.turbationis, dicens, quia exturbaſti nos, exturbet te dn̄s in die hac, & in Actis apoſtolorum, ager emptus pretio mortis Chriſti, vocatur, Hachaldema, hoc eſt *Hachaldema.* ager ſanguinis, ideſt homicidij. In Gene. quoque cum ſit ſermo de pacto quod pepigit Laban cum Iacob dicitur, congregantes fecerunt tumulum comederuntque ſupra eum, *Gene.31.* quem vocauit Laban lingua Chaldæa. Iegar ſahadutha.i.tumulum teſtis, & Iacob Galed ideſt. Aceruum teſtimonij Hebraicè, nempe vterque in lingua ſuæ gentis nomen imponens Ioſue.5. Collis præputiorum. Eſau.i. factus, vocatur, quia ex matris vtero piloſus erupit, quemadmodum homines ætatis adultæ & integræ eſſe ſolent. De nomine Sarai & Sara ad hunc modum ſcribit Amb.li.2.de Abraham.cap.11. Sarę vna additur litera quando nomē illi mutatur. Sara enim dicitur poteſtas mea vel principatus mei initiū vel regis. Sarra dicitur quæ regat, additur tamen litera ρ Rho, quæ centenarium numerum ſignificans perfectionis eſt ſymbolū. At vero hæc nulla ratione fulta ſunt. Nam ſi litera ρ apud Græcos eſt numerus centenarius, apud Hebræos eſt litera quoph nota centenarij. Aug. lib.16. de ciuit. Dei.c.28. interpretatur Sara, ideſt virtus. Sed quanto doctius Hier. in. Q. in Gen. Primo, inquit, vocata eſt Sarai, princeps mea, vnius tantum domus materfamilias, poſtea abſolutè princeps, quia in ſemine Abrahæ benedicendæ erant omnes gentes. Deniq; nominis Iſrael multa affert Hier. interpretamenta, his duabus vtitur Malachiæ. 1. Vir cernens Deum, aut rectiſsimus Dei. Veram tamen interpretationem ſcriptura affert In Gen. Quia pręualuit in Deum, i. in angelū, à ſara.i.dominiū habuit, & Deus, vt rectè annotauit Ioſephus.li.1. Antiq. verſus finem, quem iniuſtè reprehendit Hieron. in Q. in Gen. Nolim hæc in eā partē ab ſtudioſis, à me dicta videri, vt antiquos partes fugillē, & eorū verēda detegam, inſtar ſceleratiſsimi Cham. Nā ſcio quos elegerim, & in quorū indefeſſa lectione cōſenuerim, ac ideo quamuis ipſos vehemēter obſeruē & colā, ſanctius eſſe duco iuxta Ariſt. ſententiā, honorare veritatē: præcipuè cū inter theologos antiquos dēpto Hier. & Origene, qui cōtra morē ſuæ gentis literas Hebraicas didicit, nullus inuentus ſit, qui ad ediſcendam ſanctam linguam (ſine qua diuinæ literæ ſubdifficulter contrectantur,) animum adiunxerit.

Secundā impoſitionis nominū cauſam attulit Hier. in epiſt. ad Philemonē. Solent, inquit, nomina imponi à tribu vel cognatione. Vnde Paulus Saul ante vocabatur, quia de tribu Beniamin erat, in qua hoc nomen familiarius habebatur. Siquidē & ille Saul rex Iudææ perſecutor Dauid de tribu Beniamin fuit. Hęc ille. Propterea cognati Ioannis Baptiſtæ volebant imponere illi nomen patris, nempe Zacharias, non Ioannes, quia nullus erat in cognatione qui eo nomine vocaretur. De cognomine tamen Iudæ Schariotis, vnde tractum ſit non liquet. Nam Hier.li.9. cōment. in Iſaiam, circa principium, ait. Iudas fuit ex tribu Ephraim, de vico eiuſdem tribus Iſcharioth & Theophy. Matt. 26. Iudas, inquit, proditor, erat à pago qui dicebatur Iſchara. cōſentit Euthy. Matt. 62. Porro Hier. ſibi non conſtans, in comment. Matth c.10. ait. Iudas Iſchariotes, vel à vico, aut ab vrbe, in quo ortus eſt, vel à tribu Iſchar vocabulum ſumpſit, vt quodam vaticinio, in condemnationem ſui natus ſit. Iſachar enim interpretatur merces, vt ſignificetur pretium proditionis. Præterea Symon Cananæus, *23.q.8. Legi.*

à vico

23. q. 8. 4. Legi. à vico Cana Galilææ, vbi aquam Dominus in vinum conuertit, vt legimus apud Ioan. cap. 2. aut à zelo.

Tertiam cauſam impoſitionis nominum ex Hierony. colligi poteſt, ex proœmio in Malachiam, cuius hæc ſunt verba Quomodo apud nos ob virtutis auſpicium ponuntur vocabula. V. g. Victoris, Caſti. Probi. Pij & apud Græcos σώφρων vocatur & εὐσεβὴς, & appellatiua nomina vertuntur in propria. Sic apud Hebræos Michæas, id eſt humilitas, & Abdias, id eſt ſeruus Domini, & Zacharias, hoc eſt memor Domini, & cætera his ſimilia nomina, ex virtutum vocabulo. liberis à parentibus imponuntur. Hanc ob Socrates. cauſam iure Socrates laudat Demodocum apud Platonem, in Dialogo, qui Theages ſiue de ſapientia inſcribitur, quòd præclarum nomen filio ſuo impoſuerit, nempe Theages, id eſt, qui à Deo ducitur. Præterea Baſilius in Homil. de humana Chriſti generatione, ait. Τετηρήκαμεν ὅτι οἷς ἐξ ἐπιτηδεύσεως τίθενται τὰ ὀνόματα, ἔνδειξιν ἔχει τῆς ὑποκειμένης φύσεως, ὡς τῷ Ἀβραὰμ καὶ τῷ Ἰσαὰκ καὶ τῷ Ἰσραήλ. τούτων ἑκάστου ἡ προσηγορία οὐ μᾶλλον τὸν τοῦ σώματος χαρακτῆρα, ἢ τὸ ἰδίωμα τῆς κατορθουμένης ὑπ' αὐτῶν ἀρετῆς παρεδήλου. διὰ τοῦτο καὶ Ἰησοῦς προσαγορεύεται τουτέστι σωτηρία λαοῦ. Hoc eſt, obſeruauimus, quòd vbi de induſtria nomina imponũtur, ſubiectam oſtendunt naturam: vt Abraham, Iſaac. Horum enim quodlibet, nõ magis corporis characterem, quàm proprietatem vitæ immaculatæ ſignificat: ſic Ieſus ſalus populi vocatur. Imponuntur quoque nomina à deſiderio, vt ait Ammonius in prædic. ca. de æquiuocis. καθ' ἐλπίδα ὀνόματα λέγεται, ὡς ὅταν τις τὸν ἴδιον υἱὸν προσδοκῶν ἔσεσθαι φιλόσοφον, καλέσῃ Πλάτωνα, id eſt, nomina ab ſpe imponũtur, vt qui exoptat filium dare operam philoſophiæ, vocat eum Platonem: ſic Ioſeph, id eſt, additio, vocatur à deſiderio matris, qui in ſpem adducebatur pariendi alios filios. Zacharias filium vocauit Ioannem, quia optabat ipſum eſſe Domino gratum. Aut à præſagio, vt Habel, id eſt vanitas, quia non erat diu victurus. Adam, id eſt terra, quia ob peccatum, mortalis futurus erat atq; in terram ex qua aſſumptus erat rediturus. ¶Quartam rationem impoſitionis nominum inuenimus apud Theophi. Matth. 1. Diuina, inquit, ſcriptura ex operibus nomina imponit, vt apud Iſaiam. Voca nomen eius, nempe Chriſti. Velociter prædare. Et Didymus libr. 2. de Spiritu ſancto, ait. Ioannes cap. 15. dicit, cum venerit cõſolator quem ego mittam vobis. Conſolatorem venientem Spiritum ſanctum dicit, ab operatione nomen imponens, quia non ſolum conſolatur eos, quos ſe dignos repererit, & ab omni triſtitia & perturbatione reddit alienos, verum incredibile quoddam gaudium & hilaritatem eis tribuit. In tantum vt poſsit quis Deo gratias referens, quòd tali hoſpite dignus habeatur, dicere. Dediſti lætitiam in corde meo. Huius Regulę tu ipſe multa exempla fingere poteris, iuxta præceptũ Chryſoſt. & Oecum. (de quo ſuo loco dicemus) qui nos docent, quomodo effingere poſsimus ex operibus innumera Dei nomina. V. g. ſi aliquid ſapienter, vel potenter fecit, vocabitur miſericors, potens, ſapiens, &c. In capi. ſequenti. At volo nunc oſtendere quomodo angelis ſint nomina impoſita ab operatione: qua de re præclarè Beda in comment. in Luc. libr. 1. ca. 3. & ſumpſit ex Grego. homil. 34. in euangel. Idcirco, inquit, angeli priuatis nominibus cenſentur, vt ſignetur, per vocabula etiã in operatione quid valeant. Neque enim in illa ſancta ciuitate idcirco nomina propria ſortiuntur, ne eorum perſonæ ſine nominibus ſciri nõ poſsint. Sed cùm ad nos aliquid miniſtraturi veniunt, apud nos etiam nomina à miniſterijs trahunt. Ad Mariam ergo virginem Gabriel mittitur, qui Dei fortitudo nominatur, illum quippe nuntiare veniebat, qui ad debellandas aërias poteſtates humilis apparere dignatus eſt. De quo dicitur, Dominus, fortis & potens, Dominus potens in prælio: & rurſum. Dominus virtutum ipſe eſt rex gloriæ. Per Dei ergo fortitudinẽ nunciandus erat, qui virtutum Dominus, & potens in prelio contra poteſtates aërias ad bella veniebat. Item Hierony. Danielis capit. 8. ait. Cùm viſio de prælijs eſt, aut de regnorũ ſucceſsionibus, Gabriel qui præpoſitus eſt prælijs, huic officio mancipatur. Gabriel enĩ robuſtus Dei interpretatur. Vnde eo tempore quo Dominus erat naſciturus, & indicturus bellum dęmonibus, & triumphaturus de mundo Gabriel venit ad Zachariam & Mariam. Vndecunque medicina & ſanatio neceſſaria eſt, Raphael mittitur, qui interpretatur curatio vel medicina Dei: hoc videlicet nominis interpretatione ſignificante, quòd in Deo ſit medicina vera, vt conſtat ex Tobia. Porrò vbi populo proſpera promittuntur & propitiatio vel expiatio neceſſaria eſt, Michael

Gabriel.

Raphael.

Michael. Michael dirigitur, qui interpretatur, quis ſi-
cut Deus, vt ſcilicet intelligatur, quia non
propitiationem vel expiationem vllus poſ-
ſit afferre niſi Deus. Et Grego. homil. 34. in
Angelus nomen officij. euang. Angelorum, inquit, vocabulum, no-
men eſt officij, non naturæ. Nam ſancti illi
cæleſtes ſpiritus, ſemper quidem ſunt ſpiri-
tus, ſed ſemper vocari angeli non poſſunt.
Quia tunc ſolum ſunt angeli, cum per eos ali
qua nunciantur. Hi autem qui minima nun
tiant, angeli, qui verò ſumma annuntiant, ar
changeli vocantur. Hinc eſt quòd ad Mariã
Gabriel archangelus mittitur. Ad hoc quip-
pe miniſterium ſummũ angelum venire di-
gnum fuerat, qui ſummum omnium nuncia
bat. Qui idcirco priuatis nominibus cenſe-
tur, vt ſignetur per vocabula, in operatione
quid valeant. Quoties miræ virtutis aliquid
agitur, Michael mitti perhibetur, vt ex ipſo
actu & nomine detur intelligi, quia nullus
poteſt facere quod facere valet Deus. Et ſic
Apocal. 11. Michael pugnat cum dracone.
Virtutes. Virtutes vocantur illi ſpiritus, per quos mi-
Poteſtates. racula frequentius fiunt. Poteſtates vocan-
tur hi, qui hoc potentius cæteris in ſuo ordi-
ne perceperunt, vt eorum ditioni virtutes ad
uerſæ ſubiectæ ſint, quorum poteſtate refræ
nantur, ne corda hominum tantum tentare
valeant, quantum volunt. Principatus, qui
Principatus. ipſis bonis angelorũ ſpiritibus præſunt, qui
ſubiectis dum quæque agenda diſponũt, eis
ad explenda diuina miniſteria principâtur.
Dominationes. Dominationes vocantur, qui etiam poteſta
tes principatuum diſsimilitudine tranſcen-
Throni. dunt. Throni, illa agmina vocantur, quibus
ad exercenda iudicia ſemper Deus pręſidet.
Cherubim. Cherubim, plenitudo ſcientiæ dicitur: quia
tantò perfectiori ſcientia pleni ſunt, quantò
claritatem Dei vicinius contemplantur. Se-
raphim, qui ex ſingulari propinquitate con-
ditoris ſui incomparabili ardent amore. Le-
ge Diony. in cæleſti Hierar. ca. 7. & 8. In ha-
rum quatuor rationum explicatione latius
peruagatus ſum, quia magnum adiumẽtum
afferunt ad intelligẽdum ſcripturas. Si quid
tamen aliud de hac re deſideras, lege S. Tho.
in. 3. parte, quæſt. 37. arti. 4. Quo in loco obi
ter annotabis, nominis Eſau interpretationẽ
quam affert, non eſſe illius nominis, ſed alte
rius eiuſdem hominis (nam multis fuit præ-
ditus nominibus) nempè Edom, Alioqui no
minis Eſau interpretatio ſupra à nobis tradi
ta aut potius excogitata eſt.

In reddendis his nominum etymologijs
non rarò offendunt viri alioqui doctiſsimi,
quapropter diligẽter ſeruare oportet quod
ſapienter admodum Hierony. in quæſt. in
Geneſ. annotauit. Nominis, inquit, Græci
Græca, Hebraici Hebraica ratio eſt redden-
da. Nemo enim in altera lingua quempiam
vocans, etymologiam vocabuli ſumit ex al-
tera. Vnde errant qui putant Sara per vnum *Ambroſius*
R, ſcriptum eſſe, & poſtea à Domino alterũ *notatus.*
additum, & quia apud Græcos centenarius
numerus eſt ρ, multas ſuper eius nomine ine
ptias ſuſpicantur. Sarai igitur primò vocata
eſt, i. princeps mea, vnius tantùm domus ma
ter familias: poſtea verò dicitur abſolutè prin
ceps. Ita etiam dicit Eucherius lib. 2. in Gen.
cap. 25. qui vt alias ſolet, tranſcripſit ex Hie-
ro. Ob huius pręcepti ignorantiam, impegit *Lege gl. D.*
vehementer Ioſephus, quem reprehẽdit Hie *65. c. quo-*
ro. in epiſtola ad Euagrium de hiſtoria Mel- *niam. & ibi*
chiſedec: qui dicebat nomen Ieruſalem ex *debis.*
Græco & Hebraico idiomate eſſe conflatũ,
cum conſtet inter peritos linguæ Hebraicæ,
eſſe nomen Hebræum & ſignificare pacis vi
ſionem, ex Raa, vidit, & Salom. pax. Eodem
nomine Eucherius lib. 2. in Gene. ca. 17. car-
pit Egeſippum, quod dixerit Ieruſalem ex
idiomate Græco, & Latino conſtare. Vnde
rectè dixit Philoponus lib 1. de anima, cùm
verſatur in expoſitione opinionis Democri
ti. εἴ τε ὅλως ἐτυμολογεῖται ἡ λέξις δηλονότι κατὰ
τὴν πατρικὴν γλῶτταν ἐτυμολογηθήσεται, id eſt,
Si etymologia reddenda eſt alicui dictioni,
ex vernacula lingua deſumi oportet.

Annotare oportet in verbis Hier. ex quæ
ſtio. in Geneſ. deſumptis, cùm interpretatur
hoc nomen Sara. Quod illum quem carpſit
eſt Ambroſius lib. 2. de Abrahã cap. 11. qui
eo quo retulimus modo interpretatus eſt.
Vnde vehementer fallitur Eraſmus, qui ar-
bitratur intepretamentum illud fuiſſe addi-
tum ab ſtudioſo quopiam libris Ambroſia-
nis. Sed in eundem lapidem multi illuſtres vi
ri impegerunt, non abſque piaculo, non ſo-
lùm ex illorum numero qui Hebraicæ lin-
guæ præſidio fuerunt deſtituti, vt Philo Iu-
dæus, verum etiam ex illis qui illam optimè
calluerunt. vt Hiero. hic quidem vir, in com-
ment. epiſt. ad Phile. ait, Paulum interpreta-
ri mirabilem, ac ſi eſſet Pele. cùm ſit nomen
Romanũ omni carens etymologia. Et in prę
fa. lib. 3. epiſtolæ ad Epheſ. ait, Epheſus inter-
pretatur voluntas mea. ac ſi eſſet Chephci.

Deinde aduerte ſæpe nomina propria in nouo teſtamento aliam formam induere ſolere, quam in veteri, ex quo deſumpta ſunt, habebant. Sic certè ſcribit Hiero. in epiſt. ad Philemo. de hac re. Hebræa nomina veteris teſtamēti indeclinabilia ſunt, ſed in nouo ad ſimilitudinem Græcorum & Romanorum declinantur. vt Ioſeph, Ioſephus, Iacob, Iacobus, Saul, Saulus.

Adhuc etiam annotandum eſt, ex Hiero. in comment. epiſt. ad Gala. capi. 4. dicente.

Mat. 27. Mar. 5.

Hanc conſuetudinem in pluribus locis ſcriptura conſeruat, vt Hebraicum verbum cum interpretatione ſua ponat. Bartimæus, filius Timæi. Aſer, diuitiæ. Golgoltha, caluariæ locus. Sebactani, reliquiſti me. Thalita Kumi. puella ſurge. Màrana atha, dominus noſter venit. Tabitha, dorcas. & in Gene. Meſech, vernaculus. Abba, pater.

Mat. 23. Abbates mo naſteriorū.

De quo dominus in Euangelio præcipit, nullum patrem eſſe vocandum, niſi deum Lege Augu. epiſto. 178.

Præterea peculiare eſt Hebræis hominis vocabula vſurpare, pro gente ſeu loco, vt, Iudas, Zabulon, Beniamin, Nephtalin, Dan, & cæteræ tribus.

Denique quærendum videtur, quam ob cauſam aliqua nomina ſunt ab interpretibus abſque interpretatione, in natiuo idiomate, ſiue Græco ſiue Hebraico, relicta. Cui quæſtioni Baſili. lib. 2. contra Eunomium

De hoc. libro. 1. cap. 6. verſus ſinem dictū eſt.

reſpondit, his verbis. Qui ab initio ex Hebraica lingua in Græcam traduxerunt, quædam nomina interpretari non ſunt auſi, ſed ipſam vocē Hebræam tranſpoſuerunt, vt Sabaoth, Adonai, nec in diuinis nominibus ſolum, verum etiam in compluribus alijs hāc reuerentiam adhibuerunt. Quando igitur illi

Laus ſeptuaginta.

à ſeipſis quædam nomina fingere auſi fuiſſent, qui interpretari quædam auſi non ſunt, ne incongruis verbis perſpicuitatem ſententiæ diſſoluerent. & Hiero. ni fallor, inquit. Halleluia, Amen, Marana atha, ſine interpretatione ſunt poſita, quia Septuaginta interpretes, ſiue Apoſtoli id curarunt, vt quoniam prima eccleſia ex Iudæis fuerat congregata, nihil ad credentium ſcandalum innouarent, ſed ita vt à paruo imbiberant, traderent. poſtea verò quàm in vniuerſas gentes euangelij dilatatus eſt ſermo, non potuerunt ſemel ſuſcepta mutari.

Quòd puero nomē imponeretur die octauo, cùm circuncidebatur, in populo Iſraelitico, ſicut apud nos eo die, quo baptizamur, omnes affirmāt, ſed quęro, an pręcederet nominis impoſitio, & poſt circunciſio ſequeretur, an vice verſa. Theophy. in comment. Lucæ. c. 1. affirmat circunciſionem præcedere, & tunc demum nominis impoſitio ſequi. Illius hæc ſunt verba. Quare poſt circunciſionem imponitur nomen? quia prius ſuſcipiendum eſt ſignaculum dei, & tunc humanum nomen. Vel aliter. Circunciſio ſignificat carnalem abiectionem, nullus igitur niſi prius abijciat & amputet carnalia dignus eſt, vt nominetur miles dei, & in libro cælorum ſcribatur nomen eius. & Euthy. cùm hęc eadem verba inculcaſſet. Lucæ. 2. ſubiungit. Hoc apud nos ſimiliter fit in baptiſmate. Attamen apud Athenienſes decima nocte à natiuitate nomina imponebantur, teſte Suida in verbo δεκατηνεῦ inquit. ἔθος ἦν παίδων συγγινομένων τοῖς ἀθηναίων ἀστοῖς, τῇ δεκάτῃ τῶν νυκτῶν, ἀπὸ τῆς γενέσεως συγκαλεῖσθαι τοὺς πρὸς πατρὸς καὶ μητρὸς οἰκείους, καὶ τοὺς ἐγγύτατα φίλους. καὶ παρόντων ἐκείνων, τά τε ὀνόματα τοῖς παισὶ τίθεσθαι, καὶ καλλιερεῖσθαι τοῖς θεοῖς. ἔπειτα εὐωχεῖσθαι τοὺς συνεληλυθότας. Hoc eſt. erat cōſuetudo apud Athenieſes orto puero, decima à natiuitate nocte, cognatos, affines & amicos maximè cōiūctos vocare, illiſq; præſentibus nomina pueris imponere, & ſacrificia dijs facere, ac tūc demū omnibus qui illuc ſe cōtulerāt, epulas dare. Hæc ille. Romę maribus die nono, fœminis octauo, nomē imponebatur. & hi dies luſtrici vocabantur apud eos.

Adhuc quæri non immeritò poteſt, à quo nomina imponi ſolerent, à patre ne, an à matre? Illi quidē qui Hebraicam callent linguā, non ambigent, ſæpe à matribus, aut obſtetricibus, conſultis prius parentibus nomina imponi. Nā vtitur ferè ſemper ſcriptura verbo fœminino (nam talia verba apud illos ſunt) in nominis impoſitione. vt Gene. 29. Quæ conceptum genuit filium, vocauitque nomen eius Ruben. & ſtatim. Vocauit nomen eius Symeon. & Gene. 30. & Iudicum. 13. Denique Lucæ. Et factum eſt, inquit, in die octauo venerunt circuncidere puerum, & vocabant eum nomine patris ſui Zacharias. & reſpondens mater eius, inquit, nequaquam ſed vocabitur Ioānes. Interdum nomina imponuntur à viris, vt Abraham. Gene. 18. circuncidit omnes vernaculos. Verùm hæc ex Hebraico melius quam ex Latino ſermone cognoſci poſſunt.

Annotandum eſt præterea, crebras eſſe in

ſcriptu

ſcripturis, nominum propriorũ alluſiones, ad verba, à quibus illa nomina deducuntur & emanant: hocferè fit In nominibus dignitatis aut perſonæ. Caiu, interpretatur poſſeſſio, quia poſſedi virum cum auxilio Domini: nam Cana poſſedit ſignificat. Iudas, laudans, quia te laudabunt fratres tui. Iuda laudauit. Eua, Chaua, ideſt vita, quia mater fuit cunctorum viuentium. Iacob, deceptor, ſupplantator, quia apprehenſo calcaneo Eſau ipſum decepit. Hæc nomina, ideo interpretatione adhibita, poſita ſunt, quia maximè myſtica ſunt, & huiuſmodi viri præcipuè ſuſtinent typum futurorum.

Poſtremò annotabis interpretem noſtrũ ſæpe nomina propria Hebraica, Latinæ reddidiſſe linguæ: vt ſi diceremus dilectus dicit in Pſalmo, pro Dauid dixit, & pax eius in Prouerbijs, pro Salomone. Huiuſce rei multa ſunt exempla apud Hoſeam cap. 1. Loruchâma, eſt nomen p. mulieris, interpres tamen transtulit, abſque miſericordia, & Lohami, nomen viri, & interpretatur, non populus meus. Et apud Iſaiam cap. 7. vocatur filius Iſaiæ, relictus eſt iaſub. Et poſtea cap. 10. reliquiæ conuertentur, cùm ſit nomen propriũ Seariaſub. Et Gen. 1. appellauit lucem diem, pro lucem Iom. &, vocauit tenebras noctẽ, pro tenebras Laila, id eſt noctem, & vocauit firmamentum cælum, pro Samaim, ideſt, cælos. Ingentem hauriet vtilitatẽ, qui hoc præceptum mente fuerit complexus.

Aliquibus pueris nomina imponebantur octauo die, & perpetuò illo vocabantur nomine, alijs, priori nomini, aliud ſuperueniebat nomen, obliterato priori, cùm iam ad integram ac perfectam ætatem peruenerant. At quam ob cauſam id fieri ſoleret, non erit ſcitu iniucundum: & quidem quantum ex ſcripturis poſſum ſubodorari, & memoria conſequi. Illis viris quibus à prima ætate debebat virtus clareſcere, à pueritia indita ſunt nomina, nec poſtea vnquam ſunt commutata: vt Noe, Seth, Iſaac. Quibus autem poſtea augeri debebat virtus, & nomen fieri illuſtrius, poſtea labente tempore nuncupatio noua, diuino monitu, impoſita eſt, vt ex Abram, Abraham: ex Saulo, Paulus: ex Sarai, Sara. Quanuis hęc rationi conſentanea ſint, vtar tamen teſtibus omni exceptione maioribus. In primis Hiero. in comment. epiſt. ad Philem. ait. Iuſſu diuino nouum nomen ſancti aſſumunt, vt ex Abram, Abraham: & ex

Nominum mutatio cur fiat in ſanctis.

Sara, Sarai. Et Simon, Petrus: & filij Zebedæi, bene raam, hoc eſt filij tonitrui. Item Orige. in proœmio epiſto. ad Roma. inquit. Inuenimus in ſcripturis diuinis quibuſdam veterum commutata vocabula, vt ex Iacob, vocatus ſit Iſrael: In euangelijs quoque ex Simone, Petrus. Hoc ex præcepto Dei tantum legimus factum. Vides quod nomina mutari nonnunquam ſoleant. Audi nunc quæ ſit cauſa mutationis, quam affert Hieron. in poſtremis lineis lib. 4. comment. in Iere. Ex verbis, inquit, & interpretatione nominum ſæpe res oſtenduntur. vt Abram, Saræ & Petri vocabula commutata, ſignificãt rerum mutationem. Et rurſum in comment. epiſto. ad Roma. titulo Hieronymi, ſed re vera Primaſij cap. 1. dicitur. Sancti cùm virtutibus proficiunt, nomina noua illis ſolẽt imponi, vt eſſent ipſo nomine noui. Victor quoque epiſcopus. Ex more, inquit, ſanctorum apoſtolorũ fit, vt qui in virtutibus profecerint, mutato nomine vocentur, quo ſint etiam ipſo nomine noui. vt Cephas, filij tonitrui. Vnde ſancta eccleſia in conſuetudinem duxit, vt quos in Cathedra beati Petri ſublimauit, nomina eis mutet. Hæc ille. Atque ideo Benedictus cum ſummum adijt põtificatum, Bonifacius vocatus eſt. Innocentius quoque quartus vocabatur prius Sinibaldus. Gregorius decimus prius Theobaldus Celeſtinus quintus prius Petrus nuncupatus eſt. Lege de hac re Auguſti. concione 1. in Pſalmum 33. & proœmium ſexti Decretalium.

Diſſeruimus iam, de illis hominibus, quorum nomina nonnunquam mutantur. De illis etiam, quibus nomina octauo die imponuntur, nec poſtea mouentur. Attamen, vt nihil, quod ſtudioſorum animos remorari poſſit, relinquatur intactum, de illis poſtremo loco dicendum eſt, quibus ante octauum diem Circuncisionis: id eſt ante Natiuitatẽ indita ſunt nomina. Quæ de hac re Hierony. in quæſt. Geneſ. ſcribit hæc ſunt. Quatuor, inquit, in veteri teſtamento abſq; vllo velamine nominibus ſuis antequam naſcerentur, vocati ſunt. Iſmael, Iſaac, Salomon, Ioſias. lege ſcripturas. Hæc ille. Huic ſubſcribunt ſententiæ. D. Euche. libr. 2. in Gene. cap. 26. & in quæſt. in Lucam. & S. Albinus in quæſt. in Gen. In hoc tamen inter ſeſe diſſident. quod vbi Hieron. & Euche. in Lucam & Albinus, legunt Salomon. Euche. in Gen.

Iſmael. Iſaac. Salomon Ioſias. Samſom.

legit Samſom. Attamen nil tale de Samſone, Iudi. 13. nec in libris Regum & Paralip. de Salomone ſcriptum vidimus. Ab Euchezio in Geneſ. ſtat author ſecundi operis in Matthæum titulo Chryſoſto. ſuper illa verba. Amos genuit Ioſiam. Horum, inquit, nomen fuit prophetatum priuſquam naſcerentur.
Eraſmus. Samſom, Ioſias, Ioannes. Miror Eraſmū alioqui diligentiſsimum, nō animaduertiſſe mendum ſubeſſe in codicibus Hieronymianis, qui in errorem eum illexerunt, Eucherium & Albinum, & authorem illum operis in Matth. nam Latinè ſcripſit, & vt probare poſſem, plurima ex Hierony. tranſcripſit. Ego vel iuratus affirmare auſim loco Sam-
Samuel. ſom ſubſtituendum eſſe Samuel. Nam dubium non eſt apud illos qui in ſcripturis diuinis verſati ſunt, Samueli nomen fuiſſe impoſitum ante eius natiuitatem. Vnde Hierony. in epiſt. ad Cyprianum, ait, inter vndecim Pſalmos Moyſis, qui incipiunt à Pſalm. 89. Pſalm. 98. eſt, in quo poſitum eſt. Exaltate dominum Deum noſtrum, & adorate ſcabellum pedum eius quoniam ſanctum eſt. Moyſes & Aaron in ſacerdotibus eius, Samuel in illis qui inuocant nomen illius. Ibi nominat Samuel, quem multa poſt tempora fuiſſe cognoſcimus. Igitur dicendū, quòd
Ioſias. prophetatum fuit nomē Samuelis, ſicut nomen Ioſiæ: quando homo Dei loquitur in Samaria. Altare altare, hæc dicit Dominus, ecce filius naſcetur domui Dauid Ioſias no-
3. Reg. 13. men eius. Atque ita dicit etiam Hilarius in prœmio Pſalmorum. Auguſti. quoque lib. 17. de ciuita. dei cap. 14. nomen Ioſiæ affirmat ante eius natiuitatem fuiſſe illi impoſitum à Deo. Quatuor his quintum addidit Ioſephus, lib. 11. τῆς ἀρχαιολογίας. cap. 1. nempè
Cyrus. Cyrum regem Perſarum & Medorum. ſic inquiens. κῦρος ὁ βασιλεὺς λέγει. ἐπεί με ὁ θεὸς ὁ μέγιστος, τῆς οἰκουμένης ἀπέδειξε βασιλέα, πείθομαι τοῦτον εἶναι ὃν τὸ τῶν ἰσραηλιτῶν ἔθνος προσκυνεῖ. καὶ γὰρ τοὔνομά μου προεῖπεν διὰ τῶν προφητῶν, καὶ ὅτι τὸν ναὸν αὐτοῦ οἰκοδομήσω ἐν ἱεροσολύμοις ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ χώρᾳ. Hoc eſt. Cyrus rex, inquit, poſtquam Deus maximus, me totius orbis regem conſtituit: hunc eſſe credo quē gens Iſraelitica colit ac veneratur. Etenim hic per prophetas meum prædixit nomen, & quòd Hieroſolymis templum eius conſtructurus ſim. Et hunc ſecutus Hiero. li. 12. cōment. in Iſaiam, verſus finem inquit, Deus cum Cyro loquens. Præſertim, inquit, cum

ſcias multo antequā naſcereris, tuū nomen eſſe prædictum. Quod quidem & Ioſephus refert, legiſſe Cyrum ab Iſaia de ſe certo vaticinatum nomine. Hæc dicit Dominus Chriſto meo Cyro cuius apprehendi dexteram: & idcirco Iudæos quaſi Dei familiares plurimum dilexiſſe. Hæc ille. Sextus & vltimus his eſt annumerandus, Iob, ex illis qui ante- Iob.
quàm lex noua lata eſſet vitæ huius curſum peregerunt, ni fallit Grego. in præfat. libr. 1. Moralium cap. 1. inquiens. Quia in libro Geneſeos Iobab de ſtirpe Eſau deſcēdiſſe, & Balæ filio Beor in regnum ſucceſsiſſe deſcribi- *Gene. 36.*
tur, hunc beatum Iob longe ante Moyſis tēpora extitiſſe crediderunt, morem ſacri eloquij neſcientes, quia in ſuperioribus ſuis partibus ſolet breuiter longe pòſt ſecutura perſtringere, cùm ſtudet ad alia ſubtilius enunciandа properare. Vnde & illic Iobab priuſquam reges in Iſrael exiſterent, fuiſſe memoratur. Nequaquam ergo extitiſſe ante legē cognoſcitur, qui Iſraeliticorum Iudicū tempore fuiſſe ſignatur. Quod cum quidam minus cautè conſiderant, Moyſen geſtorum illius ſcriptorem putāt. Igitur ſi Gregorij ſententiam probamus, duo nobis neceſſariò tenenda erunt. Moyſen non agnoſcendum eſſe autorem libri Iob. Deinde per πρόληψιν, ideſt Anticipationē hiſtoria Geneſeos Iob meminiſſe. Porrò multi viri illuſtres qui Gregorium antiquitate ſuperarunt, aſſeuerant duo, dictis illius prorſus aduerſa. Primum Iob ante quam lex lata eſſet vixiſſe. Inter *Iob quo tē-*
quos eſt Origenes, qui homi. 4. in Ezechielē *pore vixe-*
inquit. In præſenti legimus, in peccatrice ter *rit.*
ra, hos tres viros pariter conſiſtere. Noe, qui *Origenes.*
in diluuio fuit, & Danielem, qui in captiuitate Babylonis commoratus eſt, & Iob, qui in temporibus patriarcharū & Moyſis vixiſſe perhibetur. Hoc enim tēpus inuenimus vitæ Iob, & lib. 3. cōment. epiſto. ad Roma. ſuper *Origenes.*
hæc verba. Scimus autem, &c. ait, Sed & Iob qui ante legem fuiſſe conſtat, ita dicit, ſi peccaui inuictus, ſi occultaui peccatū meū. & li. 6. cōtra Celſum inquit. Cæterum in Iob illo, *Origenes.*
qui Moyſen anteceſsit ætate, diabolus ſcribitur coram adſtitiſſe. Theodoretus quoq; *Theodore-*
in epito. ca. de creatione. Generoſus, inquit, *tus.*
Iob, qui ante quàm lex ferretur, fuit virtute inſignis. Ac Euſebius Cæſar. lib. 1. de demōſt. euang. c. 3. ait. ἀλλὰ καὶ ὁ ἰὼβ ἄνθρωπος δίκαιος, *Euſebius.*
ἀληθινὸς, ἄμεμπτος, θεοσεβὴς, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος, πρὸ τῶν μωσέως χρόνων μεμαρ-

μεμαρτύρηται. Et capit. 4. Ante Moyſen fuit Iob. nam Moyſes fuit ſeptimus ab Abrahã, Iob verò quintus. & Hiero. in quæſt. in Gene. ait; Qui in libro Iob vocatur Eliu, in lege vocatur Balaam qui ob munera, Iſrael maledixit. Et Philippus presbyter circa principiũ commentariorum libri Iob idem affirmat. Deniq; vt in quo cœpimus finiamus: Origen. in præfa. lib. Iob à Perionio tranſlati, ait. Moyſes & Iob nõ multis tẽporibus diſiuncti ſunt inter ſe. Moyſes enim ab Abraham ſextus eſt. Iob autem quintus; Abraham, Iſaac, Iacob, Leui, Caath, Amram, Moyſes. Rurſum Abraham, Iſaac, Eſau, Raguel, Zareth, Iob. Nec te conturbet, aut è ſententia pellat, quod Euſebius Moyſen ſeptimum ab Abraham, Origenes verò ſextum ſtatuat eſſe collocandum: cum, iuxta Epipha. li. 1. contra hæreſes circa principiũ, à poſteriori numero Abraham excludendus ſit, vt maneat Iob in quinto loco. Si addatur Abraham, manet ſextus Iob. Epiphani. de Eſau loquens hæc ſunt verba. ἐξ ὧν πέμπτος κατὰ διαδοχὴν ὁ Ἰὼβ, ὑπεξαιρουμένου τοῦ Ἀβραὰμ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου, ἀπὸ δὲ Ἰσαὰκ ἀριθμουμένου. In hanc eos opinionem pertraxit, quoddam prooemium libro Iob præfixum, cuius initium eſt. In terra quidem habitaſſe Iob Vſitidi &c. quod illi putant ab illius libri authore fuiſſe editum, reclamantibus Hebræis & veritate. Alteri quoq; dicto Gregorij multi non ignobiles authores repugnant, ac putant librum Iob à Moyſe fuiſſe conſcriptum, vt velut in ſpecimẽ quoddam patientiæ ac tolerantię, talem virum poſteris tranſmitteret. Iuxta illud Apoſtoli. Sufferentiam Iob audiſtis & finem eius in dñi. De hac re hæc ſcribit Philippus presbyter lib. 1. commen. in librum Iob cap. 3. cum inquit. Poſt hæc (ſicut ait ſcriptor huius hiſtoriæ, quem Moyſen fuiſſe tradit opinio) aperuit Iob, os ſuum. Origenes in præfatiõe in librum Iob, interprete Perionio, ait. Moyſes mãdat literis Iob virtutem, ducens populum ad religionem. Si quis dicat ipſius Iob eſſe, is ex nobis intelligat, eũ non fuiſſe oſtẽtatorem, nec laudatorem ſui. Neque enim in eum, cuius vita iure reprehendi non poteſt, ſibi placentis vitium cadit. Laudet enim te, inquit, proximus, nõ os tuum. Et Rabi Moyſes Camhi in libro de authoribus bibliorũ. Denique Iſidorus lib. 1. officiorum cap. 12. Iob, inquit, librum Hebræi putant ſcripſiſſe Moyſen, alij vnum ex prophetis. Vides quot

Quis libri Iob author extiterit.

Theodorus Abucara li. cõtra hæreſ. Acti. 2. neſcio quo ſpiritu ductus, dicit à Ioſepho ſcriptum. niſi liber mendoſus eſt.

Origenes.

Iſidorus.

ſancti fuerint in veteri teſtamẽto, quibus nomen ante natiuitatem inditum fuit? Nunc ad nouum nos teſtamentũ conferamus, in quo paucos inuenias, quibus hoc conceſſum ſit, aut forte nullos, ſi Ioannem Baptiſtam domini præcurſorem & ipſum dominum demas. De quibus Eucherius in quæſt. in Lucam ait. In nouo teſtamento præter Saluatorem, ſolum legimus Ioannẽ Baptiſtam, qui ortu videantur eſſe iuniores, quàm nomine. Hæc ille. Nam de Ioanne ſic apud Lucam legimus. Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita eſt deprecatio tua, & vxor tua Eliſabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Ioãnem. De Chriſto redemptore noſtro ſic legimus apud Matthæum. Pariet filium, & vocabis nomen eius, IESVM. Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorũ: & iterum apud Lucam. Ecce concipies in vtero & paries filium, & vocabis nomen eius IESVM. & Hierony. ad Paulinum. Veniam, inquit, ad Ieſum Naue, qui typum Domini non ſolùm in geſtis, verùm etiam in nomine præfert.

Ioannes. Baptiſta.

IESVS.

Ponitur in ſcripturis nomen proprium pro generali, vt ad Hebræos. 2. Non angelos apprehendit, ſed ſemen Abrahæ apprehendit. Abraham pro quouis homine accipitur; ex Theodoreto ad Hebræ. 2. ſic intelligitur illud Matth. vox in Rama audita eſt, Rachel plorãs filios ſuos. Rachel, id eſt mulieres omnes filios trucidatos plorabãt. & in Pſalmo. Vnguentum quod deſcendit in barbam barbam Aaron, id eſt ſummi ſacerdotis: & ſic vt Babylon, Sodoma, Ægyptus pro quauis gente iniqua accipitur, ita Ieruſalem, Bethlehem pro populo iuſto & electo. & in Abdia. Quomodo ſcrutati ſunt Eſau, i. Idumæos vaſtarunt, Iob. 15. implet vento ſubſolano ventrem. Apud authores ſeculi hoc creberrimum eſt, vt, aut flumen Rhenum, aut pluuius, &c.

Locus Mat. 2. expoſit⁹ Pſal. 132.

Nominum impoſitio dominij ſignum eſt, & præcipuum. Vnde dominus volens docere Adam, quòd eum principem & dominũ omnium feciſſet, adduxit ad eum omnia, vt videret quid vocaret ea. Veluti qui ſeruum mercatus eſt, oſtendere ſe volens dominum ſerui, nomen illius mutat. Ita & Spiritus ſanctus facit, vt in electione apoſtolorum legimus in Euangelio, Simon, Petrus, & Saulus, Paulus, vocitati ſunt, & in baptiſmate quando Chriſto vnimur, & in lege quando circũ-

Chryſoſto.

Nominis impoſitio ĩ baptiſmate. quid ſignificat. cidebantur Iudæi. Quò monſtrat ꝙ nominũ impoſitio dominium teſtatur. Vnde talem fuiſſe morem nouimus, quod ſeruorũ in captiuitatem abductorum nomina mutentur. Nam vt captiuos abduxit Nabuchodonoſor, Daniel, Azariam, Ananiam & Miſaelẽ, non reliquit eorum nomina prima, ſed vocauit eos, Balthaſar, Sidrach, Miſach, & Abdenago. *Chryſoſto.* Ex Chryſoſt. in Homi. quadã de ferendis reprehenſionibus & conuerſione Pauli. Item Pſalm. 3. ait, Vide ô homo Adam, cùm nondũ peccaſſet, beſtias tanquam ſeruas & obedientes habentẽ, & eis tanquã ſeruis nomina imponentẽ. Poſtquam autem aſpectũ peccato cõmaculauit, tunc eum beſtiæ non cognoſcebant, & quæ ſeruæ erant ei, hoſtes *Damaſcenus.* euaſerunt. Hòc innuit Damaſce. lib. 2, ca. 30. Vnde, inquit. animalium appellationẽ prædicẽdo, vt mancipiorũ ſuo vſui cõceſſorum tanquã dñs, indidit. Secundũ enim imaginẽ Dei, rationalis & intellectualis, & liberæ poteſtatis, factus, rationabiliter terreſtriũ principatum in manu ſuſcepit, à cõmuni omniũ *Hieronym.* opifice & dominatore. Præterea Hierony. Daniel. 1. cap. ait. Præpoſitus eunuchorum, ſanctis trib⁹ pueris immutat nomina, & Pha*Geneſ. 41.* rao Ioſeph in Ægypto appellauit Saphanat pahaneah, nolens eos in terra captiuitatis vocabula habere Iudæorum. Porrò dñs in bonam partem nomina mutat antiqua, & ex rebus ponit virtutum vocabula, vt Abram appellauit Abraham, & Sarai Sara. In euangelio quoq; quondam Simon, Petri nomen accepit, & filij Zebedæi appellati ſunt filij to*Philon.* nitrui, Hebraicè Benereem. Deinde Philon Iudæus in Coſmopiia, ait, παγκάλως δὲ καὶ τὴν θέσιν τῶν ὀνομάτων ἀνῆψε τῷ πρώτῳ, σοφίας γὰρ καὶ βασιλείας τὸ ἔργον. σοφὸς δ' ἐκεῖνος αὐτομαθὴς καὶ αὐτοδίδακτος χάρισι θείαις γενόμενος, καὶ προσέτι βασιλεύς. ἐμπρεπὲς δ' ἡγεμόνι προσαγορεύειν ἕκαστον τῶν ὑπηκόων. Hoc eſt, perpulchrè primo homini nominum impoſitionem defert ſcriptura: eſt enim id munus regis, & ſapientis. Sapiens quidem ille effectus eſt gratia diuina, ſine præceptoris opera. adhuc etiã rex, regis autem ſunt partes, ſubditis nomina imponere. Hæc omnia doctiſsimè & co*Chryſoſto.* pioſiſsimè iterũ colligit Chryſoſtomus Homil. 9. de laudibus Pauli.

Annota. De rerum ſubditarum dominio hominũ rationem à Chryſoſt. allatam ſummè aonotandam cenſeo. Nec illa inferior eſt quam af*S. Thomas.* fert Damaſce. Et hunc ſecutus S. Tho. 22. q. 66. arti. 1. Naturalẽ, inquit, dominium, eſt homini ſuper cæteras creaturas, quod cõpetit homini ſecundũ rationẽ, in qua imago Dei conſiſtit, manifeſtatur in ipſa hominis creatione. Geneſ. 1. vbi dicitur. Faciamus homi*Thales.* nem ad imaginem noſtram & præſit piſcibus &c. Addit aliam rationem idem S. Thomas. Imperfectiora ſunt propter perfectiora, vt res creatæ propter hominem: omnia, inquit Dauid: ſubieciſti ſub pedibus eius, oues & boues &c. erunt ergo vniuerſa quæ cõdita ſunt ſub hominis poteſtate. Deniq; Grego. Niſſenus lib. 1. de homine cap. 8. hanc rationem tradit. Rectus eſt hominis habitus; & ad cælum ſe ſuſtollens, ſurſumque reſpiciens, principatus hæc ſigna eſſe, certiſsimũ eſt, approbantia regiam poteſtatem. Denique quòd ſolus ita formatus eſt, cæterorũq; omniũ prona ſint corpora, & deorſum procliuius inclinata, manifeſta differẽtia eius honoris oſtenditur, dum conſtat illa quidem huius eſſe ſubiecta potentiæ, hunc autem ſupereminentis exiſtere dignitatis.

Quoniã ſemel cauſam edomãdi aut emolliendi difficultatẽ ſcripturarum recepimus, noluimus officio muneriq; nobis iniũcto, aliqua ex parte deeſſe, ſed quanta diligentia & induſtria fieri põt partes noſtras tueri. Sed quanuis de nominum impoſitione multa nimis, aut fortaſſe omnia congeſſerimus, quæ pro argumenti dignitate ſufficere videbantur, tamen vt ad cumulum diligentiæ aliquid accedat, de nominum propriorum æquiuocatione nõnihil adijcere oportet. Nam eius cognitio ad multas difficultates ſedãdas & diſſoluendas cõducit, & tenebris denſiſsimis, facem interpretationis præfert. Hæc æquiuocatio in duas diuiſa eſt partes, aut enim plura nomina eundem hominem ſignificant, vt Paulus, Saulus, aut vnico nomine, plures homines intelliguntur. vt Herodis nomine plures Iudæorum reges nouimus nuncupatos, qui tamen niſi cognominibus additis ſeiungantur & ſeparentur, nullus aſſequi poterit quis ſit de quo ſermo fiat. v. g. quis illorum pueros trucidauerit, aut Ioannem Baptiſtã è medio ſuſtulerit. De vtriſq; à nobis ſermo ſuſceptus eſt. Et primum de illis hominibus (aut reb⁹) quibus plura nomina indita ſunt. Qua de re Hiero. contra Heluidium, hæc ad verbum ſcribit. Scripturæ conſuetudo eſt, eundem hominem diuerſis nominibus nuncupare. Raguel Socer Moyſi, & Iethro dicitur. *Iethro.*

tur.(& iuxta Hebræos.Iudicum.4.ceni.Exo.
6.Putiel.Exo.2.Reuel.Exo.4.Iether.Iudicũ.
Gedeon. 4.Chobab,& Cheber). Gedeon nullis cau-
Iudi 6. ſis ante præmiſsis immutati nominis, ſubito
Ozias. Ierobaal legitur.Oſias ſiue Ozias rex Iuda,
Thabor. viciſſim & Azarias vocatur. Mons Thabor,
Meridies. Ithabiricum dicitur.Rurſum Hermon,Phœ
Petrus. nices cognominãt Sanior, & Amorrhæus
cognominat eum Sanir. Eadem cæli plaga
meridiana tribus nominibus appellatur,Ne-
geb,Theman,Darom.Petrus & Simon dici-
tur & Cephas.Iudas Zelotes,in alio euange-
lio Thaddæus dicitur. Multaq; alia quæ ad
exemplum horum pertinent,ipſe ſibi de om
nibus ſcripturis lector poterit congregare.
Item in commẽtarijs Ezechielis.c.25.Quod
Idumaa. Eſau,inquit,& Seir & Edõ & Idumæa & Du
ma vna gens,appellantur his nominibus,nõ
ambiget,qui ſcientiam habuerit ſcripturarũ.
Et vt de cæteris prophetis taceam,Iſaias,Iere
mias,Amos(qui contra Idumæam & Duma
& Edom vaticinati ſunt,) Abdias propheta
totam prophetiam contra hanc dirigit na-
tionem.Origenes ſimiliter in procemio epi-
ſtolæ ad Romanos ait.Inuenimus in ſcriptu
ris,aliquantos binis,alios etiam ternis vſos eſ
ſe nominibus,vt Salomonem eundem Idida
dici,Sedechiam eundemque Ioachim,Oziã
eundemque Azariam.Aliosque plurimos in
Regum & Iudicum libris,binis nominibus
inuenies vocitatos. Sed nec euangelia hunc
Matt.9. eundem renuunt morem.Nam & Mattheus
ipſe refert de ſe,quòd cùm tranſiret Ieſus in-
uenit quẽdam ſedentem ad Telonium nomi
Luca.5. ne Matthæum. Lucas verò de eodem dicit.
Quia cùm tranſiret Ieſus,quendam vidit pu-
blicanum nomine Leui,& dixit ei,ſequere
me. Item Matthæus dicit in catalogo apo-
ſtolorum poſt multos, Matthæus publica-
nus,& Iacobus Alphæi,& Lebbæus,& Si-
mon Cananæus. Marcus verò ita refert.
Matthæus publicanus,& Thomas,& Iaco-
bus Alphæi,& Thaddæus.Hũc eundẽ quem
Mattheus Lebbeũ,Marcus Thaddeũ poſuit.
Lucas verò ita poſuit.Mattheus,Thomas,Ia
cobus,& Iudas Iacobi.igitur eundẽ quẽ Mat
theus Lebbæũ.Marcus Thaddæũ dixit,Lu-
cas Iudã Iacobi ſcripſit.Certũ eſt autem euã
geliſtas nõ erraſſe in nominibus Apoſtolo-
rũ,ſed quia moris erat binis vel ternis nomi-
nibus vti Hebræos vniuſcuiuſq; viri,diuerſa,
ſinguli Euangeliſtæ nominum vocabula po
ſuere.Iuxta hanc conſuetudinem Paulus du
plici vſus eſt vocabulo,donec quidem genti
propriæ miniſtrabat, Saulus eſt vocatus,
quod magis appellationi propriæ vernaculũ
videbatur, Paulũ autem appellatum eſſe cũ
Græcis & Gentibus lege,& præcepta con-
ſcriberet. Nam hoc ipſum quod in Actibus
dicitur,Saulus qui & Paulus,euidenter oſtẽ-
dit non ei tunc primum Pauli nomen impoſi
tũ,ſed veteris appellationis id eſſe deſignat.
Hebręi putãt Agar eã dẽ eſſe quã Ceturã.
Hier.in.q.in Gen.Aliqui putãt Sephorã eſſe
vxorem Aethiopiſſam Moyſis Nume.c.12
Balaam Iob. 32. vocatur Eliu iuxta He-
bræos. & Philippus presbyter. lib. 1. circa
principium. Balaam ille ariolus, qui & Eliu,
ſicut parentum traditio habet.
Tribus nominibus vocatũ fuiſſe Salomo-
nẽ ſcripturę manifeſtiſsime docẽt,Pacificum
id eſt Salomonẽ,& Iedidia, hoc eſt dilectum
Domini,& Coheleth.ideſt Eccleſiaſten, qui
cœtũ,hoc eſt eccleſiã,congregat, quem nos
poſſumus nũcupare concionatorẽ,eo quòd
loquatur ad populum,& ſermo eius non ſpe
cialiter ad vnũ,ſed ad vniuerſos generaliter
dirigitur. ex Hier.in Eccleſiaſte.c.1. Voca-
tur Lemuel,Prou.31.& Agur,Prou.30.Hoc
ſecundum editionem Vatabli. Alij dicunt
fuiſſe nomen cuiuſdam ſapientis. cuius ſen-
tentias Salomon recenſet,vt ſapientũ Tyri.
Ioakim filius Ioſię,ipſe eſt qui alio nomine
appellãt Eliachim,cui ſucceſsit in regnũ fili⁹
eius Ioachin cognomẽto Iechonias,qui tertio
mẽſe regni ſui captus eſt à ducibus Nabucho
donoſor.Nemo igitur putet eundem eſſe in
Danielis principio Ioakim qui in Ezechielis
exordio Ioachin ſcribitur.in Daniele extre-
mam ſyllabã habet Kim, in Ezechiele Chin.
Et ob hanc cauſam in euangelio ſecũdum
Matth.vna videtur deeſſe generatio,quia ſe-
cũda *τεσσαραδέκας* in Ioakim filio Ioſiæ deſi-
nit,& tertia incipit à Ioachin filio Ioakim.ex
Hier.Danielis.ca.1.
Zacharias filius Barachię de quo Matthę.
23.legimus. Venient hæc omnia ſupra gene *Barachias.*
rationẽ iſtã ab Habel iuſto vſq; ad Zachariã *Ioiada.*
filiũ Barachiæ quẽ crucifixiſtis inter templũ
& altare.&.2.Paralip.24.vocatur filius Ioia *2.Paralip.*
dæ Sacerdotis. Binomius erat igitur.Hoc ſi- *24.*
gnificauit Hiero.Mat.23.Iuſtum,inquit, vo
lunt eſſe Zachariam qui occiſus eſt à Ioas re
ge Iudæ inter templum & altare.Sicut Regũ
narrat hiſtoria.Sed obſeruandum ꝙ ille Za-
charias non fuit filius Barachiæ,ſed filius Io

iadæ ſacerdotis. Vnde ſcriptura refert. Non fuit recordatus Ioas, patris eius Ioiadæ, quia feciſſet ſibi bona. Cùm ergo & Zachariã teneamus, & occiſionis conſentiat locus, quærimus quare Barachiæ dicatur filius & nõ Ioiadæ? Barachia lingua noſtra, benedictus dñi dicitur, & ſacerdotis Ioiadæ iuſtitia Hebræo nomine demõſtratur. Nec diſſentit Euthy. Multi contrariã ſententiã ſequi malũt, & inter alios Baſilius, in hom. de humana Chriſti generatione ait. *Baſilius.* Eſt traditio quæ ad nos vſq; peruenit, ꝙ Zacharias pater baptiſtæ, Mariã matrem dñi poſt domini conceptionẽ in virginum loco conſtituens, à Iudæis inter templũ & altare interfectus eſt. A populo nanq; accuſatus, ꝙ rem prodigioſam inauditamq; prædicaret, virginem videlicet parientem, citra virginitatis corruptionem. Hanc hiſtoriam fuſius narrat Gregorius Niſſe. homi. de Natali ſeruatoris noſtri. *Gregorius Niſſe.* & Euthymius, & Theophi. eandem hiſtoriam narrant, & iuxta hos pater Zachariæ, & auus Ioannis vocatur Barachias. At verò Hieronymus, dicit iuxta aliquos patrem Ioannis interfectum, quia Saluatoris prædicabat aduentum. Alij dicunt fuiſſe Zachariã vnum ex 12. prophetis, vt recitant Euthy. & Theophi. nam ille filius Barachiæ fuit. Contra hos ſic loquitur Hiero. patris in eo nomen conſentit, ſed vbi occiſus ſit inter templum & altare, ſcriptura nõ loquitur, maximè cùm temporibus eius, vix ruinæ templi fuerint. Fuit igitur Zacharias filius Ioiadæ iuxta hiſtoriæ veritatem.

In Pſalmi 7. titu. ſic inuenimus ſcriptum. Pſalmus Dauid quem cecinit domino pro verbis Chuſi filij Iemini. *2. Reg. 15.* In libris Regum legimus fuiſſe filium Arachi. Dicimus ꝙ duplex fuerit nomẽ patri Chuſi, aut quod ipſe pòſt hoc cognomen ſortitus ſit, vt Iemini filius diceretur. Hic enim Chuſi Arachi filius, & ſocius Dauid, memor veteris amicitię, cùm Abſalom filius Dauid, aduerſus patrem inſurrexiſſet, finxit ſe deficere ab rege & ad Abſolomẽ transfugere, eo conſilio vt Achitophel Ducis Abſalom conſilia diſſolueret, quod & fecit, ab hoc ſtrenuo opere appellationẽ hanc conſecutus eſt Chuſi, vt Iemini filius diceretur. Iemini ſiquidem dextera interpretatur. Mos verò eſt ſcripturæ ab ſtudijs tanquam à parentibus filios denominare, vt filium pacis, filium ſapientiæ, filiũ perditionis, ita filius dexteræ qui cõmodus fuit amico. ex Euthy. & deſumpſit ex Homilia Baſilij quam in Pſalmum 7. edidit. *Baſilius.* Quàm à veritate abhorreant hæc quæ à nobis recitata ſunt, non ignorabunt illi qui Hebræas literas callent, tantum quippe differunt Chuſi de quo in Pſalmo, ab illo de quo in libris regum fit mentio, vt nullam prope ſimilitudinem habeant nomina apud Hebræos inter ſe. Nam in Pſal. Cus. in libris regum, Chuſai appellantur. Atque ita legimus in comment. titulo Hierony. Pſal. 7. *Hieronymi egregius locus.* Plerique (& maximè hi qui Hebræi ſermonis ſcientiam nõ habent) hunc pſalmum arbitrantur eo tempore eſſe cantatum, quo Chuſi filius Arachi amicus Dauid deſtruxit conſilium Achitophel. Verùm ſciendum eſt vehementer errare. Primùm quòd nomen Chuſi per çamach literam in libris Regum ſcriptum eſt, in Pſalmo verò per Sin. & tunc Æthiopem ſignificat, intelligens Saul, propter ſanguinarios & tetros mores. Hæc ille. In libris Hebræis non inuenimus nunc hanc differentiam, ſed ꝙ in Pſalmo cũ Caph, in libris Regum cũ Cheth nomina illa ſcribantur.

Aram ille de quo apud Matthæũ dicitur, quod genuerit Aminadab, in Paralip. vocatur Ram. Vide Philip. presbyt. li. 3. in Iob ca. 1. Sed de his ſatis, nam huiuſcemodi innumerabilia exempla, quiſq;, ſi ſtudium & diligentiã adhibeat, ex ſcripturis poterit corrogare.

Ad ſecundam partem pertractandam demum accedamus, quæ profectò magnas tenebras offundet ſcripturis, niſi illis pro virili feramus opem, videlicet de ambiguitate quę fit, cùm vno nomine, res plures intelliguntur. De qua re auſpicatiſſimum faciemus exordium, ſi à diuino Baſilio in homil. Pſal. 33. circa principium, initium ſcribẽdi duxerimus. *Baſilius.* Eſt, inquit, traditio quæ ad nos vſque peruenit, reges Philiſtinorum communi nomine Abimelech vocari, proprium verò quilibet habebat, quo appellabatur. *Abimelech.* Sicut in Romano imperio licet intueri, Cæſares in commune dici palam eſt, & Auguſtos, alia verò hos habuiſſe nomina liquet. Talis fuit apud Ægyptios Pharaonum nomẽclatura; *Pharao.* nam & ætate Ioſeph, rex Pharao dicebatur, & qui pòſt regnũ tenuit, & qui in tempore Moyſi. Sed & Salomonis tẽpore Pharao dicebatur. Accepit, inquit, filiã Pharaonis, & Ieremiæ tpe fuit alius. Sic & Abimelech tẽporibus Abrahã legit fuiſſe. Rurſum tpe Iſaac, & demũ ſub Dauid, vt dicit in titul. Pſa. 33. Abimelech memorat. Abimelech igitur erat cõ-

mune

munere regni nomē, Achis illi additū eſt nomē à natiuitate, vt traditū eſt in hiſtoria. *Euthymius* Euthy. eodē loco affert Baſilij verba à nobis citata. *Hierony.* Itē Hiero. Iſaiæ. 30. ait. *Pharao.* Pharao apud Aegyptios nomē eſt regiæ poteſtatis, & vnuſquiſq; ſpeciali appellabatur vocabulo, vt Pharao Nechao, Pharao Vaphre, & Abimelech cōmune nomen fuit regibus Geth. Quomodo ſi nos Cæſares aut Auguſtos proprijs regum vocabulis præponamus, vt Marcianus Cæſar.

Item reges Medorū & Perſarū, Darij, Xerxes, & Artaxerxes vocabantur. Apud Hebræos reges Medi, Aſſueri appellabantur. Apud Babylonios, omnes illius gentis reges, Nabuchodonoſor inditū erat illis nomē. V. g. alius eſt qui deſtruxit templum, & duas tribus tranſtulit in Babylonem, de quo. 4. Reg. 24. & Iere. vlt. & Danielis. 1. cuius nepos fuit à Cyro interfectus, alius Nabuchodonoſor Cyri ſucceſſor, de quo Iudith. 1. & 2. c. Apud Syros Antiochi. Apud Iudæos ſub Babylonijs multi Iechoniæ reges fuerunt. Apud eoſdem ſub Romanis multi dicebantur Herodes. Porrò quia iſtorum, quos vltimo loco collocauimus, regum, crebrò in nouo inſtrumento nomen inferitur, res exigere videtur, vt huius quoque nominis rationē habeamus, & illā ex hominum pectoribus eximamus & euellamus, breuiter quidē, vt inſtituto noſtro par eſt. *Quot Herodes.* Herodes ex nationibus ceteris primus Iudæorū rex, Antipatri Idumæi filius, ex vxore Arabe, anno decimo Auguſti rex Iudeorū à Romanis declaratus eſt. obtinuitq; regnū. 37. annis. Hic Samariā euerſam atq; in cineres collapſam, erexit. atq; in Auguſti honorem Sebaſten, hoc eſt Auguſtam appellauit. Fuit vir crudeliſsimus, nam legis interpretes & paruulos Bethlehemiticos interemit, imò nec à filio manus abſtinuit. *Macrobius li. 2. Saturnaliorū. c. 4* Quod cū Auguſto renunciatū eſſet, ait. Melius eſt Herodis porcū eſſe quàm filium. Hoc regnante Chriſtus fugit in Ægyptum. In eo eſt adimpleta Iacob prophetia. Non auferetur ſceptrum de Iuda & dux de fœmoribus eius, &c. Genuitque tres filios illi cognomines atq; duplici nomine præditos, & quartum Archelaum, quem regni reliquit hæredē. Primus vocabatur Herodes Antipas, ſiue Herodes Iunior, tetrarcha Galilææ, vt apud Mat. 14. ſcriptum inuenimus. Fuit vir nefarius & omni ſcelere delibutus, abduxit vxorem à Philippo fratre, adhuc eo viuente, & Iohannem Baptiſtam necandum ſatellitibus tradidit, & dominum Ieſum Pilato remiſit, Demum, vt alia omittam, Lugduni à Cæſare Caligula relegatus eſt, vbi vitam finiuit. De illo hæc ſcribit Lucas. *Luca. 3.* Anno quintodecimo imperij Tiberij Cæſaris procurante Pontio Pilato Iudæam, Tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo fratre eius tetrarcha Ituræ, & Trachonitidis regionis. Secundus Herodis, Magni filius, Herodes Philippi vocabatur, fuit Tetrarcha is quoque, huic primo nuptui tradita eſt Herodias, è qua ſuſtulit filiam Salomen, quæ coram Herode Antipa ſaltauit. De ſecundo hoc Herode Hieronymus Matthæ. 14. hæc tradit. Vetus narrat hiſtoria Philippum Herodis maioris filium, ſub quo dominus fugit in Ægyptum, fratrem huius Herodis ſub quo paſſus eſt dominus, duxiſſe vxorem Herodiadem filiam Aretæ regis Perſarum, poſtea verò ſocerum eius, exortis quibuſdam contra generum ſimultatibus, tuliſſe filiam ſuam, & in dolorem prioris mariti, Herodis inimici eius nempè Antipæ nuptijs copulaſſe. Poſtremus Herodes nuncupabatur Agrippa, de quo in Apoſtolorum actibus refertur. quòd cum ad populum concionem haberet, & à radio ſolis, veſtis ſplendorem emitteret, acclamante concione, vocem dei eſſe non hominis, ab irato deo, cuius ipſe honorem ambiebat, percuſſus, ſcatentibus toto corpore vermibus, miſerando genere mortis perijt. hic in carcerem detruſit Petrum, & Iacobum filium Zebedæi, & Iohannis fratrem trucidare curauit. Tamen is, qui apoſtoli nomen detulerat apud Herodem, pœnitentia ductus ante apoſtoli genua procidit, dicens, συγχώρησόν μοι ἄνθρωπε τοῦ θεοῦ, ὅτι μεταμέμελημαι ἐφ' οἷς ἐλάλησα κατὰ σοῦ. Hoc eſt, remitte mihi vir dei peccatum hoc, quia peccaui cōtra te. Cui diuinus apoſtolus poſtquā eum exoſculatus eſt, ait. εἰρήνη σοι τέκνον εἰρήνη σοι, καὶ συγχώρησις τοῦ πλάσματος. Hoc eſt, pax tibi, pax tibi, & culpæ propitiatio. vt narrant Clemens. 7. Stromate, & Euſebius. li. 2. c. 9. & Suidas in dictione ἡρώδης. *Clemēs Alexādrinus Euſebius Cæſariēſis, Suidas.* Tunc vir ille voce magna, ſe eſſe Chriſtianū demōſtrauit, ac pro Chriſto patiens. martyrij palmam aſſecutus eſt. Nullus ex his, regni patri ſucceſſor fuit, ſed Archelaus ſolus, de quo Mat. Audiens quod Archelaus regnaret pro Herode patre eius. Theophy. Matt. 2. duorum tantum Herodum meminit, inquiens. Tres

filios

filios reliquit Herodes, Philippum, & Antipam, & Archelaum. Archelaum regem, alios autem Tetrarchas eſſe iuſsit. Timuit autem Ioſeph in terram Iſrael abire, hoc eſt in terram Iuda, eo quòd Archelaus ſimilis erat patri. At verò Antipas ipſe eſt iunior Herodes, qui præcurſorem interfecit. Nicephorus libr. tertio. capi. tertio. ait, Herodes primus annis 37. regnum Iudæorũ tenuit. poſt hunc Archelaus filius eius annos. 9. cui frater Herodes ſuccedens, iſque Baptiſtam occidit 24. annos regnauit. Deinde Agrippa qui & Herodes iunior, Iacobum interemit, & regnauit. 7. annis: huius ſucceſſor Agrippa & ipſe iunior, ſcilicet, appellatus, apud quem Paulus pro ſe cauſam dixit: viginti & tres annos, is regnum adminiſtrauit, quouſque deleta eſt Ieruſalem. Huiuſcemodi innumera in hunc locum conijci poterãt, quæ à nobis partim varijs explicabuntur locis, partim non temerè omiſſa ſunt: quia ſuſceptum munus hoc tantũ efflagitabat, vt paucis, clariſsima quæque perſequerer, & ob oculos ſubijcerem, ad horum exemplum ſtudioſus quiſque, ex diuite ſanctorũ penu, hæc ipſa poterit dilatare & locupletiora reddere.

¶ De Deo, & nominibus diuinis.

CAP. II.

Hieron. Hoſeæ. c. 2. verſus finẽ. & in prolo. li. 13. Ezechielis.

OBSCVRITAS tribus naſcitur modis, vt ait Hierony. aut rerum difficultate, aut magiſtri imperitia, aut audiẽtis nimia tarditate. Eoque fit vt quoquo te vertas, & oculos conijcias, has tres difficultates in ſcripturis inuenias, quæ adeò ſtudioſos exercent, & intelligentiæ viam obſtruũt, vt iuxta Iſaiam domus mentis noſtræ plena ſit ignorantiæ fumo. Nam ſi alicubi verum eſt quod Democritus Abderites ait, veritatem in altiſsimo puteo eſſe demerſam & defoſſam, ibi vel maximè, cùm de Deo agitur. Ideo idoneo præceptore vti oportet & doctrina maiorũ, qui quo minus aberant à vero lumine, melius illud intuebantur. Verùm id non ſatis eſt, ſumma namque ope niti decet, vt ad Spiritus ſancti auram aſciſcẽdam, aſpiremus, quo nobis ad has ignorantiæ tenebras expellendas & propulſandas fautrix adiutrixque ſit,

Democritus.

quam ſi nacti fuerimus, ita dextrè circa ima verſabimur & nos geremus, vt in maiorum rerum tractatione minimè collapſos fuiſſe, nec munus noſtrũ temerè obijſſe videamur. Nec nobis quod Thaleti ferũt accidiſſe, paſſos eſſe queremur, qui dum cæli viciſsitudines ſuſpiceret, & aſtrorum curſus curioſius rimaretur, in foueã incidit, quem, ſanè quàm facetè carpſit ancilla Thracenſis, inquiens, quæ in cælo ſunt perſcrutare contendis, & illa quæ manibus tractas, ante oculos verſas, ignoras? Quamobrem non leuiter nec citra Dei auxiliũ aggredi oportet arcana illa quæ diuinitus atq; ipſius Dei monitu, literis ſunt tradita, & ad quæ contuenda & perſcrutanda animus noſter hebeſcit & languet. Qui nimirũ animus ſi ſeculo defunctus nequiſsimo, pennas columbæ aſſumpſiſſet, & ſe ad excelſa perſcrutanda erigeret & ſubleuaret, nunquam in tanto verſaretur errore, nec falſò quereretur adeo ſe eſſe deſtitutum & neglectum. Nam ſicut ſpeculũ, ferrugine obductum, non poteſt nobis faciem natiuam, puram reddere ac præſentare, niſi nitidum reddatur, ita qui oculos animi ſeculi occupationibus tradidit, niſi eos prius detergere curet, diuina inſpicere non valebit, & ſi valeat, in tantum nephas impunè prorumpere nõ poterit, cum dixerit Dominus impio, quare tu enarras iuſtitias meas. Vnde præclarè Lacedæmonios feciſſe legimus, qui cùm Demoſthenem quendam nephariũ hominem, optimæ & ſalutaris ſententię authorem fuiſſe cognoſcerent, probarũt quidẽ illum, ſed quendam è ſenatu virum probum & integrum elegerunt, cui vt eundem proferret ſermonẽ, demandarunt Horum nos prudentiam ſecuti, non quendam virum vtcunque probum loquentem fecimus, ſed multos Heroes & diuinos viros, quibus tantum auctoritatis, probitas & integritas vitæ, conciliauit, & detulit, vt ſcelus inexpiabile ſit, vel tranſuerſum quidem vnguem ab ipſorum nutu aut renutu diſcedere, aut ipſorum dictis fidem eleuare velle. Totam hanc de Deo tractationem tribus capitibus abſoluere cõſtitui, primum caput, Deo & diuinis nominibus dabitur, ad quorum cognitionem nonnulla præmittenda ſunt, quæ rem totam planiorem & explicatiorem efficiant.

Thales.

Demoſthenes quidam Lacon.

Eſt non tam ſcripta, quàm nata lex, quam nõ ab aliquo didicimus, accepimus, ſed à natura ipſa arripuimus, hauſimus, vnum deum

Notũ ex ſe & quo ad nos.

haben-

habendum eſſe præcipiens,& ſancte coli iubens: quæ adeò nota & cōperta hominibus & iuxta Heſiodum: ἰχθύσι καὶ θηρσὶ καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς,eſt, vt nulla gens tam ferrea & immanis ſit, quæ in hanc inſaniam audeat prorumpere,vt dicat illud Pſalmi, nō eſt Deus: ſi demas delyros illos & ſtupidos philoſophos,Eumerum Meſſeniū,Diogenem Phrygem,Hipponem,Diagoram,Soſiam, Epicurum, Pherecidem Syrum, qui hoc Axioma noſtrum auſi ſunt labefactare & refellere.

Id eſt piſcibus & feris & volucribus.

Cùm tamen nec apud Barbaras nationes vllus inuentus ſit,cuius mentem non imbuerit Dei optimi & maximi opinio. Nihilominus tamen ob ingenij noſtri tenuitatem & tarditatem,diuinam ſubſtantiam intelligere non valentis, perexiguam & ſubobſcurā notitiā eius tantum aſſequimur. Nam iuxta Ariſtotelem, ſicut ſe habet oculus noctuæ ad lumē ſolis,ita ſe habet intellectus noſter ad maniſeſtiſsima naturæ. Attamen illa quæ ex natura ſua manifeſtiſsima ſunt (vt diuina natura, & ſubſtantiæ ſeparatæ) nobis non ſatis ſunt explorata & comperta,ſed tenues veritatis fibræ ad nos permearunt. Vnde vt aptè procedamus, illum duplicem procedēdi modum in ſcientijs, quem ex Ariſtotele collegit Philoponus in libr. 1.phyſic. hoc in loco inſeramus oportet. Dixit Ariſto. in libro de Demonſtratione duos eſſe cognitionis modos in diſciplinis, primus quidem demōſtratiuus,ſecundus verò doctrinalis ſiue diſciplinæ accommodatus. Hi modi cōditione quadam oppoſita ſe habent inter ſe. Nam demōſtratiuus ex primis & natura prioribus, demonſtrat ſequentia. Ille verò qui diſciplinæ accommodatus eſt modus, demonſtratiuus quidem eſt & ipſe, ſecundo illo demonſtrationis genere, qui ex poſterioribus natura priora demonſtrare cōtēdit:& vocatur cōiecturalis:vt ſi quis conſpecto fumo,dicat illic eſſe ignē,ex poſterioribus natura quod prius eſt aſtruet. Vtimur hoc modo doctrinæ apto in nonnullis,eo quòd non poſſumus euidentiori & priori vti demonſtratione, ob rerum illarum de quibus agitur naturam, aut quia potioribus caremus, aut etiam ſi habeamus,illa nobis ſunt occulta & ignota. Sic in libris de cælo, volens figuram lunæ oſtendere qualis ſit ex eius illuminatione, oſtendit eſſe ſphæricam: cōiectura ex poſterioribus deducta, nempè ab illuminatione,lunæ figuram,quæ natura eſt prior,demonſtrauit. Cū ediuerſò,oportuiſſet probare,à natura ipſius quintæ ſubſtantiæ cæleſtis, quæ neceſſariò orbicularis eſt. Fieri nanque non poteſt, vt corpus circulari forma deſtitutum,æternum ſit: probato nanque lunæ corpore eſſe ſphæricæ figuræ, neceſſariò colligitur,ſic illuminari. Hoc nimirum modo magis conueniebat, vt ex illis quæ magis principij naturam induunt, confirmētur poſteriora. Attamen quia notiores ſunt nobis lunæ illuminationes,quàm eius figura,& ſubſtantia, non immeritò ex manifeſtis non manifeſta confirmat. Vides ergo quomodo, quanuis Deus ſit ipſa lux, & in eo tenebræ non ſunt vllæ, tamen ob noſtri obtutus imbecillitatem à nobis ſanè quàm exiliter cognoſcitur, aut potius niſi ſubleuemur & erigamur ad inuiſibilis Dei cognitionem, viſibilium harum rerum adminiculo,prorſus illius cognitione carebimus. Hoc vt clarius intelligi poſsit, duo demonſtrationum genera conſtituenda ſunt. Mathematicum, quod progreditur. & procedit ex certis quibuſdam principijs adeò notis & confeſsis, vt à nullo quantumuis ſtupido & præfracto poſsint in dubium reuocari. Aliud eſt διδασκαλικόν, quod negari non poteſt à viro prudenti & cordato, niſi prius à cōmuni ſenſu abhorruiſſe videatur, hoc vltimo modo à nobis Deus percipitur. Ex rerum, ſcilicet, creatiōe & illarum gubernatione,ex aſtrorum curſu,& temporū mutatione & rerum viciſsitudine. Hoc innuit Damaſce. lib. 1. ca. 3. cum ait. ἡ γνῶσις τοῦ εἶναι θεόν, φυσικῶς ἡμῖν ἐγκατέσπαρται. Hoc eſt, Deū eſſe cognoſcere, natura nobis innatum eſt.

Philoponus.

Modus cognoſcēdi doctrinalis & Demōſtratiuus.

Hoc eſt doctrinale.

Deinde annotandum eſt ex Diuo Thoma. 1.par.q.2.arti.2. Quod duplex eſt demōſtratio,vna quæ eſt per cauſam, & dicitͤ propter quid, & hæc eſt per priora ſimpliciter. Alia eſt per effectum, & dicitur demonſtratio. Quia, & hæc eſt per ea, quæ ſunt priora quo ad nos. Cùm enim effectus aliquis nobis eſt manifeſtior quam ſua cauſa, per effectū ꝑcedimus ad cognitionē cauſæ. Ex quolibet autē effectu poteſt demōſtrari propriā cauſam eius eſſe, ſi tamen eius effectus ſint magis noti quo ad nos, quia cum effectus dependeant à cauſa, poſito effectu, neceſſe eſt cauſam præexiſtere. Vnde Deum eſſe ſecundum quod non eſt per ſe notum, quo ad nos demonſtrabile eſt per effectus nobis notos. His præmiſsis Origenis ratio accedat, Homil. 2, diuerſorum, quæ totam hanc rem

Demonſtratio quia & ꝑpter quid ex S. Tho.

pauc͛is

paucis demonſtrat, & ante oculos ponit, adeò doctè vt nihil ſupra. Deus, inquit, dupliciter à nobis cognoſcit, aut potius Deus cum ſit lux, dupliciter ſe nobis manifeſtat, & mundo declarat, per ſcripturam videlicet & creaturam. Non enim aliter à nobis diuina cognitio renouatur, niſi per diuinæ ſcripturæ apices, & creaturæ ſpecies. Eloquia diſce diuina, & in animo tuo eorum cōcipe intellectum, in quo cognoſces verbum ſenſu corporeo. Formas ac pulchritudines rerum ſenſibilium intuere, & in illis intelliges Dei verbum. Hęc ille. Hoc eſt quod in Pſalmo dicitur. Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamētum. Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat ſcientiam. Non ſunt loquelæ nec ſermones, non auditur vox eorum, &c. & Baſil. homil. 11. in exaëme. κόσμος ὅλος ὥσπερ βιβλίον ἔγγραφον, ἐστὶν ὑπαγορευόμενον τὴν τοῦ θεοῦ δόξαν τὴν ἀπόκρυφον, καὶ ἀόρατον τῆς θεοῦ μεγαλοσύνην διὰ αὐτοῦ διαγγέλλων σοὶ τῷ νοῦν ἔχοντι εἰς κατανόησιν. Et ſtatim de ſcriptura ſubdit. Lex Domini inmaculata conuertens animas.

Origenis locus.

Porrò vt hæc propter tardiores fuſius exponantur, de vtroque diuiſionis membro agendum eſt ſigillatim: & primò teſtimonijs ſcripturarum vtamur. De quibus Damaſce. lib. 1. cap. 3. ſic ait, Quod quidem ſit Deus, ijs qui ſacras admittunt ſcripturas, vetus inquā & nouum inſtrumētum, haud quaquam in controuerſiam venit, nec plurimis quidem Græcorum. Exemplum optimum eſt illud Deutero. cap. 6. Audi Iſrael dominus Deus tuus vnus eſt. Et ad Ephe. 4. Vnus Dominus, vna fides, vnum baptiſma, Vnus Deus & pater omnium, qui ſuper omnes & per omnia, & in omnibus nobis. Ait deinde Damaſcenus, plurimis Grȩcorum notam eſſe Dei vnitatem. Verè vtique. Nam non ſolùm philoſophi id aſſeuerant (ſi illos quos in Atheorū albo ſupra retulimus excipias) ſed etiam poëtæ (qui maximi multitudinis deorum recipiendæ videntur fuiſſe patroni) affirmant: licet illi vni nonnūquam varias nomenclaturas imponant. Hoc affirmat Orphæus antiquiſsimus omnium poëtarum, qui cum Muſæo filio loquens in hunc modum ſcribit.

Damaſce.

Orpheus.

Εἰς δὲ λόγον θεῖον βλέψας, τούτῳ προσέδρευε,
Ἰθύνων κραδίης νοερὸν κύτος, εὖ τ' ἐπίβαινε
Ἀτραπιτοῦ, μοῦνον δ' ἐσόρα κόσμοιο ἄνακτα.
Εἷς ἔστ', αὐτογενής, ἑνὸς ἔκγονα πάντα τέτυκται,
Ἐν δ' αὐτοῖς αὐτὸς περιγίγνεται. οὐδέ τις αὐτὸν
Εἰσοράᾳ θνητῶν, αὐτὸς δέ γε πάντας ὁρᾶται.
Οὗτος δ' ἐξ ἀγαθοῖο κακὸν θνητοῖσι δίδωσι
Καὶ πόλεμον κρυόεντα, καὶ ἄλγεα δακρυόεντα.
Οὐδέ τις ἔσθ' ἕτερος χωρὶς μεγάλου βασιλῆος.
Αὐτὸν δ' οὐχ ὁρόω. περὶ γὰρ νέφος ἐστήρικται,
Πᾶσι γὰρ θνητοῖς θνηταὶ κόραι εἰσὶν ἐν ὄσσοις
Ἀσθενέες δ' ἰδέειν Δία τὸν πάντων μεδέοντα.
Οὗτος γὰρ χάλκειον ἐς οὐρανὸν ἐστήρικται
Χρυσέῳ ἐνὶ θρόνῳ, γαίης ἐπὶ ποσσὶ βέβηκε,
Χεῖρά τε δεξιτερὴν ἐπὶ τέρματος ὠκεανοῖο
Πάντοθεν ἐκτέτακεν. περὶ γὰρ τρέμει οὔρεα μακρά,
Καὶ ποταμοί, πολιῆς τε βάθος χαροποῖο θαλάσσης.

Hoc eſt. Verbum diuinum reſpice fili, & illi aſside, vt ſpiritualem cordis tui cimbam moderetur, recta ingredere via. Et ſolum mundi regem intuere, qui vnus eſt & ingenitus, à quo res cunctæ ſunt creatæ, in quibus ipſe eſt. Hunc nullus vidit hominum, cùm ipſe omnes cernat. Ipſe cùm ſit bonus, malum infert hominibus, tum bellum horridum, tum luctuoſas ærumnas. Nec vllus eſt alius Deus dempto hoc rege magno. Ipſum non videmus, nebula ſiquidem cinctus eſt. Mortaliū pupillæ infirmæ ſunt, ad conſpiciēdum moderatorem rerum omnium. Ipſius ſedem æreo in cælo fixit, in quo cum aureo ſedeat throno, pedibus in terra graditur. Porrigit dexteram vſque ad Oceani limites. Ipſum timent flumina, & profundum glauci maris & cani. Et alibi iterum.

Εἷς Ζεύς, εἷς Ἀΐδης, εἷς Ἥλιος, εἷς Διόνυσος,
Εἷς θεὸς ἐν πάντεσσι. Hoc eſt. Vnus Iupiter, vnus Pluto, vnus Sol, vnus Dionyſius, vnus Deus in omnibus. Item Homerus ſub perſona Phœnicis loquentis ad Achillem ait.

Homerus.

Οὐδ' εἴ κέν μοι ὑποσταίη θεὸς αὐτὸς
Γῆρας ἀποξύσας θήσειν νέον ἡβώοντα. Hoc eſt. Nec ſi mihi Deus ipſe promitteret, ſenectutem auferens, priori me reddere ætati. Pronomen, ipſe, Deum vnum verum oſtendit: & iterum lib. 2. Iliados Vlyſſes ſic loquitur.

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω,
Εἷς βασιλεύς, ᾧ ἔδωκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω.

Homerus.

Hoc eſt. Non eſt bona principum multitudo, vnus ſit princeps & vnus rex, à ſummo Ioue conſtitutus. Quæ carmina non modò in politia humana, ſed in diuina ſunt intelligenda, vt docet Ariſt. 12. metaphyſicorum in poſtremis verbis. Præterea Phocylides in poëmate admonitorio ait.

Phocylides

Πρῶτα θεὸν τίμα, μετέπειτα δὲ σεῖο γονῆας. Hoc eſt. In primis Deum cole, poſtea autem parentes tuos. Et poſt parum.

Φεύδο-

πεύδορκον ςυγέει θεοὶ ἄβροτοι. id eſt, peieratorē odit de⁹ immortalis, & Euripides i Oreſte, ait.

Εν τοῖς κακοῖς χρὴ τοῖς τοὺς φίλους φίλοισι ὠφελεῖν
Οταν δ' ὁ δαίμων εὖ διδῷ τί χρὴ φίλων?

Αρκεῖ γὰρ αὐτὸς ὁ θεὸς ὠφελεῖν θέλων. Hoc eſt, in ęrumnis oportet amicis opē ferre, ſi enim fortuna fauet, quid opus eſt amicis? cū omnia abunde ſuppeditet Deus ipſe. Pindarus etiā

Pindarus. in Olympijs hymno. 1. ait. εἰ δὲ θεὸν ἀνήρ τις ἔλπεται τι λαθέμεν ἔρδων, ἁμαρτάνει. Hoc eſt, qui

Sophocles. Deū latere aliquid putat, fallitur. Et hymno. 12. iterum. Adhuc Sophocles apertius, inquit enim.

Εἷς ταῖς ἀληθείαισιν εἷς ἐστι θεός,
Ος ουρανον τέτευχε, καὶ γαῖαν μακράν,
Ποντου τε χαροπον οἶδμα, κἀνέμων βίας.
Θνητοὶ δ' ἐπολλοὶ καρδίᾳ πλανώμενοι,
Ιδρυσάμεσθα.
Θεῶν ἀγάλματα ἐκ λίθων τε καὶ ξύλων, Hoc eſt,

Vnus verè, vnus eſt Deus, qui cælum & terram fecit & maris glaucam vndam, & vim ventorum. Homines tamen errore ſeducti fecimus deorum ſtatuas lapideas & ligneas. Platonis, Pythagorę & aliorum philoſophorum ſententias, hoc in loco inſerere, omitto, cum illas, Iuſtinus martyr in admonitorio gentium, breuiter collegerit. Deinde cur philoſophi ſubobſcurè de hac re locuti ſunt, ſicut & poe-

Plutarchus tæ, cauſam prodidit Plutarchus. lib. 1. de Placitis philoſophorum. c. 7. cum ait. Euripides tragicus & multi alij hoc apertè in medium afferre noluerunt, videlicet verentes Areopagi iudicium, ſignificauit autem hunc in modum Euripides, Syſiphum enim huius auctorem

Euripi. opinionis induxit, huiuſmodique ſententiæ eius, aſtipulatur ipſe. Fuit tempus, inquit, cùm ſoluta erat mortalium vita, & belluina, poſtea exploſa eſt vita quæ ſine lege erat, le gelata, poſt vbi manifeſta arcere delicta lex poterat, clàm delinquebant multi, tum quidam peritus vir mendaci adorſus oratione veritatem ſuadere mortalibus, quod Deus eſſet inſeneſcibilis perenni vita, qui hæc audit & videt & mente præpollet.

Deniq; ait Damaſcenus, plurimis Græcorum non venit in controuerſiam vnum eſſe Deum. Non negat Damaſ. quin aliqui philoſophi, qui ſuo nomine non ſunt digni, contrarium tenuerint. De quibus Plutarchus. lib. 1. de placitis. cap. 7. ait. Nonnulli philoſopho-

Diagoras. rum, quēadmodū Diagoras Mileſius, Theo-

Theodorus. dorus Cyrenenſis, Eumerus Thegeates, deos

Eumerus. nullos prorſus eſſe cenſuerunt. Eumerum autem Callimachus Cyrenenſis in Iābis ſuis taxat in hunc modum ſcribens. In ſuburbanum delubrum conferti ite, in quo iam pridem æreum qui finxit Iouem, inſolens ſenex, improba volumina ſcribit, nempe quæ dicunt nullos eſſe Deos. Hæc eadem ſcribit Aelianus. li. 2. Variæ hiſtoriæ. Hactenus in Damaſceni expoſitione laboraſſe ſufficiat.

Tradidit nobis ſupra, vt vidiſtis, Origenes duas rationes ſeu vias inueſtigandi Dei vnitatem. Prima fuit ex ſcripturis ſiue ſacris ſiue prophanis deſumpta, quæ à nobis pro virili abſoluta eſt. Quæ deinceps ſeſe offert, viam, qua ex creaturis aut humana ratione ſubnixis argumentis, Deus cognoſci aut inueſtigari à nobis poſsit, aperiet. Quod negabit nemo qui ſcripturas diligenter euoluerit. Nam clarè id dixit Paulus Romanis ſcribens, cap. 1. ait. Inuiſibilia, inquit, Dei à creatione mundi, id eſt, poſt mundi creationem, per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur. Hoc eſt, ſapientia Dei & potentia, poſtquam mundum ab ipſo creatum, conſpeximus, nobis nota facta eſt. & 1. Corinth. 13. Videmus in ęnigmate & per ſpeculum, &c. Sunt his locis alia duo ſimilia, quæ cùm vix à doctis intelligantur, interpretationis noſtræ faciem deſiderant. Primus eſt in libr. ſapientiæ. cap. 1. Spi- *Locus eximiè expoſitus.* ritus domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia ſcientiam habet vocis. Hoc eſt, Spiritus ſanctus, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, impartitus eſt vniuerſo orbi; diuinarum rerum cognitionem, & ad ſui participationem pertraxit, ac rapuit, & ſubdit, τὸ συνέχον τὰ πάντα, id eſt, quod continet omnia. Hac periphraſi mundum iſtum ſignificaſſe, non obſcurum eſt illis, qui linguarum peritia ſunt inſtructi. Quia, (vt ait Plini. lib. 2. capit. 1.) eius circunflexu degunt cuncta, aut vt ait Pomponius Mela. lib. 1. cap. 1. quia vno ambitu ſe cunctaque complectitur, additque poſtea ſcientiam habet vocis, id eſt, vocalem. Hoc eſt, Quando mundum intuemur, ex illius conſpectu ad Dei contemplationem ſcandidimus, ac illo magiſtri vice vtimur, ad eius laudes concerxendas, & enumerandas. Alias cæli voce & *De hoc Baſi ſupra.* ſenſu carent. Vltimus locus eſt ex pſalmo. 138. deſumptus, atque is eſt. Mirabilis facta *Locus non côtênêdus.* eſt ſcientia tua ex me, confortata eſt non potero ad eam. Hoc eſt, tam clara & expreſſa cognitio tui nobis enituit, ex me; id eſt, ex hominis creatione, vt dignis laudibus, eam cele-

brare poſſe, diffidam. Atque adhuc modum interpretatur Baſilius ſemel atque iterum in Exaemero. Quamuis Hebræorum expoſitio non ſit explodenda, qui legunt loco ex me, præ me, ad hunc ſenſum. Adeò hominum captum excellit & ſuperat diuina natura, vt ad eam intelligendam vires noſtri ingenij imbecilles ſint. Nonne vides quomodo ex maioris & minoris mundi cognitione, homines ad Dei contemplationem rapiantur? Hoc ſignificauit Baſilius. Homil. 1. Exaem. de mundo loquens, cùm ait. εἴπερ τῷ ὄντι ψυχῶν διδασκαλεῖον λογικῶν. καὶ θεογνωσίας ἐστὶ παιδευτήριον διὰ τῶν ὁρωμένων καὶ αἰσθητῶν, χειραγωγίαν τῷ νῷ παρεχόμενον πρὸς τὴν θεωρίαν τῶν ἀοράτων, καθά φησιν ὁ ἀπόστολος. ὅτι τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. Hoc eſt, vere mundus eſt ludus literarius in quo animæ noſtræ Dei cognitionem perdiſcunt, qui per res viſibiles & ſenſibiles, adminiculum menti præbet, vt ad inuiſibilium rerum contemplationem admittatur, quemadmodum ait apoſtolus, quod inuiſibilia ipſius, à conſtitutione mundi, ex operibus intellecta conſpiciuntur. Atq; in eadem Homi. bis eandem ſententiam inſeruit, rurſum & Homi. 6. verſus finem. Item ho. 11. ait. οὐ γὰρ ἄλλου τινὸς ἕνεκεν ἐγένου, ἢ ἵνα ὄργανον ᾖς ἐπιτήδειον τῆς δόξης τοῦ θεοῦ. καὶ γάρ ὁ κόσμος οὗτος ὅλος ὥσπερ τι βιβλίον ἔγγραφον ἐστὶν, ὑπαγορευόμενον τὴν τοῦ θεοῦ δόξαν. τὴν ἀπόκρυφον, καὶ ἀόρατον τοῦ θεοῦ μεγαλωσύνην δι' αὐτοῦ διαγγέλλον σοι τῷ νοῦν ἔχοντι, εἰς κατανόησιν ἀληθείας. Hoc eſt. Non ob aliam cauſam o homo procreatus es, niſi vt eſſes aptum inſtrumentum ad gloriam nominis Dei propagandam. Nam vniuerſi orbis iſtius moles & machina, eſt veluti quidam liber ſcriptus, Dei gloriam prædicans ac vndique diffundens, & arcanam & inuiſibilem Dei maieſtatem per ipſum manifeſtans, tibi qui intellectu viges, vt ad veritatē poſsis peruenire. Adhuc & Theodoretus. libr. de Dijs & Angelis ait, ſapienter quidam noſtrorum è creaturarum magnitudine ac ſpecie, proportione quadam, generationis auctorem ſpectari aiūt. Neq; enim qualia ſunt opera, talis continuo ipſe eſt opifex, nec quanta hæc ſunt, tantus & ille eſt. Hæc enim poſſunt contrectari manibus, & nonnullos defectus adiunctos habent. Ille autem nec tangi, nec videri poteſt, nec pati, nec, vt opera ab eo facta, vllam ſubit circunſcriptionem. Valde igitur appoſitè, proportione quadam addidimus. Etenim cum cæli connexa, terræ latitudinem, marium tractus, ſplendorem ſolis & lunę cæteraque huiuſmodi contuemur, nequaquàm his rebus factorem parem facimus, ſed infinita pulchritudine, potiorem illum ſuis operibus aſſerimus, vt meritò ſapiens ille dixerit, ex magnitudine & ſpecie creaturarum generationis auctorem ſpectari. Nam in mundi fabricam oculos intendentes, illius magnitudinem & pulchritudinē miramur, & quæ ex ea ſeſe fundit rerum vtilitatem. Intellectus autem noſter, omiſsis his, ad opificem illum procurrit, qui hæc omnia ſapienter extruxit. Vnde apoſtolus ait. Inuiſibilia ipſius à creatura. Deinde Dionyſ. in lib. De diui. nomi. cap. 7. ait. Quomodo nos Deum ſcimus, qui nec intelligibilis, neque ſenſibilis, nec omnino quicquam intelligibilium eſt? Fortè id veraciter dicemus nos Deum non ex Ipſius natura cognoſcere (id nempè ignotum eſt omnemque ſuperat ſenſum) ſed ex creaturarum omnium ordinatiſsima diſpoſitione vt ab ipſo prodeunte, imagines quaſdam & ſimilitudines diuinorum exemplarium præſe ferente, ad id quod ſupra omnia eſt via & ordine aſcendimus, per ablationem & ſupereminentiam, ad omnium cauſam. Ideo in omnibus Deus agnoſcitur, & ſeorſum ab omnibus. Cognoſcitur per ſcientiam & ignorationem Deus, eſtque ipſius & intelligentia, & ratio & ſcientia, & tactus & ſenſus & opinio & imaginatio & alia omnia. Et neque intelligitur neque dicitur neque nominatur, neque eſt aliquid eorum quæ ſunt, nec in aliqua creatura cognoſcitur, & in omnibus omnia eſt & in nihilo nihil, & ex omnibus à cunctis cognoſcitur, & ex nullo à nemine. Ex ſubſtantijs etiam omnibus celebratur, iuxta analogiam illarum rerum quibus eſt cauſa. Quin & Damaſcen. lib. 1. cap. 1. ait. Non deſeruit nos Deus in ignorantia profunda, quin cunctis cognitio quòd Deus ſit, ab ipſo naturaliter inſita eſt. Sed & ipſa mundi creatura & eius coaptatio pariter & gubernatio, magnitudinem diuinæ inſinuat naturæ, & Deus ipſe primò per legem & prophetas, deinde per vnigenitum filium ſuum nobis ſui notionem impartitus eſt. Ammonius quoque illuſtris philoſophus in præfatione prædicamentorum, ait. Finis philoſophiæ eſt noſſe omnium principium. Sed quæ nos illuc perducunt? Doctrina eorum quæ in tempore ac mutatione conſiſtunt, cuiuſmodi ſunt generabilia & corru-

Homi. 10. *Baſilius.* *Baſilius.* *Theodoretus.* *Dionyſius.* *Cognoſci tur Deus & affirmatio nem & negationem.* *Damaſcen.* *Ammonius*

& corruptibilia, ab his enim nos, Mathematicarum ſubſidio, ad ſempiterna & eodem modo ſe habentia, ſubducimus. Talia ſunt cæleſtia, ideoq; per illa ad incorporeas ſubſtantias vſque ad primam omnium cauſam tranſcendimus. Nam cùm omnis motus ſit, vel ſecundum ſubſtantiam, aut ſecundum quantitatẽ, aut qualitatem, aut locum, quæ generantur & intereunt iuxta omnes motus mouentur. cæleſtia verò locali tantum motu cientur.

Quare recto ordine procedendum eſt, ab his quæ multiplici genere, ad ea quę vno ſolo modo mouentur, atq; ita ad immobile, & eodem modo ſe habens, principium. Ne iuxta Oraculum ὑπὲρ βαθμὸν πόδα πέμπωμεν, ideſt vltra gradum pedem mittamus. Si enim à corporibus ad primum omnium principium repente ſcandere voluerimus, arbitrabimur illud quoq; eſſe corpus, & figura definitum.

Eneade prima. Ideo ait Plotinus, tradenda ſunt pueris Mathematica, vt incorporeæ aſſueſcant naturæ. & his addit Ammon. in Iſagoge Porphyrij. Nam ſi Iuuenes à naturalibus ad diuina traducere voluerimus, cæcos faciemus, quemadmodum ſi quis ex domo tenebroſa in claram exire voluerit, in ea prius morari debet, in qua mediocre lumen ſit, & poſtea in lucidam deuenire. Sic à naturalibus per mathematica ad diuina conſcendent Iuuenes. Si plura de hac re noſſe deſideras, lege Cyrillum. libr. 3. ſuper Ioannem. cap. 3. &. 12. & lib. 11. cap. 8. & doctiſsimos & eloquentiſsimos decem libros diui Theodoreti de prouidentia Dei, & Damaſce. lib. 1. c. 3. & Cice. 1. Tuſcu. & Gregori. Nazianze. li. 2. Theologiæ.

Philo Iudæ. Præterea Philo Iudæus. li 2. allegoriarum ſacrarum legum ante medium, ait. ἐζήτησαν οἱ πρῶτοι, πῶς ἐνοήσαμεν τὸ θεῖον. εἶτ' οἱ δοκοῦντες ἄριστα φιλοσοφεῖν ἔφασαν ὅτι ἀπὸ τοῦ κόσμου καὶ τῶν μερῶν αὐτοῦ, καὶ τῶν ἐνυπαρχουσῶν τούτοις δυνάμεων ἀντίληψιν ἐποιησάμεθα τοῦ αἰτίου. ὥσπερ γάρ τις οἰκίαν δεδημιουργημένην ἰδὼν ἐπιμελῶς, καὶ προπυλαίοις, στοαῖς, ἀνδρῶσι, γυναικωνίτισι, τοῖς ἄλλοις οἰκοδομήμασιν ἔννοιαν ἀντιλήψεται τοῦ τεχνίτου. οὐ γὰρ ἄνευ τέχνης καὶ δημιουργοῦ νομιεῖ τὴν οἰκίαν ἀποτελεσθῆναι. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ πόλεως, καὶ νεώς, καὶ παντὸς ἐλάττονος ἢ μείζονος κατασκευάσματος. οὕτω δὴ καὶ εἰσελθών τις ὥσπερ εἰς μεγίστην οἰκίαν ἢ πόλιν τόνδε τὸν κόσμον, θεασάμενος οὐρανὸν ἐν κύκλῳ περιπολοῦντα, καὶ πάντα ἐντὸς συνειληφότα. πλανήτας δὲ καὶ ἀπλανεῖς ἀστέρας κατὰ ταὐτὰ καὶ ὡσαύτως κινουμένους, ἐμμελῶς τε καὶ ἐναρμονίως, καὶ τῷ παντὶ ὠφελίμως· γῆν δὲ τὸν μεσαίτατον χῶρον λαχοῦσαν. ὕδατός τε καὶ ἀέρος χύσεις ἐν μεθορίῳ τεταγμένας. ἔτι ζῷα θνητά τε αὖ καὶ ἀθάνατα, καὶ φυτῶν καὶ καρπῶν διαφοράς, λογιεῖται δήπου, ὅτι οὐκ ἄνευ τέχνης παντελοῦς δεδημιούργηται, ἀλλὰ καὶ ἦν καὶ ἔστιν ὁ τοῦδε τοῦ παντὸς δημιουργὸς θεός. οἱ δὴ οὕτως ἐπιλογιζόμενοι, διὰ σκιᾶς τὸν θεὸν καταλαμβάνουσι, διὰ τῶν ἔργων τὸν τεχνίτην κατανοοῦντες. ἔστι δέ τις τελειότερος καὶ μᾶλλον κεκαθαρμένος νοῦς, τὰ μεγάλα μυστήρια μυηθεὶς ὅστις οὐκ ἀπὸ τῶν γεγονότων τὸ αἴτιον γνωρίζει, ἀλλ' ὑπερκύψας τὸ γεννητὸν. ἔμφασιν ἐναργῆ τοῦ ἀγεννήτου λαμβάνει, ὡς ἀπ' αὐτοῦ αὐτόν.

Hoc eſt, ſicut ex domo pulcherrimè conſtructa artificem cognoſcimus, ita Deum ex mũdi huius eximia venuſtate. Eandem ſententiam Theophilus. libr. 1. Ad Autolicum his verbis explicauit. *Theophilus* Πάντα ὁ θεὸς ἐποίησεν ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι, ἵνα διὰ τῶν ἔργων γινώσκηται, καὶ νοηθῇ τὸ μέγεθος αὐτοῦ. καθάπερ γὰρ ψυχὴ ἐν ἀνθρώπῳ οὐ βλέπεται, ἀόρατος οὖσα ἀνθρώποις, διὰ δὲ τῆς κινήσεως τοῦ σώματος νοεῖται ψυχή, οὕτως ἔχοι ἂν καὶ τὸν θεὸν μὴ δύνασθαι ὁραθῆναι ὑπὸ ὀφθαλμῶν ἀνθρωπίνων. διὰ δὲ τῆς προνοίας, καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ βλέπεται καὶ νοεῖται. ὃν τρόπον γὰρ καὶ πλοῖον θεασάμενός τις ἐν θαλάσσῃ κατηρτισμένον. καὶ τρέχον καὶ κατερχόμενον εἰς λιμένα, δῆλον ὅτι ἡγήσεται, ἐν αὐτῷ τὸν κυβερνῶντα εἶναι αὐτό. οὕτω δεῖ νοεῖν τὸν θεὸν κυβερνήτην τῶν ὅλων, εἰ καὶ οὐ θεωρεῖται ὀφθαλμοῖς σαρκινοῖς, διὰ τὸ αὐτὸν ἀχώρητον εἶναι. εἰ γὰρ τῷ ἡλίῳ ἐλαχίστῳ ὄντι στοιχείῳ οὐ δύναται ἄνθρωπος ἀτενίσαι, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν θέρμην καὶ δύναμιν, πῶς οὐχὶ μᾶλλον τῇ τοῦ θεοῦ δόξῃ ἀνεκφράστῳ οὔσῃ, ἄνθρωπος θνητὸς οὐ δύναται ἀντωπῆσαι.

Hoc eſt. Deus, quæ nuſquam erant, ad eſſe perduxit, vt per opera cognoſceretur illorũ auctor, & magnitudo eius intelligeretur. Et quemadmodum anima in homine exiſtente non videtur, eſt quippe homini inuiſibilis, at tamen ex motu & agitatione corporis illic eſſe intelligitur, ſic Deus cum ab humanis oculis videri nequeat, ex rerum gubernatione & ex operibus ab ipſo editis conſpicitur. Deinde veluti qui nauem ſe agitantem & in portu ſe recipientem viderit, aſſeuerabit illic eius gubernatorem diuerſari, ſic exiſtimari oportet deum eſſe mundi rectorem & gubernatorem. Quamuis oculis carnis intueri non poſsit, eſt enim ipſe è captu humano imperceptibilis. Nam ſi in ſole oculos defigere, ob excellentem vim, qua prædictus eſt, non ſufficimus, quomodo ad gloriam Dei inenarrabilem contuendam poterimus ſtare? Poteramus hoc in loco eruditiſsimas rationes quas tradidit Sanctus Thomas prima parte ſubijcere,

 cere,

cere, ſed illas miſſas facere decreuimus, partim ne longiores ſimus quàm inſtituti noſtri ratio eſſlagitat, partim ne ſuperuacaneum videatur, labores noſtros illi rei deſtinare & conſecrare velle, quæ citra puluerem & laborem ſeſe offert, volenti illius viri lucubrationes conſulere. Vides quomodo ex creaturis, tanquam ex vngue leo, Deus à nobis intelligi poteſt? attamen quandiu ſumus in hoc corpore & peregrinamur à domino, hac ſimus communi cognitione contenti, quæ tamen parum lucis & claritatis in animis noſtris ingenerant. Nam ipſamet diuina eſſentia clare & diſtinctè à nobis intelligi non poteſt, niſi animus noſter liber & ſolutus ſit à corpore, & ſegregatus ab omni labe & concretione mortali. Vnde Gregor. Nazianzen. in oratione de obitu Cæſarij, ait, Dei paruum defluxum in hoc percipimus ſeculo, quale vel in ſpeculis imaginari poſſemus, aut ænigmatibus, poſt hæc fonte boni ipſius perfruemur, pura mente, puram veritatem intuentes, mercedemque hanc laboris hic exhauſti, inueniemus, & perfectius bono perfruamur perfecto, & illud contemplemur qui ſacræ finis eſt diſciplinæ.

Quia iuxta philoſophorum præcepta nomina ambiguæ & variæ ſignificationis, prius ſunt explicanda & interpretanda quam definienda, oportet, quid hoc nomen Deus ſignificet aperire, & curioſius rimari. θεὸς, hoc eſt, Deus, iuxta Damaſcen. libr. 1. capit. 12. dicitur, vel à θέειν, ideſt, currere vel diſponere vniuerſa, vel ab αἴθειν, ideſt, vrere nam Deus ignis eſt iniquitatem noſtram abſumens, vel à θεᾶσθαι, ideſt, intueri omnia, cùm nihil illũ latere poſſit, qui omnium rerum inſpector eſt. Intuetur enim omnia prius quam deducantur ad ortum, iuxta voluntatem eius quæ à tempore non pendent, & deſumpſit ex. 4. libr. Theologiæ Gregori. Nazianzen. Item Theodoretus in libr. de principijs ait. Mihi videntur primi homines Græciæ ſolos eos eſſe Deos putaſſe, quos nunc Barbarorum plurimi arbitrantur Deos eſſe, ſolem videlicet, lunam, terram, ſtellas cælumque ipſum. Videntes itaque hæc currentia, de natura eorum illius quem videbant, θεὸς, ideſt, Deos vel currentes nominabant, & tranſeripſit ex Platonis Cratilo hæc omnia Theodoretus. Dionyſius quoque. 12. capit. Diuin. nomin. ait. Deitas. Græcè θεότης, ideo dicitur, quod proſpiciat cuncta prouidentia, bonitateque omnigena, aut quod circum omnia currat cunctaque contineat, & ſe, repleat, & cuncta tranſcendat, quæ prouidentia eius gubernantur. Præterea Theophilus ſextus Antiochenæ eccleſiæ pontifex. libr. 1. ad Autòlycum ait, θεὸς λέγεται, διὰ τὸ τεθεικέναι τὰ πάντα ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ ἀσφαλείᾳ, καὶ διὰ τὸ θέειν. τὸ δὲ θέειν, ἐστὶ τὸ τρέχειν, καὶ κινεῖν, καὶ ἐνεργεῖν, καὶ τρέφειν, καὶ προνοεῖν, καὶ κυβερνᾶν, καὶ ζωοποιεῖν τὰ πάντα. Hoc eſt, Deus dicitur à verbo τίθημι, ideſt, pono, quia omnia in eo poſita ſunt, aut à verbo θέω curro, quia per omnia currit, & omnia mouet, in omnibus operatur, omnia alit & gubernat, & omnibus vitam tribuit. Poſtremam etymologiam huius nominis quæ cæteris videtur eſſe alienior à veritate, affert Clemens Alexandri. in poſtremis lineis primi Stromatis. θεὸς, inquit, παρὰ τὴν θέσιν εἴρηται, καὶ τάξιν τὴν διακόσμησιν. Hoc eſt, dicitur Deus quia diſponit & gubernat omnia.

Etymon nominis θεὸς. Damaſce. — *Theodoret.* — *Dij Græcorum.* — *Plato.* — *Theophilus Antiochen.* — *Clemens. Alexandr.*

Poſtquàm nominis huius θεὸς etymologiã explicauimus, de multiplici eius ſignificatione agendum eſt, de qua ſic ait Gregorius. 8. homil. Ezechielis. In ſcriptura ſacra, aliquando Deus nuncupatiue, aliquando eſſentialiter dicitur. Nuncupatiuè cum dicitur, Ecce conſtitui te Deum Pharaonis, & ſicut Moyſes ait, ſi quis hoc vel illud fecerit applica illum ad Deos, ideſt, ſacerdotes. Qui rurſum dicit. Dijs non detrahes, & ſicut Pſalmiſta ait. Deus ſtetit in Synagoga deorum, in medio autem Deos diſcernit. Eſſentialiter autem Deus dicitur, ſicut ad Moyſen dicitur. Ego ſum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob. Vnde Paulus volens nuncupatiuum Dei nomen ab eſſentiali diſcernere, de redemptore noſtro locutus eſt dicens. Quorum patres ex quibus Chriſtus ſecundum carnem qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula. Qui enim nuncupatiue dicitur, Deus inter omnia, qui vero eſſentialiter Deus ſuper omnia eſt. Vt ergo oſtenderet Chriſtum naturaliter Deum, non hunc Deum tantummodo, ſed Deum ſuper omnia eſſe memorauit. Quia electus quiſque, vel in exemplo iuſtitiæ, excellendo, dici Deus poteſt, ſed inter omnia, quoniam nuncupatiue Deus Chriſtus autem Deus eſt ſuper omnia, qui naturaliter Deus. Vnde cum Ezechiel, Deum ſublimem nominat. Hoc iterum inculcat Homil. 15. in eundem

Deus nuncupatiue & eſſentialiter dicitur. — *Exod 12. & 22.* — *Pſal. 81.* — *Exod. 3.* — *Ro. 9.* — *Ezech. 1.*

eundem prophetam.& Ambro.lib.5.de fide cap.2.

Deus de vna quaque perſona aut de tribus dicitur ſimul.

Deinde, Deus in ſacris literis pro tota interdum accipitur triade. vt deum tuum adorabis & illi ſoli ſerules. Interdum pro vnaquaque trinitatis perſona, præſertim ſi eodem in loco fiat mentio alterius perſonæ diuinæ. vt in Gen. 19. Pluit dominus ſuper Sodomam ſulphur & ignem à domino. & In Symbolo. deum de deo. & ad Ro. 1. ſegregatus in euangelium dei, quod ante promiſerat per prophetas, de filio ſuo. Hæc quæ nos fuſius explicauimus, breuiter innuit Cyrillus. libro. 9. Theſauri capit. 3. Item. S. Th. 1. parte. q. 39. Art. 4. eandem ſententiam amplectens, ſic explicauit. Quandoque hoc nomen deus ſupponit pro eſſentia, vt cum dicitur. Deus creat. Quia hoc prædicatum competit ſubiecto ratione formæ ſignificantæ, quæ eſt deitas. Quandoq; vero ſupponit, pro perſona vel vna tantum. Vt cum dicitur. Deus generat. Vel pro duabus. vt cũ dicitur Deus ſpirat vel pro tribus vt cũ dicitur. Regi ſeculorũ immortali inuiſibili ſoli deo, 1. Timo. 1. Hęc ille.

Quatuor modis deus accipitur in ſcripturis.

Adhuc ſunt etiam nonnullæ huius nominis acceptiones æquè ac ſuperiores commendandæ memoriæ, de quibus optimus auctor Euthy. Pſal. 49. ſic ſcribit. Nomen Deus apud ſcripturam quatuor aſſumitur modis. Et primo quidem deum dicimus illũ qui rerum omnium creator eſt & dominus. Secundo per ſimilitudinem & imitationem

Pſal. 49.

Deum appellari videmus. vt in Pſalm. Deus deorum dominus locutus eſt, & vocauit terram à ſolis ortu vſq; ad occaſum, id eſt Deus ſanctorum aut principum locutus eſt per prophetas. (Vel deorum appellatione eos intellige qui ad imaginem dei procreati, integram & incorruptam imaginem ſeruarunt.) Item. Deus ſtetit in ſynagoga deorum, in medio autem Deos diiudicat. Et, Ego dixi dij eſtis & filij excelſi omnes. Item. Drjs non maledices, & principibus populi tui non dices malum. Manifeſtum eſt enim huiuſmodi nomine, eos vocari, qui per virtutem deum verum imitantur, quique veluti principes & Iudices, regendo, imperando, iudicando deo ſimiles facti ſunt. Hac ſecunda acceptione apoſtoli vocãtur Dij. Vnde Hieron. circa principium. lib. 3. in Mat. ait. Cum enim dixiſſet Chriſtus apoſtolis. Quem me dicunt eſſe homines. Subiecit. Vos quem me eſſe dicitis. Hoc eſt vos dij quẽ me exiſtimatis

Pſal. 81.

Exod. 22.

Tertio modo, ait Euthy. ibidem, deum dici inuenimus iuxta analogiam, eo modo quo Moyſes Pharaonis deus dictus eſt. Veluti qui magna aduerſus illum miracula & prodigia operabatur, qui eum caſtigabat, qui pro arbitrio flagella inferebat, qui ſententiæ ſuæ prophetam habebat Aaron, & demum qui vitæ & mortis dominus ab illo eſſe ferebatur. Nec diſſentit ab illo Hiero. Ezechie. 44. cum ait. Deus in ſcriptura dicitur qui habet poteſtatem iudicandi de hominibus. Vnde in Pſa. Deus ſtetit in Synagoga deorum. Differt, inquit, Euthy. eodem loco, hæc ſignificatio à ſecunda. quia hic ſimpliciter non dicitur deus, ſed cum adiectione, Deus Pharaonis.

Quarto, inquit Euthy. dicitur deus ex colentium errore, iuxta quam ſignificationem legimus. Ite & clamate ad deos quos elegiſtis. Et iterum. Non facietis vobis deos argenteos aut aureos. Nec ab illo diſsidet Chryſo. ho. 8. in poſteriorem epiſto. ad Corin. Solet, inquit, ſcriptura ſæpe vocare deũ, non à dignitate eius qui ſic appellatur, ſed ab Infirmitate ſubditorum. Vt quando Mamona dominum dicit, aut ventrem deũ. quorum deus venter eſt, & gloria in confuſione ipſorũ. At non ſimpliciter vel venter deus vel Mamona dominus, ſed illorũ tantũ dominus, qui ſeſe illis ſubmittunt. Hæc ille. Locus exigebat vt de origine Idololatriæ aliquid ſcriberemus, attamen hanc rẽ diligenter explicabimus in titulo obſeruationũ ſcripturarum.

Nomẽ Θεὸς, cũ articulo. & ſine eo cuius ponderis.

Porrò diligenter aduerte. nomen iſtud Deus interdum abſque articulo poni, & tunc ex antecedentibus intuendum eſt an de deo vero dicatur, vel de falſo, nam de ambobus dicitur. Deinde his addit Aug. lib. 1. quæſt. in Gen. quæſt. 105. ſi articulus additus nomini deus ſit, euidentiſsime verus deus ſignificatur. vt Gen. 33. Propter hoc vidi faciem tuam, quemadmodum cum videat aliquis faciem dei. Lege titulum noſtrum de articulo & eius Emphaſi.

Cum idem nomen tam deo vero quam falſo in ſcripturis tributum ſit, oportet omnem lapidem mouere, & ingentem adhibere curã, ne labamur verbo, ſed diſtinguere ſciamus quando deo vero, & quando falſo nuncupatio hæc deferenda ſit. Nam ſi ita hallucinati fuerimus, vt luci, tenebrarum nomen aſsigne

 mus,

Iſai.5. mus,audiemus vtiq; quod ait Iſaias. Væ qui dicunt bonum malum & malum bonum, po nentes tenebras lucem & lucem tenebras. Quare oportet Irenæi verba in promptu habere.lib.3.cap.6.quæ ſic ſe habent. Cum eos qui non ſunt Dij ſcriptura nominat, non in totum oſtendit illos eſſe deos,ſed cum aliquo additamento & ſignificatione, per quam oſtendunt non eſſe dij.Quemadmodum apud Dauid.Dij gentium Idola dæmoniorum. Et, Deos alienos non ſectabimini. Ex hoc quod dicit. Dij gentium, in malam accipitur partem.Nam gentes verbum domini neſciebãt, & alienos deos nominans eos abſtulit quod ſint dij.Et Iſaias. Confundantur omnes qui blaſphemant Deum, & ſculpunt inutilia, & ego teſtis,dicit dominus. Abſtulit quod ſint dij,ſolo autem vtitur nomine, ad hoc vt ſciamus de quo Deo dicit. Et Ieremias. Dij qui non fecerunt cælum& terram,pereant de terra,quæ eſt ſub cælo. Ex eo quod participationem eorum adiecit, oſtendit eos non eſſe deos,& parum infra addit Irenæus. Et Paulus de Antichriſto loquens,ait. Qui aduerſatur & extollit ſe, ſupra omne quod dicitur Deus,vel quod colitur,eos qui ab ignorantibus Deum,dij dicuntur,ſignificat,hoc eſt idola.Etenim pater omnium,Deus dicitur & eſt; & non ſuper hunc extolletur Antichriſtus, ſed ſuper eos qui dicuntur quidem, non ſunt autem dij. Alio etiam ſigno diſtingui poſſe Deum verum à falſo ſcribit Orige. homi. 14. Nu.circa principium.In Hebræorum,inquit, literis nomen Dei diuerſe ſcribitur. Aliter enim ſcribitur Deus quicunque Deus, aliter Deus ipſe,de quo dicitur.Audi Iſrael, dominus Deus tuus,Deus vnus eſt.Iſte ergo Deus Iſrael,Deus vnus,& creator omnium,certo literarum ſigno ſcribitur, quod apud illos tetragrammaton dicitur. Si quando vero ſub hoc ſigno ſcribitur Deus, nulla eſt dubitatio quin de Deo vero dicatur, ſi quando vero alijs,ideſt,communibus literis ſcribitur,incertum habemus vtrum de Deo vero, vel de aliquo ex illis dicatur,de quibus apoſtolus,ſunt qui dicantur dij ſiue in cælo ſiue in terra,ſicut ſunt dij multi & domini multi, nobis tamen vnus eſt Deus pater,&c.

Deus verus à falſo quo modo ſcißingitur.

Loc⁹ Pauli.

Cum nomina quę Deo tribuuntur ex humanis rebus deſumpta ſint,vt Deus ab hominibus cognoſci potuit, ſic nomina illi indita ſunt. Atque ideo cum diuina eſſentia, ab humano obtutu conſpici non poſſet,ex creaturis,veluti per gradus, ad eius cognitionem conſurgit.Hoc dupliciter,aut per negationes, & ablationes tantum,vt cum Deus, inuiſibilis & incomprehenſibilis,vocatur, & per negationes quæ poſitionibus ſuperueniunt, vt cum dicimus,Deus non eſt bonus, ſed, vt ita dicam,ſupra bonus,non eſt ſapiens,ſed ſupra ſapiens,non eſt vita,ſed ſupra vita. Et nomina per negationes effecta,maximè Dei infinitati conueniunt,præcipue ſi ſint excellentis negationis nomina. Aut ſecundo per poſitiones Deus cognoſcitur,vt ſapiens, bonus, & hæc non tam diuinam infinitatem explicent ac ſuperiora. Quapropter cum nomina ex rebus ſenſibilibus trahant originem, nequeunt diuinam eſſentiam nobis exacte referre & ante oculos ponere, ſed illis, vt adminiculis vtimur, vt ad diuina aliquo modo ſubleuemur. Ideo, (vt ait Iuſtinus in admonitorio).Quando Deus ad Hebræos miſſurus erat Moyſen,nullum peculiare nomen ſui ipſius Deus illi inſinuauit. Neque enim Deo proprium nomen aptari poteſt; quippè cum nomina ſubiectis rebus, quæ diuerſa ſunt, declarandis apponuntur. Deo autem neque quiſquam fuit prior, qui ei nomen imponeret, nec ipſe ſeipſum nominare oportere conſtituit,vnus & ſolus exiſtens, vt ipſe per prophetas ſuos teſtatur, inquiens. Ego primus & nouiſsimus, & præter me non eſt alius Deus, ob id igitur nullius nominis Deus fecit mentionem, cùm Moyſen ad Hebræos deſtinaſſet, ſed vi cuiuſdam participij, ſe vnum & ſolum Deum myſticè docuit.Ego ſum exiſtens. Diſtinguens ſe ab his qui non ſunt, vt homines cognoſcant' errantes,ſe eſſe cultores deorum, qui non ſunt. Et Auguſtin.libr. 1.de doctri. Chriſtian. cap. 6. ait. Deus cum de illo nihil dignè dici poſſit,admiſit humanæ vocis obſequium,& verbis noſtris, in laude ſua gaudere, nos voluit. Nam inde eſt quod & dicitur, Deus. Non enim reuera in ſtrepitu duarum ſyllabarum ipſe cognoſcitur, ſed tamen omnes Latinæ linguæ ſocios, cum aures eorum ſonus iſte tetigerit, mouet ad cogitandam excellentiſſimam quandam immortalemque naturam, & capit. 8. addit. Vnde omnes qui de Deo cogitant, viuum aliquid cogitant, quia viuentia non viuentibus anteponunt. Deinde ſi vitam vegetantem ſine ſenſu inuenerint, (qualis eſt arborum,) præponunt ei ſentientem, qualis eſt pecorum, & huic rurſus

Iſaie.41.

Exod.3.

ſus intelligentem, qualis eſt hominum. Quã cum adhuc mutabilem viderint, etiam huic aliquam incommutabilem coguntur præponere, illam ſcilicet vitam quæ non aliquando deſipit, aliquando ſapit, ſed eſt potius ipſa ſapientia; ſapiens enim mens, id eſt adepta ſapiẽtiam, antequam adipiſceretur non erat ſapiẽs. At vero ipſa ſapientia, nec fuit vnquam inſipiens, nec eſſe vnquam poteſt.

Poſtquam ambiguitati nominis huius, nõ nihil lucis attulimus, oportet conſtituere de quo Deo nobis ſermo ſit futurus, verum vt huic quæſtioni ſatisfaciam, hac vtendum diſtinctione. Ex numero deorum, alius eſt verus, alius falſus. Nos equidem hoc in loco, relictis dijs falſis, ad verum Deum definiendum aut potius deſcribendum ſermonem tandem conuertamus, verum in hoc differunt, definitio à deſcriptione, quod definitio ex vi & natura rei, rem apertam facit, at hæc natura, nobis in deo, ignota eſt. Deſcriptio verò, ex his

Dei deſcriptiones aliquot. quæ aduentitia ſunt conſtat. Dicitur deſcriptio quaſi adumbratio quædam pictoris, & primæ picturæ lineamentum rude. Et ideo non perfectè rem oſtendit, nec ante oculos

Iuſtinus. ponit. Igitur Iuſtinus Martyr hac vtitur deſcriptione, in Tryphone parum poſt principium. Deus eſt, quod in eodem ſimiliq; habitu ac ſtatu ſemper eſt, cæteriſq; omnibus cur

Baſilius. ſint cauſa eſt. Baſilius ho. 1. Exaeme. Sic. ἐστὶν ἡ μακαρία φύσις, ἡ ἄφθονος ἀγαθότης, τὸ ἀγαπητὸν πᾶσι τοῖς λόγου μετειληφόσι, τὸ πολυπόθητον κάλλος, ἡ ἀρχὴ τῶν ὄντων, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, τὸ νοερὸν φῶς, ἡ ἀπρόσιτος σοφία. Hoc eſt, Deus eſt natura beata, immenſa bonitas, diligibile quiddam, ab his, qui ratione ſunt prædit, pulchritudo quæ ab omnibus deſideratur, principium rerum, fons vitæ, lux ſpiritualis, ſapientia, quam

Suidas. nullus aſſequi poteſt. Suidas in dictione θεός, hac vtitur deſcriptione. θεὸν εἶναι δοξάζουσιν Ἕλληνες, ζῶον ἀθάνατον, λογικόν, τέλειον, νοερόν, ἐν εὐδαιμονίᾳ, κακοῦ παντὸς ἀνεπίδεκτον, προνοητικὸν κόσμου τε καὶ τῶν ἐν κόσμῳ, δημιουργὸν τῶν ὅλων, καὶ ὥσπερ πατέρα πάντων. Hoc eſt, Greci deum eſſe arbitrantur, quod immortale, rationale, perfectum, ſpirituale, & beatum eſt, quod malum recipere non poteſt, quod mundum & quæ in mundo ſunt, gubernat, quod creauit

Cicero. omnia, & eſt omnium pater, Cicero in. 1. Tuſculana ſic. Deus eſt quod ſentit, quod ſapit, quod vult, quód viget, & cæleſte, diuinum & æternum eſt. Attamen præſtantiores ſunt illæ deſcriptiones Dei, quæ per negationes conficiuntur, ſic exactè Deum ſignificare volentes, non quicquam de eo, vt inquit diuinus Plato affirmamus, ſed ad negationes con

fugimus. Interrogante enim Socrate Ti- *Plato.*

mæum, quid Deus eſſet, reſpondet ille, quid *Timæus.*

non eſt quidem noui, quid verò ſit non noui. Nam neque corpus, nec colorem, nec angelum, nec eius quidpiam generis, ſed his præſtantiorem eſſe, intelligo. Quapropter nonnunquam ſubiectum ornat huiuſmodi definitiones, cùm ab inferioribus omnibus, ipſum ſeiungat.

Ex ſuperiori diſputatione collegimus ho- *Angeli an*

mines in ſcripturis deos appellari, eſt tamen *vocētur dij.*

dubium an angeli etiam poſsint Dij vocari. Cui quæſtioni Auguſt. Pſalm. 134. reſpondet, inquiens. In ſcripturis neſcio vtrum, vel poſsit vel facile poſsit reperiri aperte dictos

angelos Deos. Sed cum de domino Deo di- *Pſal. 95.*

ctũ eſſet. Terribilis ſuper omnes deos. Cur dixerit, continuo veluti exponendo, ſubiungit. Quoniam Dij gentium dæmonia. Non ergo dij ſine additamento. Sed dij gentium dæmonia. Atque hoc ita eſſe factum ea cauſa potiſsimum occurrit, ne homines ad hoc ædificarentur, vt miniſterium ſanctis angelis exhiberent, quod nec ipſi exhiberi ab homi-

nibus volunt, niſi illi Deo, qui & ipſorum & *Ex Apoca.*

hominum Deus eſt. Hanc totam quæſtio- *19. & 22.*

nem abſoluit apoſtolus. 1. Corinth. 8. cum inquit. Nam & ſi ſunt qui dicantur dij, ſiue in cælo, ſiue in terra, nobis tamen vnus eſt deus,

&c. Item Chryſoſtom. homi. 22. in Geneſ. in- *Chryſoſt.*

quit. Homines filij Dei dicuntur, angeli nun

quam. Atqui de angelis, inquit. Qui facit an- *Pſal. 103.*

gelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flam-

mam ignis. De hominibus autem. Ego dixi *Pſal. 81.*

dij eſtis & filij excelſi omnes, & iterum Iſaias *Iſaiæ. 1.*

ait. Filios genui & exaltaui. Poſtremo Theo- *Theophyl.*

phyla. ad Coloſenſ. 1. ait. Hominem nominat Apoſtolus imaginem Dei, & filium Dei. Angelum autem nuſquam. Illic enim angelicæ naturæ altitudo ſtatim homines ad impietatem præcipitaſſet, exiſtimantibus eiuſdem eſſe dignitatis cum Deo. In homine autem tenuitas & humilitas munit eos, ne tale quiddam ſuſpicentur. Attamen ab illis diſ-

ſentit Hieronymus. c. 3. commen. Danielis, cu- *Angeli dij*

ius ſunt verba. Angeli dij, vel Dei filij ſæpiſsi- *& filij Dei*

mè nuncupantur in ſcriptura, vt apud Da- *dicuntur.*

nielem. Species quarti ſimilitudo filij Dei, quem poſtea angelum ipſe vocat. Verum, præfigurabat iſte filius Dei, dominum Ieſum,

qui ad Fornacem deſcendit inferni, quo eos
qui tenebantur incluſi mortis vinculis liberaret.
Iob. 2. Et alibi. Venerunt filij Dei vt ſtarent coram
domino. Nec ab illo diſsidet Orige. ho.
8. in Exodum, cuius hæc ſunt verba. Nõ ſint,
Exod. 20. inquit ſcriptura, alieni dij præter me, ſi dixiſſet.
Non ſint dij præter me abſolutior ſermo
eſſet nunc quia dicit. Non erunt tibi dij alie-
1. Cor. 8. ni præter me, non negauit angelos eſſe Deos.
Hinc Paulus ait, ſiquidem ſunt qui dicuntur
Pſal. 49. dij, ſiue in cælo ſiue in terra, & addit, & ſicut
ſunt dij multi, ita domini multi. Nobis tamen
vnus eſt Deus, &c. & alibi. Quoniam
Pſal. 81. Deus magnus, terribilis ſuper omnes deos.
Et Deus deorum dominus locutus eſt, & alibi.
Deus ſtetit in Synagoga deorum in medio
autem deos diſcernit. Et Plato in Apologia.
ſi, inquit, dæmones deorum filij ſunt, quis
nam hominum filios quidem deorũ eſſe putet,
deos vero neget? Gregor. quoque. 2. Moral.
cap. 2. cum ait, Iob, quadam die cum veniſſent
filij Dei, vt aſsiſterent coram Domino.
ipſe exponit. Qui dei filij, niſi electi angeli vocantur?
Et ſ. ferbin. capit. 16. Et quod maxime
vrget, cum diſputat Sanct. Thomas. 1. 2. q.
98. art. 3. An lex vetus fuerit data per angelos,
poſtquam aſſerit ab illis fuiſſe latam, rationibus
& teſtimonijs egregijs ſtipatus. Arguit
contra ſe, ex Exod. capi. 20. vbi dicitur.
Locutus eſt dominus ſermones hos, & ſubdit.
Ego ſum Deus tuus. & capit. 3. Ego ſum
An latio legis tribuenda ſit angelis an filio Dei. Deus patris tui, Deus Abraham, deus Iſaac,
deus Iacob. loquitur ergo deus non angelus.
At ipſe nodum ſoluit hunc in modum. Dicendum:
quod ſicut Gregor. dicit, in principio
Moralium. Angelus, qui Moyſi apparuiſſe
dicitur, modo angelus, modo dominus memoratur,
In præfatione moralium cap. 1. angelus videlicet, propter hoc,
quod exterius loquendo ſeruiebat. Dominus
autem dicitur, quia interius præſidens, loquendi
efficaciam miniſtrabat. Et inde eſt etiam
quod quaſi ex perſona domini angelus loquebatur.
Hæc ille, eiuſdem opinionis aſſer-
Cyrillus. tor eſt Cyrillus. lib. 3. in Ioann. cap. 3. nempe
quod angelus locutus ſit, etiam ſi dominus
vocetur aut potius Deus, nam Elohim vocatur
iuxta Hebræam veritatem. Multi tamen
Euſebius Cæſarienſis. viri clari ab illorum iudicio recedunt, qui affirmant
filiũ fuiſſe locutũ, vt Euſebius. lib. 1.
Demonſtra. Euãgelicæ. c. 3. ait. ἐπάκουσον γοῦν
ὡς πάλιν αὐτὸς ὁ Μωσῆς τὸν ἐπιφανέντα τοῖς θεοφιλέσι,
καὶ πολλάκις χρηματίζοντα αὐτοῖς τὰ ἀναγεγραμμένα,
ποτὲ μὲν θεὸν καὶ κύριον, ποτὲ δὲ καὶ ἄγγελον
θεοῦ προσαγορεύει. θεὸς μὲν γὰρ καὶ κύριος τῶν θεοφιλῶν
ἀνδρῶν ἀναγορευόμενος, ἄγγελος δὲ τοῦ ἀνωτάτω πατρός.
Hoc eſt. Audi igitur quomodo ipſe Moyſes,
vocat illum qui ſanctis appareb at, & illis
largiebatur oracula, nonnunquam quidem
Deum & dominum, nonnunquam vero angelum.
Dominus quippe & Deus erat amicorum
Dei, ſed ſupremi patris angelus, & *Tertullianus.*
Tertullianus in lib. aduerſus Iudæos. capit.
de natiuitate Chriſti, ait. Qui ad Moyſem loquebatur,
ipſe erat Dei filius, qui & ſemper
videbatur. Deum enim patrem nemo vidit
vnquam, & vixit, & ideo conſtat ipſum Dei
filium Moyſi eſſe locutum, & dixiſſe ad populum.
Ecce mitto angelum meum ante faciem
tuam, id eſt, populi, qui te cuſtodiat in
itinere, & introducat in terram quam præparaui
tibi. Populũ introducturus erat Ieſus in
terram promiſsionis, non Moyſes. Angelum
quidem dixit eum, ob magnitudinem virtutum,
quas erat editurus, (quas virtutes fecit
Ieſus Naue) & officium prophetæ nunciantis
ſcilicet, diuinam voluntatem, ſicut & præcurſorem
Chriſti futurum Ioannem, angelum
appellat, per prophetam ſpiritus dicens
ex perſona patris. Ecce mitto angelũ meũ ante
faciem tuam id eſt Chriſti. Nec nouum eſt
Spiritui ſancto, angelos appellare eos, quos
miniſtros ſuæ virtutis Deus præfecit. Ambroſi.
quoque ad Colo. 1. ſuper hunc locum.
Qui eſt imago, ait, imago dicitur filius, vt
cum apparet in figura humana aut igne, non
ipſe pater intelligatur eſſe, ſed filius, & Cantacuzenus
in apologia. 1. circa principium,
& Phili. presbyteri lib. 2. in Iob. capit. 20. & *Euſebius.*
iterum Euſebius Cæſarienſis: libr. 1. hiſtor.
ca. 2. poſt lõgam diſputationem, hæc ſubdit.
καὶ μὴν οὐδ' ὅσιον ἀγγέλων καὶ λειτουργῶν
θεοῦ τὰς ἀναγεγραμμένας θεοφανείας ὑπονοεῖν
θέμις. ἐπειδὴ καὶ ὁπότε τις αὐτῶν ἀνθρώποις παραφαίνεται,
οὐκ ἐπικρύπτεται ἡ γραφή, ὀνομαστὶ οὐ θεόν,
οὐδὲ μὴν κύριον, ἀλλ' ἀγγέλους χρηματίσαι λέγουσα,
ὡς διὰ μυρίων μαρτυριῶν πιστώσασθαι ῥᾴδιον.
Hoc eſt, non licet diuinas apparitiones, quæ
in ſcripturis traduntur angelis & Dei miniſtris
tribuere, nam cum angelorum aliquis
hominibus apparet, non tacet ſcriptura, non
enim Deum aut dominum vocat, ſed angelum,
vt multis teſtimonijs poſſumus confirmare,
& iterum eandem rem tractat. capit.
3. Ego tamen arbitror cum Deum loquentem
lex inducit, dum Hebraico nomine
Elohim appelletur, nil obſtare quin ange-

lo tribui poſsit, nam. Exod. 3. qui dicit. Ego ſum Deus patris tui, Deus Abraham, &c. parum ſupra Angelus vocatur iuxta Hebræ. quamuis in codicibus Latinis ſic legatur. Apparuit ei dominus in flamma ignis. Sed ſi cũ loquitur Deus & illi Hebraicum nomen ineffabile inditum eſt, abſque dubio eſt verus Deus, vt Exod. 20. non videtur angelo poſſe conuenire. Ecce ergo quomodo in ſcripturis angeli vocantur Deus & filij Dei; etiam ſine addito, quamuis non negauerim frequentius cum addito Deos appellari, vt Auguſt. dixit, & ita diſsidium inter Auguſtinum ex vna parte, & Hieronymum & Origenem ex alia facile componitur & conſopitur.

Angelus, quoq; ſimilitudo Dei aduerſus Theoph.

Suboritur tamen dubium ex Theophylacti verbis à nobis ſuperius allatis, in quibus affirmat, hominem quidem in ſcripturis imaginem Dei vocari, angelum tamen nunquam. A quo libenter diſſentit Sanct. Tho. prima parte. quæſt. 93. articu. 3. & probat ex Grego. dicenti in quadam ho. Angelus dicitur ſignaculum ſimilitudinis; quia in eo ſimilitudo diuinę imaginis inſinuatur expreſſa.

Ezechi. 28

Deinde ratione, quia ratio imaginis eſt in intellectuali natura; & ſic imago Dei eſt magis in angelis quam in hominibus, quia intellectualis natura perfectior eſt in eis. Et ideo cum quantum ad intellectualem naturam, angelus ſit magis ad imaginem Dei, quam homo, ſimpliciter concedendum eſt angelum magis eſſe ad imaginem Dei, hominem autem ſecundum quid. At dices, Theophy. tantum dicit in Paulo non inueniri. Sed profecto non tam laborat ipſe de Paulo, quam de tota ſcriptura, & ipſa veritate decernit.

Axioma Theologicũ

Si quis diligenter ſuperiori diſputationi noſtræ, animum adhibuit; noſſe potuit nomina aut vni Deo, hoc eſt Trinitati, aut ſingulis perſonis imponi poſſe. Nam vt inquit Aretha cap. 7. Apocalyp. Nihil eorum quæ in diuina natura conſpiciuntur, inuenire licet appropriatum alicui trium ipſius perſonarum, præter id vnum quod hypoſtaticè ipſi ſcilicet Chriſto conuenit. Et iterum in eodem. cap. Nil in beata Trinitate appropriatum conſpicitur, præter ipſas proprietates perſonarum conſtitutiuas, & rurſum. 1. cap. idipſum repetit. Item Damaſce. lib. 1. capi. 9. & 2. ait. Quæcunque habet pater filij ſunt, præter innaſcendi proprietatem, quæ non ſignificat ſubſtantiæ differentiam, nec dignitatis, ſed ſubſiſtentiæ modum, & Theodoretus in Dialogo qui inſcribitur, Immutabilis. Hoc eſt, quod Scholaſtici dicunt, in Trinitate omnia ſunt communia, vbi non eſt relationum oppoſitio.

Scholaſtici.

Vnde cum ſint quatuor relationes, paternitas, filiatio, communis ſpiratio, proceſsio, tres ex eis conſtituunt perſonas, nam communis ſpiratio duabus conuenit perſonis; vt relatio principij dicitur paternitas, relatio procedentis à principio filiatio. Proceſsio amoris, non habet nomen proprium, nec relationes quæ ſecundum ipſam accipiuntur, ſed relatio principij huius proceſsionis, ſpiratio, relatio procedentis, proceſsio vocatur. His vtcumque prælibatis, notandum eſt quod Theologia coniuncta vocatur, quando nomina aut prædicationes conueniunt toti Trinitati, vt ſapiens, miſericors, iuſtus, illuminator. Separata Theologia, quando vni tantum perſonæ, vt tres illæ relationes oppoſitæ, quarum vna quæque, vnam conſtituit perſonam, & illa nomina quæ ad redemptionem noſtram ſpectant tantum filio tribuuntur, vt pati, mori, ſepeliri, tertio die excitari, &c.

De Theologia coniuncta & ſeparata.

Verumtamen vt hæc coniuncta Theologia melius intelligatur, aduertendum quod nomina quæ de Deo dicuntur, aliqua ſunt negatiua, quę non quid eſt ſecundum ſubſtantiam, ſed quid non eſt, ſignificant, vt (increatus, incorporeus, inuiſibilis, ineffabilis, incircunſcriptus, immutabilis, incomprehenſibilis, & hęc, ſine principio, incorruptibile, ingenitum) quid non eſt indicant, hoc eſt quod non incipit eſſe, neq; corrumpitur, neq; creatur.

Nomina negatiua.

Alia nomina ſignificant habitudinem quãdam Dei ad creaturas, vt dominus, rex, paſtor, conditor, & huiuſmodi nomina reſpectum Dei ad ea, quæ à Deo ſunt demonſtrant. Nam eorum quibus dominatur, dicitur dominus, & eorum quos regit; rex, & conditorum, conditor, & eorum qui ab eo paſcuntur, paſtor, & hæc nomina ex creaturis referuntur ad Deum, ſed in Deo nõ eſt aliqua realis relatio eius ad creaturas, (nam nullæ ſunt in Deo reales, demptis quatuor ſupradictis) ſed ſecundum rationem tantum, in quantum creaturæ referuntur ad ipſum. Et ſic nil prohibet huiuſmodi nomina importantia relationem ad creaturam prædicari de Deo ex tempore, non propter aliquam mutationem ipſius, ſed per creaturæ mutationem. Sicut columna ſiniſtra fit dextera homini,

mini, nulla mutatione circa ipſam exiſtente, ſed in homine ipſo. Alia naturam ſignificant diuinā aut operationem. vt iuſtus, bonus, ſapiens, ſanctus. Hæc omnia de tota trinitate dicuntur. Diſcretæ autem theologiæ ſunt, Pater, filius, ſpiritus ſanctus, ingenitum, genitū & procedens. quę nō ſubſtantiæ ſunt indicatiua, ſed habitudinis ad inuicē, & modi. ſubſiſtēdi & quæcumq; ſpectant ad incarnationē. In his enim neque pater neque filius, neque ſpiritus, vlla ratione communicāt, niſi ſecundum acceptationem, & ſecundū ineffabilem miraculorū operationem, quæ homo factus Chriſtus operabatur, vt immutabilis deus, & Dei filius. aut vt S. Thomę verbis vtar. 3. par. q. 3. art. 4. Aſſumptio duo importat, actū aſſumentis, aut terminum aſſumptionis. Actus aſſumentis procedit ex diuina virtute, quæ eſt communis tribus perſonis, ſed terminus aſſumptionis eſt perſona. Ideo id, quod eſt actionis in aſſumptione, commune eſt tribus perſonis ſed id quod conuenit ad rationem termini, conuenit ita vni perſonæ quod non alij, tres enim perſonæ fecerunt vt humana natura vniretur vni perſonæ filij. Hæc omnia quæ nos breuiter perſtringimus, diuinitus proſequitur Dionyſi. in libr. de diui. nomi. capit. 2. cuius verba hoc in loco carptim inſerenda duximus. Omnes, inquit, Deo dignæ denominationes, non per partes, ſed in tota ac perfecta ac integra & plena deitate à ſcripturis ſanctis celebrantur, & omnes ipſæ, indiuiduæ abſolutęque præter omnem obſeruationem, integræ totæ deitati tribuuntur. Dicendum itaque illud euangelij. Quid me interrogas de bono? nemo bonus niſi ſolus deus, de tota deitate oportere accipi. Namque vt verbum quoque ipſum natura bonum, ait ego bonus ſum. Et quidam ex prophetis prędicat ſpiritum bonum. Item illud Ego ſum qui ſum, niſi de tota deitate intelligatur, quomodo illud intelligent. Hæc dicit qui eſt qui erat, qui venturus eſt omnipotens. & illud. Tu autem idem ipſe es. & vita totius trinitatis eſt, & dominatus. pulchritudo quoque & ſapientia. Dicendum igitur quod ſcriptura ſacra, alia coniunctè tradit, alia diſcretè. & neque coniuncta dirimere, nec diſcreta confundere fas eſt. Coniuncta quidem totius deitatis ſunt, quæ eminentiſſimæ ſunt priuationis, quod ſupra bonitatē, ſupra deitatem, ſupra ſubſtantiam, ſupra vitam, ſupra ſapientiam ſit. Quibus & cauſalia nomina adiiciuntur, bonum ſcilicet, pulchrum, quod eſt viuificum, quod ſapiens eſt, & quæcunque ex ipſius benigniſſimis donis, ab omnium cauſa, denominationē accipiunt. Porrò diſcreta ſunt patris ſuperſubſtantiale nomen & perſona, filijque ac ſancti ſpiritus, cum nullum inter has perſonas commerciū, aut communitas inueniatur. Eſt præterea diſcreta Ieſu ex nobis ſumpta, perfecta immutabiliſque ſubſtantia, & quæcūque ſunt illius benignitatis, & carnis aſſumptæ ſubſtantialia ſacramenta.

Dionyſius areopagita

Luc. 18.

Matt. 20.

Neemia. 9.

Ονόματα ὑπεροχικῶς ἀφαιρετικῶς διττολογικὰ ὀνόματα.

Cum nomina multa de deo dicantur, vt à nobis explicatum eſt, diligenter conſiderare & inquirere oportet, quæ maxime diuinæ congruant naturæ? Quam quæſtionem ſoluens Diony. in libr. cæleſtis Hierarchiæ capit. 2. inquit, In diuinis negationes quidem veræ ſunt, affirmationes vero nequaquam tantis arcanorum tenebris congruunt. Non enim iuſtus, ſapiens, creator, potens, tam exprimunt diuinam maieſtatem, quàm inuiſibilis, incomprehenſibilis, infinitus, incircunſcriptus.

Eſt deinde aduertendum quod in commentarijs in Iob titulo Hieronymi legimus, quanuis non negarim ipſum Hieronymum, in libris aduerſus Rufinum editis eos commentarios à ſe ſcriptos fateri. Attamen quiſquis ſit illorum commentariorum auctor capit. 24. illius libri ait. Prototypon nomen maius eſt quam deductio nuncupata. Nam quicunque ſanctorum poteſt dici miſericors, verax, iuſtus, nemo tamen eorū rectè dicitur, miſericordia, veritas, Iuſtitia. Vnde in Iob di- dicitur. obliuiſcatur eius miſericordia. Item Orige. Ho. 1. ex quatuor illis quas in Cantica Salomonis edidit, ait. Ipſarū virtutū ſubſtātiā Chriſto ſolemus tribuere. q & frequēter inuenies in ſcripturis diuinis pro locis & opportunitatibus aptari. Inuenimus nāq; ipſum, & iuſtitiā dici & pacē & veritatē, vt in Pſal. Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt, & veritas de terra orta eſt, & iuſtitia de cœlo aſpexit. Quin & Augu. tracta. 39. ſuper Iohannem ait. Pater dicitur verax, filius veritas, quid cogitamus eſſe amplius? Quibus dicimus, quod cum dicitur pius homo, plus eſt ipſa pietas, pius enim à pietate, non pietas à pio. Poteſt enim eſſe pietas, & ſi ille qui pius erat factus eſt impius, ipſe perdidit pietatem, pietati nil abſtulit. Quid item

Origenes in vltimis li- neis eius.

Auguſt.

pulcher

pulcher & pulchritudo? plus eſt pulchritu-
do quam pulcher, pulchritudo enim facit
pulchrum, non pulcher facit pulchritudinē.
Caſtus & caſtitas? caſtitas enim planè plus eſt
quam caſtus, ſi enim caſtitas non eſſet, vnde
eſſet iſte caſtus non haberet. Si autem nolue-
rit eſſe caſtus, caſtitas integra perſeuerat.
Pòſt exponit quomodo quamuis pater dica-
tur verax, filius veritas non repugnet perſo-
narum diuinarum æqualitati. Denique Theo
Theophy. phyl. 2. Corinthi. 5. exponens hunc locum,
Eum qui non nouit peccatum, pro nobis
peccatum fecit, ait. Non dixit quod ſe pec-
catorem fecit, cæterum peccatum, quod ma-
ius eſt.

Logici hanc regulam his verbis protuliſ-
ſent. Abſtractum in diuinis plus ſignificat,
quam concretum, vt. 1. Ioann. 5. ſpiritus teſti
ficatur, quod Chriſtus eſt veritas, & Ioan. 11.
Ego ſum reſurrectio & vita. & ad Rom. 9. op-
Loc° Pauli. tabam, (nempe quando Iudaiſmo addictus
eram,) ego ipſe, qui nunc Chriſtum colo in
ſpiritu meo, Anathema eſſe à Chriſto, plus eſt
inquam anathema quam ſi dixiſſet Anathe-
matizatum, ideſt, vellem vt me perderet Chri
ſtus vt Iudęos incredulos conſeruarem, aut, vt
ipſe dicit, vellem eſſe ipſa perditio, ſi modo il-
los conſeruare poſſem, & ad Chriſti fidem per
trahere.

Sequitur aliud documentum præcedenti-
bus non inferius, ex Diony. in lib. diui. Nomi.
cap. 7. Solenne, inquit, eſt Theologis paſsio-
ne reciproca, in Deo quæ ſunt priuationis aſ-
Regula. ſerere. Atque ita inuiſibilem aiunt ſanctæ lite
Theologica ræ clariſsimam lucem, & eum qui celeberri-
mus, & eum qui multis inſignis nominibus
eſt, ineffabilem & ſine nomine appellant. Pręſ
ſentemque omnibus & qui inuenitur ex om
nibus cognóſciturq; incomprehenſibilem at
que ininueſtigabilem dicunt. Hoc modo di-
uinus apoſtolus ſtultitiam Dei laudare perhi
betur, quod in eo irrationabile indignumque
videtur, ad ineffabilem rationemque omnem
præcellentem, referens veritatem. Hæc ille.
Ex hoc Dionyſi. loco multa conficiuntur.
Primo intelligimus cur Iehoua vocetur
ὄνομα ἄῤῥητον, ideſt, nomen ineffabile, cum à
quouis homine quantumuis balbo facile pro
ferri poſsit, vocatur igitur ineffabile, quia mul
tis modis affari & explicari poteſt, nam deri-
uatur à verbo Haia, ideſt, fuit, quia ex rebus
creatis facile Deus cognoſcitur, & ex illarum
gubernatione & prouidentia. Deinde ex eo-
dem Dionyſi. facile ſoluitur quæſtio illa,
quæ exquirit an Moyſes & Paulus, imo an- *Q. Theolo-*
geli ipſi clarè & diſtinctè Deum videant. Si- *gica.*
quidem Thomas. 1. part. quæſt. 12. articu.
11. & ſecunda parte, ſecundæ partis. q. 175.
ar. 3. affirmat, Moyſem, primum doctorem Iu
dæorum, & Paulum primum gentium apo-
ſtolum, Deum vidiſſe, fretus teſtimonio Au-
guſtini in lib. de videndo Deum ad Probam,
& rurſum lib. 12. in Ge. ad literam. Præterea
Nume. 12. ore ad os loquebatur Moyſes cum
Deo, & palam & ſine ænigmate ſicut amicus
ad amicum ei loquebatur. Et de Pau. 2. Cor. *Mat. 18.*
12. Scio hominem in Chriſto, ideſt, Chriſtia-
num raptum vſque ad tertium cælum, & vi-
diſſe arcana Dei, quæ non licet homini loqui. *2. opinio.*
De angelis quoque in Euangelio legimus. No
lite contemnere paruulos iſtos, angeli enim
eorum ſemper vident faciem patris mei. Hæc
ille. Sed reclamantibus cunctis ferè ſcriptori-
bus, quorum verba ſi ſpectes, contrariam ſen-
tentiam videntur amplecti, nempe quod nec
Paulus, nec Moyſes, nec vllus alius homo in
corpore viuens, imo nec ipſi angeli, Deum vi
derint. Sed quomodo hi intelligi debeant,
mox videro. Hanc tamen ſententiam hæreti-
cam eſſe arbitratur. S. Thom. 1. par. q. 12. Sed
multi docti viri eam ſequi videntur. Ex quo- *Theophy,*
rum numero primus ſe offert Theophy. illu-
ſtris auctor, qui exponens illum Ioan. locum.
Deum nemo vidit vnquam, ait. Nihil inrredē
dum dixit. Nam Moyſes quidem nec Deum
vidit, ſicut nec alius quiſpiam, nec potuit no-
bis manifeſtam dè illo narrationem dicere,
ſed cum eſſet ſeruus miniſter fuit ſolum literę
ſed dices. Nunquid non dicit Iſaias. Vidi do- *Iſaie. 6.*
minum ſedentem ſupra ſolium. Vidit quidem
propheta Deum, at non ipſam ſubſtantiam
Dei, ſed ſimilitudinem quam capere poterat.
Et alius in alia figura vidit, & alius in alia.
Vnde non ipſam veritatem viderunt, non
enim diuerſis figuris illam vidiſſent, quæ ſim-
plex eſt. Quippe nec angeli vident Dei ſub-
ſtantiam, quamuis dicantur videre faciem
eius. Hoc enim totum indicat apparere eis
ſemper Deum. Filius igitur ex omnibus ſo-
lus videt patrem & enarrat illum. Eaſdem
penè lineas inuenies apud Euthymi. eodem
loco ſcriptas, hoc excepto quod de ange-
lis nil prodidit. Chryſoſtom. etiam homil. *Euthymius*
14. in capit. 1. Ioann. ait, Deum nemo vidit *Chryſoſt.*
vnquam, ſed vnigenitus filius. Quid igitur
dicemus Iſaiæ, cum inquit. Vidi dominum?

Quid

Quid Iohanni de Iſaia teſtimonium perhiben
ti, quòd hæc dixit, quando vidit gloriam dei?
Ezechi. 1. Quid Ezechiel? etenim ipſe dominum ſeden
Daniel.7. tem ſupra Cherubim vidit? Quid danieli dicē
ti. Antiquus dierum ſedit? Quid ipſi Moyſi.
Oſtende mihi gloriam tuam? Iacob etiam ab
Iſrael. hoc appellationem accepit cum Iſrael voca-
tus eſt, quod deum videns interpretator. Nec
non & alij ipſum viderunt. Quid Ioannes,
Deum nemo vidit vnquam? Vt oſtendat illa
omnia permiſsionis fuiſſe, non ipſius puræ
ſubſtantiæ. Nam ſi ipſam vidiſſent: nulla ex
parte differentem vidiſſent, quippè quę ſim-
plex & pura eſt. Quomodo autem ſit ipſe no
Hoſee. 12. uit, qui ait, in manibus prophetarum aſsimila
tus ſum, hoc eſt permiſi, non tamen id quod
eram me oſtendi. Cum enim eius filius vera
carne accepta venturus eſſet in mūdum, mul
to ante ſanctos viros ad diuinæ ſubſtantiæ vi
ſionem exercuit, ita vt videre poterant. Nam
id quod eſt Deus, non modo prophetæ non
viderunt, ſed nec angeli nec Archangeli, nec
Cherubim. Solus filius & ſpiritus ſanctus illū
vident. Quod ſi omnis natura creata eſt, qua
1.Timo.6. nam ratione increatum videre poterit? Qua-
1.Timo.3. re Paulus ait. Quem nemo hominum vidit,
nec videre poteſt. Ideo ait. Qui manifeſtatus
eſt in carne. Nam quod ipſe inuiſibilis ſit, nō
ſolum hominibus, ſed & ſupernis virtutibus,
cum dixerit Paulus, manifeſtū eſſe in carne,
ſubdidit, viſum angelis, ſed nemo ea agitetur
inſania, vt dicat. nonne ait. beati mundo cor-
de quoniam deū videbunt. Cogitationem &
imaginationem, quam pro viribus noſtris de
deo capimus, eam viſionem appellat. Igitur
multi pro captu ipſum viderunt, ſubſtantiam
Viſio. nemo vidit. Hanc ob cauſam vocat deum
Diony. caligo, ſecretum, tenebræ. S. Tho. in. 1
Par. quæſt. 12. art. 1. ſic ſoluit nodum. Quod
angeli nec archangeli vident deum ea perfe-
ctione qua filius. At ſi hoc ſtare poſſet, nullus
Eucherius. homo videt hominem, quia oculatior me cla
rius videt. Præterea D. Euche. in. q. in. Gen. Ia
cob qui ait. Vidi dominum facie ad faciem, &
Moyſes non in ipſa maieſtatis ſuę gloria deū
viderant, ſed per ſubiectam ſpeciem creaturę,
qui humanis poterat apparere conſpectibus.
Theodoretus. & Theodo. in Dialogo qui immutabilis in-
ſcribitur, negat conſpici poſſe nec ab homini
bus vt Moyſe nec ab angelis. Deoique acce-
dat etiam ad cumulum, teſtimonium diuini
Dionyſius Diony. c. 4. cæleſt. Hierar. qui ait. ſecretū dei
Areopagita quodcunque tandem illud eſt, nemo vnquā
vidit, nec videbit. Cæterum diuinæ illæ appa
ritiones ſanctis viris per ſigna deo conuenien
tiſsima, ſacris quibuſdam atque intuentium
modo, ac viribus accommodatis viſionibus
contingere. Et iterum in myſtica Theologia
ait. Moyſes vt aſcendat in montem, primum
vt mundetur admonebatur, rurſus ab his qui
non ſunt huiuſmodi ſeparatur, & poſt omnē
illam expiationem, buccinarum clangores va
rios exaudit, mox vero ſegregatur à vulgari-
bus turbis. & cum electis ſacerdotibus ad ſum
mitatem aſcenſionum diuinarum contendit.
Ibique non ipſi congreditur deo, nec ipſum
cernit, eſt enim inuiſibilis deus, ſed locum vbi
ſtetit. Item Euariſtus Papa epi. 1. ait. tota tri- *Euariſtus.*
nitas lucem habitat inacceſsibilem, quam nul
lus modo noſtrum in hoc mortali corpore
conſtitutus, poteſt aliquatenus intueri, ſed dū
apparuerit, tunc vere illum videbit ſicuti eſt,
qui eius conſpectibus fuerit dignus coopta-
ri. Et non ſicut Moyſes & cæteri prophetæ
per ænigmata & figuram. Adhuc Damaſce. *Damaſcen⁹*
li. 1. c. 1. ait. Poſt diuinam naturam, nullus vn-
quam deum nouit, niſi cui ipſe reuelauerit, nō
hominum modo, ſed neque ſupra mundanа-
rum quidem virtutum, ipſorum inquam Che
rubim & Seraphim. Quin & Epiphanius lib. *Epiphani⁹.*
3. contra hæreſes parum poſt principium, fu
ſe probat, Deum à prophetis viſum fuiſſe, ac
non viſum, ob viſionis imperfectionem. Præ
terea Greg. 18. moral. c. 28. ait. Quandiu mor *Gregorius.*
taliter viuitur videri deus per quaſdam imagi
nes poteſt, ſed per ipſam naturæ ſpeciem non
poteſt. Hinc Iacob qui deum ſe vidiſſe teſta-
tur, nō niſi in angelo vidit. Hinc Moyſes qui
cum deo facie ad faciem loquebatur, ait. oſtē-
de mihi faciem tuam. Et ſubdit. Ait Petrus de *1.Petri. 1.*
angelis, in quem deſiderant angeli conſpice-
re. Hinc nonnulli putāt deum non videre an-
gelos. ſed vtraque ſententia non diſcordat.
Nam deum angeli vident & videre deſide-
rant. Denique Baſilius ho. 1. Exaem. & Cyril
lus li. 1. ſuper Iohan. c. 21. & Hier. Iſaiæ. c. 1. ad
ad hanc ſententiam videntur accedere. Ecce
quomodo nullus homo in hac vita degens
mortali, ſiue Moyſes ſiue Paulus, deū viderit.

Porrò quando Chryſ. Theodoretus, Theo *Quomodo*
phylactus & Dionyſius, dicūt quod nec An *intelligen-*
geli, nec Archāgeli, nec Cherubim, deū con- *di ſint au-*
ſpiciunt, cum deus inuiſibilis ſit, interpretādi *ctores ſecū-*
ſunt iuxta regulam Dionyſij modo allatam. *dæ opinio-*
Solenne eſt, inquit; Theologis paſsione reci *nis, exponi*
proca, in deo, quæ ſunt priuationis aſſerere, *tur.*
& ſic

& ſic Deus eſt inuiſibilis, idē ſignificat, quod clariſsimus & lucidiſsimus & lucis fons, Deus eſt. Cæterum ne decipiaris pie lector, præalle gatis ſanctorum autoritatibus, quibus vidētur aſſerere Angelos beatos nō videre Deū: (quod quidem eſt falſum) interpretandi ſunt quod loquantur de viſione comprehenſiua, qua ſolus Deus eſt ſibi cognitus, De Moyſe verò & Paulo quod Deum in hac vita non viderint, certiſsimis teſtibus probatum à nobis eſt, quorum fidem in dubium vocare velle, ſtultum eſt. (Si qui vero ſunt qui ſententiam hanc videantur labefactare velle, interpreta-

Auguſtini Regula. tione egent.) Pro huius tamen rei intelligentia annotandum ex Auguſt. lib. 2. ad Simpli-

De hoc lib. 9. Reg. 21. cianum, quæſt. 3. & in quæ. ad Dulcitium. q. 6. qui ait ſolent imagines, rerum nominibus appellari, vt dicimus vidi in ſomnis Hectorem, id eſt eius imaginem. & ad hunc modū cognitio illa, qua ſancti aliqui, vt Moyſes, Paulus, Iſaias, præ cæteris pollebant, vocatur viſio. Nec ab hac ſententia communi diſceſſit S. Thomas. 1.2. quæſt. 98. Artic. 3. ad. 2. ait. ſicut Aug. dicit. 12. in Gene. ad lit. in Exodo dicitur. locutus eſt dominus Moyſi facie ad faciem. Et ſubdit. oſtende mihi gloriam tuam. Sentiebat ergo quod videbat, & quod non videbat deſiderabat. non ergo videbat ipſam dei eſſentiam. In libro etiam ad Probam de videndo deum. ca. 6. idem dicit Aug. Hanc ſolutionem videtur probare Origen. ho. 1. in Iſaiam cum ait. Aiunt Iſaiā ſectū eſſe à populo, quaſi legem præuaricantem, & extra ſcripturas annunciantem. Scriptura e-

Hiſtoria de morte Iſaia nim dicit. Nemo videbit faciem meam, & viuet. Ille vero ait, Vidi dominum Sabaoth: Moyſes non vidit & tu vidiſti? & propter hoc eum ſecuerunt, & condemnarunt vt impium. Non enim ſciebant, quia duabus alis velauerunt faciem dei ſeraphim. Vidi dominum. Sed faciem non vidit Iſaias, nec Moyſes. Poſteriora vidit, vt ſcriptum eſt, Moyſes. Veruntamen vidit dominum, & faciem eius non vidit. Iſaias ergo vidit, licet faciem non viderit. Male igitur condemnarunt prophetam. Hanc eādem tranſcripſit hiſtoriam ex

Hieronim⁹ Origine Hiero. Iſaiæ. 1. cap. ſuper hæc verba. Audite principes Sodomorum.

De hac tota quæſtione quid Hieronym. ſentiat, ipſe explicauit circa principium li. 3. commentar. In Iſaiam. Quæret, inquit, aliquis, quomodo Iſaias dicat, ſe vidiſſe dominum, & non abſolute dominum, ſed dominum Sabaoth. Cum Iohannes dicat. Deum nemo vi-

Iohann. 1. dit vnquam. Et ad Moyſem loquatur deus.

Exod. 33. Non poteris faciem meam videre, nec enim videbit eam homo & viuet. Ad quod reſpondebimus, non ſolùm patris diuinitatem, ſed ne filij quidem, nec ſpiritus ſancti, quia vna in trinitate natura eſt, poſſe oculos carnis, aſpicere, ſed oculos mentis. De quibus ipſe ſaluator ait. Beati mundo corde quoniam

Matth. 15. ipſi deum videbunt. Legimus quod Abraham viſus ſit Dominus in hominis figura, & cum Iacob quaſi homo luctatus ſit, qui Deus erat. Vnde appellatus eſt locus ipſe Phanuel, hoc eſt facies Dei. Vidi enim, ait, dominum facie ad faciem, & ſalua facta eſt anima mea. Ezechiel quoque vidit Dominū in forma hominis, ſedentem ſuper Cherubim, à lumbis eius & deorſum quaſi ignis, & ſuperiora babebant ſpeciem Electri. Ergo Deus natura non cernitur, ſed videtur hominibus vt voluerit.

Alia Q. theologica. Ex hac quæſtione oritur alia, an poſt mortem, iuſti qui in Domino moriuntur, Deum videant, & quidem non deſunt viri eruditione præſtantes qui putent ante Iudicium, ſan-

Theophy. ctos Deum non viſuros. ex illorum numero eſt Theophy. ad Hebræ. 11. in poſtremis lineis, qui (cum dixiſſet Paulus. Hi omnes mortui ſunt non acceptis repromiſsionibus, deo nobis melius quiddam proſpiciente, vt ne ſinè nobis conſummarentur), ait. Ne videantur nobis eſſe præſtantiores, ſi primi coronentur, vnum tempus omnibus, coronarum ſtatuit. nec dixit vt non coronentur, ſed ne conſummentur. proinde tūc perfecti videbūtur, qui iam pignus honoris habent. & apertius id ipſum repetit ſuper Lucam. cap. 22. in

Euthymius huius loci expoſitione. Hodiè mecū eris in paradiſo. Euthy. quoq; Lucæ. 59. inquiens. Nondum eorū quæ in vita ſunt peracta datur retributio, cum nondum adſit Iudicium. & totidē

Oecumen. Irenæus. Auguſtinus verbis Oecume. eandem rem aſſeuerat. ad Hebr. 16. & Irenęus in calce. 5. lib. Item Aug. in Enchir. cap. 109. ait. Tempus quod inter hominis mortem & vltimam reſurrectionem poſitum eſt, animas abditis receptaculis continet, ſicut vnaquæque digna eſt, vel requie

Bernardus. Hierony. vel ærumna. & Bernar. in ſermone. 2. de omnibus ſanctis & in illis qui deinceps ſequūtur Denique Hiero. Matt. 10. ſuper hæc verba Nolite timere. ait. Eo tempore punietur anima quando priſtinum corpus receperit, vt cum quo peccauit, cum ipſo & puniatur. Ex

quibus verbis videtur poſſe colligi, quòd nec ante illud tempus Deo fruentur. (Attamen ipſe conſtanter cõtrarium affirmat. vt in epi. ad Paulam de obitu Blaſillæ filiæ, poſt quam, inquit, ſarcina carnis abiecta, ad ſuum anima reuolauit auctorem, etiã in antiquam poſſeſſionem diu peregrinata, conſcendit. Et poſt parum, fruitur eadem gloria qua angeli, & in epitaphio Paulæ verſus finem. Nunc illa diuitijs fruitur, & his bonis quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit). Poteſt horum poſitio aſtrui teſtimonijs ſcripturarum. Mat. 25. Venite benedicti patris mei, poſsidete regnum quod paratum, eſt vobis, ſi paratum, nondũ poſſeſſum, & ca. 12. Angeli ſeparabunt malos de medio iuſtorum. Item. 2. ad Timot. 4. Repoſita eſt mihi corona, quam reddet dominus in illa die, ſcilicet, iudicij. 1. Ioann. 4. In hoc perfecta eſt Charitas Dei nobiſcum, vt fiduciam habeamus in die iudicij. Alioqui non tam anxiè dies iudicij ſpectaretur, nec tot de illo eſſent præmonitiones. Eſtote, inquit, parati, quia neſcitis qua hora dominus veniet. Sententia tamen quę recipitur ab omnibus catholicis, affirmat, bonorum animabus, præmia, & malorum, pœnas conſequi ſolere, ſtatim quando è corpore ſoluuntur. 2. Corint. 5. Scimus quoniã ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur, quod ædificationem ex Deo habemus domum nõ manu factam, ſed æternam in cælis. Philip. 1. Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto. Lucę. 23. Hodie mecum eris in paradiſo. 2. Timot. 4. bonum certamẽ certaui, curſum cõſummaui in reliquo &c. Actn. 7. ait Stephanus, domine Ieſu accipe ſpiritum meum, & rationibus poteſt ſic cõfirmari, Viſio diuina fit ſine phãtaſmate, ergo non oportet vt ſancti reſumant corpus vt Deum videant. Item viſio Dei, eſt bonorum operum merces, ſed merces poſt laborem non eſt differenda, iuxta illod Leu. 19 non morabitur opus mercenarij apud te, ergo Item, punit ſtatim impium, vt diuitem epulonem, ergo præmio afficit iuſtum, cum ſit pronior ad miſerendum quàm puniendum. Præterea ſic non magis nobis prodeſſet Chriſti paſsio quod exhibita ſit, quàm ſi diſtuliſſet eam vſque ad diem iudicij. Item aut ſanctorum animæ ſunt præditæ aliqua cognitione Dei, aut nulla. Non dicendum omni carere cognitione. Attamen ſi aliquam habent, aut fidem aut claram cognitionem ipſam vocabimus. Non fidem, nam ait. Paulus 1. Corinth. 13. Nunc manent tria hæc fides, ſpes, Charitas. & 2. Corinth. 5. per fidem nunc ambulamus, manet igitur clara Dei notitia. Denique Chriſtus ſtrauit nobis viam, per mortem ſuam, vt hæreditatem gloriæ adiremus, vt ad Hebræ. 9. dicitur. Eccleſiaſtici etiam viri huic catholicæ veritati aſſentiuntur. Origenes. homil. 3. In Lucam. ait. Angelos, Spiritum ſanctum, & dominum Saluatorem, & ipſum Deum patrem, ille tantum videbit, qui mundum habuerit cor, & talem ſe præbuerit vt dignus ſit Dei aſpectu, & De eccleſiaſti. Dogma. capite. 79. Item libr. meditationum. cap. 23. ait Auguſt. Felix anima quæ terreno reſoluto corpore libera cælum petit, ſecura eſt & tranquilla, non timet hoſtẽ neq; mortem, habet enim præſentem, cernitque indeſinenter pulcherrimum dominum, cui ſeruiuit, quem dilexit, ad quem tandem læta & glorioſa peruenit, & cap. 24. loquitur cum ſanctis. Per ipſum vos rogo, qui vos elegit, qui vos tales fecit, de cuius pulchritudine iam ſatiamini, de cuius immortalitate iã immortales facti eſtis, de cuius beatiſsima viſione ſemper gaudetis, & Nazian. de obitu Cæſarij, ſic ſanxit eccleſia extrà de baptiſmo & eius effectu. capit. Maiores, & extra, de preſbytero non baptizato. Qui contrariam ſententiam tuentur fortè ideo dicunt, quia aliquid accreſcet gloriæ ſanctis poſt corporis reſumptionem, nam tunc gloriæ aliquid accedet vt In. 4. ſenten. diſt. 49. ſtatuunt doctores. Verum de his ſatis, ad inſtitutum noſtrũ redeamus.

Diſsidere videtur Hiero. à ſeipſo.

Sentẽtia ab eccleſia recepta.

Quando duo nomina diuina ſimul ponuntur, primum eſt, nomen ἄῤῥητον, ideſt ineffabile, ſecundum verò nomen commune eſt Deo & hominibus, vt Pſal. 8. domine dominus noſter quam admirabile eſt nomen tuum, & iterum. Domine deus meus in te ſperaui ſaluum me fac ex omnibus perſequentibus me, ſemper nomen Iehoua ponitur in primo loco, & Elohim vel Adonai in ſecundo. Ex commen. Pſalmorum titulo Hieronymi. Fallit aliquando regula vt in Ezechiele videbis.

Q. pro intelligentia ſcripturarũ Tertull. locus annotãdus diligenter.

Oritur dubium non contemnendum, cur in primo. c. lib. Geneſeos Elohim ideſt Deus, hoc nomine ſolo nuncupetur, & in ſecundo. c. & in alijs quæ deinceps ſequũtur, dominus Deus. Cui quæſtioni reſpondit Tertullianus in lib. contra Hermogenẽ, parum poſt principiũ, inquiens. Dei nomẽ dicimus ſemper fuiſſe, dominum vero non ſemper, diuerſa enim

vtriuſque conditio. Deus ſubſtantiæ ipſius nomen eſt, ideſt diuinitatis, dominus vero nõ ſubſtantiæ, ſed poteſtatis, ſubſtantiam ſemper fuiſſe cum ſuo nomine, quod eſt Deus, poſtea dominus, accedentis ſcilicet rei, mentio. Nam ex quo eſſe cœperunt in quæ poteſtas Domini ageret, ex illo per acceſsionem poteſtatis dictus eſt dominus, ſic in Geneſi Moyſes, Deus ꝙ erat ſemper, ſtatim nominat In principio fecit Deus cælũ & terrã, & deinceps quandiu faciebat, quorum dominus futurus erat, Deus ſolummodo ponit. Dixit Deus. Vidit Deus. & nuſquam dominus. At vbi vniuerſa perfecit, ipſumq; vel maximè hominem, qui proprie dominum intellecturus erat, dominus etiam cognominatur. Accepit, inquit, dominus Deus hominem quem finxerat. Et præcepit dominus Deus. Philo quoque li. 1. Allegoriarum ſacræ legis. ὡς δ᾽ ἐποπόνησε ὁ κύριος, καὶ ὡς ἐνετείλατο ὁ θεός, Hæc vera ſunt, ſed vellẽ ita poſſent cum Hebræo quadrare, vt cum Latino idiomate. Nam iuxta Hebrę̃ũ Gene. 1. ca. ſemper eſt nomen Elohim quod deo & creaturis conuenit. At cap. 2. & deinceps, vt Hieronymus dixit, ponũtur duo nomina diuina, ex quibus primum eſt ineffabile, ſoli deo conueniens, ſecundum commune eſt deo & creaturis.

De diuinitate filij dei ex veteri inſtrumento. Vbique fere ſcripturæ, patrem appellant Iehoua, & filium Adonaï & Elohim. Porrò tribuitur etiam non infrequenter filio, hoc nomen Iehoua. Hoc eſt quod Hierony. ait Zacha. 2. Vbi nos legimus, dominus virtutũ, in Hebraico ſcriptum eſt. Iehoua çebaoth. & à 70. παντοκράτορα, ideſt omnipotentem, vertitur. Ex quo intelligitur, vbicunque dominus virtutum de Chriſto dicitur, omnipo-
Apocal. 1. tentem deum debere intelligi. Vt in Apocalypſi. Hæc dicit teſtis fidelis initium creaturæ dei, qui eſt, & erat, & venturus eſt, dominus Deus omnipotens. Nec mirum ſi Chriſtus dicatur omnipotens, cui tradita eſt poteſtas in
Matt. 28. cœlo & in terra. Et qui dicit, omnia quę patris
Iohan. 17. ſunt mea ſunt. ſi autem omnia, ideſt Deus ex deo, dominus ex domino, lumen ex lumine, ergo ex omnipotente omnipotens, neque enim fieri poteſt, vt quorum vna natura eſt, diuerſa ſit gloria. Item in commentarijs Iſaiæ capit. 1. ait. Dominus Sabaoth, ſeptuaginta interpretes pro locorum qualitate dupliciter transferunt, aut dominum virtutum, aut dominum omnipotentem. Et quærendũ vtrum de patre dicatur, an de filio, nec dubiũ quin illud Pſalmi. Attollite portas principes veſtras, & eleuamini portæ æternales, & in- *Pſal. 23.*
troibit rex gloriæ. Quis eſt iſte rex gloriæ? Dominus Sabaoth, ideſt Dominus virtutũ, ipſe eſt rex gloriæ, ad Chriſtum referatur, qui poſt paſsionis triumphum ad cælos victor aſcendit. Et in alio loco dicitur de domino, quod rex gloriæ ſit. ſi enim cognouiſſent nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent. Ergo non ſolum iuxta Apocalypſin & Paulum, ſed in veteri quoque teſtamento, Domi- *1. Cor. 2.*
nus Sabaoth, hoc eſt omnipotens, Chriſtus appellatur. Hæc contra Arrianos ex veteri inſtrumento dicta ſint. ex nouo ſunt teſtimonia innumera.

Q. Theologica de filij diuinitate. De Chriſti dei & ſeruatoris noſtri deitate ſermonem facturus, & contra hæreticos conflicturus, qui illam Chriſto detrahere conantur (cùm ipſe non rapinam arbitratus ſit ſe eſſe æqualem deo, licet ſemetipſum exinaniuerit) oportet primo loco, cauſas, quæ illos in errorem tam nepharium & impium pertraxerunt, retexere, & aperire. Quarum prima eſt, quod nunquam in ſcripturis ſpiritum ſanctum patri inferiorem eſſe, memoriæ proditum eſt, cum tamen de filio dictum fuiſſe frequenter legamus. vt aſſeuerat Auguſt. lib. 2. de Trini. ca. 6. ait. Nuſquã ſcriptum eſt quod Deus pater maior ſit ſpiritu ſancto, vel ſpiritus ſanctus minor Deo patre, quia non ſic eſt aſſumpta creatura, in qua appareret ſpiritus ſanctus, ſicut aſſumptus eſt filius hominis, in qua forma ipſius verbi dei perſona præſentaretur. Non ſic eſt aſſumpta creatura, in qua apparuit ſpiritus ſanctus, ſicut aſſumpta eſt caro illa & humana illa forma, ex virgine. Neque enim columbam beatificauit ſpiritus, vel illum flatum, vel illum ignem, ſibique & perſonæ ſuæ in vnitatem coniunxit in æternũ. Sed apparuerũt iſta ſicut opportunè apparere debuerunt, creatura ſeruiẽte creatori. et. c. 7. ait. Propter has corporales formas, quę ad eũ ſignificandũ, & ſicut humanis ſenſibus oportet, demonſtrandum, temporaliter extiterunt, miſſus etiam dicitur ſpiritus ſanctus, non tamen minor patre dictus eſt. ſicut filius propter formam ſerui, quia illa forma ſerui inhæſit ad vnitatem perſonæ, illæ vero corporales ſpecies, ad demõſtrandum quod tũc opus fuit, ad tempus apparuerunt, & eſſe poſtea deſtiterunt,

Spiritus ſanctus nunquam dicitur minor patre.

Secunda cauſa quæ hæreticos in errorem allexit eſt illa quam affert D. Theodoretus.

in epitome ca. de Antichriſto. ait enim. Dominus Chriſtus, cum eſſet verus Deus, & veri Dei filius, ſe filium hominis & hominem appellauit & à natura quæ videtur appellationes imponens, rarò ſe ipſum filium Dei vocauit. Item Theophy. 1. Timo. 2. cum ait Paulus. Vnus Deus vnus mediator Dei & hominum, &c. Non dixit manifeſtè, de diuinitate Chriſti, poſtquam idolorum cultus tunc vigebat. Ne exiſtimetur & ipſe multos deos adducere.

Tertia cauſa quæ illos decepit, fuit ignorãtia conſuetudinis ſcripturarum, quam tradit

Regula ſcripturarum. Aug. lib. 83. q. q. 69. inquiens. Regula catholicæ fidei ſic ſe habet, vt cum aliqua in ſcripturis dicuntur de filio quod ſit minor patre, ſecundum ſuſceptionem hominis intelligatur. Cum vero ea dicuntur quibus demonſtratur æqualis, ſecundum id quod Deus eſt accipiatur. Sic apparet quemadmodum dictum ſit. Pater maior me eſt. Et, ego & pater vnum ſumus. Et Deus erat verbum. Et verbum caro factum eſt. Et, Non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualẽ Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens. Igitur neſciẽtes hæretici hæc diſtinguere, affirmant Chriſtum non fuiſſe Deum, ſed quandam præcellentem creaturam, ex quorum numero eſt Arius, Eunomius, Macedonius. Contra illos multi diuini viri ſcripſerunt, Cyrillus lib. 14. Theſauri. & li. 1. cap. 5. & li. 1. ſuper Ioannem, & Theodoretus in epitome. ca. de Filio. Leo etiam ſermone. 3. &. 5. de natiuitate, & Baſilius contra Eunomium, & Fœlix Papa epi. 2. & Chryſoſt. ho. de Trinitate. Nos breuiter aliquibus teſtimonijs vtamur. Ioann. 1. dicitur. Deus erat verbum. 1. Ioann. vlti. ſcimus quoniam Dei filius venit, & dedit nobis ſenſum vt cognoſcamus verum Deum, & ſimus in vero filio eius, hic eſt verus Deus & vita æterna. Ioann. 10. tu homo cum ſis facis te ipſum Deum. Ad Roma 9. optabam ego anathema eſſe à Chriſto pro fratrib' meis, ex quibus Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt Deus benedictus in ſecula. Ad Titum. 2. ſobriè, piè, caſteque viuamus ſpectantes beatam ſpem, & aduentum gloriæ magni Dei, & (eſt particula declaratiua) domini noſtri Ieſu Chriſti. Videtur tamen hoc teſtimoniũ vltimum poſſe labefactari. Nam nomen Deus, ſi illi ſubiungitur nomen Chriſtus, pro patre tantummodo accipitur, quia mox ſecunda perſona explicatur, alias pro tota Trinitate. At vero ſi coniunctio, &, exponatur vt dixi, nil ambiguitatis relinquitur in Paulo, vt ad Ephe. 1. Benedictus Deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti. Præterea Ioann. vlti. euidentiſsimum eſt teſtimonium, etiam Eraſmo iudice, cum Thomas ait. Dominus meus & Deus meus. Ad Philip. Cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualẽ Deo. Et ad Gala. 1. Paulus Apoſtolus ait, non ab hominibus nec per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum fuiſſe aſcitum ad apoſtolatum. Ioann. 10. Tu homo cum ſis facis te ipſum Deum. Hactenus veritatem catholicã teſtimonijs vtriuſq; teſtamenti tueri, & hæreticis obſiſtere, conati ſumus. Sed aduertendum diligenter quod in Ancyroto ſcripſit Epiphanius. Ὄντως, inquit. μία ἐν Μωυσῇ μάλιςα καταγγέλλεται, δυὰς ἐν προφήταις σφόδρα κηρύττεται, τριὰς δὲ ἐν εὐαγγελίοις φανεροῦται. Hoc eſt, vna deitas à Moyſe præcipue annunciata eſt, perſonarum dualitas vehementer à prophetis prædicata eſt, Trinitas vero perſonarum, in euangelijs manifeſta facta eſt. Dicit Epiphanius præcipuè, Nam non negat ipſe nec vllus alius qui Chriſtiano nomine dignus cenſeatur, Trinitatem in lege & prophetis inueniri, non tamen tam crebrò, vt in euangelicis & apoſtolicis literis. Veluti in Geneſi. Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtrã. In cuius loci interpretatione Aug. lib. 16. de Ciui. Dei. c. 6. ait. Non loquitur cum angelis, nam ſequitur ad imaginem noſtram, nephas eſt enim credere ad imaginem angelorum hominem factũ, aut eãdem eſſe imaginem angelorum & Dei. Ideo rectè intelligitur pluralitas perſonarum quæ tamen Trinitas, quia vnus eſt Deus, cum dixiſſet, faciamus, inquit, fecit Deus ad imaginem Dei non dixit, fecerunt dij, & Hila. 4. de Trinit. Theodo. in epiſt. c. de Spiritu ſancto. Et Euſebius. lib. 1. hiſto. cap. 1. ait eſſe verba patris cum filio communicantis hominis creationem, & ſic dicitur in Concilio Syrmienſi. & Hiero. Iſaiæ. 6. ita dicit. Rurſum Euſeb. eodem li. ca. 2. ait. λόγον δεύτερον μετὰ τὸν πατέρα καὶ κύριον παρέςατα Μωϋσῆς ἀναγορεύει λέγων. ἔβρεξε κύριος ἐπὶ σόδομα καὶ γόμοῤῥα θεῖον καὶ πῦρ παρὰ κυρίου. Hoc eſt, verbum ſimul cum patre & domino, manifeſtè Moyſes oſtendit dicens. Pluit dominus ſupra Sodomam & Gomorram ſulphur & ignem à Domino. Baſil. ho. 9. exae. & Epipha. Quamuis Hebræi exponant à domino, id eſt, à cælo vel cælitus. Tamẽ prior expoſitio eſt approbata in Cõcilio

Sy-

Syrmienſi, ad hunc ſenſum. Pluit dominus filius, à Domino patre. Et in Malachia. Si ego Domini, vbi eſt honor meus. Domini in plurali iuxta Hebræum.

Hoc dogma catholicum, à nobis firmis teſtimonijs & præſidijs ſtabilitum, & munitum hæretici conantur conuellere. Primò freti teſtimonio Matthæi. capi. 24. & Marci. 13. De die illa vel hora nemo nouit neque filius niſi pater. Non vtique ignoraturus ſi eſſet Deus. Reſpondet Augu. Pſal. 6. Dicitur non noſſe, quia nō facit vt nos ſciamus (Alió qui in actibus ſe ſcire fatetur. Non eſt, inquit, veſtrum noſſe tempora, & articulos temporum quæ pater poſuit in eius poteſtate.) Sic in Deute. Tentat vos dominus, vt ſciat, id eſt ſcire faciat, an diligatis eum, an non. & in Actibus. Iudas poſſedit, (i. fecit vt Iudæi poſſiderent,) agrum de mercede iniquitatis. Sic etiam exponit lib. 1. de trini. cap. 12. & libr. 4. ſuper Gene. capit. 9. & libr. 2. de ſermone Domini in monte. & Baſilius lib. 4. contra Eunomium. & Theophy. Marci. 13. Secunda ſolutio eſt Hierony. Matt. 24. dicentis. In quibuſdam Latinis codicibus additum eſt, nec filius, cum in Græcis & maximè Adamantij & Pierij exemplaribus, hoc non habeatur adſcriptum. Sed quia in nonnullis legitur differendum videtur. Non poteſt, inquit Arius & Eunomius, æqualis eſſe qui nouit & qui ignorat. Contra quos iſta breuiter dicenda ſunt. Cum omnia tempora fecerit Ieſus, hoc eſt verbum dei, Omnia enim per ipſum facta ſunt & ſine ipſo factum eſt nihil, in omnibus autem temporibus, etiam dies Iudicij ſit, qua conſequentia poteſt eius ignorare partem, cuius totum nouerit? Hoc quoque dicendum eſt. Quid eſt maius, notitia patris, an iudicij? ſi maius nouit, quomodo ignorat quod minus eſt? ſcriptum legimus. Omnia quæ patris ſunt, mihi tradita ſunt. Si omnia patris filij ſunt, qua ratione vnius ſibi diei notitiam reſeruauit, & noluit eam communicare filio? Sed & hoc inferendum, Si nouiſſimum diem ignorat, ignorat & penè vltimum & retrorſum omnes. &c. cum illo ſentit Ambroſi. li. 5. de fide. cap. 8. nempe quod nomē filius non inuenitur in libris correctis, ſed inſertum eſt ab Arianis. & ſi illud verbū admittatur intelligendum eſt iuxta humanitatem, quæ ſicut dolores noſtros pertulit, ita ignorantiam accepit. Quia ex natura ſua erat ignorans. Ita etiam exponit Cyrillus. libr. 9. Theſauri capit. 4. & Nazianze. 3. & 4. libr. Theologiæ. Tertiam ſolutionem elicuimus ex Chryſoſt. homi. de Trinitate, verſus finem tertij tomi. Duplex, inquit, eſt cognitio, operis & cognitionis. Operis, vt illa qua Adam cognouit vxorem ſuam. Num eam ignorabat? non: nam dixit. Nunc os ex oſſibus meis, et caro de carne mea. Et Abraham cognouit Saram, & Iacob Rachel. Sic Chriſtus non cognouit diem iudicij, quia non exercuit iudicium. Nam non venit iudicare mundum, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum. nouit tamen notitia cognitionis. Sic interpretatur Epipha. libro ſecundo. contra hæreſes in hæreſi Arianorum. & bis in Ancyroto.

Multa expoſitiones de cognitione horæ diei iudicij vl timi.

Deute. 13.

Luce. 10.

Duplex cognitio.

Fol. 8. ante finem.

Fol. 4.

Secundo nituntur hæretici hoc teſtimonio Iohannis. cap. 17. Hæc eſt vita æterna vt cognoſcant te ſolum Deum verum. &c. ergo filius non eſt Deus. Chryſoſto. homi. 72. in Matth. ſic ſoluit. Quando in ſcriptura ſiuè veteri ſiuè noua, dicitur vnum eſſe Deum, non ad diſtinctionem filij, ſed ad excluſionem dictū eſt Idolorū. & Theophy. 1. ad Timoth. 2. cum dixiſſet apoſtolus. Vnus Deus, & vnus mediator &c. ait. Vnus dicitur Deus non ad differentiam filij, vel vt filio opponeret, dixit, verum idolorum reſpectu. Quod enim Deus ſit, vel inde liquet, quòd mediator ſit, mediator enim duorum mediator eſt, & vtrorumque debet eſſe particeps. Quia igitur filius, dei & hominum mediator eſt, amborum eſt particeps, quippe qui Deus ſit & homo. & Iohan. 17. ait. ſolum verum Deum dixit patrem, opponendo eum mendacibus dijs. Nā filius cum ſit Deus verus, non erit mendax. Sic Iohann. in epiſto. ait. Ieſus Chriſtus, hic eſt verus Deus & vita æterna. Hoc etiā dicit Euthy. eodem loco. & Cyrillus. libr. 10. theſauri. capi. 6. Euariſtus quoque epiſtol. 1. ait. Sunt qui arbitrantur de patre ſolo dictum eſſe, qui lucem habitat inacceſſibilem & ipſe ſolus habet immortalitatem. Ita hos diuinis redarguite præceptis. Non ſolus pater ſine filio lucem habitat inacceſſibilem, quia vbi pater eſt, ibi etiam filium eſſe indubitabili fide credendum eſt. Nam ſi ſolus pater ſine filio lucē habitat inacceſſibilem, neceſſe eſt, vt ſequeſtratam pater à filio habeat manſionē. Quod ſi ita eſt, quomodo idem filius, ad dexterā patris adſtans, ab Stephano dicitur conſpici, ſi pater ſecundum eos ſolus dicitur ſedibus lucis contineri? Abſit hoc à ſenſu fide-

Solus Deus quid ſignificet.

1. Time. 6.

llum,quoniam ſicut non obeſt filio, cum ſolus dicitur pater lucem inacceſsibilem habitare, ita non obeſt patri, cum ſapientia, quæ eſt filius,dicitur, gyrum cæli ſola circuire. *Eccleſiaſtici.24.* Denique Ammo.in cap.de æquiuocis,ait. Bifariam dicitur ſolum,vel vnicum, vt ſol,luna. Vel quod à diuerſo coniugato diſtinguitur, vt cum dicimus, relictum in prælio haſtam ſolum habentem, tametſi nihil prohibet calceos habere & veſtem.Sed ad ſcuti vel armorum aliorum differentiam. Et in prandio habebat panem ſolum, quanquam nihil vetat & veſtem habere. Sed ad obſoniorum diſtinctionem dicitur. Hoc ſecundo modo locus Ioannis eſt intelligendus. Tertium afferunt teſtimonium ex Iſaiæ.61.capite.Euangelizare pauperibus miſit me. Hoc intelligendum eſt iuxta humanitatem. Nam aſſumpſit humanitatem, in qua apparuit, in vnitatem perſonæ,ſic vt quæ de humana natura prædicantur, de filio Dei dici poſsint, & ſic filius dicitur à patre miſſus. At Spiritus ſanctus nunquam dicitur minor, quia nō aſſumpſit naturam viſibilem in vnitatem perſonæ,vt naturæ illi,conuenire poſſent,quę de Spiritu ſancto prædicantur, & ideo non dicitur Spirituſſanctus minor patre.Ratione quoque iſta hęretici innituntur.Chriſtus eſt alius à patre,vt catholici affirmant,ergo aliud.Sed ſic ſoluit Theoph.Ioann.1.cap.cum ait Ioān. Deus erat illud verbum,inquit ipſe. *Alius,& Aliud in diuinis quid ſignificent.* Manifeſte hoc loco alium eſſe verbum & alium eſſe patrem declarat Ioannes,etiam ſi nō ſit aliud & aliud. Alius enim & alius, de perſona dicitur, aliud autem & aliud, de naturis. Et vt exemplo manifeſtius faciamus.Petrus &Paulus ſunt alius & alius,ſunt enim perſonæ duę, ſed non aliud & aliud ſpecifice. Vna enim natura eorum eſt humanitas. Sic de patre & filio dicendum,alius enim ſunt & alius duę perſonæ,non autem aliud & aliud, vna enim natura,eorum deitas.Ita fere exponit S.Thom. 1.parte.q.31.art.2.ad.4. Vltimo eandem hæreſim volunt aſtruere,quia præpoſitio,per,ſępe tribuitur filio,quæ tamen ſignificat miniſterium.Sed de hoc in titulo præpoſitionum diſſeruimus.

Macedoniani heretici. Pneumatomachi qui & Macedoniani vocantur,negant Spiritum ſanctum eſſe Deum contra illos poſſunt aperta teſtimonia multa corrogari.1.Corint.6.Neſcitis quia membra veſtra templum ſunt Spiritus ſancti,portate Deum in corpore veſtro.Actuū.5.Quare tentauit Satanas cor tuum mentiri Spiritui ſancto,nō es mentitus hominibus ſed Deo,& apud Matt. baptizātes eos in nomine patris, & filij,& Spirituſſancti.De his ſatis,ad inſtitutum noſtrum redeamus.

Diuinitatem,(vt ait Diony.ca.1.de Diui.nomi.)vt carentem omni nomine,& ex omni nomine celebrant apoſtoli & prophetæ. Vt carentem quidem nomine,cum Deum ipſum aiunt in vna ſanctarum viſionum apparētem,eum increpaſſe qui dixerat. Quod eſt nomen tuum? *Gen. 32.* Ac veluti ab omni eum diuini nominis cognitione abducentem dixiſſe. Cur de nomine meo interrogas quod eſt mirabile? *Iudi.13.* an iſtud non eſt mirabile nomē quod eſt ſuper omne nomen, quod eſt ſine nomine, quod omne exuperat nomen quod nominatur, ſiue in hoc ſeculo ſiue in futuro? Dat rationem Iuſtinus in admonitorio. Si ſcientiæ,inquit,omnes rerum ſunt ſubſiſtentium,qui ſubſtantiam excedit omnem, ſcientia omni ſuperior ſit neceſſe eſt. Addit ſtatim Dionyſius eodem loco. Vt plurimis nominibus præditum laudant, cum ipſum rurſus inducunt dicentem. Ego ſum qui ſum, vita,lux,Deus,veritas, & cum ipſi, diuina ſapientia illuſtres, auctorem omnium ex creaturis omnibus,multis nominibus prædicant. vt bonum,pulchrum,ſapientem,diligibilem, Deum deorum dominum dominorum, ſanctum ſanctorum,æternum,exiſtentem, ſeculorum auctorem,indultorem vitæ, ſapientiā, mentem,verbum,ſcientem,theſaurus omnes totius ſcientiæ habentem in ſeſe eminentiſſimè,virtutem,potentem, regem regum, antiquum dierum,inſeneſcibilem,immutabilem, ſalutem,iuſtitiam, ſanctificationem, redemptionem, magnitudine excellentem omnibus, interdum ex quibuſdam viſis aut alijs ex cauſis aut virtutibus prophetæ denominarunt,lucem,oculos,aures, crines, manus illi tribuunt.Item Damaſc.li.1.cap.13. De hac eadem re loquens ait. Deus cum incomprehenſibilis ſit,prorſus nomine caret.Ignorantes ſubſtantiam ipſius,quomodo ipſius ſubſtantiæ nomen inueſtigare poterimus, per nomina enim res manifeſtantur. Sed bonus exiſtens Deus,& per participationem bonitatis ipſius,adduxit nos ex nihilo ad eſſe, & nobis intelligendi poteſtatem elargiens, quēadmodum non ſubſtātiæ ſuæ participes nos fecit, ita nec ſubſtantiæ ſuæ cognitionem nobis reliquit,impoſsibile enim eſt ſuperiorem natu-

naturam perfectè cognoſcere. Et ſi eorum quæ exiſtunt cognitiones ſint, ſuperſubſtantiale autem quomodo cognoſcetur? Per ineffabilem igitur bonitatem voluit ſe ab ijs circa quæ nos verſamur, nominari, ne expertes omnino ſui cognitionis eſſemus, ſed intellectum eius aliquem & ſi tenuem haberemus. Secundum quod eſt incomprehenſibilis, & nomine certo caret, tamen veluti omnium auctor, & omnium quæ exiſtunt rationes & cauſas in ſemetipſo antea tenens, ab omnibus quæ ſunt denominatur, etiam à contrarijs, veluti luce & tenebris, aqua & igni, vt cognoſcamus quod non hæc ſecundum ſubſtãtiam ſit, ſed quod ſuperſubſtantialis ſit, vnde etiam certo nomine caret, ſed tanquam omnium eorum quæ ſunt cauſa; ex omnibus cauſatis nomen deſumit. Quapropter diuina nomina alia quidem ſecundum negationem dicuntur, ad ſignificandum ſuperſubſtantiale illud. Sine tempore, ſine principio, Inuiſibilis. Non quaſi horum aliquo minor ipſe ſit, aut aliquo horum priuetur. Sed quod præcellere omnia dicatur. Nihil enim eorum quæ ſunt ipſe eſt, ſed ſuper omnia eſt. Quæ vero ſecundum affirmationem dicuntur, ea veluti de rerum omnium cauſa prædicantur. Tãquam enim cauſa omnium entium & omnis ſubſtantiæ, ens & ſubſtantia dicitur, & tanquam cauſa omnis rationis & ſapientiæ, necnon rationalis, & ſapientis dicitur ratio, & rationalis ſapientia & ſapiens. Similiter cùm intellectus, tum intelligens dicitur & vita & viuens, potentia & potens, atque de alijs omnibus ſimiliter. Magis autem propriè ex præſtantioribus, & ſibi rebus propinquioribus, nominabitur. Præſtantiora ſunt à materia abſtracta, materialibus ipſis, pura impuris, ſancta execrandis, quæ magis quoque naturæ eius ſunt cognata, vt quæ plus cum eo participant. Multo igitur rectius ſol nominabitur & lux, quam tenebræ, dies quam nox, vita quam mors, ignis, aer, aqua, tanquam vitalia, quam terra. Et præ iſtis omnibus multo magis bonitas quam malitia, & ens quam non ens. Bonum enim ſubſtantia & ſubſtantiæ cauſa eſt. Malum vero boni ſiue ſubſtantiæ priuatio eſt. Iſtæ igitur ſunt negationes & affirmationes. Iucundiſsima eſt ex vtriſq; complexio, veluti ſuperſubſtantialis ſubſtantia, ſuperdiuina diuinitas, ſuperprincipiatum principium, & ſi quæ ſunt ſimilia. Sunt præterea quæ de Deo dicuntur excellentis negationis vim habentia, vt tenebræ, non quod Deus tenebræ ſit, ſed quod non lux ſit, ſed ſuper lucem.

Annotatio.

Aduerte vt Damaſ. intelligas, nomina affirmatiua, quæ tribuũtur Deo, dici de eo veluti de cauſa rerũ. Verbi gratia, bonus appellatur, eo quod eſt, bonitatis cauſa. Hoc apertè dixit Damaſ. cum ait. Quę vero ſecundum affirmationem dicuntur, ea veluti de rerum omniũ cauſa prędicantur, & parum ſupra. Cauſa ex omnibus cauſatis nomẽ deſumit. Et decerpſit ex Diony. cap. 1. Diui. nominum. qui ait. μεθ' ὧν καὶ τὰ αἰτιολογικὰ πάντα. τὸ ἀγαθὸν, τὸ καλὸν τὸ ὄν, τὸ ζωογόνον, τὸ σοφόν. καὶ ὅσα ἐκ τῶν ἀγαθοπρεπῶν αὐτῆς δωρεῶν, ἡ πάντων ἀγαθῶν αἰτία κατονομάζεται. Hoc eſt, cum quibus, ſcilicet nominibus excellentis negationis & nomina cauſalia de tota Trinitate dicuntur, vt bonum, pulchrum, ens, viuificans, ſapiens, & quæcunque alia nomina Deo imponũtur ex donis ab eo datis. S. Tho. huic ſanctorũ doctrinæ addit. q. 13. ar. 2. p. 1. quod huiuſmodi nomina ſignificant ſubſtantiam diuinam, & prædicantur de Deo ſubſtantialiter, ſed deficiũt à repręſentatione ipſius. Significãt enim ſic nomina Deũ, ſecundũ quod intellectus noſter cognoſcit ipſum. Intellectus autem noſter cũ cognoſcat Deũ ex creaturis, ſic cognoſcit ipſum ſecundum quod creaturæ ipſum repræſentant. Nã Deus in ſe prehabet omnes perfectiones creaturarũ, quaſi ſimpliciter & vniuerſaliter perfectus. Vnde quælibet creatura intantũ eum repręſentat & eſt ei ſimilis, inquantũ perfectionẽ aliquam habet. Non tamẽ ita quod repręſentet eũ ſicut aliquid eiuſdem ſpeciei vel generis, ſed ſicut excellens principiũ, à cuius forma effectus deficiunt, cuius tamen aliqualem ſimilitudinem effectus conſequuntur, ſicut formæ corporum inferiorum repręſentãt virtutem ſolarem. Sic igitur prędicta nomina diuinam ſubſtantiam ſignificant, imperfectè tamen, ſicut creaturæ imperfectè eam repręſentant. Cum igitur dicitur. Deus eſt bonus non eſt ſenſus deus eſt cauſa bonitatis, ſed id quod bonitatem dicimus in creaturis præexiſtit in Deo ſecũdum altiorem modũ. Vnde ex hoc non ſequitur, quod Deo competat eſſe bonũ in quantũ cauſat bonitatem, ſed potius è conuerſo,

uerſo, quia eſt bonus bonitatem rebus diffundit.

An nomina quæ deo tribuuntur, dicantur prius de Deo quã de creaturis Quæro etiam an nomina prius dicantur de Deo quam de creaturis nec ne, vt paternitas, bonus, ſapiens, fortis, & omnes ferè ſcholaſtici innituntur teſtimonio Pauli (ad Epheſ. 3. Flecto genua mea ad patrem domini noſtri Ieſu Chriſti, à quo omnis paternitas in cælo & in terra nominatur) ad probandum quod nomina prius dicuntur de Deo, deinde de creaturis, ad hunc ſenſum videtur citaſſe hunc locum Sanct. Thomas, quæſtione. 13. articul. 6. primæ partis, & Damaſcen. lib. 1. cap. 9. ait. Scire oportet nomen paternitatis, & filiationis & proceſsionis, non eſſe ex nobis ad beatam illam diuinitatem translatum, ſed cõntra (vt ait Apoſtolus) inde nobis traductum. Propterea, inquit, flecto genua mea ad patrem, ex quo omnis paternitas, & deſumpſit ex cap. 2. Diui. no. Dionyſi. verſus finem. Porro de teſtimonij Paulini intelligentia mox videro. Res tamen ſic ſe habet, vt docet Sanct. Thom. artic. 6. citato. Nomina quæ metaphoricè de Deo dicuntur, per prius de creaturis dicuntur quam de Deo, quia dicta de Deo nihil aliud ſignificant quam ſimilitudines ad tales creaturas. Sicut enim ridere dictum de prato nihil aliud ſignificat quam quod pratum ſimiliter ſe habet in decore cum floret, ſicut homo cum ridet, ſecundum ſimilitudinem proportionis. Sic nomen leonis dictum de Deo nihil aliud ſignificat quam quod Deus ſimiliter ſe habet, vt fortiter operetur in ſuis

S. Thomas carpit Damaſ. & Diony. latẽter. operibus, ſicut leo in ſuis. Deinde affert opinionem Damaſcen. quam ſupra retulimus. quod cauſaliter de Deo dicuntur. Et contra eam ſic diſputat. Huiuſmodi nomina, non ſolum dicuntur de Deo cauſaliter, ſed eſſentialiter. Cum enim dicitur Deus eſt bonus, vel ſapiens, non ſolum ſignificatur, quod ipſe ſit cauſa ſapientiæ vel bonitatis, ſed quod hæc eminentius in eo præexiſtunt. Vnde dicendum quod, quantum ad rem ſignificatam per nomen per prius dicũtur de Deo, quam de creaturis, quia à Deo huiuſmodi perfectiones in creaturas manant. Sed quantum ad impoſitionem nominis, per prius à

Locus Pauli ad Epheſ. 3. expoſit⁹. nobis imponuntur creaturis quas prius cognoſcimus. Vnde modum ſignificandi habent qui competit creaturis. Porrò Paulini loci hic eſt ſenſus germanus. Genibus flexis ago gratias Deo patri, à quo omnis paternitas Græcè πατριά, Hebraicè Miſpecha, hoc eſt familia, parentela, cognatio dicitur, vt Pſalm. 21. προσκυνήσουσιν ἐνώπιον αὐτοῦ πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῶν ἐθνῶν. ideſt, Adorabunt in conſpectu ipſius omnes familiæ gentium. Deinde addit. Nominatur. Nomino nonnunquam

Nomino quid ſignificet. in ſcripturis ſignificat, ſum, exiſto, ad Epheſios. 1. ſupra omne nomen quod nominatur in hoc ſeculo & in futuro. 1. Ioannis. 3. ἴδετε ποταπὴν ἀγάπην δέδωκεν ἡμῖν ὁ πατὴρ, ἵνα τέκνα θεοῦ κληθῶμεν: Hoc eſt. Videte qualem Charitatem dedit nobis pater, vt filij Dei nominemur. Noſter tamen interpres addidit, & ſimus, ſed tunc particula, &, declaratiua eſt, ſignificans, id eſt. Loci igitur huius ſenſus eſt, omnes familiæ tam terreſtres, vt hominum cognationes, quam cæleſtes, vt nouem angelorum Chori, à Deo patre exiſtunt, aut creatæ ſunt. Hæc igitur eſt Paulini loci germana expoſitio.

Pſal. 18. Sancti habent pro more Deum ex acceptis beneficijs appellare, in belli quidem victoria. Diligam te domine fortitudo mea. Quando autem à mentis caligine & obtenebratione liberatus eſt. Dominus illuminatio mea, & Deum miſericordiarum & totius conſolationis Paulus appellat. Occumen. 2. ad Co-

Occumeni⁹ Chryſoſt. rinthi. 1. & ſumpſit ex Chryſoſtom. 2. Corinth. cap. 1. homil. 1. quia ait, ſcriptura non vbique eodem nomine Deum nominat, nec ab eiſdem rebus addit cognomina, ſed vbi de bello victoriaque loquitur. Diligam te domine. Vbi de humanitate. Deus miſericordiarum & totius conſolationis. Denique nunc rurſus à iuſtitia, nunc ab integro incorruptoque iudicio cognomentum addit, vtcumque poſtulat præſentis argumenti ratio, &

Occumeni⁹. iterum Occumeni. ad Epheſios. 2. capit. ait Deum ſemper iuxta ſubiectam materiam appellat ſcriptura. Deum miſericordiarum vocans, & deũ pacis, & deũ virtutũ, & ad Epheſ. 1. patrẽ gloriæ vocat Paulus. Maximam enim gloriã & honorem donauit generi humano, quæ omnia nobis tradita generali nomine appellat gloriã, per vocabulũ apud nos ma-

Dionyſius. gnificentius. Hoc ſignificauit Dionyſi. in lib. de Diui. nomi. ca. 1. Inuenies, inquit, omnem ferme Theologorũ laudationẽ, ad beneficos

Loc⁹ S. Th. expoſitus. diuinitatis progreſſus exponendos atque laudandos diuina effingere nomina. Hæc verba Diony. annotanda ſunt, & interpretanda ad ſenſum à Chryſoſt. & Occume. allatum, alioqui non poteris intelligere argumentum,

2. art. 2.

Dionyſi. 2.articul. 2. quæſtio. 13. primæ partis Sanct. Tho. Item Diony. eodem ca. parum infra ait. Quoniam vt bonitatis ſubſiſtentia, ipſo eſſe ſuo, eſt ſubſiſtentiũ cauſa, boni auctorẽ ſummæ diuinitatis prouidentia ex omnibus creatis laudare conuenlet. *Suidas.* Suidas etiã in dictione Θεός ait, ὃς πολλαῖς προσηγορίαις προσαρμόζεται κατὰ τὰς δυνάμεις. Hoc eſt, Deus multas habet appellationes iuxta virtutes quas operatur. *Fo.3. Baſilius.* Deniq; Baſilius li. 1. cõtra Eunomiũ, ait. Ὁ κύριος ἡμῶν ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ λόγοις, τὴν φιλανθρωπίαν τῆς θεότητος, καὶ τὴν ἐξ οἰκονομίας χάριν τοῖς ἀνθρώποις παραδηλῶν, ἰδιώμασί τισι τοῖς περὶ αὐτὸν θεωρουμένοις ἀπεσήμαινε ταύτην, θύραν ἑαυτὸν λέγων, καὶ ὁδὸν,
2 καὶ ἄρτον, καὶ ἄμπελον, καὶ ποιμένα, καὶ φῶς, οὐ πολυώνυμός τις ὤν. οὐ γὰρ πάντα τὰ ὀνόματα εἰς ταὐτὸν ἀλλήλοις φέρει. ἄλλο γὰρ τὸ σημαινόμενον φωτός, καὶ ἄλλο ἀμπέλου, καὶ ἄλλο ὁδοῦ, καὶ ἄλλο ποιμένος. ἀλλ' ἓν ὢν κατὰ τὸ ὑποκείμενον, καὶ μία οὐσία καὶ ἁπλῆ καὶ ἀσύνθετος, ἄλλοτε ἄλλως ἑαυτὸν ὀνομάζει, ταῖς ἐπινοίαις διαφερούσαις ἀλλήλων τὰς προσηγορίας μεθαρμοζόμενος. κατὰ γὰρ τὴν τῶν ἐνεργειῶν διαφορὰν, καὶ τὴν πρὸς τὰ εὐεργετούμενα σχέσιν, διάφορα ἑαυτῷ καὶ τὰ ὀνόματα τίθεται. φῶς μὲν γὰρ ἑαυτὸν τοῦ κόσμου λέγει, τό τε ἀπρόσιτον τῆς ἐν τῇ θεότητι δόξης τῷ ὀνόματι τούτῳ διασημαίνων, καὶ ὡς τῇ λαμπρότητι τῆς γνώσεως, τοὺς κεκαθαρμένους τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς καταυγάζων. ἄμπελον δὲ, ὡς τοὺς ἐν αὐτῷ κατὰ τὴν πίστιν ἐρριζωμένους, ἐπ' ἔργων ἀγαθῶν καρποφορίαις ἐκτρέφων. ἄρτον δὲ ὡς οἰκειοτάτη τροφὴ λογικοῦ τυγχάνων, τῷ διακρατεῖν τὴν σύστασιν τῆς ψυχῆς, καὶ τὸ ἰδίωμα αὐτῆς διασώζειν ἀναπληρῶν ἀεὶ παρ' ἑαυτοῦ τὸ ἐνδέον, καὶ πρὸς τὴν ἐξ ἀλογίας ἐγγινομένην ἀῤῥωστίαν οὐκ ἐῶν ἀποφέρεσθαι. καὶ οὕτως ἄν τις τῶν ὀνομάτων ἕκαστον ἐφοδεύων, ποικίλας εὕροι τὰς ἐπινοίας, ἑνὸς τοῦ κατὰ τὴν οὐσίαν τοῖς πᾶσιν ὑποκειμένου.

Hoc eſt, Dominus noſter cum de ſe loquitur, benignitatem deitatis, & incarnationis gratiam volens hominibus detegere, proprietatibus quibuſdam de his rebus quæ in eo cõſiderantur, & ad ſe ſpectant ipſam manifeſtat Ianuam ſeipſum appellans, & viam & panem & vitem & paſtorem & lucem. Cum non ſit multis nominibus præditus, non enim omnia ad idem compitum perueniunt. Aliud enim lux ſignificat, aliud vitis, aliud via, aliud paſtor. Attamen cum ſit vnum ſubiectum & vnica ſubſtantia & ſimplex & incompoſita, aliter & aliter ſibi nomen imponit, diuerſis conſiderationibus, varias nomenclaturas adaptans. Iuxta enim differentiam operationum, & iuxta habitudinem qui beneficio affecti ſunt, varia ſibi imponit nomina, lux enim mundi ſeipſum vocat, tum inacceſsibilem deitatis gloriam hoc nomine ſignificans, tum etiam quia illuſtrat cognitionis lumine oculos animæ illorum, qui munditia pollent cordis. Vitem ſe vocat, quia illos, qui in fide altas egerunt radices, fructibus bonorum operum alit. Panem autem ſe vocat, eo quod aptiſſimus cibus ſit ad reficiendum homines, tum vt conſiſtat humana vita, tum etiam vt ſeruetur eius proprietas, dum ſemper implet quod homini deeſt, nec ſinit ægrotationem quæ ex imprudentia nos inuadit, inualeſcere. Sic igitur qui quodlibet nomen voluerit percurrere, varias inueniet conſiderationes, cum vnicum tantum ſit ſubiectum recipiens illa cognomina. Hæc ille. Ecce quomodo auctoritate ſummorum virorum poteſtas nobis commiſſa ac delegata eſt, effingendi Deo infinita nomina iuxta negotiorum qualitatem. Attamen quia, vt ait ille. De Deo etiam vera dicere periculoſum eſt, oportet ex ſcripturis nonnulla aut ferè omnia nomina, quæ à Theologis Deo tribuuntur recenſere, vt his ducibus vtens tanquam Ariadnes filo moderemus & regamus ſermones noſtros ne forte labamur, aut verbo offendamus quoties his ſimilia fingere tentauerimus. Nam nullibi periculoſius erratur, quam cum de diuinis rebus ſermo ſuſceptus eſt. In quibus ſi offenſum aut titubatum fuerit, nil remanet niſi terribilis ſpectatio Iudicij. Et quidem libenter vterer Hebraicis verbis, ſed quia typographus Hebraicis typis carebat, coactus ſum Latino vti ſermone.

Catalogus nominũ diuinorum, ſiue cognominum quæ deo tribuũtur. Primum nomen Dei eſt. El, quod ſeptuaginta θεὸν, Aquila ἐτυμολογίαν eius exprimens ἰσχυρὸν, ideſt, fortem interpretatur. Deinde Eloha, aut Elohim, quod & ipſum Deus dicitur. Scire tamen debemus quod Elohim communis numeri ſit, quod & vnus Deus ſic vocetur & plures. Ad quam ſimilitudinem cælum quoque & cæli appellantur Samaim, vnde ſæpe interpretes variant, cuius exemplum nos in lingua noſtra habere poſſumus Athenas, Thebas. Tertium çabaoth, quod. 70. virtutum, Aquila exercituum tranſtulerunt. Iſaiæ. 6. Quartum Helion, quod nos excelſum dicimus. Deuteronom. 32. Quintum. Aſer ihie, quod Exod. 3. legitur, qui ero, aut vt alij transferũt, Qui eſt. Eſt, vt inquit Damaſce. lib. 1. cap. 12. pria

principalius omnium nominum de Deo dictorum. Qui eſt, quemadmodum Deus ipſe dans reſponſum Moyſi in monte, inquit, Dic filijs Iſrael. Qui eſt miſit me, totum in ipſo comprehendens ipſum eſſe, veluti quoddam pelagus ſubſtantiæ, infinitum & interminum. Quemadmodum autem Dionyſius ait, primarium Dei nomen eſt bonum non enim primum de Deo dicendum eſt eſſe, ſed ipſum bonum. Et Auguſti. De fide & ſymbolo. cap. 5. ait. Deus non poteſt dici fuit & erit, ſed tantum, eſt, quia & quod fuit, iam non eſt, & quod erit, nondum eſt. Ille ergo eſt incommutabilis ſine conditione temporum & varietate. Nec aliunde arbitror manare quod famulo ſuo Moyſi tale nomen ſuum inſinuauit. Nam cum ab eo quæreret, ſi ſe populus ad quem mittebatur contemneret, a quo diceret ſe eſſe miſſum, reſponſum dicentis accepit. Ego ſum qui ſum. Deinde ſubiungit. Hæc dices filijs Iſrael. Qui eſt miſit me ad vos. Sextum Adonai quem nos generaliter dominum appellamus. Iſaiæ. 10. Septimum. Ia quod Deo tantum tribuitur, & in Halleluia extrema quoque ſyllaba ſonat. Octauum τετραγράμματον quod ἀνεκφώνητον, ideſt ineffabile vocatur, aut potius ab Hebræis putatur Hebraicè Iehoua, & interpretatur, qui eſt, aut dominus eſſe. Nonum Saddai, quod Aquila interpretatur ἄλκιμον quod nos robuſtum & ſufficientem ad omnia perpetranda accipere poſſumus, aut qui poteſt omnia vaſtare & perdere, aut qui habet omnia quæ ſibi ſufficiunt nec alterius eget ope. Gene. 43. Ab, ideſt Pater. Iſaiæ. 63. Abihad, Pater æternitatis. Iſaiæ. 9. Adir, Magnificus. Pſa. 8. Oheb, Amans, aut Amator, Pſal. 32. Acharon. Nouiſſimus, Iob. 19. 44. Is. Vir. Emeth, verus, Veritas. Ieremiæ. 10. Elcana, Zelator. Exo. 20. Bore, Creator. Iſaiæ. 40. Baruch. Benedictus, Pſal. 18. Goel, Redemptor. Iob. 19. Gibor, Fortis, Deutero. 10. Gadol, Magnus, Deutero. 10. Gole. Reuelans, ſcilicet, profunda, Daniel. 2. Doberçedeq, loquens iuſtitiam. Hadur. Formoſus, Iſaiæ. 63. Zach, purus, Chazac, Fortis, Iſaiæ. 40. Chai, Viuens, Pſal. 18. Iob. 19. Chanun, Miſericors, Exo. 34. Chacid, Sanctus, Benignus, Iuſtus. Tob, bonus. Iohez, conſiliarius, Iſaiæ. 9. Ioçer, Formator, Iſaiæ. 43. Ieſuah, ſaluator, Iſaiæ. 11. Iaſar Rectus, Deuter. 32. Magid, Annuncians, Iſaiæ. 42. Melech, Rex, Ieremi. 10. Menachen, Conſolator. Iſaiæ. 51. Clemens. Pſalm. 115. Mora, Terribilis. Pſal. 75. M... ſiah, Chriſtus, Vnctus. Dani. 9. Moſiah, Saluator. Neeman, Fidelis. Neezar. Accinctus. Naor, I... minans Pſa. 75. Noçer, Cuſtodiẽs. Exod. 34. Noquer, Vlciſcens. Nahum. 10. Nora, terribilis. Deuterono. 10. Niça, ſublimis, Iſaiæ. 47. Niçgab, Protector, Sublimis, Magnificus. Himanuel. Nobiſcum Deus. Iſaiæ. 7. Hoce, Creator, Faciens. Iſaiæ. 51. Pode. Redemptor. Pele, Mirabilis. Iſaiæ. 9. Poqued, Viſitans. Exo. 34. Caiam, Æternus. Çaddic, Iuſtus, Deuter. 34. Çur, Fortis. Deuteronom. 34 Çohe, Gradiens, Iſaiæ. 63. Cados, ſanctus, Iſaiæ. 6. Cone, Creator, Poſſeſſor, Geneſ. 14. Cano, Æmulator. Ioſue. 24. Riſon, Primus, Iſaiæ. 44. Rab, Magnus, Exod. 34. Rachum, Clemens, Miſericors, Exod. 34. Ram, Excelſus. Sem, Nomen. Somer, Cuſtodiens. Çarſalom, Princeps pacis. Sophet, Iudex. Pſalm. 7. Tamim, Perfectus.

Ca. 2. Diui. nomi.

Deus viuus.

Vocatur viuens Deus, ad diſtinctionem mortuorum deorum, qui appellantur Idola. Sopho. 2. Viuo ego dicit dominus, Hierony. Danie. 6. Sopho. 2. & circa principium lib. 3. comment. in Matth. Item, Euthy. Pſal. 41. ait. Fortem & viuentem Deum vocat ſcriptura propter infirmos & mortuos deos gentilium.

Rom. 9.

Ierem. 18.

Deus appellatur figulus, hoc eſt creator noſter & factor. Vnde Apoſtolus. Nunquid dicit figmentum ei, qui finxit, quid me feciſti ſic? An non habet poteſtatem figulus luti ex eadem maſſa facere, aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam, & apud Ieremi. Ecce ſicut lutum in manu figuli, ita vos in manu mea, Domus Iſrael, ait Dominus. Hiero. Iſaiæ. 45.

Κύριος δὲ ἐστι, διὰ τὸ κυριεύειν αὐτὸν τῶν ὅλων. πατὴρ δὲ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν πρὸ τῶν ὅλων. Hoc eſt, Dominus vocatur, quia rerum omnium potitur. Pater quia eſt ante omnia. Theophilus. lib. 1. ad Autolycum.

Deus vocatus ſæpe angelus ſi ſub perſona Dei loquitur.

Nomine dei angelus intelligitur, vnde Philippus Presbyter, libr. 2. in Iob. capit. 26. ait Deus propter annuntiationem ſalutis noſtræ, angelus dicitur, vt Iob. 20. Diuitias quas deuorauit, euomet, & de ventre eius extrahet eas Deus, pro quo alius interpres legit. extrahet eas angelus. Vbi eundem exiſtimo eſſe Deum & angelum. Proinde hic angelus & Deus eſt, qui per Pſalmiſtam dicit. Immittet angelum domini, in circuitu timentium eum & eripiet eos. Angelus loquebatur in rubo

ad

ad Moyſen,& dicebat ei. Ego ſum Deus A-
braham. Deus Iſaac, Deus Iacob. Sãctus quo
que Iacob, Ephraim & Manaſſe nepotes ſuos
ita benedicens ait. Deus in cuius conſpectu
ambulauerunt patres mei, Abraham, Iſaac,
Deus qui paſcit me ab adoleſcentia mea, vſq;
in præſentem diem. Angelus qui eripuit me
de cunctis malis benedicat pueros hos.

Nomina quæ ſunt cõmunia Deo & creaturis, quam habeant differentiam in modo ſignificandi. Baſilij locus eximius.

Oportet deinceps oſtendere quæ ſint no-
mina quæ cum de Deo & creaturis dicantur,
differunt tamen in modo ſignificandi. De qui
bus Auguſt. in libr. q. vet. & no. teſt. q. 122.
ait. Multa vocabula nobis & Deo commu-
nia ſunt, ſed diſcrepãt, in effectu. Aliter enim
Deus facit quam facimus nos, & loqui dici-
tur, ſed non more noſtro organo corporali.
Sic verbum Dei non tale verbum ſicut no-
ſtrum, quia noſtrum poſtquam fuit non eſt,
illud autem manet. Baſilius quoque hom. de
pœnitentia, ait. Axiomata ſua Ieſus largitur
alijs, non euacuans, ſed nihilominus habens.
Argumentum hoc opulenti, habere videli-
cet & alijs dare. Verum qui apud nos diuites
ſunt, vbi ſua largiũtur alijs quæ habent immi
nuunt. Diuites enim non ſumus, quia aliena
poſsidemus. Chriſtus ita diues eſt, vt quantũ
alijs elargiatur, tantum ipſe diues permaneat.
Eſt enim inſtar fontis perpetuò fluentis. Sic
Petrus petra erat, non tamẽ vt Chriſtus. Lux
Ioann. 14. eſt, & vos eſtis lux mundi. Ouis eſt, & dicit.
Ecce ego mitto vos vt oues in medio lupo-
rum. Lege illum in hom. contra Sabellianos,
& Arium. & Anomæos. Item Euthy. Ioann.
16. ait. Nouit frequenter ſcriptura eiſdem ver
bis de Deo & homine poſitis, nõ ſimiliter vti.
Vndè dicitur. Ego in patre meo ſum, vos in
me, & ego in vos. Chriſtus eſt in patre ratio-
ne eiuſdem potentiæ, Apoſtoli verò in eo
& ipſe in illis, ratione auxilij. Et Chriſtus &
nos filij Dei dicimur, & imago & gloria Dei,
ſed magna eſt differentia. Et Ioann. 18. expo
nens hunc locum. Aſcendo ad patrem meũ
& ad patrem veſtrum, Deum meũ & Deum
veſtrum, ait. Alio modo dixit patrem ſuum,
alio modo diſcipulorum, ſuum quidem na-
tura, tanquam eiuſdem ſubſtantiæ, diſcipu-
lorum verò, ratione creationis & prouiden-
tiæ, tanquam creaturarum prouidentia ma-
iori dignarum. Deum autem ſuum & diſci-
pulorum vtpote hominum. Et quare non
ſimpliciter dixit. Et Deum noſtrum. Sed etiã
hic diſtinxit, quia licet homo factus eſt, &
frater eorum ratione humanitatis, honore
tamen plurimum ab eis differebat, & diuini-
tatis vnione & impeccabilitate. Item Chry-
ſoſt. ho. 74. ſuper Ioan. ait, ſolet nõnunquàm
ſcriptura, iiſdem verbis & in Deo & in homi
nibus non eodem modo vti. Nam dij dicimur
& filij Dei. Et filius imago & gloria dicitur,
atque etiam nos, ſed longè aliter. Et iterum,
nos Chriſti, & Chriſtus Dei, non ſimiliter
autem Dei Chriſtus, & nos Dei. Ambroſius
ſimiliter. lib. 3. offici. cap. 2. In eiſdem, inquit,
verbis diſcretio eſt, aliter enim Deum bonũ
dicimus, aliter hominem. Similiter iuſtum &
ſapientem. Quod & in euangelio docemur.
Eſtote perfecti ſicut pater veſter qui in cælis
eſt. Paulum lego perfectum, & non perfe- *Matt. 5.*
ctum. Nam cùm dixiſſet. Non quòd iam ac- *Philip. 3.*
ceperim, aut quòd perfectus ſim, ſic autem
ſequor vt comprehendam. Statim ſubiecit.
Quicunq; autem perfecti ſumus. Duplex eſt *Perfectio*
enim forma perfectionis, alia medios, alia ple- *duplex.*
nos numeros habens, Alia hic, alia ibi, alia ſe-
cundum hominis poſsibilitatem, alia ſecun-
dum perfectionem futuram. Deus autem iu-
ſtus per omnia, ſapiens ſuper omnia, perfe-
ctus in omnibus. Inter ipſos quoque homi-
nes diſtantia eſt, aliter Daniel ſapiens, de quo
dictum eſt. Quis Daniele ſapientior? Aliter *Ezech. 28.*
alij ſapientes, aliter Salomon qui repletus eſt *3. Reg. 4.*
ſapientia ſuper omnem ſapientiã Aegyptio-
rum. Aliud eſt enim cõmuniter ſapere, aliud
eſt ſapere perfectè. Qui cõiter ſapit, pro tem-
poralibus ſapit, pro ſe ſapit, vt aliquid alteri
detrahat, & ſibi adiungat. Qui perfectè ſapit,
neſcit ſua ſpectare cõmoda, ſed aliud quod
æternum eſt, quod decorũ atque honeſtum
toto affectu intendit, quærens non quod ſi-
bi vtile eſt, ſed quod omnibus. In capit. quoq; *Philip. 2.*
Damnamus, de ſumma Trinit. & fide catho- *Cap. Damnamus.*
lica dicitur. Eſtote perfecti ſicut pater veſter
cæleſtis perfectus eſt, ac ſi diceret. Eſtote per-
fecti perfectione gratiæ, ſicut pater veſter
cæleſtis perfectus eſt perfectione naturæ.
Adhuc & Hiero Ezech. 16. cum dixiſſet pro
pheta. Viuo ego, ait. Quæro qua ratione cõ-
mune vocabulum propriè ſibi vẽdicet Deus?
ſed quomodo dicitur. Arbor bona, bonus ho
mo, ſeruus bonus, nemo autem abſolutè bo-
nus, niſi ſolus Deus, ſic cum angeli cæteræq;
virtutes & ſancti ſint viuentes, comparatione
Dei mortui appellantur. Quis eſt homo qui
viuit, & non videbit mortem? Vnde Apoſto
lus de Deo. Qui ſolus habet immortalita-
tem, &c. & li. 2. contra Pelagi. ait, ſolus Deus

eſt

eſt immortalis, quia quæ creaturæ habent per gratiam, ipſe per naturam. Et ad Titum. 1. ait. Solus Deus habere dicitur immortalitatem, cum & angelos & multas rationabiles fecerit creaturas quibus dederit immortalitatem. Solus ſimiliter dicitur verax, non quod cæteri non immortales & veritatis ſint amatores. Sed quòd ille ſolus naturaliter ſit, & immortalis & verus. Cæteri verò & immortalitatem & veritatem ex largitione illius conſequuntur. Nam aliud eſt verum eſſe, & habere quid per ſemet. aliud in poteſtate donantis, eſſe quod habeat. Deoiq; li. 2. contra Pelagi. ait. Deus lux appellatur, & tenebræ in illo non ſunt vllæ. Quando dicit nullas tenebras in Dei lumine reperiri, oſtendit aliorum lumina aliqua ſorde maculari, & Apoſtoli vocantur lux mundi, ſed non eſt ſcriptũ quod in apoſtolorũ luce nullæ ſunt tenebræ. Et de Ioanne ſcribitur. Non erat ille lux, ſed vt teſtimonium perhiberet de lumine. De Deo enim dicitur. Qui ſolus habet immortalitatem, & certè legimus immortales angelos ſed ſolus Deus eſt immortalis, quia non eſt per gratiam vt cętera, ſed per naturam. Solus ſimiliter dicitur ſapiens, ſolus beatus. Si fuſiorem de hac re ſermonem deſideras lege Euthy. Pſal. 1. & Theophy. Ioann. 1. in expoſitione huius loci. Non erat ille lux, & Damaſcen. lib. 2. cap. 3. & Orige. tract. 8. ſuper Matt. parum poſt principium, & Hieronymum qui frequenter in commẽt. epiſtolæ ad Ephe. hoc idem inculcat.

Quòd Deo, (qui nullis lineamentis depingi aut efformari poteſt) rerum noſtrarum figuræ tribuantur in ſcripturis, cauſa eſt, aut mentis noſtræ imbecillitas, quæ citra ſenſibilia adminicula ad ſublimem Dei, & ſubſtantiarum ſeparatarum contemplationem, ſeſe ſubleuare & erigere non poteſt. Quia nimirum indiget, vt ex ſibi cognatis & affinibus rebus, ad inuiſibiles & ſuperſubſtantiales ſubſtantias conſcendat. Aut quia hoc decens eſt myſticis oraculis, vt per ſymbola & ænigmata ſignificentur & innuantur diuinarum rerũ arcana, & à prophanorum hominum arceantur obtutu. Si cui tamen viſum fuerit abſurdum, Deo huiuſmodi nomina & formas ex vilibus & contemptis rebus depromptas, appouere, vt. quod Chriſtus vocetur Gigas, lapis, agnus, panis, vermis, peccatum. Is ſciat dupliciter à nobis Deum intelligi & nominari poſſe. Primò cùm per ſimiles figuras & ſimilitudines progredimur, vt illi nomen imponamus, quod fit cum aliqua cognatio & affinitas inuenitur nominis, cum re illa cui nomen apponitur, vt cum Chriſtus λόγος Græcè, Latinè verbum, ſermo aut definitio appellatur. Verbum quidem quia paterna nobis annunciauit, quemadmodum verbum, mentis conceptum enunciat. Sermo quoque & definitio, quia totam naturam exprimit paternam. Subſtantia itidem vocatur, quia rebus omnibus, vt ſint cauſa eſt. Lux etiam & vita. Hęc quidem licet inter nomina rerum materialium excellere & primatum habere videantur, tamen longè abſunt vt clarè & diſtinctè diuinam ſubſtantiam nobis poſsint repręſentare, ſuperat enim longo interuallo quamcunq; ſubſtantiam, & vitam & lucem, & quodcunque verbum noſtrum. Secundo exponuntur nobis diuina, per diſsimiles formas quæ nos ducunt & pertrahunt in abſurdam & diſsimilem, & illi rei, cui appo nitur, penitus diſſonam & differentem ſimilitudinem. Iſtæ vocantur diſsimiles ſimilitudines. Sic Deus vocatur, Inuiſibilis, infinitus, incomprehenſibilis, ſine principio, increatus, Immutabilis, inalterabilis, incompoſitus, incorporeus, intangibilis, incircunſcriptus, Inintelligibilis, incomprehenſibilis. Quę nomina in Deo ſignificant non quid eſt, ſed quid non eſt. Nam vt dicit Dionyſi. 2. capit. Cæleſtis Hierarch. *Αἱ ἀποφάσεις ἐπὶ τῶν θείων, ἀληθεῖς, αἱ δὲ καταφάσεις, ἀνάρμοστοι.* ideſt. Negationes quidẽ in diuinis veræ ſunt, affirmationes verò non ſatis commode Deo adaptari poſſunt. Quapropter illa rerum inuiſibilium explanatio, quæ fit cum formæ diſsimiles Deo apponuntur, aptior & melior eſt. Nam cum vtimur huiuſmodi diſsimilibus ſimilitudinibus, longè à rebus materialibus arcemur & ſeiungimur, nec in errorem docimur vt arbitremur hæc materialia propriè de Deo dici poſſe. Quod fieret ſi ſimilibus ſimilitudinibus vteremur, quæ ſolent à rebus pretioſioribus & cognatis depromi. Nam quis non videat fore vt per huiuſmodi figuras labatur. atque in errorem ducatur animus noſter, putans Deũ V. g. igneæ aut alterius ſimilis eſſe naturæ. Quarè imbecillitati noſtræ ſe ſcriptura attẽperans, ad diſsimiles ſimilitudines, deſcendit, id cauens, ne imbecillitas mentis noſtræ fœdis imaginibus acquieſcat, ſed potius ſe ſubleuet, & vilitate formarum, à viſibilibus ſe auo-

cet

ect rebus. Nam veriſimile omnino non videbitur, nec iis qui ſtolidioris & craſsioris ſunt intelligentiæ, cæleſtia & diuina tam vilibus rebus eſſe ſimilia. Attamen illud aduertendum eſt, quòd cum nihil in rebus humanis inueniatur, quod prorſus bonitate careat, dari nobis latiſsimus cāpus vt poſsimus ex quibuſcunque rebus ſiue bonis ſiue malis, pulcherrimas ſimilitudines elicere, cum aliquæ ſimilitudines in ſpiritualibus & carnalibus, aliter & aliter poſsint à nobis illis in rebus contemplari. vt ira eſt in nobis & in Deo, & pœnitentia, triſtitia, & iurat Deus vt nos, & viuit, ſedet, &c. de his à Diony. cap. 2. cæleſt. Hierar. dici, τῶν αὐτῶν ὡς ταυτῶς, ἐναρμονίως δὲ καὶ οἰκείως ἐπὶ τῶν νοερῶν τε καὶ αἰσθητῶν ἰδιοτήτων ὁριζομένων. Hoc eſt, eadem non eodē modo, ſed conuenienter & propriè, in ſpiritualibus & corporalibus definiri. Igitur ſcripturæ, diuinitatem, interdum ex iſtis viſibilibus pretioſiſq; rebus, concelebrāt, vt cum ſolem iuſtitiæ, ſtellam matutinam in cordibus fidelium orientem vocant. Aliquādo ex his quæ ſunt media, diuinam prædicant maieſtatem, cùm ſcilicet ignem vocant, aut, aquam fluentem in vitam æternam, aut fontem. Aliquando etiam ex infimis Deum laudant. vt cùm vocant vnguentum, aut oleum effuſum, & lapidem angularē, petram, leonem, & quod eſt omnium viliſsimum. ego ſum vermis & non homo. Hæc ideò fiunt, ne diuina prophanis peruia ſint, & ne ſanctorum ſignorū inſpectores, figuris tanquā veris rebus inhæreant. Sed diuina veriſsimis proferantur negationibus, dum, extremis creaturæ ſuæ partibus, à ſua licet naturâ remotiſsimis, ſimilis dicitur. Hactenus de Deo & diuinis nominibus ſcripſiſſe ſufficiat, reliqua quæ tractari à nobis poterant, diuinitus pertractata ſunt à Diony. Areopagita, in iuſto de hac re edito volumine. & Diuus Thomas. 1. part. q. 13. diligenter hac in re laborauit.

¶ De Chriſti redemptoris noſtri nominibus, ſiue de illis quæ ſpectant ad diuinam naturam, ſiue de illis, quæ ſpectant ad naturam aſſumptam, & de generibus Chriſtorum. CAP. III.

MESSIAS Hebraicè, Vnctus Latinè, Chriſtus Græcè, Ieſus redemptor noſter appellatur. Quia vtraque dignitate, ſacerdotali & regia pollebat. Nam Chriſma, vt ait Hierony. Iſaiæ 45. apud Hebræos erat inſigne regiæ poteſtatis, vt quomodo apud nos Diadema & purpura ſolis imperatoribus datur, ſic apud Hebræos regnaturi perfundebantur oleo. Vnde Cyrus rex Perſarū vocatur Chriſtus, & Saul Chriſtus domini dicitur. Hæc ille. Sacerdotes quoque ſummi probatiſsimo oleo vngebantur. quod cum à capite ad veſtimenta deſcendebat optimè fragabat. Vnde in Pſalm. 132. ſicut vnguentum in capite, quod deſcendit in barbam barbam Aaron. Quod deſcendit in oram veſtimenti eius. Hoc oleo vngebantur, quia illi præ cæteris, humanitate, miſericordia, manſuetudine, debent pollere: aut quia fragantia bonorū operum abundare debent, ita vt ſint hominibus odor vitæ in vitam, & non odor mortis in mortem. Nam oleum pro vnguento odorifero in ſcripturis accipi notū eſt. Sunt tamē multa Chriſtorum genera, quæ explanationem noſtram poſtulāt, vt omni errore ſublato, de vno quoque Chriſto, cum in quæſtionem venerit, diſtinguere poſsimus. De qua re Hierony. Habac. 3. ſic ſcribit. Chriſtorum multa ſunt genera. Chriſti in veteri teſtamēto dicebantur, & patriarchæ. Quorum vnctio fuit facta per Spiritum ſanctum, abſque ſenſibili oleo: nam illo tempore nec vnctionis per oleum mentio erat, aut etiā vncti vocantur, quia per Spiritum ſanctū aſſecuti fuerant gratiam prophetandi, quæ nomine olei intelligitur. De his ſcriptum eſt in Pſalmis. *Pſal. 104.* Corripuit pro eis reges, nolite tangere Chriſtos meos, & in prophetis meis nolite malignari. Et in 1. Paralip. libr. omnes qui egreſsi ſunt de Ægypto Chriſti vocantur. Chriſma quoq; ſacerdotale in Exodo conficitur, quo *Exod. 30.* poſtea ſacerdotes in Leuitico leguntur vncti. *Leuiti. 8.* Et aliud vnguentum quo reges vngūtur, qui regnum adeunt, quod in duo ſcinditur. Si enim Dauid eſt & Salomon id eſt fortis manu, & pacificus, cornu vngitur. Si verò Iehu & Azahel ſunt, perfunduntur lenticula. *1 Reg. 16. 4. reg. 9. & 19.* Sed & Cyrus rex Perſarum & Medorum, qui de captiuitate populum relaxauit, licet multi errent & de domino ſaluatore ſcriptū putent, audit per Iſaiam. Hæc dicit dominus Chriſto meo Cyro, &c. & ad extremum dicitur. *Iſaia 45.*

citur.

citur. Tu autem non cognouiſti me, quod
de ſaluatore nephas eſt intelligere. Eſt vn-
3. Reg. 19. guentum propheticum quo præcipitur Eliæ,
vt Eliſeum vngat in prophetam. Et ſuper
omnia vnguentorum genera eſt vnguentũ
ſpirituale, quo vngitur ſaluator, & dicitur ad
Pſal. 44. eum. Propterea vnxit te Deus Deus tuus
oleo exultationis præ participibus tuis. Par-
ticipes autem eos puto ad quos loquitur &
1. Iohan. 2. Iohannes. Et vos vnguentum habetis à ſan-
cto. Et poſt modicum. Hæc ſcripſi vobis de
his qui ſeducunt vos, & vos chriſma quod
accepiſtis ab eo, maneat in vobis. Et non ne-
ceſſe habetis vt aliquis doceat vos, ſed ipſum
Chriſma docebit vos de omnibus. Ac ne for
tè qui chriſma baptiſmi perdiderunt deſpe-
rent de chriſmate reparãdo. Scriptum eſt in
Leui. 14. Leuitico. Leproſus extra caſtra proiectus, cũ
ad ſacerdotem venerit, & lepra ipſius fuerit
mundata, mittat ſibi oleum ſacerdos in ma-
nu ſiniſtra. & intincto digito ſepties aſper-
gat oleum coram domino, & tangat eodem
oleo auriculã eius, qui leproſus fuerit, & dex
teram manum, & dextrum pedem, & quod
remãſerit de vnguẽto totum mittat in caput
eius. Cumque omnia hæc rectè compleuerit
totum immolet holocauſtum pro eo, & ipſe
Chriſtus dei vocetur. In horum Chriſtorum
ſalutem egreſſus eſt Dominus de loco ſuo,
vt ait Michęas. Si fuſiorem de hac re ſermo-
nem deſideras lege Euſebium. li. 1. hiſto. cap.
4. & li. 4. demonſtra. euangelicæ. ca. 15.

Deinde quærendum videtur an vt Ieſus
redemptor noſter, deus ab æterno, & verbũ
vocatus eſt, ſic etiam Chriſtus vocari po-
tuit, ante aſſumptionem noſtræ naturæ. Cui
quæſtioni Damaſce. reſpondens. li. 4. cap. 6.
ait. Nos filium dei vocatum Chriſtum dici-
mus, ex quo in ſanctæ virginis vtero conce-
ptus & eſt caro immutabiliter factus eſt. Vn
ctio enim ipſa ad humanitatẽ attinet, vt diui
nus ait Gregorius. Et Cyrillus ad reginas ait.
4. li. Theologiæ circa principium Quãdo verbũ caro factũ eſt, tũc & ipſum no
minatũ eſſe dicimus Chriſtum Ieſum. Quia
vnctus eſt oleo lætitiæ, id eſt ſpiritu ſancto,
à deo patre. & hac quoque cauſa Chriſtus
nominatur. Quod autem vnctio circa huma
nitatem fit, nequaquam dubitauerit, quiſpiã
eorum qui rectè ſapere ſunt cõſueti. Et Atha
naſius in ſermone Epiphaniæ ait. Præexiſtẽs
Deus ante aduentum in carnem, non erat ho
mo, ſed Deus erat apud Deum patrẽ, inuiſi-
bilis & impaſsibilis exiſtens. Quandò verò
factus eſt homo, nomen Chriſti propter car
nẽ illi inditum eſt, cui nomini ſequitur mors
& paſsio. At dicit ſcriptura. Vnxit te Deus
oleo lætitiæ. ex quo teſtimonio poteſt colli-
gi, ante incarnationem Chriſtum hoc nomi-
ne fuiſſe vocatum. Sed ſciendum quod ſcri-
ptura ſæpenumerò vtitur præterito pro fu-
turo. vt, poſt hæc in terris viſus, & cum homi
nibus conuerſatus eſt. & tamẽ nondum fue-
rat viſus.

Ex hoc Chriſti redemptoris noſtri nomi- Chriſtiani.
ne, & nomen accepimus, & originem traxi-
mus omnes Chriſtiani. Hoc nomen primo
vſurpatum fuit ab antiquis patribus in Acti
bus apoſtolorum. ca. 11. Quando prædican-
te Saulo & Barnaba apud Antiochenos, im-
perante Claudio, cum magna multitudo ho
minum cœpiſſet ſacris noſtris myſterijs ini-
tiari, & fidei veræ adhærere, ſancti illi & re-
ligioſi viri, à Chriſto, Chriſtiani appellari
voluere. Nam antea Nazaręi & Galilæi vo-
cabantur. Attamen quamuis hoc auſpicatiſ- Nazaræi Galilæi.
ſimo & feliciſsimo nomine multis ſeculis or
bis caruerit, à principio tamen & exordio ge
neris humani, multi & diuini viri floruere,
qui non tam nomine quam re ipſa, veri fue-
rũt Chriſtiani vt Habel, Noe, Abraham. Da
uid, Ezechias. Quis obſecro dignior hoc no-
mine, quàm Patriarcha Abraham, (qui in
præputio, fidelis, in pietate & religione, per
fectus, & in cognitione Dei ſublimis) inuen-
tus fuit? Qui euangelico viuens more, ad vocẽ
domini, dicentis. Egredere de terra tua & de
cognatione tua, relictis ſeculi rebus, deũ ex
animo ſecutus eſt. Vt legimus Petrum, An-
dream, Iacobum & Iohannem, vocante illos
domino, feciſſe. Præſtat tamen Euſebij Cæſa Euſebius Cæſarienſis.
rienſis verba in medium afferre qui lib. 1. De
monſt. Euange. ca. 4. aut. 6. iuxta alios de hac
re ſic ſcribit. Sed & vitæ inſtitutio quæ iux-
ta pietatem eſt, ſicut omnibus gentibus, abſ-
que Moyſis inſtitutione, Chriſto doctore
prædicata eſt, ſic apud priſcos illos idem pie
tatis vigebat modus. Neque enim illis cura
circumciſionis erat, ſicut nec nobis, neq; àcer
tis animalibus abſtinere curabant, ſicut nec
nos. Nam Moyſes ſtatim inducit Melchiſe-
dech, ſacerdotẽ Dei altiſsimi, qui nec corpo-
re circumciſus erat, nec vnguento, iuxta legẽ Melchiſedech.
Moyſis confecto, vnctus, nec quid Sabba-
tum eſſet edoctus, neq; quicquam eorũ quæ
Iudęorum genti per Moyſen imperata ſunt,
ſciens. Attamen iuxta Chriſti euangelium
viuens,

viuens, hūc ipſum ſacerdotem Dei altiſsimi fuiſſe, idem Moyſes affirmat, ipſoque Abraham præſtantiorem. Ideoq; inducitur Abraham benedicens. Talis Noe fuit, homo in generatione ſua iuſtus. Quem quaſi ſcintillam humani generis, in ipſa diluuij vaſtatione: ijs omnibus reparandis qui in terra perierant) Deus vniuerſi ſeruauit. Hic igitur quanuis eorum quæ ad Iudaicos mores ſpectant nihil ſciret, nec in corporis circunciſione, nec in alijs quæ a Moyſe conſtituta ſunt, degeret, tamen Iuſtus (ſi quis alius) eſt appellatus. *Noe.*

Et ante hūc Enoch, qui Deo dicitur placuiſſe, & tranſlatus eſt, nec mortem eius legimus. Hic quoque cum talis eſſet, nec circunciſus erat, nec in lege Moyſis fuerat verſatus, ſed Chriſtianis moribus, non Iudaicis vſus eſt. *Enoch.*

Et Abraham poſt eos, qui dicti ſunt, natus, propter eos qui ex ipſo orituri erant, quaſi ſignum quoddam, circunciſionem corporis primus ſuſcepit, vt illius poſteri cognoſcerētur, qui ab illo iuxta carnem originem ducebant. Ante vero quam & filios gigneret, & antequam ipſe circunciderētur, & ipſe propterea quod à ſimulacrorum cultu ſeceſſerat, vnumq; ſuper omnia Deum confeſſus fuerat, & eam vitam quæ cum virtute eſt ſectabatur, Chriſtiano more vixiſſe, non Iudaico demonſtratur. Idcirco illi teſtimoniū exhibetur, quod præcepta, mandata, cæremonias, & legitima Dei, ante lationem legis Moyſis, ſeruauerit. Erant enim ante Moyſis legem mādata Dei alia, & cæremoniæ, nō ſimilia ijs quæ a Moyſe tradita ſunt, per quæ iuſtitiam conſequebantur. Porro quod non eadem eſſent cum his quæ per Moyſen poſita ſunt Moyſes ipſe demonſtrat. Audi Iſrael iuſtificationes & iudicia quæcumq; loquor in auribus veſtris in die hac, & diſcetis ea, vt ea faciatis. Dominus condidit nobis in Choreb teſtamētum hoc, neutiquam patribus veſtris condidit dominus teſtamentum hoc, ſed vobis. Quod ſi abſolute non datum eſſe patribus eorum teſtamentum dixiſſet, in mendacium ſane illa recidiſſet oratio. Datum eſt igitur Abrahæ teſtamentum, & Noe, atque alijs cum adiectione dicit Moyſes, non hoc datum eſſe patribus eorum, alterum ſane ſignificans excellentius, per quod amici Dei illi fuerunt. Statim nanq; ipſe Abraham, eo quod ſummo Deo crediderit, iuſtitiam ſeruaſſe teſtatur ipſe Moyſes. Credidit Abraham Deo & reputatū eſt illi ad iuſtitiam. Quod autem poſt plenā iuſtitiæ obſeruationem, acceperit ſignum circunciſionis, & nihil hoc illi ad pietatem conſequendam adiuuerit, perſpicuē dicta verba demonſtrant.

Abraham.

Quæ lex ante Moyſen viguerit. Lege S. Tho. 1. 2. q. 103. artic. 1.

Inuenies etiam Ioſeph ante Moyſi tempora in ædibus regijs Ægyptiorum, ſine Iudaicis legibus ſancte verſatum. *Ioſeph.* Imo ipſe Moyſes in ætate tenera apud filiā Pharaonis educatus eſt, ſine legibus Iudaicis. *Moyſes.* Et Iob nunquid præcepta Iudaica ſeruauit? Contemplare huiuſce Iob vitam, quæ de legibus Moſaicis nō fuit ſolicita, attamen ab euangelica doctrina non abhorrebat. *Iob.* Hæc igitur erant in his qui ante Moyſen fuerunt, nam ex virtuosus vita reliquorum inſtitutum viuendi licet cōficere: nempē pro religione celebranda certamina, per quæ & amici Dei & prophetę vocati ſunt. Cum hæc ita ſint quid illis Moyſi præcepta prodeſſe poterant, quę in quis viris tradita ſunt? Ex his igitur omnibus, antiquum illum patrum religionis morem, & verbum Chriſti annuncians omnibus gentibus, clare apparet, ne teſtamentum nouum aliud eſſe putemus quam antiquam illam religionis formam, quæ fuit ante Moyſen ita vt vetus pariter & nouum poſsimus dicere. Vetus quidem propter cauſam à nobis expoſitam. Nouum propterea quod longo poſt interuallo quaſi hominibus abſconditū, rurſum per Saluatoris noſtri doctrinam reuixerit. Toto hoc medio, de quo dictum eſt tempore, quandiu latuit noui teſtamenti modus viuendi, lex Moyſi ingreſſa eſt, aut quaſi gubernatrix puerorum & animarum imperfectarum, aut curatrix morborum gentis Iudaicæ, laborāti Ægyptiaco morbo, nam cum Iudæi à ſanctitate paterna degenerarent, neceſſe fuit vt illis lex imperfecta daretur, qua in officio continerentur. Hæc ille. Lege Epipha. lib. 1. circa principium. & Tertull. contra Iudæos. Sed quæres quid ſit Chriſtianiſmus, eſt, vt inquit, Baſilius homi. 1 in Exaēm. verſus finem. ἐστιν ὁμοίωσις κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἀνθρώπου φύσει, id eſt, Dei ſimilitudo quā humana natura capere poteſt. de hac re extat liber Grego. Nyſſeni Harmo[illegible].

Lex euangelica eſt inſtauratio legis naturæ integræ.

Poſtquam Chriſti nomen interpretati ſumus, & gentis noſtræ incunabula & originem ab ipſis [illegible] exordio accipientes, [illegible] & ſtu[illegible] auribus diligēter tranſfundere in auribus, [illegible], vt veluti a diu[illegible] ad Chriſtum caput n[illegible]. [illegible] eo præcipue, tanquam [illegible]

& petra ſcandali, impingunt & labuntur duæ domus Iuda & Iſrael, nempe hæretico- *Hæretici, Iudæi.* rum [illegible] & leuis familia, & Iudæorum im[illegible] natio, oportet vti præſenta[illegible] Antidoto, & omnem mouere lapidem, [illegible] contra venenata illorũ dogmata, [illegible], ne ab huiuſcemodi hominibus [illegible] via, ad deuiam & anfractibus im[illegible] pertrah[illegible]tur. Quia vt inquit Hila- *Hilarius.* [illegible] de trinitate. Hinc fallendi ſimplices, [illegible] hæretici, vt quæ à Chriſto ſecundum [illegible] dicta ſecundũ naturæ diuinæ [illegible] mentiantur. & quia [illegible] eſt [illegible] omnia quæ lo[illegible] omnia eũ locutum eſſe *Theophylactus.* [illegible]. Neſcientes vt ait Theophy. Io[illegible] a Arrianos loqui [illegible] conſuetudi[illegible] quæ talis eſt. Quando audis [illegible] & humile de ſe loqui, [illegible] propter auditores enim talia lo[illegible] non [illegible] ſublimius quiddam capere, ſed ſtatim ferocientes. Igitur hoc præceptum mandemus memoriæ, quod Augu. *Regula Auguſtini.* 1. de trinit. capi. 11. tradit. Regula, inquit, eſt ſcripturarum de filio Dei. vt d[illegible] inguamus quid [illegible] ſecundum formam Dei, [illegible] æqualis eſt patri, & quid ſecundum formam ſerui quam accepit, in qua minor eſt patre, & non turbabimur tanquam contrarijs inter ſe ſanctorum librorum ſententijs. *Iohan. 1.* Secundum formam ſerui dicitur. Pater maior me eſt. Minor ſeipſo, quia de illo dictum *Philip. 2.* eſt. Exinaniuit ſemetipſum formam ſerui accipiens. Minor eſt [illegible], quia ipſe *Mat. 12.* ait. Qui dixerit blaſphemiam in filium ho- *Luce. 12.* mini, remittetur ei, qui autem in ſpiritum ſanctum non remittetur nec in hoc ſeculo [illegible] in futuro. E[illegible] in ip[illegible] virtutes operibus eſt dicendum. Si ego [illegible] dei [illegible] dæmonia, [illegible] ſuper vos regnum dei. *Iſaiæ. 6.* [illegible] apud Iſaiam [illegible] ſe [illegible] go[illegible] ſe [illegible] pu[illegible] ſpiritus, inquit, do[illegible] propter quod vnxit me, [illegible] *Luce. 4.* [illegible] pauperibus [illegible] me, prædicare ca[illegible]. Ad quæ facienda ideò [illegible], quia ſpiritus domini [illegible] formam [illegible] [illegible] non venit [illegible] re vo[illegible] voluntatem [illegible] [illegible] habet

pater vitam in ſemetipſo, ita & filius habet vitam in ſemetipſo. Secundum formam ſerui. Triſtis eſt anima mea, vſque ad mortem. Et, Pater ſi fieri poteſt, tranſeat a me calix iſte. Secundum formam dei. Ipſe eſt deus verus & vita æterna. Secundum formam ſerui. Factus eſt obediens vſque ad m[illegible] mortem autem crucis. Secundum formam dei. Omnia quæ habet pater, ipſius ſunt, & omnia tua mea ſunt, inquit, & mea tua. Secundum formam ſerui. Non eſt doctrina ipſius, ſed illius qui eum miſit. Et diem iudicij neſcit, ideſt nos non ſcire facit. Secũdum formam dei dictum eſt. Ante omnes colles genuit me. ideſt ante omnes altitudines creaturarum, & ante Luciferum genui te. id eſt, ante omnia tempora & temporalia. Secundum formam ſerui. Non eſt meum dare vobis. ideſt humanæ poteſtatis. & Iohann. 7. Mea doctrina non eſt mea. Secundum formam dei ſuam appellauit, ſecundum formam ſerui nõ ſuã. Et, Qui in me credit, nõ in me credit. ideſt qui in me credit non in hoc quod videt credit, ne ſit ſpes noſtra in creatura, ſed in Deo. Et alibi. Creditis in deum & in me credite, id eſt ſicut creditis in Deum, ſic & in me, quia ego & pater vnus Deus. Et ego nõ iudicabo, cum ipſe iudicaturus ſit viuos & mortuos. ſed quia non ex poteſtate, proptera recurrens ad deitatem, ſurſum erigit corda hominum, propter quæ ſubleuanda deſcendit. Sic dicit. Verbum quod locutus eſt, iudicabit eum in nouiſſimo die, id eſt, Ego non iudicabo, ſed verbum patris iudicabit. Verbum patris, eſt ipſe filius dei. [illegible] aliquando dicitur. Ego non Iudicabo. aliquando, ego iudicabo. Item Ambroſius. lib. 5. de fide. cap. 5. ait. Chriſtus nunc ex perſona hominis, nunc in [illegible] ſe [illegible] ficat, nunc [illegible] diuinitati [illegible] cum Deo patre vend[illegible] nunc fragilitat[illegible] humanæ carnis aſſumere, nunc doctrinam ſuam ſe non habere, nunc voluntatem [illegible] ſe non quærere, nunc teſtimonium ſuum verum nõ eſſe, nunc verum eſſe [illegible] nam [illegible] dixit. Si t[illegible] teſtimonium meum non eſt verum. & [illegible] in poſterioribus [illegible] de [illegible] teſtimonium [illegible]. Itẽ lib. 5. [illegible] cap. 3. ait. [illegible] dimus, [illegible] teſtimonium [illegible] piant, & ad incarnationis [illegible] deſcen-

Prouer. 8.

Ambro.

Ioan. 8.

Ambro.

ſcendant, interdum ab incarnatione exordium ſumant, & ad gloriam diuinitatis aſſurgant. Quod frequens eſt in Euangeliſtis & prophetis & in Paulo. Vt in euangelio. Poſt me venit vir, qui ante me fact⁹ eſt, quia prior me erat. Et Chryſoſt. hom. 1. in epiſto. ad Hebræ. cum hęc dixiſſet, addidit. Sic nobis vſus eſt, cum de natura humana diſſerimus: nam interdum ſublimia, interdum humilia loquimur. Dicimus enim nihil eſt homo, terra eſt homo, cinis, totū à deterioribus appellamus. Quando verò dicimus rationale animal eſt homo, ſuperis cognatum, à melioribus eum vocamus. Sic Chriſto aliquando ab inferioribus, aliquando à melioribus appellationes tribuimus. Hoc etiam Paulus frequenter vſurpauit, diſpenſationem cupiens confirmare, & perfectam commendare naturam. Hęc ille. Sic Paulus à diuinitate incipiens, in humanitate finiuit ſermonem. Qui cùm in forma Dei eſſet non rapinam arbitratus eſt ſe eſſe æqualem Deo, ſed exinaniuit ſemetipſum formam ſerui accipiens. Et ad Hebræos 1. cùm ait, Quem conſtituit hæredem vniuerſorum ab humanitate incipit. & ſubdit de diuinitate. per quem fecit & ſecula. *Chryſoſt.*

Oportet tamen aperire quas ob cauſas mixtim ſcriptura loquatur de Chriſto, aliquando de diuinitate tantùm. nonnūquam de humanitate, aliquando de vtriſque. Primam cauſam attulit Chryſoſt. in verbis modo citatis, quod mixtim, inquit, ſcripturæ de Chriſto loquentes humilia ſublimibus connectunt faciunt, vt carnis diſpenſationem confirment, & perfectam commendent naturam.

Secundam cauſam affert Chryſoſt. hom. 16. in Matth. Excelſa, inquit, humilibus, & rurſus excelſis humilia Chriſtus permiſcet, vt ſuſpicionem, qua contrarius Deo putatur, tollat. Propterea qui innumeros, ſermone ſolo, mortuos ſuſcitauit, cū de ſepulchro Lazarum vocaturus eſſet, orationem ante præmiſit. Deinde ne hoc, illum minorem patri, monſtraret. Vt hanc quoque ſuſpicionem curaret, adiecit. Sed hæc, propter turbam, quæ circunſtat dixi, vt credant, quod tu me miſiſti. Itaque nec omnia ſic facit qua ſi ipſe habeat poteſtatem, vt infirmitates ſcilicet eorum hac moderatione medeatur. Neque cuncta rurſus operatur orando, ne aliquibus in poſterum malignæ ſuſpicionis argumentum relinquat.

Tertia cauſa eſt illa quam affert Chryſoſto. homil. 8. in Ioan. ob auditorum imbecillitatem proprium tanquam alienum Chriſtus multis in locis ponit. vt Ioan. 17. Nunc cognouerunt, quia omnia quæ dediſti mihi abs te ſunt. Et parum infra. Tui erant & tu mihi eos dediſti. Noli quia audis patrem mihi eos dediſſe, exiſtimare alienos iam à patre eſſe.

Quarta eſt Theophi. Ioannis. 5. ait enim, Chriſtus interdum ſublimia de ſe teſtimonia, vt dignum erat, fert. interdum autem humilia, propter inſaniam inimicorum Iudæorum. Nam Iudæi qui videbant ipſum in carne ambulare, cum publicanis & meretricibus & comedere & bibere, ſicut vnum ex multis, quid non feciſſent ſi omnia ſublimia de ſe dixiſſet, & non admiſcuiſſet etiam humilia. vt Ioan. 5. Neque pater iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio. & cap. 6. Ego ſuſcitabo eum in nouiſsimo die. Et ſubdit humilia. Qui audit ſermones meos, & credit ei qui me miſit, habet vitam æternam.

Vt hæc clarius intelligi & cognoſci poſſint, de numero aut diſtinctione naturarum in Chriſto coniunctarum tractare oportet, & tunc aptius & clarius vnicuique naturæ nomina ſua tribuemus. Qua de re Damaſce. lib. 3. capit. 4. ſic ſcribit. In Chriſto domino noſtro duas naturas cognoſcimus & vnam hypoſtaſin ex vtraque compoſitam, quando naturas reſpicimus, deitatem humanitatemque vocamus. At verò quando ex naturis coniunctam hypoſtaſin, quandoque ex vtriſque ſimul Chriſtum vocamus & Deum & hominem ſecūdum idem & Deum incarnatum, Quandoque verò ex vna naturarum, Deum ſolum, filium Dei: & hominem ſolum & filium hominis. Et quandoque ex ſublimibus ſolis, quandoque ex ſolis humilibus. Nam vnus quidē eſt, illud ſcilicet Deus ſemper exiſtens, illud verò poſterius, nempe quod homo ſit, ob noſtram miſerationem factus. De diuinitate quidem loquentes nō tribuimus ipſi quæ humanitatis ſunt propria, non enim dicimus deitatem, aut paſsibilem aut creatam. Neque de carne id eſt humanitate prædicamus ea quæ deitatis ſunt propria: nam non dicimus humanitatem increatam. At vero de Hypoſtaſi, ſiue ex vtraque, ſiue ex vna naturarum eam nominemus, vtriuſque naturarum propria illi adijcimus. vt Chriſtus idem eſt quod vtrun- *Naturæ duæ in Chriſto & Hypoſtaſis vna.*

que ſimul, Deus & homo, creatus & increatus, paſsibilis & impaſsibilis. Et quando ex vna naturarum filius Dei & Deus nominatur, ſuſcipit carnis nomina: vt Deus paſsibilis, dominus gloriæ crucifixus, non ſecūdum quod Deus, ſed ſecundum quod homo. Et quando dicitur homo & filius hominis, ſuſcipit diuinæ ſubſtantiæ propria, vt puer ante ſecula, homo ſine principio, non ſecundum quod puer & homo, ſed ſecundum quod Deus (qui eſt ante ſecula) factus eſt in nouiſſimis, puer paruulus. Iſte modus alternæ attributionis vtriuſq; naturæ, alterutri propria viciſsim reddentis propter hypoſtaſeos identitatem, & ipſarum inuicem immanentiam & inſeſsionem. Sic poſſumus dicere de Chriſto. Deus noſter in terra viſus eſt. & homo increatus, impaſsibilis, incircunſcriptus.

Inſeſsio diuinarū perſonarum, Theophi. Ioan. 10. in fine.

Porrò non erit ſtudioſis inutile vniuerſa ferè nomina, quæ ſigillatim vtrique naturæ, aut ipſi ſuppoſito diuino tribuuntur, ad certa capita redigere, vt tenacius memoriæ mandari poſsint. Eorum quæ de Chriſto dicuntur modi (inquit Damaſce. lib. 4. capite 19.) generales ſunt quatuor. Nam quædam competunt ipſi ante incarnationem, quædam in ipſa vnione, quædam poſt vnionem, & quædam poſt reſurrectionem. Eorum quæ ante incarnationem, modi ſunt, ſex. Nam quædam eorum conuenientiam naturæ, & ad patrem conſubſtantialitatem oſtendunt. vt illud, ego & pater vnum ſumus. &, Qui videt me videt & patrem. &, Qui cum forma Dei eſſet. & id genus talia, Quædam perfectionem hypoſtaſeos, vt illud. Filius Dei, & character ſubſtātiæ eius. & illud. magni conſilij angelus, & admirabilis conſiliarius, & ſimilia. Quædam manſionem hypoſtaſeon inuicem, vt hoc, Ego in patre & pater in me. Quædam immobilem ſtatum & proprietatem à Deo inſeparabilem. Vt verbum, ſapientia, virtus, & ſplendor: quandoquidem verbum in mente (verbum dico ſubſtantiale) & ſapientia ſimiliter, & in potente virtus, & in luce ſplendor indimobiliter ſtabiliuntur, ex illis fontaliter emanantia. In quinto modo Latini à Græcis diſsident, nam Græci ex quorum numero eſt Damaſce. loco citato, ita loquuntur. Quædam vt ex cauſa patre dicuntur. vt, Pater meus maior me eſt. Nam ex ipſo habet eſſe, & omnia quæcunque habet, eſſe quidem generatiuè non conditoriè habet. vt &

Modus. 1. Secundus. Tertius. Quartus. Quintus.

hoc, Ego ex patre exiui & venio. & ego viuo propter patrem. & non poteſt filius à ſe ipſo, quicquam facere, niſi quod viderit patrem facientem. nam niſi pater eſt, non eſt filius, ex patre enim filius, & in patre ſimul cum patre, & non poſt patrem. At verò Sanct. Thom. 1. parte, quæſtione. 33. arti. 1. ad. 1. ait, Græci vtuntur in diuinis indifferenter nomine cauſæ, ſicut & nomine principij. ſed Latini doctores non vtuntur nomine cauſæ, ſed ſolum nomine principij. Cuius ratio eſt: quia principium communius eſt quàm cauſa, ſicut cauſa communius eſt quam elementum. Primus enim terminus vel etiam prima pars rei, dicitur principium, ſed non cauſa. Quanto autem aliquod nomen eſt communius, tanto conuenientius aſſumitur in diuinis. Quia nomina quantò magis ſpecialia ſunt, tanto magis determinant modum conuenientem creaturæ. Vnde hoc nomen cauſa videtur importare diuerſitatem ſubſtantiæ, & dependentiam alicuius ab altero, quam non importat nomen principij. In omnibus enim cauſæ generibus, ſemper inuenitur diſtantia inter cauſam, & id, cuius eſt cauſa, ſecundum aliquam perfectionem aut virtutem: ſed nomine principij vtimur etiam in his quæ nullam huiuſmodi differentiam habent, ſed ſolum quendam ordinem. Sicut cum dicimus punctum eſſe principium lineæ, vel etiam cum dicimus, fontem eſſe principium fluuij. Addit etiam Damaſce. exponens quintum modū. Quædam, vt beneplaciti paterni per ipſius operationem impleti, non veluti per inſtrumētum aut ſeruum, ſed vt per ſubſtantiale & hypoſtaticum eius verbum, & ſapientiam & virtutem. propterea quod in patre & filio vna contemplatur motio. Vt, omnia per ipſum facta ſunt. & quod, miſit verbum ſuum & ſanauit eos. &, Vt cognoſcant quod tu me miſiſti. Quædam propheticè, & horum hæc quidem vt futura, vt, Manifeſtè veniet. & id Zachariæ. Ecce rex tuus veniet tibi. & quod à Michæa dicitur. Ecce dominus procedet de loco ſuo, & deſcendet, & ambulabit ſuper excelſa terræ. hæc de futuris. Vt præterita hæc quæ ſequuntur. Ipſe Deus noſter, poſt hæc in terra viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus. &, Dominus creauit me initium viarum ſuarum in opera eius. &, Propterea vnxit te Deus Deus tuus, oleo lætitiæ præ conſortibus tuis, & huiuſmodi.

Cauſa in diuinis an admitti poſſit. Principiū. Sextus.

modi. Illa quidem quæ ante vnionē de Chri
ſto dicuntur, etiam poſt vnionem de eo di
centur, quæ vero poſt vnionem, ante vnio-
nem nequaquam de eo dicentur, niſi pro-
phetice.

Eorum quæ in vnione modi ſunt tres. Nā
quandoque ex meliori ſermonem facimus,
deificationem carnis, verbificationem & ſu-
perexaltationē dicimus, & id genus, aggeni-
tas, carni diuitias ex vnione & cognatione ad
altiſsimū deū verbū, inſinuātes. Quandoque
ex inferiore, incarnationem dei verbi, huma
nationem, exinanitionem, pauperiē & humi
liationem, dicimus. hęc enim & ſimilia ex co
pulatione ad humanitatem dicuntur de deo
& verbo. Quandoq; ex vtriſque ſimul, vnio
nem, communionem, vnctionem, cōiunctio
nem, cōformationem & ſimilia proferimus.
Propter hunc tertium modum prædicti duo
modi dicuntur. Nam per vnïonem oſtendi-
tur, quid habeat ex vtriuſque harmonia &
immanſione, quod illi adeſt. Nam propter
vnionem ſecundum hypoſtaſin & caro dei-
ficari dicitur, & Deus fieri, ideſt aſſumpta eſt
caro à verbo, ita vt caro Dei dicatur, & ho-
mo ipſe dicatur Deus. & ſimul Deus cum
verbo, & Deus verbū incarnari, & homo fie-
ri, & creatura dicitur, & nouiſsimus vocatur.
Non vt duabus naturis mutatis, in vnam na-
turam compoſitam (nam impoſsibile eſt, in
vna natura, ſimul aduerſantia naturalia con-
ſiſtere) ſed vt duabus naturis ſecundum hy-
poſtaſin vnitis, & in ſe inuicem immanſionē
habentibus, inconfuſam & immutabilem.
At immanentia non eſt ex carne, ſed ex dei
tate facta eſt, nam impoſsibile eſt carnē per-
meare diuinitatem. Sed diuina natura ſemel
immeans per carnē, dedit carni vim ad ipſam
ineffabilem immeantiam & immanſionem,
quam vnionem dicimus. Sciēdum eſt quod
in primo & ſecundo modo eorum quæ in
vnione, eſt reciproca conſideratio. Nam cū
de carne verbum facimus, deificationē, ver-
bifactionem, ſuperexaltationem & vnctio-
nem dicimus, hæc certe à deitate ſunt, & cir-
ca carnem conſiderantur. & quando de ver-
bo loquimur, exinanitionē, incarnationem,
humanationem, humilitatem, & alia quędā
dicimus, à carne, de verbo & deo dicuntur,
ipſe enim hæc ſuſtinuit volens. Eorum quæ
poſt vnionem modi ſunt tres. Primus diuinę
naturæ eſt inſinuatiuus, vt illud. Ego in pa-
tre, & pater in me. &, Ego & pater vnum ſu-
mus, & omnia quæcunque ante humanita-
tis ſuſceptionem dicuntur, illa de ipſo poſt
ſuſceptam humanitatem dicentur. Hoc dem
pto quod nondum aſſumpſit carnē nec eius
naturales proprietates.

Secundus humanæ naturæ eſt inſinuati-
uus, vt, Quid quæritis me interficere homi-
nē, qui veritatem locutus ſum vobis? & hoc.
ſic oportet exaltari filium hominis, & ſimi-
lia. Eorum autem, quæ humana decentia de
ſaluatore Chriſto dicta & ſcripta ſunt, ſiue
in verbis eius, ſiue in factis, modi ſunt ſex. Nā
quædam eorum ſecundum naturam diſpen-
ſatiue & geſta ſunt & dicuntur, vt partus ex
virgine, ſecundū veritatem, augmentum, &
proficientia, fames, ſitis, fatigatio, ſomnus, la
chrymæ, clauorum foſsio, mors, & huiuſmo
di alia. quæcunque videlicet naturales & in
nocuæ ſunt paſsiones. In his quidem omni-
bus coniungitur diuinitati humanitas, verū-
tamen corporis veraciter eſſe creduntur, nul
lum horum diuinitate patiente, per ipſa au-
tem noſtram diſpenſante ſalutem. Quædam
ſecundum ſimulationem, vt illa interroga-
tio. Vbi poſuiſtis Lazarum? & aditio ad fi-
cum. & quod ſe abſcōderit, & orauerit, quod
finxit ſe longius procedere. His enim & ſimi
libus, neq; vt Deus, nec vt homo indigebat.
verum vt humanitati decens erat, figuraba-
tur quod neceſsitas exigebat. vt per oratio-
nem, oſtendebat quod non erat Deo contra
rius, & quod vt ſui principium honorat pa-
trem. Interrogat autem non ignorans, ſed vt
oſtendat, quod ſecundum veritatem eſt ho-
mo, ſimul & Deus. Seceſsit autem vt doceat,
non proteruiendum eſſe, neque nos ipſos
prodere oportere. Quædam ſecundum accō
modationem & relationem noſtri, vt, Deus
meus, Deus meus, vt quid me dereliquiſti?
&, Qui neſciuit peccatum, pro nobis pecca-
tum fecit. & hoc. Factum pro nobis male-
dictio. &, ipſe filius ſubijcietur ei, qui ſibi ſub
iecit omnia. Nam neque vt Deus, nec vt ho
mo, derelictus vnquam eſt à patre: neq; pec-
catum, neque maledictio factus eſt, nec pa-
tri indiget ſubijci. Nam ſecundum quod
Deus, æqualis eſt patri, nec contrarius, neq;
ſubordinatus, ſecundum autem quod homo
nunquā inobediens factus eſt genitori, quo
ſubiectione egeat. Noſtram igitur ſibi accō-
modans perſonam, & ſeipſum nobiſcum or-
dinans, hæc dixit. Nos enim ſumus peccati
& maledictionis obnoxij, vt increduli & in
obe-

Non inficiatur Damaſcenus quin Chriſt' proprie orauerit, & fact' ſit peccatū & hoſtia pro peccato, (vt inquit apoſto') negat tamen commiſiſſe culpam.

obedientes,& propterea derelicti. Quædam
propter ſeparationem quæ cogitatione fit.
Nam ſi cogitatione ſeparas quæ re vera inſe
parabilia ſunt, id eſt carnem à verbo, dicitur
ſeruus & ignorans, nanque ſeruæ & igno-
rantis eſt naturæ. Et niſi caro vniretur Deo
verbo, ſerua eſſet & ignorans, ſed propter
vnionem ad Deum verbum ſecundum hy-
poſtaſin, nec ſerua fuit nec ignorauit. Sic &
Deum ſuum patrem vocauit. Quædam pro
pter manifeſtationem ad nos, & fidei con-
firmationem. Vt, Pater clarifica me, ea cla-
ritate quam habui apud te priuſquam mun-
dus eſſet. Ipſe quidem clarificatus erat, &
eſt, ſed nobis manifeſta non erat & credita
claritas eius & gloria. Et quod ab Apoſtolo
dicitur. Definitus filius Dei in virtute, ſecun
dum ſpiritum ſanctificationis ex reſurrectio
ne à mortuis. Nam per miracula & reſurre-
ctionem,& aduentum Spiritus ſancti, patefa
ctum eſt & creditum mundo, quod ipſe eſt
filius Dei. Et hoc. Proficiebat ſapientia &
gratia. Quædam verò ſecundum accommo
dationem Iudaicæ perſonæ, cum Iudæis an-
numerans ſeipſum, vt ad Samaritanam di-
xit. Vos adoratis quod neſcitis, nos adora-
mus quod ſcimus, quoniam ſalus ex Iudæis
eſt. Tertius modus vnius hypoſtaſeos indi-
catiuus, & vtriuſque ſimul naturæ deſigna-
tiuus. vt hoc. Ego viuo propter patrem. &,
Qui manducat me, & ille viuet propter me.
&, vado ad patrem & non iam videbitis me.
Et hoc. Non vtique dominum gloriæ cruci-
fixiſſent. Et, Nullus aſcendit in cælum, niſi
qui ex cælo deſcendit filius hominis qui eſt
in cælo. & huiuſmodi.

Et eorum quæ poſt reſurrectionem, hæc
quidem Deo congruunt, vt illud, baptizan-
tes eos in nomine patris, & filij & Spiritus
ſancti. &, Ecce ego vobiſcum ſum omnibus
diebus, vſque ad conſummationem ſeculi. &
quæ talia ſunt. nam vt Deus, eſt nobiſcum.
Hæc quidem hominem decent, vt illud. Te-
nuerunt pedes eius. &, ibi me videbunt. & id
genus talia. Et eorum quæ poſt reſurrectio-
nem ad hominem pertinent, modi ſunt di-
uerſi. Nam quædam ſecundum veritatem &
non ſecundum naturam, ſecundum tamē di
ſpenſationem, ad fidem faciendā quod idem
corpus quod paſſum eſt reſurrexerit, vt cica
trices, cibus & potus poſt reſurrectionem.
Quædam ſecundum veritatem & naturam,
vt tranſire in locum ex loco ſine labore, &
per portas clauſas ingredi. Quædam ſecun-
dum ſimulationem, vt, Et finxit ſe longius
ire. Quædam vtriuſque, vt Aſcendo ad patrē
meum & patrem veſtrum, Deum meum &
Deum veſtrum. Et hoc. Introibit rex gloriæ.
Et, ſedebit in dexteram magnificentiæ in ex
celſis. Quædam vt ſe nobiſcum ordinantis,
diuiſionis modo ſecundum nudam cogita-
tionem, vt, Deum meum Deum veſtrum. O-
portet igitur excelſa tribuere diuinæ & me-
liori naturæ. Humilia vero humanæ. & com
munia compoſito, id eſt, vni Chriſto qui eſt
Deus & homo. Nec latere decet vtraque eſſe
vnius & eiuſdem Chriſti Domini noſtri. Cu
iuſque enim proprium agnoſcentes, & vtra-
que ab vno patrata videntes, rectè credemus
neque errabimus.

Poſtquàm in vniuerſum Chriſti nomina
enarrauimus, oportet ſigillatim nonnullo-
rum nominum rationes afferre & myſticas
cauſas perſcrutari. Et in primis ſeſe offert, no
men illud quod Chriſto inditum eſt ab an-
gelo antequam in vtero conciperetur, nem-
pè Ieſus, quod inter alia ſanctius & augu- IESVS.
ſtius eſſe nemo dubitat. Illo quippè audito
omne genu flectitur, nō ſolùm terreſtrium,
ſed etiam cæleſtium & infernorum. De illo
ſic ſcribit Origen. homil. 1. in librum Ieſu
Naue. Donauit Deus nomen, quod eſt ſu-
per omne nomen Saluatori noſtro. Eſt au-
tem nomen quod eſt ſuper omne nomen, Ie
ſus. Et quia eſt iſtud nomen ſuper omne no
men, idcirco in nomine Ieſu omne genu fle-
ctitur, cęleſtium, terreſtrium & infernorum.
Et quia eſt nomen ſuper omne nomen, idcir
co in multis generationibus nulli impoſi-
tum eſt. Scripſit Moyſes librum Geñ. in quo Geneſ. 4.
legimus Abraham, & eos qui ex eo generati
ſunt, in quibus ſunt iuſti quamplurimi, ſed
nullus ex ipſis Ieſus meruit nominari. Nec
Habel, nec ille qui cœpit inuocare nomen Geneſ. 5.
domini, nec ille qui placuit Deo & tranſla-
tus eſt, nec ille qui in generatione ſua ſo-
lus iuſtus inuentus eſt, Noe, ſed nec ipſe
quidem qui repromiſsiones acceperat te-
ſtamenti, Abraham, nec ille qui ex eo natus
eſt, Iſaac, nec ſupplantator Iacob, nec quiſ-
quam ex filijs eius. Moyſes fidelis erat in
omni domo eius, non tamen vocatus eſt Ie-
ſus. Sed Ieſu nomen primo inuenio in Exo- Exod. 17.
do. & volo intueri quando primo nomen Ie
ſu cognominatur. Venit, inquit, Amalech, &.
expugnabat Iſrael, & dixit Moyſes ad Ieſu
in Ra-

[illegible] Hæc eſt prima appellatio nominis Ieſu. Elige, inquit, tibi viros potentes ex omnibus filijs Iſrael, & exiens crastino confligito cum Amalech. Moyſes cognouerat quod [illegible] exire & [illegible] facere, conſiderabat [illegible] obtinere, qui [illegible] cum de terra [illegible] eduxerit. Et ideo vocauit Ieſum & dixit, Elige tibi viros & egredere. Vides cui [illegible] ceſſerit gerere aduerſus Amalech. In [illegible] primo diuinus nomen Ieſu, vbi eum primum videmus ducem exercitus, nõ cui Moyſes iniunxerit principatum, ſed cui ceſſerit principatum. Non poteſt eligere Moyſes viros potentes. Tu, inquit, elige tibi viros potentes ex omnibus filijs Iſrael. Hic ergo vbi primum dico nomen Ieſu, vbi [illegible] tinuo etiam [illegible] video ſacramentum. Ducit exercitum Ieſus. Et factum eſt cum extolleret manus ſuas, inualeſcebat Iſrael. Cum autem deijceret manus, inualeſcebat Amalech. Tunc ergo [illegible] Ieſus magis, & tunc [illegible], quando Moyſes erigit manus ſuas. Victus autem eſt populus ille ab Amalech, quo [illegible] no erigebat manus ſuas, ſed erant demiſſæ deorſum. Illi ſunt enim quibus dicitur: Si crederetis Moyſi, crederetis vtique & mihi. Ecce me vultis occidere qui legem non facitis. Ceſſante nanque lege apud illos, dum ſuam iuſtitiam quærunt ſtatuere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti, demiſſæ ſunt manus Moyſi, inualuit incredulitas, vincitur populus. Sed & Nabat, Abiud, Eleazar & [illegible] in [illegible] caſtris, vt [illegible] [illegible]. Ieſu verò, [illegible] inquitur, [illegible] Moyſi [illegible] cum quadam adiectione verbi mirabili, in eo quod dicitur quod aſſiſtebat Moyſi [illegible] non vt [illegible], ſed vt adiutor protegens. Et cum rediit ab exploratoris officio, [illegible] omnibus ſocijs ſubſequentibus lapſos, [illegible] populi ſolus erigit. Præterea [illegible] vultus Moyſi, omnis [illegible] Iſrael [illegible] aſpectus, nec aliquis poſſet intueri [illegible], non ſolum faciem [illegible], verum [illegible] myſterio [illegible] conſcius per [illegible]. Ieſus eſt qui poſt [illegible] Moyſi [illegible] exercitum, cum Amalech confligit, & quod [illegible] adumbrabatur in monte manibus extenſis, [illegible] [illegible] & poteſtate in ſe [illegible] eſt [illegible] Moyſes, ceſſauit cum lex. Quia iam lex & prophetæ vſque ad Ioannem: nam legalia præcepta iam ceſſarunt. Ieſu meus ſuſcepit principatum, & ſi videtur conferamus geſta Moyſi, cum principatu Ieſu. Dum Moyſes educeret populum de terra Ægypti, nullus ordo in populo, nullus in ſacerdotibus obſeruantia, tranſeunt aquam maris, aquam ſalſam, nec quicquam in ſe dulcedinis continentem & murus erat eis aqua dextera læuaq;. Hæc Moſe duce geſta ſunt. Cum vero Dominus meus ducit exercitum, ſacerdotes præcedunt, arca teſtamẽti portatur in humeris ſacerdotũ, nuſquam iam mare, nec ſalſus fluctus, ſed duce meo Ieſu venio ad Iordanem [illegible] perturbatione ſuæ, ſed venio cum ſacerdotibus arcã teſtamẽti [illegible] in qua Dei [illegible], humeris ſuis portantibus. Ingredior Iordanẽ non cum furtiuo ſilentio, ſed in tubarũ cantibus myſticum quiddã [illegible] vt ad [illegible] [illegible] incedam. Ibi dictum eſt quod diuiſa eſt aqua [illegible] duas partes, & ex aquis vnus murus factus eſt à dextris, [illegible] à ſiniſtris. Hic verò qui venit ſoluere medium parietem ſepis, fecit vtraq; vnum: ex vna enim parte erecta eſt aqua, alia vero pars defluxit in mare. Deinde ait. Præparate cibos ad viã, & hodie ſi audias dicit tibi Ieſus, ſi ſequeris me, præpara tibi cibos, ideſt bona opera ad viam. Sed vnde iubet eos cibos parare nõ habentes frumentũ. Manna enim cibus erat eis. Sed cũ iam tranſierimus flumen, huius ripã deficit Manna, & ideo ſi nõ vnuſquiſq; præparauerit ſibi cibos non poterit ſequi Ieſum in terram promiſſionis intrantem. Videmus quos primum in terra promiſſionis capiat fructus. Tunc, inquit, manducauerunt primum fructu de regione Paleſtina, & ibi ducauerũt primo azyma. Vides quia primum nobis mũdi huius itinere egreſſis, ſi recte ſequamur Ieſum, primo occurrit palma victoriæ, & abiecto fermento malitiæ, azyma nobis ſynceritatis parantur. Mittit tamen Ieſus noſter exploratores ad Ierichontium regem, & hoſpitio ſuſcipiuntur à meretrice. Sed propterea ſuſcepit ne vltra ſit meretrix. Nam vniuſcuiuſq; noſtrũ anima meretrix fuit, donec in deſiderijs viueret carnis. Suſcipit vero exploratores Ieſu, nempe nuntios quos miſit ante faciem ſuã, vt præpararet viam eius. Quos tamen ſi ex fide anima quæque ſuſcepit, non in humilibus locis, ſed in excelſis collocat, quia non in terrenis Dominum Ieſum ſuſcipiunt, ſed à patre profectum & de cæ-

de cæleſtibus venientem. Nec lini ſtipulam in qua exploratores delituere, abſq; ſacramento accipio. Linum eſt indumentum ſacerdotale. Quia vocatio culmen ſacerdotale ſequitur, aut gentium pro... ornabatur vocatio. Continuo inimicitias ſuſcepit meretrix aduerſus Ierichontinum regem. Quia caro concupiſcit aduerſus ſpiritum & ſpiritus aduerſus carnem. Eſt ergo princeps huius mūdi inimicus huius meretricis, qui inſequitur exploratores Ieſu, ſed non poteſt obtinere, quia per montes iter faciunt, non incedunt per humilia, ſed montium excelſa ſectantur, quia hæc meretrix dicit. Leuaui oculos meos ad montes. Non poteſt illuc aſcendere mundi huius princeps, nam ſi eum tentans in excelſis collocauerit, dicit ei, Mitte te deorſum, quia humilia ſemper diligit, in his regnat, in his ſedem ſuam collocat, in quibus etiam vſque ad infernum deſcendat. Moyſes non dixit, ſtet Sol, ſicut Ieſus fecit. Stet, inquit, ſol ſuper Gabaon. & ideò addit ſcriptura. Nunquam ſic audiuit Deus hominem. Ieſus meus ſolem ſtare fecit non tunc ſolùm, ſed multo magis modò in aduentu ſuo. Denique dum nos colluctamur aduerſus principatus & poteſtates, Sol nobis iuſtitiæ indeſinenter aſsiſtit, nec ſinit occumbere, quia ipſe dixit. Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus. Quid eſt quod promiſit Ieſus militibus ſuis omnis locus quem calcaueritis veſtri erit. Si eum vincere potuero, & ſi meruero vt Dominus meus Ieſus conterat Satanam ſub pedibus meis, tunc locum Luciferi accipere merebor in cælis. Et ſi eam niſi viceris in temetipſo, locum capere in hæreditate non poteris eo quod deſiderat tradi, & nomen de terra promiſsionis non expuleris ſimiliter ſuperbiæ, zeli, auaritiæ & libidinis. Sub Moyſe non eſt dictum quod ſub Ieſu, Quia ceſſauit terra à prælijs. Nam in terra noſtra in qua ... habemus, & certamina ſuſtinemus ... Ieſu virtute ceſſare poteſt a prælijs. Intra nos etenim ſunt omnes gentes illæ vitiorum, quæ animam indeſinenter ... ſunt Chananæi, Pherezæi, ... Et ideo propheta monet, vt in lege Domini ... meditatio ve... ad prælium conci... aduerſ... vigila & tu dor... ſufficit, ... tur. ... mare rubrum ... es Moyſen, præcepta legis ob

ſeruans, ſed iam te ſuſcepit Ieſus, qui te circūcidat ſecundo, in loco qui dicitur collis præputiorum. Circuncidēdus igitur es, ... non ſolum idolorum cultus ... abieciſti, ſed denuo circuncidenda ... auaritia, quæ eſt idolorum ſubtilior cultus. Denique Ieſus ſecundo circuncidium populum circuncidens ſic dixit, Hodie abſtuli à vobis opprobrium Ægypti. Donec peccamus, donec regnant in nobis vitia paſsionum, etiam ſi reliĉtis ſimulacris abſceſſiſſe videamur ex Ægypto, opprobrium tamen Ægypti ablatum non eſt à nobis. Lege reliquas homilias Origenis in eundem librum. Item Chryſoſt. homil. 2. in cap. 1. Matth. ait. Ieſus Hebraica lingua dicitur, quod in noſtro ſermone ſaluator, eo quod ſalutem populo ſuo præſtaturus adueneerit. Ieſus etiam ille dicitur qui poſt Moyſen populum in terram promiſsionis induxit. Chriſtus vero introducit in cælum, & ea, quæ ſunt in cælis bona. ille poſtquam Moyſes mortuus eſt, iſte poſtquam lex ceſſauit ille ducis dignitate pollens, ille vero regis maieſtate præfulgens.

Vocatur quoque verbum, verùm (vt dicit Baſilius lib. contra Eunomium.) eſt duplex verbū, aliud prolatū, aliud non prolatū. Verbum prolatum in Deo nō eſt. Sed viuens & ſubſiſtens & factiuum omnium. At tamen cur Dei filius vocetur verbum multas cauſas affert ... In primis Auguſtin. lib. de fide & Symbolo cap. 3. hanc affert. Filius verbum patris ideo vocatur, quia per ipſum innotuit pater: ſicut ergo verbis noſtris id agimus ... verum loquimur) vt noſter animus innoteſcat, & quicquid ſecreti in corde geſtamus, per ſigna huiuſmodi, ad alterius cognitionem perferatur. Sic & illa ſapientia quam Deus pater genuit, quoniam per ipſam innoteſcit ... ſecretiſsimus patris, verbum eius conuenientiſsime nominatur. Ambro. lib. 1. de fide contra Arianos, hac vtitur ratione. Verbum nuncupatur, quia ex proprio diuino ore proceſſit, & nihil pater ſine eo aut ... aut iuſsit. Et Baſilius in homilia quadam ſuper In principio erat verbum, ait. Verbum vocatur quoniam imago eſt patris, totum in ſe manifeſtans, patrem, nullam inde partem diducens, & perfecta in ſe exiſtens. quem ... verbum noſtrum, quod totius noſtræ cogitationis imaginem refert. Euthy. in ... euangelij Ioannis, ait. Verbum propriè ſignificat Dei

Verbum. Baſilius. Auguſti. Ambroſius. Euthy.

Dei filium, dicitur nanque verbum, prout dicit Grego. Theologus, quod ad patrem ita ſe habeat, ſicut verbum ad mentē. Non tantum ob generationem quæ omni affectu caret humano, verū etiam propter manifeſtationem. Omnia, inquit, quæ audiui à patre meo nota feci vobis. Dicitur etiam ſermo vel

Ioan. 15. definitio patris, Græcè λόγος. Qui enim videt filium, videt & patrem, hoc eſt intelligit. Vt ſit ipſe filius tanquam breuis definitio naturæ patris. Omne enim quod genitum eſt, eius qui genuit tacens verbum eſt. deſumpſit hæc omnia Euthy. ex Grego. Nazian. in lib. 4. theologiæ verſus finem. Lege Chryſo. ſuper Ioannem circa principium.

Mediator aut interceſſor. Vocatur quoque mediator Dei & hominum iuxta naturam aſſumptā. Nam ad mediatoris officium, vt ait S. Thomas. 3. par. q. 26. pertinet coniungere eos inter quos eſt mediator. Quia extrema vniuntur in medio. Vnire autē homines Deo perfectiſsimè quidem conuenit Chriſto, per quem homines ſunt reconciliati Deo. Secundum illud. 2. ad Corinth. 5. Deus erat in Chriſto mundū recontilians ſibi. Et ideo ſolus Chriſtus eſt perfectus Dei & hominum mediator, inquantū per ſuam mortem humanum genus Deo reconciliauit. Vnde cùm Apoſtolus dixiſſet. Mediator Dei & hominum homo Chriſtus Ieſus. Subiungit. Qui dedit ſemetipſum redemptionem pro omnibus. Item Theophi. ad Gala. 3. ait. Chriſtus duorū mediator eſt, Dei videlicet ac hominum. Mediatorem autem egit, vtriſq; pacem faciens, ac bellum dirimens, quod homines cum deo geſſerunt. Quatenus enim adiungit ſibi ipſe humanam naturam, pacem fecit, inimicam diuinæ naturæ carnem mirandum inmodum aſſumens. Et iterum 1. ad Timot. 2. Item Oecumc. 1. Timoth. 4. ait, Oportebat eum qui conciliator futurus eſſet, amborum eſſe participem, vt cōciliare poſſet, filius Dei incarnatus in duabus naturis, nempè in diuinitate & humanitate exiſtēs, & in vnica hypuſtaſi. Nam ſi in nuda diuinitate apparuiſſet nobis vnigenitus, non potuiſſet eum ferre creatura, quādo ne-

Exod. 34. que Moyſi faciem videre poterant filij Iſrael. Homo exiguus, aut vilis apud Deum cauſam agere non poterat. & affert S. Theodoretus optimum ſimile. 1. ad Timo. 2. Chriſtus inquit vocatur interceſſor. Homo enim factus fuit interceſſor, quemadmodum qui duos confligentes vult recōciliare, ſe mediū interponens, & hunc quidem dextra, illum verò ſiniſtra tenens, ad amicitiam deducit & coniungit, ita ipſe cum diuinam naturam humanæ vnijſſet, inuiolabilem pacem fecit.

Character ſubſtantiæ, ob perfectam ſimilitudinem, & perſonarum diſtinctionem vocatur à Paulo.

Dicitur Chriſtus (vt inquit Origen. lib. 2. *Conſolator.* Periarchon ca. 7.) Paracletus vt in epiſt. Ioannis. Si quis veſtrum peccauerit, paracletum habemus apud patrem Ieſum Chriſtum. Cōſideremus ne fortè aliud ſignificet hæc appellatio paracleti de ſaluatore, aliud de Spiritu ſancto. Videtur enim quòd paracletus de Saluatore dicitur, deprecator, propter eum qui ſubſequitur ſermonem, quo ait. Ipſe eſt repropitiatio pro peccatis noſtris. De ſpiritu ſancto paracletus debet intelligi pro eo quod conſolationem præſtat animabus, quibus aperit & reuelat ſenſum ſcientię ſpiritualis. aut inquit Grego. Nazian. lib. 1. theologiæ verſus finem. Chriſtus paracletus, id eſt aduocatus vocatur, non quia ſupplicantium ſeruorum more ante pedes patris voluatur, ſed quod ex his quæ paſſus eſt vt homo, fortiter agere & labores ferre ſuadet, vt ſermo & monitor. Potrò quando de Spiritu ſancto dicitur, ſic exponit Didymus lib. 2. de ſpiritu ſancto. Conſolatorem venientem ſpiritū ſanctum vocat Ioan. Cum venerit conſola- *Ioan. 15.* tor quem ego mittam vobis ſpiritum veritatis. ab operatione ei nomen imponens, quia non ſolum conſolatur eos quos ſe dignos repererit, & ab omni triſtitia & perturbatione reddit alienos. Verum incredibile quoddā gaudium & hilaritatem eis tribuit, intantū vt poſsit quis Deo gratias referens, quod tali hoſpite dignus habeatur, dicere. Dediſti lætitiam in corde meo. Vide Leon capit. 3. epiſto. 4.

Chriſtus medicus vocatur, eo quod ægro *Chriſtus medicus.* tas animas curet, vt ait Euthy. Matthæi. 14. Item Cyrillus lib. 8. ſuper Leuit. inquit. Medicum dici in ſcripturis dominum noſtrum Ieſum, etiam ipſius Domini ſententia docemur, vt in Euangelio. Non indigent ſani medico, ſed qui malè habent, non veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam. Et Origen. homil. 8. eiuſdem libri, eandem rem totidem verbis replicat.

Chriſtus vt inquit Hiero. Zacha. 3. In pleriſq; ſcripturæ locis lapis appellatur. Vnde *Lapis.* in Pſalmo. Lapis quem reprobauerunt ædifi *Pſal. 117.*

cantes,

Iſaia 28. cantes, hic factus eſt in caput anguli. & Iſaias ait. Ecce ego pono in Sion lapidem pretioſum, electum, angularem, in fundamēto fundatum. *Danie. 2.* Et Daniel, Vidit lapidem de monte abſciſſum ſine manibus. His edoctus apoſtolus clamat. bibebant autem de ſpirituali conſequente eos petra, petra autem erat Chriſtus. Et ad Rom. 9. offenderunt in lapide offenſionis, vt ſcriptum eſt, ecce pono in Sion lapidem offenſionis & petrā ſcandali. & omnis qui credit in ipſum non confundetur.

Primogenitus omnis creaturæ. Vocatur etiam Chriſtus, vt inquit Ambro. lib. 1. Exaemeron, Primogenitus omnis creaturæ ad Coloſſ. 1. ſiue quia ante omnem creaturam, ſiue quia beatus, quia primogeniti ſancti ſunt, vt primogenitus Iſrael, nō quia ante omnes, ſed quia ſanctior cæteris. Sanctior autem dominus ſupra omnem creaturam, & ſecundum corporis ſuſceptionē, quia ſolus ſine peccato, ſolus ſine vanitate: omnis autē creatura ſubiecta vanitati eſt. Et Theodoretus ad Coloſſen. 1. Primogenitus idem ſignificat quod vnigenitus. Eſtque primogenitus creaturæ, non quod ſororem habeat creaturam, ſed quod ante omnem creaturā ſit genitus. Hoc non intelligentes Ariani affirmant Chriſtum eſſe creaturam.

Imago Dei inuiſibilis. Appellatur etiam Chriſtus à Paulo ad Coloſſ. 1. imago Dei inuiſibilis. Quia (vt inquit Theodore. ad Coloſſen. 1.) fert expreſſos & euidentes characteres eius qui genuit. id autem eſt quod Philippo à domino dictū eſt, *Ioan. 14.* Qui vidit me, vidit patrem. Eſt ergo imago quæ ſignificat vnam & eandem ſubſtantiā. Si autem eſt viua imago, & quæ nullam habet differentiam, eandem habet cum exemplari naturam. & OEcume. ad Coloſſ. 3. ait. Propter indifferentiam & omnimodam æqualitatem ac ſimilitudinem, imaginem vocat filium, tanquā effigiem exemplaris pulchritudinis. Annotandum tamen eſt contra Arrianos, quod ait Theophi. ad Coloſſen. 1. quod artificiales imagines non ſunt homouſiæ, hoc eſt non ſunt ſimilis eſſentiæ, naturales omnino ſunt ſimilis eſſentię. Deniq; Ambro. ad Coloſſ. 1. ait. Inuiſibilis Dei imago, viſibilis eſſe non poteſt, alioqui nec imago. Quod enim inuiſibile eſt, pingi non poteſt, neç enim viſibilis, poteſt inuiſibilem videre. Aut enim corpus eſt quod videtur, aut figura, aut aliqua informata ſubſtātia, quam fert acies oculorum, totum tamen corpus eſt. Deus autem qui ab his omnibus alienus eſt, quomodo poteſt imaginem habere viſibilē? ſed ideò ſic dicitur, vt talis filius intelligatur, qualis eſt pater, vt quia de ipſo eſt, & nil diſtat ab eo in diuinitate naturæ, imago eius dicatur & forma, ne alius Deus à perfidis crederetur, quamuis nomine hoc contineatur. Sed propter malam intelligentiam vitandā hoc additum eſt, vt imago eius dicatur. vt cum apparet in figura humana aut in igne, vt ad Moyſen, non ipſe pater intelligatur eſſe, ſed filius, & per id quod imago eius dicitur, nil ab eo diſtare credatur. Vnde dicit ad Philippum. Philippe qui videt me videt & patrem, quomodo tu dicis oſtende nobis patrem? Non credis, quia ego in patre & pater in me eſt?

Spiritus ſanctus an imago, vt filius, dici aptè poſsit. Porrò ex his oritur quæſtio an ſicut filius dicitur imago patris, ſic Spiritus ſanctus imago appellari poſsit. Attamen vt depulſa caligine res quæ in dubium venit intelligi poſſit, aduerte, quod imago nonnunquam eſſentialiter, hoc eſt de tota trinitate dicitur, vt cū legimus in Gene. hominem factum ad imaginem Dei. Aliquādo relatiuè dicitur, & ſic filio tantùm & nullo modo Spiritui ſancto, imaginis nuncupatio tribuitur, non ſolùm à Paulo ſed à doctoribus tam Græcis quam Latinis. *Nazianzenus.* Ad hunc modum certè ſcribit Nazianzenus in Apologia de fuga in Pontum. Chriſti multæ ſunt appellationes, tam ex ſublimibus rebus deſumptæ, quàm ex inferioribus, noſtri gratia. Sic vocatur Deus, imago, Verbum, ſapientia, veritas, lux, vita, virtus, vapor, deſſluxus, ſplendor, factor, rex, caput, lex, via, oſtium, fundamētum, petra, margarita, pax, iuſtitia, ſanctificatio, redemptio, homo, ſeruus, paſtor, agnus, ſummus ſacerdos, ſacrificium, primogenitus reſurrectionis ex mortuis. *Chryſoſto.* & Chryſo. homi. 74. in Ioan. ait, Solet ſcriptura eiſdem verbis in Deo & in hominibus, non eodem modo vti. Nam dij dicimur & filij Dei, & imago filius & gloria dicitur, & etiam nos, ſed longè aliter. *Didymus.* Nec diſſentire videtur Didymus lib. 2. de ſſ. circa principiū cum ait. Cum filius imago ſit Dei inuiſibilis, & forma ſubſtantiæ eius, quicunque ad hanc imaginem formantur, adducūtur ad ſimilitudinem Dei, iuxta vires tamen humani profectus iſtiuſmodi imaginem cōſequentes: ſimiliter Spiritus ſanctus cum ſit ſignaculum Dei, hi qui imaginem Dei capiunt, ſignati per eum, in eo ducuntur ad ſignaculū Chriſti ſapientiæ. *Cyrillus.* Et Cyrillus lib. 3.

The-

Athanaſius. Theſauri.capi.1. Item Athanaſ.libr.1.de incarna.verbi.ait, Imago noſtra innouari non poterat,niſi imago ipſa Dei,Saluator, adueniſſet.& poſt parum. Sicut cum picta imago exterioribus ſordibus fuerit obliterata, rurſum illum aduenire neceſſe eſt, cuius eſt forma, vt in eadem tabula poſsit imago renouari.ſic filius imago ſcilicet patris ad noſtra deſcendit,vt factum ad imaginem ſuam hominem renouaret.Et Hilar.2.de trini.ait,Æternitas eſt in patre, ſpecies in imagine, vſus in munere.quanuis in aſsignatione tertiæ proprietatis fortè melius tranſtuliſſet Hilarius χρηστότητα, bonitatem, quam vſum. Et apud Auguſt. crebrò legimus filium tantum eſſe imaginē patris. Solus Damaſce. ex his quos viderim, affirmat,filium eſſe imaginem patris,& Spiritum ſanctum imaginem filij. lib. 1.fidei orthodoxæ ca.18.imago,inquit, patris eſt filius,& filij Spiritus ſanctus, per quē Chriſtus homini inhabitans dat ei quod eſt ſecundum imaginem. De hac tota controuerſia ſic loquitur S.Thom.1.par.q.35.arti. 2.Doctores Græcorum communiter dicunt Spiritum ſanctum eſſe imaginem patris & filij.Sed Latini ſoli filio tribuunt nomen imaginis. Nec aliter in ſcriptura inuenitur.vt ad Coloſ.1.Qui eſt imago Dei inuiſibilis.& ad Hebræ.1.figura ſubſtantiæ eius. Quia ſicut Spiritus ſanctus (quanuis ſua proceſsione accipiat naturam patris ſicut & filius, non tamen dicitur natus) ita licet accipiat ſpeciem ſimilem patri,non dicitur imago.Quia filius procedit,vt verbum, de cuius ratione eſt ſimilitudo ſpeciei ad id à quo procedit non autem de ratione amoris. Quanuis ſimilitudo cōueniat amori, qui eſt Spiritus ſanctus, inquantum eſt amor diuinus.Lege Durand. lib.1.D.28.quæſt.3.

Hilarius.

Auguſti. Damaſceni opinio. exploditur.

Homo dominicus. Nonnunquàm ab eccleſiaſticis viris Chriſtus homo dominicus vocatur,ſic certè eum vocat Didy.li.3. de ſpiritu ſancto, inquiens, Dicitur in Pſal. Dextera domini fecit virtutem.& certè vocem hanc ex perſona dominici hominis proferri, quem vnigenitus filius Dei, aſſumere dignatus eſt ex virgine, ex ipſo loco manifeſtiſsimè cōprobatur.& poſt parum. Nam dominicus homo accepit communicationem Spiritus ſancti ſicut in Euangelijs ſcribitur.Ieſus ergo ſpiritu ſancto regreſſus eſt à Iordane. Et in alio loco. Reuerſus eſt Ieſus in virtute ſpiritus,in Galilæā. Hæc abſque vlla calumnia de Dominico homine,qui totus Chriſtus,vnus eſt Ieſus filius Dei,ſenſu debem⁹ pietatis accipere.Et Chryſoſto. homil. quadam de cruce domini circa finem.3.tom.& Auguſt.Pſal.1.De domino noſtro, hoc eſt de homine dominico, accipiendum eſt.beatus vir. & ſæpè aliàs.Quanuis S.Tho.3.par.quæſt.16.ſecutus Auguſt. lib.2.Retr. neget vocandum dominicum hominem,cum ſit dominus.

Pſal.117.

Pontifex. Sacerdos. Pontifex quoque, ſiue ſacerdos magnus, nuncupatur. ad Hebr.4. Habemus pontificem qui penetrauit cælos Ieſum filium Dei. Quia deprecatur pro peccatis noſtris patrē ac ſaluans in ſempiternum eos, qui per eum acceſſerint ad Deum.Sed dubium eſt, an ſicut fuit ſacerdos ſecundum ordinem Melchiſedec, ſic functus fuerit ſacerdotio Leuitico.de qua re vide Suidam in verbo Ieſus,nec ei fidem adhibeas.

Splendor gloriæ. Splendor gloriæ, id eſt, immenſa claritas patris:nam nomen gloria non ſignificat, ſed auget ſignificationem. Nam ſplendor ſuam habet ex igne ſubſtantiam, & eſt ſimul cum igne,vt radius cum ſole.Ex quo enim Sol,ex illo radij. Sol radiorum cauſa eſt, & ignis & ſplendoris.non ſol ex radijs,ſed radij ex ſole gignuntur, & ſplendor ex igne producitur. Ita vnigenitus ex patre eſt genitus. eſt autē vna cum mente, vt verbum cum eo qui genuit, & ſplendor cum igne,radius cum ſole. Sed vnumquodque non per ſe ſubſiſtit, ſed in illo ex quo productum eſt, habet ſubſiſtentiam. Deus autem ſplendor gloriæ non eſt aliqua patris operatio non ſubſiſtens, ſed ſubſtantia viuens & per ſe ſubſiſtens.& vocatur character, quia vna ſimilitudine fieri nō poterat, vt diuina apertè doceret, ideò per plures ſimilitudines,id docet ſcriptura.Quin & ad Coloſſ.1. vocatur principium.& primogenitus ex mortuis. Nam ſicut primitiæ ſunt quæ primis ex agrorum prouentibus nobis obueniūt, ita Chriſtus primus eſt qui è mortuis reſurrexit(teſte Damaſce.lib.4.ca. vlti.) reſurrectione perfecta. Lazarum quidem & alios ad demonſtrationem ſuæ diuinitatis, & confirmationem ſuæ & noſtræ reſurrectionis,ſuſcitauit,qui rurſus obituri erāt mortem. Ipſe autem à mortuis reſurgēs iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Qua de re Epipha.In Ancyroto hæc ſcribit. πῶς δὲ ἀπαρχὴ γέγονε χριστὸς τῶν κοιμημένων, μαθητεύσαν πρὸ αὐτοῦ ἤγειρε τὸν λάζαρον, καὶ τὸν υἱὸν τῆς χήρας τῆς ἐν τῇ ναΐμ. καὶ ἠλίας ἤγειρε νε-

Character.

Primitiæ, Primogenitus ex mortuis.

νεκρόν. ἀλλὰ καὶ ἐλισσαῖος δύο ἤγειρε νεκρούς. ἕνα μὲν ἔτι περιιόντα, ἕνα δὲ ταφέντα. ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἀναστάντες πάλιν τεθνήκασι, προσδοκῶσι δὲ τὴν μίαν καὶ καθολικὴν ἀνάστασιν. ὁ δὲ χριστὸς ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων. ὅτι ἀναστὰς οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἅπαξ γὰρ ἀπέθανεν ὑπὲρ ὑμῶν ὑπομείνας τὸ πάθος διὰ τὰ ἡμέτερα πάθη. Hoc eſt. Quomodo fuit *Luca.7.* Chrs primitiæ dormientium? diſcant. Ante quàm ſe ſuſcitaſſet Lazarum ſuſcitaſſe, & filium viduæ in Naim. & Elias mortuum ſuſcitauit, & Eliſæus duos ſuſcitauit mortuos, vnum quidem ſepultum, alterum nondum ſepulturæ mandatum. At illi poſtquam ſuſcitati ſunt, iterum moriuntur, donec in vniuerſali illa reſurrectione omnes reuiuiſcamus. Chriſtus tamen eſt primitiæ dormientium. quoniam reſurgens à mortuis iam non moritur, mors illi vltrà non dominabitur, ſicut ſcriptum eſt. Semel enim mortuus eſt, pro nobis mortem patiens propter affectiones & ſcelera noſtra. Ambro. libr. 5. epiſtola. 22. ait. primitiæ, quia ſanctior omnibus fructus. qui etiam cęteros conſortij ſui fructus ſanctificauit. Et primogenitus ex mortuis, quia primus reſurrexit.

Q. de illis, qui cũ Chriſto reſurrexerunt. Sed quæres an ſancti illi viri (de quibus Matth. enarrans ea quæ in Chriſti ſunt morte geſta, Multa inquit corpora ſanctorum reſurrexerunt, & venerunt in ſanctam ciuitatem & apparuerunt multis) iterum mortem obierint, necne. Qua de re duæ celebres apud antiquos extant ſententiæ. Prima, quæ *1. Opinio.* quidem verior eſt, & plurimis ſanctorum teſtimonijs confirmari poteſt, affirmat, nunquam illos poſtea mortẽ fuiſſe expertos. ita *Origenes.* Origen. ad Roma. 1. ait. Primitiuus vel Primogenitus ex mortuis dicitur Chriſtus. Sed requirendum nobis eſt, ſi ſolus primogenitus vel primitiuus ex mortuis, & non habet aliquos ſecum etiam in primatu participes, de quibus dicit Apoſtolus. Quia ſuſcitauit nos cum Chriſto, ſimulque ſedere fecit in cæleſtibus. Ne fortè & iſti, quos dicit excitatos eſſe cum Chriſto, & cum eo ſedere in cæleſtibus, & ipſi primogeniti ſunt, & primitiui ex mortuis, ſicut & illi fuerunt, qui cum illo ſuſcitati eſſe dicuntur, cum monumenta aperta ſunt, & multa ſanctorum corpora qui dormierãt ſurrexerunt, & ingreſsi ſunt in ſanctam ciuitatem. Et de his talibus fortaſſe dicit Apoſtolus eſſe eccleſiam illam primitiuorum, quam *Epiphani9.* aſcriptam memorat in cælis. Et Epiphanius libr. 3. contra hæreſes. in hæreſi Arij in poſtremis verbis. Πολλὰ δὲ σώματα τῶν ἁγίων ἀνέστησαν καὶ συνεισῆλθον αὐτῷ εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν. ἁγίαν πόλιν λέγει, ποίαν ταύτην? πληροῦται γὰρ κατ' ἀμφοῖν ὁ λόγος εἰς τὴν ἐνταῦθα, καὶ εἰς τὴν ἄνω. ὅτι μὲν γὰρ εἰς τὴν ἐνταῦθα ἱερουσαλὴμ συνεισῆλθον αὐτῷ πρῶτον, τοῦτο δῆλον. πρὶν δὲ τοῦ ἀναβῆναι τὸν σωτῆρα εἰς τὸν οὐρανὸν οὐδεὶς ἀναβέβηκεν ἕως ὅτε αὐτῷ συνανῆλθον. Hoc eſt, multa corpora ſanctorum ſurrexerũt, & ſimul cum Chriſto in ſanctam ciuitatem venerunt. Quam vocat ſanctam ciuitatem? Impletur tamen in hac vtraq; Hieruſalem, in ſuperiori inquam & inferiori, Euangeliſtæ ſermo. quod ad hãc venerint inferiorem manifeſtum eſt, ſed ad illam ſuperiorem, ante Chriſtum nullus con*Ambroſius.* ſcendit, quouſq; cum illo conſcenderunt. & Ambro. lib. 4. de fide ad Gratianum Auguſtum ca. 1. ait, Tranſlatus erat Enoch, captus Elias. Sed non eſt ſeruus ſupra dominũ. Nullus enim aſcendit in cælum, niſi qui deſcendit de cælo. Nã & Moyſen, licet corpus eius non apparuit in terris, nuſquam tamẽ in gloria cæleſti legimus, niſi poſtquam Dominus reſurrectionis ſuæ pignore, vincula ſoluit inferni, & piorum animas eleuauit. & in poſtremis verbis enarrationis Pſalmi primi ait. Sũt *Ambroſius.* qui reſurrexerunt in paſsione Chriſti, & iſti plane beati, quia acceperũt Chriſti gratiam, & audierũt vocem eius de qua ſcriptum eſt. Venit hora quando audient mortui vocem *Ioan.5.* filij Dei, & qui audierint viuent, & ingreſsi ſunt in ſanctam ciuitatem. Puto quod magis ſignificent ſupernam, quam iſtam Hieruſalẽ quam reliquit, quam incuſauit. Clemẽs quoque Alexãdrinus Stromate. 6. fol. 6. hoc etiã *Clemens Alexandrinus.* videtur innuere, inquiens. σώματα γοῦν, τὸ εὐαγγέλιον, πολλὰ τῶν κεκοιμημένων ἀνεστάσθαι, εἰς ἀμείνω δηλονότι μετατεθειμένων τάξιν. Hoc eſt corpora multa eorum qui dormierũt, iuxta euangelium, reſurrexerunt, quæ quidem in meliorem ordinem tranſlata ſunt. & Anſel. Matth. 27. & Chriſt. Drutimari eodem in loco. Denique in ſermone aſſumptionis titulo Hierony. hæc legimus. De his qui cum Domino reſurrexerunt, nonnulli doctorum in ſuis reliquerũt ſcriptis, quod in illis completa inuẽta ſit reſurrectio, fatentur enim quod veri teſtes non eſſent, niſi eorum reſurrectio vera eſſet. Vnde Petrus dixiſſe legitur, cum de Dauid loqueretur. Sepulchrum eius apud nos eſt, quaſi non ſit auſus dicere, quod ipſe aut corpus eius apud nos eſt, ſed tantũ ſepulchrum,

chrum, in quo cōditus fuerat. Hinc aiunt reſurrexiſſe & ipſum cum cæteris ſanctis, & ideo vacuum remanſiſſe mauſeolum. Hæc ille. Addunt nonnulli rationem. Quia decus eſt, vt Chriſtus cuius deliciæ ſunt, eſſe cum filijs hominū, haberet aliquos eiuſdem humanitatis conſortes in cælo. Quamuis hæc opi-

2. Opinio. nio recipiatur communiter, non deſunt tamen qui affirmēt, ita reſurrexiſſe, vt poſt parum in puluerem ſuum reuerterentur. Hoc

Theophi. affirmat Theophi. Matth. 27. inquiēs. Scito quod mortuorum reſurrectio, quæ facta fuit in cruce Domini, ſignificarit & earum quæ in inferno fuerint animarum libertatem. Reſurrexerūt igitur illi tantum ſigni gratia, manifeſtumq; eſt illud, quod iterum ſunt mortui. Quidam autem dicunt, quod poſtquam Chriſtus reſurrexerit, reſurrexerint & illi, nec poſtea mortui ſunt. Sed neſcio an hoc

Euthy. ſit recipiendum. Et Euthy. Matth. 67. verſus finem, ait. poſtquam apparuerūt, iterum dor-

Auguſti. mierunt. Et Auguſtinus epiſtola. 99. ad Enodium ſcribens, ait. Scio quibuſdā videri, morte domini iam talem reſurrectionem præſtitam iuſtis, qualis nobis in fine promittitur. Quoniam ſcriptum eſt illo terræmotu quo in eius paſsione petræ ſciſſæ & monumenta aperta ſunt, multa corpora reſurrexiſſe iuſtorum, & viſa cum illo quādo reſurrexit in ſancta ciuitate. Qui vtique ſi non iterum repoſitis corporibus dormierunt, videndū eſt quemadmodū intelligatur Chriſtus primogenitus à mortuis, ſi eum in illa reſurrectione tot præceſſerunt. Quod ſi reſpondetur hoc dictum eſſe per anticipationem, vt monumenta quidem aperta intelligantur terræmotu illo, cùm Chriſtus in cruce penderet, reſurrexiſſe autem iuſtorū corpora, non tunc, ſed cum ille prior reſurrexiſſet, quāuis tunc anticipādo fuiſſet adiunctum, vt & Chriſtus primogenitus ſine ambiguitate credatur, & illis iuſtis cōtinuo cōceſſum, vt ipſo præeunte in æternam incorruptionem reſurgerent; Illud adhuc reſtat quomodo à Petro dici potuerit, quādo per illam prophetiam, non de Dauid ſed de Chriſto aſſeruit fuiſſe prædictum, Carnem eius non vidiſſe corruptionē,

Actu 2. & quod adiūxit de Dauid, apud eos eſt monumentum eius, vnde illos vtique non conuincebat, ſi corpus eius vbi iam nō erat, quia ſi iam reſurrexiſſet, nec vidiſſet corruptionē, poſſet nihilominus monumentum eius manere. Durum autem videtur, vt Dauid non fuerit in illa reſurrectiōe iuſtorum, ſi eis iam æterna donata eſt, cuius ex ſemine Chriſtus tanta honorificentia commendatur. Periclitabitur etiam illud, quod ad Hebræos de iu- *Hebr. 11.*

ſtis antiquis dicitur. Quia pro nobis meliora prouiderunt, ne ſine nobis perfecti perficerentur, ſi iam in illa reſurrectionis incorruptione conſtituti ſunt, quæ nobis perficiendis in fine promittitur. Huic ſubſcribit S. Thomas. 3. par. quæſt. 53. arti. 3. ad ſecundum.

Innumera alia nomina crebro in ſcripturis replicantur, quorū nonnulla breuiter explicantur ab Ambroſio, lib. 1. de Fide contra Arianos, & trāſcripſit ex libro Hilarij de Patris & filij vnitate, verſus finem, & rurſus Hilarius deſumpſit ex Nazianzeno lib. de fide. Illorum hæc ſunt verba. Filius Dei ratio dicitur, quæ tamen ratio multis nominibus appellatur. modo verbum, modo virtus, modo ſapientia, modo dextera, modo brachium, modo margarita, modo theſaurus, modo retia, modo aratrum, modo fons, modo petra, modo agnus, modo homo, modo vitulus, modo Aquila, modo leo, modo via, modo veritas. Virtus dicitur, quia verè de Deo, & ſem- *Virtus.*

per cum Deo eſt, & omnis poteſtas patris in eo cōſiſtit. Sapientia appellatur, quia de cor- *Sapientia.*

de patris adueniens arcana cæleſtia credentibus reſerauit. Dextera nuncupatur, quia per *Dextera.*

eam omnia opera diuina perfecta ſunt. Bra- *Brachium.*

chium dicitur, quia ab ipſo omnia continen- *Margarita*

tur. Margarita appellatur, vt nihil illo pretioſius habeatur. Theſaurus dicitur, vt in ipſo *Theſaurus.*

omnes opes & diuitiæ regnorum cælorum condita cognoſcātur. Retia dicitur, quia per *Retia.*

ipſum & in ipſo de mari ſeculi, diuerſa gentium multitudo ſicut piſcium, per aquam baptiſmatis in eccleſia congregantur, vbi bonorum & malorum diſcrimen agnoſcitur.

Aratrum nuncupatur, quia ſigno crucis ſuæ, *Aratrum.*

dura ſentium pectora ſubijciuntur, vt neceſſario ſemini præparentur. Fons aquæ viuæ *Fons.*

appellatur, quia ex eo ſitientia corda cæleſtis aquæ gratia irrigātur. Petra dicitur, quia *Petra.*

credentibus, fortitudinem, incredulis duri- *Lapis angu-*

tiam præſtat. Lapis angularis dicitur, quia *laris.*

vtroſque parietes noui & veteris teſtamenti, vnus & mediator in ſemetipſo continens copulauit. Agnus dicitur, vt innocentia Chri- *Agnus.*

ſti & paſsio demonſtretur. Homo dicitur, quia ſecundum carnem propter nos ho- *Homo.*

mines naſci dignatus eſt. Vitulus dicitur, *Vitulus.*

quia propter noſtram ſalutem paſſus in [illegible]

Aquila. Aquila dicitur quia poſt venerabilem reſurrectionem, vt rex, ad altani patris peruolat ſedem, *Leo.* Leo dictus eſt, quia ipſe eſt rex regum, quia mortem ac zabulum, virtutis ſuæ poteſtate continuit. *Via.* Via eſt, quia *Veritas.* per ipſum aſcenſus eſt. Veritas, quia mendacium neſcit. *Vita.* Vita eſt, quia ipſe vniuerſa viuificat. Item Theoph. Iohan. 10. Chriſtus, inquit cũ curam ſuã erga nos vult demõſtrare *Paſtor.* paſtorem ſe nominat. Quando autem oſtendere vult, quod ipſe ſit ille qui ducat ad pa- *Ianua.* trẽ, tunc Ianuam ſe dicit. Similiter iuxta aliũ & alium ſenſum, ouis eſt, & paſtor. Itẽ Chry- *Filius.* ſoſt. homi. quadam de cruce domini, in calce *Vnigenitus* tertij tomi. ait. Chriſtus filius dicitur, quoniã *Deus.* de patre, vnigenitus, quia ſolus de ſolo, Deus quoniam creator. Præterea Hieron. Iſaiç. 52. ait. Quod filius Dei, patris dextera appelle- *Pſal. 97.* tur, & brachiũ multa ſunt teſtimonia, Salua bit ſibi dextera eius, & brachiũ ſanctũ eius. & in Iſaia, in brachio meo gentes ſperabunt. & in Pſa. 88. Tuum brachium cum potentia. &. Quis credet auditui noſtro, brachium Domini cui reuelatum eſt? quia Deus per Chriſtum operatur. Hoc etiam dicit Augu. tract. 53. ſuper Iohannẽ. Item Hiero. Holeæ. 14. ait. Fit dominus credentibus, lumen, via, panis, vinea, ignis, vermis. &c. Sic qui indigemus illius miſericordia, & peccatorum febri *Deuter. vlt* bus æſtuamus in rorẽ nobis vertitur, de quo dicitur. Deſcendant ſicut ros, verba oris mei. Cum autem de ſuo rore reſperſerit, & ſiccitatem pectoris noſtri, ſuis pluuijs irrigat, florebimus in lilium, de quo dicitur. Ego flos campi lilium conuallium.

Denique vt iam finem ſermoni noſtro imponamus, aduertendum eſt quod Iſychius. li. 1. in Leui. cap. 4. ait. Multis nominibus carnem domini ſcriptura appellat, quia multas operationes impleuit. Vnde ipſe dominus modo quidem ſemetipſum ſacrificium, modo paſtorem, rurſus vitem, & panem vitæ & granum tritici, opportune diſpenſatorijs verbis varians, ſuas appellationes nominauit. & in Leuitico velum eius carnem appellauit, Paulo ad explanationem huius myſterij di- *Hebra. 10.* cente. Habentes confidẽtiam in introitu ſanctorum in ſanguine Chriſti, quam initiauit nobis viam nouam & viuentem per velamẽ, id eſt carnem ſuam. Propterea & ſanctuarij velum appellatũ eſt, figuram quippe carnis ſancta ſanctorũ gerebat. & Digitus Dei, vir- *Exo. 8.* tus eius dicitur. Vnde magi Pharaonis cedentes miraculis Moyſi, dicebant. Digitus Dei eſt. & Dauid. Quoniam videbo cælos *Pſal. 8.* tuos opera digitorum tuorum. & dominus Iudæis dicebat. Si in digito Dei eijcio dæmonia, igitur peruenit in vos regnum Dei. & Eu *Luca. 11.* thy. Iohan. 10. Chriſtus in ſcriptura vocatur paſtor, in alijs locis ouis, agnus, victima, alijſque nullis nominibus, iuxta varios diſpenſandi modos. Hęc ille. Vocatur Gigas, vt in Pſa. Exultauit vt gigas. Principium, quia pater per ipſum omnia condidit. Os Dei, quia per ipſum pater mundo loquitur. Antiquus dierum. Dani. 7. Agnus ab origine mundi occiſus. Deus Sabaoth. Sanctus ſanctorum. Flos de radice Iſai. ſol. Oriens. ſplendor. Propheta Dauid. Angelus aut magni conſilij angelus. Emanuel. Admirabilis. Cõſiliarius. fortis. Pater futuri ſeculi. princeps pacis. Multa huiuſmodi tu ipſe ex diuinis ſcripturis & ſanctis poteris coaceruare.

¶Nomina quæ ex humanis rebus & ex affectionibus noſtris ſunt deſumpta, cum de Deo dicuntur quid ſignificent.

CAP. IIII. & vlti.

Andem, vt primo huic volumini, in quo de diuina natura tractandum fuiſſe duximus, finem imponamus, oportet agere de illis nominibus quæ, cum ex rebus hiſce noſtris & humanis affectionibus ſint deſumpta, myſticã & abſtruſam in ſe cohibent intelligentiam. Huiuſmodi ſunt illa nomina quæ, cum tropicè & tropologicè & ἀνθρωποπαθῶς de Deo dicantur, altiori indigent intelligentia, & nonnullius explicationis noſtræ, lucẽ deſiderãt. Porrò vt res tota melius intelligatur, dicendum eſt ac differendum, quo conſilio id in ſcripturis fieri permiſerit dominus. Primò quidẽ id fieri ſcripturæ admittũt, vt ſe demitterent hebetudini aut potius ſtupiditati Hebræorũ. Hoc certè eſt quod ait Euthy. Pſal. 79. Sacra ſcriptura Deo paſsim actiones & paſsiones adſcribit humanas, craſsiori admodũ more locuta, vt Hebræorũ hebetudini ſeruiret. Vt, Excita potentiam tuam & veni, vt ſaluos facias nos. & iterum. Pſamo. 31. hoc idem

Contra Anthropomorphitas & Tertulianũ

idem affirmat idem author.

Secundò vtitur ſcriptura verbis à conſuetudine noſtra deſumptis, vt ad Deũ nos alliciat per res nobis cognitas & cognatas, aut etiam à malo arceat & deterreat, per res nobis aduerſas, & naturæ noſtræ contrarias. vt ſi mellis dulcedinem deſideras, dulcis vocatur Deus. Si vini dulcedine teneris, audies. Dulciora ſunt vbera tua vino. Si flagranti oleo delectaris, vocatur Deus. oleum effuſum. Si præceptis diuinis parere non vis. dicitur Deus, ignis conſumens. & vmbra, ſol, adeps Deus vocatur. Hoc ſignificauit Chryſoſto. homi. 3. in Gen. inquiens. Scriptura demittit ſe, & iuxta humanam conſuetudinem loquitur. Vt, Vidit Deus lucem quod bona eſſet; quemadmodum homines, cum magnũ aliquid magno ſtudio elaborauerint, & finẽ laboribus ſuis impoſuerint, tũc tandem probant quod fecerint, & opus laudibus extollunt. Ita & diuina ſcriptura ſolet ad noſtrarũ aurium infirmitatem ſe attemperare. & alibi. Et deſcendit Dominus, vt videret ciuitatem & turrim, quam ædificabant filij hominum. & iterum. pœnituit dominus quod fecerit hominem. Item homil. 13. in Gene. ait, Perpetuus ſcripturæ mos eſt, propter nos & noſtram vtilitatem humanis vti verbis, vt in Gen. Poſuit ſtellas in firmamento cæli. non quod affixerit eas cælo, ſed vt diſcas quod in cælo eas eſſe præceperit. Et iterum. Plantauit dominus hortum. Quid? dic oro, foſſorio ne opus habuit aut agricultura & alia cura vt paradiſi hortum excoleret? non. Omnia ergo quæ de deo dicuntur, humano more accipienda ſunt. Ideò verbum illud, Plantauit, ſic intelligendum eſt, quod imperauit hortum in terra fieri, vt creatus homo in eo verſaretur. Et Augu. lib. 1. de trini. ca. 12. ait. Non vtitur ſcriptura aliquo genere locutionis, quod in conſuetudine humana non inueniatur. quia vtique hominibus loquitur. Hoc eſt quod Rabbini dicunt. Loquitur ſcriptura vt homines inter ſe loqui cõſueuerũt.

Ad rem igitur accedentes, quid Auguſti. lib. 83. quæſtionum. quæſt. 52. tradiderit audiamus. Diuinæ, inquit, ſcripturæ à terreno & humano ſenſu ad diuinũ & cæleſtem nos erigentes, vſque ad ea verba deſcenderunt, quibus inter ſe ſtultiſsimorum etiam vtitur conſuetudo. Itaque earum etiam affectionũ nomina quas animus noſter patitur, quaſq; longiſsimè à Deo eſſe ſeiũctas, iam qui melius ſapit intelligit, non dubitauerunt viri illi per quos locutus eſt Spiritus ſanctus opportuniſsimè in libris ponẽre. Vt verbi gratia, quoniam difficillimum eſt, vt homo aliquid vindicet ſine ira, vindictã Dei quæ omnino ſine perturbatione fit, iram tamen vocandam iudicauerunt. *Ira.* Item quia cõiugis caſtitatem zelando viri cuſtodire conſueuerunt, illam Dei prouidentiam per quam præcipitur atq; agitur, ne anima corrumpatur, & deos alienos ſequens quodammodo meretricetur, zelum Dei appellauerunt. *Zelus.* Sic & manum Dei vim qua operatur, *Manus.* & pedes dei, vim qua in omnia cuſtodienda & gubernanda, protendit. *Pedes.* & aures dei vel oculos dei, vim qua omnia percipit atq; intelligit. *Aures. Oculi.* & faciem dei, vim qua ſe manifeſtet atq; dignoſcitur, *Facies.* & cætera in hũc modum. Propterea ſcilicet, quia nos ad quos ſermo fit, & manibus ſolemus operari & pedibus incedere, & quo fert animus peruenire. & auribus atque oculis & cæteris ſenſibus corporis corporalia percipere, & facie innoteſcere, & ſi quid aliud, ad hanc regulam pertinet. Hoc modo igitur quia mutare cœptum aliquod, & in aliud transferre non facile ſolemus, niſi pœnitendo, *Pœnitẽtia.* quanquam diuina prouidentia ſerena mente intuentibus appareat cuncta certiſsimo ordine adminiſtrare, accõmodatiſsimè tamen ad humilem humanam intelligẽtiam ea quæ incipiunt eſſe, neq; perſeuerant quãtum perſeueratura ſperata ſunt, quaſi per pœnitentiam Dei dicuntur ablata. Aut vt ipſe Auguſti. Pſal. 109. ait, Pœnitentia quando in deo ponitur mutationem rerum ſignificat. Quando enim aliquem pœnitet, dolet factum quod fecit, ſic quando aliquid Deus præter ſpem hominum, id eſt præterquam ſperant homines, mutat in aliud, pœnitere ſe dicit. Vſque adeo vt de pœna noſtra pœniteat eum, ſi nos de vita noſtra mala pœnituerit. *Lege quæ ſcripſi libr. 9. Reg. 3.* Et Hiero. Amos. 9. de eadem loquens pœnitentia ait, Non deus mutatur. qui ſemper eſt immutabilis, ſed nos cum noſtra conuerſione mutamus. Vnde ipſe deus apud Ierem. ait, *Ierem. 18.* Loquar ſuper gentem & regnum, vt auferam eam & diſperdam, ſi conuerſa fuerit gens illa à malis ſuis, & ego agam pœnitentiam de his quæ cogitaueram facere ei. Sæuit, iraſcitur, comminatur, & dicit ſe illaturum eſſe ſupplicia, ſi agamus pœnitẽtiam, ipſum quoque ſuæ pœnitet ſententiæ. Rurſum iuxta eundem Ieremiam promittit pro-

Ierem. 17. ſpera: ſi negligentia diſſoluamur, & illum pœnitebit ſponſionis ſuæ, promiſſaque mutabit. Cuius rei exemplum Niniuitas & Hieruſalem habere poſſumus: quorum alij de imminētibus ſupplicijs liberati ſunt, alij quæ patribus promiſſa fuerant perdiderunt. Et capit. 7. parum poſt principium Pœnitentiam Dei in ſcripturis ſic debemus accipere quomodo ſomnum & iram, nō quod Deum pœniteat aut mutet ſententiam, qui loqui- *Malach. 3.* tur per prophetam. Ego Deus & non mu- *Pſal. 101.* tor. Et cui nos dicimus. Tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient. Sed quod nobis ad meliora conuerſis, & ipſum pœniteat ſententiæ ſuæ, vt nec iuſto reddat præmia quæ promiſit, ſi declinauerit ad iniquitatem, nec peccatori pœnas quas comminatus eſt, ſi conuerſus fuerit ad ſalutem. Et iterum in cōment. Zachariæ capit. 8. ſuper hæc verba. & erit ſicut. ait, Calumniantur hæretici, quaſi aut crudelis, aut mutabilis ſit Deus, ſi eum aut non pœniteat, aut pœniteat. Si enim pœnituerit dicunt eum eſſe mutabilem, ſi non pœnituerit aſſerunt eſſe crudelem. Pœnituit autem Deum, quod Saul vnxit in re- *1. Reg. 15* gem. Et apud Niniuitas quibus per prophe- *Iona 3.* tam Deus denunciauerat. Adhuc triduum *Sic 70. vulgata editio cū Hebraico. 40.* & Niniue ſubuertetur, quia egerunt pœnitentiam, dicitur & ipſe mutaſſe ſententiam ſuam, non vitio mentis improuidæ, ſed ex eorum qui male aut bene faciunt varietate. Si enim male fecerint commutatur, ſi priſtina peccata defleuerint, non mutatur Deus qui vnus atque idem eſt, & mutari non poteſt, ſed illis ex malis ad bona opera commutatis, mutat & ſuum ipſe decretum. Item Auguſtinus libro. 2. quæſtio. ad Simplicianum quæſt. 2. Pœnitentia, inquit, cum de Deo dicitur, indignum aliquid dici arbitrarer, ſi aliquid dignum inueniretur, quod de illo diceretur. Cum ergo verba omnia quibus humana colloquia conferuntur, illius ſempiterna virtus & diuinitas mirabiliter excedat, quicquid de illo humanitus dicitur, quod etiam hominibus aſpernabile videatur, ipſa humana admonet infirmitas, etiam illa quæ congruenter in ſcripturis de Deo dicta exiſtimat, humanæ capacitati aptiora eſſe quam diuinę ſublimitati, ac per hoc etiam ipſa eſſe tranſcendenda, eſt ſanior intellectus, ſicut iſta qualiacunque traſcendenda ſunt. Quis *Præſciētia.* eſt enim hominum cui non occurrat in deo cuncta præſciente pœnitentiam eſſe non poſſe? Et certè hæc tantum duo verba ſunt pœnitentia & præſcientia, quorum quia vnum congruere credimus Deo, id eſt præſcientiam, negamus in eo eſſe pœnitentiam. Cum verò alius liquidiore conſideratione iſta pertractans, quæſierit quemadmodum vel ipſa præſcientia Deo congruat, & inuenerit etiam huius verbi notionem illius ineffabili diuinitati longè lateq; ſuperari, non miretur vtrunq; de illo propter homines dici potuiſſe, de quo vtrunque propter ipſum incongruè diceretur. Quid eſt præſcientia, niſi ſcientia futurorum? Quid autem futurū eſt Deo qui omnia ſupergreditur tempora? Si enim in ſcientia res ipſas habet, non ſunt ei futuræ ſed præſentes, ac per hoc non iam præſcientia, ſed tantum ſcientia dici poteſt. Si autem ſicut in ordine temporalium creaturarum, ita & apud eum nondum ſunt quæ futura ſunt, ſed ea præuenit ſciendo, bis ergo ea ſentit, vno quidem modo ſecundum futurorum præſcientiam, altero vero modo ſecundum præſentium ſcientiam. Aliquid ergo temporaliter accedit ſcientiæ Dei, quod abſurdiſsimum eſt. Nec enim poteſt quæ ventura prænoſcit noſſe cum venerint, niſi bis innoteſcant, & prænoſcendo antequam ſint, & cognoſcēdo cum iam ſunt. Ita fit, vt quod longe à veritate ſecluſum eſt, temporaliter aliquid accedat ſcientiæ Dei, cum temporaliter quæ præſciuntur etiam præſentia ſentiuntur, quæ non ſentiebantur antequam fierent, ſed tantummodo præſciebantur. Si vero etiam cum venerint quæ præſciebantur eſſe futura, nihil noui accedit ſciētiæ Dei, ſed manebit illa pręſcientia ſicut erat etiā priuſquam venirent quæ præſciebantur, quomodo iam præſcientia dicetur, quando non eſt rerum futurarum? Iam enim præſentia ſunt quæ futura cernebat, & paulo poſt erūt præterita: præteritarum autem rerum ſicut præſentium nullo modo poteſt dici pręſcientia. Reditur ergo ad id vt fiat rebus iam præſentibus ſcientia, quæ eiſdem rebus futuris erat præſcientia; & cum ea quæ præſcientia erat prius, poſtea ſciētiā fiat in deo, admittat mutabilitatem & temporalis ſit, cum Deus qui verè ſummeque eſt, nec vlla ex parte ſit mutabilis, nec vllo motu noſtro temporalis. Placet ergo vt non dicamus præſcientiam Dei, ſed tantummodo ſcientiam. Quæramus & hoc quomodo, non enim ſcientiam ſolemus dicere in nobis, niſi cum ſenſa, & intellecta

memoria

memoria retinemus,ideſt, cum meminimus
aliquid ſenſiſſe nos vel intellexiſſe,vt id cum
volumus recolamus. Quod ſi ira in Deo eſt,
vt poſsit propriè dici, intelligit & intellexit,
ſentit & ſenſit,adiuitit tempus, & ſubrepit
nihilominus iſta mutabilitas quæ lõge à dei
ſubſtantia remouenda eſt,& tamen ſcit deus
& præſcit ineffabili modo, & ſic eum pœni-
tet ineffabili modo. Cùm enim ſcientia Dei
longè diſtet ab humana ſcientia, ita vt irri-
denda ſit comparatio, vtraque tamen ſcien-
tia vocatur,& hæc quidem humana talis eſt,
vt dicat apoſtolus. Sciẽtia deſtruetur. quod
1.Cor.13. nullo modo de ſcientia dei rectè dici poteſt.
Sic & omnis ira hominis turbida eſt, & non
ſine cruciatu animi, ira vero dei de qua dici-
tur in Euãgelio, ſed ira dei manet ſuper eum.
Ioan.3. & Apoſtolus, Reuelabitur ira Dei de cælo
Roma.1. ſuper omnem impietatem, illo in tranquilli-
tate iugiter manente.in creatura ſubdita, ex
ercet admirabili æquitate vindictam. Mi-
ſericordia quoque hominis habet nonnul-
Roma.12. lam cordis miſeriam, vnde etiam in Latina
lingua nomen accepit. Nam inde eſt quod
non ſolum gaudere cum gaudentibus, ſed
etiam flere cum flentibus hortatur Apoſto-
lus. Quis autem ſano capite dixerit vlla mi-
ſeria tangi Deum, quem tamen vbique ſcri-
ptura multæ miſericordiæ eſſe teſtatur? Ita
Pſalm.85. zelum humanum non ſine peſte liuoris in-
telligimus,zelantem vero deum non ita, ſed
eodem verbo, non eodem modo. Longum
eſt percurrere cętera,quibus oſtenditur mul
ta diuina iiſdem nominibus appellari qui-
bus humana,cum incomparabili diuerſitate
ſeiuncta ſint, nec tamen fruſtra eadem ſunt
rebus vtriſque indita nomina,niſi quod hæc
cognita in quotidiana conſuetudine verſan
tur, & experimentis vſitationibus innote-
ſcunt, nonnullam ad intelligenda illa ſubli-
mia præbent viam. Cum enim dempſero dē
humana ſcientia mutabilitatem, & tranſitus
quoſdam à cogitatione in cogitationẽ, cum
recolimus vt cernamus animo,quod in con-
tuitu eius paulò antè non erat, atque ita de
parte in partem crebris recordatiõibus tran
1.Cor.13. ſilimus, vnde etiam ex parte dicit eſſe Apo-
ſtolus noſtram ſciẽtiam.Cum ergo hæc cun
cta detraxero & reliquero ſolam viuacitatẽ
inconcuſſæ veritatis, vna atq; æterna cõtem
platione cuncta colluſtrantis, imò non reli-
quero, non enim habet hoc humana ſcien-
tia, ſed pro viribus cogitauero, inſinuatur
mihi vtcunque ſcientia Dei. Quod tamen
nomen ex eo quod ſciendo aliquid non la-
tet hominem, potuit eſſe vtrique rei com-
mune. Quanquam & in ipſis hominibus ſo-
let diſcerni à ſapientia ſcientia, vt etiam A-
poſtolus dicit. Alij per ſpiritum datur ſer- 1.Cor.12.
mo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ. In Deo
autem non ſunt hæc duo, ſed vnum, &
in hominibus quidem hæc ita diſcerni ſo-
lent, vt ſapientia pertineat ad intellectum
æternorum, ſcientia verò ad ea quæ ſenſi-
bus corporis experimur: quod ſi ita eſt,
nulla erit ſcientia Dei, Sed melius dicitur
aliam eſſe ſcientiam Dei, & non eiuſdem
generis cum iſta quæ hominum dicitur. Sic
etiam de ira hominis detraho turbulentum
motum,vt remaneat vindictæ vigor, vtcũq;
aſſurgo in notitiam illius quæ appellatur ira
Dei. Item de miſericordia ſi auferas compaſ-
ſionem, cum eius quem miſeraris participa-
tus es miſeriæ, vt remaneat tranquilla boni-
tas ſubueniendi & à miſeria liberandi, inſi-
nuatur diuinæ miſericordiæ qualiſcunque
cognitio, Zelum quoque Dei non aſperne-
mur,cum ſcriptum inuenimus, ſed aufera-
mus de humano zelo tabem doloris, & mor
bidam perturbationem animi, remaneatq;
illud ſolum iudicium,quo corruptio caſtita-
tis impunita eſſe non ſinitur, & aſſurgimus
vt capiamus aliquo modo zelum Dei. Qua-
propter cum legimus dicentem dominum.
Pœnitet me, conſideremus, quid id eſſe ſo- 2.Reg.15.
leat. In hominibus opus pœnitendi eſt, cum
reperitur voluntas mutandi, ſed in homine
cum dolore animi eſt, reprehendit enim in
ſe quod temere fecit. Auferamus ergo iſta
quæ de humana ignorantia veniunt, & re-
maneat ſolũ velle, vt non ita ſit aliquid quẽ-
admodum erat, ſic poteſt aliquantum inti-
mari menti noſtræ, qua regula intelligatur,
quod pœnitet deum. Sed ſcriptura omnibus
conſulens propterea magis illa quæ nõ ſunt
laudabilia proponit, vt zelum, iram, pœnitẽ-
tiam, ne illa quæ placent ſic intelligantur in
deo, quomodo cõſueuerũt in hominibus in-
telligi. Per hæc enim quæ diſplicent, cùm ea
non audeamus ſic intelligere in deo, vt inue
niuntur in homine, diſcimus etiã illa ſic quæ
rere quæ apta eſſe putabamus. Nam ſi pro-
pterea non eſt illud de Deo dicendũ quia in
homine diſplicet, nõ dicamus incõmutabilẽ
deum, quia de hominibus cum reprehẽſione
dictum eſt, non eſt enim illis commutatio.

I 4 Item

Item quædam in homine ſunt laudabilia, in Deo autem eſſe non poſſunt, ſicut pudor, quod ætati viridiorum magnum eſt ornamentum, ſicut timor Dei non eſt tantum in veteribus libris laudatus, ſed apoſtolus *2. Corin.7* etiam dicit, Perficientes ſanctificationem in timore Dei, qui vtique in Deo nullus eſt. Sicut ergo quædam laudabilia hominum non rectè dicuntur in Deo, ſic quædam culpabilia hominum rectè intelliguntur in deo, non ita vt in hominibus, ſed vocabulis tantummodo communibus, longè alia ratione & modo. Nam cum dicit dominus Samuel. Pœnitet me, quod conſtituerim regem Saul; ipſi Saul ait de deo. *Prima cauſa.* Non eſt ſicut homo vt pœniteat eum. Quam ob cauſam hoc in ſcripturis fieri ſoleat, prodidit *Locus Grego. annotãdus.* Gregorius libr. 14 moral. cap. 22. inquiens. In Deo, qui corporis forma non circumſcribitur, membra corporis, id eſt manus, oculus, vterus, ita nominantur, vt ex membrorum vocabulis, effectus eius potentiæ deſignetur. *Oculus.* Oculos quippè habere dicitur, *Manus.* quia cuncta videt. Manus habere deſcribitur, quia cuncta operatur. In vtero proles concipitur, quæ in hac vita naſcitur. Quid ergo vterum Dei, niſi eius conſilium debemus accipere, in quo ante ſecula per prædeſtinationem concepti ſumus? Et Damaſcenus libr. 1. capit. 14. ait, Plura de deo corporaliter in ſacra ſcriptura, ſymbolicè ſiue figuratè dicta comperimus, ſed ſcire nos decet, cum nos ipſi ſimus craſſo carnis indumento circundati, nos minimè poſſe diuinas & ſubtiles & immateriales Dei operationes, aut intelligere, aut eloqui, niſi imaginibus & formis, & ſignificatiuis noſtro more vtamur ſignis. Quæcunque igitur de Deo corporaliter dicuntur, ſymbolicè ſunt dicta, habent autem altiorem intelligentiam, ſimplex eſt enim diuinitas, & figuram nullam habens. *Oculi.* Oculos ergo dei, & *Palpebra.* palpebras & viſum, virtutem ipſius vniuerſorum inſpectricem, & quod nihil eius cognitionem effugiat, intelligimus, eo quod in nobis per hunc ſenſum, perfectior cognitio certiorque innaſcitur. *Aures.* Aures autem & auditum, virtutem eius propitiatricem, & noſtræ deprecationis ſuſceptricem. Nos etenim iis, qui ſupplicationes porrigunt, per hunc ſenſum mites ſumus, familiarius eis aures inclinantes. *Os.* Os autem & loquelam, vim demonſtratricem voluntatis eius, eo quod apud nos, per os & locutionem, in aperto faciamus cogitationes cordis. Cibum *Cibus.* verò & potum, noſtrum ad voluntatem eius concurſum. Nam & nos per guſtatorium ſenſum, neceſſarium naturæ implemus appetitum. Odoratum verò, vim acceptatri- *Odoratus.* cem noſtræ erga eum intelligentiæ & beneuolentiæ, quia per hunc ſenſum in nobis gignitur boni odoris ſuſceptio. Faciem verò, *Facies.* ſui manifeſtationem, & apparitionem per opera eius, eo quod noſtra ipſorum manifeſtatio per faciem fit. Manus verò effi- *Manus.* cacem virtutem operationis eius. Nam nos vtilia & maximè pretioſa adminiculo manuum dirigimus. Dexteram, auxilium eius *Dextera.* in proſperis, eo quod nos magis in optabilioribus & pretioſioribus, & plurima virtute indigentibus, dextera vtimur. Tactum ve- *Tactus.* rò, certiorem eius minutiſsimorum & occultorum cognitionem, & diſpoſitionem, quia apud nos non poſsint ii qui palpatu contrectantur, in ſeipſis quippiam occultare. Pedes *Pedes.* autem & inceſſum, auxilium, indigentiam, aut hoſtium vltionem, aut ad aliam quãdam operationem, aduentumque & præſentiam. Quia in nobis beneficio pedum perficitur acceſſus. Obliuionem verò & ſomnũ & dormitationem, dilationem vltionis aduerſus inimicos & retardationem conſueti auxilij ad familiares. Et abſolutè dicendo, omnia de deo corporaliter dicta, occultam quandam intelligentiam notant, & ex his quæ ſunt ſecundum nos, ea quę ſunt ſupra nos edocent, niſi quippiam de corporali diuini verbi peregrinatione dicatur. Nam ipſe totum hominem propter noſtram ſalutem aſſumpſit, animam ſcilicet intellectiuam & corpus, & humanæ naturæ proprietates, & naturales & innocuos affectus. Adhuc etiam nonnullis aliis exemplis oportet hæc eadem illuſtrare. Ira & furor, inquit Damaſcenus libr. 1. cap. *Ira.* 14. ſignificant odium aduerſus malignita- *Furor.* tem & inimicitiam. Nam & nos aduerſantia voluntati noſtræ odio habentes ſuccenſemus, iraſcimurque. Aut vt inquit Auguſti. Pſalm. 2. Iram & furorem dei non perturbationem mentis oportet intelligi, ſed vim qua iuſtiſsimè vindicat ſubiectam ſibi ad miniſterium vniuerſam creaturam. Alioqui vt inquit Salomon. Tu domine virtutũ cum tran- *Sapien. 12.* quillitate iudicas & cum magna reuerentia diſponis nos. Ira ergo Dei eſt motus qui fit in anima, quæ legem Dei nouit, cum eandem

dem legem videt à peccatore præteriri. Per hunc enim motum iuſtarũ animarum multa vindicantur. Quanquam poſsit ira Dei rectè intelligi etiam ipſa mentis obſcuratio, quæ conſequitur eos qui legem Dei tranſgrediuntur. Et iterum in expoſitione quarundã propoſitionum epiſto. ad Roma. ait, Ira vindictæ ſignificatione ponitur. & Cyrillus lib. 9. ſuper Ioan. capit. 13. ait, Quando ſcriptura motum Dei aduerſus peccantes exprimere vult, à rebus humanis per ſimilitudinem verbis vſa, iram & furorem appellat. Quo tamen hæc duo nomina differant modo, docet Eothy. Pſalm. 2. inquiens. θυμὸς & ὀργὴ (Ὀργὴ. Θυμός.) id eſt ira & furor (quem, vt Græcæ dictionis θυμὸς verior ſignificatio poſtulat, indignationem, ſeu porius excandeſcẽtiam quis dixerit) aliquando pro eodem ponuntur, aliquando vt diuerſa, ita vt excandeſcentia motus ſit ad iram, & iuxta etymologiam, excitationem & motum ſignificet, à θύειν & ὁρμᾶν. Ira vero iuxta eandem Græci nominis etymologiam vehementiorem & concitatiorem ad vindictam denotet feruorem. nam ὀργὴ ab ὀργᾶν, & σφύζειν. De hac Dei ira ſic loquitur Euthy. Pſalmo. 6. Quanquam Deus à furore & ira & ab omni prorſus paſſione liber ſit. Prophetæ tamen ſæpè huiuſmodi affectionem ei tribuunt, perſuadere ſtudentes lectoribus, quod omnium hominum Deus curam habet, quod omnia videt & audit, quod lætatur & triſtatur, iudicat, furit, & iraſcitur, & quæcunque alia huiuſmodi eum facere dicunt, vt ſaltem hoc pacto timore correpti homines deſiſterent à vitijs. Aut ab humanis operationibus prophetæ diuina declarant, & quia qui loquuntur, & qui audiunt homines ſunt, humana lingua exprimunt quod loquuntur. Neque enim poſsibile eſt, vt alio modo loquantur qui in corpore ſunt, quàm corporaliter. Nam quoties barbaros alloquimur, eorum lingua vtimur, & cum pueris aliquid dicere volumus, eorum more balbutimus, quanquam valde ſapientes ſimus, ad illorum tamen humilitatem condeſcendimus. Item Hierony. Zachariæ. 1. ait, Ira domini non perturbationem eius ſignificat qui non iraſcitur, ſed eorum merita atque peccata, in quos Dei ira deſæuit, alioqui dominus nunquam iratus vlciſcitur, ſed ad hoc corripit vt emendet. Vnde propheta precatur in Pſalm. Domine ne in furore tuo arguas me. & alibi. Corripe nos domine, veruntamen non in furore tuo, ſed in miſericordia. (Iere. 10.)

Secundam affert huius rei cauſam Hiero. Iſaiæ. 65. cap. inquiens. Furorem, obliuionẽ, iram, pœnitudinem, ita in deo debemus accipere, quomodo pedes, manus, oculos, aures, & cætera membra quæ habere dicitur incorporalis & inuiſibilis deus. Non quo his pateat perturbationibus, qui eas dono gratiæ ſuæ extinguit in nobis, ſed quo per noſtra verba, Dei erga nos intelligamus affectum. Neque enim ira, quæ eſt vltionis libido, ita definitur in Deo, vt in hominibus, quę materiam habet in noſtris vitijs, non in domini voluntate, qui theſaurizamus nobis irã in die iræ, & reuelationis iuſti iudicij Dei. Et Damaſcenus libro. 1. cap. 2. ait. Multorum de Deo difficulter intellectorum, haud quaquam ſatis eloquendi eſt conceſſa facultas. Verum de his quæ ſecundum nos ſunt, cogimur, in ijs quæ ſupra nos ſunt, eloqui. Ceu in Deo ſomnum, iram, negligentiam, manus & pedes & id genus, aſſerimus. Sic ſcriptura vocat zelum, vt inquit Theophy. Nahum. 1. iram cum feruore factam. Item ait Auguſt. libro de fide & Symbolo. cap. 7. quod ſedere dicitur Deus, non membrorum poſitionem, ſed iudiciariam ſignificat poteſtatem, qua illa maieſtas nunquam caret, ſemper digna dignis tribuendo. Quanuis in extremo iudicio multo manifeſtius inter homines, vnigeniti filij Dei, iudicis viuorum atque mortuorum, claritas futura ſit. Et Hieronym. Danie. 9. capit. ait. Quando propter peccata noſtra corripimur, vigilat ſuper nos Deus, & viſitat. Quando vero à Deo deſerimur & non iudicamur indigníque ſumus correptione Domini, tunc dormire dicitur. Vnde in Pſalmis legitur. Surrexit quaſi dormiens Dominus, & quaſi crapulatus à vino. Malitia enim noſtra inebriat Deum. quæ quando in nobis corripitur euigilare dicitur, & de ſua ebrietate conſurgere, vt nos à peccato ebrios, euigilare faciat. Item Theophil. Lucæ. 14. ait. Quando vindicatiuam Dei virtutem ſcriptura ſignificat, pantheram, & vrſum, & pardum eum vocat. Quando autem miſericordiam vult inſinuare, hominem inducit: ſicut apud Lucam, miſericordiſsimam eius diſpenſationem intelligens, quam operatur in nobis, qua nos facit participes carnis filij ſui, hominem eum nominat, Item ait Hiero. Micheæ. 1. Dicitur dominus egredi

(2. Cauſa. — Sedere. — Vigilare. — Dormire. — Homo, deus quando dicatur.)

Egredi.

egredi de loco ſuo,non quod derelinquat locum ſuũ, nam de apoſtolis egrediebatur ſermo domini, & tamen non relinquebat eos. Item Auguſt.epiſtola.119.cap.16.ait, Digitus, ſpiritum ſanctum ſignificat. cum enim vnus euãgeliſta dixiſſet, in digito Dei eijcio dæmonia, alius hoc idem ita dixit. In ſpiritu Dei eijcio dæmonia. De iuramento quoque Dei nõnihil differere oportet. & notaquod non vbique iuramentum in ſcripturis inſeritur,ſed vt dicit Auguſt.libr.19.contra Fauſtum, Vbi eſt conſideratio maior atque propenſior, illis in locis iuramentum inuenitur.

Lucæ 11. *Matth.12* *Iuramentũ Dei.*

Iuramentũ vete.inſtrumẽto quod fuerit.

Quibus tamen verbis iuramenta proferri ſoleant in vtroque inſtrumento, his verbis tradit Hierony.Ezechielis.16. In veteri,inquit, teſtamento iuramentum eſt. Viuo ego, dicit dominus. In nouo autem. Amen amen dico vobis. & iterum. Ieremiæ.4. ait, Viuit dominus,in veteri teſtamento, iuſiurandum eſt, ad condemnationem mortuorum deorum, per quos iurant idololatræ & Philippus presbyter libro.2. in Iob capit.27.circa principium, ait. Hoc iuramento, viuit Deus, poſteà prophetæ vſi ſunt, & ipſe dominus aliquoties ita iurat, inquiens per prophetas. Viuo ego, ait Dominus. Oportet tamen quid ſibi velit & quid ſignificet iuramentum, aperire. de qua re ſic ſcribit Eucherius in quæſt. Pſalmorum. Iurare domini eſt immutabiliter promittere.& Damaſce.libro.1. capit.14.ait, Iuramentum ſignificat immutabilitatem conſilij Dei, eo quod apud nos contractus qui inuicem fiunt per iuramentum rati ſunt, & habent firmitatem. Et Baſilius ſermone. 1. in Pſalm. 14. ait, Nominant prophetæ iuramentum multis in locis, immutabilem firmãq; rei cuiuſlibet confirmationem, vt iuraui & ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitię tuæ.&, Iurauit dominus & non pœnitebit eum. Non quod Deum ad teſtimonium dictorum, fidemq́ue dubietati faciendam,induxerit, ſed quod is immutabili decreto gratiam promiſsionis confirmauit.

Iurare Dei quid ſit.

Iurat ſecundo Deus propter hominum incredulitatem,vt illos certiores reddat. Vnde Baſilius homil.de Pœnitentia.Hoc iuſiurandum, Viuo ego dicit dominus, Deo competit. quia maiorem ſe non habet. Iurat autem propter hominum incredulitatem. & Hierony. in comment. epiſtolæ ad Titum capit.1.ait, Dominus iureiurando quædam in prophetis pollicetur, vt nos ſecuriores efficiat,& magis ſperemus futura eſſe quę prædicta ſint, & tota mente credentes, ad ſequenda ea quæ ventura ſunt, præparemur.

Tertiò, iurat Dominus noſtris ſe attemperans affectibus. Nam aliàs omnia Dei verba iuramenta ſunt. Hoc eſt quod ait Hierony. Iſaiæ.14. Iurat Dominus cui non iuranti credendum eſt, humano loquens affectu. Lege Philonem libr. 2. allegoriarum legum ſacrarum, verſus finem.

Nomina quæ de Deo dicuntur, aliqua ſunt ex creaturis deſumpta, alia quæ in creaturis minimè inueniuntur, de quibus vtriſque oportet ſermonem inſtituere. & primo de vltimis. de quibus ſic ſcribit Auguſti.libro.1.de Trinitate capit.1. Nomina quæ de Deo propriè dicuntur, & quæ in nulla creatura inueniuntur rarò ponit ſcriptura diuina. Sicut illud quod dictum eſt ad Moyſen. Ego ſum qui ſum. & qui eſt miſit me ad vos. Cum enim eſſe aliquo modo dicatur & corpus & animus, niſi proprio quodam modo vellet intelligi, non id vtique diceret. Et illud quod ait Apoſtolus. Qui ſolus habet immortalitatem & lucem habitat inacceſsibilem. cum & anima modo quodam immortalis eſſe dicatur, & ſit. non autem diceret, ſolus habet, niſi quia vera immortalitas eſt, quam nulla poteſt habere creatura, quoniam ſolius eſt creatoris. Hoc & Iacobus dicit. Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt deſcendens à patre luminum, apud quem non eſt commutatio, nec momenti obumbratio. Hoc dicit & Dauid. Mutabis ea & mutabuntur, tu verò idem ipſe es. Proinde ſubſtantiam Dei ſine vlla ſui commutatione mutabilia facientem, & ſine vllo ſui temporali motu temporalia creantem, intueri & plenè noſſe difficile eſt, & ideo eſt neceſſaria purgatio mentis noſtræ, qua illud ineffabile videri poſsit.

Nomina Dei nõ ſumpta ex creaturis. *1.Timo.6.* *Iacob.1.* *Pſal.101.*

De ſecundo nominum genere, hoc eſt de nominibus diuinis ex creaturis deſumptis, oportet fuſius tractare, & in illis diutius immorari, ad certaque capita ea reducere, vt ea tenacius memoria teneri poſsint. De illis ſic ſcribit Gregorius libro.32.moral.capit.6. Omnipotens Deus, inquit, ad ſua nos trahens, vſque ad noſtra ſe humiliat, atque vt alta inſinuet, humilibus condeſcendit, quatenus paruulorũ animus rebus cognitis enutritus, ad inquirẽda exurgat incognita, atq; . b

Nomina Dei ex creaturis aſcita ad Deum.

eo qui

eo qui longe ſuper ipſum eſt, quædam iuxta
ſe audiens, quaſi quibuſdā ad illam paſsibus
moueatur. Vnde fit vt per ſcripturam ſuam,
Aliquando à corporibus hominū, Aliquan-
do à mētibus, Aliquādo verò ab auibus, Ali-
quādo etiā ab inſenſatis rebus quaſdā longe
diſsimiles in ſe ſimilitudines trahat. Plerun
que enim à corporibus hominū in ſe ſimilitu
dinē trahit, ſicut de eo quod propheta ad Iſ-
Ezechiel.2 raelitas ait. Qui tetigit vos, tāgit pupillā ocu-
li mei. Et ſicut de eo, rurſum ſperanti homine
Pſalm.90. per prophetā dicitur. In ſcapulis ſuis obūbra
bit tibi. Conſtat nimirū quod in natura ſua,
nec oculum Deus, nec ſcapulas habeat, ſed
quia nos per oculū cernimus, in ſcapulis ve-
ro onera ſuſtinemus, Deus ꝙ omnia videt, o-
culū habere perhibetur, quod vero nos tole-
rat, atque eo ipſo quo tolerat, ſeruat, obūbra-
re nobis in ſcapulis dicitur. Aliquando verò
à mentibus in ſe ſimilitudinē trahit, ſicut per
Iere.2. prophetā ad Iſraël dicitur, Recordatus ſum
Iſaie.49. tui miſerans adoleſcētiā tuā. & rurſum, ſpon-
ſæ comparationem loquens ait. Si illa oblita
fuerit, ego tamen non obliuiſcar tui. Quomo
do Deus præteritorum reminiſcitur cū ipſa
quæ in ſemetipſis prætereunt, eius nutui prę
ſentia ſemper aſsiſtūt? Aliquando ab auibus
& quadrupedibus in illum ſimilitudo trahi-
Deut.32. tur, ſicut per Moyſen dicitur, Expandit alas
Pſalm.16. ſuas & aſſumpſit eos. & ſicut propheta ait.
Sub vmbra alarū tuarum proteges me. quia
leui & blanda nos protectione refouet, dum
ſuas in nos miſericordias exerit. Aliquando
etiam inſenſatis rebus propter infirmitatem
noſtram alta condeſcenſione ſe comparat, ſi
Amos.2. cut per prophetā dicit. Ecce egò ſtridebo ſu-
per vos, ſicut ſtridet plauſtrū onuſtum fœno
Iſaie.40. fœnum eſt enim vita carnaliū. Vnde omnis
caro fœnū. ſtridere eſt iniquitates peccātiū
cum querela tolerare. Cum ergo longe diſ-
ſimiles in ſe ſimilitudines trahat ſcriptura, ſo
lerter intuendum eſt, quod quædam talia ali
quādo dicātur in Deo propter effectum ope
ris, aliquando autē ad indicandā eius ſubſtan
tiam maieſtatis. Nam cum in Deo oculus, ſca
pulæ atque alæ nominātur, effectus quidam
operationis oſtēditur. Cum vero manus, bra
chiū, dextera vel vox in Deo dicitur, per hęc
vocabula conſubſtantialis eius filius demō-
ſtratur. Ipſe eſt quippe manus & dextera, de
Deut.32. qua per Moyſen pater loquitur dicens. Tol-
lam in cælum manum meam, & iurabo per
dexteram meam. Ipſe brachium de quo pro-
pheta ait. Brachium domini cui reuelatū eſt.
Ipſe vox quia cum pater gignendo dixit Fi- *Pſalm.32.*
lius meus es tu, ego hodie genuite. Item li. 20
Moral. cap. 23. ait. Sanctus ſpiritus homini-
bus intelligentibus inſinuans, quam ſint ineſ
fabilia etiam ſumma nomina diuina, his ver-
bis nonnunquam de Deo vtitur, quæ apud
homines habentur in vitio, vt ex his quæ in-
digna videntur hominibus, & tamen dicun-
tur de Deo, admoneātur homines, quod nec
illa iam Deo digna ſunt, quæ dum digna ha-
bentur apud homines, digna putantur Deo. *Not.*
Dicitur enim Deus zelans, ſicut ſcriptum
eſt. Ego Deus zelotes. Dicitur iratus. Vn- *Numeri.11*
de ſcriptum eſt. Iratus eſt Deus contra Iſ-
rael. Dicitur Deus pœnitens, ſicut ſcriptum
eſt. Pœnitet me feciſſe hominem ſuper ter- *Gene.6.*
ram. Dicitur miſericors, ſicut ſcriptum eſt.
Miſericors & miſerator dominus, patiens, &
multum miſericors. Dicitur præſcius, ſicut *Rom.8.*
de illo ait Apoſtolus. Quos præſciuit & prę
deſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui.
Cum nec zelus, nec ira, nec pœnitentia, nec
proprie miſericordia, nec præſcientia poſsit
eſſe in Deo. Hæc enim omnia ab humanis in
illum qualitatibus tracta ſunt, dum ad no-
ſtræ infirmitatis verba deſcenditur, & quaſi
quibuſdam nobis gradibus factis, & iuxta
nos poſitis, per ea quæ nobis vicina conſpi
cimus, ad ſumma eius aſcendere valeamus.
Zelare enim dicitur qui cum cruciatu men-
tis caſtitatem cuſtodit vxoris. Iraſci dicitur
qui furore animi contra puniendum vitium
accenditur. Pœnitere dicitur, cui id quod
facit diſplicet, & econtra mutando aliquid a-
liud facit. Miſericors dicitur, qui pietate ad
proximum promouetur. miſericordia au-
tem à miſero corde vocata eſt, eo quod vnuſ
quiſque intueatur quempiam miſerum, at-
que ei compatiens, dum dolore animi tan-
gitur, ipſe cor miſerum facit, vt eum à miſe-
ria liberet cui intendit. Præſcire dicitur, qui
vnamquanque rem antequam veniat, videt,
& id quod futurum eſt priuſquam præſens
fiat, præuidet. Deus ergo quomodo zelans
eſt qui cuſtodiēda caſtitate noſtra nullo men
tis cruciatu tāgitur? Quomodo iraſcitur qui
in vlciſcēdis vitijs noſtris nulla perturbatio-
nē animi cōmouetur? Quomodo eſt pœnitēs
qui id quod ſemel fecerit ſe feciſſe nūquā do
let? Quomodo habet miſericordiā qui cor nū
quā miſerum habet? Quomodo eſt præſcius
dum nulla niſi quæ futura ſunt, præſciantur?

Et ſcimus quia Deo nihil futurũ eſt, ante cuius oculos præterita nulla ſunt, præſentia nõ tranſeunt, futura non veniunt, quippe quia omne quod nobis fuit & erit, in eius proſpectu præſto eſt, & omne quod præſens eſt, ſcire poteſt potius quam præſcire. Et tamen dicitur zelans, iratus, pœnitens, miſericors, præſcius, vt quia caſtitatem animæ cuiuſq; cuſtodit, humano modo zelans vocetur, quanuis mentis cruciatu non tãgatur. Et quia culpas percutit dicitur iraſci, quanuis nulla animi perturbatione moueatur. Et quia ipſe immutabilis, id quod voluit mutat, pœnitere dicitur, quanuis rem mutet conſilium nõ mutet. Cum miſeriæ noſtræ ſubuenit, miſericors vocatur, quãuis miſeris ſubueniẽs, cor miſerum non habeat, & quia ea quę nobis futura ſunt videt, quæ tamẽ ipſi præſto ſunt, præſcius dicitur, quãuis nequaquam futurũ præuideat, quod præſens videt. Nam & quæq; ſunt, nõ ab æternitate eius ideo videntur quia ſunt, ſed ideo ſunt, quia videntur. Dum ergo ad verba mutabilitatis noſtræ deſcenditur, ex eis quibuſdam gradibus factis aſcendat qui poteſt ad incõmutabilitatem Dei, vt videat ſine zelo zelantem, ſine ira iraſcentem.

Pſal. 120. Dicitur dormire. Ierem. 14. Surge cur dormis domine? non quod dominus dormiat de quo dicitur. Non dormitabit, neq; dormiet qui cuſtodit Iſrael. Sed quod his videatur dormire quos deſerit.

Inclinat aurem, & videt & aperit oculos, Deus, *ἀνθρωποπάθως*, quando exaudimur, & nos reſpicere dignatur. Auertit faciem quando illo ſumus indigni. Itẽ dicitur Deus ignorare aut neſcire, non quod Deus neſciat, ſed quod indigna ſua notitia, ignorare ſe dicat,
Luca. 13. iuxta illud Euangelicũ. Diſcedite à me operarij iniquitatis, neſcio vos. nouit enim dominus eos qui ſui ſunt. aut *ἀνθρωποπάθως* hæc de Deo accipienda ſunt.

Brachium extenſum aut excelſum, percutientis Dei, iudicium eſt.

Poſtulamus vt Deus recordetur aut memor ſit, vt nobis indigentibus auxilium conferat, & palàm faciat quod antea fuit occul-
Gene. 9. tum. vt in Gene. Recordabor fœderis mei. &
Exod. 6. in Exodo. Recordatus eſt diis pacti quod pepigerat cum Abraham, Iſaac, & Iacob.

Obliuiſci dicitur, quando afflictis cito nõ auxiliatur, nec ſuppetias fert.

Ignis. Ignis dicitur Deus, vt ait Hiero. Iſaiæ 66. aut quo ſuſtinentibus pœnas ignis eſſe videatur. Vnde, dominus noſter ignis conſumens eſt. aut quia quicquid vitiorum in nobis eſt, fœnum, ligna, ſtipulamq; conſumat, & ſpinas, id eſt ſolitudines ſeculi, quas ꝓ bono ſemine terra attulit infœcunda. Hunc puto ignem ſediſſe ſuper linguas Apoſtolorũ omniũque credentium quando linguis varijs loquebantur, & omnis erroris fugabant tenebras, & illuminabant corda eorum qui recipiebant ſermonem domini. & iterum in eodem loco ait. Quomodo quando aſſumit, Deus habitum iudicantis, ſolio ſedere dicitur, ſic quando ad vindictam venit vt debellet aduerſarios, in habitu victoris & triũphantis oſtẽditur, vt in Pſalm. Currus Dei decem *4. Reg. 6.* millibus multiplex millia lætantium his curribus & equis Eliſeus erat circundatus quos puer eius videre non poterat.

Manus aut brachium Dei eſt, & digitus *Manus.* Spiritus ſanctus. Patris & filij & Spiritus ſan *Brachium.* cti vna ſubſtantia eſt, non te ſcandalizet mẽ *Digitus.* brorum inæqualitas, cum te ædificet & inſtruat vnitas corporis. Iſte eſt digitus quem confitentur Magi, dicentes. Digitus Dei eſt iſte, quo tabulæ lapideæ ſcriptæ ſunt in monte Sinai. vt ait Hierony. Matth. 12.

Vterum & vuluã non habet Deus, ſed eandem ſubſtantiam patris filijq; demonſtrat.

Quandocunq; ſedens inducitur Deus, du *Sedens cur* pliciter intelligitur, aut quaſi rex, aut quaſi *Deus dica-* iudex. Quaſi rex quidem videtur ab Iſaia. *tur.* Vidi, inquit, dominum ſedentem ſupra thro *Iſaiæ. 6.* num excelſum & eleuatum. Quaſi iudex vero à Daniele videtur. cum ait. Throni poſiti ſunt, & libri aperti ſunt. Hinc Hierony. ad Epheſ. 1. ait. Quod ait Paulus, ſedere faciens eum ad dexteram ſuam in cęleſtibus. Per humanam ſimilitudinem, Dei potentiam demonſtrat, non quo ſolium ponatur, & Deus pater in eo ſedeat, ſecumq; filium habeat reſidentem, ſed quo nos aliter, iudicãtem atq; regnantem niſi per noſtra verba intelligere nequeamus. Ad hoc & pertinet illud. Dixit *Pſal. 109.* dominus domino meo ſede à dextris meis. Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Si enim iuxta regnantis habitum filius ad patris dexteram ſedet, neceſſe eſt vt iuxta eandem ſimilitudinem, maior ſit ab eo qui in læua parte conſederit. Quod vt ſciamus, intelligi aliter, quã litera ſonat, idẽ pſalmus addit. Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Dominus à dextris tuis. Quomodo cum filius patri ad dexte-

dexteram ſedeat, rurſum pater à dextris eius eſſe perhibetur? aut qua ratione terra ſcabellum, & cælum thronus, cum terram pugillo continere dicatur, & cælum palmæ extenſio
Iſaia. 40. ne metiri? Nō enim poteſt intra id eſſe quod ab eodem continetur, nec in manu incluſum tenere à quo ipſe iuxta ſedentis habitum circundetur. Sicut ergo proximum eſſe Deo, vel ab eo procul recedere, non ſecundum locorum ſpacia, ſed iuxta merita ſentiendum eſt, quod ſancti iuxta eum ſint, peccatores
Pſalm. 72. verò, de quibus dicit propheta. Ecce qui elōgant ſe à te peribunt. Sic in dextris vel ſiniſtris Dei eſſe, accipiendum eſt, quod ſancti à dextris eius ſint, peccatores verò à ſiniſtris. Sed & ipſum verbum ſedere, regni ſignificat poteſtatem, per quam beneficium Deus eis tribuit, ſuper quibus ſedere dignatur, quod ſcilicet regat eos, & in curru ſuo habeat, & ad nutum proprium vaga prius & libera colla conuertat. Ad hunc modum tu ipſe poteris innumera nomina diuina ex ſcripturis decerpere & corrogare, ſi hæc te cura remordet. Noſtri inſtituti erat, ſummatim inſigniora quæque colligere, vt faciunt illi qui præclariſsimas vrbes, latiſsimos & vaſtiſsimos campos breui verborum circulo depingunt. Nam ſi vlterius excedere progredique curarem, & fuſius explicare vniuerſa contenderem, & ſtudioſis ſocordiæ notam inurere, & de illorum ingenio diffidere, viderer. Profectò ſi vellem omnia, quæ in ſcripturarum & ſanctorum indefeſſa & diuturna lectione annotaui, & coaceruaui, afferre, facilè poſſem.
Nam plenum mihi ſentio pectus aliorum & *Socrates.*
non deteriorum, quæ dici poſſent, quod verò à me ipſo nil tale cognouerim, intelligo, meæ inſcitiæ conſcius. Reliquum eſt igitur me inſtar vaſis, hęc ex aliorum fontibus hauſiſſe, vt oſtenderem vobis latentes venas aquæ viuæ, vos altiſsimum puteum defodite & aperite, ex quo vberrimas aquas haurire poſsitis, quas Chriſtus à vobis petat, inquiēs. Da mihi bibere.

Finis libri ſecundi Theologicarum Hypotypoſeon.

LIBER TERTIVS HYPOTYPOSEON, HOC EST INFORMATIONUM Theologicarum, ad ampliſsimum virum Do. Petrum Pontium Legionenſem, Præſulem Placentinum, Martino Martini Sacræ Theologiæ Magiſtro, ac ſacrorum Bibliorum Primario interprete, authore, incipit.

¶De multiplici filij Dei aduentu. CAP. I.

POSTQVAM difficillimam diſputatiōem, Prçſul ampliſsime & doctiſsime, de diuina natura, vtcunque ſuperiori volumine peregimus, ſequitur tertium volumē, quod, aduentui filij Dei & eius generationi tam temporali quàm æternę, dabitur. Sed in primis quarundam quæſtionum expeditionem & diſtolutionem oportet præmittere quæ ſi diligenter à nobis fuerint perueſtigatæ & diſſolutæ, magnum afferent momentum ad exactam diuinarum ſcripturarum intelligentiam. Et primo quidem loco, de aduentu filij Dei agendum eſſe videtur. Hac quippè quæſtione abſoluta, reliqua omnia quæ cum illa cohęrent & ſunt affinitate coniuncta, planiora & expeditiora euadent. De aduentu quidem multæ quæſtiones ſcitu di

m gniſi-

Quæſtio Theologica

gniſsimæ ſeſe offerunt explicandæ. In primis illa, Vtrum Adam non peccante, dei filius humanam noſtrā naturam aſſumpſiſſet. Qua de re non modica controuerſia & concertatio eſt inter Doctores tàm ſacros quàm ſcholaſticos. Attamen qui ſaniori & ſolidiori mente ſunt præditi, & meliori literatura referti, non verentur affirmare, nunquam Chriſtum fuiſſe aſſumpturum carnem noſtram, niſi prius Adā deliquiſſet. Cuius rei in promptu eſt ratio. Nam ea quæ ex ſola Dei voluntate pendent, nobis nota eſſe non poſſunt, niſi nobis id referent & aperiāt ſcripturæ, quæ ſunt veluti interpretes & internūtiæ diuinæ voluntatis. Cùm igitur in ſcriptura vbicunque aſtruitur incarnationis ſacramentū, cauſa vna tantùm prodatur, peccatum Adæ, peccato igitur ceſſante, ceſſabit vtique ipſa Incarnatio. Sic certè ait Apoſtolus. 1. Timot. 1. Ieſus venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere quorum ego primus. Et ad Galat. 4. Miſit Deus filium ſuum natum ex muliere, natum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant redimeret, & in adoptionem filiorum reciperemur. Et Matth. 18. Venit filius hominis ſaluum facere quod perierat. Deinde hoc maximè excitat & euehit animos noſtros ad Deum, ſi Chriſtum noſtræ ſalutis tātum cauſa, naturam hūmanam aſſumpſiſſe, nouerimus. Vnde nulla fulti ſunt ratione, qui autumant Chriſtum aſſumpturum fuiſſe humanitatem noſtram, etiam Adam non peccante, vt mundus perfectus & omnibus numeris abſolutus redderetur. Nam ſi ad ipſius mundi pulchritudinem, eximiumque ornatum oculos conijcias, tanta eſt eius pulchritudo, vt ex creaturis creator, nō vt ex vngue leo tantùm, ſed vt ex miro opere, eximij operis, effector & auctor, intelligi & cognoſci poſsit. Si verò ad eum qui mundū incolebat, ſanctitatem aſpicias, tanta erat mundities prę ditus, quanta pàr eſt, illi homini ineſſe, qui deū habuit plaſmatorē. Vnde non immeritò voce domini meruit laudari & approbari. Vidit, inquit, Deus cunctaque fecerat, & erant valde bona. Quin & nefas eſt, affirmare, quod nonnulli aſſeuerare videutur, nempè deum eſſe mundi partem, cum omnem perfectionem creaturarum excellat ſuperetque. Hanc ſententiam amplectuntur patres priſci multi, vt Cyrillus. lib. 5. de Trinita. vltra mediū. & Auguſtinus & Leo Papa & S. Thomas. 3. Part. q. 1. Art. 3.

Alij econtrà aſſeuerant Chriſtum carnē fuiſſe aſſumpturum, quamuis Adam non deliquiſſet. Nam aliàs Chriſti incarnatio deeſſet ad hoc quod mundus perfectus redderetur, colliguntque ad hunc modum, Aliquis eſt homo ſine viri & mulieris coniunctione progenitus, vt Adam, alius ex viro & muliere genitus, vt Habel, & cæteri homines ferè, qui à primo parente originem trahimus, & alius eſt homo productus à viro ſine mulieris ſubſidio, vt Eua. oportuit ergo ad mundi abſolutionem, hominem quendam naſci ex muliere abſque viro. Alioqui non eſſet dei opera perfecta, quod eſt contra Moyſen in Deut. ca. 32. Præterea, natura humana non eſt magis capax dei poſt peccatum quam ante fuerat, ſed poſt peccatum eſt capax vnionis verbi diuini, ergo etiam ante peccatum. Item ſi per peccatum Adæ tantorum bonorum cumulus humano generi acceſsit, ergo laudandus eſt, eo quod tantorum nobis fuerit cauſa bonorum, quæ nobis obuenerunt ex Chriſti incarnatione. Præterea Adam ante peccatum cognouit coniunctionem Chriſti & eccleſiæ, de qua Paulus loquens ait. Sacramētū hoc magnū eſt, dico autem in Chriſto & eccleſia, ergo futura erat incarnatio ipſo Adā nō peccante. Deinde oportuit vt ingenti opere aliquo oſtenderet ſapientiam & potentiā ſuam Deus, ſed nullū eſt incarnatione maius. Alia argumenta afferri poterāt, ſed de his hactenus.

Homo quatuor modis eſt progenitus.

Queſtio. 2.

Attamen poſtquā Adam deliquit, & vniuerſos mortales ad idem ſcelus ſecum pertraxit, (aut vt ait Paulus, in quo omnes peccauerunt,) adeo neceſſaria fuit filij dei incarnatio, vt abſq; illa, aditus ad ſalutem pateret nulli. Porrò annotandum eſt quod duplex eſt neceſsitas. Prima vocatur neceſsitas ſimpliciter, quæ eſt ſine qua res non poſſet conſiſtere, aut diu durare, ſic ad vitam, inſpirationem & reſpirationem eſſe neceſſariam dicimus. Alia eſt neceſsitas finis, quando ad conſequēdum finē aliquem, certis indigemus medijs, vt id quod volumus aſſequamur, ſic equus neceſſarius eſt ad iter faciendum, & deambulatio neceſſaria eſt ad bonam valetudinem. Primo modo incarnatio nulli ſubiacet neceſſitati, natura quippè diuina quibus homines à ſcelere ſoluat, nullis eſt adſtricta legibus, nec habet certū modū cōſtitutū, quo à morte homines eripere teneatur. Sed cùm ex his quę fieri poſſunt, ꝗ decentius eſt & inter alia eminere

Neceſsitas duplex.

eminere videtur, Deus faciat, nullum conuenientiorem modum, nec maiori ſapiētia præditum potuiſſe inueniri arbitrandum, quam hic, qui nobis obtigit, qui eſt per incarnationem filij Dei. Repullulant tamen & ſuboriūtur ex proximè dictis nonnullæ quæſtiones Theologicæ, quarum prima eſt, An merus homo abſque gratiæ ſubſidio poſsit pro nobis plene ſatisfacere. Cui quæſtioni occurrens Sanct. Thom. 3. part. quæſt. 1. ait, puri hominis ſatisfactio ſufficiens eſſe nō potuit pro peccato. Tum quia tota natura humana erat per peccatum corrupta, nec bonum alicuius perſonę vel etiam plurium poterat per æquiparantiam totius naturæ detrimentum compenſare. Tum quia peccatum contra Deum commiſſum quādam infinitatem habet, ex infinitate diuinæ maieſtatis læſæ. Tanto enim offenſa eſt grauior, quanto maior eſt ille in quem delinquitur. Vnde oportuit ad condignam ſatisfactionem, vt actus ſatisfacientis haberet infinitā efficaciam, vt puta exiſtens, ab homine ſimul & Deo. Contrariam ſententiam Scotus libr. 4. D. 15. ſic probare contendit. Homo potuit facere tantum bonum quātum fuit malum ab eodem commiſſum, ergo potuit proprie ſatisfacere. probatur antecedens, quia dilectio Dei eſt tantum bonum, ſicut actus malus illi oppoſitus, malum, ſed actum malum potuit patrare homo, ergo & facere actum bonum. Alioqui Deus feciſſet homines ad bonum imbecilles, & ad malum proclives, quod eſt prouidentiam Dei & ſapiētiam accuſare. Item ad æquam ſatisfactionem ſatis eſt vt reddatur, quod ablatum eſt, ſed actui ſecundo poteſt ineſſe tantum bonum, quantum inerat mali priori actui; & hoc eſt ſatisfacere. ergo. Præterea, per ſolam contritionem poſſet Deus propitiari peccatori. ergo. Pro clariori intelligentia nota primo quod iure naturali tenetur qui offendit aliquem, offenſo ſatisfacere, & qui offenſus eſt non cogitur dimittere, ſine ſatisfactione. Secūdo ſatisfactio eſt opus iuſtitiæ redigens illos duos ad æqualitatem. Tunc dico quod purus homo ſine gratia nō poteſt propriè ſatisfacere. Quia tota natura eſt ob peccatū corrupta & debilitata & Deo non grata, nec digna vt eius opera ab eo acceptentur. ergo non poteſt ſatisfacere. nam ad ſatisfactionem exigitur vt duo illi redigātur ad æqualitatē, ſed homo non poteſt reddere æquale Deo. quia eſt Dei inimicus conſtitutus. ergo. At dices homo in puris naturalibus creatus poterit ſatisfacere. Minime. Quia cum careat gratia, eſt indignus vt dicunt logici, contradictoriè, ideo non tenetur illam ſatisfactionem acceptare, quod eſt contra Scotum, qui affirmat quod ille poterit ſatisfacere, operādo tantum bonum, ſicut peccatum erat malum. Adhuc vrget Scotus, ſic, Auerſio à Deo, ideò eſt infinita, quia eſt receſſus ab infinito bono, ergo conuerſio ſimiliter ad infinitum bonum, quæ fit. V. g. per dilectionem Dei, erit eiuſdem aut ęqualis bonitatis. Cui ſic occurrimus, peccatū nō ideò dicitur habere infinitam malitiam, quia circa obiectum infinitum, nam ſic veniale peccatum eſſet infinitum. Sed quia offenditur infinita maieſtas & bonitas Dei. Sic actus bonus à gratia procedens quia eſt cōuerſio ad infinitum bonum, habet quandam infinitatem. & actus bonus moralis deſtitutus à gratia, non eſt infinitus, quia non placet Deo, ideoque non poteſt perfectò eſſe ſatisfactorius. Lege Cyrillum lib. 4. de trini. poſt principium. & Baſilium. Pſalm. 48,

Vertitur præterea in quæſtionem an purus homo cum gratia poſsit ſatisfacere. Voco purum hominem, vniuerſos mortales ſiue gratiā ſint præditi, ſiue illa careant, dum dij non ſint. Porrò vt quæſtioni reſpondeamus, hac diſtinctione vtendum. Duplex eſt ſatisfactio, quædam eſt perfecta cum redditur & accipitur æquale. Alia eſt imperfecta, cum æquale non redditur, ſed ex beneficentia acceptantis & benignitate ſola ęquale fit. Satisfactio perfecta adhuc eſt duplex, prima perfectiſsima & omnibus numeris abſoluta, cum tota oritur ex ſatisfaciente & nil ex acceptāte, vt debeó fœneratori centum, & ſoluo ex meo ære, ſatisfacio. Alia eſt ſatisfactio quæ ex vtroque conſtat, nempè ex ſatisfaciente & acceptante. vt ſi daturus eram creditori centum, & remittit, aut dat alter nomine meo pecunias, vt illi ſoluam. Primo modo ſatisfecit Deus. Secundo modo homo in gratia conſtitutus. Vnde ſatisfactio hominis in gratia exiſtentis, non ſufficit, ſi deſit liberalitas acceptantis. ſatisfactio vero Chriſti mera iuſtitia innititur, abſque liberalitate patris acceptantis,

Alia quæſtio.

Quæro tertio, an Chriſtus potuerit ſatisfacere iuxta exactam iuſtitiæ rationem. Nullus profectò niſi omnino ineptus inficias ire poterit, quin Chriſtus plenè ſatisfecerit pro

Quæſtio tertia.

vniuerſo humano genere. Nã actiones Chriſti non ſolũ erant hominis ſed Dei. Cũ actiones illæ eſſent ſuppoſiti diuini. hanc ob cauſam concedimus. Deus patitur, quia humanitas patitur. & homo intelligit, quia anima intelligit. Igitur cum actiones ſint diuini ſuppoſiti, meritum illius erit infiniti pretij. præterea opus, quid ſit à meliori, aut ab eo qui arctiori amicitia eſt Deo coniunctus eſt, melius, quam ſi à deteriori prodiret. Nam incrementum bonitatis, auget meritum, ſed Chriſti opera erant infiniti ſuppoſiti. ergo ſatisfactio erat infinita. Hactenus de his dictum ſit, ad ea, quæ inſtituto noſtro ſunt propinquiora, accedamus.

Duo aduentus filij dei. Duo ſunt aduentus filij Dei, primus in carnis humilitate, ſecundus in deitatis virtute. De quibus ſic ſcribit Hiero. in quæſt. ad Algaſiam quæſtio. 11. Duos eſſe aduentus Domini ſaluatoris, & omnia prophetarum volumina docent, & euangeliorum fides, quod primum in humilitate venerit, & poſteà ſit venturus in gloria, ipſo Domino proteſtãte. quæ ante conſummationem mundi ventura ſint, & quomodò venturus ſit Antichriſtus, quando loquitur ad Apoſtolos, Cum videritis abominationem deſolationis, quæ dicta eſt à Danie. propheta, ſtantem in loco ſancto (qui legit intelligat,) tunc qui in Iudæa ſunt fugiant ad montes, & qui in tecto non deſcendant tollere aliquid de domo ſua. Et iterum. Tũc ſi quis vobis dixerit, ecce hic Chriſtus aut illic, nolite credere. Surgent enim pſeudochriſti & pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur (ſi fieri poteſt) etiam electi. Eccè prædixi vobis. Si ergò dixerint vobis, eccè in deſerto eſt, nolite exire, eccè in penetralibus, nolite credere. Sicut enim fulgur exit ab oriente, & apparet vſque in occidentem, ita erit & aduentus filij hominis. Deinde, tunc apparebit ſignum filij hominis in cœlo, & videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa & maieſtate. Et mittet angelos ſuos cum tuba & voce magna, & congregabunt electos eius à quatuor ventis à ſummo cælorum vſque ad terminos eorum. Rurſum de Antichriſto loquitur ad Iudæos. Ego veni in nomine patris mei, & non credidiſtis mihi. Alius veniet in nomine ſuo, illum recipietis. Quæ tamen præcedere debeant ſub Chriſti aduentu, in epiſtola prima ad Theſſalonic. docet Paulus, vt cùm illa facta viderint, aduentum Chriſti in foribus eſſe intelligant. Niſi, inquit, venerit diſceſsio primum, quod Græcè dicitur ἀποστασία, vt omnes gentes quæ Romano imperio ſubiacent, recedant ab eis, & reuelatus fuerit, id eſt oſtenſus, quem omnia prophetarum verba pronuntiant, hominem peccati in quo fons omnium peccatorum eſt, & filius perditionis, id eſt diaboli, ipſe eſt enim vniuerſorum perditio, qui aduerſatur Chriſto & ideò vocatur Antichriſtus, & extollitur ſupra omne quod dicitur Deus, vt cunctarum gentium Deos, ſiuè probatam omnem & veram religionem ſuo calcet pede, & in templo dei, vel Ieroſolymis (vt quidam putant,) vel in eccleſia, vt verius arbitramur, ſederit, oſtendens ſe tanquam ipſe ſit Chriſtus, & filius Dei. Niſi fuerit Romanum imperium ante deſolatum, & Antichriſtus præceſſerit, Chriſtus non veniet, qui ideò ita venturus eſt, vt Antichriſtum deſtruat. Hæc ille. Si alia multa de Antichriſto noſſe deſideras, ab eo, eodem ex loco pete. *Regla Antichriſti vbi* Item Euthymius, Ioannis. 3. capit. verſus finem, ait. Duo Chriſti ſunt aduentus, qui iam factus eſt, qui futurus eſt. non ſunt hi duo, ad eoſdem fines. *Euthimius* Eſt enim primus non vt inquirat, ſed vt remittat, quæ ab hominibus perpetrata ſunt. Secundus verò non vt remittat, ſed vt inquirat. De primo ſic loquitur Chriſtus Iohan. 3. Non miſit Deus filium ſuum, in mundum, vt condemnet mundum, ſed vt ſaluetur mundus per eum. At etiam hic primus condemnationis erat. nam ante hunc lex naturalis erat, & lex ſcripta & prophetæ, doctrinæ, & ſignorum exhibitiones, aliaque multa quæ vitæ inſtituta corrigerent, & conſequens erat vt omnium tranſgreſsiones punirentur. Sed cum admodũ humanus eſſet, non ſtatim de malis inquirebat, ſed ignoſcebat, nã ſi inquiſiſſet, omnes ſimul punirẽtur, omnes ſiquidẽ peccauerãt. Nũc ergo in primo aduẽtu venit, vt de præteritis veniam tribuat, & de futuris ſecuros reddat. Poſtmodũ autem veniet vt condemnet, & de his qui non crediderunt vltionẽ ſumat. Si non veniſſem, inquit dominus, & locutus eis non fuiſſem, peccatum nõ haberẽt, nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo. *Iohan. 15.* Præterea Irenæus libro. 4. aduerſus hæreſes Valentini & ſimilium. capit. 56. ait, *Irenæus* Duos aduentus Chriſti omnes annunciauerunt

rent prophetę, vnum quidem, in quo homo in plaga factus eſt, ſciens ferre imbecillitatẽ, in pullo aſini ſedens, & reprobatus lapis ædificantibus, & ſicut ouis ad victimam adductus, & per extenſionem manuum diſſoluens quidem Amalech, congregans autem diſperſos filios à terminis terræ, in ouile patris, & recommemoratus mortuorum ſuorum, qui ante dormierant, & deſcendens ad eos, vti erueret eos & ſaluaret eos. Secũdum autem, in quo ſuper nubes veniet, ſuperducens diem quæ eſt ſicut clibanus ardens, & percutiens terram verbo oris ſui, & ſpiritu per labia ſua interficiens impios, & ventilabrum in manu habens, & emundans aream ſuam, & triticum quidem in horreum colligens, comburens autem paleas in igne inextinguibili.

Origenes.

Item Orige. homi. 8. in Ieſum Naue. ait, Aduentus Chriſti, vnus quidem in humilitate, completus eſt, alius verò ſperatur in gloria, & hic primus aduentus in carne, myſtico quodam ſermone in ſcripturis ſanctis vmbra eius appellatur, vt Ieremias denuntiat dicens,

Threno. 4.

Spiritus vultus noſtri Chriſtus dominus, cui nos diximus, in vmbra eius viuimus in gentibus. & Gabriel cum Euangelizaret Mariam de natiuitate eius, dicit. Virtus altiſsimi obumbrabit tibi. Propter quod intelligimus quàm plurima primo hoc aduẽtu eius adumbrari, quorũ impletio in ſecundo conſummetur aduentu. Et Paulus dicit;

Ephes. 2.

quia reſuſcitauit nos cum eo, ſimulq́; ſedere fecit in cæleſtibus. Et vtiq́; nõdum videmus credentes, aut reſuſcitatos eſſe, aut in cæleſtibus conſediſſe, ſed adumbrata hæc ſunt nũc per fidem, quia ſpe à mortuis operibus eleuamur, & cor erigimus ad æterna. Implebitur autem hoc in ſecũdo aduentu eius, vt ea quę nunc fide & ſpe præſumpſimus, tunc etiam rerum effectu corporaliter teneamus. Lege

Tertullia.

de hac te Tertullianum in libr. aduerſus Iudæos parum poſt principium, & iterum verſus finem. & D. Theodoretum in Epitome, cap. de ſecundo aduentu. & Auguſti. Pſal. 7. & 9.

Didymus.

Denique Didymus in expoſitione cap. primi, epiſtolæ. 1. Petri ait; Duo ſunt aduentus Chriſti.

Myſticè duo aduentus exponũtur.

Vnus quidem intelligibilis ſecundum quem recipitur tanquam Deus verbum. Alter verò ſenſibilis ſecundum quem videtur ex Maria progreſſus, ſed diuinior intelligibilis quàm ſenſibilis, qui etiam prauis hominibus eſt collatus. Poſſunt hi duo aduentus myſticam quandam aliam interpretationem recipere, nempè duplici deſcenſu & illapſu Dei in credentium animos. vt exponit Origenes, inquiens.

Origenes.

Et eſt aliter videre duplicem Chriſti aduentum, ideſt aduentum verbi in animam. Primum quidem in rudes & tunc incipientes cognoſcere Chriſtum, quoniam non poſſunt videre luciditatem pulchritudinis, dicunt,

Iſaia. 53.

Vidimus eum & non habebat ſpeciem neq; decorem, ſed ſpecies eius inhoneſta. Species autem inhoneſta verbi, ſtulta prædicatio eſt de Chriſto, quando prædicamus Chriſtum & natum & crucifixum. Secundus autem aduentus Chriſti, in viris perfectis, de quibus dicit diſpenſator verbi ipſius.

1. Corin. 2

Sapientiam loquimur inter perfectos. Hi autem perfecti amatores facti ſunt pulchritudinis eius, & rogant verbum vt accingat ſe rationabilem gladium ſuum, & circumponant eum ſuper myſterium natiuitatis carnalis, quæ appellata eſt myſterialiter ſœmur. Huiuſmodi diſcipuli laudant pulchritudinem & decus verbi, & huic ſecundo aduentui, iuncta eſt conſummatio ſeculi in viro ad perfectionem venienti, & dicenti.

Galat. 6.

Mihi abſit gloriari, niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt. & ego mundo. ſi enĩ mundus crucifixus eſt iuſtis, quibus mundus crucifixus eſt, facta eſt eis etiam conſummatio mundi. Neceſſariò ergo qui habẽt fiduciam accedendi ſecretè ad Chriſtum, ſi volunt diſcere ſignum aduentus Chriſti, & conſummationis ſeculi, præbeant ſe dignos videre ſecundum aduentum ipſius.

Sunt innumerabiles alij aduentus, qui licet ſub certa regula comprehendi non poſſunt, paſsim tamen inueniũtur in ſcripturis, quos omnes breuiter his verbis depingit Origenes

Origenes.

Orige. homil. 1. In Iſaiam verſus finẽ. Non eſt, inquit, vnus domini mei Ieſu Chriſti aduentus quod deſcendit ad terras, & ad Iſaiam venit, & ad Moyſen venit, & ad populũ venit, & ad vnumquenq; prophetarum venit, neq; tu timeas, etiam ſi iam in cœlo receptus eſt, iterum veniet.

Innumeri aduentus Chriſti.

Quia autem & ante præſentiã carnalem ad homines venerit, ipſum accipe teſtem denuntiantem atq; dicentem,

Matth. 23

Hieruſalem, Hieruſalem quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui miſsi ſunt ad te, quoties volui colligere filios tuos. Quoties volui. Non dicit, non vidi te niſi iſto aduentu, ſed dicit quoties volui. Et per ſingulos prophetarum conuertẽs ſe, Ego, inquit, eram Chriſtus, qui

loquebar per prophetas. Dixi, neque tu timeas, & nunc mittitur Ieſus Chriſtus. Non mentitur. Vobiſcum ſum, ait dominus, omnes dies vſque ad conſummationem ſeculi. Non mẽtitur. Vbi duo vel tres collecti ſunt in nomine meo, & ego ſum in medio eorũ. Hæc ille. Ex cuius verbis colligi poteſt, Chriſtum fuiſſe locutum in veteri inſtrumento non angelum, vt ſuperius à nobis diſputatum eſt latiſsimè.

Lege Reg. 3. & 5. lib. decimi.

Præcurſores vtriuſq; aduentus qui Theophila.

Vterque aduentus tam primus quam ſecundus, ſuos habuit præcurſores, primus habuit Ioannem, ſecundus Eliam Teſbitem habiturus eſt. De illis ſic ſcribit Theophi. Matthæi 11. Præcurſor Ioãnes Baptiſta, & Elias, idem ſortiti ſunt miniſterium. Ioannes quidem prioris aduẽtus præcurſor, vt apud Malachiam ca. 3. Ecce ego mitto angelum meũ & præparabit viam ante faciem meã. Poſterioris præcurſor futurus eſt Elias. Ecce, inquit, mitto vobis Eliam Teſbiten. & Marci 9. cap. ait. Duo ſunt aduẽtus Chriſti, & is qui factus eſt, & is qui futurus eſt. Prioris præcurſor fuit Ioannes, poſterioris autem erit Elias. Chriſtus tamen vocat Ioannem Eliam (inquiens. Dico vobis Eliam veniſſe, & fecerunt illi quæcunq; voluerunt ſicut ſcriptum erat de illo) en quod acriter reprehendebat & æmulabatur & quod ſolitudinem amabat. Deinde vrget Chriſtus Phariſæos ſuſpicantes quod prioris aduentus eius præcurſor ſit Elias, & non Ioan. cum ait, Elias quidem vbi venerit prius reſtituet omnia, & quemadmodum ſcriptum eſt de filio hominis, vt multa patiatur & contemnatur. Hoc eſt, Elias quidem Teſbites quando veniet facturus eſt pacem cum Iudæis qui non crediderunt, & adducturus eſt illos ad fidem, & ita ſecundi aduentus præcurſor eſt futurus. Nam ſi primi aduentus præcurſor fuiſſet Teſbites reſtituturus omnia, quomodo ſcripta eſſent de filio hominis, quod hæc & illa debeat pati? Denique iterum repetit Lucæ cap. 1.

Marci. 9.

Annotatio.

Ego tamẽ arbitror Theophilactum συνεκδοχικῶς Eliam ſolum ſecundi aduentus præcurſorẽ nominare voluiſſe, ita vt ab illo qui celebrior erat, & magis in ore hominũ verſabatur, ille qui minus notus erat intelligẽdus veniret, vt Ruth 4. dicitur. à Rachel & Lia fuiſſe deriuatas 12. tribus Iſrael, cum etiam à Balla & Zelpha, quæ ancillæ erãt, originem traherẽt tribus, vt li. 9. Reg. 4. expoſuim⁹. Igitur in animo eſt oſtendere & ex priſcorum monumẽtis eruere, non ſolum Eliam ſed etiã Henoch, & Ioannem Euangeliſtã adhuc in viuis eſſe. Deinde conſtituã qui ſint quos arbitrer futuros ſecundi aduentus domini præcurſores, & mox quam ob cauſam ad hanc functionem obeundã electi ſunt hi non alij.

Quod Elias & Henoch viuant, & vt ait ille, ſuperant adhuc & veſcuntur aura ętherea, affirmat ſcriptura. Eccleſiaſtici 44. Henoch, placuit Deo & tranſlatus eſt in paradiſum, vt det gentibus pœnitentiam. & 49. Nemo natus eſt in terra qualis Henoch, nam ipſe receptus eſt à terra. & Gene. 5. Ambulauit Henoch cum Deo, & non apparuit, quia tulit eum Deus. & ad Hebræos. 11. Fide Henoch tranſlatus eſt, ne videret mortem, & non inueniebatur, eo quod tranſtulit eum Deus, ante tranſlationem enim eius, teſtimonium habuit, quod placuerit Deo. Irenæus quoq; libro 4. cap. 30. ait, Et Henoch ſine circunciſione placens Deo, cũ eſſet homo, Dei legatiõe ad angelos fungebatur, & tranſlatus eſt, & cõſeruatur vſq; nunc, teſtis iuſti iudicij Dei, quoniam angeli tranſgreſsi deciderunt in iudicium, homo autem placens, tranſlatus eſt in ſalutem. & libro. 5. circa principium. ait, Quoniam Henoch placens Deo in quo placuit corpore tranſlatus eſt, tranſlationem iuſtorum præmonſtrans. Theophilactus quoque ad Hebræos 11. ait, ſcimus quod viuens tranſlatus ſit Henoch & viuat, vbi autem & quomodo, incertum eſt, ſcriptura hoc nõ patefaciente. atque eadem verba repetit Oecumeni. eodem in loco. Tertullianus quoque in libro aduerſus Iudæos parum poſt principium ait, Henoch iuſtiſsimum, non circunciſum, nec ſabbatizãtem de hoc mundo tranſtulit, qui nec dum mortem guſtauit, vt æternitatis candidatus, iam nobis oſtẽderet, nos quoque ſine legis onere, Deo poſſe placere. Atque ita dicit Epipha. libr. 1. aduerſus hæreſes, in limine eius. οὐκ ᾔδει θάνατον. Denique Honorius in Chronico, ait. Henoch vixit trecentos 65. annos & tranſlatus eſt in Paradiſum. Hic literas reperit, & libros conſcripſit. Huius tempore Adam mortuus eſt. Dicit Honorius literas inueniſſe Henoch, propter prophetiam quam edidit, cuius meminit Iudas in epiſtola ſua & Hieronymus enarrans epiſtolam ad Titum, & Tertullianus in libro de habitu muliebri. & Auguſti. de ciuit. libr. 18. cap. 38. ſed quod non fuerit recepta nimia fecit antiquitas.

Henoch nõ dum mortuus.

Irenæus.

Tertullia.

Æternitatis candidatus Henoch.

Melius hic de literis quã Augu. li. 18. de ciui. dei c. 39

Prophetia Henoch apocrypha.

De Elia

De Elia quoq; aperta ſunt teſtimonia ſcripturarum. 4. Regum. 2. Cum pergerent Elias & Eliſæus, & incedentes ſermocinarentur, ecce currus igneus, & equi ignei diuiſerunt vtrũque, & aſcendit Elias per turbinem in cælum, id eſt aerem, Eliſæus autem videbat & clamabat.

De vtroque ſimul ſunt ſanctorũ teſtimonia innumera. in primis Eucherius libr. 1. in Gene. capit. 18. ait. Primi parentes ex ligno vitæ, vigorem immortalitatis ſumentes, perducerentur ad numerum ſanctorum, quem ſpectat quantitas prædeſtinatorum. Nec mirãdum eſt, vt ſi non peccaſſent, ſemper viuere potuiſſent. Dum Henoch & Elias, in Adã quidem mortui, hactenus tamen viui eſſe creduntur in corpore. Et Tertullianus in libro de reſurrectione carnis, in eius fine. Hodie Henoch & Elias, nondum reſurrectione diſpuncti, quia nec morte functi, qua tamen de orbe tranſlati, & hoc ipſo iam æternitatis candidati, ab omni vitio & ab omni iniuria & contumelia immunitatem carnis ediſcunt quia credi oportet, hæc futuræ integritatis eſſe documenta. Item Hieronymus Amos. 9. Henoch & Elias rapti cum corporibus in cælum, dei reguntur arbitrio. Præterea Auguſt. lib. 9. ſuper Gene. cap. 6. ait. Elias & Henoch in Adam mortui. Vnde ad hanc vitam creduntur redituri, vt moriantur. Nunc tamen in alia vita ſunt, vbi ante reſurrectionem carnis, antequam animale corpus, in ſpiritale mutetur, nec morbo, nec ſenectute deficiunt. Et Chryſoſt. homil. 22. in epiſto. ad Hebræos. Multi, inquit, quærunt quo tranſlatus ſit Henoch, & quare tranſlatus ſit, & quare non fuerit mortuus, nec ipſe, nec Elias etſi adhuc viuunt, quomodò viuunt & quali habitu, ſed ſuperuacuaneum eſt iſta quærere. Quia verò tranſlatus eſt iſte, & aſſumptus ille, ſcripturæ dixerunt, vbi autem ſit & quomodo non addiderunt. Nil autem amplius quam quæ neceſſaria ſunt dicunt. Hoc factũ eſt, vt anima humana ſpem acciperet, quod ſoluetur mors, & dãnetur diabolica tyrannis. Hiero. ſimiliter lib. 3. contra Pelagianos, inquit. Hanc mortem, qua bruta ſoluuntur animalia, Henoch & Eliam nondum vidiſſe cognoſcimus. Denique Ambr. 1. Cor. 4. ait. Perſecutiones & preſſuras vltra cæteros paſſus eſt Paulus, ſicut paſſuri ſunt Elias & Henoch, qui vltimo tẽpore futuri ſunt apoſtoli. Mitti enim debent ante Chriſtũ ad præparandum populum Dei, & muniendas omnes eccleſias ad reſiſtendũ Antichriſto, quos & perſecutiones pati & occidi lectio Apocalyp. teſtatur. Horum tempus ſuo tempori comparauit Apoſtolus, dicens, Quaſi morti deſtinatos, ad hoc enim venturi ſunt vt occidantur. Erunt etiam Elias & Enoch ſpectaculum, vſque adeo vt corpora eorum in platea proijciantur, in conſpectu totius populi infidelis. Cauſam quare vſque in diem iudicij illi ſeruati ſint, prodit Tertul. lib. de anima capit. de vi mortis, inquiens. Tranſlatus eſt Henoch & Elias nec mors eorum reperta eſt, dilata, ſcilicet, Cæterum morituri reſeruantur, vt Antichriſtum ſanguine ſuo extinguant. Hoc eſt, cum ipſi technas & dolos Antichriſti conati fuerint labefactare, ab illo trucidabuntur, & Damaſcenus libro quarto capite vigeſimoſeptimo. ait. Mittentur Henoch & Elias, & conuertent corda patrum in filios, id eſt, Synagogam ad Chriſtũ, & ad prædicationem apoſtolorum, & ab illo interficientur. & tunc veniet Dominus è cælo vt illum conſcendentem viderunt Apoſtoli. Hæc ille.

Tertullia. *Hierony.* *Auguſt.* *Chryſoſt.* *Hierony.* *Tertullia.*

Hi enim duo Chriſti doctrinam aſtruent & defendent. vt in ore duorũ ſtet omne verbum. Hi verò potiſsimum electi ſunt, vt hoc munus obirent, vt non ſolum ex lege naturę ſed ex lege ſcripturæ doctrina Chriſti confirmetur & probetur. Addunt aliqui huic numero, tertium, Iohannem euangeliſtam, vt Chriſti doctrina etiam ex ſanctis noui teſtamenti ſuffragium habeat. Hoc an verum ſit, pendet ex alia quæſtione, de qua non eſt modica concertatio inter ſacros Doctores, an videlicet Iohãnes diem ſuum obierit, nec ne. ſancti quidem qui modo à me citati ſunt, duos tantum excipiendos eſſe à morte nempe Henoch & Eliam, autumant. De Iohanne verò ſilent prorſus, non tacituri ſi cum illis annumerandum eſſe cenſuiſſent. Preterea innumera ſunt ſanctorum teſtimonia qui ingenuè fatentur diem ſuũ obijſſe. In primis Tertullia. in libro de anima. capit. De mortis vi. obijt, inquit, Iohannes quem in aduentum Domini remanſurũ fruſtra fuerat ſpes. Item Euthy. Matth. 43. ait. De Iohanne quęſtio eſt apud multos, aiunt enim quod quia infallibile eſt Chriſti vaticinium, Calicẽ quidem meum bibetis, &c. & ille nondum martyrij mortem ſuſtinuit, non enim martuus eſt, ſed adhuc viuit, & cum Henoch & Elia

De Iohanne Euãgeliſta. *An Iohãnes diem ſuum obierit.* *Tertullia.* *Euthy.* *Opinio aliquorum.*

circa ſeculi conſummationē occidendus eſt. Chryſoſtomus tamē manifeſtè docet, quod mortuus eſt. Nam interpretando eius euangelium, ait de illo. 2. homil. Euangelio totum comprehendit orbem, corpore verò mediā obtinuit Aſiam, dico ſanè Epheſum, anima autem ad illum ſeceſsit locum qui ſanctis cōgruus eſt. In prima vero homil. dicit, quod etiam Chriſti bibit poculum, & baptiſmo eius baptizatus eſt, voluntate enim interemptus eſt, plagis martyrij ſuſceptis, & paſſus innumera propter Chriſtum pericula. Nam martyr dicitur non ſolum qui violente mortuus eſt propter Chriſtum, verum qui flagellatus eſt, & alia paſſus eſt propter eū. Quod autem mortuus ſit ipſe in euāgelio ait. Non dixit ei Ieſus. Non moritur.

Ita Grego. hom. 35. in euange. ſed S. Tho. 2. 2. q. de martyrio hoc negat & rectè ſanè.

Theophilactus.

Item Theophi. Ioan. 21. ait, Cum audiſſet Petrus quod moriturus erat pro Chriſto, dixit, & Ioannes quid? non morietur & ipſe? Chriſtus hoc non reiecit, omnis enim qui natus eſt morietur. Dixit autem, ſi voluero manere, hoc eſt viuere eum vſque ad conſummationem ſeculi, vt & tunc de me teſtetur quid ad te? vnde affirmant viuere eum, & ab Antichriſto occidendum (cum Elia) prædicantem Chriſtum. Quanuis monumentum eius oſtendatur, quid hoc? nam viuens ingreſſus eſt in illud, & inde tranſlatus ſicut Henoch & Elias. & quanuis non fuerit mortuus tamen morietur. Alij affirmant quod mortuus fuerit. Hactenus ille. Et Hierony. Matth. 20. ait, Quomodo Ioannes bibit calicem, cum propria morte viam finierit. Si legamus eccleſiaſticas hiſtorias in quibus fertur, quod ipſe propter martyrium ſit miſſus in feruentis olei dolium, & inde ad ſuſcipiendam coronam Chriſti athleta proceſſerit, ſtatimq; relegatus in Pathmos inſulam fuit, videbimus martyrio animum non defuiſſe, & bibiſſe calicem, licet perſecutor non fuderit ſanguinē. & in lib. de viris illuſtribus ait, Confectus ſenio. 68. poſt paſsionem dñi anno mortuus, iuxta Epheſum ſepultus eſt. Et Beda Ioan. ca. 21. ſicut in patrum literis inuenimus, cum longo confectus ſenio, ſciret imminere ſibi diem receſſus ſui, conuocatis diſcipulis ſuis, poſt monita exhortationum vltimum eis vale fecit. Deinde deſcendens in defoſſum ſepulturæ ſuæ locum, facta oratione, appoſitus ad patres ſuos, tam liber à dolore mortis quam à corruptione carnis inuenitur alienus. Et Euſebius lib. 3. eccleſia. hiſtoriæ capit. 31. affert epiſtolam Polycratis Epheſini epiſcopi, ad Victorem epiſcopum Roma. in qua hæc verba leguntur. καὶ Ἰωάννης ὁ ἐπὶ τὸ ςῆθος τοῦ κυρίου ἀναπεσών. ὃς ἐγενήθη ἱερεὺς τὸ πέταλον πεφορηκὼς, καὶ μάρτυς καὶ διδάσκαλος. οὗτος ἐν ἐφέσῳ κεκοίμηται. Hoc eſt. Ioā. qui iacuit ſupra pectus domini, qui ſacerdos, martyr & doctor erat, Epheſi iacet. Ex his colliges de hac re varias eſſe ſententias. prima quam affert Euthy. quæ Theophil. non diſplicet nec Georg. Trapezum. qui iuſtum volumen in hac quæſt. compleuit, affirmant Ioan. nondum fuiſſe mortuum, eſſe tamen moriturum, cum trucidabitur ab Antichriſto cum Henoch & Elia, & ita dicit Hippol. in lib. de conſummatione mundi. Alij affirmant diem ſuum obijſſe, hanc ſequūtur ſententiam multi ſcriptores. At Nicepho. lib 1. ca. 35. ait, Mortuus eſt Ioannes eo quo Dei genitrix modo, cōſeſtim verò reuixit, incorruptibili, ſcilicet, corpore, alterum magiſtri expectans aduentum. Dices tamen duos teſtes in Apoca. 11. referri, ſolue ex lib. 9. Reg. 4. 5. & 6. aut modeſtiæ gratia. Vt 4. Reg. 20. Iſaias vocatur propheta & Iſai. 28. ipſe nomē honoris ſuppreſsit. de hoc libr. 9. Reg. 29. & 30.

Hierony.

Ioan. in dolio olei feruentis miſſus.

Beda.

Euſebius.

Si verò tempus aduentus Domini quæritur, qua hora, noctu an interdiu, futurū eſſe dicatur. Reſpondet Hiero. Matth. 25. Traditio, inquit, Iudæorū eſt Chriſtum media nocte venturū, in ſimilitudinē Ægyptij temporis, quando paſcha celebratum eſt, & exterminator venit, & dns ſuper tabernacula tranſijt, & ſanguine agni poſtes noſtrarū frontiū conſecrati ſunt. Vnde reor traditionē Apoſtolicā permāſiſſe vt in die vigiliarū paſchæ, ante noctis dimidiū, populos dimittere non liceat expectātes aduentum Chriſti, & poſtquam illud tēpus trāſierit, ſecuritate præſumpta, feſtū cunctis agentibus diem. Vnde Pſalmiſta dicebat. Media nocte ſurgebā, ad confitendū tibi, ſuper iudicia iuſtificationis tuæ. Aut vt ait Theophil. Matth. 25. exponens hūc locum. medio noctis clamor factus eſt, Ecce ſponſus venit. ait, Media nocte dicit clamorem fieri, vt oſtendat, quod inexpectatus veniat dominus, nam quaſi media nocte omnes dormimus, profundo ſomno. At cum clamore venit, tuba enim ſonabit in ſecundo aduentu. Atque ita exponit Auguſt. tum alibi, tum etiam in libr. 83. q. q. 59. inquiens. Media nocte, id eſt, nullo ſciente, aut ſperante, quippe cum ipſe dominus dicat, De die au-

Q. Theologica.

De traditione hac apoſtolica Druthmarus. Matthæi. 61.

Pſal. 118.

Matth. 24

1. Theſſ. 5. die autem illa aut hora nemo ſcit. Et Apoſtolus. Dies domini tanquam fur in nocte, ita veniet. ex quo ſignificatur, cum penitus latere cum venerit. &, Vigilate quia neſcitis diem nec horam. Nec ab illo diſsidet Oecume. 2. Petri. 4. exponens hunc locum. Dies domini ſicut fur in nocte veniet, ait. Incertitudinem aduentus Domini tanquam inſultus, *Nox.* cum minimè ſpectatur, per furem & noctem *Fur.* ſignificauit. per noctem quidem propter incertitudinem. incerta ſunt enim quæcunque in nocte fiunt. Per furem verò eo quod non expectetur, nullus enim expilabitur qui furem expectet, ſed qui hunc minimè expe- *Matth. 24* ctant illi expilabuntur. Ideo ait Dominus quod ſicut in diebus Noe erant homines lætantes in nuptijs ac poculis, nihilq́; cogitantes de futura calamitate quæ ipſos comprehendit, donec oppreſsit eos diluuium, ita & aduentus Domini repente ſuperueniet impijs.

Tēpus diei iudicij an poſsit aliquo modo cognoſci à nobis. Sed in dubium reuocatur an dies iudicij poſsit à nobis ratione aliqua peruestigari? Ad quam quæſtionem Hiero. in epiſt. ad Cyprianum reſpondet. Mundus in ſex diebus fabricatus eſt, ſex millibus annorum tantū creditur ſubſiſtere, & poſtea venire ſeptenarium numerum & octonarium, in quo verus *Hæc eſt tra ditio diſcipulorum Eliæ lege Galat. lib. 4. ca. 20.* exercetur ſabbatiſmus, & circunciſionis puritas, reditur. Et Irenæus lib. 5. cap. quod incipit. Venit verbum Dei, ait. Quot diebus hic factus eſt mundus, tot & millenis annis conſummatur. Eſt enim dies domini quaſi mille anni. Hanc eandem coniecturā recitat Aretha in Apocaly. cap. 63. quanuis illi non placeet. Præterea Auguſt. Pſal. 6. eandem fere recitat coniecturam ex aliorum tamen ſententia, his verbis. Aduentus Domini ad iudican- *Coniectura alia quæ mille annos addit ſuperiori.* dum, cōputatis annis ab Adam, poſt ſeptem annorum millia futurus creditur. Vt ſeptem annorum millia tanquam ſeptem tranſeant dies, deinde illud tempus tanquam dies octauus adueniat. Sed quoniam dictum eſt à do- *Actu, 1.* mino. Non eſt veſtrū ſcire tempora quæ pater poſuit in ſua poteſtate. Et, de die verò illa & hora nemo ſcit, neq; angelus, neq; virtus, *Matth. 24* neq; filius niſi ſolus pater. Et illud quod ſcriptum eſt. Tanquam furem venire diem domini, ſatis apertè oſtendit, neminem oportere ſibi arrogare ſcientiā illius temporis, computatione aliqua annorum. Si enim poſt ſeptem millia annorum, ille dies venturus eſt, omnis homo poteſt annis computatis aduentum eius addiſcere. Hanc coniecturam quam affert Auguſti. Pſalm. 6. probat Cantacuzenus Apolog. 4. aduerſus Maomath. Item ipſe Auguſti. Pſalm. 89. poſtquam induxiſſet coniecturam illam, quam ex Hieronymo adduximus, aduerſus eam his vtitur verbis. Cum vigiliæ ſpacium, non habeat amplius quam tres horas, ignoratur à nobis, & tamen auſi ſunt homines præſumere ſcientiam temporum, quod ſcire cupientibus diſcipulis Dominus, ait. Non eſt veſtrum ſcire tempora, quæ pater poſuit in ſua poteſtate, & definierunt hoc ſeculum annorū ſex millibus, tanquam ſex diebus poſſe finiri. At Druthmarus Matth. 61. Diem & horam nobis iudicij præfinit, inquiens. Maiores nobis ſcriptum reliquere quod. 8. Calend. Aprilis fuit mundus factus, dominus conceptus & paſſus, & ſimili modo deſtruendus erit. Sed hoc alias. De hac materia lege Auguſti. epiſto. 80. & quæ infrà lib. 6. cap. 3. ſcripſimus.

Quæſtio de hora iudicij. Venit deinceps in dubium alia quæſtio quam ob cauſam, tam diligenter Dominus diem Iudicij occultare voluerit? loquor tam de iudicio cuiuſque proprio quàm de communi in ſeculi conſummatione. Ad quam quæſtionem, Oecumenius. 1. ad Theſſal. 6. reſpondens dat quatuor rationes. Primum quidem, quia ſi quis poſtremum ſciret diem, nulla illi virtutis cura eſſet, ſed innumera perpetrando mala extremo ſpiritu ad baptiſmum accederet. Secundò, quia multa peccata metu mortis amputantur, quòd ſi manifeſtum eſſet alicui ſe ad certum tempus non moriturum, omnia intrepide committeret. Tertiò, quia ſi ſciret quiſquam quod omnino tali tempore moriturus eſſet, in continua viueret animi triſtitia, nunc autem ob incertitudinem, continuò in bona ſpe nutrimur. Quartò, quia nec ob id ſancti præmium haberent, quod ſemetipſos in incerta præcipitarent pericula. Si enim manifeſtum eſſet, quod poſt tres annos illi, conſummatio ventura eſſet, nec alio modo poſſet interire omnes ſanè pericula deſpicerent, ſcientes quod ab illis nihil nocumenti eſſent accepturi, id autem quæ virtus eſſet? Et hæc dicta ſint eo quod etiam vniuſcuiuſque finis clàm venturus ſit.

Sed dices nonne de illa die Iudicij dicitur, Deus manifeſtè veniet, Deus noſter & non ſilebit. & vocatur tempus illud, dies iudicij propter rei claritatem & manifeſtationem.

De hac

Cur vocetur dies in dicij. S. Maximus.

De hac re ſic ſcribit.S.Maximus ſermone.1. aduentus, inquiens. Mouet fortaſſe vos cur Dominus aduentum ſuum indicans noctis ſe tempore oſtenderit aduenturum, cum vtique eius aduẽtus magna cum claritate Dei, magno cum nitore & timore ſuſcipi deberet à cunctis. Frequenter nanque audiuimus ſacris literis prædicatum, priuſquam Chriſtus adueniat Antichriſtum regnaturum, qui ita tenebras, humano generi, ſuæ prauitatis infundet, vt lucem veritatis nemo penè reſpiciat, & caligine propria operiens mentes hominum, cæcitatem quandam ſpiritualibus oculis exhibebit. Et Chriſt. Druth. Matth. 61. ait, Ideo Deus vltimã horam voluit eſſe incognitam, vt ſemper poſsit eſſe ſuſpecta, vt dum illam præuidere non poſſumus, ad illam ſine intermiſsione præparemur. Neq; mirum ſi diabolus emittat iniquitatis tenebras, cum ipſe nox ſit omnium peccatorum. Ad huius igitur tetram caliginem velut fulgur quoddam Chriſtus adueniet. Et ſicut luceſcente die, nox ſubuertitur, ita coruſcante Saluatore, Antichriſtus effugatur, nec vlterius poterit diſſeminare iniquitatis ſuæ tenebras, cum lumen veritatis effulſerit. Hoc eſt, illo tempore veniet Chriſtus, excellenti fulgens claritate, cũ minimè ſperauerint illi, qui technis & verſutijs Antichriſti erunt deluſi.

Iam verò ſigna quæ præceſſura ſint iudicium, nulla ita certa & fixa inueniuntur in ſcripturis, quin alio detorqueri poſsint. Veluti cum ait Paulus. Spiritus manifeſtè dicit, *1. Timo. 4.* quia in nouiſsimis temporibus recedent quidam à fide. & iterum. Scitote quoniã in nouiſsimis temporibus inſtabunt tempora periculoſa. & rurſum. Erunt homines ſeipſos *2. Timo. 3.* amantes, amatores pecuniæ, elati, ſuperbi, blaſphemi, parentibus non obedientes, ingrati, ſceleſti, irreligioſi. Huiuſcemodi ſcelera quis ignorat quolibet tempore inueniri? Et ex 2. ad Theſſal. 2. nihil colligi manifeſtè poteſt, niſi quod Antichriſtus, cuius typum ſuſtinebat Nero, venturus eſt, & quod illo tempore, nulli aut pauci, Romano parebunt imperio. Signa verò quæ in Euangelio ſecundum Matth. Lucam, Marcum prædicta ſunt fore à Domino, cum interrogatus eſſet à diſcipulis ſuis quãdo futura eſſent, quæ de templi euerſione tunc illis prædixerat, & quod eſſet ſignum aduentus eius & conſummationis ſeculi, tunc Dominus ea reſpondit quæ iam ex illo tempore facere moliebatur, ſiue de excidio Hieruſalem, ſiue de aduentu ſuo ad eccleſiam, ad quam vſque in finem venire non ceſſat. De quo aduentu ait. Amodo videbitis filium hominis venientem in nubibus. Siue de ipſo fine, in quo apparebit iudicaturus viuos & mortuos. Cum itaq; (vt ait Augu. epiſt. 80.) Dominus ſigna dicat, quæ ad iſta tria tempora pertinent, ideſt ad excidium illius ciuitatis, ad aduentum in corpore ſuo, quod eſt eccleſia, ad aduentum eius in capite eccleſiæ, quod eſt ipſe. Ad quod horum trium temporum referendum ſit, diligenti conſideratione cernendum eſt. Ne fortè quod pertinet ad euerſionem Hieruſalem, ad finem ſeculi referendum putemus, aut è contrario quod ad finem ſeculi pertinet, affirmemus, ad ciuitatis illius excidium pertinere, aut quod pertinet ad eius aduentum in corpore ſuo quod eſt eccleſia, dicamus pertinere ad eius aduentum nouiſsimum, in corpore ſuo, quod eſt caput eccleſiæ, aut rurſus quod pertinet ad aduentum eius nouiſsimũ per ſeipſum, ad eum pertinere aſſeueremus aduentum qui eſt per eccleſiam. In his quædam ſunt manifeſta, alia obſcura. Ad Hieruſalem pertinet, quod dictum eſt. Cum videritis Ieruſa. circundari ab exercitu. Ad aduentum Domini nouiſsimum pertinet quod dicitur. Cum videritis hæc fieri, ſcitote quoniam propè eſt regnũ Dei. & illud, Væ prægnantibus & nutrientibus, &c. Hæc latius proſequitur Auguſt. in epiſto. illa. lege quoque Theophilactum Matth. 24. & reliquos capitis illius enarratores.

Triplex aduẽtus ĩ carne, per inſpiratiõẽ, quotidie hic diſpungendum. Matth. 26.

¶De Antichriſto. Cap. II.

NOTVM eſt illis qui ſtudio ſcripturarum aliquãtulum animum adhibuerunt, Antichriſtum eſſe venturum, ſed quæres, quis Antichriſtus hic futurus ſit, nam ſunt duo Antichriſtorum modi, primò nanque Antichriſti vocãtur omnes qui negant filium Dei in carne veniſſe, & humanitatẽ diuinitati coniunctam ſuſcepiſſe. & oẽs deinde hæretici vt Lutherus & alij, qui à certis dogmatis religionis noſtræ abhorrent Antichriſti ſunt. De hoc Ioannes. 1. epiſt. catho. c. 2. Audiſtis inquit, quod Antichriſtus venit, nunc Antichriſti multi ſunt. Peculiari tamẽ noĩe Antichriſtus dicitur ille, qui ſub ſeculi cõſummationem vẽturus eſt. De quo dñs Ioan. 5. ego

veni

veni in nomine patris mei & non ſuſcepiſtis me, alius veniet in nomine ſuo, & illum recipietis. &c. 2. Theſſal. 2. Paulus loquens de die illo. Niſi venerit diſceſſio primum & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditiōis, qui aduerſatur, & extollitur ſupra omne quod dicitur Deus aut colitur, itavt in templo Dei ſedeat, oſtendens ſe tanquā ſit Deus, & nunc quid detineat ſcitis, vt reueletur in ſuo tempore, nam myſterium iam operatur iniquitatis, tantum vt qui tenet nunc teneat donec de medio fiat. Et tūc reuelabitur ille iniquus quem Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet illuſtratione aduētus ſui, eum cuius eſt aduentus ſecundum operationem Satanæ, in omni virtute, & ſignis, & prodigijs mendacibus, &c. Hic nefarius ac ſceleratus homo, futurus eſt ſentina vitiorum omnium, & filius perditiōis aut potius ipſa perditio. In illo dæmon totas vires ſuas oſtēdet & exeret, eritq; adeo infenſus Chriſto, ac nomini Chriſtiano, vt pactū ſempiternū calcare, & ſibi nomen diuinum arrogare & tribuere conetur. Qua appellatione vſurpata, infinitos homines fraudulentis quibuſdam technis, & falſis miraculis, ad ſe alliciet quorū auxilijs fretus ferè orbem vniuerſum ſub ſua rediget poteſtate. Sedemq; regni ſui, eliget templum Dei (hoc eſt templum Hieroſolymitanum, ſi Irenęo credimus affirmanti hoc lib. 5. & Damaſceno lib. 4. cap. 27. dicenti. In templo Dei ſedebit, non noſtro, ſed veteri Iudaico, non enim nobis, ſed Iudæis veniet, non pro Chriſto, ſed aduerſus Chriſtum, aut iuxta Hiero. & Theophi. 2. ad Theſſalo. 2. & Occume. & Theodoretū in eodem loco, & iterum in epitome, ſedem eliget in eccleſia Dei viui, quæ columna & firmamentū veritatis eſt) & ita ſe in illa geret ac ſi eſſet filius Dei. Sed quæres quam ob cauſam venturus ſit Antichriſtus, quam afferet vtilitatem populo electo ipſius aduentus? Dicimus quod vt hi qui probati ſunt, maniſeſti fiant, & eorū pateat ſanctitas & integritas. aut vt inquit Apoſtolus. Vt iudicentur, hoc eſt condemnentur, omnes qui non crediderunt veritati, nec voluerunt Chriſto parere. Veluti Iudæi qui nolentes Chriſto fidem adhibere, hoc vtebantur prætextu. propterea ſe non credidiſſe Chriſtum eſſe Deum, quod ſcriptum ſit. Audi Iſrael Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt. Verum & teſtimonium hoc apertè trinitatem perſonarum probat. Sed

Sedes regni Antichriſti quo in loco collocabitur.

admittamus quod vnus ſit princeps, quomodo Antichriſto tanquam Deo fidem adhibuiſtis? Vides quomodo illorū ora obſtruūtur. Chriſto quidem non crediderunt quod Deus eſſet, Antichriſto verò & credent & ipſum adorabunt. Quid adhæc dicent, quod ſigna fecerit Antichriſtus? At maiora fecit Chriſtus. An dicent quod in ſcripturis de illo crebra inculcātur teſtimonia? At de Chriſto ſanè, quaſi de Saluatore, de Antichriſto verò veluti de eccleſiæ deuaſtatore & homine nefario, innumera teſtimonia ſubinde inculcantur. Poſtquā mores eius paucis adumbrauimus, ad perſcrutādum patriam eius & genus, ſermonem noſtrū conuertamus. Nonnulli affirmant eum Babylone naſciturum, vt in vrbe quę omnium malorum extitit officina, ſummus malorum artifex ſcelerumq; inuentor Antichriſtus naſcatur. Alij cum videant Babylonem iuxta Iſaiæ vaticiniū funditus fuiſſe euerſam, nec poſtea condendam fuiſſe, per Babylonem Romam intelligunt, non ineptè quidem. nam hoc nomen illi, Petrus in prima catholica epiſtola tribuit iuxta Hierony. & Euſebium. Præterea ex concubitu nefario & inconceſſo erit progenitus, nam vt ait Damaſce. lib. 4. cap. 27. erit, inquit, homo ex fornicatiōe natus, & in eo dia bolus inhabitabit, educabitur occultè, & repentè inſurget, & eleuabit ſe & regnabit, & in exordijs regni ſui, ſeu tyrannidis ſimulata bonitate, cum aſſecutus fuerit potentiam perſequetur eccleſiam Dei, & manifeſtabit malitiam ſuam, & edet ſigna ficta, & infirmos fide decipiet, & ſeparabit à Deo, ſi fieri poſſet, electos. Erit natione Iudæus, à tribu Dan ducens originē, vt ait Ambro. lib. de benedictionibus Patriarcharum, capit. 7. & Eucherius lib. 3. in Gene. cap. 38. (cum dixiſſet Moyſes ca. 49. fiat Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita, mordens vngulas equi, vt cadat aſcenſor eius retro, ſalutare tuum ſpectabo domine) ait. Nonnulli de tribu Dan venire antichriſtum arbitrantur, eo quod hoc loco Dan & coluber & mordens aſſeritur. Vnde dum Iſraeliticus populus terras in caſtrorum portione ſuſciperet, prius Dan ad Aquilonem caſtrametatus eſt, illum ſignificans, qui in corde ſuo dixerat. Sedebo in monte teſtamēti in lateribus Aquilonis, aſcendam ſuper altitudinem nubium, ſimilis ero altiſsimo. Hæc ille. Et in Apocalypſi capit. 7. cum numerantur tribus Iſrael, & ex qualibet tribu. 12.

Non erit filius Diaboli vt Hippolyt⁹ et Theodo. in epitome, & alij innuere videtur ſed in eo totas exeret vires. Hiero. Dan. 7. ibi. Conſiderabam.

Antichriſtus Iudæus natione.

Hippolytus in lib. de cōſummatione mundi.

Tribus Dan.

bu. 12. millia ſignatorum, tribus Dan in illa ſupputatione omittitur, eo quod obſcura & ignobilis eſſet, ob talem alumnum ex illa naſciturum. Sicut è contrario tribus Iuda nobi-
Iudæ tribus nobiliſsima liſsima eſt, & vt ait ſcriptura, nequaquam minima es inter principes Iuda, ex te enim exiet dux qui regat populum meum Iſrael. Item Chriſtus de virgine immaculata, iſte ex fornicatrice naſcetur, vt non tantum in viuendi modo, ſed in ordine & progreſſu naſcendi antichriſtus, ideſt Chriſto contrarius
Recentiorū opinio de Antichriſto. appellandus ſit. Non deſunt tamen nonnulli noſtræ tempeſtatis ſcriptores qui arbitrantur Machometum, aut Lutherum aut Solymanum regem Turcarum fuiſſe Antichriſtum hunc, in ſcripturis decantatum. quorum ſententiam nullus, qui ſcripturas legerit recipiet. Nam iſti nulla ediderunt miracula, Antichriſtus vero tot faciet vt decipiat ſi fieri poſsit, etiam electos Dei.

Nonnulla de Antichriſto prophetis. Huius nephariæ, & importunæ belluæ multa præceſſerunt vaticinia prophetarum, ſub improbiſsimorum regum perſona, prædicta. Nam iuxta Hierony. in comment. Da-
Regula. nielis 11. Hunc eſſe morem ſcripturæ ſanctæ nouimus, vt futurorum veritatem præmittat in typis, iuxta illud, quod Domino ſaluatore in 71. Pſalmo dicitur, qui prænotatur Salomonis, & omnia quæ de illo dicuntur, Salomoni non valent conuenire. Neque enim permanſit ille cum ſole, & ante lunam generationis generationum, nec dominatus eſt à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terrarum, neque omnes gentes ſeruierunt ei, neque ante ſolem permanſit nomen eius, nec benedictæ ſunt in ipſo omnes tribus terræ, neque omnes gentes magnificauerunt eum. Ex parte autem & quaſi in vmbra & imagine veritatis in Salomone præmiſſa ſunt, vt in Saluatore perfectius implerentur. Sicut igitur Saluator habet Salomonem & cæteros ſanctos in typum aduentus ſui, ſic & Antichriſtus peſsimum regem Antiochum, qui ſanctos perſecutus eſt, templumq; violauit, rectè typum ſui habuiſſe credendus eſt. De quo ſic ſcribit
Dan. 11. Daniel. Veniet clam & obtinebit regnum fraudulentia, & brachia pugnantis expugnabuntur à facie eius & conterentur, inſuper dux fœderis, &c. in cuius loci expoſitione ad hunc modum ſcribit Hierony. Antichriſtus conſurgere habet de modica gente, id eſt de populo Iudæorum, & tam humilis erit atque deſpectus, vt ei non detur honor regius, & per inſidias & fraudulentiam obtineat principatum, & brachia pugnantis populi Romani expugnentur ab eo & conterantur. Hæc ille. Nam dubium non eſt quin *Lege Hieron. in proœ. li. 11. in Iſa.*
Romanorum imperium Antichriſtus abolitus ſit, quemadmodum Medorum imperium à Babylonico diſſolutum eſt, & Babyloniorum à Perſis fuit euerſum, & Perſarum imperium à Macedonibus, Macedonū à Romanis, ita & Romanorum imperium ab Antichriſto, & Antichriſti imperium à Chriſto redemptore noſtro, qui aboliturus eſt omnem principatum & poteſtatem, vt ipſe ſit omnia in omnib⁹. *Viciſsitudo regnorum totius orbis & illorum deuaſtatio.* Addit deinde Hierony. in eiuſdem loci expoſitiōe. Hoc faciet quia ſimulabit ſe ducem eſſe fœderis hoc eſt legis & teſtamenti Dei. & ingredietur vrbes ditiſsimas, & faciet quæ non fecerunt patres eius, & patres patrum illius. Nullus enim Iudæorum abſque Antichriſto in toto vnquā orbe regnauit. Et contra firmiſsimas cogitationes ſanctorum, inibit conſilium, facietq; vniuerſa vſq; ad tempus, donec enim Dei voluntas facere iſta permiſerit. & poſt parum addit Hierony. Antichriſtus multa deceptis munera largietur, & terram exercitui ſuo diuidet, quoniq; terrore non quiuerit, ſubiugabit auaritia. & in fine capi. illius ait, aſſerunt in vertice montis Oliueti Antichriſtum eſſe periturum, in illo loco ex quo Chriſtus aſcēdit ad cęlos. *Interitus Antichriſti quo in loco ſit futurus.* Item Dan. 5. ſub perſona Balthaſar ſic ait propheta. Tu Balthaſar non humiliaſti cor tuum, ſed aduerſus Dominum cæli eleuatus es, deos aureos, & argenteoſque, æreos, qui non vident neq; audiunt, neq; ſentiunt, laudaſti. Porrò Deum qui habet ſtatū tuū in manu ſua, & omnes vias tuas, non glorificaſti. Præterea cap. 7. de eodem Antichriſto loquens. Ecce oculi quaſi oculi hominis erant in cornu iſto, & os loquēs ingentia, ſcilicet, cōtra Deum. & ſtatim loquens de euerſione imperij Romani & aliorum regnorum illi ſubditorum, ait. Vidi quoniam interfecta eſſet beſtia, & periiſſet corpus eius, & traditum eſſet ad comburendū igni, aliarum quoque beſtiarum ablata eſſet poteſtas. & tempora (ideſt nam tempora) vitæ conſtituta eſſent eis vſq; ad tempus & tempus. & ſubdit. ecce in nubibus cæli quaſi filius hominis veniebat, &c. & ſtatim. & ſanctos altiſsimi conteret, & putabit quod poſsit mutare tempora & leges. & poſt parum. tradetur in manu

eius

eius vſq; ad tempus & tempora & dimidium temporis, in cuius loci interpretatione ſic loquitur Hiero. Tempus annum ſignificat, tempora, iuxta Hebraici ſermonis proprietatem, duos annos præfigurant. Dimidium autem temporis, ſex menſes, quibus ſancti poteſtati Antichriſti permittendi ſunt. De quo tempore ſaluator in Euangelio loquitur. Niſi abbreuiati fuiſſent dies illi nequaquam ſalua eſſet omnis caro. Præterea verſus finem cap. 8. loquitur propheta de Antiocho Epiphane ad hunc modum. Poſt regnum eorum cum creuerint iniquitates, conſurget rex impudēs facie, & intelligens propoſitiones, & roborabitur fortitudo eius, ſed nō in viribus ſuis, & ſupra quam credi poteſt vniuerſa vaſtabit, & proſperabitur & faciet, & interficiet robuſtos, & populum ſanctorum ſecundum volūtatem ſuam, dirigetur dolus in manu eius, & cor ſuum magnificabit, & in copia rerum omnium occidet plurimos, & contra principem principum conſurget, & ſine manu conteretur. Sed quæres cum Apoſtolis quando hæc erunt? Cum prędicatum fuerit inquam euangelium in vniuerſo orbe terrarum, vt videmus per Hiſpanos noſtros iam cœptum eſſe perfici, dum ad gentes barbaras, & incognitas, & quam longiſsime ab orbe noſtro ſemotas, iter illic, aſsiduo labore & incredibili induſtria, patefactum eſt. De quibus Seneca, in Medea, Hiſpanus & ipſe, videtur ſcripſiſſe.

Tempus, tēpora & tem poris dimidiū quid.

Hiſpani.

Venient annis
Secula ſeris, quibus oceanus
Vincula rerum laxet, & ingens
Pateat tellus, Tiphy ſq; nouos
Detegat orbes, nec ſit terris
Vltima Thule.

Prędicato inquam euangelio totius mundi regnum inuadet Antichriſtus, eoq; potietur tribus annis cum dimidio, ſed ſtatim à regno ſuo deturbabitur, ſuperueniente Chriſto redemptore noſtro, in nubibus cæli & patris gloria, & Antichriſtum & Antichriſti aſſectatores, & ſcelerum eius adminiſtros, in inferni barathrum detrudet, iuſtos autem ſecum adducens, & (vt ait ille, captiuam ducens captiuitatem,) quietem illis & æternum præſtabit Sabbatiſmum.

Sed dices ſi tot tumultus & ſeditiones prę ceſſuræ ſunt aduentū Domini, quomodo ait Paulus, Cum dixerint pax & ſecuritas repentinus eis ſuperueniet interitus, nonne Elias antea venturus eſt, & antichriſtus? quomodo repentinus? Huic quæſtioni ſic occurrit Oecume. primæ ad Theſſa. 5. cap. inquiens. Dicimus, inquit, quod hæc ſigna quidem ſi niserunt, aduentus autem Chriſti, non ita, nam hic repētinus erit, ipſe enim reddet vnicuique iuxta opera ſua, & recte poſuit Paulus exemplum vxoris prægnantis, cum ait. ſicut dolor partus mulieri prægnanti, nec effugient. Etenim illa quoque ſigna partus, habet multa, ipſius autem horę aut diei, non ita.

1. Theſſ. 5.

¶ De varijs ſignificationibus huius nominis Generatio.

CAP. III.

Antequam ſeriem generationum Chriſti redemptoris noſtri enarrare incipiam, neceſſarium mihi viſum fuit, explicare, varias huius nominis, Generatio, ſignificationes, illas potiſsimum quæ plurimum adiumenti ad myſticam intelligentiam ſcripturarum præſtāt. Et primo quidem generatio, vt inquit Chryſoſt. ho. 2. in Matt. non eſt ſola cuiuſq; natiuitas, ſed tota negotij œconomia, ideſt, rerū ad miniſtratio. Vnde Euāgelium vocatur, liber generationis Ieſu Chriſti, & Moyſes, Geneſin vocauit, librū generationis cæli & terræ, cum certè non de cælo ſolum terraq; loqueretur, ſed de cunctis quæ in ipſa ſubſiſtunt, &, Hæ ſunt generationes Eſau. Hoc eſt, generationon ſolum natiuitatem & ortum alicuius, ſed perpetuam alicuius hominis aut rei geſtę hiſtoriam ſignificat.

Generatio interdum pro ſeculo accipitur aut ætate integra, aut centum annorum interuallo. Sic dicitur quod Noe fuit vir iuſtus in generatione ſua. Hoc eſt, ex illis qui ætate Noë vixerunt, ipſe alios probitate & ſanctitate excellebat, & iterum. Quarta generatione reuertētur huc, id eſt quadringēteſimo anno. Et ſi qui ſunt ſancti & iuſti, vocatur generatio iuſta. Si qui vero praui ſunt, & à Deo deſciſcunt, generatio praua, peruerſa, & adultera vocantur.

Geneſ. 6.

Item pro creatione accipitur. Gene. 2. Iſtæ ſunt generationes cæli & terræ.

¶ Præterea Generationem vocat ſcriptura, vt ait Theophy. Luc. 21. non eos qui tunc viuunt, ſed omnium fidelium, aut infidelium generationem, vt. Hæc eſt generatio quærentium

Duæ ſunt gñationes vna bonorū, alia iniquorum.

tium eum, quærentium faciem Dei Iacob. & Generatio praua & adultera ſignum quærit, & Philippus Presbyter lib.2.comment. Iob. cap.22.ait. In generatione non homines præſentis ętatis, ſed criminum imitatores, intelligimus. Vnde in Euangelio. Veniet ſuper generationem iſtam, omnis ſanguis iuſtus qui effuſus eſt ab Habel iuſto. Porro vt hæc clarius & expeditius intelligi poſsint, annotandum eſt, quod diligenter Hierony. Matt. 23.
Regula. ſcriptum reliquit. Regula eſt, inquit, ſcripturarum duas generationes bonorum & malorum noſſe, hoc eſt ſingulorum ſingulas. De
Pſal. 13. bonis ſumamus exempla. Quis aſcendet in montem domini? Cumque plures qui aſcenſuri ſunt in montem deſcripſiſſet, qui diuerſis fuere ætatibus, poſtea infert. Hæc eſt generatio quærentium eum, quærẽtium faciem Dei Iacob. Et in alio loco de omnibus ſanctis. Generatio iuſtorum benedicetur. De malis vero in euangelio. Generatio viperarum. Et, Venient hęc omnia ſuper generationẽ iſtam.
Ezech. 14. Et in Ezechiele cum peccata terrę deſcripſiſſet, adiecit. Si Noe, Iob, & Daniel, ibi fuerint inuenti, non dimittam peccata terræ illi, omnes iuſtos qui ſimiles forent virtutibus eorũ per Noe, Iob, & Daniel, volens intelligi. Sic ſanguis Habel iuſti vſque ad Zachariam filiũ
2.Para.24 Barachiæ vel Ioiadæ ab illa generatione malorum requiritur Iudæorum, cum neutrũ eorum occiderit. Ergo & iſti qui ſimilia Cain, & Ioas qui Zachariam occidit, contra apoſtolos geſſerint, de vna generatione referuntur. Hæc ille. Iſte duæ generationes ab ipſis mundi primordijs apparere cœperunt, & vſque in ſeculi finem duraturæ ſunt, de illis adhunc modum ſcribit Theodoretus in epitome ca. de Angelis. Erant in principio mundi duo genera hominum, genus Cain, & genus Seth. Genus quidem Cain erat execrandum & maledictum. Genus autem Seth, pietatis & religionis curam gerebat. Enos enim filius eius ſperauit inuocare nomen Domini, hinc qui ex eo nati ſunt, qui filij Dei appellabantur, cauebant ne cum genere Cain permiſcerentur. Hæc ille. Ab his duabus generationibus, ſiue generibus hominum, duæ vrbes habitantur. Alterius ciuitatis, cuius nomen eſt
Sub alia metaphora de eiſdẽ duabus generationibus. Babylon, habitatores ſunt omnes ſicarij & homicidæ, & nephariorum hominum phalanges, qui ſub dæmonis tyrannide (qui habet primatum ſuper filios diffidentiæ) merẽt & degunt. Alterius ciuitatis, quæ Ieruſalem

vocatur, incolæ ſunt cuncti qui cum Paulo municipatum habent in cælis. De his hæc tradit Auguſti. Pſalm. 61. omnes qui terrena ſapiũt, omnes qui fœlicitatem terrenam Deo præferunt, omnes qui ſua quærunt non quæ Chriſti, ad vnam illam ciuitatem pertinent, quæ dicitur Babylonia myſticè, & habet regem diabolum, omnes autem qui ea quæ ſurſum ſunt ſapiunt, qui cæleſtia meditãtur, qui cum ſolicitudine in ſeculo viuunt, ne Deum *Babylon.*
offendant, qui cauent peccare, quos peccantes non pudet confiteri, humiles, mites, ſancti, iuſti, pij, boni, omnes ad vnam ciuitatem *Ieruſalem.*
pertinent, quæ regem habet Chriſtum. Illa enim in terra quaſi maior eſt tempore, non ſublimitate, non honore. Ciuitas illa prior nata, ciuitas iſta poſterior nata. Illa enim incepit à Cain, hæc ab Habel. Hæc duo corpora ſub duobus regibus agentia ad ſingulas ciuitates pertinentia, aduerſantur ſibi vſq; in finem ſeculi, donec fiat ex commiſtione ſeparatio, & alij ponantur ad dexteram, alij ad ſiniſtram, dicaturque illis. Venite benedicti patris mei. Illis autem. Ite in ignem ęternum. Ideo ciuitas illa maior ætate, quia prius natus eſt Cain & poſtea Habel, ſed in his maior ſeruiet minori. Illa maior ætate, iſta maior dignitate. Quare illa maior ætate? Quia non prius quod ſpirituale eſt, ſed quod animale. Quare iſta maior dignitate? quia maior ſeruiet minori. Cain ergo prior ædificauit ciuitatem, & ibi ædificauit vbi nulla erat ciuitas. Vt verò ædificaretur Ieru. non ita ędificata eſt vbi non erat ciuitas, ſed erat ciuitas prius quæ vocabat Iebus. ea capta, ædificata eſt noua ciuitas, vetere deſtructa, & appellata Hieruſalẽ. Vnuſquiſq; ergo natus ex Adã nondum pertinet ad Ieru. portat enim ſecum traducem iniquitatis, pœnãq; peccati, deputatus morti, & pertinet quodãmodo ad veterem ciuitatem. Sed ſi futurus eſt in populo Dei, deſtruetur vetus, & ædificabitur nouus. Ideò Cain ciuitatem ædificauit vbi non erat ciuitas, à malitia enim quiſque incipit, vt fiat bonus poſtea. Nam ſicut per vnius inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi, ita, &c. omnes in Adam morimur, trãſeamus ad Ieru. deſtruetur vetus, & ædificabitur homo nouus. Vndè, exuite veterem hominẽm, & induite nouum. Mala ergo ciuitas à principio vſque in finem currit, bona ciuitas mutatione malorum conditur. Et ſunt iſtæ duæ, ciuitates permixtæ interim, in fine ſeparandæ,

dæ, aduerſus ſe inuicem confligentes, vna pro iniquitate, altera pro iuſtitia, vna pro vanitate, altera pro veritate. Et aliquando iſta commixtio temporalis facit, vt quidam pertinentes ad ciuitatem Babyloniam, adminiſtrent res pertinentes ad Ieruſalem. Et rurſum quidam pertinentes ad Ieruſalem, adminiſtrent res pertinentes ad Babyloniam. Fuerunt reges magni in Ieruſalem, omnes iniqui ciues erant Babyloniæ, & adminiſtrabant res Ieruſalem, omnes in finem inde ſeparandi. Rurſus inuenimus ciues de Ieruſalem, adminiſtraſſe res quaſdam pertinentes ad Babyloniam, vt Daniel cum reliquis pueris. Item Auguſt. in quæſtio. ex vtroque teſtamento mixtim. quæſtione. 111. ait. Duæ generationes ſunt, vna eſt ex parte iniquitatis, quæ eſt mater Cain. Altera ex parte iuſtitiæ, quæ eſt mater Habel. Hæc in fide conſtitit & bona conuerſatione, illa in perfidia & obliquis operibus. iſtæ ſunt duæ leges, boni & mali, dei, & diaboli, & quam ſecutus quiſque fuerit, eius appellabitur filius. Lege eum libr. 15. de ciui. Dei cap. 1.

Vt harum vrbium ciues cognoſcere valeas, certa quædam à nobis ſigna proferenda ſunt, quibus quæ probata pecunia, aut adulterina ſit, cognoſcere poſsis, & quis verus, quis ve falſus ciuis vrbis Ieruſalem cenſendus ſit. Qua de re Auguſt. trac. 50. in Iohan. ſic ſcribit. Vnus bonus in ſcriptura corpus bonorum ſignificat, & vnus malus corpus malorum. Quomodo, verbi gratia Petrus corpus bonorum, corpus eccleſiæ, imo corpus eccleſia, ſed in bonis. Sic Petro dicit dominus. Tibi dabo claues regni cœlorum, & quæcunque ſolueris in terra ſoluta erunt & in cælo. ideſt, tibi pater hoc myſterium reuelauit, ego tibi & toti eccleſiæ. Nam ſi hoc tantum dictum eſt Petro, non facit hoc eccleſia, ſed abſque dubio facit eccleſia, ſi ergo in eccleſia fit, Petrus quando claues accipit, eccleſiam ſanctam ſignificauit. Item pauperes ſemper habebitis vobiſcum, me autem non ſemper habebitis. non dixit habebis, ad ſolum Iudã, ſed habebitis, ſed in perſona Iudæ ſignificati ſunt in eccleſia mali. Hæc ille. Iuxta hunc canonem vnuſquiſque ſanctus, vt Dauid, Samſom, Iſaias, Paulus, vniuerſos electos ſignificat. vt Nunquid Paulus crucifixus eſt pro vobis, aut in nomine eius baptizati fuiſtis. Eodem modo Saul, Ananias, Nabuchodonoſor, omnes reprobos. Babyloni & Ægyptus, & Samaria omnes cunctorum malorum officinas. et. 1. Theſſa. 4. Deinde nos qui viuimus ibimus obuiam Chriſto. Nunquid Paulus vſque ad finem ſeculi viuet, minimè vt Theſſali arbitrabãtur, & ipſe dicit. 2. Theſ. 2. Sed ſe cum bonorum congregatione connumerat. & Matt. 23. loquens dominus cum Iudæis, exquirentur, inquit, hæc omnia ab Habel iuſto vſque ad Zachariam filium Barachiæ quem crucifixiſtis inter templum & altare. attamen Zacharias non eſt interemptus ab illis Iudæis, ſed à priſcis illorum patribus. & ad Hebræ. 1. Nouiſsimè locutus eſt nobis in filio. & cap. 2. ab eis qui audierunt in nos confirmata eſt. ex his locis perperam negauit Caie. illam epiſtolam eſſe Pauli. cum Paulus in apoſtolorum collegio nunquam fuerit, ad quod dominus tunc locutus eſt. Sed ex regula ſoluitur quæſt. &. 2. Cor. 2. Ne excellentia reuelationũ me extolleret, datus fuit mihi ſtimulus carnis, (ideſt homines qui acerbè inſectantur me,) angelus Satanæ. vocat vnumquẽq; hominem improbum, angelum Satanæ. Ad hunc ſenſum vniuerſa Iſaiæ onera interpretanda ſunt. Deinde annotandum eſt ex Ambro. de vocatione gentium cap. 3. dicente. Illam in ſcripturis dictionẽ debemus aduertere, quia id quod ad diuerſorum temporum homines pertinet, ita promittitur, quaſi de vna eiuſdem ætatis generatione dicatur. Sic Petrus ſcribens ſui & futuri temporis gentibus ait. Vos genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis, ideſt à Domino emptus, vt virtutes annuncietis eius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen ſuum, qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei, qui non conſecuti miſericordiam, nunc autem miſericordiam conſecuti. Hæc ille. Exemplis multis facile hæc regula poteſt locupletari. vt ex Pſalm. 23. Hæc eſt generatio quærentium eum, &c. Non loquitur Dauid de vna hominum ætate, ſed de vniuerſa eccleſia quæ cœpit ab Habel iuſto, & duratura eſt vſque ad diem iudicij poſtremum. & Matthæi. 5. Beati eſtis cum vos maledixerint, & perſecuti vos fuerint, & dixerint omne malum, Ideſt, multa mala, aduerſus vos mentientes propter me, gaudete & exultate, quoniam. &c. Et ferè cum dominus loquitur ad Apoſtolos, non tam ad illos dirigit ſermonem, quam ad vniuerſum populum Chriſtianorum, cuius illi erant

De hac Regula vide lib. 10. Reg. 39.

1. Theſ. 4.

1. Petri. 2.

rant veluti ſeminarium, vt cum dicitur, hoc eſt corpus meum quod pro vobis tradetur. &. Vos eſtis ſal terræ, & Ego vobiſcum ſum vſq; ad conſummationem ſeculi, & Matt. 24. Amen dico vobis non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant, non tam intelligit de generatione vel ætate illorum qui tunc in viuis erant, quam de cuncto populo Chriſtiano qui in fide & dilectione Dei perſtabit vſque ad finem ſeculi, & ſtatim, tradent vos in tribulationem & occident vos, & Lucæ. 12. Eſtote parati quia neſcitis qua hora veniet. Simili modo loquitur ſcriptura de improborum generatione. Pſalm. 11. Cuſtodies nos à generatione hac in æternum, & alibi. Filij huius ſeculi prudentiores ſunt filijs lucis in generatione ſua. & Generatio praua & adultera ſignum quærit.

Attamen vt hæc clarius percipi poſsint, oportet rimari modum generationis patrum ſpiritualium, ſed illa intelligi non poteſt, niſi prius quæ ſint duo illa patrum bonorum & malorum genera præmittamus. Duplices, inquit Origenes, habemus patres, & vna ſpecies eſt peſsimorum, ſiquidem antequam crederemus, Zabulus pater noſter fuit, vt & ſermo euangelicus oſtendit dicens. Vos de patre Zabulo nati eſtis. Cum autem credidimus facti ſumus filij Dei. Si ergo poſt hæc peccauerimus, conuertimur ad iniquitates patrum, non ſimpliciter, ſed priorum patrum. Vnde Pſal. 44. Audi filia & vide & inclina aurem tuam, & obliuiſcere populum tuum & domum patris tui. Quaſi pater cœpit, audi filia, ergo duplices noſtri patres ſunt. Sed obliuiſcere, inquit, domum patris tui, prioris. Si igitur oblitus domum patris tui prioris, rurſum fueris ad peccata conuerſus, incidiſti in id peccatum, de quo ait Iere. Donuerſi ſunt ad iniquitates patrum ſuorum priorum. Dicebamus dudum Zabulum patrem noſtrum fuiſſe antequam Deus factus ſit pater noſter, (ſi tamen nunc non habemus etiam patrem Zabulum,) quod de Ioann. epi. approbari poteſt. Omnis qui peccatum facit, ex Zabulo natus eſt. Toties ex Zabulo naſcimur, quoties peccamus. Infœlix ille qui ſemper generatur à Zabulo. Rurſumque multum beatus qui ſemper ex Deo naſcitur. Nec enim ſemel dicam Iuſtum ex Deo natum, ſed per ſingula virtutis opera ſemper iuſtus, naſcitur ex Deo. Hoc de ſaluatoris noſtri quotidiana natiuitate poteſt probari, vt id obtineamus in iuſtis, quod in domino præceſsit. Saluator noſter, ſplendor eſt gloriæ, ſplendor non ſemel naſcitur, & deinceps deſinit naſci, quotieſcunque ortum fuerit lumen, ex quo ſplendor oritur, toties & oritur ſplendor gloriæ, ſic filius ex patre ſemper naſcitur. Hæc eadem totidem verbis repetit Homilia. 9. in Iſaiam.

Ho. 6. in Ieremiam.

Duo patrũ genera in ſcripturis.

Zabulus.

Splendor gloriæ dominus.

Annotatio.

APud Origenem & Hilarium & cæteros eccleſiaſticos ſcriptores, qui dicitur Latinè calumniator, Græcè diabolus, Hebraicè vocatur Zabulus, hoc eſt, deorſum fluens, eo quod à cæleſtibus ad terrena corruerit, vt docet Hiero. ad Ephe. 6. Hoc conſtat Eraſmũ fefelliſſe, qui in annotationibus in nouum inſtru. & in prologo Hilarij, aſſeruit, librariorum incuria in libris priſcorum inoleuiſſe hunc errorem, vt Zabulus pro Diabolo legeretur. Vel dicitur, inquit ille, à ζα, augmentatiua particula, neſciens Hebraicum eſſe hoc nomen, non Græcum.

Zabulus.

Sed vt ad inſtitutum reuertamur, oportet explicare modum generationis patrum, non tam carnalium quam ſpiritualium, quam diuinitus explicauit Orige. Hom. 4. in Ezech. Meminiſſe debemus, inquit, quia vt homo generat hominem, & Iſrael populus generat populum Iſrael, & Ruben generat Ruben, Simeon generat Simeon, & Leui Leui. Sic ea quæ in benedictionibus Iacob, per Moyſen, de Ruben, & Simeon & cæteris, dicuntur, non ſic conueniunt Patriarchis, vt his qui cognominis eorum propter familiæ radicem extiterunt. Beniamin lupus rapax, ad matutinum comedit, & ad veſperam dabit eſcam. Beniamin ille nunquam fuit lupus rapax, nec in veſpera dedit eſcam, ſed is qui natus eſt ex tribu Beniamin, Hebræus, ex Hebræis, iuxta legem Phariſæus, hoc eſt Apoſtolus Paulus. Beniamin iſte prædicabatur lupus rapax, ad matutinum comedens, quando iuuenis fuit, & in veſperam dans eſcam, quando credens, ſpiritualem præbuit cibum à ſe eccleſijs inſtitutis. Igitur Beniamin Beniamin generat. Quomodo ergo homo ex homine, & Beniamin ex Beniamin, ſic Iuda ex Iuda, Ruben ex Ruben naſcitur. Ruben quippe viuat & nõ moriatur, & ſit multus in numero. In tantum non erat de patriarcha ſermo, ſed de populo

Modus generationis patrum ſpiritualium.

Paulus apoſtolus lupus rapax.

Geneſ. 49.

pulo qui de patriarcha deſcenſurus erat. Hæc dicta ſunt vt hunc locum Ezechie. capit. 14. exponamus. Si fuerint, inquit in medio vrbis, Noë, Iob, & Daniel, non erit anima mea cum populo illo. Quomodo enim Iſrael, Iſrael generat, & Iob Iob, & Ruben Ruben & reliqui reliquos, ſic Noe Noe. Et dicam quia de filijs Noe, Sem Noe fuit, Cham vero Noe non fuit. Neque enim habuit ſimilitudinem patris ſui. Et vt non omnes qui ex Abraham, filij Abraham, licet ſint de ſemine eius, non ſunt filij ipſius quoniam peccatores ſunt. ſic hi qui habent ſimilitudinem factorum Danielis, Daniel ſunt, qui imitantur patientiam Iob, Iob fiunt. Noli ergo dicere, beatus Noe quoniam dignus effectus eſt, vt in diluuio ſolus eligeretur à domino, & cæteris inundatione pereuntibus, cum ſuis ſeruaretur incolumis, ſed conſidera, quia ſi tu feceris ea quæ fecit Noe, eris Noe. Audi ſaluatorem dicentem. Si eſſetis filij Abrahæ opera Abrahæ faceretis. Igitur ſi quis filius eſt Abraham faciat geſta Abraham, ſi quis filius eſt Noe, ſi quis filius eſt Daniel. faciat opus quod fecit Daniel. & Noe. Siquis ſubſtantiam ſuam perdit, & ſuſtinet patienter, tam iacturas rerum familiarium, quam mortes filiorum, & dicit. Dominus dedit Dominus abſtulit, vt domino viſum eſt, ita factum eſt. Qui incenditur corporis malis, & flagellatur vario morborum dolore, & in ipſius ſupplicijs glorificat dominum, imitator eſt Iob Atque ita Noe, Daniel, Iob, in eodem poſſunt tempore reperiri. Quod autem Ezechiel non dixerit de his quos in ſcripturis lectitamus. ex alio loco approbare conabor. Daniel traditus eſt eunuchorũ principi cũ alijs pueris, qui Eunuchus fuit, & tamen Ezechiel ait. Noe. Daniel, Iob, filios & filias non liberabũt. Fingamus quod filios habuerit Noe, quomodo filij Danielis docebuntur, quem eunuchum fuiſſe tradunt Iudæi? verum quia fertilis & ſancta fuit anima eius, & propheticis diuiniſque ſermonibus multos filios procreauit, ideo dicitur. Si fuerint in loco iſto Noe, Daniel, Iob, ipſi ſoli ſaluabuntur. Et nos ergo poſſumus fieri Daniel. & vt non enumerem omnes ſanctos, poſſum eſſe Paulus, ſi fuero imitator eius dicentis. Imitatores mei eſtote. & Filioli mei quos iterum parturio. Habeto virtutes & eſto filius eius & Chriſti. Cum fueris Chriſti, eris & patris, quia vnius ſunt naturæ. Ad hoc laborat iuſtus vt Danielis & Iob & Noe, & Abrahæ filius oſtendatur, ad adoptionem Dei, & iam non vocetur hominum nominibus, ſed vocabulis filiorum Dei. omnis multitudo (quantumuis magna ſit) ſi ſimilium eſt, vnus homo eſt, & non plures qui ſimiles ſunt. Non plura corpora ſed vnum corpus omnes ſumus, Iuxta id quod ſcriptum eſt. Vos eſtis corpus Chriſti & membra ex parte. Et ſaluator venit ſaluare quod perierat, in ſacramento. 99. ouium non errantium, & vnius perditæ. Quomodo vnum corpus plura ſunt corpora, & vna ouis plures ſunt oues quæ perierant, hoc pacto omnes Noe, Daniel, & Iob in vnũ Noe Iob & Daniel redigũtur. Lege eundẽ Originem. Hom. 20. Numerorum.

Loc⁹ eximiè expoſitus ex Ezechiele cap. 41.

Tres hi viri multo tẽporum interuallo fuerũt ſtricti.

Daniel. eunuchus.

Vnus plures ſancti.

Sunt aliæ huius nominis ſignificationes quas oportet breuiter & ſuccincte percurrere, ac ſtudioſis relinquere illas fuſius dilatare & locupletari. De illis ſic ſcribit Orige. tract. 30. in Matth. In multis, inquit locis, obſeruauimus nomen generationes dupliciter accipi. Vnã quidem Iudæorum, alteram autem gentium ſic intelligemus & Eccleſiaſten dicentem. generatio vadit & generatio venit, terra autem in æternum ſtat. De populo enim Iudæorum prophetans. qui fuerat tranſiturus, hoc eſt, à Deo receſſurus, ait. Generatio vadit. De populo autem gentium credituro, dicit. Generatio venit. Tale aliquid puto & in Pſalmo dici à Moyſe in oratione ipſius. Domine refugium factus es nobis, à generatione in generationem. Duarum enim generationum refugium eſt Deus. quia vnus Deus qui iuſtificat circuncifionem ex fide & præputium per fidem. Hoc idem dicit Hierony. in comment. Eccleſiaſtes. in expoſitione huius loci. Generatio vadit. &c. Item in comment. Pſalm. 145. titu. Hierony. In omnibus ſcripturis generatio & generatio, ad duos populos videlicet Iudæorum & gentium refertur. Poteſt & aliter exponi iuxta Hiero. Danie. 4. cuius hæc ſunt verba. Quod in ſcripturis dicitur generatio & generatio, ſimpliciter accipitur pro eo quod eſt in omnia futura tempora: Alij generatio & generatio, duas generationes, legis & Euangelij, ſignificare putant.

Pſal. 89.

Duplex eſt quoque generatio vt ait Aug. Pſal. 88. vna carnis, alia ſpiritus. nunc eſt generatio carnis & ſanguinis. erit poſt alia generatio futura ſpiritus, in mortuorum reſurrectione.

In progeniem & progeniem,& in generationes generationum,aliaq; ſimilia,idem ſignificant quod ſemper,apud Hebræos, iuxta Euthy. Luc. 1.

Generatio in ſcripturis vocatur tempus vitæ viri vnius,ſic legimus. Quarta generatione reuertentur filij Iſrael in terram ſuam,quę hoc pacto numerantur. Leui ingreſſus eſt in Ægyptum cum Caath filio ſuo, tx ituręque generatio hoc modo. Leui genuit Caath. Caath genuit Amram,Amram genuit Aarō, Aarō genuit Eleazar,Eleazar genuit Phinees. & Eleazar cum patre ſuo egreſſus eſt de Ægypto. Quid hoc vocabulum ſignificet apud auctores ſeculi docet Suidas in Verbo γενεά. inquiens, γενεὰ κατ' ἐνίους μέν ἐστιν ζ. ἐτῶν. διὸ καὶ λέγουσιν οἱ ἰατροὶ πρὸ τῶν δύο γενεῶν μὴ δεῖν φλεβοτομεῖν, τὸν τεσσαρεσκαιδέκατον λέγοντες. οἷς ἔτι προσδεόμενον αἵματος καὶ οὐδέπω ἔχοντα περισσὸν αἷμα. κατ' ἐνίους δὲ λ' ἔτη· ὅθεν καὶ τὸν Νέστορα βούλονται ἐνενήκοντα ἔτη γεγονέναι, καὶ τριγέρων ὁ τρεῖς γενεὰς ἐβίω, τουτέστιν ἐνενήκοντα ἔτη. Νέστωρ ἐν Πύλῳ ἐτάφη· ἔχει τύμβον ἐπιγράμμα, τριγέρων. Hoc eſt, Generatio iuxta nonnullos eſt ſeptem annorum interuallum. Vnde medici dicunt ante duas generationes non oportere venam ſcindere, intelligentes decimumquartum annum. Quia tunc ſangui ne indigent. Iuxta alios autem tempus triginta annorum: Hinc volunt Neſtorem tantum nongentos vixiſſe annos, & vocatum fuiſſe trigeronta, eo quod tres impleuerit generationes,& tumuli eius in Pylo, hæc eſt ſuperſcriptio. τριγέρων. At Cicero in lib. de ſenectute,trecentos affirmat compleuiſſe annos. Hoc eſt tres generationes vixiſſe.

Exo. 6. 1. Paralip. 6. Num. 26.

¶De duplici Chriſti redemptoris noſtri generatione, temporali videlicet, & æterna.

CAP. IIII.

SI aliquis locus perplexus & obſcurus in diuinis ſcripturis ſeſe legentibus offert, hic eſt vel maximè quem tractandum atq; explicandum hoc tempore ſuſcepimus. Tot enim ex vnaquaq; generatione oboriuntur inextricabiles quæſtiones & pullulant, vt nō veluti ab Hydra vno capite amputato ſeptem continuò renaſcantur, ſed ab vnaquaque generatione, infinitæ propè quæſtiones exoriantur. Atque ideò fateor me imprudenter egiſſe, qui ſponte hoc oneris ſubire voluerim. Nam quis ego ſum vt rem tantam & tam longè ab hominum cognitione ſemotam, poſſim mente complecti, & ſermone explicare? Verum ſi in reliquis rebus à me offenſum ac titubatum eſt, hac tamen in re me prudenter egiſſe, nullus ibit inficias, quod ferè ſemper, maiorum auctoritate ac fide innixus ſim vt ſi nonnunquam à veritate deflexero, in ſcitiæ meæ veniam ab æquis lectoribus deprecari poſsim. Cùm igitur de Chriſti generatione acturus ſim, oportet ab ouo, vt dicitur, eius maiores numerare & ad falſos illos deducere & reuocare. Nam nō ſolum de Chriſto, ſed de vniuerſis populi Iſraelitici ducibus verum eſt, quod Auguſti. ſcriptum reliquit, lib. 7. q. in librum Iudicum. q. 2. Non ſolet, inquit, duces nominare ſcriptura cum conſtituuntur, niſi commemorata origine parentum aut maiorum. Hæc ille. Nec ſolum de ducibus verum eſt, ſed de omnibus claris viris recipiendum eſt. Quod in nonnullis nonnunquam fuiſſe omiſſum, non videtur myſterio vacare, atque ideo illorum virorum quorum nomina in ſcripturis prætermiſſa vt ab antiquis patribus tradita nobis ſunt, non pigebit referre, ne quid deſit curioſitati, vt Melchiſedech vocatur à Paulo ad Hebræos ſcribenti, ἀμήτωρ, καὶ ἀπάτωρ, καὶ ἀγενεαλόγητος, nō quod patre, matre aut maioribus caruerit, ſed quod illorum nomina in diuinis ſcripturis non tradantur. Porrò illorum nomina ne perpetuo hominibus laterent, ſcripta reliquit, ſanctiſſimus & doctiſsimus vir Epiphanius. lib. 2. adverſus hæreſes, in hæreſi, Melchiſedechianorum, ſic inquiens. Παρά τισι τοῦ Μελχισεδὲκ ὁ πατήρ τε καὶ ἡ μήτηρ ἐμφέρεται. οὐκ ἔχει δὲ κατὰ τὰς ῥητὰς γραφὰς καὶ ἐνδιαθέτους. εἶχον δέ τινες ἱστορεῖν ἀπὸ καλεῖσθαι αὐτοῦ πατέρα, μητέρα δὲ ἀσταρώθ, τὴν καὶ ἀστερίαν. Hoc eſt. A nonnullis nomen patris & matris Melchiſedech memoriæ proditum eſt. (Nam in ſcripturis ab eccleſijs receptis nullibi inueniuntur.) Ferunt enim illi, patrem eius Eraclan fuiſſe vocatum, matrem vero Aſtaroth, aut iuxta alios Aſterian, & verſus finem illius capitis recitat opinionem Iudæorum afferentium cauſam ob quam parentum eius nomina omiſſa ſunt. τοιαῦται καὶ

Duces Iſrael.

Melchiſedech patres qui.

Epiphanius

εχουσι

σκουσι τὸν τοιοῦτον, δίκαιον μὲν ἦναι, καὶ ἀγαθὸν, καὶ ἱερέα τοῦ ὑψίστου· διὰ δὲ τὸ γὸν εἶναι πόρνης φασι, τὴν μητέρα αὐτοῦ μὴ ἐγγεγράφθαι, μηδὲ τὸν πατέρα αὐτοῦ γινώσκεσθαι. ἐξέπεσε δὲ καὶ τούτων ὁ λῃρώδης λόγος. καὶ γὰρ καὶ ῥαχὰβ πόρνη ὑπῆρχε, καὶ ἔστι γεγραμμένη, καὶ ζαμβρὴ πορνεύσας γέγραπται. καὶ χασβιβὴ μετ' αὐτοῦ καὶ παραλλοτρία οὖσα, καὶ οὐκ ἀπὸ γένους Ἰσραὴλ ἀναγωμένη. Hoc eſt, Iudæi affirmant hunc Melchiſedech iuſtum virum & ſanctum & altiſsimi ſacerdotem fuiſſe, & parentum illius nomina ideò ab ſcripturis neglecta fuiſſe, quia ex ſcorto natus eſſet. Sed ineptus eſt talis ſermo. Nam Rahab meretrix erat, & eius meminit ſcriptura, & Zambri fornicatus eſt cum Cozbi Madianitide, & nomen illorum non fuit omiſſum, quamuis illa eſſet alienigena, nec ex Iſrael originem duceret.

Numerorũ 25.

Et poſtquam de Melchiſedech ſermonem abſoluiſſet, ſubdit Epipha. πόσοι δὲ ἄλλοι οὐ γενεαλογοῦνται κατὰ τὸ φανερώτατον, Δανιὴλ, Σεδράχ, Μισάκ, Ἀβδεναγώ, ἡλίας ὁ θεσβίτης καὶ ἐν πάσαις ῥηταῖς βίβλοις οὐδαμοῦ ἐμφέρονται τούτων οἱ πατέρες τε καὶ μητέρες, εὑρήκαμεν ἐν παραδόσεσι τοῦ Δανιὴλ τὸν πατέρα σαβρὰν καλούμενον, ἠλίας ὁ θεσβίτης ἀδελφὸς γέγονεν ἰωδαὲ τοῦ ἱερέως, ἐξ ἱερέων οὖν καὶ αὐτὸς ὑπάρχων, υἱὸς δὲ τοῦ ἀχιμαὰμ, ἀχιμαὰμ δὲ, υἱὸς τοῦ σαδούκ, σαδοὺκ δὲ τοῦ ἀχιτώβ, ἀμορία, ἀμορίας υἱὸς τοῦ μωρία, μωρίας τοῦ ζαζᾶ τοῦ ἀζία, ἀζίας τοῦ φινεές, φινεὲς υἱὸς τοῦ ἐλεάζαρ. ἐλεάζαρ υἱὸς τοῦ ἀαρών, τοῦ ἱερέως δηλονότι. ἀαρὼν υἱὸς τοῦ ἀμράμ, ἀμρὰμ τοῦ καάθ, καὰθ τοῦ λευί, λευὶ τρίτος υἱὸς ἰακώβ, ἰακὼβ δὲ ἀδελφὸς μὲν ἡσαῦ, παῖς δὲ τοῦ Ἰσαάκ, υἱὸς τοῦ ἀβραάμ. Hoc eſt. Sũt ne alij quorum genealogia non tradita ſit apertè, Danielis, Sidrach, Miſach, Abdenago, & Eliæ, quorum parentes in diuinis ſcripturis nullibi inueniuntur. In traditionibus tamen maiorum Danielis patrem appellatum fuiſſe Sabram legimus. Eliæ vero generatio ſic habet. Elias Thesbites habuit fratrem Iodae ſacerdotem, ex quo manifeſte colligitur fuiſſe ipſum ex ſacerdotali genere progenitum, erat Elias Achimaam filius, & Achimaam vero Sadoci, Sadoc verò Achitobi, filij Amoriæ, Amorias filius erat Moriæ, Morias vero Zazæ, filij Aziæ, Azias ipſius Phinees filius Eleazari, Eleazar filius erat Aaron ſummi ſacerdotis. Aaron filius erat ipſius Amrã, Amrã ipſius Caath, Caath verò Leui, Leui verò tertius erat ex filijs Iacob. Iacob quidem frater erat Eſau, & Iſaac filius, qui erat filius Abraham.

Danielis pater quis.

Eliæ generationis ſeries.

De tribus pueris ad hunc modum ſcribit. φύσει δὲ τῶν τριῶν παίδων, σεδράχ, μισάκ, ἀβδεναγώ, οὔτε ἐν ἀποκρύφοις, οὔτε ἐν παραδόσεσιν εὕρομεν. Hoc eſt. Patres naturales trium puerorum, Sidrach, Miſach, Abdenago, nec in reconditis libris nec in traditionibus vnquam inuenimus. Lege eundem in libro de vitis patriarcharum. Apud Romanos etiam aliquorum Illuſtrium virorum patres nunquam cogniti ſunt, vt Catonis & Marij, vt inquit Ælianus lib. 12. Variæ hiſtoriæ.

Trium puerorum maiores ignoti

Ad generationem Chriſti enarrandam accesſuri, vt ordine claro & expedito progrediamur, oportet hac diſtinctione vti, ex Theophilacto deſumpta (in comment. epiſtolæ ad Rom. capit. 1. in huius loci expoſitione. Qui natus eſt ex ſemine Dauid ſecundum carnem.) dicenti. Hic perſpicue duas generationes ob oculos ponit Paulus, per hoc quod ait, de filio ſuo, (hoc eſt Deo,) ſupernam generationem, per hoc autem quod apponit ex ſemine Dauid, inferiorem hanc humanam, intelligens. Item Hieronym. Matth. 1. Duplex eſt generatio. prima diuinitatis, de qua Iſaias ait. Generationem eius quis enarrabit? alia eſt humanitatis, qua Chriſtus carnem aſſumpſit, de hac ait Matthæus. Liber generationis Ieſu Chriſti. A carnalibus autem cœpit euangeliſta, vt per hominem, Deum dicere incipiamus. Item Iſaiæ. 53. in expoſitione huius loci. Generationem eius, ait. Hoc dupliciter intelligitur. Aut enim de diuinitate eius accipiendum eſt, quod impoſsibile ſit diuinæ natiuitatis noſſe myſteria. De qua ipſe loquitur in Prouerbijs. Ante omnes colles generauit me. Iuxta illud quod alibi legimus. Quis cognouit ſenſum Domini, id eſt nullus. Aut de partu virginis, quod difficulter poſsit exponi. Denique cum Mariæ diceretur ab angelo. Concipies & paries filium. Illa reſpondit. Vnde mihi hoc, quia virum non cognoui? Cui rurſum angelus, Spiritus ſanctus veniet ſuper te, vt vel ab Angelo vel ab euangeliſta tantum natiuitatis huius ſacramenta dicantur. Cuius narrator rariſsimus eſt, ſecundum illud. Quis ſapiens & intelliget hæc? Auguſt. quoque lib. 2. de conſenſu euangeliſtarum ca. 1. ait Matthæus in exordio ſuo ſatis oſtendit generationem Chriſti ſecundum carnem ſe ſuſcepiſſe narrandam. Secundum hanc quidem Chriſtus filius hominis eſt, quod etiam ipſe ſe appellat, commendans nobis quid miſericorditer dignatus

Duplex Chriſti generatio.

Iſaiæ. 53.

Locus Iſaiæ expoſitus.

Prouer. 8.

Oſeæ. 14.

tus ſit eſſe pro nobis. Nam illa æterna generatio, ſecundum quam filius Dei vnigenitus eſt ante omnem creaturam, quia omnia per ipſum facta ſunt, ita ineffabilis eſt, vt de illa à propheta dictum intelligatur. Generationem eius quis enarrabit? Deniq; Chryſoſto. ho. 2. in Matt. ait. Duplex eſt facta generatio, prima huic noſtræ ſimilis, altera noſtram naturam eminenter excedens. Quod enim natus ex fœmina eſt, nobis competit, quod verò non ex ſanguine, nec ex voluntate viri aut carnis, ſed ex Spiritu ſancto, aliam nobis ſublimiorem futuramque generationem prodit, quam nobis ex ſpiritu gratuito conferet.

Ioann. 1.

Maiores Chriſti, à primo parente vſque ad ipſum, ſexagintaduo ſupputantur, quos ſummatim enumerat Epiph. libr. 3. aduerſus hæreſes. ca. vlti. quod inſcribitur. Σύντομος ἀληθὴς λόγος περὶ πίστεως καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς ἐκκλησίας cũ ait, ἑξήκοντα καὶ δύο γενεαὶ καὶ πατριαρχίαι ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τοῦ Χριστοῦ ἐμφέρονται διὰ τῶν ὀνομάτων τῶν ἐντελεστέρων ἀνδρῶν, πρὸς τὸν θεὸν τὴν γνῶσιν ἐσχηκότων, ἢ δι᾽ ἑτέραν τινὰ ἀρετὴν τὴν βασιλικήν τε δόξαν καὶ ἐμβριθείαν μετεσχηκότων, ὁ κατάλογος τοῦ ἀριθμοῦ ἐμφέρεται ἄχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας. καὶ γὰρ γενεαὶ παρεληλύθασιν ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τοῦ Νῶε δέκα καὶ ἀπὸ τοῦ Νῶε ἄχρι τοῦ Ἀβραὰμ ἄλλαι δέκα, ἀπὸ δὲ τοῦ Ἀβραὰμ ἄχρι Δαβὶδ γενεαὶ ιδ. ἀπὸ Δαβὶδ ἕως τῆς αἰχμαλωσίας, γενεαὶ ιδ. καὶ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἕως τοῦ Χριστοῦ γενεαὶ ιδ. ὡς εἶναι ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ ἄχρι Χριστοῦ ἑξήκοντα δύο γενεάς. αἱ τινες ἑξήκοντα διὰ τὴν συντομίαν ἠρίθμηνται. καὶ γὰρ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἑβδομήκοντα δύο στελεχῶν φοινίκων ὑπαρχόντων, ἑβδομήκοντα ἡ γραφὴ ὠνόμασε. καὶ εἰς τὸ ὄρος προσκεκλημένων ἑβδομήκοντα, ἑβδομήκοντα δύο εὑρίσκονται σὺν τῷ Ἐλὰδ καὶ Μωδὰδ. καὶ ἑβδομήκοντα δύο ἑρμηνεύσαντες ἐπὶ Πτολεμαίου. διὰ δὲ τὴν συντομίαν, εἰώθαμεν λέγειν τῶν ἑβδομήκοντα τὴν ἑρμηνείαν. Hoc eſt, ab Adam vſque ad Chriſtum ſexaginta duas generationes decurriſſe legimus, nimirum tot quot patriarchæ, qui aut eximia ſanctitate, aut regni dignitate pollebant, extiterunt. Nam ab Adam vſque ad Noe decem ſupputantur generationes, à Noe ad Abraham vſque totidem, ab Abraham vſque ad Dauid generationes. 14. à Dauid vſque ad Babylonicam captiuitatem quatuordecim ſimiliter, à captiuitate vſque ad Chriſtum. 14. Atque ita ſi ab Adam vſque ad Dauid omnes generationes ad ſummam reuocemus, ſexagintaduas inuenimus generationes, quas tamen ſexaginta ſcriptura vocauit, breuitatis curam gerens, veluti in deſerto. 72. erant palmæ, & 70. tantum ſupputantur, & ſeptuaginta ſenes in montem aſciti ſunt, cum eſſent ſeptuagintaduo cum Elad & Modad, ſub Ptolemæo ſeptuaginta duo numerantur interpretes fuiſſe, & ob breuitatem conſueuimus appellare interpretationem ſeptuaginta. Aut vt ex eodem Epiphanio libr. 1. contra hæreſes. tom. 1. & ex Ancyroto, colligi poteſt, ad hunc modum iſtæ ætates aut generationes poſſunt ſupputari. Ab exordio mundi vſque ad diluuium deuolutæ ſunt decem generationes, ex quibus ſeptimum locum occupat Henoch, de quo dicitur in epiſtola Iudæ, Prophetauit autem de his ſeptimus ab Adam Henoch. illorum ſeries ſic diſponenda eſt. Adam, Seth, Enos, Cainan, Malaleel. Iared, Henoch, Mathuſala, Lamech, Noe. Iſtæ decem generationes ad Diluuium vſque pertingunt, & iuxta Ioſephum, lib. 1. Antiqui. ca. 4. ampleẽtuntur duo millia annorum, & ſexcentos &. 56. Verum iuxta Epiphanium. lib. 1. aduerſus hæreſes, parum poſt principium. Numeros annorum iſtarum generationum eſt, duo millia annorum & ducenti ſexagintaduo anni. Iſtæ enumerationes multum inter ſe diſſident. ob corruptionem quæ in libris Grecorum & Latinorum inoleuit. De qua re diſputat Augu. lib. 15. de Ciui. ca. 10. & S. Euche. in Gen. Volo tamen in ſtudioſorum gratiam vniuerſas generationes mundi in quatuor ſtatus diuiſas, percurrere, ex eodem Epipha. in citatis locis, qui ſic ſe habent. Primus ſtatus hominum incipiens à creatione mundi, ad diluuium vſque peruenit, & vocabatur Barbariſmus, eo quod nulla lex eſſet tunc diuina hominibus lata aut promulgata. Secundus ſtatus à diluuij tempore vſque ad Babylonicæ turris ædificationem, & adhuc ad Serug vſque protenditur, qui poſt turris ædificationem duas vixit generationes. Hic ſtatus appellatus fuit Scythiſmus, qui hinc nomen traxit, quod illi qui tunc viuebant à diluuij inundatione fugientes, & in loco tuto ſe recipientes, ex Armenia profecti ſunt, & vtramque Scythiam occuparint. Tertius ſtatus à Serug vſque ad Abraham, vocatus fuit Græciſmus, in illo idolorum cultus repertus eſt, non quidem ex lapide & auro factorum, ſed penecillo in parietibus depictorum. Nam parum poſt à Thare

Ab Adã vſque ad Noe decem ſunt generationes, à Noe ad Abrahã decem generationes.

Num. 11.

Decẽ generationes à Noe ad diluuiũ vſq; Sem, Arphaxad, Sale. Heber. Paleg, Reu, Sarug, Nachor. Thare Abraham.

Mundi barbariſmus.

Scythiſmus

Græciſmus.

Aug. arbitrat Thare inſignis pietatis fuiſſe virum lib. 16. de ciui. dei. c. 13. de hoc lib. 10. Reg. 21.

Iudaiſmus.

à Thare Abrahæ parente, qui figulinam artem exercebat, ex luto ſimulacra facta ſunt, Deinde Abraham Iudaiſmi fecit initium, viceſima ab orbe condito generatione, hi poſtea mutato nomine Hebræi, deinde Iſraelitæ vocati ſunt, poſtquam Iacob angelo ſuperato, Iſrael ſibi & poſteris, nomen inuenit. His ſtatibus, quartus auguſtior & excellentior ſucceſsit, nempe Iudæorum ſpiritualium, qui circunciſionem præferunt non in carne ſed in ſpiritu. Hi ſtatim Galilęi, ſuccedente tempore à Chriſto redemptore, Chriſtiani vocati ſunt. Hæc ſtatuum diſtributio poteſt ex Paulo ad Col. 3. elici. inquit enim. Vbi (id eſt in noua creatura) non eſt gentilis & Iudæus, circunciſio & præputium, Barbarus & Scytha, ſeruus & liber. & ad Rom. 1. Græcis ac Barbaris, ſapientibus & inſipientibus debitor ſum. Sapientes vocat Iudęos, inſipientes vero Scythas.

Cur euãgeliſta recenſent Chriſti generationem.

Quæres fortaſſe, quo conſilio ducti euãgeliſtæ, generationũ ſeriem inſtituerint recenſere. Huius rei cauſam affert Chryſoſto. ho. 4. in Matthæ. his verbis. Vt, videlicet, ex enumeratione generationum, ſtudioſum auditorem excitent ad temporum ſupputationem, oſtendentes hunc eſſe Chriſtum à prophetis prædicatum. Cum enim generationum numerum percurreris, & didiceris, ipſum eſſe qui ante promiſſus eſt, facile ſuſcipies, quod in Chriſti natiuitate accidit. In annorum itaque enumeratione admonet auditorem, vt credat, quod ille ſit quem patriarcha Iacob promiſit, affuturum, deficientibus ex Iuda principibus. Quem etiam Daniel poſt illas hebdomadas venturum eſſe prædixit. Quod ſi aliquis illos annos, qui in hebdomadarum numero Danieli ab angelo numerati, ab inſtauratione Ieruſalem voluerit ſupputare, & ad ipſius natiuitatem numerando deſcẽdere, videbit hos Matthæi annos, illis qui à Daniele ſignati ſunt, conuenire.

Geneſ. 49.

Hebdomadarum initium iuxta Chryſoſto.

Cur Matt. non narrauit continẽter. 42. generationes.

Cur Matthæus neglexit complecti omnes Chriſti generationes ſub quodam certo numero, & integro, ſed illas in tres partes diuiſit. Qua de re Chryſoſto. hom. 4. in Matth. ad hunc modum ſcribit, omnium generationum ſeriem in tres partes diuiſit Matthæus, oſtendens quod nec mutatis quidem politijs, ille vnquam populus ſit melior effectus. Sed ſiue Ariſtocratiæ, ſiue regno, ſiue oligarchiæ pareret, in eadem morum prauitate permanſerit. Et neque cum ducum, neque cum regum, neque cum ſacerdotum poteſtate regeretur, ad ſtudium virtutis acceſſerit. Item in 2. opere titulo Chryſoſt. in Matthæ. ho. 1. in huius loci expoſitione, omnes ergo generationes, &c. ſic legimus ſcriptum. Quum potuiſſet euãgeliſta breuiter numerum generationum explicare, dicens, ab Abraham vſque ad Chriſtum generationes ſunt. 42. qua ratione ter generationes præcidit, & in tres partes diuiſit, per generationes quatuordecim? Quia ter completis. 14. generationibus, mutatus eſt Iudæis reipublicæ ſtatus. Ab Abraham enim vſque ad Dauid fuerunt ſub iudicibus, à Dauid vſque ad tranſmigrationem Babylonis, ſub regibus, à tranſmigratione vſque ad Chriſtum, ſub Pontificibus. Hoc ergo vult monſtrare, quoniam ſicut ſemper ter completis quatuordecim generationibus, mutatus eſt hominum ſtatus, ſic completis quatuordecim generationibus, à tranſmigratione vſque ad Chriſtum, neceſſe eſt à Chriſto mutari ſimiliter hominum ſtatus, quod & factum eſt. Poſt Chriſtum autem iam non ſub iudicibus multis, nec ſub regibus multis, nec ſub Pontificibus multis ſumus. Sed omnes generationes ſub vno Chriſto & iudice & rege & pontifice factæ ſunt, quia trium illorum ſtatuum ſolus habuit dignitatem. Vnde quoniam & Iudices & reges & Pontifices, per ter, tres Chriſti dignitates præfigurabãt, ſemper principia eorum in figura fuerũt Chriſti. Primus iudicum Ioſue. Primus regum Dauid. Primus pontificum Ieſus filius Ioſedech. Hos in figura Chriſti fuiſſe dubitat nemo. Qua ratione quadraginta duæ generationes ponuntur Chriſti, ſecundum carnem naſcentis in mundum. Reſpondet. Quadragintaduo enim, ſex ſeptimanarum numerus eſt. Sex autem numerus, operis & laboris eſt, quoniam in ſex diebus natus eſt mundus, qui poſitus eſt in labore, opere & dolore. Conuenienter ergo Chriſti naſcentis in mundum ad laborem & dolorem, quadraginta duæ generationes ponuntur, myſterium continentes operis & laboris. Hæc ille. De ſanctis illis, qui typum domini præferebant, dictum eſt à nobis cum agebamus de nominibus diuinis & de citationibus & allegorijs & quæ dicenda de illis ſuperſunt ſuis in locis à nobis differentur.

Ioſue.

Dauid.

Ieſus filius Ioſedech.

Numerus ſenarius laboris eſt.

Deinde quæro, cur hi duo patres Chriſti, nempe Abraham & Dauid potiſsimum electi ſunt, vt in generationum capite conſtitueren-

Cur origo generationũ ab Abrahã & Dauid petita ſit.

tuerentur. Ideo, (vt dicitur homil. 1. ſecundi operis titulo Chryſoſto. in Matth.) Abrahæ & Dauid Chriſtus vocatur filius, quia Chriſtus tres dignitates erat habiturus, regis, prophetæ, & ſacerdotis. Abraham enim duas habuit dignitates. Propheta enim fuit & ſacerdos. Sacerdos, ſicut Deus dicit ad illum. Geneſ. 15. Accipe vaccam triennem. Propheta ſicut ait dominus ad Abimelech de illo. Propheta eſt, & orabit pro te. Rex autem fuit, ex Dauid ducens originem. Ideò ergò amborum filius nominatus eſt, vt vtriuſque patris triplex dignitas, originali iure cognoſceretur in Chriſto, aut vt Chryſoſto. ait, ſecunda in Matthæum homilia Ideo iſti duo primo ponuntur loco, quia erant maximè memorabiles. Ille quidem quod rex & propheta. Hic verò quòd propheta & patriarcha, aut iuxta Hieronymum Matth. 1. ideo cæteris prętermiſsis horum filium Chriſtum nuncupauit, quia ad hos tantum facta eſt de Chriſto promiſsio, vt etiam ait Euthy. in procemio Matt.

Dauid præponit in generatione à Matth. ipſi Abrahæ.

Cur, ex his duobus viris, Dauid qui multo recentior, & ætate minor fuit quàm Abraham, primum locum occupauerit, & poſt illum, Abraham ſequatur. Quia. (vt ait Chryſoſto. homil. 2. in Matth.) omnium ore verſabatur Dauid, tam ob inſigne honoris & gloriæ, quàm ob ipſius quoque temporis ſpatia iunctiora. Et ſi enim vtrique promiſerat Deus, ſed illud quaſi antiquum, reijciebatur, hoc vero quaſi recens, ab omnibus celebrabatur. Vnde Iudæi Ioa. 5. dicunt, Nõne ex ſemine Dauid, & Bethlehem caſtello (vnde erat Dauid) venit Chriſtus. Et omnes Chriſtum filium Dauid vocabant. Et Ezechiel ait. Protegam ciuitatem iſtam, propter Dauid ſeruum meum. Secundam adducit cauſam, quare Dauid primo loco ponatur, auctor ſecundi operis titulo Chryſoſto. in Matth. Homi. 1. Quia, inquit, cum propoſitum eſſet euangeliſtæ ex Abraham generationem domini numerare, ſi prius dixiſſet eũ filium Abrahæ, poſtea autem Dauid, neceſſe habuit iterum reuerti ad Abraham, & in ipſo loco bis eum numerare. Et ſumpſit niſi fallor auctor ille ex Hierony. Matth. 1. cuius hæc ſunt verba. Filij Dauid, filij Abraham. Ordo præpoſterus, ſed neceſſario commutatus. Si enim primo poſuiſſet Abraham, & poſtea Dauid, ruſus ei repetendus fuerat Abraham, vt generationis ſeries texeretur. Additur tertia ratio in illo ſecundo opere, cur primo loco ſit Dauid cõſtitutus. Quia regni dignitas maior eſt quam naturæ. Nam & ſi Abraham præcedebat tempore, Dauid præcedebat dignitate. De hac re nonnulla ſcripſimus in titulo de ordine narrationis ſcripturæ.

Præponitur Dauid. Abrahæ ne generationis cõtextus interrũperetur.

Diximus ſuperius ad hos duos viros promiſsiones eſſe factas ac Chriſtum ex illorum ſemine eſſe naſciturum. Sed quæres quibus in locis hoc pollicitus illis ſit dominus. Primo Pſalm. 131. Iurauit dominus Dauid veritatem, & non fruſtrabitur eum, de fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam, & Pſalm. 88. Semel iuraui in ſancto meo, ſi Dauid mentiar, ſemen eius in æternum manebit, & thronus eius vt ſol in conſpectu meo, & Iſaias. Egredietur virga de radice Iſai, & flos de radice eius aſcendet, & Lucas & Matthęus demonſtrant Ioſeph è ſtirpe Dauid deſcendiſſe. Facta fuit Abrahæ etiam promiſſio. Geneſ. 20. in ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Ad hos duos potiſsimum viros facta eſt à Deo promiſsio, vt intelligamus illas promiſsiones iam eſſe adimpletas in euangelio.

Primo tres euangeliſtæ de generatione carnali, & deinde Ioannes de æterna diſſerit.

Quæro quod fuerit inſtitutum euangeliſtarum in enarratione generationis Chriſti. Tres, (inquit Theophy. ad Roma. 1. ca.) euãgeliſtæ de ortu ac generatione Chriſti ſecundum carnem meminerunt, vt ab hac traducant auditores ad ſupremam illam generationem, de qua Ioannes diſſeruit. Siquidem & ipſe dominus, primum viſus eſt homó, deinde cognitus eſt Deus. Et rurſum in procemio Euangelij Ioannis ait. Ioannes, quæ nullus alius euangeliſta, nos docuit, ea ipſe intonare auſus eſt. Nam cum alij occupati fuiſſent in carnali ſubſtantia Chriſti explicanda, nihilque clarè dixiſſent de ſubſtantia eius, quam ante ſecula habuit, metuebatur, ne putarent Chriſtum tunc primum ſubſiſtere cœpiſſe, quando ex Maria natus eſt. Ideò Ioãnes de ſuperna generatione tractat: quamuis interim incarnationem verbi nõ relinquit intactam. Dicit enim. Verbum caro factum eſt.

De numero gñationũ à Matth. deſcriptarum

Quot ſint generationes ab Abraham vſque ad Chriſtum Hierony. ad hunc colligit modum, in libro manſionum ad Fabiolam, in procemio illius. Sicut manſiones deſerti à prima vſque ad vltimam ſunt quadraginta duæ, ita generationes de quibus Matth. loquitur, ſunt. 42. Ab Abraham vſq; ad Dauid gene-

generationes. 14. à Dauid vſq; ad tranſmigrationem Babylonis. 14. generationes, à tranſmigratione Babylonis vſque ad Chriſtum, generationes quatuordecim, id eſt, ſimul generationes. 42. Per has currit verus Hebræus, qui de terra feſtinat tranſire ad cælum, & Ægypto ſeculi derelicta, terram promiſsionis ingreditur. Nec mirum ſi in illo numeri ſacramento peruenimus ad regna cælorum, ſub quo dominus à priori Patriarcha peruenit ad virginem, quaſi ad Iordanem, quæ pleno gurgite fluens, Spiritus ſancti gratijs redundat. Has generationes ſic Anſelmus partitus eſt. Omnes, inquit, generationes diuiduntur in tres teſſareſcedecades. Prima eſt ab Abraham vſque ad Dauid, ita quod Dauid ibi includitur, ſecunda à Dauid vſq; ad tranſmigrationem Babylonis, ita quod Dauid ibi non includitur, ſed in tranſmigratione ſub ea continetur. Tertia eſt à tranſmigratione vſque ad Chriſtum, in qua ſi dicamus Iechoniam bis numeratum, tranſmigratio incluſa eſt. De hoc Anſelmi dicto poſtea videbimus.

Deinde videndum in quo differat Matthæus à Luca in enarratione generationum. Qua de re hæc tradit Orige. hom. 28. in Lucam. Non æquè ab euangeliſtis natiuitatis Chriſti ordo narratur, Matthæus enim incipiens natiuitatis illius ſeriem texere, ab Abraham, vſque ad id peruenit, vt diceret. Chriſti autem Ieſu generatio ſic erat. Et deſcribit nō eum qui baptizatus eſt, ſed qui venit in mundum. Lucas vero exponens natiuitatem eius non à ſuperioribus ad inferiora deducit, ſed cùm baptizatum ante dixiſſet, vſque ad ipſum peruenit Deum. Nec eædem perſonæ ſunt in generatione eius, quando deſcendere dicitur, & quando aſcendere. Qui enim fecit eum è cælis tibi deſcendentem, mulieres non quaſlibet, ſed peccatrices, & quas ſcriptura reprehenderat, introducit. Qui vero baptizatum narrat nullius mulieris fecit mentionem. In Matthæo ergo nominãtur Thamar, quæ cum ſocero fraude concubuit. Et Ruth Moabitis, nec de genere Iſrael, & Raab, quæ vnde ſumpta ſit ſcire nequeo, & coniux Vriæ quæ violauit mariti thorum. Quia enim dominus noſter ad hoc venerat, vt hominum peccata ſuſciperet, & eum qui non fecerat peccatum, pro nobis peccatum fecit Deus. Propterea deſcendens in mundum aſſumpſit peccatorum hominum ac vitioſorum perſonam, & naſci voluit de ſtirpe Salomonis & Roboam,

Ab Abrahã cœpit Mat. quia illi promiſſio facta prius.

Matth. 1. c.

Lucæ. 3. c.

Thamar.
Ruth.
Raab.
Bethſaba.

quorum delicta conſcripta feruntur, & de cæteris, è quibus multi fecerunt malum in conſpectu Dei. Quando verò de lauacro conſcendit, & ſecundus ordo deſcribitur, nō per Salomonem ſed per Nathan naſcitur, qui eius arguit patrem ſuper Vriæ morte & ortu Salomonis. Sed in Matthæo verbum Genero. as, adiungitur, in Luca penitus ſiletur. Sic enim ait Matthæus. Abraham genuit Iſaac. Iſaac genuit Iacob, & Iacob genuit Iudam & fratres eius, Iudas genuit Phares & Zaram de Thamar, & vſque ad finem, genuit, ſemper apponitur. In Luca verò vbi de lauacro conſcendit, Ieſus filius dicitur. Sicut putabatur filius Ioſeph, & in tam multa ſerie nominum, excepto quod putabatur filius Ioſeph, generationis nomen ſcriptum non eſt. In Matthæo non eſt ſcriptum incipiebat, in Luca vero quia de baptiſmate conſcenſurus erat, legitur, incipiebat, ſcriptura referente. Et erat ipſe Ieſus incipiens. Quando enim baptizatus eſt, & myſterium ſecundæ generationis aſſumpſit, vt tu quoque priorem natiuitatem deſtruas, & in ſecunda regeneratione naſcaris, tunc dicitur incepiſſe. Auguſtinus quoque libro. 2. de conſenſu euangeliſtarum. capit. quarto de eadem re, ſic diſſerit. Ad hunc mundum venientem regem Chriſtum Matthæus ſuſcipiens, exorſus eſt ab Abraham, & enumerauit quadraginta homines. Ab ipſa enim gente Hebræorum cuius caput eſt Abraham, Chriſtus venit in carne. Cum enim quater denas generationes tribus Matthæus diſtinxiſſet articulis dicens, ab Abraham vſque ad Dauid generationes. 14. à Dauid vſque ad tranſmigrationem Babylonis, alias. 14. totidemque alias, vſque ad natiuitatem Chriſti, non tamen eas deduxit in ſummam, vt diceret fiunt omnes quadraginta duæ. Vnus quippe ex illis progenitoribus, bis numeratur, id eſt Iechonias, à quo facta eſt quædam in extraneas gentes deflexio, quando in Babyloniam tranſmigratum eſt. Vbi autem ordo à rectitudine flectitur, atque vt eat in diuerſum tanquam angulum facit, illud quod in angulo eſt, bis numeratur, in fine ſcilicet prioris ordinis, & in capite ipſius deflexionis. Et hoc ipſum iam præfigurabat Chriſtũ à circuncisione ad præputium migraturum, & hinc atque hinc vtriſque in ſe credentibus, tanquam lapidem angularem futurum. Sic iam non. 42. quod faciunt ter quatuordecim, ſed propter vnum

Reges impÿ in generatione Chri.

Incipiens Chriſt9, qñ dicitur.

Cõtra receptã opinio. hæc loquit Auguſt.

Ex ignorãtia linguæ Hebraicæ hæc inquit, de quo ſtatim.

ruiſſe, cum ait, quadraginta generationes, tantum à Diuo Matthæo fuiſſe numeratas. & hunc ſecutus Beda lib. 1. ſuper Lucam. cap. 10. Nam aiunt Iechoniam bis numeratum fuiſſe. Quibus Hiero. Matthæi. 1. reſpondet, inquiens. Iechonias bis ponitur apud Matthæum. Si voluerimus Iechoniam in fine *primæ Theſſaradecadis ponere, in ſequenti non erunt quatuordecim, ſed tredecim. Sciamus ergo Iechoniam priorem ipſum eſſe, quē & Ioakim, ſecundum autem filium non patrem, quorum prior per kim, ſequns per ch. & n. ſcribitur, quod ſcriptorum vitio apud Græcos Latinoſque confuſum eſt. Et iterum in Danielis comment. capit. 1. ait. Nemo putet eundē in Danielis principio eſſe Ioakim, qui in Ezechielis exordio Ioachin ſcribitur. In Daniele enim in extrema ſyllaba kim habet Iehoiakim, illic chin Iehoiachin. Et ob hanc cauſam in Euangelio ſecundum Matthæum, vna videtur deeſſe generatio, quia ſecunda τεσσαραδέκας in Ioakim deſinit, filio Ioſiæ, & tertia incipit à Ioachin filio Ioakim. Quod ignorans Porphyrius, calumniam ſtruit eccleſiæ, ſuam oſtendens imperitiam, dum euangeliſtæ Matth. arguere nititur falſitatē, & ex hoc loco Hiero. deſumpſit Chriſtianus Druthmari. Ideo verior eſt credenda Hier. ſupputatio dicentis. 42. generationes à Matth. fuiſſe numeratas. quam Augu. Hoc ſentiūt Theophy. & Euthymius, & auctor. 2. operis in Matthæ. titulo Chryſo. homi. 1. & ipſe Auguſti. non videtur abhorrere ab hac ſententia in li. quæſt. in Gene. quæſt. 121. Si hanc ſolutionē Hiero. intellexiſſet auctor ille ſecundi operis in Matthæ. titulo Chryſo. ho. 1. quem tamen latinè ſcripſiſſe arbitror, nunquam dixiſſet fuiſſe eundem Iechoniam, qui in primo & ſecundo loco collocatur, ait enim. Iechonias iſte, (qui eſt filius quidem Ioachim, nepos autem Ioſiæ, ſublato patre ſuo Ioachim de numero regum, ipſe poſitus eſt pro eis quaſi filius Ioſiæ) & bis nominatur in Euangelio, ſemel quidem ante tranſmigrationē, videlicet pro nomero. 14. Iterū autē nominatur poſt tranſmigrationem, quaſi pro numero primo, hoc modo, Ioſias genuit Iechoniam, videlicet decimus quartus. Iechonias autem poſt tranſmigrationem Babylonis genuit Salathiel, videlicet quaſi primus. Et inuenitur hic Iechonias duorum numerum habere, patris ſui & ſuum. Hic enim Iechonias cum eſſet vnus, duas habuit conditiones, fuit enim & rex ante tranſmigrationem, & rex conſtitutus à populo Dei, factus eſt autem priuatus poſt tranſmigrationem, quaſi ductus captiuus. Ideò ante tranſmigrationem quidem computatur inter reges quaſi rex, poſt tranſmigrationem computatur inter prioatos, vt priuatus, nec obeſt quod filius Ioſiæ dictus eſt, cum ſit nepos, quoniam & nepotes rectè filij appellantur. Similiter ratio illa, quæ ab Auguſtin. allata eſt, facilè labefactari poteſt. Præterea quod dicit Auguſtin. eodem loco. quod Natham ille qui in generatione ponitur à Luc. fuerit propheta qui reprehendit Dauid de adulterio. 2. Reg. 12. falſum videtur. Nam tunc nullum filium ex Bethſabee progenuerat Dauid. lege. 1. Paralipo. capit. 3. & Damaſce. lib. 4. capit. 15. & Augu. 2. Ret. cap. 16.

**Fortè ſecūda, legendū*

Prophyrius

Auctor ſecūdi operis in Matth. titu. Chryſo. notatus.

Deinde videtur quod à captiuitate Babylonica vſque ad Chriſtum non ſunt deuolutæ generationes. 14. imo ſi res altius expendatur, nec tredecim reperientur. Cui quæſtioni ſic reſpondet Euthy. in procemio in Matthæo. In tertia, inquit, parte, Matt. duodecim. ponit perſonas, & ait qoatuordecim eſſe generationes. Ideo quia ipſum tranſmigrationis tempus in ordine generationis ponit, & ſimiliter ipſum Chriſtum, ſicut magnus docet Chryſoſt. Conſentit Theophy. in comment. Matthæi cap. 1. Vbi, inquit, ſunt à demigratione Babylonica vſque ad Chriſtum generationes. 14. cum tredecim tantum perſonæ reperiantur? ſi quidē mulier in genealogia recēſeretur, poſſemus & Mariā connumerare, & cōplere numerū, nunc autē mulierē diximus ad genealogiā nō pertinere, quomodo igitur dicitur hoc? dicunt quidam, quod demigrationē poſuerit, ceu perſonę ordinē occupantem, & Chriſ. ho. 4. in Matt. quærit, qua ratione in vltima generatione cū. 12. ſolū poſuiſſet generationes, quatuordecim eas eſſe memorat? Mihi videtur captiuitatis tempus in generationum ordine collocaſſe, & ipſe Chriſtus, vnius numerum generationis implere.

Porrò hęc à veritate longè abſunt. Nec mirum eſt illos ſcopum non attigiſſe, cum linguæ Hebraicæ ſubſidio deſtituerentur, ex cuius cognitione facilè erat percipere Ioachim ſecundæ & tertiæ teſſaradecadis nō eūdem eſſe. Et ideo accedamus ad Hierony. ſententiam dicentem Matt. 1. Numera à Iechonia vſque ad Ioſeph. & inuenies generationes tredecim, quartadecima ergo generatio

In ipſum Chriſtum reputabitur.

Cur in ſecunda generationum ſerie à Matthæo enarrata à Dauid vſque ad tranſmigrationem in Babylonem, quatuordecim generationes numerantur, cum iuxta hiſtoriæ veritatem ſint decem & ſeptem? De qua quæſtione ſic diſſerit Orige. capit. 1. comment. in epiſto. ad Roma. in huius loci expoſitione.

Deſtinatus filius Dei. Quæſtio eſt, quomodo Chriſtus deſcendat ex ſemine Dauid? quẽ conſtat non eſſe ex Ioſeph natum, in quem ſeries ex Dauid deſcendentis generationis adducitur. Reſpondetur à noſtris, quod Maria deſponſata erat Ioſeph, antequam conuenirent, inuenta eſt in vtero habens de Spiritu ſancto. Secundum legem ſine dubio contribuli ſuo & cognato coniuncta eſt, & quamuis dicatur ab angelo ad eam, Eliſabeth cognata tua & ipſa peperit filium in ſenectute ſua, Eliſabeth autem ex filiabus Aaron eſſe dicitur, tamen affirmabitur à noſtris, quod cognationis nomen non ſolum ad contribules, ſed ad omnes qui ſunt ex genere Iſrael poſſit aptari. Vnde Paulus de omnibus ſimul dicit. Qui ſunt cognati mei ſecundum carnem. Verum quam hæc ſint valida, probato qui legis. Nobis hæc intelligenda ſecundum allegoricam rationem videntur, ſecundum quod nihil obeſt, quod Ioſeph pater Chriſti dicitur cum omnino non ſit eius pater. Quia in generationibus, à Matthæo refertur, quod Ioſaphath genuit Ioram. Ioram genuit Oziam. In quarto autem Reg. libro ſcriptum eſt, quod Ioram genuerit Ochoziam, & Ochozias genuerit Ioas, & Ioas genuerit Amaſiam, Amaſias verò genuerit Azariam, ipſum qui interdum Ozias nominatur, & Azarias genuerit Ioatham. Hic ergo Ozias qui & Azarias, cum tertio Regum lib. dicatur Amaſiæ eſſe filius, à Matthæo filius Iorę ſcribitur, tribus in medio generationibus prætermiſsis. Cuius rei differ-tio non ſecundum hiſtoriam, ſed ſecũdum ſpiritualem intelligentiam conſtat, quæ non eſt nunc nobis in tranſitu pulſanda. Interim ſufficit nobis ad eos qui aduerſantur reſpondere, quod ſicut Ieſus, Ioſeph filius eſſe dicitur, ex quo non eſt generatus, & Ozias genitus ex Ioram, ex quo non eſt genitus, ita ex ſemine Dauid ſecundum carnem Chriſtus poteſt accipi, vt quicquid rationis in Ioram aliquis protulerit & in Ioſeph, hoc & in Dauid ſuſcipiendum dicamus. Hactenus Origenes: cuius ſententia omnino reijciendà eſt, prout ex ſupradictis in hoc cap. ſatis conſtat. Item Hieron. Matth. 1. ait. Matthæus inquit Ioram genuit Oziam, Ozias genuit Ioatham. At in. 4. Regum volumine legitur, de Ioram Ochoziam fuiſſe generatum, quo mortuo, Ioſabeth filia regis Ioram, ſoror Ochoziæ, tulit Ioas filium fratris ſui, & eum internecioni quæ exercebatur ab Athalia, ſubtraxit, cui ſucceſsit in regnum filius eius Amaſias, poſt quem regnauit Azarias eius filius, qui appellatur & Ozias, cui ſucceſsit Ioatham filius eius. Cernis ergo quod ſecundum fidem hiſtoriæ, tres reges in medio fuerint, quos Matthæus prætermiſit. Ioram quippe non genuit Oziam, ſed Ochoziam & reliquos quos commemorauimus. Verum quia Euangeliſtæ propoſitum erat tres teſſaradecades in diuerſo temporum ſtatu ponere, & Ioram generi ſe miſcuerat impijſſimæ Iezabel, idcirco vſq; ad tertiam generationem eius memoria tollitur, nec in ſanctę natiuitatis ordine ponitur. His ſimilia verba leges apud Chriſtianum Druthmari, & apud Hilarium, canone. 1. in Matth. & apud Anſelmum Matth. 1. Item Ioſias genuit Ioacim, Ioacim, Iechoniã 4. Reg. 23. 24. Iechonias hic & 1. Paralip. 3. ſic vocatur. Sed. 4. Reg. 24. Ioachin.

Filius.

Præterea non immerito quæritur, cur multo plures perſonæ aſſumantur ad Chriſti generationem contexendam à Luca quam à Matthæo. Auguſtinus hanc quæſtionem ſic diſſoluit in lib. q. in Geneſ. q. 121. inquiens. Non eſt mirum quod numerantibus in Gene. 36. ab Abraham per Eſau patrem gentis Edom, atque per Rahuelem filium Eſau, & Zaram filium Rahuelis, & Iobab filium Zara, cui Iobab ſucceſsit in regno Balach, qui primus in terra Edom rex fuiſſe commemoratur, vſque ad vltimum regem quem potuit nominare Moyſes, plures generationes inueniuntur quam numerantur ab Abraham per Iacob vſque ad Moyſen. Nam illis inueniuntur ferè duodecim, hic autem vſque ad Moyſen ferme ſeptem. Fieri enim potuit, vt ideo ibi plures numerarentur, quia citius moriendo plures alter alteri ſucceſſerunt. Sic etiam contigit, vt aliorum ordinem ſequens Matthæus ab Abraham vſq; ad Ioſeph quadraginta duas generationes enumeret, Lucas autem in ordine alio numerãs generationes, non per Salomonem ſicut ille, ſed per Nathan, ab Abraham

Mutat ordinem regũ Aug. quem tenuit Moſes. Gen. 36

Additis.20 ſunt.75.

braham vſque ad Ioſeph quinqoaginta quin que numcrat. In illo quippe ordine vbi plures nominâtur, citiùs mortui ſunt, quam vbi pauciores.

Cur ſicut Babylonicæ captiuitatis meminit Matthæus, non etiam deſcenſus in Ægyptum? Reſpondet Chryſoſt. homi. 4. in Matthæ. Quia Ægyptios non amplius timebant Iudæi, Babylonios verò expaoeſcebant adhuc. Et quod illud quidem eſſet antiquũ, hoc verò recens & nuper factum. Adde quod illuc quidem non proptec peccata abducti erant, huc vero ob ſcelera tranſlati erant.

David cur ſolus rex vocetur.

Quæro cur ſolus Dauid rex vocetuc, cum dicitur, Genuit Dauid regẽ, cum multi alij eadem pollerent dignitate. Quia primus fuit rex ex tribu Iuda. aut quia primus rex fuit ex illis qui aſſumuntur ad ſeriem generationum contexendam. Aut ita eum cognominauit Matthęus volens inſinuare, qood patriarcharum ocdo ad regalem dignitatem conſcendecit, cui ordini, per Abrahã (qui promiſsiones accepit) regnum immoutabile, & nulli viciſsitudini obnoxium promiſſum crat.

Lege S.Th. 3.par.q.31 Ar 3.ad.5

Cum in generationum ſerie vnos ſemper ab vno quoque, ſocceſſoc ponatuc, ſtudioſè obſeruandum eſt, quando pluces ponantur ſucceſſores, quam ob cauſam eos ponere euãgeliſta ſtatuerit ait Euthy. Non fruſtra plurium fit additio, ſed ſtatim cauſa perquirenda eſt. Fratrum ſiquidem Iudæ, Matthæus fecit mentionẽ, quia vnus erat Iſraeliticus populus ad duodecim cadices relatus, qui ſunt 12. filij Iacob, & videntur etiam hi quaſi progenitores Chriſti nuncupari, tanquã qui tribuum Iſraelitici generis principia ſunt à quo Iſrael natus eſt Chriſtus. Hactenus Euthy. in proœmio Matth. Et poſt pacum addit, Ideo fratrum Iudæ fecit mentionem, vt de primogenitocibus euellerct iactantiam. Quatuoc enim ex illis ex ancillis Iacob nati ſunt, & tamen nulli eorum genecis obfuit differentia, omnes namque ſimiliter, & patriarchæ fuerunt & capita tcibuum. Item Anſelmus, Matthæi. 1. Cum Abraham, inquit, plures filios habuerit, cur ſolum Iſaac ponit Matthæi, & cum Iſaac genuiſſet Iacob & Eſau, quare de ſolo Iacob meminit, cum ipſos fratres Iudæ cum ipſo Matth. in generatione computauerit? Ideo videlicet, quia Iſmaël & Eſau non permanſerunt in culto Dei, fratres verò Iudæ, in populo Dei ſunt computati, & figuca fuerunt duodecim Apoſtolorum.

Nobilitas generis de qua lib. 10 regula. 21.

Præterea Chryſo. ho. 3. in Matth. ait. Cuc cum dicit Matthæ. Iſaac genuit Iacob, nec eius fratris mentionem fecit, ad Iacob autem veniens Iudam & fratres eius annumerat? Quidam propter Eſau malignitatem. Sed ſi hoc verum eſt, cur peccatrices fœminas numecauit? Hic ſulget gloria Chriſti, non quia magnos habet progenitores, ſed quia viles. Cauſa ergo eſt, quia nihil commune habebant cum Iſraelitis, Sarcaceni. Iſmaelitæ & Arabes, & quotquot ſunt ex illis patcibus proccreati. Ideo illos reticuit feſtinans ad eos, ex quibus naſcituc Chriſtus, & vnde propagatur populus Iudęorum.

Cur dixerit Matth. genuit Iudam & fratres eius.

Adhuc etiam quæro cuc Euangeliſta Matthæus ſcripſerit, Phares Zaram de Thamac, cum Zacam ad Chriſti generationem non pertineat, iuxta omnes ſcriptores eccleſiaſticos, vno Ambroſio dempto, ſuper Lucam qui arbitratur Chriſtum deſcendiſſe, nõ tantum à Phares ſed à Zara. Cõtra quem ſic ſcribit Euthy. in proœmio Mat. Enumerat euangeliſta duos fratres Phares & Zacam, ſolum tamen Phaces accepturus erat euangeliſta in genealogia, vt pote per quem ad Dauid genus procedebat. Nunc veco cum ipſo etiã Zaram poſuit, vt typum gereret populi Chriſtiani? Siquidẽ Phares Iſraelitici populi typus erat, ſicut Zara, primùm quidẽ manũ efferens retraxit eã, deinde Phares egreſſo, tũ & ipſe integre exiuit. Ita quoq; vitę euãgelicæ, pacs quidẽ tẽporibus Abrahæ appacuit, qoa retracta, proceſsit legalis, & poſt hãc perfectè apparuit euangelica. Igitur non fruſtra Zara eſt aſſumptus. Quid tamẽ ortus iſtorum duorum fratrum portenderet, explicant ſancti doctores. Hipcęſertim. Theophy. Mat. 1. Chryſoſt. homil. 3. in Matthæ, & Hiecon. Michęæ. 2. & in epiſto. ad Gala. cap. 3. verſus finem. Abcoſius. lib. 1. de Cain. cap. 1. & 2. & lib. 3. ſuper. Lucã. & in. 2. opere titulo Chryſoſt. in Matth. homil. 1.

Refellitur Ambro. de Zarã ſentẽtia

Enthymius

Quæro pęterea cur Thamar. Raab, Ruth, vxoris Vciæ euangeliſta meminerit, cum eſſent tũ alienigenæ, tũ etiã peccatrices, omiſsis ſanctiſsimis & lectiſſimis fœminis, Rebecha, Lia & Rachel. Hanc quæſtionem ſic diſſoluit Hieco. ſupec Mat. inquiẽs. Notãdũ in genealogia ſaluatocis nullam ſanctarũ aſſumi mulierum, ſed eas quas ſcriptura reprehendit, vt qui pcopter peccatores venerat, de peccatoribus naſcens omniũ peccata deleret. Vnde Ruth, Moabitis ponitur, & Bechſabee vxor Vriæ. Et Chriſti. Druth. Peccatrices mulie-

Thamar. Raab. Ruth Vxor Vria.

Hieronym.

Vid. D. 56. cap. Dñs.

 res

res memorantur ab euangeliſta Mat. in Chriſti generatione. Vt oſtendat illum pro peccatoribus de muliere natum. Et Vrias de alienigenis erat, non de Iudæis. Qui quamuis bonus eſſet, expreſsit typum diaboli, cuius coniugio erat prius copulata eccleſia, quam Chriſtus concupiuit, cum vidit illam lauãtem, hoc eſt ſemetipſam à ſordibus ſeculi per lauacriũ dam purificantem. Addit Anſelmus aliam rationem, quæ eſt huiuſmodi. Hoc fecit euangeliſta, vt oſtenderet Chriſtum non ſolum originem duxiſſe ex Iudæis, ſed etiam ex gentibus, non de iuſtis ſolum, ſed etiam de peccatoribus. Vnde agnus paſchalis præcipitur in lege, non ſumi de ouili, vbi tantum ſunt oues, ſed ex illo vbi ſunt oues & capræ, quia naſciturus erat de iuſtis & peccatoribus. Item Euthy. in proœmio Matth. ait. Non abre Matthæus meminit quatuor mulierum, ſed quia Thamar illicite nupta erat, vtpotè ſocero ſuo coniuncta, Raab autem meretrix erat, Ruth alienigena, vxor Vriæ adultera, quemadmodum ipſarum docent hiſtoriæ. Adduxit autẽ eas in medium, vt manifeſtum fieret, Chriſtũ non erubuiſſe ab huiuſmodi deſcendere pro genitoribus, quorum vnus quidem ex illicitè nupta natus erat, ille verò ab adultera. Neque enim virtuti dedito, nocet progenitorum iniquitas. Quiſq; enim ex proprijs operibus, non alienis, probus iudicatur aut improbus. Nam ob id venit Chriſtus, non vt noſtra fugeret opprobria, ſed vt ea ſuſciperet, ſuiſque virtutibus perimeret. Vt medicus namq; aduenit Chriſtus, non vt iudex. Alia vero cauſa, eo quod Iudæi, virtutis, quæ circa animum verſatur, nulla habita cura, de progenitoribus plurimum gloriabantur. Reprimit tumorem ipſorum, oſtendens etiam illos ex illegitimis natos nuptijs, ob hanc cauſam fratrum Iudæ meminit. Quatuor enim ipſorum ab ancillis Iacob nati ſunt, & tamen nulli eorum, generis differentia obfuit: omnes namq; ſimiliter patriarchæ fuerunt, & capita tribuum. Tertia vero cauſa eſt, quod mulieres illæ fuerunt figura eccleſiæ quæ ex gentibus congregata eſt. Hæc ille. Hanc vltimam rationem attulit quoque Theophy.

In Decretis Chriſtian Druthmari

Matth. 2.

Anſelm.

Euthy.

Quod Hieron. & cæteri ſancti aſſeuerant, (ideo ſolas mulieres illaudatas in generatione Chriſti poni, vt Chriſtus ex peccatoribus naſcens, peccata mundaret orbis,) aliquibus non ſatis arridet. Nam vt ipſe ait Hiero. ideo tres reges excluduntur à generatione Chriſti, quia Ioram à cuius ſtirpe illi deſcendebãt, ſe miſcuit filiæ impijſsimę Iezabelis, ideo filij eius vſq; ad quartam generationem de genealogia Chriſti auferuntur. Ideo alij dicunt has mulieres fuiſſe recenſitas, eo quod eſſent vxores minus principales & ſecundariæ, non quia bonæ vel malę. Nam primas vxores enumerare, opus non erat, cum viro nominato, vxor quę eius eſt corpus, intelligatur fuiſſe recenſita.

De ſtirpe Raab nihil cõpertum habemus, nec exploratum, adducemus tamen quod antiqui ſcriptores ſcriptum reliquerunt. Origenes quidem homil. 28. in Lucam ait. Raab vnde ſumpta ſit, ſcire non valeo. Auctor ſecundi operis titulo Chryſoſt. in Matth. hom. 1. ait. Raab dicitur meretrix de Iericho, quæ ſuſcepit exploratores, & cum quærerentur à rege Iericho, vt occiderentur, abſcondit eos in ſuperiori parte domus ſuæ. Theophyla. quoque ſub dubio loquitur. Raab, inquit, putant quidam ſcortum, quod exploratores Ieſu Naue ſuſcepit, ſeruauitque ſuos, & ſeruata eſt ipſa. Denique Hebræi dicunt minimè fuiſſe meretricem, ſed cauponam, ad quã exploratores ſe contulerunt, vt famem ſedarent, & vires reficerent. Sed hæc ſententia falſa eſt prout conſtat ex Paul. ad Heb. 11. & Iacobi. 2. Item quare nomen matris Salomonis non exprimitur à diuo Matthæo, cum Raab, Thamar & Ruth inſerantur nomina? Quia hæ tres ſupradictæ licet criminoſæ fuerint, partubus tamen filiorum, per quos currit genealogia, non ſolum culpari, ſed etiam laudari meruerint. Hæc verò adulterio & homicidio perpetrato, Dauid regi genuit filium, intantum culpabili matrimonio, vt merito videatur in ſaluatoris genealogia omitti. Aut ne quis arbitraretur propter peccatum Dauidis à Dei promiſsione excidiſſe. Atque ad id innuendum Matth. non tã tum nomen Salomonis exprimit, ſed eundem ex adultera natum inquit. Hanc ob cauſam putant in Pſalmo dixiſſe. Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis & vincas cum iudicaris. Iuſtus vtique fuit dominus dum Dauid promiſſa ſeruauit. Nam cum homines arbitrarentur, Deum ei ademptur ũ benedictionem, ob inſignem tamen pænitentiam, quod pollicitus eſt, præſtitit, ne poſthac de Dei miſericordia diffidamus. Aut vt ait S. Thom. 3. part. q. 31. ar. 3. ad. 5. Vxor Vrię proprio nomine nõ ponitur, ſed nomine viri deſignatur, tũ ꝑpter peccatum

Ioſue. 2.

peccatum ipſius, quæ fuit adulterij & homicidij conſcia, tum etiam vt nominato viro peccatum Dauidis ad memoriam reuocetur. De peccatricibus mulieribus Lucas ſiluit, quia Chriſtum deſignare intendebat vt peccatorum expiatorem.

Quid ſignificet quod ait Matth. in transmigratione Babylonis, rectè exponit Euthymius, inquiens, circa tempus tranſmigrationis in Babylonem, ſicut male Anſelmus, qui ait, in tranſmigratione, id eſt, ad hoc vt tranſmigrarent.

Item Lucas in enarratione generationum, ait. Qui fuit Sela, qui fuit Cainā. Qui fuit Arphaxad. At nomen & generatio Cainam, vt ait Beda. lib. 1. in Lucam. cap. 3. iuxta Hebraicam veritatem, nec in Geneſi, nec Paralipomeno inuenitur. Sed Arphaxad, Sela, vel Sale filium, nullo alio interpoſito genuiſſe perhibetur. Sic enim habes. Porro Arphaxad vixit triginta annos & genuit Sale. Item in Paralip. Arphaxad genuit Sela, qui & ipſe genuit Heber. Scito ergo Lucam hanc generationem de. 70. interpretum editione ſumpſiſſe, vbi ſcriptum eſt quod Arphaxad centum & 35. annorum genuerit Cainā, & ipſe Cainan cum centum trigiota fuerit annorum genuerit Sala. Sed quid horum ſit verius, aut ſi vtrumq; verū eſſe poſſit, Deus nouerit. Nos admonemus lectorem tantam inter vtroſq; codices in ſerie temporum eſſe diſcrepantiā, vt à diluuio vſq; ad natiuitatem Abrahæ in Hebraica veritate anni. 292. In. 70. interpretum tranſlatione. mille. 77. reperiantur comprehenſi. Forte. 70. per recapitulationem addiderunt, vt Matth. in ſecunda ſerie tres generationes amputauit. Hactenus Beda, ſed ſine dubio generatio Cainan ponenda eſt, prout ponitur à B. Luca.

Præterea in quæſtione vertitur cur Mat. & Eſdræ liber, dicant Iechoniam filium fuiſſe Ioſię, Ioſias, inquit Matthęus, genuit Iechoniam & fratres eius In tranſmigratione Babylonis. At. 4. reg. 23. & 2. Paralip. 36. tres Ioſię filij, ponuntur, Ioachaz, Ioacim qui & Eliacim vocabatur, & Sedecias, qui & Matthatias dicebatur. A Ioachaz dicunt deſcendiſſe Iechoniam. Dicendum quod quem illi Ioachaz dixerunt, Matthæus Iechoniam appellat, binomyus enim erat ſicut fratres ſui. Nam quæcunque in libro Regum & Paralipomeno dicuntur, illa omnia Eſdræ liber de Iechonia dixit. Nempe quod matrem habuerit Hamital filiam Ieremiæ. & quod viginti trium annorum erat, cum regnare cœpiſſet, & tribus tantum menſibus regnauit. Igitur alius fuit Iechonias filius Ioachaz, cuius fratres nullus liber poſuit. Veriſimile eſt poſt quam Ægyptij à Nabuchodonoſor rege Babylonis fugati ſunt, tranſlatum eſſe & Iechoniam in Babylonem & in ea genuiſſe Salathiel. Ioſias, inquit Matthæus, genuit Iechoniam & fratres eius in tranſmigratione Babylonis. Certè hos ante Iudæorum in Babyloniam tranſmigrationem Ioſias genuerat. Ideo intelligamus, in tranſmigratione pro eo quod eſt, circa tempus tranſmigrationis. Meminit quoque fratrum eius, eo quod omnes ipſi ſimiliter regnauerunt, & pariter à Nabuchodonoſor captiui in Babylonem tranſlati ſunt.

Præterea ait. Matth. Salathiel genuit Zorobabel, Zorobabel genuit Abiud. Sed. 1. Paralipo. 3. dicitur. de Phadia orti ſunt Zorobabel, & Semei, Zorobabel genuit Roſellam. Nos dicimus quod Abiud alio nomine dicitur Moſellam. Deinde cum dicitur in Paralipo. quod Zorobabel fuit filius Phadię filius accipitur pro nepote frequentiſsimè in ſcripturis. nam dicere eundem eſſe, longè abeſt à vero. Anſelmus tamen ſuper Matthæum poſtquam multorum ſentētias recitauit, hæc addit. Salathiel & Phadaia eundem eſſe arbitror, quaſi binomyum, vel Salathiel & Phadaia fratres eſſe, & filios eiuſdem nominis habuiſſe, & hiſtoriographum ſecutum generationem Zorobabel filij Phadaia, non Zorobabel filij Salathiel. *Filius pro nepote.*

Annotandum eſt etiam quod Iudas genuit Phares & Zaram antequam ſe in Ægyptum conferrent Hebræi. In Ægypto verò genuit Phares Eſrom, qui alio nomine vocatur Iephone. 1. Paralipome. capi. 4. & Eſrom, Aram, qui alio nomine in libro. 1. Paralip. dicitur Ram, vt dicit Philippus presbyter libr. 3. ſuper Iob. c. 1. & Aram, Amminadab, Amminadab, Naaſom, & cum Moyſes eduxiſſet eos ex Ægypto, Naaſom fuit dux ſub Moyſe in tribu Iuda per deſertum, in quo genuit Salmon, qui mortuo patre fuit princeps in tribu Iuda, qui eum Ioſue in terrā promiſsionis intrauit, qui duxit vxorem Raab meretricē, quæ exploratores recepit. Nam filij Iſrael obſederunt Iericho, & ſeptimo die ad clangorē tubæ, muri eius corruerunt, ac Raab quæ poſuerat coccinum in feneſtra, ſaluata eſt cum

tota domo, hanc poſtea duxit Salomon. Iſte genuit in terra promiſsionis ex Raab, Booz, Booz genuit Obeth, ex Ruth, Obeth genuit Dauid, vt ex libro; qui, Ruth inſcribitur, conſtat, & omnes generationes quæ à Matthæo enumerantur, poſſunt cognoſci ex lectione ſcripturarum, exceptis illis quæ ex Abiud ad Ioſeph vſq; protenduntur, quas in nulla hiſtoria inuenire poteris, ni fallit memoria.

Ioſephi generatio cur cõtexta eſt.

Præterea, quare Matthæ. Ioſephi narrat generationem, & non matris Dei, cum nihil ſit commune Ioſeph & Chriſto ſine ſemine nato. Cui quæſtioni Ambroſ. libr. 3. ſuper Lucam reſpondet, inquiens. Conſuetudo eſt ſcripturarum ſemper viri originem quærere, ſic enim habes apud Matth. Phares genuit Eſron, Eſron genuit Aram. Similiter Ioſeph magis quam Mariæ generatio deſcribitur, cum Maria de Spiritu ſancto Chriſtum genuerit, & Ioſeph à Chriſti generatione videatur alienus. Viri enim perſona quæritur, quæ etiam in ſenatu & in reliquis curijs ciuitatum aſſerit dignitatem. Quam deforme autem, ſi relicta viri origine, origo fœminæ quæreretur, vt videretur patrem non habuiſſe, ille totius mundi vocibus prędicandus. Hiero. quoque Matthæ. 1. ait. Quum Ioſeph non ſit pater ſaluatoris, quid pertinet ad dominum generationis ordo deductus vſq; ad Ioſeph? Reſpondebimus primùm, non eſſe conſuetudinis ſcripturarum, vt mulierum, in generationibus, ordo texatur. Deinde ex vna tribu fuiſſe Ioſeph, & Mariam, vnde ex lege eã accipere cogebatur, vt propinquam, & quod ſimul cenſentur in Bethlehem, vt vna videlicet ſtirpe generati. Hoc idem dicit Eucherius in. q. in Matth. & Chriſti. Druthmari. Matth. 1. Præterea Damaſce. lib. 4. c. 15. ait. Non fuit mos Hebræis, nec ſcripturæ diuinæ, genealogias texere mulierum. Nam lex fuit, tribum non deſponſare ex alia tribu. Sic Ioſeph ex tribu Dauid deſcẽdit, vt ex eius ſceptro Chriſtus deſcenderet. Cum ergo euangeliſta oſtẽdat Chriſtum deſcendiſſe ex Ioſeph, ſatisfactum eſſe putandum eſt. Item Anſelmus. Ioſeph duxerat Mariam lege cognationis, & ita per Ioſeph probatur Maria de genere Dauid. Item perrexit cum Ioſeph in Bethlehẽ, vt profiteretur quod de domo Dauid erat. Et angelus ait de Chriſto. Dabit illi Deus ſedem patris ſui. Theophyl. ſimiliter Matthæ. 1. Lex, inquit, erat, Numero. 36. mulierum genealogiam apud Hæbræos non ponere. Propterea

Generatio mulieris nõ digeritur in ſcripturis.

euangeliſtæ virginis genealogiam non ponunt. Sed poſita genealogia Ioſephi, & huius genealogia intelligitur. Erat enim lex nõ ducendam vxorem, ex aliena tribu, nec ex aliena familia, hoc eſt cognatione, ſed ex ſua familia, ne poſſeſsiones transferrentur ex vna tribu in aliam. Atque ideo quia talis erat lex, manifeſtum quod Ioſeph genealogia poſita, genealogiam ponat matris Dei. Nam ex eadem plane tribu & familia erat mater Dei. Nam ſi non fuiſſet quomodo ei deſponſata, & ſumpſit ex Chryſoſto. homil. 2. in Matth. At dices, Dauid fuit ex tribu Iuda, & Ioſeph, & Maria erat ex tribu Leui, quia erat cognata Eliſabeth quæ erat ex filiabus Aaron. Cum ergo Ioſeph, non ſit Chriſti pater, oportebat genealogiam Mariæ enarrare non Ioſeph. Reſpondet Auguſt. libr. 2. de conſenſu euangeliſtarum cap. 2. inquiens, firmiſsimè tenendum eſt carnem Chriſti ex vtroque genere propagatam, & regum ſcilicet & ſacerdotum, in quibus perſonis apud illum populum Hebræorum etiam myſtica vnctio figurabatur, id eſt, chriſma, vnde Chriſti nomen elucet, tanto ante etiam illa euidentiſsima ſignificatione pronunciatum, & Auguſt. lib. 23. contra Fauſtum ait. Cum Matthæus dicat, virum Mariæ eſſe Ioſeph, & Chriſti matrem virginem eſſe, & Chriſtum eſſe ex ſemine Dauid. Quid reſtat niſi credere Mariam non fuiſſe extraneam à cognatione Dauid, & eam Ioſeph coniugem non fruſtra appellatam, propter animorũ confœderationem, quãuis ei non fuerit carne cõmixtus, & quod potius propter dignitatem virilem, ordo generationum vſq; ad Ioſeph perducitur. Sic ergo nos credimus, Mariam fuiſſe de cognatione Dauid, quia ſcripturis credimus, quæ vtrumq; dicunt, & Chriſtum ex ſemine Dauid ſecundum carnem, & eius matrem Mariam, quæ cum viro non concubuit. & Sanct. Thom. 3. parte quæſtione. 31. articulo. 2. ad 2. ex Gregorio Nazianzen. mutuo accipiens, ait nutu ſuperno contigit, vt regium genus ſacerdotali ſtirpe iungeretur, vt Chriſtus, qui rex eſt & ſacerdos, ab vtriſque naſceretur ſecundum carnem. Vnde Aaron primus ſacerdos ſecundum legem, duxit ex tribu Iuda coniugem Eliſabeth filiam Aminadab. Sic etiam potuit fieri vt pater Eliſabeth habuerit vxorem de ſtirpe Dauid, ratione cuius Maria fuit de ſtirpe Dauid, eſſet Eliſabeth cognata. Aut è conuerſo, pater

ſo, pater

ſo, pater Mariæ de ſtirpe Dauid exiſtens, vxorem habuit de ſtirpe Aaron, aut ſicut ait Auguſt. libro. 26. contra Fauſtum. Si Ioachim pater Mariæ de ſtirpe Aaron fuit, credendum eſt, quod mater Ioachim fuerit de ſtirpe Dauid, vel etiam vxor eius, ita vt per aliquem modum Mariam dicamus fuiſſe de ſtirpe Dauid. & Epipha. libro tertio, in hæreſi Antidicomarianorum, ait. ἡ μαρία κατὰ δύο τρόπους συγγενὴς ἐτύγχανε τῆς Ἐλισάβετ, ἐπειδήπερ αἱ δύο φυλαὶ συνήπτοντο μόναι πρὸς ἀλλήλας, ἥτε βασιλικὴ τῇ ἱερατικῇ, καὶ ἡ ἱερατικὴ τῇ βασιλικῇ. ὥσπερ καὶ ἐν τῇ ἐξόδῳ Ναασσὼν ὁ ἀπὸ τοῦ ἰούδα φύλαρχος λαμβάνει τὴν Ἐλισάβετ θυγατέρα Ἀαρὼν ἑαυτῷ γυναῖκα. Hoc eſt Maria, duobus modis erat cognata Eliſabeth, quoniam duæ tribus, regalis & ſacerdotalis inter ſe coniunctæ erant. Sic in Exodo Naaſon dux tribus Iuda, nupſit Eliſabeth Aaron filiæ.

Vides quomodo quando narrauit Matthæus generationem Ioſeph, narrauit Mariæ generationem, quia erant ex eadem tribu & cognatione. Differt tamen Matth. à Luca, quod ille narrat generationem naturalem Lucas verò legalem, quæ à nobis qualis ſit interpretanda eſt, & exorditur ad hunc modũ generationis enarrationem. Qui fuit Eli, qui fuit Matthan. Qui, ſubintellige filius. Nam Eli filius fuit Matthan. Aliqui tamen receptam expoſitionem nituntur labefactare, non inſulſè, vt arbitror, qui dicunt, à Matthæo quidem Ioſeph generationem numerari, à Luca verò, Mariæ coniugis eius, ad hunc modum. Ieſus qui putabatur filius Ioſeph, qui fuit, nempe gener, Eli, id eſt, Eliacim, qui eſt idem cum Ioachim, nomine decurtato, qui Eli fuit Matthat, ſcilicet, filius, & ita nomen filius in tota generatione ſubauditur. *Eli ſocer Ioſeph.* Si hoc verum eſt, videndum eſt quomodo ſtare poſſint quæ tradunt eccleſiaſtici ſcriptores, nempe Euſebius. lib. 1. hiſto. cap. 7. & Aug. lib. 2. c. 7. & 2. de conſenſu Euangeliſtarum. cap. 3. & Damaſce. lib. 4. c. 15. quorum verba à nobis recitabuntur ſtatim.

¶ Vt tandem totam hanc de generatione carnali Chriſti, materiam abſoluamus, oportet nonnulla de generatione naturali & legali, vt à ſanctis patribus accepimus, tradere. De quibus Damaſce. lib. 4. cap. 15. ſic ſcribit. Lex erat viro moriente ſine prole, fratrem huius defuncti, coniugem ſibi nuptijs copulare. & ſuſcitare ſemen fratri. Quod igitur partu edebatur ſecundum naturam, ſecundi, id eſt, illius qui genuit, erat, ſecundum verò legem, eius qui obierat diem. Ex ſerie igitur Nathan filij Dauid, non propheta qui reprehendit illius peccatum, Leui genuit Melchi. & Panthera. Panther genuit Barpanthera, ſic ab eodem nominatum. Hic Barpanther genuit Ioacim, Ioacim genuit ſanctam Deiperam. *Nathan.* Ex ſerie Salomonis filij Dauid Matthan duxit vxorem ex qua genuit Iacob, mortuo autem Matthan, Melchi qui erat ex tribu Matthan filius Leui, frater verò Pantheris, nupſit vxori Matthan, matri quidem Iacob, genuitque ex ea Eli. *Iacob. Eli.* Erant igitur fratres vterini Iacob & Eli. Iacob quidem ex tribu Salomonis, Eli verò ex tribu Nathan. Defuncto autem Eli ex tribu Nathan ſine liberis, accepit Iacob frater eius ex tribu Salomonis vxorem eius, & ſuſcitauit ſemen fratri ſuo; & genuit Ioſeph. Ioſeph igitur natura quidem filius Iacob eſt, ex deſcenſu à Salomone, ſecundum verò legem filius Eli ex Nathan. Itẽ ex Theophyla. Luc. 3. ait. Quærunt quidam quomodo Matth. Ioſephum dicat filium Iacob, Lucas autem filium Eli, impoſsibile aũt eſt, vnum habuiſſe duos patres. Dicunt itaq; ad hoc, quod Iacob & Eli vterini fratres fuerint ex diuerſis patribus, mortuo autem Eli ſine liberis, Iacob eius vxorem duxerit, ex illa procreaturus filios, & ſic dicunt Ioſeph eſſe filium Iacob, natura, filium autem Eli, lege. Iacob enim ipſum natura genuit & verè, deniq; & naturalis filius eius eſt, Eli vero ex lege. Lex enim iuſsit, ſi quis ſine liberis moriatur, vt eius vxor ipſius fratri copuletur, & quod inde naſcatur, mortui eſſe cenſeatur, tametſi natura ſit viuentis. Nec ſunt euãgeliſtæ inter ſe contrarij. Matthæus enim naturalem patrem Ioſeph, deſcripſit. Lucas autem legalem & putatiuum patrem, hoc eſt Eli, vt ambo oſtẽdant, quod propter hoc natus eſt dominus, vt naturam & legem ſanctificet. Item Hieron. Matth. 1. cum dixiſſet Matth. Iacob genuit Ioſeph, ait. Hunc locum obiecit nobis Iulianus Auguſtus de diſſonantia euangeliſtarum, cur Lucas Ioſeph filium vocauerit Eli, Matth. Iacob. Non intelligens conſuetudinem ſcripturarum, quod alter ſecundum naturam, alter ſecundum legem eius pater ſit. *Iulianus apoſtata.* Scimus enim hoc per Moyſen Deo iubente præceptum, vt ſi frater aut propinquus abſque liberis mortuus fuerit, alius accipiat vxorem ad ſuſcitan- *Deute. 25.*

dum ſemen fratris vel propinqui ſui. Super hoc Africanus & Euſebius in libris διαφωνίας εὐαγγελίων plenius diſputarunt. Auguſt. tamen paulo ſecus de hac re loquitur. libr. 2. de conſenſu Euangeliſtarũ. ca. 3. inquiens. Quos mouet quod alios progenitores Matth. enumerat, deſcendens à Dauid vſque ad Ioſeph, alios autem Lucas deſcendens à Ioſeph vſq; ad Dauid, facile eſt vt aduertant duos patres habere potuiſſe Ioſeph, vnum à quo genitus, alterum à quo fuerit adoptatus. Antiqua enim eſt conſuetudo adoptandi etiam in illo populo Dei, vt ſibi filios facerent, quos non ipſi genuiſſent. Nam excepto quod filia Pharaonis Moyſen adoptauerat, illa quippe alienigena fuit, ipſe Iacob nepotes ſuos ex Ioſeph natos, adoptauit. Vnde intelligitur Lucas, patrem Ioſeph, non à quo genitus, ſed à quo fuerat adoptatus, ſuſcepiſſe in Euangelio ſuo, cuius progenitores ſurſum verſus commemorat donec exiret ad Dauid. Cum enim neceſſe ſit in vtroque Euangeliſta vera narrante, vt vnus eorum eius patris originem teneret qui genuerat, alter eius qui adoptauerat Ioſeph. Matthæus autem dicens. Abraham genuit Iſaac, &c. In illo verbo genuit perſeuerans, donec in vltimo diceret, Iacob genuit Ioſeph, ſatis expreſsit ad eum patrem ſe produxiſſe originem generantium, à quo Ioſeph non adoptatus, ſed generatus erat. Et libro. 2. q. in euange. quæſt. 5. plures enumerat vias nodum hunc expediendi, inquiens. Quomodo potuit duos patres habere Ioſeph? Aut vnus erat huic Ioſeph naturalis pater, & alter eum adoptauerat, aut more Iudæorum cũ ſine filijs aliquis deceſsiſſet, vxorem eius propinquus accipiens, filium quem genuit propinquo mortuo deputauit, vt cum ab altero alteri genitus eſſet Ioſeph, conuenienter duos patres habere diceretur, aut vnus euangeliſta patrem eius à quo genitus eſt nominauit, alter vero vel auum maternum, vel aliquem de cognatis maioribus poſuit, cui propter conſanguinitatis vinculum, in filij loco Ioſeph conſtitueretur. Et denique ait. Secunda cauſa infirma eſt. Attamen libro. 2. retracta. capit. 7. ſic retractat quæ alibi ſcripſerat. In libro tertio contra Fauſtum Manichæum, capit. 3. cum ſoluerem quæſtionem, quomodo potuerit duos patres habere Ioſeph, dixi quidem quod ex alio natus, ab alio fuerit adoptatus, ſed genus quoque adoptionis dicere debui, ſic enim ſi natus quem dixi, tanquam eum viuus adoptauerit alius pater. Lex autem filios etiam mortui adoptabat, iubens vt fratris ſine filijs mortui duceret frater vxorem, & fratri defuncto ſemen ex eadem ſuſcitaret, quæ profecto de duobus vnius hominis patribus expeditior, ibi redditur ratio. Vterini autem fratres fuerunt, in quibus hoc contigit, vt vnius defuncti qui vocabatur Eli, duceret alter vxorem, id eſt, Iacob, à quo Matthæus narrat genitum eſſe Ioſeph, ſed vterino fratri ſuo eum genuit, cuius filium Lucas dicit fuiſſe Ioſeph, non vtiq; genitum, ſed ex lege adoptiuum. Hoc in eorum literis inuentum eſt, qui recenti memoria poſt aſcenſionẽ domini de hac re ſcripſerunt. Nã etiam nomẽ eiuſdem mulieris quæ peperit Iacob patrem Ioſeph de priori marito Natham, qui fuit pater Iacob, auus Ioſeph ſecundum Matth. & de marito poſteriore Melchi. peperit Eli, cuius erat adoptiuus Ioſeph, non tacuit Africanus. Quod cum Fauſto reſponderem non legeram. Sed tamen per adoptionem potuiſſe contingere, vt vnus homo duos haberet patres, dubitare non poterã. Hęc ille. Hieron. & Aug. vtuntur teſtimonio Africani Chronographi antiquiſsimi, ſed oporteret, vt ipſorũ ſcriptis, nonnihil lucis afferremus, ipſius Africani verba in medium proferre, quæ citantur ab Euſebio Cæſarienſi. lib. 1. eccleſiaſticæ hiſtoriæ. cap. 7. & à Nicephoro eodem volumine, ab illis pete.

Poterit etiã nonnullos turbare, quod Matthæus dixerit, Salathiel filium Iechoniæ, Lucas vero eundem filium Neri vocauerit. Sed Matth. naturalem filium recenſuit, Lucas verò legalem. Hi quidem ducunt genus, Neri quidem ad Nathan filium Dauid. Iechonias verò ad Salomonem filium ſimiliter Dauid, & rurſus vterque ad Dauid.

De generatione æterna nonnulla à me hoc loco delibanda ſunt, magis vt cœptum ordinem ſeruem, quam quod ſperem aliquid lucis huic rei afferre poſſe. Nam generatio diuina ſupra omnia eſt, ſupra omnes cogitationes aſcendit & ſenſus. Scriptum eſt enim. Nemo venit ad patrem niſi per me. Quicquid igitur de patre cogitaueris, non potes de eo aliquid niſi per filium cogitare, nec poteſt vllus ſenſus ad patrem, niſi per filium, tranſire. Hic eſt, inquit Matthæ. filius meus dilectiſsimus. Eſt, inquit, quod indeſinenter eſt. Vnde & Dauid. In æternum domine

De generatione æterna filij Dei.

Ioan. 6.

Matth. 17.

Pſal. 118.

domine permanet verbum tuum in cælo. Quod enim manet,nec ſubſtantia nec æterni tate deficit. Illius generationem ſcire homini impoſsibile eſt, mens deſirit, vox ſilet, non noſtra tantum, ſed angelorum. Supra poteſtates,ſupra angelos, ſupra Cherubim, ſupra Seraphim, ſupra omnem ſenſum eſt, quia ſcriptum eſt,pax Chriſti, quæ eſt ſupra omnem ſenſum. Si pax Chriſti ſupra omnem ſenſum eſt, quomodo non erit tanta generatio? Tu quoque manum ori admoue, ſcrutari non licet ſuperna myſteria. Nam ſi Paulus ea quæ audiuit raptus in tertium cælum, ineffabilia dicit, quomodo nos exprimere poſſumus paternæ generationis arcanum, quod nec ſentire potuimus nec audire? Verum ſi me trahis ad conſuetudinem generationis humanæ,vt patrem dicas priorem. Si ſecundum hominem loquimur, negare non poſſumus,priores eſſe inter homines patres, filijs.Prior creuit, prior ſenuit. Sed audi Dei filium, & eius naturam à noſtra alienam cognoſce.Audis verum, cognoſce generationis veritatem,audis cor,verbum intellige, audis dexteram, cognoſce virtutem, audis os, cognoſce ſapientiam, non ſunt hæc in Deo corporaliter æſtimanda. Incomprehenſibiliter generatur filius, impaſsibiliter generat pater, & tamen ex ſe generauit, & ante omnem intellectum generauit Deus verus, Deũ verum. Etenim ſi operatio Dei præcipua eſt, quia non manibus operatur aliquid, non labore confirit,non diebus abſoluit(ipſe enim dixit & facta ſunt)cur non credamus præcipuam generationem eſſe eius in filio, cuius præcipuam operationem in operibus eius agnoſcimus? Dignum certe eſt vt ſpecialiter videatur generaſſe filium. Habeat generationis inuſitatẽ gloriam, quam habet poteſtatis inuſitatẽ gratiam. Non ſolum admirabilis ex patre generatio Chriſti, ſed admirabilis etiam ipſa generatio eius ex virgine. Quæ & noſtræ generationi eſt diſsimilis. Crede ergo vt tibi iuſſum eſt, noli diſcutere. Scriptum eſt enim. Credidit Abraham Deo. Nec ſolum in generatione filij ſermo defecit, ſed etiam in operibus Dei, omnia opera eius in fide. Opera eius in fide,& generatio ſine fide?Dicet aliquis. Quomodo generatus eſt filius, cum ſit ſempiternus, cum ſit ſplendor lucis æternæ. Quia ſimul ſplendor operatur vt naſcitur. Hoc Apoſtoli exemplum eſt. Noli credere(quod

Philip. 4.

Pſalm. 32.

fuerit, vel momentum aliquod) quo fuerit ſine ſapientia, Deus, aut ſine ſplendore, lux. De hac Chriſti generatione ſic ſcribit Euſebius Cæſarienſis,(quamuis in Arrianam hæreſin poſtea fuerit delapſus,) libro. 1. eccleſiaſticæ hiſtoriæ.cap. 1. Cum duplex ſit conſiderationis Chriſti modus, ita vt alter perinde habeat,atque caput in corpore, quo videbret Deus eſſe conſideratus, alter verò pedibus rectè conferatur, quo hominem, nobis ſimiliter paſsionibus obnoxium, ſalutis noſtræ gratia induit. Conſtituuntur illinc & nobis legitima eorum, quæ conſequuntur narratio, ſi totius de illo hiſtoriæ expoſitionem ab his exordium fecerimus, quæ doctrinæ huius ſuprema ſunt capita. Ad enarrandum itaque genus, dignitatem, & naturam Chriſti, nullus omnino ſermo ſufficier, cum Iſaias dixerit. Generationem eius quis enarrabit? Patrem quippe nemo cognouit, niſi filius, nec ipſum filium digne quis vnquam cognouit, niſi ſolus pater, qui ipſum genuit. Lucem hanc,(mundum & cuncta ſecula præcedentem, intellectualem & eſſentialem ſapientiam, viuentemque, & in principio apud patrem exiſtentem Dei ſermonem, quis nam niſi ſolus pater, lincere cognouit,qui ante omnem creaturam & opificium eſt, tam inuiſibilium quam viſibilium,qui primum & vnicum Dei germen eſt, & cæleſtis, rationalis immortaliſque exercitus archidux, qui magni conſilij angelus, & arcanæ vocis paternæ exequutor eſt,qui omnia vnà cum patre condidit, qui cum patre omnium eſt cauſa & origo. germanus & vnigenitus Dei filius, omnium eorum quæ genita ſunt, Dominus, Deus & rex, qui eadem diuinitate, potentia & gloria, dominium & imperium à patre accepit. Etenim ſecundum myſticam de illo ſcriptorarum Theologiam, in principio erat verbum,& verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum, eſt nihil, &c. Hoc magnus ille Moyſes, tanquam prophetarum omnium vetuſtiſsimus, teſtatur, qui cum diuino afflatus ſpiritu vniuerſi huius conditionem & digeſtionem deſcriberet mundi fabricatorem & opificem omnium Deum, ipſi Chriſto & præterea nemini, diuino videlicet ipſius & primogenito verbo, inferiorum facturam conceſsiſſe, cum que illo de creando homine colloquutum eſſe

Euſebius. Cæſarienſis.

Iſaia. 53.

Ioann. 1.

eſſe docet. Dixit enim Deus, faciamus hominem, ſecundum imaginem ac ſimilitudinem noſtram. Ad hanc verò vocem alius
Pſalm. 32. quidam propheta quàm proximè accedit, hoc pacto Deum hymnis celebrans, ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt. Quibus verbis patrem inducit factorem tanquam vniuerſalem principem regali ſuo nutu præcipientem, verbum verò Dei illi ſecundo loco addidit, non aliud ab eo quod inter nos prædicatur, paternis iuſsibus obſecundantem. Hunc quotquot à prima humani generis origine, iuſtitiæ ac pietatis virtute prædití honeſtè vixiſſe dicuntur, ſiue quæ circa Moyſis magni Dei cultoris, tempora, ſiuè quæ ante illum vixerunt, vt Abraham & filij eius, & quot quot poſterioribus temporibus, iuſti fuerunt, ac prophetæ etiam, repurgatis mentis oculis contemplantes, & cognouerunt, & tanquam filium Dei venerati ſunt competenti honore. Ipſe verò haud quaquam à paterna pietate degenerans, vniuerſis paternæ cognitionis doctor conſtitutus eſt. Hactenus Euſebius, cui non eſt adhibenda fides in eo quod dicit, filium paternis iuſsibus obſecundaſſe, Arrianus enim eſt. Item Clemens papa epiſt. 1. ad Iacobum fratrem domini, ait. Patrem cùm audis, agnoſce quod habeat filium veraciter genitum, ſicut poſſeſſor dicitur, qui aliquid poſſidet, & dominus qui habet cui dominetur. Deus ergò pater, ſecreti ſacramenti vocabulum eſt, cuius verè filius eſt verbum, & ſpeculum, & character & imago viuens, patris viuentis, in omnibus patri ſimilis, eiuſdemque naturæ. In diuinitate genitus, & genitori per omnia coæqualis. Nec quæratur quomodo genuit filium, quod & angeli neſciunt, & prophetis incognitum eſt. Vnde illud di-
Eſaia. 53. ctum eſt. Generationem eius quis enarrabit? Quam ſecretam originem, cum proprio filio,
Deus. nouit ipſe ſolus qui genuit. Nec Deus à nobis diſcutiendus, ſed credendus. Qui in nobis ipſis neſcimus, quod ſapimus, quomodo ſapientia, ingenium aut intellectus, aut conſilium aut mens noſtra generat verbum. Sed ſufficit noſſe, quia lux genuit ſplendorem, ſicut
Pſal. 109. ait propheta. In ſplendoribus ſanctorum
Baruch. 3. ex vtero ante Luciferum genui te. Et illud. Hic Deus noſter, & non reputabitur alter ad eum & poſt. In terra viſus eſt, & inter homines conuerſatus eſt. Poteſt hæc diuina generatio ex veſtigijs creaturarum aliquo modo intelligi, & declarari, quamuis longè
Damaſce. diſtet ſimilitudo ab ipſa veritate, eam Damaſcen. lib. 1. capit. 6. ſic explanat. Ipſe, inquit, vnus & ſolus Deus, non ſine verbo eſt, verbum enim habens, non inſubſiſtens habebit, ſed nec eſſe incipiens, nec eſſe deſinens, non enim fuit vnquam, vt fuerit Deus abſque ver-
Verbũ Dei quale. bo, ſemper autem habet ſui ipſius verbum ex ſe genitum, non inſtar noſtri, ſubſiſtentiam
Verbum noſtrum. non ſeruans, & in aera fluens, ſed intime ſubſiſtens, viuens, abſolutum, non extra ipſum vt ſeparabile vagans, ſed in ipſo ſemper immanens. Vbi enim erit extra ſe? Atqui quoniam naturæ noſtræ temporalis eſt conditio & facilè diſſolubilis, hanc ob cauſam & verbum noſtrum ſubſiſtentiam non retinet. At verò Deus ſemper exiſtens & perfectus cum ſit, perfectum & intime ſubſiſtens habet ſuum ipſius verbum, & ſemper exiſtens & viuens, & omnia habens quæcunque genitor habet. Quemadmodum ex mente verbum noſtrum prodiens, nec per totum menti idem eſt, nec prorſus omnino diuerſum. Nam ex ipſa exiſtens, non aliud eſt præter ipſam mentem, ſe in apertum agens, nec adhuc vſquequaque aliud à mente eſt, ſed cum ſecundum naturam vnum ſint, aliud eſt ſubiecto. Sic & Dei verbum quod eſt filius qua ſubſiſtit ſecundum ſeipſum, diſcernitur ab eo à quo ſubſiſtentiam habet, qua verò eadem in ſeipſo oſtendit quæ circa Deum conſpiciuntur, illi ſecundum ſubſtantiam idem eſt. Sicut quod omnino eſt perfectum in patre conſideratur, æquè & in eo quod ex ipſo genitum eſt, verbo, contemplari neceſſe eſt, &
Damaſcenus. cap. 7. de proceſsione Spiritus ſancti ad hunc modum ſcribit. Oportet & verbum ipſum, ſpiritum habere, nam & verbum noſtrum, nequaquam ſpiritus eſt expers. Verum in nobis ſpiritus à ſubſtantia noſtra comperitur alienum, aeris enim attractio & emiſsio, inſpirati & aſpirati, neceſſaria eſt vt corpus conſiſtere queat, per quem quidem tempore prolationis vox verbi efficitur, verbi virtutem ipſa voce perferens. In diuina autem natura ſimplici & incompoſita, ſpiritum Dei eſſe pie confitendum, ob id ipſum quod non ſit verbum Dei imperfectius verbo noſtro. Non eſt enim pium quippiam alienum ſpiritum exiſtimare, extra Deum profuſum, ceu in nobis fit, qui compoſitæ ſumus naturæ. Sed quemadmodum cum audimus Dei verbum non quippiam non ſubſiſtens,

nec

nec ex diſciplina progenitum, nec vocis beneficio prolatum, neque in aerem diffluens & diſſolutum, ſed ſubſtantialiter ſubſiſtens, voluntate præditum & efficax, & omnipotens. Simili pacto nos docti ſpiritum coaſſeclum verbi, & manifeſtantem eius operationem, non expirationem ſubſiſtentia deſtitutam intelligimus. ſic enim ad humilia diuinæ naturæ maieſtas deijceretur, ſi ſecundum noſtri ſpiritus ſimilitudinem, is qui in ipſo eſt ſpiritus, intelligeretur, ſed virtutem ipſam ſubſtantialem ſecundum ſeipſam in propria perſona conſideratam, ex patre procedentem, & in verbo requieſcentem ipſumq; manifeſtantem, neq; ſeparari à Deo in quo eſt, nec à verbo poſsibile eſt, neque in quippiam quod minimè ſubſiſtat refundi. Sed ſecundum verbi ſimilitudinem, ſecundum hypoſtaſin, eſt, viuit, eligit, per ſe mouetur, agit, ſemper bonum vult, ad omne quod voluerit habet potentiam voluntati coniunctam, nec principium habens neque finem. Non enim aliquando patri verbum deeſt, nec vnquam verbo ſpiritus. De his duabus perſonis audi ſcripturam. Primo
Pſal. 118. M. de verbo ait Dauid. In æternum domine verbum tuum permanet in cælo, & rurſus,
Pſal. 106. Miſit verbum ſuum & ſanauit eos. De ſpiritu
Pſal. 103. vero idem Dauid. Emitte ſpiritum tuũ & crea-
&. 32. buntur. Et rurſus. Verbo Domini cæli firmati ſunt. & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Et Iob, ſpiritus diuinus qui fecit me, & ſpiratio omnipotentis quæ docuit me.

Scholaſtici Scholaſtici Damaſcenum ſequuti, ſic de hac re diſputationem inſtituunt. Non eſt minus efficax intellectus diuinus quam humanus ad gignendum, quia vt ipſe dominus ait,
Iſai. 66. Numquid ego qui alios parere facio ego ſterilis ero? Sed intellectus humanus producit per actum intelligendi quoddam verbum cordis, quod diſtinguitur ab actu intelligendi, ea diſtinctione qua diſtinguitur terminus motus à motu, erit ergo in diuinis eodem modo generatio. Nam ſicut calefactio & calor, non ſunt duæ res, quia motus nihil aliud eſt quam res ipſæ quę mouentur, & agitantur, & illuminatio & lumen non ſunt duæ res diſtinctę, ita nec verbum cordis, ab actu intelligendi diſtinguitur, niſi vt terminus motus à motu. Itē quia ſicut per actionem viſus & voluntatis & cuiuſcunque alterius potentiæ, aliquid producitur, & per actionem ignis, ignis generatur, ita per actum intellectus editur conceptus rei intellectæ, qui ſi in vocem erumpit, vocatur verbum vocis, ſi in mente tantum cōſiſtit, verbum mentis. Præterea annotandum eſt, quod generatio in rebus anima carenti- *Generatio.* bus, eſt mutatio ex non eſſe ad eſſe. In viuentibus verò rebus, eſt origo viuentis à viuente coniuncto ſecundum rationem ſimilitudinis, in eadem ſpecie, vt in Gene. cap. 5. Genuit Adam ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, vocauitq; nomen eius Seth. Porrò ſi oriatur ab aliquo, & non ſit inter eos ſimilitudo in *Auguſt.* ſpecie, filius non eſt. Vnde ait Auguſt. in Enchiridio. cap. 38. Chriſtus natus eſt de Spiritu ſancto, cum filius nullo modo ſit Spiritusſancti. Neq; enim quia mundũ iſtum fecit Deus, dici eum fas eſt Dei filium, aut natum de Deo, ſed factum vel creatum ab illo. Non igitur quicquid de aliqua re naſcitur, continuo eiuſdem rei filium nuncupandum. Vt enim omittam alia, aliter de homine naſci filium, aliter capillum, pediculum vel lumbricum, quorum nihil eſt filius. Vt ergo hæc omittam, quoniam tantæ rei deformiter comparantur, certè qui naſcuntur ex aqua & Spiritu ſancto, nō aquæ filios rectè eos dixerit quiſquam, ſed planè dicuntur filij Dei. Igitur hoc quod diximus, ad hoc tantum valet vt admoneamur, non omne quod de alio naſcitur, etiam filium eius de quo naſcitur poſſe dici. Sicut non omnes qui dicuntur alicuius filij, conſequens eſt, vt de illo etiam nati eſſe dicātur, ſicut ſunt qui adoptantur. Dicuntur etiam filij Gehennæ, non ex illa, ſed in illam præparati, ſicut filij regni, qui præparantur in regnum. Hæc ille. Sic proceſsio verbi in diuinis dicitur generatio, procedit enim per modum actionis intelligibilis, quæ eſt operatio vitæ, & à principio coniuncto, & ſecundum rationem ſimilitudinis. Nam conceptio intellectus, eſt ſimilitudo rei intellectæ, in eadem natura exiſtenti. Vndè proceſsio verbi dicitur generatio, & ipſum verbum procedens dicitur filius. In nobis tamen cum intellectio non ſit ipſamet ſubſtantia intellectus (ſicut in Deo, cuius idem eſt intelligere & eſſe) ideo non eſt in nobis eiuſdem naturę verbum, cum illo à quo emanat.

De proceſsione etiam Spiritusſancti nonnihil dicendum eſſe videtur, ſed prius annotandũ eſt, quod duplex eſt actio, prima imma- *Duplex actio.* nens, vt intelligere & velle, alia tranſiens, vt ſecare, & vri. In diuinis tantum habet locum proceſsio immanens, quæ in duas adhuc diducitur,

ducitur, quarum prima eſt intelligere, alia velle. Verbum quidem ex actione intellectus diuini emanat, amor verò actione voluntatis. Nam ſicut per voluntatem amatum eſt in amante, ita per conceptum mentis, res intellecta exiſtit in intelligente. Verum hæc proceſsio voluntatis vel amoris non dicitur generatio. Quia in hoc differt intellectus à voluntate, quod intellectus fit in actu ex eo quod rei alicuius ſimilitudo in intellectu exiſtit. Voluntas tamen non fit in actu ex eo quod ſimilitudo voliti ſit in voluntate, ſed ex hoc quod voluntas inclinationem habet ad rē quam exoptat. Quamobrem proceſsio intellectus cum ſit iuxta ſimilitudinem rei, generatio appellatur, proceſsio verò voluntatis cum non ſit iuxta rationem ſimilitudinis ſed ſecundum rationem impellentis ad aliquid, generatio non vocatur, ſed amor & quod ex illo procedit vocatur ſpiritus, quo nomine ſignificatur quidam impulſus vitalis, cum aliquis impellitur ad amandum aliquem. Vides quomodo in diuinis tantum ſint duæ actiones immanentes, intellectus & voluntatis, per quas duæ perſonæ diuinæ emanant, & ideo tres tantum perſonæ ſunt in diuinis, pater, filius, Spiritus ſanctus, & hæ tres vnum ſunt. Poſtquam de Deo & de filij eius generatione & aduentu iuxta ingenioli noſtri tenuitatem tractauimus, ad explicationem diuinarum ſcripturarum calamum conuertamus.

Finis libri Tertij Theologicarum Hypotypoſeon.

LIBER QVARTVS THEOLOGICARVM HYPOTYPOSEON, eodem authore editus, in quo de prophetia, & titulis Prophetarum, & Pſalmorum agitur, ad Illuſtriſsimum virum D. Petrum Pontium Legionenſem, Epiſcopum Placentinum.

Cognitio ſcripturarum reliquis præſtat ſciētijs.

SACRARVM Scripturarum cognitio tantum reliquis præſtat facultatibus, vt iuxta apophthegma, illę ſeruorū, hæc Lacedæmoniorū, illæ hominum, iſta angelorum poſſeſsio iudicanda ſit. Nam quantū diſtant diuina & æterna, ab humanis & caducis rebus, tantum ſapiētia diuina reliquas longo interuallo vincit & ſuperat. Habet quippe auctorem non quemuis è media plebe hominem (vt facultates illæ quæ ab humana proditæ ſunt induſtria, & ingenio hominum ſunt elaboratæ & cultæ) ſed Deum Optim. Maxi. authorem cognoſcunt, & venditant, cuius munificētla & liberalitate è cælis ad terras euocata eſt. Quo munere quid excellentius aut diuinius excogitari potuit, aut humano generi optabilius obuenire? Nā cum homo ex duplici conſtet & coagmentetur natura, illa quę ſenſitiua eſt, cum in modum oſtreæ huic corpori adhæreſcat & aſſixa ſit, iſtarum tantum rerum ſtudio delectatur, & illarum lenocinio allicitur, nec ſe ad vlteriora porrigere aut extendere poteſt. Tamen illa quæ intellectu viget etſi ad ſublimia ſe ſubleuet & erigat, ita ſegnis & iners ex ſe eſt, vt niſi ſuperno illuſtrata lumine ſit, res ſenſibiles aſpernari aut reijcere non poſſit, nec ad illas res aſpirare, quæ ab humanis obtutibus longè ſunt ſemotæ. Huic lumini non paruum præbet fomentum ſcripturę diuinæ aſsidua meditatio, quæ adeo animum hominum à rebus ſecularibus abalienat & diuellit, vt nihil homini cum corpore cōiunctum aut concretum relinquat, ſed ita Deo eum copulat & vnum efficit, vt iuxta Apoſtolum dicere poſsit. Viuo ego iam nō ego, viuit verò in me Chriſtus. Vnde Petrus & reliqui apoſtoli, qui huius ſapientiæ hauſtu ſe ingurgitauerant, & eximia hac pollebant facultate ſpiritus, quantum illi deferendum eſſet apud Ioannem explicarunt. Nam cum diceret illis dominus. Vultis & vos abire? illi reſponderunt. Quo ibimus domine verba vitæ æternæ habes. Hæc ſola eſt quæ languentis animæ morbos pellit & fugat, docet quippe quid honeſtū quidve turpe ſit, quid iuſtum, quid iniuſtum, quid fugiendum, & quid in bonis aſciſcendum ſit. Deinde quantum parentibus, cognatis, magiſtratibus deferendum ſit, & vt altiora conſcendam, & ad illa quæ ſunt huiuſce facultatis propria, docet quomodo trias perſonarum diuinarū, cum eſſentiæ vnitate poſsit conſiſtere, & quomodo colendus ſit Deus in ſpiritu & veritate. Mox de myſterio incarnationis, paſsionis, reſurrectionis, & de manſionibus quæ in domo patris Chriſti nobis paratæ ſunt, agit, & de reliquis ſacramētis religionis noſtræ, quæ à ſeculis ſunt abſcondita, quæ à nullo principum, hoc eſt philoſophorum huius ſeculi, cognita ſunt, nec cognoſci potuerūt, ſed nobis Chriſtus, quæ à patre audiuit, ea pandit ac reſerauit. Non tamen negarim nonnulla, quæ ad componendos & conformādos mores noſtros ſunt apta & apposita, in libris ſapientum ſeculi inueniri, quod Moyſes hoc typo ſignificauit Abimelech, inquiens, non ſemper in pace fuit cùm Iſaac, ſed aliquando ab illo diſsidet, aliquando in pace eſt. Quo in loco, Abimelech, perſonam ſuſtinet ſtudioſorum & ſapientum ſeculi, qui per eruditionem philoſophiæ, multa vera ſunt aſſecuti. Iſaac, qui verbi Dei tenet figuram, nec ſemper diſsidet ab Abimelech, nec ſemper in pace eſt. Quia philoſophia nec in omnibus legi Dei eſt contraria, nec in omnibus conſona. Multi enim philoſophorum, vnum eſſe

Myſterij trinitatis recta confeſſio, eſt ignoratio ſcientiæ.

Hierony. in præ. li. 18, in Iſa.

Symbolum literarum humanarum.

Deum qui cuncta creauit, ſcribunt. Moralis verò & phyſica philoſophia penè noſtris cõſentit. Diſſident vero à nobis, cum dicunt, Deo materiam eſſe coæternam, & cum negant Deum curare mortalia, & prouidentiã eius, ſupralunaris globi ſpacia cohibẽt. Dein

Geneſ.21. & 26. de addit ſcriptura, quod alij duo cum Abimelech venerint. Ochozach, qui interpretatur tenens, & Phicol, id eſt os omnium, & ipſe Abimelech pater meus rex. Qui tres imaginem totius philoſophiæ tenent, quæ apud eos in tres partes diuiditur, in rationalem, naturalem, & moralem. Iſtæ tres facultates ineunt fœdus cum lege Dei, dicentes. Videntes vidimus quod ſit dominus tecum, & diximus fiat coniuratio inter nos & inter te, & ineamus tecum pactum, ne facias nobis malum. Sed redeamus ad inſtitutum noſtrum à quo digreſſi ſumus, Melior nunc, poſtquã de deo egi, regulas quaſdam ad arcana ſcripturarum intelligenda, adducere, quas ſi recte intellexerimus, in poſterum iubeo bene ſperandum fore. Nam vnuſquiſq; ſermo ſcripturæ ſimilis eſt alicui ſeminum, cuius natura hæc eſt, vt cum iactum fuerit in terram, regeneratum in ſpicam, multipliciter diffundatur, & tanto cumulatius quanto vel peritus agricola, plus ſeminibus laboris impenderit, vel beneficium terræ fœcundiori indulſerit. Sic ergo efficitur vt culturæ diligentia, exiguum ſemen, Verbi cauſa, ſinapis quod eſt minimum omnium, efficiatur maius omnibus oleribus, & fiat arbor adeo procera, vt veniant volatilia cæli & habitent in ramis eius. Quapropter vos ſtudioſos hortor moneoque, vt hæc quæ à nobis hoc loco tradentur, verſemini in animo, & in intimo pectore reponatis, & niſi me fallit animus non omnino operam luſiſſe ſentietis.

¶ De prophetis tam bonis quã malis, & in Genere de prophetia.

CAP. I.

Euſebius. CVM de prophetia nobis ſermo futurus ſit, libet exordium ſumere à definitione illa prophetę, quę ſumpta eſt ex Euſebio lib. 5. demõſtrationis euangelicę. ca. 1. Prophetas, inquiens, dicimus illos quibus diuinus ſpiritus conſueuit ante oſtendere, lumine ſuo anticipando, non præſentum modo, verum etiam futurorum veram certamque cognitionem. illius hæc ſunt verba. παρ' ὃ μοι δοκοῦμεν εὖ καὶ ἀληθῶς προφήτας ἀποκαλεῖν τοὺς τοιούσδε, παρὰ τὸ προφαίνειν καὶ προφθάζειν ἐν αὐτοῖς τὸ θεῖον πνεῦμα, μὴ μόνον τὰ παρόντα, ἀλλὰ καὶ τῶν μελλόντων ἀληθῆ καὶ ἀκριβῆ γνῶσιν. Quando dicitur præſentium intellige & præteritorum. Nam licet prophetæ nomen iuxta nominis etymologiam ad futurum tantum ſe porrigat & extendat, tamen verus vates etiam de præſentibus & præteritis debet vaticinari. Vnde quarto Georg. ait Virgilius. Nouit nanque omnia vates, quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur. & Home. 1. Iliados de Chalcante loquens ait. *Virgilius. Homerus.*

Κάλχας Θεστορίδης οἰωνοπόλων ὄχ' ἄριστος
Ὃς ᾔδη τά τ' ἐόντα, τά τ' ἐσόμενα, πρό τ' ἐόντα.

Ab nomine Propheta, deriuatur prophetia, quæ ab Irenæo libr. 4. capi. 37. definitur. Prophetia, eſt eorum quæ poſt erunt, præſignificatio. aut iuxta Caſſiodorum In procemio Pſalmorum. Prophetia eſt reuelatio diuina quæ euentus rerum vel per facta vel per dicta immobili veritate pronunciat. Vnde prophetia viſio vocatur, & propheta videns. Multis autem modis hæc gratia donata eſt. Vel per operationes hominum, vt fuit Arca Noe, & Sacrificium Abrahæ, & tranſitus maris rubri. Vel per natiuitates, vt Eſau & Iacob, qui futura ſignificabant. Vel per loquẽtes angelos, ſicut locuti ſunt Abrahæ. Vel per viſiones, ſicut Iſaiæ, Ezechieli. Vel per ſomnia, ſicut Salomoni, Ioſeph, Danieli. Vel per nubem & vocem de cælo, vt Moyſi, vel alijs modis. Dauid nullo horum modorum, ſed cæleſti aſpiratione intus edoctus. Hos vel alios ſimiles modos videtur inſinuaſſe Hierony. in comment. Ezechielis capit. 23. cum ait. Multa ſunt genera prophetandi, quorum vnum eſt ſomniorum, quale fuit apud Danielem capit. 2. in expoſitione ſtatuæ. & Irenæus libr. 4. capit. 37. fuſe exponit quomodo non ſolum ſermone prophetabant prophetæ, ſed viſione, conuerſatione, & actibus, quos faciebant, ſecundum id quod ſuggerebat ſpiritus. Porrò Chriſtianus Druthmari exponens hunc locum Matthæi. Ecce angelus domini apparuit ei, vniuerſas viſiones ad ſeptem capita reducit. Viſionum, inquit, quibus Deus locutus eſt ante incarnationem, ſeptem genera ſunt. Primum *Irenæus.*

mũm per aures corporis, ſic Moyſes audiuit
vocem domini loquentis in monte, & omnis
turba exercitus Iſraelis, audiuit eum loquen
tem, decem verba legis. Secundum genus ec
ſtaſis, ſicut Petro quando miſit ad eum Cor-
nelius, & cecidit ſuper eum mentis exceſſus,
& vidit vas linteum mitti de cœlo. Tertium,
ſicut cum vidit Nabuchodonoſor ſtatuam
ex metallis compactam; & arborem abſciſ-
ſam radicitus, & nihil intellexit. Quartum
per nubem, & ſicut ad Iob per plagam locu
tus eſt. Quintum in corde; ſicut multis ſan-
ctis, vel etiam Balaam: Sextum repletio ſpiri
tus ſancti, ſicut repleuit, 70. ſenes in eremo.
Septimum in ſomnijs. Alij, quod verius eſt,
tria genera eſſe dixerunt. Vnum per corpo-
reos oculos, vt Abraham & Loth angelos vi-
derunt. Aliud in corde tantum; vt Danieli lo
cutus eſt in corde, quæ Balthaſar viderat, &
non intellexerat. Tertium in ſomnis & cor-
de, ſicut ad Iſaiam & omnes prophetas, & ad
iuſtum Ioſeph, quæ viſio alijs eſt excellẽtior.
Nam nil prodeſt oculis videre, niſi quis men
te videat, & nihil prodeſt in ſomnis videre,
vt Pharao, Nabuchodonoſor, niſi videat, vt
Daniel, & Ioſeph. Auguſtinus quoq; libr. 2.
quæſt. ad Simplicianum quæſt. 1. ſic ſcribit.
Spiritus ſanctus non omnes eodem modo
afficit, ſed alios per informationem ſpiritus
hominum, vbi rerum demonſtrantur imagi
nes. Alios per fructum mentis ad intelligen-
tiam. Alios vtraque inſpiratione. Alios etiã
1 neſcientes. Per informationem ſpiritus ho-
minis, duobus modis fit. Aut per ſomnium,
ſicut non ſolum plerique ſancti, ſed & Pha-
rao & Nabuchodonoſor, vterq; vidit quod
nemo eorum intelligere valebat, ſed tamen
vterque videre poterat. Aut per demonſtra-
tionem in ecſtaſi, quod ſtupor interpreta-
tur, ſiue alienatio à ſenſibus corporis, vt ſpiri
tus hominis diuino ſpiritu aſſumptus capien
dis atque intuendis imaginibus vacet, ſicut
Danieli demonſtratum eſt quod non intel-
Act. 10. ligebat, & Petro vas illud ſubmiſſum de cœ-
lo quatuor linteis. nam & ipſe quid illa de-
monſtratio figuraret, poſtea cognouit. Per
2 fructum autem mentis ad intelligentiam,
vno modo, cum hæc ipſa res quæ demon-
ſtratur alicui quibuſdam imaginibus, quid ſi-
gnificent & quo pertineant, alteri reuelan-
tur, quæ certior prophetia eſt, ſicut Ioſeph
meruit intelligere, quod Pharao tantum vi-
derat, & Daniel exponit regi, quod ille cer-
nit & neſcit. Cum vero ita mens afficitur, vt
non rerum imagines coniecturali examina-
tione intelligat, ſed res ipſas intueatur, ſicut
intelligitur ſapientia & iuſtitia, omniſque in
commutabilis & diuina ſpecies, ad prophe-
tiam de qua nunc agimus nõ pertinet: Vtro 3
que munere prophetiæ donantur hi, qui &
rerũ imagines in ſpiritu vident, & quid va-
leant ſimul intelligunt, aut certè manifeſtis
locutiõibus in ipſa demõſtratione informã-
tur. Sicut in Apocalypſi quædam exponun
tur. Neſcientes autem afficit prophetiæ ſpi- 4
ritus, ſicut Caiphas cum eſſet pontifex pro-
phetauit de dño, quod expediret vnum mori
pro tota gente, cũ aliud in verbis quę dicebat
attenderet, quæ nõ à ſeipſo dicere neſciebat.

Oportet deinde declarare ad quem ſco-
pum dirigantur omnes viſiones propheta-
rum. Qua de re Auguſti. libr. 17. de ciuitate
capit. 3. hæc tradit. Tripartita reperiuntur
eloquia prophetarum, ſiquidem aliqua ſunt
ad terrenam Hieruſalem ſpectantia. Aliqua
ad cæleſtem. nonnulla ad vtranque. Miſſus
eſt Nathan propheta qui Dauid argueret
de peccato graui, & ei quæ conſecuta ſunt
mala futura prædiceret. Hæc itaque huiuſ-
modi ſiue publicè, id eſt pro ſalute vel vtilita
te populi, ſiue priuatim, cum pro ſuis quiſq;
rebus diuina promerentur eloquia, quibus
pro vſu temporalis vitæ futuri aliquid noſce
retur, ad terrenam ciuitatẽ pertinuiſſe, quis
ambigat? Vbi autem legitur, ecce dies ve- *Ierem.* 13.
niunt, & conſummabo domui Iſrael, & do-
mui Iuda teſtamentum nouum, &c. Hieruſa
lem ſine dubio ſuperna prophetatur, cuius
Deus ipſe præmium eſt, eumque habere at-
que ipſius eſſe, ſummum illi eſt atque totum
bonum. Ad vtranque verò pertinet, hoc ip-
ſum, quod Hieruſalem dicitur Dei ciuitas, &
in ea prophetatur futura domus Dei, eaque
prophetia videtur impleri, cum Salomon æ-
dificat illud nobiliſsimum templum. Hæc
enim & in terrena Hieruſalem ſecundum hi
ſtoriam contigerunt, & cæleſtis Hieruſalem
figuræ fuerunt.

Hieruſalem primo modo accepta ſcilicet
pro terrena & ſanguinaria. alio modo voca-
tur Babylon, quæ eſt omnium ſcelerum &
iniquitatum officina, & aduerſus hanc om-
nes prophetæ ſua dirigunt vaticinia. Hæc
vrbs Babylon non admittit illam diſtinctio-
nem quam Hieruſalem, ſed pro nefaria vrbe
tantum accipitur, cuius vrbis ciues tanto ſce

leratiores ſunt, quanto in penitiori eius parte recipiuntur. De illa hæc ſcribit Origenes Homil. 2. in Iere. Quomodo corpus noſtrum in aliquo terræ loco conſiſtit; eodem modo & anima ſecundum ſtatum ſuum in aliquo nuncupatiuo terræ loco eſt. V. g. corpus noſtrum aut in Ægypto eſt, aut in Babylone. Similiter anima in aliquo eiuſdem terræ nominis loco eſt, alia in Babylone, alia in Ægypto, alia in Ammonitarum regione. ſic pro qualitate vitæ locorum diuerſitates diſtinguuntur. In Babylone eſt quando confunditur, turbatur, & bella ſuſtinet paſsionum. ad iſtam animam ait Iere. Fugite de medio Babylonis, & ſaluate vnuſquiſque animam ſuam. Donec quis in Babylone eſt, ſaluari non poteſt. Quod ſi recordatus fuerit, ibi Ieru. ingemiſcit & dicit. Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena? Etenim impoſsibile eſt in Babylone conſtitutũ Deo organis canere, otioſa quippe ibi ſunt organa hymnorũ Dei, proptere a dicitur per prophetam. Super flumina Babylonis illic ſedimus & fleuimus dum recordaremur tui Sion, in ſalicibus in medio eius ſuſpendimus organa noſtra. Suſpenſa ſunt organa noſtra quandiu in Babylone ſumus. Si autem venerimus in Ieru. in locum viſionis pacis, organa quæ ante otioſa pendebant, tunc aſſumũtur in manibus, tunc grauiter citharizamus, & non eſt tẽpus quando non laudemus Deũ per organa quæ habemus in manibus. Igitur ſemper anima in aliquo nũcupatiuo terræ loco eſt, & ſicut peccatores in Babylone, ſic econtrario iuſti in Iudæa. Veruntamen iuxta qualitatem vitæ & fidei, etiam in ipſa Iudæa locis inter ſe varijs ſeparantur. Siue enim in Dan eſt, quæ extremæ Iudææ partes ſunt, ſiue in ſuperioribus paulũ locis, melioribuſque quàm Dan, ſiue in medijs finibus Iudææ, ſiue circa Ieruſalem, & eſt omnium animа beatiſsima, quæ in media Ieru. conſiſtit. Qui verò peccator eſt, hic in Babylone eſt, qui nondum vero vſque ad ſummum malorum culmen aſcendit, in Ægypto & in partibus Ægypti cõmoratur. Et ſicut qui in Iudæa ſunt, nun æqualia cuncti poſsident loca, alius quippe in Ieru. eſt, alius in Dan, alius in Gath, ſic omnes qui in Ægypto ſunt, non æquales Aegypti partes incolunt. Alius in Taphni, alius in Memphi. Verum his qui in Babylone ſunt, ait propheta. Fugite de medio Babylonis. Nõn gradatim, non pedetentim, ſed cum velocitate. Quicunque confuſam habetis animam à variorum paſsione vitiorum, fugite Non dicit, exite de medio Babylonis, hoc enim poteſt fieri gradatim, ſed fugite. & addit, de medio. Poteſt quippe eue nire vt aliquis in Babylone ſit, ſed enim in extremis eius finibus commoretur, quodãmodo extra Babylonem eſſe videtur. aliud eſt enim in medio Babylonis cõſiſtere, vt ex omni parte æqualẽ ſit ſpaciũ, & ita in vmbilico eius quaſi in medio cordis animalis habitet. Sicut enim animalis medietas cor eſt, & in euangelio ſecũdum Lucam, cor terræ, medietas terræ nominatur, ſic mihi videtur in Ezechiele dictum, in cor maris poſita Tyrus, & peccatores à medio Babylonis fugere. Quia qui valde demerſus eſt vitijs, hic medius habitator eſt. Qui verò Paulatim, relinquẽs malum, & naturam ſuam ad meliora conuertẽs, non tam cœperit virtutes poſsidere quàm cupere, iſte licet ex medio fugerit Babylonis tamen necdum de Babylone diſceſsit.

Quum nomen prophetæ ſit ambiguæ ſignificationis, oportet eius ſignificationes explicare. Sed vtar verbis Hiero. in commenta. Ezechielis. ca. 13. qui optimè de hac re loquitur. Hanc, inquit, habet ſcriptura conſuetudinem, vt vnumquemque vaticinationis ſuæ & ſermonis, prophetam nuncupet. & hanc ob cauſam pſeudoprophetæ prophetæ vocantur. vt prophetæ Baal, & Idolorũ, & prophetæ cõfuſionis. & Iere. 28. Tulit Ananias propheta catenã de collo Ieremiæ. & Threno. 2. Prophetæ tui viderunt tibi falſa & ſtulta. & Patres veſtri vbi ſunt & prophetæ, nempe falſi. Vnde & Paulus poëtam Græcum prophetam vocat. Dixit quidam proprius eorũ propheta. Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ ventres pigri. & in Hoſea legimus. ſicut prophetam inſaniens homo portans ſpiritũ. Item Hoſeæ. 4. cap. Prophetarum nomen ſecundum Regulam ſcripturarum, bonis maliſque commune eſt. Item Iere. 23. ait, Eſt ſermo contra prophetas, imò pſeudoprophetas, Ieruſalem & Samariæ, quos nunc communi & vulgato nomine prophetas vocat, de quibus ſcriptum eſt. In prophetis Samariæ vidi iniquitatem. & in prophetis Ieruſalem vidi horribilia Quando autem ponit coniunctionem, &, oſtendit ſuperiora de prophetis Domini dicta, qui & ipſi pſeudoprophetarum ſimiles extiterunt. Porrò de malis tantummodo loquens prophetis

Propheta vocat etiã pſeudo propheta.
3. Reg. 18. 4. Reg. 10.
Titum. 1.
Hoſea. 9.

tis Gregor.in procemio.27.libri moralium, ſic ſcribit. Non eſt mirum ſi viri arrogantes implentur ſpiritu prophetico, cum Saul

1.Reg.10.

etiam in numero prophetarum fuerit. Sed hoc de Saule cur dicimus,cum ex viſione an

Nume.12.

geli accepiſſe verba rationabilia & aſinam nouerimus. Sed ſicut irrationale animal rationis verba edidit, nec tamen ad permutationem naturæ rationalis acceſsit. Ita ſæpè quilibet indignus,ſancta verba per prophetiæ ſpiritum accipit,ſed tamen ad promerendam ſanctitatis gloriam non pertingit, vt & ſuprà ſe loquendo emineat, & infra ſe viuendo torpeſcat. Sic amici Iob & Caiphas multa de redemptore noſtro prophetarunt. Denique cum Ezechielis.14. dicitur. Si errauerit propheta, ego dominus decepi eum, ait Hiero. Propheta dicitur de pſeudopropheta,qui συνωνυμῶς propheta appellatur.

Qua nota ꝓpheta boni à malis diſtinguebantur.

Sed quæres qua nota boni prophetæ à malis ſecernebantur in veteri populo. cui quæſtioni reſpondet Hiero.in cõment. Iſaię ca.3.dicens. Conſtituti erant in populo Iudæorum, ſacerdotalis gradus homines, qui prophetas pſeudoprophetaſq́; diſcernerent. Hoc eſt intelligerent quid Dei ſpiritu loquerentur,quidvè contrario.& hauſit ex Origene homi.1.in Lucam,qui ſic ſcribit. Sicut olim in populo Iudęorum multi prophetiam pollicebantur, & quidam erant pſeudoprophetæ, è quibus vnus fuit Ananias,alij verò prophetæ,& erat gratia in populo diſcernendorum ſpirituũ, per quam alij inter prophetas recipiebantur,nõnulli quaſi ab exercitatiſsimis trapezitis reprobabantur. Ita & nũc in nouo teſtamento,multi conati ſunt ſcribere Euangelia, è quibus quoddam eſt ſecun-

Euangeliũ ſecundum Ægyptios.
Iuxta 12.
Iuxta Tho. & Matth.

dum Ægyptios,aliud iuxta duodecim,aliud ſecundum Thomam, aliud ſecundum Mathiam,ſed non omnes recepti ſunt. Hoc dicit Lucas in procemio Euangelij. Quoniam quidem multi conati ſunt ordinare, &c. latentem habet accuſationem eorum, qui abſque gratia ſpiritus ſancti ad ſcribenda Euangelia proſilierunt. Matthæus quippe & Marcus & Ioannes & Lucas non ſunt conati ſcribere, ſed ſpiritu ſancto pleni, ſcripſerunt euãgelia. Ex omnibus tamen qui ſcripſerunt nihil aliud probamus, niſi quod eccleſia dicit eſſe recipienda. Hæc eadem totidem verbis ex Origene tranſcripſit Ambr.in procemio commenta.in Lucam.

Secundo,teſte Grego.homi.1.in Ezechielem prophetæ veri à falſis differũt,quia veri, ſi quid de ſuo ſpiritu dicũt,per ſpiritum edocti citius illud corrigunt. falſi autem & falſa denuntiant,& in ſua falſitate perdurant.

Tertiò,vt ait Hiero.Ezechiel.13. Prophetarum nomen cum ſit cõmune bonis & malis,in eo tamẽ differunt, quod boni prophetæ,dicuntur eſſe ſapientes, mali autem ſtulti & inſipientes. Quorum alterum refertur, ad eccleſiaſticos viros, alterum ad omnes hæreticos,qui Dei ſpiritum relinquentes, nequaquam diuino inſtinctu,ſed proprio corde vaticinantur, vnde nihil vident. Threnorum 2. Prophetæ tui viderunt tibi vana & ſtulta.& Ezechi.13. Hæc dicit Dominus de prophetis inſipientibus qui ſequuntur ſpiritum ſuum & nihil vident. Qui autem ſapiens eſt, non cordis ſui cogitationes,ſed dei ſpiritum ſequitur. Iuxta illud quod propheta dicit. Poſt dominum tuum ambulabis. Et in alio loco. Deduc me in ſemitam rectam. Et iterum. Spiritus tuus bonus ipſe deducet me in terram. Hoc idem ait Hiero.Oſeæ.4.

Quartò, vt ait S.Tho.2.2.q.172 arti.5.ad 2. Dæmones ea quæ ſciunt, hominibus manifeſtant,non per illuminationẽ intellectus, ſed per aliquam imaginariam viſionem, aut etiam ſenſibiliter loquendo. at prophetæ veri, ex illuminatione ſpiritus ſancti loquuntur.& in hoc differt vera à falſa prophetia.

Quintò ait Theophi.1.Corin.12.ſignum dat Apoſtolus vatis & prophetæ cum ait. noſtis ꝙ quando gentes eratis, ad idola quomodo ducebamini euntes. Id eſt,ſi apud idola quis vaticinaretur,ab ſpiritu immundo detentus,ceu raptus& abductus,ſic rapiebatur ab ſpiritu ligatus, nil ſciens eorum quæ dixiſſet, ſed planè inſanus. In propheta aliter. Nam is ſobriè cuncta loquitur. Deinde hoc ſit aliud ſignum tibi vaticinij inſani, execrari,blaſphemare, conuitijſq́; inceſſere Ieſum. Prophetæ verò ſignum eſt, haud citra præconium nominare domini nomen. hoc eſt, quod ait Paulus. Nemo in ſpiritu loquens dicit Anathema Ieſum. & nemo poteſt dicere Dominum Ieſum niſi in ſpiritu ſancto.

Conſuetudo fuit in Iſrael, vt inquit Hier. Ezechielis ca.20.vt quicquid ſcire cupiebãt, à Domino quærerent per prophetas. Saul *1.Reg.9.*
quærens aſinam pergit ad Samuelem, accepitq́; conſilium à puero, vt offerat prophetæ quartam partem Sicli. Ægrotante filio *3.Reg.14.*
Ieroboam mittitur in Silo ad Ahiam pro-

phetam vxor eius, deferens munuſcula, pa-
nes & collyridas, vuam & laguunculam mel-
lis, vt de filij infirmitate cognoſceret. Dauid
quoque propheta, alium ioterrogat prophe
tam Nathan, vtrum templum domino ædifi
2. Regū. 7. care debeat. Et Achab ſciſcitatur an aſcen-
3. Reg. 27. dat, an non in Ramoth Galaad. In Iſaia quo-
Iſaiæ. 37. que & in Regum volumine, quæ Senacherib
4. Reg. 19. ventura ſunt nuntiantur. Et Agabus Paulo
Actu. 21. quæ ventura erant nuntiabat.

Hanc ob cauſam prophetia appellatur vi
ſio, aut vt verbis vtar Hiero. Oſeæ. 12. Om-
nis prophetia in ſcripturis ſanctis appellatur
Viſio. & affert rationem Theophil. Matth.
1. eo quod prophetæ mente videbāt ea, quæ
videbant, ſpiritu ſancto apparitiones facien
te, & ideo viſiones vocabantur. Quod intelli
go, quando proſpera per illam viſionem pro
mittuntur, aut poſt calamitates proſpera.
1. Regū. 9. Hinc prophetæ boni, vt ait Hiero. Iſaiæ. 1.
prius vocabantur videntes, quia dicere pote
Pſal. 24. & rant illud Pſalmi. oculi mei ſemper ad domi
122. num. & ad te leuaui oculos meos qui habi-
tas in cælo. Vnde Apoſtolis à ſaluatore præ
Ioan. 24. cipitur. Leuate oculos veſtros, & videte re-
giones, quia iam albæ ſunt ad metendum.
Iſtos cordis oculos ſponſa habebat in Canti
Cantic. 4. cis canticorum, cui ſponſus dicit. Vulneraſti
cor meum ſoror mea, ſponſa, vno ex oculis
Matth. 6. tuis, & in Euangelio legimus. Lucerna corpo
ris tui, eſt oculus tuus. In veteri quoque dici
Exod. 20. tur inſtrumento, quod populus videbat vo-
cem domini. Ex quo Montani deliramenta
conticeant, qui in ecſtaſi & cordis amentia,
prophetias putant ventura dixiſſe. Neque e-
nim videre poterant qui ignorabant. Hoc e-
tiam repetat Amos 1. & ca. 7. Denique in epi
ſtola ad Paulinum ait. Prophetæ appellabā-
tur videntes, quia videbant eum quem cæte-
Ioan. 8. ri non videbant. Abraham vidit diem eius,
& lætatus eſt, aperiebantur cæli Ezechieli,
qui populo peccatori clauſi erant. Reuela, in
Pſal. 118. quit Dauid, oculos meos, & conſiderabo mi
rabilia de lege tua.

Qu nimis prophetæ vocarentur videntes,
non tamen omnia nouerant, nec ipſi Apo-
4 Reg. 43. ſtoli, ſed quædam etiā ignorabant. Nam Eli-
1. Theſſ. 3. ſæus ignorans mortem filij Sunamitidis, di-
cebat ad Giezi. Dominus abſcondit à me. Et
Paulus ad Theſſalo. Miſi ad vos vt cognoſce
rem de fide veſtra. Quid ignorabat, nonne
erat raptus vſque ad tertium cælum? Huius
ignorātiæ tres ſunt cauſæ potiſsimæ. Prima,
quā affert Oecume. priori ad Theſſa. 2. vt fa
ſtum ipſorū prohiberet atq; deijceret. Datus
eſt mihi, inquit, angelus ſatan. & Ezechiel, fi-
lius hominis crebro vocatur, ne inſolēs eſſet
ob excellentiam viſionum. Lege optimum
exemplum apud Ælianum lib. 8. variæ hiſto
riæ, de Philippo Macedonū rege. Secunda
cauſa, quam idem Oecume. affert eſt, Ne ho
mines maiores ipſos exiſtimarent, quàm iux
ta humanā naturam. Nam & Paulus & Bar-
nabas Actu. 14. Dij vocantur. Tertia, vt ſcire
mus omnes, quod cum ſimiliter vt nos ho-
mines eſſent tacti affectibus, ſuis laboribus
ac virtute peregerunt quæ operati ſunt. Præ
terea nec ſemper diuina fruebātur inſpiratio
ne, ne putarent eos gratia & nō virtute tales
eſſe quales erant. Porrò quod ſancti omnes
multa ignorauerint, & multa illos fefellerint
docet Hiero. in quæſtionibus ad Damaſum
q. 3. his verbis. Nullus homo, excepto eo qui
ob noſtram ſalutem carnem eſt dignatus in
duere, plenam habuit ſcientiam, & certiſsi-
mam veritatem. Deniq; Paulus ex parte co
gnoſcit, & ex parte prophetat, & nūc per ſpe
culum videt & in ænigmate. Quia cum vene
rit quod perfectum eſt, tunc quod ex parte
eſt deſtruetur. Samuel propheta cōnumera- 1. Reg. 16.
tus Moyſi in ſacerdotio dei, ad vngēdum re- *Samuel nō*
gem miſſus, cum maximū filiorum Ieſſe vi- *erat ſacer-*
diſſet Heliab, ait. Ecce coram domino Chri- *dos, ſed mi-*
ſtus eius. Et dixit dominus ad Samuel. Noli *noris ordi-*
reſpicere ad faciem eius, nec ſtaturam illius *nis. Hiero-*
quoniam reprobaui eum, quia non quomo- *nymus li. 1.*
do Deus videt videt homo. Homo enim vi- *cōtra Ioui.*
det in facie, Deus autem inſpicit cor, & per *nec eſt con-*
ſingulos filios ſeptem ignorās, vſque ad Da *trarium qđ*
uid neſciſſe deſcribitur. Eliſæus quoque qui *dicitur. 1.*
duplici glorificatus eſt ſpiritu, cuius oſſa vi- *Regum. 9.*
tam exanimato cadaueri reddiderunt, cum
Sunamitis ad eum veniſſet in montem, & ad
pedes eius flebiliter corruiſſet, Giezi prohi-
bente ne faceret, ait. Dimitte eam quia ani-
ma eius in amaritudine eſt, & dominus ab-
ſcondit à me, & non indicauit mihi. Sancti
quoque viri tantum ea ſciebant quæ eis à do
mino reuelata ſunt, ignorabant vero ea, quæ
illis reuelata non erant, & ad ſingulas viſio-
nes Zacharias & Daniel ſuppliciter Angelū
deprecantur, vt exponat ſibi quæ ſint illa
quæ viderant. Vnde Iſaac deceptus errore fi
lium ſanguinarium, prætermiſſo eo qui in-
nocenter habitabat domi, voluit benedice-
re. Item Philippus presbyter libro. 2. in Iob
cap. 26.

capit. 26. cum Iob. ait. Hæc ex parte dicta
ſunt. viarum eius, inquit, Non inuenies quē
piam, qui valeat omnia ſecreta Dei myſter
ria, quaſi ſibi reuelata cognoſcere, propter
1. Cor. 2. quod Apoſtolus dixit. Ad hæc quis tam
idoneus.

Hoc cur fiat, ratio in promptu eſt, quia di
uiſiones ſunt donorum & gratiarum, & ideo
nec vates ſemper prophetabant, ſed quando
eos ſpiritus diuinus arripiebat. Vnde Gre-
go. 2. Moral. capit. 28. ait. Alijs prophetiæ,
alijs genera linguarum, alijs virtutes curatio
num dantur. Sed hæc ipſa dona non ſemper
in mente eodem modo ſunt, nam ne ſe mens
in præſumptione eleuet, aliquando vtilitee
ſubtrahuntur. Nam ſi prophetię ſpiritus pro
4. Regū. 4. phetis ſemper adeſſet, Eliſæus propheta non
diceret. Dimitte eā, anima enim eius in ama
ritudine eſt, & dominus celauit à me verbū.
Amos. 7. Si prophetiæ ſpiritus prophetis ſemper ad-
eſſet, inquiſitus Amos propheta non dice-
eer. non ſum propheta, & ſubdit. Nec filius
prophetę, ſed armentarius puer ego ſum, vel
licans Sycomoros. Quomodo autem pro-
pheta non fuit, qui de futuris tot verba præ
dixit. Aut quomodo propheta fuit ſi de ſe in
præſenti vera denegauit? Sed quia eadem ho
ra qua requiſitus eſt prophetiæ ſibi ſpiritum
deeſſe ſenſit, de ſemetipſo teſtimonium ve-
eaciter intulit dicens. Nō ſum propheta. Qui
tamen ſecutus adiungit, & nunc audi ver-
bum domini. Vxor tua in ciuitate fornica-
bitur, & filij tui & filiæ tuæ gladio cadent,
& humus tua funiculo metietur. Quibus pro
phetæ verbis apertè oſtenditur, quia dum
ſibi illa loqueretur, mox habere prophetan
di ſpiritum meruit, quia ſe prophetam non
eſſe humiliter agnouit. Poteſt hic locus ex-
poni, non ſum propheta, ideſt, non eram pro
pheta quando Dominus vocauit me. &c. Si
2. Reg. 7. prophetiæ ſpiritus prophetis ſemper adeſſet
Dauid regi de templi ſe conſtructione cōſu-
lenti nequaquam Nathā propheta concede
ret, quod poſt paululū negaret. Vnde bene
Iohan. 1. in euangelio ſcriptū eſt. Super quem videris
ſpiritum deſcendentem & manentem ſuper
eum: hic eſt qui baptizat. In cūctis namque
fidelibus ſpiritus venit, ſed in ſolo mediatore
ſemper ſingulariter permanet, quia eius hu-
manitatem nūnquā deſeruit, ex cuius diuini
tate procedit. At Ioh. 14. videtur dici contra
rium, apud vos permanebit & in vobis erit.
Sed ſciendum quod alia ſunt dona ſpiritus
ſine quibus ad vitam nequaquā pertingitur.
Alia quibus vitę ſanctitas pro aliorū vtilitate
declaratur. Poſterioris generis ſunt, Virtus
curationum, genera linguarum, interpreta-
tio ſermonum. Prioris generis ſunt, man-
ſuetudo. humilitas patientia, fides, ſpes, Cha
ritas. In his donis ſine quibus ad vitam per-
ueniri non poteſt, ſpiritus ſanctus ſiuè in
prædicatoribus ſuis, ſiue in electis omnibus
ſemper manet. Verba ſunt Grego. moral.
capit. vlt. quæ pie interpretanda ſunt vide-
licet quod ſemper maneat in patria. In illis
autem quibus per oſtenſionem illius, noſtra
vita ſeruatur, ſed aliorum quęritur, nequaquā
ſemper in prædicatoribus permanet, quia
ſemper quidem eorum cordi ad bene viuen-
dum præſidet, nec tamen per eos virtutum
ſigna ſemper oſtendit, ſed aliquando ſe is à
ſignorum oſtenſionibus ſubſtrahit, vt eo hu
milius virtutes eius habeantur, quo habitæ
teneri non poſſunt.

Eſt dubium, An prophetæ intelligāt ſuas
prophetias. Sed catholici non dubitant, quin
intelligant, hæretici tamen negant. Contra
hæreticos ſic diſputat Hiero. in proœmio
comment. Iſaiæ. Non vt Montanus ſomnia
uit prophetæ in ecſtaſi locuti ſunt, vt neſci-
rent quid loquerentur, & cum alios erudi-
ęent, ipſi ignorarent quid dicerēt, De quibus 1. Tim. 3.
Apoſtolus ait. Neſcientes quæ loquantur,
nec de quibus affirment. Sed iuxta Salomo
nem. Sapiens intelligit quæ profert de ore
ſuo, & in labijs ſuis portabit ſcientiam, etiam
ipſi ſciebant quid dicerent. Si enim ſapientes
erant prophetæ, quod negare nō poſſumus,
& Moyſes omni eruditus ſapientia loqueba
tur ad dominum, & dominus reſpondebat
ei. Et de Daniele ad principem Tyri dicitur, Ezechi. 28
Nunquid ſapientior es Daniele? Et Dauid
ſapiens erat, qui gloriabatur in Pſalmo: in-
certa & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti Pſalmo. 50
mihi. Quomodo ſapientes prophetæ inſtar
brutorum animantium quod dicerent igno
rabant? Legimus in alio Pauli loco. Spiri- 1. Cor. 14.
tus prophetarum prophetis ſubiecti ſunt, &
in ſua habent poteſtate, quando taceant,
& quando loquantur. Quod ſi cui vide-
tur infirmum illud eiuſdem Apoſtoli au-
diat. Prophetæ duo aut tres loquantur, &
alij iudicent, ſi autem alij fuerit reuela-
tum ſedenti, prior taceat. Si ergo intellige-
bant quæ dicebant, cuncta ſapientiæ ra-
tioniſque plena ſunt, nec aër voce pulſatus

 ad

ad aures eorum perueniebat, ſed Deus loquebatur in animo prophetarum, iuxta illud quod alius propheta dicit. Angelus loquebatur in me. Et Apoſtolus. Clamantes in cordibus noſtris, Abba, pater. &, Audiam quid loquatur in me Deus. Lege eundem Hieronymum in comment. epiſtolæ ad Epheſios capit. 3. in expoſitione huius loci. & alijs generationibus non fuit notum &c. & in prologo Habacuc. & S. Thom. 2. 2. quæſt. 173. arti. 4. Item de hæreſi Montani lege Euſebium lib. 5. hiſto. ca. 16. & 17. Sed annotandum eſt, non negaſſe Hieronymum ecſtaſin paſſos fuiſſe prophetas, ſed non ita paſſos vt neſcirent quid loquerentur. Nam vt ait Auguſt. lib. 1, quæſt. in Gene. q. 80. ecſtaſis ſolet fieri in magnarum rerum reuelationibus. Sic ab Adam, cum prophetatur ſacramentum illud magnum) vt dicit Apoſtolus) in Chriſto & eccleſia, dicendũ eſt ꝙ ecſtaſin paſſus fuerit & ſenſuum alienationem.

Zachar. 1. *Gala. 4.* *Pſalm. 84.*

De modo quo fiant viſiones propheticæ, ſic ſcribit Hierony. Habac. ca. 2. Prophetica, inquit, viſio, & eloquium Dei, non extrinſecus ad prophetas fit, ſed intrinſecus & in interiori homine manifeſtatur. Vnde apud Zachariam. Angelus qui loquebatur in me. & in pſalmis. Audiam quid loquatur in me dominus. & Ierem. 28. ait, Prophetæ nequaquam ſuo arbitrio loquuntur, ſed ex domini voluntate, quia prophetia futurorum ſępiſſimè eſt, quorum ſolius Domini notitia eſt. Nam Ieremias tacet cum ab eius collo ab Anania catena lignea aufertur, doloremq́ue diſſimulat, necdum enim à domino, quid loqueretur, fuerat reuelatum. Tandem facto ad eum verbo confidenter loquitur. Item comment. in Pſalm. 84. titulo Hierony. dicitur. Multi putant quando loquitur Moyſes & dicit, hæc dicit dominus. & cum dicitur, factum eſt verbum domini ad Iſaiam, vel Ezechielem, quod forinſecus ſermo fiat, & per iſtas aures audiat propheta, quod loquitur dominus. Non eſt ita. Denique & dominus quid loquitur ad Iudæos & Phariſæos? qui habet aures audiendi audiat. Et Iſaias ait. Dominus addidit mihi auriculam. Quoniã non habebam illam auriculam quæ in corde eſt. addidit mihi vt Dei poſſim audire ſermones. & quodcunque propheta audit, audit in corde. Quando enim clamamus in cordibus noſtris, Abba, pater. clamor ille ſilentij eſt, & ſilentium auditur à domino.

Pſalm. 82. *Luca. 8.* *Iſaia. 5.*

Locutio diuina, vt ait Grego. libr. 28. moral. capit. 2. duobus modis diſtinguitur. Aut per ſemetipſum dominus loquitur. aut per creaturam angelicam eius ad nos verba formantur. Sed cum per ſemetipſum loquitur, ſola nobis vis internę inſpirationis aperitur, & de verbo eius ſine verbis & ſyllabis, cor docetur, quia virtus eius intima quadam ſubleuatione cognoſcitur. Cum vero per angelũ voluntatem ſuam dominus indicat, aliquando eam verbis, aliquando rebus demonſtrat, aliquando ſimul verbis & rebus, aliquando imaginibus, cordis oculis oſtenſis, aliquando imaginibus & ante corporeos oculos ad tempus ex aere aſſumptis, aliquando cæleſtibus ſubſtantijs, aliquando terrenis, aliquando ſimul terrenis & cæleſtibus. Nonnunquam etiam per angelum humanis cordibus ita loquitur Deus, vt ipſe quoque angelus mentis obtutibus præſentetur. Verbis per angelum loquitur Deus, cum nihil in imagine oſtenditur, ſed ſupernæ verba locutionis audiuntur. Sicut dicente domino. Pater clarifica filium tuũ. Angelus reſpondit. Clarificaui & iterum clarificabo. Aliquando rebus per angelos loquitur Deus, cũ nil verbo dicitur, ſed ea quæ futura ſunt, aſſumpta de elementis imagine nuntiantur. Vt Ezechiel nil verborum audiens, in electri ſpeciem myſteria cognouit incarnationis Chriſti. Electrum ex auri argentiq́ue metallo miſcetur, in qua permixtione argentum quidem clarius redditur, ſed tamen fulgor auri temperatur. Aliquando per angelos verbis ſimul & rebus loquitur Deus, cum quibuſdã motibus inſinuat, hoc quod ſermonibus narrat. vt Adam poſt peccatum non vidit dominum, ſed increpationis verba per angelũ audiuit. Cum audiſſet vocẽ domini Dei deambulantis in paradiſo ad auram poſt meridiẽ. Cum deambulat Deus receſſum ab homine ſignificat. Aliquando imaginibus, cordis oculis extenſis, per angelos loquitur Deus, ſic Iacob vidit ſcalam; & Petrus linteum reptilibus plenum, in ecſtaſi vidit, hoc eſt non oculis corporeis, ſic Paulo in viſione vir Macedo apparuit, qui tranſire eum in Macedoniã rogauit. Aliquando imaginibus, & corporibus ex aere aſſumptis per angelos loquitur Deus, ſic Abraham tres viros vidit quos in habitaculo terreno ſuſcepit, & illi quædam interna annuntiarunt. Hæc & alia nonnulla ſcribit Grego. loco citato.

Ioan. 17. *Geneſ. 28.* *Act. 10.* *Act. 16.*

Duo

Duo gene- Duo ſunt genera prophetarum, qui vati-
ra prophe- cinantur de futuris. & qui interpretâtur ſcri-
tarum. pturas. De his ſic ſcribit Ambro. 1. Corinth.
12. Prophetas duplici genere intelligimus,
& futura dicentes, & ſcripturas reuelantes.
Sicut enim propheta futura prædicit quæ
neſciuntur, ita & hi dum ſcripturarum ſen-
ſum qui multis occultus eſt, manifeſtant, di-
cuntur prophetare. Sic Paulus dicit. Qui pro
phetat, eccleſiam ædificat. & Hiero. ad Ephe.
4. capi. ait. Poſuit Deus primo apoſtolos, ſe-
cundo prophetas. Non illos qui futura vati-
cinantur, quales in veteri legimus teſtamen-
to, ſed qui infideles & imperitos arguant at-
que dijudicent. Hæc ille. Hoc ſecundo mo-
do fere ſemper propheta accipitur in nouo
inſtrumento, nempè pro his qui ſcripturæ
abſtruſos & arcanos ſenſus explanat. vt Phi
lippi filiæ quę prophetabant. & 1. Timot. 1.
Hoc pręceptum commendo tibi ſecundum
præcedentes in te prophetias, id eſt, toto ani
mo ſcripturarum interpretationibus incum
be, quemadmodum ante feciſti. & cap. 4. No
li negligere gratiam quæ in te eſt, quæ data
eſt tibi per prophetiam. id eſt ideo largitus
eſt tibi dominus ſcientiam ſcripturarum, vt
alios doceas & erudias. Per, propter, & in a-
Act. 11. ctibus erant prophetæ dicentes futura, ſicut
Agabus, qui vincula Paulo Hieroſolymis fu
tura prophetauit, & futurã famem ſub Clau
dio prædixit. Præterea cum Paulus. 1. Co-
rinth. 12. dixiſſet. Ipſe dedit quoſdam Apo
ſtolos, quoſdam prophetas, inquit Oecume.
1. Corinth. 8. Bene addidit primo de Apo-
ſtolis. nam hi duces ſunt fidei. Prophetas ve
rò ſecundo loco poſuit, non veteres illos di-
cens, ſed eos qui in vnaquaque eccleſia illo
tempore prophetabant, qualis erat Agabus
alijque multi. Prophetas dicit Apoſtolus
non qui ante tempus gratiæ, ſed qui poſt
gratiam fuerunt, vt Agabus, & qui Antio-
chiæ prophetabant. Verum dices ſi illi e-
rant prophetæ quomodo ait dominus. Lex
Matth. 11 & prophetæ vſque ad Ioannem. Dicimus
quod de veteribus illis loquitur Dominus,
qui de ipſius aduentu prophetauerant. Sic
etiam ſoluit S. Thom. 2. 2. quæſt. 174. arti. 6.
ad. 3. Prophetæ, inquit, prænuntiantes Chri
ſti aduentum, non potuerunt durare niſi vſ-
que ad Ioannem, qui digito Chriſtũ demon
ſtrauit. Et tamen vt Hierony. Matth. 11. ait,
non hoc dicitur vt poſt Ioannem excludat
prophetas. Legimus enim in Actibus Aga-
bum prophetaſſe, & quatuor Philippi filias
virgines. Ioannes etiam propheticum li-
brum conſcripſit, & ſingulis temporibus
non defuerũt prophetæ. non quidem ad no
uam doctrinam fidei depromendam, ſed ad
actuum directionem. Ita etiam Euthy. in
Matth. ſuper illud. Lex & prophetæ. Item
Auguſti. epiſto. 58. ait, Hos prophetas, quos
apoſtolos poſuit, non puto illos eſſe, qui or-
dine temporum ante apoſtolos fuerunt, ſed
illos quibus iam ſub apoſtolis per gratiam
donabatur, aut interpretatio ſcripturarum,
aut inſpectio mentium, aut prædictio tem-
poris ſecuturi, vt Agabus cernebat, qui & fa
mem inſtantem prædixit, & quæ Paulus in
Hieroſolymis paſſurus eſſet, & verbo denũ-
tiauit, & ſigno zonæ eius oſtendit.

Sicut duplices oſtendimus eſſe prophe- *Prophetia*
tas, ita & prophetias. Nam prophetia (vt dici *ex præſcien*
tur homi. 1. titu. Chryſo. in Matth. verſus fi- *tia & ex iu*
nem, in expoſitione huius loci. Vt implere- *dicio operũ*
tur quod dictum eſt à domino.) alia eſt ex
præſcientia, & hęc immutabilis eſt, Vt, Ecce
virgo concipiet. Alia ex iudicio operum, &
hæc ſolet mutari ſecundum quod verba ſo-
nant, non ſecundum intellectum, vt, Adhuc
40. dies, & Niniue ſubuertetur, ſubintelligi-
tur niſi pœniteat. & apud Iſaiam, dicitur Eze
chiæ. Diſpone domui tuæ quia morieris, & *Nota.*
non viues. Item quæ eſt ex præſcientia, illa
impletur ſolũmodo Dni operatione, vt quod
virgo pareret. Alia adimpletur hominum ad
miniſtratione, vt quod ego ſim vir bonus.
Hæc ille. Hoc eſt ſatis erudite & diſertè di-
ctum, etſi nonnihil diſsidet ab hoc S. Tho.
2. 2. q. 171. art. 6. ad. 2. & 1. par. q. 19. art. 7.

Ad quot tempora ſe porrigat & extendat *Ad quæ tẽ-*
prophetia, oportet nunc altius & vberius *pora ſe ex-*
quàm à nobis explicatum eſt antea, declara *tendat pro*
re. & quidem vt ait Euthy. in procemio com *phetia.*
ment. Ioannis, Prophetia non de futuris tan
tum eſt, verum etiam de præteritis. Sic Moy
ſes mundi conſtitutionem enarrans, de præ-
teritis vaticinatus eſt, & de præſentibus, vt
cum dixit Chriſtus quæ ſint in corde homi-
num, & Petrus detexit furtum Ananiæ &
Sapphiræ. Præterea Chryſo. in ſecundo pro
œmio Pſalmorũ ait. Vniuerſum genus pro-
phetiæ tripliciter diuiditur, in futurum, prę-
ſens, & præteritũ. Prophetia enim eſt, Moy-
ſis prophetia, narrantis de Adam & tempo-
ribus ab alto repetitis. Quin etiam prophe-
tia eſt eius quod eſt occultum, inuentio, vt à
Petro

Petro factum eſt, qui furtum Ananię & Sap
phiræ detexit. Eſt magis propriè prophetia,
quæ futura prædicit, eaſque eſſe euētura poſt
multas generationes, quemadmodum dixe
runt prophetæ de Chriſti aduentu, & Apo
ſtoli de gentium ad fidem obedientia, & Iu-
dæorum reiectione. Item Beda Gene. 1. cap.
ait. Prophetię tria genera ſunt. Prophetia de
præterito; vt, In principio creauit Deus cœ-
lum & terram. & reliqua. De præſenti, vt ſe-
dens Chriſtus ad dexteram patris. Dicitur
de futuro, inde venturus eſt iudicare viuos
& mortuos. De hac re vberius diſſeruit Gre-
gorius Homilia prima in Ezechielem pro-
22.q.171 phetam inquiens. Prophetiæ tria tempora
arti.3. ſunt, ſcilicet præſens, præteritum, & futurū.
Quorum præſens & præteritum prophetiæ
etymologiam amittunt. Prophetia de futu-
ro eſt. Ecce virgo concipiet & pariet filium.
Iſaie.7. Prophetia de præterito. In principio creauit
Deus cælum & terram. De illo enim tempo
re dixit homo, quando non erat homo. Pro
1.Cor.14. phetia de præſenti eſt quando Paulus dicit,
ſi omnes prophetent, intret autem quis infi-
delis vel idiota, conuincitur ab omnibus oc-
culta cordis eius manifeſta fiunt, ita cadens
in faciem adorabit dominum, pronuntians
quod verè Deus in vobis ſit. Cum igitur dici
tur, occulta cordis eius manifeſta fiunt, mon
ſtratur, quod per hunc modum prophetiæ
ſpiritus non prædicit quod futurum eſt, ſed
oſtendit quod eſt. Vnde recte prophetia di-
citur, non quia dicit ventura, ſed quia prodit
occulta. Rem quippè quamlibet, ſicut in fu-
turo ab oculis ſubtrahunt tempora, ita ab o-
culis noſtris in præſenti, ſubtrahit cauſa. Vē
tura etenim res occultatur in futuro tempo-
re, præſens autem cogitatio abſconditur in
latenti corde. Eſt etiam prophetia præſens
cum res quælibet non per animum, ſed per
abſentem locum texitur, quæ tamen per ſpi
ritum denudatur. Et ibi fit præſens prophe-
tantis animus, vbi per præſentiā non eſt cor
pus. Nam Giezi longè à propheta receſſe-
4.Reg.5. rat, cum Naaman Syri munera percipiebat.
Cui tamen idem propheta dicit. Nonne cor
meum in præſenti erat, quando reuerſus eſt
homo de curru ſuo in occurſum tibi?

Hæc prophetiæ tempora ſibi concinunt
ad probationem, vt aliquādo ex futuris præ
terita, aliquando verò ex præteritis proban-
tur futura. exemplum primi. Dixerat Moy-
ſes, in principio creauit Deus cælum & ter-
ram. Sed quis crederet quia verum de præte
ritis diceret, ſi de futuro etiam aliquid non
dixiſſet? In ipſius etenim libri fine aliquid
prophetiæ per Iacob vocem de venturis per
miſcuit, dicens. Non auferetur ſceptrum de Gene.49.
Iuda & dux de fœmoribus eius, donec ve-
niat qui mittendus eſt. Et ipſe Moyſes ait.
Prophetam ſuſcitabit vobis de medio fra- Deute.18.
trum noſtrorum, tanquam me ipſum audie-
tis, ideſt erit legiſlator vt ego. Et erit quicun
que non audierit prophetam illum, &c. Cur
præteritis vētura permiſcuit, niſi vt dum im Exemplum
plentur ea, quæ de futuro prædiceret, oſten- ſecundi.
deret etiam, quod de prēteritis vera dixiſſet. Deute.2.
Ex præteritis etiam probantur futura. Vnde
rex Babylonis cum ſomnium vidiſſet, miſit
ad Magos & Ariolos, omneſque ſapiētes Ba
byloniæ conuocauit, nec ab eis ſolummodo
interpretationem ſomnij, ſed etiam ſomniū
quæſiuit, vt nimirum ex præterito collige-
ret, ſi quid in eorum reſponſionibus de futu
ro certum teneret. Qui cum dicere nulla po-
tuiſſent, Daniel in medio adductus eſt, qui
de interpretatione ſomnij & enarratione rē
quiſitus, non ſolum hoc reſpondit quod in-
terrogatus eſt, ſed ipſam originē ſomnij ex-
plicauit, dicens. Tu rex cœpiſti cogitare in
ſtrato tuo quid eſſet futurum poſt hæc. Et
paulò poſt. Tu rex videbas, & ecce quaſi ſta-
tua grandis. Cuius ſomnij mox vt ordinem
dixit, quicquid ex eo venturum ſequebatur,
aperuit.

Spiritus prophetiæ inquit Greg. ho. 1. in 22.q.171
Ezechi. nec ſemper nec eodē modo prophe- arti.4.
tę animū tangit. Nam ex prēſenti prophetię
ſpiritus, prophetātis animū aliquādo tangit,
atq; ex futuro nō tangit. Sicut Ioannes Ba- Ioan.1.
ptiſta venientē dominū videns, ait. Ecce qui
tollit peccata mundi. Sed cū iā moriturus eſ-
ſet, miſsis diſcipulis, requirebat dicens. Tu es
qui vēturus es, an alium expectamus? In qui Matth.11
bus verbis oſtenditur, quia in terris quidē ve
niſſe redemptorē nouerat, ſed an per ſemet-
ipſum ad aperienda inferni clauſtra deſcēde
ret, dubitabat. Ex præſenti enim prophetiæ
ſpiritu tactus fuerat, qui humanitatem me- 22.q.2.ar.
diatoris videns; & diuinitatem eius intelli- 7.ad.2.
gens, cōſiderabat agnum, qui peccata mun- Tu dic, qđ
di tolleret, ſed tactus ex futuro non fuerat, Ioan. nō in
qui aduentum illius in infernum neſciebat. terrogabat

Aliquādo verò ꝓphetię ſpirit⁹ animū pro propter ſe
phetantis ex futuro tangit, atq; ex præſenti ſed vt do-
non tangit. Sicut hiſtoria Geneſeos teſtatur, minus diſci
cum

palos eius erudiret, et ad ſe trahe ret. cum Iſaac filiũ ſuũ ad venandũ miſit, cũ minorem filium nempè Iacob Rebecca ad benedicendũ ſuppoſuit. Qui hœdinis pellibus indutus, paterno palpatui corpus fraternum *Gene.7.* finxit. Cui ille minori filio tanquam maiori benedictionem dedit, quæque eſſent longe futura nuntiauit. Sed quis eſſet, qui coram ſe aſsiſteret, ſcire non potuit.

Aliquando prophetantis animum ex præſenti pariter & futuro tangit. Quod ex libro *Gen.48.* Geneſeos liquido docemur. In illo quippè ſcriptũ eſt, cũ iã ad vitæ terminum appropinquaret Iacob, & duos filios ſuos Ioſeph fecisſet aſsiſtere ante eum, nempè Manaſſem & Ephraim vt ex benedictione illius poſſent lõgè poſt futura promereri cui maiore ad dex- *Lege quæ ſcripſi libr. 9. Regula. 17.* tram, minorem verò poſuit ad ſiniſtram, cũq; ille oculis ſenectute caligantibus, nepotes ſuos, quis prior, quis ve eſſet minor humano viſu diſcernere nequaquam poſſet, ductis in obliquum brachijs, dextram manũ minori, ſiniſtrã maiori poſuit. Quod dum corrigere filius vellet, ait. Non ita conuenit pater, quia hic eſt primogenitus. Audiuit. Scio fili mi, ſcio. Et iſte quidem erit in populos, & multiplicabitur, ſed frater eius iunior maior illo erit. Ahiæ prophetæ animum prophetiæ ſpi- *3.Reg.14.* ritus & ex præſenti atque futuro tetigerat, cum caligantibus oculis eam, quæ ſe eſſe aliã ſimulabat, & vxorem Ieroboam eſſe cognouit, & quicquid ei futurum eſſet, aperuit, dicens. Ingredere vxor Ieroboam, quare aliam te eſſe ſimulas? Ego autem miſſus ſum ad te durus nuntius. Vade, & dic Ieroboam, hæc dicit Dominus Deus Iſrael, Quia operatus es malè ſuper omnes qui fuerunt ante te, & feciſti tibi Deos alienos & conflatiles, vt me ad iracundiam prouocares, me autẽ proieciſti poſt corpus, idcirco ego inducam mala ſuper domum Ieroboam.

Aliquandò ex præterito & præſenti atq; ex futuro pariter animus tangitur prophe- *Luc.1.* tantis, ſicut Heliſabeth venire ad ſe Mariam conſpiciẽs, quia incarnatũ verbũ geſtaret in vtero, agnouit, eamque iam dñi ſui matrẽ vocauit, dicens, Vnde hoc mihi vt veniat mater domini mei ad me? de cuius conceptione per angelũ quoq; ad Ioſeph dicitur. Quod enim *Luc.1. Mat.1.* in ea natũ eſt, de ſpiritu ſancto eſt. Quæ videlicet Heliſabeth dicit. Beata quę credidiſti, quoniam perficientur ea quæ dicta ſunt tibi à domino. Dicens enim. Beata quæ credidiſti, aperte indicat quia verba angeli, quæ dicta ad Mariam fuerant, per ſpiritum agnouit, atque ſubiungens, Perficientur ea, quæ dicta ſunt tibi à domino, quæ eam in futuro ſequerentur, præuidit. Simul ergo de præterito & præſenti atque futuro per prophetiæ ſpiritum tacta eſt, quæ & eam promiſsionibus angeli credidiſſe cognouit, & matrem nominans, quia redemptorem humani generis in vtero portauit, intellexit. Et cum omnia perficienda præ diceret, quid etiam de futuro ſequeretur, aſpexit.

Aliquando verò prophetiæ ſpiritus ex præterito tangit animum, nec tangit ex futuro. Sicut in apoſtolo aperte oſtenditur, qui diſcipulis ſuis dicit. Notum vobis facio fratres euangelium, quod euangelizatum *Gala.1.* eſt à me, quia non eſt ſecundum hominẽ, neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, ſed per reuelationem Ieſu Chriſti. *Ephe.3.* Vnde alijs quoque diſcipulis dicit. Secundum reuelationẽ notum mihi factum eſt ſacramentum. Qui tamen hoc ipſum euangelium, quod per reuelationem cognouerat, cũ Ieroſolymam prædicaturus aſcenderet, ait. *Act.20.* Ecce ego alligatus ſpiritu, vado in Ieruſalem, quæ in eã euentura ſunt mihi, ignorans. Hoc quippè Euangelij Sacramentum eſt, quia vnigenitus patris incarnatus atque perfectus homo factus eſt. Qui crucifixus, mortuus, & ſepultus, die tertia ſurrexit, die quoque quadrageſima aſcendit in cælum atque in dextera patris ſedet. Qui ergo per reuelationem euangelij agnouit prophetiæ ſpiritu de præterito tactus eſt. Sed quia quid pro eodem euangelio paſſurus eſſet, ignorabat, de futuro proculdubio tactus non eſt. Nam ſic dicit, *Act.20.* Niſi quod ſpiritus ſanctus per omnes ciuitates proteſtatur mihi, dicens. Quoniam vincula & tribulationes Ieroſolymis me manent. Apertè oſtẽdit quia ea, quę ipſi futura eſſent alijs de ipſo reuelata erãt, nõ autẽ ipſi de ſe. Sicut de illo per Agabũ dicitur. Virum, cuius hæc zona eſt, ita alligari oportet in Ieruſalẽ.

Aliquando prophetiæ ſpiritus tangit ex futuro, nec tangit ex præterito, ſicut in He- *4.Re.5.* liſei facto ſcriptum eſt, quia cum vnus ex filijs prophetarum materiam ſucciderit, huic ferrum ſecuris in aquam cecidit, qui exclamauit. Heu Heu domine mi, & hoc ipſum mutuo acceperã. Dicit autẽ homo Dei. Vbi cecidit? at ille mõſtrauit ei locũ. Præcidit ergo lignũ, & miſit illuc, natauitq; ferrũ. In quo videlicet prophetę facto cognoſcitur, quia qui requi-

requirit, vbi ceciderat, quid eſſet facturus, no
uerat. Sed tamen cum requirit, conſtat, quia
vbi ferrum ceci diſſet, ignorabat. Prophetiæ
ergo ſpiritus, Heliſei mentem ex futuro teti
gerat, ſed ex præterito non tangebat, qui &
ferrum ex profundis dimerſum quia reuocá
turus eſſet ad ſuperſiciem, ſcire potuit, ſed
vbi ceciderat omnino neſciuit.

Aliquãdo vero prophetiæ ſpiritus in præ
ſenti ex parte tangit, & ex parte non tangit.
Act. 21. Quod & Petri hiſtoria teſtatur, cum miſsi ad
eum à Cornelio milites, ei ſunt illi homines
per ſpiritum nuntiati. Scriptum quippe eſt.
Et dixit ſpiritus ei, ecce viri tres quærunt te.
Ad quos ille deſcendit, & requirens dicit.
Quæ cauſa eſt propter quam veniſtis? In cu-
ius verbis oſtenditur, quia eandem cauſam
per ſpiritum non audierat, quàm à militibus
requirebat. In præſenti ergo mentem Petri
ſpiritus ex parte tetigerat, & ex parte non te
tigerat, qui adeſſe milites dixit, & pro qua
cauſa venerant, tacuit.

Aliquando ſpiritus prophetiæ in futuro
4. Reg. 2. ex parte tangit, & ex parte non tangit. Sicut
prophetarum filij de auferendo Helia ad He
liſeum dicunt. Nunquid noſti quia hodie do
minus tollat dominum tuum à te? Quo ta-
men ablato, ſeſe per diuerſa diſpergunt, eum
que in rupibus & vallibus quærunt. In futu-
ro ergo eorum mentem prophetiæ ſpiritus
ex parte tetigerat, & ex parte non tangebat,
quando eum, quem tollendum nouerãt, non
inueniendum quærebant. Ex parte itaque
tacti ſunt, atque ex parte non tacti, quia ſcie
bant, quod tolli poſſet, & neſciebant, quod
inueniri non poſſet. Idem quoque Heliſeus
per prophetiæ ſpiritum de futuro ex parte
tactus eſt, & ex parte non tactus, cum regi
4. Reg. 3. Iſrael diceret. Percute iaculo terram, & cum
percuſsiſſet tribus vicibus, & ſtetiſſet iratus
eſt contra eum vir Dei, & ait. Si percuſsiſſes
quinquies aut ſexies, ſiue ſepties percuſsiſſes
Syriam vſque ad conſumptionem, nunc au-
tem tribus vicibus percuties eam. Quivtique
nouerat, quod toties percuteret Syriam, quo
ties percuſsiſſet terram, ſed cum ei diceret.
Percute terram, quoties eam percuſſurus eſ-
ſet, ignorabat quippe, & indignabatur, ter-
ram tertio fuiſſe percuſſam. Profecto con-
ſtat, quia de futuro ex parte tactus fuerat, &
ex parte non tactus qui Syriam percuti præ
dixit, ſed terram amplius percuti voluit. Sic
1. Reg. 15. Samuel cùm ad vngendum Dauid à domi-
no mitteretur, reſpondit. Quomodo vadam?
audiet enim Saul, & interficiet me. Iuſſu e-
nim domini Saul primũ in regem Iſrael vn-
xerat, quo poſtea propter neglectum Dei
mandatum, reiecto, & Dauid vnxit, nec ta-
men à Saul occiſus eſt. Ex parte ergo de fu-
turo tactus prophetæ animus fuerat, & ex
parte non tactus, qui & vngendum Dauid
in regno nouerat, & quia à Saul non eſſet oc
cidendus, ignorabat.

Sciendum quoque eſt, quòd prophetæ
quidam è proximo tanguntur, atque è lon-
ginquo minimè tanguntur. Alij verò è lon-
ginquo tanguntur, & non tanguntur è pro-
ximo. Alij autem & è longinquo & è proxi-
mo prophetiæ ſpiritu tangũtur. Simul enim *1. Reg.* 10.
Samuel venienti ad ſe Saul, atque aſinas pa-
tris quærenti, perijſſe aſinas nouerat, eaſque
inuentas eſſe nuntiabat. & Saulem regem fu
turum prædicit. Dauid quoque quia in eius
regno ſuccederet, nuntiat, ſed quia pater re-
gis æterni futurus ſit, non prædicit.

Quidam verò tanguntur è longinquo, &
non tanguntur è proximo, ſicut idem Da-
uid incarnandum Dei vnigenitum nouerat
de Iudæa, dicens. Homo natus eſt in ea, & *Pſalm.* 86.
ipſe fundauit eam altiſsimus. Atque hunc ad
cœlos aſcenſurum, & ad patris dexterã ſeſſu
rum intelligit, dicens. Dixit dominus domi- *Pſal.* 109.
no meo ſede à dextris meis. Et tamen multa
quæ è vicino acta ſunt, minimè præuidit. Vt
enim pauca de multis loquar, ſeruum Miphi *2. Reg.* 16.
boſeth Siban contra dominum ſuum men-
tientem non intellexit, quippe cui falſam re
ferenti proditionem, bona Miphiboſeth do
mini ſui, protinus adiudicauit. Et Amaſæ *2. Reg.* 20.
promittens, dicit, Hæc faciat mihi Deus, &
hæc addat, ſi non magiſter militiæ fueris co-
ram me omni tempore pro Ioab, videlicet
quid ſequeretur ignorans, quia Amaſa idem, *2. Reg.* 7.
non ſolum principatum militiæ pro Ioab
non ſuſciperet, ſed etiam per Ioab poſt pau-
lum vitam finiret.

Quidam verò è longinquo tanguntur, &
è proximo, ſicut Iſaias longe poſt futura pro *Iſaia* 7.
nuntiat, dicens. Ecce virgo concipiet, & pa-
riet filium, & vocabitur nomen eius Hema-
nuel. Qui etiam de Ezechia rege prophetiæ
ſpiritu tactus è vicino, quia de infirmitate ſua *Iſaia.* 38.
ſurgeret, prædixit, & quot annis poſt infir-
mitatem viueret nuntiauit. Aliquãdo enim
prophetiæ ſpiritus prophetis deeſt, nec ſem-
per eorum mentibus præſto eſt, quatenus
cum

cum hunc non habent,ſe hunc agnoſcant ex
4.Reg.4. dono dei habere,cū habēt. Vnde Heliſeus cū
flentem Sunamitidem mulierem à ſuis pedi-
bus per Giezi puerū auelli prohiberet,dixit.
Dimitte illā,anima eius in amaritudine eſt,&
Dominus celauit à me & non indicauit mihi.
4.Reg.3. Sic quoq; cū eum Ioſaphath de futuris requi
reret,& prophetiæ ei ſpiritus deeſſet, pſalten
fecit applicari,vt prophetiæ ad hunc ſpiritus
per laudem pſalmodiæ deſcenderet, atq; eius
animum de venturis repleret.

Prophetæ aliqui fuerunt ante captiuitatē decē tribuū Iſrael,ſiue duarū,nepė Iudę & Bē iamin.vt Nathā, Iſaias , Ioel , Hoſeas, Amos. Alij poſt captiuitatem decē tribuū , & duarū, vt Daniel, Aggæus, Zacharias, Ieremias tamē & Ezechiel imminente captiuitate Babylonica vaticiniū texuerūt, ſed Ieremias in Iuda prophetauit,Ezechiel in Babylone. At Aggeus,Zacharias , Malachias poſt captiuitatē Babylonicam.

Prophetæ omnes poſteriores,fuerūt poſt diuiſionē. 12.tribuū à domo Dauid.horū munus erat populum rebellē & immorigerū minis ad legis cuſtodiā cogere.Priores prophetæ populi geſta,laudes Domini, mores populi conformabant.Ideo hi dicuntur Hagiographi.illi priores prophetę à fine nomine impoſito,licet eſſent omnes prophetæ.

Prophetæ aliqui fuerūt *σύγχρονοι*, id eſt eodem tempore viuentes,vt Hoſeas,Iſaias , Ioël Amos,Abdias.Ionas, Michæas , qui fuerunt regnante Ezechia,in cuius tempore regnum decem tribuum eſt finitum,quod à primo rege Ieroboam vſq; ad vltimum Hoſeæ , manſit annis ducentis quinquaginta. Item. Zacharias,Aggæus,Malachias eodem tempore vixerunt. Denique floruit Sophonias tempore regis Ioſiæ, quo tempore Ieremias publicè,Sophonias in concilijs, Oldas in cœtibus mulierum prophetabant. Alij non vixerunt eodem tempore.vt Daniel,Iſaias.

Verum vt ſcias quo tēpore aut quibus regibus regnātibus vnuſquiſq;.propheta vixerit,lege regulā quandā quam poſuimus cū de titulis pſalmorū agebamus,aut Diuum Theodoretū in procemio duodecim prophetarum.

Prophetæ quidā vocantur minores, quia ſermones eorū ſunt breues,in maiorū cōparatione,qui maiores ideo vocātur,quia prolixa volumina condiderunt. Vnde Ezechi.cap.2. ait. Ecce manus miſſa ad me,in qua erat inuolutus liber,& expādit illum corā me, qui erat inſcriptus intus & foris,& ſcriptæ erant in eo lamentationes & gemitus & Væ. Maiores ſunt,Iſaias,Ieremias,Ezechiel,Daniel. minores Hoſeas,Ioel,Amos,Abdias,Ionas,Micheas,Nahum,Habacuc,Sophonias,Aggeus, Zacharias,Malachias.

Ex prophetis aliqui nullam prophetiam ſcripſerunt,vt Nathan,Gad.2.Reg.24. Semeias.Achias.Debora. Oldas.Elias.& Heliſeus. Alij ſcripſerunt vt Iſaias , Ieremias & reliqui prophetæ tam maiores quā minores. De hac re extat liber Rabi Moſi Kamhi,quem inſerere hoc loco libuit. Moſes vir Dei ſcripſit Pentateuchū,hoc eſt quinq; volumina legis,preter octo verſus ab. Et mortuus eſt Moſes vir Dei.vſq; ad finem legis.& librum Iob. Ioſue ſcripſit librū ſuū & octo verſus legis. Samuel ſcripſit librum ſuum,id eſt primum & ſecundū regum,& librum Iudicum & Ruth. Iſaias ſcripſit librum ſuum,& librum prouerbiorū, & Cantici cāticorum,& Eccleſiaſtę. Ieremias ſcripſit librum ſuum,& librum regū & Threnorum. Viri Synagogæ maioris ſcripſerunt librum Ezechiel & librum duodecim prophetarum minorum , & librum Danielis & Heſter. Dauid & decem prophetę illi pſalmographi compoſuerunt librum ſuum & librū Paralipomenon,vſq;. Et fuerunt ſibi fratres filij Ioſaphat. Numerus verſuum legis quinque millia & octingenti & quadraginta quinque literæ legis 600045. Et prophetarum nouem millia , ducenti & nonaginta quatuor. Et Hagiographorum, octo millia & ſexaginta quatuor. Inuenitur itaque ſumma omnium verſuum Biblię,viginti tria millia, ducenti & tres verſus. Sed huius authoris Rabi Moyſi. ſententia falſa eſt,vt patet ex ſupradictis. *De hoc libro primo cap.6.*

Annotatio.

Quis excellentior propheta Moyſes an Dauid.

Eſt controuerſia inter ſcriptores vter fuerit excellētior propheta,Moyſes an Dauid. Nam S.Thomas principatum tribuit Moyſi, Lyranus anceps ac dubius eſt,tamen demum putat Dauid principatum tenere. Nos tamē neutræ parti accedimus ob cuius rei intelligētiam,annotandum ex Hier.in prologo galeato. Quod ſcriptura veteris inſtrumenti in tres ordines diuiditur.primus ordo cōtinet quinq; libros Moyſis.

Secundum prophetarum ordinem faciūt, ſcilicet. Hebræi,& incipiunt a Ioſue. Deinde ſubtexunt Iudicum librum & in eundem cōpingunt Ruth, quia in diebus Iudicum facta

eius narratur hiſtoria. Tertius ſequitur Sa-
muel, quem nos regum primum & ſecūdum
dicimus. Quartus regum. Quintus Iſaias. Sex
tus Ieremias. Septimus Ezechiel. Octauus, li-
ber. 12. prophetarum.

Tertius ordo Hagiographa, ideſt, ſanctè
ſcripta poſsidet. Vocantur autem ἁγιόγραφα,
illa volumina quæ potius docent, quam de fu
turis vaticinantur, licet prophetæ illorum au
thores etiam ſint appellandi, & primus liber
incipit à Iob. Secundus à Dauid, quem quin-
que inciſionibus & vno Pſalmorum volumi
ne comprehendunt. Tertius Salomon, tres li
bros amplectens. Quartus Daniel, iuxta He-
bræorum opinionem. Sed iuxta nos vnus è
quatuor prophetis maioribus eſt, vt diximus
in Appendice. 4. Hypoty. Quintus liber Pa-
ralipomenon. Sextus Eſdras. Septimus Eſter.
Ecce Moyſes excluſus eſt à numero prophe-
tarum & Hagiographorum. Deinde Hebræi
ſecant vetus inſtrumentum, in legem & pro-
phetas, & prophetæ rurſum ſubdiuiduntur
in priores & poſteriores prophetas. Priores
ſunt, Ioſue, Samuel, Salomon, Dauid, & cæte-
ri omnes qui à morte Moyſis vſq; ad Iſaiam
aliquid ſcriptis mandarunt. Illi qui ab Iſaia
vſq; ad Malachiam aliquid literis commiſe-
runt, poſteriores vocantur. Hoc eſt. 12. mino
res & quatuor maiores prophetæ. Ac vocan-
tur poſteriores, quia poſt ſeparationem tri-
buum, duarum & decem, à ſe inuicem, ſuas
ſcripſerunt prophetias. Ecce Moyſes relega-
tur à numero prophetarum, tam maiorum,
quam minorum, tum priorum quam poſte-
riorum. Non quòd negem fuiſſe prophetam,
fuit etenim. Nam de illo dicitur. Non ſurrexit
propheta in Iſrael, qui vidit dominum facie
ad faciem, ſicut Moyſes, & Abraham fuit
propheta, quia de illo dicitur, Geneſ. 20. Pro-
pheta eſt & orabit pro te. Verum non appel
latur illo nomine, ſed alio excellentiori, vide-
licet, Patriarcha, quia ſupra vniuerſos homi-
nes qui ab illo originem ducebant, regnum
obtinebat, & Moyſes legiſlator dicitur. Cu-
ius veluti miniſtri fuerunt omnes prophetæ,
ad hoc enim illorum prædicatio tendebat, vt
lex Moyſi ſerui Dei diligenter ſeruaretur. &
Ioannes Baptiſta & Euangeliſta, licet pro-
phetæ fuerint, prophetæ non vocantur, ſed
illis cognominibus à me modo dictis, ſo-
lent ornari. Denique Chriſtus propheta
fuit, qui de ſe ait. Nemo propheta ſine hono
re, & legiſlator ait. Prophetam ſuſcitabit vo-
bis dominus de medio fratrum veſtrorum, ip
ſum tanquam me audite, id eſt, erit legis no-
uæ legiſlator, vt ego veteris. Hoc eſſe con-
ſonum ſcripturis, his teſtimonijs confirma-
ri poteſt. Primum Matthæ. 7. dicitur. Hæc
eſt lex & prophetæ, & capit. 11. lex & pro-
phetæ vſque ad Ioannem, & capit. 22. Hinc
vniuerſa lex pendet & prophetæ, & Lucæ.
16. Lex & prophetæ vſque ad Ioann, & ite-
rum. Scriptum eſt in lege pſalmis & prophe-
tis de me, & Diues epulo, habent Moyſen &
prophetas. Vides ergo quod nunquam Moy
ſes numero prophetarum adſcribitur.

Prophetia quædam eſt ſpiritualis, quędam
diabolica, nam in ſcripturis propheta & pſeu
dopropheta eodem nomine appellantur.
Alia eſt inter has media, quæ naturalis aut ar
tificialis vocatur. Quarta communis ſeu po-
pularis vocatur. Spiritalis igitur in primis
participes ſunt viri ſancti, ex diſpenſatione
tamen viris iniquis datur, vt Pharaoni, Balaā
& Caiphæ. Diabolicæ autem ſunt partici-
pes, qui ipſorum dæmonum ſunt cultores.
cuiuſmodi ſunt, qui per farinam & hor-
deum vaticinantur, & illud vaticinium è
quercu, & Dodonæa ſacerdos, & id quo-
que quod per exta fit, & per volatus & gar-
ritus auium, per notas, ſternutamenta &
ſortes, quodque ex tonitruis ſumitur, &
ex muribus, & muſtelis, & ex lignorum
ſtridore, & aurium ſonitu & corporis tremo-
re, & quod ex nominibus & mortuis & ſtel-
lis & aquis & ex alijs rebus ſexcentis. Nam
quod per ſomnia fit, & id quidem apud nos
per vocatam cathochen, id eſt, ſpiritus affla-
tum, eſt. Prænotio tamen non illis à virtute
prouenit, vt nobis, ſed potius ab arte quadam
praua & malefica. Ac Deus quidem cum ali-
quid prædicit, ipſe ſolutionem ſubijcit, & tūc
euenit res abſque vllo dubio. At illi in qui-
buſdam fortè fortuna verum dicunt, in plu-
rimis tamen aberrant. Naturalis autem pro-
phetia animalium eſt ratione carentium, hi-
rundines enim grues & formicæ hyemem
aduentantem ſentiunt, erinacei quoq; & al-
cyones eandem habent naturam. Artificia-
lis verò ad medicos pertinet, & ad conſulto-
res & nauium gubernatores, ſi quidem hi
morbos & eorum terminationes prædicunt,
illi ventorum mutationes, at vero illi ſua pru
dentia, quid futurum ſit, conijciunt. Commu
nis autem & vulgaris cognitio futuri eſt,
quod videlicet poſt tres menſes futura eſt
hyems,

hyems. omnes enim ex temporum circuitibus prędictiones cognoſcunt. Non igitur magnifaciendum eſt dæmones prænotionem habere, cum & formicæ & homines ſagaces futura coniectent. Verum non vt diabolus prædixit ſe ſcire & bonum & malum, ſic fuit. Et Balaam cum prædixit, meretrices ſtatue, & propter ipſas prodetur Iſraël, quod potius coniectura eſt, quàm prædictio. nihil enim admirabile iſtiuſmodi prophetiæ habent. Proprium autem prophetiæ eſt præbere linguam obſequentem gratiæ ſpiritus ſancti. Ex Suida in dictione προφητεία.

Non idem ordo eſt 12. prophetarũ apud 70. interpretes, qui in Hebraica veritate continetur. Illi enim ponunt primum Hoſeam, ſecundum Amos, tertium Micheam, quartũ Ioel, quintum Abdiam, ſextum Ionam, ſeptimum Nahum, octauum Habacuc, nonum Sophoniam, decimum Aggeum, vndecimũ Zachariam, duodecimum Malachiam. Hebræi autem quos Latini ſequuntur, poſt Hoſeam qui apud vtroſque primus eſt, ſecundum legunt Ioel, tertium Amos, quartum Abdiam, quintum Ionam, ſextum Micheam, ſeptimum Nahum, octauum Habacuc, nonũ Sophoniam, decimum Aggeum, vndecimũ Zachariam, duodecimum & qui vltimus eſt, Malachiam. Hieronymus in prooemio commentariorum Ioelis prophetæ. Prophetæ maiores hunc habent ordinẽ. Iſaias, Ieremias, Ezechiel, Daniel.

Scriptura vetus diuiditur in legem & Prophetas.
Prophetæ, in priores & poſteriores.
Poſteriores, in maiores & minores.

Egimus de prophetis, nunc de pluſquam prophetis, & tãtũmodo Iohãni hoc nomẽ tributum eſt. Quia, vt ait Hiero. li. 2. ad Epheſ. circa principium, quę cæteri propheta runt, ipſe conſpexit, & digito demonſtrauit, dicẽs. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Quia multi prophetæ & iuſti, cupierunt videre quæ vos videtis & non viderunt. vtiq; videre cupiebant, quę futura cognoue rant. Et Matt. 11. cum hæc dixiſſet addidit. Tum etiam quia ad priuilegium prophetale, etiam Baptiſtæ acceſsit præmium. vt dominum ſuum baptizaret. &. q. 1. ad Alga. Vocat Iohannẽ Dominus nõ ſolũ prophetã, qui ſoleat ventura prædicere, ſed plus eſſe quam prophetam, quia quẽ illi venturũ eſſe dixerãt hic veniſſe monſtrat, dicens. Ecce agnus Dei. præſertim cũ ad faſtigium prophetale, baptiſtæ acceſſerit priuilegiũ, vt qui dixerat, Ego à te debeo baptizari, ipſe eum baptizauerit, non præſumptione maioris, ſed obedientia diſcipuli & timore ſerui. Itẽ Theophy. Matt. 11. ait. Excellentior alijs prophetis eſt Iohã. quia alij prophetæ ſolum vaticinati ſunt de Chriſto, ille oculis aſpexit, quod excellẽtius eſt. Deinde alij poſt quam nati ſunt propheta rũt, iſte adhuc in ventre matris cõcluſus, Chriſtum cognouit. Et Chriſti. Druth. Matth. 29. Iohan. non ſolum fuit propheta, ſed pluſquã propheta. prophetę namque miniſterium eſt, ventura prædicere, non etiam demonſtrare. Iohan. verò non ſolum prędixit ſaluatorem, ſed etiam digito demonſtrauit, dicens. Ecce agnus, Et Maximus. hom. 3. de natiuitate Iohan. Baptiſtæ. Plus reuera, inquit, eſt Iohannes quam propheta, cũ cæteri omnes venturi adhuc Chriſti fuere præcones, hic autem Domini præſentis aſſertor. lege eum, & Auguſtin. lib. 2. contra Petili. Donatiſtam. capit. 27.

De titul. Prophetarum.

CAP. II.

QVando locũ aliquem, (vt inquit Cyrillus. lib. 8. Theſauri. ca. 2.) in ſcripturis rectè intelligere volumus, tria diligenter conſiderãda ſunt. tẽpus quando ſcriptum eſt quod dicitur. Perſona quæ dicit vel per quam vel de qua dicitur. Et res propter quã aut de qua ſcribitur. Sic enim abſq; errore ſenſum verũ poterimus inueſtigare. Cognitione temporis opus eſſe non dubitamus, audientes Apoſtolos dicere ad Chriſtum. Quando hæc erunt & quod erit ſignum aduentus tui? Hymenæus & Alexander ignorantia temporum putauerunt iam factam eſſe reſurrectionem. Perſonarum verò cognitionem Eunuchus in Actibus Apoſtolorum neceſſariam oſtendit, dicens ad Philippum. Quæſo domine de quo propheta loquitur? de ipſo an de ali-

Tempus. *Perſona.* *Res.*
Matth. 24 *2. Timo. 2.*
Actu. 8.

quo alio. Et Paul. volens ſaluatoris perſo-
Hebra.7. nam intelligi. In quem dicuntur hæc, inquit,
de alia tribu eſt, manifeſtum eſt quod de Iu-
da ortus eſt dominus. Quod autem rei quo-
que notitia neceſſario requiratur, inde diſce-
mus, quod res quæ de ſaluatore ſcribuntur.
Verbi cauſa, Ecce virgo concipiet, & ſicut
Iſaia.7. ouis ductus eſt ad occiſionem, ad neminem
&.53. ſanctorum referri poſſunt, quare ad Chriſtũ
propriè referuntur. Sic quando filius Dei pro
pter nos factus eſt homo, quando immundi-
tia peccatorum per ipſum purgata, ſedet in
dexteris virtutis in excelſis, tunc melior ange-
lis cognitus eſt, nõ quia naturam in aliud mu-
tauerit, vel quia factus ſit poſtea, quod prius
non erat. Non enim de natura filij modo ſer-
mo habetur, ſed de ea quæ tempore incarna-
tionis facta fuit, & lib.9. Theſauri.c.4. hæc ad
dit. Neceſſarium eſt ad intelligendas ſcriptu-
ras, tempora conſiderare, in quibus dicta ſunt,
quæ ſcribuntur. Sic facilè poterimus errores
vitare, præſertim in verbis ſaluatoris. Veluti
quando dicit ſe diem iudicij ignorare, diſpen-
ſando dixit, vt homini quem aſſumpſit con-
gruentia diceret. Nam alioqui optimè diem il
lum cognoſcebat, vt alibi nos docuimus, &
Libro.2. ba ipſe Cyrillus ibidem docet. Hæc eadem repe-
rum Hypo- tit libr.10. Theſauri. capit.3. Hanc ob cauſam
typoſeon. Chryſoſtom. homil.5. de Ozia, ait omnibus
cap.2. prophetis mos eſt regum tempora exprime
re. Item Hieron. Iſaiæ. 1. ait. In titulis prophe-
tarum commemorantur, Perſona, Verbi gra
Perſona. tia, Iſaias, aut Ieremias. Cauſa, vt Hebræorum
Cauſa. vitia reſecet, aut aliquid prænunciet, aut vt
Tempus. mærentem populum conſoletur. Tempus,
ſub quibus regibus prophetiam ediderit. Vt,
Viſio Iſaiæ filij Amos, quam vidit ſuper Iu-
dam & Hieruſalem, in diebus Oziæ, Ioathan,
Achaz, Ezechiæ regum Iuda. Item Chriſti.
Druthmari in procemio Matthæ. ait. In om-
nium librorum principijs, tria quęrenda ſunt.
Tempus. Locus. Perſona. Similiter in Euan-
gelio hæc tria quærenda ſunt. Verbi gratia
in Matth. Locus in quo ſcripſit Euangelium,
nempe Iudæa, nam ad Iudæos qui credide-
Diſtinctio runt ſcripſit euangelium. Tempus Caij im-
pphetæ ſub peratoris, qui imperij monarchiam tenebat
certis regi- Perſona, Matthæus. Differt tamen Iſaias in
bus obſerua poſitione temporum aliquorum regum à cæ
tur diligen teris prophetis vt annotauit Hieron. in com-
ter ab Iſaia ment. Iſaiæ cap.1. Quia in titulo Iſaiæ dicitur
ab alijs ne- eum prophetaſſe ſub Ozia, Ioathan, Achaz,
gligitur. & Ezechia regibus Iuda, non vt in alijs pro-
phetis confuſe, intelligendum eſt, vt neſcia-
mus quid ſub quo ſpecialiter rege dictum ſit,
ſed vſque ad finem voluminis ſcriptum refera
tur, quid ſeorſum ſub Ozia, quid ſub Ioathan,
& qd ſub Achaz, & quid ſub Ezechia, ei à do
mino reuelatum ſit, ab initio enim Iſaiæ vſq;
ad ſextum caput, ſub Ozia facta ſunt, à ſexto
vſq; ad ſeptimum, ſub Ioathan, à ſeptimo vſ-
que ad finem ferme decimiquarti capitis ſub
Achaz, à fine.14. vſq; ad finem voluminis ſub
Ezechia. Hæc ille. Attamen in reliquis pro-
phetis minime hoc inuenitur diſtinctum, vt
Verbi gratia, In Ieremia qui prophetauit in
regno Iuda ſpatio vnius & quadraginta anno
rum. Nam ſub Ioſia qui regnauit vno & tri-
ginta annis, prophetauit. 19. annis, ſub Ioa-
chaz filio eius, tribus menſibus, ſub Sedecia
filio Ioſiæ & fratre Ioacim, annis vndecim.
Sex illi menſes conſtituunt annum vnum im
perfectum. Prophetauit ergo Ieremias ſub
quinque regibus Iuda. In Ieremia tamen nul
la fit mentio de Ioachaz & Ioachin, quod
ſub illis exiguo tempore prophetauit. Poſt
captiuitatem verò Iudæ prophetauit in Ægy
pto cum illuc abductus fuiſſet cũ reliquijs Iu
dæ, quæ illuc contra verbum domini ſe rece-
perant, metuentes ne rurſus rex Babylonis
Iudam inuaderet, & eius reliquias perderet.
Hæc omnia animaduertenda ſunt etiam in
lectione, ſanctorum, vt qui hæretici tunc vi-
uerent, &c.

Ad cognoſcendũ parentes & patriã vnius
cuiuſq; prophetę, annotãdum eſt quod Hie- *Quomodo*
ron. ex Hebræorum ſententia Sophoniæ. 1. *cognoſcant*
obſeruauit. Cuiuſcunque, inquit, prophetæ *patres & pa*
pater aut auus, ponuntur in eius titulo, ipſi *tria prophe*
quoque prophetæ fuerunt. Vnde Amos qui *tarum.*
dixerat. Non ſum propheta, nec filius pro- *Amos.7.*
phetæ, ſed paſtor caprarum vellicans Syco-
moros, patris nomen in titulo non habet. Si
hoc verum eſt, Sophonias propheta, ex glo-
rioſa maiorum ſtirpe generatus eſt. Habuit
enim patrem Chuſi, auum Godoliam, pro-
auum Amariam, atauum Ezechiam, & talem
quadrigam ipſe veluti extremus auriga com
pleuit. Burgenſis tamen Ieremiæ. 1. & Oſeæ.
1. negat hanc obſeruationem in vllo probato
ſcriptore Hebręorum inueniri. Sed quantum
ipſe ab ſcopo aberret, Hieronymi docuit te-
ſtimonium, & quod nunc, (ex Hebræorum
probatiſsimo ſcriptore, Rabi Dauid Canchi,
in comment. Oſeæ,) ſubiungam. Cum, in-
quit, nomen prophetæ aut patris eius, in titu
lo po-

lo ponuntur. perſpicuum eſt non ſolum illũ fuiſſe prophetam, ſed & filium prophetæ. Cum verò nomen prophetæ memoriæ man datum eſt abſque patris nomine, planum eſt ipſum fuiſſe prophetam, ſed non filium prophetæ. Deinde cum vrbis nomen, prophetæ titulus præfert, notum eſt illius vrbis de qua agitur incolam aut ciuem fuiſſe. Cum vero ponitur nomen prophetæ, vrbis verò omittitur, palam eſt eum fuiſſe vrbis Ieruſalem ciuem. Igitur iuxta hoc præceptũ Iſaias ciuis fuit Ieroſolymitanus, & propheta, ipſe

Amos.

& pater eius. Amos namque pater Iſaiæ, non eſt vt nonnulli arbitrantur, tertius ex duodecim prophetis minoribus, ſed alius, nam diuerſis apud Hebræos ſcribuntur literis. pater Iſaiæ, in poſtremis literis, cum Aleph & Çaddic ſcribitur. Propheta ille minor, cum Ain,

Anathoth.

& Çamach. & ecõtra Ieremiæ patria fuit Anathoth, vt ibidem exprimitur quæ eſt in tribu Beniamin. Ioſue. 21. eſtque viculus ſacerdotũ contra ſeptentrionem Ieruſalem, diſtanſque ab ea tertio milliario.

Pondus aut on⁹ quid ſignificet in ſcriptura.

Deindè non infrequẽter in titulis prophetarum ponitur pondus aut onus, ſed (vt ait Hiero. in prooemio Habacuc.) nunquam pręfertur in titulo, niſi cum graue & ponderis laboriſque plenum eſt, quod videtur. Quatuor autem prophetæ in duodecim prophetarum volumine ſunt, è quibus tres in principio pondus titulum habent. Nahum, Habacuch. Malachias. Porro Zacharias in medio & circa finem duos huiuſmodi ponit titulos. E quibus vnus eſt. onus verbi Domini in terra

Zacha. 9. &. 12.

Adrach, & Damaſci requiei eius. Alter in fine. Onus verbi domini ſuper Iſraël. & Iſaię. 13. capite. ait. Verbum Hebraicum Maça vel onus vel pondus intelligi poteſt. Et vbicunque præpoſitum fuerit, minarum plena ſunt quæ dicuntur. & Ieremiæ. 23. ait. Vbicunque graue eſt quod dominus comminatur, & plenum ponderis vel laboris & im-

Pondus ad aliquem & contra aliquẽ quid ſignificet.

portabile, in titulo prophetiæ Maça, id eſt, pondus, ponitur. Differunt tamen cum dicitur, pondus ſit ad aliquem, & pondus contra aliquem. Quia vt dicit Hiero. Malachiæ. 1. Pondus, cum dicitur fieri ad aliquem, Verbi gratia Iſrael, (non contra aliquem) graue quidem eſt, quia pondus appellatur, ſed conſolationis aliquid habet, vt Malachiæ. 1. Onus domini ad Iſrael in manus Malachiæ. Aliud eſt enim quando ad illum vel illũ ſcribimus, aliud quãdo contra illum vel illum, quia in altero pars amicitiæ, in altero inimicitiarũ aperta confeſsio eſt.

Theophilacti expoſitio exploſa.

Hier. optimè & eruditè interpretatus eſt quid ſignificet hoc nomen pondus iuxta Hebręos. Vnde omnes alię expoſitiones quę afferri ſolent, ſunt explodendæ. nempè illa Theophi. Nahum. 1. Lemma Niniue, ideſt, aſſumptio Niniue. Quoſdam, inquit, de repente ſpiritus ſancti gratia, apprehendebat prophetas, eoſque detinens & ab humanis ſeparans, ac per ipſos loquebatur futura. Hanc igitur repentinam mentis detentionem Lemma vocauit Nahum, perinde ac ſi dicat, Arrepta mens mea ab ſpiritu pręuidit quę Niniue eſſent obuentura. Vnde omnis prophetia communi vocabulo, Lemma, id eſt acceptio, dici poteſt. Et Habac. 1. ait. Lẽma, ideſt captio ipſa prophetia nominatur, ſiue quod accipitur ex Deo tradita, ſiue propter prophetæ mentis acceptionem, ac propter ab humanis ad diuinas reuelationes, tranſlationem. Theo-

Theodoret⁹

doretus quoque Nahum. 1. ait. Aſſumptionem appellat propheta, mentis raptum, & à rebus humanis traductionẽ. Rapta, inquit, mens mea à Deo, quæ Niniue eſſent ventura, præuidit. & iterum Malachiæ. 2. cap. hoc inſerſit.

prophetia quæ fauſta annuntiat quõ cognoſcitur.

Diximus quibus verbis vtatur prophetia, quæ alicui infligit poenam. nunc de illis dicẽdum, quæ fauſta & proſpera portendunt. De quibus ſic ſcribit Hiero. Iere. 23. Vbicunque proſpera dominus pollicetur, ſiue poſt comminationem meliora promittit, ibi. Viſio dicitur, aut certe, Verbum domini. Et commẽta. Iſaiæ. cap. 1. iterum hoc repetit.

De hoc libro nono. Regula. 16 diximus.

Ponitur, inquit Hiero. in commẽt. Abdię, in prophetarum titulis, Viſio, & nihil poſtea quod viſum ſit, demonſtratur, quia non tam vult dicere ſe vidiſſe, quam ſe optime noſſe, aut ſe audiſſe à dño, aut ſibi ita videri viſum fuiſſe. vt apud Iſaiam. Vidi dñm Sabaoth ſedentem ſupra thronum excelſum & eleuatum. & apud Ezechielem. Aperti ſunt cæli & vidi viſiones Dei. & ſtatim ſubiungit. Et ecce ſpiritus turbinis veniebat ab Aquilone. Et poſt viſionem Abdiæ protinus infertur. Hæc dicit dominus ad Ædom, auditum audiuimus à dño, & legatũ ad gentes miſit. &c. De Deutero. cap. 4. huius rei ſumamus exemplũ, in quo non res, ſed verba cernũtur. Attende, inquit, & conſerua animam tuã vehementer, ne fortè obliuiſcaris ſermonum, quos viderunt oculi tui. & Iohan. in epiſt. Quod vi-

dimus oculis noſtris,& perſpeximus, & manus noſtræ palpauerunt de verbo vitæ. Et Moyſes vocem domini,quę ad eum loquebatur,vidiſſe ſe dicit. Et populus ſimiliter videbat vocem domini.Si ergo poſt viſionem inferuntur quæ dicta ſunt, & videntur mentis oculis,quæ auribus percipi ſolent, recte, Videns,quia prophetæ antiquitus vocabantur videntes. Item Iſaiæ. 1. capite. Non ſolum Iſaias propheta,ſed alij,quum habeant in titulo, Viſio quam vidit Iſaias,ſiue Abdias, non inferunt quid viderint(verbi gratia. Vidi dominum Sabaoth ſedentem ſuper thronum excelſum & eleuatum,) Sed quæ dicta ſunt narrant, ideſt. Audi cælum,auribus percipe terra. Et, Hæc dicit dominus ad Idumæam. Auditum audiui à domino. Prophetæ enim prius vocabantur videntes, qui dicere poterant,oculi mei ſemper ad Dominum. Et Andreas in Apocalypſi.cap.2. Deniq; Chryſoſt. homil.3.de pœnitentia ait. Viſio quam vidit Iſaias ſuper Ieruſalem & Iudæam. Dic Iſaia viſionem quam vidiſti? Audite cæli,auribus percipe terra,quoniam dominus locutus eſt. Alia præmiſiſti, alia dicis. Incipiens enim dicis, Viſio ſuper Iudæam. Cælum alloqueris, atque in terram ſermonem declinas, dimittens rationales homines, cum elementis irrationabilibus diſputas. Hoc eſt, prophetæ rem, quam audiunt, vel per internam inſpirationem ſuſcipiunt, dicunt ſe vidiſſe, vt fidem adhibeamus prophetiæ, nam hic ſenſus alijs certior & exactior eſt, ne nos igitur ſimus dubij ad credendum, dicunt, adeò certa & comperta eſſe quæ dicuntur ab ipſis, ac ſi ipſi oculis ſuis conſpexiſſent. Sic dicuntur verba Dei videri,ideſt, audiri. Et ratio eſt quia ſenſus ſolemus loco teſtium adducere & vno pro altero vti. Vt oculis noſtris vidimus & manus noſtræ palpauerunt de verbo vitæ.

Iſaie.6.
Abdias.
De hoc libro. 9. Regula.15.

Eſt præterea annotandum quod vice tituli,vel veluti procemium dicendorum, ſolent vti prophetæ,his verbis. Hæc dicit dominus, aut alijs ſimilibus. De his titulis ſic ſcribit Hieronymus Ierem.23. Hæc dicit dominus, propterea ſemper infertur in prophetis, ne contemnantur quaſi verba prophetarum, ſed admoneantur iugiter, Dei eſſe ſermones quos loquuntur. Item Zachariæ. 1. ait. In paucis verſiculis breuibuſque ſententijs, in Aggæo & Zacharia,additur. Dicit dominus exercituū,vt ſciant dominum eſſe qui præcipit templi ædificationem, & alia quæ ibi dicuntur,aduerſus regis imperiū, & hoſtes circum frementes, & hac fiducia ad ædificationem templi concitentur. Item in commẽt. Ezechielis. cap. 35. ait. In prophetis ſubinde additur,factus eſt ſermo domini, quia ob humanam fragilitatem, & vitæ huius neceſsitates, interdum prophetiæ ſpiritus recedebat ab eis. Nam ſi ſemper in prophetis eſſet ſermo Dei,& iugè in pectore eorum haberet hoſpitium, nunquam ſic loquerentur. Propterea Iohãnes baptiſta loquitur. Super quem videris Spiritum ſanctum in ſpecie columbæ deſcendentem & manentem in eo, ipſe eſt. Nunquã enim proprium eſſet Chriſto, quod additur, & manentem in eo,niſi ab alijs non nunquam recederet. Alioqui & ad Moyſen loquitur Deus. Auferam de ſpiritu qui eſt in te,quem vtiq; non haberet, niſi ad eum à domino deſcendiſſet.

Hæc dicit dominus in prophetis cur dicis ſoleat.
Vide quæ ſcripſi lib. 10. Regul. 23.
Iohann. 1.
Nume. 11.

Oportet etiam breuiter viciſsitudines gubernationum Iſraelitici populi declarare, vt tituli prophetarum melius intelligantur. Ex quo, (inquit Beda. Lucæ. 1.) patres ex Ægypto exierunt, ſuę gentis iudicibus, Othoniel, Aiod, Samgar, Gedeon, vſq; ad Samuel prophetam, ac deinde regibus, vſque ad tranſmigrationem Babyloniæ, regebantur. Poſt reditum verò è Babylone per pontifices rerum ſumma gerebatur, vſque ad Hyrcanum regem ſimul & Pontificem, quo, fratris inuidia multis calamitatibus vexato, & ad vltimum ab Herode(cuius patrem ipſe de ignobili aduena, hoc eſt genere Idumæo ſublimem fecerat ac ciuem) vi fraudis interempto, Iudææ regnum ipſi Herodi, iuſſu Cæſaris Auguſti, traditur gubernandum. Et Theophil. Matthę. 1. ait. In tres ordines diſtribuit Matthæus generationes, vt monſtraret quod Iudæi, ſiue à iudicibus gubernarentur, vt qui vſque ad Dauid, ſiue à regibus, vt qui vſque ad tranſmigrationem Babylonis, ſiue à ſacerdotibus, vt qui vſque ad Chriſtum, nihil tamen in virtute profecerunt. Et quod opus habuerint, vero & iudice & rege & ſacerdote, qui eſt Chriſtus. Nam poſtquam defecerunt reges, venit Chriſtus iuxta prophetiam Iacob. Non auferetur ſceptrum de Iuda. Hoc etiam dixit Euthy. eodem loco. Item Euſebius. libr. 1. eccleſia. hiſto. capit. 6. ait. πρὸ μὲν τῆς αἰχμαλωσίας ἰουδαίων, καὶ τῆς εἰς Βαβυλῶνα μεταναστάσεως, ἐβασιλεύοντο ἀπὸ σαοὺλ πρώτου, καὶ Δαβὶδ ἀρξάμενοι, πρὸ δὲ τῶν βασιλέων, ἄρχον-

Gubernationis populi Iſraelitici viciſsitudines.
Horum verborum trãſlationem accipe ex Niceph.

τες

τες αὐτοὺς διῆγον, οἱ προσαγορευόμενοι κριταὶ ἄρξαντες καὶ αὐτοὶ μετὰ Μωϋσέα, καὶ τὸν τούτου διάδοχον Ἰησοῦν. μετὰ δὲ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον οὐ διέλιπον πολιτείᾳ χρώμενοι ἀριστοκρατικῇ μετὰ ὀλιγαρχίας. οἱ γὰρ ἱερεῖς προεστήκεσαν τῶν πραγμάτων ἄχρις οὗ Πομπήιος Ῥωμαίων στρατηγὸς ἐπιστὰς τὴν Ἱερουσαλὴμ πολιορκεῖ. Item Nicepho. li. 1. c. 6. Gens, inquit, Iudæorum prluſquam diuina prouidentia Moyſes dux ei præfectus eſſet, libera quodammodo & ſui iuris fuit, & primogenitorem iactans iuſtum Abraham, tenui cognitione numinis alijs antecelluit populis. Hæc poſtquam in Ægyptum venit, per Ioſephum, in ſeruitute ibi fuit annos quadringentos. Inde illam eduxit Moyſes, qui tantũ ſanctitate pollebat, vt colloquio Dei frueretur, ab eoq; rerum gerendarum conſilia petebat. Præfuit ergo genti illi, ac rex ipſe & ſacrorum Antiſtes ius populo dixit. Rerum tamen ſacrarum curam Aaron ſortitus eſt. Poſt hunc ſucceſſor eius Nauæ filius, rerum adminiſtrationem ſuſcepit. Deinde rem Iudaicam principes rexerunt, iudices dicti, qui numero 12. fuerunt, per ſucceſſionem ordine in defunctorum locum ſubrogati. Poſtea talem rerum adminiſtrationem ægrè ferentes Iudæi, regem ſibi creari depopoſcerunt. Et Saul primus eis à propheta Samuele rex vnctus eſt, id Deo per oraculum iubente. Huic Dauid ſucceſsit. Dauid filius Salomon. Deinde ordine alij reges. 24. numero, qui rebus Iudaicis annos quadringentos quadraginta octo præfuerunt. Poſtea cum Nabuchodonoſor bellicam contra eos expeditionem ſumpſiſſet, vna cũ vrbe tẽplũ eſt euerſum, & populus Babylonẽ captiuus duct⁹ annos ſeptuaginta.

Iudicum Iſrael cum annis quos rempublicam gubernarunt hic eſt catalogus. Ioſue. *Iudicũ Iſrael catalog⁹.* Othoniel fili⁹ Quencz. 40. annis. Iud. 3. Aiod filius Gera. 80. an. Iu. 3. Samgar filius Anath. Iudi. 3. Debora. 40. an. Iudi. 4. &. 6. Gedeon filius Ioas. 40. an. Iudi. 6. 7. 8. Abimelech. an. 3 Iudi. 9, 10. Thola filius Pua. 23. an. codẽ lib. c. 10. Iair Galaadites an. 22. eodem lib. c. 10. Iephthe. an. 6. c. 11. &. 12. Abeſſan. an. 7. c2. 12. Aihalon Zabulonites. an. 10. ca. 12. Abdon filius Hellel. an. 8. c. 12. Sãpſon. an. 20. c. 13. 14. 15. 16. Heli. an. 40. 1. Reg. 1. ca. 2. Samuel. s. Re. 1. 2. 3. Ioel & Abia Samuelis filij. 1. Re. 8

Reges duodecim tribuũ Iſrael. Reges vniuerſi populi Iſraelitici ſunt hi. Saul. 1. Reg. 10. Isboſeth filius eius, ann. 2. 2. Reg. 2. Dauid. an. 40. 2. Reg. 2. Salomon an. 40. 3. Reg. 1.

Reges decẽ tribuum. Reges decem tribuum tantum. Ierobohã filius Nabath. an. 22. 3. Reg. 12. Nadab filius eius. an. 2. 3. Reg. 15. Baaſa filius Achiæ. an. 24. 3. Reg. 15. Ela filius Baaſa. an. 2. 3. Reg. 16. Zamri, ſeptem dies. 3. Reg. 16. Hamri. an. 12. 3. Reg. 16. Achab filius eius. an. 22. 3. Reg. 16. Ochozias filius eius. 2. 3. Reg. 22. & 4. Reg. 1. Ioram frater eius. ann. 12. 4. Reg. 1. Ieu. filius Ioſaphath. ann. 28. Ioachaz filius eius. an. 17. 4. Reg. 13. Ioas filius eius. ann. 16. 4. Reg. 16. Ieroboam filius eius. an. 41. 4. Reg. 14. Zacharias filius eius. 6. Menſes. 4. Reg. 15. Salum filius Iabes, menſe vno. 4. Reg. 15. Menachem. 10. ann. Phaquee filius eius, an. 2. Phaquee filius Romeliæ. an. 20. Hoſee filius Ela. an. 9.

Reges duarũ tribuũ. Regum Iuda hic eſt catalogus. Roboam, an. 17. 3. Reg. 12. Abiam filius eius. an. 3. 3. Reg. 15. Aſa filius eius. 41. ann. Ioſaphath filius eius. ann. 25. Ioram filius eius. ann. 8. 4. Reg. 8. Athalias. ann. 7. 4. Reg. 8. &. 11. Ochozias filius Ioram. an. 1. 4. Reg. 8. Ioas. an. 40. 4. Reg. 12. Amaſias filius eius. ann. 29. Azarias filius eius. an. 52. 4. Reg. 15. Ioathan filius eius. ann. 16. 4. Reg. 15. Achaz filius eius. ann. 16. 4. Reg. 16. Ezechias filius eius. ann. 29. 4. Reg. 18. Manaſſes filius eius. an. 55. 4. Reg. 21. Ioſias filius eius. ann. 31. 4. Reg. 22. Ioachaz filius eius. 3. menſibus. Ioiaqim. ann. 11. 4. Reg. 23. Ioachin vel Iechonias filius eius. 4 Reg. 24. Sedechias. ann. 11. 4. Reg. 24. Poſtea gubernatus eſt populus ille per ſacerdotes qui erãt ex Iuda & Beniamin propter illud, nõ auferetur ſceptrum de Iuda. Porro vt hæc clarius intelligas, ſcito duas tribus, nempe Iuda & Beniamin, poſt obitum Salomonis à decem fuiſſe disiunctas. diſsidiorum hoc extitit initiũ, quod Roboã Salomonis filius, noluerit maturo & prudenti ſenum conſilio obtẽperare, ſed iuuenũ ineptijs. Hanc ob cauſam tã ingens odiũ in illum cõcitatũ eſt, vt decem tribus à Dauid domo auulſæ, factioni Ieroboã filij Nabath, adhæſerint, dicẽtes. Quæ nobis pars in Dauid, aut quæ hæreditas in filio Iſai? Hinc ex tribubus 12. ſola Iuda, (in qua Beniamin ſemper intelligo,) domui Dauid adhæſit. Diſsidium *Iuda tribus quid ſignificet.* hoc prædictum ipſi Salomoni, à Domino fuerat, cum adhuc in viuis eſſet, paucos poſt dies euenturum. Quia habuiſti, inquit Dominus, apud te & non cuſtodiſti pactum meum, & præcepta mea, quæ mandaui tibi, diſrumpẽs ſcindam regnum tuum. &

dabo illud ſeruo tuo, verumtamen in diebus tuis non faciam propter Dauid patrem tuũ, de manu filij tui ſcindam illud, nec totum regnum auferam, ſed tribum vnam dabo filio tuo, propter Dauid ſeruum meum, & Ieruſalem quam elegi. Atq; hæ duæ tribus cum perpetuo à Chaldæis infeſtarentur, demum cum Sedechias regnum Iuda obtineret, & ſummo ſacerdotio fungeretur Saraim, miſit Nabuchodonoſor Nirgelaum, Arematum, Emergaum & Nabuzandam duces ſuos, ipſo manente in Reblata, quæ poſtea Antiochia vocata eſt, à quibus tanta contentione animi pugnatum eſt, vt duarum tribuum extincto imperio, ipſas Babylonem traduxerint. Quo in exilio. 70. anni detentæ illæ ſunt, iuxta Ieremiæ vaticinium. cap. 25. Erit vniuerſa terra hæc in ſolitudinem & in ſtuporem, & ſeruiẽt omnes gentes iſtæ regi Babylonis. 70. annis. Cum impleti fuerint. 70. anni viſitabo ſuper regem Babylonis, & cap. 29. Cum cœperint impleri in Babylone. 70. anni viſitabo vos, & ſuſcitabo ſuper vos verbum meum bonum, vt reducam vos in locum iſtum. Quod fecit Cyrus rex Perſarum, qui poſtquam rerum potitus eſt, iuſsit vt populus ille in priſtinas ſedes remearet. Nam miſit circiter. 50. hominum millia in Iudæam, qui ad tempora vſq; Chriſti Iudęam incoluerunt. Hæc ferme omnia colligi poſſunt ex Ioſepho. lib. 10. Antiqui. Et Hier. hæc eadem tradit in comment. Ezechielis. ca. 27. Regum narrat hiſtoria ſub Roboam filio Salomonis. 12. tribus fuiſſe diuiſas, & duas, hoc eſt Iudam & Beniamin cũ Leuitis ac ſacerdotibus ſecutas eſſe Roboam, qui regnauit in Ieruſalem, & regnum eius appellatum eſt Iuda. Alias verò decem tribus, quæ dixerunt. Non eſt nobis pars in Dauid, nec hæreditas in filio Iſai, Ieroboam filio Nabath, de tribu Ephraim, qui fuit filius Ioſeph, ſubmiſiſſe ceruices & ſeruiſſe ei, appellataſq; ex magna parte populi antiquo nomine Iſrael, & multo tempore regnum Iuda & Iſrael aduerſum ſe habuiſſe certamina, proprijſque paruiſſe regibus, primaſque decem tribus captas ab Aſſyrijs, & poſt aliquantum temporis eas, quæ appellabantur Iuda, à Chaldæis in Babylonem ductas eſſe captiuas, & tribum Iuda poſt annos. 70. antiquæ terræ redditam. Decem autem tribus quæ vocabantur Iſrael vſque hodie in montibus vrbibuſque Medorum ſeruire captiuas. Hæc ille. Duæ tribus nempe Iuda & Beniamin cum Leuitica tribu, quæ in Beniamin ſorte habitabat, cum inter fratres ſuos ſacerdotes nullam haberent hæreditatem, his nominibus in ſcripturis vocatæ ſunt. Iudas, Ieruſalem, Sion, Beniamin, Domus Dauid, & interdum domus Iacob. Et ſi duo nomina ponantur, vt Iſaiæ. 1. Iuda & Ieruſalem, Ieruſalem ſignificat tribum Beniamin, quia in illa tribu ſita erat.

Duarũ tribuũ nomina

Decem vero tribus multo antequam duæ à Salmanazar Aſſyriorum rege abductæ fuerant in captiuitatem, nempè ſexto Ezechiæ regis Iuda anno, & nono Hoſeæ regis Iſrael, collocaueratque eas in Hala & in Habor fluuios Gozam in ciuitatibus Medorum. Illorum regionem poſt Samaritani incoluerunt, qui à Perſis ducebant origenem. Harum tribuum in patriam remeatio nuſquam legitur. Imò Hoſeas ait. Non addam vltra miſereri domui Iſrael, ſed obliuione obliuiſcar eorum. 4. Regu. 17. Captiuus ductus eſt populus meus in Aſſyrios vſque in hodiernum diem, ideſt, perpetuò. Nam iuxta Idioma ſcripturarum vſque in hodiernum diem perpetuò ſignificat, vt Hieronym. docet contra Heluí. Porrò quid de illis actum ſit, neſcitur. Hebræi Diarrhœæ morbo interijſſe affirmant. At Hieron. Ezechie. 23. & Zachariæ. 2. & Hoſeæ. 1. & Oroſius & Ioſephus. libr. 10. capit. 10. arbitrantur, maximis & pręruptis Mediæ montibus eſſe concluſos, vſque ad tempora Antichriſti. Porrò à quibus regibus hæc regna fuerint profligata & quot annis incolumia permanſerunt, & per quos reges fuerint propagata, Regum & Paralipome. narrat hiſtoria, & Ioſephi ſcripta non tacent. Hæc factio decem tribuum his appellatur nominibus. Ephraim, Samaria, Iſrael, Ioſeph, Iezrael, Bethel, Bathauen, aliquando Iacob.

Nomina factionis decẽ tribuum.

Duodecim tribus his nominibus appellãtur, Iſrael, Iacob, Ioſeph. Eſt tamen memoriæ commendandum, quod diligenter annotauit Hierony. Malachiæ. 1. ca. Sciendum, inquit, eſt quod abducto in captiuitatem Iſrael, id eſt decem tribubus, indifferẽter priſtino nomine, & duæ tribus Iudas & Beniamin appellentur Iſrael. Hæc ille. Hæc diſcretio vſq; ad præſentem diem permanet, nec enim alicubi inuenitur vbi Iſrael & Iuda ſub vno rurſus imperiò redigerentur.

Nomina. 12. tribuũ.

Poſtremo loco dicendum eſt de titulis qui imponi ſolent à prophetis ante captiuitatem

& poſt

& poſt captiuitatem. Et primo dicendum de
titulis prophetarũ,quomodo imponi ſoleant
poſt captiuitatem decem tribuum. De illis
Tituli prophetarum poſt decem tribuum captiuitatem
hæc ſcribit Hie. Sophoniæ. 1. c. Poſtquã decẽ
tribus ab Aſſyrijs ſub rege Ezechia patre Ma
naſſe ductæ fuerant in captiuitatem nequa-
quam reges decẽ tribuum, ideſt reges Iſrael
ponuntur in titulis prophetarum, ſed dua-
rum tribuũ reges. Vnde Sophonias ait. Ver-
bum domini quod factum eſt ad Sophoniã
filium Chuſi, &c. in diebus Ioſiæ filij Amon
regis Iuda. Præterea de titulis ante captiuita-
De Titulis ante captiuitatem.
tem & poſt illam, hæc tradit Theodoretus
in commẽt. Aggæi. Ante captiuitatem Baby
lonicam nomina regum Iuda atq; Iſrael, pro
phetæ in titulis librorum ſcribebant, vt Ho-
ſeæ. 1. Verbum domini quod factum eſt ad
Hoſee filium Beeri, in diebus Ozię, Ioathan,
Achaz Ezechiæ regum Iuda, & in diebus Ie-
roboam filij Ioas regis Iſrael. Poſt captiuita-
tem verò Babylonicam, quod Iudæi ſine re-
gibus ſuis remanſiſſent, Perſarum & aliarum
gentium reges ponuntur, vt Zachariæ. 1. In
menſe octauo, in anno ſecũdo Darij, factũ eſt
verbũ domini ad Zachariã, & Aggæi. 1. In an
no ſecũdo Darij regis, in mẽſe ſexto. Itẽ Ori-
genes. ho. 21. in Lucã ait. Quando ad Iudæos
tantum ſermo propheticus mittebatur, Iu-
daici reges ponebantur in titulo. Verbi gra-
tia. Viſio quam vidit Iſaias filius Amos ad-
uerſus Iudæam & Ieruſalem, in regno Oziæ
& Ioatham & Achaz & Ezechiæ, nec alium
quemquam exceptis Iudææ regibus, Iſaiæ
Oſea. 1.
video tempore deſignatum. In quibuſdam
prophetis & Iſrael reges legimus, ſicut ibi.
Et in diebus Ieroboam filij Ioas regis Iſrael.
Regum tẽpora in euãgelio.
Quando verò ſacramentum Euangelij prædi
candum erat, cuius princeps Ioannes in ere-
mo fuit, & orbem Romanum Tyberij rege-
bat imperium, tunc decimo quinto anno,
verbum Domini ad Ioannem factum eſſe
ſcribitur. Et ſi tantum his qui de nationibus
credituri erant annuncianda ſalus fuiſſet, &
penitus excludendus Iſrael, ſufficiebat dice-
re. In anno. 15. Tyberij Cæſaris, præſide Iu-
dææ Pontio Pilato. Quia vero & de Iudæa &
Galilæa multi credituri erant, idcirco & hæc
regna ponuntur in titulo, diciturq́ue Tetrar-
cha Galilææ Herode.

In vltima captiuitate Titi per omnes na-
tiones Iudæi diſſeminati ſunt, vt vndique
codices ſanctos portent, qui ſunt teſtes no-
ſtræ fidei.

¶ De titulis Pſalmorum.

CAP. III.

IN primis quærendũ videtur, An
Quæſtio.
vnicus ſit liber Pſalmorum cen-
ſendus an plures. Nam eſt nõ mo
dica cõcertatio de hac re inter ec-
cleſiaſticos & Hebræos doctores. Porrò ſen-
Vt tot Pſalmorũ eſſent libri, quot libri legis, in. 5. libros diuiditur.
tentiam Hebræorũ Hilarius in prologo Pſal-
morum, his verbis explicauit. Aliqui, inquit,
Hebræorum Pſalmos in quinque libros diui-
ſos volunt eſſe, vt ſit vſque in. 40. Pſalmum
liber primus, & à. 40. vſq; ad. 71. liber ſecũdus
& ab eo vſq; ad. 88. liber tertius, & ex eo vſq;
ad. 105. liber quartus, eo quod hi omnes in cõ
ſummatione ſua habeant, Fiat Fiat, Concluda
tur deinde in cẽteſimo quinquageſimo Pſal.
lib. 5. Eandem opinionẽ refert Hiero. in epiſt.
ad Marcellã, inquiẽs. Amen, ſeptuaginta ex-
primũt γένοιτο, ideſt fiat. Vnde & in fine libro
rũ (in quinq; ſiquidem volumina, Pſalterium
apud Hebræos diuiſum eſt) fiat, fiat, tranſtule
rũt, quod in Hebraico legitur, Amen, Amen,
quo ſcilicet, ea vera dicta quæ ſunt ſupra, con
firmentur, & Gloſſa. ordi. in prothematis pſal
morũ, hãc opinionẽ tribuit Hieronymo, ſed
falſò. Nam Hebręorum recitat ſententiam cũ
hãc admittit diuiſionẽ, nõ ſuã aſtruit, veluti in
epiſt. ad Cyprianum. Aiunt, inquit, Hebræi
vno pſalmorum volumine quinq; libros cõ-
tineri, à primo vſque ad quadrageſimum, &
à. 41. vſq; ad. 71. & à. 72. vſq; ad. 88. & à. 89.
qui quarti libri initium eſt vſque ad. 105. In
quorum omnium fine duplex. Amen poſitũ
eſt, & à centeſimo ſexto vſq; ad finem inſtar
12. prophetarum, qui & ipſi cum proprios
libros ediderint, vnius voluminis nomine
continentur. Pro Hebræorum opinione ſtat
Ambr. Pſal. 40. & Epiphanius in epitome ver
ſus finem. Verũ contrariã probat ſententiam
Hiero. ad Sophronium ſcribens. Scin, inquit,
quoſdã putare Pſalteriũ in quinq; libros eſ-
ſe diuiſum, vt vbicumq; apud. 70. interpretes
ſcriptum eſt, fiat, fiat, finis librorum ſit, pro
quo in Hebræo legitur. Amen, Amen. Nos
Hebræorum auctoritatem ſecuti & maximè
Apoſtolorum, qui ſemper in nouo teſtamen
to, Pſalmorum librum nominant, vnum aſſe
rimus Pſalmorum volumen. Hilarius quoq;
in loco citato ait. Nos ſecundum Apoſtoli-
cam auctoritatem, librum Pſalmorum & nun

cupamus

cupamus & ſcribimus. Ita enim in actibus Apoſtolorum ſcriptum meminimus. Scriptum eſt enim in libro Pſalmorum. Fiat domus eius deſerta, & epiſcopatum eius accipiat alter. Argumentum Hebræorum, Hieronymus ad Sophroniũ ſcribens, ſic diluit, ſi Amẽ in fine tantummodo librorum poneretur, & non interdum, aut in exordio, aut in calce ſermonis aut ſententiæ, nunquam Saluator in Euangelio loqueretur. Amen Amen dico vobis. Nec Pauli Epiſtolæ in medio opere illud continerent. Moyſes quoq; & Ieremias & cęteri in hunc modum multos haberent libros, qui in medijs voluminibus ſuis, Amen frequenter inſerunt. Sedet numerus vigintiduorum librorum Hebraicorum, & myſterium eiuſdem numeri commutabitur. Pro hac ſententia ſtat Auguſtinus.

Actu.1. *Pſalm. 68.*

De hoc in pr logo Galeato Hiero.

Quæſtio.

Deinde quæro. An aliqui libri legis metro ſint contexti, vt liber Pſalmorum & Iob & Threnorum. Hieronymo quidem videtur in proœmio Iob, carmine illos fuiſſe conſcriptos. Sicut, inquit, videtur incredulum metra eſſe apud Hebræos, & in morẽ noſtri Flacci, Græciq; Pindari & Alcæi, vel Pſalterium, vel Lamentationes Ieremiæ, vel omnia fermè ſcripturarum cantica comprehendi, legat Philonem, Ioſephum, contra Aplonem, Origenem, Cæſarienſemque Euſebium, & eorum teſtimonio me verum dicere comprobabit. Et in epiſtola ad Paulinum, quæ in Bibliorum fronte circunfertur, de libro Iob loquens, ait. Proſa incipit, verſu labitur, pedeſtri ſermone finitur. Item Auguſtin. in epiſto. 131. affirmat, Pſalmos Dauidicos metro eſſe conſcriptos, licet fateatur ſe menſuram ignorare. Hebræis tamen non probatur. Nam omnes ferè qui ſcriptum aliquid reliquerunt, vt negant carmina in ſcripturis inueniri, ita affirmant voces quaſdam in modum Rhithmi in carminum fine inculcari. Quæ exornatio apud Rhetores ſimiliter deſinens vocatur. Veluti in Pſalmo. 3. Domine quid multiplicati ſunt qui tribulant me, multi inſurgunt aduerſum me, & 6. Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Denique Iſaiæ. 5. vbi nos legimus. Expectaui vt faceret iudicium, & ecce iniquitas, & iuſtitiam & ecce clamor, ait Hiero. Volumus Latinis inſinuare auribus quod ab Hebręis didicimus, Iudicium apud eos appellatur Miſpat. Iniquitas. Miſpach. Rurſum iuſtitia dicitur Çedaca, clamor autem Cehaca, vna itaq; vel addita litera vel mutata, elegantem ſtructuram ſonumque verborum, iuxta Hebręam linguam reddidit.

De ordine quo Pſalmi digeſti atque ordinati ſint, licet in titulo de ordine narrationis, longiori ſermone id proſecuti ſimus, non erit ab re nonnulla hoc in loco inſerere, primũ ex Chryſoſt. in proœmio ſecundo Pſalmorum. Pſalmi, inquit, non ſunt digeſti iuxta ordinẽ hiſtoriæ, ſed vt vnuſquiſque inuentus eſt ab Eſdra vel Ezechia illorum congregatore. Nã 43. Pſalmus habet inſcriptionem, Canticũ aduerſus Goliath. Tertius autem Pſalmus habet inſcriptionem. Pſalmus Dauid quando fugiebat à facie Abſalom filij ſui. Quis neſcit quam ſint antiquiora quæ aduerſus Goliath facta ſunt, ijs quæ aduerſus Abſalom? Id autem accidit, eo quod liber perierit in captiuitate Babylonica, poſtea autem inuentus ſit tempore Eſdræ, non totus ſimul liber, ſed diſperſus. Item Hieron. Pſalm. 3. ait iſte pſalmus poſterior eſt ſequentibus plurimis, qui ad Saul videntur hiſtoriam pertinere, vt Pſalm. 17. Ante ſiquidem Dauid à Saul eſt paſſus inſidias, quàm Abſalom aduerſus eum arma corriperet.

De hoc lib. 9. Reg. 24. diſſerum⁹. & lib. 7. Parag. Frequẽter c. 1.

Oportet etiam ſcire quod titulus Pſalmi non indicat argumentum eius ſed tantum tẽpus illud quo prophetæ reuelatio facta eſt, vel occaſionem innuit quam ſibi arripuit Pſalmographus, vt de venturis rebus vaticinium contexeret, & religionis noſtræ ſacramenta panderet, ex hiſtoria tunc oblata. Veluti in Pſalmo. 3. non tam de fuga Dauid ſermo fit, quam de paſſione & reſurrectione Chriſti. Ego, inquit, dormiui & ſoporatus ſum, ſurrexi, quoniam dominus ſuſcepit me. Et pſalmus ille qui inſcribitur Salomoni, non tam de regno eius quàm de Chriſti agit regno, & in Pſalm. 28. qui inſcribitur in conſummatione tabernaculi, non tam agitur de illo tabernaculo materiali, quàm de eccleſia primitiuorum. Hoc etiam obſeruandum eſt in prophetis vt docebimus alias. Sed ad pſalmos reuertamur, de quibus hęc ſcribit Orige. lib. 2. comment. epiſto. ad Roma. in poſtremis verbis valde obſcuro quidem & perturbato ordine. Sciendum eſt, inquit, quòd non ſemper prætitulationis hiſtoriam, Pſalmi continẽtia conſequitur, vt qui obſeruauerit, in plurimis Pſalmis inueniet. Vt exempli cauſa dixerim 17. Pſalmi prætitulatio. In finem, inquit, puero do-

Pſalm. 71.

ro domini Dauid, qui locutus eſt verba cantici huius, in die qua liberauit eum dominus de manu omnium inimicorum ſuorum,& de manu Saul. Continentia verò Pſalmi longe aliud quàm prætitulatio continet. Quę enim fundamenta montium commota ſunt, aut quando tremefacta eſt terra cum pugnaret Dauid aduerſus inimicos ſuos? Aut vbi refertur caligo in pedibus domini fuiſſe? aut vbi in dicatur aſcēdiſſe ſuper Cherubim & volaſſe, vel ſuper pennas ventorum, & cætera penè omnia, quæ à prætitulationis hiſtoria diſcrepant? & in Pſalm. 50. ſi hiſtoriam ſequamur, quæ in prætitulatione Pſalmi ſcripta eſt, vbi refertur, perempto Vria, vxorem eius accepiſſe Dauid, quomodo dicit. Tibi ſoli peccaui, cum vtique & in ipſum Vriam peccauerit. & in propinquos eius, ſed & in ipſam Bethſabee atq; omnem domum eius, cui intuliſſe maculam videtur adulterij. Sed hic intelligitur talis mulier quales fuerunt illæ quæ dicuntur declinaſſe cor Salomonis, vt ædificaret aras gentium & idola. Quæ vtique in allegoriam ſumptæ, non ſunt ex diuina ſapiētia, ſed contrariæ adeò ſectæ. Talis hæc Vriæ vxor, viri alieni ab Iſrael, intelligi poteſt, quā poſitus in ſuperioribus Dauid inſpexerit lauantem immunditias ſuas in aquis, & ſordes ſuas diluere volentem, eamq; deſyderauerit & acceperit. Sed quia non fuit voluntas Dei alienas à veritate Dei ſectas introducere in domū Dauid, primus eius fructus extinguitur, vt ſecunda progenie rex de alienigena ſapiēs naſceretur. Cum tamen multa ſubtilitas ſit in varietate ſectarum, & quis ſenſus ſecundū Deum ſit, qui ve alienus à Deo, nullius ſit ſcire, niſi ſolius Dei, qui ſolus poteſt comprehēdere ſapientes in aſtutia ſua, ideo tibi ſoli peccaui quia cæteri omnes, vt pote animales homines, me qui ſpiritualis ſum, etiam ſi erraui, dijudicare non poſſunt, quia ſpiritualis iudicat omnia, & ipſe à nemine iudicatur. Sed qa addit Paulus, ſpiritalis, & dicit. Qui autem iudicat me dominus eſt, hoc ſciens Dauid quod ſolus dominus eſt, qui ſpiritalem dijudicat, idcirco dicit. Tibi ſoli peccaui, à quo ſolum poſſum dijudicari. Nam humana dies dijudicare non poteſt ſpiritalem. Sed quod ſequitur ad hunc reſpicit ſenſum. Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Iudicatur namq; Deus in diſputationibus ſapientum, dum alij hoc modo, alij alio, & diuerſe, ſinguli de Deo ſentiunt. Ipſe verò vincit eos, qui de ſe iudicant, cum errantibus cunctis ſuam de ſe quomodo credendus ac venerandus ſit reuelat ipſe ſententiam.

Quid pſalmorum tituli ſignificent nō omnibus eſt manifeſtum, aliqui ſic exponunt. Pſalmus Dauid. Hoc eſt pſalmus reuelatus ipſi Dauid à Deo, ita vt Dauid ſit in datiuo. Quod Hebræi negant, vnde recepta illorum expoſitio eſt, quod Dauid ſit in genitiuo ad hunc ſenſum. Pſalmus Dauid, id eſt Dauidis quia ab illo editus vel compoſitus. Hoc eſt quod ait Hiero. Mat. 13. In pſalmis & hymnis non ſolum Dauid, ſed & cæteri quorum præſcripta ſunt nomina, prophetæ & auctores Pſalm. appellandi ſunt, Aſaph, videlicet & Iduthum, & Hemam Ezrahites, & Ætham & filij Chore, & reliqui quos ſcriptura commemorat.

An plures fuerint auctores pſalmorum. Porrò vertitur in dubium apud ſacros ſcriptores, vnuſne an plures auctores librū pſalmorum ediderint. Cui quæſtioni Hieron. in epiſtola ad Sophronium his verbis reſpōdit. Pſalmos omnes, eorum teſtamur auctorum qui ponuntur in titulis, Dauid ſcilicet, Aſaph, Iduthum, filiorum Chore, nempè Aſir, Abiſaph, Elcana, & Emā Ezrahitæ, Moyſis & Salomonis, & reliquorum quos Eſdras primo volumine comprehendit, & iterum Matth. 13. exponens hæc verba. Vt adimpleretur quod dictum eſt per prophetam dicentem. *Locus Mat. emendatus* Aperiam in parabolis, ait ſumptum eſt hoc teſtimonium ex pſalmo. 77. legimus in nonnullis codicibus, vbi nos habemus implere-tur quod dictum eſt per prophetam dicentem, ibi ſcriptum, Iſaiam prophetam dicentem. Quod quia minime inueniebatur in Iſaia, arbitror à prudentibus eſſe ſublatum, ſed arbitror à principio ita editum. Scriptum eſt Aſaph prophetam dicentem. Nam pſalm. 77. Aſaph prophetæ titulum habet, & primum ſcriptorem non intellexiſſe Aſaph & emendaſſe Iſaiam, cuius vocabulum manifeſtius erat. Nam non ſolum Dauid, ſed cæteri, quorum ſcripta ſunt nomina in Pſalmis, ſunt vocandi prophetæ. Huic ſententiæ ſubſcribunt Hilarius in procemio Pſalmorum, & Iſidorus lib. 6. Ethymolo. cap. 2. & Rabanus de inſtitu. clericorum. Nec Hebræi ab hac diſſident ſententia, quamuis in recenſendis auctoribus nonnihil differant. *Authores pſalmographi in vnū volumē collecti.* Nam iuxta Hebræos hi ſunt auctores Pſalmorum. Dauid, Adam, qui Pſalmum. 91. compoſuit, in die ſexto quo creatus eſt, cui dici ſabbatum ſuc-

ſucceſsit,ſic ille incipit. Bonū eſt cōfiteri domino & pſallere nomini tuo altiſsime. Melchiſedec fecit Pſal. 109. Dixit dominus domi no meo ſede à dextris meis. Abraham ſiue Ethā Ezrahita fecit pſal. 88. Miſericordias domini in æternum cantabo. Aſaph, Pſalm. 72. Hemam Ezrahita Pſal. 87. Iduthum, Pſal. 76. Moyſes Pſalm. 89. tantum,& tres filij Chore pſalmns illos ſcripſerunt, qui ipſorum nominibus prænotantur,& Salomon, qui præferūt titulū Salomonis. Differt Hiero. ab Hebræis, nam Pſalmum quem illi tribuunt Adæ, Hieron. tribuit Moyſi,& quem illi aſſerunt fuiſſe decantatum à Melchiſedec, Matthæi. 22. tribuitur Dauid. Quomodo, inquit, Dauid eum vocat in ſpiritu, dicens. Dixit dominus domi no meo,&c. Dices etiam iuxta Hiero. à Pſal. 89. incipiendo. 11. Pſalmos eſſe Moyſi tribuēdos. Quod aliquibus non placebit, quia ibi legimus. Adorate ſcabellum pedum eius quoniam ſanctum eſt. Moyſes & Aaron cum ſacerdotibus eius,& Samuel in his qui inuocāt nomen eius. Quomodo poterit Moyſi tribui pſalmus ille, cum nominet Samuel, quem conſtat poſt Moyſi ſecula viguiſſe. Huic obiectioni ſatisfecimus in capitulo de nominū propriorum impoſitione, lib. 1. cum de illis agebamus viris quibus ante natiuitatem indi ta ſunt nomina.

Pſalm. 71. & 126.

Ab Hiero. opinione multi non ignobiles diſſentiunt ſcriptores, qui autumant totum Pſalmorum volumen à Dauid fuiſſe editum, ex quorum numero eſt Theophy. Ioan. 10. Legem, inquit, vocat Euangeliſta librum Dauid,& Caſsiodorus & Aug. lib. 17. de Ciuita. Dei cap. 14. & Pſalm. 9. in fine. Quamuis in procœmio pſalmorum aliter ſentire videatur. Item Euthy. in prologo Pſal. vbi hanc quæſtionem erudítiſsime tractat, cum priorem opinionem recitaſſet addit. Alij verò quibus ego conſentio, aſſerunt pſalmos omnes, à Dauid fuiſſe compoſitos, & quemadmodū. 88. Pſal. qui Moyſi inſcribitur, dicunt Moyſis. non eſſe, quia ſi eius eſſet, ob illius antiquitatem primus in ordine legeretur, aut ſaltem haberetur inter libros Moyſi, ſicuti habentur eius cantica, quorum vnum in Exodo, alterū in Num. c. 21. tertium in Deut. reperitur. Ita exiſtimandū eſſe aſſerunt de alijs pſalmis, qui aliorum inſcriptiones præſe ferre videntur, quod ſcilicet, ab alio compoſiti non ſunt, quam à Dauid. Eadem etiam dicunt de duobus pſalmis, ſcilicet. 71. &. 126. qui Salomonis inſcriptionem habent. Quod ſi eſſent Salomonis, aut extremo ordine collocari debuerant, aut in libr. regum, interſeri, aut ſaltim de eis alicubi mentio haberi, eo modo quo cæterorum eius operum ratio habita eſt. Erant, inquit, illi, cantica quinquies milia, parabolæ ter mille. At pſalmorum eius ſcriptura non meminit. Cæterum inſcriptiones Iduthum & cæterorum hoc volunt ſignificare, quod his viris, quos Dauid elegerat ex tribu Leui, in duces & principes Chororum, quoſque inſtituerat vt Deum laudarent, his inquā viris, vnuſquiſq; pſalmorum, (iuxta nominū inſcriptionem,) priuatim ad pſallendum ſit traditus, cum alij pſalmi ab vniuerſis cantoribus cantati eſſent. Illi igitur pſalmi qui priuatim ab aliquo eorum decantati ſunt, cantoris ſuis inſcriptionem retulerunt. Quod manifeſtum fit ex Paralip. Cecinit, inquit, cā ticū hoc in manu Aſaph. & etiam ab inſcriptione Pſal. 38. In fine Iduthū canticum ipſi Dauid. Compoſitum fuit à Dauid, & ab eo traditum Iduthum,& Pſal. 43. In finem filijs Chore, pſalmus ipſi Dauid. Præterea. Pſalmi, qui aliorum inſcriptiones habent, non per ge nitiuum, ſed per datiuum ſcribuntur, quæ res indicat, pſalmos à Dauid fuiſſe conſcriptos, & illis cantoribus traditos ad canendū. Quod ſi quis plures eſſe pſalmos, qui in inſcriptione habent nomē Dauid in datiuo, vt Pſalmus Dauid, ideſt, replicabimus multos eſſe etiam qui per ſecūdum caſum inſcripti ſunt, quod tamen in alijs nominibus nō reperitur, vt ſciamus quod ab ipſo Dauid conſcripti ſunt, & non ei dati aut oblati. Pſalmus qui Moyſi inſcribitur, non quia eius auctor fuerit, ſed quia in eo agitur de regeneratione quę fit per baptiſmum, nam Moyſes interpretatur aſſumptus ex aqua. Pſalmi Salomonis ideo illi inſcribuntur quia agitur in eis de pace Chriſti. De Pſalmis qui ſine inſcriptione ſunt, ſciendum quod multa Hebræorum exemplaria, coniunctum habent ſecundum pſalmū cum primo, ſecundus ſine dubio conſcriptus eſt à Dauid, cuius rei ſunt teſtes apoſtoli in Acti bus. Tu qui per os Dauid pueri tui dixiſti. Quare fremuerunt gentes. Vnde etiam demō ſtratur primum pſalmum ipſius eſſe Dauid, quod ſi pſalmū primum & ſecundū, qui carēt inſcriptione dicimus eſſe Dauid, cōſequē ter alij omnes, qui ſine inſcriptione ſunt, eiuſdē erunt, vt Pſal. 94. de quo ait Paulus ad Hebræos. Iterū quandā determinat diē hodie, in Dauid

Tituli Pſal. Aggæi & Zachariæ ſuppoſititij ſunt, nec inter cātores recenſendi.

Dauid dicens, poſt tantum tempus, hodie ſi vocem. Pſalmi quoque qui ſunt ſine nomine eidem aſcribendi ſunt, vt docet Stephanus in actibus. Vſque ad dies Dauid, qui inuenit gratiam coram Deo, & petijt, vt inueniret tabernaculum Deo Iacob. quod dictū ex Pſalm. 131. ſumptum eſt, qui authoris caret nomine. Similiter Pſalmi inſcripti Haleluia, ipſius Dauid ſunt. Siquidem eorum primus qui eſt 104. ab eo fuit compoſitus. vt legimus in Paralipomenon.

Horum tamen omnium ſolutio in promptu eſt, ſi Hiero. in epiſt. ad Cyprianum conſulas, qui ait. Hanc habet ſcriptura ſacra conſuetudinē, vt omnes Pſalmos qui cuius ſint non habent titulos, his deputentur quorum prioribus Pſalmis nomina cōtinentur. Ideo vndecim pſalmi ab 89. cuius principium eſt. Refugium factus es nobis, vſque ad 99. qui inſcribitur, Pſalmus in confeſsione, Moyſi tribuendi ſunt. Et licet in vulgatis codicibus adſcribantur aliqui eorum Dauid, in Hebraico non habetur. Et iterum hoc documētum repetit in epiſt. ad Pammachi. & Oceanum. & Hilarius in procemio Pſalmorum. Item Hierony. in prologo Malachiæ ait. Pſalmi qui titulos non habent eorum eſſe credendum, quorū nominibus prioris Pſalmi præti tulati ſunt. Idem in prophetarum titulis dicendum. Nam tempus & titulus prophetæ, qui titulo caret, cum priori propheta conſentit. Ideo Malachias, qui titulo caret, poſt Aggæum & Zachariam, qui ſub Dario prophetarunt, fuiſſe credendus eſt. Hæc ille, Hoc intelligo ſi ordinem illum minorum prophetarum, iuxta Hebræos in titulo de prophetis à me digeſtum, tenueris. Supereſt tamen exponere cur Pſalm. primus cum ſit à Dauid compoſitus, vt ex Actibus conſtat, non habeat titulum. Auguſti. in titul. primi pſalmi. Quia propriam Dei loquentis inducit perſonam ne quid diuino eloquio præponeretur, ideo titulo caret hic pſalmus. In commenta. Pſalm. titul. Hieronym. hæc cauſa affertur. Quidam dicunt hunc pſalmum quaſi præfationem eſſe Spiritus ſancti, & ideo titulum non habere. Sed hæc non videntur eſſe magni momenti.

Aug. Pſal. 1. ait illum ſolum titulo carere.

Pſal. 1. cur titulo careat.

Annotandum eſt (vt dicitur in commen. Pſalmorum, titul. Hierony. Pſalm. 83. quod quicunque pſalmus præſcribitur filiorum Core nihil triſte habet, ſed ſemper læta ſignificat. Quoniam enim Core & Dathan & Abyron fecerunt contra Moyſen, & à Domino puniti ſunt, filij Core qui non ſunt ſecuti patrem ſuum, æterno gaudio benedicti ſunt. Quoniam autem Core interpretatur Caluaria, & manifeſtum eſt, quod Caluaria ſignificat locum reſurrectionis, qui autem filius reſurrectionis eſt, nihil poteſt habere quod triſte ſit. Hæc deſumpta ſunt ex Origine Homilia vnica, in libr. Regum. & ex lib. 10. comment. epiſto. ad Roma. cap. 15.

Pſalmi filiorum Core.

Nume. 16.

Deinde aduertendum (vt dicitur Pſalm. 105. titulo Hierony.) quod vbicunque duo Haleluia præſcribuntur in Pſalmo, vnum eſt de fine prioris Pſalmi, alterum eius qui ſequitur: ſic Pſalmus centeſimus quartus, & 105. duplici finiuntur Haleluia, ſed vltimum eſt Pſalmi ſequentis. & ſimiliter Pſalm. 148. & 149. Hoc etiam ſcribit Auguſt. Pſal. 105.

Duplex Haleluia.

Præterea, vt ſciamus, in illis Pſalmis qui titulo carent, materiam cognoſcere, aduerte ex Pſalm. titulo Hierony. Pſalm. 3. quod in omnibus Pſalmis, in quibus patitur Dauid perſecutionem à Saul, ſe innocentem eſſe confitetur, cum ab Abſalon, manifeſtiſsimè criminis reus tenetur, Vria interfecto. Hæc ille. Et ideo cum dicitur in illo pſalmo. Domine quid multiplicati ſunt qui tribulāt me, non intelligas propter quid, nam clarum eſt quod propter adulterium & homicidiū hæc patiebatur, ſed dictio, quid, admirationem ſignificat, pro quàm, vt in titulo de coniunctionibus oſtenſuri ſumus.

Locus pſal. 3. expoſit.

Adhuc etiam annotandum eſt ex Hierony. ad Epheſios capi. 5. Quod omnes hymni quibus Haleluia præpoſitum vel ſubiectum eſt, fortitudinem & maieſtatem Dei indicant, & eiuſdem ſemper vel beneficia vel facta mirantur. Et illi hymni qui pſalmi inſcribuntur propriè ad ethicum locum pertinēt, vt per organum corporis, quid faciendum & quid vitandum ſit nouerimus. In quibus vero de ſuperioribus diſputat, & de concentu mundi, omniumque creaturarum ordinem atque concordiam ſubtilis diſputator ediſſerit, ſpirituale canticum canit. Vel vt manifeſtius loquar, Pſalmus ad corpus, canticum refertur ad mentem. Item Chryſoſto. Homil. 9. in epiſtola ad Coloſſen. ait. Hymnus res diuinior eſt, quam Pſalmus, etenim virtutes ſupernæ hymnos concinunt, non pſalmum. non eſt, inquit, hymnus ſpecioſus in ore peccatoris.

Pſalmus eſt poëma & carmen quod Deo

canimus, præcipuè cum inſtrumento Pſalterij. ex hoc nomine pſalmus deriuatur Pſalterium, quod nomen à 70. interpretibus primo huic volumini inditum fuiſſe arbitror, ab inſtrumento eiuſdem nominis, in quo canebantur Pſalmi. Suidas ſic explicat. ψαλτήριον, ὄργανον μουσικὸν ὅπερ καὶ ναῦλα καλεῖται. Hoc eſt. Pſalterium eſt inſtrumentum muſicum quod Hebraicè Nebel vocatur. Euthy. in proœmio Pſalm. inquit. Pſalterium vocamus hanc Pſalmorum collectionem impropriè, quia pſalterium propriè organi quoddam genus eſt (quod apud Hebræos dicitur Naula) à pſallendo dictum, quemadmodum, oratorium ab orando, ſed huiuſmodi appellatio, ad Pſalmorum librum poſtmodum tranſlata eſt, qui tamen vel ea etiam ratione denominationẽ hanc ſortitus eſt, quia pſalmos continet. Gloſſa tamen in prothematis Pſalmo. & Caſsiodo. eodem loco, ſic Pſalterium deſcribunt, freti auctoritate Hierony. quamuis nullibi apud Hierony. inuenerim. Pſalterium, inquit, eſt quoddam muſicum inſtrumentum in modum Δ literæ cõpoſitum, & ab eo muſico inſtrumento, per quod modulatum fuit præſens opus, nomen ſibi ſumpſit. Deinde Baſilius ait. Licet plura ſint organa muſica huic inſtrumento Spiritu ſancto inſpirante adaptarunt. quia hoc ſolum habet ſonum ex ſuperiori parte, cithara & lyra ex inferiori, nam illo docemur quæ ſurſum ſunt quærere, & inferiora id eſt vitia carnalia declinare. & Auguſt. in prolo. Pſalmi. Hunc librum, propheta, cum multa ſint organa muſicorum, huic tamen organo, quod Pſalterium appellatur, aptauit, de ſuperioribus inſpiratam Dei gratiam per ſpiritum ſanctum docens, quoniam quidem hoc ſolum organum muſicorum, ſonos de ſuperioribus habere fertur, Cithara nanque vel lyra ex inferiori parte æs vel tympanum habens, reſultat & reſonat plectrum. Pſalterium verò harmonias de ſuperioribus habere refertur aptas. Quo per hoc nos doceamur quæ ſurſum ſunt attendere, & quæ infima, id eſt carnalia ſunt declinare. Hæc illi, piè quidem. Porrò dicit Auguſti. huic Pſalmorum libro inditum fuiſſe hoc nomẽ Pſalterium ab ipſo Dauid, ſed iuxta Hebraicum çepher tehilim dicitur, id eſt liber laudum ſiue hymnorum, aut telim id eſt aceruorum, quia multi Pſalmi, vel multæ ſententiæ in vnum veluti aceruum in eo coniectæ ſunt. Vocatur & Nebel, Pſalterium, aut aliquod ſimile inſtrumentum, ſed libro huic Pſalmorum, nunquam vidi hoc nomen Nebel inditum fuiſſe.

Diapſalma ſæpè inuenitur in Pſalmis in libris ſeptuaginta, vt in libris Hebraicis çela. eſt autem Diapſalma, mutatio ſententiæ aut cantus: aut interiectio quædam pulſationis, vel fulgor atque illuminatio diuini ſpiritus, quæ tunc canentibus apparebat, & tunc id quod reuelabatur ſcriptis mandabant. Hieronymus in epiſto. ad Marcellam, poſtquam multas expoſitiones reieciſſet, affert veram expoſitionem ex Origene, inquiens. Scire debemus, apud Hebræos in fine librorum, vnum è tribus ſolere ſubnecti, vt aut Amen ſcribant, aut Çela, aut Salom quod exprimit pacem. Igitur vt ſolemus nos completis opuſculis ad diſtinctionem rei alterius ſequentis, medium interponere explicit, aut feliciter, aut aliquid iſtiuſmodi, ita & Hebræi vt quæ ſcripta ſunt roborentur, facere ſolent, vt dicant Amen, aut in ſempiternum, aut ſcribenda commemorant vt ponant Çela, aut tranſacta feliciter proteſtãtur, pacem ſubnotantes. Hæc de intimo Hebræorum fonte libauimus. Hæc ille. Aut Çela quoties in Pſalmis ponitur ſignũ eſt exaltandæ vocis à verbo Çalal exaltauit. Quia ſolebant cantores quoties hæc vox occurrebat, vocem intendere in illa periodo Pſalmi & in harmonia.

Ode ſeu cãticum vox eſt muſica cum harmonia, ſolo ore prolata, quanquam impropriè ipſum canticum ſæpe pſalmus dicatur. eſt autem canticum pſalmo antiquius. Moyſes quippe cantici auctor fuit, illiuſque vſus vſque ad Dauid tempora perſeuerauit, qui primus omnium cœpit pſalmos conſcribere. Nam ſi antea pſalterij Inſtrumento vtebantur, illius vſus ſine vlla arte erat. & gregibus mulcendis illo vtebantur. Dauid hoc inſtrumentum ſapientius coaptauit, & illius vſum ad Deum tranſtulit.

Hymnus eſt diuinæ gloriæ amplior laus atque vberior. nam laudis nomen vulgarius eſt. Canticum Pſalmi tunc eſt, quando muſice per organicum inſtrumentum prius diſponitur, & deinde ſequitur vox ore emiſſa, quæ ſecundũ occupat locum. Pſalmus cantici tunc dicitur, quando eius quod nunc diximus contrarium fit. Hæc an vera ſint, alijs iudicandum relinquo.

Vbi

Vbi in Pſalmis nos legimus,in finem, in Hebræo legitur Lamnaccach, hoc eſt vincenti. & Vincens vocabatur preſectus maximus cantorum, vt dicit Rabbi Dauid Camchi. Ad hunc ſenſum Dauid tradidit hunc Pſalmum, illi cantorum præfecto, qui alios voce ſuperabat,vt canerent illum,aut canendum traderet Leuitis, ad ſonum illorum inſtrumentorum, quorum nomina in titulis ponuntur. Atque ſic videtur intellexiſſe Hierony. ad Principiam in explanatione Pſalmi 44. cum ait. Vbi in vulgata editione legitur in finem: nos vertimus, Victori, Symmachus ſuo more manifeſtius, triumphum interpretatus eſt. & in procemio comment. Danielis. Pſalmi plurimi illud Hebraicum, quod in titulis ponitur, Lamnaceach, pro quo 70. tranſtulerunt, in finem, magis pro victoria continet. Aquila enim interpretatus eſt τῷ νικοποιῷ, hoc eſt ei qui præbet victoriam, Symmachus ἐπινίκιον, quod propriè triumphum palmamque ſignificat. Vnde minus apta videtur expoſitio Aug. quam affert Pſalm. 4. inquiens. Finis legis Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti. Hic enim finis perfectionem ſignificat, non conſumptionem. & illa Euthymij in eodem loco. Inſcribuntur, inquit, pſalmi in finem, aut quia reſurrectionis prophetiam continent, aut quia prædicuntur res illæ, quæ ſuum finem ſunt habituræ.

Auguſti.

Euthy.

Erant apud Hebræos multa genera inſtrumentorum muſicorum, quorum ſolum nomina ad noſtram memoriam peruenerunt, nam res ipſæ non tantum ætate noſtra, ſed Ioſephi tempore obliuioni erant mandatæ. De illis hæc tradit Rabbi Dauid Camchi. in Pſalmorum commentarijs, & noſtri. Vbi nos legimus Hæreditatibus, ipſi Nechiloth vocant. eratque nomen inſtrumenti, quod edebat vocem ſimilem ſtrepitu apis. Vbi nos, in carminibus, ipſi Neginoth, nomen inſtrumenti habent. Vbi nos octaua, ipſi Seminith, quod erat inſtrumentum octo chordarum. Vbi nos pro torcularibus, ipſi Githith, quæ erat cithara è Gath vrbe Philiſtinorum allata, aut iuxta alios, quia de Hobedon Getheo agitur in illo Pſalmo. Vbi nos. Ignorantia Dauid propter Chus. ipſi Sigaion, nomen inſtrumenti. Chus, id eſt Æthiops. ſic vocatur Saul ob fœdos eius & tetros mores. Vbi nos tituli inſcriptio, aut contritus & ſimplex, Michtam ipſi Hebræi. quod eſt nomen inſtrumenti aut cantilenæ. & Pſalm. 9. Pro occultis filij. Hebræi legunt, Halmuth Laben, hoc eſt propter mortem Laben, hoc eſt Goliath Philiſtæi, qui erat ex Ben. nam vbi nos legimus in libris Regum. erat vir ſpurius in caſtris Philiſtinorum, Hebræi legunt, erat vir ex vna ex duabus Ben. & tunc deeſt iod in hoc titulo Pſalmi. Alij aiunt Halmuth Laben eſſe nomen cantilenæ, ad cuius normam Pſalmus canebatur. Alij per tranſpoſitionem literarum ex Laben, faciunt Nabal, ita vt Pſalmus ſit compoſitus ob mortem Nabal Carmeli. Eodem modo dices. Ne diſperdas, & pro his quæ commutabuntur, eſſe inſtrumentorum muſicorum genera. De hac re lege Hierony. Iſaiæ 51. & capit. 5. Danielis. & Theoph. Ioan. 7. & Baſil. Pſalm. 28. & Auguſti. & Euthy. in Pſalmis, & conſidera an ſatis quadrent cum his ea, quæ illi tradunt Scito tamen titulos Pſalmorum apud Latinos & apud Græcos maximè, eſſe viciatiſsimos, ne illis fidas temerè.

¶ Libri Quarti Hypotypoſeon Finis.

LIBER QVINTVS THEOLOGICARVM HYPOTYPOSEON,

hoc eſt informationum Theologicarum, ad Illuſtriſsimum & doctiſsimum virum D. Petrum Pontium Legionenſem, Epiſcopum Placentinum, à Martino Martini Cantapetrenſi, Sacræ Theologiæ Magiſtro elaboratus, incipit.

ORDO & inſtitutum libelli noſtri, quod hucuſque tenuimus poſtulare videtur, vt poſtquã ſuperiori volumine, tractatum de titulis Pſalmorũ & prophetarum abſoluimus, ad eorũdem prophetarum ordinem explanandum (quem ipſi in narrando tenere ſolent) animum adhibeamus. Hæc quippè res vel ſola magnam pellet caliginem à mentibus ſtudioſorum, & crebras difficultates quæ doctos exercere ſolent, relegabit & euincet, dummodo præcepta quæ nunc tradere molimur, tenaciter memoriæ mandentur. Accipies igitur pater ampliſsime alacri vultu, hanc narrandi formulam vel artem, quam nos ex diuturna ſanctorum lectione collegimus & in ſcripturis diuinis obſeruauimus, & libenti animo, ſub tui nominis auſpicio, ſtudioſis legendam tranſmittimus, maiora in dies daturi, ſi doctis placuiſſe, has quas nunc do lucubratiunculas, cognouero. Tuæ nunc erunt partes, ſi qua in re à nobis ceſſatum eſt, aut negligentia & ignorantia aliquid eſt omiſſum, id reſarcire, & ab errore mentem noſtram reuocare. Hoc enim, vt noſti ex Dionyſio tuo, eſt munus Hierarchæ, mentem à neſcientia repurgare, & eam ſcientiam rudioribus & hebetioribus impartiri, quam ipſe vberrimè à virtutibus ſuperioribus aſſecutus es. Vt igitur à ſimplicioribus procedamus primo de dictionum, ſecundo de ſententiarum ordine, quo ſunt collocandæ dicendum eſſe videtur.

¶ De ordine narrationis ſcripturæ. CAP. I.

IN catalogo virorum recenſendo, aut agitur de natiuitatis ordine & ſerie naſcẽdi, ex matris vtero, aut de excellentia ſanctitatis & vitæ inculpatæ alicuius viri, qui fratres ſuos vel quoſcunque alios viros, innocentia præſtitit & virtute præluxit. Si primum ordinem attendas, raro niſi ob virtutis excellentiam, de qua ſtatim, inuerti aut perturbari ſolet. De ſecundo tamen hæc ſcribit Auguſt. libr. 1. q. in Geneſ. q. 25. Merito excellentiæ qui valdè in ſcripturis commẽdantur, qui poſterior fuit generatus, primo loco ponitur. Sic Abraham in primo loco ponitur in Geneſi *Gen.* 11. cum dicitur. Cum eſſet Thare annorum ſeptuaginta genuit Abrã. & Nachor, & Arã. Sic Malachias priorem nominauit minorẽ. Iacob, inquit, dilexi, Eſau autem odio habui. Et primo Paralip. 4. Cum Iudas, à quo Iudaicæ genti nomen eſt inditum, ſit quartus naſcendi ordine, prior eſt nominatus, propter, ea quod eſſet regia tribus. Et in libro locutionum in Gene. ca. 29. cum interrogans Iacob ait. Noſtis Laban filium Nachor? cum eſſet filius Bethuel, vt dicitur Gene. 28. ait. Auguſtinus. Intelligendum eſt nobiliorem fuiſſe Nachor, & merito dignitatis eius, factum eſſe, vt de ipſo interrogaret. Filium autem dici & aui & proaui vltra maioris alicuius (cum qui ex illo propagatur) vſitatiſsimæ locutionis eſt. Hinc eſt quod Iſaac patrem filij ſui appellauit Abraham. Item Homil. 26. in epiſt. ad Hebræos, cum capi. 11. ait Apoſtolus. Fide de futuris benedixit Iſaac, Iacob & Eſau. Sic ſcribit Chryſo. Licet maior ſit Eſau, tamen præponitur Iacob propter virtutem. Hæc ille. & Exo. 1. Beniamin minor natu filijs concubinarum præponitur, cum ait. Ruben, Simeon, Leui, Iudas, Iſſachar, Zabulon & Ben-

& Beniamin, Dan & Nepthali. & Matt. 10.

Petrus dignitate ſuperat cæteros apoſtolos.

Petrus alijs apoſtolis præponitur. Primus, inquit, Simon, qui dicitur Petrus, & Andreas frater eius, & Philippus & Bartholomæus. Eundem locum occupat Petrus Marci. 3. Lucæ. 6. cum vtique non fuerit primus vocatione, ſed dignitate. & Dauid ob eandē cauſam Matth. 1. primo loco ponitur, & Abraham ſecundum poſsidet locum. Liber, inquit, generationis Ieſu Chriſti filij Dauid, filij Abraham, & apud Paulum, ſemper præponitur Iudæus gentili, propter priſcos patres, à quibus originem Iudæi ducebant. & iterū apud Matth. capit. 1. Iudas præponitur fratribus, cum eſſet quarto loco natus. Genuit, inquit, Iudam & fratres eius. & Geneſ. 4. Reſpexit Dominus ad Habel & ad munera eius, ad Cain autem & munera eius, non reſpexit. Et Origenes homil. 17. in Geneſim. ait, Sciendum eſt quod in ſingulis locis vbi ſcriptura duodecim Patriarchas commemorat, multa ſit in ipſa oratione diuerſitas. Alius ordo eſt in ipſa natiuitate conſcriptus, alius cum terram Ægypti vna cum patre ſuo Iſrael & ſobole referuntur intrare. Alius Gene. 49. cum benedictiones obituri parentis, excipiunt, alius cum egreſſæ de Ægypto tribus, vel cū in deſerto memorantur aliquid agere, vel terram promiſsionis ingreſſæ in monte Gebal aut Garizim pro benedictionibus & maledictionibus ſtatuuntur. Alius etiam cum diuiſionem terræ hæreditatis ſorte ſuſcipiunt. Quod vtique certum eſt non abſque aliqua ratione variari, & extare cauſas probabiles, quibus in alio loco ille, in alio vero alius præferatur. Hæc ille. Vnde magna ſubeſſe myſteria arbitror, in enumeratione illa epiſtolæ ad Roma. capi. vltimo, cum Paulus collocat viros ſanctos in primo vel ſecundo vel deinceps loco. & Moyſes Gene. 9. recēſens filios Noe, maiorem natu priori loco collocauit, & qui poſtea nati ſunt iuxta ordinem naſcēdi vnuſquiſque proprium occupauit locum, ad hunc modum. Erant filij Noe, qui egreſsi ſunt de arca, Sem, Cham, Iapheth. Verum ſtatim cap. 10. cum ipſorum poſteros recenſet, filij Iapheth, minoris natu primas partes, tenent, ſecundas, filij ſecundi nempe Cham, tertias, filij Sem primogeniti ſibi vendicant. Hac ni fallor ratione ductus eſt Moyſes. Quia eius inſtitutum erat, per longam ſeriem patrum ad Chriſtum redemptorem noſtrum feſtinare atque ideo illis, qui ad Chriſti generationem non ſpectabāt, tranſilitis, ad primos Iudaicæ gentis propagatores feſtinabat peruenire. Nam Hebræi à Sem ducunt originem, ex quibus, iuxta Paulum, eſt Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt deus benedictus in ſecula Amen. à Cham

Cham.

vero Cananæi, à Iapheth gentiles originem trahunt. & ideo ca. 11. de ſolis poſteris Sem agitur. Sed dices Geneſ. 9. Cham vocatur minor natu. non ergo Iapheth fuit minimus ex filijs Noe, ſed Cham. Ad hoc nos dici-

Cap. 10.

mus, quod minor vocatur propter leuitatem animi & nequitiam. Huic ſententiæ meæ nonnihil alludere videtur Hierony. Iſaiæ. 3.

Iuuenis qd ſignificet.

cum ait, Iuuenis in malam partem accipitur, vt in Eccleſiaſte. Væ tibi ciuitas cuius rex

3. Reg. 12.

iuuenis, & principes tui mane comedunt. Talis iuuenis fuit rex Roboam, qui ſecutus eſt iuuenum conſilia. Non quod ætate eſſet iuuenis, ſed ſapientia. Alioqui 40. & amplius impleuerat annos. E contrario Salomon 12. annorum erat quando ſuſcepit imperium, & quia habebat ſapientiam, non eſt appellatus iuuenis. Vnde Apoſtolus ſcribit ad Timotheum. Nemo adoleſcentiam tuam

1. Timo. 4.

contemnat. Quia enim ætate iuuenis eſt, maturitate eſt Senex. & Daniel antequam iudi-

Cap. 13.

caret appellatus eſt puer, poſtquam iudicauit ſenes accepit presbyterij dignitatem. Et dominus dixit Ieremiæ, Ne dicas quod iu-

Ieremiæ. 1.

uenis es, quia antequam de vulua exires dedi te prophetam in gentibus. ob hanc cauſam, adoleſcentulas viduas iubet apoſtolus vt accipiant maritos, quia multæ abierunt poſt ſatanam. Nec ab eccleſiaſticis vidua ſuſtentatur alimentis, niſi quæ. 60. annorum eſt, & maturitatem habet morum & ætatis. Hæc ille. & ordo quem tenet in recenſenda generatione nobis innuit, nō eſſe minorem natu Cham, ſed Iapheth. A nobis diſſentit D. Eucherius lib. 2. in Gene. ca. 2. qui ait minorem vocari Cham, ſi conferatur cum maiori, & maiorem ſi conferatur cum Iapheth vltimo Noe filio, vt aqua tepida frigidæ collata, eſt calida, & calidæ compoſita eſt frigida. Verba Eucherij ſunt hæc. Vnde factum eſt illud, vt filium mediū, ſcilicet Cham, hoc eſt primogenito iuniorem, vltimoq; (ſcilicet Iapheth) maiorem, qui peccauerat in patrē, non in ipſo, ſed in filio eius nepote malediceret his verbis. Maledictus Canaam. Item & primo Paralip. cap. 5. legimus. Filij Amram, Aaron, Moſes, Maria. & Nume. 16. & ſæpè

alias, prius Moſes, & deinde Aaron collocatur. At Maria maior natu erat ex illis. Nam Exod.2. obſeruabat Moſen in carecto iacentem, & locuta eſt cum filia Pharaonis. & Exod.7. dicitur. Erat Moſes 80. annorum, & Aaron octoginta trium, quando locuti ſunt ad Pharaonem.

Locus Pauli.1.Cor.9. expoſitus.

Sunt tamen nonnulla teſtimonia quæ obſeruationem noſtram labefactare & conuellere videntur. 1.Corinth.9. Petrus vltimo loco ponitur. An non habemus, inquit, poteſtatem ſororem mulierem circunducendi, quemadmodum cæteri apoſtoli & fratres domini & Cephas. Sed nil contra nos. Nam vt aiunt Oecume. & Theophil. in huius loci enarratione, ſenſus is eſt. Quid cæterns dico Apoſtolos, an non ipſe Petrus hoc faciebat? Deinde.1.Corin.1. Petrus vltimo conijcitur loco, cum dicitur. Ego ſum Pauli, ego autem Apollo, Egn verò Cephæ. Sed hunc nodum ſoluit Chryſoſto. homi.3. in priorem ad Corint. epiſto. Non, inquit, quod ſe Petro prætulerit Paulus in vltimo eum loco poſuit, imò ſibi Petrum præfert. Auget enim orationem ſuam, ne putaretur inuidia id facere, vt honorē illis auferret. Nā ſi principē & magiſtrum apoſtolorū nō licebat ſibi hunc arrogare, quanto magis qui nullius eſſet pretij. Hoc loquendi modo vtuntur externi auctores. vt Terent. in prologo Andriæ. Qui cum hunc accuſant, Næuium, Plautum, Ennium accuſant. Quo in loco ait Donatus. Ordo non ſeruatus, Ennius nanq; ante Plautū fuit, ſed quod eſt ſummæ auctoritatis, Enniū vltimum dixit.

Alter locus 1.Cor 15.

Item 1.Cor.15. reſurrexit tertia die ſecundum ſcripturas, & quia viſus eſt Cephæ, & poſt hnc duodecim. Deinde viſus eſt plus quā quingētis fratribus. Vbi dicit Theophil. Primū, qui cæteris auctoritate præeminebat ponit. Atqui euangelica hiſtoria teſtatur, ipſum primo Mariæ Magdalenæ apparuiſſe. Rectè quidem, cæterum quod ad viros attinet, primum à reſurrectiōe exhibuit ſe conſpiciēdum Petro, ceu inter diſcipulos primum obtinenti locum. Par enim erat vt qui primum confeſſus eſſet Chriſtum, reſurrectionem eius primum videret. Et quia cum abnegauerat, apparuit ei primum, vt oſtenderet ei, eum propterea nnn eſſe reiectum. Quapropter cum videamus hunc ordinem tam diligenter & conſtanter eſſe in ſcripturis ſeruatum. quærenda eſt cauſa ob quam ad Gala.2. Petrus, inter Iacobum & Ioannē

Petrus eccleſia primus.

collocetur. Hæc ſunt Pauli verba. Agnoſcentes gratiam Dei quæ data eſt mihi, Iacobus, Cephas & Ioannes, qui videbantur columnæ eſſe, dextras dederunt mihi & Barnabæ ſocietatis. Deinde quæro cur cum angeli ſint primo die creati, non ſtatim homo formatus eſt, ſed ad ſextum diem relegatur. hanc quæſtionem ſoluit Philon in Coſmopœia, latiſsimè. Primò, inquit, quia cum homo ſit inter animalia præſtantiſsimū; & eius cauſa tam cæleſtia quā terreſtria creata ſint corpora (cæleſtia quidem vt ex illis ad diuinorum cognitinnem conſcēderet, vnde philoſophia traxit originem. terreſtria verò, vt ei ſeruirent, & cibum præberent) igitur oportuit omnia præparari, antequam homo ipſe veluti conuiua ad conuiuium arceſſeretur. Secundò, vt Deus ſignificaret ſe omnia nobis affatim ſuppeditaturum, ſi in ea ſanctitate & puritate, qua creati ſumus, perſtiterimus. & niſi fallit memoria hæc eadem, aut conſimilia affert Ambr. in quadam epiſtola, & Damaſce. lib.2. cap.11. ait, Quia Deus ex viſibili creatura plaſmaturus erat hominem ad ſuam imaginem (tanquam quendam regem vniuerſæ terræ, & eorū quæ in ea ſunt) præſtruxit ei quādam veluti regiam, in qua diuerſans, beatam & omni ex parte fœlicem duceret vitam. Et ipſe eſt diuinus paradiſus in Edem plantatus. & Grego. Niſſenus. lib.1. de homine. c.2. ait, Nondum à principio hæc magna & pretioſa res homo, in mūdo diuerſabatur, non enim decens erat vt eſſet princeps, ante res quas gubernaturus erat, ſed vbi cuncta ei ſubijcienda parata ſunt, conſequēs erat rectorem conſtituere. Quoniam igitur, veluti quoddam regni domicilium, futuro regi, creator vniuerſitatis effecerat. id autē erat terra, inſulæ, maria, & cælū ſuper hæc, in modum cameræ curuatum, diuitias verò multas & varias in domibus his recondiderat. & ſtatim in hunc mūdum hominem introduxit, vt miraculorum mundi, horum quidē eſſet ſpectator, horū verò dñs, exiſteret. vt per ea quibus vteretur, intelligeret largitorem, pec ea verò quæ pulchra & magnifica contēplatur, ineffabilē ſui factoris poſſet inueſtigare potentiā. Propterea nouiſsimus in hunc mūdum poſt creaturam introductus eſt homo, nō vt vilis in extrema parte proiectus, ſed vt decens erat illi, qui ſtatim vt naſciturus erat, gubernationē rerū illi traditurus erat Deus. Nam ſicut optimus conuiuator, non prius in

Q. cur ſexto die ſit homo creatus.

domum

domum cõuinã accerſit quam præparet epulas, ſed omnem apparatum inſtruens, domũque congruenter exornans, accubitum quoque & menſam & cætera, tũc ad præparatas iam epulas conuocatum admittat. Iuxta hũc modum, diues & copioſus noſtræ conditor ſubſtantiæ, bonis omnibus replens habitaculum mũdi, magnas has epulas & varias diſponens, ſic introduxit hominem, dans ei opus non vt poſsideret quæ nondum ſunt, ſed vt rerum præſentium gauderet. Ideo duplicis compoſitionis ei cauſas iniecit, terreno diuinum commiſcens, vt per vtriuſque cognationem propriè & naturaliter vtraque re frueretur. Deo quidem frueretur per diuiniorẽ naturam, bonis verò quæ in terra ſunt vteretur per ſenſum conſimilem & terrenum. Lege Baſi. ho. de paradiſo.

Moris eſt etiam ſcripturarũ cum egregiũ ſignificare volunt hominẽ, aut ducem, poſt gregarios nuncupare. vt apud Vergi. Troas reliquias Danaũ atque immitis Achilli. vbi Achilles non negatur Danaus, ſed ſignificatur præcipuus. Sic in Euangelio dixit dominus poſtquã reſurrexit Dic diſcipulis meis

Petrus Coriphæus apoſtolorum.

& Petro, non negans quin Petrus diſcipulus ſit, ſed præferens eum alijs, veluti apoſtolorum & eccleſiæ totius principem locum tenentem. & Geneſis. 7. Recordatus eſt Dominus Noë & cunctorum animantium. & in titulo Pſa. 17. in die qua eripuit eũ Dominus de manu inimicorũ eius, & è manu Saul. & in Euangelio. Ite in ignẽ æternũ, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. &. 2. Regũ. vlt. ad Ioab. Vade numera Iſrael & Iudam. eſtque aliud optimum exemplum Ezechielis. 8. Septuaginta viri de ſenioribus Domus Iſraël, & Iezonias filius Saphan ſtabat in medio eorum, ſtantium ante picturas.

Recapitulatio.

Eſt quoque notandum ex Augu. Pſal. 77. quod facit hoc ſcriptura in multis locis propheticorum eloquiorum, dicit aliquid quod in illa re geſta quam videtur commemorare non inuenitur, aut ſaltem aliter eſſe inuenitur. Nam in plagis Ægyptiorum quæ numerantur in Exodo, vbi maximè ſcriptura curauit, vt ea quibus afflicti ſunt, omnia, ex ordine dicerentur, ſed non inueniuntur illa quæ leguntur. Pſal. 77. & dedit ærugini fructus eorum. Illud etiam quod in eodem Pſalmo. legitur. Et tradit grandini iumenta eorũ, & poſſeſsionẽ eorum igni. De iumentis grandine occiſis, legitur in Exodo. quod vero poſſeſsio eorum igne cremata ſit omnino non legimus. Quanuis voces & grandines cũ igne fierent, ſicut tonitrua cum fulguribus ſolent. non tamen ſcriptum eſt, aliquid traditum, igni, vt arderet. Itẽ quod in Pſalm. & motos eorum in pruina. non eſt in Exodo, multum enim diſtat pruina à grãdine. Hoc fit, vt hinc intelligatur, non dicere quod poteſt putari, ſed aliquid potius quod magis debet aduerti. Et poſt parum. Et ſi non eodem ordine, decem plagæ Ægyptiorum, omnes ponuntur in Pſalmo. 77. Nam pro his tribus quæ ſunt in Exodo. Sciniphes, vlcera, tenebræ. aliæ tres commemorantur in Pſalmo, quę in Exodo non ſunt, nempe Rubigo, pruina, ignis. & iterum Pſalm. 104. cum de Ioſeph dicitur, humiliauerunt in compedibus pedes eius. ait Auguſt. Nunquam compedes accepiſſe legimus, ſed factum eſſe minime dubitandum eſt. Aliqua enim prætermitti potuerunt in illa hiſtoria, quæ tamen ſpiritum ſanctum non laterent, qui in his loquitur Pſalmis. Iterum in eodem loco, Plagæ Ægypti cum ſint decem, nec omnes commemoratæ ſunt in Pſalmo. 104. neque eodem ordine, quo in Exodo factæ ſunt, leguntur. Libera enim eſt laudatio, à lege narrantis & texentis hiſtoriam. Cuius laudationis auctor cum ſit per prophetam ſpiritus ſanctus, eadẽ vtiq; auctoritate, qua per eum egit hominẽ, qui illam ſcripſit hiſtoriã, & commemorat aliquid factũ, quod ibi nõ legitur, & quod ibi legitur prætermittit. Hæc ille. Huius regulæ exẽpla multa, in animo eſt, vndiq; ex ſcripturis corrogare, vt nonnihil adiumenti afferamus literarũ ſacrarũ ſtudioſis. Primũ ſit ex Pſal. 117. *Pſal. 117.*
in quo legimus. Lapidem quem reprobauerũt ædificãtes, factus eſt in caput anguli. Nec tamen in hiſtoria ędificationis tẽpli, in libris regum & Paralip. hoc ſcriptũ inuenimus. Et Iohan. 8. dicitur, quod Chriſtum vocabant *Iohan. 8.*
Samaritanum. Nonne, inquit, benedicimus nos quod Samaritanus es tu & dæmoniũ habes? Sed nunquam legimus in aliquo Euangelij loco, Samaritanum Chriſtum fuiſſe vocatũ. Præterea de Dauid nunquã in eius hiſtoria legimus, occidiſſe leonem. Attamen ipſemet. 1. Reg. 17. coram Saule id feciſſe palã prædicat. Deinde, Iamnes & Mãbre magi Pharaonis, reſtiterũt Moyſi, vt inquit Paulus. 2. Tim. 3. Verũ in Exodo nil tale legimus In epiſtola quoq; Iudę legimus, contendiſſe Michaelẽ cum dæmone de corpore Moyſi.

Leo occiſus à Dauid.

Iamnes. Mambre.

Q 'e ange lorum crea tione.

ſed in Deute. nihil tale inuenies. Ob hanc vel ſolam cauſam auſim perſanĉte iurare, nil de creatione angelorum in Geneſi ſcriptum eſſe, ſed multo poſt, in Pſalm. 148. id tradidit Dauid. Laudate eum, inquit, omnes angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius. Laudate eum ſol & luna, laudate eum omnes ſtellæ & lumen. Quia ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt. Nec dubito quin hoc ſenſerint omnes illi ſcriptores qui affirmant nihil de creatione angelorũ Moyſen ſcripſiſſe. vt Baſilius in Exaëmero, & Damaſcenus lib. 2. ca. 3. & Chryſoſto. homil. 2. in Gene. & homi. 1. in Gene. ex ſeparatis, & Albinus in quæſtionibus in Geneſ. & affert Chryſoſt. rationem, quare Moyſes nihil de angelorum creatione prodiderit. Ne videlicet inciperet narrationem à rebus inuiſibilibus, ſed è rerum viſibilium cognitione, perueniremus in cognitionem inuiſibiliũ iuxta Paulum. Refragante illis Aug. lib. 10. de ciui. ca. 9. & lib. 11. ca. 19. & ca. 32. & S. Thom. 1. par. q. 61. Dicit enim Aug. nõ ſatis rectè, nomine lucis vel cœli, angelos eſſe intelligendos in Gene. c. 1. Alij putant creationem angelorũ innuiſſe, per capitulationẽ in his verbis. Igitur perfecti ſunt cœli & terra & omnis exercitus eorũ, vel ornatus eorũ. Sed hoc omiſſo ad enumerandũ alia exempla reuertamur. & primo loco, illud quod affert Chryſoſt. homi. 2. ad populũ Antiochenum in medium afferamus, ait enim. Dicitur Pſalm. 80. *Locus Pſal. 80.* Ex petra melle ſaturauit eos. Alioqui nunquã in Pentateucho quiſquã legit ꝙ mel de petra, Moyſes eduxerit, ſed fluuios & aquas. Non tamen ſcriptura mẽtitur, ſed quia ſitientes & indigentia fatigati, frigidioribus aquis inciderunt, in potu voluptatem aſſerere volens, mel aquã appellauit, non mutatione naturæ, ſed bibentis iucunditate. Atque ita dicit Euthy. in cantico Deuter. Item Lucæ 11. dicitur quod Ioannes docuit diſcipulos quo deprecaturi eſſent modo, at nunquam legimus vbi Ioannes id fecerit. Et Petro fuit à domino traditũ euangeliũ circuncifionis, ſicut Paulo præputij, vt dicitur ad Gala. 2. Sed neſcimus vbi dñs illis hãc prouinciã tradiderit. & 1. Corin. 15. dominus apparuit pluſquam quingentis fratribus, & Iacobo, ſed nihil de hoc in euangelio & dñs dixit, Beatius eſt dare quam accipere, vt Actu. 20. legitur, ſed nuſquam in euangelio id inuenitur. Et Ezechielis 20. dicitur de filijs illorum qui in deſerto corruerunt. Leuaui manum meam in eos in ſolitudine, vt diſpergerem eos in nationibus & ventilarem in terras. in cuius loci expoſitione ait Hiero. Vbi in veteri teſtamento cõtra filios eorum qui in ſolitudine corruerunt dominus leuauerit manũ ſuam, volens eos diſpergere in nationes, ſcriptura non dicit, ſed ex eo quod Ezechiel refert, factum eſſe credendum eſt. Siue hoc ſignificat, quod poſtquam terram repromiſsionis intrauerint, varijs tẽporibus ob multa peccata diuerſis traditi ſunt gentibus regibusq́;. Item ſol & luna primo die creata ſunt, & quarto die per recapitulationem narratur à Moyſe eorum creatio. Deinde ꝙ Adam egerit pœnitentiam, Moyſes ſiluit. *Adæ pœnitentia.* Quamuis Ambroſius lib. 2. de pœnitentia capi. 11. ex illo Adæ facto quod abſcõdiderit ſe ſub arbore, affirmet poſſe elici. & Chryſoſt. homi. 7. ad populũ Antiochenum, ex illo loco. Adam vbi es? Attamen vnus tantũ eſt locus expreſſus, Sapientiæ. 10. Hæc, inquit, eſt quæ eduxit primũ hominẽ à peccato ſuo. Nec deſunt doctores qui hoc idem affirment, licet nullo vtantur teſtimonio ſcripturarũ. vt Irenæus lib. 3. ca. 34. Quapropter, inquit, liberato homine, fiet quod ſcriptũ eſt. Abſorpta eſt mors inuictoria, vbi eſt mors victoria tua? Vbi eſt mors aculeus tuus? quod non poterat iuſtè dici, ſi nõ ille liberatus fuit, cui primũ dominata eſt mors. Illius eñ ſalus euacuatio eſt mortis, dño igitur viuificante hominẽ, id eſt Adam, euacuata eſt mors. & Epiphanius lib. 1. contra hæreſes. tom. 3. hæreſi vlti. & lib. 3. in expoſitione fidei catholicæ, nec ſolum de Adam ſed de Eua hoc aſſeuerandum eſſe conſtituunt. Et de caſu dæmonum nil Moyſes in Geneſi ſcriptum reliquit. *Caſus dæmonum.* At in Apoca. ca. 12. ea res plenißimè explicat. Forte ob hanc cauſam Saulus, quãdiu Iudæus fuit, hoc noie fuit vocat⁹, cũ verò à Iudaiſmo deſciuit, Paulus fuit vocatus, *Paulus. Saulus.* ſed nihil de nois mutatiõe legimus in Actibus Apoſtolorũ. Verum credo ipſi nomẽ nouum fuiſſe impoſitũ, cum baptizatus fuit ab Anania. Vnde cum hoc fuerit omiſſum à Luca, in conſequentibus eiuſdem libri, dicit, Saulus qui & Paulus, ſcilicet appellatus fuit poſt conuerſionem, quando baptiſmo ablutus fuit ab Anania. Apud Græcos vocatur hic loquendi modus κατὰ τὸ σιωπώμενον, vt cum vndecimo Æneidos legimus.

Non hæc Euandro de te promiſſa parenti, *Virgilius.*
Diſcedens dederam, cum me complexus euntem.

Mitteret

Mitteret in magnum imperium, metuenſque moneret Acteu eſſe viros, cum dura prælia gente. Sed abſcedens Aeneas nuſquam eſt locutus ad Euandrum hæc.

Sed quia hic locus obſcurus eſt, & magnā affert vtilitatem ſtudioſis diuinarū literarū, oportet vberius eundem locum retractare. Sed nota quod duobus modis res narrari ſolet, aut enim res ſuo ordine narrari ſolet aut ordine inuerſo. Si inuerſo ordine, adhuc fit dupliciter, aut præponuntur, quæ poſtea geſta ſunt, & vocatur πρόληψις, ideſt, Anticipatio ſeu occupatio, quæ à nobis multis exemplis explanata eſt, & adhuc hoc explanari fuſius poteſt Gen. 10. Gentes diuiſę ſunt in varias linguas & idiomata. Sed ca. 11. legimus quod terra erat labij vnius. Aut fit econuerſu, nēpe id quod miſſum fuerat, ſolet ſcriptura adijcere & ſupplere, & appellatur recapitulatio, vt quando in Geneſi de Sara dicitur, quod deſierat pati muliebria, cum tamē in conſequentibus eiuſdem libri legamus, quod ob eximiam pulchritudinem expetiuerit eam Abimelech, & Marci. 14. agitur de occiſione Iohannis, quæ in ſuperiori euangelij parte fuerat omiſſa.

De recapitulatione hæc ſcribit Aug. li. 3. de Doct. Chriſt. ca. 36. Regula, inquit, de recapitulatione in obſcuritate ſcripturarum vigilanter inuenta eſt. Sic enim dicuntur quædā, quaſi ſequantur in ordine temporis, vel rerū ſuperiorum continuatione narrentur, cum ad priora quæ prætermiſſa fuerant, latenter narratio reuocetur. Veluti in Gene. Et plantauit, inquit, dñs Deus paradiſum in Eden ad orientem, & poſuit ibi hominem quē formauit, & produxit Deus adhuc de terra lignum ſpecioſum & bonum ad eſcā. Hæc ſunt intelligenda facta eſſe die tertio, ſed quia illic fuit omiſſum, reſarcit quod omiſſum fuerat poſt parum, nempe ca. 2. Sed ita videtur dctū c. 2. tanquā id factū ſit, poſtea quā factum poſuit Deus hominē in paradiſum. cū breuiter vtroq; commemorato, ideſt quod plantauit Deus paradiſum, & poſuit Deus hominem quē formauit, recapitulādo redeat, & dicat ꝙ prætermiſerat, quomodo ſcilicet paradiſus fuerit plantatus, quia produxit Deus adhuc de terra omne lignum ſpecioſum & bonum ad eſcam. deniq; & adiungit. Et lignum vitæ in medio paradiſi, & lignū ſcientiæ boni & mali. Deinde flumen quo paradiſus irrigatur, diuiſum in quatuor principia fluuiorum, quod pertinet ad inſtitutionē paradiſi. Quod vbi terminauit repetit illud quod iam dixerat, & reuera hoc ſequebatur. Et ait, ſumpſit Deus hominem quem fecit, & poſuit eum in paradiſo. &c. Poſt iſta enim facta, ibi eſt poſitus homo, vt ordo demonſtrat, non poſt hominem ibi poſitum, facta ſunt iſta. Item in eodem libro, cum commemorantur generationes filiorum Noē, dictum eſt. Hi ſunt filij Cham in tribubus ſuis, ſecundum linguas ſuas, in regionibus ſuis, & ingētibus ſuis. Enumeratis quoque filijs Sem, ſequitur. Hi ſunt filij Sem in tribubus ſuis, ſecundum linguas ſuas, in regionibus ſuis, & in gentibus ſuis. & annectitur de omnibus. Hæ tribus filiorum Noē, ſecundum generationes eorum, & ſecundum gentes eorum, ab his diſperſæ ſunt inſulæ gentium ſuper terram poſt diluuium. & tamen Geneſ. 11. dicitur. Et erat omnis terra labium vnum habens & vox vna omnibus. Hoc itaque quod adiunctum eſt. Et erat omnis terra labium vnum, ideſt, vna omnium lingua, ita dictum videtur tanquam eo iam tempore, quo diſperſi fuerant ſuper terram, etiam ſecundum inſulas gentium vna fuerit omnibus lingua communis. Quod repugnat ſuperioribus vbi dicitur. In tribubus ſuis, ſecundum linguas ſuas. Neque enim dicerentur habuiſſe iam linguas ſuas ſingulæ tribus quæ gentes ſingulas fecerant quando erat omnibus vna communis, ac per hoc recapitulando adiunctū eſt, & erat omnis terra labium vnum habens, & vox vna omnibus. Latenter narratione redeunte, vt diceretur quomodo factum ſit, vt ex vna omnium lingua, fuerint diuiſi per multas. Et continuo de illa turris ædificatione narratur, vbi hæc eis iudicio diuino ingeſta eſt pœna ſuperbiæ, poſt quod factum diſperſi ſunt ſuper terram ſecundum linguas ſuas. Fit iſta recapitulatio obſcurius, vt in euangelio dicit Dominus. Die quo exijt Loth à Sodomis, pluit ignem de cælo, & perdidit omnes, ſecundum hæc erit dies filij hominis quo rebellabitur. Illa hora, qui erit in tecto & vaſa eius in domo, non deſcendat tollere illa, & qui in agro, ſimiliter non reuertatur retro, meminerit vxoris Loth. Nunquid eum Dominus fuerit reuelatus, tunc ſunt iſta ſeruanda, ne quiſque retro reſpiciat, ideſt vitam præteritam cui renunciauit inquirat, & non potius iſto tempore, vt cum dominus fuerit reuelatus retributionem pro eis quæ quiſque ſeruauit

Marginal notes: Gene. 2. — Gen. 10. — Luce. 17. — Geneſ. 16.

vel contempſit inueniat? & tamen quia dictum eſt, in iſta hora, tunc putantur iſta ſeruanda, cum fuerit dominus reuelatus, niſi ad intelligendam recapitulationem ſenſus legentis inuigilet, adiuuante alia ſcriptura, quæ ipſorum apoſtolorum adhuc tempore clamauit, Filij nouiſsima hora eſt, tempus ergo ipſum quo euãgelium prædicatur, quouſq; dominus reueletur, hora eſt in qua oportet iſta ſeruari, quia ipſa reuelatio domini, ad eandẽ horam pertinet, quæ die Iudicij terminabitur. Hoc etiam dicit Iſidorus lib. 1. de ſummo bono. Huiuſce rei innumera ſunt exempla, vt in Gene. cap. 8. dicitur. Prima die menſis apparuerunt cacumina montium. Et ſubdit. & emiſit columbam, & non inuenit requiem plantæ pedis eius. Si apparuerunt cacumina montium, quomodo non inuenit requiem plantæ pedis. & Gene. 29. Rachel veniebat cum ouibus patris ſui, quam cum vidiſſet Iacob, & ſciret cõſobrinam ſuam, amouit lapidem quo puteus claudebatur, & adaquato grege oſculatus eſt eam, & eleuata voce fleuit, & indicauit ei quod frater eſſet patris ſui, & filius Rebeccæ. Per recapitulationem prius indicauit nomen, & poſt oſculatus eſt, vt ait Aug. libr. q. in Gene. q 87. Item Gene. 34. dicitur, Emor adamauit Dinam, & rapuit & dormiuit cum illa. Et conglutinata eſt anima eius cum illa, triſtemque deliniuit blanditijs. prius deliniuit, poſtea oppreſsit. Item Aug. in lib. q. in Gen. q. 118. ait. Quod poſt narrationẽ mortis Iſaac narratur quas vxores Eſau acceperit. Gene. 36. & quot procreauerit filios, recapitulatio intelligẽda eſt. Neque enim poſt mortem Iſaac fieri cœpit, cum iam eſſent Eſau & Iacob 120. annorũ. Nam eos ſexagenarius ſuſcepit, & vixit omnes annos vitæ ſuæ 180. Multa huiuſmodi exempla vnus Auguſti. ſuppeditabit in illis 7 libris Quæſtionum.

1. Ioan. 2.

Poſtquam adduximus de recapitulatione ea, quæ ad inſtitutum noſtrum ſpectare videbantur, ad occupationem iterum calamum conuertamus. De qua Grego. in præfa. moral. ca. 1. hæc ſcribit. Sacra ſcriptura in prioribus ſui partibus ſolet breuiter longè poſt ſequutura perſtringere, cum ſtudet ad alia cum [illegible] properare. Vt eſt illud quod in Geneſi legimus. Iobab de ſtirpe Eſau deſcendiſſe, & Balæ filio Beor in regnum ſucceſſiſſe, deſcribit. beatum Iob illum eſſe crediderunt. Nequaquam tamẽ Iob propterea ante legem fuiſſe credendus eſt, quia Iſraeliticorum regum tempore præceſsiſſe crediderunt. Præterea Aug. lib. 2. de conſenſu Euangeliſtarum ca. 17. ait, Dicitur Ioan. 2. vocati ſunt Ieſus & diſcipuli eius ad nuptias, & poſt quam miraculũ illud conuerſionis aquæ in vinũ edidit. Subiungitur ibi. & crediderunt in eum diſcipuli eius. Apoſtoli vtiq; ſi tunc crediderũt in eum, ſicut paulò pòſt dicitur, nondũ erant diſcipuli, cũ ad nuptias vocati ſunt. Sed illo more locutiõis hoc dictum eſt quo loquimur cũ dicimus Apoſtolũ Paulũ in Tharſo Ciliciæ natum & educatũ. Neque enim tũc erat apoſtolus. Ita diſcipulos Chriſti inuitatos ad nuptias cũ audimus, non iam diſcipulos, ſed qui futuri erant diſcipuli intelligere debemus. Iam vtiq; diſcipuli erãt Chriſti quando iſta conſcripta ſunt. Ideo de illis ſic locutus eſt, ſcilicet, ꝙ eos apoſtolos vocauit, temporũ præteritorũ narrator. Attamen longe mihi alia mens eſt. Nam tempore conuerſionis aquæ in vinũ, cum dicitur, quod crediderunt in eum diſcipuli eius, iam erat ſecũda apoſtolorũ vocatio, poſtquam, domino perpetuò adhæſerunt. Ideo germanior videtur eſſe Theophi. expoſitio. & crediderũt in eum diſcipuli eius. hoc eſt fidem ampliorem & firmiorem acceperũt. Nam quamuis prius crediderant, non tam magnifice de Chriſto ſentiebant, vt poſtea viſo illo miraculo. Porrò oritur ſcrupulus non contemnendus, diſcipuli ſunt poſt carcerem Ioannis ad munus apoſtolicum aſciti, ſed Ioannes detruſus eſt in carcerem Ioan. 3. & miraculum de nuptijs narratur Ioannis 2. ergo non erant diſcipuli. ſic expoſitio Aug. non videtur omnino reijcienda. Senſus huius regulæ eſt. Quod interdũ ſcriptura præoccupat rei geſtæ tempus, idipſum ſuo loco latiùs tractatura. Aut prolipſis, id eſt occupatio ſeu anticipatio eſt cum ante tempus legitimum narrationẽ præuenire ſolemus. Vt ſi rex dicatur filius regis, qui gubernaturus eſt regnum poſt obitum patris vt Marci 3. Iudas nominatur, cum additiõe qui tradidit eũ, cum ca. 14. dñm tradidiſſe ſcribat & Luc. 3. Herodes Ioan. apprehẽdit, cũ ſit factũ Matth. 14. & Gen. 9. Cham vocatur pater Chanaã, qui tamen nondũ natus erat, & in exordio Geneſeos terra vocat, quæ tamẽ nondum erat creata, vt cũ dicitur. terra erat inanis & vacua. & Gene. 31. cum inirent fœdus inter ſe, Laban & Iacob, dicitur, cõgregantes fecerũt tumulum, comederuntq;

De occupatione.

Geneſ. 36.

runtque ſuper eum quem vocauit Laban tumulum teſtis, & Chaldaicè, Iegar,ςaadutha, & Iacob Aceruum teſtimonij, & Hebraicè appellatur Galaad. Attamen ſæpè alias legimus in eodem libro, locum illum fuiſſe vocatum Galaad, antequam illi hoc nomen impoſitum fuiſſet, vt in eodem rap. cum dicitur. & amne tranſmiſſo perrexit contra mõtem Galaad. & ſtatim iterum. Comprehendit eum in monte Galaad. & iterum. in eodẽ monte Galaad fixit tentoriũ. Hoc fecit Moyſes, quia tempore quo ipſe ſcribebat, ſic vocabatur moos ille, & Gene. 21. verſus finem. ait Abraham ſeptem agnas accipies de manu mea, vt ſint mihi in teſtimonium, quoniam ego fodi puteum iſtum. Idcirco vocatus eſt locus ille Berſabee, quia ibi vterque iurauit. Sed parũ ante cum loqueretur de Agac, ait: Errabat in deſerto Berſabee. Vnde eſt alius puteus eiuſdem nominis, Gene. 26. Item Gene. 26. Appellauit nomen vrbis Bethel, quæ antea Luza vocabatur. Porrò Gene. 12. hæc ſcribit Moyſes. Tranſgrediens ad montem qui erat contra orientem Bethel. tetenditque ibi tabernaculum ſuum, ab occidente habens Bethel. & capit. 13. Reuerſus eſt per iter quo venerat, à meridie in Bethel. Item Ioſue. 5. imponitur nomen cuidam loco Galgala, ideſt, reuolutio vel deuolutio, quia illo in loco circũciſi ſunt Iudæi, & ablata eſt ignominia qua erant obnoxij tẽpore quo Aegyptum incolebant. Sed. ca. 4. legimus, hoc nomine, locum illum fuiſſe vocatum. & Geneſ. 14. Venerunt ad fontem Miſphat, ipſa eſt Cades, & nondum illi impoſitum erat nomen Cades. Præterea Gene. 14. contra regem Balæ, ipſa eſt Segor, fit in illo loco mentio oppidi Segor, cum tamen. 19. capit. nomen illi primum impoſitum ſit. & Gene. 7. animalia aliqua vocantur immunda, alia munda, per occupationem. Nam ætate Noë nihil erat immundum, ſed quando lex data fuit per Moyſen, hæc animalia munda, illa verò immunda nuncupata ſunt, & Geneſ. 2. & requieuit in die ſeptimo, & ſanctificauit illũ, ideſt, iuſſit vt legis tempore ille dies religioſè coleretur. Nam ante legem latam, nullum feſtum legimus eſſe ſancitum. Vnde Damaſce. lib. 4 cap. 24. ait. Quando non erat lex, nec ſcriptura diuinitus inſpirata, nec ſabbatum Deo ſacrabatur. At quando ſcriptura diuinitus inſpirata per Moyſen data eſt, ſacratũ eſt Deo ſabbatũ, vt circa ſcripturæ mediationem in

Ioſue.

ipſo exercitarentur. Lege Tertulli. cõtra Iudæos circa principium. Item Numer. 34. vocatur fons Daphne, cum multis poſt ſeculis id nomen inditum fuerit ab interpretibus, ex fabulis gentium. Vnde & Hiero. Ezechielis. 30. cum dicit propheta. Faciam iudicia in Alexandria, ait. Hodie quidem Alexandria vocatur, cæterum Hebraicum nomẽ eſt No, quod interpretes Alexandriam, traſtulerunt per anticipationẽ, quæ Græcè πρόληψις appellatur. Iuxta illud Vergilianum. Lauinaque venit littora. Non quod eo tempore quo venit Aeneas in Italiam, Lauina diceretur, ſed quod poſtea ſic nuncupata ſint, vt manifeſtior locus fieret lectoris intelligentiæ. Præterea in lib. 2. capit. 1. octo numerauimus viros, quibus ante natiuitatem nomina indita ſunt. Item in lib. quæſt. in. li. Regum. titu. Hierony. dicitur. Aſſumens Dauid caput Philiſtæi attulit illud in Ieruſalẽ, quia nimirum poſtea id fecit. Item vt ait Aug. lib. 4. Locut. Nume. cap. 13. dicitur Locũ ipſum nominauerunt, Vallem Bothri, cum ſuperius dixiſſet. Venerunt in vallem Bothri. Dictum eſt ergo hoc vltimo loco per Anticipationem. dat Augu. rationẽ lib. 1. quæſt. in Gen. quæſt. 55. quia ſic appellabantur hæc loca cum liber ſcribebatur. 1. Paralip. 14. Baal Pharaſim, vocatur quidam locus, ideſt, idolũ diuiſionum, & poſtea nomen imponitur. & Ioſue. 15. Vocat Quiriathſepher & imponitur nomen Iudic. 1. Et epiſto. 99. ita exponit locum Matth. ca. 27. Multa corpora ſanctorum reſurrexerunt & venerunt in ſanctã ciuitatem, putat, & recte quidem dictum fuiſſe per anticipationem, cum re vera, cũ ipſo Chriſto reſurrexerunt, qui fuit primogenitus mortuorum. Multa vt dixi de hac re exẽpla vel vnus Auguſt. ſuppeditabit in libris. 7 Quæſtionum & Locutionum. Hactenus de occupatione & recapitulatione dixiſſe ſit ſatis. Nunc ad alia præcepta enarranda calamum conuertamus.

1. Reg. 18.

Loc⁹ Matt.

Mos, inquit, Hiero. Amos. 5. ſcripturarũ eſt aduerſis læta ſubiungere, & poſtquam triſtia dominus fuerit cõminatus, ad pœnitentiã eos, quos terruit, prouocet. Iuxta illud quod in Iſaia legim⁹. Væ gẽs peccatrix, populus plenus delictis, ſemen peſſimũ, filij iniqui. Cũque dixiſſet. Terra veſtra deſerta, ciuitates veſtræ igne cõſumptæ, regiones veſtras coram vobis alieni comedent. Loquitur deinde ad eos meliora promittẽs. Lauamini, mũdi eſto

Iſaia. 1.

te,

te, auferte malitias veſtras ab animis veſtris. Diſcite bene facere, quærite iudicium, iudicate pupillo, iuſtificate viduam, & venite diſputemus dicit dominus.

Seuera. Quomodo ergo quos ſeuera voce terruit, blanda oratione ſuſtentat. Ita & Amos quibus dixerat. Cecidit domus Iſrael, non adijciet vt reſurgat. Virgo Iſrael errauit in terra, non eſt qui ſuſcitet eam. Et poſt loquitur ad eos & dicit. Quærite me & viuetis, & nolite quærere Bethel, & in Galgala nolite intrare, & in Berſabee ne tranſieritis. Quoniam Galgala captiua ducetur,

Bethel. & Bethel erit inutilis. Quærite dominum & viuite, &c. in Bethel erat vitu-

Galgala. lus aureus, & Galgala locus in quo idola colebantur. Vnde in Hoſea dicitur. Omnis malitia eorum in Galgala, Hoc iterum repetit capit. 9. eiuſdem prophetæ. Item Ieremiæ 30. ait. Primum triſtia annuntiantur, vt poſt malorum magnitudinem, læta ſuccedant. Gratior quippe ſanitas ægrotatione depulſa, & doloris magnitudo, in magnitudinem vertitur gaudiorum. Lege Chryſoſt. homil. 9. in Matth. latiſsimè. & Baſilium Pſal. 29. ſupra huius loci expoſitionem. Quoniam ira in indignatione eius.

Deinde ait idem Hierony. Matth. 17. Dominus ſemper proſperis admiſcet triſtia, vt cum repentè venerint non terreant Apoſtolos, ſed à præmeditatis, ferantur animis. Si enim contriſtat eos quod occidendus eſt, debet lætificare, quòd die tertio eſt ſurrecturus. Futurum eſt, inquit, vt filius hominis tradatur in manus hominum, & occident eum & tertia die reſurget. Item Chryſoſto. homilia 67. in Ioan. ait. Sæpenumero in ſcripturis ſimul paſsio & reſurrectio ponitur, ſiqui-

Iſaiæ 53. dem Iſaias vtrunque ſimul ponit. tanquam ouis ad occiſionem ductus eſt, & quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet & non aperiet os ſuum. Et ſubdit de reſurrectione. De anguſtia & de iudicio ſublatus eſt. Et Dauid in Pſalmo ſecundo, & in pleriſque alijs coniungit hæc vtraque. Dormiui & ſoporatus ſum, ſurrexi quoniam Dominus ſuſcipiet me. Et Patriarcha cum dixiſſet. Proci-

Gene. 40. dens dormiuit vt leo. deinde addit. Et vt catulus leonis excitauit eum. Simul & paſsionem oſtendit & reſurrectionem. Hæc ille. Poſſumus nos hoc exemplo vti ex Pſalmo 138. Domine probaſti me, & cognouiſti me, tu cognouiſti ſeſsionem meam & reſurrectionem meam.

ANNOTATIO
in Chryſ. expoſitionem.

Pſalmus 1. & 2. non ſunt diuidendi. CHryſoſtomus in loco modo à nobis citato, & Hilarius, Pſal. 2. & Hiero. Pſal. 1. & Euthy. verſus finem Pſalmi ſecundi, & item in procemio pſalmorū, arbitrantur pſalmum primum & ſecundum vnum eſſe, freti auctoritate Pauli Actuum 13. dicentis. Hanc promiſsionem nobis adimpleuit Deus filijs noſtris, reſuſcitans Ieſum, ſicut & in Pſalmo primo ſcriptum eſt. Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quanuis nunc in omnibus ferè codicibus, in pſalmo ſecundo, legatur ex librariorum ni fallor negligentia contra auctoritatem ſanctorum & doctorum Hebræorum. Probant id, Rabbi Dauid & Hieronymus, & Euthymius hac ratione. Quia familiare eſt Pſalmographo, eodem aut ſimili verſu pſalmum incipere & finire. vt Pſalm. 8. ſic incipit, Domine dominus noſter quam admirabile eſt nomen tuum, &c. & ad hunc etiam modum finem illi imponit. & Pſalmo 1. incipit. Beatus vir qui non abijt in conſilio impiorum. & Pſalm. ſecundus ſic terminatur. Beati omnes qui confidunt in eo. ex quo colligi poteſt ex vtroque vnum eſſè pſalmum conflandum.

Eſt alia obſeruatio ſuperioribus non diſsimilis, ex Origene deſumpta, homil. 1. in Ieremiam. Obſeruauimus, inquit, ſemper in ſcripturis diuinis, primum ea, quæ videntur triſtia nominari, deinde ea quæ hilariora ſunt ſecundo dici loco. Ego occidam & ego viuifi-

Deute. 32. cabo. Non dixit prius, ego viuificabo, & poſtea, occidam. Conſepelimur enim Chriſto per baptiſmū, & cōſurgemus cum eo. Quem enim diligit Dominus flagellat, & poſt hæc curat. Vnde ad Ieremiam dominus ait. Con-

Ieremiæ 1. ſtitui te hodie ſuper gentes & regna eradicare & ſuffodere, & diſperdere & ædificare & plantare. Non poteſt in loco ædificationis malæ ædificare deus. quæ enim participatio iuſtitiæ & iniquitatis? aut quæ cōmunicatio luci ad tenebras? oportet malitiā ex imis ſedibus eradicari, oportet & ędificationē peſsimam ex animabus noſtris penitus auferri, vt poſtea ſermones ædificent & plantent. Hoc iterum replicat homil. 12. in Iere.

Sit alia regula huic ſuperiori ſimilis ex diuo Theodoreto deſumpta, ex commenta. Ioelis cap. 1. Cum dura, inquit, & triſtia prædicunt prophetæ, poſt conſolationem afferunt

runt & cõſilium. Vnde apud Ioelem. Audite hoc ſenes, auribus percipite omnes habitatores terræ, ſi facta ſunt talia in diebus veſtris. & ſubdit. Euigilate qui ebrij eſtis à vino veſtro. Et Auguſt. in enchiridio. ca. 79. ait. Qui dixerit fratri ſuo, fatue, reus erit Gehennæ. Cui vulneri ſtatim dominus ſubijcit medicinam, præceptum fraternæ reconciliationis adiungens. Si ergo offers munus tuum ad altare & ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinque ibi munus & vade & reconciliare fratri, ideſt. Ne tibi ſit impedimento res aliqua quantũuis ſancta, quin adeas fratrem tuum ad reſarciendum eum eo amicitiã intermiſſam. Hanc ob cauſam Iſaias & reliqui prophetæ poſt onera, conſolantur populum afflictum & mœſtum. Porro Nahũ & Habacuc poſt onera nullam ſubdunt conſolationem, quia illorum vaticinia erant contra gentes quæ idola colebant, & Meſsiã non expectabant.

Matth. 5.

Prophetæ, (inquit Theophi. ad Roma. 1.) primum bona præponunt, deinde mala ſubijciunt. nam bona ſunt præcedentis Dei conſilij, mala noſtræ ignauię. Sic Paulus cũ à commodioribus exorſus eſſet epiſtolam ad Roma. dixiſſetque iuſtitiam Dei per euangeliũ reuelari, & non erubeſco euangelium, virtus enim Dei eſt in ſalutem omni credenti, Iudęo primum & Græco. iuſtitia Dei in eo reuelatur. & ſtatim infert ea quæ deterrere queant, nempe, Reuelatur ira Dei de cœlo ſuper omnem impietatem. &c. nouit enim quod plures terrore ad virtutem trahantur. Hac ratione Chriſtus regni cœleſtis mentionem faciens, ſimul Gehennæ meminit. & Matth. 3. ait Ioannes. Pœnitentiam agite appropinquauit enim regnum cœlorum. & ſtatim. Progenies viperarum. &c. Deſumpſit hæc Theophi. ex Chryſoſt. ſermone. 3. in caput. 1. epiſtolæ ad Romanos.

Primum, (inquit Euthy. Pſa. 33.) ſcriptura nos à prauis operibus auertit, deinde ſublatis impedimentis ad bene operandum inducit, dicẽs. Declina à malo & fac bonũ. Nam quẽadmodum impoſſibile eſt aliquem ad ſanitatem reſtitui, niſi prius à morbo liberetur, ita etiam impoſſibile eſt aliquem benè operari, qui à vitijs prius non abſceſſerit. & Hieron. exponens hunc locum Ieremiæ. 1. Ecce conſtitui te ſuper gentes & ſuper regna, vt euellas & deſtruas, & diſperdas, & diſsipes & ædifices & plantes. Conſiderandum, inquit, quod quatuor triſtibus duo læta ſuccedant. Neque enim ædificari poterant bona, niſi deſtructa eſſent mala, nec plantari optima, niſi eradicẽtur peſsima. omnis enim plantatio quam non plantauit cæleſtis pater, eradicabitur, & ædificatio, quæ ſupra petram non habet fundamẽtum, ſed in arena extructa eſt ſermone dei ſuffoditur atque deſtruitur. Et Seruius exponẽs hunc locum Virgilij. Paulatim abolere Sychæum incipit. & viuo tentat præuertere amore, ait. Naturalis ordo, prius enim eſt euellere inhærentia, & poſt nona inſerre. Sic Terẽtius. Vt metu in quo nunc eſt adimam, atque expleam animum gaudio. Lege Theophi. ad Epheſios. 6. & Lucæ. 18. cum in huius loci expoſitione verſatur. Dixit autem ad quoſdam. & Baſilium Pſal. 1. & Athenagoram in li. de mortuorum reſur. circa principium. Exẽplorum vis magna eſt in ſcripturis ac multitudo. Pſal. 1. Beatus vir qui non abijt in cõſilio impiorũ & in via peccatorũ nõ ſtetit & in cathedra peſtilentiæ non ſedit. Sed in lege domini voluntas eius. &c. Et Iohan. 10. Amẽ dico vobis qui non intrat per oſtium, ille fur eſt & latro. Qui autem intrat per oſtium, paſtor eſt ouium. Prius ponit indicia mali paſtoris, & poſtea boni. & Lucæ. 18. Gratias tibi ago domine, quod non ſum ſicut cæteri homines, raptores, iniuſti, & vt hic publicanus. Sed ieiuno bis in ſabbato. & in decalogo prius collocantur præcepta negatiua, & deinde affirmatiua ſubiunguntur &. 1. ad. Timoth. 3. & ad Titũ. 1. Denique vt huic Regulæ finem inponã. afferã verba S. Thomæ. 1. Parte. q. 100. Arti. 6. ad. 2. quæ valde ſunt annotanda. Quando, inquit. præcepta affirmatiua & negatiua pertinent ad idem genus operis, prius negatiua, ſecundo affirmatiua præcepta ſunt collocãda. quãuis hoc non habeat omnimodã efficaciã. Et ſi enim in executione operis, prius extirpãda ſint vitia quàm inſerendæ virtutes (ſecundum illud Pſal. Declina à malo & fac bonum. & Iſaiæ. 1. Quieſcite agere peruerſe, diſcite benefacere.) Tamen in cognitione prior eſt virtus, quàm peccatum, quia per rectum cognoſcitur obliquum, vt dicitur. 1. de Anima. Per legem autem cognitio peccati habetur, vt 5. Rom. dicitur. Et ſecundum hoc, præceptũ affirmatiuum debuiſſet primo poni. Lege Euth. Matthæ. 5. capit. & in principio cap. 6. iuxta nos.

Hoc teſtimonium intelliges ex Reg. 4. &. 5. libri. 9. barũ Hypo.

4. AEnei.

S. Thomas.

Deinde Hier. Iſaię. 5. ca. hanc affert Regulã. Iuxta conſuetudinẽ, inquit, prophetalem,

ſ quæ

quæ prius per metaphoram dicta ſunt & obſcure & per parabolam, poſtea exponuntur manifeſtius, vt apud Iſaiam, cum longam texuiſſet parabolam. Vinea fuit dilecto in cornu filio olei, &c. ſubdit. Vinea domini exercituũ domus Iſrael eſt, & viri Iuda germen delectabile eius, &c. c. 11. Habitabit lupus cũ agno & pardus cum hœdo cubabit, vitulus & leo, & ouis ſimul morabuntur, & demum prædicta referans verba, addit. Quia repleta eſt terra ſcientia domini, volens innuere, in ſumma pace & tranquillitate euangelium fore prędicandum, & Iſaiæ. 13. In onere Babylonis multa obſcure dicuntur, quæ poſtea à propheta explanantur, cum dicit. Suſcitabo ſuper eos Medos, & Iſaiæ. 9. Diſperdet dominus ab Iſrael caput & caudam, incuruantem & deprauantem die vna, & ſubdit. Longæuus & honorabilis, ipſe eſt caput, & propheta docens mendacium, ipſe eſt cauda. Item Hiero. Iſaię. 19. ait. Moris eſt ſcripturarum obſcuris manifeſta ſubnectere, & quod prius ſub ænigmatibus dixerat aperta voce proferre. Vnde Iſaias. cap. 18. cum interitum comminatus eſſet Ægyptijs, dicens. Væ terræ vmbranti alis, quæ eſt transflumina (. ideſt flumen, ſcilicet Nilus) Æthiopiæ quæ mittit in mare legatos & in vaſis papyri ſuper aquas, & poſtea cap. 19. manifeſtiorem faciens ſermonem ad ipſam loquitur Ægyptum, & in onere deſerti maris, poſt modicum oſtendit ſe de Babylone loqui, & Iſaiæ. 14. Quomodò cecidiſti de cælo Lucifer qui manè oriebaris? corruiſti in terram qui vulnerabas gentes? qui dicebas in corde tuo, in cælum conſcendam, ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum, &c. & ſubdit. Sic eueniet vt conteram Aſſyrium in terra mea, & in montibus meis conculcem eum. Item in commenta. Amos. cap. 9. ait. Mos ſcripturæ eſt aperire quod prius ſub ænigmatibus dixerat, vt Amos. 9. ſi deſcenderint vſque ad infernum, inde manus mea educet eos, etſi aſcenderint vſque ad cælum inde traham eos, etſi abſconderint ſe in vertice Carmeli, &c. & ſubiungit, etſi abierint in captiuitatem coram inimicis ſuis ibi mandabo gladio & occidet eos, & Baſil. in aſceticis. cum agit de baptiſ. circa princip. συνηθὲς τῷ κυρίῳ τὰ ὁριστικῶς που προσαχθέντα διὰ τῶν ἐν ἄλλοις τόποις εἰρημένων σαφῶς παραδιδόναι, ὡς τό, θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐν οὐρανῷ. ἁπλῶς γὰρ οὕτως εἰπών, ἐν ἑτέρῳ τόπῳ σαφηνίζει λέγων. πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν καὶ δότε ἐλεημοσύνην. ποιήσατε ἑαυτοῖς βαλάντια μὴ παλαιούμενα, θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ideſt, mos eſt domini, quæ definitè præcepit alibi explanare, vt theſaurizate vobis theſauros, cum hæc ſimpliciter diceret, ſic alibi exponit. Vendite quæ habetis & date eleemoſynã, & Luc. 12. facite vobis ſaeculos qui non veteraſcunt, ob theſaurum non deficientem in cælis. Hæc regula memoriæ eſt cõmendanda, pro germana interpretatione parabolarum euangelij & prophetarum, de qua re nos alibi copioſius tractabimus.

Eſt modus conſuetus apud prophetas, (vt ait Euthy. Pſal. 107.) quo prophetias intercidunt, & aliam in medio ponunt, & rurſus ad primum argumentum redeunt, ſicut ſubminiſtrauerit Spiritus ſanctus, vt in Pſal. 108. dicitur de Iuda proditore à domino. Deus laudẽ meam ne tacueris, quia os peccatoris & os doloſi ſuper me apertum eſt, & poſtea multa loquitur in plurali, & poſtea redit ad ipſum, & numero ſingulari quæ ſequuntur effert. Conſtitue, ideſt, permitte conſtitui ſuper ipſum peccatorem, & exterminetur de terra memoria eius. Item Hieron. Iſaiæ. 16. omnis prophetia ænigmatibus inuoluitur, & præciſsis ſententijs dum de alio loquitur, tranſit ad aliud, ne, ſi ordinem ſcriptura conſeruet, non ſit vaticinium, ſed narratio. Vndè cum Iſaias loqueretur de Moab, ſubdit. Emitte agnum dominatorem terræ de petra deſerti ad montem filiæ Sion. Id eſt, ò Moab, quam adeò leo deuaſtaturus eſt, vt nec reliquiæ ſuperſint, hoc habeto tanti mali ſolatium, quod egredietur de te agnus immaculatus, qui tollat peccata mũdi, qui dominetur in toto orbe terrarum. De petra deſerti egredietur, id eſt, de Ruth quæ mariti morte viduata, de Booz genuit Obed, & de Obed Iſai, de Iſai Dauid, de Dauid Chriſtum. Montem autem filiæ Sion, aut ipſam vrbem Ieruſalem interpretabimur, aut iuxta ſecretam intelligentiam, eccleſiam, quæ ſit virtutum culmine conſtituta, & ſtatim ſubdit, & erit ſicut auis, &c. redit ad narrandum Moabitarum deuaſtationem. Atq; iterum Euthy. Pſal. 17. ait. Prophetæ perſępè ſermonem inceptum intercidunt, ea nimirum ratione, vt ipſæ prophetiæ, vmbra quadam ac velamine, obtegantur, ne ſi apertius traderentur maius ſacris libris immineret, ab inimicis periculum. Delerent enim eos fortaſsis. Hæc ilic. exemplum aptiſsimum eſt Ioelis. 2. capit. Quia dedit vobis doctorem iuſtitiæ, & cum multa interſeruiſſet verba, redit ad cœptum ſermo.

ſermonem. Effundam de ſpiritu meo ſuper
omnem carnem. Hæc de primo aduentu.&
ſubiungit de ſecundo. Dabo prodigia in cæ
lo.&c. Item Gregor. libro.5. Moralium.ca-
pit. 29. ait. Scripturæ conſuetudo eſt, vt cum
aliquid narrat, interpoſita alterius cauſæ
Iob.4. ſententia, ad ſuperiora protinus redeat. Ve-
luti in libro Iob, poſtquam dixit, nullus eſt
qui intelligat, in æternum peribunt. Electo-
rum ſortem ſubintulit, diceos. Qui reliqui
fuerint auferentur ex eis. Et rurſum ſenten-
tiæ ſuæ oculum, in eum quem prædixerat
interitum reproborum, mittens, ſubito ad-
iungit. morientur & non in ſapientia. ac ſi
diceret. Hi, quos dixi, quia non intelligen-
tes, in æternum peribunt, proculdubio non
in ſapientia morientur. Paul. quoque cum
diſcipulum de inſtituendis eccleſiæ officijs
admonet, ne quos fortè ad ſacros ordines
1.Tim.5. inordinatè proueheret, dixit. Manus citò
nemini impoſueris, nec communicaueris pec
catis alienis, te ipſum caſtum cuſtodi. Qui ad
infirmitatem eius corporis protinus verba
conuertens, ait. Noli aquam bibere, ſed mo-
dico vino vtere propter ſtomachum, ſtatim-
que ſubiungit dicens. Quorundam homi-
num peccata manifeſta ſunt, præcedentia ad
iudicium, quorundam autem ſubſequuntur.
Quid ergo ad illud pertinet, quod ab infir-
mo aquam bibi prohibuit, hoc quod de pec-
catis abſconditis quorundam hominum ma-
nifeſtisque ſubiungit? niſi quod interpoſita
de eius infirmitate ſententia, ad hoc in extre-
mo redijt, quod ſuperius dixit. Manus nemi-
ni impoſueris. Hæc ille. eſt optimum exem-
plum. 1. Timoth. 3. Diaconos ſimiliter pudi-
cos, non bilingues, non multo vino deditos,
non turpe lucrum ſectantes, habentes my-
ſterium fidei in conſcientia pura. Mulieres
ſimiliter pudicas, &c. & iterum de Diaconis
ſubdit. Diacones ſint vnius vxoris viri. & ad
Titum. 1. Sunt multi non ſubditi, vaniloqui,
mentium deceptores, maximè qui de circun
ciſione ſunt, quibus oportet ſilentium indi-
ci, qui vniuerſas ſubuertunt domos, docen-
tes quæ non oportet, turpis lucri gratia. Di-
xit quidam ex illis (ſcilicet Cretenſibus, non
Iudæis) proprius illorum propheta. Creten-
ſes ſemper mendaces. &c. Nam ſupra dixit.
Ideo reliqui te Cretæ. Plura coogeremus te-
ſtimonia quando ſermonem de Hyperbatis
faciemus.

Conſuetudo propheticę eſt teſte Greg. ho.
7. in Ezechielem, nunc iſta, nunc illa conſpi-
cere, & ab alijs in aliud ſubitò verba deriuare,
ſicut Pſalmiſta cum de domino loquitur di- *Pſalm. 7.*
xit. Deus iudex iuſtus, fortis & patiens, nun-
quid iraſcetur per ſingulos dies? Niſi conuerſi
fueritis gladium ſuum vibrabit, arcum ſuum
tetendit, & parauit illum, & in ipſo parauit va
ſa mortis, ſagitas ſuas ardentibus effecit. Re-
pentè ſubiungit. Concepit dolorem & pepe
rit iniquitatem, lacum aperuit & effodit eũ,
& incidit in foueam quam fecit. Ecce cum do
mini narraret iuſtitiam, quaſi non muta-
ta voce, repentè peccatoris intulit culpam.
Quod quiſquis in prophetis vſum lectionis
habet, quam crebro hoc accidat, non igno-
rat. Et in Ezechiele cum de rotis loqueretur
adiungit. Et totum corpus plenum oculis in
circuitu ipſorum quatuor. Hæc latius à nobis
tractabuntur ſtatim cum de mutationibus
agemus perſonarum. & de numeris. & libro. *Libro.8.*
10. Regu. 37. *cap.2. lege*

Moris eſt ſcripturarũ, (vt ait Hiero. li. 6. cõ *hoc.*
ment. in Iſaiam. cap. 16.) vt poſtquam deſpe-
rationẽ mentis humanæ, læto nuntio ſuble-
uarint, rurſum negligentes & nolentes age-
re pœnitentiam, comminatione deterreant,
ne bonitas Dei induret cor noſtrũ. Cuius rei
vnum tantum ponamus exemplum, in Pſal.
144. legimus. Suauis dominus vniuerſis, &
miſerationes eius ſuper omnia opera illius. Et
poſt paululũ. Suſtentat dominus omnes qui
corruunt, & erigit omnes eliſos. Oculi omniũ
in te ſperant domine, & tu das eſcam illorum
in tempore opportuno. Cumq; præmiſiſſet,
Cuſtodit dominus omnes diligentes ſe, ne te
negligẽtem faceret auditorem, intulit. Et om-
nes peccatores diſperdet.

In prophetis, (auctore Hieronymo. Eze-
chielis. 30. capit.) nequaquam ordo hiſtoriæ
ſeruatur non in omnibus, ſed in quibuſdam
locis, non enim narrant præterita, ſed futura
prenunciant prout volũtas ſpiritus ſancti fue
rit. In hiſtoria vero, vt Moyſi quinq; libri, &
Ieſu, & Iudicum volumina, Ruth quoque &
Eſter. Samuel & Malachim, Paralipomenon
liber & Eſdræ, iuncto ſibi pariter & Neemia,
præpoſterã narrationem nequaquã reperiri
credo. Item Hiero. Ieremię. 21. In prophetis,
inquit, maximè in Ezechiele & Ieremia &
Daniele nequaquam regum ac temporum
ordo ſeruatur, ſed præpoſterè, quod iuxta
hiſtoriã factum eſt poſtea, prius refertur, &
quod prius geſtũ eſt, poſtea narratur. Aliud

Hiſtoriogra phi partes & prophetæ, quæ ſint.

eſt enim hiſtoriam, aliud prophetiam ſcribere. Vnde. 21. cap. Ieremiæ, Sedechias qui cum vrbe Ieruſalem captus eſt, ſcribitur mittens ad Ieremiam, & eo tempore quo obſidetur Ieruſalem. Et poſtea narratur hiſtoria Ioakim fratris eius, qui ante eum rex fuit, & Ioachim ideſt Iechoniæ, qui fuit filius Ioakim, ſuper quibus in ſequentibus eiuſdem prophetæ dicitur, & ca. 25. eiuſdem prophetæ. Quæ dicũtur in hoc cap. priora ſunt, præterita viſione. Illa enim ſub Sedechia facta eſt, poſtquam Iechonias tranſlatus eſt in Babylonẽ, hæc autẽ ſub Ioakim filio Ioſiæ, & patre Iechoniæ, Non enim curæ erat prophetis tempora conſeruare, quę hiſtoriæ leges deſiderant, ſed ſcribere vtcunq; audientibus atque lecturis vtile nouerãt. Vnde in Pſalterio male quidã iuxta textum hiſtoriæ pſalmorum requirunt ordinem, quod in lyrico carmine non obſeruatur. Et iterum in comment. Ezechielis ca. 29. ait. Sæpe in ſcriptura præpoſtero ordine tẽpora deſcribuntur, quod in Ieremia crebro legimus. Prius enim Sedechiæ in quibuſdam geſta referuntur, & poſtea Ioakim qui ante

Pſalm. 77. & 104.

eum fuit. In Pſalmis autem quia carmen eſt lyricum hiſtoriæ ordo non quæritur, ſed factorum carmina ſingulorum, & in Ezechiele cap. 29. poſt decimum annum prioris ſermonis, ſtatim viceſimus ſeptimus ponitur annus, & in conſequentibus decimus duodecimuſq;, & in extrema deſcriptione templi. 25. Hæc ille, & in Daniele narratur Balthaſar hiſtoria cap. 5. & cap. 6. inſeruntur quædam de Dario, & cap. 7. redit ad hiſtoriã cœptam Balthaſaris, & in euangelijs ſæpenumero ordo negligitur hiſtoriæ. Denique Victorinus cum hæc eadem quæ nos ex Hieronymo retulimus, ſcripſiſſet, addit, ſimiliter non eſt requirẽdus ordo in Apocalypſi, ſed intellectus. Poſſumus nos addere optimum exẽplum

Locus Lucæ annotãdus in apoſtolorũ actibus.

ex Actuum Apoſtolicorum cap. 5. ait enim Gamaliel. ante hos dies extitit Theodas dicens ſe eſſe aliquem, poſt hunc extitit Iudas Galilæus, in diebus profeſsionis, (ideſt, quando pendebatur cenſus ab vniuerſo orbe, vt narrat Lucas in euangelio.) Ecce quomodo primo loco ponitur Theodas, & in ſecũdo Iudas Galilæus, cũ iuxta hiſtoriæ veritatem Iudas primo loco ſit collocandus, & deinceps Theodas ſubijciendus iuxta Euſebium. lib. 1. hiſtoriæ eccleſi. cap. 5. & Ioſephum li. 20. Antiqui. cap. 1. & lib. 20. cap. 2. & iterum iuxta Euſebium. lib. 2. cap. 11. Quamobrem ego Lucæ ſic interpretarer, vt præpoſitio poſt idem ſignificet quod in. Vt in Euangelio, poſt tres dies reſurgam, ideſt, tertio die. Item Duodecim prophetæ minores, & ſi non eundem vitæ curſum nec ordinem temporis habuerint, quo ponuntur, In ſacris tamen literis ita digeruntur, vt à nobis in titulo de prophetia explicatum eſt, tum iuxta veritatem Hebraicam, tum etiam iuxta ſeptuaginta Interpretum tranſlationem.

Poſt.

In quarto huius operis volumine, cum de titulis Pſalmorum agebamus, explicauimus, quomodo abſq; vllo ordine Pſalmi ſint collocati, & in hunc, quem tenent nunc ordinem redacti, & modo hoc in capite quem ordinem ſeruare ſoleat Pſalmographus in nonnullorum Pſalmorum contextione aperuimus. Sed quia breuiter & erudite omnia illa complectitur Hiero. Amos. 2. quæ nos ſparſim ſcripſimus, oportet ipſius verba in medium afferre, vt commodius à theologis memoriæ mandari poſsint. Inquit enim. Vbi de laudibus Dei dicitur, hiſtoriæ ordo non ſeruatur, ſed frequenter euenit, vt quæ prima facta ſunt extrema dicantur, & quæ nouiſsima referantur ad prima. Quod. 77. Pſalmus & 104. vbi ſignorum potentia, non ordo ſcribitur, docere nos poterit. Et tituli pſalmorum quibus duo tantum ponamus exempla, tertij Pſalmi & quadrageſimi primi, vbi quæ prius facta ſunt narrantur extrema, & quę extrema legimus referuntur In principio. Ante enim de Doeg Idumæo, (qui Sauli nunciauit, Venit Dauid ad Abimelech) ſcriptum legimus in regum volumine qui titulus eſt Pſalmi. 51. quàm Abſalon contra patrem ſurgeret, quod in tertij Pſalmi titulo prænotatur. Et Amos. 2. Ego exterminaui Amorrhæum à facie eorum, cuius altitudo, cedrorum altitudo eius. Et ſubdit. Ego ſum qui aſcendere vos feci de terra Ægypti, & eduxi vos in deſerto. 40. annis, vt poſsideretis terrã Amorrhæi. Amorrhæus ſiquidem nouiſsimus exterminatus eſt ſiue deletus, quod in Amos propheta primum refertur, & quod aſcendere eos fecerit de terra Aegypti & eduxerit in eremum per. 40. annos, in principio factum legimus, quæ hic dicuntur ordine commutato. Affert Baſilius Pſalm. 7. aliud exemplum. Ecce parturijt iniuſtitiam, & concepit dolorem, & peperit iniquitatem, & ſic exponit. Confuſus eſt hic ordo, quia grauidæ primum quidem concipiunt, deinde parturiũt,

1. Reg. 21. & 22.

2. Reg. 15.

Locus Pſalm. 7.

poſtre-

poſtremò pariunt. Hic partus primum ſortitur locum, deinde conceptio, demum partus. Nos iuxta Hebraicum optimo ordine ſita eſſe verba arbitramur. Ecce parturijt iniuſtitiã, & (ideſt, quia vt declarabimus in cap. de coniunctionibus) concepit dolorem, id eſt, quia animo machinatus fuerat inferre alicui iniuriam. & tunc demum ſequitur, peperit iniquitatem. Atque hunc ordinem tenuit Iacobus in epiſtola ſua. Vnuſquiſque, inquit, tentatur à concupiſcẽtia ſua abſtractus & illectus. Deinde concupiſcentia cũ conceperit, parit peccatum, peccatũ verò cum cõſummatũ fuerit, generat mortem.

Canticum. triũ puerorum.

In cãtico tamen trium puerorum Danielis. 3. Arbitror à ſupremis ad infima eos deſcendere voluiſſe, vt ex omnibus creaturis creator cognoſceretur. nam primo numerat angelos, cælos, ſolem & lunam, ignẽ aquas, &c. Expende tamen quid ſibi voluerit Ieremias. cap. 27. cum inquit, ego feci terram & hominem & iumenta. cum in Geneſ. vltimo loco homo creatus ſit. Deinde quid ſibi velit Paulus ad Epheſ. 1. cum enumerans angelorum ordines, aſcendendo, ait. Deus conſtituit eum ſupra omnem principatum & poteſtatem, & virtutem & dominationem. & ad Coloſ. 1. deſcendendo ad hunc modum angelos enumerat. Siuè throni, ſiue dominationes ſiue principatus, ſiue poteſtates.

Angelorũ diſtributio in Hierarchias iuxta Dionyſ. & Gregor.

Nam Diony. Areopagita fretus primo teſtimonio Pauli, ſic diſtinguit mediã Hierarchiã. Dominationes, Poteſtates. Virtutes. Gregorius ſic. Dominationes, Principat⁹, Virtutes. Vltimã Hierarchiam Diony. ſic. Principatus, Archãgeli. Angeli. Grægo. ſic. Virtutes, Archangeli, Angeli. De qua re lege ſcholaſticos lib. 2. ſententiarum. D. 9. & S. Thom. 1. parte. quę̃ſ. 108. Artic. 6. Iſtæ omnes regulæ magnum afferunt adiumentum pro Euangeliſtarum cõcordia.

Quot Pſalmi Alphabetico ordine conſcripti.

Aliqui Pſalmi vt. 24. & 33. & 36. & 110. & 111. & 118. & 144. texuntur ordine Alphabetico. (ex quibus Pſam. 118. octuplici cõſtat alphabeto.) (& Lamẽtationes Ieremię, & cap. 31. prouerbiorum. Quia (vt ait Hiero. in prooemio Lament.) quomodo noſtris literis non poteſt quis ad legenda verba texendaque procedere, niſi prius ab elementis cœperit. Ita in ſcripturis diuinis, non valemus ea quæ maiora ſunt noſſe, niſi ab ethica in ipſis habuerimus exordium, ſecundum illud quod propheta dicit.

Pſal. 118. N.

A mandatis tuis intellexi. Quod videlicet poſt opera cœperit habere ſcientiam ſecretorum. Hæc ille. Aut eo quod cum res, de qua agitur, ſit magni momenti, vt memoriæ mandari facilius & mente perluſtrari queat. Sic etenim fiet, vt à primis infantiæ noſtræ incunabulis optimis præceptis inbuti ad culmen virtutis perueniamus. Hoc ſentiens Gregori. Nazianzenus, alphabetum quod morale inſcribitur edidit.

Non oportet perturbari, cũ viderimus aliquid ab aliquo euangeliſta fuiſſe omiſſum, quod ab alio ſit relatum, aut ſi aliquid dicatur in Paralipomeno quod in libris Regũ fuit prętermiſſum & vice verſa. Quia, vt dicitur in cõment. titulo Hiero. 1. ad Corint. ca. 15. Multa dicũtur in epiſtolis Pauli quę in actibus Apoſtolorum non continetur, & in Actibus, quæ in epiſtolis non ſcribuntur.

An Paul. cũ beſtijs pugnauerit.

Nam quod Paul. dicit ad Corinthios ſcribens. Si (ſecũdum hominem) ad beſtias pugnaui Epheſi, quid mihi prodeit ſi mortui non reſurgunt. Vtrum tamen vere cum beſtijs pugnauerit nec ne nõ conſtat inter eccleſiaſticos ſcriptores.

1. Cor. 15.

Theophy. enim in illius loci expoſitione, pugnam, inquit, appellat Paulus cum beſtijs, contentionem aduerſum Iudæos & Demetrium argentarium. Quid enim illi à beſtijs diſtabant? Atque ita ſentit Oecumenius. & Anſelmus. & Philippus presbyter libro. 1. Iob. ca. 5. cum ſic ait. Homines mali in ſcripturis beſtiæ appellantur, mores habentes ſimiles beſtiarum moribus, contra quas pugnaſſe ſe Epheſi. dicit Apoſtolus. Sed diſſentiunt multi vt Nicephorus. lib. 2. Eccleſia. hiſto. capit. 25. Antiqui cum Paulus eſſet Epheſi, hæc de eo memoriæ mandarunt. Cum enim ibi principem locum Hieronymus obtineret, multa cũ libertate Paulus eſt concionatus, Plebs per furorem, Paulo compedibus iniectis, carceri eum includit, vt leonibus vorandus obijceretur. Ibique virtute diuina Paulus ferreis compedibus liberatus, quaſdam ſanctas fœminas diuino baptiſmo ad littus maris initiat, & cum id nemo cuſtodum ſenſiſſet, ad vincula ſua, in quibus leonibus eſca aſſeruabatur, redit. Sed enim ingenti magnitudine & robore intolerando, leo contra ipſum immiſſus, in arenam quidem ille procurrit, ſed mox ad pedes Pauli conſedit. Et cum itidem aliæ immanes feræ immitterentur, ne tangere quidem vlla, ſacrum corpus, ad orationem erectum, ſuſtinuit. Mirandum verò non eſt, Lucam hanc Pauli cum belluis pugnam

Lazari ſuſcitatio à Iohāne ſolo narrata.

reliquis eius actis non inſeruiſſe. Nam etiam
ſi ex Euangeliſtis ſolus Iohannes Lazari reſu
ſcitationem commemorat, minus de veritate
eius ambigendum. Scimus enim non omnes
omnia ſcribere. Sed vti vnicuique largitus
eſt dominus, & vt cuilibet diuidit & diſpen-
ſat ſpiritus, ita etiam intelligit, credit & ſcri-
bit. Item Theodore. 1. Corin. 15. ait. Si huma-
na ſpectetur conſideratio, à beſtijs deuora-
tus ſum, ſed admirabiliter & præter opinio-
nem ſum ſeruatus. Atq; ita ſentiunt Ambroſ.
& Chryſoſt. Item Hieron. ad Galat. cap. 2. ſcri
bit. Lucas multa quæ Paulus ſuſtinuiſſe ſe re-
plicat, Hiſtoriographi licentia prætermiſit,
nec ideo ſibi contrarius eſt. Si quod alius ob
cauſam dignum putauit relatu, alius inter cę-
tera dereliquit. Nam primum epiſcopum ec-
cleſiæ Antiochenę Petrum fuiſſe accepimus,
& Romam exinde tranſlatum. Quod Lucas
penitus omiſit. Quod Petrus ex Antiochia
Romam tranſlatus fuerit docet quoq; Mar-
cellus. 24. q. 1. Rogamus. Et Hiero. de vi. illuſt.
in Petro. Præterea quas prouincias apoſtoli
ſortiti fuerint, prorſus Lucas tacuit. Qua de re
Euſebius lib. 3. hiſt. circa principiũ, ex Orige-
ne ſuper Gene. hæc tradit. Thomas ſortitur
Parthos. Matthæus Æthiopiam. Bartholo-
mæus Indiam citeriorem. Iohannes Aſiã. An
dreas Scythiã. Petrus Pontum, Galatiam, &c.

Quod diximus de ordine pſalmorũ & pro
phetarum, dicendum eſt de ordine epiſtola-
rum Pauli, quòd videlicet non ſint eodẽ ordi
ne in Biblijs poſitæ, quo fuerint ab apoſtolo
tranſmiſſæ. Nam primo loco epiſtola ad Ro-
ma. eſt collocata, non quod primum tranſ-
miſſa ſit, quandoquidem ad Corinthios duæ,
ad Theſſalonicenſes vna, in qua de miniſterio
Ieroſolyma mittendo, ipſos commonefacit,
hanc præceſſerint. Vnde Theodore. in præ-
fatione epiſtolæ ad Roma. ait. Quemadmo-
dum Pſalmos Dauid ſuſcepta ſancti ſpiritus
operatione conſcripſit, eos autem quidã alij
poſtea vt voluerunt inter ſe concinnarunt, &
ſpiritualem quidem bonum odorem emit-
tunt, ſed temporis ordinem non habent, ita
epiſtolas Pauli fuiſſe compoſitas inueniri po
teſt. Quæ enim à Paulo ad Rom. ſcripta eſt
epiſtola, primum quidem locum ſortita eſt,
cum ſit vltima omnium ex illis quæ ex Aſia,

Quare epiſtola ad Ro. primo ponitur.

Macedonia & Achaia conſcriptæ ſunt. Sed
quæres quam ob cauſam ad Roma. epiſtola
primum locum occupauerit. Quam quæſtio
nem primo ex aliorum ſententia ſoluit Theo
do. Quidam, inquit, dicunt, vt vrbem quę vni
uerſo orbi præeſt, & imperij ſceptra tenebat,
honoraret, eam quę ad illos ſcripta eſt epiſto
lam primam collocaſſe. Mihi autem videtur
eſſe verius, ideo epiſtolam ad Roma. præpo-
ſuiſſe, vt quæ in ſe omnis generis doctrinam,
& accuratam copioſamq; dogmatum pertra
ctationẽ, contineat. Quin etiam Chriſtianus
Druthmari, in prooemio in Matt. ait ſe vidiſ-
ſe Euangelium Græcè ſcriptum, quod diceba
tur fuiſſe Hilarij, in quo primi erant Mat-
thæus & Iohannes, & poſt alij duo euangeli
ſtæ. Interrogaui, inquit, Euphemum Græcũ,
cur hoc ita fieret, dixit mihi, in ſimilitudi-
nem boni agricolæ, qui quos fortiores habet
boues, primo iungit, & non fortem cum debi
li. Et Quinti. lib. 5. c. 12. præcipit in argumen-
torum diſpoſitione, vt vtamur Neſtoris conſi
lio, qui primo & vltimo loco robuſtos milites
collocabat. Deinde epiſtola ad Epheſios cur

Epiſtola ad Epheſios cur in medio ſita.

in medio collocata ſit Hiero. In præfatione ip
ſius epiſtolæ, aperuit. Quia quomodo cor ani
malis in medio eſt & occulto loco, ita hęc epi
ſtola quia profundis quæſtionibus inuoluta
eſt, in medio fuit collocata. De ordine & tem
pore quo omnes epiſtolæ Pauli conſcriptæ
ſint, (ne longius ab inſtituto noſtro euage-
mur,) lege Theodoretum in præfatione epi-
ſtolæ ad Roma, & Origenem eodem loco, &
Chryſo. ibidem, & hom. 1. ad Coloſ. & Hiero.
in calce epiſtolæ ad Philemonem. Nam cog-
nitio tẽporis multum lucis affert ad diſſoluen
das quęſtiones, quæ ex epiſtolis Pauli ſubori
ri ſolent, vt li. 4. cap. 2. diximus.

¶Quod crebræ ſint mutationes perſonarum in ſcripturis diuinis.

CAP. II.

DE perſonarũ ſubita & inopinata
permutatione, quam frequenter
admodum diuinæ ſcripturæ ad-
mittunt, præter illa quæ circa
principium huius operis leuiter tetigimus,
oportet hoc in loco nonnulla alia præſtare,
& communi vtilitati donare, breuiter quidem
& ſuccinctè, vt ſtudioſis magis anſam obſer-
uandi

uãdi ſimilia dediſſe,quàm rem ſeriò tractaſſe, videamur.In ſcripturis propheticis, (inquit Orige.ad Roma. 2.) obſeruauimus, non ſolum dicentis perſonam latenter & ſubito cõmutari,verum & eorum, ad quos ſermo, vel de quibus ſermo, fit. Verbi gratia. Nunc ex patris perſona,nunc ex filij,vel Spiritusſancti nunc etiam ex perſona prophetæ, aut aliorũ quorumlibet aliqua dicantur, & nunc quidem ſermo ad Iſraeliticam gentem, nunc ad exteras nationes aut reges,aut ad mille alios dirigatur.Sic etiam in epiſtola ad Roma. interdum dicentis perſona mutatur. Nam aliquãdo Paulus ſpiritualis loquitur. Viuo iam nõ ego,viuit in me Chriſtus,aliquãdo Paulus carnalis. Vt cum dicit.Ego carnalis ſum, venundatus ſub peccato, & ſæpe tractat Paulus de Iſrael ſecundum carnẽ, & de Iſrael qui non eſt ſecundum carnem,ſed ſecundũ ſpiritum, & de circuncifione carnis, & circuncifione cordis, de lege ſpirituali & lege literæ, de lege carnis,& lege membrorũ,de lege mentis & lege peccati, de interiore & exteriore homine.Interdum verò fit & eorum perſonę ad quos ſermo eſt,commutatio,ita vt nũc ad omnem Romanorum loquatur eccleſiam, vt Gratias ago deo meo per IeſumChriſtũ,quia fides veſtra annunciatur in vniuerſo mundo. In alijs verò non ad omnem eccleſiam,ſed ad omnem qui iudicat alium,& ipſe facit ea quæ in alijs condemnat,& eſt inexcuſabilis.Nunc autem neq; ad eccleſiam, nec ad eum qui iudicat,fit ſermo hic,in quo dicit. Si autem Iudæus cognominaris & requieſcis in lege,&c. vſque ad eum locũ. Et iudicabit quod ex natura eſt præputium legem perficiens, te, qui per literam & circuncifionẽ præuaricator es legis. Sic in ſcripturis propheticis vigilanter oportet intendere eum qui vult intelligentiam eorum quæ ſcripta ſunt capere, vel dicentium, vel ad quos, vel de quibus perſonis ſermo fit.

Deinde facile tranſit ſcriptura, à diuinitate ad humanitatem Chriſti, & vice verſa, vt ad Hebræos. 1. Quem conſtituit hæredem vniuerſorum,loquitur Apoſtolus, iuxta humanitatem,cum verò ſubdit, per quem fecit & ſecula,de diuinitate loquitur,& ſicut illud, Qui eſt ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ eius, portanſq; omnia verbo virtutis ſuæ, & ſubdit ſtatim de humanitate. Sedet ad dexteram maieſtatis in excelſis,tanto melior angelis effectus,quanto differentius prę illis nomen hæreditauit. Cui enim angelorum dixit aliquando. Filius meus es tu, ego hodie genui te?& rurſum,ego ero illi in patrem? Deinde iuxta humanitatem loquitur in eodem loco,cum ait. Et cum introducit primogenitum in orbem terrę,ait.Adorent eum omnes Angeli eius.Quod verò ſubdit,Thronus tuus Deus in ſeculum ſeculi,iuxta diuinitatem accipienda ſunt,huiuſmodi innumera tu ipſe in Paulo poteris obſeruare.

2.Regũ 7. Pſalm. 96. Pſalm.44.

Deinde Hierony. Daniels. 11.ait. Conſuetudinis prophetarum eſt, repentè perſonas introducere,ſine vlla præfatione verborum. Vt Pſalm.31. cum rogaſſet dominum propheta & dixiſſet. Tu es refugium meum à tribulatione mea, quæ circundedit me exultatio mea,erue me à circundantibus me.Repentè perſona Dei introducitur reſpondens. Intellectum tibi dabo, Inſtruam te in via hac qua gradieris,firmabo ſuper te oculos meos, & apud Daniel. Ego ab anno primo Darij Medi ſtabam,vt confortaretur, & roboraretur eius imperium. Hæc narrante propheta Deus repentè reſpondet. Et nunc veritatem annunciabo tibi. Item in comment. Iſaiæ.capit.3.ait.ſubito in prophetis mutantur perſonæ,vt Iſaiæ.3.Ecce dominator Dominus exercituum auferet à Iuda,&c. & ſubdit hæc verba ſub perſõna domini. Dabo pueros principes eorum. Ergo iuxta conſuetudinem prophetalem loquente propheta, ſubitò Deus loquitur per prophetam ex perſona ſua. Dabo pueros,&c.Et parum infra in eodem propheta dicit Dominus.Popule meus qui te beatum dicunt,&c.Et ſubijcit propheta. Stat ad iudicandum dominus, &c. Et ſtatim contra malos iudices loquitur dominus. Vos depaſti eſtis vineam meam. Item Hieronym. Ieremiæ.8.ait. Perſonarum mutatio & maximè in prophetis, difficilem intellectum facit, quæ ſi ſuis locis & cauſis temporibuſque reddantur, plana fient, quæ videbantur obſcura, vt Ieremiæ. 8. Congregans congregabo eos, ait Dominus. Non eſt vua in vitibus,& non eſt ficus in ficulnea. Et ſtatim loquitur populus. Quare ſedimus? conuenenite & ingrediamur ciuitatem munitam. Hoc iterum repetit in commentar. Iſaiæ lib.5. cap. 20. Exempla innumera ſunt in ſcripturis,nos vtamur hoc,ex Pſalm.4.loquitur Dauid cum Deo. Cum inuocauero te exaudi me. Poſtea loquitur cum hoſtibus. Filij hominũ vſquequo &c. & poſtea aduer-

ſarij dicunt. Quis oſtendet nobis bonū, ſcilicet vt profligare, poſsimus Dauid. Poſtea Dauid auxilium à Deo petit dicens. Leua ſuper nos lumen vultus tui. Item Ambroſ. pſal. 43. ait. Hic pſalmus interdum ex perſona vnius, interdum ex perſona plurimorum dicitur, nam à principio à pluribus incipit, vt cū ait. Deus auribus noſtris audiuimus, &c. Deinde ait. Tu es ipſe rex meus & Deus meus, & iterum. In te inimicos noſtros ventilabimus, & poſtea. Non in arcu meo ſperabo, & in Deo laudabimur tota die, & tota die verecundia mea contra te eſt. Quid ſibi vult iſta mutatio quæ frequenter in Pſalmis reperitur. Sicut & in Pſal. 108. Deus laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris & os doloſi ſuper me apertum eſt. Hoc de vno, ſequitur de pluribus. Locuti ſunt aduerſum me lingua doloſa, & odium pro dilectione mea. Deinde denuò. Conſtitue ſuper eum peccatorem. Quod videtur eſſe dictum in Pſalmo. 108. aliud ad populum Iudæorum refertur, aliud ad Iudam proditorem, quando pluraliter dicta ad populum, quando ſingulariter ad Iudam. Et in Pſalm. 43. poſſumus dicere, quod quando pluraliter dicta ſunt, ad ſanctos, quādo ſingulariter, ad vnū ex illis referenda ſunt, Quia exiſtimari poteſt, & pro pluribus & pro ſe prophetam fuiſſe locutum. Sed de hac re in ca. de Numeris vberius loquemur.

Vltimo nota quod à ſecunda perſona ſæpe tranſit ſcriptura ad tertiam, vt Pſal. 5. Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Virū ſanguinum & doloſum abominabitur dominus.

¶ Quòd vnum tempus in ſcripturis pro alio ponatur, vt præteritum pro futuro, & vice verſa.

CAP. III.

Sequitur aliud caput, quod à ſuperiori oriri, & cū illo affinitate quadam cōiunctū eſſe videtur, quod ſub ſilentio libenter tranſilirem, niſi perſona, quā à principio aſſumpſi, me cogeret & impelleret, ita me gerere in maiorum rerū tractatione, vt minorū curam negligendā non putarem, dūmodo ad ſcripturarū intelligentiam aliquid vtilitatis afferre poſſem. Accipite igitur ſtudioſi iuuenes lucubratiunculam noſtram, ſpecie quidem leuem, quam tamen ſi contempſeritis, in magnis hærere & collabi neceſſe erit. Mos eſt ſcripturarum, (vt inquit Hierony. ad Epheſios. 2. c.) vt interdū futura tempore præterito efferantur. Verbi cauſa de cruce domini. Pſal. 21. Foderunt manus meas & pedes meos, pro fodiēt, & de paſſione eius apud Iſaiam ca. 53. Quaſi ouis ad victimam ductus eſt. Et adhuc de iniurijs flagellorum. Liuore eius ſanati ſumus. Et alibi. Iniquitatibus populi mei ductus eſt in mortem. *1. Ratio.* Hoc autem ideo, ne quia futura ſemper incerta ſunt hominum ſpes fluctuaret & vacillaret, ea quæ Deus futura cognouit, (apud quē nihil ambiguum eſt) quaſi iam facta memorantur. *Agathon. 6 Ethicorum* Vt quia præterita, ſecundum philoſophos quoque, fieri infecta non poſſunt, qui audierint, quaſi iam facta habeant. Ambroſius quoque in libro de Fide ad Gratianum Auguſtum capit. 7. cum hanc regulam tradidiſſet, ſecūdam addidit rationem. *2. Ratio.* Deo, inquit, quæ ſunt futura, præſentia ſunt. Nam cui præcognita ſunt omnia, ventura pro factis ſunt. Item Hieronym. Iſaiæ. 5. ait. Præteritum dicitur quod futurum eſt, ſecundū conſuetudinem prophetalem, in qua tam certa ſunt quæ futura dicūtur, vt putentur eſſe prę terita. Vnde in Pſalmis dicitur. *Pſalm. 98.* Dederunt cibum meum fel. & iterum. Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerūt ſortem. Iterum. Iratus eſt furor domini in populum ſuum, & extendit manum ſuper eum, & Theophy. Hoſee. 5. c. inquit. Vtitur ſcriptura verbis pręteritis pro futuris, vt oſtendat, Deo nihil futurum eſſe, verum omnia ipſum præoccupare pręſcientia & præfinitione ſua, ſimul autē vt certiores nos reddat. quod omnia ſic contingent. Et perinde ac impoſsibile eſt, quæ iam facta ſunt, facta non eſſe, ſic impoſsibile eſt hęc etiam non fore quę dicūtur. Hoc etiam dicit Ambro. 1. Corin. 15.

Deinde annotandum ex Ambroſio libr. 1. de Abraham. ca. 8. quod præteriti temporis ſignificatio ponitur pro præſenti. Vt in Euangelio. Hic eſt filius meus dilectiſsimus, in quo complacui. Cum vtique ſemper in filio complaceat pater. Et, tolle filium tuū dilectiſsimum quem dilexiſti Iſaac. Poſſumus amantiſsimum ad præſens accipere, & quem dilexiſti, ad id, vt non recenti quodam impul

ſu amo-

ſu amoris, ſed inolito diu & probato amore
ſignificaret dilectum. Quod enim ad tempus
augetur, ad tempus reſoluitur, quod autem
diu aut ſemper placuit citò aboleri non po-
teſt. Eſt pulcherrimum exemplum Iohān. 20
Noli me tangere. nōdum enim aſcendi ad pa
trem meum. Hoc eſt, quadraginta dies apud
vos diuerſaturus ſum, ideo ne ſis in me tan-
gendo, occupata, ſed præproperè curre, & an
nuncia diſcipulis meis, præcipuè Petro, me
iam à mortuis ſurrexiſſe. Alioqui nunquam
tactum Magdalenæ prohibuiſſet, quem li-
benter Matth. 28. admiſerat.

Item non rarò ſcriptura vtitur præſenti tē
pore, pro futuro, vt optimè annotauit Am-
broſius in cōment. Pſalm. 118. in Cheth. in-
quiens Prophetas ea quæ ventura ſunt præ-
uidētibus, moris eſt, quaſi iam præſentia me
morentur, quæ poſterioris ætatis ſunt. Vnde
Miſericordia tua plena eſt terra, & veritas
de terra orta eſt. Quando niſi per paſsionem
plena fuit terra? tamen futuram præuidens,
quaſi præſentem propheta concelebrat.

De hoc lib. Oportet etiam duo theologorum axioma
10. Reg. 3.4 ta in promptu habere, primum ex Ambro-
ſio ad Rom. 1. Cum præterita, inquit, recolit
ſcriptura, etiam tempus præſens ſignificat:
Vt tradidit illos in reprobum ſenſum, & nūc
etiam tradit.

Secundum huic ſimile, ex Hierony. deſum
ptum Malachiæ. 1. Cum præſens negatur in
ſcripturis, præteritum cōfitetur, vt Malachię.
1. Dilexi vos, inquit dominus, Id eſt licet ali-
quando vos dilexerim, nunc tamen odio ha-
beo. Ex his colligo, duo præteritorum gene-
ra in ſcripturis inueniri, vnum quod amplecti
tur in ſe & coercet tempus pręſens, vt in Pſal.
Beatus vir qui non abijt in conſilium impio-
rum & in via peccatorum non ſtetit, & in ca-
thedra peſtilentiæ non ſedit. Nunquid erit
beatus qui doctrinam prauam non ſectatus
Malach. 1. eſt antea ſi nunc eandem amplectatur? mini-
mè. Aliud eſt præteritum quod præſens tem
pus excludit, & refugit, vt dilexi vos.

Eſt alia regula ſuperioribus non diſsimilis
ſed quia latius patet, quàm ſupra dictæ, non
grauabor iterum inculcare, & vtar verbis Au
guſt. epiſtola. 57. Multa, inquit, dicuntur in
ſcripturis, tanquam facta ſint, cum in ſpe ad
Iohan. 15. huc eſſe intelligantur. Vnde dominus diſci-
Iohan. 16. pulis ait. Omnia quæ audiui à patre meo no-
ta feci vobis, ideſt, faciam. Quod vſq; adeo ſe-
cundum ſpem dictum eſt futurorum, vt cis
poſt modum dicat. Multa habeo vobis dice-
re, ſed non poteſtis portare modo. Hęc regu-
la non ſolum in verbis, ſed etiā in nominibus
obſeruatur, vt quæ ſunt in ſpe, in re iam eſſe
dicantur. Sic ſanctos vocat Paulus, homines
qui ad ſanctitatem vocantur, licet ſacris no-
ſtris myſterijs non ſint initiati, & Fratres vo-
cat Corinthios, cum grauiſsimis arguantur
peccatis, & Chriſtus Seruator noſter, tribuit
appellationem filiorum, illis, qui illo nomine
non ſunt digni. Iohann. 11. Ieſus moriturus Ioha. 11.
erat pro gente, & non tantum pro gente,
ſed vt filios Dei qui erant diſperſi congrega-
ret in vnum, &. Confide fili remittuntur tibi
peccata tua.

Item ſæpè in eadem periodo præcedit pręteritum, & ſequitur futurum, & vice verſa,
ſed cur hæc fiat his verbis pandit Auguſti.
Pſal. 3. In prophetia, inquit, miſcentur futura
præteritis, quo vtrumq; ſignificetur, vt Pſal.
3. exurrexi, quoniam dominus ſuſcipiet
me. Quia ea quæ ventura prophetantur; ſe-
cundum tempus futura ſunt, ſecundum verò
ſcientiam prophetantium, iam pro factis ha-
benda ſunt.

Quæret aliquis an ſicut præteritum poni-
tur pro futuro, ita futurum poſsit pro præte-
rito poni. Quem nodum ſic ſoluit Auguſt.
Pſal. 103. cōcione. 2. inquiens. Pręteritū pro
futuro ſolere poni in ſcripturis, ita præuiden
te ſpiritu quæ ventura ſunt, quaſi iam facta
ſint. ſolemus legere. In figura tamen futuri di
cere præterita, non facile occurrit legenti, nō
audeo dicere non eſt, ſed certè ſtudioſis earū
literarū indixerim quid quærant. Si inuene-
rint & ad nos attulerint, gratulabimur adole-
ſcentiū, ſtudijs ocioſorum, occupati ſenes, vt
ex eorū miniſterio, & nos aliquid diſcamus,
& in li. de Agone Chriſtiano. ca. 27. adducit
primæ partis regulæ nonnulla exempla. Qui
credit in me non iudicatur, ideſt, non con- Iohā. 3.
demnatur, qui autem non credit, iam iudica-
tus eſt, ideſt, condemnabitur, & Apoſtolus.
Fecit nos ſedere in cæleſtibus, ideſt faciet, &
Iohan. 15. omnia quæ audiui à patre meo no
ta feci vobis. Attamen quod in dubium reuo
cat Augu. apud illos qui Hebræas callent li-
teras dubium non eſt, quin in figura futuri
præterita intelligi ſoleant. Exod. 15. Abyſ-
ſi operient eos, pro operuerunt, & Deuora-
bit eos ſicut ſtipulam. Iudicum. 2. Aſcendere
faciam vos te terra Aegypti, pro feci. 2. Reg.
2. Nō perſequentur vltra, pro perſecuti ſunt.

& Pſal.

& Pſal. 105. Aperietur terra, pro aperta eſt, rurſum. Flamma comburet impios, pro combuſsit, & faciẽt vitulum, pro fecerunt, & Pſal. 77. Rumpet petras, pro rupit. Et Quando dictio tunc præcedit futurũ, futurum capitur vice præteriti. Exod. 15. Tunc canet Moyſes, pro cecinit, & Numer. 21. Tunc canet Iſrael, pro cecinit. Et Deut. 4. Tunc diuidet Moyſes, pro diuiſit. Nec hoc ſolum in ſcripturis ſacris, ſed & in prophanis inuenitur, vt. 2. Æneі. Subijt deſerta Creuſa. Et direpta domus, & parui caſus Iuli. Vbi ait Seruius, ponitur participium pro participio, vt in loco citato, direpta pro diripienda.

Item in lingua latina eſt triplex præteritum, videlicet, Præteritum perfectum, Præteritum Imperfectum, Præteritum plusquam perfectum, ſed apud Hebræos ſolum inuenitur præteritum perfectum, quod tamen iuxta rei exigentiam explicari poteſt, per vnum quodq; illorum latinorum. Vt Eſdræ. 1. Ipſe viſitauerat me. vt ædificarem ſibi domum. Ecce verbum viſitauit expoſitum eſt per pluſquam perfectum, & ad Epheſ. 1. Benedictus dominus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti qui benedixit nos omni benedictione ſpirituali in cæleſtibus, ſicut elegit nos, id eſt, elegerat, & Exod. 4. dixit dominus ad Moyſen in Madiam, Vade & reuertere in Ægyptum, pro dixerat, & Gene. 2. Produxitque dominus Deus de humo omne lignum, ideſt, produxerat. Et pro præterito imperfecto ſępe inuenitur. Geneſ. 12. dominus viſitauit Saram pro viſitabat. Pro pręterito perfecto frequentiſsimè ponitur, vt Ruth. 1. Quia viſitauit dominus populum ſuum.

Deniq; vt huic capiti finem imponamus, hoc addendum, quod mixtim fere tempora omnia pro alijs temporibus ſubſtituuntur. Vnde Euthy. Pſalm. 103. ait. Sæpenumero apud ſcripturam tempus ponitur pro tempore. Vt, extendens cœlum ſicut pellem, pro extendit, & ad Hebræos. 2. Non angelis ſubiecit orbem terræ futurum de quo loquimur, ideſt locuturi ſumus aut loquemur inferius. Lege Pagninũ. li. 3. inſtitutionũ Hebraicarũ. ca. 12.

¶ De varijs ſignificationibus Imperatiui modi & multiplici eius forma.

CAP. IIII.

Imperatiuus habet vim deprecandi frequenter, præcipue ſi adhæreat nominibus diuinis, vt ſæpiſsime in Pſalmis inuenimus, vt Miſerere mei Deus ſecundũ magnam miſericordiam tuam. & Miſerere mei & exaudi orationem meam. Et quando ponuntur iuxta eum iſtæ dictiones. Na vel ana. ideſt obſecro vel nũc aut quęſo, vt Dani. 9. audi quęſo. & Pſal. 118. O domine ſalua me quæſo. Inuenitur etiam imperatiuus comminationis, & debet proferri cum quadã irriſione, vt Eccleſiaſtes. 12. Lætare iuuenis in adoleſcentia tua, & Amos. 4. Venite in Bethel & impie agite, ad Galgalã multiplicate præuaricationem, & afferte mane victimas veſtras, tribus diebus decimas veſtras, id eſt ter in anno offerte decimas idolis, vt ſoletis mihi offerre, & Iohan. 2. Soluite templum hoc, & Threno. 4. Gaude filia Edom. De hoc ſecundo modo hæc ſcribit Hierony. Amos. 4. Præcipit, inquit, Deus aliqua & imperatiuo modo loquitur, vt noſtræ ſatisfaciat iniquæ voluntati, vt Amos. 4. Sacrificate de fermento laudem, & vocate voluntarias oblationes & annuntiate, ideſt immundas quotidie victimas cædite, & contaminata offerte ſacrificia, & ſacrificate de fermento laudem, quod iuxta pręceptum Moyſi Deo penitus non offertur. Et dominus ad Iudam. Quod facis, fac citius. Et iterum. Præpara te in occurſum Dei tui Iſrael. Hoc eſt, occidiſti ſeruos meos quos ad te miſerã, & mittam nouiſsime filium meum, tu autem iuxta conſuetudinem tuam, quæ ſemper voluntati Dei reſtitit, præpara te vt contradicas, & auerſeris Deo tuo, iuxta illud quod ſcriptum eſt. Ecce hic poſitus eſt in ruinam & reſurrectionem multorum, & ſignum cui contradicetur. Hoc dicit dominus, non quo præcipiat, quid facere debeant, ſed prædicit quid ſponte facturi ſint. Quaſi increpans & arguens vt ſaltem correpti non faciant id, quod prędictum eſt. Hæc ille. Ex hoc loco Hiero. obiter doceberis quam vehementer, viri alioqui magni, propter locutionum inſcitiam offendant & labantur, & in alienum ſenſum ſcripturam detorqueant. Hanc certè ob cauſam quidã ſcholaſticorum in quarto ſententiarum cum locum Pauli ex epiſtol. ad Epheſios. cap. 4. deſumptum exponunt. Donec, inquit, occurramus omnes in virum perfectum, in menſurã ætatis plenitudinis Chriſti, affirmant enim illo teſtimonio probari, quod reſurrecturi ſimus,

Leui. 2.

Locus Pauli interpretatus ex Epiſt. ad Epheſios.

mus, in iudicio illo extremo, ea ætate, & ea corporis proceritate & magnitudine, qua, Chriſtus reſurrexit. Qua tamen ætate Chriſtus reuixerit. lib. 1. cap. 13. ſatis à nobis explicatum eſt. Senſus igitur germanus is eſt. Chriſtus eſt vnum corpus, cuius nos ſumus membra ac partes, illud conſtituentes, hoc corpus, quandiu ſanctorum numerus non eſt adimpletus, multis deſtituitur membris, Deſunt enim oculi, cum videlicet deeſt, aliquis vir ſanctus eruditione aut dignitate præſtans in eccleſia cooptandus. Deſunt illi etiam manus cum aliquis vir miſericors, nondum Chriſto per gratiam eſt coniunctus. Deſunt pedes, digiti, aures, & reliqua membra, quæ coagmentant & efficiunt hoc corpus Chriſti myſticũ, cum vero vniuntur illi omnes per gratiam vnum cum eo efficiuntur, plenus & integer Chriſtus iam tunc eſt. Sic ait apoſtolus. Donec occurramus obuiam Chriſto, ideſt, donec ſimus perfecti viri qui poſsimus prodire obuiam Chriſto, vt vnum cum illo efficiamur. In menſuram ætatis, ideſt, vt habeamus iam integram & adultam ætatem, vt Chriſto poſsimus vniri aut Chriſto addere illa membra, quæ nondum illi coniuncta ſunt. Plenitudinis Chriſti, ideſt vt Chriſtum adimpleamus, & vt dicere liceat, ex omnibus ſuis membris eum conſtituamus, quod fiet per cognitionẽ Dei perfectam, nam ſubdit apoſtolus. Ne ſimus paruuli fluctuantes, &c.

Ironia in ſcripturis. Nec hæc Ironia, ſolũ in imperatiuis cõminationis, inuenitur, ſed in vniuerſa ſcriptura geſtus proferentis eſt aſpiciẽdus. Vnde Philippus presbyter li. 1. Iob. cap. 14. ait ſecundũ pronuntiationẽ & geſtum legentis in multis locis ſcripturarum, in contrarium ſenſum pertrahunt auditorẽ, vt Iob. 14. ſiue nobiles ſiue ignobiles ſint filij eius, non intelliget. Scilicet Deus, pronuntiandum eſt vt ſit ſub quadã interrogatione vt confirmantis ſit ſermo non negantis, & in Pſal. Quis deducet me vſq; ad Idumæam, nonne tu Deus qui repuliſti nos, & non egredieris Deus in virtutibus noſtris? ideſt egredieris potius, & ideo non cum graui ſono vocis proferetur. Vnde Auguſt. lib. 2. q. ad Simplicianum. q. 5. ait. Multa ſunt in ſcripturis, quæ niſi cum geſtu pronuncientur, in contrariam ſententiam recidunt, vt ad Rom. 8. Quis accuſabit aduerſus electos Dei? Deus qui iuſtificat. Si quaſi confirmans reſpondeas, vides quanta peruerſitas oriatur. Sic ergo pronuntiandum eſt ac ſi dicatur. Deus neque iuſtificat? vt ſubaudiatur, non vtique? &. 3. Regum. 17. cum loquitur Elias de filio viduæ mortuo, ait. O domine teſtis huius viduæ cum qua ego habito apud ipſam, tu male feciſti, vt occideres filium eius? Nihil moueret ſi vera pronuntiatio ſeruaretur. Vt intelligatur quod vtique dominus teſtis cordis illius mulieris, videbat quanta eſſet pietas, vnde Eliam ipſe ad eam miſerat, non maleſaciendi cauſa mortificauit filium eius, ſed exhibendi miraculi ad gloriam nominis ſui, quo tantũm prophetam orbi commendaret. Vnde dicit dominus non ad mortem mortuum fuiſſe Lazarum, ſed vt glorificaretur Deus in filio ſuo. Et iterum libr. 3. de doctrin. Chriſtia. capit. 3. hæc iterum tractat, & vtitur hoc teſtimonio. A Nazareth poteſt aliquid boni eſſe. Et ex illo eodem loco ſupra citato ad Roma. 8. Quis eſt qui condemnat? rurſuſque interrogemus, Chriſtus Ieſus qui mortuus eſt, magis autem, qui reſurrexit, qui eſt in dextera Dei, qui interpellat pro nobis? vt vbique tacite reſpondeatur. Nõ Hæc omnia deſumpſit ex Auguſt. Diuus Eucherius. lib. 4. comment. in libros Regum. capit. 6. Teſtimonium tamen quod citant ex libris regum, iuxta vulgatam editionem & veritatem Hebraicam nullam habet difficultatem, quod ſic habet, domine Deus meus, etiam ne viduam apud quam ego vtcunque ſuſtentor, afflixiſti, vt interficeres filium eius? Vbi nos legimus afflixiſti, in Hebraico legitur verbum Hareotha, quod ſignificat, aſperè aut durè aut iniquè cum aliquo agere, aut affligere, pro locorum qualitate, hic tamen vltimo modo accipiendum, nam malum & malitia in ſcripturis pro pœna & punitione capitur. vt ſufficit diei malitia ſua. Et, non eſt malum in ciuitate quod dominus non fecerit. Poſſumus nos vti ad aſtruendum Regulam ſupradictam alijs teſtimonijs, valde annotandis, primo ex Ezechiele. capi. 18. Cum auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, & viuet, ideſt, non viuet, & Sapientiæ. 12. loquitur ibi Sapiens de Deo. Cum ſis iuſtus iuſtè omnia diſponis, ipſum quoque qui non debet puniri condemnas, & exterum æſtimas à tua virtute. Ideſt, Abſit vt hoc dicamus. Ac D. Gregorius in moralibus in loco quodam qui mihi nõ ſuccurit, ſic exponit. In Græcis tamen codicibus ſic legimus. *Δίκαιος δὲ ὢν δικαίως τὰ πάντα διέπεις αὐτὸν μὴ ὀφείλοντα κολασθῆναι, καταδικάσαι, ἀλλότριον ἡγούμενος* *Locus ex li. Sapiẽtiæ. c. 12. expoſitus.*

νοι τῆς σῆς δυνάμεως. id eſt, iuſtus cum ſis, iuſte omnia gubernas, ipſum autem qui non debet puniri condemnare, alienum exiſtimas à tua virtute. Et illud euangelij ironicè dictum videtur. Non veni vocare iuſtos ſed peccatores ad pœnitentiam, & quod in lib. Geneſeos dicit dominus ipſi Adæ, Ecce Adam factus es quaſi vnus ex nobis? Sed de his hactenus. Ad imperatiuum iterum ſermonem conuertamus. Imperatiuus frequentiſsimè ſignificat imperium, interdum tamen deſyderium exprimit & conſilium. Vnde cum ait Apoſtolus, alligatus es vxori noli quærere ſolutionem, ſolutus es ab vxore, noli quærere vxorem. Imperatiuus qui primo loco ponitur pertinet ad præceptum. Subiungit enim. His qui matrimonio iuncti ſunt præcipio non ego, ſed dominus. Secundus ad conſilium ſpectat, nam ſequitur, ſi acceperis vxorem non peccaſti. Et quod dicit dominus Matthæi. 10. Nolite portare æs in zonis veſtris, conſilium eſt, ideſt, ire poteritis ſine auro, quia expenſæ vobis debentur à populo. Quia dignus eſt mercenarius mercede ſua. Alioqui Chriſtus hoc non ſeruauit, qui loculos habebat, nec apoſtolus Paulus. Et alibi. Vouete & reddite. Primus imperatiuus eſt conſulentis, ſecundus iubentis. De imperatiuo comminationis vel indignationis modo diximus. Sed eſt optimum exemplum in Cantico Canticorũ. *Cant. 1.* Si ignoras te ò pulchra inter mulieres, abi poſt veſtigia gregum tuorũ, & paſce hœdos tuos, ideſt, alienos à me, Abi & paſce comminantis verba ſunt. Quandoque inuenies imperatiuum in execrantis forma, quanuis potius ſit prædicentis, quod venturum eſt. Pſal. 108. Conſtitue ſuper eum peccatorem, & diabolus ſtet à dexteris eius, & Iſaiæ. 6. Auribus audite, & nolite intelligere, excęca cor populi huius.

Interdum imperatiuus optantis eſt. Hoc eſt quod ait Euthy. Pſalm. 44. cũ ait propheta. Intende proſperè, procede & regna, ait. Licet hæc verba imperatiui modi ſint, vim tamen optatiui habent, quemadmodum ſępius apud ſcripturam reperitur. Sanctificetur, inquit, nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua, quę verba non optatiui, ſed imperatiui ſunt modi, vt ex lectione Græca patet, & tamen optantis animum referunt. Atq; iterum repetit Matth. 5. in expoſitione orationis Dominicę, & deſumpſit ex Baſilio. Pſalmo. 44. Item Orige. homi. 1. in Canticis Canticorum interprete Hiero. ait. Moris eſt, ſcripturarum imperatiuum modũ apud nos, ſeu futurum indicatiui apud Hebræos, pro optatiuo ponere. Vt in oratione Dominica. Pater noſter qui es in cœlis ſanctificetur nomen tuum. Pro vtinam ſanctificetur, & oſculetur me oſculo oris ſui, pro vtinam exoſcularetur me ſponſus meus, & apud Iob. Pereat dies in quo natus ſum, pro vtinã perijſſet, & in Pſal. Deficiat nunc malitia impij & diriges iuſtum. Exurgat Deus & diſsipentur inimici eius. Hoc etiam ſcribit Orige. lib. 3. commẽt. epiſtolæ ad Romanos. Duo ſuperiora capita tantum à peritis linguæ Hebraicæ exactè intelligi poſſunt.

Futurum iuxta Hebræos ponitur pro imperatiuo optantis.

¶ De imprecationibus propheticis.

CAP. V.

IN hoc quinto capite, huius libri cõieci illa quæ ad imprecationes propheticas & obſecrationes, ſpectare videntur, quæ quidem res valde vtilis & neceſſaria eſt his qui ſcripturis ſeriò operam nauare volunt, & quæ licet paucis verbis explicare poteram, vtar tamen multis ſanctorum teſtimonijs, quamuis eandem rem centies replicem, ne pereant illa, quæ in ſchedulis noſtris habebamus ſepoſita. Lectoris erunt partes, quæ potiora videbuntur eligere, & memoriæ commendare ac reliqua leuioris operæ tranſilire & reijcere de qua re Anacletus Papa epiſtola. 2. hæc ſcribit. Pſalmiſta non optantis animo, ſed prophetantis myſterio, denunciat, dicens, obſcurentur oculi eorum ne videant, & dorſum eorum ſemper incurua, obſcuratis ergo oculis dorſum flectitur, quoniam cum lumen ſcientiæ perditur, ſine dubio ad portanda peccatorum onera inclinatur. Et Auguſtinus lib. 1. de ſermone domini in monte, vberius de hac re ediſſerit. Prophetæ, inquit, per imprecationis modũ, quod futurum erat cecinerut, non optantis voto, ſed ſpiritu præuidentis, vt in Pſalmo. 68. Fiat menſa eorum in laqueum, & in retributionẽ & in ſcandalũ, obſcurentur oculi eorum ne videant, & dorſum eorũ ſemper incurua. Effunde ſuper eos irã tuam, & furor iræ tuæ cõprehendat

hendat eos.& iterum Pſalm. 108. Fiant filij eius pupilli, & vxor eius vidua. & alia quæ vel ſuprà vel infrà, in eodem pſalmo ſub perſona Iudæ per prophetã dicuntur. Acſi diceret. Fiet menſa eorum in laqueum, & obſcurabuntur oculi ne videant. Atque ita non ſunt contrariæ iſtæ imprecationes illi præcepto domini. Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos. Nec pręcepto Apoſtoli. Reddet illis dominus ſecũdum opera eius. Solent enim prophetæ figura imprecantis, futura prædicere (ſicut figura præteriti ea quæ ventura erant ſæpè cecinerunt) vt Actu. 27. Percutiat te Deus paries dealbate. & Apoſtolus. reddet Deus ſecundum opera eorum. Et iterum Pſalm. 27. hoc idem repetit. cui ſubſcribit Grego. 14. mora, cap. 7. Euthymius quoque in titulo Pſalm. 108. ait. Propheta in hoc Pſalmo imprecantis quidem perſonam induere videtur, re vera propheticam eorum malorum contexit, quę proditorem Iudam, atque eius complices manebant. Vt conſtitue ſuper eum peccatorem, & diabolus ſtet à dextris eius. Cum iudicatur exeat condemnatus, & oratio eius fiat in peccatum. fiant dies eius pauci. Eſt enim hic dicendi modus frequẽs in prophetis, de quo plurima exempla apud ſcripturam inueniri poſſunt. Vnde Ioſue. 12. tribus diuidens, quando in terrã promiſsionis ingreſſæ ſunt, viſus eſt iuſſu Dei quibuſdam benedicere, & quibuſdam mala imprecari. benedictiones autem illæ, & maledictiones, futurorum prophetias continebant. Item Hierony. Threnorum. 1. capit. Quando, inquit, ſancti viri deprecatorio more contra hoſtes ſuos rogant, non voto malitiæ, ſed ſpiritu prophetiæ, hoc quod præſciunt futurum, prædicũt. vt Threnorum 1. Ingrediatur omne malum coram te, vindemia eos, ſicut vindemiaſti me. Vel etiam contra ſpirituales nequitias orant, quas incorrigibiles eſſe ſciunt, vt iuſtam à domino recipiant ſententiam. Hinc eſt illud quod Dauid in Pſal. 34. dominum contra nocentes ſe precatur dicens. Iudica Domine nocentes me. Aſſumpta pro nobis clamat infirmitas, vt damnentur nocentes, id eſt Diabolus cum miniſtris ſuis, quod nouerat eſſe venturum. Malos enim iudicari damnari eſt, quia nequeunt in diſceptationem liberari, qui ſemper prauis actionibus probantur implici. Sed hoc vt dictum eſt, ad diabolum pertinet, cum ſequacibus ſuis, per quos prouenit Iudaicæ voluntatis iniquitas. Nam cùm ipſe præcipiat pro inimicis noſtris orare, hominibus hæc non poteſt cõuenire ſentẽtia. Ipſos ergo debere petit damnari, quos virtute præſcientiæ ſuæ nouit ad pœnitudinis remedia non venire. Nam vbi ipſe Dauid venit ad homines, conuerti eos deſiderat, non perire. Vnde Pſalm. 39. Confundantur & reuereantur qui quærunt mihi mala. Hic iam vbi venit ad homines corrigibiles, non maledictio funditur, ſed correctio poſtulatur. Confundi eſt facta ſua erubeſcere, & in meliorem ſententiam commutari. nam & illi confuſi dicuntur, qui conuincuntur ad pœnam. Sed vt hoc magis ad conuerſionem intelligere debuiſſes, addit. & reuereantur. Id eſt emendati colant, quem perſequendum eſſe putauerant. Hæc ille, germanus ſenſus iſtius loci. Confundantur & reuereantur qui quærunt mihi mala, ego hunc eſſe arbitror, fruſtrentur ſua ſpe, ita vt pudefiant, & erubeſcant, qui me occidere ſperabant. & ſi per modum prophetiæ exponere volueris hunc locum, is erit ſenſus. Confundentur & erubeſcent, qui nocere mihi conantur. Præterea Euthym. Pſalm. 103. Cum prophetæ, inquit, optare peccantibus malum videntur, vt quod deficiant peccatores à terra, optant, non vt homines, ſed vt vitia deleantur. & iterum Pſalm. 34. ait. Caue ne ex imprecationibus quæ videntur, occaſionem ſumas imprecandi aduerſus inimicos. Iuxta illud quòd dictum erat antiquis. Diliges proximum tuum, & odio perſequeris inimicum tuum. Ego autem dico vobis. Diligite inimicos veſtros, &c. Nam illa verba cum in ſcriptura inuenerimus, intelligenda ſunt, non vt imprecentur, ſed quod ſub imprecationis modo, ea prædicant, quæ inimicis ventura erant. Vel ea ratione fortaſsis, imprecantur, qua ſcriptum eſt. Pereute argentum reprobum & purgabitur. Imprecatur enim eis, non vt acerbi hoſtes, ſed veluti is qui prauos homines oderat, & optabat eos caſtigatione emendari, vt futurum ac horribile iudicium euaderent. Vel vt per illorum pœnas alij fiant meliores, imprecatur. Item Auguſt. Pſalm. 5. ait. Prophetæ videntur aliquando optare alicui malum, aut damnum, verùm non optant vt eueniant, ſed cernunt quod euenturũ ſit. Contingit tamen illis non quia videntur optaſſe, ſed quia tales ſunt vt merito contingat. Sic in Pſal. dicitur. Iudica illos

Locus Hiero accuratè expẽdendus.

t Deus

Deus decidant à cogitationibus ſuis, ideſt,
poſtquam ſpe fuerint fruſtrati condemna-
bis eos. Quapropter per prophetiam id di-
ctum eſt, non per maleuolentiam. Et iterum.
Pſal. 27. Da illis ſecundum opera ipſorũ, & ſecundũ
nequitiam adinuentionum ipſorum: & in li.
Iob. cap. 18. Attenuetur fame robur eius, &
inedia inuadat coſtas illius. Lege de hac re
Auguſt. Pſal. 38. & S. Thom. in ſecunda par
te, ſecundæ partis quæſt. 83. Artic. 8. ad pri-
mum. cuius hæc ſunt verba. Imprecationes
quæ in ſacra ſcriptura ponuntur, quadrupli
citer poſſunt intelligi. Vno modo ſecundũ
quod prophetæ ſolent in figura imprecãtis
futura prædicere, vt Auguſt. dicit in libro
de ſermone domini in monte. Secũdo prout
quædam temporalia mala, peccatoribus quã
doque à Deo in correctionem mittuntur.
Tertio quia intelliguntur petere, non con-
tra ipſos homines, ſed contra regnum pecca
ti, vt ſcilicet correctione hominum peccata
deſtruantur. Quarto conformando volunta
tem ſuam diuinæ iuſtitiæ, circa damnatio-
nem perſeuerantium in peccato. Hæc lenio-
ra videbuntur alicui, quam ſuſcepti argumen
ti magnitudo & dignitas poſcebat, atta-
men ſi memoriæ mandentur, leuia iſta ſe-
ria ducent.

¶De multiplici vſu interrogationum & dubitationum, quem diuinæ ſcripturæ admittunt.

CAP. VI.

INterrogationum multiplices ac
varij ſunt modi in ſcripturis diui
nis recepti. Nam aliquando quæ
pro certò affirmant, ſub interro-
gationis forma ſolent proferre, quo vehe-
mentius moueant. Gene. 13. Nonne tota ter
ra coram te eſt, id eſt certè, ex tota hac regio
ne quam conſpicis, eligendi tibi do poteſta-
tem, quoquo verſus velis habitationi locum
eligere. Et in libro Paralip. crebro inculca-
tur. Nonne hæc ſcripta ſunt in libris regum
Iuda? ideſt, non eſt opus in contexenda hac
hiſtoria immorari, cum iam in libris regum
latiùs explanata ſit & apud Lucam. Nonne
cor noſtrum ardens erat in via cum nobis in
terpretaretur ſcripturas? Hoc eſt ꝙ ait Chry.
homilia 21. in priorem ad Corinthios epiſto
lam. Interrogatio nũquam, niſi in rebus cer-
tiſsimis fieri in ſcriptura ſolet. Quis militat
ſuis ſtipendijs vnquam? quis plantat vineam
& fructum eius non edit? & Theophy. ad He
bræos. 3. Per interrogationem, inquit, ſermo
nem texit ſcriptura, quod clarior ita ſit mi-
nuſque cõtradictionis habeat. Interrogatio-
nes namque in confeſsis & certis rebus po-
nuntur. Vndè Paulus. Quibus ſuccẽſuit qua
draginta annos, nonne his qui peccauerunt *Hebræ. 3.*
quorum corpora ceciderunt in deſerto. & in
Gene. Nonne ſi bene egeris recipies?

Aliquando interrogãdi forma vim habet
admirationis, & non dubitationis, vt apud
Iſaiam. Quis eſt iſte qui venit de Edem, tin- *Loc⁹ Iſaia.*
ctis veſtibus de Boſra? Nam quis eſt qui arbi
tretur angelos, quorum miniſterio diuinæ
reuelationes ad nos perferuntur, ignoraſſe in
carnationem illam, in qua ipſi vel maximè
internuntij fuerunt. Sed vt ad interrogatio-
nes noſtra redeat oratio, de illis hæc ſcribit
Aug. li. 1. Locut. in Gene. cùm ait. Eſt aliquan
do in ſcriptura interrogatio, non dubitatio
nis ſed admirationis, vt in Geneſ. Procidit
Abraham in faciem, & dixit in animo ſuo. Si
mihi centum annos habenti naſcetur filius,
& ſi Sara annorum nonaginta pariet. (Si par *Si. particu-*
ticula iuxta Hebraicam phraſim, nũquid, ſi *la.*
gnificat, vt ſi hoc tempore reſtitues regnum
Iſrael.) Et in Eccleſiaſte. Quomodo morietur
ſapiens cum ſtulto. Et nunquid iudex omnis
terræ non faciet iudiciũ. & Pſal. 23. quis eſt
iſte rex gloriæ.

Vtitur rurſum ſcriptura interrogatione in
re non confeſſa, ſed nobis ignota & contro-
uerſa, vt cum dicitur. Quis peccauit, hic, an pa
rentes eius vt cæcus naſceretur? Vtiq; inter-
rogabant apoſtoli quod ignorabant, & ſcire *De hoc le-*
geſtiebant. Deo tamen myſtice huiuſcemo- *ge quæ ſcri*
di ignorantia tribuitur, de qua hæc tradit *pſimus. lib.*
Greg. li. 2. Moral. c. 3. Non ſolet dominus per *10. Re. 48*
contari niſi cum neſcit. Non enim requiri-
mus, niſi quod neſcimus, neſcire autem Dei
reprobare eſt. Vnde dominus dicit. Diſcedi *Mat. 25.*
te à me omnes operarij iniquitatis, neſcio vos *Luca. 13.*
vnde ſitis. Sic dominus apud Iob interrogat
Satã. Vnde venis? quia vias illius reprobaue
rat, propterea quaſi neſciens inquirit. Hinc
eſt quod Adę peccanti, domini voce dicitur.
Vbi es? Neq; enim diuina potentia neſciebat *Gene. 3.*
poſt

poſt culpam, ad quæ latibula ſeruus confu-
gerat, ſed quia lapſum vidit in culpa, iam ſub
peccato velut ab oculis veritatis abſcondi-
tum, quia tenebras erroris eius non approba
bat, quia vbi ſit peccator ignorat, eumq; vo-
cat & requirit dicens. Adam vbi es?

Aliquando illa interrogatione vtitur ſcri
ptura, quæ rem non facilẽ inuentu eſſe ſigni
ficet, & plerunq; huiuſcemodi interrogatio
fit cum dictione. Quis. De hac ad hunc mo-
Quis. dum ſcribit Hierony. Nahum 3. Quis inter-
rogatiua particula non pro impoſsibili, ſed
pro difficili re, frequenter accipitur. Iuxta il
Luca. 12. lud Euangelij. Quis putas eſt ſeruus fidelis,
quem cõſtituit dominus ſupra familiã ſuam?
id eſt, pauci ſerui fideles inueniri poſſunt. Et,
Leo rugit quis non timebit. & in Pſalm. 13.
Quis aſcendet in montem domini. & apud
Paulum. Quis me liberabit de corpore mor-
tis huius. & apud Hoſeam. Quis ſapiens & in
telliget hæc. Lege Hiero. ſi amplius de hac
re deſideras, Amos 3. Zachariæ 4. & in epi-
ſtola ad Minerium & Alexandrum. & Ori-
genem homil. 18. Numerorum.

Nonnunquam interrogatio rem prorſus
impoſsibilem innuit, & hæc interrogatio nõ
rarò fit aduentu dictionis quis, quæ idem ſi-
gnificat, quod nullus, a. um. de qua hęc à Hie
rony. accepimus, Habacuc 2. capit. Quis vel
quid pro impoſsibili reponitur. vt in epiſto-
Roma. 8. la ad Roma. Quis nos ſeparabit à charitate
Chriſti, tribulatio, an anguſtia. & in Pſalmo.
Pſalm. 82. Domine quis ſimilis tibi. & in Habac. Quid
prodeſt ſculptile, quia ſculpſit illud factor
ſuus? in omnibus his impoſsibilitas demon-
ſtratur, quia nec apoſtoli charitatem, vlla tri
bulatio & anguſtia, diuidere poterat à Chri-
ſto, nec ex idolis aliqua obuenit vtilitas. &
Iſaia. 53. apud Iſaiam, Generationem eius quis enarra
bit. Lege eundẽ Eccleſiaſtes ca. 3. & Iſaiæ 53.
& Euthymium. Pſalm. 82. & Ambroſium li.
1. contra Nouatianos. c. 8. Et deſumpta ſunt
hæc omnia quæ ſcripſi ex Origene lib. 8. epi
ſtolæ ad Roma. ca. 10. cuius quidẽ hæc ſunt
verba. Domine quis credidit auditui noſtro?
Quis pro raro dictum eſt, & obſeruare debe-
mus quod ſermo hic in ſcripturis interdum
pro raro, interdum omnino pro nullo poni-
tur. V. g. vt cùm dicit. Quis ſapiens & intelli-
get hæc? & quis eſt homo qui vult vitam? in
his omnibus rarum quenque ſignificat. Vbi
vero dicit Paulus. Quis aſcendit in cælum,
hoc eſt Chriſtum deducere, vel quis deſcen-
dit in abyſſum, hoc eſt à mortuis reducere,
hic, quis, nullus intelligitur. Nullus eſt enim
qui aſcendit in cælũ Chriſtũ inde deducere.

Aliquando interrogatio vim habet exte-
nuandi rem. Vt, Quid eſt homo quod me-
mor es eius, aut filius hominis quod viſitas
eum. & iterum. quid dabitur tibi, aut quid ap
ponetur tibi ad linguam doloſam. &, Quare
fremuerunt gentes.

Nonnunquam interrogatio vim habet
optandi, præcipuè ſi fiat per dictionem quis
cum verbo, Do, das. vt Pſal. 4. Quis oſtendet
nobis bona. & Pſal. 13. Quis dabit ex Sion
ſalutare Iſrael. & Nume. 12. Quis det omnẽ
populum domini eſſe prophetas. & Pſal. 54.
Quis dabit mihi pennas ſicut columbę, & vo
labo & requieſcam. & apud Ieremiam. Quis
dabit capiti meo aquam.

Deinde interrogationes duobus modis
fieri ſolẽt. Nam aut apertè & ſimpliciter rem
quam exquirere volunt proponunt. vt Quis
ex vobis arguet me de peccato? &, Domine *Pſalm. 3.*
quid, id eſt cur, multiplicati ſunt qui tribulãt
me? Aut obſcuritate & verborũ perplexita-
te rem contegere & occultare ſatagunt, vt
dum reſpondens imprudenter ad interroga
tionem reſpondet, de ſe ferat ſententiam, &
ſe dignum ſupplicio iudicet. De hoc ſecun-
do modo, hæc ſcribuntur in ſecundo opere
titulo Chryſo. in Matth. homil. 39. In para-
bolis ſcriptura figurat perſonas, vt quia non
intelligunt, ipſi aduerſus ſe ſententiã dicant.
Sic cum Dauid in peccatum incidiſſet, Na-
than parabolarum retibus eum comprehen
dit, coegitq; vt ipſe aduerſus ſe, iudiciũ mor-
tis proferret. Et Hierony. Iſaiæ cap. 5. inquit.
Aliquando ſcriptura quęrit rem aliquam ab
aliquo ſub parabola, vt dum de alio loqui-
tur, de ſe ferat ſententiam. vt Iſaiæ. 5. Nunc
ergo habitator Ieruſalem & viri Iuda, iudica
te inter me & vineam meam, quid eſt quod
vltra debui facere vineæ meæ & nõ feci, & il
lis tacentibus ipſe reſpõdit. Niſi fortè in hoc
erraui, quod pro labore meo ſpectaui, vt fa-
ceret vuas, & non labruſcas, quas inculta ac
deſerta terra facere conſueuit. Et in euange- *Matth. 21*
lio latius nõ ſolum de vinea, ſed de agricolis,
quærit Dominus, & ipſis tacentibus, Domi-
nus pro illis reſpondit. Tale quid & Nathan
propheta miſſus ad Dauid loquitur, & inter
rogat eum per parabolam, vt de alio iudicãs
de ſe promat ſententiam. Miſit dominus (in
quit Samuel) Nathan ad Dauid, qui cum ve- *2 Reg. 12.*

niſſet ad eum dixit ei. Duo viri erant in ciui-
tate vna, vnus diues, & alter pauper. Diues
habebat oues & boues multas valde. Pau-
per autem nil habebat omnino. præter ouē
vnam paruulam, quam emerat & nutrierat,
apud eum cum filijs eius ſimul, & de pane
illius comedens, & calice eius bibens, & in ſi-
nu eius dormiens, eratq́; illi ſicut filia. Cum
autem peregrinus quidam veniſſet ad diui-
tem, parcens ille ſumere de ouibus & bobus
ſuis, vt exhiberet conuiuium peregrino illi
qui venerat ad ſe, tulit ouem viri pauperis,
& præparauit cibos homini qui venerat ad
ſe. Iratus autem indignatione Dauid aduer-
ſus hominem illum nimis, dixit ad Nathan,
Viuit Dominus quoniam filius mortis eſt
vir qui fecit hoc. Ouem reddet in quadru-
plum, eo quod fecerit verbum iſtud, & non
pepercerit. Dixit autem Nathan ad Dauid.
tu es ille vir. & iterum in expoſitione capit.
21. in Matth. cum dixiſſet euangeliſta. Cum
veniſſet in templum, acceſſerunt ad eum do
centem. principes ſacerdotū & ſeniores po-
puli, dicentes, in qua poteſtate hæc facis? Re
ſpondens Ieſus dixit eis. Interrogabo vos &
ego vnum ſermonem, quem ſi dixeritis mi-
hi, & ego vobis dicam in qua poteſtate hæc
facio. Baptiſmus Ioannis vnde erat, è cœlo,
an ex hominibus? At illi cogitabant inter ſe
dicentes, ſi dixerimus è cœlo, dicet nobis,
Quare ergo non credidiſtis illi? Si dixerimus
ex hominibus, timemus turbā: omnes enim
habebant Ioannem ſicut prophetam. Et re-
ſpondentes Ieſu, dixerunt. Neſcimus. Ait il-
lis & ipſe. Nec ego dico vobis in qua pote-
ſtate hæc facio. & reliqua. ait Hierony. po-
terat dominus aperta reſponſione tentato-
rum calumniam confutare, ſed prudenter in
terrogat, vt ſuo ipſi vel ſilentio vel ſententia
condemnentur. Si enim reſpondiſſent ba-
ptiſma Ioannis eſſe de cœlo, vt ipſi ſapien-
tes in malitia, pertractarunt, cōſequens erat
reſponſio, quare ergo non eſtis baptizati à
Ioanne? Si dicere voluiſſent, humana dece-
ptione fuiſſe compoſitum baptiſma Ioan-
nis & nil habuiſſe diuinum, ſeditionem po-
puli formidabāt. omnes enim gregatim mul
titudines, Ioannis receperant baptiſma. &
ſic eum habebant vt prophetam. Reſpondit
itaq; impijſſima factio, & humilitatis verbo
quo neſcire ſe diceret, vſa eſt ad inſidias ca-
ptandas. Illi in eo quod neſcire ſe reſponde-
rant mentiti ſunt, conſequēs ergo erat iuxta

reſponſionem eorum dominum quoque di-
cere, nec ego ſcio, ſed mentiri veritas non po
teſt, & ait. Nec ego dico vobis. Ex quo oſten
dit illos ſcire, ſed reſpōdere nolle, & ſe noſſe,
& ideo non dicere, quia illi quod ſciunt, ta-
ceant. & ſtatim infert, parabolam quæ & il-
los impietatis arguat, & ad gentes regnum
Dei doceat transferendum.

Præterea annotare oportet dominū non
nunquam ſermonem ſuum accommodare
ſolere ad interrogantium mentem, eorum
verbis neglectis. & ideo niſi altius res conſi-
deretur nonnunquam reſponſio ſermoni in
ſtituto non videtur quadrare, vt Chryſo. au-
ctor eſt. homilia. 63. in Matth. Chriſtus, in-
quit ille, ſæpè ad mentem interrogantium
orationem accommodat. non ad verba illo-
rum. vt apud Matth. cum iuuenis ille inter- *Matth. 19*
rogat. Quid boni faciam vt vitam æternam
poſsideam. Quoniam ceu ad hominem nu-
dum, & vnum e multis Iudæorum magiſtris,
adijt, idcirco, ei quaſi homo reſpondit. Ne-
mo bonus niſi ſolus deus. & apud Ioannem,
cum dominus loquitur cū Samaritana, quæ *Ioan. 3.*
arbitrabatur Chriſtum eſſe vnum è plebe Iu
dæorum, loquitur vt vnus ex eis. Nos, in-
quit, adoramus quod nouimus, vos adoratis
quem neſcitis. Et iterum loquens cum Iu-
dæis qui arbitrabantur eum eſſe mendacem
& deceptorem, ait. Si ego teſtor de me ip- *Ioan. 5.*
ſo, teſtimonium meum non eſt verum, eſt a-
lius qui teſtimoniū perhibet de me. Et apud
Lucam cum apoſtoli morbos curaſſent, & *Luca. 10.*
virtutes multas egiſſent, ait illis dominus. Vi
debam Satanam quaſi fulgur de cælo caden
tem. ac ſi diceret. Ne ob hoc quod dæmones
veſtræ ſunt ditioni ſubiecti inſolentes ſitis,
ne vt Satanas è cœlo. ita vos à me depellami
ni. Et apud Ioannem, interrogat Petrus. do-
mine quo abis? Reſpōdit illis Ieſus. Quo ego *Ioan. 13*
nunc abeo non potes me nunc ſequi, ſeque-
ris autem poſt. Non dixit quo abiret, ſed nō
potes me nunc ſequi. Lege Cyrillum libr. 2.
theſauri. cap. 1. Attamen lib. 3. ſuper Ioannē
ca. 3. hęc ad verbum ſcribit. Conſuetudinem
fuiſſe Chriſto cognouimus, maxime quan-
do ad imperitos Phariſæos loquebatur, cor-
da illorum aſpicere, cogitationeſque motus
vt Deus examinare, & ad illa quæ illi mente
verſabant, orationem nonnunquam accom
modare. Atq; ideo non ſerie à ſuperioribus
quandoque ſilii ſermo procedit, cum ad illa
quæ illi ſecum verterent acutiſsimè oratio
coa-

componatur. Sic ſcribitur ægrotum membris omnibus diſſolutum à duobus viris per latum fuiſſe. Cùmq; propter multitudinem per oſtium intrare ad Ieſum non poſſet, à tecto remotis tegulis eum demiſiſſe. Ieſum autem ad eum dixiſſe. Dimittuntur tibi peccata tua. & tunc Phariſæos & ſcribas turbatos, hæc ſecum vertiſſe. Quis eſt iſte qui blaſphemat? Ieſum autem cogitationes eorum ſcientem reſpondiſſe. Cur cogitatis mala in cordibus veſtris. Quid eſt facilius dicere dimittuntur tibi peccata tua, vel ſurge & ambula. Vides quomodo non ſpectarit verba eorum, ſed cogitationibus vt Deus reſpondit. Simile quid apud Lucam inuenies. Alio quodam, inquit, ſabbato in ſynagoga docebat, & erat ibi homo cuius manus dextera erat arida. Obſeruabant igitur eum Phariſæi & ſcribæ ſi curabat in ſabbato, vt occaſionem de ipſo innenirent. Ipſe verò cum ſciret cogitationes illorum, dixit homini qui manum aridam habebat, Surge & ſta in medio, & ſurrexit & ſtetit. Ieſus tunc dixit ad illos. Interrogabo vos, ſi licet ſabbato benefacere, an malefacere? perſpicis rurſum aperte ad cogitationes eorum verba Chriſti accommodari. Hactenus Cyrillus. & affert aliud exemplum, ſed quia paucis explicari non poteſt, dimittatur, nos alijs multis exemplis poſſumus rem eandem confirmare & ſtabilire, vt Ioan. primo. cum interrogant ſacerdotes & Leuitę Ioannē. Tu quis es? Ipſe cognita ipſorum malignitate reſpondit. Non ſum ego Chriſtus. & iterum capit. 3. Nicodemus nihil magnum de Chriſto redemptore noſtro ſentiens, ait. Scimus quod à Deo veniſti magiſter, nullus enim hæc ſigna facere poteſt, niſi Deus ſit cum illo. Reſpondet Chriſtus: merito ita de me ſentis, quia adhuc quæ carnis ſunt ſapis, nec dum è cælis natus es. Amen, inquit, dico tibi, niſi quis renatus fuerit denuo, non poteſt videre regnum Dei.

Marci. 2.

Aliquando conſueuit ſigillatim ad ſingula reſpondere, aliquando nil prorſus aliquibus reſpondet. Nam quia ſe indignos fecerunt percipiendi verbum Dei, ab illis ſermonum ſuorum cohibet & celat theſaurū. De vtriſque hæc nobis tradit Chryſoſtomus homil. 71. in Matthæum. Quando non malitia tantum, ſed ignorantia impulſi Phariſæi tentant Chriſtum, vniuerſa docendo ſolet aperire. Quando autem peruerſitate commoti aggrediuntur, tunc ad Interrogata quidem reſpondet. vt apud Matthæum. Cum interrogaſſēt Sadducæi de muliere illa quæ ſeptem fratribus nupſerat, in reſurrectione cuius erit. Reſpondet Chriſtus. Erratis neſcientes ſcripturas & potentiam Dei, quoniam in reſurrectione nec nubent nec nubētur, ſed erunt vt angeli Dei in cælo. & iterum capit. 21. dicitur quod acceſſerunt ad Chriſtum principes ſacerdotum dicentes. In qua poteſtate hæc facis? quis tibi dedit hanc poteſtatem? Reſpōdens Ieſus dicit eis. Interrogabo vos & ego vnum ſermonem, &c. Atque illi ſubſcribit Auguſtinus libro ſecundo, de ſermone Domini in monte verſus finem. Quod dominus, inquit, quædam dixiſſe inuenitur, quæ multi qui aderant, vel reſiſtendo vel contemnendo, non acceperunt, non putandus eſt ſanctum dediſſe canibus, aut margaritas porcis, non enim dedit eis qui capere non poterant, ſed eis qui capere poterant, quos propter aliorum immunditiam negligi non oportebat. Et eum eum tentatores interrogabant, reſpondebat què illis ita, vt quod contradicerent non haberent, quanuis venenis ſuis contabeſcerent potius, quam illius cibo ſaturarentur, alij tamen qui poterant capere, ex illorum occaſione multa vtiliter audiebant.

Matth. 22

Sunt tamen multa quæ inquiri ab ocioſis poſſunt, ſuperuacanea tamen, de quibus non nihil dicendum eſt, & hoc ipſum explicandum, cur inquiri & reſpondere ad talia non oporteat. De rebus verò vtilibus aliquando ad id reſpondendum eſt, quod interrogamur, ſicut Dominus fecit, cum eum Sadducæi de muliere interrogaſſent, quæ ſeptem viros habuit, cuius eorum in reſurrectione futura eſſet. Reſpondit enim quod in reſurrectione neque vxorem ducent neque nubent, ſed erunt ſicut angeli in cælis. Aliquando autem ille qui interrogat, interrogandus eſt aliud, ad quod tamen ſi dixerit, ipſe ſibi ad id quod interrogabat, reſpondeat, Si autem dicere noluerit, non videatur ijs qui adſunt iniuſtum, ſi & ipſe, quod interrogauit, non audiat. Nam & Phariſæi qui interrogauerunt, tentantes, vtrum reddendum eſſet tributum, interrogati ſunt aliud, id eſt cuius haberet nummus imaginē, qui ab ipſis prolatus eſt. Et quia dixerunt quod interrogati erant, id eſt Cæſaris imaginem habere nummum, ipſi quodammodo reſponderunt, id

Matth. 22

quod dominum interrogauerant. Itaque ille ex eorum reſponſione ita concluſit. Reddite ergo Cæſari quod Cæſaris eſt, & Deo quod Dei eſt. Cum autem principes ſacerdotum interrogaſſent, in qua poteſtate illa faceret, interrogauit eos de baptiſmate Iohannis, & cum nollent dicere, quod contra ſe videbant dici, de Iohanne autem nil male dicere auderent propter circunſtantes, Nec ergo vobis dicam, inquit, in qua poteſtate hæc facio, quod iuſtiſsimum apparuit circunſtantibus. Hoc enim ſe dixerunt neſcire, quod ſciebant, ſed dicere nolebant. Et reuera iuſtum erat, vt qui ſibi volebant reſponderi, quod interrogauerant, prius ipſi facerent quod erga ſe fieri poſtulabāt. Quod ſi ipſi feciſſent, ipſi ſibi reſpondiſſent. Ipſi enim miſerant ad Iohannem quærentes quis eſſet, & ipſe negauit ſe eſſe Chriſtum, & de domino teſtimonium perhibuit, de quo teſtimonio ſi confiteri vellent, ipſi ſe docerent in qua poteſtate illa faceret Chriſtus, quod qua ſi neſcientes interrogauerunt, vt calumniandi aditum reperirent.

Poſtremo loco antequam hoc caput abſoluamus, res exigere videtur, vt nonnullas cauſas ex priſcorum patrum lucubrationibus depromamus, ob quas Deus in ſcripturis, ita attemperet ſermonem ſuum, vt aut ſub dubio, de re nimirum quæ illum nequaquam latet, ſed nec latere poteſt, loquatur, aut rem interroget quæ illum minime fugit, vocat quippe ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt. Huius rei octo poſſunt eſſe cauſæ, quarum prima ſit illa quam aſſert Hierony. in commenta. Ezechielis. capit. 2. Dominus inquit, loquitur ambigentis affectu, vt liberum hominis monſtret arbitrium, ne præſcientia futurorum mali vel boni, immutabile faciat quod Deus futurum nouerit. Non enim quia ille ventura cognoſcit, neceſſe eſt, nos facere quod ille præſcinit, ſed quod nos propria voluntate ſumus facturi, illud nouit futurum quaſi Deus. Item Ieremiæ. 5. ait. Loquitur ſæpe dominus ſermone dubitantis, vt in Euangelio. Mittam filium meum ipſum reuerebuntur. & Iere. ait. Ego dixi forſitan pauperes ſunt & ſtulti ignorantes viam domini, ibo igitur ad optimates & loquar eis. Vt ex ambiguitate ſententiæ, & ſuſpenſione verborum liberum hominis monſtraretur arbitrium. Præterea Ieremiæ. 26. cum propheta ait. Noli ſubtra-

Roma. 4.

Prima cauſa cur Deus loquatur ſub dubio.

Liberum arbitrium cō tra Lutheranos aſſeritur.

Matth. 21

Iere 5.

here verbum ſi forte audiant, & conuertantur vnuſquiſque à via ſua mala. Sic interpretatur Hiero. Verbum ambiguum forſitan, maieſtati Dei non poteſt conuenire, ſed noſtro loquitur affectu, vt liberum hominis ſeruaretur arbitriū, ne ex præſcientia eius quaſi neceſsitate vel facere quid, vel non facere cogatur. Non enim ex eo quod Deus ſcit futurum aliquid, idcirco futurum eſt, ſed quia futurum eſt Deus nouit, quaſi præſcius futurorum. Et tamen ſciendum iuxta hunc eundem Ieremiam. Et ſi mala prædixerit dominus, & egerint pœnitentiā, quod & ipſe acturus ſit pœnitentiam ſuper his quæ facere cō minatus eſt. Et ſi proſpera pollicitus fuerit, & egerit populus ille neglıgēter, mutet Deus ſententiam & pro bonis mala inferat. Tale quid & illud euangelij eſt. Mittam filium meum & forſitan verebuntur eum. Quod vtique ex perſona Dei omnipotētis dicitur. Deniq; & Ieremias dixit. Si forte audiant & conuertantur vnuſquiſq; à via ſua mala, vt cum illi conuerſi fuerint, & meæ ſententiæ me pœniteat, & non faciam quod eis facere cogito. Cogito autem facere propter malitias ſtudiorum illorum, quæ ſi fuerint immutatæ, & mea ſententia commutabitur. Legamus hiſtoriā Ionæ & Niniue. ſi plura de hac re deſideras lege Hiero. Matth. 21.

Secundā nobis ſuppeditauit cauſam Hierony. Ionæ. 3. capit. cum ait. Ambiguè & ſub dubio loquitur ſcriptura, vt dum homines dubij ſunt de ſalute, fortius agant pœnitentiam. & magis ad miſericordiam prouocent deum. Vnde Ionas ait. Quis ſcit ſi conuertatur & ignoſcat Deus, & reuertatur à furore iræ ſuæ, & non peribimus; Huic ſubſcribit Ambroſius. lib. 2. de pœnitentia. capit. 5.

Secūda cauſa.

Tertiam deſumpſimus ex Origine. Matt. 13. cuius hæc ſunt verba. Chriſtus non ignarus interrogat, ſed quoniam ſemel aſſumpſerat hominem, vtitur omnibus quæ ſunt hominis, quorum vnum eſt interrogare. Vt, intellexiſtis hæc omnia? dicunt etiam. Nec mirādum ſi id faciat ſaluator, cùm ipſe etiam omnium Deus moribus hominum ſe ſe accō modans, perinde ac ſi aliquis homo, morem gereret filio ſuo, percontetur, velut in hoc. Adam vbi es? &, Vbi eſt Habel frater tuus? Hierony. quoque ad Rufinum de iudicio Salomonis ait. Chriſtus ſimulat ignorantiam, & humanos pro diſpenſatione mentitur,

Tertia cauſa.

tur, hoc eſt imitatur affectus, ſicut ibi. Vbi poſuiſtis Lazarum? & ad mulierem fluentem ſanguine. Quis me tetigit? His ſimilia ſcribit Ambro. lib. 5. de fide cap. 8.

Quarta cauſa. Quartam rationem deſumpſimus ex cōment. Auguſt. in Pſalmum ſecundum. Cùm dubitatione, inquit, loquitur ſcriptura, vt in Pſalmo. Ne quando iraſcatur dominus, non ſecundum viſionem prophetæ cui certum eſt, ſed ſecundum eos ipſos qui monentur, quia cum dubitatione cogitare iram Dei ſolent quibus non apertè reuelatur.

Quinta cauſa. Sit quinta, Ex Chryſoſtomo homilia 17. in Ioannem. Chriſtus, inquit, aliquando interrogat, non vt ſciat, eſt enim ſcrutator cordium, ſed vt rogando eos ſibi conciliet, & familiares reddat, atque audentiores, ſeq́; ſuo eos dignari colloquio oſtendat. Vnde apud Ioannem conuerſus Ieſus & videns duos diſcipulos Ioannis Baptiſtæ ſequentes ſe, dicit eis, Quid quæritis? Credibile enim eſt eos ſubuereri, cum ſe rudes Intelligerent, & tantum teſtimonium Ioannis de Chriſto accepiſſent.

Sexta cauſa. Sit ſexta, ex diuo Gregorio homilia 9. in Ezechielem. Dubitationes, inquit, locutionum dei, V. g. Si forte audiant, ſi forte quieſcant, non ex ignorantia, ſed ex aliqua ſignificatione deſcendit. Nam quis neſciat, quod qui fecit & videt omnia, omnia ſciat? Et per ſemetipſam in Euangelio veritas de Antichriſti prædicatoribus inquit. *Matth. 24* Dabunt ſigna & prodigia, Ita vt in errorem ducantur, ſi fieri poteſt electi. Cur hoc ſub dubitatione dicitur, cùm quid futurum ſit à domino præſciatur? Vnum verò è duobus eſt, quia ſi electi ſunt fieri non poteſt. Si autem fieri poteſt, electi non ſunt. Et tamen dicitur, vt in errorem ducantur ſi fieri poteſt etiam electi. Ita ergo dominici ſermonis dubitatio ex electorum cordibus, deſignatio tentationis fuit, quia qui electi ſunt ad perſiſtendum, per ſigna prædicatorum Antichriſti, tentabuntur ad cadendum. Per hoc ergo quod dicitur, ſi fieri poteſt, hoc exprimitur quod electi in corde tentabuntur. Nutabunt enim, ſed non cadent. Dicitur ergo ſi fieri poteſt, quia trepidabunt, & tamen dicuntur electi, quia non cadunt. Dubitatio itaque ſermonis à domino in electis expriſnit trepidationem mentis. Quos & electos nominat, quia cernit quæ in fide & bono opere perſiſtunt.

Septima cauſa. Septima quæ eadem cum prima eſſe videtur, talis eſt. Non ignorans, futurum (inquit Theophy. Lucæ 20.) ſcriptura dubitatiue loquitur, ſed ne quidam præſcientiam Dei neceſſariam inobedientiæ cauſam eſſe dicant, ideo huiuſmodi verborum figura vtitur, vt apud Lucam. Forſitan filium meū verebuntur. *Luce 10.* cum forte legendum in eo. in Matth. *Matth. 25* ſine eo. & tunc explicat dominus per affirmationem quid illis oporteret facere filio domini ſui. licet ipſi id facere noluerint.

Octaua cauſa. Vltimā rationē aſsignauit Chryſ. ho. 71. in Matth. Quādo dn̄s, inquit, interrogat, nō quia ignorat interrogat, ſed qa per reſpōſionē ipſorū, obnoxios pœnæ eſſe vult oſtendere. vt cū interrogat. Cui⁹ eſſet effigies numiſmatis, *Matth. 22* cū illi Cæſaris reſpōdiſſent, Illico ſub- *Luca 20.* iungit. Reddite igitur Cæſari, quæ ſunt Cæſaris. non enim ait, date, ſed reddite.

Si de hac re plura noſſe deſideras, lege Chryſoſto, homil. 78. in Matth. & homil. 4. de patientia Iob. & Ambroſium lib. 5. de fide ad Gratianum Auguſtum capi. 8. & Origenem homil. 16. Numerorum.

¶ Regulæ quarundam repetitionum, tum verborum, tum etiam ſententiarum, quas crebro admittunt ſcripturæ.

CAP. VII.

IN hoc poſtremo huius libri cap. coniecimus regulas quaſdam de repetitione verborum, ac ſententiarum, quas vtiles fore ſtudioſis illis cernebam qui animum adhibuerunt ad ſcrutandū arcana ſcripturarum. Solēt enim ſcripturæ his repetitionibus efficere, quod oratores, cōpluribus verbis ſelectiſsimis, & eloquentiſsima oratione vix obtinent. nempe vt rem illam de qua loquūtur ſumme amplectendā eſſe doceāt. Licet ſtulti putēt eſſe ταυτολογίαν. Igitur vt Theocritus ait, ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα. Hoc eſt à Deo incipiamus. De illo hęc ſcribit Greg. in explanatiōe Pſalmi 6. pœnitentialis. Nominis, inquit, venerandi repetitio precandi auget affectum, vt, De profundis clamaui ad te domine, domine exaudi vocem meam. & parum infra. Si iniquita-

Vide Iſichi. quem retu limus. libr. 10. Regū. 11. & Hiero. Iſaia 5. in princip. In Encomio Ptolomei. nominis dei repetitio auget affectū orantis.

tes obſeruaueris domine, domine quis ſuſti-
nebit?Nomen repetit vt affectum excitet.&
Domine dominus noſter quam admirabile
eſt nomen tuum in vniuerſa terra. Deinde
De hoc lib. 2.capit. 2. col. 141. aduerte quod diligẽter annotauit Hierony.
Ezechielis 38. Quod vbicunque iuxta ſe-
ptuaginta bis ponitur Dominus, primum
nomen tetragrammaton eſt, ſcilicet Iehoua,
quod propriè ad Deum pertinet, & ineffabi
le dicitur, ſecũdum commune quod ſæpè in
hominibus inuenitur, vt apud Ezechielem.
Dic principi Tyri. hęc dicit dominus Deus.
Nonnunquam obſeruatio Hieronymi fallit,
veluti Ezechielis 2. Dices ad eos, ſic dicit do
minus deus. In Hebraico primo loco poni-
tur nomen appellatiuum commune Deo &
creaturis, ſecundò nomen proprium dei.

Porrò ad aliorum nominũ repetitionem
accedentes primo de vocatiuo caſu dicamus,
Id quod Euthy. Pſalm. 56. annotauit. Dupli-
catio appellationis, hoc eſt vocatiui, aut de-
monſtratio eſt miſerationis, aut diligẽtis vo-
cationis ſignum. Vt, Ieruſalem, Ieruſalem
quæ occidis prophetas. Et, Eli Eli lama ha-
zabtani. Theophylactus quoque Lucæ 13.
cum ait dominus, Ieruſalem Ieruſalem, quæ
occidis prophetas. Ipſe ſic interpretatur. Du
plicatione nominis oſtendit amorem quem
erga illos habebat dominus. Quemadmodũ
enim amator quis ab amica contemptus, ita
reuocat ipſe adulteram ſynagogam. Deniq;
Lucæ 22. in euangelio. Simon Simon, ecce Satanas ex
petiuit vos vt cribraret inſtar tritici, & ego
pro te rogaui ne deficiat fides tua.

Præterea aliud affert documentum, pul-
cherrimus auctor Euthy. Pſalm. 16. inquiẽs.
Solent prophetæ ſæpenumero in locis affe-
ctu plenis eaſdem ſententias, varia oratione
repetere, vt aucto affectu, ad maiorem deum
miſericordiam trahat. Vt, ſuſceperunt me
quaſi leo paratus ad prædam, & quaſi catu-
lus leonis habitans in abditis. Et Chryſoſto.
homil. 10. in Geneſ. ait, Sæpè ſcriptura mul-
ta vtitur diligentia, ſemel atque iterum idem
dicens, vt in mentibus auditorum reponan-
tur ea quæ dicuntur. Nam niſi hoc ei curæ
fuiſſet, ſufficiebat dicere. Et fecit Deus ho-
minem. Sed iterum apponitur. Secundum
imaginem Dei fecit illum. Item Euthymius
Pſalm. 36. ait, Eſt prophetarum mos ad ma-
iorem emphaſin, atque vt intentionem cor-
dium ſuorum melius declarent, dictiones &
ſententias plerunque repetere & inculcare,
iuxta Hebræorum morem. vt in Pſalm. In *Pſal. 21.*
te ſperauerunt patres noſtri, ſperauerunt &
liberaſti eos. Ad te clamauerunt & ſaluati
ſunt, in te ſperauerunt & non ſunt confuſi.
& alibi. Vias tuas domine demonſtra mihi, *Pſalm. 24.*
& ſemitas tuas doce me. Hoc idem repetit
Pſal. 76. circa principium, & iterum. Pſalm.
107. & 21. Hoc eſt quod dicit Iſichius libro
primo Leui. verſus finem, cum ait, Non fru-
ſtra ſolet ſcriptura verba repetere, quæ &
multa omittere breuitatis cauſa videtur. De-
nique Oecume. verſus finem, epiſto. ad Ro-
ma. ait, Sæpè Hiſpanorum nomen Paulus *Hiſpani.*
inculcat, vt ingentem erga eos exprimeret
amorem.

Adhuc aliud genus repetitionum inueni-
tur in ſcripturis, quod Euthymius Pſal. 39.
his verbis explicauit. Huiuſmodi verborum
repetitio (ſpectans ſpectaui, exultatiõe exul
tabunt, benedicens benedicam, multipli-
cans multiplicabo dolores tuos) frequentiſ-
ſima eſt apud Hebræos, & intenſionem quã
dam denotat, & validiorem ſententiæ con-
firmationem. vt, Videns vidi, id eſt, optime
vidi, Cognoſcendo cognoui, id eſt, exquiſite
cognoui. Et rurſum Pſal. 131. Quod ait, exul
tatione exultabunt, item benedicens bene-
dicam, & alia huiuſmodi, quidam Idioma eſ-
ſe dicunt Hebraicæ linguę. Quidam verò hu
iuſmodi ſermone vti dicunt ſcripturam ad
maiorem intenſionem, & ad validiorem ſen
tentiæ confirmationem. Item Hierony. Eze
chielis 16. ait, Duplicatio pondus facit ora-
tionis. Vt, decora facta es vehementer nimis.
eo quod ad pulchritudinis magnitudinem
addi vltra nil poſsit. & Matth. 2. Gauiſi ſunt
gaudio magno valde. & creuerunt aquæ ſu- *Geneſ. 7.*
per terram valde valde.

Præterea ait Augu. in lib. Locut. in Exo-
dum. Hæc repetitio, aceruus aceruus, aut pu
teus puteus, & ſimilium nominum coaceruа
tio, multitudinem illius rei ſignificat nempe
puteorum aut aceruorum multitudinem, ac
aliarum rerum ſimilium.

Eſt aliud documentum prioribus nõ diſſi
mile, & ideo minimè reticendum, eſtque de-
ſumptum ex comment. in Iob, titulo Hiero.
capi. 3. cuius hæc ſunt verba. Pro confirma-
tione dicti, ſolent in ſcripturis ſententiæ ite-
rari. Vt, Quia timor quem timebam euenit
mihi, & quod verebar accidit. Et Baſilius in
homil. Quomodo baptizetur aliquis baptiſ-
mate quod eſt in Euang. domini noſtri Ieſu
Chriſti,

Chriſti, ait Cum ſciret apoſtolus tautologiã vtilem eſſe audientibus, ad certitudinem, veritatiſque perſuaſionem firmiorem, per eorundem reſumptionem, illis inculcat. vt ſi commortui fuerimus, & conuiuemus. Si ſuſtinuerimus & conregnabimus. Hæc ille.

Luca. 10. Eſt optimum exemplum Lucæ. 10. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex omnibus viribus, & ex omni mente tua: huiuſcemodi innumera exempla vel vnicus Pſalmus. 118. ſuppeditabit.

Regula pro allegorijs excogitandis annotãda. Solent verba eodem in loco ſemel atque iterum inculcari, ſed in alia atque alia ſignificatione. vt Iohan. 1. Mundus per eum factus eſt, & mundus eum non cognouit, ideſt, hæc mundi machina à Deo creata eſt, ex cuius contemplatione Deus poterat cognoſci, & tamen homines huic mundo addicti eũ non cognouerunt. & Ieremiæ. 23. Vos nõ viſitaſtis gregẽ meum, & ego viſitabo malitiã ſtudiorũ veſtrorũ. Viſitare primo loco ſignificat gubernare, vel curam gerere, ſecũdo vero loco ſignificat punire. & ſic Dauid ponitur pro rege ipſo, & ſtatim pro Meſsia. & Paulus azymum vocat panem, & hominem ſanctũ & innoxium, & legem vocat interdum veterem, interdum nouam, interdum naturalem, interdum legem membrorum. & fermentũ pro maſſa & malitia. Hæc ſummè ſunt aduertenda ſi dextre & eruditè vis Allegoriam aliquam tractare. & in titu. Pſalm. 50. ingredi pro coire & apparere. Verum vt res optimè intelligatur, non abre erit, Origenis verba ex lib. 3. commenta. in epiſtolam ad Roma. in medium afferre, quæ huiuſmodi ſunt. Inuenimus hanc eſſe ſcripturæ conſuetudinem in multis locis, quod vnum vocabulum ſecũdo in eodem loco poſitum diuerſa ſignificet. vt ibi. Nonne vos dicitis, quia adhuc quatuor menſes ſunt, vt veniat meſsis: eleuate oculos veſtros, & videte regiones quia albæ ſunt ad meſſem. Nonne hoc loco meſsis ſecundo nominata eſt, ſed primo ad corporalẽ meſſem refertur, ſecundo ad ſpiritualẽ. Et iterum cum Dominus dicit ad Samaritanam. Da mihi bibere, & poſt reſponſum eius dicit ad eam. Si ſcires quis eſt, qui dicit tibi da mihi bibere, tu vtique petiſſes eum, & dediſſet tibi aquam viuam. Et iterum addit ad eam. Omnis qui bibit ex hac aqua ſitiet iterum, qui autem biberit ex aqua quam ego do ei, non ſitiet in æternũ. Vides quomodo & bibere ex aqua nunc quidem corporaliter, nunc autẽ ſpiritualiter in vno eodẽque accipitur loco? eſt illic ſimiliter poſitum, vbi cæcus à natiuitate curatur poſt hoc dicit ſaluator. In iudicium ego veni in hunc mundum, vt qui non vident, videant, & qui vident cæci fiant. Ita & apud Paulum, cum ſine lege dicit iuſtitiã Dei manifeſtari, naturalis lex intelligitur, cũ vero dicit, Teſtificata à lege & prophetis, Moyſi legem deſignat.

Zeugma in ſcripturis crebra. Eſt aliud genus repetitionis in ſcripturis creberrimum, cum dictio aliqua ſemel legitur, ſed iterum aut pluries intelligitur, ac niſi ſubintelligatur trunca ac mutila manet oratio. Hic tropus Græcè Zeugma vocatur. vt Pſalm. 1. non reſurgent impij in iudicio, nec peccatores in concilio iuſtorum, ſcilicet, ſurgent. &. 9. Non in finem obliuio erit pauperis, patiẽtia pauperum peribit in finem, ideſt, vt optime addit interpres noſter, non peribit. &. 2. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania, ideſt, & quare populi &. 9. Inimici defecerunt frameæ in finem, & ciuitates eorũ deſtruxiſti, ideſt, quas deſtruxiſti. Subaudi perierunt. Et ad Ephe. 4. omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor & blaſphemia tollatur à vobis. Hæc duo verba tollatur à vobis, ſingulis quinque verbis ſunt ſubintelligenda. & ad Rom. 2. Qui reddet vnicuique ſecundum opera eius, ijs quidẽ qui ſecundum patientiam boni operis (gloriam & honorem & incorruptionem ſubaudi reddet.) quærunt vitam æternam. ijs autẽ qui ſunt ex contentione, ira & indignatio, ſubaudi reddetur. De hoc tropo Auguſtinus lib. 1. Locut. in Gene. cum dixiſſet Moyſes. Aſcendit Abrahã de Aegypto, ipſe & vxor eius, & omnia eius, & Loth cum eo in deſertum. ita ſcribit. Subauditur, aſcenderũt. Hæc locutio vocatur Græce zeugmatica eclipſis. & Hiero. ſæpiſsime alias, ſed in comment. Zacharię cap. 1. ſic ait. Cum aliqua dictio ſubauditur pluribus commatibus, quæ à Græcis dici ſolet ἀπὸ κοινοῦ ſubauditur talis aut talis dictio. vt Patres noſtri vbi ſunt? & prophetæ. Scilicet, Vbi ſunt. & in Malachia. Filius honorat patrem, & ſeruus dominum, ſcilicet honorat, Huius Regulæ meminit Rabbi Dauid Cãh. Pſalm. 9. ſed quia typographi noſtri typis Hebraicis carebãt. & hic & ſæpe alias, adducere Hebraica verba nõ potuimus. Latina ſic habent. Dictio vna ſolet collocari vice duarũ, iuxta linguæ ſanctę cõſuetudinẽ. *Locus ἀπὸ κοινοῦ*

Deniq;

Denique Euthy. in omnibus locis qui modo à me citabuntur, hoc idem affirmat. vt Pſal. 61. Quouſq; irruitis in hominem, interficietis omnes vos tanquam parieti inclinato, id eſt, quouſque ſanguini & cædibus vacatis. Iuxta Hebraicam tamen veritatē hoc exemplum ad rem non ſpectat, in qua ſic legitur. interficiemini vos vt paries inclinatus, id eſt, ne hominem occidatis, aut impie agatis ne & vos pereatis, vt paries qui demolitur, perire ſolet. & Pſal. 31. Proteges eos in tabernaculo tuo, à cōtradictione linguarum. Subaudi proteges eos. Et rurſum eodem Pſal. Miſerere mei domine quoniam tribulor. & poſt parum. Quoniam audiui vituperationē multorum. Subaudi, miſerere mei. Et iterū. Pſal. 34. Reſtitue animā meam à malignitate eorum, à leonibus vnicam meam, ſcilicet, reſtitue. & Pſal. 67. Vt intingatur pes tuus in ſanguine. & lingua canum tuorum. ſubaudi. intingatur. Ioan. 15. ſi non veniſſem & locutus eis fuiſſem, Epheſ. 1. Sanctis qui ſunt Epheſi. ſcilicet in Chriſto Ieſu, & fidelib⁹. ſ. in Chr̃o.

Præterea conduplicantur nonnunquam comparatiua ad maiorem Emphaſin, vt ad Philipp. ca. 1. Multò magis melius permanere in carne propter vos. & ad Galat. 4. Multi filij deſertæ magis quam eius, quæ habebat virum. Et in euangel. Gauiſi ſunt gaudio magno valde.

Fit nonnunquam eiuſdem nominis conduplicatio, ita vt primum ſit in nominatiuo, ſecundum in genitiuo, vt canticum canticorum. De huiuſmodi forma loquendi ſic diſputat Orige. homi. 1. in Canticum canticorum, interprete Hiero. inquiens. Quomodo dicitur per Moyſen quædam eſſe nō ſolùm ſancta, ſed & ſancta ſanctorum, & alia non tantùm ſabbata, ſed & ſabbata ſabbatorum. Sic docemur ſcribente Salomone, eſſe quædam non ſolum cantica, ſed & cantica canticorum. Beatus quidem is qui ingreditur in ſancta, ſed beatior qui ingreditur in ſancta ſanctorū, beatus qui ſabbata ſabbatizat, ſed beatior qui ſabbatizat ſabbata ſabbatorum. Beatus ſimiliter & is qui intelligit cantica & canit ea, nemo quippe niſi in ſolennitatibus canit, ſed multò beatior ille qui canit cantica canticorum. Et ſicut is qui ingreditur ſancta pluribus adhuc indiget, vt valeat introire in ſancta ſanctorum, & qui ſabbatum quod à domino populo conſtitutum eſt, multa adhuc neceſſaria habet, vt agat ſabbata ſabbatorum, eodem modo difficilè reperitur, qui omnia quæ in ſcripturis continentur cantica peragrās, valeat aſcendere ad cantica canticorum. Egredi te oportet de Ægypto, & egreſſum de terra Ægypti pertranſire mare Rubrum, vt poſsis primum canticum cane-
re, dicens. Cantemus domino,glorioſe enim *Exod.* 15.
magnificatus eſt. Licèt autem primum dixe *Nume.* 21.
ris canticum, adhuc longè es à cantico canti-
corum. Perambula terram deſerti ſpiritali-
ter, donec peruenias ad puteum quem fode-
runt reges, & ibi ſecundum canticum canas.
Poſt hæc veni ad vicina terræ ſanctæ, vt ſu-
per Iordanis ripam conſtitutus, cantes canti *Deute.* 32.
cum Moyſi, dicens. Attende cælū & loquar,
&c. Rurſum habes neceſſarium vt milites, &
terram ſanctam hæreditate poſsideas, Apis
tibi ꝓphetet, & apis te iudicet. Debora quip-
pè apis interpretatur, vt poſsis illud carmen, *Iudicum.* 5
quod in Iudicum libro continetur, edicere.
Ad regnorum deinceps volumen aſcendēs,
veni ad canticum quādo fugit Dauid de ma-
nu inimicorum ſuorum & de manu Saul & *2. Reg.* 12.
dixit. Dominus firmamentum meum. Perue- *Pſalm.* 17.
niendum eſt tibi ad Iſaiam vt cum illo dicas. *Iſaia.* 5.
Cantabo canticum dilectæ vineæ meæ. Et cum vniuerſa tranſieris ad altiora conſcende, vt poſsis iam decora anima cum ſponſo canere & cantica canticorum. Hæc eadem repetit Orige. in proœmio. 4. homiliarum in cantica canticorum, verſus finem. & Philo Carpathius eodem in loco. Veruntamen vt breuiter colligam quæ ab his viris doctiſsimis fuſe dicta ſunt, dico, quod eiuſdem nominis repetitio rei auget incrementum, ſiue res illa ſancta ſit, ſiue nephanda. vt canticū canticorum, eſt præcipuum inter omnia cantica, & vanitas vanitatum, id eſt extrema vanitas, ſabbatum ſabbatorum eſt ſolennior dies inter omnes Paſchæ. & ſeculum ſeculorum, id eſt perpetuò. Atque ita dicit Euthy. Pſal. 9. Præterea Hiero. Ezechi. 27. cap. ait. Quomodo dicitur canticum canticorum, & ſeculum ſeculorū. & opera operum, vt canticum maius alijs canticis ſit, & ſeculum prolixius alijs ſeculis, opuſque cæteris operibus vtilius, ſic iuxta 70. Ezechi. 27. legitur. occidens occidentis, vt magnitudinem occidentalium partium ſignificet. His ſimilia ſcribit ad Gala. 1. ca. in expoſitiōe huius loci. Qui dedit ſemetipſum. &c. & in commen. in Eccleſiaſten. c. 1.

Eſt aliud genus repetitionis admodum in ſcripturis receptum, quo ſolent rem alicubi diligen-

diligenter enarratam, ac diſſertatã, alibi aut eiſdem verbis aut alijs, ſed parum mutatis & inuerſis, repetere. Veluti innumera quæ in lege narrantur, replicãtur in prophetis, & quæ in libris Regum in Pſalmorum inueniuntur volumine. Cauſam aſsignat Hiero. Ezech. capit. 44. in calce. inquiens. Quærendum cur ea quæ dicta ſunt replicat. Vt videlicet quæ in mentibus hominum ſunt, vel legendi negligentia, vel audiendi cõtemptu & obliuione deleta, viua voce innouẽtur, quæ non ſit ſcripta calamo & atramento, ſed ſpiritu & verbo Dei. Vnde ſaluator nullum volumen doctrinæ ſuæ propriũ reliquit, ſed patris & ſuo ſpiritu quotidie loquitur in corde credentiũ.

Vide 3. par te. q. 42. articul. 4.

Hæc erit reſponſio aduerſum eos qui calumniantur prophetas, cur quæ in Pentateucho continentur, in ſuis voluminibus replicent. At dices ſi illa loca inter ſe conferantur vehementer a ſeſe diſsidere & diſſonare videntur, veluti ſi euangeliſtas inter ſe conferas & legem & prophetas, quod à mendacio abhorrere non videtur. Huic obiectioni reſpondet Augu. lib. 1. q. 64. in Gene. q. 64. inquiens. Cum res aliqua narratur in ſcripturis, & alibi ſententia eadem repetitur, non eſt opus omnia eodem inculcentur modo, ſed eadem ſententia teneatur. Vt ſeruus Abraham narrat ea quæ ſibi dicta ſunt à domino non eodẽ modo. Quod admonẽdum putaui propter ſtultos & indoctos homines, qui euangeliſtas hinc calumniantur, quod in aliquibus verbis non omnino conueniunt, quanuis rebus & ſententijs omnino non diſcrepent. & libr. 1. Locut. in Geneſ. verſus finem. Cum ea quę dicta ſunt dicta eſſe narrantur, non omnino eodem modo repetuntur, cum tamen in diuerſitate verborum nihil ſententiæ depereat veritatis. Hoc valde annotandum eſt ob euangeliſtas. Sic fratres Ioſeph dixerunt dictum eſſe ſibi à Ioſeph. & terram mercamini. & non inuenitur ab illo dictum. Sine mendacio autem dixerunt, quod ex verbis, quæ dixerat in eius voluntate cognouerant, neque enim verba ſunt neceſſaria niſi ad exprimendam & in audientium notitiam perferendam, quantum poſſumus, voluntatem. Item Hierony. Ezechie. 33. capit. ait. Hoc in omnibus ſcripturis ſanctis obſeruare debemus, vbi videtur eſſe aliqua ſimilitudo ſententiæ, non in omnibus eadem dici, ſed vel ſubtrahi pleraq; vel addi, & ſingulorum inter ſe verborum diſcrepantiam, habere ratio

De conſenſu euangeliſtarum.

nem. Veluti cum Ezechie. 3. dicitur. Fili hominis ſpeculatorem dedi te domui Iſrael, & audies de ore meo verbum, & annuntiabis eis ex me: ſi dicente me ad impium, morte morieris, non annuntiaueris ei, nec locutus fueris vt auertatur à via ſua impia & viuat, ipſe impius in iniquitate ſua morietur. Sanguinem autem eius de manu tua requiram. Si autem annuntiaueris impio, & ille non fuerit conuerſus ab iniquitate, & à via ſua impia, ipſe quidem in iniquitate ſua morietur, tu autem animam tuam liberaſti. Hæc verba ſi diligenter inſpicias, intelliges ſimilia quidem eſſe his quæ dicuntur apud Ezechielem. 33. capi. circa principium, ſed non eadem, dum in plerifque diſcordant. Origenes quoque homilia. 9. in Geneſim, affert allud exemplum. in Geneſim, inquit, ca. 12. & 18. Abraham à domino benedicitur, & iterum cap. 22. eandem replicat benedictionem no uo quodam modo. Nouum enim eſt quòd dicit. Et vocauit Angelus domini Abraham ſecundo de cælo. Quod tamen addidit non eſt nouum. Nam (benedicens benedicam te, & multiplicabo te, & erit ſemen tuum vt ſtellæ cæli) prius fuerat pronuntiatum. Quid noui in hac vltima promiſsione additur. Si Abraham ſecũdum carnem vixiſſet, & vnius populi quem ſecundum carnem genuit pater fuiſſet, vna ſuffeceerat repromiſsio. Nunc vero vt oſtenderet eum primo patrem futurum eorum qui ſecundum carnem circuncifi ſunt, circunciſionis ſuæ tempore datur ei repromiſsio, quæ ad populum circũciſionis, pertinere deberet. Secundò quia pater etiam eſſet futurus eorum qui ex fide ſunt, & qui per paſsionem Chriſti veniunt ad hæreditatem, tempore nihilominus paſsionis Iſaac promiſsio renouatur, quæ pertinere debet ad eum populum, qui paſsione Chriſti ac reſurrectione ſaluatur. Ecce in his tribus locis eadem inculcari videntur verba, ſed longè diuerſa ſunt. Illa enim quæ in priori promiſsione dicta ſunt, & ad priorem populum pertinent, in terris dicta ſunt. Sic enim dicit ſcriptura. Eduxit eum foras, de tabernaculo ſcilicet, & dixit ei, reſpice ſtellas cæli, &c. Sic erit ſemen tuum. Vbi ſecundo repetitur promiſsio, deſignat quod locutus ſit ei è cælo. in illa priori ſermo tantummodo fuit, hic interponitur iuſiurandum, vt dicit Paulus ad Hebræos. Volens, inquit, Deus oſtendere pollicitationes hæredibus per immobilitatem

Quater benedicitur Abraham.

tatem conſilij ſui, interpoſuit iuſiurandum. Tunc deinde in prima repromiſsione, non habet poſitam cauſam cur data ſit, tantum quod eduxit eum foras, & oſtendit ei, inquit, ſtellas cęli, & dixit ſic erit ſemen tuum. Nunc addit cauſam propter quam iuramen to confirmat promiſsionem firmam futuram. Quia feciſti verbum hoc & non pepercisti filio tuo. Euidenter deſignans, quod propter paſsionem Chriſti, populo ex gentibus maneat firma repromiſsio. Adhuc tractatu. 4. in Matthæum. affert aliud exemplum. Matth. inquit. 16. dicitur, Exinde cœpit Ieſus oſtendere diſcipulis ſuis, quoniam oportet eum ire in Hieroſolyma, & multa pati à ſenioribus, & principibus ſacerdotũ, & ſcribis populi, & occidi, & tertia die reſurgere. & 17. capit. ait. Conuerſantibus illis in Galilæa dixit eis Ieſus. Futurum eſt vt filius hominis tradatur in manus hominum, & occident eum, & poſt tertiam diem reſurgat. Videntur quidem hæc illis eſſe ſimilia, vt facilè quis dicat dominum eadem verba repetere. Quod non eſt ita. Neque enim id ipſum eſt, oſtendere diſcipulis, quoniam oportet eum ire in Hieroſolyma, & multa pati, &c. & dicere diſcipulis in Galilæa conſtitutis. Quoniam futurum eſt, vt filius hominis tradatur. Tradendum, ſuperius non eſt dictum, hic autem non ſolum tradendum, ſed etiam in manus hominum. Aliud affert Origenes exemplum homi. 9. Super Ezechielem. Addit pulcherrimum exemplum D. Euche. lib. 1. in Gene. capit. 40. inquiens. Gene. 7. legimus. Ingreſſus eſt Noe & filij eius, & vxores filiorum eius cum eo in arcam. & poſt diluuium quando ex arca exeunt, cap. 8. dicitur, Egredere de arca tu & vxor tua, & filij tui, & vxores filiorum tuorum. Sed quæri poteſt quare in ingreſſu hominum in arcam, ſeorſum viri, & ſeorſum nominatæ ſint fœminæ. In egreſſu vero dictum eſt ad Noe. egredere tu & vxor tua, & filij tui, & vxores filiorum tuorum cum eis. Niſi quia damnato ſeculo, & pereunte omni genere mortalium, ſoli illi à periculo liberati, vſque dum arca requieſceret, & exitia aquarum ceſſarent à concubitu ceſſarent, & ſic denuò reuertentur ad id ipſum corpori debitum nuptiarũ, vt creſcerent & multiplicarentur ſuper terram, & ideo in ingreſſu diuiſi, in egreſſu verò iugatim ſunt nominati. & Beda in expoſitione Gene. capi. 5. ait. Diuiſi arcam intrant

Cur Noe & filij eius ſeiũcti ab vxoribus in ingreſſu arcæ, & coniuncti cum vxoribus in egreſſu numerentur.

Noe & filij eius, & vxor illius, & vxores filiorum eius, coniuncti autem egrediũtur ex arca. Propter continentiam neceſſariam in arca, quaſi in eccleſiam, & propter creationem filiorum extra arcam. Quia cum ſaluati per arcam ſpiritualem reſurrexerimus, adhærebit caro ſpiritui pace perfecta. Denique Damaſce. lib. 4. cap. 25. ait. Noe in arcam ingredi iuſſus, & mundi ſemen cuſtodire cõmiſſus, ſic præceptũ accepit. Ingredere, inquit, tu, & filij tui, & vxor tua, & vxores filiorum tuorum, & ſeparauit eos ab vxoribus, & cum caſtitate pelagus, & illud totius mundi naufragium euitarent. Poſt diluuij autem ceſſationem. Egredere, inquit, tu, & vxor tua, & filij tui, & vxores filiorum tuorum. Ecce rurſus propter multiplicationem nuptiæ conceſſæ ſunt. Hæc ille. Item Gene. capit. 1. Creſcite & multiplicamini & replete terram, & poſtea capit. 8. & 9. eadem pene verba repetuntur. & Gene. 2. poteſtati hominis omnia ſubijciuntur, & cap. 8. iterum arbitrio hominis omnia traduntur.

Eſt poſtremò illud genus repetitionis animaduertendum, quo id, quod obſcure dictum fuerat prius, poſtea clarioribus verbis & explanatioribus recinitur & inculcatur, ita vt poſterior pars ſit veluti prioris interpretamentum, vt Pſalm. 108. Genua mea infirmata ſunt à ieiunio, id eſt propter, & caro mea immutata eſt propter oleum, id eſt amiſit pinguedinem. & 78. Nolite extollere in altum cornu veſtrum, Nolite loqui aduerſus Deum iniquitatem. Huius regulæ tot ſunt exempla, quot ferè ſunt periodi in Prouerbijs, Pſalmis, & Iob, vt interim taceam de prophetis. De Paulo tamen loquens Oecume. hoc ſcriptum reliquit, ad Roma. cap. 17. Vt plurimum in repetitionibus, non ita nudè repetit Paulus, quaſi ad hoc conaretur, ſed vel cum augmento, vel cum maiore elucidatione, vel expreſsius. Sed omnino abſq; aliquo cultu ac permutatione raro eum inuenias repetitione vtentem, qua tamen continuè fere vtitur. vt ad Roma. 10. Quod ſi lapſus ipſorum diuitiæ ſunt mundi, & diminutio eorum, &c. & ſtatim id explicãs ait. Nam ſi reiectio ipſorum eſt reconciliatio mundi. Lege eundem Oecume. in poſteriori ad Corinth. epiſto. capit. 8. Et nos nonnihil de hac re tetigimus in priori huius libri capite. & alibi ſæpè (propter quoſdam moroſos, qui putant ſub ſingulis verbis latere neſcio quæ myſte-

myſteria,è ſuo capite conficta.) Deniq; illud ſermonis genus in ſcripturis eſt frequentiſsimum, vt ſenſum quem prioris verſiculi pars expreſsit, poſterior aut recinat alijs verbis eũdem, aut ſimili ſententia referat, aut contraria reſpondeat. Primi generis hoc erit exem-
Pſalm. 36. plum, os iuſti meditabitur ſapientiam, & lin-
Pſalm. 91. gua eius meditabitur iudicium. Secundi. Iuſtus vt palma florebit. Cui ſimile quod ſuccinitur. Et ſicut Cedrus Libani multiplicabitur.
Tertij. Eſurientes impleuit bonis, & ſubnecti De hoc ter-
tur contraria ſententia. Et diuites dimiſit ina tio genere,
nes. Poſſunt ſimilia colligi ex Auguſt. Pſal. 2. libr. 9. Re-
& ex libro eiuſdem de Anima & eius origi gn 33.
ne. capit. 17. & ex Cãhi. Pſalmo. 16. Sed de his ſatis, ad reliqua depromenda quæ ſunt Theologico muneri conſentanea, & ab eo in diuulſa, orationem noſtram accõmodemus.

Finis libri quinti Hypotypoſeon.

SEXTI LIBRI HYPOTYPOSEON, MARTINI MARTINEZ Cantapetrenſis, ſacrorum bibliorum tribus linguis Salmanticę Profeſſoris, & ſacræ Theologię magiſtri, Procœmium, ad Illuſt. & eruditiſsimum virum D. Petrum Pontium Legionenſem, Epiſcopum Placentinum.

SVperioribus quinque libris, Præſul ampliſsime, functus Ierophantæ munere, multa ſcripturarũ myſteria breui ſermone perſtrinxi, ea fortè cura ac induſtria, vt pauci ante me, pertinaciori ſtudio, & maiori animi cõtentione in hoc ſcribendi genere, verſati ſint, attamen an ad votum labor noſter ſucceſſerit, aliorum eſto iudiciũ, faxit Deus vt ea quæ tractare inſtituimus, æquè proſpere ac feliciter ſuccedant, ita vt primo, ne medium, medio ne diſcrepet imum. Nec verò hoc à me dictum arroganter exiſtimari velim. Nam diſputandi ſcientiam concedens multis, quod eſt proprium munus theologi, apte & concinne ex præcedentibus & ſequentibus ſcripturas interpretari, quoniam in eo ſtudio ætatem conſumpſi, ſi id mihi aſſumo, videor mihi, non tam alienam rem vendicare, quàm meam repoſcere. Cum enim tam varia ſint hominum ingenia, & alios alijs diſciplinis animum adhibuiſſe, & in eis ediſcendis operam ſuam impendiſſe, ſciamus, me tamen ab ineũte ætate admiranda ſcripturarum maieſtas, adeo illexit & ad ſevocauit, vt maiori cum auiditate & calore aggrediendam rem vllam nũquam putarem. Vnde poſt lectionem multorum admirandæ doctrinæ & ſanctitatis au-
ctorum, feci quod multo ante Galatõ pictor Galaton pi-
eximius, ſymbolo quodam ſignificauerat. Is ctor.
enim præclarum nomen apud poſteros conſecutus eſt, eo quod depinxerit Homerum quidem, euomẽtem, cæteros verò poetas eius vomitum phyalis colligentes. Sentiens probè omnia quæ à poetis inueniuntur literis mandata, ex Homerico fonte manaſſe. Quin & apud nos idem factitaſſe legimus Ambroſium, Hilarium, Hieronymum, qui Origenicis ſermonibus ſuos inſerſerũt libros. Et quid aliud feciſſe putas Alexandrum Halenſem, S. Thom. Aquinatem & Bonauenturam & huiuſce ordinis viros, (quorũ inſtitutum fuit quæ ſancti patres ſparſim tradiderant, in locos communes conijcere) niſi Auguſt. & Ariſtotelis & Dionyſij Areopagitæ vomitum pulcherrimum, quodam in vaſe concludere, quem poſtea poſteriores nonnulli cœno lutoq; miſcentes adeo defœdarunt, vt à nitore antiquo degeneraſſe prorſus videantur. Vt merito de illis dici poſsit quod Ezechiel ait, Domum Iſrael ære, ferro, plumbo & ſtanno eſſe commixtam. Quid Salomon? nonne

multas ex ſapientibus Tyri & Phœnicũ coaceruaſſe ſententias accepimus, quas proprijs reſpergens in libris, Vomentis ſibi nomen aſciuit. Horum nos veſtigia ſequentes, non ex vno aut altero ſcriptore, ſed ex innumeris Græcis, Latinis, Hebraicis, Chaldaicis, quos aſſidue perlegimus, optima quæq; delibauimus ac ſelegimus, vt ſtudioſis ſcripturarum iuuenibus opem pro virili ferremus. Vt hi ſaltem qui in priſcorum patrum lectione ſunt parũ verſati, à nobis habeant obſeruationes quaſdam ac regulas, quas ex tot voluminũ vaſtitate, maximis laboribus ac vigilijs, aucupari aut nanciſci potuimus. Damus igitur præſul ampliſsime & doctiſsime ſextum Hypotypoſeon volumen, in quo, perinde ac in ſuperioribus feceramus, ingentem ſyluam rerum, quæ ad ſcripturarum germanam intelligentiam, adiumentum afferre videbantur, cõgeſsimus. Vnde obiter nonnulla ſcripturarum loca, aliter quam recepta habeat aliquorum opinio, explicamus, quæ quidem minime à nobis reijcitur aut conuellitur, licet pro virili noſtra expoſitio adſtruatur & confirmetur.

Hieronym. Quia iuxta præceptum Hieronym. Margaritum eſt ſermo Dei, ex omni parte perforari poteſt. Quod ſi alicubi à germano & vero ſenſu aberrauero, dicam cum Cicerone. 1. Tuſculana. Geram tibi morem, & ea quæ vis, vt potero explicabo, nec tamen quaſi Pythius Apollo certa vt ſint & fixa quæ dixero, ſed vt homunculus vnus è multis probabilia coniectura ſequar.

Scriptura difficultas & Auguſt. modeſtia. Et quod ait Augu. epiſtol. 3. De ſapientia mea ſi me amas hæc ſenties, tanta eſt Chriſtianarum profunditas literarum, vt in eis quotidie proficerem, ſi eas ſolas ab ineunte pueritia vſq; ad decrepitam ſenectutem maximo otio, ſummo ſtudio, meliore ingenio conarer addiſcere. Non quo ad ea quæ neceſſaria ſunt ſaluti, tanta in eis perueniatur difficultate. Sed cum quiſque ibi fidem tenuerit, ſine qua piè recteq; nõ viuitur, tam multa tamque multiplicibus myſteriorum vmbraculis opaca intelligenda, proficientibus reſtant, tantaq; non ſolum in verbis, quibus iſta dicta ſunt, verum etiam in rebus quæ intelligenda ſunt, latet altitudo ſapientiæ, vt annoſiſsimis, acutiſsimis, flagrantiſsimis cupiditate diſcendi hoc contingat, quod ſcriptura quodam loco ait. Cum conſummauerit homo, tunc incipit. *Eccleſi. 18.* Et in epiſtola ad Hiero. quæ incipit. Iam pridem tuæ, &c. ait. Ego fatebor charitati tuæ, ſolis eis ſcripturarum libris, qui iam Canonici appellantur, didici hunc timorem honoremq; deferre, vt nullum eorum auctorem ſcribendo aliquid, erraſſe firmiſsimè credam. Ac ſi aliquid in eis offendero literis, quod videatur contrarium veritati, nihil aliud quam vel mẽdoſum eſſe codicem, vel interpretem non aſſecutum eſſe quod dictum eſt, vel me minimè intellexiſſe non ambigam. Alios autem ita lego, vt quantalibet ſanctitate doctrinaque præpolleant, non ideo verum putẽ, quia ipſi ita ſenſerunt, ſed quia mihi, vel per illos auctores Canonicos, vel probabili ratione, quod à vero non abhorreat, perſuadere potuerunt. Hæc ille. Vnde nil mirum ſi nos Chriſti diſcipulos imitantes, cum ſpicas manibus confricauerimus, latentia grana ſcripturarum in lucẽ produxerimus ad legentium vtilitatem. Sed inquies. Nunquam diſcedere licet ab ſcriptorum præfinitionibus, nec illis aliquid addere aut amputare? Duram me hercle & iniquam in nos legem ſancis, ſi cum ipſis, inter ſeſe mutuo pugnare, libereq; digladiari liceat, & oppoſitas interdum tueri opiniones, ſtudioſis non integrum ſit, citra inſignem illorum contumeliã ab aliqua earũ diſſentiri? Quapropter & ipſimet nunquam in animo induxerũt poſtulare, vt quæ dixerint ſtabilia ſint & firma, ſed vt, tanquam probabilia & rationi conſentanea tandiu illa habeãtur, quandiu nil certius inuenitur & melius. Alioqui nunquam tantam acceſsionem, nec tam ingens incremẽtum facultates omnes accepiſſent, niſi quotidie hominum ingenia aliquid per ſe adinueniſſent, aut planius quod ab antiquis diſſertũ erat, explicuiſſent, & in lucem proſpectumq; eduxiſſent. Nam vt ait Ariſt. 1. Ethicorum. Tempus eſt rerũ repertor adiutorq; probus. Vnde artium facta ſunt incrementa. Et philoſophus quidam affirmabat veritatem filiam temporis eſſe, quę tempore procedente & annis labentibus inuenitur & inueſtigatur. Iſocrates quoq; in Euagora ait, ἄλλως τ' ἐπειδὴ καὶ τὰς ἐπιδόσεις ὁρῶμεν γινομένας, καὶ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, οὐ διὰ τοὺς ἐμμένοντας τοῖς καθεστῶσιν, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐπανορθοῦντας καὶ τολμῶντας ἀεί τι κινεῖν τῶν μὴ καλῶς ἐχόντων. *Iſocrates Rhetor.* Deniq; Horatius Numicio ſcribens, ſic inquit. Quicquid ſub terra eſt in apricum proferet ætas. Quocirca nil mirum ſi aliqua quæ doctiſsimos olim fefellerunt, nunc lippis & tonſoribus nota & explorata ſunt. Verbi gratia. Auguſtinus, Origenes & Platonici ferè omnes credide- *Varia ſanctorũ ſentẽ*

Pietiqꝫ nūc a doctis explodũtur. *An ſpũs ſanctus procedat à filio.*

credid runt angelos eſſe corporibus prædito . Quorum opinio ab omnibus nunc exploſa eſt. Item Damaſc. lib. 1. fidei orthodoxæ capit. 7. & 11. & Theophy. Ioh. 3. & Michael Syngelus in lib. de laudibus Dionyſij, & auctor martyrij eiuſdem Dionyſij, negant ſpiritum ſanctum procedere à filio. At hoc tempore minime illi ſententię accedimus. Ad huc aliquorum ſententia eſt, angelos poſſe hominum cogitationes cognoſcere. A quibus multi diſſentiunt, vt Ambro. 1. Corint. 2. & in oratione funebri de obitu Theodoſij. Theophylactus Matth. 1. Marci. 2. Chryſo. homil. 30. in Matth. Euthymius Matth. 13. & Cyrillus lib. 3. in Iohan capit. 3. & lib. 4. capit. 5. Damaſce. libr. 2. capi. 4. Hiero. Matt. 9. quorum ſententia vera eſt.

Angeli ante mũdum creati.

Deinde multi doctores tam Græci quam Latini autumant angelos ante mundum fuiſſe creatos, vt Hiero. in epiſt. ad Titum. capit. 1. Caſsi. colla. 8. capi. 7. & Baſi. & Nazian. in orat. 1. de natali domini. & Hilarius lib. 12. de Trini. & Ambr. in procemio Pſal. & lib. 1. Exaē. capit. 5. & Chryſho. 22. in Geñ. Damaſli. 2. ca. 3. Verũ recepta opinio cũ mundo ait eſſe creatos.

In ſtatu innocẽtia an futura fuiſſet gñatio per coitum.

Prę terea Grego. Niſſenus in li. de homine. & Euthy. Pſalm. 50. affirmant in ſtatu innocentiæ perſeuerante non futurã fuiſſe generis humani propagationem per coitum. Nam ſi Adã non peccaſſet nũquam oportuiſſet eum Euæ coniũgi. itaqꝫ peccatum copulam generauit. Nec ab horum ſententia abhorruiſſe videtur Hierony. in epiſt. ad Euſtochium de Virginitate pag. 6. nec Damaſce. libro. 4. cap. 25. Sed hodie nil abſurdius excogitari poteſt. Item Theophy. Matt. 12. Marci. 3. Luc. 2. & Chryſoſt. ſuper illud Pſalmi. Non eſt qui faciat bonum. & iterum ſuper illud Matth. Mater tua & fratres tui foris ſtant quęrentes te. & ſuper illud Iohan. 2. Vinum non habent. Dicunt quod virgo Maria fuit ambitioſa & vanę gloriæ cupida. & Tertull. in libro de carne Chriſti, multo peius de illa loquitur. Sed poſt illorum ætatem nunquam in illo chriſtiano pectore hoc inſediſſe arbitror.

Iurare an nunc liceat

Item Baſilius ſermone. 1. Pſalmi. 14. ait. In nouo teſtamento iurare minimè licere, ſicut nec circuncidi, quamuis inueniantur quidam ſermones iuramentorum formam habentes, ſed prorſus iuramenta non ſunt. Atque ita ſenſerunt Theophy. & Euthy. Matthæi. 5. & iterum Euthy. Pſalm. 14. Vnde & Clinias Pythagoręus laudatur, qui cum per verum iuramentum poſſet effugere mulctam trium talentorum, iniuriam pati voluit, ne iuraret ante auangelium euangelicum dictum cuſtodiens. Nolite iurare omninò. & Hiero. Matthæi. 5. ait. Euangelica veritas non recipit iuramentum, cum omnis ſermo fidelis pro iureiurando ſit. At hodie quis hanc ſententiam recipit? Item Hiero. in commenta. epiſtolæ ad Titum capit. 1. arbitratur ex prima inſtitutione Chriſti non differre epiſcopum à presbytero. & iterum in epiſto. ad Euagrium, quæ eſt tomo contra hæreſes. & in epiſtola ad Oceanum, quæ incipit. Nunquam fili. &c. & Chryſoſt. homil. 21. in epiſt. 1. ad Timot. & iterum ſermone. 1. in epiſtolam ad Philippen. ait. Epiſcopi, preſbyteri & Diaconi nominibus cõmunicabant.

L[illegible]e ca. Et ſi Chriſtus de iurerur. quod [illegible] ſũ- ptum e[illegible] ex Au[illegible] ſerm. 28. de verbis apoſto.

Verum his temporibus illorũ ſententia nullos habet aſſertores. Niſi eam expoſuerimus perinde ac fecit Auguſt. in epiſtola ad Hierony. quæ incipit Iam pridem tuæ, &c. Verſus finem, cum ait. Secũdum honorũ vocabula, eccleſiæ vſus obtinuit, vt epiſcopatus presbyterio maior ſit. & Hiero. in Apolo. contra Ruffi. inter homines ordo dignitatum eſt, cũ epiſcopus & presbyter. &c. habeant ordinẽ ſuum ſic inter angelos. Addo etiã, quod Hierony. ad Titum. ca. 1. ſuper illa verba. Si quis eſt ſine crimine, putat, eos qui cum gentiles fuerint, & vnam duxerint vxorẽ, ſed illa mortua, poſtquam baptizati ſunt, iterum matrimonium contraxerunt, aſſumendos eſſe ad ſacerdotium, & qui incontinentes ſunt ab illo eſſe arcendos. Quam ſententiam, fuſiſsimè tueri conatur in epiſtola ad Oceanum. & refellit hanc rationem quam omnes recipiunt. Nempe. Quod ideo non dimittitur bigamia in baptiſmo, quia peccatum non eſt. Hieronymi tamen ſententia nullos habet patronos. Nam ſequuntur Ambroſij opinionem. quam lib. 1. offici. cap. vltim. his verbis explicauit. Quod iteratio coniugij generet impedimentum ordinationis, eo fit, quia in baptiſmo culpa dimittitur, vt homicidium? lex aboleri non poteſt. In coniugio non culpa, ſed lex eſt. Quod culpæ eſt igitur, in baptiſmate relaxatur, quod legis eſt, in coniugio non ſoluitur. Atque ita dicit Auguſt. in lib. de bono coniugij. & ſententiarij omnes in. 4. diſ. 27. & Innocentius. 1. in epiſtola ad Ruffum. ca. 3. de hoc in Decretis. diſt. 26. &. 34. ca. Si quis. Nõ nunquam etiam ipſimet ſcriptores parum ſibi conſtare, & à ſe diſsidere videntur, dum va

rijs in locis, diuerſarum aut pugnantium opinionum ſunt patroni. Nam quod alicubi certiſsimum eſſe arbitrabantur, alibi, re altius cogitata in dubium vertebant, non ſatis conſtitutum habentes cui adhæreant opinioni. Vt Hieronym. qui aliquando pſalmos in quinque partitur libros, aliquando in vnum redigit & compingit volumen. Interdum etiam. 70. interpretibus tribuit Spiritum ſanctum, interdum adimit. Et Auguſt. in procœmio Pſalmorum, nouem pſalmos à Dauid ait eſſe conſcriptos, in libris vero de Ciuitate Dei, omnes. Quam ſimiliter varij & deſciſcentes à ſeipſis ſint interdum ſcripturarum interpretes, quid attinet dicere, aut in re tam aperta tempus terere, cum tot ſint in vnoquoque loco expoſitiones, quot ſunt homines. Nec mirum hoc alicui videri debet in nobis, cum Paulus ex parte cognoſcat, & ex parte prophetet, & nunc in ænigmate videat & in ſpeculo, donec Deum clare poſt obitum intueretur. Samuel quoque Leuita & propheta ad creandum Saul regem miſſus, cumque vngendum, cum maiorem natu ex Iſai filijs, Heliab nomine, vidiſſet, ait. Ecce coram domino Chriſtus eius, & dixit ad Samuel dominus. Noli reſpicere in faciem eius, quoniam reprobaui illum, quia non quomodo videt Deus, videt homo. Homo enim videt quæ foris apparent, Deus autem cor introſpicit, & per ſingulos ſeptem filios ignorans, vſque ad Dauid neſciſſe ſcribitur. Et cum ad Eliſeum acceſsiſſet Sunamitis in montem, & ad pedes eius procidiſſet, Giezi prohibente ne faceret, ait. Dimitte eam, quia anima eius in amaritudine eſt, & dominus abſcondit à me. Prophetæ denique ad ſingulas viſiones, ſolent earum interpretationes ab angelis, precibus extorquere, vt Dionyſi. docet in Cæleſti. Hierarchia. Quamuis nonnulli, qui ſacras literas nunquam attigerunt, nec à limine eas ſalutarunt, arbitrantur ſine huiuſcemodi adminiculis ſe vſque ad intima ſcripturarum myſteria penetrauiſſe. Qui nimirum ſi cum Moyſe in caligine ingreſsi fuiſſent, cito animi ſui ſententiam mutaſſent. Vnde ex his non abſurde colligi poteſt, aliqua non omnino comperta & concocta ſcripturis ſuis viros doctos intertexuiſſe, quæ à poſteris ad limam reuocari poſſent, & ab illis ſi plus otij earum rerum contemplationi impendiſſent. Et quod obſecro piaculum eſt, dicere, in diuinarum rerum tractatione alicubi, aliquorum oculos caligaſſe, cum hoc, in excellentiſsimis ingenijs & in literarum ſtudio maceratis, in rerum naturalium inueſtigatione, non vereamur admittere. Quis Ariſtotele doctior & acutior? attamen multa quæ anteà aſſeuerauerat, re altius perpenſa, poſtea mutauit. Quis Cicerone in Rhetorica arte inſtructior? at quæ in libris de inuentione contra Hermagoram ſcripſerat, in alijs libris rurſum reuocauit. Denique de Homero omnium literarum Oceano, inquit Horatius.

Tu nihil in magno doctus reprendis Homero.

Et alibi.

Quandoq; bonus dormitat Homerus.

Omitto de obſcuris in ſcriptoribus loqui, ne cogar errorũ plauſtra congerere, illi quippè non tam de eruditionis ſuę commendatione, & nominis diuturnitate curarunt, quam de numero verſuum laborarunt. Atqui, inquiunt hi, eſto quod alicubi rudia & impolita illis, à manibus exciderint, non tantã eruditionem tu aſſecutus es, vt ſummos viros, ſummaq; prudentia præditos, conſerta manu in ius trahere poſsis. Imò, clari artifices, vt Phidias, Myrõ, Polycletus, tabulas & ſigna, quæ fabricauerant aut pinxerant, palam exponebant, vt ſi quid vilis plebecula correctione dignum cenſeret, ipſi corrigerent & mutarent. Porrò ne hoc quidem munus nobis adſcribimus & vendicamus, ſed omnem noſtrã induſtriam ac laborem in hac re impenſam, ipſis auctoribus, ex quibus hæc deſumpta ſunt, deferimus. Nam in quacunq; obſcuri loci interpretatione ſanctorum oracula diligenter conſulimus, quorum interpretatio ſi quadrare loco illi videbatur, illorum explanationi acquieuimus: ſin minus, ad regulas verborum aut ſententiarum nos contulimus, ab ipſiſmet mutuo acceptas, & quod in vniuerſum illi præcipiebant, ad ſingula aptare conati ſumus, aliquando etiam ipſis repugnantibus. Verbi gratia, ad Epheſios 4. dicitur. Omnis *Clamor qd* amaritudo, & ira & indignatio, & clamor & blaſphemia tollatur à nobis. Clamor, (auctoribus Hieronymo, Theophylacto, Theodoreto, Oecumenio,) quia eſt iræ vehiculum, & excitat hominis iram, prohibitus eſt ab apoſtolo. Attamen iuxta regulam ſcripturarum quam affert Auguſti. in Enchiridio capit. 80. Clamorem, inquit, ſolet ſcriptura ponere pro tanta impudentia & libertate iniquitatis, vt

nec

nec verecundia nec timore abſcondantur, vt in Gene. clamor Sodomorum & Gomorræ *Gene. 18.* aſcendit coram me. Hæc ille. Vnde poſtea in Apoſtolo maximum omnium ſcelerum ſubiungitur. Blaſphemia ſcilicet in Deum. Item *Dicere quid ſignificet.* 1. Corin. 12. legimus, Nemo poteſt dicere dominus Ieſus niſi in Spiritu ſancto, cum à quolibet peccatore aut infideli nomen illud proferri poſsit. Ideo dicere in hoc loco ſignificat firmiter credere aut aſſeuerare, ad hunc ſenſum. Nullus poteſt credere Chriſtum eſſe Deum & omnium creatorem, in hac humanitatis infirmitate exiſtentem, & cum hominibus cõuerſantem, niſi illi fuerit ab Spiritu ſancto reuelatum. Nam huiuſcemodi myſteria caro & ſanguis non reuelat, ſed pater eius qui in cælis eſt. Denique Ezechielis. 20. Dedi eis præcepta non bona, ideſt, cæremonialia pręcepta. Sed nunquid præcepta cæremonialia non erant bona, cum per illorum obſeruantiam Deo honorem exhiberent? Intelligitur ergo ex antecedentibus & ſequentibus, quod illi qui noluerunt bonis & ſuauibus Dei præceptis parere, obtemperaturi eſſent iuſsis tyrannorum duriſsimorum. Atq; ita exponit Hiero. Iſaiæ. 60. cap. circa principium libr. 7. Adhunc modum poſſem innumera exempla congerere, vt in regularum patrocinio ſemel ſuſcepto, perſtarem. Sed credo iam ſatis ipſas, ſe ſtudioſis commendaſſe ac inſinuaſſe, tantumq; ſupereſſe, vt reliqua quæ tractationem noſtram deſiderant, aggrediamur, & primo exordium ſumam, à citationibus noui teſtamenti ex veteri deſumptis.

¶ De citationibus noui teſtamenti ex veteri deſumptis, & quæ deſumpta ſint ex libris Gentilium in vtroq;.

CAP. I.

Hieronym. IN omni citatione diligenter eſt aduertendum quod Hieronym. Hoſeæ. 11. annotauit, his verbis. Ea quæ τυπικῶς pręcedunt in alijs, iuxta veritatem & adimpletionem referuntur ad Chriſtum. Sic quod ſcriptum eſt in Hoſea. Paruulus eſt Iſrael, dilexi eum, & ex Ægypto vocaui filium meum. Dicitur quidem de populo Iſraelitico, qui vocatur ex Ægypto, qui diligitur, qui eo tempore poſt errorem idololatriæ quaſi infans & paruulus eſt vocatus. Sed perfectè refertur ad Chriſtum. Nam & Iſaac in Chriſti typo fuit, quod futuræ mortalitatis ligna ſibi portauerit. Iacob quia Liam dolentem oculos, & Rachel pulchram habuerit vxorem. In Lia quæ maior erat, cæcitatem intelligimus Synagogæ, in Rachel pulchritudinem eccleſiæ. Et tamẽ qui ex parte, typi fuerunt ſaluatoris, non omnia quæ feciſſe memorantur in typo eius feciſſe credendi ſunt. Typus enim partem indicat, quod ſi totum præcedat in typo, iam non eſt typus, ſed hiſtoriæ veritas appellanda. Et in vltimis ferè verbis libr. 2. commenta. in Ierem. ait. Omnes prophetæ in typum domini ſal- *Hieronym.* uatoris pleraque geſſerunt, & quicquid iuxta præſens tempus completum eſt in vnoquoque propheta, hoc futurum in domino prophetatur. Item in commenta. Ezechielis. *Hieronym.* cap. 2. ait. Daniel & Ezechiel, ſub perſona eius qui ait. Filius hominis non habet vbi reclinet caput ſuum, conſolantur populum captiuum & retrahunt ad pœnitentiam. Euagrius quoque ſcribens ait. Omnes penè ſancti & patriarchæ & prophetæ in aliqua re figuram expreſſerunt ſaluatoris, ſic Noe inebriatus in *Noe.* domo ſua, & nudatus & deriſus à filio Cham, typum ſaluatoris præbuit, & Cham populi Iudæorum. Sampſon quoque amator mere- *Sampſon.* tricis & pauperis Dalilæ, multo plures hoſtium mortuus, quam viuus occidit, vt Chriſti exprimeret paſsionem. Et Melchiſedech *Melchiſedech.* eo quod Cananæus fuit, & non degenere Iu- *Pſal. 109.* dæorum, in typum præceſsit ſacerdotij filij Dei, de quo dicitur in Pſalm. Tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedec. Abraham quoque, (vt ait Chriſtianus *Abraham.* Druthmari Matthæ. 1.) Deum patrem ſig- *Iſaac.* nificauit. Iſaac dominum Ieſum, & ſicut Abraham obtulit filium ſuum, ſic Deus pro nobis obtulit filium ſuum vnigenitum, & ſicut Iſaac non eſt immolatus, ſed aries pro eo, ſic nec diuinitas paſſa eſt, ſed humanitas. Huic ſubſcribit Theophy. Iohann. 8. in huius loci expoſitione. Abraham pater veſter exultauit, &c. inquiens. Diem meum, dicit crucem. Nam præfigurabat illum, Abraham, in oblatione Iſaac, & arietis ſacrificio. Sicut enim illic Iſaac ligna, ita dominus crucem portauit, & ſicut relictus eſt quidem Iſaac, im-

molatus autem aries, ita & Deus alienus eſt à paſsione, in humana autem carne & natura paſſus eſt. Lege de hac figura Orige. homil. 8. in Gene. Præterea Hieronym. Aggæi. 1. affert aliud exemplum. Zorobabel, inquit, de tribu Iuda, id eſt, de ſtirpe Dauid deſcendens, typus eſt ſaluatoris, qui vere deſtructum ædificauit templum, id eſt, eccleſiam, & reduxit populum de captiuitate. Et tam de veteris templi lapidibus, quam de nouis qui prius fuerant impoliti, ædificauit eccleſiam, id eſt, de reliquijs populi Iudaici & de gentium multitudine, Deo patri conſtruxit tabernaculum. Porrò ortus eſt in Babylone, quia Chriſtus natus eſt in confuſione huius ſeculi, &c. Origenes etiam aliud addit exemplum. Homilia. 2. cantic. ex quatuor. Moyſes accipiens vxorem Æthiopiſſam fuit Chriſti figura, qui recepit in eccleſiam ſuam, gentilium turbam ignobilem, poſtquam egit pœnitentiam. Et ſicut Maria irridebat Moyſen propter Æthiopiſſam quam accepit in vxorem, ita Synagoga eccleſiam. Sit poſtremum exemplum ex Origene deſumptum homil. 28. ſuper Lucam. Ioſeph, inquit, patriarcha. 30. annorum erat, quando dimiſſus è vinculis, & interpretatus ſomnium Pharaonis, Ægypti effectus eſt princeps, vbertatiſque tempore triticum congregauit, vt famis tempore haberet, quod diſtribueret. Triginta anni Ioſeph in typo. 30. annorum præceſſerunt ſaluatoris. Iſte enim Ioſeph non tale triticum congregauit, quale in Ægypto ille Ioſeph, ſed triticum verum ac cæleſte, vt tempore vbertatis tritico congregato haberet quod diſtribueret, cum fames miſſa eſſet in Aegyptum, non fames panis, nec ſitis aquæ, ſed fames audiendi ſermonem Dei. Congregat Chriſtus de prophetis, de lege, de apoſtolis verba abundantiæ, vnde quando iam non ſcribuntur libri, nec nouum aliquod conficitur inſtrumentum, nec mittuntur ab apoſtolis ea quæ ab Ieſu in horrea apoſtolorum fuerant comportata, hoc eſt in animas eorum, omniumque ſanctorum, tunc diſtribuat & nutriat Aegyptum fame periclitantem, maximeque fratres, de quibus ſcribitur. Narrabo nomen tuum fratribus meis, & in medio eccleſiæ cantabo te, & Homil. 1. in Exodum ait. Antequam moreretur noſter Ioſeph, id eſt, Chriſtus ille qui diſtractus eſt triginta argenteis, ab vno ex fratribus ſuis, Iuda.

Zorobabel. Hieronym.

Origenes. Moyſes.

Ioſeph.

ANNOTATIO.

in Orige. verbis.

HÆC poſtrema Origenis allegoria quãuis ab eccleſiaſticis viris recepta ſit, non videtur tamen cum hiſtoria poſſe quadrare. Nam licet in vulgatis codicibus lib. Gen. cap. 37. ex quo loco deſumpta eſt hæc hiſtoria, legatur de Ioſeph. Vendiderunt eum Iſmaelitis. 30. argenteis. In Hebraica tamen veritate & alijs editionibus, Viginti legitur. Hanc lectionem ſequuntur. 70. Inquiunt enim. καὶ ἀπέδοντο αὐτὸν τοῖς ἰσμαηλίταις εἴκοσι χρυσῶν. id eſt, tradiderunt ipſum Iſmaelitis viginti aureis, ſcilicet, numis, atq; ita legit Chryſo. homil. 61. in Geneſ. In Hebræo. Vendiderunt Iſmaelitis viginti argenteis. In Chaldaicis libris. Viginti ſiclis. Ioſephus. libr. 2. Ἰουδαϊκῆς ἀρχαιολογίας. capit. 3. δόξαν οὖν τοῦτο, τοῖς ἐμπόροις ἀποδίδονται τὸν ἰώσηπον ἀνελκύσαντες ἐκ τοῦ λάκκου, μνῶν εἴκοσι. id eſt. Viginti minis. Poſtremo Hieronym. in Quęſti. in Gene. & in commenta. Matth. capi. 26. ait. Ioſeph, non vt multi putant, iuxta. 70. interpretes, Viginti aureis venditus eſt, ſed iuxta Hebraicam veritatem, viginti argenteis, neque enim pretioſior eſſe poterat ſeruus quã dominus. Atque ita habet editio Complutenſis titulo Hieronymi. Si hæc vera ſunt, mirum eſt quod dicit Ambroſ. libro de Ioſeph. cap. 3. Alibi, inquit, viginti, alibi vigintiquinq; alibi triginta aureis inuenimus emptum Ioſeph.

Quot nummis venditꝰ fuerit Ioſeph.

Eſt aliud documentum huic rei valde accommodatum, quod affert Theodoretus in commentar. Habacuc verſus finem. Typum, inquit, germanum nouorum eſſe veteraabſurdum puto, & iterum in Dialogo qui Impatibilis inſcribitur ait. Non poteſt fieri vt imago habeat quæcunque habet exemplar Archetypum. Dat exemplum optimum in commentar. Ionæ Hieronym. inquiens, omnia quæ de Iona dicuntur Chriſto non poſſunt conuenire. Denique Oecumenius ad Hebræos. 9. ait. Typus non per omnia conformis eſt veritati, ſed imagines quaſdam habet & ſimulacra. Vt Melchiſedech propter noſtram ignorantiam dicitur eſſe ſine patre, Chriſtus in inferiore natiuitate verè ſine patre, ſine matre Chriſtus ſuperna natiuitate, in qua nec initium habuit dierum. Quomodo enim haberet qui factor

Theodoret.

Melchiſedec.

ctor eſt temporum? Et ita vniuerſa quæ ha-
buiſſe dicitur Melchiſedec eo quod igno-
remus quæ circa ipſum fuerunt, hæc Chri-
ſtus in veritate habuit. Si quidem Melchiſe-
dec rex fuit pacis & Iuſtitiæ nudis duntaxat
nominibus, Chriſtus verò ipſa veritate. Hæc
ille. Sed aduerte quod Melchiſedec non fuit
ſine patre & ſine matre, cum Chriſtus ſe-
cundum diuinam naturam patrem, ſecun-
dum humanam, matrem habuerit. Sed quod
ſubito introducatur in Geneſi occurriſſe
Abrahamè cæde hoſtium reuertenti, & nec
ante nec poſtea eius nomen fuerat ſcriptum.
Alioqui vir erat Cananæus, rex Salem, cuius
pater, vt inquit Epiphanius, libr. 2. aduer-
ſus hæreſes, in hæreſi Melchiſedechianorum
vocabatur Eraclas, mater verò Aſtaoth, aut
vt alij volunt Aſteria, qui & habitabant in
agro Sabes, in vrbe Salem, Hiero. tamen Eua-
grio ſcribens ex aliorum ſententia hæc ſcribit
Tradunt Hebræi hunc Melchiſedec eſſe Sem
primum filium Noe, & eo tempore quo or-
tus eſt Abraham, habuiſſe ætatis annos tre-
centos. 90. Lege Ambr. li. 10. epiſt. epiſto. 80.

Deinde videmus multa quæ in figura di-
cuntur de aliquo non poſſe quadrare figu-
rato, & vice verſa. Vnde ne turbentur ſtu-
dioſi cum illa legerint, aduertendum ex Eu-
thymio Matth. 2. capit. Quod hæc eſt nor-
ma prophetiæ, vt multa frequenter de alijs
dicantur, & in alijs compleantur, quemadmo
dum de Symeone & Leui, Geneſ. 49. Diui-
dam eos in Iacob, & diſpergam eos in Iſrael.
Siquidem id poſteris eorum accidit. (Nam
vt Hieronym. in quæſtionibus Hebraicis, &
Nume. 18. Auguſti. de benedictionibus Patriarcharum
Ioſue. 13. & Eucherius libr. 3. ſuper Geneſ. capit. 38. di-
cunt, Leui hæreditatem propriam non acce-
pit, ſed in omnibus ſceptris paucas vrbes ad
habitandum habuit. De Symeone verò di-
citur in libr. Ioſue. capit. 19. quod proprium
funiculum non eſt conſecutus, ſed de tribu
Geneſ. 27. Iuda, quiddam accepit). Similiter addit Eu-
thymius, & illud quod dictum eſt ad Iacob.
Eſto dominus fratrum tuorum, & adorent
te filij patris tui. Non eſt in eo completum
maximè cum ipſe timeret ac tremeret, to-
tieſque ante fratrem Eſau genua flecteret, ſed
in poſteris eius impletum eſt. Hoc tamen
impletum fuit, auctore Hieronym. in quæ-
ſtionibus Hebraicis quando Idumæi ſeruie-
runt Iudæis, vt dicitur Numer. 24. &. 2. Re-
gum. 3. deinde ſubdit Euthy. hæc verba. Sic

dicendum in illo Euangelij loco. Ex Aegy-
pto vocaui filium meum, dici de reuocatio-
ne Iudæorum ex captiuitate Aegypti, & de
Chriſto, vter enim poteſt dici verius, Dei fi-
lius is, qui vitulum adorauit, & initiatus
eſt in Beelphegor, filioſque ſuos ac filias
dæmonijs ſacrificauit, an qui natura filius
eſt, æqualis in honore cum eo, qui genuit.
Ideò dicit Euangeliſta. Vt impleretur quod *Matth. 2.*
dictum eſt per prophetam. Ex Aegypto *Hoſea. 11.*
vocaui filium meum. Hæc omnia mutuo
deſumpſit Euthymius ex Chryſoſtom. ho-
mili. 8. in Matthæum. Porrò Chryſoſtom.
addit exemplum quod ab Euthy. præter-
miſſum fuit. Autumo, inquit, hunc eſſe
prophetiæ morem, vt multa ſæpè in alijs di-
cantur quidem, ſed in alijs adimpleantur.
Vt illud quod in Cham dictum eſt à Noe.
Maledictus Canaan ſeruus ſeruorum erit fra
tribus ſuis. In Gabaonitis poſteris eius im-
pletur. Quorum hiſtoria narratur Ioſue
nono capite. De hoc tamen exemplo Ga-
baonitarum aliter ſentit Auguſt. libr. 1. Quæ
ſtionum in Geneſ. quæſt. 17. inquiens. Qua-
re peccans Cham in patris offenſa, non in
ipſo ſed in filiu ſuo Canaan maledicitur. Quia
prophetatum eſt in terra Canaan eiectis Ca-
nanæis, accepturos fuiſſe regionem illam fi-
lios Iſrael, qui originem ducebant à Sem.
Atque ideo in benedictione Noë dicitur. Ha
bitet in tabernaculis Sem. Nec ab Auguſti.
diſſentiunt Eucherius lib. 2. in Gene. capit.
2. & Albinus in eiuſdem libr. Quæſtionibus.
Verum ni fallor ideo addidit Noë nomen
Canaan, vt oſtenderet non ſolum ad Cham
maledictionem illam eſſe peruenturam, ſed
ad poſteros quoque fore deriuandam. Af-
fert quoque aliud exemplum Orige. homi. 4.
Ezechielis. Beniamin, dicitur Gene. 49. lu-
pus rapax ad matutinum comedit, ad veſpe-
ram dabit eſcam. Beniamin ille nunquam
fuit lupus rapax, nec dedit eſcam, ſed is qui
natus eſt de tribu Beniamin Paulus. Benia- *Paulus lu-*
min enim prędicabatur lupus, ad matutinum *pus rapax.*
comedens, quando iuuenis fuit, & in veſpe-
ram dans eſcam, quando credens ſpiritalem
præbuit cibum à ſe conſtitutis eccleſijs. Hæc
ille. Eodem modo omnes Pſalmi Dauidi-
ci non tam de illo, quam de Chriſto ſunt in-
telligendi. & quod dicit Moyſes de Ioſue.
prophetam ſuſcitabit vobis Dominus de me
dio fratrum veſtrorum ipſum tanquã me au-
dite, de Chriſto intelligitur, cuius typum ſu-

ſtinebat Ioſue. & quæ dicuntur de cæteris prophetis ad Chriſtum & eius eccleſiam ſunt referenda. Sicut vice verſa quæ ſcripta legimus de Nabuchodonoſor, Saule, Babylonia, Aegypto, Sodoma, non tam de illis, quam de hæreticis & cæteris eccleſiæ Dei deuaſtatoribus ſunt intelligenda. & omnia quæ in Ezechiele de Oolla & Olibama dicuntur ad omnes impios poſſunt referri.

Locus Matthæ. 2. cap. expoſitus.

His prælibatis ad nonnulla pertractanda quæ doctorum animum ſolicitare poſſent calamum conuertamus, & in primis ſe offert quæſtio illa quæ nimis anxiè inter eccleſiæ proceres euentilata eſt, nempè vbi in veteri inſtrumento ſcriptum inuenitur, dictum hoc, quod dicit Matthæi. capit. 2. ſcriptum eſſe in prophetis. Quoniam Nazaræus vocabitur. Nam nunquam eorum aliquis inuenire potuit ſolutionem aliquam, quæ prudentis animo ſatisfacere poſſet. Sæpe tamen, cum auctores adeò claros de hac re ſententiam ferentes conſidero, ac ſi è ſacro oraculo eorum placita prodijſſent, ſuſpicio ac veneror, ſin vero rem ipſam, ſeclusis auctoribus, appendo aut contemplor, nil futilius excogitari poſſe comperio. Verum hucuſque nil ſolidius aut circunſpectius dici potuit, quam quod affert Hieronym. ſuper Matth. capit. 2. & Iſaiæ. 10. capit. & in lib. de optimo genere interpretandi. Ideo, inquit, Matthæus dixit ſcriptum eſſe in prophetis, ne putares fixum teſtimonium nobis euangeliſtam proferre. Nam Chriſtum Nazaræum, id eſt ſanctum ac à cœtu peccatorum ſeiunctum, vocari, nil tam crebrum ſcripturarum ſtudioſus inueniet. Quippe ad hunc veluti ſcopum omnia prophetarum vaticinia dirigebantur. Huic ſuccinit ſententiæ auctor ſecundi operis in Matthæum titulo Chryſoſtom. homil. 2. & bona ſcriptorum pars. illorum adhæret ſententiæ. Dat aliam nodi ſolutionem idem Hieronym. ait enim deſumptum eſſe teſtimonium ex illo dicto Iſaiæ. Egredietur virga de radice Iſai, & flos de radice eius aſcendet. vbi legimus flos Hebraicè legitur Nezer, à quo nomine Nazaræus deriuatur. Sed in priori ſolutione videtur ſignificare nomen Nazaræus ſcriptum eſſe cum Zain, in ſecundo cum çaddic. vnde videtur à ſe diſſentiri. Chryſoſtom. hom. 9. in Matth. tamen & Theophylacto & Orige. videtur, vel quod citet Matthæus apocrypha, aut citet volumina illa, quæ iniuria temporum non extant. Sed nunquam ego credam, ſacros ſcriptores fidei arcana, ſcripturæ nothæ teſtimonio confirmaſſe. Nuper tamen orta eſt alia opinio, quæ affirmat tria prophetarum genera inter Iſraelitas fuiſſe. Primum genus illorũ prophetarum fuit, quos vocat priores. vt Dauid, Salomon, Ioſue, id eſt, omnes qui præceſſerunt. 12. tribuum diuiſionem. Secundum genus illorum eſt prophetarum quos vocant poſteriores, vt ſunt quatuor maiores, & 12. minores. Tertium genus illorum, qui prophetias prophetarum primi & ſecundi generis optime nouerant, vt qui illis vſi præceptoribus, abſtruſa omnia quæ in ipſorum voluminibus continebantur, didicerant. Sed hi nullam prophetiam literis mandarunt & de hoc tertio genere Matth. intelligunt. Sententia Hiero. quæ eadem tamen eſt cum hac vltima, mihi aliquando ſummopere placuerat. Sed nunc re altius cogitata, aliter dicendum eſſe videtur. Porrò nulli dubiũ eſt quin illa verba in libro Iudicum, ca. 13. de Samſone dicta inueniantur. Suſtinent enim omnes ſancti in aliqua re Chriſti typum, vt parũ antè explicauimus.

Samſõ figura Chriſti.

Verba libri Iudicum ſic habent. Ne aliquo veſcaris immundo, erit enim puer Nazaræus Dei, ab infantia ſua, & ex vtero matris ſuæ, vſque ad diem mortis ſuæ, & ipſe incipiet liberare Iſrael à manibus Philiſtinorum. Porrò dices, Matth. vocat Chriſtum Nazarenum, quia habitauit Nazareth. in lib. Iudicum Nazaræus appellatur, id eſt ſemotus aut ſeparatus, ſcilicet, à conſortio peccatorum. Nos arbitramur, quod ſanctorum virorum patria ſolet eſſet ſancta, ſicut iniquorum iniqua & ſcelerata. Sic dicitur. Ecce Iſraelita in quo dolus non eſt. & Paulus habet municipiatum in cæleſti Ieruſalem. De iniquis dicitur. Semen Canaam & non Iuda, & pater tuus Amorrhæus, mater tua Cheтça, vt docet Orige. hom. 2. in Ieremiam. ad hunc modum ſancto ſanctorum tribuitur patria Nazareth. Poſtremò oportet reſerare quomodo euangeliſtæ verba ſint conſona veritati. Nam dicitur, ſcriptum eſt in prophetis, & liber Iudicum aut non eſt propheta, aut ſaltem non eſt prophetæ. Hebræis & Hieronym. volumen illud prophetis annumeratur. Inquit enim Hieronym. in prologo Galeato. Secundum prophetarum ordinẽ faciunt, nempe Hebræi, & incipiunt à Ioſue filio Nun, deinde ſubtexunt Iudicum librũ.

Patria ſanctorum.

Propheta.

& ſi Hieron. fides derogatur, adhibeatur ſaltē domino dicenti. Scriptum eſt in lege, Pſalmis & prophetis de me, & Lex & prophetæ vſq; ad Iohannem. Igitur quod non eſt lex aut Pſalmi prophetia eſt, per Pſalmos intelligo Hagiographa omnia. Annotandum eſt præterea iuxta Hebræorum documentum, numerum pluralem pro vno ex pluribus ſolere accipi, vt ait Rabi David Ionæ. 1. vt Iudicum. 12. Sepultus eſt in vrbibus Galaad, id eſt, in vna vrbium, & in Pſalm. quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, & aſtiterunt reges terræ, ideſt, Herodes vnus ex regibus terræ, & principes cōuenerunt in vnum, id eſt vnus ex principibus terræ, nempè Pilatus ac ſic exponit Petrus in Acti. & Ambroſ. Luc. 23. ca. & Tertullia. in lib. de reſurrectione carnis, & Origen. tract. 26. in Matth. Item ad Hebræ. ſecti ſunt, Iſaias ſolus, circuierunt in melotis, Elias, leonum molas obſtruxerunt, Daniel. Præterea euangeliſtæ aiunt. Latrones improperabant ei, cum Lucas capit. 23. ab vno tantum dicat conuitijs fuiſſe petitum, & Mat. 26. effudit alabaſtrum vnguenti ſuper caput ipſius recumbentis. Videntes autem diſcipuli indignati ſunt dicentes ad quid perditio hæc, ideſt, vnus indignatus eſt nempe Iudas, vt dicitur Ioha. 12. Dixit vnus ex diſcipulis eius Iudas Iſchariotes, quare hoc vnguentum non venijt trecentis denarijs, & apud Ionam. Deſcendit ad latera nauis, & Zachariæ. 9. ſedens ſuper pullum filium aſinarum, ideſt, vnius aſinæ, & Gen. 19. Cum ſubuerteret dominus vrbes in quibus habitauit, & 1. Regū. 28. In duabus generibus. Et fuit vir quidam de Ramathaim Sophim, id eſt, ex altera Ramoth non Galaad ſed Sophim, & Geneſ. 28. Tulit Iacob de lapidibus, ideſt, lapidem vnū. nam poſt modicum ſubiungit. Et ſurrexit Iacob manè, & tulit lapidem quem poſuerat ſub capite, & ſtatuit eum in titulum. Et quod vehementius vrget, id quod ait Iohann. cap. 16. ſcriptum eſſe in prophetis, erunt omnes docibiles Dei ſumptum eſt ex. 54. cap. Iſaiæ. Denique Actuum. 13. dicitur. Videte ne ſuperueniat vobis, quod ſcriptum eſt in prophetis. Videte contemptores & admiramini & diſperdimini, quia opus operor ego in diebus veſtris, quod non credetis cum enarrabitur, & tamen deprōptum eſt teſtimonium ex Habacuc prophetia. Conſtat igitur ex his euangeliſtam hanc phraſim ſecutum, ſcriptum eſſe in prophetis dicendo, pro in vno ex libris prophetarum priorum, nempe in libro Iudicum. Hac loquendi forma vulgo vtimur, cum dicimus, aiunt poetæ & intelligo certum poetam. V. G. Virgilium aut Horatium, aiunt philoſophi & intelligo, Socratem aut Platonem aut alium huiuſce notæ auctorem. Nec ſcriptores ſancti ab hac phraſi abhorrent, ſic Theophyl. Iohann. 6. cap. ait Scriptum eſt in prophetis reliqui domum meam, & tamen illa verba ſunt ex. 12. cap. Ieremiæ. Sed de hac quæſtione hæc dixiſſe ſit ſatis.

Numerus pluralis pro vno.

Matth, 27.

Eſt quæſtio alia quæ non minus habet difficultatis quam illa quæ modo à nobis eſt explicata. Nam Matth. c. 2. citat periodum hāc ex Michæa. Et tu Bethlehem terra Iudæ, nequaquam minima es in principibus Iuda, ex te enim exiet dux qui regat populum meum Iſrael. Cæterum ſi prophetam relegeris, cōtrarijs omnino verbis citatum teſtimonium inuenies, his nempe. Et tu Bethlehem Ephratha paruulus es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſrael.

Locus Matthe. 2. expoſitus.

Michea. 5.

Horum locorum conciliatio adeo ardua viſa eſt Hiero. vt lapſum linguæ in euangeliſtis admittere non admodum repugnaret. Aut ſaltem ita euangeliſtam protuliſſe, vt oſcitantiam ſcribarum & negligentiam argueret in citandis & euoluendis ſcripturis. Euthy. Mat. 2. ſic ſoluit Bethlehem vilis appares ad aſpectum, quantum animo concipitur non es minima inter vrbes Iudæ. Nam ob ortū ſaluatoris magni nominis fuit, quotidie enim locū in quo Chriſtus natus eſt, accedunt ex toto orbe viſuri. Hoc eſt quod dicit Galenus in admoni. ad artes, διὰ τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐν ταῖς τέχναις καὶ τὰς πατρίδας μνημονεύουσι, τίς γὰρ ἂν Σταγειρῶν λόγος εἶναι εἰ μὴ δι' Ἀριστοτέλην; τίς δ' ἂν Σολέων εἰ μὴ δι' Ἄρατον. ideſt, optimi viri honori ſunt patriæ, nam quis Stagiram nouit niſi ob Ariſtotelem. Theophy. eadem pene ſcribit & deſumpta ſunt hæc omnia ex Chryſ. Nos tamen huiuſmodi expoſitionibus omiſſis, pulchre ab euangeliſta credimus prophetæ verba eſſe explicata. Si modo prophetæ verba in vulgata editione intelligantur in eo ſenſu quem habent in editione. 70. quorum hæc ſunt verba καὶ σὺ Βηθλεὲμ οἶκος Ἐφραθᾶ, ὀλιγοστὸς εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδα. ἐκ σοῦ, μοι ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα τοῦ Ἰσραήλ. ideſt, & tu Bethlehem domus Ephrata, parum eſt vt ſis inter myriadas Iuda, ex te mihi prodituros eſt, quem principem conſtituturus

Hieronym.

Euthy.

Galenus.

Theophyr.

Chryſoſto.

Vulgata & tu Bethlehē terra Iuda nequaquam mini ma es in principibus Iuda.

turus ſum in Iſrael. Nam phraſis eſt Hebrai-
ca,quæ præcipit,nomen maſculinum aut fœ
mininum per genus neutrum interdum tranſ
ferri,cum genus neutrum Hebræi non agnoſ
cant,vt in Gen.non eſt bonum hominem eſſe
ſolum,dicunt ipſi,non bonus,& parum infra
ipſum eſt nomen eius,& in Euangélio. Bonũ
eſt nos hic eſſe,& Iſaiæ.27. Quam quæq; mẽ
ſurã miſerit,pro quam quiſq; . Hoc eſt quod
ait Hiero.in calce.7.cap.commenta.in Eccle-
ſiaſten. Quod nos ſolemus abſolute & neu-
traliter dicere,ſcilicet,hoc quæſiui,illud volui
inuenire.Hebræi fœmineo genere aut maſcu
lino pronunciant,ſicut in Pſalmo. Vnam pe
tij à domino & hanc requiram , pro eo quod
eſt vnum,& in Eccleſiaſte. Hoc inueni inquit
Eccleſiaſtes,vnam ad vnam,ideſt, hoc reperi
cuncta diligenter euentilans quod paulatim
peccando,& ad vnum delictum aliud appo-
nendo,grandem ſummam nobis inueniamus
peccatorum.Hæc ille.Nunc ſimiliter nomen
Paruulus in Michæa per genus neutrum trãſ
ferendum,ad hunc modum,& tibi , vel & tu,
Bethlehem Ephratha , parum eſſet eſſe inter
millia Iuda,ex te mihi exiet,vt ſit dominator
in Iſrael,ad hunc ſenſum . O Bethlehem quæ
adeò frugifera es,vt ab agrorum vbertate no
men Ephratha traxiſſe videaris , tantum tibi
glorię accreſcit,propter Chriſtum alumnum
tuum,vt poſthac non cum vicis , & vrbibus
ignobilibus Iudæ conferenda ſis , ſed eximijs
anteferenda.Hũc ſenſum ſatis dilucide.70.&
euangeliſta explicarunt.Nam quod dixit euã
geliſta. Nequaquam minima es in principi-
bus Iuda,id dixit propheta,parum eſſet,ſcili-
cet,eſſe vel annumerari inter principes Iuda,
idem namq; eſt dicere.Nequaquam inter ſcri
ptores minimus eſt , & præclarus eſt auctor.
Additur Iudæ,ad diſtinctionem alterius Be-
thlehem Galilææ,in Zabulon,vt in Ioſue.19
dicitur.

Cur euangeliſta & apoſtoli crebro vtãtur teſtimonijs vet. inſtrumẽti.

Porro antequam vlterius progrediamur
oportet explicare quas ob cauſas prophe-
tæ & Apoſtoli tam crebris vtantur teſtimo-
nijs veteris inſtrumenti. Primam cauſam af-
fert Origen. libr.3. commenta. epiſtolæ ad
Roma.In omnibus,inquit, pene locis apoſto
li & Euangeliſtarum,certum eſt,ſenſum illo-
rum,ex legis & prophetarum manare the-
ſauris. Hæc ille. Vnde vera intelligentia no-
ui inſtrumenti, ex veteris pendet intelligen-
tia, & vice verſa. Quapropter qui alterius
caret intelligentia , vtrumque ignoret neceſ-
ſe eſt. Nec ſolum intelligentia ſcripturarum,
ſed etiam multæ eccleſiaſticæ traditiones ex
illis originem ducunt. Atq; ideo quod Hie-
ronym.in epiſtola ad Euagrium ait de veteri
inſtrumento,nos etiam de nouo ſcriptum eſ-
ſe intelligamus.Traditiones,inquit,apoſtoli-
cæ ſunt ſumptæ ex veteri teſtamento. Exem
pla affert Maximus ho.vlt.æſtiuali. Itẽ Iſaiæ
65.Hieron. ait Apoſtoli & euangeliſtæ ſem-
per aduentum domini veteris teſtamenti cu-
piunt teſtimonijs roborare. Ideo dicunt. Vt
adimpleretur quod dictum eſt à domino per
prophetam.

Secundam affert cauſam idem Orige . lib.
3.comment.epiſtolæ ad Roma.Moris eſt,in-
quit, apoſtolorum præcipue Pauli de ſcrip-
turis ſanctis velle firmare quod dixerint , vt
doctoribus eccleſiæ præbeant exemplum,
vt ea quæ loquuntur ad populum , non pro-
prijs præſumpta ſententijs,ſed diuinis muni-
ta teſtimonijs proferant , vt vbique videre
licet in nouo inſtrumento . Si tanti viri au-
ctoritatem dictorum ſuorum ſufficere non
poſſe crediderunt,niſi doceant in lege & pro
phetis ſcripta eſſe quæ dicunt, quanto magis
hoc nos obſeruare debemus , vt non noſtras
cum docemus , ſed ſancti ſpiritus ſententias
proferamus?

Tertiam tradit cauſam idem Orige.homi.
31.in Lucam . Quomodo, inquit , diabolus
per occaſionem temporum de ſcripturis lo-
quitur , ſic è contrario apoſtoli , pro vtilitate
eorum qui audiunt non ſolum de ſcripturis,
ſed etiam de ſecularibus libris aſſumunt te-
ſtimonium . Vnde apoſtolus citat ad Titum
carmen Epimenidis ſiue Callimachi.Creten-
ſes ſemper mendaces , & rurſum carmen
Arati.Ipſius enim genus ſumus. Necnon &
de comico . Corrumpunt bonos mores col-
loquia praua. Verum diabolus loquitur vt
me decipiat.Sancti vt ea quæ foris ſunt ſancti
ficent. Hæc ille. Quorum conſuetudinem ſi
volumus imitari & ſequi,non tam de nume-
ro,quam de pondere teſtimonium debemus
laborare,ne iuxta prouer.dicam⁹, quid opor-
tet,ſed in alieno loco . Hoc eſt quod ait Hie-
ron.contra Luciferianos.In citationibus ſcri-
pturæ non teſtimoniorum numerus , ſed au-
ctoritas valet,& in comment.Danielis.c. 11.
ait non ex omnibus ſcripturarum locis Chri
ſti probandus aduentus , nec Antichriſti fi-
ctiones , & Auguſt . contra epiſt . Petiliani
Donatiſtæ de vnitate eccleſiæ.cap.19.Aper-
tis,in-

tis, inquit, ſacrarum literarum teſtimonijs probandum eſt quod credi volumus, & aduerſus eccleſiæ hoſtes illis vtendum. Audiui ego cõcionatorem quendam probantem triadis myſterium ex Zacharia dicente ter. Ooo fugite de terra Aquilonis, cum apud Hebræos bis tantum dicatur, Væ Væ. alius teſtimonio Ieremiæ vſus eſt. A A A. domine Deus neſcio loqui. Cum Hebraice ſignificet. Heu domine Deus neſcio loqui. Alij probant hominem ad imaginem Dei eſſe factum, ex Pſal. 38. in imagine tranſit homo, cum ſenſus germanus ſit, veluti vmbra vel mẽtis ſimulacrũ vita hominis euaneſcit. Pręterea quis ferat cõcionatorem de Chriſti incarnatione differentem, hoc inniti teſtimonio Pſal. Audite hæc omnes gentes ſimul in vnum diues & pauper idest. Rem miram vobis retexturus ſum. Diues, ideſt, Deus cum paupere, ſcilicet, homine ſimul in vna hypoſtaſi ſunt copulati & coniũcti. Alius cũ multorum etiam doctorum admiratione ſic expoſuit hunc locum, omnes declinauerunt, Deus, inquit, verbum eſt, iuxta illud. In principio erat verbum, ſi verbum eſt, debet coniugari per modos & tempora, nos tamen declinamus eum per caſus, acſi eſſet nomẽ. Aliqui per genitiuum quiad opes alienas animum appulerunt, alij per cæteros caſus. At ſi hos illorum arcanos ſenſus reprehẽdimus, & eorum craſſam inſcitiam inculamus nequeunt æquo animo ferre, ſed nos grammaticos appellant, quum nil ſublime de arcanis ſenſibus percipiamus.

S. Thom. 1. par. q. 93. art. 4.

Quãdo vtũtur apoſtoli aliquo teſtimonio veterũ librorũ hoc tẽperamento vti ſolent, vt aut clare & diſtincte teſtis nomen afferãt, aut nomen nonnunquam ſupprimant & contegãt. Sed cur hoc faciant docet Theophy. ad Hebræos. 2. c. Nonnunquam, inquit, in citatione non explicatur nomen auctoris ſacri, vt qui diſputetur cum ſcripturarum gnaris, vt ad Hebræos. 2. teſtatus eſt in quodam loco quis dicens. Quid eſt homo quod memor es eius, & deſumpſit ex Chryſo. ho. 4. ibidẽ. Hoc conſilio arbitror dixiſſe dominum in euangelio, ite in ciuitatem ad quendam, & dicite ei, magiſter dicit, tẽpus meum prope eſt apud te facio, ideſt, faciam paſcha. & Dan. 8. Dixit Angelus cuidam loquenti. Poteris ex hoc elicere, Matthæũ, & Paulum, ad Hebræos præcipuè, vſos fuiſſe hoc citationis genere, quia cũ Hebræis loquebantur, in lege & prophetis exercitatiſsimis & doctiſsimis.

Præterea mos ſcripturarum eſt, ſub vnius nomine duo vel plura teſtimonia velle contexere. Hoc ſignificans Hieron. Malachiæ. 1. ait. Duo pariter teſtimonia apoſtolus ad Roma 9. de Geneſi & Malachia coniungit. Sed & Rebecca ex vno (concubitum habẽs) Iſaac patris noſtri. Nam cum nondum nati eſſent, aut aliquid egiſſent boni aut mali, vt ſecundam electionem propoſitũ Dei maneret, nõ ex operibus, ſed ex vocante dictũ eſt ei, quia maior ſeruiet minori ſicut ſcriptum eſt. Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Quod dicit apoſtolus, ſicut ſcriptum eſt, ad Geneſeos librum & prophetam Malachiam refertur. Et in commenta. Matthæ. capi. 3. exponens hunc locum. Hic eſt, qui dictus eſt per Iſaiam prophetam dicentem. Vox clamantis, &c. ait. Porphyrius iſtum locum Matthæi, Marci euangeliſtæ principio comparat in quo ſcriptum eſt. Initium euangelij Ieſu Chriſti filij Dei, ſicut ſcriptum eſt in Iſaia propheta. Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuã. Vox clamantis in deſerto, parate viam domini, &c. Cum teſtimonium de Malachia Iſaiaque contextum ſit, quærit Porphyrius quomodo vult euangeliſta ab vno Iſaia exẽplum putemus aſſumptum. Nos nomen Iſaiæ putamus additum ſcriptorum vitio, quod in alijs locis probare poſſumus, aut certe diuerſis teſtimonijs ſcripturarum vnum corpus effectum eſt. Lege Pſalmum. 13. & hoc idem reperies. Hæc ille, & in actibus apoſtolorum. cap. 1. dicitur. Sicut ſcriptum eſt in libro pſalmorum, fiat commoratio eius deſerta & non ſit qui habitet in ea, & epiſcopatum eius accipiat alter. Primum teſtimonium eſt, ex Pſalm. 68. Secundum ex Pſalm. 108. De hac re hæc tradit Hieronym. in procemio libr. 16. commenta. in Iſaiam. Aliquando, inquit, ex diuerſis teſtimonijs ſcripturarum vnum corpus efficitur, vt in principio euangelij Marci. Initium Euangelij Ieſu Chriſti filij Dei ſicut ſcriptum eſt in Iſaia propheta. Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam. Vox clamantis in deſerto parate viam domini rectas facite ſemitas eius. Eſt cõtextum teſtimonium ex Iſaia Malachiaq;. Et Paulus ad Roma. ſcribens, cum citaſſet Pſalmi. 13. locum. Inquiens. Cauſati ſumus omnes Iudæos & Græcos eſſe ſub peccato. ſicut ſcriptum eſt. Non eſt iuſtus quiſquam,

Gene. 25. Malach. 1. Mala. 3. Iſaie. 40. Rom. 3.

non eſt

non eſt intelligens,non eſt requirens Deum. omnes declinauerunt, ſimul & inutiles facti ſunt,non eſt qui faciat bonum non eſt vſque
Pſalm. 5. ad vnum. Et addit. 8. verſus qui in Hebraico
Pſal. 139. nonhabentur.Sepulchrum patens eſt guttur
Pſalm. 9. eorum,linguis ſuis doloſe agebant. Venenũ
Iſaie. 59. et aſpidum ſub labijs eorum.Quorum os male-
Prouerbi. 1 dictione ac amaritudine plenum eſt. Veloces
Pſalm. 35. pedes eorum ad effundendum ſanguinem, contritio & infœlicitas in vijs eorum, & viã pacis non cognouerunt. Non eſt timor Dei ante oculos eorum. Sed duo priui verſus. 5. Pſalmi ſunt.Illud autem quod ſequitur. Venenum aſpidum ſub labijs eorum. 139. Pſalmi eſt.Rurſumque quod dicitur.Quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt de Pſalm.9. ſumptum eſt. Tres verſiculi qui ſequuntur in Iſaia propheta reperi. Vltimus autẽ verſus in.35.Pſalmi principio eſt. Deniq; ait Paul.ad Rom.11.Cæteri excæcati ſunt ſicut ſcriptum eſt. dedit illis ſpiritum compunctionis,oculos vt non videant. Prior pars ex cap. 6. poſterior ex. 29. Iſaiæ deſumpta eſt.

Annotatio.

HOc teſtimonio Pauli vtuntur, apud nos nonnulli, in publicis prælectionibus, vt ſtudioſorum animos alliciant ad credendum libros Hebræorum eſſe corruptos & mutilos & à Paulo emendatos, qui ea addidit quæ à Iudæis ex Pſal. 13. deleta & ſubtracta ſunt. Cum conſtet ex loco Hiero.iam à nobis citato teſtimonium illud è multis eſſe coagmentatum & coaceruatum fragmentis. Atque ita dicit Orige.lib.3. epiſt. ad Roma. nec ab illo diſsident Theophy.& Oecume. eodem in loco. Porro Chryſoſto. & Euthym. in enarratione illius Pſalm. 13. omnino de illis. 8. verſibus ſubticent, quia in. 70. libris deſiderantur.

Deinde eſt non modica concertatio inter Græcos & Latinos, vtra ſit probatior & re-
Locus Marci expoſitus ctior lectio,(apud Marcum. c.1.) Latinorumne,qui legunt,ſicut ſcriptum eſt in Iſaia propheta,an Græcorum qui magis hanc probãt, ſcriptum eſt in prophetis.Nam ſi Græcorum ſequamur codices,omnia ſunt plana & aperta. Si verò Latinis adhæreamus,videtur euãgeliſta alieno auctori tribuiſſe teſtimonium, nempe quod eſt Malachiæ Iſaiæ. Verũ ego non dubito quin veriſsima lectio ſit quam Latini ſequuntur.Quam etiam Orige.probat lib.2.contra Celſum Circa principium.& Vi-
ctorinus in Apocalypſi.& Chryſ. in Mar. & *Varia lectio apud Marcum.*
Hiero.in loco modo citato. & in comment. Malachiæ verſus finem. & in lib.de opti. genere interpretandi.Et Epiphanius.lib.2.contra negantes euangelium Iohannis.& iterum Orige.in comment. epiſto ad Rom. capit.1. Imo ex hoc loco Porphyrius vult arguere, ignorantiæ,euãgeliſtam,quod teſtimonium Malachiæ tribuerit Iſaiæ, vt ex loco quem modo citauimus ex Hiero. ſuper Matth.patuit. Igitur ſi hæc eſt probata lectio, oportet eam difficultatem quam præſe fert,emollire. & quidem omnia quæ hucuſque à nobis ex Hiero.allata ſunt, non videntur penitus nodum diſſoluere. Pro illius tamen diſſolutio-
ne notandum eſt, quod in re quæ inſignior *De hoc lib. 4.Reg.5.*
eſt,ſolet ſcriptura intelligere rem minus nobilem & inſignem.vt Gene.8.Recordatus eſt Dominus Noë & cunctorum animantium. In Noë intelligit filios eius cum vxoribus.&. 34.legimus Symeonem & Leuim Sychimitas interfeciſſe,cum multam aliã familiarium & fratrum ſecum turbam adduxerint.& Ezechiel.6.Hæc dicit Dominus montibus & collibus rupibus,& vallibus.& ſubdit. Diſperdã excelſa veſtra.omnitens colles.& Ruth. 4.dicitur quod.12.tribus à Rachel & Lia deſcenderint.& omittuntur ancillæ à quibus etiam originem ducũt.Atque ita cum inter prophetas tam maiores quam minores, facile princeps ſit Iſaias, qui non tam propheta quàm euangeliſta, dicendus eſt, merito Malachiæ nomine omiſſo, Iſaiæ nomen prælatum eſt.

Aduerte in citationibus, fere ſemper euangeliſtas & apoſtolos ſenſum tantummodo prophetarum decerpſiſſe, nil curantes de ſyllabis & verbis.Hoc eſt quod ait Hiero. Iſaiæ. 7.In multis teſtimonijs quæ euangeliſtæ vel apoſtoli de libris veteribus aſſumpſerunt, curioſius attendendum eſt, non eos verborum ordinem ſecutos eſſe, ſed ſenſum, Vnde afferens Matth.illud Iſaiæ. Ecce virgo concipiet & pariet filium & vocabis nomen eius Himanuel.pro concipiet.Matth.poſuit,in vtero habebit, & pro vocabis, vocabunt. Et Euthy. Matth.3. vniuerſaliter,inquit, ſcire oportet, euangeliſtas interdum quidem integre dictorum mentionem facere, aliquando verborũ quidem ſenſum integrum ſeruare, quaſdam vero dictiones mutare,quando id in nullo ſermonem poteſt corrumpere, vt apud Matth. cum citatur illud Iſaiæ. Terra Zabulon &

terra

Matth. 2. terra Nephtalim iuxta viam maris trans Ior
Iſaia. 9. danem Galilæa gentium populus qui degebat in tenebris vidit lucem magnam. &c. Et cum idem documentum ſtatuiſſet Hierony. Amos 5. addit hoc exemplum. Stephanus primus martyr euãgelij dignus nomine ſuo, in apoſtolorum narrat hiſtoria. Suſcepiſtis tabernaculum Moloch, & ſidus Dei veſtri Rempham (id eſt, ſtellam quam pro Deo colitis) figuras quas feciſtis adorare eas, & trãſferam vos trans Babylonem (id eſt, portabitis deos veſtros & ſimulacra quando detruſero vos in Babylonem.) Propheta tamen dicit trans Damaſcum. Magis ergo intelligentiam quam verbũ poſuit Diuus Lucas, quia trans Damaſcum ducti ſunt in Babylonem ſiue trans Babylonem. Item ad Ephe. capi. 5. ait, Frequenter annotauimus Apoſtolos & euangeliſtas, non eiſdem verbis vſos eſſe, teſtamenti veteris exemplis, quibus proprijs voluminibus continentur. Vnde Paulus ad Epheſi. ait, Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & erunt duo in carne vna. Siquidem teſtimoniũ iſtud ita in Gene. ſcriptum eſt. Propter hoc relinquet homo patrem ſuum, & matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna. Apoſtolus pro eo quod ibi habetur, ἕνεκεν τούτου propter hoc, poſuit ἀντὶ τούτου. quod Latinè alijs verbis dici non poteſt. Deinde pro patre ſuo, & matre ſua, pronomina abſtulit, & quod in medio dicitur, & adhærebit vxori ſuæ, penitus prætermiſit, & tantum quod ſequebatur hoc dictum, ſuperioribus copulauit, & poſuit, & erunt duo in carne vna. Hoc idcirco obſeruamus, vt etiam in cæteris locis ſicubi teſtimonia, quaſi de prophetis & veteri teſtamento ab Apoſtolis vſurpata ſunt, & in noſtris codicibus non habentur, nequaquam ſtatim ad apocryphorum ineptias & delyramenta curramus, ſed ſciamus ſcripta quidem eſſe in veteri teſtamento, ſed non ita ab apoſtolis edita, & ſenſum magis vſurpatum, nec facilè niſi à ſtudioſis poſſe vbi ſcripta ſunt inueniri. Præterea in lib. de opti. genere interpretandi, ait, Apoſtoli & euangeliſtæ in interpretatione veterum ſcripturarum ſenſum quæſierunt non verba, nec magnopere de ordine ſermonibuſque curarũt, dum intellectui res pateret. Leginius in Marco. Tabithacumi, & ſtatim ſubiunctum eſt
Locus Mat. cap 27. quod interpretatur. Puella tibi dico ſurge. addit euangeliſta de ſuo. tibi & dico. Rurſum in Matth. redditis à proditore Iuda tri- *Matth. 27*
ginta argenteis, & empto ex eis agro figuli, ſcribitur. Tunc impletum eſt, quod ſcriptum eſt per Ieremiam dicentem, & acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, ſcilicet, à ſacerdotibus, quod appretiauerũt à filijs Iſrael, id eſt appretiatum emerunt ab *Locus Zachariæ tributus Ieremiæ.* vno ex filijs Iſrael, nempe Iuda, & dederunt eos in agrum figuli, ſicut conſtituit mihi dominus. Hoc in Ieremia penitus non inuenitur, ſed in Zacharia, capit. 11. multo alijs verbis. Vulgata quippè editio ita habet. Et dicam ad eos ſi bonum eſt coram vobis, date mercedem mihi aut renuite, & appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Dixitq́ue dominus ad me, pone illos in conflatorium, & conſidera ſi probatum ſit, ſicut probatus ſum ab eis, & tuli triginta argenteos, & miſi illos in domo domini in conflatorium. Quantum diſtet ab euãgeliſtæ teſtimonio. 70. tranſlatio perſpicuũ eſt. Sed in Hebræo cum ſenſus idem ſit, verba præpoſtera ſunt & pene diuerſa. Et dixi, inquit, ad eos, ſi bonum eſt in oculis veſtris, afferte mercedem meam, etſi non, quieſcite, & appenderunt mercedem meam triginta argenteos, & dixit Dominus ad me, proijce illud ad ſtatuarium, id eſt, ad pedes theſaurarij, hoc eſt ſacerdotum. Decorum pretium (ironicè) quod appretiatus ſum ab eis, & tuli triginta argenteos, & proieci eos in domo domini ad ſtatuarium. De hoc exemplo Zachariæ, iterum Hierony. Matth. 27. hęc ſcribit. Non inuenitur hoc teſtimonium in Ieremia, in Zacharia verò, quædam ſimilitudo fertur, & quanquam ſenſus non multum diſcrepet, tamen ordo & verba diuerſa ſunt. Legi nuper in quodam Hebraico volumine, quod Nazarenæ ſectæ mihi Hebræus obtulit, Ieremiæ apocryphum, in quo ad verbum hæc ſcripta reperi. Sed tamen mihi videtur magis de Zacharia ſumptum teſtimonium, euangeliſtarum & apoſtolorum more vulgato, qui verborum ordine prætermiſſo ſenſus tantum de veteri teſtamento proferunt in exemplum. Ita dicit Pſalm. 77. Et Euſebius libr. 10. demonſtra. euange. capit. 4 Euthymio ſuper Matth. non diſplicet ex apocryphis Ieremiæ eſſe deſumptum hoc teſtimonium. Sed ego nunquã credam, quòd euangeliſtæ voluerint confirmare dogmata noſtræ fidei ex deliramentis apocryphorum. Forte librarius cum legiſſet apud

Ieremiam cap. 32. de illa emptione agri, mutauit nomen Zachariæ, & inſeruit nomen Ieremiæ. Vnde Orige. tracta. 35. ait, non inuenitur in Ierem. ſuſpicor errorem eſſe ſcripturæ, aut inueniri in ſecreta ſcriptura Ieremiæ. Augu. lib. 3. de conſenſu euangeliſtarum capit. 7. ait, ſi quis mouetur quòd hoc teſtimonium non inuenitur in Ierem. & ideo putat fidei euangeliſtæ aliquid derogandum. Primo nouerit nõ omnes codices habere, quòd per Iere. dictum ſit, ſed tantum per prophetam. & intellige Zachariam. Sed plures codices habent Ieremiæ nomen, licet in eo non inueniatur. Quia actum eſt hoc ſecretiore cõſilio prouidentiæ Dei, qua mentes Euangeliſtarum ſunt gubernatæ. Potuit enim fieri, vt animo Matth. euangelium conſcribẽtis, pro Zacharia Iere. occurrit. Quod tamen emendaret ab alijs admonitus, niſi recogitaret apud ſe qui ſpiritu ſancto regebatur non fruſtra occurriſſe aliud nomẽ pro alio. Quæ primo loco ait Augu. mihi videntur eſſe veriſſima, quę verò ſecundo, omnino non placent.

Quod euangeliſtæ vtantur nonnũquam teſtimonijs quæ non omnino inſtituto præſentis negotij quadrare videntur, ego minimè auſim aſſirmare. ſed Hierony. ni fallor videtur velle aſtruere hanc ſententiam. Attamen aſſeramus in medium illius verba, ſi modo aliquam vtilitatem ex illis poſſumus decerpere. Is enim in comment. Ioelis ca. 2. ait. Aliqui aſſerunt apoſtolicæ eſſe conſuetudinis, iuxta illud quod de ſancto viro ſcriptum eſt. Diſpenſauit ſermones ſuos in iudicio. Vt
Pſal. 111. quicquid audientibus vtile eſſe cerneret, & non repugnaret præſentibus, de alterius temporis teſtimonijs roboraret. Non quod abuterentur audientium ſimplicitate, & imperitia, vt impius calumniatur Porphyrius, ſed
2. Timo. 4. iuxta Apoſtolum Paulum, prædicarent importune & opportune. Vt quod Petrus ait. Non vt vos exiſtimatis ebrij ſunt hi. cum ſit hora diei tertia, ſed hoc eſt quod dictum eſt per prophetã Ioel. Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem. Probat ibi Hierony. hæc non poſſe cohærere cum ſuperioribus. Sed ego putò ſtare poſſe cum ſuperioribus. Si hoc quod dicitur poſt hæc effundã de ſpiritu meo referatur ad id quod dixit. Lætamini in Deo veſtro qui dedit vobis doctorem iuſtitiæ. & in Apolo. pro lib. contra Iouinia. loquens de Paulo ait. Calumniemur ergo illum, & dicamus ei. Teſtimonia quibus contra Iudæos & cæteras hæreſes vſus eſt aliter in ſuis locis, aliter in tuis epiſtolis ſonant. Vi *Pſal. 21.*
demus exempla raptiua, ſeruierunt tibi ad victoriam, quæ ſuis in voluminibus non dimicant. Porro quanuis Hierony. documentum videatur ex aliorum ſententia adductũ, tamen nec hic, nec alibi improbauit. Nam ſæpè inculcat dominus aut Apoſtoli abuſi ſunt hoc teſtimonio. V. g. Iſaiæ 56. cum exponit hunc locum. Domus mea domus orationis vocabitur. Item Paulus prædicans in *Act. 17.*
Areopago ait. Viri Athenienſes per omnia quaſi ſuperſtitioſiores vos video, præteriens enim & videns ſimulacra veſtra inueni aram *Ara ignoti*
in qua inſcriptum erat. Ignoto deo. Cum ta- *dei.*
men iuxta Pauſaniã in Atticis & Hierony. de opti. genere interpreta. inſcriptio hæc eſſet. Ara ignotorum deorum Aſiæ, Africæ & Europæ. Hanc aram inſtituerunt erigere Athenienſes, ne aliquis Deus gentium, à memoria illorum ſemotus, queri iure poſſet de populo illo, illius nomen ab eis fuiſſe neglectum. Ecce quomodo, vt videri poteſt alicui, Paulus importune fortuitam inſcriptionem traxit in fidei noſtræ argumentum. Sed reuera inſcriptum erat. Ignoto Deo: vt conſtat ex epiſtola Martialis ad Burdegalenſes capit. 3. & ex Luciano in dialogo qui inſcribitur Philopates.

In viris doctiſſimis lapſum memoriæ eſſe *Lapſus me-*
admittendum, multa exempla documento *moriæ an*
nobis eſſe poſſunt. Ariſtote. 2. Ethicorum, *admitten-*
ait. Qui medium aſſequi vult, primo recedat *dus in ſcri-*
à magis contrario, vt Calypſo monebat. Sic *pturis.*
procul à fumo, atque vndis cohibere carinam: ſis memor. Verum vt Euſtra. auctor eſt, hoc non dicit Calypſo, ſed Circes. & 5. Ethicorum capit. 1. citat prouerbium hoc. Iuſtitia in ſe virtutes complectitur omnes. in quo loco ait Euſtratius. Et hic verſus Theognidis, vt Theophraſtus refert in primo de moribus. in primo tamen moralium libro eundem Phocylidi videtur attribuere. lege Politianum in miſcella. capit. 53. Hierony. etiam in libr. de opti. genere interpretandi ait. In fine Malachiæ ſcriptum eſt. Ecce ego mitto angelum meum, cum ſit in medio Malachiæ, nempe circa principium cap. tertij. & Ezechielis 3. citat Habacuc iuxta Theodotionem, cum illa verba ſint ex Daniele deſumpta. Item Clemen. 4. Stro. cum tractat locum qui eſt apud Lucam capit. 19. Ecce vir nomine Zachæus, & hic princeps erat publica-

blicanorum & ipſe diues. ait, Zachæum ergo, alij autem dicunt Matthiam publicanorum principem. Niſi mauis dicere duplicem eſſe lectionem, quod nunquam alias legi. Et Auguſti. in lib. de catechizandis rudibus ca. 3. exponit hiſtoriam natiuitatis Iacob & Eſau, ex Geneſ. capi. 25. myſtice, cum minimè de iſta intelligi poſsit, ſed de natiuitate Phares & Zarani. Gene. 38. & Cantacu. Apolo. 2. Verba Pilati. Iohan. 18 Quid eſt veritas, Chriſto tribuit, vt ſit deploratio veritatis exclusæ è mundo. Denique Epipha. lib. 3. contra hæreſes in hæreſi Maſſalianorum, verba domini ad Magdalenam Iohan. 20. Noli me tangere, tribuit matri domini. Quæro igitur an eodem modo error memoriç admitti poſſit in Apoſtolis & euangeliſtis. Et primo quidem nō valde repugnarem admittere quod Hierony. ait ad Gal. c. 3. capit. in omnibus, inquit penè [illegible] quæ de veteribus libris in nouo aſſumpta ſunt teſtamento obſeruare debemus, quod memoriæ credidérint Euangeliſtæ vel Apoſtoli, & tantum ſenſu explicato ſæpe ordinem mutauerint, non nunquam vel detraxerint verba vel addiderint. Quod verò ſecundo dicam loco, nunquam ego credam. nam ſi ſemel mendacium admiſſum fuerit in ſcripturis, illarum corruet ſacroſancta auctoritas. fides ergo ſit penes auctores. Euthy. enim Matth. 20. in poſtremis verbis ait. Non admirandum eſt ſi quædam vnus euangeliſta proponit aliusve ro prætermiſerit. Neque enim ſimul vt Chriſtus loquitur Euangeliſta ſcripſerunt, vt omnium [illegible] poſſent meminiſſe, ſed multi [illegible] cſt quum homines [illegible] eſſe & Theoph. [illegible] Matth. [illegible] di[illegible] conſonent in omnibus. [illegible] quæ ſunt magis [illegible] & præcipua. & [illegible] eodem in loco. Denique [illegible] tur de ſuſcitatione Lazari [illegible] nata, tum [illegible] euangeliſtæ, ſiue [illegible] diſpenſatione, vel [illegible] Ioannes poſt ipſos quæ [illegible] atque [illegible] Eraſmus Matth. [illegible] Argumenta quæ in huius opinionis confirmationem afferri poterant, in varijs [illegible] locis, nos adduximus & ſoluimus. Verum exempli gratia inſi[illegible] loca non grauabor afferre.

Leges San. Tho. 2. 2. q. 110. art. 3. ad. 1.

Locus Mat

Primus locus ſit ex Marco capit. 2. Nunquam, inquit, legiſtis quod fecit Dauid, quādo eſuriit ipſe. & qui cum eo erant, quomodo intrauit in domū Dei, ſub Abiathar principe ſacerdotum, & panes propoſitionis mā ducauit, quod non licebat niſi ſacerdotibus. At ſacerdos hic iuxta hiſtoriæ veritatem, vt dicitur. 1. Reg. 21. Achimelech vocatur. Ad hoc reſpondet Theophy. Marci. 2. quod fortaſsis duo nomina habuit, idemque ſic Abiathar & Achimelech. aut fortaſsis liber Regum ſacerdotem inquit eſſe Achimelech, euangeliſta pontificem Abiathar. Vnde inter ſe nō ſunt diuerſa, ſacerdotem eſſe Achimelech, pontificem autem Abiathar. Hactenus Theophy. Euthy. Marci. 6. ait, Nomen proprium erat Achimelech, cognomen vero Abiathar, habuit à progenitoribus deductum. manifeſtum eſt ergo quod binomius fuerit quod vero addit hoc in loco & Pſal. 33. quod [illegible] fert in vocetur Achimelech vel Abimelech [illegible] eſt, [illegible] Pſalm. 33. Abimelech. & Pſalm. 51. & 1. Reg. 21. Achimelech. dicitur, [illegible] Beda lib. 1. in Marcum capit. 2. & [illegible] Ambro. inquit, aderant Achimelech pater, & Abiathar filius qui occiſo patre a Saul, comes exilij Dauid factus eſt, & poſtea regnāte Dauid, filius factus eſt ſummus ſacerdos. Ideo quia maioris dignitatis & nominis filius erat quā pater, à domino nomen filij nominatum eſt relicto patre.

ci cap. 2. illuſtratus.

Secundus locus deſumptus eſt ex Geneſ. 46. & Exod. 1. & Deutero. 10. vbi numerantur ſeptuaginta animæ egreſſæ de fœmore Iacob, quæ ingreſſę ſunt in Ægyptum. Cum tamen Actuum. 7. ab Stephano. 75. ſupputentur. & Clemens Alexandrinus Stromate 1. ait. Euphorus & alij hiſtorici, & gentes & linguas dicunt ſeptuagintaquinque, cum autem diſſent vocem Moſis dicentis. Erant omnes animæ ex Iacob 75. quæ deſcenderunt in Ægyptum. Videntur autem ex ve[illegible]atione linguæ generales eſſe ſeptuagintaduæ. vt noſtræ tradunt ſcripturæ. Fiunt aliæ per communionem duarum vel trium vel pluriū dialectorum. Hiero. in quæſt. in Gene. [illegible] Toniantiam re[illegible] in concordiam. Excepto inquit, Ioſeph & filijs eius, ingre[illegible] in Ægyptum 66. animæ Sed vbi in [illegible] bus legimus. Filij Ioſeph qui [illegible] in Ægypto animę nouem. In [illegible] ani mæ duæ. Ephraim enim & [illegible] antequam Iacob intraret in Ægyptum [illegible] ſunt

Locus Lucæ [illegible] expoſitus.

 de Aſc-

de Aſenech filia Putipharis. Et illud quod ſupra legimus. Facti ſunt filij Manaſſe, Suthalaam, Etham. filij vero Suthalaam Edom, additū eſt. Siquidem id quod poſtea legimus, quaſi per anticipationem factum eſſe deſcribitur. Nam cum ingreſſus eſt Iacob in Ægyptum, nō poterant Ephraim & Manaſſes generare. Igitur omnes animæ in Ægypto ingreſſæ de fœmore Iacob ſunt. 70. Sexaginta ſex poſtea ingreſſę ſunt, & repererunt in Ægypto tres animas, ſcilicet Ioſeph cum duobus filijs Ephraim & Manaſſe, ſeptuageſim' fuit ipſe Iacob. At dices Stephanus enumerat 75. Non debuit, inquit ille, Lucas in gentes volumen ſcribens, cōtrarium aliquid ſcribere, aduerſu[illegible] [illegible] ſcript[illegible] quæ in gentibus erat diuulgata. & vtiq; illo tempore maior erat 70. auctoritas quàm Lucæ qui tunc vilis habebatur. Hoc generaliter obſeruandum, quod vbicunque apoſtoli ad populum loquuntur, his plerunq; teſtimonijs abutuntur quæ erant gentibus diuulgata. Licet plerique tradant Lucam, vt proſelytu Hebræas literas ignoraſſe. Sic ille. Verum de h[illegible] latior ſtatim futurus eſt [illegible]. Hanc eandem dat nodi diſſolutionem Albinus in quæſt. in Gene. Secundo D[illegible] in q[illegible] Deut[illegible] hæc tradit. Eo tempore quo Iacob ingreſſus eſt in Ægyptum, cum Ioſeph & filijs eius Ephraim & Manaſſes 70. animas fuiſſe. In Actibus tamen 75 animæ numerātur. Per anticipationem filios nepoteſq; ue Ephraim & Manaſſes numerauit, quos poſtea [illegible] ſcriptura oſtendit. D[illegible] in Gene. ca. 46. ait. Septuaginta interpretes non mihi videntur erraſſe eum dicunt [illegible]5. animas [illegible] traſ[illegible] ſe, ob myſterium aliquod. Si adhuc viuente Iacob, ij qui ex duobus filijs Ephraim & Manaſſe orti ſunt, cum domo Iacob ſe aggregauere. Verum hoc videtur [illegible], quia Ephraim & Manaſſes nondum poterant gignere, cum adhuc pu[illegible] Nam inuenitur Iacob 17. annos vixiſſe in Ægypto, quomodo potuerunt [illegible] Ioſeph [illegible] viuo nepotes habere? Ingreſſu[illegible] eſt enim in Ægyptum Iacob ſecundo [illegible] anno, & nati ſunt [illegible] Ioſeph in annis abundantiæ. Quibuſlibet anni vbert[illegible] ex [illegible]ur à primo anno vbert[illegible] vſque ad ſecundum [illegible] mis quo ingreſſus eſt in Ægyptum. [illegible]o. annis fiunt. His add[illegible] 17. [illegible] it Iacob 26. anni r[illegible] per[illegible]. Quo [illegible] od[illegible] quàm [illegible]6. annorum [illegible] p[illegible] habere

potuerunt? Chryſo. ſuper Gene. nihil de hac re prodidit, cum 70. prorſus eum Luca conſentiunt. Denique Augu. lib. 1. quæſt. in Gene. queſt. 152. non diſſentit ab [illegible], vt ſolet alias, omnia ex Augu[illegible] tranſcripſit.

Vltimus locus magis eſt inuolutus obſcuritate, ideo vt exacte intelligatur, nonnulla altius repetenda, & veluti quædam fundamenta præiacienda ſunt. Et primum ex Hiero. in. q. in Gene[illegible] tandum. Mortuā eſſe Saram in ciuitate Arbe (hæc eſt Hebron) id eſt. ciuitas quatuor. [illegible] Abraham, Iſaac & Iacob ſepulti ſunt, cum [illegible] ſuis, excepta Rachel, quę dolore partus correpta in Bethlehem ſepulta eſt, de qua dicitur apud Iere. Vox in Rama audita eſt, [illegible] & Adam, vt dicitur Ioſue. 14. At in [illegible] Paulæ ait. Plerique q[illegible] um Cal[illegible] putant. Hebræi arbitrantur Arbe eſſe n[illegible] en [illegible] giganteis filijs Enacim. Porrò de Adam ſepultura magna quæſtio eſt. Origenes [illegible] tract. 35. in Matth. ait. Venit ad me traditio quædam talis, quod corpus Adæ primi hominis ibi ſepultum eſt, vbi crucifixus eſt Chriſtus, vt ſicut in Adam omnes moriuntur; ſic in Chriſto omnes viuificentur. Vt in loco illo qui dicitur Caluariæ locus, id eſt locus capitis, caput humani generis reſurrectionem inueniat. cuius [illegible] ſententiæ aſſertor eſt Hiero. epiſt. Paulæ ad M[illegible]. & Theophy. Mar. 15. & Lucæ 23. & Iohan. 19. & Euthy. Matth. 27. [illegible] Chryſo. Ambr. [illegible] libr. 5. epiſt. ep[illegible] ait. Quā, ſcilicet, mortē ſuſcepit in Golgotha Chriſtus, vbi Adæ ſepulchrum, vt illum mortuum in ſua cruce reſuſcitaret. Vbi ergo in Adam mors omnium, ibi in Chriſto omnium reſurrectio. & Athana. de paſſione. Denique Epipha. libr. [illegible] aduerſus hær[illegible] poſtremis verbis [illegible] hær[illegible] Tatianorum. & lib. 2. hære. v[illegible]. Vides quo[illegible] illuſtrium virorum ſuffragijs [illegible] bilita [illegible] capi. 27. qui [illegible] de hac quæſt[illegible] inquit, quendam expoſ[illegible] Caluariæ locū in quo ſepultus eſt Adam, [illegible] ide[illegible] latum eſſe, q[illegible] ibi antiq[illegible] ditu[illegible] caput, & h[illegible] at ap[illegible] dus. Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus. Fa[illegible] s in[illegible] tatio, & mulcens aures pop[illegible] nec tamen vera. extra vrbem enim [illegible] ſunt in [illegible] cantur capita da[illegible]nat[illegible], & c[illegible] d eſt, decollatorum ſumpſere nomen. Ibi [illegible] ibi cruci-

Lege 13. q. 2. Ebron & emenda triū. quatuor

De ſepultura patriarcharum.

Vbi Adam ſepultus.

Hiero. diſſidet ab omnibus ſanctis & merito quidē.

[illegible]ſ. 5.

crucifixus eſt dñs,vt vbi prius erat area dam natorum, ibi erigerentur vexilla martyrij. Adam vero ſepultum iuxta Ebron & Arbe,
Ioſue.14. in Ieſu filij Naue volumine legimus.eadẽ repetit ad Epheſios 5. Hactenus ille. Hunc quẽ reprehendit arbitror eſſe Epipha. nam dicit,
Honorius chronographus. audiui quendam aut fortè aliquem cõcionatorem illius ætatis perſtringit. Porrò Honorius in Chronicis, intervtranq; opinionẽ medius incedit. Adam, inquit, primus homo in Ebron à Deo formatus, in paradiſo cũ Eua 7. horis commoratus, ob mandati tranſgreſſionem huius mundi exilium ſubijt. ipſe vero poſt nongentos & triginta annos in Ieru. obijt, in loco Caluariæ ſepultus, aliquandiu requieuit, deinde in Ebron tranſlatus, in terram, de qua aſſumptus eſt, redijt.

Sepulchrũ Ioſeph vbi. Præterea aduerte Ioſeph ſepultum fuiſſe in Sychem, vt dicitur Ioſue 24. in parte agri quem emerat Iacob à filijs Emor fratris Sy-
Geneſ.33. chem. & vt ait Hiero. in q. in Gene. Mauſeolum eius hodie cernitur. Hunc agrum dono dedit Iacob, filio ſuo Ioſeph, vt dicitur Ioan. 3. vbi corruptè Sychar vocatur. Venit, inqt Ioan. Ieſus in ciuitatẽ Samariæ quæ dicitur Sychar, iuxta prædium quod dedit Iacob, fi-
Vocabula quædã tempore Chriſti corrupte plata. lio ſuo Ioſeph. Tunc enim temporis ſic corruptè à Iudæis appellabat. & Salem ciuitas regionis Sychem, quam Salim, nomine corrupto, vocat Ioan. Erat, in quit, Ioãnes baptizãs in Ennon iuxta Salim, quia aquæ multæ ibi erãt. & Golgotha, ꝓ Golgoltha dicebat. Hæc iterum ſcribit in epiſtola ad Euagrium.

Vbi humati fuerit patriarchæ duodecim. De 12. patriarchis Iacob filijs quo humati fuerint loco, non ſatis conſtat inter eruditos. Nam Hiero. in epitaphio Paulæ inquit. Tranſiuit in Sychem, non, vt nõnulli legũt, Sychar, quæ nunc Neapolis appellatur. Atque inde diuertens vidit 12. patriarcharum ſepulchra. Hoc iterum tradit in libr. de opti. genere interpre. Ex his teſtimonijs conſtare videtur iuxta Sychem primariam vrbem Samariæ, in limitibus Manaſſes, ſepulchrum fuiſſe ſortitos. & hoc ſignificauit Lucas cum inquit. Tranſlati ſunt in Sychem. ex Aegypto videlicet. Porrò Ioſephus lib. 2. antiqui. cap. 4. verſus finem, in Ebron affirmat fuiſſe ſepultos, his verbis. τελευτᾷ δ' ἰώσηπος, τελευτοῦσι αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοί, ζήσαντες εὐδαιμόνως ἐπὶ τῆς αἰγύπτου. καὶ τούτων μὲν τὰ σώματα κομίσαντες μετὰ χρόνον αὐτῶν οἱ ἀπόγονοι, καὶ οἱ παῖδες, ἔθαψαν ἐν χεβρῶνι. & libr. 1. ca. 19. cum loquitur de Iacob exeũte ex Bethel verſus Ephratha ait. ἐντεῦθεν δ' ἀπάρας ἐπεὶ κατὰ τὴν ἐφραθάνην γίνεται, ἐνθάδε ῥαχήλαν ἐκ τοκετοῦ θανοῦσαν θάπτει. μόνην τῶν συγγενῶν τῆς ἐν χεβρῶνι τιμῆς οὐ τυχοῦσαν. id eſt. Poſtquam ex Bethel profectus eſt venit in Bethlehem, quæ alio nomine Ephratha vocatur, Rachel partus dolore correpta, obijt mortem atque ibi ſepulta eſt. Atq; ipſa ſola ex illa familia in Chebron ſepulta non eſt. Hæc ille. Chebron alio noĩe vocatur Mambre, & eſt ager ille quem emit Abrahã ab Ephron Etheo, vt Sarã ſepeliret.

Præterea reducere oportet in memoriam, quod dicitur Geneſ. 23. Abraham emit ſpeluncam duplicẽ ab Ephron Etheo filio Seor iuxta Hebron quadringentis drachmis argenti. Denique & quod legimus Geneſ. 33. Quod Iacob reuertens de Meſopotamia poſuit tabernaculum ante Salem vrbem Sychimorum, & emit ibi partem agri in quo habebat tentoria, ab Emor patris Sychem centũ agnis. pro agnis in Hebræo legitur, Quæſita. eſtque genus numi quo contractus firmantur, apud nos vocatur Arrabo. à veritate deductum eſt nomen.

Hæc quæ à nobis accurate ex varijs locis coaceruata ſunt, Stephanus in Actibus apo- *Loc⁹ obſcurus ex Actibus explicatus.*
ſtolorum. ca. 7. videtur labefactare & conuellere velle, ait enim. Deſcendit Iacob in Aegyptum & defunctus eſt ipſe & patres noſtri, & tranſlati ſunt in Sychem, & poſiti ſunt in ſepulchro, quod emit Abraham pretio argẽti à filijs Emor filij Sychem. In his tamẽ vltimis verbis in Græco codice legitur. Emor Sychem. & ſubintelligi debet nomen patris, ex loco citato Geneſ. 33. aut nomen filij, quod erat eiuſdem nominis cum patre, vt voluit noſter interpres, ne ſint iſta duo lora inter ſe pugnantia. Adhuc aduerte quod in hoc loco Stephani, Sychem primo loco poſitum eſt vrbis nomen, in ſecundo nomen proprium viri.

Horum locorum diſsidium complures ante nos conſopire aggreſsi ſunt, neſcio an prorſus infœliciter. Nos aliorum ſententijs omiſsis, noſtram tantum explanabimus mẽtem. Tranſlati ſunt, inquit Lucas, iuxta opinionem quidem Hierony. Ioſeph cum reliquis patriarchis ex Aegypto in Sychẽ ſunt delati. Nam Iacob in Ebron ſepultus eſt, & ad hunc ſenſum oportet trahere quod ſubiungitur. & poſiti ſunt, ſcilicet patriarchæ. Deinde addit Lucas. Quod emit Abraham. Nomen Abraham in genitiuo eſt poſitum.

nam eſt nomen indeclinabile, vt cætera Hebræa nomina ad hunc ſenſum. Abrahæ, ſcilicet nepos, Iacob, emit agrum ab Emor, vt dicitur Gene. capi. 33. Quod verò non temere ſubaudiatur nomen nepos, eſt optimũ exẽplum. 3. Reg. 12. cum deſciuerunt decem tribus à domo Dauid, dicunt. Quæ nobis pars in Dauid aut quæ hæreditas in filio Iſai? Vade in tabernacula tua Iſrael, nunc vide domũ tuam Dauid. Dauid inquã id eſt nepos Dauid, nempe Roboam. & Lucę. 3. Qui fuit Eli, ſcilicet filius, qui fuit Melchi, ſcilicet gener & apud Paulum. Nunquid Chriſtus peccati miniſter eſt: id eſt doctrina Chriſti. & 2. Parali. 25. apud Obededon, id eſt, apud vnum ex nepotibus eius. Poſtremo Lucas his verbis ſententiam claudit. Filij Sychem. & Geneſ. 33. Patris Sychem. & in Actibus in Græco exẽplari paulo aliter quam in Latino. τοῦσυχέμ, ita vt penes te ſit ſubaudire patrem aut filiũ. Verũ quia Gene. 33. legitur. Patris Sychem, iſta lectio probanda videtur. Quamuis non ignorem iuxta Auguſti. ſententiam nomen patris pro filio nonnũquam accipi & locus eſt lib. 1. Locut. in Gen. ſupra caput. 14. Atq; ita accipiendũ eſt, ſequendo lectionẽ Latinã in Actibus apoſtolorum. Eraſmus dicit hãc quæſtionem explicaſſe Hierony. in quæſtionibus Hebraicis. Sed fallitur, nã nullibi Hierony. ſoluiſſe eam nec tractaſſe legimus. Sit igitur hic error, μνημονικὸν ἁμάρτημα Eraſmi.

De quibuſdam nominibus quæ trahũt originem à fabulis poeticis.

Nonnihil etiam dicendum videtur de illis nominibus, quæ inueniuntur in veteri inſtrumento (quæ tamen videntur originẽ trahere à poeticis fabulis & figmentis) quo conſilio ſcriptura illis vſa fuerit. De quibus Hiero. lib. 6. comment. in Iſaiam cap. 13. hæc ſcribit. Legimus in ſcriptura Hyadas, & Veſperum & Arcturum & Oriona, nec putare debemus iuxta gentium fabulas ſic appellari. *Iob. 9.* *Amos. 5.* Nam apud Hebræos propria habẽt vocabula. Sicut enim deus vocauit lucem, diem, firmamentũ cælum. Sic ſingulas ſtellas ſuis appellauit nominibus, quorum proprietatẽ lingua noſtra nõ exprimit. Scriptum eſt enim de deo. *Pſal. 146.* Qui numerat multitudinem ſtellarũ & omnibus eis nomina vocat. Et Eucherius in quæſt. in Iob. Interrogat: Quid ſibi vult quod auctorum ſecularium conſuetudine legimus Pleiadas, Oriona vel Arcturũ? Reſpon. Non quod his apud Hebræos nominibus cenſeantur, ſed vt apud nos horum ſyderum ſignificantia poſſet eſſe manifeſtior, ita hæc tranſlator appellare voluit, vt vſus gentilitatis inuenerat. Illud quoq; generaliter obſeruandum eſt, quod apoſtoli in ſcripturis ſuis ſcribentes ad populos, vtũtur interdum his teſtimonijs, quæ videbantur diuulgata per populos. Lege Ambr. in lib. de Fide ad Gratianum Auguſtum capit. 1. Præterea Hiero. ad Galat. ca. 3. ait, Paulus ſermone triuij vtitur, vt, Quis vos faſcinauit non credere veritatẽ non quod ſciret eſſe faſcinum, qui vulgo putatur nocere. *Faſcinare.* Legimus in Prouerbijs. Donum inuidi cruciat oculos. *Prouerb. 4* Qui apud nos inuidus apud Græcos ſignificantius dicitur, faſcinator. Et in Sapientia quæ inſcribitur Salomonis. Faſcinatio malignitatis obſcurat bona. Quibus docemur exemplis, quod vel inuidus aliena felicitate crucietur, vel in quo bona ſint aliqua, alio faſcinante, id eſt inuidente, noceatur. Dicitur propriè faſcinus infantibus nocere, & ætati paruulæ, & his qui necdum firmo veſtigio figant gradum. *De hoc S. Tho. 1. par. q. 117. artic. 3.* Vnde quidam è gentibus. Neſcio quis teneros oculo mihi faſcinat agnos. *Virgilius.* Hoc vtrum verũ, necne ſit, deus viderit, quia poteſt fieri, vt dæmones huic peccato ſeruiant, & quoſcunque in Dei opere, vel cœpiſſe vel profeciſſe cognouerint, eos à bonis operibus auertant. Sic Paulus ex opinione vulgi ſumpſit exemplum, vt quomodo tenera ætas noceri dicitur faſcino, ſic etiam Galatę in Chriſti fide nuper nati, & nutriti lacte, & nõ ſolido cibo, veluti quodã faſcinante ſint nociti, & ſtomacho fidei nauſeante, ſpiritus ſancti cibum euomuerint. Quod ſi aliquis contra dicit, exponat quomodo de communi opinione non ſit ſumptum. Vallis Tytanorum in Regũm libris, & Syrenæ & Onocentauri in Iſaia, Arcturus & Orion & Pleiades in Iob, ca. 9. & cætera his ſimilia, quæ vtique vocabula, gentilium fabularum & cauſas & origines habent. *2. Reg. 23.* *Iſaia. 34.* Hæc ille. Locus deſiderabat vt nomina ſacra his nominibus profanis ſubnecterem, ſed quia typographus formis Hebraicis carebat. id facere non potuimus.

Quod ſcripturæ, apocrypha & carmina poetarum, citent.

Deinceps quærendum videtur. an interdum ſacri ſcriptores vtantur teſtimonio ex libris apocryphis deſumpto, ſicut interdum citant teſtimonia ethnicorum poetarum. Ad quam quæſtionem ſic reſpondet Hiero. in cõment. epiſto. ad Titum ca. 1. Paulus ſolet gentilium ſcripta citare, vt in Actibus apoſtolorum cũ concionaretur ad populum, *Actu. 17.* & in Areopago inter cætera ait. Sicut & qui

dam

dam de veſtris poëtis dixerunt. Ipſius enim
& genus ſumus. Quod hemiſtichiũ in phęno
menis Arati legitur. & 1. Cor. 15. de Menan
dri comœdia verſum ſumpſit iãbicum. Cor-
rumpunt bonos mores colloquia mala. Et in
epiſtola ad Titum carmen ſumpſit ex Epi-
menide ſiue Callimacho. Cretenſes ſemper
mẽdaces, malæ beſtiæ, vẽtres pigri. Nec mirũ
ſi pro opportunitate temporis, gentiliũ poë
tarum verſibus raro admodum abutatur, &
vt loci potius quàm oſtentationis opportu-
nitas exigebat, in morem apium, quæ de di-
uerſis floribus ſolent mella cõponere, & fauo
rum cellulas coaptare. Nec ideo ſtatim totã
illius poëtæ poeſin approbauit. Nam ſic li-
ber Enoch, de quo Apoſtolus Iudas in epiſto
la ſua teſtimonium poſuit, inter diuinas ſcri-
pturas debemus recipere, & multa alia quæ
de reconditis, Paulus eſt locutus. Nemo eſt
enim tam ſicarius, aut tam parricida, qui non
aliquid boni fecerit aliquando, ergo ſi vnum
bonum illius approbauero, in cæteris mihi
neceſſitas incumbet, quę mala fuerint appro
bandi. Item Hierony. in libro de opti. gene-
re interpretandi inter alia multa hæc etiam
affert. Quis neſciat in Moyſis & propheta-
rum voluminibus quædam aſſumpta è gen-
tilium libris, & Salomonem ex philoſophis
Tyri, & nonnulla propoſuiſſe, & ad aliqua
reſpondiſſe. Vnde in exordio Prouerbiorũ
commonet, vt intelligamus ſermones pru-
dentiæ, verſutiaſque verborum, parabolaſ-
que & obſcurum ſermonem, dicta ſapien-
tum, & ęnigmata, quæ propriè dialecticorũ
& philoſophorum ſunt. Et Paulus Epimeni-
dis poëtæ abuſus verſiculo ſcribens ad Titũ.
In alia quoque epiſtola Menandri ponit ſe-
narium. Et apud Athenienſes in Martis cu-
ria diſputans, Aratum teſtem vocat. Ac ne
parum hoc eſſet ductor Chriſtiani exerci-
tus, & orator inuictus de Chriſto cauſam a-
gens, etiam inſcriptionem fortuitam arte
torquet in argumentum fidei. Didicerat e-
nim à vero Dauid extorquere de manibus
hoſtium gladium, & Goliæ ſuperbiſſimi ca-
put proprio mucrone trũcare. Legerat enim
in Deut. voce domini præceptum, mulieris
captiuæ radendum caput, ſupercilia, om-
nes pilos & vngues corporis amputandos, &
ſic eam habendam in coniugio. Hoc exem-
plum multi eccleſiaſtici viri ſecuti ſunt, qui
innumera de gentium libris ad ſuos tran-
ſtulerunt. Chryſoſtom. quoque hom. 3. in

Vide in De cret. D. 37. ca. turbat.

Iudas citat librum Enoch.

Vt Iethro ſocer Moyſis Exo. 18.

Prouer. 1.

Actu. 17.

Deutę. 21. Mulieris captiuæ radẽdum caput

epiſt. ad Titum. poſt quam hæc omnia ferè
quæ ex Hiero. adduximus, receſuiſſet, addit.
Teſtimonijs gẽtium Apoſtolus vtitur, quod
illos his maximè reuincimus, cum ſeorum
in eos torquemus maledicta, quoties eos,
qui apud eos fuere mirabiles, accuſatores il-
lorum conſtituimus. Item Hiero. ad Epheſ.
5. ait. Quædam Paulus citauit ex reconditis
prophetarum oraculis & apocryphis, vt ad
Ephe. Propter quod dicit. Surge qui dormis,
& exurge à mortuis & illuminabit te Chri-
ſtus. Ecce ſecundum ſententiam Hiero. teſti
moniũ illud ſumptũ eſt ex apocryphis. Alij
non admittunt, vt dogmata, ex ſcripturis
nothis, poſſint confirmari. quamuis hiſtoriã
ex illis depromi poſſe non negent, & ideò
illa apoſtoli verba, volunt per προσωποποιΐαν
ſpiritus ſancti apoſtolum orationem figuraſ-
ſe, ad exhortationem pœnitentiæ, ad hunc
ſenſum. Propter quod dicit, ſpiritus ſcilicet
ſanctus per me. Surge. &c. Sed rectius tri-
buentur hæc verba Iſaiæ dicenti capit. 60.
Surge & illuminare Ieruſalem, quia venit
lumen tuum. Eodem modo corrigendus eſt
locus Chryſto. qui homi. 7. in priori epiſto.
ad Corinth. ait. Dictum illud. Quod ocu-
lus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor ho
minis aſcendit. &c. non inueniri in ſacra ſcri
ptura, niſi fortè in libris quorum memoria
obliterata eſt. Cum tamen apud Iſaiam cap.
64. illa verba inueniantur. A ſeculo, inquit,
nõ audierunt, nec auribus perceperunt, ocu-
lus non vidit Deus abſque te, quæ pręparaſti
expectantibus te. Addit præterea Hiero. illo
in loco. Paulus citauit quædã ex reconditis
prophetarũ libris & apocryphis, vt de Ianne
& Mãbre magis Pharaonis, ſicut & in alijs lo
cis illũ feciſſe manifeſtũ eſt. Nõ quod apocry
pha comprobet, ſed quo Arati & Epimeni-
dis & Menãdri verſibus ſit abuſus, ad ea quæ
voluerat in tẽpore comprobanda. Et iterum
in eadẽ epiſto. ad Ephe. ca. 1. ait. Non eſt fas
ei qui diuina lectione fuerit inſtructus loqui
aliquid quod in ſanctis voluminibus non in
uenerit. Vnde Paulus ponens principatus,
poteſtates, virtutes, dominationes, ex aliquo
ſcripturæ loco nobis incognito eas aſſum-
pſiſſe credendum eſt. Verũ licet multi mul-
ta dicãt, arbitror illum, aut de traditionibus
Hebræorũ, ea quæ ſecreta ſunt in mediũ pro
tuliſſe, aut certè quæ iuxta hiſtoriam ſcripta
ſunt ſenſiſſe ſublimius, & quod de regibus &
principibus, ducibus quoq;, tribunis & cen-

Hiero. contra Iobã. illud verum eſt teſtimonium quod ab immundo voce profertur.

Hiero. ſnĩa improbat.

Chryſo. ex poſitio explosa.

2. Timo. 3.

Coloſſ. 1. Epheſ. 1.

Locus annotandus Hiero. de quatuor hierarchijs angelorum.

Principat'. Poteſtates. Virtutes. Dominationes.

turidibus,in Numeris & Regum libris, refertur,imaginem aliorum principum regumq́; cognouiſſe. Quod ſcilicet ſint principatus, ſint poteſtates,ſint Dominationes & virtutes & cætera miniſteriorũ vocabula in cæleſtibus,quæ nec nos poſſumus noĩare, nec ipſum Paulum puto,vt in graui corpuſculo cõſtitutum enumerare valuiſſe. Si autem ſunt principatus & poteſtates & virtutes & dñationes,neceſſe eſt vt & ſubiectos habeant,& timentes & ſeruientes ſibi,& eos quæ ſua fortitudine roborentur. Quæ diſtributiones officiorum,nõ ſolum in præſentiarũ,ſed etiam in futuro ſeculo erunt, vt per ſingulos profectus & honores & aſcenſiones & deſcenſiones,vt creſcat aliquis vel decreſcat,& ſub alia atq; alia poteſtate,virtute,principatu,& dñatione fiat. Nos homũculi in cinerẽ & puluerem diſſoluendi,ſi cõſenſu hominũ leuemur in reges,tantas habemus miniſtrorũ diuerſitates & multitudines,quantas facilius poſſumus ſentire quam dicere. Verbi cauſa, quod præfectus in parte ciuili,Iudices, prouincias, & ordinẽ ſuum habeat,rurſum militia,in tot comites,duces,tribunos,& multiplicem ſcindatur exercitum,& putamus deum,dominũ dñorum,& regem regnantium, ſimplici tantum miniſterio eſſe contentũ. Hactenus Hierony. ſatis quidem eruditè & eloquenter nobis explicuit,vnde ſumpſerint nomina & originẽ,Hierarchiæ angelorum, quod myſterium,oĩbus ſcriptoribus eccleſiaſticis, quos ego legi hucuſque,latuit. Vnde & Origenes

Origenes.

Theologorũ omnium facile princeps, lib. 1. Periarchon. cap. 5. fatetur, ſe neſcire ex quo loco diuinarum ſcripturarum, ordines angelorum ſunt deſumpti. Sunt, inquit, quidam ſancti angeli Dei,quos Paulus miniſteriales ſpiritus appellat,ad miniſterium deſtinatos, propter eos, qui hæreditatem capient in ſalutem. Apud ipſum quoque Paulum inuenimus,neſcio vnde ſumentem, cognominantem tamen quaſdam ſedes,& dominationes & principatus & poteſtates.

Hic locus exigere & poſtulare videbatur, vt etiam ea quæ à gentium ſcriptoribus, ex diuinis libris ſurrepta,& à loco ſacro in prophanum tranſlata ſunt,explicare aggrederemur. Nam illi haud infrequenter, literis monimentiſque ſuis, res noſtras inſerere curarunt,inſtar Nabuchodonoſoris, qui vaſa tẽpli dominici ex vrbe Ieruſalem Babylonem deferre ac idolis ſuis deuouere, curauit. Verum quia paucis verbis res tota planè & dilucide pertractari & aperiri non poteſt, ne ab inſtituto longius noſtra ſe flectat oratio, locum ſignabo præclarum, in quo multa philoſophorum & poetarum poſsis inuenire furta, aut ſi mauis ſacrilegia. Atque is eſt apud Iuſtinum martyrem in admonitorio, quo in libro tam ex Homero quam ex Platone oſtendit, illos, ſuos libros ornaſſe verbis & ſententijs ex noſtris libris deſumptis.

An apoſtoli vſi ſint editione. 70. an Hebræa.

In poſtremo huius capitis loco coniecimus quæſtionem illam à Hierony. multa exemplorum varietate, & verborum copia, diſcuſſam. nempe an Apoſtoli & Euangeliſtæ,ita nitantur auctoritate veritatis Hebraicæ, vt 70. apud illos tranſlatio in pretio non ſit. Deinde etiam an illi omnes vtantur teſtimonijs ex Hebræis codicibus deſumptis, an vero aliqui ſint qui ſeptuaginta auctoritate freti, Hebraicam veritatem citare nonnunquàm diſsimulent. Pro harum quæſtionum ſolutione, illius planè diuini viri Hierony. lucubrationes euoluamus, qui diligenter in hac re vigilauit, breuiter quidem & ſuccinctè,vt appetitum excitaſſe, non obruiſſe ciborum multitudine & varietate videamur. Hierony. ergo in prooemio. 15. libr. comment. in Iſaiam ait. Crebro dixiſſe me noui Apoſtolos & Euangeliſtas,vbicunque de veteri inſtrumento ponunt teſtimonia. Si inter Hebræos &. 70. nulla diuerſitas ſit, vel ſuis vel 70. interpretum verbis vti ſolitos. Si autem aliter in Hebraico,aliter in veteri editione,ſenſus eſt,Hebraicum magis quam 70. interpretes ſequi. Denique vt nos multa oſtendimus poſuiſſe eos ex Hebræo quæ in 70. non habentur, ſic æmuli noſtri doceant aſſumpta aliqua teſtimonia de 70. quæ nõ ſunt in Hebræis libris. Item Malachiæ 3, Apoſtoli,inquit, & euãgeliſtæ & ipſe dominus non 70. interpretũ auctoritatem ſecuti ſunt,qua, Hebrææ linguæ habentes ſcientiam non indigent,ſed ex Hebræo transferebant, non curantes de ſyllabis punctiſq; verborũ, dummodo ſententiarum veritas transſeratur. Item Iſaiæ. 6. ait, Paulus cum Hebręis diſputans Actuum 18. citat illud Iſaię. Auditu audite & nolite intelligere,& videte viſu,& nolite cognoſcere,excæca cor populi huius,&c. Non iuxta Hebraicũ quod rectũ eſſe cognouerat,ſed iuxta 70. eſt locutus. Nam euangeliſtam Lucam traduut veteres eccleſiæ tractatores medicinæ artis

Hierony.

Hierony.

Hierony.

næ a[illegible] eſt [illegible] ſimum, & magis lit[illegible] Græcas [illegible] quam Hebræas. Vnde & ſermo eius tam in Euangelio quam in Actibus Apoſtolorum con[illegible] eſt, & [illegible] rem redolet eloquentiam, magiſque teſtimonijs vtitur Græcis quam Hebræis. Matth. autem & Iohan. quorum alter Hebræo, alter Græco ſermone euangelia texuerunt, teſtimonia de Hebraico proferunt, vt eſt illud *Hoſee. 11.* Ex Ægypto vocaui filium [illegible]. & Quoniam Nazaræus vocabitur. & Flumina de vētre eius fluent aquæ viuæ, & Videbunt in quē *Iohan. 7.* compūxerunt. & cætera his ſimilia. Pauli *Zacha. 12.* idcirco ad Hebræos epiſtolæ contradicitur quod ad Hebræos ſcribens, vtitur teſtimonijs, quæ in Hebræorum voluminibus non habentur. [illegible] Teſtimonium [illegible] quod citatur à Iohan. capit. 7. flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ, ſumptum eſt vt dicit Hieron. in prolo. Pentateuchi ex proverbijs. Sed ex quo loco, non conſtat, aliqui dicunt ex capit. 5. ſumptum eſſe. Deriuentur fontes tui foris, & in plateis aquas [illegible] diuide. *Theophy.* Theophy. tamen Iohan. 7. ſic diſpungit. Qui credit in me ſicut dicit ſcriptura. & deinde oportet aliud facere principium. Flumina de ventre eius fluent. & Euthy. Iohan. *Euthy.* 9. ait, Poſt dictum ſicut ſcriptum eſt, ponenda eſt diſtinctio. multifariam enim præcipit ſcriptura credere in illum. Atque ita expo- *Chryſoſto.* nunt Chryſoſto. & cæteri Græci, qui veritatem Hebraicam non potuerunt conſulere. [illegible] ſus de his ad in[illegible] utum noſtrum re- *Hierony.* uertamur. Hierony. [illegible] 8. adhuc addit. Hoc in vetere obſeruari teſtamento, abſque paucis teſtimonijs quibus Lucas ſolus abutitur, qui magis Græcæ linguæ habuit ſcientiā, quod [illegible] cunque quid de veteri inſtrumento [illegible] citur, non eius iuxta. 70. ſed iuxta Hebraicum ponere, nullum ſequentium interpretationem, ſed ſenſum Hebraicum ſuo ſermone vertentium. vt enim apud Iſaiam [illegible] 28. legimus. In loquela [illegible] & lingua altera loquetur ad populum iſtum. Quod Paulus ſumens ex [illegible] loco, ſic ex[illegible] In [illegible] guis & in alijs labijs loquar populo huic nec ſic exaudiet me. & 29. capit. addit. Vbi legimus in Iſaia. Pro eo quod appropi[illegible] at populus hic ore ſuo, & labijs ſuis glori[illegible] cat me, cor autem eius longe eſt à me, timent [illegible] unt me mandato hominum & doctrinis. Dominus *Matth. 15* tamen in euangelio contra Phariſæo ſic protulit. Quare & vos preteritis mandatum Dei propter traditiones veſtras. Et iterum. Hypocritæ bene prophetauit de vobis Iſaias dicens. Populus iſte labijs me honorat, cor autem longe eſt à me. fruſtra colunt me docentes doctrinas & præcepta hominum. Multa alia exempla huiuſcemodi vel [illegible] Hierony. [illegible] rpretatur [illegible] ſuppeditabit. Item in [illegible] Gene. a[illegible]. Hoc generaliter obſeruandum quod vbicunque apoſtoli *Hierony.* loquuntur ad populos, [illegible] que teſtimonijs abuti, quæ [illegible] gentibus [illegible] diuulgata. Vnde cum. 70. animæ ingreſſæ ſint in Ægyptum, Stephanus in concione. 75. animas ingreſſas aſſerit. De hoc ſupra latius diſſeruimus. Deni[illegible] commenta. Habacuc. ca *Hierony.* [illegible] ait. Quod apoſtolus [illegible] teſt[illegible] no [illegible] ad Roma. [illegible] Iuſtus ex fide [illegible] & non [illegible] od habetur in Hebraico, ex [illegible] perſpicua eſt. Scribebat [illegible] Hebraicas neſciebant, nec erat [illegible] cū ſenſus eſſet in tuto, & [illegible] ex eo [illegible] ſens diſputatio non habebet. [illegible] diuerſis eſt [illegible] & alter ſcriptu[illegible] Hebraico, alter in. 70. no[illegible] his vti teſtimonijs quæ à Gamaliele doctore legis didicerat.

Fortè tamē offendet aliquos parum in ſa- *Ordo narrandi non* cris literis verſatos ordo perturbatus. & con- *ſus, non nocet veritati* fuſus, non ſolum in citationibus, ſed etiam *De hoc lib.* in quibuſcunque [illegible] narr[illegible] bus. Hos ſic *[illegible] cap. 1.* inſtruit Auguſt. lib. [illegible] de cōſen[illegible] ſta *Auguſt.* rum. 29. Non eſt, inquit, mendacium ſi quis [illegible] quam non hoc ordine [illegible] ſermonē digeſſerit, quo ille à quo proce[illegible] narrauit. Cum ipſius ordinis [illegible] ad rem, ſiue ita, ſiue ita ſit. & [illegible] capit. 1. [illegible] lib. ait. Sanctiqui prudenter [illegible] modo laborandum eſſe indicant ipſas ſententias eſſe [illegible] noſcendę veritati [illegible] libet verbis fuerit explicatę. & quod alius euangeliſta aliu[illegible] ordi[illegible] eſt vti [illegible] ſi alius dixit quod alius praeter[illegible] Vtenim quiſque meminerat, & vt [illegible] ordi erat, [illegible] dem [illegible] plicare ſententiam, ita eos exp[illegible] manifeſtum eſt.

Duo ſunt citationum genera, nam aliquando in nouo teſta[illegible] verba citantur *Citationū duplex genus.* quæ clarè in [illegible] & [illegible] indigent noſtra expoſi[illegible] Aliquando vero ſenſus tantum [illegible] ne

ne inuenitur, nec ſcimus an auctoritate propria hoc eſt Dei, illa protulerint, an ex veteri ſint inſtrumento deprompta. Vt in euan-
Matth. 10 gelio Saluator ait. Veni ſeparare hominem aduerſus patrē ſuum & filiam aduerſus matrem ſuam, & nurus aduerſus ſocrum ſuam, & inimici hominis domeſtici eius. Nam hic locus propè eiſdem verbis in Michæa ſcribitur. Quæ verba vtrum aſſumpta ſint ex propheta, an propria auctoritate præcepta, noſſe domini eſt, qui in euangelijs & prophetis locutus eſt. Illorum teſtimoniorum, quorum ſenſus tantum inuenitur depromptus, ſine vlla citatione, In ſequenti tabula ſubiecimus exempla.

Ex Geneſi.

1 *Fide intelligimus aptata eſſe ſecula Dei verbo. Hebræ. 11.*

1 *Cæli erant prius & terra de aqua & per aquam conſiſtentes Dei verbo. 2. Petri. 3.*

2 *Bene omnia fecit. Marci 7.*

1 *Adam primus formatus eſt, deinde Eua. 1 Timoth. 2.*

2 *Non vir ex muliere, ſed mulier ex viro. 1. Corinth. 11.*

3 *Serpens ſeduxit Euam aſtutia ſua. 2. Cor. 11.*

3 *Adam non eſt ſeductus, mulier eſt ſeducta. 1. Timoth. 2.*

4 *Fide plurimam hoſtiam Habel quàm Cain obtulit. Hebræ. 11.*

4 *A ſanguine Habel iuſti. Matth. 23.*

4 *Non ſicut Cain qui ex maligno erat. 1. Iohan. 3.*

4 *Væ illis qui in via Cain abierunt. Iudas.*

5 *Fide, Enoch tranſlatus eſt ne videret mortem. Hebræ. 11.*

6 *Quando expectabant Dei patientiam in diebus Noe cum fabricaretur arca. 1 Petri. 3.*

6 *Fide, Noe reſponſo accepto, de his quæ non videbantur, &c. Hebræ. 11.*

7 *Octauum iuſtitiæ præconem cuſtodiuit. ſecunda Petri 2.*

7 *Sicut in diebus ante diluuium. &c. Matth. 24.*

9 *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt. Matth. 26. Apocal. 13.*

12 *Fide, qui vocatur Abraham, obediuit in locum exire. Hebræ. 11.*

14 *Hic enim Melchiſedech, rex Salem ſacerdos Dei [illegible]. Hebræ. 7.*

16 *Abraham [illegible] [fili]um habuit de ancilla. Gal. 4.*

17 *[illegible] circumciſionis, ſignaculum iuſtitiæ [illegible]. Roma. 4. Actu. 7.*

18 *Fide, & ipſa Sara ſterilis, virtutem in conceptione, &c. Hebræ. 11.*

18 *Sicut Sara obediebat Abrahæ, dominum eum vocans. 1. Petri. 3.*

19 *Euertit ciuitates Sodomorū & Gomorræorum. 2. Petri. 2.*

19 *Sicut Sodoma & Gomorra & finitimæ ciuitates. Iudæ.*

19 *Memores eſtote vxoris Loth. Lucæ decimoſeptimo.*

19 *Sicut factum eſt in diebus Loth, edebant, & qua die exijt Loth à Sodomis, pluit. Lucæ. 17.*

21 *Abraham habuit filium de libera Galat. 4.*

22 *Fide obtulit Abraham Iſaac cum tentaretur. Hebra. 11.*

22 *Offert Abraham filium Iſaac ſuper altare. Iacobi. 2.*

22 *Sicut locutus eſt ad patres noſtros Abraham &c. Lucæ. 1.*

25 *Rabecca ex vno, concubitum habens, Iſaac patris noſtri, &c. Roma. 9.*

25 *Ne quis fornicator aut prophanus vt Eſau, qui propter eſcam, &c. Hebræ. 12.*

27 *Fide & de futuris benedixit, Iſaac, Iacob. Hebra. 11.*

48 *Fide, Iacob moriens ſingulos filiorum Ioſeph benedixit. Hebræ. 11.*

49 *Quem ſcripſit Moyſes in lege. Iohan. 1.*

50 *Fide, Ioſeph moriens de profectione filiorum Iſrael, &c. Hebræ. 11.*

Ex Exodo.

2 *Fide Moy[illegible] natus, occultatus eſt menſibus tribus. Hebra. 11.*

2 *Fide, Moyſes grandis factus negauit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis. Hebræ. 11.*

2 *Cum vidiſſet Moyſes quendam iniuriam patientem. Actu. 7.*

3 *Expletis annis. 40. apparuit illi. Actu. 7.*

12 *Fide, celebrauit paſcha & ſanguinis effuſionem. Hebræ. 21.*

14 *Omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube. 1. Corinth 10.*

14 *Fide, tranſierunt mare Rubrum. Hebræ. 11.*

16 *Patres veſtri manducauerunt manna in deſerto, &c. Iohan. 6.*

16 *Panem de cælo dedit eis manducare. Iohan. 6.*

16 *Omnes eandem eſcam ſpiritualem manducauerunt. 1. Corint. 10.*

17 *Bibebant de ſpiritali, conſequente eos, petra. 1. Corinth. 10.*

19 *Si beſtia tetigerit mōtem lapidabitur. Hebr. 12.*

19 *Gens ſancta, populus acquiſitionis. 1. Pet. 2.*

20 Non

20 Non periurabis. Matth. 5.

20 Non homicidium facies. Matth. 19.

20 Non acceſſiſtis ad tractabilem montem. Heb. 12

24 Lecto omni mandato legis à Moyſe &c. Heb. 9.

26 Tabernaculum factum eſt primum Hebræ. 9.

32 Nec idololatræ efficiamini. 1. Corint. 10.

Ex Leuitico.

12 In ſabbato circunciditis hominem. Iohan. 7.

12 Poſtquam impleti ſunt dies octo. Luca. 2.

12 Poſtquam impleti ſunt dies purgationis eius ſecundum legem. Luca. 2.

12 Vt darent hoſtiam ſecundum quod dictum eſt in lege domini. Luca. 2.

14 Offer munus tuum quod præcepit Moyſes. &c. Matth. 8. Mar. 1. Luca. 5.

16 Omnis multitudo populi erat orans foris. Luc. 1.

16. Si ſanguis hircorum & vitulorum. Hebr. 9.

19 Nolite in perſonarum acceptione. &c. Iaco. 2.

19 Si peccauerit in te frater tuus. Matth. 18. Luca. 19.

20 In lege Moyſes mandauit huiuſmodi lapidare. Iohan 8.

Ex Numeris.

8 Omne maſculinum adaperiens vuluam. Luc. 2.

9 Patres noſtri omnes ſub nube fuerunt. 1. Cor. 10

11 Panem de cælo dedit eis manducare. Iohan. 6.

12 Sicut & Moyſes in omni domo eius. Hebræ 3.

14 Cadauera filiorum Iſrael proſtrata ſunt in deſerto Hebra. 3.

14 Neque murmurraueritis ſicut quidam eorum. 1. Corinth. 10.

16 In contradictione Core perierunt. Iudas.

19 Quorum enim animalium ſanguis infertur pro peccato. Hebra. 13.

20 Bibant de ſpirituali conſequente eos petra. 1. Corint. 10.

21 Neque tentemus Chriſtum ſicut quidam. &c. 1. Corin. 10.

21 Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto. Iohann. 3.

22 Animal mutum ſubiugale corripuit veſaniam Balaam. 2. Pet. 2.

22 Errore Balaam mercede effuſi ſunt. Iudas &. 2. Petri 2.

24 Balaam docebat Balach mittere ſcandalum coram filijs Iſrael. Apoca. 2.

25 Neque fornicemur ſicut quidam ex ipſis fornicati ſunt. 1. Cor. 10.

26 Proſtrati ſunt in deſerto. 1. Cor. 10.

26 Sabbathis ſacerdotes in templo ſabbathum violant. Matth. 12.

Ex Deuteronomio.

1 Nolite in perſonarum acceptione. Iaco. 2.

5 Non periurabis. Matth. 5.

10 Non eſt acceptio perſonarum apud Deum. Ro. 2. Actu. 10. Colo. 3. Ephe. 6. 1. Pet. 1.

17 Irritam quis faciens legem Moyſi. Hebræ. 10.

18 Neſcitis quoniam qui in ſacrario operantur, quæ de ſacrario ſunt edunt? 1. Corin. 9.

24 Quicunque dimiſerit vxorem ſuam, det ei libellum repudij. Matth. 5. 19. Mar. 10.

Ex Ioſue.

2 Similiter & Raab meretrix. Iaco. 2.

6 Fide, muri Iericho corruerunt. Hebra. 11.

6 Fide, Raab meretrix, non perijt cum incredulis. Hebræ. 11.

Ex. 1. Regum libro.

21 Non legiſtis quod fecerit Dauid quando eſurijt. Matth. 12. Mar. 2. Luc. 6.

Ex. lib. 3. Regum.

2 Liceat audenter dicere ad vos de patriarcha Dauid quoniam defunctus eſt. Actuum. 2. 13.

20 Regina Auſtri venit à finibus terræ audire ſapientiam Salomonis. Matth. 12. Lu. 11.

17 In diebus Eliæ clauſum eſt cælum. Luc. 4.

17 Elias homo erat ſimilis nobis paſſibilis. Iacob. 5.

Ex lib. 4. Regum.

4 Neminem per viam ſalutaueritis. Luc. 10.

5 Multi leproſi erant in Iſrael ſub Eliſeo propheta. Luca. 4.

Ex lib. 1. Paralip.

23 Nec quiſquam ſibi ſumit honorem, ſed qui vocatur à Deo, quemadmodum & Aaron. Hebra. 5.

Ex Iob.

1 Nihil intulimus in hunc mundum. 1. Timothe. 6.

1 Beatus vir qui ſuffert tentationem. Iacob. 5.

34 Non eſt perſonarum acceptor Deus. Actu. 10.

Ex Pſalmis.

40 *Filius hominis vadit ſicut ſcriptum eſt. Matth. 26. Marci 14. Luca. 22.*

131 *Petijt Dauid vt inueniret tabernaculum dei Iacob. Actu. 7.*

Ex Prouerbijs.

11 *Si iuſtus vix ſaluabitur. 1. Petri. 4.*

17 *Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum. Iacob. 1.*

20 *Si dixerimus quia peccatum non habemus, &c. 1. Iohan. 1.*

24 *Nolite in perſonarum acceptione. Iaco. 2.*

25 *Cum vocatus fueris ad prandium, vade, recumbe in nouiſſimo loco. Luca. 14.*

Ex Iſaia.

8 *Ecce hic poſitus eſt in ruinam & reſurrectionem multorum. Luca. 2.*

13 *Statim poſt tribulationem dierum illorum ſol obſcurabitur. Matth. 24, Mar. 13. Luc. 21.*

41 *Suſcepit Iſra-l puerum ſuum. Luca. 1.*

54 *Beata ſteriles, & ventres qui non genuerunt. Luca. 23.*

58 *Eſuriui & dediſtis mihi mãducare. Matth. 25.*

63 *Veſtitus erat veſte aſperſa ſanguine. Apocal. 19.*

Ex Ieremia.

2 *Nunquid ſeruus eſt Iſrael aut vernaculus. Iohan. cap. 8.*

2 *Homo erat paterfamilias, qui plantauit vineã. Matth. 21. Mar. 12. Luc. 20.*

7 *Nunquid ſpelunca latronum facta eſt domus mea Matth. 21. Iohan. 2.*

18 *Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit, &c. Roma. 9.*

Ex Ezechiele.

3 *Cum conſummati fuerint mille anni. Apocalypſ. 20.*

12 *Vbi eſt promiſsio aut aduentus eius. 2. Petri. 3.*

18 *Eſuriui & dediſtis mihi manducare. Matth. 25.*

Ex Daniele.

7 *Et erat numerus eorum millia millium. Apoc. 5.*

12 *Et angelus quem vidi ſtantem ſuper mare. Apoca. 10.*

Ex Ioele.

3 *Sol obſcurabitur & luna non dabit lumen ſuum. Matth. 24. Mar. 13. Luca 21.*

Ex Michea.

2 *Non habemus hic manentem ciuitatem. Hebra. 13.*

4 *Regnabit in domo Iacob in æternum. Luca. 1.*

¶ De pronominibus & illorum emphaſi.

CAP. II.

NIL eſt in ſcripturis tam humile, aut deiectum quin nobis ingentes pariat & procreet vtilitates, ſi dextrè ſcripturas tractare & adamuſsim examinare volumus. Quare non erit inutile, nonnulla, quæ de Pronominum emphaſi, ex diuturna priſcorum patrum lectione ſelegimus, in medium afferre, vt ſaltem ſtudioſorum excitemus animos, ad obſeruandum & colligendum alia his ſimilia & cognata. Sumamus igitur exordium à pronomine, meus. De quo Origenis verba ſubijciam ex lib. 1. comment in epiſt. ad Roma. *Meus.* Hæc vox Deus meus, nõ poteſt eſſe niſi ſanctorum quorum Deus dicitur, ſicut deus Abraham, vel Iſaac, vel Iacob. Non poteſt dominum ſuum dicere is, cui deus venter eſt, & cui auaritia deus eſt, & cui gloria ſeculi & põpa mũdi deus eſt. *Deus meus vox ſanctorum tantũ.* Quicquid enim vnuſquiſque ſupra cętera colit, hoc illi Deus eſt. Hinc intelliges quid ſibi velit Diony. ca. 2. de Cæleſti Hierarchia. cum ait. Sit dux verbi Chriſtus (Si mihi dicere liceat) meus. *Dionyſij locus.* Præterea Baſilius Pſalm. 29. cum ait propheta. Domine Deus meus clamaui ad te. ait. Vox iſta deus meus, plena affectu fiduciæ eſt, & cõueniens ſtatui prophetico. vide eu in Pſal. 7. circa principium. Deinde Chryſoſto. homil. 34. in Gene. ait, Mos eſt prophetis propter excellentem amorem erga Deum, id quod factum eſt omnibus, proprium ſibi facere. vt Pſalm. 17. Deus deus meus quanuis totius orbis ſit dominus. Sed peculiare hoc eſt amori, vt ex communibus propria faciat. *Amor.* Et ad Roma. 8. Qui dilexit me. te ſolum dile-

xit?om-

xit? omnium, inquit, naturā dilexit, ſed ego ei gratias habeo, quaſi me ſolum dilexiſſet & tradidiſſet ſemetipſum pro me ſolo. Hæc iterum inculcat ho. 39. eiuſdem libri. & in ſermone. 2. epiſto. ad Roma. & hom. 2. in priorem epiſt. ad Corinth. cap. 1.

Tuus. Quando vtitur Deus hoc pronomine tuus in malam partem accipi ſolet, ſicut meus in bonam. Hoc ſignificare voluit Hiero. Danielis. 9. ca. cum ait. Quando aliqui boni ſunt vocantur à domino, mei, quando mali, tui, vel non mei. Vnde quia propheta, dixerat, Daniel. Eduxiſti populum tuum, & nomen tuū inuocatum eſt ſuper ciuitatē tuam, & ſuper populum tuū. Propterea ex perſona Dei loquitur Gabriel. Nequaquā populus Dei eſt. ſed populus tuus, nec vrbs ſancta Dei, ſed ſancta,

Exod. 32. vt dicis tibi. Simile quid & in Exodo legimus, quādo Deus loquitur ad Moyſen. Deſcende, peccauit enim populus tuus. hoc eſt non populus meus, quia me deſeruit. Itē Iſaię. 13. cum ait propheta. Fortes meos & exultantes in gloria mea. oſtendit eos non ſuis viribus, ſed Dei ira tam ſublimis regni potentiā ſubuertiſſe. Vnde apud Ezechielem. capit. 3. cum loquitur dominus ad prophetam. Vade, inquit, & ingredere ad transmigrationē ad filios populi mei. non mei, ſed tui legendū eſt, cum dictū ſit de populo peccatore & idolorum cultui dedito.

Deinde annotādum eſt ex Chryſo. ho. 39 in Gene. Quod mos eſt prophetis hoc additamento, Ego ſum Deus tuus. amorē Dei erga Iuſtum declarare. Nam qui totius mundi eſt Dominus, & vniuerſi opifex, creator cœli & terræ, dicit, Ego ſum Deus tuus. Magna profecto dignitas iuſto tribuitur, vt omniū, Dominus, à ſeruo vocari voluerit. Et inuenimus

Exod. 3. eum poſt hęc dicentem. Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob.

Noſter. Pronomē noſter tam dicitur de re propria quā de illa quæ nobis obuenit ex liberalitate alterius. Vnde Grego. li. 24 Mora. cap. 5. ait. Iuſtitia noſtra dicit, nō quę ex noſtro noſtra eſt, ſed quę diuina largitate fit noſtra. ſic dicimus panē noſtrū quotidianū da nobis hodie. Ecce & noſtrū dicimus & tamē vt detur oramus. noſter fit cum accipitur, qui tamen Dei eſt, quia ab illo datur, Dei ergo eſt ex munere, & noſter fit per acceptionem. Deinde noſter dicitur aliquis ad diſtinctionē hoſtium & alienorū, vnde Hiero. ad Titū. 3. cū dicit apoſtolus. Diſcāt noſtri bonis operibus præeſſe. ait noſtros vocat qui in Chriſto crediderunt.

Veſter nonnunquā de iuſtis dicitur. vt cū *Veſter.* dicitur. Videns ordinem veſtrum. & in euangelio. Nonne ſcriptū eſt in lege veſtra, ideſt, vobis data. Aliquādo de iniquis dicitur & neſarijs. Vnde Hiero. Amos. 4. ait. Quando ſermo diuinus addit Veſter, vt prophetas veſtros, ſuos eſſe negat. vt Amos. 4. multitudinē hortorū veſtrorum, vinearū veſtrarum, oliueta veſtra, & ficeta veſtra, comedit eruca. Iſti ſunt de quibus loquitur propheta, multiplicauerunt ſibi hortos in quos, ne vinea ſua mutaretur, Naboth occubuit, & hæretici vineas *3. Reg. 21.* & oliueta & ficeta habere ſe iactant, ſed vinea eorum vinea ſodomorum eſt, & olîueta eorū non ſunt de bonis oliuis, ſed de oleaſtris quos *Hæretici.* apoſtolus radicibus bonarum oliuarum præcipit inſerendos. Ficeta quoque talia habent, *Rom. 11.* quæ calathum peſſimarum impleant ficorū, quos Ieremias præ amaritudine comedi non *Iere. 29.* poſſe teſtatur, ad quę cum Dominus veniſſet *Mar. 11.* æterna eis ariditate maledicit, vt nunquam fructum afferant, ne virore foliorum decipiāt tranſeuntes. & Iſaias ait. ſolennitates veſtras odio habet anima mea.

Hoc pronomē eorum de Iniquis & à Deo abhorrentibus dicitur. Hoc ſignificauit Hiero. Ezech. 7. in huius loci expoſitione. Poſſidebūt ſanctuaria eorū. cū ait. Significanter eorū dicit, quia polluta fuerant ſanctuaria Dei, & violatum arcanum eius. Non dixit, poſſidebunt ſanctuaria mea, ſed eorum, quia poſt cōtaminationem mea eſſe ceſſarunt.

Suos vocat Deus ſanctos viros tantū, quāuis vniuerſæ creaturæ, Dei ſint, ratione creationis. Hinc eſt quod Theophy Iohā. 13. ait. ſuos vocat Deus ſecundū familiaritatis rationē vt diſcipulos ſuos. Quātū enim ad rationē creationis eius, proprij ſunt omnes homines. In propria, inquit Iohannes, venit, & ſui eum non receperunt. Sui proprie ſancti ſunt, eo ꝙ familiares ei ſunt. Vnde Iohan. 13. legimus, Quum dilexiſſet ſuos qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Porro quod exponit Theophy. ſui eum non receperunt, de illis qui Dei erant iure creationis, non videtur eſſe verum Sed hic eſt ſenſus. Qui in pēle videbātur cultui diuino eſſe dediti, eum neglexerunt & ignominia affecerunt. Nam loquitur ſcriptura iuxta illorum vel vulgi perſuaſionem. *Hic, hæc,*

Pronomen, hic hæc hoc ad præteritū pręſens & futurum ſe porrigit & extendit. Nā vt ait Chryſoſt. ho. 78. in Mat. ſolet ſcriptura ſic *hoc ad quæ tēpora extēdatur.*

loqui, hæc eſt generatio, non de viuentibus tunc, loquens, ſed de vniuerſis fidelibus, vt in Pſal. Hęc eſt generatio quęrentium eum, quęrentium faciem Dei Iacob, & in Euangelio. Non præteribit generatio hæc. Nempe fidelium omnium. Lege quę ſcripſimus lib. 3. c. 3.

Pronomina quæ redundare videntur Emphaſin habent.

Solent Hebræi pronomina ſuperfluo, vt nobis videtur, inculcare, ad maiorē rei vehementiam, & exaggerationem, & ad hunc ſenſum trahere debemus Auguſt. verba ex Pſal. 104. quæ ſic ſe habent. Frequens eſt apud Hebræos, vt pronomina poſſeſsiua, aut relatiua, abundent, vt apud Mat. Venit is qui fortior eſt poſt me, cuius non ſum idoneus, vt procumbens ſoluam corrigiam calceamentorū ipſius. Abundat dictio, ipſius, & Pſal. 73. Redemiſti virgam hæreditatis tuæ, mons Sion in quo habitaſti in eo. Item Euthy. Pſal. 9. ait. Solent Hebræi pronomina ſuperfluo coniūgere, vt beatus cuius Deus Iacob adiutor eius & Beatus vir cui eſt auxilium ei abs te, & iterum. Cuius maledictione os eius plenum eſt, & in euangelio. Cuius ventilabrum in manu eius. Pro in cuius manu ventilabrum eſt. Et cantico Deute. Vbi ſunt dij eorum in quibus confiſi ſunt in eis. Multa huiuſcemodi exempla poſſemus coaceruare, ſed hæc ſufficiant. Deniq; Camhi Pſal. 3. ait. omnis additio idem valet ac ſi geminaretur ſententia, nam additio nunquam niſi ad maiorem Emphaſin fieri ſolet.

Poſtrema regula huius capitis ſit hæc. Nomina propria interdum ponuntur pro pronominibus deriuatiuis. Hoc ſignificauit Auguſt. Pſal. 67. cum hunc locum enarrat. Rex virtutum dilecti dilecti. Illius hæc ſunt verba. Locutio eſt ſcripturis vſitatiſsima, quod per nomen proprium, pronomen exprimatur aut relatiuum, vt eundem eſſe de quo dicitur dubitari omnino non poſsit. Sic in Pentateucho multoties inuenitur. Fecit Moyſes illud atq; illud, ſicut præceperat dominus Moyſi, ideſt, ei. Ecce poſitum eſt nomen proprium, loco pronominis. Non dixit quod vſitatum eſt, in locutionibus noſtris. Et fecit Moyſes ſicut præceperat ei dominus. Sed fecit Moyſes ſicut præceperat dominus Moyſi. Quaſi alius ſit Moyſes cui præcipit, & alius Moyſes qui fecit cū idē ipſe ſit. Tales locutiones in nouo teſtamento difficillime inueniuntur. Inde tamen eſt quod apoſtolus ait. De filio ſuo qui factus eſt de ſemine Dauid, ſecūdū carnē, qui prædeſtinatus eſt filius Dei in virtute, ſecundū ſpiritū ſanctificationis, ex reſurrectione mortuorū Ieſu Chriſti domini noſtri, iſta vltima quatuor verba poſita ſunt loco pronominis, eius. Nā ex hoc quod Chriſtus ſuſcitauit ſeipſum à mortuis oſtēdit ſe Deum eſſe. Ita loquitur apoſtolus tanquam alius ſit filius Dei qui factus eſt ex ſemine Dauid ſecundum carnem, & alius Ieſus Chriſtus dominus noſter. Illud tamen exemplum quod affert Auguſt. Rex virtutum dilecti dilecti, non placet, ipſe arbitratur nomen primum dilecti eſſe nominatiuum, & ſecundum eſſe in genitiuo. Cum ſit eiuſdem nominis geminatio in recto, vt æquiualeat nomini diſtributiuo, vt dicemus cap. ſequenti in fine, & rex eſt nomen ſingularis pro plurali, ideſt, reges potentes à domino diligentur. Poterat Augu. vti clarioribus exemplis, his in primis. Gene. 7. Duo duo ingreſſa ſunt ad Noe in arcam, maſculus & fœmina ſicut præceperat dominus Noe, & Audite vxores Lamech ideſt meę, & Creauit de⁹ hominē ad imaginē & ſimilitudinem ſuā, ad imaginem Dei, ideſt eius creauit eum, & ad Ephe. 1. Paulus apoſtolus Ieſu Chriſti per volūtatem Dei, Dei, ideſt Chriſti, & Deut. 9. Dedit mihi dominus tabulas lapideas ſcriptas digito Dei, & Marci. 1. Vidit Symonem & Andream fratrem Symonis, quamuis in codice Latino legatur eius, & Matth. 1. Chriſti generatio ſic erat. Cum eſſet deſponſata mater Ieſu pro eius. Licet in codice Gręco legatur eius Atq; ita legit Origen. & Chriſtianus Druth. & Exo. 2. Iuxta Hebraicum, egreſſus eſt vir de domo Leui, & duxit filiam Leu. i. eius. Eſt enim peculiare Hebræis vti tertijs perſonis pro ſecundis aut primis. Vide Auguſt. ſuper Gene. q. 110. & quæ ſcripſi. lib. 9. Regula. 32.

Exo. 4.

Pauli locus ad Rom. 1.

¶ De ſignis vniuerſalibus.

CAP. III.

PRopoſitio vniuerſalis affirmatiua interdum vniuerſaliter capitur, vt pſalm. 24. omnes viæ domini miſericordia & veritas, & apud Iohan. 1. Qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Si intelligatur de lumine naturali, vniuerſaliter intelligitur. Si de lumine gratiæ, pro multis accipitur, omnis. Porro hæc vniuerſalitas referenda eſt ad dictio-

dictionem cui adiungitur. 2. Paralip. 9. Ma-
gnificatus eſt rex Salomon præ omnibus re-
gibus terræ. Non vniuerſæ terræ, ſed regio-
nis illius & illi adiacentium. & Actu. 11. A-
gabus ſignificabat per ſpiritum, famem ma-
gnam futuram in vniuerſo orbe terrarũ, quæ
facta eſt ſub Claudio Cæſare. in vniuerſo or-
be, id eſt, in tota Iudæa per Synecdochē. Hoc
eſt quod ait Hiero. Iſaiæ. 13. Idioma eſt, in-
quit, ſacræ ſcripturæ, vt omnem terram illius
ſignificet prouinciæ, de qua ſermo eſt. Vt a-
pud Iſaiam. Dominus exercituum præcepit
militiæ belli, vt diſperderet omnem terram.
quod quidã non intelligẽtes, ad omniũ terra
rũ ſubuerſionẽ trahunt, cum de Babylone tã-
tum ſit locus intelligendus. & Ambro. lib. 3.
De hoc. lib. 9. Reg. 4. 5. 6. de Vocatione gentium inter alia multa ait.
Sermo diuinus, hac vtitur cõſuetudine, vt ea
quæ de quadam parte dicuntur, ad omnes
homines pertinere videantur. Sic interdum
& pro parte terræ, omnem terram, & pro par
te mundi totum mundum, & pro parte ho-
minum, omnes homines nominãtur. Vt om-
nes declinauerunt. Hinc tamen oritur dubiũ,
Quæſtio de tenebris paſſionis dominica. An tenebræ illæ quæ in paſsione domini ac-
ciderũt, obtexerint vniuerſum orbẽ, an par-
tem eius. Theophy. Matth. 27. his verbis re-
ſpondet. Erant inquit, in toto mũdo tenebræ.
(non in parte mundi) ſicut in Ægypto, vt
monſtretur quod lugeat in paſsione condito
ris creatura, & quod à Iudæa lux receſſerit.
Iudæi quoque petentes ſignũ è cœlo, nũc vi-
deant ſolem obtenebrare. Sexta autem die
homo eſt conditus, & ſexta hora de ligno co
Qua hora homo creatus, & redẽptus. ſuprà lib. 3. ca. 1. medit. Qua hora Dominus hominẽ condidit,
eadẽ & lapſum reparauit. Sexto die & ſexta
hora cruci affixus eſt. Et Euthy. Matth. 67.
Non poterunt Iudæi dicere quod ſolis ecli-
pſis ſecundũ naturam eſſet. Nam ipſa in vno
tẽporis accidit momento, & in vna parte ter
ræ, & non decimoquarto die lunæ. Hæ vero
tenebræ & ad tres horas perſeuerarunt, &
ſuper vniuerſam terrã &. 14. die lunę, quando
impoſsible eſt ſecundũ naturã contingere ſo
lis eclipſim. & Diony, epiſt. 11. fatetur ſe vi-
diſſe admirandã eclipſim in Heliopoli vrbe
Aegypti. ſed Eraſmus epiſtolã illam, imo to-
tum Dionyſiũ reijcit & contẽnit. eam tamen
admittunt multi præclari viri & literis &
ſanctitate inſignes, vt Michael Syngelus
in iuſto volumine de laudibus Dionyſij edi
to. & Aretha in Apocalypſi. cap. 18. illam
agnoſcit inquiens. ait Iohãnes Apoca. 6. cap.

Cum apertum fuiſſet ſigillum ſextum, & ter-
ræmotus factus eſt magnus & ſol factus eſt
niger. &c. Manifeſte deſcribit nobis viſio,
ſigna quæ in Chriſti paſsione facta ſunt. Cũ,
enim eſſet pleno lumine luna nempe. 14.
die, & ex diametro diſtaret à ſole, quo modo
poſſibile fuit, vt ſolem repentino ſuo aduẽtu
obſcuraret? nam ita ſolarem eclipſim fieri di- *Ad Apollophanem.*
cũt Aſtrologi. Rurſum quomodo poſsibile
fuit, vt luna in medio die conſtituta talis ap-
pareret. Vnde etiã Diony. Areopagita ad di-
uinũ refert miraculum, quod tempore paſsio
nis in ſole cõtigit, nõ iuxta affectiones in cor-
poribus cœleſtibus fieri ſolitas. Hæc ille. At
dices eclipſis nõ potuit eſſe vniuerſalis. Si eſt
naturalis, nõ nego. Terræmotus etiã fuit vni-
uerſam terrã concutiẽs. Nã vt ait Auguſt. li. 2.
de mira. Scripturę. Quindecim vrbes in Thra
cia ſunt ſubmerſæ illo terræmotu. & Nice-
pho. lib. 1. cap. 17. ſub Tiberio. 14. minoris *Vrbes. 14. in Aſia ſubmerſæ.*
Aſiæ vrbes terræmotu concidiſſe, memoriæ
proditum eſt, quarum nomina ſunt, Epheſus,
Magneſia, Sardis, Moſthene, Hierocæſarea,
Philadelphia, Tmolus, Timus, Myrina. Cy-
me, Apollonia, Hyrcania, Dia, Cibyra. & Ter
tulianus in apologetico capit. 21. & quod
Plinius. lib. 2. cap. 84. ſcribit, de hoc terræmo-
tu dictũ putant. Tiberij, inquit, Cæſaris prin-
cipatu. 12. vrbibus Aſiæ vna nocte proſtratis.
Et Euſebius in Chronicis dicit accidiſſe. 25.
anno Tiberij.

Oppoſitam ſententiã tuetur Orige. tract. *Origenis ſententia.*
vlt. in Matth. Cum exponit hunc locum. A
ſexta autem hora tenebræ. &c. Arbitror, in-
quit, ſicut cætera ſingna quæ facta ſunt in paſ
ſione domini, in Ieru. tantũmodo facta ſunt,
ſic & tenebræ tantum ſuper totam Iudæam
factæ ſunt vſque ad horam nonam. Nam
quod velum templi ſciſſum eſt, quod terra
contremuit, quod petræ diruptæ ſunt, quod
monumenta aperta ſunt, in Ieruſalem tantũ
accidit. Neque enim ſenſerunt qui in Aethio
pia erant, & in India, & in Scythia. quod ſi fa
ctum fuiſſet, inueniretur in hiſtorijs aliquibus
in quibus ea, quæ illis temporibus accide-
runt, ſcripta ſunt. Quod hoc verum ſit, argu
mento eſt hoc, quod tertio. Regum. lib. vbi
Abdias diſpenſator Achab dixit Eliæ. Quid
peccaui, quia dediſti ſeruum tuum in ma-
nus Achab vt mortificet me? Viuit Deus
tuus, ſi eſt gens vbi non miſit dominus meus
quærere te. Quis tam lapideus eſt, vt exiſti-
met quod rex Iſrael Achab per omnẽ gentẽ

mundi quæſiuit Eliam. Sed ſine dubio exaggeratorie dicta ſunt, oſtendētia quod ſatis cū quæſiuit in gentibus quę fuerāt circa Iudæā. Nam ſub Chriſto tenebræ factæ ſunt ſuper Iudæam tribus horis, lumen autem fuit ſuper omnem reliquam terram, quod vbiq; illuminat omnem eccleſiā Dei in Chriſto. Et ſi vſq; ad horam. 9. tenebræ fuerunt ſuper omnē Iudæam, manifeſtum eſt quod iterum lumen eius refulſit, quia cum plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Iſrael ſaluus futurus eſt. Quod autem tribus horis factæ ſunt ſuper Iudæam, oſtendit quòd ob peccata ſua priuati ſunt lumine patris, filij, & ſpiritus ſancti. Hactenus de hac quæſtione.

Interdum vniuerſalis non intelligitur abſolute & vniuerſaliter, vt Leui. 11. omne quod habet diuiſam vngulam & ruminat in pecoribus comedetis, quod non extenditur ad cadauera, nec ad animantia à beſtijs dilaniata, & Geneſ. 3. Vocauit Adam nomen vxoris ſuæ Eua, eo quod eſſet mater cunctorum viuentium, quod non extenditur ad irrationaliā, & Gene. 41. omnis terra venit in Ægyptū, ideſt, bona eius pars, & apud Lucā. Exijt edictum à Cęſare vt deſcriberetur vniuerſus orbis. Sed totus orbis non erat imperio Romano ſubiectus, & ad Rom. 1. Paulus, fides veſtra annunciatur in vniuerſo mūdo, ideſt, in multis locis. Et, Eritis odio habiti ab omnibus propter nomen meum, cum multi apoſtolos diligerent, & pro illis ceruices ſuas gladio ſuppoſuerint. Et, omnes qui ante me venerūt fures & latrones fuerunt, & Salomon, omnia ſunt vanitas, cum virtus vanitas non ſit, &, omnia flumina vadūt in mare, & ad Colo. 1. de euang. Quod prædicatum eſt in vniuerſa creatura quæ ſub cœlo eſt, & in epiſt. catholi. Omne gaudium exiſtimate fratres cum in varias tētationes incideritis, ideſt, maximū aut magnū gaudium, & cum dixerint aduerſum vos omne verbum ideſt, multa verba, &. 1. Corin. 9. Qui in agone certat ab omnibus ſe abſtinet, ideſt, à multis abſtinet cibis, ſic intelligendus eſt Pauli locus omnes in Adam peccauerunt, cum tamen virgo Maria immunis ſit ab omni labe peccati.

Maria immunis ab originali peccato.

Eſt huius rei optimum exemplum annotatū à Chriſoſt. ho. 23. in epiſt. ad Hebræ. cum de multis ſanctis patribus locutus eſſet apoſtolus, ad Hebræ. 11. addit. Hi omnes mortui ſunt non acceptis promiſsionibus. At Enoch quem in illo nominum catalogo recenſuit, mortuus non eſt, quia tranſtulit illum dominus. Porro hæc quæ à nobis breuiter decurſa ſunt, oportet multis ſanctorum virorum exemplis illuſtrare & munire. In primis Euthy. Mat. 19. ait. Eſt ſcripturæ idioma, vt omnes dicat pro pluribus. & Iohan. 10. in huius loci expoſitione, omnes qui ante me venerūt fures fuerunt, ait. Quotquot à ſeipſis venerūt, quotquot venerunt non per prædictum oſtium, vt Iudas, Theudas, prophetę aūt non à ſeipſis venerunt, ſed à Deo miſſi ſunt, nec aliū de ſed per oſtium intrauerunt. Scire oportet quod frequenter ſcriptura vniuerſalem repręſentans formam, particularem inſinuat intelligentiam, vt Pſalm. 13. omnes declinauerunt ſimul & inutiles facti ſunt. Tales quidem non erant qui tunc Deum colebant. & Theophy. Matt. 19. & Orige. tracta. 28. in Matth. verſus finem. Item Hiero. Zacha. 2. in poſtremis verbis. Cum dicitur, omnis caro. non abſolute hominum & beſtiarum & volatilium, ſed ſpecialiter hominum accipitur. Vt in Pſalm. 64. Exaudi orationem meam, ad te omnis caro veniet. Neque enim ad dominum omnis caro irrationabilium ventura eſt animantium, ſed illa quæ donum ſancti ſpiritus ſuſceptura eſt. De qua dicitur. Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem. Hæc ille. Nam caro pro homine accipi, alibi dicturi ſumus, & in comment. epiſt. ad Ephe. cap. 1. ait, omnis, ſæpe refertur, non ad vniuerſitatem, ſed ad ea tantum de quibus diſputatum eſt. Vel aliter, omnis capitur pro parte maxima, eo quod quæ minora ſunt, in maioribus intelligantur. Veluti cum dicimus, omnis ciuitas conclamauit, non quod aliquis tacens non fuerit, ſed quod maxima vrbis pars id fecerit. Vnde Paulus, omnes ſua quærunt, non autem quę ſunt Dei, &, omnes me dereliquerunt, non quod Timotheus & cæteri diſcipuli, qui illo tempore quo epiſtolæ ſcribebantur cum eo erant, illum reliquerint. Sed idcirco quia à pluribus ſit deſertus, ab omnibus ideſt maxima parte, deſertum eſſe conqueritur, & in Pſal. omnes declinauerunt ſimul & inutiles facti ſunt. Si omnes declinauerunt, ergo declinauit & ipſe qui loquitur, & iterum. Ego dixi in exceſſu mentis meæ, omnis homo mendax, cum ipſe mendax non eſſet, & Paulus. Docentes omnem hominem. Cū multi doctrinam eius non audierint. Lege eundem Hierony. in epiſt. ad Damaſum de filio prodigo.

Locus Pauli ad Heb. 11. expoſitus.

De Henoch lib. 3. ca. 1. diſſeruimus

Ioel. 2.

Philip. 2.

2. Tim. 3.

Pſalm. 13.

Pſal. 115.

Colo. 3.

Multi aliquando pro omnibus accipiuntur.

Multi pro omnibus.

tur. Matth. 20. Filius hominis non venit miniſtrari ſed miniſtrare, & dare animam ſuam redemptionem pro multis. & ca. 26. Hic eſt ſanguis meus, qui eſt noui teſtamēti, qui pro multis effundetur in remiſsionem peccatorum. Ex Theophy. in prædictorum locorū expoſitione. Item ad Hebræ. 9. Hæc dictio, inquit, multi pro omnibus ponitur. Vt animam ſuā daret pretium redemptionis pro multis, id eſt, pro omnibus. omnes etiā multi ſunt. Et Auguſt. contra Iulianum Pelagianū. lib. 6. ca. 12.
Rom. 5. Hæc dictio multi pro omnibus ponitur. Geneſ. 17. Patrem multarum gentium poſui te, & apud Paulum. Per vnius inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi. Adde etiam ex Hiero. Iſaiæ. 66. Quod hic numerus multi
Multi in malam partē ponitur. ſemper in vitio eſt. Vnde in Geneſi narratur, quod cœperint homines fieri multi in terra. Hæc ille. & in Pſalm. Multi inſurgunt aduerſum me. & in lege præcipitur. Ne acquieſcamus iudicio multorum. Nam ſtultorum infinitus eſt numerus. Hinc fortè pauci pro iuſtis accipi ſolent, vt in Pſalm. 16. Domine à paucis de terra diuide eos, in vita eorum.

Haud infrequenter particula negatiua, Non, quæ præcedit, aut ſequitur, poſt dictionem, omnis, ſignificat idem quod nullus. anus. vt ad Epheſ. 4. omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat. & Habacuc. 2. omnis ſpiritus non eſt in eo, id eſt, nullus. & in Eccleſiaſte. ca. 1. Non eſt omne nouum ſub ſole, & Lucæ. 1. Non erit apud Deū impoſsibile omne verbum. Exod. 22. omnem viduam & pupillum nō affligetis. Leuitici. 3. omnē adipē & omnem ſanguinem non comedetis. Exod. 20. Non facies omne ſculptile. 1. Iohann. 1. omnis qui peccat non videt deū. Gene. 4. Vt non interficeret eum omnis inueniens eum. Hoc ſignificare volens Euthy. Ioh. 10. ait. Eſt vbi omnis ſignificat idem quod nullus vt in dicto Saluatoris Matth. 24. Niſi breuiati fuiſſent dies illi non fuiſſet ſalua omnis caro, id
Pſalm. 118 eſt nulla. In illo quoque Dauidico verſu. Non dominetur mei omnis iniuſtitia, hoc eſt nulla. Et iterum Matth. 57. ait. non omnis pro nullo, ex idiomate veteris ſcripturæ ſumitur. Vt Matth. Niſi breuiati fuiſſent dies illi non fuiſſet ſalua omnis caro. Niſi breuiati fuiſſent dies illi, intelligitur (iuxta Chryſoſto. hom. 49. in Matthæum. capit. 24. & iuxta Hieron. ibidem) Niſi pauci fuiſſent dies illi. nam aliter non poſſunt eſſe dies breuiores quam. 24. horarum.

Sæpè multi aut omnes in ſcripturis ponū tur pro vno. vt Pſalm. 106. omnem eſcam abominata eſt anima eorum, id eſt, manna. & Matth. 5. Beati eſtis cum dixerint vobis omne malum, id eſt aliquod malum, propter me, mentientes. Regulam hanc his verbis Hiero. tradit. Matth. 26. Tropus eſt, inquit, ſcripturæ qui vocatur σύλληψις quo & pro vno, omnes, & pro multis vnus, appellari ſolet. Nam Paulus in ea epiſtola quæ inſcribitur ad Hebræos, cum ſanctorum paſsiones & merita Hebræ. 11.
deſcripſiſſet, intulit. Leonum molas obſtruxerunt, vnus Daniel, circuierunt in melotis, Orige. ho.
Elias, lapidati ſunt, Stephanus, ſerrati ſunt, 1. in Iſaiā
Iſaias, in occiſione gladij mortui ſunt, cum et Hiero. c.
vnum tantum, Iſaiam ſectum Iudæi autumēt. Iullius, vt
Aliqui tamen hoc ignorantes calumniātur il- lib. 2. ca. 2.
lum Matthæi locum. Videntes diſcipuli in- col. 138 di
dignati ſunt, cum alius euangeliſta, Iudam ſo ximus.
lum dixerit contriſtatum, eo quod loculos te Matth. 26
nuerit, & fur ab initio fuerit. Hoc alij aliter Luca. 23.
ſoluunt, quod apoſtoli propter pauperes indignati ſunt, Iudas autem propter lucra ſua. Hoc idem repetit auctor commētariorum in Marcum titulo Hierony. cap. 14.

E contrario vnum pro multis ſolet inueniri. quod his verbis ſolet proferri, indefinita propoſitio poni ſolet pro vniuerſali. vt Exo. 21. Maledicens patri ſuo aut matri ſuæ morte moriatur, id eſt quicunque maledixerit. & poſt parum ait. Percutiens patrem ſuum & matrem ſuam, morte moriatur. & iterum. Percutiens virum moriendo morietur.

Eiuſdem nominis replicatio in ſcripturis, idem valet quod nomen diſtributiuū vel vniuerſale, vt Duo duo ingreſſa ſunt ad arcam, id eſt, de qualibet ſpecie duo. & Septē ſeptem erat locus puteorū puteorū, id eſt multorum puteorū. hoc intelligitur ſiue nomen geminetur vt in ſupradictis exemplis, ſiue non geminetur, vt in his quæ nūc ſubijciam. vt Vir per familias, id eſt, quiſq;. & vir qui obtulerit oblationem, aut mulier, id eſt, vnuſquiſq; vel vnaquæque. & Iohan. 3. Non poteſt homo accipere quicquam, niſi fuerit ei datum de cælo. & Pſalm. 48. Fratrem nō redimet redimendo vir, id eſt vnuſquiſq; homo fratrē liberare ab afflictione non poterit. Augu. tamen libr. 3. Locut. in Leui. ſic ait. Homo homo filiorum Iſrael, id eſt quilibet homo. & Vir qui obtulerit ſacrificium, id eſt, quicunque vir. Mulier id eſt vnaquæque mulier. & parum infra ſubiungit. Non ſicut quidam putauerunt, ita

dici tanquam laudabiliter nuncupetur, homo homo, acſi diceret, homo, ſed homo, id eſt non qualiſcunq;, velut ſimilis pecori, ſed qui verè ſit homo, quem ſenſum non eſſe verum apertè oſtenditur, cum in eo dicitur qui culpatur, non qui laudatur.

Hanc quem carpit Auguſt. Origenes eſt, qui in quadam homilia hoc affirmauit.

¶De Numeralibus nominibus in genere, & de numeris nominum.

CAP. IIII.

RES & Inſtitutum noſtrum efflagitare videntur, vt de numeris nominum, & nominibus numeralibus in genere, nõnulla quę maximum habent momentum ad intelligentiam diuinarum ſcripturarum, breuiter percurramus. Primo quidem ad numerorum tractationem animum conuertamus, de quibus regula illa valde annotanda in primis ſe ſe offert, quam affert Auguſt. lib. 2. Quæſtionũ in Exodum. q. 47. Solet ſcriptura ita tempora nuncupare, vt quod de ſumma perfectioris numeri paululum excreſcit, aut infra eſt, non computetur. Hoc eſt quod dixit Deus Abraham. Sciẽdo ſcies, quia peregrinum erit ſemen tuum in terra non propria, & in ſeruitutẽ redigẽt eos. & nocebunt illis, quadringentis annis, non quòd in illa ſeruitute Dei populus quadringentos annos fuerit. Sed quia ſcriptum eſt.
Geneſ. 21. In Iſaac vocabitur tibi ſemen, ex anno natiuitatis Iſaac, vſque ad annum egreſsionis ex
Galat. 3. Ægypto, computantur anni quadringenti
Exod. 12. quinque, cum ergo de quadringentis. 30. detraxeris. 25. qui ſunt à promiſsione vſque ad natum Iſaac, non mirum eſt ſi quadringentos quinque annos, ſumma ſolida quadringẽtos voluit appellare ſcriptura. Nõ itaq; quod ait, in ſeruitutem redigent eos & nocebunt illis, ad quadringentos annos referendum eſt, tanquam per tot annos eos habuerint in ſeruitute, ſed referẽdi ſunt. 400. anni, ad id quod dictum eſt, peregrinum erit ſemen tuum in terra non propria, quia ſiue in terra Canaam ſiue in Ægypto peregrinum erat illud ſemen, antequam hæreditatem ſumerent terram ex promiſsione Dei, quod factum eſt poſtea quã ex Ægypto liberati ſunt. Vt hyperbaton hic intelligatur & ordo verborũ ſit. Sciendo ſcias quia peregrinum erit ſemen tuum in terra non propria, quadringentis annis. Illud autem interpoſitum, intelligatur. & in ſeruitutem redigent illos & nocebunt illis, ita vt ad quadringentos annos iſta interpoſitio non pertineat. In extrema enim parte annorum ſummæ huius, hoc eſt poſt mortem Ioſeph factum eſt vt in Ægypto populus Dei durã perageret ſeruitutem. Ex illa ergo promiſsione qua vocatus eſt Abraham (vt exiret de terra ſua & de cognatione ſua, & qua illi dominus promiſit in ſemine tuo, &c.) poſt quadringentos &. 30. annos lata eſt lex, vt Paulus dicit ad Galat. 3. & ipſa ſcriptura Exodi. cap. 12. hoc ſignificauit. Ab ipſo incolatuquẽ incoluerunt in terra Aegypti & terra Canaã ipſi & patres eorum. Ac per hoc manifeſtum eſt computandum eſſe tempus etiam patriarcharum, Abrahæ, Iſaac, Iacob, ex quo peregrinari cœpit Abraham de terra Canaam, id eſt ex illa promiſsione, in qua eius fidem laudauit Apoſtolus, vſque ad illud tempus, quo ingreſſus eſt Iſrael in Aegyptum. Toto quippe illo tempore peregrinati ſunt patres in terra Canaam, & deinde ſemen Iſrael in Aegypto, ac ſic completi ſunt quadringenti. 30. anni à promiſsione vſque ad exitum Iſrael ex Aegypto, quando facta eſt lex in monte Sinai. Nam. 75. anno vitæ Abraham egreſſus eſt de Canaan vt dicitur in Geneſi, & genuit Iſaac cum eſſet annorum centum. Fiunt itaq; anni. 25. ex promiſsione vſq; ad natum Iſaac. His adduntur, omnes anni vitę Iſaac, centum & octoginta, fiunt ducenti quinque tunc erat Iacob centum & viginti. Natique ſunt ſexagenario patre, gemini, ipſe & Eſau. Poſt decem autem annos intrauit Iacob in Aegyptum, cum eſſet annorum centum triginta. Ioſeph autem cum eſſet. 39 Fiunt proinde anni à promiſsione vſq; ad ingreſſum Iacob in Aegyptum ducenti quindecim. Ioſeph autẽ ab illo. 39. anno ætatis ſuæ, in quo eum pater in Aegypto inuenit, vixit ſeptuaginta & vnum annos. quia omnes ætatis eius anni centum decẽ fuerunt. Cũ ergo ad ducẽtos quindecim annos acceſſerit. 71. fiunt anni ducẽti octoginta ſex. Reſtant centũ quadringenta quatuor vel quinque quib⁹ intelligitur ſeruiſſe in Aegypto Iſrael, poſt mortẽ Ioſeph. Hęc eadem totidem fere verbis tractat Aug. li. 16. de Ciuit. Dei. ca. 24. & affert aliud exẽplũ ex

Gene.

Gene. 11. deſumptũ iuxta editionem. 70. ſed quia aliter in vulgata editione quæ in Hebraico habetur, omiſi, & Eucherius, lib. 2. in Gen. c. 20. Item Suidas in dictione Μωυσῆς, ait ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ Μωύσεως ἔτει ἐξῆλθον οἱ υἱοὶ ἰσραὴλ ἐξ αἰγύπτου, ἐν ᾗ παρῴκησαν ἔτη διακόσια δεκαπέντε. πῶς οὖν φησὶν ὁ θεὸς πρὸς τὸν Ἀβραάμ, ὅτι πάροικον ἔσται τὸ σπέρμα σου ἔτη τετρακόσια. ἀλλὰ δῆλον ὅτι ἀπὸ τῆς ἀναβάσεως Ἀβραὰμ ἐν χαρὰν, ἀπὸ τῆς τοῦ λαοῦ παροικίας ἀριθμεῖ. οὐ γὰρ ἐν αἰγύπτῳ μόνῃ γέγονεν ἡ παροίκησις. ἀλλὰ καὶ ἐν γῇ χαναάν. Μωυσῆς γὰρ λέγει. ἡ δὲ παροίκησις τῶν υἱῶν ἰσραὴλ, ἣν ᾤκησαν ἐν χαναὰν καὶ ἐν αἰγύπτῳ ἔτη τετρακόσια καὶ τριάκοντα. καὶ τοῦ μὲν ἀβραὰμ ἀπὸ τῆς ἐν χαρὰν ἀναβάσεως μέχρι τῆς ἰσαὰκ γενέσεως ἔτη εἰκοσιπέντε, ἀπὸ δὲ ἰσαὰκ μέχρι ἰακὼβ, ἔτη ἑξήκοντα. ἀπὸ δὲ ἰακὼβ μέχρι τοῦ Λευὶ, ὀγδοήκοντα ἑπτά. ἀπὸ Λευὶ μέχρι καάθ, τεσσαράκοντα πέντε, ἀπὸ καὰθ, μέχρι * ἀβραὰμ ἑξήκοντα τρία, ἀπὸ μωσέως μέχρι τῆς ἐξόδου, ὀγδοήκοντα· καὶ οὕτως ἐξῆλθεν ἰσραὴλ ἐκ τῆς αἰγύπτου, τοῦ μωσέως γεννηθέντος. Hoc eſt, octogeſimo anno vitæ Moyſis, exierunt Iſraelitæ ex Aegypto, in qua habitauerunt ducentis &. 15. annis. Verum ſi hoc certum eſt, quomodo dixit dominus Abrahæ. Peregrinum erit ſemen tuum in terra non ſua quadringentis annis. Sed palàm eſt exilium illud eſſe ſupputandum à deſcenſu Abrahę in Charan. Nam non tantum Aegyptum illi incoluerunt, ſed etiam regionem Canaan, & ideo rectè dixit Moyſes. Iſraelitas Aegyptum incoluiſſe ac regionem Canaan, quadringentis &. 3[0]. annis. Mox à deſcenſu Abraham & habitatione in Charan vſque ad natiuitatem Iſaac ſupputantur. 25. anni, ab Iſaac vero vſque ad Iacob, anni. 60. ſunt, à Iacob ad Leui vſque. 86. à Leui vſque ad Caath. 45. à Caath vſque ad Amram. 63. anni numerantur. Denique à Moyſe vſque ad egreſsionem, octoginta. Nam anno. 8[0]. vitæ Moyſis profecti ſunt ex Aegypto. Hæc deſumpta ſunt ex Epiphanij Ancyroto, circa finem, parum ante epilogum, verum in vtroque loco vbi legitur μέχρι ἀβραάμ, lege μέχρι ἀμράμ. Igitur ſummatim ſic ſupputantur anni. Abraham. 75. anno egreſſus eſt de terra ſua. Gene. 11. Centenarius genuit Iſaac. Geneſ. 17. Pu-
25 taſne centenario naſcetur puer, eſto iam. 25.
anni. Iſaac Abrahæ filius ſexagenarius, ge-
60 nuit Iacob & Eſau. Geneſ. 21. adde. 60. annos.
90 Iacob nonagenarius genuit Ioſeph. adde. 90.
110 annos. Ioſeph vixit centum & decem an-
nos. Geneſ. vlt. Poſt mortem eius durauit ſeruitus Aegypti iuxta aliquos hiſtorio-
graphos. 65. annus, & tunc natus eſt Moy- 65
ſes, cuius anno. 80. egreſsi ſunt filij Iſrael. Igi- 80
tur à. 75. anno Abrah[æ], ad. 80. Moyſi ſunt quadringenti & triginta. Si ab hoc numero detraxeris. 25. qui ſunt anni à promiſsione vſque ad natum Iſaac, remanent quadringenti & quinque anni, quos quadringentos nominat ſcriptura. Iuxta Regulam dictam. Lege etiam Albinum in Quæſtionibus in Gen. Oecumen. ad Galat. 7. ait. Quadringenti & 30. anni hoc modo colliguntur, à. 75. anno. Abrahæ vſque ad. 100. numerantur anni. 25. Iſaac anni. 70. anni Iacob. 95. anni Ioſeph. 110, anni in Aegypto tranſacti centum quadraginta quatuor, intellige poſt mortem Ioſeph. Verum hæc non ſatis commodè colligit Oecume. Hierony. tamen ad Gala. 3. cap. qui has ſupputationes non ignorauit, nam legerat eas apud Euſ[eb]ium in Chronicis ex quo & deſumptæ ſunt, ait. Supputandi in hoc loco anni, (ab eo tempore quo dominus locutus eſt cum Abraham dicen[s]. In ſemine tuo benedicentur omnes gẽtes.) vſq; ad Moyſen, vtrum quadringenti triginta ſint. Vel quomodo in Gen. ipſi Abrahæ dominus polliceatur, quod poſt quadringentos annos de terra ſeruitutis filij eius exituri ſint. Nõ enim parua res eſt, & à multis quæſita, neſcio an ab aliquo ſit inuenta. Sed de his hactenus, ad regulam reuertamur, vt illam multis illuſtremus exemplis. Primum ſit illud quod affert Auguſt. lib. 7. Locut. in Leui. Intrauit, inquit, Abimelech filius Gedeõ, ideſt, Ierobaal, domum patris ſui in Ephratha, & interfecit fratres ſuus filios Ierobaal. 7[0]. viros ſupra lapidem vnum. Quamuis minus fuerint duo; ipſe Gedeon qui occidit, & Ionathas iunior qui latuit. Sic vniuerſum numerum poſuit pro pene vniuerſo, & lib. 1. Locut. in Geneſ. verſus finem, cum dicitur. Duodecim ſumus pueri tui fratres in terra Canaan, cum poſterius dicat quod vnus eorum non ſit, ipſum, ſcilicet, Ioſeph noneſſe exiſtimantes, ſed perijſſe. Et alibi dicitur. Hi ſunt filij Iacob qui nati ſunt in Meſopotamia, cum ibi non fuerit natus Beniamin. Sed in Ephratha. Hoc idem ait Euche. lib. 3. in Gene. cap. 14. Item in lib. q. in Gene. 117. ait Auguſt. Per Synecdochen, vbi maior pars eſt, aut potior, ſolet eius nomine etiam illud comprehendi quod ad ipſum nomen non pertinet, ſicut ad. 12. Apoſtolos iam non pertinebat Iudas, tamen duo-

*Lege ἀμράμ.

Geneſ. 22.

Iudi. 9.

Geneſ. 42

Geneſ. 25

denarij numeri nomen apoſtolus illis tribuit,
cum ait, illum apparuiſſe duodecim. Cum ar-
ticulo enim Græci codices habent, vt non
1.Cor.15. poſsint intelligi quicunque. 12. ſed illi in illo
numero inſignes. Eodem modo dictum eſt il
lud. Nonne ego vos. 12. elegi & vnus ex vo-
bis diabolus eſt. Hæc eadem exempla affert
Euche. loco citato. Deinde idē Eucherius lib.
1. comment. in Geneſ. ca. 37. Noe cum eſſet
quinquaginta annorum genuit Sem, &c. ait.
More ſuo ſcriptura quingentos vocat, nomi-
Locus Pauli ad Hebr. ne totius, maximam partem plerumq; ſignifi
cans, cum eſſent. 480. & deſumpſit ex Aug.
15. de Ciuita. Dei. cap. 24. Item ad Hebrę. 11.
dicitur. Hi omnes mortui ſunt, cum Enoch
nō ſit mortuus. &. 3. Reg. 2. dicitur Regnauit
Dauid. 40. annos. 7. in Hebron. 33. ſupra to-
tum Iſraeliticum populum. At. 2. Regum. 6.
Sex menſes adduntur, & Gen. 17. dicit Abra
ham. Putaſne centenario naſcetur filius, ſed
cum hæc dicebat nondum centeſimum, ſed
nonageſimū nonum agebat annum. Deniq;
Epiphanius. li. 3. aduerſus hæreſes. c. vlt. quod
ir. ſcribitur. σύντομος ἀληθὴς λόγος περὶ πίστεως
καθολικῆς parum poſt principium ait, cum ge
nerationes decem præterierint ab Adam vſq;
ad Noe, & à Noe vſque ad Abraham aliæ de-
cem, ab Abraham vſq; ad Dauid generatio-
nes. 14. à Dauid vſque ad tranſmigrationē, ge
nerationes. 14. à tranſmigratione vſque ad
Chriſtum generationes. 14. ita vt ab Adam
vſque ad Chriſtum. 62. generationes ſuppu-
tentur. Sexaginta ſolummodo numerantur
ob breuitatem. Etenim in deſerto cum eſſent
72. palmę, ſeptuaginta in ſcripturis ſupputan-
tur, & in montem cum Moyſe ſeptuaginta
conſcendiſſe legimus, cum. 72. inueniantur
cum Elad, & Modad, & ſub Ptolemæo. 72. in
terpretes legis fuerunt, & vulgo dicimus, iux
ta interpretationem. 70. ſic legitur. Lege quæ
ſcripſi lib. 10. Reg. 43.

Numerum definitum pro indefinito poni
in ſcripturis frequentiſsimum eſt. Eccleſ. 11.
Da partem ſeptem, necnon & octo, quia igno
ras quid futurum ſit mali ſuper terram, ideſt.
Diſtribuito opes tuas multis indigētibus aut
potius omnibus vt ſerueris à domino ab im-
minenti calamitate. Prouer. 24. Septies in die
cadit iuſtus, ideſt, frequententer. Zachariæ. 3.
ſuper lapidem vnum ſeptem oculi, ideſt, mul
tæ cuſtodię. Iob. 19. decem vicibus confundi
tis me. Pſal. 90. Cadent à latere tuo mille, & de
1.Reg.18. cem millia à dextris tuis, & occidit Saul mil-
le, & Dauid decem millia. Apocal. 2. Ecce miſ
ſurus eſt Diabolus aliquos ex vobis in carce-
rem vt tentemini & habeatis tribulationem
diebus decem, ideſt, multis, & Geneſ. 31. Pa-
ter veſter mutauit mercedem meam decem vi
cibus, ideſt, multis. Hieron. tamen aliter expo
nit cum quærit, quæſtio Labam ſex annis po
tuit mutare mercedem Iacob decem vicibus,
& reſpondet quod oues Italicæ bis pariunt
in anno. Vnde Virgi. bis grauidæ pecudes, &
eadem dicitur eſſe natura ouium Meſopota-
miæ. Iob. 2. ſederunt cum eo ſeptem diebus
& ſeptem noctibus, & Amos. 1. Hæc dicit do
minus ſuper tribus ſceleribus Damaſci & ſu- *Locus ex Amos. 1. expoſitus.*
per quatuor non conuertam eum. Numerus
ſeptenarius qui ex tribus & quatuor conſtat
capitur pro multitudine, ad hunc ſenſum.
Quia peccandi finem nullum faciunt, extre-
mo ſupplicio eos afficiam. Hanc regulam Phi
lippus presbyter lib. 2. in Iob. cap. 19. his ver
bis nobis tradit. Per conſuetudinem humanī
eloquij, numerus finitus capitur pro infinito,
ſic dicimus. Hoc ſcelus iſte operatus eſt, ſed
& quinquies peiora commiſit, ſunt alij nume
ri in quibus ſola auctoritas perfectionis tenē
da eſt, non autem ratio perſcrutanda, vt ſep-
ties recipiet in hoc ſeculo, quod aliter euange
liſta centuplum nominauit. Et gentes quas fi
lij Iſrael debellauerunt, alibi ſeptem dicuntur,
cum alijs in locis eædem gentes decem eſſe re
ferantur. Atque hoc videtur optime Intelle-
xiſſe Aug. cum lib. 3. de doct. Chriſt. c. 35. ait.
Plerūque numeri pro vniuerſo tēpore ponū-
tur, vt ſepties In die laudem tibi dixi, nihil eſt *Pſal. 118.*
aliud quam, ſemper laus eius in ore meo.

Nomina numeralia ab vno vſq; ad quinq;
ſolent in ſcriptura ad ſignificandum diminu-
tionem poni. 3. Regum. 17. En colligo duo li
gna, ideſt, pauca. Iſaiæ. 17. Erit ſicut quærens
ſpicas in valle Raphaim, & relinquetur in eo
ſicut racemus, & ſicut excuſsio Oleę duarum
vel trium oliuarum in ſummitate rami, ſiue
quatuor aut quinq; in cacuminibus eius, fru-
ctus eius, & 1. Cori. 14. Malo in eccleſia quin *Luc. 21.*
que verba meo ſenſu loqui, ideſt, pauca, & Ve
tula in euangelio obtulit duo æra minuta. A
quinq; vero vſq; ad decem, ſolent nomina ſi- *Prouer. 24*
gnificare incrementum, vt ſepties in die cadit
iuſtus, & Iob. 19. Ecce decem vicibus confun
ditis me.

Eſt idioma. (vt ait Hieron. Danielis. 9. cap.
verſus finem.) ſermonis Hebraici, & antiquo
rum ſermonis Latini, vt ante minorem nume

rum

rum ſupputent,& poſtea maiorē. V.G. nos iuxta proprietatem linguæ Latinæ noſtræ, nunc dicimus. Abraham vixit annis centum ſeptuaginta quinq;. Illi econtrario loquuntur. Vixit Abraham annis quinq; & ſeptuaginta & centum. Multa in Geneſi huiuſmodi inueniuntur exempla.& lib.2. cōtra Iouin.ait, omnis ſcriptura maxime vetus,minorem præponit numerum,& ſic ad maiorem gradatim conſcendit.

Hebræi vtuntur nominibus cardinalibus pro ordinalibus.Licet interpretes frequenter offenſi ſoni aſperitate ſoleant mutare nomen cardinale in ordinale. Nihilominus aliqua remanſerunt exempla quæ immutata permanſerunt.Gen.1.Factū eſt veſpere & mane dies vnus,ideſt,dies primus,& in euangelio. Vna ſabbathorum. Pro prima die ſolennitatis paſchæ,& apud Aggæum vbi nos legimus. Anno tertio Darij,Hebræi legunt. Anno trium Darij.Ex hac Regula, videntur non eſſe ſatis concinnas expoſitiones quæ afferri ſolent in loco citato,Gen.1. quas legere poteris apud S.Tho.1.par.q.74.art.3.ad.7.argum. & Philonem in Coſmop.

Poſtquam de numeris illa tradidimus quæ à Latinis percipi vtcunque poterant, de numeris nominū aliqua dicenda eſſe videntur. Et primo illud ponamus documentum quod iam poſuimus in ca.de citationibus. Mos eſt ſcripturæ ſacræ,vt pluralis numerus capiatur pro vno ex pluribus. Vt,ſepultus eſt in vrbibus Galaad,ideſt, in vna vrbe, & Ionæ.1. deſcendit ad latera nauis,&Gen.19.cum ſubuerteret dominus vrbes in quibus habitauit,ideſt vrbem illam quam habitauit. Iud.7.de Achā. Peccauit Iſrael & tranſgreſsi ſunt pactum meum,& acceperunt de Anathemate. Hoc eſt quod dicit Ambro.lib.10.comment.in Lucam.cap.22.Aliquando,inquit,numerus pluralis de vno dicitur,vt in Pſal. Adſtiterunt reges terræ,&principes conuenerunt in vnum. Solus enim rex Herodes, & princeps Pilatus,in Apoſtolorum Actibus conſpiraſſe aduerſus Chriſtum Petri voce produntur. Sed in Paulo ad Hebræos habes. In caprinis pellibus ambulabant,ſecti ſunt,leonum molas obſtruxerunt. Cum ſolus Elias melotem habuiſſe, & Iſaias ſectus eſſe, & Daniel à leonibus intactus manſiſſe doceatur. Sic aliqui etiam concordant euangeliſtas , quando dicitur duos blaſphemaſſe latrones,cum vnus eorundem blaſphemaſſet.Aut fortaſſe primo ambo blaſphemabant, poſt vnus eorum propter magnitudinem ſignorum conuerſus eſt. Lege Chryſoſt.ho.4.in Gen.& Auguſt. lib. 3.de conſenſu euangeliſt. cap. 16. Itē Euthy. Pſal.79.ait. Plurali numero vtitur ſcriptura pro ſingulari Hebræorum more, vt in Pſal. Extendit palmites ſuos vſq; ad mare, & vſq; ad flumina propagines ſuas.Per flumina Euphratem ſignificat. In tertio certe lib.Regum flumen ſingulari ſermone poſitum eſt,& alibi.Hi ſunt dij tui Iſrael qui eduxerunt te de terra Aegypti,& tamen de vno vitulo loquitur,& hoc repetit Pſalm.71.& Chryſoſtom. hom.11.in Gen. Exempla crebro inueniuntur in ſcripturis,vt Pſalm.131.Introeamus in tabernacula eius, ideſt, in tabernaculum, & Matth.2.Defuncti ſunt qui quærebant animam pueri.Hoc eſt Herodes.Quamuis Hieronym.illo in loco ſic exponat Non ſolum Herodes ſed & ſacerdotes & ſcribæ eodem tempore fuerunt mortem domini meditati. Item Hieronym.Danielis.capit.3.ait. Hæc eſt ſcripturæ ſacræ conſuetudo , vt vnum idolum appellet pluraliter. Vnde in Regum volumine Ieroboam ponens aureum vitulum in Bethel, idola feciſſe narratur. Sic nonnulli intelligunt illud Daniel.Deos meos non colitis,ideſt ſtatuam. Verum alijs videtur alios eſſe deos Nabuchodonoſor, & aliā ſtatuam auream quam in cultu ſui iuſsit erigi. E contrario multa dæmonia ſingulari numero appellantur,vt in Iſaia. Inclinat ſe & adorat illud,& votum faciens dicit,Deus meus es tu. Deniq; Augu.lib.1.q.in Gen.q.149.ait. Pluralis numerus pro ſingulari ponitur, ſicut è contrario,pro plurali ſingularis,vt Gen.46. intrauit in Ægyptum Iacob, & omne ſemen eius,& filij & filij filiorum eius, & filiæ & filiæ filiarum eius cum eo.Quomodo dicit filias,& filias filiarum cum filiā vnam legatur habuiſſe.Superius dixi filias eius pronepotes vocari. Sicut filij Iſrael omnes dicūtur,vniuerſus populus ab illo propagatus. Sed cum dicit filias filiarum, pluralis pro ſingulari ponitur pro vna Dina.Atq; ita dicit Euche. eodem loco. De hac dicendi forma lege Calphurnium Scena.1.Actu.1.in Heauto.& Matth.12.dicitur.Abijt Ieſus per ſata ſabbathis.1. ſabbatho quodam,licet in libris Latinis in ſingulari ſit poſitum.

Accipitur quandoq; plurale nomen pro vnoquoq; de multis. Geneſ.26. Fuerunt exacerbans ſpiritum, ideſt vnaquæq; earū fuit exacer-

Act.4. Hebr.11. Matth.27. Luca.23. Pſal.79. Exodi.31. 3.Reg.12. Iſaia.44.

exacerbans. Hc præcipue ſit quando præcedit numerus pluralis, & ſequitur ſingularis. Nam tunc numerus ſingularis per inductionem de quolibet prædicatur in illo plurali incluſo. Geneſ. 27. Maledicentes tibi, maledictus, & benedicentes tibi benedictus, & 49 Filiæ eius, incedebat, ideſt, vnaquæq; è filiabus. 1. Reg. 4. oculi eius caligauit, & Pſal. 118. Rectum iudicia tua, & in Prouer. Fulcientes eam beatus. Et ſapientes mulieres ædificauit domum ſuam.

Item quando nomen eſt ſingularis numeri ex pluribus conſtans, nomen illud ſingulare eſt ſuppoſitum verbi numeri pluralis, vt in Exodo. Dimitte populum meum vt ſeruiant mihi. Populus enim numeri ſingularis eſt, ſed conſtat ex multis, & omnis terra adorent te, quia omnis terra dictũ eſt de hominibus quę ſunt in terra, & Geneſ. 15. ſciendo ſcies quod peregrinum erit ſemen tuum in terra nõ ſua, & ſubijcient eos ſeruituti, & affligent eos quadringentis annis. & Attendite popule meus legem meam. Lege Auguſt. in libro Locut. in Exodum. De his in additionibus diſſeruimus latius.

Aliquando nomen reddens ſuppoſitum verbo eſt numeri pluralis & verbum numeri ſingularis, vt ſigillatim vnumquodq; nomen ſingulare, illius multitudinis, illi verbo ſubaudiatur. Vt qui confidunt in domino ſicut mons Sion, non commouebitur in æternum, ideſt, quiſq; confidens, ſcilicet, Petrus, aut Iohãnes non cõmouebitur, & iterum. Volucres cæli & piſces maris perambulans ſemitas maris, & Paulus ad Galat. 6. Inſtruite huiuſmodi in ſpiritu manſuetudinis, conſiderans teipſum, & ad Epheſ. 3. Peto ne deficiatis in tribulationibus quæ eſt gloria veſtra, id eſt, quę ſunt vt gloria ecceleſiæ creſcat. Quo in loco dicit Hierony. ex imperitia artis Grammaticæ Paulum hæc protuliſſe, cum ſit phraſis Hebraica vſitatiſsima in vtroq; inſtrumento. Hanc regulam ſic protulit Grego. 26. libr. Moral. cap. 1 . cum ait. Mos ſacræ ſcripturæ eſt, vt à ſingulari numero ad pluralem ſubito tranſeat, atque Apoſtoli ſæpe ſe ad ſingularem vertat. Atq; ita cum In Iob Elíu diceret. Clamabunt & eiulabunt. Nequaquam ſubdit. Non dixerunt vbi eſt Deus. Sed non dixit, vbi eſt Deus. Apoſtoli quippe numero ad ſingularem veniens, ad perſonam ſubito infimi cuiuſq; tranſiuit. Fortaſſe quia à ſingulis melius recognoſcitur, quicquid de eis ſingulariter auditur, vt ad cor ſuũ quiſq; redeat, & in ſemetipſo hoc quod de vnoquoq; dicitur reprehendat. Et Auguſt. libr. 5. Locut. in Deuteron. ait. A plurali ad ſingulare tranſit ſcriptura, vt ſurgite & pertranſite Vallem Arnon. ecce tradidi in manus tuas Seon regem Eſebon. Non dixit in manus veſtras. Item Euthy. Pſalm. 118. Indifferenter inquit, prophetæ nunc ſingulari ſermone verbum dicunt, nunc in plurali. Vt, Dixit inſipiens in corde ſuo non eſt Deus, corrupti ſunt & abominabiles facti ſunt. Ratio eſt, quia nomen illud ſingulare capitur indefinite pro qualibet re in illo ſingulari incluſa. Vnde Rabbi Dauid Pſalm. 12. cum dixiſſet propheta. Tu domine cuſtodies eos, cuſtodies illum à generatione hac in æternum, ait. Cuſtodies illum, ſuper quemque pauperem ſigillatim intelliges.

De hoc lib. 1. cap. 1. diximus.

Deinde ait Euthy. Pſal. 42. ſcriptura ſingulari aliquando, aliquando plurali ſeu collectiuo nomine, aliquos laudat aut vituperat, aut de illis loquitur. Quia nimirũ & priuata & cõmuni prauitate aut laude conueniunt, vt Iudica me Deus & diſcerne cauſam meam de gẽte nõ ſancta à viro iniuſto & doloſo erue me. Vnde quod Hiero. dicit Iſaiæ. 63. de epiſtolis Pauli ad Corinthios, nos non tam de illis quàm de vniuerſa ſcriptura dictum intelligamus, illius hæc ſunt verba. Epiſtolam priorẽ quam ſcribit Paulus ad Corinthios cum ad volus ſcribatur populum ciuitatis pro varietate habitantium, ideſt ſanctorum & peccatorum nunc laudat eos, nunc corripit, nunc docet, nunc reprehendit, prouocat ad continentiam, nuptias recuſat, trahit ab idololatria, inſtruit reſurrectionem, digamiæ porrigit manum, ne locum tribuat fornicationi.

Pro Pauli intelligẽtia lege q̃ ſcripſi li. 8. c. 1.

Diximus de numero plurali quæ dicenda nobis viſa ſunt, nunc ad ſingularem calamum conuertamus. De illo Auguſt. Pſalm. 78. hæc ſcribit. Pro numero plurali ſæpè ſingularem inuenies poſitum, ſicut veſtem pro veſtibus, militem pro militibus, pecus pro pecoribus, multa enim huiuſmodi moris eſt dici, nec ſolum vulgo loquentium, verum etiam diſſertiſsimorum eloquentiæ auctorum. Nec ab ipſa diuina ſcriptura hoc genus locutionis alienum eſt, ponit enim ranam pro ranis, & locuſtam pro locuſtis, & libr. 2. Locut. in Exodum dat huius rei cauſam. Neſcio, inquit, quomodo per loquendi conſuetudinem imbutis ſenſibus hominum, aliquid amplius

pliusſingulari numero intelligitur, quā quod pluraliter dicitur. Nam plus accipitur cum dicitur. V.G. eſt illic miles, quam ſunt illic milites, & illic piſcis, quam ſunt illic piſces, & in eodem libro ait Auguſt. Tropus hic quando fit in rebus, quæ à nobis non ita dici ſolent obſcuritatem facit. Vt in illo Exodi. ſumetis vobis faſciculum hyſſopi, faſciculus hyſſopi plures faſciculos ſignificat, vt rana plures ranas, muſca plures muſcas. Item in Dialogo. 65. q. titulo Auguſt. hæc leguntur. Ponitur frequenter in ſcripturis ſingularis pro plurali, vt in Pſalm. 77. Miſit in eos muſcam raninam & comedit eos, & ranam & exterminauit eos. Cum vtiq; nec vna muſca, nec rana fuerit. Et iterum Pſalm. 104. Venit locuſta. Sic dicitur in Geneſi. Fons aſcendebat è terra. Secūdum id ait nobiliſsimus poetarum. Vterumq́ue armato milite complent. Hæc ille, & iterum in Geneſi de Babylone dicitur. Venite ædificemus ciuitatem, & turrim cuius caput vſq; ad cælum, Ideſt turrium multitudinem, aut vnam præcipuam, vt ait Auguſt. lib. 16. de Ciuita. Dei. cap. 4. Hæc fere omnia paruo verborum circulo colligit Hieronym. lib. 2. contra Iouinianum Scriptura, inquiens diuina, & vnum pluraliter, & plurale ſingulariter appellare ſolet. Exemplum primi eſſert Auguſt. lib. 1. q. in Gen. q. 22. cum ait dominus. Venite aſcendamus & confundamus linguam eorum. Forte, inquit, ſecundum illud accipiendum eſt. Faciamus hominem, &c. vt Trinitatem perſonarum intelligamus. Nam poſtea additur. Quia ibi confuſum eſt labium vniuerſæ terræ. Aliqui arbitrantur cum dicitur. Venite deſcendamus, ad angelos referendum fore. Non vtiq; recte.

¶In cenſu & numeratione populi Dei, quid obſeruari præſcriptum ſit à domino.

CAP. V.

OPortet diligēter cauere ne illas leges tranſgrediamur, quas obſeruare conuenit, in populi Dei tam carnalis quā ſpiritualis enumeratione, ne forte ſi aliquid omiſſum fuerit quod non exequamur iuxta præſcriptū diuinum, nobis eueniat quod regi Dauid accidiſſe legimus. 2. Regum. vlt. cap. in quē ingens animaduerſio ſecuta eſt, non tam ob inſolētiam animi quā ob neglıgētiā cuſtodiēdi diuinum præceptum. Præcepti diuini in lege à domino ſtati hæc eſt ſumma. *Exod. 30.* Locutus eſt dominus ad Moyſen dicens. Quando tuleris ſummam filiorum Iſrael iuxta numerum, dabunt ſinguli pro animabus ſuis domino, & non erit plaga in eis cū fuerint recenſiti. Hoc enim dabit omnis, qui tranſit ad numerum, dimidium ſicli iuxta menſuram, ſcilicet, ſicli templi, ſiclus. 20. obolos habet, media pars ſicli afferetur domino. Qui habetur in numero, à viginti annis & ſupra dabit pretiū. Diues non addet ad medium ſicli, & pauper nil minuet. Suſceptā pecuniā trades in vſum tabernaculi, vt dominus propitietur peccatis eorum. De hoc ſiclo lege Ambro. lib. 1. epiſt. epiſt. 1. Porro vt res tota clare intelligatur, & poſsit à nobis mente cōplecti, oportet ea quę poſſunt colligi ex libro Numerorum, iuxta exactam priſcorum patrum interpretationem in medium afferre. Origenes quidē. ho. 1. Nume. hæc ad verbum ſcribit. Diuinis, inquit, numeris non omnes digni ſunt, ſed certis quibuſdam prærogatiuis deſignantur hi, qui intra numerum Dei debeant cōprehendi. Nam ex præcepto Dei neq; mulieres deducuntur ad numerum, fœmineæ infirmitatis obſtaculo, *Mulieres.* neq; ſeruorum quiſquam, vt pote vita moribuſq; degeneres. *Serui.* Sed nec Aegyptiorum quidē vllus ex his qui erāt admixti, numerantur, vt alienigenæ & Barbari. *Ægyptij. Alienigenæ Barbari.* Sed ſolummodo numerantur Iſraelitæ & iſti nō omnes, ſed à viginti annis & ſupra. Nec ſola ætatis habetur obſeruatio, ſed quæritur ſi aptum bellis robur oſtendat. Non ergo ſola ætas ſed virtus in Iſraelitica plebe requiritur. Puerilis ætas non numeratur, nec apta diuinis calculis dicitur, *Pueri.* niſi forte primogeniti ſint, aut ſacerdotali vel Leuitica ſtirpe deſcendant. Iſti ſoli in pueris adducuntur ad numerum. Fœminarum prorſus nulla adducitur. Hęc ſi myſtice intelligātur docebimur, quod ſi tranſcendero puerilis ætatis inſipientiam, ſi deſiero paruulus eſſe ſenſibus, & vir effectus depoſuero quæ ſunt paruuli, ſi inquam effectus fuero iuuenis, & talis iuuenis qui vincā malignum, dignus diuinis numeris computabor. Donec aut ineſt alicui noſtrum, vel puerilis vel lubricus ſenſus, vel fœminea & reſoluta ſegnities vel Aegyptios gerimus & barbaros mores, haberi apud Deū in ſancto vel

conſecrato

conſecrato numero non meremur. Innumeri apud Salomonem dicũtur eſſe qui pereũt, numerati autem omnes qui ſaluantur. Vnde de ſanctis dicitur. Qui numerat multitudinẽ ſtellarum & omnibus eis nomina vocat, & in euangelio. Veſtri etiam capilli capitis numerati ſunt. Virtutes animi, capillos apoſtolorum vocans. Deinde præcipitur vt numeretur, à viginti annis & ſupra, omnis qui procedit in virtute Iſrael. Non tamen in qualicunq; virtute, id eſt non Ægyptiorum virtute, neq; Aſſyriorum neque Græcorum, ſed virtute Iſrael, ipſe numeratur apud Deum. Eſt enim virtus animi quem Græcorum, philoſophi, docent. Sed hæc non pertinet ad numerum Dei: nõ enim pro Deo ſed pro gloria exercetur humana. Eſt & Aſſyriorum virtus, eſt & Chaldæorum, quæ in Aſtrologiæ ſtudijs prędicatur. Sed non eſt iſta virtus Iſraelitica. Eſt & Ægyptiorum virtus, in ea quam dicunt, ſecreta ſapientia. Sed hæc non adiungitur ad calculum Dei. Sola apud Deũ virtus Iſraelitica numeratur. Sed quid eſt quod non ſtatim quãdo egreſſus eſt de Ægypto populus numeratur. Nec cum mare rubrum tranſiuit. Nec cum confligunt cum Amalech & vincunt. Nec cum Mannæ accipiunt cibum, & bibunt de conſequente eos petra, nondum enim in his, ea quæ numeris apta ducuntur, adoleuerant. Deinde tabernaculum teſtimonij conſtruitur, ſed nec in hoc quidem numerandi populi tempus aduenit. Lex per Moyſen datur, ſacrificiorum mos traditur, purificationum ritus docetur, ſanctificationum leges & ſacramenta conduntur, & tunc ad numerum ex præcepto Dei populus adducitur. Vide Chriſtiane quanta tibi transeunda ſunt, quanta toleranda, quot profectionibus, quot tentationibus, quot pręlijs pugnandum tibi eſt & vincendum, vt poſſis ad diuinum numerum pertinere, vt inter ſanctas tribus annumerari, dignus habearis, vt viſitari poſsis, & per Dei ſacerdotes Aaron & Moyſen numerorum cenſibus adſcribi. Suſcipienda eſt tibi primo lex Dei, offerenda ſacrificia, explendæ purificationes, peragranda cuncta quæ lex ſpiritus docet, vt poſsis aliquando ad Iſraeliticum numerum pertinere. Et erit vnuſquiſq; in eo ordine, quem ſibi geſtorum merita contulerint, vt ait Paulus. Vnuſquiſque in ordine ſuo. Hinc accidet in reſurrectione, vt vnuſquiſque aut in tribu Ruben ſpiritualibus indicijs adſcribatur, ob

Virtutes gẽtium.

hoc quod aliquid in moribus ipſi Ruben ſimile habuit. Alius autem in tribu Symeõ, for taſsis pro obedientia. Alius in tribu Leui, credo quod bene præfuit ſacerdotio. Alius in tribu Iuda, nõ dubito quin is qui regios ſpiritus geſsit, & bene rexit populum qui intra ſe eſt. Sed & ſingulis quibuſq; tribus vnuſquiſq; ſociabitur pro his quæ ad vnamquanq; earum, vel in actibus cognata vel in moribus habuit. Hæc & alia innumera illo in loco Orig. diuini tus ediſſerit. Itẽ Hiero. Matt. 14. ca. ait. Quando multitudo aliqua numeratur, ſolum viri qui in perfectum virum creuerũt, cõputãtur. Mulieres autem & paruuli ſexus fragilis & ætas minor, numero indigni ſunt. Vnde in Euangelio manducantium fuit numerus quinque millia virorũ exceptis mulieribus & paruulis. Vnde & in Numerorum libro. quoties ſacerdotes & Leuitæ & exercitus & turmæ pugnantium deſcribuntur, ſerui & mulieres & paruuli, & vulgus ignobile abſq; numero prætermittitur, & Exo. 12. Profecti ſunt, inquit, filij Iſrael de Ramaſe in Sochoth, ſexcenta fere millia peditum virorum abſq; paruulis, ſed & vulgus promiſcuum innumerabile aſcendit cum eis. Item Theophy. Iohannis 6. ca. cum dixiſſet euangeliſta. Diſcubuerunt viri numero fermè quinquies mille, ait. Soli viri numerantur ab Euangeliſta, qui legis ſequitur conſuetudinem. Etenim & Moſes à viceſimo anno & ſupra, numerauit populum nulla mentione facta mulierum, quo docetur omne quod virile & iuuenile eſt, dignum cenſeri vt numeretur apud Deum. Lege Cyrillum lib. 3, ſuper Iohannem, cap. 16.

De ordinibus illorum qui ſunt in populo Dei.

Hieronym.

Matth. 14.

Matth. 14.

Nume. 1.

Theophy.

Cyrillus.

¶ Aliquot ſpecies numerorum quid myſticè & iuxta hiſtoriam in ſcripturis ſignificent, oſtenditur.

CAP. VI.

DIſſerendi de numeris locus peropportunus ſe nobis obtulit, quãuis illorum tractationem paucis abſoluere decreuerim, & innumera illa omittere, quæ in commentarijs noſtris inchoata & rudia, ex aliorum ſcriptis, congeſſeram, bona quippe pars illarum rerum quæ à nobis

nobis collecta ſunt & annotata, non ſatis, à multis intelliguntur, nec omnino à me probantur. Atque ideo paucula ex multis ſubijciam, ne omnino de re tanta ſiluiſſe videar, ſtudioſorum erunt partes, hæc qualiacunq; ſunt, æqui & boni conſulere, & quæ potiora illis videbuntur ſeligere & memoriæ commendare. Poſſem etiam hoc in loco de illis numeris quibus Platonici myſteria philoſophiæ occultabant, atque à promiſcua plebe arcebant, diſputare: verum ſuperuacaneum mihi viſum eſt. id facere, ne forte piaculum admittam, intromittens incircunciſos in eccleſia Dei. Ideo illa tantum afferre conabor, quæ in noſtrorum hominum ſanctiſsimorum & doctiſsimorum diſputationibus ſunt verſatá, & in eorum literis tradita. Et primo, numerorum diſciplina (vt ait Auguſti. lib. 2. de doct. Christiana cap. 38.) cuilibet tardiſsimo clarum eſt, quod non ſit ab hominibus inſtituta, ſed potius indagata atque inuenta. Non enim ſicut primam ſyllabam Italiæ, quam breuem pronunciauerunt veteres, voluit Virgilius, & longa facta eſt. Ita quiſquā poteſt efficere cum voluerit, vt ter terna aut non ſint nouem, aut nō poſsint efficere quadratam figuram, aut non ad ternarium numerum tripla ſint, ad ſenarium ſeſcupla, ad nullum dupla, quia intelligibiles numeri ſemiſſem non habent. Siue ergo in ſeipſis conſiderentur, ſiue ad figurarum, aut ſonorum aliarumve motionum leges numeri adhibeātur, incommutabiles regulas habēt, nec vllo modo ab hominibus inſtitutas, ſed ingenioſorum ſagacitate compertas.

Lege c. 16.

Italia.

De his numeris vt ordine procedamus ab vnitate oportet incipere. De qua diuinitus diſſerit Orige. homil. vnica in libros Regum inquiens. Vnus ad laudem pertinet iuſtorum, vt. 1. Regum. 1. Erat vir vnus de Ramathaim. Nos qui adhuc peccatores ſumus, nō poſſumus iſtum titulum laudis acquirere, quia vnuſquiſque noſtrum non eſt vnus, ſed multi. Intuere alicuius vultum irati, nunc iterum triſtis, paulò pōſt rurſum gaudentis, iterum turbati, rurſum lenis, in alio tempore de rebus diuinis conſulentis, paulò poſt vero quæ ad auaritiam, vel quæ ad gloriam ſeculi pertinent molientis. Vides quomodo ille qui putatur vnus, non eſt vnus, ſed tot in eo perſonæ videntur eſſe, quot mores, quia & ſecundum ſcripturas. Inſipiens vt luna mutatur. De iuſtis non ſolum per ſingulos vnus dicitur, verum & omnes competenter vnus dicuntur. Et cur non omnes vnum dicantur, quorum cor & anima vna eſſe deſcribitur, vnam ſemper omnes ſapientiam meditantur, vnum ſapiunt, vnum ſentiunt, vnum Deum venerantur, vnum Ieſum confitentur. Vnde merito & ipſi omnes, non ſolum vnum, ſed vnus dicuntur. Sicut Apoſtolus ſignificauit dicens. Omnes quidem currunt, ſed vnus accipit palmam. Vere enim imitatur iuſtus qui talis eſt, vnum Deum. De quo dicitur. Audi Iſrael, Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt. Non tantum vnus numero deſignatur, qui vtique ſupra omnem numerum eſſe credendus eſt, ſed per hoc magis vnus dici intelligendus eſt, quod nunquam à ſemetipſo alter efficitur, hoc eſt, nunquam mutatur, nunquam in aliud vertitur, ſicut & de eo Dauid proteſtatur dicens. Tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient. Et illud in hunc ſenſum reſpicit. Ego ſum dominus Deus veſter & non mutor. Immutabilis ergo eſt Deus, & per hoc vnus dicitur, quòd non mutatur. Sic ergo imitator Dei iuſtus, qui ad imaginem Dei factus eſt, vnus & ipſe cum ad perfectum venerit appellatur, quia ipſe cum in virtutis ſumma conſtiterit non mutatur, ſed vnus permanet ſemper. Nam dum in malitia eſt vnuſquiſque per multa diuiditur & in diuerſa diſpergitur, & dum in multis eſt malitiæ generibus, dici nō poteſt vnus. Igitur quia ſecundum mirabilem hanc vnitatem vnus eſt iuſtus, imo & plures iuſti vnum ſunt, Ideo apoſtolus omnem cohortatur eccleſiam dicens. Vt idem dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchiſmata, ſitis autē perfecti in eodem ſenſu & eadem ſcientia. Propterea & in Actibus apoſtolorum, cor & anima credentium vna eſſe dicitur. Si autem aliquid ſubtilius, conſiderare velimus, inuenire poſſumus & aliam vnitatem. V. g. Si ita mortificauero membra mea, vt iam nō concupiſcat caro aduerſus ſpiritum neq; ſpiritus aduerſus carnem, ſi iam non ſit alia lex in membris meis quæ repugnet legi mentis meæ, & captiuum me ducat in legem peccati, ſi omnia quæ intra me ſunt in vno atq; eodem ſenſu perfecta ſint, & vna atque eadem ſententia moueant, tunc & ego ero vir vnus. Et Augu. in poſtremis verbis Pſal. 4. in huius loci expoſitione. Quoniam tu domine, ſingulariter in ſpe, &c. ait, Perit multiplicitas, & ſingularitas tenetur in ſanctis. De quibus dicitur

Vnus ad laudē pertinet bonorū virorum.

Eccleſ. 27.

Locus Pauli expoſit. ex priori Cor. epiſtola ca. 9.

citur in Actibus, Multitudinis credentium erat anima vna & cor vnũ. Vnitatis ergo debemus eſſe amatores, ſi vni Deo & Domino noſtro cupimus inhęrere. Et Eucherius in formula ſpirituali.ca.de Nume.ait. Vnus ad vnitatẽ Dei refertur, in pẽtateucho. Audi Iſraël, Dñs Deus tuus vnus eſt, & apoſtolus. Vnus Deus, vna fides, vnũ baptiſma. Lege Ambro. libr.1.epiſto.1. Denique Hierony. Eccleſi.4. ca.ait. Singularis numerus in bono ſemper accipitur; duplex in malo. Propterea iuxta Salomonẽ, vnus pugillus habet requiem, & duæ manus labore ſunt plenæ. De Deo quomodo ſit vnus dicere ſuperſedeo, legito tu Dionyſij Areopagitæ.13.caput. Nominum diuinorum, & nil amplius deſiderabis.

Numerus ſecundus (vt inquit Hiero. Aggæi.1.) eſt immundus, quia poſt vnionẽ virginitatis, & paradiſi nuditatẽ, tunicas ſignificauit pelliceas. Deniq; in Gene. cũ primo die dictũ ſit, & in tertio & in quarto & in quinto & in ſexto: poſt cõſummationẽ operum ſingulorũ. Et vidit Deus quia bonũ eſt. In ſecũdo die iuxta Hebraicum & Aquilã & Symmachũ & Theodotionẽ non habetur. Neq; enim poterat ſecundus dies qui numerum facit, qui ab vnione diuidit, quod bonus eſſet Dei ſentẽtia comprobari. Item in commen. Ezechielis capit.11. Numerus, inquit, dualis ſcinditur ab vnitate, & in ſecundæ diei nu-
Gene.6. mero nõ videtur à domino. Vnde & in arca Noe bina & bina introducuntur immunda:
Ephe.2. Dominus autem ſciſſionem in vnum coarctans fecit vtrunq; vnum, & ſoluit medium parietẽ inimicitias in ſua carne condemnãs. Vnde cum anguſtius quid loquitur & ſubli-
Ioan.10. mius ait. Ego & pater vnum ſumus: vt à Iudaica dualitate in vnionẽ nos reuocet fidei Chriſtianæ. Denique pontificatu perdito Iudæorum, dominus patitur, nequaquam ſub vno pontifice, ſed ſub duobus Anna & Caipha, vt religionis eorum ſciſſum monſtraretur errorem. Et in Ezechiele capit.11. ſub duobus populi principibus Iezonia & Phaltia hoc euidenter demõſtratur. Hæc eadem rurſum inculcauit Hiero. libr.1. contra Iouinianum: & habetur.32.q.1. nuptiæ, ſub Ambro. nomine. Porrò hoc quod tam diligenter & accuratè à Hiero. annotatum eſt, non videtur eſſe verum. Nam in iſto die ſicut in alijs inuenimus ſcriptũ: vidit deus quod eſſet bonum. Dies quippe ſecundus non finitur, cum dicit Moyſes. Factum eſt veſpere & mane dies ſecundus, nã & hęc quę ſtatim adduntur illius ſunt. Dixit verò Deus, cõgregẽtur aquæ quę ſub cælo ſunt, in locum vnum, & appareat arida, & factũ eſt ita: & vocauit Deus aridam terram: congregationes aquarum appellauit maria, & vidit Deus quod eſſet bonum. Lege S. Thom.1.parte.q.74. artic.vlti.ad.3. ſed ad numerum binarium reuertamur. De illo hęc ſcribit Eucherius. Duo, inquit, ad duo teſtamenta legis referũtur. in libris Regum. Fecit in Dabir duo Cherubim decem cubitorum magnitudine. Duo præcepta charitatis, amoris videlicet Dei & proximi. Duo in agro, *Matth.24* duo in molendino, duo in lecto leguntur in ſancto euangelio. Lege Hiero. in epiſt. ad Rufinum, de iudicio Salomonis.

Conſueuit (ait Chryſo.ho.47.in Matth.) ſcriptura numero ternario pro multitudine abuti, vt Matth.13. Simile eſt regnum cælorum fermẽto quod accipiens mulier abſcondit in farinæ ſatis tribus. Item Eucherius ait. Ternarius ad trinitatem refertur. vt in epiſt.
1. Ioan. 5. Ioannis. Tres ſunt qui teſtimonium dant in cælo, Pater, Verbum, Spiritus ſanctus, & tres ſunt qui teſtimonium dant in terra, ſpiritus, aqua, & ſanguis. & in Gene. videbam vitem *Gene.40.* in qua erãt propagines creſcere in gemmas.

Numerus quaternarius, inquit Eucherius, ad quatuor euangelia refertur, vt in Ezechie- *Ezechi. 1.* le. Ex medio eorum ſimilitudo quatuor animalium. Sicut & quatuor flumina paradiſi. Nomen quoque Tetragrammaton quatuor literis Hebraicis ſcribitur. Quatuor cornibus ſancta crux inſignitur. Vnde in Haba- *Haba. 3.* cuc dicitur. Cornua in manibus eius.

Quinq; numerus, teſte Cyrillo.li.16.in Leui. in laudabilibus ponitur & in vituperabilibus. Quinq; ſunt ſapiẽtes virgines, quinq; & inſipientes. Et Hiero. Ezechielis cap.11. Scimus, inquit, quinque numerũ in medio poſitum & pro qualitate vtentium vel ad bonam vel ad malam partem poſſe verti. Sic in euan- *Matth.25.* gelio quinque virgines prudentes, & quinq; ſtultæ reperiuntur. Item Auguſt. Pſal.49. ad dit. Quinque multitudinem ſignificat. Quinque virgines admittuntur, quinque excluduntur. Nunquid ex tot millibus virginum, ſolæ quinque ſunt qui integritatẽ carnis ſeruant Deo? Minime. Sed in quinario numero intelligitur continentia quinque ſenſuũ carnis. Etenim multis venit corruptio per oculos, multis per aurẽ, multis per illicitum olfactũ, multis per nephariũ guſtũ, multis per adulte-

dulterinum amplexũ. Ab his omnibus quinque ianuis corruptionis, quicunque ſe continent, & ſic continẽt vt in ſua conſcientia gloriam habeant, nõ laudem ab hominibus ſperent. ſunt quinq; virgines ſapientes, habentes oleum conſciẽtiæ ſecum. Rurſum ille qui apud inferos torquebat, habeo, inquit, quinque fratres. ibi intelligitur populus Iudæorum ſub lege poſitus, quia Moyſes legiſlator quinque libros conſcripſit. Et tractat. 25. in Ioannem. ait, Quinarius numerus ad legem pertinet, ipſi ſunt quinque libri Moyſi, ipſæ ſunt quinque porticus illæ languidos continentes, ipſi ſunt quinque panes quinq; millia hominum paſcentes. Denique Eucherius

Ioan.5. ait. Quinque ad quinque libros Moyſi, ad quinque porticus, ad quinq; panes, ad quin-

1.Cor.14. que plagas in corpore dominico. & apoſtolus ait, In eccleſia volo quinque verba ſenſu meo loqui.

De numero ſenario hæc ſcribit Eucherius. Numerus ſenarius ad diem ſextum pertinet, quo dominus hominem cum vniuerſis terræ animantibus fecit. In Gene. Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Et paulò poſt. Et factum eſt veſpere & mane dies ſextus. ſenario numero, perfectio comprehenditur, propterea Deus ſex diebus mu[illegible] perfeciſſe deſcribitur, & ipſis quin[illegible]que vnu[illegible] adijcitur, vt lex per euangelium impleatur. Sex ſunt ætates ſeculi, quinque tranſierunt, ſexta à Ioan. Baptiſta & in humanato Chriſto decurrit vſque ad finem ſeculi. Vnde & ſexta die fecit Deus hominẽ ad imaginem ſuam, quia ſexta illa ætate manifeſtatur per euangelium reformatio mentis noſtræ, ſecũdum imaginem eius qui creauit nos. Sex has ætates, illæ ſex hydriæ ſignificant, quas dominus impleri iuſsit, & in ijs aqua conuerſa eſt in vinum, vt iam manifeſtatum Chriſtum in lege & prophetis intelligamus. Illa ergo tempora ſex, quaſi per articulos diſtributa, quaſi vaſa eſſent inania, niſi à Chriſto implerentur. Tempora vtique inania præteri[illegible]ent, niſi in eis dominus Ieſus prædicaretur. Impletæ ſunt igitur hydriæ, id eſt adimpletæ ſunt prophetiæ. Item Hiero. circa principium cõmenta. in Aggæum, cum propheta dixiſſet. In anno ſecũdo Darij regis in menſe ſexto, ipſe ait. Menſis ſextus ſcribitur, qui non habet ſolẽnitates Dei, ſicut menſis ſeptimus, ſed vicinus eſt dierum ſex, in quibus factus eſt mundus. In quo laboratur & in ſudore faciei comeditur panis, & terra nobis generat tribulos & ſpinas, & cum ſementem acceperit tritici, lolio magis auenisque fœcunda eſt. & Auguſti. tract. 25. ſuper Ioan. ait, Perfectio ſenario numero cõprehenditur, propterea Deus ſex diebus mũdum perfecit. de qua re latius diſſerit. lib. 11. de ciuitate Dei. cap. 30.

Septies (vt inquit Theophylactus in expoſitione horum locorum, qui à nobis modo citabuntur) non raro pro ſæpè ponitur. Lucæ 17. Si ſepties in die peccauerit in te frater, & ſepties in die conuerſus fuerit, remitte illi. & cap. 8. Maria quę vocatur Magdalene, à qua ſeptem dæmonia eiecerat. & 11. capit. Cum inuenerit domum ſcopis mundatam, tunc vadit, & aſſumit ſeptem alios ſpiritus nequiores ſe. & Chryſoſt. homi. 19. in Gene. addit hoc exemplũ. Donec ſterilis peperit ſeptem. Et nos inſuper vtamur teſtimonio illo ex Amos cap. 1. ſuper tribus, inquit ſceleribus Damaſci & ſuper quatuor non conuertam eam, id eſt, Si ſemel aut bis deliquiſſent, eis peperciſſem, nunc quia peccata peccatis accumulant. acerbe puniam eos. Item illo in ſuper Exo. viſitans iniurias patrum in filios vſq; in tertiam & quartam generationem. & Euthy. Pſal. 78. ait. Septuplum Hebræorum more ponitur pro multiplici, quemadmodũ non infrequenter ſeptem poni videmus pro multis. Vt, Redde inimicis meis ſeptuplum. Item in comment. in Iob titulo Hiero. dicitur. Septem iuxta auctoritatem ſcripturarũ plenitudinem quandam myſterij ſignificāt. Vt, ſeptem ſpiritus, ſeptem candelabra, ſeptẽ eccleſiæ, ſeptem dona ſpiritus ſancti. Et Auguſti. libr. 11. de ciui. dei. cap. 31. ait. In ſeptimo die requies commendatur, in qua primũ ſanctificatio ſonat, & Deus noluit illũ diem vllis ſuis operibus ſanctiſicare, ſed requie ſua, quæ habet veſperam, vt reliqui ſex dies. De hoc numero ſatis ſit admonere, quod totus impar, primus numerus ternarius eſt, totus par, quaternarius, ex quibus duobus ſeptenarius conſtat. Ideo pro vniuerſo ſępè ponitur, ſicuti eſt, ſepties cadet iuſtus, & reſurget, id eſt, quotieſcunq; ceciderit nõ peribit. Quod non de iniquitatibus, ſed de tribulationibus ad humilitatem perducentibus intelligi voluit. Et ſepties in die laudabo te, quod alibi alio modo dictum eſt. Semper laus eius in ore meo. In his locis ſeptenarius numerus, pro cuiuſque rei vniuerſitate poni ſolet. Propter

hoc, eodē ſæpè numero ſignificatur ſpiritus
ſanctus, de quo dominus ait, Docebit vos om
nem veritatem. Eucherius quoq; ait, Septem
ad diem ſeptimum pertinet, in quo perfectis
omnibus dominus requieuit. in Geneſ. Re-
quieuit Deus die ſeptimo ab omni opere qđ
patrarat. Numerus in humanæ rationis cau-
ſa ſummam perfectionem ſignificat, quia ex
primo pari & ex primo impari cōſtat, ex pri
mo ſiquidem qui diuidi poteſt, & ex primo
Iubileus. qui diuidi non poteſt. Hinc Iubileus, qui per
fectam requiem exprimit, ſeptem hebdoma
dis conſtat. Hinc ſeptem ſpiritus, qui ſunt ad
thronum Dei. Et ſeptiformem gratiam ſpiri
tus ſancti, ſignificauerunt ſeptem panes, qui
bus Chriſtus quatuor hominum millia ſatia
uit. Adhuc Hiero. Amos ca. 5. hæc tradit. Se
ptenarium numerū eſſe ſanctum, etiam ſab-
Sabbatum. batum probat, in quo requieuit Deus ab om
nibus operibus ſuis, & prohibet ne quid in
eo operis ſeruilis fiat, niſi ea tantum, quæ ad
animam pertinent, & ne in eo onera porten
tur. Vnde & in ſolitudine qui in die ſabbati
ligna collegerant, quæ arſura ſunt, ſententia
domini condemnantur, & ſeptem hebdoma
des complent, numerū ſanctæ Pentecoſtes,
& iubileus annus remiſsionis tubarumq; clā
gentiū hoc numero texitur. In ſeptimo quo
que menſe figūtur tabernacula, & Hebræus
cum ſex annis ſeruierit, anno ſeptimo libera
tur. Deniq; captiuitas populi Iſrael templiq;
ſubuerſio, ſeptuageſimo anno deſolationis
impleta eſt. Nouit hoc ſecularis philoſophia
& medicorum libri. quorum Galenus diſſer-
tiſsimus ſcripſit ternos libros. περὶ κρίσεων
καὶ τῶν κρισίμων ἡμερῶν. In quibus ſeptenarij
numeri oſtendens potentiam, ardentiſsimas
febres ſeptimo dicit ſolui die, aut ſi tanta hu-
moris noxij & pituitæ fuerit magnitudo, vt
primæ hebdomadis nequaquam feruore cō-
ſumpta ſit, ſecundæ hebdomadis vltimus ex
pectatur dies, id eſt, quartus decimus. Quod
ſi hunc vt iuxta Hippocratē loquar, ἡ νόσος
Id eſt, mor-bus. vicerit tranſeunt ad 21. diem, hoc eſt ad fi-
nem tertiæ hebdomadis. Ita ab initio mundi
diebus cognitis, vt omnes labores & mole-
ſtiæ ſeptimo numero conquieſcant. & ſeptē
aſtra iuxta numerum dierum dicūtur erran
tia. De cuius numeri ſacramentis in Scipio-
nis ſomnio plenius narrat Tullius, & obſcu-
riſsimus Platonis Timæus liber eſt, qui ne
Ciceronis quidem aureo ore fit planior. Et
Matth. 12. ait, ſeptenarius numerus ſanctus
eſt, propter dona ſpiritus ſancti quæ deſcen-
derunt ſuper virgam de radice Ieſſe apud I- *Iſaia. 11.*
ſaiam. Datur etiam Dæmoni ſeptenarius nu
merus, quia vitiorum numerus, diabolo con
ſecratus eſt. Vnde apud Matth. Vadit & aſ-
ſumit ſeptem alios ſpiritus nequiores ſe. Si
de hac re amplius noſſe deſideras, lege Baſi-
lium homi. 11. Exaëme. & Hiero. Matth. 15.
& Zachariæ 4. & Grego. 1. moral. cap. 7.

Octauus numerus, vt inquit Augu. epiſt.
119. capit. 13. reſurrectionis ſignificat ſacra
mentum, quod poſt ſabbatum factum eſt.
Nam pro octaua Pſalmus inſcribitur, & octa
uo die circuncidebantur infantes. & in Eccle *Eccleſ. 11.*
ſiaſte ad duorum teſtamentorum ſignifica-
tionem dicitur. Illis ſeptem & illis octo reſer
uatum eſt, tamen illis eſt occultatum ſacra-
mentum reſurrectionis, donec veniret Chri-
ſtus, ſed ſolum celebrādum ſabbatum tradi-
tum eſt, quia erat antea requies mortuorum,
reſurrectio autem nullius erat donec veniret
Chriſtus, qui reſurgens à mortuis iam non *Roma. 6.*
moreretur, & mors illi vltra non dominare-
tur. Sed poſtquam facta eſt talis reſurrectio
in corpore dominico, vt præiret in capite ec
cleſiæ quod corpus eccleſiæ ſperat in fine,
iam etiam dies dominicus, id eſt octauus qui
& primus inciperet celebrari. Item Hiero.
Amos 5. in expoſitione huius loci. ſuſcitabi
mus ſuper eum ſeptem paſtores & octo ho-
mines primates & paſcent terram Aſſur gla
dio. ait, ſeptem paſtores, omnes patriarchas
& prophetas eſſe arbitror, qui hebdomadi,
id eſt veteri ſeruierint inſtrumento. octo pri-
mates vniuerſos noui teſtamenti, qui ab apo
ſtolis vſq; ad hanc ætatē in omorderint Aſſy
rium. Vnde in Eccleſiaſte præcipitur, vt de-
mus partes ſeptem, demus & octo. Et in tem
plo Ezechielis ca. 40. quod interpretatur ec-
cleſia & cæleſtis Ieruſalē, ſeptem & octo gra
dibus aſcenditur. & in Pſalterio quindecim *Cātica gra-duum.*
gradus ſunt, quibus per hebdomadem & og
doadem, id eſt, octo ad canendas laudes ſcan
dimus. In octauo die celebratur circunciſio
ſpiritualis, & in templo Iudæorū deſtruitur
ſabbatum, & quidam Pſalmi pro octaua ſcri
buntur. Lege epiſt. ad Paulinū in principio.

Nonus numerus, vt inquit Eucherius, ad
ſacramentum horæ nonæ, qua dominus ſpi-
ritum emiſit, refertur. Vnde in euangelio
circa horam nonam clamauit Ieſus voce ma
gna. ſunt & nouem nomina pretioſorum la-
pidum & nouem ordines angelorū. Et Hie-
rony.

rony Aggæi cap.2. Nonus, inquit, numerus V.g. nonus menſis, nunquam in bonam partem legitur. Paſcha immolat popul⁹, & alias celebrat feſtiuitates, omnis eius ſolẽnitas die finitur octauo, nec ad nonum peruenit. Qui agnum paſchale præparant tranſacta die nona incipiunt præparare. Dies quoque propitiationis & expiationis menſis ſeptimi poſt
Ierem. 39. diem nonum celebratur. In Ieremia, Ieruſa-
52. lem nono anno à Babylonijs oppugnatur. & in Aggæo quia prophetia de immunditia populi futura erat, idcirco ſecundo anno Darij, nonus menſis adiungitur. & iterum Ezechielis 24.ca. ait, Nonus numerus ſemper in ſcripturis pœnarum ac dolorum eſt. & ſemper ſequitur iuſtitiam decimi menſis, & diei decimæ clemẽtia temperatur. Idcirco enim adhibentur ægrotantibus pœnæ, vt dolorẽ, ſanitas cõſequatur. Hanc ob cauſam ait Ezechiel. Factum eſt verbum domini ad me, in nono anno, in menſe decimo. Denique Auguſti.lib.2. de conſenſu euangeliſtarum. ait,
Luca. 17. Quod nouem illi leproſi qui à domino fuerunt mundati, nec ei gratias dederunt, merito in nouenario numero, tanquam imperfecti, remanent. Vnum enim ſi addatur ad nouem, quædam effigies vnitatis impletur, quo fit tanta completio, vt vltra iam non progrediatur numerus, niſi rurſus ad vnũ redeatur. Nouem itaq; indiget vno, vt quadam vnitatis forma coagulentur. vt decem ſint, vnum autem nõ eis indiget vt cuſtodiat vnitatem. Quamobrem vt illi nouem, qui gratias non egerunt, reprobi effecti, à conſortio vnitatis excluſi ſunt, ita vnus ille qui gratias egit, vnicæ eccleſiæ ſignificatione laudandus eſt. Et quia illi erant Iudæi, amiſiſſe per ſuperbiam declarati ſunt regnum cœlorum, vbi maximè vnitas cuſtoditur. Ille vero qui erat Samaritanus, illi à quo accepit tribuens quod accepit, & quodam modo cantans illud è
Pſalm. 58. Pſalmo, inquit. Fortitudinem meam ad te cuſtodiam.

Denarium numerum, inquit Hierony. Ierem.32. eſſe myſticum, oſtendit Decalogus qui ſcript⁹ fuit in tabulis lapideis digito dei. Hoc iterum repetit Ezechi. 40. Item Grego. homil.18. Ezechielis ait. Denarius numerus pro perfectione ſemper accipitur, quia in decem præceptis legis cuſtodia continetur. Actiua etenim ac contemplatiua vita, ſimul in decalogi mandatis coniuncta eſt, quia in ea & amor Dei & amor proximi ſeruari iubetur. Et in ſecũdo opere in Matth. titul. Chryſoſt. homil. 1. hæc inuenimus. Decimus numerus quia eſt perfectionis, myſterium habet Chriſti perfecti. propter quod & prima nominis Ieſu litera, Iod decem denotat.

Vndecim ad apoſtolos refertur, ait Euche. vt in euangelio. Vndecim diſcipuli abierunt in Galilæam, Vndenarius etiam numerus, quando denarium monade excedit, pro tranſgreſsione & reprehẽſione ponitur. Vnde Petrus non paſſus eſt numerum apoſtolorum in vndenario cõſiſtere, ſed elegit Mathiam duodecimum in ordine. Hinc vndecim ſaga cilicina in veteri lege fieri præcipiũtur, quæ ſignificant pœnitentium actus, pro commiſsis peccatis. Ad vndecimam quoq; horam, gentiles & ætas decrepita vocatur.

De duodecimo numero legimus in Euangelio. Duodecim nomina apoſtolorum ſunt hæc. Quo numero ſignificatur vniuerſa iudicantium multitudo, propter duas partes ſeptenarij, qua plerunque ſignificatur vniuerſitas. quæ duæ partes, id eſt tria & quatuor, altera per alteram partem multiplicatæ, duodecim faciunt. De his duobus numeris hæc ſcribit Hierony. in comment. Ezechielis ca-
pi.31. Cum locuturus eſſet dominus ad Pha *Ezech. 31.*
raonem apud Ezechielem, vndecimo anno ſermo fit, necdum enim venerat ad duodecimum, qui numerus eſt plenæ conſumatæq;
virtutis. Vnde & duodecim ſunt filij Iacob, *Gene. 35.*
à quibus poſtea 12. nomina prophetarum vno volumine continentur. Et apoſtoli duodecim ſunt, quorum quia vnus Iudas proditor fuit, in locũ eius Mathias eligitur. Et Archiſynagogi filia annorum duodecim à Domino ſuſcitatur. Hæmorrhoyſſa quoq; anno duodecimo recipit ſanitatem. Item Auguſt. in comment. Pſal.86. ait. duodecim eſt ſacramentum vniuerſitatis. Vnde dicitur de apoſtolis, quod iudicabunt duodecim tribus Iſrael. Nũquid Paulus excludetur ab hoc numero? Minimè. Nam non ſolum duodecim illi & Paulus, ſed quotquot iudicaturi ſunt, propter ſignificatiõnẽ vniuerſitatis, ad duodecim pertinent. Ab omnibus quatuor ven-
tis, ſicut dicit Dominus in Euangelio, à qua- *Apoca. 21.*
tuor ventis ſe collecturum electos ſuos. & ſimiliter dicũtur duodecim portæ Ieruſalem, per quas vniuerſi ingrediũtur ad Chriſtum, qui porta eſt. Similiter duodecim ſunt ſancti Patriarchæ. & rurſum Pſalm.59. ait. Duodecim perfectus eſt numerus, cui duodenarius

Apoſtolorũ numerus deputatur. Quia per totum mundum mittendum erat verbum. Mundus ex quatuor partibus conſtat. Quatuor eius partes notiſſimæ ſunt omnibus, & ſæpè in ſcripturis memoratę, quæ etiam quatuor venti dictæ ſunt. Oriens, Occidens, Aquilo & Meridies. Ad omnes iſtas quatuor partes miſſum eſt verbum, vt in Trinitate omnes vocarentur. Duodenarium numerũ, ter quaterni faciunt. Hæc ille. & in Exo. cap. 15. duodecim ſunt fontes in deſerto. & Ioſue 4. eliguntur 12. viri, & 12. lapides ex alueo Iordanis.

ANNOTATIO.

AVguſtinus in loco modò à nobis citato Pſalmi 86. aſsignat duodecim portas vrbi Ieruſalem, ſecutus (vt arbitror) Apocalypſim Iohannis, qui cap. 21. illius libri ait. Habebat Ieruſalem illa murum magnum & altum habentem portas duodecim, & in portis angelos (aut angulos) duodecim, & nomina inſcripta, quæ ſunt nomina 12. tribuum filiorum Iſrael. Ab Oriente portæ tres, ab Aquilone portæ tres, & ab Auſtro portæ tres, & ab Occaſu portæ tres. Numerus hic rectè ſupputatus eſt in myſtica Ieruſalem & cæleſti, attamẽ terrena Ieruſalem, denarium portarum numerum, non excedebat. Illarum hæc ſunt nomina. Sahar Haçon. i. Porta gregis, vt dicitur Eſdræ lib. 2. capit. 3. quia per illam exibant & ingrediebantur greges in vrbem. Sahar Hadagim. Porta piſcium. Sahar Haiſana. Porta vetus, aut veteris ſcilicet piſcinæ, de qua lege Iſaiæ caput 22. Sahar Hagai. Porta vallis, ſcilicet Ioſaphat. Sahar Haaſphoth. Porta ſterquilinij aut ſtercoris. Sahar Hain. Porta fontis. Sahar Hamaim. Porta aquarum, quæ eſt verſus orientem. Sahar Haçucim. Porta equorum. Sahar Hamiphcad. Porta Miphcad. i. viſitationis, & iuxta noſtram tranſlationem iudicij.

Quatuordecim, teſte Eucherio, ad ſacramentum Dominicæ generationis refertur. Vnde in Euangelio ab Abraham vſq; ad Dauid generationes ſunt quatuordecim.

Quindecim teſte eodẽ Eucherio ad quindecim gradus templi, quos fecit Salomõ, ad quorũ numerũ quindecim Pſalmi qui inſcribunt Canticum graduũ, cõpoſiti ſunt, id eſt à Pſalmo. Ad dominũ cũ tribularer clamaui. vſq; ad Laudate nomẽ domini. Et Hierony. in epiſt. ad Gala. ca. 1. Quindecim hi, inquit, dies, plenam ſignificât ſcientiam cõſummatamque doctrinam Siquidẽ quindecim ſunt carmina in pſalterio, quindecim gradus per quos ad canendum deo, & in atrijs eius conſiſtendum, iuſtus aſcendit. Ezechias quod *Iſaia. 38.* quindecim annorum ſpacio ſibi ad vitam dato, ſignum accipere meretur in gradibus, & ſolennitates Dei à decimoquinto die incipiunt, & Paulus apud Petrũ quindecim dies commoratus eſt. Deniq; Auguſt. Pſalm. 89. in huius loci expoſitione. Dies annorum ſeptuaginta anni, ſi autem in potentatibus octoginta anni. ait, Septuaginta anni & octoginta, conſtituunt centum quinquaginta, quem ſacratum eſſe numerum ſatis inſinuat liber Pſalmorum, qui totidem Pſalmos cõplectitur. hanc enim habent in ſignificatione rationem, centum quinquaginta, quam quindecim. Qui numerus fit, ſeptem & octo coniunctis, quorum primus inſinuat vetus teſtamentum propter ſabbati obſeruationem, ſecundus teſtamentum nouum propter Domini reſurrectionem. Hinc ſunt in templo. 15. gradus, hinc ſunt in Pſalmis 15. Cantica graduum, hinc quindecim cubitis ſummos montes aqua diluuij ſuperauit, etſi quibus alijs locis ſacratus hic commendatur numerus, Septuaginta ſignificant vetus teſtamentum, quia temporalia promittere videtur, octoginta nouum, quia in ſpe eſt renouationis & reſurrectionis.

Numerus 16. ad numerum prophetarum refert. quatuor quippe ſunt maiores. & 12. minores, de quib⁹ ſupra à nobis diſſertũ eſt.

Numerus. 17. diſcutiendus eſt quid ſibi velit. Decem, inquit, Auguſti. Pſalm. 49. in præceptis, ſeptem, in gratia ſpiritus ſancti, per quam gratiam, implentur præcepta. Decem ergo & ſeptem tenent omnes pertinentes ad reſurrectionem ad dexteram & ad regnum cælorum, id eſt, legem implentes per gratiam ſpiritus, non quaſi per opus ſuum aut meritum ſuum.

22. Ad ſacramentum diuinorum voluminum, ſecundum literas Hebræorũ. Quomodo igitur viginti duo elementa ſunt, per quę ſcribim⁹ Hebraicè omne quod loquimur. ita viginti duo volumina ſupputantur ſcripturarum, quibus quaſi elementis in Dei doctrina, tenera adhuc & lactens viri iuſti eruditur infantia. Sed & Pſalmi 36. 110. 111. & 118. & 144. eiuſdem numeri texuntur alphabeto. & Ieremiæ Lamentationes. Salomonis

quoque

quoque caput vltimum Prouerbiorum. In libro ſimiliter Numerorum.ca. 3. hæc eadem ſupputatio,ſub Leuitarum ac ſacerdotum cēſu,myſticè oſtenditur.

24.Ad myſteriū numeri ſeniorū in Apocalypſi,ſuper thronos.24.ſeniores.& viginti quatuor ſortibus in miniſterio templi diſtributi fuerunt ſacerdotes à Rege Dauid.

Quantum recordor,inquit Hiero. Ezechi 11.nunquam in bonam partem viceſimum quintum numerum reperio.Licet in Leui.ad ſacerdotale miniſterium à. 25. annis eligantur. in Hebræo tamen tricenariū numerum legimus. At Orig. ho. 25. Num. ait. In. 25. numero ætatis ſacerdotis. 5. ſenſum perfectio declaratur,ita vt quinquies quina numerentur, quod vtique indicat eum vocari ad opera ingentia in myſterio peragenda, qui ex omni parte multiplicatis & purificatis ſenſibus inuenitur eſſe perfectus.

In triceſimo anno accepit Ezechiel mirabilem illam reuelationem quadrigarum, in qua viſione dicit Hierony.Ezechi. 1.præfigurabatur Saluator,qui 30.annos natus venit ad baptiſmum, quæ in homine perfecta
Num.4. ætas eſt. Vnde in Numerorum volumine iuxta Hebræos. non vt in. 70. continetur, à viceſimo quinto ætatis anno,ſed à triceſimo incipiunt ſacerdotes in tabernaculo miniſtra-
Gene.4. re. In quod ſignum præceſsit & Ioſeph quando in Ægypto eſurienti populo frumenta largitus eſt. & Iohannes Baptiſta venit ad fluenta Iordanis,prædicauitque baptiſmum pœnitentiæ. Atque ita etiam dicit in epiſto. ad Theophilum de erroribus Iohannis Hieroſolymitani prope finem. Lege Grati. D. 78.& concilium Conſtantinopoli. in Trul-
Matt. 13. lo. capit. 14. &. 15. Præterea Matth. 13. de ſemine iacto in terra bona,dicitur,aliud cecidit in terram bonam, & dedit fructum,aliud quidem centum,aliud ſexaginta, aliud vero triginta. In cuius loci expoſitione Hierony. in epiſto.ad Gerontiam. & in epiſto. ad Euſto. de virginitate. & in epiſto. ad Pamma. de conſolatione ſuper obitu Paulinæ vxoris, tribuit centeſimum fructum virginibus. 60. labori viduarum.trigeſimum operi nuptiarum. & in conſolatione ait.In his tribus mulieribus tria Chriſti præmia recognoſco.Euſtochium virginitatis flores metit. Paula laborioſam viduitatis aream terit, Paulina caſtum matrimonij cubile ſeruat. Theophy. aliter Matth. 13.ait enim.non æqualē fructum ferunt omnes qui ſemē ſuſcipiunt. Sed alius quidem centuplum,forte paupertatem perfectam habens,& ſummam exercitationem. alius ſexagecuplū,vt cœnobita adhuc operans. alius vero trigecuplum,vt qui honeſtas nuptias delegit. At Orige.hom. 1 a.in Gene. per fructum centeſimum martyres intelligit. Denique Auguſt.lib. 1. quæſt. euangelicarū.q.9.ait,cēteſimum martyrum, propter contemptum mortis. Sexageſimum virginū propter ocium,quia non pugnant cōtra carnem. Solet enim ocium ſexagenarijs concedi poſt militiam. Triceſimum coniugatorū, quia ipſi habent acrem conflictum, ne libidinibus ſuperentur.& lib. de ſancta virginitate cap.45.loquens de martyrio,ait. Hoc autem tam magnum eſt,vt eum fructum centenum quidam intelligant. Perhibet enim præclariſſimum teſtimonium eccleſiaſtica authoritas. nam notum eſt quo loco martyres, & quo defunctæ ſanctimoniales ad altaris ſacramenta recitentur. Sed quicquid ſignificet fœcunditatis ſeminis illa diuerſitas, viderint alij. Siue virginalis vita in centeno fructu ſit in ſexageno vidualis, in triceno autem coniugalis. Siue centena fertilitas martyrio potius imputetur,ſexagena continentiæ, & tricena connubio. Siue virginitas accedente martyrio centenum fructum impleat,ſola vero in ſexageno ſit. coniugati autem tricenū ferentes ad ſexagenum perueniant ſi martyres fuerint. Hæc & alia affert Auguſt. loco modo citato.

33.Numerus ad myſteriū ætatis qua dominus in carne verſatus eſt. de qua re libro primo.cap.de hiſtoria diſputauimus.

Quadragenarius numerus,teſte Hierony. in comment. Ezechi.cap.29.ſemper afflictionis & pœnitentiæ eſt. Vnde Moyſes & Elias *Exo. 32.*
& ipſe Saluator. 40. diebus ieiunauerunt & *3.Reg.9.*
noctibus.& per.40. annos populus qui erat in ſolitudine, vt poſtea in Galgalis opprobrio & ignominia Ægypti liberetur,pluuiæ *Num. 14.*
quoq; diluuij.40.diebus inferunt orbi naufragium.& Ezechiel pro tribu Iuda quadra- *Gene. 17,*
ginta diebus dormit in dextro latere. & qua- *Ezechi. 4.*
dringentis annis populus ſeruiturus in Ægypto nūciatur,quæ faciunt quadraginta decades,ſiue quatuor *ἑκατοντὰ δας*. Et Ionæ.3.ca. circa principiū,cum Ionas ait,adhuc.40.dies & Niniue ſubuertetur, ait. Porro quadragenarius numerus conuenit peccatoribus, & ieiunio & orationi & ſacco & lachrymis &

perſeuerantiæ deprecandi. ob quod & Moy- *Exod.34.* ſes quadraginta diebus ieiunauit in monte Sina, & Elias fugiens Iezabel, & Dei deſuper *3.Reg.34.* ira pendente, quadraginta dies ieiunaſſe deſcribitur. Ipſe quoque dominus verus Ionas miſſus ad prædicationem mundi, ieiunauit 40. dies, & hæreditatem nobis ieiunij derelinquens, ad eſum corporis ſui, ſub hoc numero noſtras animas præparat. Lege Hierony. Amos 2.capit. & Michææ 5. *Euchariſtia.* Porrò Auguſti.lib.2.de conſ.euang.capi.4.loquens de quadraginta generationibus quas enumerat Matth.ait. Numerus iſte illud tempus ſignificat, quo & in hoc ſeculo & in hac terra regi nos oportet à CHRISTO ſecundum diſciplinam laborioſam, qua flagellat Deus omnem filium quem recipit. Hoc verum eſſe illud declarat, quod quadraginta dierum ieiunium, hoc eſt humiliationem animæ, conſecrauit lex, per Moyſen & Eliam, quæ quadragenis diebus ieiunauerunt, & Euangeliũ per ipſius domini ieiunium. quibus diebus 40. tentabatur à diabolo. Quid aliud quam per omne huius ſeculi tempus tentationem noſtram in carne ſua, quam de noſtra mortalitate aſſumere dignatus eſt, præfigurans? poſt reſurrectionem quoque non amplius quam dies 40. cum diſcipulis ſuis, in hac terra eſſe voluit, huic eorum vitæ adhuc humana conuerſatione coniunctus, & cum illis alimenta mortalium, quanuis iam non morituros acceipient. Vt per ipſos 40. dies ſignificaret, ſe occulta præſentia quod promiſerat impleturum, *Matth.28* quando ait, Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. Cur autem iſte numerus temporalẽ vitam ſignificet, illa cauſa occurrit. Quod & tempora annorũ quadripartitis vicibus currunt, & mundus ipſe quatuor partibus terminatur, quas aliquando ventorum nomine ſcriptura commemorat. Ab Oriente & occidente & Aquilone & Meridie. Quadraginta autem, quater habent decem. Porrò ipſa decem ab vno vſque ad quatuor progrediente numero conſummantur. *Vide caput de generatione Chriſti.* Ad hunc igitur mundum, & ad nos in tentatione laborantes regendos, venientem regem Chriſtum, Matth. ſuſcipiẽs, exorſus eſt ab Abraham & enumerauit 40. homines, & 2.de doct.Chriſt.cap.16.ait, Numerorum imperitia multa facit non intelligi, tranſlate ac myſtice poſita in ſcripturis. Quis obſecro non moueatur quid ſibi velit, quod & Moyſes, & Elias & ipſe dũs 40. diebus ieiunauerunt? qui nodus ſolui non poteſt, niſi huius numeri cognitione. Habet enim denarium quater, tanquam cognitionem omnium rerum intextam temporibus, Quaternario quippe numero, diurna & annua curricula peraguntur. Diurna matutinis, meridianis, veſpertinis nocturniſque horarum ſpatijs. Annua, vernis, æſtiuis, autumnalibus, hyemalibuſque menſibus. A temporalium autem delectatione, propter æternitatem in qua viuere volumus abſtinẽdum ac ieiunandum eſt. Quanuis etiam temporum curſibus ipſa nobis inſinuetur doctrina, contẽnendorum temporalium & appetendorum æternorum. Porrò denarius numerus creatoris atque creaturæ ſignificat ſcientiam. Nam trinitas creatoris eſt. Septenarius autem numerus creaturam indicat, propter vitam & corpus. Nam in illa tria ſunt. Vnde etiam toto corde. tota anima tota mente diligendus eſt Deus. In corpore quatuor apparent elementa, ex quibus conſtat. In hoc denario dum tẽporaliter nobis inſinuatur, hoc eſt quater ducitur, caſtè & continẽter à temporum delectatione viuere, hoc eſt quadraginta diebus ieiunare monemur. Hoc lex, cuius perſona eſt in Moyſe, hoc prophetia, cuius perſonam gerit Elias, hoc ipſe dominus monet, qui tanquam teſtimonium habens ex lege & prophetis, medius inter illos, nempe Moyſem & Eliam, in monte tribus diſcipulis videntibus claruit. D.Euche. hæc ſcribit. Quadraginta ad quadrageſimæ ſacramẽtum. Vnde in euangelio, Agebatur ab ſpiritu in deſerto diebus. 40. & virtus decalogi per quatuor libros Euangelij impletur. Decalogi autem mãdata perficimus, ſi quatuor ſancti Euangelij libros perfectè cuſtodimus. Si per continentiam, vigilias & orationes, & cætera quæ Apoſtolus commemorat, arma iuſtitiæ, ad immortalis vitæ præmia peruenimus.

42. Ad numerum in eremo manſionum, vel ad numerum generationum, quæ ab Abraham ſunt enumeratæ, dempto Auguſti. vſque ad Dominum Ieſum. Verum de hoc numero, in 3.libr.capi.4. quæ dicenda videbantur, ex Hierony. in libro manſionum ad Fabiolam prodidimus.

46. Quadraginta & ſex annis ædificatum eſt templum redeuntibus Iudæis à tranſmigratione Babylonis, ſecunda ædificatione poſt illam Salomonis, quæ viginti annis ab-

ſoluta ac perfecta eſt. Hic annorum nume-
rus perfectioni dominici corporis aptiſsimè
conuenit. Vnde Auguſt. lib. 2. de doctrina
Chriſtiana, cap. 16. inquit, ille numerus ædi-
Io. 2. ficationis templi commemoratus in Euan-
gelio, quadraginta ſcilicet ſex annorum, ne-
ſcio quid myſticum ſonat, & relatus ad fa-
bricam Dominici corporis, propter quam
templi mentio facta eſt, coegit nonnullos hę
reticos fateri filium Dei vero humano cor-
pore indutum. Lege ipſum. lib. 83. q. q. 56. &
lib. 65. q. q. 26.

Quinquagenarius numerus, inquit Hie-
rony. Iſaiæ. 3. ſemper refertur ad pœniten-
Gene. 18. tiam. Vnde in Gene. legimus loquente Abra
ham ad dominum, quod à quinquaginta pri
mùm iuſtis, ſi inueniantur in ciuitate, dixe-
rit vrbem eſſe ſaluandam. & ſeptem hebdo-
Num. 28. madarum in Numeris ideſt, Pentecoſtes ce-
leberrima feſtiuitas eſt. Iubileus quoq; , id-
eſt remiſsionis annus. qui ſeptennis anno-
rum hebdomadibus, ideſt. 49. annis texitur,
in quo clanguntur tubæ, & ad omnes reuer-
titur antiqua poſſeſsio, hoc continet ſacra-
mentum. & Dauid in quinquageſimo nume
ro Pſalmum ſcripſit pœnitentiæ. Legimus
Num. 31. quoque in eodem Numerorum libro, quod
de præda & ſpolijs, quinquageſimum caput,
tam de hominibus quam de iumentis acci-
Luc. 7. piant ſacerdotes, & quinquageſimum Leui-
tæ, qui cuſtodiunt fores tabernaculi. Illa quo
que Euangelij parabola, in qua dicuntur duo
debitores, vnus qui debebat quingentos de-
narios, alius quinquaginta, ad hanc refertur
intelligentiam. Vnde & apoſtolus ad Ephe-
ſios quibus myſtica quęque diſſoluerat, vult
permanere vſque ad Pentecoſten, donec
perfecte ad dominum conuertantur, di-
1. Cor. 6. cens. oſtium mihi apertum eſt magnum &
euidens, ſed aduerſarij multi. Imitatur au-
tem & diabolus iſto numero Iſraeliticum
Exo. 18. exercitum, de quo Iethro dederat genero
ſuo Moyſi conſilium, vt conſtitueret ſuper
populum tribunos & centuriones & quin-
quagenarios. Vnde impius rex mittit duos
quinquagenarios cū ſubditis ſibi militibus,
vt exhiberent Eliam, qui diuino igne con-
ſumpti ſunt. Tertius autem ſaluatur ex eis,
qui conuerſus ad preces, pœnitentiæ ſacra-
menta cognouerat. Vnde & Iudæi nolen-
tes dominum eſſe perfectum, nec principem
Iohan. 8. quinquagenarium, dicunt ad eum. Quin-
quaginta annos nec dum habes, & Abrahā
vidiſti? & ille ſciens ſe eſſe non ſolum pœni-
tentium principem, ſed & iuſtorum, reſpon-
dit. Antequam Abraham eſſet ego ſum,
Quod autē Dominus princeps ſit quinqua-
genarius ex vna feſtiuitate intelligere poſſu
mus, de qua ait. Dominus eſt ſabbati, & fi- Matt. 12.
lius hominis, quod ſi ſabbati & calendarum,
ſi calendarū, & Paſchæ, ideſt, azymorū, ſi pa
ſchæ & Iubilei, ſi Iubilei & Tabernaculorū,
ſi Tabernaculorum, & Pentecoſtes, quæ ad
quinquageſimū refertur numerum. & Matt.
14. inquit. Iubētur diſcūbere ſupra fœnum
à Chriſto turbæ, per quingenos aut cente-
nos, vt poſtquam calcauerint carnem ſuā, &
omnes flores illius, & ſeculi voluptates, quaſi
arens fœnum ſubiecerint, tunc per quinqua
genarij numeri pœnitentiam, ad perfectum
centeſimi numeri culmen aſcendant. Hæc
repetit rurſum Ezechie. 42. in poſtremis ver
bis. & Ambro. in Apolo. Dauid cap. 8. 50.
remiſsionis eſt numerus ſicut in euangelio
dominus ipſe nos docuit, dicens. Duo debi-
tores erant cuidā fœneratori, vnus debebat
denarios quingentos, alius quinquaginta.
non habentibus illis vnde redderent, dona-
uit vtriſque. & in lege habes, quia Iubileus
dicitur quinquaginta annorum recurſus,
quo debita vacuantur, confirmantur He-
bræorum libertates, poſſeſsionum refuſio-
nes. Hunc numerum læti celebramus poſt
domini paſsionem, remiſſo culpæ totius de-
bito, chirographo quoq; vacuato ab omni
nexu liberi, & ſuſcipimus aduenientem in
nos gratiam ſpiritus ſancti, die Pentecoſtes
vacante ieiunio, laus dicitur Deo, Halleluia
cantatur. Denique & puellæ pater illius quę
per vim concubitus, nulli deſponſata, pertu-
lerit, quinquaginta didrachmata argentea
accipiet, ipſa autem in coniugio permane-
bit. Hoc etiam numero vitia vertūtur in gra-
tiā. Magnus igitur Pſalmus, quo docemur,
quemadmodum agenda pœnitentia ſit. Mi-
ſerere mei. &c. Hæc omnia deſumpta ſunt
ex Origene. homilia. 5. Nume. Lege Augu-
ſtinum lib. 2. de doct. Chriſt. cap. 16.

Sexageſimus numerus conuenit fructui
debito viduis & continentibus vt ſupra in
30. numero expoſuimus.

72 Ad numerum presbyterorum quos
elegit Moyſes. & ad numerum diſcipulorū
quos dominus conſtituit apud Lucam cap.
10. aptari poteſt. Poſt hæc, inquit, deſigna-
uit & alios ſeptuaginta duos. Porro in du-
bium

Quot fuerint diſcipuli dñi.

bium renocatur ab eccleſiaſticis viris fuerint ne diſcipuli domini 70. an 72. Et quidem doctiores & in ſacris literis exercitatiores viri 70. tantum fuiſſe arbitrantur. vt Hierony. in lib. Manſi. ad Fabiolam, ait, duodecim fontes in deſerto erumpentes, apoſtoli 12. ſunt, de quorum fontibus deriuatæ aquæ totius mundi ſiccitatem irrigant. Iuxta has aquas 70. creuerunt palmæ, quos & ipſos ſecundi ordinis intelligimus præceptores, Luca euangeliſta teſtante. 12. fuiſſe apoſtolos, & 70. diſcipulos minoris gradus. De quibus & Paulus refert, quod apparuerit dominus primum vndecim, deinde apoſtolis omnibus. Alios volens intelligi primos, alios ſecundos Chriſti diſcipulos. Ita quoq; ſentit Theophy. & Tertullia. libr. 4. contra Marcionem ait, Cur. 12. apoſtolos elegit, & non alium quemlibet numerum? Nã ex hoc Chriſtum meum interpretari poſſem, non tantum vocibus prophetarum, ſed & argumentis rerum prædicatum. Huius enim numeri figuras apud creatorem deprehendo. 12. fontes Elim. 12. gemmas in tunica ſacerdotali Aaronis. & 12. lapides ab Ieſu de Iordane electos, & in arcam teſtamenti conditos. Totidem enim apoſtoli portendebantur. proinde vt fontes & amnes, rigaturi aridum retro & deſertum à notitia, orbem nationum, ſicut & per Iſaiam. Ponam in terra inaquoſa flumina. proinde vt gemmæ, illuminaturi ſacram eccleſiæ veſtem, quem induit Chriſtus pontifex patris. Proinde, vt & lapides, ſolidi fide, quos de lauacro Iordanis Ieſus verus elegit, & in ſacrarium teſtamenti ſui recepit. Et ſtatim ſubdit. Allegit & alios 70. Apoſtolos, ſuper 12. Quo enim 12. ſecundum totidem fontes in Elim, ſi non & 70. ſecundum totidem arbuſta palmarum? Et Iſidorus in enarratione in Exod. capit. 1. ait 70. animæ cum Iacob introierunt in Ægypto, id eſt, 70. diſcipuli ad prædicandum verbum Dei, toto mittuntur in mundo. & capit. 22. ſcribit eadem penè verba quæ Hierony. in Manſionibus. De Apoſtolis dicit Iuſtinus in Tryphone. 12. tintinabula quæ ex veſte talari pontificis pendebant, erant figura. 12. Apoſtolorum. & Beda libr. ſecundo in Lucam. capit. vigeſimoprimo. ait, Cum in typo eccleſiæ Salomon domino templum conderet, fecit & mare æneum in quo ſacerdotes lauarentur, duodecimq́ue illud boum clauis impoſuit, quorum tres Aquilonem, tres occidentem, tres Meridiem, tres Orientem aſpicerent. figuraliter inſinuans, quoniam Apoſtoli & Apoſtolorum ſucceſſores cunctas orbis quadrati plagas, fide, & confeſsione ſanctæ Trinitatis eſſent à peccatorum labe purgaturi. Porrò vulgata editio apud Luc. capit. 10. & Auguſtinus, & Beda 72. fuiſſe diſcipulos arbitrantur, & Epiphanius itidem. Verum hæc diſſonantia facilè in concordiam redigitur, ex illis quæ annotauimus, in hoc libro, capite quarto. & libro primo, harum Hypotypoſeon capi. quarto. ab illis locis pete, quæ hic dicenda erant. Iſtorum diſcipulorum nomina prodidit, ac vitas ſcriptis mandauit, Dorotheus epiſcopus Tyri in Synopſi.

Exo. 15.

Centum inquit Auguſt. 20. lib. de ciuitate Dei. capit. 7. pro vniuerſitate ponuntur, quale illud eſt, quod dominus omnia ſua dimittenti, & eum ſequenti promiſit, dicens. accipiet in hoc ſeculo centuplum. Quod exponens Apoſtolus ait Quaſi nihil habentes, & omnia poſsidentes. quia & iam ante dictum erat. fidelis hominis totus mundus diuitiarum eſt. Et Hieronymus Iſaiæ 65. ait. in cæleſti Hieruſalem diuerſæ ætates non erunt, ſed omnes peruenient in virum perfectum in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti. Omnes namque peruenient ad centenarium numerum, qualis fuit Abraham, qui promiſsionem filij Iſaac, hac ætate ſuſcepit. De cuius numeri laudibus hoc tantum dicimus, quod decem decades æqualia habent latera, & quadræ formæ poſsideant firmitatẽ. In repromiſsionibus quoque pro his quę pro dño contẽpſimus, multiplicata nobis cẽtuplũ pollicetur dñs, & in bonam terram ſemen cadens, primùm habet vberrimæ frugis numerum centenarium. Deniq; & Iſaac, vnã ſementem iaciens fidei, hoc numero laboris ſui opera multiplicata ſuſcepit. Lege Euthy. Matth. 24. circa primum. Deniquè iuxta ea quæ ſupra diximus, centum ad martyrũ fructum ſiue virginum refertur. Vnde in euangelio dabunt fructum aliud centeſimũ. nam hic numerus abſolutam perfectionem ſignificat, ſicut cum de electis dicitur. Qui reliquerit domum, patrem aut matrem centuplum accipiet, & vitam æternam poſsidebit.

Millenarius numerus, inquit Gregorius libro nono. Moral. capit. 1. in ſacra ſcriptura pro vniuerſitate ſolet intelligi. Hinc in Pſalm. 104. Verbi quod mandauit in mille genera-

generationes: cum conſtet quod ab ipſo mũdi exordio vſque ad redemptoris aduentum per Euangeliſtam non amplius quam ſeptuaginta ſeptem propagines numerentur. Quid ergo in millenario numero, niſi ad proferendam nouam ſobolem perfecta vniuerſitas præſcitæ generationis exprimitur? Hinc & per Ioannem dicitur: & regnabunt cum eo mille annis. Quia videlicet regnum ecclesiæ vniuerſitatis perfectione ſolidatur. & libro 35. capit. 12. ait, Millenarius numerus in ſacro eloquio perfectus accipitur, quia appellatione eius vniuerſitas deſignatur. Vnde ſcriptum eſt. Verbum, quod mandauit in mille generationes, id eſt, in vniuerſas generationes. Hæc ille. & Pſalm. 49. Iumenta in montibus mille. Item Auguſtinus libro 20. de ciuitate Dei capit. 7. ait, Vidit Ioannes in Apocalypſi Angelum deſcendentem de cælo habentem clauem abyſſi: & tenuit draconem illum, & alligauit mille annis. Mille, inquit, annos pro annis omnibus huius ſeculi poſuit, vt perfecto numero notaretur ipſa temporis plenitudo. Millenarius enim numerus, denarij numeri quadratum ſolidum reddit. Decem quippe, decies ducta, fiunt centum, quæ iam figura quadrata, ſed plana eſt. Vt autem in altitudinem ſurgat, & ſolida fiat, rurſum centum, decies multiplicantur, & mille fiunt. Porrò ſi centum ipſa aliquo modo pro vniuerſitate aliquando ponuntur, quale illud eſt, quod dominus omnia ſua dimittenti & eum ſequenti promiſit, dicens. Accipiet in hoc ſeculo centuplum, quod exponens quodāmodo apoſtolus ait, Quaſi nihil habentes & omnia poſſidentes, quia & ante iam dictum erat. Fidelis hominis totus mundus diuitiarum eſt, quanto magis mille pro vniuerſitate ponuntur, vbi eſt ſoliditas ipſius denariæ quadraturæ? Vnde nec illud melius intelligitur, quod in Pſal. legitur. Memor fuit in ſeculum teſtamenti ſui, verbi quod mandauit in mille generationes, id eſt, in omnes. Huiuſcemodi innumera colligi poſſunt ab ſtudioſis ex antiquis doctoribus, præcipuè ex Auguſtino, qui multus eſt in his pertractandis, attamen vellem, vt in illis philoſopharemur ad ſobrietatem.

Margin notes: *Apoca. 20.* — *Pſal. 104.* — *Apoc. c. 20.* — *Hoc teſtimonium citat vt ſcriptura diuina. 14. q. 4 ca. Quid dicã. & à Hiero. ad Paulũ in fi. Sed ignoro ex quo loco ſit deſumptũ.*

LIBRI SEXTI HYPOTYPOſeon Theologicarum finis.

LIBER SEPTIMVS HYPOTYPOSEON, AVTORE MARTINO Martini Cantapetrenſi, Sacræ Theologiæ magiſtro, ac diuinarum ſcripturarum, in tribus linguis Salmanticæ Primario interprete. Ad Illuſtr. & Reuerendiſs. virum D. Petrum Pontium Legionenſem, Epiſcopum Placentinum, incipit.

IN EXPONENDIS diuinis ſcripturis, Præſul Illuſtriſsime, duo extrema vitia fugere oportet. Nam aliqui adeo amplectuntur ſenſus myſticos, atque illis ſunt addicti, vt qui ſenſum hiſtoricum, ac literalem velit tractare, à Chriſtiana religione ad Iudaiſmum illis defeciſſe videatur. Econtra alij, ita ſenſui literali ſunt addicti, vt myſticum ſenſum cōtēnere & pro nihilo ducere credas: illos qui ſunt prioris generis reprehendit Hiero. ſub perſona Origenis in præfatio. ad Amabilem in decem viſiones Iſaiæ, inquiens. Origenes ingenij ſui acumina, putat eccleſiæ eſſe ſacramenta. & Euthy. Pſalm. 150. ait, Allegoricas expoſitiones perſæpè afferre docti omittūt, quod his ſenſus facile deſtruūtur, & quia multis grati non ſunt. Hac in re valde ſollicitos fuiſſe antiquos patres, nullus eſt qui ignoret, ſi libros eorum euoluerit. Duorum præcipuè Gregorij, & Ambroſij. Qui ſunt ſecundi generis abſurdius & ſtupidius errarunt: vt ſunt ferè omnes ætatis noſtræ ſcriptores, præcipuè Caietanus, qui cum poſt euangelij prædicationem & ablationem velaminis, quod tegebat faciem Moyſis, cœperint deo per ſpiritum adhærere, nunc demum carne conſummantur: & cū illis liceat, poſtquam fruges repertæ ſunt, panem illum de cælo venientem comedere, malint eum Gryllo illo Homerico, glande veſci, Aut cum Glauco χάλκεα χρυσείων commutare. Nos medium inter vtroſque tenentes, ita calamum temperabimus, vt doceamus quibus in locis literam ſequi oporteat, exploſo ſenſu myſtico: & in quibus ſpiritus amplectendus excluſa litera. Deinde leges quaſdā feremus quibus vnuſquiſque ſenſus adſtringi aut parere debeat, dummodo verus & germanus ille ſit, & à quibus cum deſciuerit, nothus & adulterinus ſit cenſendus. Attamen vt Caius Lucilius homo doctus, & perurbanus, Doctorum iudicium reformidans, dicere ſolebat, ea quæ ſcriberet, nec ab indoctiſsimis, neque à doctiſsimis legi velle, quod alteri nihil intelligerent, alij plus fortaſſe quàm ipſe de ſe: ſic cum diſputatio noſtra pro Tarentinis, Conſentinis & mei ſimilibus Theologis futura ſit, nonnulla quæ neceſſaria ſunt, illis, qui in literis humanioribus non ſunt verſati, præmittere oportet, videlicet quid ſit Allegoria, quid Parabola, quid Ænigma, quæ vt obſcuram & perplexam reddunt ſcripturā, ita ſi rectè intelligantur, perſpicuam & planam illam efficient. At verò licet obſcuritas in oratione reprehenſione ſit digna (vnde Quintil. reprehendit quendam grammaticum qui diſcipulis dicebat, σκότισον, & quanto obſcurius tanto melius, nec ego quidem intellexi. & affert Ariſtot. tertio, rheto. rationem, quia virtus orationis eſt exprimere alijs quod ſentimus & volumus (id niſi planis verbis fiat, aſſequi non poterimus:) cæterum quod in oratoribus reprehendimus in ſcripturis & philoſophiæ ſegnibus lateant. Atque ideo Plato numeris, Pythagoras ſymbolis ſuis, eam obſcuram reddiderunt: vt à fabis abſtineto, id eſt, à magiſtratibus: & ſtateram ne tranſgrediaris: id eſt, iuſta age, Ne temere dexteram porrigas, id eſt ne abſque conſilio amicos ſuſcipias. Cor ne edito, id eſt, ne te dolore conficias. Cibum in matellam ne immittas, id eſt, ne ſpargas porcis margaritas. Hactenus de his, ad inſtitutum reuertamur.

Parabola, teſte Hieronymo Eccleſia. 12. aliud

Opiniones variæ & ſenſu myſtico & literali.

Aduerte cōtra quoſdā ſtolidos qui ſenſum literalem grāmaticū putant.

Id eſt aerea ꝓ aureis.

Caius Lucilius.

Tarentini. Cōſentini.

Quintil. li. 8. capi. 2. Hoc eſt loquere obſcurius.

Plutarchus ī inſti. puerorum.

Parabola, quid ſit.

aliud in medulla, aliud in ſuperficie pollicetur. Prouerbia quippè non hoc ſonare quod ſcriptum eſt, etiam in Euangelijs edocemur. Quod dominus in parabolis ſit locutus, ſecretò autem Apoſtolis diſſeruerit ea. Ex quo manifeſtum eſt & Prouerbiorum librum, non vt ſimplices arbitrantur, patentia habere præcepta. Sed quaſi in terra aurum, in nuce nucleus, in hirtis caſtanearum operculis abſconditus fructus inquiritur, & Origenes in præfatio. quatuor homil. in cantic. ait. Vbicunque prouerbium audierimus, aliud quidem palam dicitur, aliud vero intrinſecus indicatur. Vnde dominus in Euangelio. Hæc in Prouerbijs locutus ſum vobis, venit hora quando iam in prouerbijs non loquar vobis, ſed palam de patre meo, & Baſilius in homil. in prouerb. Salomonis, inquit. *τὸ τῶν παροιμιῶν ὄνομα ἐπὶ τῶν δημοδεστέρων λόγων παρὰ τοῖς ἔξωθεν τέτακται. καὶ ἐπὶ τῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς λαλουμένων ὡς τὰ πολλά. οἶμος γὰρ ἡ ὁδὸς ὀνομάζεται. ὅθεν καὶ τὴν παροιμίαν ὁρίζονται, ῥῆμα παρόδιον τετριμμένον ἐν τῇ χρήσει τῶν πολλῶν. καὶ ἀπὸ ὀλίγων ἐπιπλέονα ὅμοια μεταληφθῆναι δυνάμενον. παρὰ δὲ ἡμῖν, παροιμία ἐστὶ λόγος ὠφέλιμος, μετ' ἐπικρύψεως μετρίας ἐκδιδόμενος. πολὺ μὲν τὸ αὐτόθεν χρήσιμον περιέχων, πολὺν δὲ καὶ ἐν τῷ βάθει τὴν διάνοιαν συγκαλύπτων.* Hoc eſt, Paræmia in libris gentium vocatur popularis ille ſermo, quo in vijs maximè vtebantur. Vnde Paræmiam definiunt, eſſe ſermonem tritum ac crebro vſurpatum à viatoribus, hæc ad plures res ſimiles poteſt transferri. At verò apud nos, eſt ſermo vtilis, habens in ſe aliquid mediocriter abſconditum, qui etſi habeat vtilitatem in ſuperficie, multo maior eſt quæ interius delitelcit. Vide Cyrillum libro quinto Theſauri, capit. 4. At verò illam, quam Origenes circa principium commenta. Matthæi aſsignat differentiam inter ſimilitudinem & parabolam, ego non ſatis intelligo. Et Hieronym. Prouerb. 1. ait. Parabola eſt comparatio ex diſsimilibus rebus, aliud enim in ſuperficie ſonat, & aliud intellectu innuit.

Prouerbiũ.

Iohan. 16.

Allegoria, vt inquit Hieronymus ad Galatas. 4. aliud prætendit in verbis, aliud ſignificat in ſenſu, vt Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera. Sed qui de ancilla, ſecundum carnem natus eſt, qui autem de libera per repromiſsionem, quæ ſunt per allegoriam dicta. Hæc enim ſunt duo teſtamenta, vnum quidem in Sina in ſeruitutem generans, qui eſt Agar. Sina, eſt mons in Arabia, qui conterminus eſt ei qui nunc eſt Ieruſalem, & ſeruiuit cum filijs ſuis, Illa quæ ſurſum eſt Ieruſalem libera eſt. Scriptura diuina per allegoriam non modica ex parte contexta eſt, & quam vocauit hic Allegoriam, alibi vocat intelligentiam ſpiritualem, Vt, ſcimus quod lex ſpiritualis eſt, & alibi, omnes eandem ſpiritualem manducauerunt eſcam, & eundem ſpiritualem biberunt potum. Nam manna, & ſubiti fontis eruptio & petra ipſa quæ ſequitur, quod Allegoricè accipienda ſint, nemo eſt qui dubitet. Sed hæc allegoria rerum eſt: altera enim eſt allegoria verborum de qua. Suidas ait, *Ἀλληγορία. ἡ μεταφορά. ἄλλο λέγον τὸ γράμμα καὶ ἄλλο τὸ νόημα.* Hoc eſt. Allegoria eſt metaphora, aliud dicens, & aliud ſignificans, & Quintilian. libro. 8. inſtitut. Orato. capit. 6. *Ἀλληγορία*, quam inuerſionem interpretamur, aliud in verbis, aliud in ſenſu oſtendit, ac etiam interim contrarium.

Allegoria.
Galat. 4.
Rom. 7.
1. Corin. 1.

Primus, vt.

O nauis, referent in mare te noui
Fluctus? ô quid agis? fortiter occupa
Portum. *Carminũ. a.*

Totuſque ille Horatij locus, quo nauim pro repub. fluctuum tẽpeſtates, pro bellis ciuilibus, portum prò pace atque concordia dicit. Tale Lucretius. *Od. 14.*

Auia Pieridum peragro loca.

Sine tranſlatione vero in Bucolicis.

Certè equidem audieram, qua ſe ſubducere colles *Aeglo. 9.*
Incipiunt, molliq́; iugum demittere cliuo,
Vſq; ad aquam & veteris iam fracta cacumina fagi,
Omnia carminibus veſtrum ſeruaſſe Menalcam.

HOC loco præter nomen cætera proprijs deciſa ſunt verbis. Verum non paſtor Menalcas, ſed Virgilius eſt intelligendus: Hæc allegoria aliquando eſt totius, & tunc vocatur Ænigma, vt, Argentum tuum verſum eſt in Scoriam, vinum tuum mixtum eſt aqua, id eſt, omnes vos qui aliquando Deo adhærebatis, ab eo receſsiſtis, &, Dies domini ſuper Cedros Libani ſublimes & erectas, & ſuper omnes quercus Baſan, & ſuper omnes montes excelſos, & ſuper colles eleuatos, & ſuper turrim excelſam, &c. id eſt. Vltio domini in principes

Iſaia. 1.
Iſaia. 2.

Iſrael ſæuitura eſt. Pleruṁque apertis permixta eſt. Vt Cicero pro Milone. Cæteras tempeſtates in illis duntaxat fluctibus concionis putaui eſſe ſubeundas, quia addidit concionis, quæ eſt interpretatio allegoriæ, vocatur allegoria mixta, & Iſaiæ. 8. Pro eo quod abiecit populus iſte aquas Siloë quæ vadunt cum ſilentio, & aſſumpſit magis Raſin, & capit. 5. Vinea domini exercituum domus Iſrael eſt. Et in hoc genere Allegoriæ, ſpecies ex arceſsitis verbis venit, eius intellectus ex proprijs, vt ad Epheſ. 6. Eſtote ſuccincti lumbos veſtros in veritate & induti loricam iuſtitiæ, calceati pedes in præparationem euangelij pacis, in omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poſsitis omnia tela ignea extinguere, & galeam ſalutis aſſumite, & gladium ſpiritus quod eſt verbum Dei, &. 1. Petri. 1. ſuccincti lumbos mentis veſtræ. Sic lumbus efficit Allegoriam, ſed cum addit, in veritate, ipſam interpretatur, & cum addo, iuſtitiæ, expono Allegoriam quæ latebat ſub nomine lorica, & in Hymno de paſsione, regnauit à ligno Deus, quod ſumptum eſt ex Pſalm. 92. aut. 95. Dominus regnauit, ſed explicauit Hymnographus metaphoram. Iuſti. & Tertuli. dicunt eſſe corruptum à Iudæis locum. Id quoque ſeruandum in allegorijs, vt quo ex genere cœperis tranſlationem, hoc deſinas, ac perſeueres. Multi cum initium à tempeſtate ſumpſerint, in incendio aut ruina finiunt, quæ eſt inconſequentia rerum fœdiſsima.

Ænigma. Ænigma, vt legimus in commenta. in Prouerbia. titulo Hieronym. capit. 1. eſt quæſtio
Iudic. 14. obſcura, quæ difficile intelligitur niſi aperiatur, vt illud in libro Iudicum. De comedente exiuit cibus, & de forti egreſſa eſt dul-
Sermo. 1. cedo, & Auguſt. Pſalm. 48. Ænigma, inquit, eſt obſcura & perpetua parabola. Sicut, ſanguiſugæ erant tres filiæ, & circa principium libri. 2. Quæſtio. in libros Regum, ad ſimplicianum, alt. Velamen omnino intercludit aſpectum, Aenigma vero tanquam per ſpeculum, ſicut apoſtolus ait, Videmus nunc in ſpeculum & in Aenigmate, nec euidentiſsimam detegit ſpeciem, nec prorſus obtegit veritatem. Quintilia. quoque libro. 8. capit. 6. ait, Allegoria quæ eſt obſcurior, ænigma dicitur, vitium meo quidem iudicio, ſiquidem dilucide dicere, virtus, quo tamen & poetæ vtuntur. Virgilius. Æglo. 3.

Dic quibus in terris & eris mihi magnus Apollo.
Treis pateat cœli ſpacium, non amplius vlnas?

Hæc ille.

De his verſibus Virgilij dicitur, quod cum quidam quæreret ab eo an quid arcanum in illis verbis eſſet concluſum, Reſpondiſſe, ſe in illis carminibus Grammaticis omnibus crucem affixiſſe, in qua ſe aſsidue diſtorquerent. Cui Aſconius Pedianus reſpondit, mihi certe nullam crucem reliquiſti, non enim ſum id anxie quæſiturus. Lege Orige. homil. 13, Numerorum.

Diuina ſcriptura, quatuor ad ſummum, *Quot ſen-*
poteſt admittere ſenſus, non quidem omnes *ſus admit-*
ſimul, ſed iuxta temporum & locorum op- *tat ſcriptu-*
portunitatem, nunc hunc, nunc illum, non *ra diuina.*
nunquam vero duos ſimul recipere poteſt. Primus literalis & hiſtoricus. Secundus eſt Tropologicus, ideſt ad mores noſtros componendos ſpectans, à τρόπος, mos, & λόγος ſermo. Tertius eſt qui myſticus, aut ſpiritualis, & θεωρητικὸς, id eſt, ſpeculatiuus & contemplatiuus nuncupatur. Hunc Theologi iuniores in duas diuidunt partes, in allegoriam quæ pertinet ad caput eccleſiæ Chriſtum, & illius corpus, eccleſiam fidelium militantem, & Anagogen quæ pertinet ad eccleſiam triumphantem. Aliquando tamen, Allegoria, Tropologia, & Anagoge pro quolibet ſenſu ſpirituali accipiuntur apud Theologos antiquos. Porrò quod quidam dicunt de ſenſu literali, nempe quod ſi ſenſus myſticus in aliquo ſcripturæ loco inuentus fuerit, talis eſt vere literalis & non myſticus, falſum videtur. Nos dicendum arbitramur ſenſum illum eſſe myſticum, ſed de fide quia in ſacra ſcriptura continetur, cui refragari piaculum eſt. Igitur de ſenſibus ſcripturarum quæ ſcribunt ſancti doctores, ſunt quæ ſequuntur. Hieronym. quidem. quæſt. 12. ad Hedibiam, ait. Præcipitur nobis Salomone dicente. Tu autem ſcribe eam tripliciter, in
conſilio & ſcientia, vt reſpondeas verbum *Prouer. 22*
veritatis, his qui proponunt tibi. Triplex in corde noſtro deſcriptio & regula ſcripturarum eſt. Prima vt intelligamus eas iuxta literam vel hiſtoriam. Secunda medie iuxta Tropologiam. Tertia iuxta intelligentiam ſpiritualem myſticaque quæque noſcamus. In hiſtoria eorum quæ ſcripta ſunt ordo ſeruatur. In Tropologia, hoc eſt in intelligentia ſpirituali, de litera ad maiora conſurgimus,

& quic

& quicquid in populo illo carnaliter factũ eſt iuxta moralem interpretamur locum, & ad animæ noſtræ emolumenta conuertimus. In ſpirituali θεωρίᾳ, ad ſublimiora tranſimus, terrena dimittimus, de futurorum beatitudine & cæleſtibus diſputamus, vt præſentis vitæ meditatio, vmbra futuræ beatitudinis ſit. Et in comment. Ezechle. capit. 16. cum hæc dixiſſet, his exemplis illuſtrauit. Secundum li-
1. Cor. 10. teram illud eſt. Ne fornicemur ſicut quidam eorum fornicati ſunt, & ceciderunt vno die viginti tria millia. &, Nolite murmurare ſicut quidam ex eis murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Mediè autem & iuxta Tropologiam quando recedimus à litera, & paululum ad altiora conſcendimus, dicen-
1. Corin. 9 te apoſtolo. Scriptum eſt, non alligabis os boui trituranti. Statimque ſequitur. Nũquid de bobus cura eſt Deo? an propter nos vtiq; locutus eſt. Extrema autem, id eſt tertia & ſublimis ſacraque intelligentia, iuxta illud
Ephes. 5. eiuſdem apoſtoli. Propterea relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, ſacramentum hoc magnum eſt. Orige. quoque homilia. 2. &. 17. in Geneſ. ex quo Hiero. mutuo illa deſumpſit, ait. Prima expoſitio hiſtorica eſſe debet, veluti fundamentum quoddam in inferioribus poſitum. Secunda myſtica, quæ ſuperior & excelſior eſt, myſterium magnum quod eſt in Chriſto & eccleſia continens. Tertia eſt moralis, mores emendare docens, vitia reſecare, purgare animam, atque exuere illam ab omni vinculo captiuitatis. Lege ipſum latiſſimè de hac re diſputantem libro. 4. Periar. capit. 2. & Hieronymum in commenta. Amos. capit. 4. Auguſtinus longè aliter hos ſenſus diſtinguere videtur. Sed illi tres ſenſus, Hiſtoricus, Ætiologicus & Analogicus ad vnum ſenſum literalem pertinent, & ſub allegoricum ſenſum, tres ſenſus myſticos, nempe allegoricum, tropologicum & Anagogicum intellexit. Illius verba in lib. de Vtili. credendi ad Honoratum contra Manichæos capit. 3. hæc ſunt. Vniuerſa ſcriptura quadrifariam traditur Secundum hiſtoriam. Secundum Ætiologiam. Secundum Analogiam. Secundum allegoriam. Secundum hiſtoriam traditur, cum docetur quid ſcriptum, aut quid geſtum ſit, quid non geſtum, ſed tantummodo ſcriptum quaſi geſtum ſit. Secundum Aetiologiam cum oſtenditur quid qua de cauſa, vel factum vel dictum ſit. Secundum allegoriam, cùm docetur non ſecundum literam eſſe accipienda quædam quæ ſcripta ſunt, ſed figuratè intelligenda. De hiſtoria illud ſcripto eſt. Cum obiectum eſſet, quod die ſabbati diſcipuli ſpicas euulſiſſent, Non
legiſtis, inquit, quod fecit Dauid cum eſu- Matth. 12
riret, & qui cum eo erant, quomodo intrauit in domum Dei, & panes propoſitionis manducauit, quos non licebat ei manducare, neque eis qui cum eo erant, niſi ſolis ſacerdotibus. Ad Ætiologiam verò illud pertinet, quod cum Chriſtus prohibuiſſet vxorem abijci, niſi fornicationis cauſa, relatumque eſſet ab interrogantibus, Moyſen dato libello repudij permiſiſſe diſcedendi licentiam. Hoc, inquit, Moyſes fecit propter duritiam cordis veſtri. Hic enim cauſa reddita eſt cur illud à Moyſe pro tempore, benè permiſſum ſit, vt hoc, quod Chriſtus præcipiebat, alia iam tempora demonſtrare videretur, nempe cum dictum eſt illis. Quia vos indignos feciſtis verbi Dei ecce conuertimur ad gentes. Analogia etiam vtitur ſcriptura, qua vtriuſque teſtamenti congruentia perſpicitur. Ipſe etiam liberator noſter in Euangelio Allegoria vtitur ex veteri teſta
mento. Generatio, inquit, hæc ſignum quæ- Matth. 12
rit, & non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ prophetæ. Sicut enim Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus fuit. Sic & filius hominis, tribus diebus & tribus noctibus erit in corde terræ. & Paulus ipſam Exodi hiſtoriam futuræ Chriſtianæ plebis allegoriam fuiſſe ſignificat ad Corinth. epiſtol.
1. Nolo autem vos ignorare fratres, quod Cap. 12.
patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes per mare trãſierunt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt, in nube & in mari, & omnes eundem cibum ſpiritualem manducauerunt, & omnes eundem potum ſpiritalem biberunt, &c. omnia iſta in figuram contingebant illis, ſcripta ſunt autem ad correptionem noſtram, in quos fines ſeculorum deuenerunt. & affert alterum exemplum ex capit. 4. epiſto. ad Galat. de duobus teſtamentis. Lege ipſum ſuper Geneſi. capit. 2. in imperfecto.

At quæres quantum valeant ſenſus my- Sẽſibus my
ſtici ad probandum ea quę ad fidem ſpectãt? ſticis quan
Nullam authoritatem habere arbitror ad co tũ authori
gendum tergiuerſantes, niſi aut in ſcriptura tatis tribuẽ
inueniantur, aut ex illa elici poſſint. Hinc dum ſit.
Hieronym. Matthæi. 13. ait. Nunquàm pa-

Hæc ſummè aduerte contra barbaros quoſdã, qui autumãt ſenſum hiſtoricũ ad manus ſpectare grammatici.

rabolæ & dubia ænigmatum iotelligentia, poſſunt ad authoritatem dogmatum proficere. Vt ſimile eſt regnum cælorum fermento quod acceptum mulier abſcondit. in farinæ Sathis tribus, donec fermentatum eſt totum. Aliqui mulierem iſtam eccleſiam interpretantur, quæ fidem hominis farinæ Sathis tribus commiſcuerit, credulitati Patris, Filij & Spiritus ſancti. Cumque in vnum fuerit fermentata, oon nos ad triplicem Deum, ſed ad vnius diuinitatis perducit notitiam, farinæ quoque Satha tria, dum non eſt ſingulis diuerſa natura, ad vnitatem trahunt ſubſtantiæ. Et Auguſtin. in epiſtola ad Vincentium Donatiſtam. ait. Impudentiſſimus eſt reputandus quiſquis per aliquid in allegoria poſitum quicquam pro ſe interpretari conetur, niſi habeat & manifeſta teſtimonia, quorum lumine illuſtrentur obſcura. Lege ipſum Auguſtin. contra epiſtol. Petiliani Donatiſtæ de vnitate eccleſiæ. cap. 19. & Duraod. in. a. ſentent. diſt. 6. quæſtio. 1. Hanc allegoriam, quam veluti ſubfrigidam reprehendit Hierony. inquiens. Aliqui mulierem iſtam, &c.) Inuenies apud Iſychium libro. 1. in Leui. cap. 2. abſcondit, inquit, in farinæ Satha tria, eccleſiam ſignificans, quæ in Trinitatis verbo fermentat theologiæ myſterium.

Quæ ſint nobis arma cõtra hæreticos.

Iſychius clã reprehenditur à Hier.

Deus verbis & factis loquitur li. 4. c. 1. co. 296

Deus duobus modis nobiſcum loquitur, aut per verba, aut per facta aliquorum illuſtrium aut obſcurorum virorum. Atq; ideo Auguſt. epiſto. 49. quæſt. vltim. ait. Sicut humana conſuetudo verbis, ita diuina potentia factis loquitur, & ſicut ſermoni humano verba noua, vel minus vſitata, moderatè ac decenter aſperſa ſplendorem addunt, ita factis mirabilibus congruenter aliquid ſignificantibus, quodam modo luculentior eſt diuina eloquentia. Veluti quando Ionas deuoratus eſt quid Deus voluit ſignificare dominus docuit in euaogelio, ſicut Ionas fuit in ventre Ceti tribus diebus, &c. Porrò quãuis nomina & verba ſigna ſint, nos tamẽ ex conſuetudine ſcripturarum, ſigna vocamus facta aliquorum quæ aliquid præſignificare videntur, de qua re Orige. 4. lib. comment. epiſto. ad Roma. hæc ſcribit, ſignum dicitur, cum per hoc quod videtur, aliud aliquid indicatur, ſicut cum, verbi gratia, dominus dicit in euangelio. Generatio hæc ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei, &c. Similiter de ipſo domino alibi. Ecce hic poſitus eſt in ruinam & reſurrectionem multorum, & in ſiguum cui contradicetur. Contradicebatur enim ſigno in quo Chriſtus venerat, quia aliud in eo videbatur, aliud intelligebatur. Caro cernebatur, & Deus credebatur. Abraham accepit ſignum. Nam circuncisio erat ſignaculum iuſtitiæ fidei quam habuit antequam circunciderctur. Appellatur ergo ſignum quia aliud videbatur, aliud intelligebatur. Nam carnalis illa circuncisio, ſignum erat ſpiritualis circunciſionis, quæ non in carne ſuſcipitor, ſed in corde. Item Ambroſ. 1. libro de Abraham capit. 4. ait. Inquit Paulus quod Abraham ſigaum accepit circunciſionis, vtique ſignum non eſt ipſa res, ſed alterius rei eſt, hoc eſt non eſt veritas, ſed indicium veritatis. Denique ipſe expoſuit dicens. Signum accepit circunciſionis ſignaculum iuſtitiæ & fidei. Vnde non incongrue intelligimus, quod circunciſio corporalis, ſignum circunciſionis eſt ſpiritualis. Orige. quoque libr. 10. commenta. epiſtolæ ad Roma. cap. 15. ſigna, inquit, appellantur in quibus cum ſit aliquid mirabile, indicatur quoque aliquid futurum. Prodigia verò in quibus tantummodo mirabile aliquid oſtenditur. Interdum tamen abuſiuè ſcriptura, prodigia pro ſignis, & ſigna pro prodigijs, ponit. Lege Auguſt. libr. 2. de doctrina Chriſtia. qui tamen illa omnia ex Origene mutuò deſumpſit. Sicut ſcholaſtici ex Auguſtino.

Signum.

Quod typũ futurorũ ſuſtineant prophetæ ſcripturis.

Prophetæ, inquit Hierony. Zacha. 3. in ſignum poſiti ſunt futurorum. Vnde Ieſus ſacerdos magnus Chriſti figura fuit. Hic erat indutus veſtibus ſordidis, qui cum non feciſſet peccatum, pro nobis peccatum factus eſt, & ipſe infirmitates noſtras portat & pro nobis dolet, & nos reputauimus eum eſſe in dolore & in plaga & in anguſtia. Ipſe vero vulneratus eſt propter iniquitates noſtras. & in apoſtolo legimus. Chriſtus redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, & Iſaiæ. 8. Prophetæ in ſigoum præceſſerunt futurorum, iuxta illud. Et erit vobis Ezechiel in ſiguum. Vnde Hiero. in epiſt. ad Euagrium de. q. Melchiſedec, ait, omnes pene ſancti patriarchæ & prophetæ in aliqua re figuram expreſſerunt ſaluatoris. Noe in ebriatus in domo ſua & denudatus atque irriſus à Cham filio, typum ſaluatoris præbuit, & Noe populi Iodæorum. Sampſon quoque amator meretricis & pauperis Dalilæ multo

Gal. 3.

Ezech. 24.

Noe.

Cham.

Samſon.

plures

pluteshoſtium mortuus quàm viuus occidit,
vt Chriſti exprimeret paſsionem. Denique
Melchiſedec Chriſti ſacerdotij typus fuit, de
quo dicitur. Tu es ſacerdos in æternum ſecũ-
dum ordinem Melchiſedec. Et Theophy. Io
han.8.ait. Abraham vidit diem Chriſti, ideſt,
crucem, & gauiſus eſt. Nam præfigurabat
Chriſtum illa in oblatione Iſaac, & arietis ſa-
crificio. Sicut enim, illic Iſaac ligna, ita domi-
nus crucem portauit. & ſicut relictus eſt Iſaac
immolatus autem aries, ita & Deus alienus
eſt à paſsione, in humana autem natura & car
ne paſſus eſt. Hunc diem crucis cum Abra-
ham præuidiſſet, gauiſus eſt, eo quod futurus
eſſet in ſalutem mundi. Vide de hac re quæ
in lib. 6. Hypoty. capi. 1. circa principiũ ſcrip
ſimus. & Orige. hom. 8. in Gene. & Auguſti.
lib. 22. contra Fauſtum. capit. 24. & hom. 1.
operis ſecundi in Matth. ſub titulo Chryſoſt.
ibi. Abraham genuit Iſaac. & Theophyla-
ctum. Matth. 1. Filij Abraham. Quod de ſan-
ctis viris à nobis dictum eſt, poteſt ad nepha-
rios quoque homines trahi, quod in typo prę
ceſſerint futurorum, & ad vrbes & regna quę
ſunt officinæ malorum, vt Babylon, Ægy-
ptus. ſic Antiochus Antichriſti figura fuit,
Nabucho. dæmonis, ſic rex Tyri, Nem-
broth, Eſau. Nero quoque Antichriſti ty-
Nero. pus fuit. 2. ad Theſ. 2. niſi venerit diſceſsio
primum, & reuelatus fuerit homo peccati,
ideſt, Antichriſtus, nunc myſterium opera-
tur inquitas, ideſt, regnum Neronis, eſt illius
regni figura.

Mos ſcripturæ, inquit Hiero. Dani. 11.
eſt futurorum veritatem typis præmittere,
iuxta illud quod de domino ſaluatore in
Pſalm. 71. Pſalm. 71. dicitur, qui prænotatur Salomo-
nis, & omnia quæ de eo dicuntur Salomoni
non valent conuenire. Nec enim permanſit
ille cum ſole & ante lunam generationis ge-
nerationum, neque dominatus eſt à mari
vſque ad mare, & à flumine vſque ad termi-
nos orbis terrarum. neque omnes gentes ſer
uierunt ei, neque ante ſolem permanſit nomẽ
eius, neque benedictæ ſunt in ipſo omnes tri
bus terræ, neque omnes gentes magnificaue
runt eum. Ex parte autem & quaſi in vmbra,
& imagine veritatis in Salomone præmiſſa
ſunt, vt in domino ſaluatore perfectius im-
plerentur. Sicut igitur ſaluator habet, & Salo
monem & cæteros ſanctos, in typum aduen
tus ſui, ſic & Antichriſtus peſsimum regem
Antiochum, vt eſt apud Danielem ſcriptum,
qui ſanctos perſecutus eſt, templum viola-
uit, recte typum ſui habuiſſe credendus eſt. *Dani. 11.*
Hæc ille. Sic dicitur in euangelio. Sicut Moy
ſes exaltauit ſerpentem, ita oportet exaltari *Iohan. 3.*
filium hominis. Serpens Chriſtum ſignifica-
bat propter naturã in ſimilitudinem peccati
aſſumptam. Aut iuxta Grego. lib. 30. mora.
capit. 30. propter ſapientiam quæ in ſerpen-
te intelligitur. Vnde dicitur. Eſtote pruden- *Matth. 10*
tes ſicut ſerpentes. & arca Noẽ typus fuit ec-
cleſiæ, vt docet B. Petrus. Præterea quod de *1. Pet. 3.*
agno Exodi. 12. ſcriptum eſt, Iohannes docet
in Chriſto fuiſſe adimpletum. Facta, inquit,
ſunt hæc vt ſcriptura impleretur quæ dicit.
os non comminuetis ex eo. Vnde optime *Not. de hoc*
dicit Grego. lib. 22. moral. capit. 21. cum ait. *praeam ſu-*
In ſacra ſcriptura iuſti viri non ſolum quod *pra dixi.*
dicunt prophetia eſt, ſed etiam plerunque *Ezechi. 12*
quod agunt. vt Ezechiel, accepit vaſa tranſ- *Hoſeæ. 1.*
migrationis, & Hoſeas vxorem duxit forni-
cariam, & exitus Iſrael ex Aegypto, labor
in faciẽdis lateribus. &c. omnia myſtica ſunt.

Impium eſt, (teſte Hiero. Hoſeæ. 10. ca- *Impij non*
pit. circa principium libri tertij) quod ſecun- *ſuſtinentty*
dum hiſtoriam de homine peſsimo intelli- *pum piorũ.*
gitur, iuxta Tropologiam ad Chriſtum re-
ferri. Et in comment. Iſaiæ. capit. 45. ait. Satis
mirari nequeo, quæ ſtultitia ſit, vt prophe-
tiam Cyri apud Iſaiam ad Chriſtum refe- *Cyrus.*
rant, per quem mundus reconciliatus eſt
Deo. Et in comment. Ezechielis. capit. 12. ait.
Quidam volunt captiuitatem Sedechiæ, qui *Sedechias.*
interpretatur iuſtus dominus, in typum præ
cedere ſaluatoris, qui de cæleſtibus ad terre-
na deſcendens, humanum corpus aſſumpſe-
rit. Quod non probandum puto, neque e-
nim rex impius in figura poteſt præcedere
illius, qui totius pietatis exemplum eſt. &
Orige. homi. 5. in Geneſin. reprehendit illos
qui dicunt Lot Chriſti figuram, duæ filiæ,
duorum teſtamentorum, typum ſuſtinuiſ-
ſe, inter quos eſt Euche. lib. 2. in Geneſi. ca-
pit. 30. At quod aliquis opponere poterat,
Soluit Auguſt. lib. 2. de ſer. domini in mon-
te, dicens. Illud euangelij de iudice, qui nec
Deum timebat, nec hominem reuerebatur,
& tamen ſæpè interpellanti viduæ ceſsit.
Non vllo modo iudex ille iniuſtus perſo-
nam domini allegoricè ſuſtinet. Sed tamen
quantum Deus, qui bonus eſt & iuſtus curet
deprecantes ſe, hinc conijci dominus voluit,
ideſt, Si iniquus iudex hæc præſtitit, melius
Deus ſumme bonus precibus bonorũ acquie

 ſcet.

ſcet.Cum dixit Hieronym.Iſaiæ.45.ſatis mirari nequeo, quæ ſtultitia ſit, &c. reprehendit Cyril.lib. 5. ſuper Gene. qui prophetiam Cyri.de CHRISTO interpretatur, & Tertullianum in lib. aduerſus Iudæos cum de Chriſti natiuitate diſſerit, & Lactantium. lib. 4.inſti.de vera ſapientia.cap.14.ſimiliter Euche.in fine lib.1.comment.in lib.Regum, reprehendendus eſt, qui mortem Saul, Chriſti mortem interpretatur, & maledictione montium Gelboe.Iſraelitici populi reprobationē ait ſignificare, non cadit ros ſupra eos, quia gratia ad gentes deuoluta eſt.

Aliquando, (inquit Theodoretus dialogo. 3.qui impatibilis inſcribitur,) res quæ mala videtur, ob aliquam ſignificationem typum gerit bonæ, vt, ſicut Moyſes exaltauit ſerpen-
Iohan.3. tem in deſerto. Quia enim fuit factus maledictum & peccatum, ita peccati, ſerpens ſuſtinuit figuram, & duo hirci qui in lege, alter ſacrificabatur, alter verò dimittebatur, duarum Chriſti naturarū imaginem præfigurabant is quidem qui dimittebatur, diuinitatis impatibilis, qui vero mactabatur, patibilis humanitatis.

Vnus homo plures ſuſtinet figuras. Mos eſt (vt ait Auguſt.lib.16.contra Fauſtum.cap.15.16.&.17.) diuinorum myſteriorum in ſcripturis ſanctis, vt idem homo aliam atq; aliam pro re aliqua ſignificanda perſo-
Moyſes. nam gerat. Sic Moyſes populi Iudęorum ſub lege poſiti perſonam gerebat, eumq; prophetica prænunciatione præfigurabat. Nam ſicut Moyſes petram virga percutiens de Dei
Num.20. virtute dubitauit, ita ille populus qui ſub lege per Moyſen data, tenebatur, Chriſtum ligno crucis affigens, eum virtutem Dei eſſe nō credidit. Sed ſicut percuſſa petra manauit aqua ſitientibus, ſic plaga dominicæ paſsionis effecta eſt vita credentibus. Fuit etiam figura Chriſti, nam de illo dicitur ad Moyſen. Suſcitabo illis prophetam de fratribus ipſo-
Deute.18. rum ſimilem tibi, & Maria & Aaron coniurauerunt contra Moyſen, id eſt, aduerſus Chriſtum coniurauit ſynagoga. Item Euche.lib.2.
Iſaac. In Gen. ca.51.inquit. In Iſaac duas nobis apoſtolus figuras exponit. Vna qua dixit, quod
Geneſ.26. Iſmael filius Agar, populi ſecundum carnem, Iſaac vero populi qui ex fide eſt, formam tenet. Vnde ad Gala.4. Quomodo is qui ſecundum carnem natus fuerat, perſequebatur eū
Gala.3. qui ſecundum ſpiritum, ita & nunc. Alia qua
Rom.9. ait. Nō dixit in ſeminibus quaſi in multis, ſed ſemine tuo qui eſt Chriſtus. Tenet ergo Iſaac populi Chriſtiani figurā, & Chriſti. De Moyſe cum eſt Chriſti figura Anacletus epiſt.2.in poſtremis verbis ſic diſſerit. Hæc regula tam ad res inanimes quā ad rationis expertes trahi poteſt, vt leo pro Chriſto & pro diabolo, cedrus pro ſuperbo & pro populo Dei, vt la- *Cap.ſequē*
te ſtatim tractabimus cū de nominibus, quæ *ti.*
in bonam aut in malum aut in vtramque partem accipiuntur, egerimus.

Nonnunquam, (inquit Auguſt.lib.22.contra Fauſtum.cap.42.) cum factum in ſcriptura ſacra narratur prophetia eſt, cum vero illorum vita qui hoc commiſerunt, conſideratur, flagitium eſt. Aliud enim illi cum hoc facerent intenderunt. Aliud Deus, qui hoc fieri permiſit, vt aliquid inde monſtraret pro ſignificatione futurorum. Sic Lot cum habuit rem cum filiabus, futuræ legis videtur geſtaſſe perſonam, quam quidā ex illa procreati, & ſub lege poſiti male intelligendo, atque non legitimè vtendo, infidelitatis opera pariunt. Bona enim eſt lex, inquit apoſtolus, ſi quis legitimè ea vtatur. Hæc eadem totidem penè verbis leges apud Eucherium libr. 2. in Gene.cap.30.

Plerumq;, inquit Grego.lib.3.mora.c.21. res quæ per hiſtoriam virtus eſt, per ſignificationem culpa, & aliquando res geſta in facto cauſa damnationis eſt, in ſcripto autem prophetia virtutis. Quod verum citius oſtendemus, ſi vnum aut alterum ſacræ ſcripturæ
teſtimonium ad vtraque probanda proferamus. Quis namque audiens non ſolum fide- *Exemplum ſecundi.*
lium, ſed ipſorum quoque infidelium non *2.Reg.11.*
omnino deteſtetur, quod Dauid in ſolario ambulans, Berſabee Vriæ concupiuit vxorem? quem tamen à prælio reuertentem, ire ad domum admonet, pedes lauare. Qui protinus reſpondit dicens. Arca Domini ſub pellibus eſt, & ego in domo mea requieſcam? Quem Dauid ad menſam propriam ſuſcepit, eique epiſtolas per quas mori debeat, tradit. Cuius autem Dauid in ſolario deambulans typum tenet, niſi eius, de quo ſcriptum eſt. In ſole poſuit tabernaculum ſuum. Et quid eſt Berſabee ad ſe perducere, niſi legem literæ carnali populo coniunctam, ſpirituali ſibi intellectu ſociare? Berſabee enim puteus ſeptimus dicitur. Quia nimirum per cognitionem legis, infuſione ſpiritalis gratię, perfecta nobis ſapientia miniſtratur. Quem vero Vrias, niſi Iudaicum populum deſignat? Cuius nomen interpretatum dicitur, lux mea Dei.

Dei Iudaicus enim populus, quia de accepta
legis ſcientia extollitur, quaſi de Dei luce
gloriatur. Sed huic Vriæ Dauid vxorem ab
ſtulit, ſibique coniunxit, quia videlicet manu,
quod Dauid dicitur, in carne redemptor ap-
parens, dum de ſe ſpiritualiter loqui legem
innotuit, per hoc quod iuxta literam tene-
batur, hanc à Iudaico populo extraneam de-
monſtrauit, ſibique coniunxit, quia per ſe il-
lam prædicari demonſtrauit. Vriam tamen
ad domum ire Dauid admonet, pedes laua-
re, quia incarnatus dominus veniens Iudaico
populo præcepit, vt ad conſcientiam redeat,
ſordes operum fletibus tergat, ſpiritualiter
legis mandata intelligat, & poſt tantam du-
ritiam præceptorum fontem baptiſmatis in-
ueniens, ad aquam poſt laborem recurrat.
Sed Vrias qui arcam domini eſſe ſub pellibus
nouit, reſpondit, quod domum ſuam intra-
re non poſſet. Ac ſi Iudaicus populus dicat.
Ego mandata Dei in ſacrificijs carnalibus vi-
deo, & redire ad conſcientiam per ſpiritualem
intelligentiam non requiro. Quaſi enim ar-
câ ſub pellibus eſſe dicit, quia præcepta Dei,
non niſi ad exhibendum miniſterium ſacri-
ficij carnalis intelligit. Hunc tamen ad do-
mum redire nolentem Dauid ad menſam vo
cat, quia quamuis Iudaicus populus ad con-
ſcientiam redire contemnat, ei tamen redem-
ptor veniens, mandata ſpiritualia prædicat,
Iohan. 5. dicens. Si crederetis Moyſi, crederetis forſi-
tan & mihi. de me enim ille ſcripſit. Legem
itaque Iudaicus populus tenet, quæ eius di-
uinitatem loquatur, cui credere idem popu-
lus deſignat. Vnde & Vrias ad Ioab cum e-
piſtolis ex quibus occidi debeat, mittitur,
quia idem Iudaicus populus legem portat,
qua conuincente moriatur. Dum enim man
data legis retinens, implere renititur, ipſe ni-
mirum defert Iudicium, vnde damnetur.
Quid per factum iſtud, Dauid ſceleſtius, quid
Vria mundius dici poteſt? ſed rurſum per my
ſterium quid Dauid ſanctius, quid Vria in-
fidelius inuenitur? Quando ille per vitæ cul-
pam prophetiæ ſignat innocentiã, & iſte per
Exemplum vitæ innocentiam, in prophetia exprimit cul
prau. pam. Item etiam & non incongrue per ea quę
bene ab amicis Iob geſta ſunt, male ab hære
ticis gerenda deſignantur. Dum virtus ſacri
eloquij ſic tranſacta narrat, vt ventura expri-
mat. Sic in facto rem approbat, vt ei in my-
ſterio contradicat, ſic geſta damnat, vt hæc
myſtice gerenda perſuadeat. Lege Euche.
lib. 2. comment. in libros regum. capit. 7. qui
hæc totidem verbis ex Gregor. tranſcripſit.
& homil. 1. titulo Chryſoſt. in Matth. Prate-
rea Hieronym. in epiſt. ad Ruffinum de iudi-
cio Salomonis inter duas meretrices, ait. Iux
ta typicum intellectum, duæ meretrices, ſunt *2. Reg. 14.*
eccleſia & ſynagoga. Quod autem adulte-
ræ & meretrices ſynagoga & eccleſia dican-
tur in ſcripturis nulla dubitatio eſt, & hoc
prima fronte videtur eſſe blaſphemum. Cæ-
terum ſi recurramus ad prophetas, Hoſee *Eccleſia me-*
ſcilicet, qui accepit vxorem fornicariam & *retrix quo*
generat filios fornicationum, & deinde adul- *modo ſit.*
teram, & ad Ezechiel qui Ieruſ. meretricem *Ezech. 16*
arguit, quod ſecuta ſit amatores ſuos, & di-
uaricauerit omni tranſeunti pedes, lupanar-
que in loco celebri extruxerit, animaduer-
temus Chriſtum, idcirco veniſſe vt meretri-
ces donaret matrimonio, & de duobus gre-
gibus vnum ouile faceret medioque pariete
deſtructo, in eaſdem caulas oues prius mor-
bidas congregaret. Mulier quoque illa me-
retrix in euangelio, qui pedes Ieſu lachry-
mis lauat, crine detergit, & cui peccata omnia
dimittuntur, manifeſte pingit eccleſiam de
gentibus congregatam. Hæc idcirco repli-
caui, ne cui videatur incongruum, ſi ſynago-
ga & eccleſia meretrices dicantur. Eccleſia
quidem meretrix fuit, ſed non permanſit
meretrix. Et Eucher. circa finem libr. 1.
commenta. in libro. regum, ait. Non abſur-
dum videri debet vt mala reproborum acta,
boni aliquid ſignificent, aut rurſum bona iu-
ſtorum opera in contraria ſignificatione po-
nantur. Denique Auguſt. libr. 22. contra
Fauſtum. cap. 83. ait. Nequaquam offen-
dat, quod de quibuſdam malis operibus ho-
minum in ſcripturis ſanctis, quidam non ma- *Lege. 56.*
la, ſed bona futura ſignificantur. Seruat enim *D. cap. Na-*
vbique diuina prouidentia virtutem bonita- *ſci.*
tis ſuæ, vt quemadmodum ex adulterorum
concubitu naſcitur homo, de hominum o-
pere malo, bonum opus Dei, de fœcunditate
ſeminum, non de turpitudine vitiorum. Ita
in ſcripturis propheticis, non tantum bona
hominum, verum etiam & malefacta narran-
tibus, quoniam prophetica eſt ipſa narratio,
ſignificetur aliquid de malis operibus ho-
minum etiam futurorum bonorum, non
peccantis opere, ſed ſcribentis. Neque enim
Iudas, cum ad Thamar concupiſcentia victus
intraret, hanc ſuæ libidinis intentionem ge-
rebat, vt inde aliquid ſignificaretur, quod ad

ſalutem hominum pertineret. Sicut nec Iudas ille qui dominum tradidit, hoc intendit, vt aliquid inde gereretur, quod ad eandem ſalutem hominum pertineret. Porro ſi de tã malo opere Iudæ illius, tam bonum opus dominus fecit, vt eiuſdem ſuæ paſsionis ſanguine nos redimeret, quid enim mirum ſi propheta eius, de quo ipſe ait, De me enim ille ſcripſit, ex malo facto Iudæ iſtius, boni aliquid ſignificauit, vt ſuo miniſterio nos doceret? Ea quippe hominum facta, ſancto ſpiritu inſpirante, collegit propheta narrator, quorum interpoſitio non vacaret ad præſignationem rerum quas intenderat prophetare. Ad ſignificanda autem aliqua bona, nihil intereſt facta illa quibus ea ſignificantur, ſeu bona ſeu mala ſint. In factis hominum quæ ad imitandum vitandumve proponuntur magni intereſt, bona ne an mala ſint. Quæ autem ad ſignificandum ſcribuntur, nihil refert in moribus facientium, quàm laudem reprehenſionemve mereantur. Si modo habent aliquam rei, de qua agitur, neceſſariam præfigurandi congruentiam. Sicut enim Caiphas in euangelio, quantum ad eius pernicioſum animum pertinebat, & quantum ad ipſa verba, ſi in eis voluntatem dicentis attendas, quibus agebatur vt iuſtus iniuſtè necaretur, vtique mala erat, tamen magnum bonum ipſo neſciente ſignificabant, quando ait. Expedit vt vnus homo moriatur, &c.

Iohan. 11. dictumq́; de illo eſt. Hoc à ſe non dixit, ſed cum eſſet pontifex prophetauit. Ita factum Iudæ ſecundum illius libidinem malum fuit, ſed illo neſciente magnum bonum ſignificauit. A ſeipſo quippe malum fecit, ſed non à ſeipſo bonum ſignificauit. Hactenus Auguſt. qui tamen multis exemplis ex ſcriptura de ſumptis eandem rem explicat, ſcilicet, de adulterio Dauid, Salomonis, Hoſeæ & aliorum. Vt tamen breuiter & dilucidè, totam rem, à nobis ſuprà diſputatam fuſe abſoluamus, dicendum primo, nullum hominem nephariũ poſſe gerere typũ Chriſti, poteſt tamen homo bonus in aliqua re quæ aut mala eſt, aut eſſe videtur, typum ſuſtinere bonæ rei, & hoc eſt quod dixit Hiero. Iſaiæ. 45. & in epiſt. ad Ruffi. quem libentiſsimè in hac re ſequor,

De hoc cap. ſequenti. cum reliqui ſcriptores non adeo purè & ſynceré ſenſus myſticos tractent. Secundo, credo res animatas, ac etiam rationis expertes, ſecundum varias rei illius notationes, poſſe ſuſtinere typum aut boni aut mali, vt aqua, pro calamitate accipitur, ac pro ſancta doctrina. Attamen vt totam hanc rem probe poſsis intelligere, annotare oportet ex Aug. in comment. Pſal. 57. Quod non vndecunq; datur ſimilitudo in ſcripturis, laudatur ipſa res, ſed tantum inde ſimilitudo trahitur. Non *Luc. 18.* enim laudauit iudicem iniquum, qui nolebat audire illam viduam, qui nec Deum timebat nec homines reuerebatur, & tamen dominus inde ſimilitudinem traxit, & dominus laudauit vilicũ iniquitatis eo quod prudenter egerit. Neq; illum laudauit pigrum, qui tres panes non propter amicitiam dedit petenti, ſed *Luc. 11.* tædio victus, & tamen inde ſimilitudinem dedit. Et de rebus non laudandis trahuntur ſecundum quendam modum nonnullæ ſimilitudines, ſic Pſalm. 57. datur ſimilitudo de incantatore incantante vt educat aſpidem è cauerna, cum inquit, Furor illis ſecundum ſimilitudinem ſerpentis, ſicut aſpidis ſurdæ & obturantis aures ſuas. Quæ non exaudiet vocẽ incantautiũ, venefici incantãtis ſapienter. Neque ideo putandum eſt licere ire ad Marſos, quia hoc dicitur in ſcriptura. Neq; quia apoſtolus dicit. Non ſic pugillor quaſi aerem cædens, pugillare enim eſt Pancratium facere, *2. Tim. 2.* iam hinc data eſt ſimilitudo ſpectacula nos delectari debere? Aut quia dixit qui in agone contendit ab omnibus, ideſt, multis, ſe abſtinet, *1. Cor. 9.* propterea agoniſtica iſta vana & ludicra affectare debet Chriſtianus, attende quid tibi dicatur ad ſimilitudinem, quid moneatur ad prohibitionem.

Quoniam multi interpretes admodum ſuperſtitioſè, ſingulas penè lineas diuinæ ſcripturæ iuxta quadruplicem ſenſum explanare & è quouis verbo myſteria eruere, ſatagũt, quod fieri, ſi regulas ſcripturarũ ſequamur, non licet. Ideo vt huic morbo medicinam adhibeamus, oſtendere oportet, quibus in locis ſenſum planum, ex ipſis verbis, vt iacent, de promptum, abſq; vlla allegoria admittat ſcriptura. Deinde commonſtrare quando allegoricus ſenſus petendus ſit. Qua de re Hierony. in comment. Matth. cap. 23. hęc ſcribit. Multa in lege ſcripta ſunt quæ typos præferunt futurorum. Alia vero aperta, iuxta pſalmiſtam dicentem. Mandatum domini lucidum, illuminans oculos, quæ ſtatim opera deſiderant. Verbi gratia, non adulterabis, non furtum facies, non falſum teſtimonium dices. Et Auguſt. in expoſitione. cap. 3. epiſtolæ ad Galat. Opera, inquit, legis bipartita ſunt. Nã

Præcepta uitæ agẽda & ſignificã da quæ ſint

Pſal. 18.

partim

partim in ſacramentis, partim vero in moribus ſunt. Ad ſacramenta pertinent, circunciſio carnis, ſabbatum temporale, neomeniæ, ſacrificia, & innumeræ huiuſmodi obſeruationes. Ad mores autem, non occides, non falſum teſtimonium dices, & talia cætera. Et libro.6.contra Fauſtum.cap.2.ait, ſunt in ſcriptura præcepta vitæ agendæ, & præcepta vitę ſignificandæ. Exempli gratia, non concupiſces, præceptum eſt agendæ vitæ. Circuncides omne maſculum octauo die, præceptum eſt ſignificandæ vitæ, & libr.10. contra eundem, cap.2.ait. Veteris teſtamenti præcepta vitæ agendæ, ſeruantur à Chriſtianis. Vitę ſignificandæ, tunc rectè obſeruata, cum prænunciabantur illa quæ nunc reuelata ſunt. Et in commenta.2.epiſt.ad Corinth.ca.3.falſo Hieronym.inſcriptis, dicitur. Non vbiq; hiſtoria, nec vbiq; allegoria ſeruanda eſt. Sunt enim quædam in figura dicta, alia nõ. Nam ſi præcepta moralia velles allegoricè intelligere, omnem eius virtutem eorum euacuans, omnibus aperuiſti viam delinquendi. Sed ille verus ſpiritualis intellectus eſt, qui non veriſimilibus coloribus pulchrum mendacium pingit, ſed virtute rerum, ipſam rem exprimit veritatis.

Præcepta moralia ſūt cõia vtriq; teſtamento

Allegoria nõ eſt de fide.

Separatim quoque de præceptis moralibus, vt expeditius hæc intelligantur, ad hunc ſcribunt modum. In primis Hiero.ad Epheſ.cap.5. Præcepta moralia licet dilucida ſint & aperta, indigent prudenti & circunſpecta expoſitione, quia lucidum illud, illórum illuminat oculos, qui inſipientia derelicta, ſapientiæ ſtudijs ſe manciparunt. Et in commenta. Zacha.cap.8. De præceptis, inquit, quæ ad vitã pertinent, & ſunt perſpicua nõ debemus quærere allegoriam, ne iuxta Comicum, nodum in ſcirpo quæramus. Vnde in Zacharia dicitur Hæc ſunt verba quæ facietis, loquimini veritatem vnuſquiſq; cum proximo ſuo, & veritatem & iudicium pacis iudicate in portis veſtris, vnuſquiſq; malum contra proximum ſuum nõ cogitetis in cordibus veſtris, & iuramentum mendax ne diligatis, omnia enim hæc ſunt quæ odi. & Iſai.58. Tunc delectaberis, &c. Et Zachar.11.capit.inquit. Vbi maniſeſtiſsima prophetia eſt, & per tranſlationem hiſtoriæ verus ordo narratur, ſuperflua eſt tropologiæ interpretatio. Vt ſi dicamus alios bonos, alios malos eſſe paſtores, & hoc tam ad veterem populum referri quam ad nouum, id eſt, tam ad Iudæorum ſacerdotes & principes, quam ad epiſcopos & presbyteros Chriſtianorum. De præceptis vitæ ſignificandæ intelligitur quod dicit Philo. loquẽs de nobis, hoc eſt Chriſtianis, in lib. de vita cõtemplatiua. Tractant hoc modo ſcripturas, vt magis allegoricis expoſitionibus vtantur, quoniam lex illis videtur animali eſſe ſimilis, quod corpus quidem habeat ipſam literam, & ea quæ ſecundum literam deſignantur, animam vero occultum in litera ſpiritualem intellectum, quem illi ab authoribus ſuis edocti ſublimius & nobilius, veluti inſpicientes per ſpeculum, contemplantur, ex ipſis etiam nominibus admirandas quaſdam ſpecies intelligentiæ proferentes. At dices, Auguſtinum non ſatis ſibijpſi conſtare. Nam libr.1. de mendacio ad Conſentium.cap.15. ait omnia vet. legis pertinere ad figuratiuam prænũciationem. Sed libr.2. quæſt. ad Simplicianũ ſtatim in principio ait. Ad ea quæ requiſiſti ex libris regnorum aliud volumen aggrediar quæ ſicut multa & prope omnia veterum librorum figuratiua ſunt & myſteriorum velaminibus obuelata. Horum ſolutio ex dictis patet, nẽpe quod loquatur in primo loco de præceptis vitæ ſignificandæ. Si de hac re plura deſideras lege procemium Grego. in libro 21. mora, & Orige. homil.11. Numer. & Auguſt. lib. 3. contra duas epiſtolas Pelagianorũ ad Bonifacium.

De præceptis moralibus.

Zachar. 8.

De præceptis cæremonialibus.

Euſe.lib.2. cap.17.

Deinde oportet, (quis ſit ſenſus literalis in illis locis, in quibus litera non conſtat, aut cum per allegoriam aliquid dicitur,) docere. Qua de re Hieronym. Matthæ.21. ad hunc modum ſcribit. Cum hiſtoria vel impoſsibilitatem habet vel turpitudinem ad altiora tranſmittimur. Vt in euangelio. Dicite filiæ Sion, ecce rex tuus ſedens ſuper aſinam, & pullum filium ſubiugalis. Secundum literam in paruo itineris ſpacio ſuper vtrunque animal ſedere non potuit. Aut enim ſedit aſinæ, & pullus abſque ſeſſore fuit, aut ſi pullo, quod magis competit, vſus eſt ad ſedendum, aſina ducta eſt libera. Ideo aſina iſta, quę ſubiugalis fuit & edomita, & iugum legis traxerat, Synagoga intelligatur. Pullus aſinæ laſciuus & liber, gentium populus, quibus ſederat Ieſus miſsis ad eos duobus diſcipulis ſuis, vno in circunciſionem, ſcilicet, Petrum, altero inter gentes, nempe Paulum. Et lib.7. cõment. Iſaiæ. cap.19. ait. In multis ſcripturarum locis pleraque ponuntur quæ non poſſunt ſtare iuxta hiſtoriam, ideò neceſsitate cogimur altiorem intelligentiam quærere,

Quãdo ſenſus literalis per allegoriam explicatur.

Matth 21

De hoc ĩ additionibus Regu.

vt

vt Iſai. 11. Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo cubabit, vitulus & leo & ouis ſimul morabuntur & puer paruulus minabit eos. Vitulus & vrſus paſcentur, ſimul requieſcent catuli eorum. Delectabitur infans ab vbere ſuper foramina aſpidis, & in cauerna reguli, qui ablactatus fuerit, manum ſuam mittet. Preterea in eiuſdem Iſaiæ commenta. cap. 29. ait. Reſpondeant Iudæi & amici ſimplicis hiſtoriæ, qui fructus non quærunt in *Iſaia. 29.* arbore, ſed folia tantum vmbramque verborum, quæ cito areſcit & deperit. Quomodo in aduentu domini, Libanus mons Phœnicis verſus eſt in montem Carmelum, & Carmel in ſaltum & infructuoſa ligna reputantur. Audiant ergo Libanum quod interpretatur dealbatio referri ad populum gentium, qui lotus in domino & purgatus ſordibus priſtinis, totus mundus aſcendens, ſub eccleſiæ perſona, innititur Saluatori, & de eo in cantico cant. dicitur. Quæ eſt iſta quæ aſcendit dealbata. Et iſtum populum transferri in Carmel, hoc eſt in circunciſionis ſcientiam, vt ſpiritualis & veræ circunciſionis myſteria recognoſcat, & in loco ſit, quondam populi Iudæorum. Illos autem qui Chriſtum ſuſcipere noluerunt, reputari in ſaltum, & in arbores ſteriles, quæ non poſſunt cum lignis frugiferis laudare dominum, & Orige. hom. 2. in Gene. ait. Non ſemper in ſcripturis diuinis hiſtorialis conſequentia ſtare poteſt, ſed nonnunquam deficit, vt *Prouer. 26* cum dicitur, ſpinæ naſcuntur in manu ebrioſi, id eſt, homo iracundus iurgia ſeminat, & cū de templo à Salomone conſtructo dicitur. *3. Reg. 6.* Vox malleí & ſecuris non eſt audita in domo Dei, id eſt, celeriter ædificata eſt, & iterum in *Leui. 13.* Leui. cum lepra parietis & pelliculæ & ſtaminis inſpici iubentur à ſacerdotibus & purgari & Pſal. 21. Circundederunt me vituli multi, tauri pingues obſederunt me, & Iſaiæ. 14. Abietes ſuper te lætatæ ſunt, & cedri Libani. Propter hæc ergo & his ſimilia non ſolum tricamerata, ſed & bicamerata arca conrexitur vt ſciamus in ſcripturis diuinis non ſemper triplicem, quia non ſemper nos hiſtoria ſequitur, ſed interdum duplicis tantummodo ſenſum expoſitionis inſertum. Vide Origen. 4. Periarc. cap. 2. & Auguſt. lib. 3. de doctrina Chriſtiana. capit. 11. Item Auguſt. Pſalm. 103. verſus finem, ait. Quædam in ſcripturis abſurda miſcet Spiritus ſanctus, vt ex eo quod nō poſſunt accipi ad literam, cogat nos illa ſpiritualiter quærere. Hæc ille. Sic Abraham in extrema ſenectute copulauit ſibi Cethuram, vt in vxoribus & filijs, duo teſtamenta ſignificarentur. Lege Auguſt. in li. Quæſtio. in Gene. quæſt. 158. Orige. quoque dicit, ſtultum eſſe putare totum pactū quod dominus fecit cum Abraham in abſciſione pelliculæ conſtare, & Hierony. in proœ. manſionum, ait. Iudæi paruuli & qui ſolidum cibum glutire nequeunt, ſed adhuc lacte nutriuntur infantiæ, legant Pharaonem carneū & mare rubrum, per quod ad Indiam nauigatur, & Manna coriandro ſimile, & omnia quę ſcripta ſunt audiant corporaliter, lepram domorum, & lepram pellis & ſtaminis, taurum homicidam, & iumentum adulterij reū, & Hebræi propter vxorem & liberos ſeruire cupientes perforatam aurem ſubula. Nos autem derelinquentes Capharnaum, agrum quondam pulcherrimum, & cum Ieſu egredientes in deſertum paſcamur panibus eius, ſi inſipientes ſumus & iumentorum ſimiles, hordeaceis, ſin rationale animal, triticeis, & ex grano frumenti commolitis, quod in terram cadens multos fructus mortuum attulit. Hæc ille. Hanc forte ob cauſam Deus præcepit Abrahæ vt filium immolaret, cum id minimè vellet. Sed tantum voluit præfigurare mortem filij ſui quam pro nobis paſſurus erat.

Inter omnes ſenſus literales illi ſunt venuſtiores, qui non ſtant iuxta literæ propriam ſignificationem, ſed per allegoriā verborū connectuntur, quāuis ſint literales, veluti fit in parabolis, vt adorabunt me beſtiæ agri; Id eſt gētileis depoſita feritate Deum colent, & apud Iſaiam. Audite principes Sodomorum, & Dabo vobis terram fluentem melle & lacte, & ædificatio Ieruſ. gemmatæ. &, ſi oculus tuus ſcandalizat te erue eum, oculum vocat amicū & dicetis monti huic, tranſi. Hāc regulam his verbis explicauit Orige. homil. vlti. in Gene. Myſtica, inquit, expoſitio plus placet ſi ſola ſit, veluti in Gene. Alligans ad vitem pullum ſuum, & ad palmitem aſinam ſuam. Hoc non intelligit de Iuda, ſed de Chriſto, ipſe alligauit ad vitem pullum ſuum, qui dixit. Ego ſum vitis vera, pullus eſt ex gentibus populus, cui nunquam adhuc legis onus fuerat impoſitum, & ſuper quem nemo niſi Chriſtus aſcenderat, pullus vero aſinæ ſunt hi qui de priori populo, qui nunc in figura aſinæ nominantur, electi ſunt ad ſalutem. Abiecta ergo aſina quæ onus legis in infidelitate portare

Senſus literalis quinque ex allegoria elicitur

Geneſ. 49.

Pullus aſinæ

Aſina.

tare

tare maloit, pullus ex ipſa natus eligitur, ideſt nouellus ex vetere per fidem populus aſciſcitur, ac populo ex gentibus ſociatur. Et Hierony. Hoſ. 10. Hanc habet conſuetudinem ſermo diuinus, vt per tropologiam & metaphoram hiſtoriæ exprimat veritatem.

In explicandis parabolis attendere oportet ad quem ſcopum illæ dirigantur, & in illo immorari conuenit, & reliqua quæ aſſumpta ſunt ad eam contexendam, negligere. Nam

Iob. ſi vniuerſa quæ de Iob dicuntur, Chriſto tribuamus, infinita dictu abſurda fateri, cogemur. Vnde Chryſoſtom. homi. 65. in Matth. ait. In parabolis non oportet nimia in ſingulis verbis cura angi, ſed cum quid per parabolam intendit, didicerimus, inde vtilitate collecta, nihil vlterius anxio eſt conatu inueſtigandum. Item Theophyla. Lucæ 16. Omnis, inquit, parabola obliquè & figurato modo rerum quarundam naturam manifeſtat, non enim per omnia rebus illis aſſimilata, propter quas aſſumpta eſt. Idcirco nō oportet omnes parabolarum partes curioſius inquirere, ſed quatenus apparent propoſito vtiles, reliquæ enim omittendæ ſunt, quaſi parabolam contexentes, & nihil ad propoſitū conducentes, ſic in parabola diſpenſatoris diſsipantis bona domini, apud Lucam. capit. 16. faciendum eſt. Nam ſi per tenues particulas omnes exponere tentamus, quis diſpenſator, quis diſpenſatorem conſtituit illum, & à quo delatus ſit, & qui debitores, & propter quam cauſam, ille quidem oleum, alius autem triticum, & qua de cauſa centum debere dicatur, & ſi alia omnia perquiſiuerimus obſcurum & moleſtum ſermonem faciemus, & fortaſsis ſi dubia quæ neceſſario exoriuntur explicare voluerimus, ridiculi erimus. Igitur tantum vtilitatis ex præſenti parabola capere oportet, quantum poſsibile eſt. Vult dominus hoc loco nos docere, vt bene diſpenſentur creditæ nobis diuitiæ, & primum diſcimus quod non ſumus Domini diuitiarum, Nihil enim habemus proprium, ſed diſpenſatores alienarum rerum ſumus, quæ à dño ſunt nobis concreditæ, vt bene illas diſpenſemus, ſicut ipſe imperat. At ſi non expēderimus cō creditas diuitias iuxta mētem domini, & abuſi fuerimus illis in noſtrum luxum, diſpenſatores ſumus accuſatione digni. Voluntas eīm domini eſt, vt vtamur datis in vſus conſeruorum, non in proprias delicias. Porro qui accuſantur & excluduntur à diſpenſatione diuitiarum hoc eſt qui ex hac vita emigrant, quā dn ſcilicet rationē dabimus de diſpenſatione cum ex hac vita migrauerimus. Igitur harum diuitiarū, fratres participes faciamus, vt quando hinc defecerimus, accipiant nos pauperes in æterna tabernacula. Legē Theophy. Iohā. 16. & Originem. Matth. 13. cap. & Auguſt. libr. 7. q. in librum Iudicum. q. 30. Præterea Theophy. in præfa. Ionæ, ait. Non per omnia neceſſum eſt quærere ſimilitudinem; neque enim à nobis poſtulandum eſt, vt omnino quæ ſunt hiſtoriæ ad ſpiritualem contemplationem conuertamus. Vt cum aliquem ſanctorum figuram Chriſti dixerimus fuiſſe, non opus eſt per omnia quærere, ſimilitudinem. Veluti Moyſen dicimus Chriſti typum fuiſſe, ſeu legiſlatorem. ſeu mediatorem. Loquere inquit, ad nos tu, & ne loquatur Deus ad nos ne quando moriamur. Hunc ad modū Chriſtus ambo hęc, nimirum nouam nobis legem ferens, & mediator Dei & hominum factus, & voluntatem patris ſui nobis denuncians, ipſiq; reconcilians. Non tamen impeditioris linguæ fuit, nec gracilis vocis, vt Moyſes, nec titubauit labijs ſuis, nec terræ promiſsionis exors fuit. Rurſum Aaron Chriſti typus fuit, ceu ſummus ſacerdos, qui in ſancta ſanctorum ingreditur, & populi peccata diluit, quæ omnia Chriſto conueniunt. Siquidem inſignis pontifex factus ſeſe ipſe obtulit, ac in cælum aſcē dens peccata noſtra in ſeſe tranſtulit & abſtulit, chirographo diruto. Atqui Aaron non caruit noxa & reprehenſione; vt qui aduerſus Moyſen cum Maria murmurauerat; ac eos qui in ſolitudine vitulos conflauerant, non prohibuit. In Chriſto verò nihil huiuſmodi deprehenditur, peccatum enim nullum fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. Sic & Ionas miſſus eſt vt annunciaret voluntatem Dei Niniuitis, ac eam prouinciam non ſubijt prompte, ſed in fugam ſeſe conijciens illam declinabat. Chriſtus verò à patre miſſus obediens factus eſt. Porrò quod propheta voluntarius in pelagus proijcitur, & à ceto deuoratur, & tertio die denuo ab eodem euomitur, tandemq; ad Niniuitas proficiſcitur, omnia Chriſto ſunt communia. Nam & ille ſponte mortem obijt, & morte vēre abſorptus eſt, tertia die vitæ reſtitutus, ac in Galilæam profectus, initium prædicandi Euangelij apud gentes ſumendum præcipit. At Ionas ſeruatis Niniuitis, turbatur, CHRISTO verò ſalus gentium valde iucunda fuit & grata. Decerpes

Marginal notes: *Diuitiarū diſpenſatores ſumus. cum dominio ipſarū & proprietate.* — *Moyſes.* *Exo. 20.* — *Aaron.* — *Colo. 2.* — *Num. 12.* *Exods. 32.*

pes igitur ex hac prophetia & ex alijs quantum ſatis eſt ad myſterium Chriſti, quantun cunq; eſt commodum, cætera omittantur.
Ita Euche. li.2.in Gene.cap.7. Item Auguſtin.lib.16.de ciuitate Dei.cap.2. inquit. Non omnia quæ geſta narrantur aliquid ſignificare putanda ſunt, ſed propter illa quæ aliquid ſignificant, etiam ea quæ nihil ſignificant attexuntur. Solo enim vomere terra proſcinditur, ſed vt hoc fieri poſsit, etiam cætera aratri membra ſunt neceſſaria. Ita in prophetia dicuntur aliqua quæ nihil ſignificant. Sed quibus adhæreant quæ ſignificant, & quodammodo religentur. Hierony.quoque Ionæ.1.cap.ait. Non quærendus idem ordo tropologiæ & hiſtoriæ. Nam
Gala.4. Apoſtolus Agar & Saram ad duo teſtamenta refert, & tamen non omnia quæ in hiſtoria illa narrantur tropologicè interpretari poſſunt. & alibi. de Adam & Heua diſpu-
Ephes.5. tans, ait. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem ſuam & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna, ſacramentum hoc magnū eſt, ideſt, allegoricè hæc intelligẽda ſunt. ego autẽ dico in, ideſt, de Chriſto & in eccleſia. Nunquid totum principiū Geneſeos, & fabricam mundi & hominum conditionem, ad Chriſtum & ad eccleſiam referre poſſumus, quia hoc teſtimonio vſus eſt apoſtolus? Hoc enim eſt quod ſcriptum eſt. Ideo relinquet homo patrem ſuum, referamus ad Chriſtum, vt dicamus eum patrem reliquiſſe in cælis Deum, vt gentium populus iungeretur eccleſiæ. Hoc quod ſequitur, matrem ſuam, quomodo poſſumus interpretari, niſi fortè dicamus eum reliquiſſe cæleſtem Ieruſalem, quæ eſt mater ſanctorū, & cætera his multo difficiliora. Illud etiā quod ab eodem
1.Cor.10. apoſtolo ſcribitur. Bibebāt autem de ſpiritali conſequente eos petra, petra autem erat Chriſtus. nequaquam nos arctat vt omnem Exodi librum referamus ad Chriſtum. Quid enim poſſumus dicere, quod hæc petra à Moyſe non ſemel percuſſa ſit, ſed bis; quod aquæ fluxerint, & torrẽtes repleti ſint? num vniuerſam huius loci hiſtoriam per hanc occaſionem, cogemus ſub leges allegoriæ? & non potius vnuſquiſque locus ſecundum hiſtoriæ diuerſitatem diuerſam recipiet intelligentiam ſpiritualem? Igitur ſicut hæc teſtimonia ſuas interpretationes habent, & nec præcedentia nec ſequentia eandem deſiderant allegoriam. Sic Ionas non abſque periculo interpretātis, totus referri ad dominum poterit. Nec ex eo quod in euangelio dici-
tur. Generatio peſsima & adultera ſignum *Matt.12.*
quærit, & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ prophetæ. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ſic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Reliqua etiam, quæ in propheta digeſta ſunt, eodem ordine referuntur ad Chriſtum. Certe vbicunque abſque diſcrimine hoc fieri poteſt, nos quoque facere nitemur. Denique Philippus presbyter lib.1.comment. in Iob cap.12.ait. ſciendum quod hi qui typum aſſerunt Chriſti, vt Adam, Dauid, Salomon cæteri quoque & Samſom & etiam Iob, non in omnibus actibus ſuis, ſed rebus certis quibuſdam in ſe ſignificant ſaluatorem. omnes enim in ſe figuram domini prætulerunt, dum de vnius Adę coſta fit mulier, Sic in paſsione Chriſti de latere eius formatur eccleſia. Quod verò
Habel à fratre interemptus eſt, Chriſtus à *Habel.*
fratribus ſuis Iudæis occidendus ſignificatus eſt. quod Samſom alienigenam duxit vxo-
rem, & ad meretricem ingreſſus eſt, ſicut & *Samſom.*
Hoſee qui ad fornicariam iubetur accede-
re, Chriſtum in ſe præfigurauit, qui ex gen- *Hoſeas.*
tibus idololatris, eccleſiam virginem factam per baptiſmum, ſacro matrimonio copula-
uit. Quod leonem tenuit, & eum veluti hœ- *Leo.*
dum caprarum occidit, & in ore leonis mor-
tui poſtmodum fauum mellis inuenit, ſigni- *Iudicū.14*
ficatum eſt quod in ſuperbis & in iniquorum ore, vbi fuerat putor blaſphemiæ, eſſet poſtmodum dulcedo laudis. vt ſecundum a-
poſtolum. Vbi abundauit peccatum, abun- *Rom.25.*
daret & gratia. & qui.300. vulpes doloſas cepit, vineas exterminātes dominicas, caudis earum alligatis faculis in agros eas miſit Philiſtinorum. id figuratum eſt vt per doloſos, quorū principatus in caudis eſt, pars Chriſto aduerſantiū vaſtetur. & vt Samſom ſitiens, de molari dẽte aſini, inuocato Deo aquam eduxit vt biberet. ita Chriſtus de immundo gentiū populo, fide credentium, tanquam refrigerij poculo, ſatiatus eſt. maxilla quoq; aſini occidit mille viros. in maxillis & dentibus, ſermo intelligitur. Doctrina eorum qui ex gẽtibus crediderāt, perfecto quodā numero, & finito pro infinito deſignatur. nam Chriſtus hoſtes ſuos duobus modis interfecit, dum alij non credendo pereunt, alij credendo peccato moriuntur.

¶Ad conficiendum & componendum allegorias,

gorias, diligenter ſcrutari & euoluere oportet ſcripturas, videlicet an in Paulo, aut in aliquo alio apoſtolo vel propheta inuenias partem aliquam illius hiſtoriæ, de qua diſſerere vis, vel leuiter tactam, & ex illo verbo, veluti ex vngue leonem, tu ipſe cætera poteris e tenebris in lucem educere, & fuſius dilatare. V.g. inuenio in Paulo circunciſionem quandam in carne eſſe, colligo eſſe aliam in ſpiritu quæ efficit Iudęum ſpiritualem: ideſt Chriſtianum, & lego hominem quendã eſſe exteriorem, & infero alium eſſe interiorem, & hoc ſumme obſeruauit Origenes, & ideó allegoriæ eius merito ab omnibus laudantur, & aliorum, qui hac arte caruerunt, reijciuntur & exploduntur. Hoc voluit Hierony. ſignificare Matth. 13. Cauendum, inquit, eſt vbicunque dominus exponit ſermones ſuos, aut rogatus à diſcipulis, intrinſecus diſſerit, ne vel aliud, vel plus velimus intelligere quam ab eo expoſitum eſt. cuius rei exẽplum in promptu eſt apud Matth. capit. 13. in parabola ſeminantis. & Orige. homil. 11. in Ezechie. ait. Quomodo ſaluator noſter in euãgelijs quaſdam parabolas interpretatur, ſic & prophetæ. Hæc ille. in euangelio, explicatur naufragiũ Ionæ & quod fuerit in ventre ceti tribus diebus & noctibus. & exaltatio ſerpentis in deſerto. in prophetis multa ſunt ſimilia. Ezechi. 17. exponitur parabola aquilæ magnarum alarum. & capi. 5. exponitur parabola pilorum raſorum. & Iſaiæ 5. vineæ. & apud Danielem multæ viſiones ab ipſo vel angelo interpretatæ ſunt. Hactenus de his, ad ea quæ dicere cœperamus tandem reuertamur. Sed vtar Hierony. verbis in lib. Manſionum ad Fabiolam deſumptis, parũ poſt principium. Si pars, inquit, hiſtoriæ ſpiritaliter accipitur, & cætera quæ ſequuntur ſimiliter exponi poterunt. Vnde cum Paulus dicat. Patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierũt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt, & omnes eandem ſpiritualem manducauerunt eſcam, omnes eundem potum ſpiritualem biberunt. bibebant autem de ſpirituali conſequẽte eos petra, petra autem erat Chriſtus. Ad hunc modum omnia quæ filijs Iſrael ab exitu Ægypti, donec ingrederentur in terram promiſsionis acciderunt, myſtice poterunt explicari. Et Origen. ſæpe hunc locum ex Paul. 1. Corin. 2. deſumptum inculcat. Spiritualibus ſpiritualia comparantes. id eſt conferentes, facile germanum ſenſum ſcripturæ eliciemus. & Theophyl. in expoſitione huius loci, inquit. Si prodierint ſpirituales quædam quæſtiones, conferamus eas, hoc eſt diluamus, per alios ſpirituales intellectus vel hiſtorias. Veluti hiſtoria eſt quod Chriſtus reſurrexit. quæ cum ſpiritualis ſit, ex alia nimirum Ionæ hiſtoria comparatur, id eſt diluitur ac demonſtratur. Si quæſtio eſt an virgo pepererit, hoc itidem diluitur atque confertur per Saræ ſterilitatem, per Rabeccæ itidem & Eliſabeth emortuas matrices. Quę profecto nõ ex naturali conſecutione, quatenus ad cuiuſlibet matricis vim attinet, conceperũt. Tum ex eo quod Eua ex Adam citra ſemẽ ſit progenita, & ex alijs quæ in prima ſua productione vſque dum ad ortum perueniũt, conſiderantur. Conſentit Occu. eodem in loco. & Chryſoſt. homi. 7. in priorem epiſt. ad Corint. quærit, an in conuerſione aquæ in vinũ Chriſtus vſus ſit verbis, & videtur quod vſus fuerit verbis, quia cum alia edebat miracula id faciebat. Vide cap. cum Marthæ. de celebra. miſſarum. Et vt hanc regulam planius intelligas, relege quæ ſcripſimus ſupra libr. 5. capit. 1. cum docebamus. quomodo ſcriptura exponere ſoleat, quæ ante ſubobſcure dixerat.

Quamuis in libro primo capit. 3. oſtenderim parabolas & figuras ſcripturarum eſſe fictas, operæpretium erit etiam nonnihil de hac re nunc ſcribere, nempe quod etiam ſi ſint fictæ non mendaces oſtendere, magis vt ordinem rerum ſeruemus, quam quod aliquid noui nos allaturos eſſe cogitemus. Et quidem Auguſti. in libro contra menda. ad Conſentium capit. 10. hæc ſcribit. Parabolæ & figuræ quæ ob ſignificationem quarundam rerum, & non ad proprietatem accipiendæ ſunt, ſed in eis aliud ex alio intelligendum, non ſunt mendacia. Vt in metaphora cum dicimus fluctuare ſegetes, gemmare vites, floridam iuuentutem, niueam caniciem. Procul dubio gemmas florem, niuem, abſque mendacio aliunde tranſtulimus. & petra Chriſtus, & cor lapideum Iudæorum. Item leo Chriſtus; leo diabolus, & alia innumera non ſunt mendacia. Quin & tropica locutio vſque ad eam venit quę appellatur Antiphraſis, vt dicatur abundare quod non eſt, dicatur dulce quod acidum eſt, lucus quod nõ luceat, parcæ quod nimime parcant, Vnde illud. ſi non in faciem benedixerit tibi,

De hoc lib. 5. ca. 1. col. 353. ſcripſimus latius.

1. Cor. 10.

Quomodo muniebat deus viã ad ea quæ facturus erat in lege noua.

In conuerſione aquæ in vinũ an vſus ſit Chriſtus verbis.

Metaphora ficta, non ſunt mendacia.

De hoc in cap ſequẽti, diſſerit.

Antiphraſis & illa. c. 2. Amicus Iob.

B quod

quod diabolus ait domino de ſancto Iob, & intelligitur maledixerit. Quo verbo & Naboth *3.Reg.21.* fictum crimen à calumniantibus dictum eſt. Dictum eſt enim quod benedixerit regi. hoc eſt maledixerit. ſic non ſolum quod fecit aut dixit Iacob patri vt benediceretur. Ego ſum primogenitus tuus Eſau, ſed *Gene.27.* nec illud quod Ioſeph velut illudendis locutus eſt fratribus, an ignoratis quòd non ſit ſimilis mei in ſcientia augurādi. nec quod Dauid *Gene.44.* ſimulauit inſaniam, nec cætera huiuſcemodi *Pſal.33.* mendacia iudicanda ſunt, ſed locutiones actioneſque propheticæ ad ea quæ vera ſunt intelligenda referendæ. Quæ propter ea figuratis velut obteguntur locutionibus, vt ſenſum piè quærentis exerceant, ac ne nuda & prompta vileſcant.

Aduerte quod quoties ꝓphetia iuxta ſenſum hiſtoricum narrat aliqua de veteri populo, quæ tamē populo Chriſtiano poſſunt conuenire, non licet trahere ad allegoriam, ne vis ſcripturæ, quæ eſt in ſenſu literali, labaſcat, ſed melius eſt vt prophetia maneat in ſenſu literali, ex quo efficax trahitur argumentum ad reuincēdum hæreticos. vt Iſaiæ 58. Ecce in die ieiunij veſtri inuenitur voluntas veſtra, & oēs debitores veſtros repetitis. Ecce ad lites & contentiones ieiunatis & percutitis pugno impiè. nolite ieiunare ſicut vſque ad hanc diem. & Ieremiæ 22. hæc dicit dominus ad paſtores. Vos diſperſiſtis gregem meum, & eieciſtis eos & non viſitaſtis eos, ecce ego viſitabo ſuper malitiam ſtudiorum veſtrorum. ecce quæ de ſacerdotibus Iudęorum dicuntur, poſſunt dici de ſacerdotibus populi Chriſtiani in ſenſu literali. *De ſacerdotibus veteribus que populi.* Sicut & illud Ezechi. 34. Væ paſtoribus Iſrael qui paſcebāt ſemetipſos, nonne greges à paſtoribus paſcuntur. lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod craſſum erat, occidebatis, gregem autem meum non paſcebatis. Quod infirmum fuit non conſolidaſtis, & quod ægrotum non ſanaſtis, quod fractum eſt non alligaſtis, &c. idem dic de præceptis decalogi. dempto illo de Sabbato. Hanc regulam ſic protulit Hierony. Malachiæ. 1. Regula ſcripturarum eſt, vbi manifeſtiſsima prophetia de futuris texitur, per incerta allegoriæ non extenuare quæ ſcripta ſunt. vt illud Malach. Non eſt mihi voluntas in vobis & munus non ſuſcipiam de manu veſtra, à ſolis ortu vſq; ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus, &c. Ad ſacerdotes Iudæorum ſermo fit Domini, qui offerunt cæcum & claudum & languidum ad immolandum, vt ſciant carnalibus victimis, ſpirituales victimas ſucceſſuras. Et nequaquam taurorum hircorumq; ſanguinem, ſed Thymiama, hoc eſt ſanctorum orationes Domino offerendas, non in vna orbis prouincia Iudæa, nec in vna vrbe Iudææ Ieruſalem, ſed in omni loco offerri oblationem nequaquam immundā, vt à populo Iſrael, ſed mundam vt in cæremonijs Chriſtianorum.

Vt mentem & ſcopum Parabolarum valeas intelligere, annotare oportet quod ſcribit Hierony. Matth. 22. omnes, inquit, parabolas breui ſermone dominus comprehendit. quod in opere vineæ, & in ædificatione domus, & in conuiuio nuptiali, quia in illis non initia, ſed finis quæritur. Parabola quidē nuptialis hac clauſula finitur. Multi ſunt vocati pauci vero electi. Vineę verò hac. Malos male perdet, & vineam ſuam locabit alijs agricolis. Hæc ille. & apud Lucam, capit. 18. duo homines aſcendebant in templum vt orarent, vnus Phariſæus, alter publicanus. Phariſæus ſtans, hæc apud ſe orabat. Gratias ago tibi, quod non ſum ſicut cæteri hominum, &c. Denique his verbis clauditur ſermo. Qui ſe humiliat exaltabitur, qui ſe exaltat humiliabitur.

Frequenter prophetæ ex aliqua re illo tēpore geſta, ſumpta occaſione, poſtquam illam narrare deſtiterint aut in medio ſermone altius illam ſubuehunt & trahunt ad explicandum Chriſti & eccleſiæ ſacramēta. & hoc modo omnes ferè Pſalmi ſunt cōtexti. *De hoc lib. 4.ca.3. diſſeruimus.* videlicet ſi liberatus eſt à morte. loquitur de redemptione generis humani. & ſi loquitur propheta contra paſtores Iſrael. ſtatim conuertit ſermonem ad verum paſtorem Chriſtum. Si loquitur de libertate illius populi à capituitate, ſtatim loquitur, de ereptione generis humani à dæmonis tyrānide per Chriſtum, & ſi loquitur Euangelium de meſſe terrena. ſtatim loquitur de meſſe ſpirituali credētium. Si loquitur de Salomone aut Dauid. ſtatim ſubnectit ſermonem de Chriſto, vero Dauid & Salomone. ſic dicendum de Nabuchodonoſor, Pharaone, & de regnis Ægypti, Babyloniæ, & Daniel quærit ab angelo quando remeaturus ſit Iſrael ad ſedes proprias. & reſpondit de liberatione quæ à Chriſto fieri debebat per paſsionem. Iſaiæ 45. agit de Cyro qui liberauit Iudæos à captiuita-

ptiuitate Babylonica, & ſtatim ſubiungit de
deſcenſu Chriſti ad liberandum nos. Hoc
quod nos diximus, his verbis tradidit au-
thor ſecundi operis in Matth. titulo Chryſo
ſto. homil. 49. Frequenter, inquit, ex occaſio
ne carnali incipiebant prophetæ, & ſic mi-
ſcebant prophetiam. Vt puta cùm Dauid
fugeret à facie Abſalom, ex occaſione tribu
Pſalm. 3. lationis ſuæ, dixit. Domine quid multiplica
ti ſunt qui tribulant me. & introducens pro
phetiam dominicæ paſsionis, addidit. Ego
dormiui & ſoporatus ſum, & exurrexi, quo-
niam dominus ſuſcepit me. Illa ergo quæ di
xit. Domine quid multiplicati ſunt, & cæte-
ra quæ ſequuntur, ſecundum hiſtoriam in-
telligamus. Hæc autem quæ dixit. Ego dor-
miui & ſoporatus ſum, neceſſario ſpirituali-
ter intelligemus de Chriſto, ordinem hiſto-
riæ relinquentes. Tale eſt quod Petrus dicit
Act. 2. in Actibus, interpretās. Non dabis ſanctum
Pſalm. 15. tuum videre corruptionem, quia non pote-
rat hoc intelligere de Dauid, ſed de Chriſto,
quia Dauid vidit corruptionē, Chriſtus au-
tem tertia die reſurgens, non vidit corruptio
nem. Sed apud Matth. cap. 24. cœpit ex oc-
caſione corporalis fugæ, & quæ facta eſt tē-
pore illo in Ieruſalem. & propheta magis de
ſpirituali Ieruſalem. Ecce enim quod dicit.
Qui in Iudæa ſunt fugiant ad montes. cor-
poraliter ſecundum hiſtoriam poſsibile eſt
tempore Romanorum, tempore autem An-
tichriſti de Iudæa ad montes fugere corpo-
raliter non proderit. Primo quia nec erit An
tichriſtus tantum in terra Iudæa, nec Iudæi
futuri ſunt ante illum, ſed vbicunque fue-
rint Chriſtiani, ab illo, aut à miniſtris eius
perſecutionem paſſuri ſunt, & vbicunque
chriſtianus populus indagādus eſt. Et quod
ſequitur, qui ſupra tectum eſt, non deſcen-
dat tollere aliquid de domo: ſiue tempore
Romanorum, ſiue Antichriſti non poteſt
habere congruum intellectum, quia quid
prodeſt homini ſi aſcendat ſupra tectum,
cùm ipſa nanque domo ſuccenditur. Ideò
chriſtianis præcipitur, vt hæreſeon tempo-
re, fugiant ad ſcripturas. nam montes ſcri-
Pſalm. 86. pturæ dicuntur. Fundamenta, inquit, eius in
mōtibus ſanctis. Ex his facile intelliges Chry-
ſoſt. homil. 11. in Matth. cum inquit. ſcriptu
ra ſolet ſæpè in eiſdem rebus, ſæpe etiam in
contrarijs duas prophetias pariter colloca-
re, aut de duabus rebus loqui, quarum vnam
hic impleat, alteram ſpōdeat in futuro, vt ab

his qui de promiſsionibus eius pertinacius
dubitant, ex hac quæ iam facta eſt, etiam il-
la quæ impleta nōdum eſt, credatur ſuo tem
pore implēda. Siquidem & illis qui propter *Lib. 8. c. 3.*
ipſum, mundi huius cuncta contemnerent, *de hoc diſ-*
centuplum in præſenti tempore, in futuro *ſerui.*
autem vitam promiſit æternam. Ex his vti- *Matth. 19*
que quæ in præſenti ſeculo præſtat, vera eſ- *Locus Mat.*
ſe etiam futura declarat. Similiter in euange *annotādus.*
lio, Matth. ca. 3. cum dicitur. Baptizabit vos
ſpiritu ſancto & igne. Quoniam ſcilicet ba-
ptizet in ſpiritu ſancto, & cōburet igne inex
tinguibili. Quod vero difficilius videbatur
& grādius, factum eſt, quomodo illud quod
eſt facile & iuxta rationem non verum con-
cedam? Baptizat quidem hic ſpiritu ſancto,
in die verò iudicij igne comburet. Item Hie
rony. Malac. 1. ait, Sic prophetæ futurorum
texunt vaticinium, vt præſens tempus non
deſerant. non enim de futuris tantummodo
aut præſentibus, ſed de vtriſque miſcent ſer-
monem. Vnde Malachias. Non eſt mihi vo
luntas in vobis, ait dominus. & munus non
ſuſcipiam de manu veſtra, ab ortu enim ſo-
lis vſque ad occaſum magnum eſt nomen
meum, in gentibus, & in omni loco ſacrifica-
tur nomini meo oblatio munda. & ſubdit. &
vos polluiſtis illud, id eſt, cum à gentibus co
lar, & obſeruer à vobis nunc contemnor. &
in comment. Hoſeæ capi. 1. ait. Prophetæ ſic
multa poſt ſecula de aduentu Chriſti & de
vocatione gentium pollicentur, vt præſens
tempus non negligant, ne concionem ob
aliud vocatam, non docere de his quæ in-
ſtant, ſed de incertis & futuris ludere videan
tur. & vtitur exēplo ſatis obſcuro, in re aper-
ta, ex eodem Hoſea deſumpto. nos omiſi-
mus. Et in commenta. Iſaiæ capit. 25. verſus
finem, exponens hæc verba. Dicent in die il
la, ecce Deus noſter iſte, expectauimus eum
& ſaluabit nos. iſte dominus & ſuſtinuimus
eum, exaltabimur & lætabimur in ſalutari
eius. Quia requieſcet manus eius in monte *De hoc lib.*
iſto, & triturabitur Moab ſub eo, ſicut terun *9. Regula*
tur paleæ in plauſtro, & extendent manus *10.*
ſuas ſub eo, ſicut extendit natans ad natan-
dum, &c. ait. Licet ſermo propheticus de cō
ſummatione mundi generaliter texat vatici
nium, tamen ne omnino præſentia videatur
negligere, nominat Moab, qui fuit inimicus
Iſrael, intantum vt faceret eos fornicari cum
Madianitis, & conſecrari idolo Beelphegor.
Hæc ille. & in euangelio murmurabant Pha

riſæi de domino eo quod remitteret pecca-
Marc. 2. ta, & ait illis. Vt ſciatis, quod filius hominis
habet poteſtatem dimittendi peccata, dixit
Matth. 9. Paralytico. Tibi dico ſurge. ex ſanitate cor-
poris probat animæ ſalutem. & prophetæ
edunt miracula, vt credant adimplenda fore
Ex re mino- illorum vaticinia. Vnde Theophyl. Matth.
ri in maio- 9, ait. ego ex corporis cura fidem vobis facio
ris cognitio- quod animas ſanem. per rem minorem qui-
nem ſcan- dem, ſed quæ difficilior videatur confirmãs
dimus. peccatorum remiſsionem, quæ magna qui-
dem eſt, ſed facilior nobis videtur, eo quod
minimè appareat. & Matth. 8. dixit Domi-
nus. multi venient ab oriente, & occidente.
& filij regni eijcientur foras. & ſanatus eſt
puer. Dicit Theophy. Declarat ex his, quo-
niam ſi ille verbo ſanatus eſt, verè etiã dictũ,
quod Iudæi abijciendi eſſent. & Lucæ 1. ait,
per puerperium Eliſabet, oſtendit Angelus
Zachariæ offerenti holocauſta pro populo,
dimiſſa eſſe peccata Iſrael. & Matth. 1. ait, pa
rit nunc Maria filium, vt credas angelo dicẽ
ti, natum eſſe Chriſtum è ſpiritu ſancto. De-
nique Hierony. Matth. 9. loquens de Paraly
tico. ait, Fit igitur carnale ſignum, vt probe-
tur ſpirituale, quanquam eiuſdem virtutis ſit
& corporis & animæ vitia dimittere.

Figuratæ locutiones quo poſsint modo
cognoſci, Auguſt. docet late in libr. 3. de do-
ctrina Chriſti. nos ex illo hæc paucula decer
pſimus. primũ cap. 5. ait, Verborum tranſla-
torum ambiguitates nõ mediocrem curam
induſtriamq́; deſiderant. Ideò cauendũ eſt,
ne figuratam locutionem ad literã accipias.
Veluti ſi Sabbatum audieris, nõ intelligis ni
ſi vnum diem de ſeptem, qui continuo volu
mine repetũtur. & cum audieris ſacrificium,
excedis cogitatione illud, quod fieri de vi-
ctimis pecorum terreniſque fructibus ſolet.
cum de vero ſabbatiſmo & ſacrificio ſint in-
telligenda. & ca, 10. Quicquid in ſermone di
uino, neque ad morum honeſtatem, neq; ad
fidei veritatem propriè referri poteſt, ſigu-
ratum eſſe cognoſce. Morum honeſtas, ad
diligendum Deum & proximum. Fidei veri
tas ad cognoſcendum Deum & proximum.
Hæc ille. exemplum ſit, præceptum circun-
ciſionis, & apud Ezechie. c. 4. quod comedit
panem cum ſtercore humano coctum, &
quod dormiuit tot dies ſupra latus dextrũ,
& tot ſupra ſiniſtrum. & Iere. 13. delumba-
re. Item Augu. lib. 22. contra Fauſtum. c. 95.
ait, Ea quæ diuinitus præcipiuntur, aut mo-
res pietatemq́; formare, aut aliquid figuratè
ſignificare, intelligẽdum eſt, aut vtrumq; po
tius quam neutrum, dum tamen & ipſa quæ
figurate dicta vel facta intelliguntur, ad eoſ-
dem mores bonos pietatemq; referamus. &
3. de doct. Chriſt. cap. 12. ait. Quæ quaſi fla-
gitioſa imperitis videntur, ſiue tãtum dicta,
ſiue etiam facta ſunt, vel ex Dei perſona vel
hominum, quorum nobis ſanctitas commẽ
datur, tota figurata ſunt. In omnibus enim
talibus non vſus rerum, ſed libido vtentis in
culpa eſt. Neque enim vllo modo quiſquam
ſobrius crediderit domini pedes ita vnguen
to pretioſo à muliere perfuſos, vt luxurioſo-
rum & nequam hominum ſolent, quorum
talia conuiuia deteſtamur. Odor enim bo-
nus, bona fama eſt, quam quiſquis bonæ vi-
tæ operibus habuerit, dum veſtigia Chriſti
ſequitur, quaſi pretioſiſsimo odore perfun-
dit. Itaq; quod in alijs perſonis pleruinq́ue
flagitium eſt, in diuina vel prophetica perſo
na magnæ cuiuſdam rei ſignum eſt. vt Ho-
ſeæ coniunctio cum meretrice. Et ſufficien-
dæ prolis cauſa erat vxorum plurium ſimul
vni viro habendarum inculpabilis conſuetu
do, & ideo vnam fœminam maritos habere
plurimos honeſtum non erat. non enim mu
lier eo eſt fœcundior, ſed meretricia potius
turpitudo eſt. In huiuſcemodi moribus quic
quid illorum temporum ſancti non libidi-
noſe faciebant, quamuis ea facerent quæ hoc
tempore, niſi pro libidine fieri non poſſunt,
non culpat ſcriptura. & quicquid ibi tale nar
ratur, non ſolum hiſtoricè, ſed & figuratè in
terpretandum eſt. Porrò vt melius hæc intel
ligere poſsis, nõnulla altius à me repetenda
ſunt. Aduerte quod multa in ſacra ſcriptura
dicuntur quæ tamẽ in viris quantumuis ſan
ctis non ſunt impleta, vt primogenitis ex le-
ge obueniebat hæreditas, attamen nũquam
fere hæreditatem adibant, nullam aliam ob
cauſam, niſi vt præfigurarent primogenitũ
Iſrael, ideſt, Iſraeliticum populum ab heredi
tate excludendum fore. Præterea nõ licebat
vxorem accipere ex cognatione aliena, ſed
ex eadẽ tribu & familia, at Moyſes, Ioſeph,
Ægyptiam & Æthiopem duxerunt vxorẽ,
& Raab Cananæa, fuit coniuncta Naaſon,
contra præceptum domini. Deuter. 7. vt ſi-
gnificarent vniuerſas gentes venturas eſſe
ad Chriſti fidem. Æthiopia, inquit, præue- *Pſal. 67.*
niet manus Deo. Hoc verum eſſe, ſubditis
probatur teſtimonijs. Theophyla. Lucæ 1.
ait, Iu-

Vxores ſanctorum ſteriles fuere, lege quæ ſcripſi. lib. 8. cap. 6.

ait, Iuſtorum mulieres & iuſtæ, ſæpè ſteriles fuerunt, vt dicas legem non exigere corporalium filiorum procreationem, ſed ſpiritualium. & Hierony. Zacha. 10. capi. ait, Multiplicationem liberorum non accipiamus carnaliter. Alioquin Elias, Eliſæus, Ieremias & Ioannes Baptiſta, quo maior inter natos mulierum non fuit, hac benedictione caruerũt. Sed illa, qua vocantur ad fidem, multitudines nationum. & Orige. homil. 4. in Ezechi.

Daniel an Eunuchus fuerit, lege quæ ſcripſi lib. 3. c. 3.

Aiunt, inquit, Hebræi Daniel fuiſſe Eunuchum. verũ anima eius fertilis & ſancta fuit. & quæ multos liberos procreauit. Hæc ille. Sed fuiſſe Eunuchum non credo, cum Danie. 1. præceperit rex, vt pueri eligantur ſine macula. & Chryſoſto. homi. 49. in Gene. ait, Non ſolum Rabecca ſterilis fuit, ſed & mater iuſti Sara, nec ſolum mater eius ſola, ſed & nurus Rachel vxor Iacob & omnium iuſtorum vxores ſteriles ſunt. & in euangelijs Eliſabeth. Quando igitur videris virum & mulierem virtuti deditos, carere filijs, ne tribuas hoc eis peccato. Nam illam ob cauſam ſteriles fuere, vt cum videris virginem noſtrum, dominum parientem, ne ſis incredulus miraculo. Imo admirare & obſtupeſce. his ſimilia affert Hierony. ad Euſto. De virginitate. Et Theodore. in epito. capi. de matrimonio. & Origen. homil. 12. in Gene. Quærendum eſt tamen à doctioribus, cur cum plebi promiſcuæ non licuiſſet habere plures vxores, patribus illis antiquis licuiſſet etiam in lege naturæ. Deinde quid illud matrimonium ſignificaret? Ego arbitror ad hoc fuiſſe factũ, vt ex abſurditate rei nos excitaret ad quærendum myſterium, quod latebat. & vulgo id facere, fas non erat, quia illi nullius rei typum ſuſtinebant. De qua re Origen. homil. 11. in Gene. loquens de coniugio Cethuræ, ait. An patriarcharum coniugia myſticum aliquid indicant? Alioqui cælebs & ſterilis in lege maledicto ſubiacent. Dicit enim, Maledictus qui non reliquerit ſemen in Iſrael. Quod ſi hæc de carnali ſemine dici putentur, omnes eccleſiæ virgines ſub maledicto poſitæ videbũtur, imo ipſe Ioannes quo maior inter natos mulierum non fuit, & alij ſanctorum plurimi ſemen ſecundum carnem non reliquerunt. Sed certum eſt illos ſpirituale ſemẽ & ſpirituales filios reliquiſſe. Vnde Paulus per euangelium filios generabat. Hinc eſt quod nonnulli patriarcharum habuerint plures vxores. quia plures ſimul potuerant exercere virtutes. & Ambroſius libr. 1. de Abraham cap. 4. ait. Abraham non ardore aliquo vagæ ſuccenſus libidinis, ancillæ contubernio coniugalẽ poſt habuit thorum, ſed ſtudio quærendæ poſteritatis. Adhuc poſt diluuium raritas erat generis humani & religionis. Vnde Loth filiæ, hanc cauſam quærendæ poſteritatis, habuerunt, ne deficeret genus humanum. Hæc ſecundum allegoriam dicta ſunt. Allegoria eſt cũ aliud geritur, & aliud figuratur. Abraham duos filios habuit. duos populos oſtendens ab ipſo manare. vnum Iudæorum, qui legis ſyllabis ſeruiat, eo quod de ancilla in ſeruitutem videatur eſſe generatus. alterum Chriſtianum, qui ad remiſsionem peccatorum cæleſtis gratiæ libertatem acceperit. Quod ergo putas peccatum, aduertis eſſe myſterium? Hæc de modo cognoſcendi locutiones figuratas dixiſſe ſufficiat.

Allegoria.

Et ſi omnia, quæ ad ſenſus ſcripturarum perſcrutãdos, ſpectare videbantur abſoluiſſe, iuxta ingenioli vires, me crederem, volo, in poſtremo noſtræ fabulæ actu, nonnulla ſanctorum teſtimonia congerere, quæ probent vnius & eiuſdem loci non ſolum allegoricum ſenſum, eſſe admittendũ, ſed præmuniendam eſſe viam ad illum, iacto prius fundamento ſenſus literalis & hiſtorici. Vt errorem Origenis refellam qui vbiq; ſenſum literalem conuellere videtur. Qua de rè Grego. homil. 4. in euangelia ait. In verbis ſacræ ſcripturæ prius ſeruanda eſt veritas hiſtoriæ, & poſt modum requirenda ſpiritualis intelligentia allegoriæ. Tunc nanq; allegoriæ fructus ſuauiter carpitur, cum prius poſt hiſtoriam in veritatis radice ſolidatur. Et homi. 9. in Ezechiele. ait, Liber ſacri eloquij intus ſcriptus eſt per allegoriam. foris per hiſtoriam. Intus per ſpiritualem intellectum, foris autem per ſenſum literæ ſimplicem. Intus quia inuiſibilia promittit, foris quia viſibilia, præceptorum ſuorum rectitudine, diſponit. Intus quia cæleſtia pollicetur, foris autẽ quia terrena contemptibilia qualiter ſint, vel in vſu habenda, vel ex deſiderio fugienda, præcipit. Alia nanque de ſecretis cæleſtibus loquitur, alia vero in exterioribus actionibus iubet. & ea quidem quæ foris præcipit, patent, ſed illa quæ de internis narrat, planè comprehendi nequeunt. Item in commenta. Marci falſo Hierony. inſcriptis, dicitur. eſt conſuetudo ſcripturæ diuinæ allegoricè loqui,

Orig. error ſubuertentis ſenſum literalem. de lib. 2. capit. 1.

De hoc lib. 1. ca 1. diſſerui.

loqui, vt cum aliud dicat, aliud velit intelli-
gi, quod in euangelijs poſitum frequenter
inuenies. Sed nobis neceſſe eſt, vt ſic excel-
ſiora ſenſibus noſtris applicemus, vt tamen
cuncta ſecundum hiſtoriæ veritatem cerna-
mus. exemplum eſt in Pſalm. 79. de vinea. &
Iſaiæ 5. Præterea Auguſti. lib. 8. ſuper Ge-
neſim ad literam capit. 7. ait, In narratione
rerum geſtarum, res ipſæ prius intelligendæ
ſunt vt narrantur, tunc demum ſi quid aliud
ſignificant oportet perſcrutari. Veluti qua-
tuor illa flumina, in quæ flumen illud, quod
egrediebatur de paradiſo, diuiſum eſt, cum
eorum nomina ſcriptura ſacra commemo-
ret, Geon, Piſon, Tygrin, & Euphraten, &
regiones quas illa permeant, ſuis nomini-
bus appellet, Euilath, Æthiopiam, Aſsy-
riam, abſurdum eſſe allegoricè tantum ac-
cipere, niſi prius illa eſſe vera flumina cre-
dantur. Iterum cap. 8. eadem repetit. Et Hie-
rony. libr. 5. comment. in Iſaiam cap. 13. re-
Origenes. prehendens Origen. Spiritualis interpreta-
tio ſequi debet ordinem hiſtoriæ, quod ple
rique ignorantes lymphatico in ſcripturis
vagantur errore. Et Auguſti. in lib. 83. quæ-
ſtio. quæſt. 65. ait, Res factæ cum allegori-
zantur rei geſtæ fidem non amittunt, ſicut
duorum filiorum Abrahæ allegoriam, Pau-
lus exponit duo eſſe teſtamenta, nunquid
ideo, aut Abraham non fuit, aut illos non ha
buit. & Hierony. Amos 9. capit. ait, Omnes
repromiſsiones quas ſancti prophetæ ſuo
ore cecinerunt, non inanem ſonum habent,
& caſſa ſolius tropologiæ nomina, ſed fun-
dantur in terra, & cum hiſtoriæ habuerint
fundamenta, tunc ſpiritualis intelligentiæ
culmen accipiant. Vt verè Chriſtus de vir-
gine natus ſit, verè Lazarum mortuum ſuſci
tauerit, verè ad tactum eius αἱμοῤῥοῦσα ſanata
ſit, verè in aduentum Domini cæci viderint,
claudi cucurrerint, contractæ manus, exten
ſæ ſint, lepra mundata ſit. Licet ſecundum
tropologiam quotidie de anima virginali,
naſcatur ſermo diuinus, quotidie peccato
mortui, & vitiorum funibus alligati de ſepul
chro ſcelerum ſuorum iubeantur exire, quo
tidie ſanguinis opera conſtringantur, cæci
in infidelitate, Chriſti lumen aſpiciant, clau-
dicantes prius in fide currant in via dñi, &
aridæ manus auaritia extendãtur ad eleemo
ſynam, & lepra Mariæ quæ cõtaminat quic
quid attigerit recipiat priſtinam puritatem.
Hæc ille. Tot doctorum virorum calculis
catholicum dogma confirmare ſtatui, non
quod laborem in labefactãdo errorem Ori-
genis, quem antea libr. 2. capit. 1. vt potui re-
futaui, ſed vt aliquorum noſtri temporis,
quorum nominibus parco, ora obturem,
qui errorem ſepultum & à mentibus homi-
num abolitum, ab inferis reuocare conan-
tur. Vt tamen hac in parte inſtituto noſtro
minimè defuiſſe videamur, de his ſenſibus
de quibus ſermo à nobis ſuſceptus eſt, litera
li videlicet & allegorico, dicendum, quod in
ſenſu literali à capite ad calcem totam con-
textus continentiam oportet rimari, nec
vllam ſyllabam aut apicem abſque interpre
tatione tranſilire, iuxta regulas à nobis da-
tas. Cum alioqui ineptus expoſitor vbicun
que cum hiſtoria defecerit, tranſit ad allego
riam, & ita ſeparata conſociat, vt nouam ſer-
monis fabricam conſtruens, in vnum cor-
pus lapidem ferrumque coniungat. At in al-
legoria liberè vagari poſſumus, modo non
deſit pietas. Vnde ea tantum attingere poſ-
ſumus ex hiſtoria quæ inſtituto noſtro con
ducere videntur, quæ tamen aliquando ſunt
conſona literæ, aliquando illi oppoſita ſunt,
vt paulò ante probauimus ex hiſtoria Da-
uidis & Vriæ. Hoc voluit ſignificare Hie-
ronymus in commenta. Habacuc capit. 1.
cum inquit. Hiſtoria ſtricta eſt, & euagan-
di non habet facultatem. Tropologia libe- *De hac re*
ra, & his tantum legibus circunſcripta vt *ſupra ī exē*
pietatem ſequatur intelligentiæ, ſermoniſ- *plo Vria &*
que contextum. nec in rebus multum in ſe *David.*
contrarijs copulandis violenta ſit Nam ſæpè
aduerſa eſt allegoria hiſtoriæ veritati. vt Ha
ba. 1. Ecce ego ſuſcitabo Chaldæos gentem
amaram & velocem, ambulantem ſuper lati
tudinem terræ, vt poſsideat tabernacula nõ
ſua, horribilis & terribilis eſt, ex ſemetipſa iu
dicium, & onus eius egredie͏̃t. Leuiores par-
dis equi eius, & velociores lupis veſpertinis,
& diffundentur equites eius, equites nanq;
eius de longe venient, volabunt quaſi aqui-
la feſtinans ad comedendum, omnes ad præ
dam venient, facies eorum ventus vrens, &
congregabit quaſi arenam captiuitatem, &
ipſe de regibus triumphabit, & tyranni ri-
diculi eius erunt, ipſe ſuper omnem munitio
nem ridebit, & comportabit aggerem, & ca-
piet eam. tunc mutabitur ſpiritus, & pertran
ſibit & corruet, hæc eſt fortitudo eiꝰ dei ſui.
Iuxta literam cõminatur Deus ſe ſuſcitatu-
rum eſſe Chaldęos, qui miniſtri ſunt irę eius,
qui

qui interpretantur quaſi dæmonia. Hæc gẽs amara eſt, non parcens, & cito explens quod ſibi fuerat imperatum. Iuxta allegoriam. onus eius egredietur. onus pro peccato. ad hunc ſenſum. Qui egerint pœnitentiam & dæmones dereliquerint, quibus, quaſi equi, prius terga præbebant. & tunc abiecto onere peſſimo, ad portandum Chriſtum venerint, qui ſuper pullum aſinæ manſuetus aſcẽdit. venient quaſi aquila, vt ſermonis Dei veſcantur carnibus & famẽ tanti temporis ſaturent, lupi veſpertini vocantur, quibus vita peſſima occubuit. Cũ autẽ illi fuerint de manibus Chaldæorũ erepti, tũc ſermo diuinus congregabit, quaſi arenam illos qui erant in Chaldæorum captiuitate. tunc tyranni ludicri eiuserunt, cum Chriſti aduentu iam omnes ſint deſtructi. Deinde deridet illas muni-
2. Cor. 10. tiones, de quibus. Arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt, ſed potẽtia Deo ad deſtructionem munitionum. Cum autem hoc fuerit expletum, tunc ſpiritus conuertetur, & nequaquam puniet vt ante punierat, ſed pertranſiens peccatores rogabit pro eis, & reconciliabit eos priſtino domino, in quibus omnibus oſtenditur fortitudo Dei noſtri.

Poſtremò ad intelligendum ſenſum literalem, aut ad eruendum illum ex maximis obſcuritatibus in lucẽ, aduerte quod Hierony. in cõment. Iſaiæ. cap. 18. ait. ſæpe prophetæ metaphoram conuertunt in hiſtoriæ veritatẽ. vt apud Iſaiam ca. 18. Ante meſſem enim totus effloruit, & immatura perfectio germinauit, & præcidentur ramuſculi eius falcibus. Et ne putares ipſum de vinea loqui, & non de hominibus, vertit metaphoram in hiſtoriæ veritatem, ſubiungens. & relinquentur ſimul auibus montium & beſtijs terræ. & in comment. Habac. cap. 3. ibi. Maledixiſti ſceptris eius. In expoſitione, inquit, hiſtoriæ allegoria & tropologia ſolet miſceri illi. & hiſtoria ipſa frequenter metaphoricè texitur. vt ſub imagine mulieris, vel vnius viri de toto populo prædicatur. Hæc ille. vt Ezechi. 15. dicitur, vt lignum vitis inutile, igni traditur, ſic Ieruſalem exurenda eſt. his verbis explicauit propheta. Quid fiet ligno vitis ex omnibus lignis nemorum, quæ ſunt inter ligna ſyluarum. Nunquid tolletur de ea lignum vt fiat opus, aut fabricabitur de ea paxillus vt dependeat in eo quodcunq; vas. & ſubdit. ſic tradam habitatores Ieruſalẽ, & ca. 17. ſub nomine aquilæ deſcribit imperium Babylonicum, quod vaſtabat populũ Dei. Ex his & alijs quæ à nobis dicta ſunt, colliges, quod literalis ſenſus eſt, qui ex verbis aut nominibus proprie aut metaphorice acceptis, elicitur, qui licet plerunque ſignificet aliquid ſpirituale, ex re illa corporali, literalis eſt ſenſus. Hoc innuere voluit Augu. Pſal. 103. Allegoria, inquit, dicitur, cum aliquid aliud videtur ſonare in verbis, & aliud intellectu ſignificare, quomodo dicitur agnus Chriſtus. nunquid pecus? leo Chriſtus, nunquid beſtia? petra Chriſtus, nunquid duritia, mons Chriſtus, nunquid tumor terræ? & ſic multa, aliud videntur ſonare aliud ſignificare, & ideo vocatur allegoria. Nonnulla alia quæ hoc in loco afferri poterant omiſi, quando quidem de illis alibi differere ſtatui vberius, & illo in loco cum fœnore reddam quæ nũc omiſſa ſunt.

¶ Sylua quorundam nominum, quæ in bonam, aut in malam, aut in vtranque partem accipiuntur.

CAP. II.

SI alicubi verum eſt dictum propheticum, Væ qui dicunt bonũ malum, & malum bonũ, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras, & ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum. præcipuè dici poteſt in nominibus ambiguæ ſignificationis, quæ in bonã aut in malam partem accipiũtur. Nam ſi nomen vnum Deum ac diabolũ, doctrinã verã & falſam ſignificat, profectò maxima cautio ac diligentia adhibenda eſt, ne decipiamur, tenebras, lucem, & lucem tenebras appellando. Quare ſi in alijs nobis ceſſatum nõ eſt, conandum eſt, ne in hac quoq; parte muneri noſtro deeſſe videamur. Igitur cõplurima afferre exempla tentabo, ex illis tu ipſe poteris hoc talento nummularijs tradito, multa ſimilia congregare. Auguſt. quidem lib. 3. de doctrina Chriſti. ca. 24. ait. Quoniã multis modis res ſimiles rebus apparent, nõ putemus eſſe præſcriptum, vt quod in aliquo loco res aliqua per ſimilitudinẽ ſignificauerit, hoc etiã ſemper ſignificare credamus. Nam (Iſaia. 5.)

Fermētum. & in vituperatione fermentum poſuit do-
Matth.16. minus,cum diceret. Cauete à fermento Pha
riſæorum.Et in laude cum diceret.Simile eſt
Luca 13. regnum cælorum mulieri quę abſcondit fer
mentum in tribus menſuris farinę donec fer
mentaretur totum.Huius varietatis obſerua
tio duas habet formas. ſic enim aliud atque
aliud res quæque ſignificant, vt aut contra-
ria aut tantummodo diuerſa ſignificēt. Con
traria ſcilicet,cum alias in bono, alias in ma-
lo res eadem per ſimilitudinem ponitur. vt
Leo. fermentum. Tale eſt etiam quod leo ſignifi-
Apoca.5. cat Chriſtum.vt, Vicit leo de tribu Iudā. ſi-
1.Petri.5. gnificat diabolum. Aduerſarius veſter dia-
bolus tanquam leo rugiens circumit, quæ-
rens quem deuoret. Ita ſerpens in bono eſt.
Matth.10 Aſtuti vt ſerpentes.in malo autem. Serpens
Euam ſeduxit aſtutia ſua. In bono panis. E-
Panis. go ſum panis viuus qui de cælo deſcendi: in
malo.panes occultos libenter edite. Hęc qui
dem quæ commemoraui minimè dubiam ſi
gnificationem gerunt, quia exempli gratia
commemorari non niſi manifeſtiſsima de-
buerunt: ſunt autem quæ incertū ſit in quā
Pſalm.74. partem accipi debeant,ſicut. Calix in manu
domini vini meri plenus mixto. Incertū eſt
vtrum iram dei ſignificet.aut gratiā ſcriptu-
rarum à Iudæis ad gentes tranſeuntem. At
cum res eadem non in cōtraria, ſed tantum
Aqua. in diuerſa ſignificatione ponitur,illud eſt in
exemplo,quod aqua & populum ſignificat,
Apoc.7.& ſpiritum ſanctum.Ioan,7. flumi-
na de ventre eius fluent aquæ viuę.ſic & alię
res non ſingulæ,ſed vnaquæq; earū, non ſo-
lum duo diuerſa, ſed etiam nonnunquā mul
ta ſignificant. Item Grego.homil.19.in Eze
chie.ait, Magna legentium debet eſſe diſcre
tio,vt in ſacro eloquio,cum quilibet vnus ſer
mo dicitur, non vnam eandemq; rem ſigni-
ficare credatur. Sic aliquādo ſol in bono,ali-
Sol. quādo verò accipitur in malo: ſolis enim no-
mine aliquando ſignatur dominus, aliquan
do perſecutio. Atteſtante libro ſapientiæ, in
Capi.2. inferno enim impij dicturi ſunt. Errauimus
à via veritatis & ſol iuſtitiæ non ortus eſt no
bis. Et de iactis ſeminibus dominus dicit. Or
Mat.14. to ſole aruerunt. Quia facta perſecutione in
reproborum cordibus, prædicationis verba
ſiccantur.ſic bouis nomine ſapiens deſigna-
Bos. tur. vt, Non iunges bouem & aſinum. id eſt
Deute.22. ſapientem cum ſtulto in prædicatione non
ſocies.& per bouem fatuus deſignatur, ſicut
de illo qui in turpitudine amoris captus eſt,
dicit. Statim eam ſequitur vt bos ductus ad *Salomon.*
victimā,ideſt,ſicut fatuus trahit ad mortem,
Et Philippus presbyter lib.3.in Iob. c.38. in
fine, hæc eadem ſcribit. Vt tamen hæc me-
lius intelligantur, oportet multis exemplis
rem totam illuſtrare & expeditam facere.

Petra,vt inquit Hierony.in cōment. Ab- *Petra.*
diæ.quanquam frequēter, vel in perſona do *Pſalm.39.*
mini,vel in ſoliditate ponatur.vt in Pſal. ſta-
tuit ſupra petram pedes meos. & ad Petrum
dicitur. Tu es Petrus, ſuper hanc petram ędi
ficabo eccleſiam meam. In cōtrariam etiam *Matth.16.*
partem frequenter accipitur. Auferam, in- *Ezech.16.*
quit, cor lapideum, & dabo vobis cor car- *& 32.*
neum.&, Potens eſt Deus de lapidibus iſtis
ſuſcitare filios Abrahæ. & in Abdia non di-
citur,habitantem ſupra petram, in qua pru-
dens ædificator domum ſuam extruxit, ſed
in ſciſſuris petrarum, vt hæreſeon, à petra
Chriſto, ſignificet ſciſsiones.

In ſacra ſcriptura,inquit Gregor. libr.18. *Lapides.*
moral.capit. 20. lapides in malo aliquando,
aliquando vero in bono accipi ſolent. Nam
cùm lapis pro inſenſibilitate ponitur, dura,
per lapides corda deſignantur. Vnde per *Matth.3.*
Ioan.dicitur. Potens eſt Deus de lapidibus
iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. nomine lapi-
dum corda gentilium deſignat, dura atque
inſenſibilia per infidelitatem. & per prophe
tam,inquit dominus, Auferam cor lapideū *Ezech.36.*
de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum.
Rurſum per lapides, mentes fortium deſi-
gnari ſolent. Vnde per Petrum ſanctis dici-
tur. Et vos tanquam lapides viui ſuperædifi- *1.Petri.2.*
camini domos ſpirituales.& per prophetam
venienti eccleſiæ pollicetur dicens. Ecce ego *Iſaia.54.*
ſternam per ordinem lapides tuos & funda
bo te Saphyris.

In ſacra ſcriptura ait Gregorius 19. mo- *Volucres.*
ral.capit.1.volucres,aliquando in malo, ali-
quando in bono dantur intelligi. Per volu-
cres quippe nonnunquā poteſtates aeriæ de
ſignantur,bonorum ſtudijs aduerſæ. Vnde
veritatis voce dicitur. Quoniā ſemen quod *Matth.13.*
ſecus viam cecidit, venerunt volucres & co-
mederunt illud. Quia nimirum maligni ſpi-
ritus humanas mentes obſidentes, dum co-
gitationes noxias ingerunt, verbum vitæ à
memoria euellunt. Hinc rurſum cuidam di-
uiti ſuperba ſapienti dicit. Vulpes foueas ha *Matth.13.*
bēt,volucres cæli nidos. noīe volucris ſuper
ba dæmonia intelligimus quæ in corde hoīs
habitāt. At contra in bono volucres poni ſo
lent.

lent. Vnde Dominus. Simile eſt regnum ex lorum grano ſinapis, quod acceptum homo miſit in hortum ſuum, & creuit & factum eſt in arborem magnam, & volucres cæli requieuerunt in ramis eius.

Paſſer. Paſſer, teſte Hiero. eccleſ. 12. nunquam in malam partem legitur. loquitur in decimo Pſalmo. Iuſtus, In domino confido quomodo dicitis animæ meæ tranſmigra in montē vt paſſer. & alibi. Vigilaui & factus ſum ſicut paſſer ſolitarius in tecto. Necnon in alio loco. Etenim paſſer inuenit ſibi domum.

Abyſſus. Abyſſus, vt inquit Baſi. ho. 2. Exaē. ὕδωρ πολὺ δυσέφικτον ἔχον ἑαυτοῦ πέρας ἐπὶ τὸ κάτω, id eſt eſt multitudo aquarum ad cuius profunditatem non poteſt perueniri. & Damaſ. lib. 2. cap. 9. Abyſſus eſt aqua plurima, cuius finis incomprehenſibilis eſt hominibus. nomen βυθός ſignificat profunditatem, & iuxta Iones dicitur βυσσόν. cū litera priuatiua addita ἄβυσσος. His ſuppoſitis, inquit Hiero. Haba. 3. Abyſſus ſæpè in bonam partem, ſæpe in malam, interdum indifferenter accipitur. In bonam. vt, iudicia tua abyſſus multa. In ma-
Pſal. 79. lam. viderunt te aquæ Deus. & dæmones deprecantur ne mittantur in Abyſſos. &. tenebræ erant ſuper faciem abyſſi. neſcio an in
Gene. 7. bonam partem poſsit accipi. Indifferentes. Rupti ſunt fontes abyſsi. & cataractæ cæli apertæ ſunt. &, Dracones omnes abyſsi. Niſi fortè ex eo quod dracones & ignem & grandinem ponitur, in malam partem trahēdum ſit. Et comment. Ionæ, cap. 2. Abyſſos perniciosas quaſdam & peſsimas fortitudines accipere debemus, vel tormentis ſupplicijſque
Luc. 8. deditas poteſtates, ad quas in euangelio dæmones rogant, ne ire cogantur. Vndè & tenebræ erant ſuper abyſſum. Interdum abyſſus accipitur pro ſacramentis ac profundiſsimis ſenſibus ac iudicijs Dei. vt, iudicia Domi-
Pſal. 35. 41 ni abyſſus multa. &, abyſſus abyſſum inuocat in voce cataractarum. cataracta Hiſpanè Peſquera. Intelligunt locum vltimum de duplici teſtamento & apoſtolis. alij de maximis tribulationibus quæ ſe inuicem inuitant vt eum inuadant, voce maxima.

Cedri. Cedri, teſte Hiero. Iſai. 2. in malam partem
Iſai. 2. accipiuntur, vt apud Iſaiam. Dies Dn̄i ſuper
Pſal. 28. omnes cedros Libani. & alibi. Vox Dn̄i cōterentis cedros, conteret Dn̄s cedros Libani, & iterū Pſal. 30. Vidi impium exaltatū & eleuatū quaſi cedros Libani, & tranſiui & ecce nō erat. Quod ſi prudens lector quæſierit cur in tēplo domini cedrina ligna ſint poſita. & in Pſal. iuxta Hebraicam veritatem legamus. *Pſal. 103.* Saturabuntur ligna domini, & cedri Libani quas tu plantaſti. ibi paſſeres nidificabunt. Et inter cætera ligna etiam cedri ad laudes domini prouocantur. & in aduentu Saluatoris quando omnes arbores & ligna campi applaudent ramis ſuis, ſcriptum ſit. Ponam in *Pſal. 41.* terra inaquoſa cedrum & buxum & Cypreſſum & pinum. Dicendum eſt quod ex eodē genere hominū, alij ſublimētur ad regnum, alij trahantur ad pœnam, & cedri Libaniquę propter ſuperbiam conterentur, eligentur cum boni odoris fuerint, & cum apoſtolo dixerint. Chriſti bonus odor ſumus Deo. & *1. Cor. 2.* Grego. lib. 32. ait. Scriptura ſacra, cedri nomine, aliquando alta excellentia glorię cæleſtis exprimitur. Sicut Pſalmiſta teſtatur. Iuſtus *Pſalm. 91.* vt palma florebit, & ſicut cedrus Libani multiplicabitur. Cedri rurſus nomine, prauorum rigida elatio deſignatur. ſicut per eun- *Pſalm. 28.* dem prophetam dicitur. Vox domini confringens cedros. & Euthy. Pſalmo. 28. ait. Cedrus, aliquando in bonum accipitur, quia cedrina ligna immarceſcibilia ſunt atque imputrida, & earum materia denſa eſt ac odorata. Iuxta illud. Iuſtus vt palma florebit. Aliquando in malum, quia arbor eſt ſterilis at- *Pſalm. 36.* que inflexibilis, Iuxta illud Vidi impium ſuperexaltatum atque eleuatum ſicut cedros Libani. & iterum. Vox Domini confringens cedros. Per cedros dæmones intelligit, propter eleuationē & ſuperbiā illā quæ de cælo *Pſalm. 28.* eos præcipitauit. Lege Baſi. Pſal. 28. ſermo. 1. *Arabs.*

Arabs, inquit Hiero. lib. 6. cōment. in Iſaiā ca. 6. aliquādo in bonam partē accipitur, eo quod tendat ad finem, & oblitus præteritorum extendat ſe ad priora. Vnde Iſaias ait. Nec ponet ibi. nempe in Babylone, tentoria Arabs. Arabs autem interpretatur occidentalis & veſpertinus.

Exploratores. Exploratores, inquit Hiero. Ezechiel. 27. ca. in bonā partem dicuntur, quales Moyſes *Nume. 13.* miſerat ad explorādam terrā promiſsionis. *Galat. 2.* Sed & in contrariā, quales apoſtolus vitare ſe dicit, propter ſubintroductos falſos fratres qui intrauerunt explorare libertatē noſtram *Geneſ. 42.* quā habemus in Chriſto. De quibus Ioſeph loquitur. Exploratores eſtis, cōſiderare veſtigia regionis veniſtis, fratres eius intelligētes crimen eſſe non modicū aliena per inſidias explorare reſponderunt non ſunt exploratores ſerui tui.

Amica.

Ami

Amicus per Antiphraſin inimicum ſigni
ficat, Threnorum 1. Vocaui amicos meos,
& ipſi deceperunt me. ex Hiero. Threno. 1.
& Orige. tracta. 35. in Matth. ait. Hoc nomi
ne amice in vocandi caſu, neminem bonorũ
in ſcripturis cognoſcimus appellatum. Ad
Matth. 20 malum enim & non indutum veſtibus nu-
ptialibus dicitur. Amice quid huc veniſti, nõ
habens veſtem nuptialem. Malus etiã eſt qui
in parabola denarij audit. Amice non facio
tibi iniuriam, accipe quod tuum eſt & vade.
& ad Iudam dicitur. Amice ad quid veniſti.
Hæc ille. In bonam etiam partem inuenitur.
Lucæ 14. Amice aſcende ſuperius.

Onus. Onus, ait Hiero. lib. 3. cõment. epiſtolę ad
Galat. c. 5. & in bonam & in malam partem
puto poſſe accipi. hoc eſt in his qui peccatis
grauibus opprimuntur. & in his qui virtutũ
leuiora onera ſuſtentant. De peccatis pœni-
Zachar. 5. tens in Pſalm. loquitur. iniquitates meæ ele-
Iſaia. 1. uatæ ſunt ſupra caput meum, & ſicut onus
graue grauatæ ſunt ſuper me. & iniquitas, in
quit propheta, ſedet ſuper talẽtum plumbi.
& Iſaias ait. populus graui iniquitate. De vir
tutibus, doctrinaq; virtutũ, dominus ait. Iu-
gum meum ſuaue eſt, & onus meum leue.
Quod autem & doctrina pro onere accipia-
Matth. 23 tur perſpicuũ fuit in euangelio. alligãt quip-
pè Phariſæi onera grauia, & quæ portari nõ
poſſunt, & ſuperponunt ſuper humeros ho-
minum, ipſi autem vno ea digito nolunt cõ-
tingere. Lege quæ ſcripſi lib. 4. cap. 2.

Mare. Mare, authore Hiero. ca. 3. in bonam par-
tem accipi, Pſalm. 23. teſtimonio eſt, in quo
tropologicè eccleſia dicitur γῆ οἰκουμένη, id
eſt orbis terrarum. Ipſe ſuper mare fundauit
eum, & ſuper flumina præparauit illum, id
Pſalm. 79. eſt orbem. Nec nõ & illud quod de vinea di-
citur, quæ tranſlata eſt ex Ægypto. Extendi
ſti propagines eius vſque ad mare. vſque ad
mare puto quod in bonã partem poteſt acci
pi. Et ea quę plena ſunt ſacramẽtis & in pro-
fundo polita (de quibus dicit apoſtolus. O
Roma. 11. profundum ſapientiæ & ſcientiæ Dei. & pro
pheta conſonat. De profundis clamaui ad te
domine) mare in ſcripturis appellari. Quod
Pſal. 125. autem & accipiatur in contrario multa teſti
monia ſunt. vt illud Pſal. hoc mare magnũ
& ſpacioſum, ibi naues pertranſibunt. & in
euangelio quando dominus increpauit ven-
tos & mare, & dixit ei. tace & obmuteſce.

Flumina. Sunt, inquit Hiero. Ezechie. 29. bona flu-
mina, ſunt & mala. bonorum illud eſt exem
plum. Fluminis impetus lætificat ciuitatem *Pſalm. 45.*
Dei. & qui biberit ex hac aqua, fluent de ven
tre eius flumina aquæ ſalientis in vitã æter-
nam. Malorum quod Pharao loquitur. Mea
ſunt flumina & ego feci ea, in quibus draco
habitat. Iterum hæc replicat Habac. capit. 3.
Præterea Orige. homi. 13. in Ezech. ait. Scio
flumina in quibus draco ſedet, ſuper quę flu
mina hi qui de Iſrael capti fuerant, ſedentes,
cum carmen Sion canere non poſſent, fle-
bant, ſecundũ id quod in Pſalmis ſcriptũ eſt.
Super flumina Babylonis illic ſedimus & fle *Pſal. 136.*
uimus. Scio aliud flumen cuius impetus læti
ficat ciuitatẽ Dei, iuxta Pſalmiſtæ vocẽ dicẽ
tis. Fluminis impetus lætificat ciuitatẽ Dei.
Quis eſt iſte fluuius lætificans ciuitatẽ Dei.
Ieſus dñs noſter iſte eſt, qui ait per Iſaiam.
Ecce ego declino ad vos quaſi fluuius pacis. *Iſaia. 66.*
Scio ego quoſdam eſſe fluuios repromiſſos,
qui ex hoc fluuio manant. omnis qui bibe-
rit ex aqua iſta, ſitiet rurſum. qui autem bi-
berit ex aqua quam ego dedero, inquit, Ie-
ſus, non ſitiet in æternum, ſed erit fluuius in
eo, fons aquæ ſalientis in vitam æternam. &
flumina de ventre eius egredientur. Habes
igitur fluuios ſanctos à quibus procul eſt
draco. Eſt quidam fluuius quem Draco fe-
cit, dicit quippe draco. mea ſunt flumina &
ego feci ea. & comminatur Deus tam Draco
ni quam fluuijs, in quibus eſt Draco. Audi
hæreticum cum omni verſutia prædicãtem
necdum Chriſtum veniſſe. Ideo diligenter
attende cum aquam biberis, ne forte de illo
fluuio bibas, in quo ſedet draco, ſed bibe ex
aqua viua, & de eo fluuio in quo eſt ſermo
Dei, in quo eſt dominus noſter Ieſus.

Clamor, inquit Grego. in expoſitione. 5. *Clamor.*
Pſalm. pœnit. aliquando in bona, aliquando
in mala ſignificatione accipitur. Clamat eñ
Iuſtus cum operatur iuſtitiam ex deſiderio.
clamat & impius cum peccatum iungit pec
cato. Clamabat Moyſes cum populum de
Ægyptiaca ſeruitute liberatum ad terrã pro
miſsionis per deſertum deduceret. clamabat
& populus Gomorrhæus cum ex frequen-
tiſsima peccati perpetratione, Deum ad ira-
cundiã prouocaret. Deniq; Moyſi tacẽti di- *Exodi. 14.*
ctũ eſt à dño. Quid clamas ad me? Vnde qui
dã nos admonet dicens. auferatur clamor de *Epheſ. 4.*
medio veſtrum. & iterum in expoſitione. 2.
Pſalm. ait. Quod peccatum clamor ſit, teſta-
tur ſcriptura quæ dicit. Clamor Sodomorũ *Geneſ. 18.*
& Gomorrhæorum aſcendit ad me. & ite- *Ibidem.*
rum.

rum. Deſcendam videre, vtrum clamorē, qui venit ad me, opere compleuerint.

Gigas Gigantem, iuxta Hiero. Iſaiæ. 3. in bonam
Pſalm. 18. partē, hoc eſt de Domino ſaluatore in Pſal.
Iſaie. 3. legimus. Exultauit vt gigas ad currendam viam ſuam. & in Iſaia iuxta. 70. Gigantem & fortem. ſin autem legerimus Nēbrod Gigantem qui fuit venator coram Domino. & Gigantes propter quos venit diluuium ſuper terram, in contrariam partē accipiendi ſunt. Lege Auguſt. Pſalmo. 87.

Mulus. Mulus, vt ſcribit Hiero. Iſaiæ. 66. in ſcripturis dupliciter accipitur. Vel in ſterilitate & continentia, qualibus ſedit Dauid & Salomon, quorum alter interpretatur fortis manu, alter pacificus. 3. Reg. 1. Vel in mala par-
Pſalm. 31. te, de quibus dicitur. Noli fieri ſicut equus & mulus in quibus non eſt intellectus, quibus præpoſitus erat Doēg.

Naues. Naues, iuxta Hiero. Iſai. 2. in malam partem accipi legimus. Nam habuit Ioſaphat naues quas mittebat in Tharſis, ſed contritę ſunt in Aſiongaber. habuit & Salomon, quę ibant in Tharſis, & poſt tres annos reuertebantur, afferebantque regi, argentum, aurū, ebur & ſimias, ſed quia rex vterque peccauerat, alius deditus voluptati, & externarum gētium amans fœminas. alius ſe cum rege Samariæ copulans, quod vtrumque ad ethnicos & Hæreticos refertur, in quibus nihil eſt aliud, niſi fulgor eloquentiæ, & ſenſus dialectica arte conſtructus, & ſermo mortuus, quod intelligitur in eburneis dentibus, & ſimilitudo
Pſal. 106. rationis humanæ quod ſentitur in ſimijs. Idcirco in Pſal. legimus. In ſpiritu violento cōtringes naues Tharſis. & Iſai. Væ alis nauiū,
Iſaie. 18. quæ ſunt trans Æthiopiam. ſunt ē contrariō
Pſal. 106. & bonæ naues. de quibus & in eiſdem Pſal. dicitur. Qui deſcendunt in mare nauious, & faciunt opus in aquis multis.

Filij. Filios, legimus, inquit Hier. Mala. 1. in ma-
Ephe. 2. lam partem. Eramus natura filij iræ. & filij
Mat. 23. Gehēnæ, quos Phariſæi mare & terris circū
Iohan. 17. itis dignos genuere tormentis. & Iudas proditor, filius perditionis appellatur. & in Hoſea. Filij fornicationis, qui ſunt de matre me-
Iohan. 1. retrice, generati. In bonā partem filios legi-
Gal. 4. mus. Dedit eis poſtatē vt filij Dei fierent. &, Filioli mei quos iterū parturio donec Chriſtus formetur in vobis. Sed nota quod filius, ſicuti ſeruus, in ſcripturis ſanctis, volūtate fit, nō neceſsitate naturæ. Qui enim ſpiritū adoptionis acceperit in filiū Dei vertitur, qui autē ſpiritum ſeruitutis in timorem, Dei ſeruus efficitur.

Filius hominis, ſi Hiero. credimus Ezechi. *Filius hominis.*
30. in ſcripturis ſanctis in bonā parte ſemper accipitur. dūtaxat in numero ſingulari. vt in Ezechi. fili hominis & in Daniele & in euangelio, Filius hominis nō habet vbi reclinet caput ſuū. &, filius quidem hominis vadit ſicut ſcriptū eſt de eo. Alioqui in plurali numero *Pſal.* 56.
in cōtrariū legitur. vt in pſalmo. Filij hominū *Pſal.* 4.
dentes eorum arma & ſagittæ. & rurſum. Filij hominum vſq; quo graui corde. Hæc ille. Hoc forte verū eſt in editione vulgata. quia interpres cū hoc nomē filius apud Hebræos ponitur in ſingulari, genitiuus illi adiunctus nēpe Adam, in numero ſingulari ſubnectitur. ſi nomen filius eſt numeri pluralis, genitiuus illi adiunctus, itidē per plurale numerū transfertur. At iuxta Hebraicā veritatē nunquā, hominū, Inuenitur in plurali. caret enim illo, nomē Adā, id eſt, homo. Vnde ipſe Hier. Matth. 16. quaſi retractaſſe videtur quod in Ezechi. dixerat, cū inquit. Vbicunq; ſcriptū eſt in veteri teſtamento, filius hominis, in Hebræo, filius Adā poſitū eſt. Illud quoq; quod in Pſal. legitur. Filij hominū vſq; quo graui corde. in Hebręo dicitur, filij Adam. Hęc ille. Porrò quod dicit, Pſal. 4. legi, filij Adam. in Hebræis codicibus, non ita eſt, ſed filij viri. hoc eſt filij robuſtorum ac potentum. Sicuti vice verſa. filius hominis, ſignificat hominem plebeium & vulgarem. Atque ita vocatur Chriſtus, quia ipſum ignobilem, homines reputabāt. Aug. Pſa. 8. in huius loci expoſitione. Quid eſt ho. &c. latē philoſophatur quo differant modo, homo & filius hominis.

Hiſpidus & Piloſus in malam partem accipitur. vt quando de Eſau dicitur quod erat *Piloſus.*
piloſus. Cum vero in bonam partem accipitur, virilitatis eſt argumētum. nam cum ſcriptura de Elia loquitur hoc vtitur nomine. ex Hiero. Ezech. 35.

Legi, inquit Hiero. Nahū. 3. ca. in ſcriptu- *4. Reg.* 1.
ris ſanctis in bonam quoque partem maleſi- *Maleficus.*
cos accipi, vt in pſal. Maleſici incantantis ſapienter. ſed ad hoc Incantat talis maleſiens, *Pſalm.* 57.
vt meretricis Niniue amore deuinctos, ad mētis ſanitatem retrahat.

Quæramus, inquit Hieronym. Haba. 3. ſi- *Phantaſia.*
cubi in ſcripturis Phantaſiam, in bonam partem inuenire poſſumus, & cum raro vel nunquam fuerit inuenta, in malam pārtem vbiq; interpretabimur.

Quo-

Quomodo,inquit Hiero.cap. 17.cōmen. in Ezechi.cætera animantia & ad bonam & ad malam partem referri ſolent, ita & de aquila & leone. In bonam partem leo dicitur Chriſtus, propter mugiētem fortitudinem. Vicit Leo de tribu Iuda.& in Gene.c.49 Catulus leonis Iuda.In contrariam,in Pſal. Inſidiatur in abſconditis, vt leo in cubili ſuo. In bonā partem de aquila dicitur, quod iuſtus diues effectus faciat ſibi alas ſicut aquilæ, vt poſſit reuerti ad domum præceſſoris ſui. & in Iſaia ſcriptum eſt,quod pennas afferant ſicut aquilæ,currant & non laſſentur, ambulent & non eſuriant. & Augu. Pſal.49.idem dicit de leone.Et Orige.homi.11. ſuper Ezechi.cum hęc dixiſſet,ſubiungit.Vt ego ſuſpicor iuſtus non eſt aquila,ſed quaſi aquila,æmulatur quippe aquilam. Et quomodo ſerpens æneus typus fuit ſaluatoris, neq; enim ſerpens erat vere, ſed imitabatur ſerpentem, dicente domino. Vt Moyſes exaltauit ſerpē tem in deſerto. eodem modo iuſtus nō tam aquila eſt, quam aquilæ ſimilis, quia ei vtile eſt imaginem aquilæ ſectari. & alibi præceptum accepit vt iuſtus ſit ſapiens vt ſerpens, non vt fiat ſerpens ſed ne à veri ſerpentis capiatur aſtutia. Item Hierony. Iob 29.ca. ait. Aquila aliquādo dicitur in bonam partem, vt ſicut aquila protegit nidū ſuum.Et in malam, vt nunquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila.& alibi erit quaſi aquila ſupra domum dei.Ita Philippus ibidem.

Leo. *Apoca.5.* *Pſalm.9.* *Aquila.* *Iſaia 40.* *Ioan.3.* *Matth.10* *Aquila.* *Deute.23.* *Iob.39.*

Torcular,vt ſcribit Hierony. Threnorum 1.Iuxta ſcripturæ ſanctæ conſuetudinem interdū pro vltione ac ſupplicijs ponitur peccatorum.vt, torcular calcauit dominus virgini filiæ Iuda.In bonam partem ſcribuntur pſalmi pro torcularibus, octauus, & 83.in quo torculari,& malis ſupplicia,& bonis pręmia à domino ſaluatore calcantur.quem ſolus ipſe calcauit, nullumque habuit adiutorem. interdū etiam pro congregatione fructuum accipitur. Ita quoque dicit Iſaiæ 63.

Torcular. *De hoc lib. 4.ca.3.pro pe finem.*

Cor,inquit Hierony. Threnorum. in bono ponitur & in malo in vnico verſu ſcilicet. Defecit cor meum & caro mea,deus cordis mei & pars mea deus in ſecula. Defecit cor vtique mala cogitatio. Deus autem cordis, hoc eſt author boni intellectus quia eū ſine eius gratia non habet.

Cor. *Pſalm.73.*

Sagittæ inquit Hiero. Iſaiæ 49. aliæ ſunt & aliæ non. Vnde propheta. Poſuit me ſicut ſagittam electam. ex quo oſtendit Deū habere ſagittas plurimas,ſed nō electas, quæ ſagittæ prophetæ ſunt & apoſtoli,qui in toto orbe diſcurrunt. Sagittæ tuæ acutæ potētiſsimę,populi ſub te cadēt.& iterum. Sagittæ potentis acutæ. & Chriſtus de multis ſagittis vna ſagitta electa eſt.qua ſagitta & ſpō ſa vulnus accipiens,ait. Vulnerata charitate ego ſum.Iterum repetit Habac.cap.3.

Sagitta. *Iſaia 49.* *Pſalm.44.* *Canti.4.*

Nunquam, dicit Augusti.libro 22. contra Fauſtum capit. 18.in eccleſiaſticis literis miſericordiam in vituperationem poſitam recolo.

Miſericordia.

Dicitur,inquit Hierony.Habac. 2. auaritia mala ad diſtinctionem bonæ, vt ſit bona auaritia doctoris eccleſiaſtici qui nunquam ſatiatur multitudine ſectatorum, & quanto plures habuerit diſcipulos, tanto magis ad doctrinæ ſtudium concitetur. Hinc Habacuc dicit. Væ qui congregat auaritiam malam domui ſuæ.

Auaritia.

Particeps,inquit Hiero.ad Epheſ.5. in bonam partem, comparticeps in malam ſemper accipitur. vt in Pſalm.44. propter quod vnxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participib⁹ tuis. & alibi. participes Chriſti facti ſumus.& ad Ephe. Paulus. Nolite effici comparticipes eorum.ſed hoc nomen vt credo alibi nō legitur. Hæc ille. At in cap. 3. eiuſdem epiſt.nomē cōparticipes inuenitur, vt ſi Hiero.conſuluiſſet Græca exēplaria videre potuiſſet. συμμέτοχα τ᾽ ἐπαγγελίας αὐτοῦ, ideſt, comparticipes promiſsionis eius.

Particeps. *Hebra.3.*

Carmen,iuxta Grego.homi.9.in Ezechi. aliquando in bono aliquando vero in malo accipi dubium non eſt.quia & lætum carmē & lugubre carmen dicere poſſumus.Sed ſcriptura penè ſemper in proſperis ponere ſolet. Veluti cum dominus Iſraeliticum populum de mari rubro liberaſſet, ſcriptum eſt, tunc Moyſes & filij Iſrael cecinerunt carmē domino.& cùm Dauid de hoſtibus victoriā reportaſſet, ſcriptum eſt.locutus eſt Dauid domino verba cantici huius. Salomon quoque ait. Acetum in nitro qui cantat carmina corde peſsimo.acetum quippe ſi mittatur in nitro,ferueſcit nitrum protinus & bullit. & peruerſa mens quando per increpationem corripitur, aut pro prædicationis dulcedine bona ſuadentur,de correptione fit deterior, & inde in murmurationis iniquitate ſuccenditur,vnde debuit ab iniquitate compeſci.& per Eliu quoque de ingrato, ac de ſe deſperante dicitur. Et non dixit vbi eſt qui fecit me,

Carmen. *2.Reg.22.* *Prouer.25*

me,qui dedit carmen in nocte.carmen quip- *Iob.35.* pe in nocte eſt lætitia in tribulatione. Carmen in nocte accipimus, quando in preſſuris præſentibus, de futuris gaudijs conſolamur. Hæc ille. Vtitur exemplo ex Ezechi.capit.2. Scriptæ erant in eo lamentationes,& carmen & Væ.ad probandum quod carmen accipitur in bonam partem.ſed non accipitur.

Venator. Quantum poſſum, inquit Hierony. Michęæ.5.memoria recolere, nunquam vena- *Iſmael.* torem in bonam partem legi. Iſmaël & Eſau venatores fuerunt, & præceſſerunt in typo *Eſau.* populi Iudaici, quorum alter Ægyptię filius eſt,ambulans iuxta carnem & iuxta carnem viuens. Alter primitiua propter lenticulam vendidit,& benedictionibus fratris inuidens, fugat eum in Meſopotamiam. Cōſentit Ambroſ.in comment.Pſalm.118.ſerm.8.verſu. *D.86.cap.* 5.&.6.& iterum Hiero.in Decreti. D.86.ca- *Eſau.* pit.Eſau venator erat. & Nicolaus papa. in capit. Quorundam. D. 34. Aliquando hæc obſeruatio fallit,vt inquit Hiero.in commēt. Ezechielis.capit.28. Venatores,inquit,in ma- *Pſal.123.* lam partem accipiuntur.vt in Pſalmo.anima *Prouer.23* noſtra erepta eſt ſicut paſſer de laqueo venantium.& in Prouerbijs.oculus meretricis laqueus eſt peccatoris.ſunt & in bonam par- *Iere.16.* tem ijs contrarij venatores, de quibus ſcribit Ieremias. Ecce ego mittam piſcatores, & venatores, qui venentur vos de omni colle & monte. Vnde & viculus Petri & Andreæ hoc appellatur vocabulo, Bethſaida enim noſtra lingua interpretatum,domus venatorum,ſonat.

Porta. Portæ,vt ſcribit Hiero.Nahum.3.ſunt ma- *Pſal.9.* læ iuxta illud.Qui exaltas me de portis mortis. Aliæ bonæ, vt annuntiem laudes tuas in portis filiæ Siō.& Amos.5.ait. Duplices portas,mortis & vitæ,vitiorum atq; virtutū, ſæpè in ſcripturis legimus. Vt in Pſal. Qui exaltas me de portis mortis,vt annuntiem laudes tuas,in portis filiæ Sion. Haud dubium quin eccleſiam ſignificet, excelſum montē Sion, & ciuitatem Dei viuentis Ieruſalem cæleſtē, & multitudinem angelorū, & eccleſiam primitiuorum qui ſcripti ſunt in cælis. Qui in portis Sion fuerit exaltatus,portas mortis timere non poterit, de quibus Petrus domino *Mat.16.* loquebatur. Super hanc petram ædificabo eccleſiam meam,& portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. Portas virtutis in alio Pſalmo dicimus. Aperite mihi portas iuſtitiæ,ingreſſus in eas confitebor domino. hæc porta domini iuſti intrabunt in eam. Deniq; & Sapientia in portis ciuitatis conſiderans,dixit. Quanto tempore obtinuerint iuſtitiam *Amos.5.* non confundentur. Quod dicitur. Odio habuerunt in porta corripientem. portas illas ciuitatis,hoc eſt animæ credentis in Chriſtū, puto eſſe virtutes per quas ad credētes Chriſtus ingreditur.

Defectio, inquit Hiero. Sophoniæ. 1.In *Defectio.* bonam partē accipitur, iuxta illud. deficiens mortuus eſt Abraham in ſenectute bona, ſenex & plenus dierum.Quid ſi quis oppoſuerit aduerſum hoc, illud quod de Iſmaël ſcriptum eſt.Hi ſunt anni Iſmaël centum triginta & ſeptem,& deficiens mortuus eſt, & appoſitus eſt ad genus ſuum. Reſpondebimus ei primùm,& ipſum Iſmaël filium eſſe Abraham,& accepiſſe dona & partes à patre, ſecūdum menſuram ſuam. Deinde abſolute ſcriptum. Deficiens mortuus eſt, & non addi quod ſcriptum eſt de Abraham, in ſenectute bona, ſenex & plenus dierum, & appoſitus eſt ad populum ſuum.ſiue de Iſaac. Fuerunt *Gene.35.* autem dies Iſaac quos vixit anni centum.85. & deficiens mortuus eſt, & appoſitus eſt ad genus ſuum,ſenex, & plenus dierum. Necnō & Iacob. & ceſſauit Iacob præcipiens filijs ſuis,& leuans pedes ſuper lectum defecit, & appoſitus eſt ad populum ſuum.ex quo intelligimus aliud eſſe tantum deficere, aliud cum defectione plures pariter habere virtutes.

Zelus,inquit Euthy. Pſalm. 67. in bonam *Zelus.* partem vocatur iuſta indignatio, velut illa quam concepit Chriſtus,cum ementes & vēdentes eiecit è templo.quia nullam Dei templo reuerentiam exhibebant. & Pſal 72. addit. Per zelum in malam partem iram intelligimus,quæ à recta ratione aduerſus aliquid irrationabiliter,factum proficiſcitur. & Hiero. Nahum.1.ait. Zelus in bonam partem accipi- *1.Cor.12.* tur.vt,zelamini chariſmata meliora. & zelor *2.Cor.11.* vos Dei zelo. & Dominus in Pſal. 68. zelus domus tuæ comedit me.& Elias inquit, zelo *3.Reg.19.* zelatus ſum Domino omnipotenti,& Simonem Zelotem apoſtolum Chriſti,quem Marcus, Simonem Cananæum appellat,legimus. In malam partem. Deus æmulator & vlciſcēs Dominus. Lege Orige.Pſalm.36.& Ambro. Pſal.118.ſerm.18.

Æmulatio, vt inquit Grego.ſuper cāti. ca. *AEmulatio* 8.& in bonum & in malum accipitur. In bonum ſicut cum per apoſtolum dicitur. Æmu-

lamini chariſmata meliora. In malum autem
aſſumitur, vbi per Samuelem Sauli dicitur.
Auferetur à te regnum,& dabitur ęmulo tuo,
æmulus quippe eius Dauid dicitur, cui Saul
inuidere non ignorat. Præterea Euthy. Pſal.
36. ait. Æmulari & in bonam & in malam
partem accipitur. Quia prauos aliquando, ali
quando bonos æmulamur. Primam æmula-
tionis ſpeciem auertit propheta, inquiens.
Noli æmulari malignantes. Nam æmulari
ad bonum rectum eſt. Hieronym. quoque in
commenta. epiſt. ad Galat. capit. 4. ait. Æmu-
lantur bene, qui cum videant in aliquibus
eſſe gratias, dona, virtutes, ipſi tales eſſe deſi-
derant,& fidem induſtriamq́; eorum nitun-
tur imitari, vt poſsint ea quæ æmulatione di-
gna ſunt conſequi. De quibus & apoſtolus
ait. Æmulamini ſpiritualia, magis autem vt
prophetetis. Ac deinceps, ſic & vos quoniam
æmulatores eſtis ſpiritualium, ad ædificatio-
nem eccleſię, quęrite vt abundetis. Et iterum.
Fratres æmulamini prophetare, & loqui lin-
guis nolite prohibere. Æmulantur non bene,
qui non tā ipſi cupiunt eſſe meliores, vt imi-
tentur eos qui æmulatione digni ſunt, quam
illos ipſos volunt facere peiores,& retrorſum
trahere æmulatione peruerſa. V.g. ſi Chriſtia
nus quiſpiā, legit Moyſen & prophetas ſcit
omnia in vmbra & imagine illi populo præ-
ceſsiſſe, ſcripta autē eſſe propter nos in quos
fines ſeculorum decurrerunt. Circuncisionē
non tam præputij quā aurium & cordis, intel
ligit, qui reſurrexit cū Chriſto & ea quęrit quę
ſurſum ſunt, liberatus eſt ab onere & ſeruitu-
te legis, ne tangas, ne guſtes, ne attamines, im
perantis. Huic ſiquis ſcripturarum verbis vo-
luerit perſuadere, vt non per Tropologiā, ſed
per occidentem literam quæ ſunt ſcripta ſu-
ſcipiat, vt in manifeſto fiat Iudæus, nō in oc-
culto, æmulatur eum nō bene, ſed cōcito cur-
ſu ad maiora gradientē retrahere feſtinat, vt
ſe potius æmuletur qui retrorſum vadit, aut
Pſalm. 36. certè vt multū vltra non promouet. De zelo
& æmulatione peruerſa dicitur in Pſal. Noli
æmulari in malignātibus,& apud Paulū. Æ-
mulantur vos non benè. Inuenimus & alium
zelū quo zelati ſunt filij Iacob Ioſeph fratrē
ſuū,& Maria & Aaron amicū domini Moy-
Num. 25. ſen. Neque enim aut hi aut illi vt meliores eſ-
ſent, Ioſeph & Moyſen, ad zelū ſunt concita
ti, ſed quia dolebant illos eſſe meliores. Iſte
zelus inuidiæ vicinus eſt. Bonum zelum legi
mus Phinees, Eliæ, Mathathiæ, apoſtoli Iudę,

ſed non proditoris, qui ob inſignem zeli in ſe
virtutem, etiam Zelotis nomen accepit. Ma- *3. Reg. 19.*
lum autem vt Cain & Habel, eſt & medius ze *1. Mach. 2.*
lus qui nec in bonam nec in malam partem *Iudas Zelo*
accipi poteſt, videlicet Zelotypia. *tes cur vo-*
Quantum ego exiſtimo, inquit Hieron. in *cetur.*
comment. in Eccleſi. capit. 11. ſemper in bo- *Auſter.*
nam partem accipitur Auſter. Vnde in canti *Aquilo.*
co canticorum. ca. 4. dicitur. Exurge Aquilo,
hoc eſt recede & abi, veni Auſter perfla hor-
tum meum, & in Eccleſiaſte. Si ceciderit lig-
num, ſiue ad aquilonem ſiue ad auſtrum, vbi
ceciderit ibi erit. Et Grego. ho. 13. in Ezechi.
ait. Auſter ventus quod in ſancti ſpiritus ty-
po poni ſoleat, hi qui in ſacro eloquio ſtudio
ſi ſunt recognoſcunt. Sicut è contrario per
Aquilonem, ſæpe diabolus deſignatur, quia
& ille relaxat in calore, iſte conſtringit in fri-
gore. Lege Auguſt. epiſt. 120. capi. 22. & lib.
annotationum Iob. cap. 38.
Viſitare in bonā & in malam partem acci *Viſitare.*
pitur. Nam viſitare, inquit Hiero. Iere. 32. cōſo
lationē ſignificat, id eſt, alicuius recordari vt ei
faueas. Gen. 21. Viſitauit dominus Saram, vt
ei promiſit,& ca. 50. Deus viſitabit vos & aſ-
cendetis,& Pſal 8. Quid eſt homo quod me-
mor es eius, aut filius hominis quia viſitas eū.
Capitur quoq́;, vt inquit Hiero. Amos. 3. pro
vlciſci aut punire in ſcriptura,& viſitatio vo-
catur flagellum, ſeu ſupplicium, veluti apud
Hoſeam. Iudicium domini cum Iuda,& viſita *Hoſ. 12.*
tio ſuper Iacob.& Amos 3. tantūmodo cog-
noui vos ex omnibus cognationibus terrę, id
circo viſitabo ſuper omnes iniquitates ve-
ſtras. Pulchrè ait viſitabo,& non percutiam,
quia plaga Dei viſitatio eſt, atque curatio.
Hoc etiam repetit Hoſeę. 12. cap. At in com-
ment. Ezechi. capit. 9. his addit, omnis viſita-
tio vltio eſt, quaſi ægrotantis quaſi habentis
vulnera, quaſi medicas ſpectantis manus. Vn
de dicitur appropinquauerunt viſitationes *Ezechi. 9.*
vrbis. Et in Pſalm. viſitabo in virga iniquita-
tes eorum, miſericordiam autem meam non
auferam ab eis.
Ni fallor, inquit Hierony. in comment. Ec-
cleſi. cap. 1. abſque additamento torrens nuſ- *Torrens.*
quam in bonam partem legitur. Nam cum
dicitur. De torrente voluptatis tuæ potabis
eos, cum additamento dicitur voluptatis. Et
è contrario Saluator ad torrentem traditur
Cedron.& Elias perſecutionis tempore ad
torrentem Carith latitat. Nec ab hac diſsi-
det ſententia Theophy. in commenta. Haba.
cap. 2.

cap. 2. Dominus ipſe in ſcripturis fluuius dictus eſt, imo & torrens appellatur: vt in Iſaia cap. 6o. Ecce ego ſupra ipſos effluam vt fluuius, & quaſi torrens inundans gloriam gentium. Eſt autem torrens, vt inquit Auguſt. Pſalm. 35. aqua veniens cum impetu, & capitur pro graui tentatione quæ eſt in perſectionibus, vt eodem loco ait Ambroſius.

Lacus. Hoc nomen lacus, inquit Baſili. Pſalm. 7. verſus finem, apud ſcripturam raro in bonã partem. Vt puteus nunquam in malam. *Puteus.* Lacus eſt in quem Ioſeph deiectus eſt à fratribus, & cum cædes facta eſt à primogenito Pharaonis, vſque ad primogenitum captiuæ quæ erat in lacu. & in Pſalmis. Deputatus ſum cum deſcendentibus in lacum. & in Ieremia. Me dereliquerunt fontem aquæ viuę, & effoderunt ſibi lacus pertuſos & confractos qui non poterunt aquam continere. & apud Danielem lacus leonum deſcribitur, in quem ipſe coniectus eſt. Puteum autem effoderunt Abraham & ſerui Iſaac, & ad puteum profectus eſt Moyſes. & mandatum à Salomone accepimus, vt aquam bibamus ex vaſis noſtris, & ex fonte puteorum noſtrorum. Denique ſeruator noſter apud puteum cum Samaritana de diuinis myſterijs eſt locutus. Cauſam vero cur lacus ad peiora, puteus vero ad meliora vſurpatur hanc eſſe exiſtimamus. Quod aqua in lacu extranea quodammodo cadenſque è cælo eſt. in puteis verò aquarum venæ ſeſe produnt.

Aſtutia. Aſtutia, inquit Aug. epi. 29. apud Latinos rariſsime in bono, in ſcripturis frequẽtiſsimũ eſt. Prouer. 1. vt detur paruulis aſtutia. Lege Baſilium in præfa. Prouerbiorum.

Aqua. Sunt aquæ inquit Hierony. Ezechi. 47. ſacræ, quæ oriuntur ex latere dextro templi ad Meridiem, quæ ſaluatoris noſtri ſignificant doctrinam. Iuxta illud quod ſcriptum *Iſaia. 2.* eſt. Repleta ſunt omnia ſcientia domini, ſicut aqua multa operiens mare. De his aquis & *Zacha. 14* Zacharias vaticinatus eſt, dicens. In die illo egredietur aqua viuens de Ieruſ. & medium eius in mare primum, medium autem illius in mare nouiſsimum. De his aquis ad Samari*Iohã. 4.*tanam Dominus loquebatur. Si ſcires quis eſt qui dicit tibi, da mihi bibere, forſitan petiſſes eum & dediſſet tibi aquam viuentem. Et iterum. omnis qui bibit de aqua iſta, ſitiet denuò, qui autem biberit ex aqua quãm ego dabo ei non ſitiet in æternum. & in tẽplo cla*Iohan. 7.*mabat ac dicebat. Si quis ſitit veniat ad mẽ & bibat. Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ, hoc autem dixit de ſpiritu quem accepturi erant credentes in eum. iſtę ſunt aquę de quibus propheta loquebatur in Pſalm. ſuper *Pſal. 22.* aquas refectionis educauit me: & Ezechi. Aſ*Ezechi. 36*ſumam vos de gentibus & de terris & aſpergam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ex omnibus immunditijs veſtris. apparuerũt enim fontes aquarum. & in Pſalm. *Pſal. 92.* canitur. Eleuauerunt flumina domine, eleuauerunt flumina voces ſuas à fluctibus aquarum multarum, mirabiles elationes maris. Iſtæ ſunt aquæ Siloë quæ vadunt cum ſilentio, de quibus loquitur Iſaias. Haurietis aquas *Iſaie. 8. & 12.* de fontibus Saluatoris. & Pſalmiſta. Benedicite Domino de fontibus Iſrael. *Pſal. 67.* & Iſaias de domino Saluatore. Iſte habitabit in excelſa *Iſaie. 33.* ſpelunca petræ fortiſsimæ, panis ei dabitur & aqua illius fidelis. erupit enim in deſerto aqua & vallis in terra ſitienti. Diciturque credentibus. Noli timere quia redemi te, meus es tu, & ſi tranſieris per aquam tecum ego ſum. Et rurſum. Qui ſititis, ite ad aquã. & per Iere. lo*Iſaia. 55.*quitur Deus. Duo mala fecit populus meus, *Iere. 2.* me dereliquerunt fontẽ aquæ viuę & foderũt ſibi lacus qui aquã cõtinere non poſſunt. Sũt etiam aquæ amaræ, aquæ peſsimæ ad quas Iere. nos prohibet accedere dicens. Quid vobis *Iere. 2.* & viæ Ægypti vt bibatis de aquis Geon? quę Hebraice dicuntur turbidæ & cœnoſæ. De *Iere. 9.* quibus iratus ſuper hæreticis loquitur Deus. Ecce ego cibabo eos anguſtijs, & dabo eis potum aquam fellis, in qua draco regnat Ægyptius, qui dicit. Mea ſunt flumina, & ego *Ezechi. 29* feci ea, qui omne excelſum videt, & ipſe eſt rex eorum qui in aquis ſunt. Vnde vir eccle*Pſal. 68.*ſiaſticus dominum deprecatur & dicit. Saluum me fac Domine quoniam intrauerunt aquæ vſq; ad animam. & iterum. Libera me ab his qui oderunt me, & de profundis aquarum, non me præcipitet tempeſtas aquæ. & iterum. Cum iraſceretur furor eorum in nos *Pſal. 123.* forſitã aqua abſorbuiſſet nos, & ſpõſa. Aqua *Canti. 8.* multa non poterit reſtinguere charitatem, & flumina non demergent eam. Iſta eſt aqua de qua dicit Hoſeas. Contempſit me *Hoſe. 6.* Galaad ciuitas quæ operatur vanitates, conturbans aquam. & fortitudo eius viri piratæ. Hæc aqua alio nomine vocatur Mara, ideſt, amaritudo, in qua lignum crucis mittitur, & *Vetus lex* amara vertũtur in dulcia. Cõſidera legẽ Moy*amara ſine*ſi, ſi intelligatur iuxta ſenſum carneum lu*ſpiritu.*

dæorum,quomodo amara ſit, effodiens ocu-
lum pro oculo,dentem pro dẽte, vide in Tha
mar fornicationem,& Hoſeam iunctum for-
Ierem. 13. nicariæ, Ieremiæ περίζωμα, Moyſi vxorem
Num. 12. Æthiopiſſam,& interfectionem Aegyptij,&
*Exod.*2. mille alia quæ ſi intelligamus iuxta occiden-
tem literam,& non iuxta ſpiritum viuifican-
tem, amara ſunt, & lectorem non tam ædifi-
cant,quam deſtruunt.

¶Quod ex animantibus trahantur variæ ſimilitudines, quibus ſignificantur virtutes aut vitia ineſſe hominibus,iuxta literam & Tropologiam.

CAP. III.

Diuina ſcriptura,inquit Chryſo.ho.
De hoc lib. 13.&.23.in Gen. propter affectio
10.Reg.6. nes varias interturbantes, ab irra-
in fine. & tionalibus & à feris cognominatio
47. nes,his qui ratione inſigniti ſunt,imponit. In-
terdũ canes ob impudẽtiam & impetũ vocat,
*Iſaia.*56. dicẽs.Canes muti non valentes latrare. Inter-
*Iere.*5. dũ ob libidinem,equos.Equi,inquit,inſanien
tes,vnuſquiſq; ad vxorem proximi ſui.Inter
dũ aſinos ob ſtupiditatem & ruditatem. Cõ-
*Pſalm.*48. paratus eſt, inquit, iumentis inſipientibus &
ſimilis factus eſt illis.Interdum verò leones &
pardos vocat,ob rapacitatem & habendi aui
ditatem. Aliquando verò aſpides ob fraudu-
Pſalm. 13. lentiam. Venenum, inquit, aſpidum ſub la-
bijs eorum.Nonnunquam ſerpentes & vipe-
ras ob latens venenũ & malitiam, ſicut & Io-
han.clamabat dicens.Serpentes progenies vi
perarum, quis vobis demonſtrabit fugere à
ventura ira? Inſuper & alia affectionibus re-
ſpondentia nomina imponit, vt ſic vel tarde
confuſi ad ſuam aliquando redeant nobilita-
tem,& ſuo generi cõfœderentur, affectioni-
buſq; ſuis diuinas leges præferant, quibus ſe
ſe delinquendo permiſerunt. Et homi. 12. ad
populum Antioch. inquit. Multum lucri li-
cet à brutis ad morũ correctionem colligere.
Sic Chriſtus ait,eſtote prudentes ſicut ſerpẽ-
tes,& ſimplices ſicut colũbæ, & rurſum. Re-
ſpicite volatilia cæli quæ non ſerunt,neq; me
tunt, & Iſai.cognouit bos poſſeſſorem ſuum,
& aſinus præſepe dñi ſui, Iſrael aũt me non co *Iſaia.* 1.
gnouit,& Iere. Turtur & hirundo agri auicu-
læ cognouerunt tẽpora ingreſſus ſui, populus *Iere.* 8.
vero meus non cognouit iudicia domini. Ab
illis animalibus diſce virtutem exercere, à cõ
trarijs vitium fugere. Sicut enim laborioſa res
apis, ſic pernicioſa aſpis, malitiam eius auerſe
ris, ne audias. Venena aſpidis ſub labijs eorũ.
Et Euthy.Matth. 19. Inquit, ſolet frequenter
ſcriptura ab eodem animali differentes oſten
dere comparationes, quando illud bonas ſi-
mul ac malas habet conditiones. Nam Chri-
ſtus dicitur leo propter regiam dignitatem
& inexpugnabilem. Recumbens, inquit, dor *Gene.*49.
miuit vt leo. Iuſtus etiam leo vocatur. Iuſtus *Prouer.*28.
ait, vt leo confidit. Præterea diabolus leo dici
tur, eo quod immitis ſit & ſanguinem bibat,
& in euangelio in bonum ſerpentes atq; colũ
bæ accipiũtur, eſtote prudentes ſicut ſerpẽtes
& ſimplices ſicut colũbæ, & reprobantur Iu-
dæi tanquã ſerpentes & viperarũ progenies,
& male audit Ephraim, quaſi columba de-
mens quæ non habet cor. Item Hierony. So- *Hoſea.* 7.
pho. 1. ait. Pro qualitate & diuerſitate pecca-
ti, alius aſsimilatur Pharaoni, alius Nembroth
giganti. E contrario per bona opera atque vir
tutes, quia & virtutum itinera ſunt diuerſa,
ille ſpiritum aſſumit Abraham, hic Moyſi,
alius Eliæ, ideo dicitur in Daniele ad populũ *Danie.* 13.
Iudæorum. Semen Canaan & non Iuda, & ad
Ieruſalem. Pater tuus Amorrhæus, & mater *Eze.* 16.
tua Cethea, quam ob rem ab apoſtolo dici-
tur, æmulamini charismata meliora, & Eze-
chi.cap.2.ait. Vnuſquiſque pro moribus ſuis
ſortitur in ſcriptura nomen, ſcribis & Phari-
ſæis dicitur. Generatio viperarũ, & de Hero- *Matth.*23.
de qui verſipellis erat. Ite & dicite vulpi huic, *Luc.* 13.
& corde indomabili Iudæi, ſcorpiones eſſe di
cuntur ab Ezechi.cap.2. Vnde in Euangelio *Iohann.* 10.
legimus, omnes qui ante me fuerunt fures &
latrones, & non audierunt eos oues, ex quo
oſtenditur eos qui audierint fures & latro-
nes, ouium vocabulũ perdidiſſe, & alia aſſum
pſiſſe nomina, vt non quaſi oues perierint, ſed
quaſi viperę, vulpes, & ſcorpiones, & lib.6.cõ
ment.Iſaiæ.ca. 14. inquit. Mores hominũ ſub
typo diuerſorum animantium commonſtrã
tur, vt Sadducæi propter nequitiã genimina
viperarum. E cõtrario innocentes, colũbæ vo
cantur & oues. Hęc omnia deſumpta ſunt ex
Orige. Lege Cyril.li.3. Theſau.ca.1. Præterea
Theophy.ad Colo.3.ait, ſcriptura equos, ca-
nes

nes & vulpes nominat eos qui voluntatis & morum ſuorũ nomine, huiuſcemodi belluis adæquantur. Ad hunc modum arbitror intel *Plato in Phædone.* ligendum Platonem in Phædone, ſiue de Anima, qui cum loquitur de animabus quæ iterum ad corpora redeunt, ait. Induunt in illo corpore mores, quales in vita exercuerunt. eos quidem qui ventri dediti per inertiam atque laſciuiam vitam egerunt, nec quicquam penſi aut pudoris habuerunt, decens eſt aſinos ſimiliaque ſubire. Qui vero iniurias, tyrãnides, rapinas præ cæteris ſecuti ſunt, in luporum, accipitrum, miluorũ genera, par eſt pertranſire. ſimiliter & in cæteris. Abeunt enim in genera quælibet, quibus in vita mores ſimiles contraxerunt. Et Tertulli. cõtra Iudęos. ca. 4. ait. Hoc eſt vſitatum in ſcripturis figuratè vti tranſlatione hominum ex comparatione criminum. vt principes Sodomorum, populus Gomorrhæ. cũ iam illæ ciuitates eſſent *Iſaia. 1.* extinctæ. & per prophetam ad Iraël dicit. Pater tuus Amorrhæus, mater tua Cethea. quorum ex genere procreati non ſunt, ſed ob ſimilem impietatem, & Babylon Romanæ vrbis figuram portat apud Iohãnem. Hæc ille. & iuxta Petrum. 1. Petri vlt. vt aiunt Hiero. in Marci vita, & Euſebius. Deniq; Baſilius homi. de ira, ait. Nouit ſcriptura eos qui ira tenẽtur, ferarum appellatione vocare, quibus ſeſe ob peruerſitatem ſimiles reddiderunt. Nam & canes & ſerpentes & genimina viperarum, & his ſimilia, nominat. Qui enim ad mutua ſemper inter ſeſe parati ſunt inferenda incommoda, iurè feris adſcribi poſſunt, quibus ex natura continuum aduerſus homines odium eſt. Multa exempla de hac re affert Baſi. in Exaëmero. præcipuè hom. 8. & 9.

¶De comparationibus illis quas ſcriptura admittit.

CAP. IIII

Similitudo Metaphora differt à Similitudine. nã metaphora breuior eſt quam ſimilitudo, eoq; diſtat. quod ſimilitudo cõparatur rei quã volumus exprimere. vt tãquã agnus ad victimam ductus eſt. & in Pſalm. tranſmigra de monte ſicut *Metaphora* paſſer. Metaphora pro re ipſa dicitur. vt, vicit leo de tribu Iuda. Chriſtus vocatur leo in illo loco. & agnus & lapis. & poteſtas gubernãdi alios, vocatur gubernaculum. vt Prouerb. intelligens gubernacula poſſidebit. *Prouer. 1.* Vnde tunc erit comparatio, cũ dico feciſſe quid hominẽ *Cõparatio.* vt leonẽ. tranſlatio cum dico de homine, leo eſt. Hoc tamen præceptũ non ſemper ſeruatur in ſcripturis, quia ſæpè ſubaudienda venit particula, vt. Veluti in Pſal. tranſmigra de mõte paſſer. pro ſicut paſſer. & in Gene. catulus leonis Iuda. de hoc. li. 8. c. 8. Porrò nota quod Hebræi ſua conficiunt cõparatiua per prępoſitionẽ Men. ideſt ab, (quam interpretes aliquando vertunt, quã) poſitiuis ſubiunctã. vt bonus ſum ego à patribus meis. id eſt melior quã patres mei. & Iſaiæ. 54. Multi filij deſertæ. & in Pſal. 117. Bonum eſt confidere in domino, (ideſt, melius eſt) quã confidere in homine. & bonũ eſt ſperare in domino quã ſperare in principibus. & Mat. 18. bonũ eſt tibi ad vitã ingredi debilẽ & claudum, quã duos pedes habentẽ mitti in Gehennam. & alibi. *Luca. 18.* Amen dico vobis diſceſsit hic iuſtificatus ab illo, ideſt, magis quã ille Phariſæus qui ſanctitatem ſibi vendicabat. & in Eccleſiaſte. cap. 7. bona eſt ſapientia cũ hæreditate & amplius vidẽtibus ſolem, ideſt, melior eſt ſapiẽtia opibus iuncta, hominibus viuentibus, &c. & parum infra. bonũ eſt nomẽ ſupra oleũ. Si Ambro. hunc canonem animaduertiſſet. nunquã tam vehementer in lib. de Fuga ſeculi. cap. 7. nec ſic opinatus eſſet. Qui cũ legiſſet in libro Geneſeos, vbi in vulgata editione nos legimus. Maledictus es inter omnia animãtia & beſtias terræ. & in codicibus ſeptuaginta interpretũ legiſſet, Maledictus tu ab omnibus pecoribus terræ, non aduertens Hebraiſmũ hunc, præ omnibus ſignificare, inquit. quod ſerpens maledicendus diriſq; deuouẽdus ab omnibus animantibus terræ ſit, eo quod malorum noſtrorũ omnium origo. ac cauſa fuerit. nam propter illam.

πλείη μὲν γὰρ γαῖα κακῶν, πλείη δὲ θάλασσα
νοῦσοι δ' ἀνθρώποισιν ἐφ' ἡμέρῃ, αἱ δ' ἐπὶ νυκτὶ. *Heſiodus in georgi.*

Hoc eſt.

Innumeræq; etiam mortale vagantur
Per genus, infanda ſpecies, quibus æquora & omnis
Terra infecta tumet, morbi noctesq; diesq;.

Ambro. verba, ſatis obſcura & inuoluta, hæc ſunt. Manet maledictio directa in ſerpẽtem propter tuam deceptionem ò Satana. ſic enim dictum eſt ad eũ. Meledictus tu ab omnibus pecoribus terræ. *Gene. 3.* omniũ enim communis inimicus eſt, qui fuit hoſtis bonorum, &

pro his damnatur quos adhuc non læſerat, quoniã qui hominem læſit, cui omnia ſubiecta ſunt, læſit omnia, communem etenim legem ſoluit, qua & ipſe homini cũ cæteris ſubditus eſt, ideo communi odio omnium atq; execratione maledictio eius oneratur.

Conſtituunt etiam comparatiuum abſq; vlla cõparationis nota, cum impoſsibile aut difficile, impoſsibili aut impoſsibiliori cõparant, neq; comparãs aut comparatum, niſi ex ſententia cognoſci poſſunt, vt Iſaiæ.51. Cæli ſicut fumus liqueſcent, & terra ſicut veſtimẽtum atteretur, & habitatores eius ſicut hæc interibunt, ſalus autem mea in ſempiternum & iuſtitia mea non deficiet. Comparatum eſt, ſalus mea, comparans, cæli. At ex Antitheſi quã facit particula, autem, aliquantum fit nota comparatio, ad hunc ſenſum. Citius liqueſcẽt cæli, & habitatores terræ interibunt, quam auxilium quod ego præbeo meis deſit, & iuſtitia mea deficiat. Hoc typo comparationis Chryſtus eſt vſus in euangelio. Cælum & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt. Hoc eſt. Citius ad nihilum cælum ac terra redigentur, quam verba mea ſint irrita ac vana, & Matthæ.12. Miſericordiam volo non ſacrificium. Adhuc tertio modo ſua conficiunt comparatiua, vt comparanti notam comparationis apponant, non autem com-

De hoc li.8 cap.8. diſſerui.

parato, vt Iſaiæ.57. ſicut aqua maris quæ quieſcere neſcit, ſed limo & luto turbatur, nõ eſt pax impijs. Hic comparans eſt aqua maris, comparatum verò impij, ad hunc ſenſum, ſicut aquæ nunquam quieſcunt, ſed limo ac luto turbantur, ſic nulla eſt quies impijs, & Pſalm.101. Initio domine terram fundaſti & opera manuum tuarum ſunt cæli, ipſi peribunt, tu autem permanes, & omnes ſicut veſtimentum veteraſcent, &c. & Iſaiæ.25. cap. ſicut æſtus in ſiti, tumultum alienorum humiliabis. Quarto comparato notam comparationis apponunt, comparanti minimè, vt Iſaiæ.7. Quum enim ille, ſcilicet Aſſyrius, ſagittis & arcubus veniet, ecce comparans eſt abſque comparationis nota. At comparatum habet, nempe. Sic vepres & ſpinæ erunt in vniuerſa regione, & Iohan.3. ſpiritus vbi vult ſpirat & vocem eius audis, ſed neſcis vnde veniat, aut quò vadat, ecce hoc totum comparans eſt, omni nota comparationis carens. Sed cum ſequitur, ſic omnis qui ex ſpiritu naſcitur, nota comparationis eſt dictio, ſic. Ad hunc ſenſum. Quemadmodum ventus quo rapit impetus fertur, ſic ſpiritus Dei, quos vult inſtruit.

Eſt quoddam genus comparationis peculiare ſcripturis, atque ideo annotari debet ad Intelligentiam earum, de quo Hiero. ad Damaſum in expoſitione parabolę de filio prodigo, ſic ſcribit. Cum aliquis comparatione alterius iuſtificatur, aut aliquis aliquem iudicat, iuſtus vterq; nõ eſt. Vt Sodoma iuſtifica- *Ezech.16.*
tur ex peccatis Ieruſalẽ, non quod ipſa ſit iuſta, ſed quod maioribus delictis fiant illa minora delicta, ita & hominũ iuſtitia Deo collata non eſt iuſtitia. Et in Q. in Gene. ait. Iudas de Thamar, dicit, iuſtificata es ex me, non quod iuſta fuerit, ſed quod comparatione illius minus mali fecerit, nequaquam vaga ad turpitudinem, ſed liberos requirendo, & lib.1. aduerſus Iouinianum ait, bonum eſt illud naturaliter, quod comparationem non habet mali, & quod prælatione alterius non obumbratur. Vide Baſil. Pſal.7. & Augu. lib. de mendacio ad Conſentium.

Queſtio Theologica

Plurimorum ſcriptorum conſtans opinio eſt, non ſolum à Chriſto in poſtremo mundi tempore exercendum eſſe iudicium, ſed etiã à ſanctis præcipuè his qui paupertatem ſuſtinent ſpontaneã, & qui mundi faſtum à ſe abdicantes totos ſe Deo manciparunt. Quales apoſtoli ac apoſtolorũ aſſectatores ſunt. Iuxta illud domini. Vos qui ſequuti eſtis me, ſe- *Mat.19.*
debitis & vos ſuper.12. ſedes, iudicantes.12. tribus Iſrael. Quod non tantum illi apoſtolorum choro promiſſum eſſe arbitrandum. Alioqui Paulus qui plus omnibus laborauit, & Mathias ab hoc excludendi eſſent numero. Ideò per.12. tribus omnes nationes, per apoſtolos, omnes illos intelligamus electos, qui relictis rebus omnibus & ſuppellectilibus ſuis, dominum ſequuntur. Hi, inquiunt, cum Chriſto, non ſolum cooperatione, ſed poteſtate & authoritate iudicium exercebunt. Hæc paucula collegimus ex magiſtro ſententiarum.d.74. libri quarti, ex Gregor. libr.10. moral. cap.30. & Auguſt. Pſalm.49. & lib.20. de Ciuita. Dei. cap.5. & ex Sanct. Thoma. Verum hanc ſententiam tot articulis diuidunt, vt arduum ſit liquido quid velint dicere, aſſequi. Porro ſoli Chriſto tribuendum eſſe iudicium, nec vllius ſocietatem etiam angeli admittendam, non obſcurum eſt, his qui diuinos non oſcitanter euoluerint libros. Nam hæc prærogatiua data fuit illi ob immenſos illos labores quos in noſtra redemptione exantlauit.

antlauit. Poteſtatem, inquit Iohann. cap. 5. dedit iudicium facere, quia filius hominis eſt, & iterum, omne iudicium dedit filio, vt omnes honorificent filium ſicut honorificant patrem. In quorum locorum expoſitione inquit Euthy. Dictiones ſic, ſicut, & ſimiles, in increata quidem Trinitate æqualitatem ſignificant, vt omne iudicium, &c. & iterum. Iohan. 7. & 16. & Theophy. Iohan. 17. & Chryſoſtom. hom. 48. & 49. ſuper Iohannem. At quod Chriſto ſecundum quod homo & eccleſiæ caput, iudicium ſit tribuendum, abundè docet S. Thom. 3. part. q. 59. art. 2. Si igitur ex hac incorrupti iudicij functione, huius ſuppoſiti tam humani quam diuini aperta cognitio proficiſcitur, cauendum erit ne piaculum haud quaquam à pijs ferendum admittamus, ſi ei, diuino repugnante oraculo iudicij comites, quos corruptis tantum iudicibus damus, tribuerimus. Vt tamen hæc clarius intelligas, ſcito quod iudicare in ſcriptura aliquādo ſignificat condemnare, cum videlicet aliqui inter ſeſe collati ex illorum inter ſe compoſitione, alter æquus & ſanctus, alter verò ſceleratus & iniquus apparet. Sic apoſtoli cum eſſent totius eruditionis expertes, antequam à Chriſto vocarentur, ſcripturas de Chriſto ferentes teſtimonium intellexerunt, atq; illis teſtimonium adhibuerunt, eos per agent Phariſæos legis & prophetarum callentiſsimos, qui relinquentes fontem perennem euangelicæ doctrinæ, fecerunt ſibi lacus contritos traditionum ſuarum, hac & illac perfluentes, nec valentes aquas diuinæ doctrinæ continere. Hoc ſignificauit Matth. c. 19. cum inquit. Sedebitis iudicantes. 12. tribus Iſrael. Similiter cum dicatur, Viri Niniuitæ & regina Auſtri ſurgēt in iudicio & condemnabunt Iudæos, propterea quod hęc à finibus terræ acceſsit vt audiret ſapientiam Salomonis, illi verò audita prædicatione Ionæ ipſi obtemperarunt, cum Iudæi germanū dei filium tot miraculis editis clarum, non ſolum contempſerint, verum etiam contumelijs innumeris affectū, occiderint. Præterea peccata Oolla, id eſt, Samariæ, cū ſceleribus Oolliba, id eſt, Ieruſalem collata quodāmodo videtur iuſtam oſtendere Samariam, eo quod Ieruſalem vberiori prophetarū doctrina fruēs, ipſam ſpreuerit. Deinde quod in libro Sapientiæ dicitur, eundem habet ſenſum. Sancti iudicabunt nationes, id eſt, fideles in electōrum numerū cooptati, nationes illas quæ

Sic & ſicut in diuinis quid ſignificent.

Iudicare in ſcripturis quid ſignificet.

Luce. 11. Matth. 12.

Oolla. Oliba.

Sapient. 3.

in infidelitate perſtiterunt, condemnabunt, ex collatione operum. Hunc nimirum reſpicit illud Iohā. c. 12. ſermo quem locutus ſum, ille iudicabit vos in nouiſsimo die, & illud. Si ego in Beelzebub eijcio dæmonia filij veſtri in quo eijcient, ideo iudices veſtri erunt. Poſtremo ad eūdem ſenſum trahi oportet illud apoſtoli. Neſcitis quod angelos iudicabimus quanto magis ſecularia, id eſt, nos condemnabimus angelos apoſtatas, qui cum Deum eximio mentis acumine, cognouiſſent, ob inſolentiam è cælo eiecti ſunt, cum nos, non admodum exactam, ſi cum angelis conferamur cognitionem aſſequuti, vſque ad finem vitæ, æquo animo innumeras ærumnas ſuſtinuerimus. Attamen quamuis hæc apud me certa ſint, forti ac prævalido teſtimonio nos vult expugnare S. Thom. Nempe quod dicat Iſaias. cap. 3. Dominus ad iudicium veniet cum ſenioribus populi ſui. Vos depaſti eſtis vineā meam & rapina pauperis in domo veſtra, quare atteritis populum meum & facies peccatorum commolitis, ſcilicet, alapis. Hoc eſt, dominus veniet ad iudicandum viuos & mortuos multis viris ſenioribus comitatus, atq; ita interpretatur Auguſt. Pſal. 49. Nos aliter exponamus nēpe, dominus in ius trahet gubernatores populi Iſraelitici, & extremo aſſiciet ſupplicio, eo quòd hi gubernatores, quorum iudicio vineā commiſerat, eā depaſti fuerint & perdiderint. Nā ſubdit vos depaſti eſtis vineā meā. Vinea eſt populus Dei. Ne tamen aliqui putent receptam ſententiā coactis & cōtortis expoſitionib⁹ me velle cōuellere, ſanctorū teſtimonijs illæ muniendæ ſunt. Et primo quidē loco Ambro. ſeſe offert qui exponens hūc locū Pauli. An ignoratis quod ſancti de hoc mundo iudicabunt, ait. Quia exemplo fidei illorum perfidia mundi damnabitur. Et Euthy. enarrans hunc Mat. locū. Viri Niniuitæ ſurgent in iudicio, ait. Dicere ſolemus hunc aut illum in futuro iudicio nos condemnaturum, non quaſi ille futurus ſit iudex. Siquidem omnium iudex vnus erit Chriſtus. Sed illius operatio, aut illius, noſtris collata, confundit nos, & iterū. c. 41. eiuſdē libri. hunc exponens locū. Vos qui ſecuti eſtis me, &c. ait. ſupra diximus Niniuitas & reginam Auſtri condemnaturos generationē illam, ita & apoſtolos nūc condemnaturos duodecim tribus Iſrael. Nō dicit gentes aut orbem, ſed Iſraelitas ſuos contribules. Condemnabunt enim illos, non quaſi iudicantes, ſed quia is qui iudicabit, à fide ho-

Matth. 12 Luce. 11.

1. Corin. 6.

S. Thom. expoſitio excuſſa.

1. Cor. 6.

Euthy. cap. 23. in Mat.

de horũ ſit condẽnaturus illos. Si quidẽ cum eiſdẽ moribus ac legibus hi & illi ſint enutriti,hi quidẽ credidere, illi vero credere renuerunt. Et Chryſo.hom.65.in Mat.ait.Quid eſt quod inquit iudicantes. 12.tribus Iſrael? Nihil aliud profectò quam condemnantes, non enim in ſolio ad iudicandum ſedebunt, ſed quemadmodum reginam Auſtri & Niniuitas cõdemnaturos generationem illam aſſeruit. Simili quodammodo diſcipuli,nõ gentes, nõ vniuerſum orbem,ſed tribus Iſrael cõdemnabunt. Nam cùm eiſdem legibus & inſtitutis viuendi,tam Iudęi quàm apoſtoli educati fuerint,cum Iudęi dicturi ſint,idcirco ſe Chriſto credere non potuiſſe quia mandata legis quę ſeruare iubebantur, contempſerit, diſcipulis in medium productis,à quibus & lex ſuſcipiebatur,& fides Chriſto adhibita eſt, omnes Iudæos condemnauit. Hactenus ille. Item Orige.tract.9.in Mat. ait. Omnis vita iuſtorum iudicabit tribus Iſrael, quæ non crediderunt & iudicabunt apoſtoli, & quæ apoſtolorum inſtituti ſunt vita, & iudicabunt generoſos quidem propterea quod ſunt Iſrael, non autem egerunt,digna genere ſuo. Hæc eadẽ verba replicat.ho.9.in Ezechi.& li.3.comment. epiſt.ad Rom. Huic ſubſcribit Hiero.in comment.Iſaiæ.c.50. inquiens. Iudicat quis cum domino non authoritate regnantis,ſed comparatione virtutum,quomodo & apoſtoli iudicant. 12.tribus Iſrael, & Niniuitæ & regina Sabba populum Iudæorum. Iuxta quem ſenſum ad Ieruſalem dicitur. Iuſtificata eſt Sodoma ex te. Adhunc ſenſum exponenda ſunt teſtimonia illa Grego.& Auguſt. ſi modo vera ſunt, quæ alioqui videntur ſententiam noſtrã labefactare.

Suboritur nunc nõ contẽnendus ſcrupulus ex illis Matth.verbis. Cum ſederit,inquit, filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos iudicantes,tota vis eſt in coniũctione,&. Quæ hunc ſenſum videtur efficere. Cũ ego ad iudicandum ſedero,vos quoque ſedebitis, vt iudicetis tribus Iſrael. Ex quo loco elici videtur,eundem iudicij modum à Chriſto & apoſtolis expectandum. Ego tamen lõge ab hac ſententia abſum, nec arbitror eundem eſſe iudicij modum Chriſti & apoſtolorum. Sed Chriſti iudicium eſſe condemnationis & abſolutionis, illorum verò iudicium ex operum collatione. Vera interpretatio Mat. ex verbis Origenicis lib.3.cõmenta.epiſtolæ ad Roma.admodum clara eſt. Inuenimus, in quit,hanc eſſe ſcripturę conſuetudinẽ in multis locis,quòd vnum vocabulum ſecundo in eodem loco poſitum diuerſa ſignificat,vt ibi. Nonne vos dicitis quia adhuc quatuor menſes ſunt, vt veniat meſsis? eleuate oculos veſtros & videte regiones quia albę ſunt ad meſſem,meſsis primo ad corporalem, ſecũdo ad ſpiritualem meſsẽ refertur, & cum dicit ad Samaritanam Saluator. Da mihi bibere, & poſt eius reſponſum,ait. Si ſcires quis eſt qui dicit da mihi bibere,tu vtiq; petiſſes ab eo, & dediſſet tibi aquam viuam,& iterum ait ad eandem. Omnis qui bibet ex aqua hac, ſitiet iterum, qui autem biberit ex aqua quam ego do ei,non ſitiet in æternum. Vides quomodò & bibere ex aqua,nunc quidem corporaliter nunc autem ſpiritaliter,in eodem capitur loco. Similiter vbi cæcus à natiuitate curatur, ſubiungit dominus. In iudicium ego veni in hunc mundum, vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant. Ita etiam apud Paulum, cum ſine lege dicit iuſtitiam Dei manifeſtari, naturalis lex intelligitur, cum verò dicit teſtificata à lege & prophetis, Moyſis legem deſignat,& in tit. Pſalm.50. ingredi eſt in nota ſignificatione, & pro coire. Simili modo de iudicio apud Matthæ. dicendum quod loquitur de iudicio comparationis, & ex hac eadem regula colligit Philipp. presbyter lib. 1.in Iob capit. 17. Iob peccaſſe, ſed leuius quàm ſocij,nam licet ca.17. dicat ipſe nõ peccaui, & dominus poſtea dicat ad Eliphaz,iratus eſt furor meus in te & in duos amicos tuos,quoniam non eſtis coram me rectum locuti, ſicut ſeruus meus Iob, ad comparationem arbitror dictum,eo quod melius locutus eſt Iob quàm illi, non tamen omne quod locutus eſt,ita rectum fuit, vt per ſe tanquam plenum & conſummatum abſq; aliqua reprehenſione fuerit rectum.

Regula Origenis de qua lib. 4. cap. vltim.

Iob an peccauit.

Eſt aliud genus comparationis tritius & vulgatius, cum res diuinæ cum humanis quæ apud nos in pretio ſunt,conferuntur, vt ex illis ſubuehamur ad intelligendum & exoptandum res diuinas. Vt in Cantico canticorum factum videmus ſæpiſsimè. Suauiores ſunt amores tui vino. Vnde Chryſoſt. homi. 14.in Gene.ait. Semper is mos eſt ſcripturæ ſacræ, diuinorum vtilitatem ſenſibilibus rebus conferre, & ſic excellentiam oſtendere. Quod hoc verum ſit, audi Dauid dicentem. Deſiderabilia eloquia tua ſuper aurum & lapidem pretioſum multum. Vides quòd cùm in me-

Cantic. 1.

Pſalm. 18.

in medium attulerit materias quæ pretioſiores reputantur, non ſolum hac comparatione non contentus fuit, ſed & appoſuit multũ, & poſtea excellẽtiam quæ inde eſt nobis manifeſtauit. Super aurum inquit & lapidem pretioſum multum, non quod in tantũ duntaxat ſint deſiderabilia eloquia Dei, ſed quia ſolas haſce materias vidit apud homines in maiori pretio haberi, præ alijs. Propter hoc adductis illis in medium, ita excellentiam demonſtrauit, quod deſiderium eloquiorum ſpiritus vehementius ſit. Et deinceps ſubdit. Et dulciora ſuper mel & fauum, non quod tantam & non maiorem poſsit præbere voluptatem. Sed quia nihil aliud habetur in rebus ſenſibilibus, quod diuinorum eloquiorum voluptati opponeret, & Dominus in euangelio. Iuſti
Math. 13 fulgebũt ſicut ſol in regno cęlorũ, non quod non maiorem claritudinẽ Iuſti habituri ſint, ſed monſtrat quod multo maiorem. Et Hilarius lib. 1. & 7. de Trinitate, ait. Comparatio terrenorum ad Deum nulla eſt, ſed infirmitas noſtræ intelligentiæ coegit, ſpecies quaſdam ex inferioribus, tanquam ſuperiorum indices quærere, vt rerum familiarium conſuetudine admonente, ex ſenſus noſtri conſcientia, ad inſoliti ſenſus opinionem educeremur. Omnis igitur comparatio homini potius vtilis habeatur, quàm Deo apta, quia intelligentiam magis ſignificat quam explet, neque naturis carnis & ſpiritus, aut inuiſibilium aut tractabilium coæquandis, præſumpta reputetur, proteſtans, & infirmitati ſe humanæ intelligentiæ neceſſariam, & ab inuidia eſſe liberam, non ſatisfacientis exempli. Hoc ſignificare voluit Chryſoſt. homil. 7. in priorem epiſto. ad Corinth. cum ait. Comparationes in rebus cognatis fieri ſolent. Vnde Paulus. 2. Corinth. 2. confert inter ſe vtrumq; teſtamentum. Aduerte tamen iuxta Chryſo. inter res cognatas fieri cõparationes, ſed non inter eaſdem res. Quia vt inquit Hierony. ad Theodoram in epita. Vbi ſimilitudo promittitur, veritas negatur, vt, erunt ſicut Angeli Dei. Vide Athana. contra hypocriſin Meletij & Pauli Samoſateni.

Quibus in rebus aptæ poſsint fieri comparationes docet Cyrillus. lib. 2. Theſauri. cap. 3. inquiens. Res quæ eiuſdem naturæ ſunt, comparationem ſuſcipiunt, diuerſarum autem naturarum res, hoc modo non conferuntur. Nemo enim rectè dicit, bouem maiorem eſſe quam hominem, nec hominem quã bouem, & iſtæ res quæ ſunt eiuſdem naturæ ſi conferantur inter ſe, non ab eſſentia comparationem ſuſcipiunt, non enim eſt homo homine maior, vt homo, fit ergo ab accidentibus in quibus differunt, vt maior eſt homini homo magnitudine corporis, fortitudine animi, mentis acumine. Chriſtus dicitur maior angelis in gloriæ comparatione, & Baſilius ait, collationes propriè pertinent ad ea quæ eiuſdem ſunt naturę. Angelum namque angelo maiorem, & hominem homine iuſtiorem & volucrem volucri velociorem eſſe dicimus, & ita dicitur, Pater maior me eſt. Baſilius ſentit extrema comparabilia debere eſſe eiuſdem rationis non tamen eſt, neceſſe comparationem fieri in aliquo communi. Ideò ſi collationes inter ea fiunt, quæ ſunt eiuſdem ſpeciei, pater per collationem dictus eſt filio maior, conſequitur filium patri eſſe homouſion, ideſt, eiuſdem ſubſtantiæ. Ac res iſtæ dummodo in aliqua re conueniant, etiamſi in infinitum inter ſe differant, aptè poſſunt inter ſe conferri. Vnde Cyrillus lib. 8. Theſauri cap. 2. ait. Comparatio melioris apud ſcripturam, non in quacunque differentia ſolum, verum etiam in immenſa, aut ſecundum naturam, aut ſecundum dignitatem, aut ſecundum menſuram gratiæ, dicitur. Quantum ad menſuram gratiæ. Melior Pſalm. 83.
eſt vna dies in atrijs tuis quam mille, nihil enim æquale inueniri poteſt cęleſtibus atrijs, & rurſum, accipite doctrinam & non argentum, Prouerb. 8.
ideſt, potius quam argentum, melior eſt ſapientia quam lapides electi, & Deus apud Iſaiam. capit. 56. de Eunuchis dicit. Dabo eis nomen æternum quod melius eſt quam filij & filiæ, his comparationibus vtitur Salomon in Canticis ſæpe.

Eſt aliud genus cõparationis cum res prorſus diſsimiles & contrariæ cõferuntur, adhoc vt homines ab errore liberentur. Sic Deus cũ diabolo cõfertur. Hoc eſt quod ſcripſit Hierony. Ierem. 2. Comparationem facit ſcriptura illius rei quæ incomparabilis eſt, & verum Deum confert mendacibus, vt. Tranſite ad Iere. 2.
inſulas Cethim & videte, & in Cedar mittite, & conſiderate vehementer, & videte ſi eſt factum huiuſmodi, ſi mutauit gens Deos ſuos, & certe ipſi non ſunt dij, populus verò meus mutauit gloriam ſuam in idolum. Et Chryſoſto. homilia. 38. in Matthæum, ait. Conſueuit ſcriptura vetus comparationem introducẽs, ea quæ inter ſe comparari non poſſunt conferre,

ferre, vt ab erroribus homines liberet. Vt cũ
Pſalm.85. dicitur. Non eſt ſimilis tui in dijs domine, &
non ſecundum opera tua, nempe faciens, &
Exod.8. rurſum. Non eſt Deus ſicut Deus noſter, & in
Matth.11 euangelio, qui minor eſt, in regno cælo-
rum, maior eſt illo; minor erat Chriſtus æ-
tate, minor multorum opinione, edacem
enim Chriſtum appellabant, & vini potato-
rem, & fabri filium, & vbique ipſum minoris
faciebant. Quid igitur comparatus Iohanni
minor erat? minime. Neque enim ipſe Iohan-
Matth.3. nes, cum de Chriſto dicit, qui poſt me ventu-
rus eſt, fortior me eſt, comparando ſe illi, di-
Hebr.3. cit. Neque Paulus cum de Moyſe ſcribat. Am-
pliori gloria hic, quam Moyſes dignus eſt, comparando id ſcribit. Ipſe etiam Chriſtus cum dicat. Ecce plus Salomone hic, non comparat ſe Salomoni. Lege Auguſt. contra Felicianum.

De comparationibus alijs, vt virginitatis cum matrimonio, lege Hiero. lib. 1. contra Iouinianum. Hactenus abſoluimus ac cumulate reddidimus præcepta illa allegoriarum, quibus ſtudioſi per nos adiuuari poſſe videbantur, quorum cognitio theologis, ni fallor, magnam vtilitatem afferent, ad arcanos ſcripturarum diuinarum ſenſus perſcrutandos. Nũc ad reliqua pergamus.

LIBER

Finis lib. ſeptimi Hypotypoſeon.

LIBER OCTAVVS HYPOTYPOSEON, AVTORE MARTINO Martini Cantapetrenſi, Sacræ Theologiæ magiſtro, ac ſacrorum Bibliorum in tribus linguis, primario interprete incipit. Ad Illuſtriſsimum & Reuerendiſsimum virum D. Petrum Pontium Legionenſem, Epiſcopum Placentinum.

POſtquam ſeptẽ ſuperioribus voluminibus, Præſul Illuſtriſsime, & doctiſsime omnia ferè quæ ex diuturno ſcripturarũ vſu, & aſsidua ſanctorum lectione collegeramus, abſoluimus. Ventum eſt ad poſtremam partem operis deſtinati, in qua nonnulla quæ & ſi ſint nunc à me leuiter diſcutienda, propter ingenij paupertatem ac rerum difficultatem, nihilominus ſtrictiin rem totam adumbrare conabor, doctiorum & magis in diuinis ſcripturis exercitatorum erunt partes natiuos colores inducere. Ne tamen muneri noſtro nec ſtudioſis, hac in parte, defuiſſe videar, operæpretium erit breuiter in medlum proferre, & in vnum veluti aceruum conijcere, quædam quæ ſuperauerunt fragmenta panis dominici, & quidem auſpicatiſsimum exordium faciemus, ſi ab Apoſtolo Paulo principium ſumamus.

¶ Obſeruationes nonnullæ Paulo peculiares.

CAP. I.

De fide & moribus.

HVnc ordinẽ ferè ſemper Paulum in epiſtolis ſcribendis ſeruaſſe cognoſcimus, vt primum de fide, deinde de moribus ediſſerat. Vnde Auguſt. in libro de fide & operibus. cap. 7. ait. Prius apoſtolus in epiſtolis reperitur inſinuaſſe doctrinã fidei, ac deinde morum tradidiſſe præcepta; ſic in epiſtola ad Epheſios in primis tribus captibus de fidei dogmate diſſerit, deinceps mores docet, & in priori ad Corinthios, in. 16. capite inſtruit mores, & in epiſtola ad Hebræos, in duobus vltimis de moribus, in alijs de fide agit, & Chryſoſt. ſermone. 10. in epiſtolam ad Rom. hãc eandem ſcribit regulam, & addit. Verum in epiſtola ad Rom. hoc non facit, ſed plerunq; in moralem ſermonem digreditur, vt plauſibilem reddat ſermonem. Velnti in ca. 6. ſi complantati ſumus facti ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus. Hæc ille. Ratio eſt, quia ſi dogmatis fidei ſemel acquieſcis, facile minis aut promiſsionibus ad cuſtodiam legis adduceris ſed hoc ſtatim dicemus, in ca. 3. huius libri.

Epiſtola ad Ephe. partitio, & Cor. & Hebraeos.

Epiſto. ad Roma.

Paulus ſcripſit epiſtolas ſuas aut è vinculis, aut extra vincula, at quanuis omnes Spiritum ſanctum agnoſcant authorem, illæ tamen præ ſe ferunt maiorem & vberiorẽ charitatem quæ è carcere ſunt conſcriptæ. Hoc eſt quod inquit Chryſoſt. homi. 1. in epiſto. ad Coloſſenſes. Omnes, inquit, epiſtolæ Pauli ſanctæ ſunt, habent tamen amplius quiddam quæ ab eo ex vinculis ſunt miſſæ, vt pote quæ eſt ad Epheſios, quæ ad Philemonem, quæ ad Timotheum. 2. quæ ad Philippenſes, & quæ ad Coloſſenſes. & Hieronym. in epiſtol. ad Phile. ait. ſcribit ad Philemonem Romæ vinctus in carcere, quo tempore mihi videntur ad Philippenſes, Coloſſenſes & Epheſios epiſtolæ, eſſe dictatæ, ad Philippenſes illa ex cauſa, primum quod cum ſolo Timotheo, ſcribit, quod in hac epiſtola facit. De hinc quod vincula ſua manifeſta dicit facta pro Chriſto in omni prętorio, ideſt in domo Cæſaris. A Cæſare miſſus in carcerem, notior familiæ eius factus, perſecutoris domum, Chriſti fecit eccleſiam. Porro & ad Coloſſenſes principium ſimile, qui nunc gaudeo in paſsionibus pro vobis, & adimpleo ea quæ

Epiſtola Pauli è vinculis cõſcripta, feruentiorẽ charitatẽ præ ſe ferunt.

ea quæ deſunt paſsionum Chriſti in carne mea,& in fine.Salutatio mea manu Pauli,memores eſtote vinculorũ meorũ. Hoc ideo vt ſciamus has epiſtolas de carcere & inter vincula eſſe dictatas,eodẽ igitur tẽpore,quatuor epiſtolæ ſcriptæ ſunt,præſente Timoth. Eadem repetit Apolog. 1.aduerſus Rufinũ.Ego arbitror epiſtolam ad Hebræos in eodem numero eſſe ponendam cum ex Italia miſſa ſit, & Theoph.in prolo.epiſt.ad Coloſſenſes, ait omnes Pauli epiſtolæ ſanctæ ſunt, maximè vero quæ ab ipſo vincto mittuntur,tanquam iam primas in bello conſecutus, & victoria parta in media cæde trophæum ſtatuens, eas conſcripſerit.Nouit autem ipſe hoc magnum eſſe,atque ad honorem pertinere.Philemoni enim ſcribens ait, quẽ genui in vinculis meis. Hoc autem dixit ne nos contriſtemur ob pericula quædam, ſed potius honori nobis ducamus propter Chriſtum contumeliam ferre,ſunt autem multæ huiuſmodi epiſtolæ, ad Epheſios, ad Philemonem, ad Timotheum, ad Philippen. & Coloſſenſes. Hactenus ille, & adducit Socrates huius rei in Apologia rationem, quia cum imminet homini dies poſtremus vitæ, anima habet quandam participationem diuinitatis illius quam mox habitura eſt,ac ideo tũc fere de futuris vaticinãtur Atq; ideo Iacob iam iam moriturus vocauit filios ſuos, vt prædiceret illis quæ in poſtremis temporibus euentura erant. Porro quomodo Paulus è vinculis Neronis fuerit egreſſus,& in illis detruſus & interemptus, docet, Euſebius.lib. 2.hiſto.cap.22.& Theophy.& alij.2.ad Timoth.4. & Hiero. de viris illuſtribus,in Paulo,& Anacletus epiſt.2.& Egeſippus circa principium libri tertij.

Plato in Apologia.

De hoc in additionibus egi.

Quando in titulo nomẽ Pauli ponatur, quando aly adiũgãtur cum illo.

Deinde vertitur in dubium quam ob cauſam in titulis vel ſalutationibus epiſtolarum Pauli, nomen ipſius ſolummodo aliquando, aliquando aliquorum fratrum, nonnũquam vero omnium fratrum,nomina ſoleant poni. Qua de re Chryſo.ho.1.in epiſt.ad Gala.hæc ſcribit.Tantũmodo in epiſtolæ ad Galatas ſuperſcriptione, additum eſt, & qui mecũ ſunt fratres,in alijs epiſtolis minimè. Nam in alijs epiſtolis,aut ſolum ſuum nomen ponit, nempe cum recte ſentiũt de eius doctrina,aut duorum duntaxat trium ve addit nomina, nempe cum ſunt aliqui cum Paulo qui pollet auctoritate apud ipſos. In epiſtola ad Galatas totam multitudinem poſuit, hoc ideo fecit, quia multi traduxerant Paulum hoc nomine quod ſolus hæc prædicaret, nouamq; dogmatum rationem inueheret. Hanc igitur illorum ſuſpicionem cupiens eximere,& quod multos haberet eiuſdẽ ſententiæ ſocios, oſtẽdere, adiungit ſibi fratres ſignificans ſe ex illorum ſententia ſcribere quæ ſcribit. Et Hierony.in epiſt.ad Philemonem,ait.Plures ponuntur in titulo,vt epiſtola maiorem habeat authoritatem, quæ non ab vno ſcribebatur, & quia nulla æmulatio erat inter apoſtolos, ſi quid, Paulo dictante, alij ſpiritus ſuggeſsiſſet, abſque triſtitia addebat Paulus, in literis quas dictabat.Secundum id quod ipſe Corinthijs præcipit,vt ſi alio prophetante, alij fuerit reuelatum,taceat ille, qui prius prophetabat.Ita ipſe quoque præceptum ſuum opere cõplebat, & propter pauca, quæ alio ſuggerente addiderat,vt ſuam, ita alterius quoque epiſtolam præſcribebat. Deinde annotare oportet ex Hiero.in cõment.epiſt.ad Philem. Hunc,inquit, morem ſcribendi in nonnullis epiſtolis Pauli inuenire poteris,quod cũ plures(& ad plures)in præfatione ponantur,poſtea per totum corpus epiſtolæ vnus diſputans inducatur,vnde in epiſt. ad Phile. dicit. Philemoni dilecto & cooperatori noſtro & Apphiæ ſorori & Archippo commilitoni noſtro,& ſequitur.Gratias ago Deo meo, ſemper memoriam tui faciens in orationibus meis.

Paulus. 1.Cor.14.

Annotare oportet ex Hierony.in epiſt.ad Phile. quod in nulla ſuperſcriptione epiſtolæ vſus eſt hoc cognomine Paulus vinctus Ieſu Chriſti, licet in corpore epiſtolarum illarum quæ è vinculis ſunt ſcriptæ,eſſe in vinculis pro confeſsione fidei teſtetur.Quia maioris videtur eſſe ſupercilij, vinctum Ieſu Chriſti dicere,quam apoſtolum. Adhuc etiam obſeruare oportet in eiſdem ſalutationibus, vt inquit Hieronym.in epiſtola ad Cyprianum omnes, inquit, epiſtolæ Pauli in ſalutationis principio,non prius habent pacem & ſic gratiam,ſed ante gratiam & ſic pacem, vt donatis nobis peccatis noſtris pacem domini conſequamur,& in comment.Ierem.cap. 32.ait. Selum in linguam noſtram vertitur pax ſiue pacificus.Chanameel,donum vel gratia Dei. Nec mirabimur quod ſibi pax iũgatur & gratia,cum etiam epiſtolarum apoſtolicarũ hoc principium ſit.Gratia vobis & pax. Primum ergo pacem mereamur Dei, & poſt pacem nobis gratia naſcitur, quæ non in poſsidẽtis, ſed in arbitrio donantis eſt.Et Auguſt.lib. 1. Retract.

Vinctus Ieſu Chriſti.

Pax & gratia.

Rom.1.

Retract.capi.24. ſic exponit. Gratia Dei eſt qua nobis donantur peccata, vt reconciliemur Deo. pax qua reconciliamur Deo. & ita hoc accipiendum eſt, vt ſciamus vtrunq; ad generalem Dei gratiam pertinere, quomodo in populo Dei, aliud ſpecialiter Iſrael, aliud Iudas, & tamen vtrunque generaliter Iſrael. Hæc ille. Sed cum dicitur, gratia intellige, multiplicetur, & nomini pax, fac ſimiliter. & vocatur à communi.l. zeuma.

In epiſtola ad Hebræ. cur Pauli nomen non ſit præfixũ.

Adhuc quæritur quam ob cauſam cum Paulus in omnibus Epiſtolis nomen ſuum præfigat, in epiſtola ad Hebręos, non faciat. Ne, inquit Theophyl. ad Roma. 1. nomine eius audito reſilirent, quando infenſi ei impenſè erant. ideoque nomen ſuũ in exordio celat. Vel certè, vt inquit Hierony. de ſcriptoribus eccleſi. in Paulo, quia Paulus ſcribebat ad Hebræos, & propter inuidiam ſui apud eos nominis titulum in principio Salutationis amputauerat. Quæro etiam cur in epiſtola ad Hebræos non ſe vocat apoſtolum, nec in epiſto. ad Philipp. in alijs tamen dignitatem apoſtolatus non taceat. Cui quęſtioni ſic occurrit Theodoretus, in argumento epiſtolæ ad Hebræos. in omnibus, inquit, epiſtolis quas Paulus ſcripſit ad gentes, ſolet nomen & apoſtolicam dignitatem addere, quia erat doctor gentium. ad Roma. 11. Quandiu ſum gentium apoſtolus glorificabo miniſterium meum. ad Hebræos autem quorum non erat ſibi cura credita, meritò nudam dignitate doctrinã eis tradidit. Item Oecumenius in procemio epiſtolæ ad Hebræos ait. In hac epiſtola proprium cur non addidit nomen Paulus, Clemens Alexandrinus in Informationibus reſpondet. cum dominus Ieſus Dei omnipotentis apoſtolus ad Iudæos miſſus eſſet, ex modeſtia factum eſt, vt Paulus qui ad gentes miſſus erat non ſcriberet ſe Hebræorum Apoſtolum. ob honorem delatum erga Dominum. Ita Orige. ad Roma. 1. & Hierony. ad Galat. 1. Lege Euſebium lib. 6. hiſt. cap. 14. Item Ambr. ad Philip. 1. ait. apoſtolum ſe tacet, quia ijs ſcribit qui de illo rectè ſentirent, ideo dignitatem ſuam ſupprimit, erat enim his manifeſta. At

Paulus cũ eſſet apoſtolus gentiũ, cur ſcripſit ad Hebræos

dices quare ſcripſit ad Hebræos ſi non erat eorum apoſtolus. Primo ex abundanti charitate. nam omnia omnibus factus erat vt omnes lucrifaceret. aut quoniam ſocietas erat in prædicatione, & Iudæi audierant eſſe diſſenſiones inter Petrum & Paulum, merito ſcribens Iudæis docet eos eſſe cõcordes. aut vt ait Chryſoſt. in procemio epiſt. ad Hebr. ex abundanti hoc fecit, vt baptizare, nõ habens de baptiſmate mandatum. cum ipſemet dicat non eſſe miſſum ad baptizandum ſed ad euangelizãdum. ſed non erat illi prohibitũ quin illis prædicaret, pro quibus anathema eſſe volebat.

De hoc lib. 7. cap. 2.

Habent diuinæ ſcripturæ certa nomina ad efficiẽdum comparationes bonas vel malas. vt ſi volo hominem iniquum conferre cũ aliqua re illi ſimili, voco ipſum aſpidem, baſiliſcum, & genimen viperarum. ſi virum optimum volo conferre cum re aliqua, voco ipſum columbã, ad hũc modũ inquit Chryſoſt. ſer. 5. in cap. 1. epiſtolæ ad Roma. Semper fere ſolet Paulus dum fidelibus de peccatis diſſerit, fugienda illa volens oſtendere, gentes in medium adducere. veluti ad Rom. Quemadmodum non probauerunt, vt Deũ agnoſcerent, ita tradidit eos Deus in reprobum ſenſum. &, vnuſquiſq; vas ſuum poſsideat in ſanctificatione non in paſsione deſiderij. ſicut gentes. Hæc ille. vt in euangelio. Sit tibi ſicut ethnicus & publicanus. 1. Cor. 5. Talis fornicatio qualis nec inter gentes. & ca. 12. cum gentes eſſetis ad ſimulacra ducebamini. Epheſ. 2. Vos eratis gentes in carne. & Matth. 5. Nonne ethnici hoc faciunt. *Gentes*

Lege quæ ſcripſi libr. 1. cap 7. & lib. 10. Regul. 26.

Vtitur Paulus nominibus, vt captiuitatẽ, vocat iugum excutere & libertatem dare, vt cum dicit. captiuam duxit captiuitatem, id eſt, aſſeruit in libertatem captiuos. Hoc eſt quod ait Chryſoſt. homil. 3. ad Hebræ. Mos, inquit, eſt Paulo, vt non magnam verborũ habeat rationem, ſed indifferenter, vel quæ in bono dicuntur, vel quæ in malo, pro alterutro, ponere. ad Hebræ. 1. percepit iuſtam mercedis retributionem. Supplicium mercedem nominat. & Matth. 1. trãſmigratio pro exilio. & homil. 9. in priorem ad Corint. ait. Sæpè Paulus malè ſignificantibus rebus, ſolet bonis vti nominibus, & in bene, malis. Vt exempli gratia. Captiuitatis nomen malæ ſignificationis videtur. Sed in bona ſignificatione Paulus eo vtitur. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obſequiũ Chriſti. cõtra in re mala præclaro vtitur verbo. Regnauit mors ab Adam vſque ad Moyſen. Hæc ille. & Iob 15. ca. poſtquam multa retuliſſet, dicit, qui hæc fecit non ditabitur, id eſt, extremo ſupplicio afficietur. ex hoc poſtremo loco Pauli, perperam intellecto. *2. Cor. 2.*

D &ex

&ex Chryſoſtomi expoſitione, tentarunt Græci in Concilio Baſilienſi, fidem eccleſiæ Romanæ labefactare. nempè nullũ eſſe purgatorium. Verum huius loci germanam expoſitionem apud Augu. in lib. de fide & operibus, & alias ſæpè, leges. De purgatorio lege. ca. qualis. 25. diſt. quod eſt Grego. 4. dialo. li. ca. 39. & Bedę libr. 1. in Marc. cap. 17. & lege, leuibus culpis. & dele. apparebit vel.

De hoc lib. 2. c. 2. col. 170 & li. 5. cap. 2. & infra Parag. Aliter.

Frequẽter hac figura dictionis vtitur Paulus, vt multis ſelectiſsimis & diuinis verbis vtatur, cum ſit de Chriſti diuinitate ſermo. At vero cum de Chriſto iuxta humanitatẽ loquitur, eam deijcit verbis ſanè quàm humillimis, vocans peccatum, vermem, ſerpentem, vt veritatem naturæ aſſumptæ oſtendat. Vnde Theophy. 1. Corint. 15. ait, Eſt in more Paulo, vt ſi quando funditus quicquã tollere velit, multa vtatur redundantia. Quẽadmodum demonſtraturus fidelem mulierem non coinquinari neque lædi, ſi cohabitet marito infideli. Sanctificatus eſt, inquit, maritus infidelis in vxore fideli (id eſt, vir quoad congreſſum matrimonialem attinet pro ſancto cenſetur, tamen ſi impurus, alioqui filij nõ eſſent legitimi, cum ſint vtique.) Non hoc dicens quod infidelis ſanctus reddatur, verũ dictionis iſtius excellentia oſtendens, quod nihil lædatur fidelis ipſa cõiunx. ſic priori ad Corint. ca. 15. dicitur. Cum ſubiecta fuerint ipſi omnia, tunc & ipſe filius ſubijcietur ei qui omnia poteſtati eius ſubdiderat. Hoc in loco ſubiectionis vocabulò, funditus tollit prauam ſuſpicionem, qua ſuſpicari quiſquam poterat, filium patre eſſe fortiorem, vt qui tanta tranſigere poſſet. At qui Gregor. Theologus aſſerit, quod filius omnia noſtra ſibi propria faciens, noſtram etiam ſubiectionem propriam reputet. Hæc ſunt deſumpta ex Chryſoſto. homil. 39. in priorem ad Corint. epiſtolam.

1. Cor. 7.

In Paulo nullæ ſunt allegoriæ, ſed tantũ ſenſus literalis, illis locis exceptis, in quibus deſumit aliquid ex veteri inſtrumento. hoc voluit ſignificare Auguſti. de opere monachorum cap. 2. cum ait. in more eſt Paulo apertè omnia diſſerere & magis propriè quã figuratè loqui.

Sæpè vtitur argumẽto ab impoſsibili deſumpto, hoc eſt quod inquit Theophila. 1. Corint. 13. In plerisq; locis Paulus, id quod non eſt, tanquam ſit ponit, perinde ac cum ait in epiſt. ad Gala. ſi vel angelus vel nos prę-

Galat. 1.

dicemus vobis euangelium pręterquã quod accepiſtis anathema ſit. atqui nec ipſe, nec angeli aliud euangelium annuntiaturi erãt. & alibi. Si dedero corpus meum vt ardeam charitatem autem non habeam nihil ſum. & ad Roma. 8. ſcribens. Non angeli, non principatus, non poteſtates ſeparare nos à charitate Dei poterunt. quanquam nemo id conaturus angelus erat. Et ſumpſit ex Chryſoſt. homil. 31. in priorem ad Corint.

In more eſt, inquit Theophyl. ad Roma. 11. Diuo Paulo, vt cum ardui quiddam dixerit, cum gratiarum actione ſermonem finiat & concludat. perinde ac fecit ad Roma. 11. poſtquam enim admiratione & ſtupore perculſus eſt ob bonitatem & ſapientiam, & notitiam & gubernationem Dei, glorificat deinceps ipſum dicens. Ipſi gloria in ſecula. Amen. Hac ratione nos itidem inſtituens, vt ob ingentia beneficia gratias agamus & glorificemus ipſum, & verbis & vita. Atque ita dicit Chryſoſt. ſerm. 19. in epiſto. ad Roma. & ſerm. 27. in ca. 14. eiuſdem epiſt.

Quo tempore præcipuè gratiæ ſunt Deo agendæ.

Aliquando (vt author eſt ille qui ſcripſit comment. in vniuerſas Pauli epiſtolas, titulo Hierony. quem arbitror ego fuiſſe Primaſium, in epiſto. ad Epheſ. ait,) Apoſtolus in medio cauſæ, quam agit, quoſdam ſenſus interſerit, & de latere tractat, quibus explicitis rurſus reuertitur ad cauſam. vt in priori ad Corinth. epiſto. ca. 5. cum tractat de fornicario, multa interſerit, & demum ad rem reuertitur. & 1. ad Timoth. 3. loquitur de Diaconis. Diaconi inquit, non bilingues. & ſtatim loquitur de moribus mulierum. & iterum ſermonem de Diaconis facit. Et Theophyl. 1. Corint. 11. in more eſt, inquit, Paulo, vbi poſt medium cuiuſpiam argumenti alia neceſſaria inciderint, huc etiam digredi, quemadmodũ. 1. Corint. 11. alio propoſito argumẽto, de menſa ſimul atq; in myſteriorum vel ſacramenti corporis & ſanguinis domini ſermonem & mentionem incidit, hũc locum veluti maximè neceſſarium perficit & abſoluit. Ita dicit Oecume. eodem loco. & Chryſoſt. homil. 16. 28. & 37. in priorem ad Corinth. epiſtolam. de hac re latius diſputauimus ſuprà lib. 5. cap. 1. col. 355.

Paulus, vt inquit Theophy. 1. Cor. 4. perpetuo ſolet quæ alterius ſunt, in propriam transferre perſonam, atque in ſe ipſo docere, quæ alios eſt docturus. præſertim cùm res eſt moleſta. vt, nũquid Paulus crucifixus eſt

De hoc lib. 9. Reg. 43 & libr. 10. Regul. 2.

pro

provo[illegible]?&,Quid eſt Paulus?quid eſt Apollos?quid eſt Cephas?& 1.Cor.14. Nunc fratres ſi veniam ad vos linguis loquens, quid vobis prodero? 1.Cor.7. Volo omnes homines eſſe ſicut me ipſum.&, imitatores mei eſtote ſicut ego Chriſti.Item Chryſoſt. hom. 19.&.3[illegible]in priorem ad Corint. & Hierony. in comment. Iſaiæ.cap.61.ait.Paulus perfe-

2.Timo.4. ctorum aſſumens perſonam, ait. Certamen bonum certaui,curſum conſummaui,de cæ-

Philip.3. tero repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ. & in alio loco. Quotquot ergo perfecti ſumus, hoc ſapiamus.& ex perſona incipientiũ ait. Cũ eſſem paruulus ſicut paruulus loquebar, ſicut paruulus ſapiebã, ſicut paruulus cogitabam.& iterum. Ex parte videmus,& ex parte cognoſcimus,donec veniat quod perfectũ eſt.Lege Orige. in prologo epiſt. ad Roma.

De hoc lib. 6.cap.4.in fine. Epiſtolã quam ſcripſit Paulus ad Corin. vt inquit Hierony. Iſaiæ 63. cum ad vnius [illegible] [illegible]tatis, pro varietate habentium [illegible] [illegible] torum vel peccatorum, nunc laudat [illegible], nunc corripit, nunc docet, nunc reprehedit, prouocat ad cotinentiam, nuptias recuſat,trahit ab idololatria,inſtruit reſurrectionem, diganiæ porrigit manum, ne locum tribuat fornicationi.

Mos,inquit Chryſoſt. 1. Corinth.10. ho. 2.ſemper Paulo eſt, quandocunque multa peccata reprehendit,etiam ordine ea diſponere & per ſingula ad ea que propoſita ſunt deuenire,& in aliorum reprehenſione etiam propriũ facere mentionem, Veluti in priori ad Corinth.epiſtola, cum multis verbis de fornicatione tractaſſet, [illegible] [illegible] rum fornicationis meminit. Quod & Deus in veteri faciebat teſtamento, cum in linguis Iudæorum erratis vitulum commemorabat, & peccatum illud in medium reﬀerebat. & homi.42.priori ad Corinth.lucidius hoc explanans ait.In hoc cap. [illegible] nõ agit de moribus in vniuerſum, ſed [illegible] tantum eleemoſyna.Et quidem [illegible] [illegible] bi hoc fecit [illegible] nouimus, verum in alijs epiſtolis, ita fere ſolet,vt de eleemoſyna & [illegible] & [illegible] tudine & [illegible]tudine reliquiſq; ſimul omnibus virtutibus agat.

Mos eſt,inquit Chryſoſt. [illegible] 24.in priorem ad Corinth.Paulo, pluribus rationibus quę vult aſtruere,con[illegible]mare, & fortiora poſterius ponere argumenta. Vt 1.Corint.1[illegible]. Deterrens homines a[illegible] idololatria multis vti [illegible] rationibus. Demum his verbis ſermonẽ finiuit. Nunquid fortiores illo ſumus?

Epiſtolæ Pauli, inquit Hierony. in proœ. lib. 6. in Iſa[illegible]m. ex vet[illegible] ſumptæ ſunt inſtrument[illegible], ideo ex illo vera intelligẽtia eius depromenda eſt. V[illegible]de ad [illegible].cum ait,medium parietem maceriæ diſſoluens ex capi. 38.Gene.dep[illegible].

Conſuetudinem apoſtolicæ locutionis [illegible] quit Origen.libr.7. comment. epiſt. ad Roma.cap.8)eſſe nouimus, cum dicit. Non [illegible] lum,& nihil ſubiũgit cui aptari debeat, ſuperioribus igitur dictis eſt referend[illegible] ad Rom. 8,Non ſolum autem illa,ſed & nos primitias ſpiritus habentes. & iterum. Non ſolum autem,ſcilicet , gloriamur ſpe ſ[illegible] [illegible] immortalitatis. Sed & gloriamur in tribulationibus, ſcientes [illegible] tribulatio pa[illegible] [illegible] operatur.

Roma.5.

[illegible] ſt,inquit O[illegible] [illegible].Capit.7.[illegible] quens apud Paulum [illegible] aneus co[illegible] [illegible] tionũ vſus, que na[illegible] & d[illegible] De[illegible] poſt ea [illegible] ad- uerbio ſuper[illegible],vt [illegible] [illegible] tens eſt ſuper o[illegible] na [illegible] eſt ex[illegible] ſe, [illegible] re & abun[illegible] âter quàm petimus aut [illegible].

De Pauli v[illegible] [illegible] ac[illegible] [illegible] repe- *Lib 5.c.7.* ti[illegible] [illegible]bus ali[illegible] a note dict[illegible] [illegible] ſi vis [illegible] O[illegible] ad Rom. [illegible]. & [illegible].C[illegible].S.

A[illegible] [illegible] [illegible] vſolt. *De hoc ſe-* homil.39. in [illegible] ad Corint. quoties [illegible] *ra Paru-* diuinitate ſola [illegible] facit, a[illegible] in *gia.Frequẽ-* diſpenſatio[illegible], id eſt, incarn[illegible] incidit *ter.* ſermonem.Nam quoties carne [illegible] apprehendit intrepide de ea humilia [illegible] quęq; dicit,nihil ſolicitus, an illa omnia capere [illegible] de [illegible] dicuntur,poſsit. Vnde ad Philip. [illegible] diuini [illegible] te ſola loquens [illegible].Qui cum in forma dei eſſet non rapinam arbitratus eſt, quod eſſet æqualis Deo. & ſtatim cum inſe[illegible] ſermonem de incarnatione depreſsi[illegible] ſermonem inquiens. ſed ſemetipſum exinaniuit , formam ſerui a[illegible], &c. & 1. Corinth. 15. Cum ſubiecta [illegible] omnia, [illegible] & ipſe filius ſubiectus [illegible] ei, qui [illegible] [illegible].

Hic mos eſt Paulo,teſte Chryſoſt. homilia.3. & 6 in poſteri[illegible] ad Corint. [illegible], ſi quando coactus neceſsitate vt p[illegible] p[illegible]o.ad Corint.ſol[illegible] [illegible] *2 Cor.11.* ſe magnifice[illegible] [illegible] pro[illegible] *& 12.* monis faſtidium ſtud[illegible] [illegible] do.& ſi nihil ſum. De [illegible] Theophy.Luc.18.& 2. [illegible] P[illegible].

Nullus Pauli ſermo eſt, [illegible] Hier. in proœ.epiſtolæ ad Gala. [illegible] quo [illegible]

D [illegible] ret

ret docere, antiquæ legis onera depoſita, & omnia illa quæ in typis & imaginibus præceſſerunt, id eſt otium ſabbati, circuncifionis iniuriam, Kalendarium & trium per annum ſolennitatum recurſus, ſcrupuloſitatē ciborum, & per ſingulos dies lauacra iterum ſordi danda, gratia euāgelij ſubrepente ceſſaſſe, quam non ſanguis victimarū, ſed fidem animæ credentis impleret.

Paulus inquit Orige. in procæ. epiſtolę ad Roma. ſæpe tractat de Iſrael ſecundum carnem, & de Iſrael qui non eſt ſecundum carnem, de circuncifione carnis & cordis, de lege ſpiritus & lege literę, de lege carnis & lege membrorum, de lege mentis & lege peccati, de interiore & exteriore homine.

Multa ſunt verba, inquit Hiero. q. 10. ad Alga. quibus Paulus iuxta morem vrbis & prouinciæ ſuæ familiarius vtitur. vt 1. Cor. 4. Mihi pro minimo eſt vt à vobis iudicer, id eſt, acculer, aut ab humano die. Diem poſuit pro iudicio ex Cilicum lingua. nam dies dici reus conſueuit.

Dies in Paulo quid.

Idioma apoſtolicū eſt, teſte Hiero. in epiſto. ad Phile. vt [illegible] per viſcera vocet, volens plenam [illegible] charitatem, at in ternum cordis affectum, & plenam ex animo voluntatem. vt, Viſcera ſanctorum requieuerūt per te frater, id eſt, ſuppeditaſti alimenta ventribus ſanctorū preſſorum fame.

Paulus, vt inquit Hiero. q. 1. ad Hedibiā. Solet quicquid alius obijcere poteſt per ἀνθυποφορὰν, antequā obijciatur edifferere. vt, Nunquid deus repulit populū ſuum. Abſit. & Nunquid incredulitas illorum, fidem Dei euacuabit. Abſit. & 2. Corin. 2. Deo gratia, qui ſemper nos triumphat, id eſt, triumphare facit, in Chriſto Ieſu, & odorem notitiæ ſuæ per nos manifeſtat in omni loco. Sed poterat aliquis dicere. Quomodo ergo non omnes credunt? priuſquam interrogaretur ſoluit. Quia bonus odor ſumus Deo, in his qui ſalui fiunt, & in his qui pereunt, alijs quidem odor mortis in mortem, alijs odor vitæ in vitā. & eſt ſenſus. Nominis Chriſti in omni loco bonus odor ſumus Deo, & prædicationis noſtræ longe lateq; ſpirat [illegible]tia. Sed qa homines ſuo arbitrio dere[illegible] ſunt, neque enim [illegible]onum neceſſitate faciunt, ſed voluntate. vt credentes coronam accipiant, increduli [illegible] incipiant. Ideo odor noſter [illegible] per ſe bonus eſt, virtute eorum & vi[illegible] ſuſcipiunt, in vi-

tam tranſit aut mortem. vt qui crediderint ſalui fiant, qui vero nō crediderint pereant. Vnde dominus poſitus eſt in ruinam & reſurrectiōem multorum, ſoliſque radios tam immunda loca excipiant, quam munda. ſic in illorbus quomodo in ſtercore luceāt, nec tamen ſolis radij polluuntur. Sic & Chriſti bonus odor qui nūquam mutari poteſt, nec naturam ſuam amittere, credētibus vita eſt, incredulis mors. Chryſo. quoq; homil. 9. ad populum Antiochenum, optimo vtitur exēplo. Cum dixiſſet, inquit, Paulus. Reuelabitur ira Dei de cælo ſuper omnem impietatem, & iniuſtitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniuſtitia detinent. & vidiſſet obiectionem ſibi occurrentē, & multos contradicturos. Vnde gentiles Dei veritatem cognouiſſent. intulit dicens. Quia quod notū eſt Dei manifeſtum eſt in illis. Quomodo manifeſtum eſt illis. Quis oſtendit? Deus, inquit, illis manifeſtauit. Quo pacto, per quem prophetam? quia ſcripturę nōdum erant. In uiſibilia, inquit, Dei, per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur. *Roma. 1.*

Paulus ambiguitates ſolvit multas, nec tamen ſoluit, vt auditorem [illegible] & ſuadet hæc ab homine comprehendi non poſſe. vt ad Roma. 9. Quid ad hæc [illegible] ſcilicet Deus. voluntati enim eius quis reſiſtit? ô homo tu quis es qui reſpondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit, quid me feciſti ſic.

Apud Paulum, inquit Hierony. verſus finem cap. 3. epiſto. ad Galat. pro Græco gentilem accipere debemus, quia Ἕλλην & Græcum & ethnicum ſeu Gentilem ſignificat. Hæc ille. eundem Gentilem, vocat præputium, ſicut Iudæum circuncifio. Nam per ſigna res denominantur, vt præputium pro gentili, & circuncifio pro Iudæo. ad Rom. 2. ſi præputium iuſtitias Dei cuſtodiat, nonne præputium in circuncifionem reputabitur. ad Galat. 2. cum vidiſſent quod creditum eſt mihi euangelium præputij, ſicut Petro circuncifionis. ad Roma. 15. Dico Chriſtū fuiſſe miniſtrum circunciſionis, id eſt, apoſtolū circunciſorum Iudæorum. *Græcus.* *Iudæus.* *Præputiū.* *Circūciſio.*

In epiſtola ad Corinthios, inquit Chryſoſto. hominum prius rem [illegible] verſibus Paulus Chri[illegible] mentionem ſæpe facit vt ex exordio prioris notum eſt. *Vide quæ ſcrip. [illegible] capi 2. col. 316.*

Hanc vocem Amen, inquit Chryſoſt. homil. 1. in epiſto. ad Galat. nuſquam [illegible] repetitaus *Amen.*

perimus in epiſtolarum initio poſitam, niſi in epiſtola ad Galatas, ſed in ſubſequentibus ſæpè ſolet addi.

Solet, inquit, Theophy. 2. Corin. 4. perpetuo Paulus obſcure dicta declarare lucidioraque reddere. vt, & vita Ieſu manifeſtetur in corpore noſtro. & ſubdit. & vita Ieſu manifeſtetur in carne noſtra mortali. de his iam diximus, in capit. de ordine narrationis ſcripturæ. lib. 5. harum Hypotypoſeon.

Obſeruanda eſt conſuetudo apoſtoli, inquit Orige. libr. 5. comment. epiſt. ad Roma. quod non ſemper cum aliquid ex ſcripturis aſſumit, integrum textum verborum, vt in ſuo loco poſitus eſt, aſſumit. Sed ea tantum quæ præſentis cauſæ requirit aſſertio. De hoc in cap. de citationibus diſſerui.

¶Sæpènumero, inquit Chryſoſtom. homil. 17. in priorem ad Corinth. ſolet Paulus præter opinionem ſermonem, in contrarium vertere. vt 1. Corinth. 6. omnia mihi licent, ſed non omnia expediũt. omnia mihi licent, ſed ego ſub nullius redigar poteſtate. acſi diceret. & ſi in poteſtate noſtra ſit, non ſolum id nihil affert vtilitatis, ſed nec poteſtatis quidem eſt, verum ſeruitutis.

Hoc eſt ſemper ſapientiæ Pauli, inquit Chryſoſt. homi. 8. in epiſt. ad Hebræ. aſpera blandis intermiſcere, vt ad Gal. 5. currebatis bene quis vos impediuit. Et, ſine cauſa tanta paſsi eſtis, ſi tamen ſine cauſa. & iterum, certus ſum de vobis in domino. & ad Hebræ. 5. perſuaſus ſum de vobis meliora, & cum ſalute coniuncta. de hoc lib. 5. capi. 1. diſſerui.

Lege Oecume. ad Roma. 10. & de faſcino. lib. 6. cap. 1. ſcripſimus.

An paul. duxit vxorem nec ne. Antequã à Paulo digrediamur volo diſquirere, Vtrum ipſe inter coniugatos, an inter cælibes connumerandus ſit. Nam variæ ſunt ſanctorum hac in re ſententiæ. Origenes quidem dubius eſt, nec aſtruere nec negare audet. Illius hæc ſunt verba libro. 1. cõmenta. epiſt. ad Roma. Liber eſt qui ſine vxore per puritatem continentiæ venit ad Chriſtum, qui tamẽ ſeruus Chriſti efficitur, dum ex integro virtutibus ſeruit. Paulus ergo (ſicut quidam tradunt) cum vxore vocatus eſt,

Philipp. 4 de qua dicit ad Philippenſes ſcribens. Rogo te etiam germane compar adiuua illas quæ mecum laborauerunt in Euangelio cũ Clemente. Si verò (vt alijs videtur) ſine vxore, nihilominus qualibet vocatus eſt, ſeruus eſt Chriſti. Alij aſſeuerant vxorem duxiſſe, inter quos eſt Ignatius primus Antiochenę eccleſiæ poſt Petrum pontifex, qui in epiſt. ad Philadelphienſes. ait. αἱ παρθένοι, μόνον τὸν χριστὸν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχετε καὶ τὸν αὐτοῦ πατέρα ἐν ταῖς εὐχαῖς, φωτιζόμεναι ὑπὸ τοῦ πνεύματος. ὀναίμην ὑμῶν τῆς ἁγιωσύνης, ὡς Ἠλία, ὡς Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, ὡς Μελχισεδὲκ, ὡς Ἐλισσαίου, ὡς Ἱερεμίου, ὡς τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, ὡς τοῦ ἠγαπημένου Μαθητοῦ, ὡς Τιμοθέου, ὡς Τίτου, ὡς Εὐοδίου, ὡς Κλήμεντος, τῶν ἐν ἁγνείᾳ ἐξελθόντων τὸν βίον. οὐ ψέγων τοὺς μακαρίους τοὺς λοιποὺς, ὅτι γάμοις προσωμίλησαν τούτων ἐμνήσθην ἄρτι. εὔχομαι γὰρ ἄξιος θεοῦ εὑρεθεὶς, πρὸς τοῖς ἴχνεσιν αὐτῶν εὑρεθῆναι ἐν τῇ βασιλείᾳ, ὡς Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ, ὡς Ἰωσὴφ, καὶ Ἠσαΐου καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν. ὡς Πέτρου καὶ Παύλου καὶ τῶν ἄλλων Ἀποστόλων τῶν γάμοις προσομιλησάντων. Hoc eſt. virgines ſolum Chriſtum præ oculis habete, & eius patrem in orationibus, ab ſpiritu illuminatæ. Vtinam capiam vtilitatem ſanctitatis veſtræ, ſicut Eliæ, ſicut Ieſu Naue, ſicut Melchiſedec, Heliſei, Ieremię, Iohannis Baptiſtæ & dilecti illius diſcipuli, Sicut Timothei, Titi, Euodij, Clementis, qui in caſtitate de vita exierunt. Non vituperans cæteros beatos, quod nuptijs dederunt operam, horum nũc inemini. opto enim dignus Deo inuentus, ad veſtigia eorum in regno inueniri, ſicut Abraham, Iſaac & Iacob, ſicut Ioſeph, & Iſaiæ. & aliorum prophetarum. Sicut Petri & Pauli & aliorum apoſtolorum qui nuptijs operam dederunt. & Clemens is; *Roma.* non vt putat Eraſmus primus qui pontificatum adijt iuxta aliquos poſt Petrum, ſed Alexandrinus qui in Stromate. 3. ait. Petrus & Philippus filios procrearunt. Philippus autem filias quoque ſuas viris tradidit. Et Pau- *Philip. 4.* lus non veretur in quadam epiſtola, ſuam appellare coniugem, quam non circũferebat, eo quod nõ magno ei eſſet opus miniſterio. Dicit itaq; in quadã epiſtola. Non habemus *1. Cor. 9.* poteſtatem ſororem mulierem circunducendi ſicut cæteri apoſtoli? Sed hi non vt vxores, ſed vt ſorores circunducebant mulieres, quæ vna miniſtraturæ eſſent apud mulieres quæ domos cuſtodiebant. & citatur hæc verba ab Euſebio. lib. 3. hiſto. cap. 30. ita etiam dicitur. D. 31. in decretis. ca. omnino. Porro teſtimonia ſcripturarum quibus nituntur, facile dilui poſſunt. Primum quod ſumptum eſt ex. 1. ad Cor. epiſ. ca. 9. (Nonne habemus poteſtatem ſororem mulierem circunducendi) ſic ſoluit Theophy. ibidem. Diuites fœminæ comitabantur apoſtolos, vt ſuppe-

ditarent eis neceſſaria, omnem illis ſecuritatem, horum cauſa parantes, vt ſoli euangelij prædicationi vacarent. & Hierony. in commenta. Matth. cap. 27. ait. Conſuetudinis Iudaicę fuit, nec ducebatur in culpam more gentis antiquo, vt mulieres de ſubſtantia ſua victum atque veſtitum præceptoribus miniſtrarent. Hoc quia ſcandalum facere poterat in nationibus, Paulus abieciſſe ſe memorat. Dicit enim ipſe. Nunquid non habemus poteſtatem ſorores mulieres circunducendi, ſicut & cæteri apoſtoli faciunt? Miniſtrabãt autem domino de ſubſtantia ſua, vt meteret earum carnalia, cuius illæ metebant ſpiritualia. Non quod indigeret cibis dominus creaturarum, ſed vt typum oſtenderet magiſtrorum, quod victu atque veſtitu ex diſcipulis deberent eſſe contenti. Huic ſententiæ ſuffragatur. D. Theodore. in Paulum. Et Augusti. in libr. de operibus monachorum capi. 4. ait, Quo probato oſtendit Paulus ſibi licere quod cæteris apoſtolis, id eſt vt non operentur manibus ſuis, ſed ex euangelio viuat, ſicut dominus conſtituit eis, ad hoc enim & fideles mulieres habentes terrenam ſubſtantiam ibant cum eis, & miniſtrabãt eis de ſubſtantia ſua, vt nullius indigerent horum quę ad neceſſaria vitæ huius pertinẽt. Quod Paulus licere quidem ſibi demonſtrat, ſed ea poteſtate, ſe vti noluiſſe, poſtea commemorat. Hoc quidam non intelligentes, non ſororem mulierem, ſed vxorem interpretati ſunt. Fefellit eos verbi Græci ambiguitas quod & vxor & mulier eodem verbo γυνὴ Græce dicitur. quanquam hoc ita poſuerit apoſtolus vt falli non debuerint, quia nec mulierẽ tantummodo ait, ſed ſororem mulierem, neque ducendi ſed circũducendi. Verũtamen alios interpretes nõ fefellit hęc ambiguitas, & mulierem non vxorem interpretati ſunt. Vtuntur ſecundo teſtimonio ex epiſt. ad Philipp. cap. 4. καὶ ἐρωτῶ καὶ σε σύζυγε γνήσιε, συλλαμβάνου αὐταῖς αἵτινες ἐν τῷ εὐαγγελίῳ συνήθλησάν μοι μετὰ καὶ κλήμεντος, καὶ τῶν λοιπῶν συνεργῶν μου. Hoc eſt. Deprecor & te germane compar adiuua illas quæ mecum laborauerunt in Euangelio cum Clemente & cęteris cooperatoribus meis. cum dicit germane pro germana accipiunt. pro. & tu ſyncera coniux adiuua illas. vt ſint verba Pauli ad vxorem ſuam. at dices nomen γνήσιε, ideſt germane eſt nomẽ maſculinũ? Ad hoc reſpõdent quod nomina maſculina in ος, ponũtur pro fœmininis. vt inquit interpres Sophoclis in Electra. ὅσα εἰς ος ἀρσενικά. ἀντὶ θηλυκῶν λέγεται ἐπὶ κλινομένων, ἀττικά ἐστι. χρυσέος ὁ ἀντὶ τοῦ χρυσῆ, καὶ κλυτὸς ἀντὶ τοῦ κλυτή. καὶ θυραῖος ἀντὶ τοῦ θυραία, καὶ βίαιος ἀντὶ τοῦ βιαία. ¶ Alij affirmant aut coniugij fuiſſe expertem, aut virginem. & hæc poſitio vt cõmunior, ita ſacris literis conſormior eſt. & germanum comparẽ ſignificat Epaphroditum. i. & tu ingenue collega, ſcilicet, Epaphrodite, adiuua eas. alij dicunt Germanę eſſe mulieris nomen. Nos tamen de hac re ſanctorum ſententias afferamus. Chryſoſto. homil. 13. ad Philipp. ait. Non obſecrat vxorem ſuam, cum inquit Germane compar, vt malè aliqui arbitrantur. Verum honorat mulierem (quia ſic vocatur illa) aut virum vnum ex his mulieribus, vt ad Roma. 16. commendo vobis Phœben ſororem mi niſtram eccleſiæ quæ eſt Cenchris. & Theophy. ad Philip. 4. ait, Commendat Euodiam & Synthychen viro cuipiam admirãdo, qui aut frater fuit alterius ipſarum, aut maritus, aut forſitan cuſtos carceris, quaſi dicat. Iam frater es germanus, ſi in opere domini idem iugum trahas adiuuans illas. Nonnulli in errorem inducti aiunt Paulum hic propriam coniugem adhortari. Sed hoc eſſe haud quaquam poteſt. vt enim alia prætermittam, ſi ſuam vxorem intelligere voluiſſet dixiſſet in genere fœminino, γνησία σύζυγι ideſt, Germana cõiunx. Theodo. eodem loco ait. Germane eſt mulier conſocia laborum Pauli. Aliqui ſtulte eſſe vxorem Pauli putant, non attendentes in epiſto. ad Corinth. 1. capit. 7. ſe in numerum cælibum Paulum retuliſſe. & Oecume. Fatua, inquit, eſt cogitatio arbitrare eſſe vxorem Pauli. nam non reliquiſſet eã Philippis ſed in Tarſo vbi natus, aut in Ieruſalem, vbi nutritus. & Hiero. ad Euſtochium de Virginitate ait, Non ſunt audiendi, qui dicunt Paulũ vxorẽ habuiſſe. Nam cũ de virginitate & caſtitate loquitur ſe in exemplum adducit. bonũ eſt, inquit, homini mulierẽ nõ tangere, ſed propter fornicationẽ vnuſquiſque vxorẽ habeat, &c. hoc ſecundũ indulgẽtiã dico, nõ ſecundũ imperiũ. volo oẽs homines eſſe ſicut meipſum. Sed vnuſquiſq; propriũ donũ habet ex Deo. & poſt parũ. Dico aũt nõ nuptis & viduis, bonũ eſt illis ſi ſic permaneant vt ego. &. de Virginibus præceptũ dñi nõ habeo, conſiliũ autẽ do, tanquã miſericordiam conſequutus vt ſim fidelis. & Epiphanius libro 2. contra hęreſes, in hæreſi Valeſiorum,

Conſuetudo apud Iudęos.

1. Cor. 7.

leſiorum, hæc quę ſcripſit Hierony. totidem verbis dicit. & Aug. ita ſenſit, vt ex loco ſuprà à nobis citato conſtitit. & iterum Hiero. ad Calentiam de monogomia.

¶De pręceptis & cōſilijs euangelicis.

CAP. II.

DVplex eſt genus pręceptorum in ſcripturis, affirmatiuum & negatiuum. Negatiuum quidem perpetuò nos cogit & adſtringit ad ſui obſeruationē, nec vnquam temere abſq; ſcelere prætermitti poteſt, vt, Nō furaberis, non mœchaberis. Affirmatiuum verò nos cogit vt ipſum obſeruemus certo loco ac tempore quod ſi tunc omiſſum fuerit, culpa non vacat homo ille. vt, oportet honorare parentes, non ſemper, ſed cum ſunt in neceſsitate conſtituti. & oportet confiteri peccata ſacerdoti, non ſemper, ſed in tempore ab eccleſia cōſtituto & pręfinito, In cap. illo, Omnes vtriuſque ſexus. de pœnitē. & remiſſ. Hęc quę à nobis vtcunq; dicta ſunt, ſanè quàm eleganter protulit Hierony. in epiſt. ad Calentiam, de ratione piè viuendi. Duo, inquit, ſunt genera mandatorum, in quibus clauditur tota iuſtitia. Prohibendi vnum eſt, Iubendi alterum. vt enim mala prohibentur, ita præcipiuntur bona. Ibi ocium operatur, hic ſtudium. ibi coërcetur animus, hic incitatur. Hic feciſſe, illic non feciſſe culpabile eſt. Vnde propheta dicit. Quis eſt homo qui vult vitam, & cupit videre dies bonos, prohibe linguam tuā à malo, & labia tua ne loquantur dolum, declina à malo & fac bonum. & Apoſtolus. odientes malum, & adhęrentes bono. Hoc ita, que duplex diuerſumq; præceptum, prohibendi ſcilicet & imperandi, æquo iure omnibus mandatum eſt. Non virgo, nō vidua, nō nupta, ab hoc imperio libera eſt. In quouis propoſito, in quouis gradu, æquale peccatū eſt, vel prohibita admittere, vel iuſſa nō facere. Quod inquit Hiero. in quouis gradu æquale peccatum eſſe, non vult ſequi Stoicorum errorem, affirmantium peccata omnia, ac ipſorū ſupplicia eſſe ęqualia. Nam iuxta Horatium.

Stoici.
Cicer. in. 3. Paradoxo.

Nec vincet ratio hoc, tantūdem vt peccet, idemq́;
Qui teneros caules alieni fregerit horti,
Et qui nocturnus ſacra diuûm legerit.

Sed vult dicere quod æquè ac pariter ambo efficiuntur peccatores, ſcelus illud perpetrando. nec negat circunſtantias peccatorum minuere aut aggrauare peccatum. Qua de re S. Thom. 1. 2. Quæſtio. 73. diſputat. & Grati. D. 40. Homo chriſtianus. & in ca. Conſideret. de Pœnitentijs. D. 5. quod eſt Hugo non Auguſt.

Aliquando dantur præcepta nuda, aliquādo præcepto additur & explicatio, ne temere datum eſſe videatur. Quando id fiat, Chryſoſt. homil. 12. ad populum Antiochenum nos docere poterit, qui ait. Cum aliquid præcipitur in lege aut prohibetur, quod ex lege naturali nobis notum eſt, bonum eſſe aut malum, cauſa præcepti non ſubnectitur. V. gratia, non opus habemus dicere quod malum eſt fornicatio, aut bonum continentia, ſed ab initio hoc ſcimus. Vnde ait legiſlator. Non occides. non intulit, malum enim cædes, ſed ſimpliciter non occides, inquit, prohibuit enim peccatum duntaxat, non docuit. Quare igitur qui dixit, Non occides, nō addidit, quod malum eſt cædes, quoniam præueniens conſcientia nos hoc docuit, & tanquā ſcientibus & intelligentibus ita loquitur. Cum igitur de alio loquitur mandato, non nobis noto facto per conſcientiam, non tantum prohibet, ſed & cauſam apponit. De ſabbato itaq; legem feres dicit. Septima die nō facies opus. Subiungit quoq; cauſam ceſſationis. Quoniā in die ſeptima requieuit Deus ab omnibus operibus ſuis quæ cœperat facere. & rurſum. Memento quod ſeruieris in Aegypto, & eruerit te Dominus Deus tuus inde, idcirco præcipio tibi vt facias hanc rem. Quando meſſueris ſegetem in agro tuo & oblitus manipulum reliqueris, non reuerteris vt tollas illum. Et in eodē capite dat cauſam quare vxor dimittatur à viro, & detur ei libellus repudij. Quare igitur in ſabbato quidē cauſam adiecit, in cæde vero nihil tale fecit? Quoniam quidem hoc mādatū non de principalibus erat, nec per conſciētiam nobis exquiſitū, ſed particulare quoddam & temporaneum, propterea poſt hæc, in noua lege ſoluta ſunt. Similiter de primogenitis quare offeratur, datur cauſa Exo di. 13. Lege S. Tho. 1. 2. q. 100. Art. 7. ad. 2.

Exod. 20.
Deuter. 24

In præceptis diuinis aut additur explicatio, vt dictum eſt, aut additur promiſsio, rei tēporariæ, aut cæleſtis, vt agite pœnitentiā

appropinquabit enim regnum cœlorum. & ad Epheſ.6. Honora patrem tuum quod eſt mandatum primum in promiſsione, vt bene ſit tibi & ſis longæuus ſuper terram. de hoc ſecundo genere in tertio cap. huius voluminis diſſeremus. At in aliquibus præceptis, vt ait Hierony. ad Epheſ.6. non additur promiſſio, ſed Dei laus, vt in Decalogo. Non facies tibi ſculptile, ego enim ſum Deus zelotes viſitans iniurias patrum in filios. &c. & Deniq; ait, & faciens miſericordias in mille. Porro annotare oportet ex Theoph. ad Ephe.6. quod præcepta negatiua, vt, Non mœchaberis, nō occides, & ſimilia non habent mercedem adiūctam, neq; promiſsionem. ſunt quippe potius à malis diſceſſus, quam bonorum operationes. Sed nemo dat mercedē ei qui ſe à malo abſtinet. At mādatum affirmatiuū quod habet boni operationem, promiſsionem habet. Vt, Filij obedite parentibus, vt ſitis longæui ſuper terram, quem Dominus daturus eſt. Aliam affert rationem S. Tho. loco modo citato.

Theophilactus intelligendus eſt quādo quis abſtinet à peccato ſine actu poſitiuo per quē peccato reſiſtit.

Aduerte ex Theophy. ad Ephe. 6. quod primo dantur in ſcripturis præcepta negatiua, poſtea affirmatiua, quia primo à prauis operibus abducimur, poſtea ad bonorum trahimur operationes. De hac tamen re late diſſeruimus li.5. in ca. de ordine narrationis ſcripturæ.

Ca 5. huius libri.

23.q.1.ca. Paratus.

Sunt quædam præcepta patientiæ, quæ nos ſubire, libenti animo, iniurias illatas, iubent quæ tamen ſecundum animi præparationē ſolū intelligenda ſunt nos adſtringere ad illorum obſeruationem. vt ſi te percuſſerit in vna maxilla, præbe ei aliam. Verū quia de hac re poſtea fuſius diſputaturus ſum nūc paucis rem abſoluā. Auguſt. epiſto.4. & habetur. 23. Quęſt.1.c. Paratus. Paratus, inquit, debet eſſe homo iuſtus patienter eorum malitiam ſuſtinere, quos fieri bonos quærit, vt potius numerus creſcat bonorum, nō vt pari malitia ſe quis numero addat malorum. Deniq; iſta præcepta patientiæ, magis ſunt ad præparationem cordis, quam ad opus quod in aperto fit, vt teneatur in ſecreto animi patientia, cum beneuolentia. In manifeſto autem id fiat quod eis videtur prodeſſe quibus bene velle debemus. Hinc quoque ipſe Dominus Ieſus exemplum ſingulare patientiæ cum percuteretur in faciem, reſpondit, ſi male locutus ſum exprobra de malo, ſi bene cur me cædis. Nequaquam igitur præceptum ſuum (ſi verba intueamur) impleuit. Neque enim præbuit percutienti alterā partem, ſed potius prohibuit ne faceret, & iniuriam augeret. tamen paratus aduenerat non ſolum percutienti in faciem, verum etiā pro his à quibus hoc patiebatur, crucifixus occidi, pro quibus ait in cruce pendens. Pater ignoſce illis quia neſciunt quid faciunt. Neque Paulus præceptū Domini videtur impleuiſſe, vbi etiam percuſſus in faciem dixit principi ſacerdotū. Percutiat te Deus, paries dealbate, ſedes me iudicare ſecūdum legem, & contra legē iubes me percuti? Sunt ergo iſta præcepta patientia ſemper in cordis præparatione retinenda, ipſa quoque beneuolētia ne reddatur malum pro malo, ſemper in voluntate complenda. *Act.23.*

Not.

Summe aduerte, niſi vis in ſcripturis hallucinari, quod annotauit Auguſt. lib. 8. de trini. cap. 7. Quod cum duo præcepta ſint, ex quibus tota lex pendet & prophetæ, Dilectio Dei & proximi, plerūque ſcriptura pro vtroque vnum ponit, ſiue tantum Dei vt eſt illud. Scimus quod diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. & iterum. Quiſquis diligit deum, hic cognitus eſt ab illo. & illud. Quoniam charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. & alia multa. quia & qui diligit Deum, conſequens eſt vt faciat quæ præcipit Deus, & in tantum diligit in quantum facit, conſequens ergo eſt vt & proximum diligat, quia hoc præcipit Deus. ſiue tantum dilectio proximi ſcriptura commemoret. Sicut eſt illud. Inuicē onera veſtra portate & ſic adimplebitis legem Chriſti. & illud. omnis lex in vno ſermone impletur, in eo quod ſcriptum eſt. Diliges proximum tuum tanquā teipſum. Et in euangelio. omnia quęcunque vultis vt faciant vobis homines bona, ita & vos facite illis, hæc enim eſt lex & prophetæ, & pleraque alia reperimus in literis ſanctis, in quibus ſola dilectio proximi ad perfectionem præcipi videtur, & taceri de dilectione Dei, cum ex vtroque lex pendeat & prophetæ. Hactenus ille. Forte ob hanc cauſam cum Matth. 19. numerentur præcepta decalogi nil dicitur de præceptis ad Deum ſpectantibus. & in epiſto. ad Epheſ. dicitur. Ambulate in dilectione. nec exprimit, an loquatur de dilectione Dei, an proximi. crederem tamen de dilectione proximi Paulum fore intelligendum. quia Deus, noſtros profe-

Roma.8.
1.Cor.8.
Roma. 5.
Gal.5.et.6
Matth 7.
Epheſ.5.

perfectus quærit. Deinde aduerte quod cũ ſit nobis præceptum immutum de dilectione Dei & proximi, de dilectione noſtra nullum vnquam præceptum legimus datum. Quia iuxta Auguſti. libro. 1. de doctrina Chriſtia. capit. 35. vt ſe quiſque diligat præcepto non eſt opus. Huius regulæ rationem affert Cyrillus lib. 9. ſuper Ioan. capit. 5. cum ait. Sæpenumero Chriſtus, aut potius tota diuina ſcriptura, ea quæ de re vna dicit generaliter intelligit. (*Petrum pedes nolens laure velle, qd ſignificet.*) Vt, ſi non lauero te non habebis partem mecum, id eſt, niſi hanc mirabilem humanitatis diſciplinam ſuſceperis, nihil mihi tecum commune erit. Aut niſi quis peccati ſordes per gratiã meã lauerit, regni cælorum non erit particeps. de hoc lib. 9. Regul. 14.

(*σύλληψις.*) Quando præceptum aliquod datur, aut aliquid prohibetur in genere maſculino, maſculum & fœminam comprehẽdit, vt Ioan. 3. (*Libro. 10. Regul. 17.*) Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, &c. &, Beatus vir qui timet dominum & in mandatis eius volet nimis. & Pſal. 1. Beatus vir qui non abijt in conſilium impiorum. Nũquid mulier ab hac beatitudine excluditur. minime. nam vna eſt virtus vtriuſque. Porro quando aliquod præceptum datur maribus ſolummodo, ſtatim id explicatur, vt Geneſ. 17. datur præceptum circumciſionis maſculis non fœminis. & quod ter appareant ante Dominum in templo. Exod. 23. Ter in anno apparebit omne maſculinum coram domino Deo, ſcilicet in Ieruſalem.

Eſt domino conſuetum, inquit Baſilius in homil. quomodo inſtruendi ſint qui veniũt ad baptiſmum, vt deinde præcepta. per alia alibi dicta clare tradat, vt, theſaurizate vobis theſauros in cœlo. quod ſimpliciter dictũ, alibi declarat, dicens. Vendite quæ poſsidetis & date eleemoſynam & facite vobis ſacculos qui non veteraſcunt, theſaurum nõ deficientem in cœlis.

(*Præcepta non impoſsibilia facta.*) Porrò quærendum videtur an tam præcepta quam conſilia ſint impoſsibilia. nam dicit dominus qui poteſt capere capiat. Cui quæſtioni reſpondet Baſilius in homil. Attende tibi ipſi. ἀσεβές, inquit, τὸ λέγειν ἀδύνατα εἶναι τὰ τοῦ πνεύματος παραγγέλματα. Hoc eſt, impium eſt aſſeuerare ſpiritus ſancti impoſsibilia eſſe obſeruatu. & Hierony. Matth. 5. in poſtremis verbis. Multi, inquit, præcepta Dei imbecillitate ſua, nõ ſanctorum viribus æſtimantes, putãt eſſe impoſsibilia, quæ præcepta ſunt, & dicunt ſufficere virtutibus, non odiſſe inimicos, cæterũ diligere eos, plus præcipi quam humana natura patiatur. Sciendum eſt ergo Chriſtum nõ impoſsibilia præcipere, ſed perfecta, quæ fecit Dauid in Saul & Abſalom. Stephanus quoque martyr pro inimicis lapidantibus deprecatus eſt. (*Act. 7.*) & Paulus Anathema cupit eſſe pro perſecutoribus ſuis. (*Roma. 9.*) Hæc autem Ieſus docuit & fecit dicens. Pater ignoſce illis, quod enim faciunt, neſciunt. (*Luca. 23.*) Et Maximus cent. 1. de charitate 79. Dominus nobis præcepta largitur, iuxta animæ vires. & ſcholaſtici citant Hierony. in confeſsione catholica, quã illi Hierony. eſſe negant.

Præterea, non immeritò quæri poteſt, an perfectio Chriſtiana pendeat ex cõſilijs, an ex præceptis. (*Perfectio chriſtiana in conſiliis tanquam in medijs ad perfectionẽ quæ eſt charitas.*) De hac quæſt. quid ſenſerint ſcholaſtici apud S. Thom. 2. 2. quæſt. 184. legere poteris. Porro ſanctorum patrum ſententia eſt, perfectionem vitæ Chriſtianæ conſtare in obſeruatione conſiliorum. Sed conſilia cuſtodiri non poſſe, niſi iacto fundamẽto præceptorum. Audi quid dicat Hierony. in epiſto. ad Philem. Virginitas, inquit, propterea maiori præmio coronatur, quia præceptũ domini non habet, & vltra imperata ſe extendit. Vnde Philemoni ſcribit Paulus. Scio quoniam ſuper id quod dico facies. Atque ille merito voce Apoſtoli laudatur, quod mandata eius opere præuertat, & poſſit dicere. Voluntaria oris mei complaceant tibi domine. pluſq; faciens quam præceptũ eſt, vt vincat eos qui tantummodo imperata fecerunt, & iubentur dicere: ſerui inutiles ſumus, quod debuimus facere fecimus. Et libro. 1. contra Iouinia. ait. Multi ſunt eunuchi qui ſe caſtrauerunt propter regnum cælorum. (*Matth. 19*) Qui poteſt capere, capiat. In propatulo eſt cur apoſtolus dixit. De Virginibus autem præceptum domini non habeo, conſilium autem do. Quia præmiſerat domino. Non omnes capiunt verbum, ſed quibus datum eſt, & qui poteſt capere, capiat. Proponit Agonothetes præmium, inuitat ad curſum, tenet in manu virginitatis brauium, oſtendit puriſsimum fontem, & clamitat. (*Agonothetes Chriſtus.*) qui ſitit, veniat & bibat. qui poteſt capere, capiat. Non dicit, Velitis, nolitis, bibendum vobis eſt atque currendum, ſed qui voluerit, qui potuerit currere atque potare, ille vincet, ille ſatiabitur. Ideo plus amat virgi-

nes Chriſtus, quia ſponte tribuunt, quod ſibi non fuerat imperatum. *Maioris gratiæ id eſt minoris debiti.* Maioris gratiæ eſt offerre quod non debeas, quam reddere quod exigaris. Et Chryſoſtomus homil. 22. in priorem ad Corint. epiſtolam, ait, Quæ ſupra præceptum fiunt, multam ſecundum Paulum mercedem conſequuntur. Inquit enim. Quæ eſt merces mea, vt euangeliũ prędicans, ſine ſumptu ponam. Quæ enim ſub præcepto continentur, non itidem. Et Ambroſius in libro de Viduis, verſus finem, ait. *Præceptum* Præceptum in ſubditos fertur, conſilium amicis datur. Vbi præceptum eſt, ibi lex eſt, *Conſilium.* vbi conſilium, ibi gratia eſt. Præceptum, vt ad naturam reuocet, conſilium vt ad gratiam prouocet. Et ideo lex Iudæis lata eſt. gratia autem electioribus reſeruata eſt. Lex vt à naturæ finibus culpæ ſtudio remeantes, ad naturæ obſeruantiam pœnæ terrore reuocaret, gratia autem, vt electos, tum ſtudio bonorum, tum propoſitis etiam præmijs, prouocaret. Et vt intelligas diſtantiam præcepti atque conſilij, illum recorderis cui in euangelio ante præſcribitur, ne homicidium faciat, ne adulterium admittat, ne falſum teſtimonium dicat. Præceptum enim ibi eſt, vbi eſt pœna peccati. At verò cum ſe præcepta legis memoraſſet impleſſe omnia, inquit, hæc ſeruaui à iuuentute mea. conſilium ei datur, vt vendat omnia *Marci 10.* & ſequatur dominum. Hæc enim non præcepto imperantur, ſed pro conſilio deferuntur. Duplex nanq; forma mandati eſt. Vna præceptiua, altera voluntaria. Vnde dominus in prima forma dicit, Non occides, vbi præcipit. In alia, ſi vis perfectus eſſe vende omnia tua. Ergo hic liber eſt à præcepto, cui defertur arbitrio. Itaque qui præceptum impleuerint poſſunt dicere. Serui inutiles ſumus, quod debuimus facere, fecimus. Hoc non dicit virgo, nec qui bona ſua vendit, ſed quaſi repoſita expectat præmia. Vnde apoſtoli. Ecce nos reliquimus omnia & ſequuti ſumus te. quid ergo erit nobis? Non enim quaſi inutilis ſeruus, quod debuit facere feciſſe ſe dixit. Sed quaſi vtilis domino, qui commiſſa ſibi talenta, quæſitis multiplicauit vſuris mercedem fidei & virtutum, ſecurus expectat. & ideò illis dicitur. *Caput Hieron. Greg. tribut. m.* Vos qui ſecuti eſtis me ſedebitis iudicantes duodecim tribus Iſrael. & in Decretis. 14. quæſtione. 1. cap. 1. vltim. textus eſt ſub nomine Gregorij cum ſit Hieronymi, ex libr. 1. contra Iouinianum deſumptus, qui hæc omnia breuiter complectitur. Quod præcipitur, inquit, imperatur, quod imperatur, neceſſe eſt fieri, ſi non fiat pœnam habet. Vbi conſilium datur, offerẽtis arbitrium eſt. Vbi præceptum neceſsitas eſt, ſeruientis vt obediat, vel imperantis vt ei obediatur. Et Beda Lucæ. 9. libr. 3. cap. 34. Cum, inquit, aliquid à domino imperatur, niſi fiat inobedientiæ culpa eſt, cum autẽ poteſtas datur, licet cuique non vti, & tanquàm de ſuo iure cedere. *Virginitas cur præcepto non ſub eſt.* Denique in epiſtola ad Euſto. de virginitate, ait Hierony. De virginibus, inquit, apoſtolus præceptum domini non habeo. cur? *Hieronym⁹ intelligendus eſt de obſequioſa pererogationis quod offertur per votum.* quia ipſe vt eſſet virgo, non fuit imperij, ſed propriæ voluntatis. Quia maioris eſt mercedis, quod non cogitur & offertur. Quia ſi fuiſſet virginitas imperata, nuptiæ videbantur ablatæ. & durum nimium erat contra naturam cogere, angelorumque vitam ab hominibus extorquere, & id quodam modo damnare quod conditum eſt.

¶Quod Deus, homines pollicitationibus, aut terroribus, ad præceptorum alliciat cuſtodiam.

CAP. III.

CVM ſint homines rebus terrenis addicti, ſolet dominus res illas polliceri quæ apud illos in pretio ſunt, dummodo legem obſeruent. vice verſa, quæ illi nunc deteſtantur & exhorreſcunt, ſe inuecturum comminari, niſi contineant ſe in officio & legi diuinæ pareant. Id quibus modis ſoleat fieri, ſequẽtibus regulis manifeſtabitur.

Scriptura, inquit Chryſoſto. homil. 22. & 44. in Matth. auditorem ad eorum quæ dicit obedientiam, etiam per aduerſa compellat, non ſolum ſcilicet per illa quæ placent, verũ etiam per illa quæ lædunt. Sicut optimus quiſpiam medicus, qui ex intemperantia ægritudinem oſtendit eſſe ſecuturam, ex obedientia ſoſpitatem. Huius rei exemplum affert Hieron. Danie. ca. 2. Commatus eſt inquit, Nabuchodonoſor ſapientibus, Chaldæis & Magis,

Magis,pœnam.inquiens. Niſi indicaueritis mihi ſomniū,& coniecturam eius ;peribitis. propoſuit & præmia inquiens. Si autem ſomnium indicaueritis,honorem multum accipietis à me. Deniq; Plut. de inſti.puerorū ait. δύ' ὥσπερ ἀ στοιχεῖα τῆς ἀρετῆς εἶναι, ἐλπίδα τε τιμῆς καὶ φόβον τιμωρίας· ἡ μὲν γὰρ ὁρμητικωτέρους πρὸς τὰ κάλλιστα τῶν ἐπιτηδευμάτων, ἡ δὲ ὀκνηροὺς πρὸς τὰ φαῦλα τῶν ἔργων ἀπεργάζεται. Hoc eſt. duo ſunt elementa virtutis timor & ſpes.

Matth. 5. Epheſ. 5. Deute. 5. Matth. 25 1. Corin. 7

Nō de futuris,inquit Chryſoſto.hom.15. in Matthæ.ſolummodo bonis,verum etiam de præſentibus ſcriptura cohortatur.tū propter tardiores auditores, & antequam futura veniant,præſentia requirentes. tum quia in eccleſia ſunt perfecti & imperfecti,qui terrena cupiunt & temporalia. Vt, beati mites quoniam ipſi poſsidebunt terram. ſenſibile hic præmium ſtatuens.& alibi. Honora patrem tuum & matrem tuam,ſic enim eris lōgæuus ſuper terram. & Dominus latroni. Hodie mecum eris in paradiſo. Paulus quoque creberrimè,& præmia ſenſibilia proponit & de præſentibus adhortatur, vt cum de virginitatis bono diſſerit,nihil ibi de ſupercęleſti honore cōmemorat,ſed de præſenti vtilitate,rem cōmendat.propter inſtantem neceſsitatem. Sic Chriſtus ſpiritualibus ſenſibilia miſcebat. Nec diſſentiunt ab eo Euthy. Matth 5.nec Chromatius in lib. de.8. beatitudinibus,parum poſt principium.& De Iudæis loquens Hiero.in cōment Iſaiæ cap.1. ait.Hebræis,qui necdum poterant ſapere ſpiritualia, pollicetur Deus bona præſentis ſeculi, vt ſaltem præſentibus inuitati, faciant quæ præcepta ſunt.& circa principiūli.17. in eūdem prophetam,ait.Guloſis Iudæis nihil aliud quærentibus niſi corporum voluptates,illas Dominus pollicetur, vt ſaltē pro carnalibus deſiderijs, & opum abundantia, quæ in lege exhibebantur, filium Dei ſuſciperent,quem quia non ſuſceperunt, repromiſsiones quoque irritas fieri. & Theophy. Lucæ.16.ait. Lex benedictiones in diuitijs dabat,& prophetæ bona terrę promittebāt, ita auditorum infirmitate poſtulante. quoniam prophetæ & lex non memores fuerūt regni cælorum, merito bona terræ promittuntur imperfectioribus,& nil virile, vel magnum intelligere valentibus.& ideo merito paupertatem docet Iohannes, eo quod imperfecta legis præcepta iam non habent tempus.

De hoc lib. 9. Regn. 3. Theophilactus intelligendus eſt quod non tā frequenter memores fuerunt regni cælorum. De hoc infra ca. 6. in princip.

Quia efficaciſsimum, inquit Caſsiodorus Pſalm.1.doctrinæ genus eſt inuitare proſperis, & deterrere contrarijs,ideo ſcriptura ſæpe à malis dehortatur, & ad virtutem impellit præmijs non vulgaribus. Hoc ſentiens Ariſto. 10. Ethicorum capit.1.ait. Voluptas maxime affinis eſt generi noſtro. Vnde iuuenes voluptate & dolore quaſi gubernaculo dirigentes erudiunt.& ſumpſit ex Solone, cuius verba recitat Cicero.in epiſt. ad Brutum quæ incipit. Meſſalam. ait. Neque ſolum,vt Solonis dictum vſurpem. Is remp. duabus rebus contineri dixit,præmio & pœna.& Sopho. in Aiace eandem ſententiam his verbis expreſsit.

Solon.

> Οὐ γάρ ποτ' οὔτ' ἂν ἐν πόλει νόμοι καλῶς
> φέροιντ' ἂν, ἔνθα μὴ καθεστήκῃ δέος,
> Οὔτ' ἂν στρατός γε σωφρόνως ἄρχοιτ' ἔτι,
> Μηδὲν φόβου πρόβλημα μηδ' αἰδοῦς ἔχων.

Et S. Tho.1.2.q.99.Art.6.ait. ſicut in ſcientijs ſpeculatiuis inducuntur homines ad aſſentiendum concluſionibus per media ſyllogiſtica,ita etiā in quibuslibet legibus homines inducuntur ad obſeruantias præceptorum per pœnas & præmia. Videmus autem in ſcientijs ſpeculatiuis quod media proponuntur auditori ſecundum eius conditionē. Vndè ſicut oportet ordinatè in ſciētijs procedere, vt ex notioribus diſciplina incipiat, ita etiam oportet eum qui vult inducere hominem ad obſeruantiam præceptorum, vt ex illis eū monere incipiat quæ ſunt in eius affectu, ſicut pueri prouocantur ad aliquid faciēdum ex aliquibus puerilibus munuſculis.Lex autē vetus diſponebat ad Chriſtū. ſicut imperfectum ad perfectum. Vndè dabatur populo adhuc imperfecto in comparatione ad perfectionem quæ erat futura per Chriſtum. Et ideò populus ille comparatur puero ſub pædagogo exiſtenti, vt patet ad Gala.3.perfectio autem hominis eſt, vt contemptis temporalibus ſpiritualibus inhęreat vt patet ad Philip.3.Quæ quidem retro ſunt obliuiſcens,ad ea quæ priora ſunt me extendo.quicunque ergo perfecti ſumus hæc ſentiamus.Imperfectorum autem quod temporalia bona deſiderēt,in ordine tamē ad Deū. peruerſorum autē eſt,quod in temporalibus bonis finem conſtituāt. Vnde legi veteri cōueniebat,vt per temporalia quæ erant in affectu hominū imperfectorum manuduceret homines ad Deū. Et Theophy. Lucæ.6.ait. Perſuadet Dominus à fine & à mercede.vt a

pud

apud Lucam capi. 6. benefacite & mutuum
date nihil inde ſperantes, & erit merces ve-
ſtra multa, & eritis filij altiſsimi. & Nazian-
zenus lib. 4. Theologiæ verſus finē, ait. Cum
tribus his regamur, metu pœnæ, ſalutis &
gloriæ ſpe, & virtutum, quibus hæc pariun-
tur exercitatione, vltionum nomine metum
procurat, ſalutis autem ſpem, virtutum vero
exercitationem.

Omnipotens Deus, inquit Grego. homil.
38. in euangelia, cum verba eius audire nolu
mus, adiungit exempla (ſcilicet rerum quas
promittit, & dedit) vt omne quod impoſsibi
le credimus, tanto nobis ad ſperandum fiat
facilius, quanto per hoc tranſiſſe iam & ad
alios audimus. Veluti apud Matth. cap. 22.
cum inuitantur ad cœnam, in priori inuita-
tione nihil de tauris vel altilibus dicitur, in
ſecunda iam tauri & altilia mactata eſſe me-
morantur. Denique Chryſoſt. ſerm. 6. in epi
ſto. ad Philip. ait, Chriſtus cum ad magna di
ſcipulos ſuos adhortatur, ſeipſum & patrem
& prophetas in exemplum proponebat, vt
cum dicebat. Ita nanq; faciebant prophetis
qui fuerunt ante vos. & iterum, ſi me perſe-
cuti ſunt, & vos perſequētur. Et, diſcite à me
quia mitis ſum. &, Eſtote miſericordes, ſicut
pater veſter qui in cælis eſt. & ad Philipp. 2.
hic affectus ſit in vobis qui fuit in Chriſto
Ieſu, qui cum eſſet in forma Dei, non rapinā
arbitratus eſt, &c. Hactenus ille. Harum re-
gularum tot ſunt in ſcripturis exēpla, quot
lineæ. vt Iſaiæ 1. ſi feceritis quæ præcipio vo
bis, bona terræ comedetis, ſi non, gladius de
uorabit vos. &, Agite pœnitentiam, appro-
pinquabit enim regnum cœlorum. &, Niſi
pœnitētiam egeritis omnes ſimul peribitis.
& beatitudines à Matth. connumeratæ ha-
bent annexam repromiſsionē & aliqua etiā
præcepta. Hanc ob cauſam ad Epheſ. 6. dici-
Mandatū primum in repromiſsione. tur. Honora patrem tuum & matrem tuam
(quod eſt mandatum primum in promiſsio
ne) vt ſis longæuus ſuper terram. Porrò quo
modo ſit primum mandatum in promiſsio-
ne, variè exponitur ab eccleſiaſticis doctori-
bus. Nam Ambro. & Augu. in libr. de decem
chordis. & Iſidorus in Exod. & ſcholaſtici
penè omnes, exiſtimant, hoc eſſe primū præ
ceptum decalogi habens promiſsionē ſub-
iunctam, ex his nimirū præceptis quæ ſunt
in ſecunda tabula cōſcripta. Alioqui primū
Exod. 20. cū promiſsiōe eſſet illud. Non habebis deos
alienos corā me. Ego ſum Deus zelotes, &c.
& ſubiungens promiſsionem ait. & faciens
miſericordias in mille. Cæterùm ſi altius hæc
verba Exodi expendas, non ſunt promiſsio
nis, ſed laudis diuinæ, vt ait Hiero. ad Epheſ.
6. Ideo præceptum de honore parētibus de-
ferendo, primum eſt cum promiſsione, ſiue
ex prima tabula ſiue ex ſecunda, refraganti-
bus Augu. & Ambroſio, &c. At inquies, cur
præceptum de honore parētibus exhiben-
do, habuit promiſsionem adiunctā, reliqua
non item. Quia præcepta negatiua cum po- *Præcepta*
tius ſint receſſus à malo, quam operationes, *negatiua.*
præmium aſſequi non merentur. vt non oc-
cides. At verò affirmatiua quia potius ſunt *Affirmatiua.*
operationes, quam receſſus à malo, habent
præmium annexum, quale hoc præceptum
de honore parentum eſt. Sed dicet aliquis,
præceptum de obſeruatione Sabbati affir-
matiuum eſt, & tamen caret promiſsione. ve
rū eſt. Sed non addita eſt illi promiſsio quia
addita eſt explicatio. Nam quando præce- *Præcepta*
ptum notum non eſt ex lumine naturali, ſo *ceremonia*
let ſubnecti illi explicatio. Quia in vniuer- *lia.*
ſum præcepta hoc iniungūtur pacto. Si ſunt *Præcepta*
nota ex lumine naturali, vt non occides, nul *lumine na*
la illis cauſa nec explicatio ſubnectitur. Alijs *turali nota.*
additur laus Dei, vt in illo præcepto, Nō ha-
bebis deos alienos. vt diximus in cap. præce
denti in regul. quæ incipit. In more eſt Pau-
lo. in alijs denique additur præmium tempo
rale aut æternum, vt illorum lenocinio ad cu
ſtodiam præceptorum alliciamur. Ideo præ
cepta, vel vocantur cum promiſsione, aut cū
laude, aut cum explicatione, aut ſimpliciter
per ſolam prohibitionem. Igitur ex præce-
ptis quæ habent promiſsionem, hoc de ho-
nore parētum primum eſt. Hactenus de hoc
præcepto. Verum quæres quot modis homi *Abſtrahi à*
nes à peccatis perpetrandis abſtineant. Cui *peccatis*
quæſt. reſpondet Maximus, centu. 2. de cha- *quomodo*
ritate cap. 81. Quinque ſunt per quæ anima *homines ſo*
à peccandō deterretur ac coercetur, aut per *leant.*
timorem hominum, aut per timorem Iudi-
cij, aut propter futuram mercedi retributio
nem, aut per Dei charitatem, aut poſtremo
propter flagellum conſcientiæ.

De promiſsionibus fœlicitatis illius gen-
tis quæ erant ſub veteri inſtrumento, ſic ha-
beto, quoties legeris in eo pollicitationes ali
quas quæ non poſſunt tempori illi conueni
re, referamus illas ad tempora Chriſti & ad
legem gratiæ. vt omnia quæ dicuntur de in- *De hæreſi*
ſtaurando regno Iſrael per Meſsiam. de So- *millenario*
doma

rum, quos χιλιαστὰς vocāt. Vide Auguſt lib. 10. de ciuit Dei. c. 7. & Viuē ibidē.

doma in antiquum reſtituenda.& quod habitaturus ſit lupus cum agno. Alioqui errorem Cherenthi, vt author eſt Euſebius, ſequemur. De quo Iſychius li. 2. in Leui. ca. 7. ait. Quidā poſt finem huius vitæ, & mortuorum reſurrectionem inducunt mille annorum ſeculū, in quo Ieruſalem ſenſibilis ædificabitur, templumq; eius, & quæ in ea fuerunt ſancta ſanctorum, inſtaurabuntur, & ſacrificia afferentur, nuptiæq; & filiorum procreatio, & deliciæ quædam cum iuſtitia ſenſibili, & longe alia conuerſatio noſtra, quam ea quæ nūc eſt iuſtorum, cum ex mortuis ſurrexerimus erit. Hanc præſumptionem de animis noſtris remoueamus. Hactenus ille. hunc errorem multi ex Chriſtianis amplexati ſunt, quos Hierony. in proœ lib. 18. in Iſaiam, vocat. noſtros Iudaizantes. & ſunt ex Latinis Tertullianus, Victorinus, Lactantius. ex Græcis Irenæus Lugdunenſis epiſcopus. hi quidem male intelligentes Iohannis Apocalypſin arbitrantur poſt mille anuos à tēpore reſurrectionis, Chriſtum eſſe venturum, & auream & gemmatam leru. eſſe cōſtructurum in terris. Deinde autumant tunc futuram templi inſtaurationem, hoſtiarum ſanguinem, ocium ſabbati, circuncīſionis iniuriam, nuptias, partus, liberorum educationē, epularum delicias, & cunctarum gentium ſeruitutē. rurſuſq;, bella, exercitus ac triumphos & ſuperatorū neces, & mortem centenarij peccatoris. Caueamus igitur ab hoc Iudaico errore, ſequamurque veritatem catholicam, quam Hiero. in commēt. Iſaiæ. cap. 30. his verbis explicauit. Omnes, inquit, repromiſsiones, quę excedūt mediocritatem temporis legis, ad Chriſti referamus aduentū, in quo captiuus quondam populus paſsione Domini liberatus habitabit in Sion & in Ieruſalem. in ſpecula videlicet & in viſione pacis, hoc eſt in eccleſia. hoc ſignificauit Iſaias, inquiens. Populus Sion habitabit in Ieruſalem. & Iſaiæ. 59. verſus finem. ait. Quicquid repromiſsionum & legimus & lecturi ſumus, ad Sion & Ieruſalē non generaliter ad omnes Iudæos, ſed ſpecialiter ad eos dici intelligamus, qui in apoſtolis & per apoſtolos electi ſunt ex Iſraël. & in proœmio lib. 6. comment. in Ierem. ait. Repromiſſiones myſticæ quas Iudæi & noſtri Iudaizantes putant, in conſummatione mūdi eſſe complendas, nos ſequentes authoritatem apoſtolorum & euangeliſtarū, maxime apoſtoli Pauli, quicquid populo Iſraël carnaliter

Lactan. lib. 7. diui. inſtitu.

Apocalyp. 20. cap.

Veritas catholica à Hier docetur.

Iſaia. 30.

repromittitur, in nobis ſpiritualiter completum eſſe monſtramus, hodieq; in... Neque inter Iudæos & Chriſtianos aliud eſſe certamen, niſi hoc, vt cum illi noſq; credamus Chriſti Dei filiū repromiſſum, & ea quæ ſunt futura ſub Chriſto, à nobis expleta, ab illis implē da dicātur. Qui igitur Chriſtū veniſſe iā credimus, neceſſe eſt ea quæ ſub Chriſto futura dicūtur expleta doceamus. Noſq; eſſe filios Abrahā, de quibus ſcriptū eſt. potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahā, ad quē facta eſt promiſsio. & in ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Quam benedictionē vas electionis in Chriſto expletam docens non dixit, inquit, in ſeminibus, ſed in ſemine, qui eſt Chriſtus. & Amos. 9. cap. ait. Sponſiones quæ de ædificatione Ieru. & tēpli, & de rerū omniū beatitudine prædicantur, Iudæi in vltimo tēpore vana ſibi ſpectatione promittunt, & carnaliter implenda commemorātur. Nos qui non occidentem literam, ſed ſpiritū ſequimur viuificantem, iam in eccleſia cōuincimus expleta, & quotidie impleri in ſingulis qui ruētes per peccatū, reædificamur per pœnitentiam. Et Iſaiæ. 11. c. ait. Habeto promiſſionum prophetalium regulam, vt quæ Iudęi & noſtri, imo nō noſtri, Iudaizantes, carnaliter futura cōtendūt, nos ſpiritualiter tranſacta docemus. & ca. 19. exponens locum hūc. In die illa erit via de Ægypto ad Aſſyrios, ait. Quidam noſtrorū ad mille annos referunt, & more Iudaico in cōſummatione mundi futura prænunciāt, quando Antichriſtus de Aſſyrijs, Ægyptum Æthiopiamq; poſſederit. Si plura de hac re noſſe deſyderas, lege ipſum Hiero. in comment Iſaiæ. ca. 49. cum interpretatur nomen Ieruſalem. & 23. c. & li. 10. comment. in eūdem prophetam verſus finem. & Ezechielis. 36. cap. & Iere. 29.

Iudæi & Chriſtiani diſcrimen.

De permiſsionibus.

CAP. IIII.

Permittit quidem nonnulla Deus fieri in lege, & quaſi ſe demittit & deijcit, infirmitati hominum ſe attemperās, quibus veluti paruulis lac dat, ſic libellum repudij permiſit propter duritiam Iudęorum, ſed in prophetis minimè. Si Hiero. credimus in comment. Ezechiels.

E

chielis. Porro quid de illis qui permiſsione abutuntur ſentiendum ſit, ex eodem Hieron. lib. 1. contra Iouin. noſſe poterimus. Quando, inquit, facimus iuxta Dei voluntatem, promeremur, in venia, id eſt, permiſsione, eius voluntate abutimur, aliud enim eſt velle aliquid, aliud ignoſcere. Vnde apoſtolus. Volo omnes homines eſſe ſicut meipſum. Felix qui audit apoſtolum præcipientem, non ignoſcentem. Hoc, inquit, volo, hoc deſidero, vt imitatores mei ſitis, ſicut & ego Chriſti, ſed quoniam in eccleſia multa ſunt dona, concedo & nuptias, ne videar damnare naturam, concedo nuptias eſſe Dei donum, ſed inter donum & donum magna diuerſitas eſt. Deniq; & apoſtolus de illo qui pœnitentiam egerat, contrario loquitur modo, quam anteà locutus fuerat, inquit enim. Donate ei & conſolamini, & ſi cui quid donaſtis & ego. Ac ne putaremus donum hominis eſſe contemnendum, addit. Nam & ego quod donaui, ſi quid donaui propter vos coram Chriſto. Diuerſa ſunt dona Chriſti. Vnde & Ioſeph in typo eius, variam habet tunicam, & in Pſalm. 44. legimus. Adſtitit regina à dextris tuis veſtitu deaurato, circundata varietate, & Petrus, ſicut hæredes, ait, multiplicis gratiæ Dei. Et in comment. Iſaiæ. cap. 65. ait. Nequaquam indulgentia magiſtri ſectanda eſt, ſed voluntas, & ea nos debemus eligere, quæ expediunt, non quæ licent, vt eſt illud de digamia. Volo adoleſcentulas nubere, filios procreare, matres familias eſſe. Ponit cauſas quare iſta concedit, iam enim quædam abierunt retrò poſt Satanan. Ergo non eſt voluntas pura, ſed cõparatione alterius, & in epiſt. ad Dardanum, de terra promiſsionis, ait. Cum nobis aliquid promittitur, verbi gratia, regnum cælorum, ſi non fecero quæ præcepta ſunt, nequaquam erit culpa in promittente, ſed in me qui promiſſum accipere non merui. Vbi enim optio proponitur ad eligendum, qui operari renuis fruſtra accipias quod promiſſum eſt.

Indulgentia magiſtri non ſectanda ſed voluntas.

Quia nonnulli dubitant, an illi qui, quę permittit Deus, & non præcepit, faciunt, ſint immunes à peccato, nec ne. Vt videlicet an qui dat vxori libellum repudij, ſit obnoxius peccato, iuxta ſententiam Chryſo. & multorum ſanctorum, necne. Similiter poteris quærere de vſurario. Pro huius intelligentia. Quærendũ videtur an ſint aliqua præcepta in ſcriptura diuinis edita ab ipſis ſcriptoribus, abſque authoritate diuina, & iuxta Ieremiam. Non miſi eos, ait dominus, & ipſi prophetabant in nomine meo mendaciter. Multi & magni ſcriptores aſſeuerant multa e ſuo dixiſſe prophetas. Imo Orige. ho. 16. Nume. ait, in vniuerſum, ſi quid vaticinatum fuerit à propheta, ſi non eueniat vt prædixit, à propheta, nõ à Deo proditũ illud fuiſſe. Illius hæc ſunt verba. Quædam in verbis prophetarum & apoſtolorum inſeruntur, quæ propria illorum authoritate mandantur, & ideo non ſemper ea quæ dicunt, quaſi à Deo dicta ſint, ſuſcipiãtur. Vndè Ionas prædicauit. Adhuc. 40. dies & Niniue ſubuertetur, & poſt pauca, & vidit Deus opera eorum, & quia cõuerſi ſunt à vijs ſuis, & pœnituit ſuper malitiam, quam locutus eſt facere eis & non fecit. Igitur potius dictum eſt ab Iona quam à Deo. Adhuc 40. dies. &. 2. li. Reg. Cum Dauid populum numeraſſet, factum eſt verbum domini ad Gad Prophetam videntem, dicens. Vade & loquere ad Dauid. Hæc dicit dominus. Tria ego leuabo ſuper te, elige tibi ex ijs vnum, quid faciam tibi. & introiuit Gad ad Dauid & denũciauit ei dicens. Vade & loquere ad Dauid hæc dicit dominus. Tria ego leuabo ſuper te, elige tibi ex his vnum, quod faciam tibi, & introiuit Gad ad Dauid dicens. Aut veniet tibi tribus * annis fames ſuper terram tuam, aut tribus menſibus, vt fugias ante inimicos tuos, aut triduo mors fiat in terra tua, & dixit Dauid, anguſtiæ ſunt mihi vndique, ſed melius eſt incidere in manum Dei viuentis, quàm in manus hominum, & dedit dominus in Iſrael mortem à mane vſq; ad horam prandij. Obſerua quod in his tribus comminationibus Deus non inuenitur de morte trium dierum dixiſſe ſed à mane vſque ad prandiũ. Verba ſunt igitur Gad non domini. Denique per Moyſen multa locutus eſt, aliqua tamen Moyſes propria authoritate mandauit, quod dominus in euangelijs euidentiſsima diſtinctione diſcernit, cum dicit de repudio mulieris interrogatus, quia ad duritiam cordis veſtri ſcripſit hæc Moyſes, ab initio autem non fuit ſic. Vides & hic Deum quidem non præcepiſſe diuortium, Moyſen verò propter duritiam cordis Iudęorum ſcripſiſſe datum eſſe repudium. Oſtendit hæc & Paulus cum dicit de quibuſdam. Dominus dicit non ego, de alijs, ego non dominus & præceptum domini non habeo conſilium autem do. & quæ loquor non loquor ſecundum Deum ſimiliter in cæteris prophetis, aliqua dominus locutus

Iere. 27.

An aliquid de ſuo ſpiritu dixerint propheta. Origenes.

** Alias ſeptem.*

2. Reg. vltimo.

Mat. 19.

1. Cor. 7.

2. Cor. 11.

cutus eſt, non prophetæ, [illegible] vero propheta non Dom[illegible]. & Ambro. [illegible] in Luc. c. [illegible] quens de libello re[illegible] propter fragilit. [illegible] humanam hæc ſcripta ſunt, nõ à Deo ſcri[illegible].

Hierony. Hiero. quoq; in præfa. epiſt. ad Philemo. inquit. Aiunt Paulum non ſemper, nec omnia, Chriſto in ſe loquente, dixiſſe, quia nec humana imbecillitas vnum tenorem ſancti ſpiritus ferre potuiſſet, nec huius corpuſculi neceſsitates, ſub præſentia domini complerentur, vt diſponere prandium, cibum capere. Quale ex [illegible] Chriſti, di[illegible] Pœnul[illegible] quẽ reliqui Troade apud Carpum veniens tecum affer. & ad Gala. Vtinam excindãtur qui vos conturbant. & ad Philẽ. p[illegible] hoſpitiu. Hoc non ſolum apoſtolis, ſed prophetis quoque ſimiliter accidiſſe. Vnde ſæpè dicitur, factum eſt ve[illegible] domini, verbi gratia ad Ezechiel, qui poſt expletum vati[illegible], rurſum in ſe[illegible] et reuertens homo communis [illegible] propheta. Lege Epipha. [illegible] contra hære. to.

Epipha. 2. hæreſi vltima. qui ait hanc fuiſſe hæreſim Ptolæmei, atque ideo ipſe ſequatur catholicã veritate. Præterea. Hiero. Ezechi. 18. confert illud legis. Viſitas iniurias patrum in filios vſque ad tertiam & quartam generationem, cum Ezechi. dicente. non erit poſthac hæc parabola in Iſrael, Patres comederunt vuam acerbam, dentes filiorum obſtupeſcũt. inquit Hiero. hic corrigit quod male in lege permiſerat. & Matt. 19. Moyſes ad duritiam cordis veſtri permiſit dimittere vxores, ait. non dixit Deus ſed Moyſes vt iuxta apoſtolum. 1. Cor. 7. e[illegible]lium [illegible] hominis, non imperium Dei. & Baſi. in calce. [illegible] aduerſum

Baſilius. Eunomium. [illegible] qui t. omnia quæ ſpiritu[illegible] tur & filius, Dei ſunt oracula, & ideo omnis ſcriptura diuina vtilis eſt, ac ab ſpiritu ſancto edita. hoc oſtendit ſpiritum non eſſe creaturam. Quoniam omnis rationalis creatura aliquando à ſe loquitur, aliquãdo quæ ſunt Dei. vt cum dicit Paulus. de virginibus præceptũ Domini non habeo, conſilium autem do. & Haba. 1. ò Domine iuditia loquar ad te, cur viæ impiorum proſperantur. & heu me mater cur me peperiſti? & Moyſes. Ego ſum tenuis vocis & tardæ linguæ. At vero aliquãdo ipſe Moyſes dicit. Hæc dicit Dominus, mitte populum meum vt me colat. Sed ſpiritus nõ ſic. non enim aliquando quę ex ſe, aliquando quæ ex Deo ſunt loquitur, id namque creaturæ eſt proprium. Sed omnia ſpiritus ſancti verba Dei verba ſunt. & filij ſimiliter. Præterea

[illegible] terpretem fuiſſe Glauciam, Clemens. Str. [illegible] fine ſcribit.

Aduerte quod duobus modis aliquid à nobis percipi ac cognoſci poteſt. primo cum aliquid abditum & longe lateque ab hominum cognitione remotum, nobis per ſpiritum ſanctum reuelatur. Alio modo cum cognitione naturali à ſenſu originem trahente, aliquid cõplectimur animo. Ad hæc quæ ſecundo modo cognoſcimus non egebant apoſtoli nec prophetæ noua reuelatione, ſed tantum illis opus erat præſentia ſpiritus ſancti, vt linguam ipſorum moderaretur ac regeret, vt citra errorem quæ nouerant literis ac monumentis mandarent. Ad hunc modum multa Moyſes & Lucas & Paulus loquuti ſunt. Hoc voluit ſignificare Theodo. 1. Cor. 7. inquiens omnia quæ dicit ſcriptura ſunt à Deo, ſed alia quã immediate per Chriſtum, alia vero gratia per Paulum. vt cum ait. his qui matrimonio iuncti ſunt. &c. Nam alia [illegible] dixit Chriſtus in euangelio. alia reuelauit Paulo. & Epipha. loco citato, ait. Quæ [illegible] Moyſe eſſe ſcripta, non abſque diuino auxilio ſunt prodita, imo à Deo per Moyſen, vt ex Domini ſententia facile cognoſci poteſt. Dicit enim Dominus in euangelio quod Moyſes ſcripſit libellum repudij iuxta duritiã cordis veſtri. quod vero ſcripſit Moyſes, non ſine voluntate Dei ſcripſit. Dicit etiam Dominus in euangelio. quod Deus coniungit homo non ſeparet. quanquam hoc nunquam Dominus dixerit in Geneſi, cum Adam & Euam formauit. Sed ſolum dixit. faciamus ei auxilium ſecundum ipſum. Verum hoc ab Adam dictũ fuit, quando e ſomno experrectus, dixit. hoc nũc os ex oſsibus meis & caro de carne mea, hæc vocabitur mulier, quia de viro ſuo aſſumpta eſt. propter hanc relinquet &c. Non Deus hæc locutus eſt, ſed Adam. at Dominus teſtatur in euangelio Dei eſſe verbum illud per Adam dictum. Atq; ita dicit Theophy. Mat

E 2 thæ.

thæ.19.& Beda.Geneſ.2.cap. Hæc veriſsima ſunt, alioqui ſi aliqua in re à veritate aberraſſe & in minimis lapſos fuiſſe, daremus prophetas & apoſtolos, tota illorum authoritas iaceret, cum tamē iuxta veritatē. Donec cælū & terra trānſeat Iota vnum non præteribit à lege quin omnia fiant. Nimirum quia non voluntate humana allata eſt prophetia, ſed ſpiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines, &, Non eſtis vos qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri. Preterea, ſi aliqua ex ſe protulerunt, quomodo diſcernere poterimus, quid ab ſpiritu Dei & quid ab ſpiritu hominis profectum ſit, & ſic omnia in dubium ac diſceptationem reuocabuntur. Vide caput de prophetia, vbi tractauimus eſſe prophetiam de præterito & de præſenti, &c. & ea.ſi ad ſcripturas, & cap. Ego ſolis.d.9.

Ad illa teſtimonia quæ affert Origenes de Iona & Dauid, facile reſpondebimus, ſi memoriæ mandauerimus dictum Hiero. Ezechi. 3. Comminatio non in homines, ſed in peccatum eſt, nec in eos qui conuertuntur à vitijs, ſed in eos qui in peccato permanent. Euche. quoque lib.2.in Geneſ.capit.31.ait. Prædicere ſolet dominus ſine dubio futurum, quod admonendo dicit, vt ad Abimelech. Ecce tu morte morieris, & mortuus non eſt. Reliqua facile ſolui poſſunt ex Regulis his noſtris. Nam de hoc lib.9.Regu.3.& lib.10.Regu.5. diſſeruimus.

Gene.20

Porro quæres an diuina ſcriptura ab ſpiritu ſancto fuerit dictata, an inſpirata tantum, & prophetæ ipſius verbis poſtea ſunt digeſta. Nam ſi das ſecundum, non differt illa à concilio vniuerſali. Si primum, durus videtur ſermo, & difficilis creditu. At vero quod fuerit dictata, videtur aſtruere Gregor.in proœmio Moralium.c.1. Auctor libri Iob ſpiritus ſanctus eſt. Ipſe igitur hęc ſcripſit, qui hęc ſcribenda dictauit. Ipſe ſcripſit, qui illius operis inſpirator extitit, & Ambro.in explanatione proœmij Lucæ.ait. Mat. Marcus, Iohānes nō conati ſunt, ſed diuino ſpiritu vbertatē dictorum rerumq; omnium miniſtrante, ſine vllo molimine cœpta complcuerunt, & Aug.li.7. confeſſ.cap.vlt. Itaq; inquit, auidiſsime arripui venerabilem ſtylum ſpiritus tui, & pręcęteris apoſtolum Paulum. Si vero quæras cur Spiritus ſanctus in Iſaia eloquenter locutus ſit, & in Amos ac alijs eloquentia Reſpondent, quia [illegible] pro captu illorum quibus ve [illegible] ur. Aut [illegible] pe pa-

An ſcriptura fuerit a deo dictata an inſpirata tantum.

Hac ſolui ex Regu. & .4.li 10. Hypo.

¶ De traditionibus eccleſiaſticis, & illarum vtilitate ad ſcripturas interpretandas.

CAP. V.

De traditionibus ab vniuerſa eccleſia receptis, nonnulla potius delibare & leuiter percurrere, quam Origenes tractare conſtitui, ma [illegible] pro ordine perſtē, quā quod aliquid noui, me afferre poſt hac poſſe confidam, tot quippe ingenia eruditorū noſtrę tempeſtatis hominū, hac in re deſudāt, & iuxta poeta. Floriferis vt apes in ſaltibus omnia libant, vt non ſit opus me, aut fruſtra actum agere, aut operam & impenſam perdere, ſi eandem rem in ſermone voluero. Porro illi qui ante nos hunc laborem ſubeūdum eſſe cenſuerunt, arma aduerſus hæreticos, quibus ritus eccleſiaſticos tueremur, nobis ſuppeditarunt, nos tamen ad intelligentiam ſcripturarum ſermonem noſtrum accōmodabimus. Quarum exacta intelligentia, primum tenere locum ad omnes errores relegandos, & ad extirpanda zizania ex agro dominico, nullus eſt qui ignoret. Nam eccleſiam primum ex diuinis ſcripturis conſtare, deindè ex traditionibus apoſtolicis. Dionyſi.cap. 1. cæleſtis Hierarchiæ.docet, ſubſtantia inquit, ſacerdotij noſtri, ſcriptura ſacra eſt, nobis diuinitus tradita. Pr [illegible] huiuſmodi plena venerationis eloquia diuinus, quæ à beatiſsimis patribus noſtris (à quibus ſacris myſterijs initiati ſumus) in [illegible] ac Theologicis com [illegible] data ſunt libris, & ſub iungit [illegible] tradi [illegible]. Ac præter [illegible] ab eiſdem ſanctiſsimis viris ſacratiore & purgatiore, & propinqua, quodammodo cæleſti Hierar-

Scriptura. Traditiones

Hierarchiæ doctrina, ſancti duces & præce-
ptores noſtri didicerunt, ex animo in animũ
(medio intercurrente verbo corporali quidẽ,
ſed quod carnis penitus excedat ſenſum) ſine
literis transfuſa ſunt. & Hiero. aduerſus Luci-
ferianos ait. Multa quæ per traditionem in
eccleſijs obſeruantur, authoritatem ſibi ſcri-
ptæ legis vſurpauerunt. veluti in lauacro ter.
mergitare caput, deinde egreſſos, lactis ac
mellis guſtare concordiam, ad infantiæ ſigni
ficationem. Die dominico & per omnem Pẽ
tecoſten, nec geniculis adorare, & ieiunium
ſoluere, multaq; alia quæ ſcripta non ſunt, ra
tionabilis ſibi obſeruatio vindicauit. Deniq;
hunc eſſe eccleſiarum morem nouimus, vt ba
ptizatis, poſtea manus imponãtur, & ita in-
uocetur ſpiritus ſanctus. Et Oecume. in poſte
riori ad Theſ. c. 3. ſine ſcriptura & per ſcriptu
rã nõnulla tradebant apoſtoli, & vtraq; dig-
na erant quæ obſeruarẽtur. Itaq; eccleſiæ tra
ditio etiam citra ſcripturam obſeruanda eſt.
De his dicit apoſtolus. Itaq; fratres ſtate &
tenete traditiones quas didiciſtis, ſiue per ſer
monem, ſiue per epiſtolam. Et Theophy. in
eodem loco ait. Vel hinc perſpicuũ eſt, quod
pleraq; viua voce, quæ literis non mandarint
apoſtoli, neque per epiſtolam ſignificarint,
quæ tamen perinde habent authoritatem
& fidem, acſi eſſent ſcripta. Itaque eccleſiæ
traditionem ratam cenſemus. Et Damaſce.
lib. 4. cap. 23. ait. Multa abſq; ſcripto, ex apo-
ſtolorum traditione, ad noſtra vſq; tempora
deriuata ſunt. Non enim fortuito ad Orien-
tem adoramus. Sed quia ex viſibili & Inuiſi-
bili, ideſt, intellectuali & ſenſibili natura con-
flati ſumus, duplicem conditori noſtro offerĩ
mus adorationem. nam vt mente pſallimus,
ſic & labijs, & baptizamur aqua & ſpiritu. &
dupliciter Domino vnimur, myſterijs partici
pãtes, ſcilicet euchariſtiæ, & gratia ſpiritus.
Quia igitur Deus eſt lux intelligibilis, & ſol
iuſtitiæ, & oriẽs in ſcripturis nominatur Chri
ſtus, dicandus eſt illi oriens ad adorationem.
Nam magis bonũ Deo tribuendum, qui om-
ne bonũ benignè largitur. Dicit enim Dauid.
Regna terræ cantate Deo, pſallite domino,
qui aſcendit ſupra cælum cæli ad Orientẽ. &
quia dicit ſcriptura. Plantauit Deus paradi-
ſum in Eden ad orientem, vbi hominem quẽ
plaſmauit poſuit, quem tranſgredientem exi
lio mulctauit, & è regione paradiſi volupta-
tis ipſum habitare fecit. occidentem verſus vi
delicet. Antiquam igitur patriam requirẽtes.

Ambro.

Lege Orig. ho. 5. Nũ. poſt principium.

Soluit ieiunium hoc tempore. de Cõſec. 3. D. in multis. c. dicitur et. 26 q. 7. cap ſacerdos. vide D. 76.

2. Theſ. 2.

& ad ipſam ſuſpirantes, Deum adoramus. Et
Moſaicum tabernaculum ad orientem habe
bat velum & propitiatorium, & tribus Iuda
vt honorabiliſsima, ad orientem caſtra pone
bat, & in Salomonis templo, porta Domini,
ad orientem ſita erat. Et Chriſtus crucifixus
ad orientem reſpiciebat, & ſic adoramus ad
ipſum ſuſpirantes. & aſſumptus in cælum ad
oriẽtem ferebatur, & ſic ipſum apoſtoli ado-
rauerunt. Et ſic veniet quemadmodum intue
bantur ipſum euntem in cælum, vt angeli di-
xerunt ad apoſtolos. & ipſe Dominus dixit,
Quemadmodum fulgur egreditur ab orien-
te, & peruenit vſq; ad occidentem, ſic erit ad-
uentus filij hominis. Ipſum igitur ſpectantes
ad orientem adoramus. Hiero. quoq; ad Lu-
cinium ait. Traditiones eccleſiaſticæ ita ob-
ſeruandæ, vt à maioribus traditæ ſunt. & ſub-
iungit ſtatim. Vnaquæq; prouincia abundet
in ſenſu ſuo, & præcepta maiorum leges apo
ſtolicas arbitretur. De hac re eſt pulcherri-
mus textus in Decr. d. 11. c. eccleſiaſticarum.
ſub Auguſtini nomine, ſed re vera eſt Baſi.
ex lib. de ſpiritu ſancto. cap. 27. ſed ita corru-
ptus & mẽdis ſcatẽs, vt à nullo exactè intelli-
gi poſsit. Nam Gratianus, vt ſolet aliàs, non
conſultis apographis, trãſcripſit ex Burchar-
dio. lib. 3. decretorum. cap. 127. Baſilij verba
hæc ſunt. Dogmata quæ in eccleſia ſeruãtur
& prædicantur, partim ex conſcripta doctri-
na, partim ex apoſtolorũ traditione ad nos
delata myſterio recepimus. Quæ vtraq; ean-
dem ad pietatem vim habent, & nemo his cõ
tra dicit, qui vel modicam ſaltem eccleſiaſti-
carum legum experiẽtiam habet. ſi enim ag-
grederemur, nõ ſcripto proditas leges, velut
non magnam vim habentes, reijcere, impru-
dentes, opportunioribus euangelij partibus
damnum afferemus. Imo potius ipſam euan-
gelij prædicationem ad nudum nomen con-
trahemus. Velut. v. g. vt eius quod primum
ac communiſsimum eſt, primum mẽtionem
faciam, figura crucis ſignare eos, qui in no-
men domini noſtri Ieſu Chriſti ſpem habẽt,
quis ſcripto docuit? ad orientem conuerſos
eſſe nos dum oramus, quæ ſcriptura nos do-
cuit? inuocationis verba in oſtenſione panis
euchariſtiæ, & poculum benedictionis, quis
ſanctorum ſcripto nobis reliquit? Non enim
his cõtenti ſumus, quorum apoſtolus & euan
gelium mentionem fecit, ſed & antè & po-
ſteà, alia quædã dicimus, velut magnum ro-
bur ad myſteria habentia, ex doctrina, ſcri

Tribus Iudæ ad orientem caſtra collocat.

In decretis D. 11.

Figura crucis in baptiſmate.

De ceremonijs ſacramentorũ.

pto non prodita, aſſumpta. Benedicimus aquam baptiſmatis,& oleum vnctionis, inſu perq; ipſum qui baptizatur, ex quibus ſcriptis?nonne tacita & arcana traditione? ipſam verò olei vnctionem,quę doctrina ſcripta do cuit?At ter immergi hominem vnde eſt? Reliqua item quæ circa baptiſma fiunt, renunciare Satanæ & angelis eius, ex qua ſunt ſcriptura? nonne ex hac ſub ſilentio relicta & arcana doctrina? quam in minime curioſo & ſolicito ſilentio patres noſtri conſeruauerunt recte illi,vt pote docti myſteriorum reuerentiam ac authoritatem ſilentio cuſtodire. Quæ enim ne inſpicere quidem fas erat non initiatis,horum doctrinam quomodo par erat in literis,velut in triumpho oſtentare?Aut quid tandem volens magnus ille Moyſes,non omnibus omnia templi loca peruia eſſe ſtatuit, verum extra ſacra ſepta, prophanos locauit, prima vero atria purioribus permittens, ſolos Leuitas dignos Dei miniſtros iudicauit. Victimas vero & holocauſta ac reliquam ſacerdotum celebritatem ſacerdotibus aſsignauit, vnum ex omnibus delectum in adyta ad miſit,& neq; hunc ſemper,ſed vna ſolum anni die,atq; huius hora certa ad ingrediendum ipſi conſtituta, quo propter nouitatem & inſuetudinem, cum maiore admiratione inſpiceret ſancta ſanctorum. Probe gnarus ex ſapientia ſua ei, quod conculcatum eſt & per ſe apprehendi poteſt,imminere contēptum, quod verò remotum eſt,ac rarum ei naturaliter quodammodo eſſe coniunctā admirationem. Ad eundem modum hi qui ab initio res eccleſiaſticas ſanciuerūt. Apoſtoli & patres, in occulto ac ſilentio myſterijs authoritatem conſeruauerūt. Neq; enim omnino myſteriū eſt,quod ad vulgares aures effertur. Hæc eſt ratio quare aliqua tradita ſint abſq; ſcripto, vt ne dogmatum cognitio neglecta fieret,& in contemptum veniret apud vulgus propter conſuetudinem. Aliud enim eſt dogma,aliud prædicatio,dogmata enim ſilentur, prædicationes verò publicantur. Silentij autem & ſpecies eſt,obſcuritas,qua vtitur ſcriptura,ita dogmatum intelligentiam obſtruens,vt ægrè intelligi poſsint,ad legentium vtilitatem. Huius rei gratia omnes reſpicimus ad orientem cū oramus,pauci tamen nouimus,quod veterem patriam requirimus, nempe paradiſum,quem plantauit Deus in Eden ad oriētem, & erecti perficimus preces in vna ſabbati, hoc eſt in die dominico, rationem autem non omnes

Not. *Moyſes.* *Sūmus pontifex Iudæorum.* *Myſteria ſilentio veneranda, ideo Hila. ſe putat quod de Trinitate ſcriberet.* *Dogma.* *Orientē verſus cur oramus.*

nouimus. Non enim ſolū vt qui reſurreximus cum Chriſto, & qui ſuperna quærere debeamus, in reſurrectionis die, datæ nobis gratiæ, per hoc quod ſtamus in precando, nos ipſos commonefacimus, ſed quod etiam venturi ſeculi is dies dominicus quodammodo imago eſſe videatur. Neceſſario igitur eccleſia erudit alumnos ſuos vt ſtantes preces abſoluāt, quo per aſsiduam commonefactionem vitæ non deſituræ, viaticorum ad illam parandorum non negligentes ſimus. Sed & totius. 50. dierum numerus, pentecoſte appellata, reſurrectionis quam in illo ſeculo expectamus monumentum eſt. Quin & quoties genua flectimus, & rurſus erigimur, re ipſa oſtendimus, quod propter peccatum in terram delapſi ſumus, & per benignitatem eius qui condidit nos,ad cœlum reuocati ſumus. Deficiet me dies ſi eccleſiæ myſteria ſcripto non prodita recenſere velim,& cap. 29. ait. Apoſtolicum arbitror eſſe, etiam in non ſcriptis traditionibus perſeuerare. Laudo, inquit vos, quod omnia mea meminiſtis, & quemadmodum tradidi vobis traditiones tenetis, & obtinetis traditiones,quas accepiſtis,ſiue per ſermonē, ſiue per epiſtolam, & ſtatim. Perſuaſiua ſunt vetera dogmata, in antiquitate velut canicie quadam reuerendum quiddam habentia, & in epiſt. ad epiſcopos occidentales, non tam orientis calamitates videtur depingere,quam Lutheranorum impietates & ſcelera, inquit enim καταφρόνηται τὰ τῶν πατέρων δόγματα. Ἀποστολικαὶ παραδόσεις ἐξουθενοῦνται. νεωτέρων ἀνθρώπων ἐφευρήματα ταῖς ἐκκλησίαις ἐμπολιτεύεται. τεχνολογοῦσι λοιπὸν. οὐ θεολογοῦσιν ἄνθρωποι. ἡ τοῦ κόσμου σοφία τὰ πρωτεῖα φέρεται. Hoc eſt, deſpiciuntur ab hæreticis patrum dogmata, contēnuntur apoſtolicæ traditiones, iuxta iſtorum inuenta res eccleſiaſtica geritur, de re grammatica, non Theologica differunt, ſapientia mundi apud illos primas tenet. Porro quæ ſint traditiones quæ neceſſario ſint admittendæ,quæve explodēdæ,duobus modis hoc cognoſci poteſt. Primum in his traditionibus non ſcriptis quamplurium eccleſiarum authoritatem ſequatur, inter quas ſanè illæ eminere videntur quæ apoſtolicas ſedes habere & epiſtolas accipere meruerunt,& hanc ob cauſam Romana eccleſia omnibus alijs merito præfertur,& eas quæ ab omnibus eccleſijs recipiuntur traditiones, præponet eis, quas quædam non accipiunt. Aut ſecundo vt inquit Auguſt. epiſt. 118. & habetur in decret.

Stātes oratur. *Pētecoſt.* *Genua flectere.* *2. Theſ. 2.* *Not.* *Lutheri impietas ſuis coloribus depingitur.* *Traditionū electio aut relectio, quo faciendo modo.* *Huius generis eſt,quod*

Ignis inferni ſit verus & non metaphoricus ignis, & vermis dicitur metaphoricè.

cret.d.12.cap.illa. Illa inquit, quæ non ſcripta, ſed tradita ſunt, cuſtodimus, quæ autem toto orbe terrarum obſeruantur, datur intelligi, vel ab ipſis apoſtolis, vel ex plenarijs concilijs (quorum eſt in eccleſia ſaluberrima authoritas) commendata ac ſtatuta retineri. Sicut id quod domini paſsio & reſurrectio & aſcenſio ad cęlum & aduentus Spiritusſancti anniuerſaria ſolēnitate celebrantur, & ſiquid aliud tale occurrerit quod ſeruetur, ab vniuerſis quocunque ſe diffundit eccleſia, Alia verò quæ per loca terrarum regioneſque variantur, ſicut eſt quod alij ieiunant ſabbatum, alij non, alij vero quotidie communicant corpori & ſanguini domini, alij certis diebus accipiunt, totum hoc genus rerum, liberam habet obſeruantiam. Quod enim nec contra fidem, nec contra bonos mores eſſe conuincitur, indifferenter eſt habēdum, & pro eorum inter quos viuitur ſocietate ſeruandum eſt. Lege Leonis ſermones.5.de collectis, & ſer.2. de ieiu.pentecoſtes, & Irenæum.lib.3.cap.2. &.3.& Tertul.de Corona militis circa principium.

Operæpretium erit nōnulla exēpla, quæ à ſanctis modo à nobis citatis, allata ſunt, fuſius, multis adhibitis teſtimonijs, explicare. In primis Hieronym.& Baſil.dixerunt in diebus dominicis & in pentecoſte, non licere geniculis orare, atque ita cautum fuit in concilio Nicæno. Canone.20. & habetur de conſecrat.diſt.3.cap.Quoniam.& Beda ad cap.24. Lucæ.cap.95.& Hiero.in proœ.li.1.ad Ephe. Tertul.de corona militis, & Augu.epiſt.119. ca.15.ait, in his diebus ſtantes oramus, & ieiunia relaxantur, in figura non laboris, ſed quietis & lætitiæ, quod eſt ſignum reſurrectionis, & ca.17.hoc etiam repetit.& Epipha.in fine libri tertij, in quo multa ad hoc inſtitutum ſpectantia legere poteris.

Ter mergēdū in baptiſmate.

Quod ter mergantur in baptiſmate qui baptizandi ſunt, dixit Hierony. in loco citato, in honorem videlicet Trinitatis, & in commenta.epiſto.ad Epheſ.cap.3.&.4.& Theodore.in lib.4.hęreti.ſabularum, cum loquitur de Aëtio & Eunomio.& Oecumen.ad Rom. 8.& Theophy.Iohā.3.& Marci.8.& Damaſce.lib.4.ca.10.& Euthy.Iohā.3. Tertul.contra Praxeā non ſemel ſed ter ad ſingularū perſonarum nomina, & de Coro.militis, Grego. hanc conſuetudinem approbat, ſed non reijcit illam quæ ſemel intingit. Lege S.Thom.3. par.quæſt.66.art.8.

Quæret forte aliquis, an baptiſmate in nomine Chriſti tantum, aliquo tempore eccleſia vſa ſit. Nicolaus quidem papa de Conſecra.d.4.in cap. à quodam Iudæo affirmare videtur eſſe legitimum baptiſma, in nomine Chriſti, & vtitur teſtimonio Ambroſi.lib.1. de Spiritu ſancto.cap.3.dicentis, plenum eſſe baptiſma in nomine Chriſti, quia ſi Chriſtum dicas & Deum patrem à quo vnctus eſt filius, & ipſum qui vnctus eſt filium, & ſpiritum à quo vnctus eſt, deſignaſti, & ita dicit Theophyla.in comment.in Lucam prope finem, & Magiſter ſententiarum.lib.4.capi.3. non ſolum hoc admittit, ſed etiam in nomine Spiritus ſancti dicit verum dari baptiſma, quod nullus dixit, ſi Ambroſ. demas in loco citato. Dat rationem ſanct. Thom. 3. parte quæſtion.66.articul.6. & ait, vſos fuiſſe Apoſtolos hac diſpenſatione, vt nomen Chriſti, quod inuidioſum erat, gratum & amabile efficeretur. Quæres forte an illa diſpenſatio viguit tantum Apoſtolorum ſeculo, an etiam durauerit poſt illorum ætatem, ſi illo tantum tempore quo vixerunt apoſtoli? Quomodo Nicolaus dixit valere illud baptiſma ætate ſua, adeo diſsita à tempore apoſtolorum. Forte ſemper ſtabit cauſa diſpenſandi firma, quoties Chriſti nomen contemnitur, vt Verbi.g.apud Indos. Nos arbitramur, nunquam apoſtolos, in Chriſti nomine baptizauiſſe, nam non ſit veriſimile tam cito fuiſſe oblitos verbi domini dicentis, baptizantes eos in nomine patris & filij & Spiritusſancti, præſertim cum nunquam legamus vſos fuiſſe forma à Chriſto illis tradita. Dicendum igitur quod ſicut dicitur baptiſma ſpiritusſancti, ita dicitur baptiſma Chriſti. At nullus dempto magiſtro dixit quod in nomine ſpiritusſancti aliquando apoſtoli baptizauerunt, ergo nec in nomine Chriſti. Vocatur ergo baptiſma Chriſti, quia de latere eius orta ſunt ſacramenta, & baptiſma ſpiritusſācti, quia in illo largiuntur dona ſpiritusſancti. Vnde Chryſoſt.hom.29. in priorem ad Corinth.epiſtolam ait. Si quis in principio naſcentis eccleſię baptizabatur, linguis quamprimum loquebatur, nec tantum linguis, ſed multi prophetabant, nonnulli etiam alijs erant præditi poteſtatibus. Nam cum ab idolis recederent, nec manifeſtè ſcirent an credendum eſſet, nec veteribus libris aſſueti eſſent, mox ſpiritum accipiebant, cum autem ſpiritus non cerneretur,

De baptiſ. in nomine Chriſti.

Miraculū in principio naſcētis eccleſiæ exhibitū vulgo in baptiſmate.

quippe qui inuiſibilis eſt, ſenſibile quoddam indicium dabat, gratia operationis illius, & hic quidem Perſarum, ille Romanorum, Iudęorum alius, alius alia quadam lingua loquebantur. Ex quo perſpicuum erat, ſpiritum in ipſo eſſe, dum loqueretur. Nam cum apoſtoli hoc ſignum acceperunt, etiam fideles hanc linguarum gratiam accipiebant. Nec hanc duntaxat, ſed & alia plura, etenim multi mortuos ſuſcitabant, dæmones expellebant, & alia faciebant miracula, & donis pollebant. alij quidem minoribus, alij maioribus. Quod & ſimultatis cauſa eis fuit, ex accipientium inſolentia. Ita etiam Theophy. 1, Corint. 12. circa principium. Non igitur illam vſurpabant formam, baptizo te in nomine Chriſti aut Spiritusſancti. Sed illa vtebantur forma quā dominus illis in die reſurrectionis tradiderat. Porrò vt dubitationem omnem ex ſtudioſorum animis eximamus, afferre oportet teſtimonia illa, quibus ipſi vtuntur, cum germana eorum interpretatione, primum actu. 2. Pœnitentiam, inquit, agite, & baptizetur vnuſquiſq; veſtrum, in nomine Ieſu Chriſti, in remiſsionem peccatorum, cum dicit in nomine Ieſu Chriſti, intelligit, quod catechumeni inſtruebantur ab apoſtolis, de his quæ ſpectabant ad Chriſti paſsionem & gloriam, ita vt ſcirent & faterentur dimiſsionem peccatorum Chriſto deberi, & ab ipſo peccata fuiſſe deleta. & cap. 8. Cum credidiſſent Philippo euangelizanti de regno Dei, in nomine Ieſu Chriſti baptizabantur homines & mulieres, in codice Græco legitur & pro in, & nomine Ieſu Chriſti, & poſtea ſequitur baptizabantur viri & mulieres in nomine ſcilicet, patris, filij, & Spiritusſancti. q. d. crediderunt Philippo docenti ea quæ ſpectabant ad cognitionem regni Dei, & illuſtrationem nominis Ieſu. &, Actu. 10. & ca. 19. comparat Lucas inter ſe, baptiſmata aquæ, & ſpiritus cum ait. In quo baptizati eſtis? dixerunt in Iohannis baptiſmate, ideſt, aquæ, & ſubdit, his auditis baptizati ſunt in nomine domini Ieſu, ideſt, baptizati ſunt baptiſmo Chriſti, ideſt, baptiſmo ſpiritus, nam dabatur illis ſpiritus ſigno viſibili adhibito. Ab hoc modo loquendi non abhorrent antiqui patres. Nam Origen. homil. 6. in Ezechi. ait. Qui accipimus gratiam baptiſmi, in nomine Chriſti loti ſumus, clarum eſt illo tempore, quo viuebat Origen. non dari in nomine Chriſti baptiſma, ſed in nomine trium perſonarum, & Damaſcen. libr. 4. cap. 10. poſtquām oſtendit baptiſma nō valere niſi ſit in nomine patris, filij & Spiritusſancti, addit, baptizamur & nos perfecto Chriſti baptiſmate, quod eſt per aquam & ſpiritum, & Theophyl. Lucæ ca. vlti. ait. Quando dicimus baptiſma fieri in nomine Chriſti, non dicimus quod oporteat in ſolius Chriſti nomine fieri, ſed quod Chriſti baptiſma, ſpirituale ſit (non Iudaicum) nec quale Io. quod per pęnitentiam ſolum, ſed conferens communionē ſpiritusſancti & peccatorum remiſsionem, vt ipſe oſtendit cum baptizaretur in Iordane, monſtrato in columbæ ſpecie ſpiritu ſancto. Inſuper baptiſma in nomine Chriſti intellige ideſt, in morte Chriſti, nam ſicut ille mortuus triduanus reſurrexit, ita nos figuraliter in aqua ſepulti, incorruptionem animæ induimus, & arrhabonem, incorruptibilitatis corporis, accipimus, & Hieron. Ezechiel. 37. vocat baptiſma Chriſti, & Didymus libro. 2. de ſpiritu ſancto, & Paulus ad Galat. 3. Quicūq; in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. At vero cap. illud Nicolai, quem habeat ſenſum, non eſt arduum cognoſcere. Nam fuit *Cap. à quodam Iudæo expoſitum.* ab illo quæſitum, an baptiſma ab infideli collatum, ſit verum baptiſma. Reſpondet Nicolaus, ſi fuerit datum in nomine Trinitatis, explicitè, valere, etſi verum eſt, quod dicit Ambro. de nomine Chriſti, valebit vtiq;. Sed non eſt vera Ambro. ſententia, ergo non valet baptiſmus.

Traditio quoq; antiquiſsima eſt, vt pectus tundamus in ſignum pœnitentiæ, vnde Aug. ſerm. 8. in euangelium Matt. Cum ſonuit, inquit, Confiteor, pectora tunditis, tundere pectus, eſt arguere quod latet in pectore, & pulſu occultum caſtigare peccatum.

Illa quoque traditio extrudendi vinctos à carcere in paſchate videtur ab euāgelio dimanaſſe. Per diē, inquit, ſolennē, conſueuerat pręſes populo dimittere, vnum vinctū quem vo- *Mat. 27.* luiſſent. Audi Leonem ſerm. 2. de quadrageſima. Romani, inquit, orbis pijſsimi imperatores ſancta antiquitus obſeruatione cuſtodiūt, qui in honorem dominicæ paſsionis altitudinem ſuæ poteſtatis inclinant, & conſtitutionum ſuarum ſeueritate mollita multarum culparum reos præcipiunt relaxari, vt in diebus quibus mundus ſaluatur, miſeratione diuina, etiam ipſorum ſupernæ bonitatis imitatrix ſit æmulanda clementia.

Quo tēpore orationi vacādum. Eſt etiam traditio eccleſiaſtica de horis ad orandum deſtinatis. De qua Hieronym.

Dani.6. ſic ſcribit. Tria eſſe tempora quibus Deo flectenda ſunt genua, tertiam horam, ſextam & nonam eccleſiaſtica traditio intelligit. Nam tertia hora deſcendit Spiritus ſanctus ſuper apoſtolos, ſexta volens Petrus comedere ad orationem aſcendit in cœnaculum. Nona Petrus & Ioānes pergebant ad templum, & Daniel in Babylone conſtitutus his temporibus orabat verſus Ieruſalem. De prima & veſperis tacuit Hiero. quia ſunt initium tantum & finis diei.

Actu. 3. *Actu. 10.* *Actu. 3.*

Scriptura an in vulgarem linguam transferendæ ſint.

Adhuc eſt traditio quæ licet ab Hebræis traxit originem, calculo tamen omnium Chriſtianorum approbata eſt, ac vim legis obtinuit, nempe ſcripturas non eſſe paſſim idiotis & hominibus e media plebe committendas, vt ab illis explanentur, & de illis diſputent, quippe id munus doctiſſimorum & in illis exercitatorum ſit. Ac ideo nec in linguam vulgarem eſſe transfundendas. Vnde Nazianzenus in apolo. de fuga in Pontum, ait. Non omnium librorum ſacræ ſcripturæ tractatio omnibus ætatibus permittitur apud Hebræos. tradunt enim Hebræi quod fuerit apud illos talis conſuetudo, vt non omni ętati omnis ſcriptura, vel legenda, vel diſcenda committeretur, eo quod non expediret omnes omnia cito diſcere, quia nec capere poſſunt omnes omnia, & idcirco lædi potius quam iuuari, ſi nondum capaces, ea quæ ſunt profundiora cognouerint. Sed cætera quidem omnia, quorum etiam hiſtorica [illegible] obſcurus non eſt, à puero ſtatim diſcunt, has vero ſcripturas, quę vili indumento literæ pretioſa intrinſecus contegunt ſacramenta, nulli ante [illegible] annum legere, aut etiam ſcire committitur. Quod ſcilicet, ſit hoc velut munus quoddam propoſitum virtutis, his in quibus ad illud ætatis, & vita probabilis, & ornatus morum, & intelligentiæ capacitas apparebit, qui vtique iam valeant bene & confidenter aſcendere ab inferioribus literæ ad ſuperiora ſpiritus & exteriora, & Hieronym. in procem. lib. 1. in Ezech. ait, Hebræorum probatur traditio, quod niſi quis apud eos ætatem ſacerdotalis miniſterij, id eſt, triceſimum annum, impleuerit, nec principia Geneſeos, nec Canticum canticorum, nec Ezechielis exordium & finem legere permittitur, & ad perfectam ſcientiam & myſticos intellectus, plenum humanæ naturæ tempus accedat. Hæc omnia tranſcripta ſunt ad verbum penè ex Origene in pro- [illegible] i.4. hom. [illegible] Canticum canticorum, ſi [illegible] nunquam cre[illegible] tanta anim[illegible] contentione pugnaſſet vt [illegible] verſ[illegible] tota ſcriptura tranſfunderetur. At vero ſi an[illegible] hęc in dubium reuocatum [illegible] noſtra tempeſtate, calamitate Ger[illegible] non ſ[illegible] ſutoribus & ſartoribus eam c[illegible], ſine magno religionis Chriſtianæ d[illegible]. Lege ca Cum ex iniuncto. De hæret[illegible] in Decreta.

In procemio paraphraſeon.

His præmiſſis, duabus his regulis [illegible] finem imponam [illegible], ex Gregorio Nazianzeno lib. [illegible]. Theologiæ [illegible] ſumpta Quæ inquit, colliguntur ex ſcripturis [illegible] perinde [illegible] ſecunda ſunt ac ſi in illis eſſent ſcripta, & ratio eſt, quia vt inquit Iſichius li. [illegible]. Leu. cap. 9 m[illegible] ſtudio breuitatis ſcriptura diuina præter [illegible] quæ [illegible] eſt ex alijs colligere, & Auguſt. de [illegible] M[illegible] ait, nonnulla omittit ſcriptura quæ tamen vera ratione creduntur [illegible] Melchiſedec ſacerdotis D[illegible] nulla loq[illegible] ſa præceſsiſſe, ante laudis merita, co[illegible]atur. Nihil de Euæ aut Enoch poſtq[illegible] rapti ſunt vitæ fœlicitatem commendat, cunctis liquido ſentientibus, eos beate viuere, quos dominus hinc in futurum ſaluandos voluit rapere, & Hieronym. contra He[illegible] & Epiphan. lib. 3. tom. 2. hære. 1. quærunt an Chriſtus ventrē purgauerit, & alia fecerit, quæ natura exigere ſolet, & de Magis dicit Theophyla. Matth. 2. Nihil dicitur de M[illegible] euangelio, poſtquam in domum ſuam reuerſi ſunt, ſed vera ratione colligitur in P[illegible] ſide prædicaſſe Chriſtum, quem in alie[illegible] regione confidenter vocabant regem. Dant ſcholaſtici exempla aptiora. Chriſtus habuit cor, &c.

Prima regula.

De Magis in patriam reuerſis.

Secunda regula, quæ nos docet quomodo ex conſuetudinibus eccleſiarum & factis proborum hominum, ſint ſcripturæ interpretandæ, & ſumpta eſt ex Aug. li. de mendacio ad Conſentium. c. 15. ſi quid forte inquit, occultum eſt in ſcripturis, quemadmodum accipiendum eſt quod præcipitur, in factis iuſtorum intelligatur. Veluti cum legimus in euangelio. Accepiſti alapam para alteram maxillam, at dominus cum alapa percuſſus eſſet. nō ait, ecce altera maxilla, ſed ait, ſi male dixi exprobra de malo, ſi autem bene cur me cædis? vbi oſtendit illam præparationem alterius maxillæ in corde faciendam. Quod etiam

Secunda regula.

Mat. 5.

Iohan. 18.

etiam Paulus [illegible], nouerat, [illegible] & ipſe, cum eſſet alapa percuſſus a ſte pon [illegible] cem, non ait
Actu. 23. Percute maxillam alteram. Sed percutiet te Deus, inquit, paries dealbate, & tu ſedes iudicare me ſecundum legem, & contra legem iubes me percuti? Sed tamen [illegible] paratum habebat, non ſolum ad alias alapas accipiendas, ſed etiam quælibet tormenta pro veritate
Matth. 5. patienda. Scriptum eſt etiam. Ego dico vobis non iurare omnino. Iurauit autem apoſtolus in epiſtolis ſuis, & [illegible] oſtendit quomodo accipiendum eſſet quod dictum eſt. Dico vobis non iurare omnino, ne ſcilicet [illegible] do ad facilitatem iurandi veniatur, & ex facilitate ad conſuetudinem, atq; ita ex conſuetudine in periurium decidatur. Et ideo non inuenitur iuraſſe niſi ſcribens, vbi conſideratio cautior non habet linguam præcipitem. Præ
Matth. 6. terea illud. Nolite cogitare de craſtino, & Nolite cogitare quid manducetis, & quid bibatis & quid induamini, cum autem [illegible] mus, & ipſum dominum habuiſſe loculos, quò etiam quæ dabantur, mittebantur, vt ſeruari poſſent ad vſus pro tempore neceſſa-
Vide. 12. q. 1. c. habebat & extrauag. Cũ inter. rios, & ipſos apoſtolos procuraſſe multa fratrum indigentiæ, non ſolum in craſtinum, ſed etiam in prolixius tempus, impendente fame, ſicut in Actibus apoſtolorum legimus. Satis elucet ex his illa præcepta ſic intelligenda, vt nihil operis [illegible] tempore [illegible] a- [illegible] amore, vel timore egeſtatis, tanquam ex neceſſitate faciamus. Item di-
Matth. 10. ctum eſt apoſtolis, [illegible] portarent
Mar. 6. in via, ſed ex euangelio viuerent, & quodam
Luc. 9. loco ipſe dominus ſignificauit cur hoc dixerit, cum addit. Dignus eſt operarius mercede ſua. Vbi ſatis oſtendit permiſſum hoc eſſe, non iuſſum, ne forte qui hoc faceret, vt in opere prædicationis [illegible] aliquid ab eis, quibus p[illegible]caret, in vſus vitæ huius ſumeret, illicitum aliquid ſe facere arbitrarentur.
Gala. 6. Poſſe tamen laudabilius non fieri, in Paulo ſatis demonſtratum eſt, Qui cum diceret. Communicet, qui catechizatur verbo, ei qui ſe catechizat in omnibus bonis, & cum multis in locis id ſalubriter fieri ab eis quibus verbum
1. Cor. 6. prædicaret, oſtenderet. Sed tamen, inquit. Ego non ſum vſus hac poteſtate. Poteſtatem ergo dedit dominus cum iſta diceret, non imperio [illegible] & [illegible], in verbis intel- [illegible] intelligimus, quemadmodum oportet accipi. quod fac [illegible] tem ducebatur, niſi exem-

plo reu[illegible] [illegible] iterum replicat epiſt. [illegible] Præterea Occum. Actu. 18. ait. Cum do- *Matth. 10.*
minus [illegible] ipſis diceret. Ne poſſideatis aurum, nec argentum, neq; duas tunicas, neq; calceamenta, neque zonam, neque baculum. *Actu. 12.*
Quomodo Petrus [illegible] iuſſum fecerit duas tunicas habens, zonam & calceamenta. Præterea Paulus cum Timotheo ſcri- *2. Timo. 4.*
bens præciperet. Penulam quã reliqui Troadæ apud Carpum, veniens affer. ecce penulã habebat & alteram geſtabat. An ergo Chriſto non paruit? Dicendum præcepta illa non ſemper, ſed ad tempus ſeruanda eſſe, vt Lucas cap. 22. oſtendit. ait enim Chriſtum dixiſſe diſcipulis. Quando miſi vos ſine ſacculo & pera &c. nunquid aliquid defuit vobis? aiunt illi, nihil. Verum quam ob cauſam tunc præceperit manifeſta eſt. Voluit potentiam ſuã oſtendere. Hieron. aliter, & melius ſoluere videtur. q. 1. ad Hedibiam. Dominus, inquit, præcipit qui habet duas tunicas det vnã non *Luc. 3.*
habenti. At de ipſo dicitur Matth. 27. Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meã, &c. Quid? ſi Scythiæ frigora & Alpinæ niues quæ non duabus & tribus tunicis, ſed vix pecudum pellibus repelluntur, vnica tunica debemus eſſe contenti? Quicquid ergo corpori noſtro ſufficere poteſt, & humanæ ſuccurrere imbecillitati, hoc vna appellanda eſt tunica, & quicquid in præſentibus alimentis neceſſarium eſt, hoc vnius diei victus appellatur. Vnde præceptum eſt. Non cogitetis de craſtino, hoc eſt de futuro tempore, & Apoſtolus. Habentes, inquit, victum & veſtitum, his contenti ſimus, & ſic ex factis ſummorum pontificum multis locis ſcripturarum germana interpretatio elicitur. Velutiex ca. ex publico, de conuerſione coniuga. quod dominus in euangelio dicit, non licere viro vxorem ſuam dimittere, niſi ob fornicationem, intelligit pontifex, de his quorum matrimonium carnali copula eſt conſummatum.

Magi an reges fuerint Deniq; eſt traditio eccleſiaſtica quam nõ nulli labefactare nituntur, quod magi qui ad Chriſtum adorandum ab oriente venerant, fuerunt reges, id tamen veriſſimum eſſe, his teſtibus confirmari poteſt. Hieron. Danie. 2. *Aduerſus*
Magos, inquit, pro maleficis accipit ſermo & *Lutherum.*
conſuetudo ſcripturarum, qui aliter habentur apud gentem ſuam, eo quod ſint philoſophi Chaldæorum, & ad artis huius ſcientiam reges quoq; & principes eiuſdem gentis, omnia

nia faciunt. Vnde in natiuitate domini ſ.l.u. totis ipſi primum ortum eius intellexerunt, & venientes in ſanctam Bethlehem adorauerunt puerum, ſtella ſuper oſtendente, & Iſaiæ. 47. ait. Magos fuiſſe principes quorum conſilio rex vtebatur, & Pſalm. 71. ait, omne mundiale imperium, ad Chriſtum dominum accedere, eique colla ſubmittere, bonorumq; morum dona deferre. propheta prænunciat dicens. Reges Tharſis & Inſulæ, reges Arabum & Saba. Ipſi enim Magi gentium regumque typum tenuiſſe monſtratur, & Theophy. Mat. 2. ibi. Herodes autem rex, &c. ait. Iudæi quare turbantur? oportebat gaudere potius, quod rex ſuus à Perſicis regibus adoraretur. Sed re vera inſipiens eſt malitia, & Cantacuzenus Apolo. 1. aduerſus Mahometum. ait. ἐν δὲ τοῦ χριστοῦ γεννήσει, ἐκ τῆς περσίδος χώρας μάγοι ἐκ θείας ἀποκαλύψεως ἔγνωσαν, ὅτι θεὸς γεννᾶται. οἱ δὲ μάγοι οὐκ ἦσαν οἱ τυχόντες, ἀλλὰ αὐθένται καὶ τοπάρχαι. γνόντες γοῦν ἅπερ ἔγνωσαν, ἀνελογίσαντο καθ' ἑαυτοὺς, ὅπως ἐλθόντες προσκυνήσωσι τῷ βασιλεῖ, καὶ δῶρα αὐτῷ προσφέρωσι. Hoc eſt, in Chriſti natiuitate, Perſicæ regionis Magi ex diuina reuelatione cognouerunt, quod Deus naſciturus eſſet. Magi vero non vulgares erant homines, ſed domini & regionum præſides, cum hæc cognouiſſent, deliberarunt inter ſe, quo modo illuc proficiſcentes regem adorarent, & dona offerrent, & Anſelmus Matth. 2. ait. A Sabba Fluuio Sabæa regio dicitur, iuxta quam Arabia eſt, vnde iſti tres reges fuerunt. & Druthmarus Matth. 2. & gloſſ. ordinaria. Denique Tertullianus, in libro aduerſus Iudæos, ca. de Chriſti natiuitate, licet obſcure, hoc idem affirmat, & multi minuti authores ab horum iudicio non abhorrent.

De his quoque qui ad baptiſmum accedũt cur terna confeſsio exigatur. Cyrillus lib. 12. ſuper Iohan. c. 64. ait. Apud Iohan. ca. vlt. legimus ter dominum Petrũ interrogaſſe, an eum diligeret. Hinc eccleſia regulam tertio interrogandi eos accepit, qui ad baptiſmum accedunt, vt terna Chriſti confeſsione fidelibus connumerentur.

Obſeruationes & conſuetudines aliquot ſcripturarum.

CAP. VI.

QVanquam per totum hoc volumen, multas ... ones, ad imodum ... ſcripturarum ... nihilominus ... reſtat ... rum nonnullis ... poſsit ſtudioſus habere ... ad iſtarum ſimilitudinem multas ſimiles congerere.

Totã legens ſcripturam, inquit Chryſo. 4. in Mar. nunquã regnum cælorum audies, niſi in euangelio. Poſtquam enim venit ille de quo dictum eſt. Regnum Dei intra vos eſt, apertum eſt regnum Dei. A diebus enim Iohannis Baptiſtæ regnum cælorum vim patitur, & violenti diripiunt illud. Ante aduentũ ſaluatoris, omnes ſanctorum animæ ad inferos deducebantur. Denique dicit Iacob. Lugẽs & gemens deſcendam ad inferos. Hiero. quoque li. 1. aduerſus Pelagi. ait. Regnum cælorũ primum in euangelio prædicatum eſt per Iohannem Baptiſtam & dominum ſaluatorem & apoſtolos. Vnde Iohannes clamat in deſerto. Pœnitentiam agite appropinquauit enim regnum cælorum, & de ſaluatore ſcriptum eſt. Circuibat Ieſus ciuitates & vicos docens in ſynagogis eorum & prædicãs regnum Dei. ... apoſtolis præcipit. Ite & prædicate, dicentes quoniam appropinquauit regnum cælorum, contrarium eſt Pelagij error, & Theophy. Io. 3. & Lucæ. 16. ibi. ... & prophetæ, &c. ... 7. ibi. Interrogatus autem à Phariſæis, & Hiero. Dardano. Denique Auguſ. li. 19. contra Fauſtũ ca. vlt. ait. Nunquam lege quiſpiam regnum cælorum in veteribus libris, niſi obſcurè inueniet. Dicitur quidem ibi. Diligite ſapientiam, vt in æternum regnetis, & dominus Iudæis ait. Scrutamini ſcripturas, in quibus vos putatis vitam æternam habere, ipſæ teſtimonium perhibent de me, & in Pſal. Nõ moriar ſed viuam, & narrabo opera dñi, & iterum, illumina oculos meos ne vnquã obdormiã in morte, & iuſtorum animæ in manu Dei ſunt, & non tanget illos tormentum, & paulo pòſt, illi autem ſunt in pace, & ſi coram hominibus tormenta paſsi ſunt, ſpes illorum immortalitate plena eſt, & in paucis vexati, in multis bene diſponentur, & alio loco. Iuſti autem in perpetuum viuent, & apud dominum eſt merces eorum, & cogitatio eorum apud altiſsimum, ideo accipient regnum decoris, & diadema ſpeciei de manu domini. Multa teſtimonia huiuſce-

Regnũ cælorum.

Luc. 17.

Gen. 37.

Sapient. 9.

Iohan. 5.

Pſal. 117.

Pſalm. 12.

Sapien. 2.

huiuſcemodi inueniuntur de vita æterna.

De immortalitate animæ quid ex Moyſe ſit cognoſci & erui poſsit.

Difficillimè, inquit Auguſt. li. 4. q. in Deut. q. 5. inuenitur in libris legis aliquid euidentius de vita animæ poſt mortem fuiſſe cōſcriptū. Hæc ille, ſunt tamen nōnulla teſtimonia ex Moyſe deſumpta ex quibus elici poteſt immortalitas animarum & eorum beatitudo. Vnde Theodorus Abaccura in li. contra hæreſes, quem nos Græcè habemus, actione. 1. ait. Quod verò anima æterna ſit & mortuorū iudicium futurum probatur ex illo Moyſis, erant fratres duo Cain & Habel. vnus quidem erat agricola, alter vero paſtor, & ambo

Gene. 4.

ſacrificiū Deo obtulerunt. Sed Habel ſacrificium Deus ſuſcepit, Cain verò contempſit. Hinc inter eos tanta inuidiæ flamma excitata eſt, vt Cain Habelem occiderit. Num cuius innocentia, ipſo Deo teſte, comprobata eſt, & merces non ſolum non data ſed etiam eius loco ipſe nefariè à germano fratre trucidatus eſt, premio carebit? obmuteſcant igitur nebulones illi qui fatentur animam eſſe interitui obnoxiam.

De mortuorū reſurrectione in lege quid ſit ſcriptum.

Deinde nihil apertè in lege de reſurrectione mortuorum ſcriptum eſt. Vndè cum inquit dominus. De reſurrectione mortuorum non legiſtis quod dictum eſt à Deo. Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, &c. ait

Mat. 22.

Hiero. ad comprobandam reſurrectionis veritatem multo alijs manifeſtioribus exemplis

Iſai. 26.

vti potuit, è quibus eſt illud. Suſcitabuntur mortui, & reſurgent qui in ſepulchris ſunt, &

Dani. 12.

in alio loco. Multi dormientium de terræ puluere conſurgent, alij in vitam, alij in opprobrium & cōfuſionem æternam. Quæritur itaque quid ſibi voluerit dominus hoc præferre teſtimonium, quod videtur ambiguum, vel non ſatis ad reſurrectionis pertinet veritatem.

Sadducæi.

Dicimus quod loquebatur cōtra Sadducæos qui tantum Moyſis libros recipiebant, prophetarum vaticinia reſpuentes. Stultum ergò erat inde proferre teſtimonia, cuius authoritatem non ſequebantur. Atque illi aſſentitur Euthy. ibidem, & Pſalm. 1. & Theodorus in loco ſuperius citato, loquēs de occiſione Habel, ait, ex hoc loco Moyſis mortuorum reſurrectio adſtruitur. Nam quæro quo tempore Habel præmio afficiendus ſit? Quandoquidem nullus ibit inficias quin Habelis interfector ſcelere ſe adſtrinxerit, & Epipha. lib. 1. aduerſus hære. tom. 1. in hære. Samaritanorum, ait. Adſtruitur reſurrectio, primùm ex Habel, nam poſt eius mortem ſanguis loquitur cum domino, ſanguis quidem licet nō ſit anima, non eſt tamen ſine anima.

Perſæ. Indi.

Mos inquit Hieron. Dan. 10. apud Perſas & Indos hodie quoque ſeruatur, vt pro balneis vtantur vngentis, & apud Iudæos tempore ieiunij à cibis delicatioribus abſtinebant, & vnguento non vngebantur. Vnde Daniel. Neque vnguento vnctus ſum. Et in comment. Matth. c. 9. cum dicitur. Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum, ait. Iuxta ritum prouinciæ Paleſtinæ loquitur, vbi diebus feſtis ſolent vngere capita. Atq; ita præcipit ibi dominus, vt quando ieiunamus, lætos nos eſſe monſtremus, & Auguſt. lib. 1. q. in Geneſ. q. 26. ait, Mos erat regibus illis de quibus eſt in ſcripturis mentio, per vices ad ſe admittere mulieres ſuas, & niſi fomentis & vnguentis diu prius curato corpore, nulla intrabat ad regem.

Tēpus afflictionis & lætitiæ quo ſigno oſtendebāt Iudæi.

Locus ex Gene. 12. expoſitus.

Vnde Geneſ. 12. cum Saram ſurripuiſſent ſerui Pharaonis, non fuit polluta, nam antequam vnctiones perficerentur fuit percuſſus à domino, & citat Hieronymus ad comprobandam hanc conſuetudinem, illius verba in quæſt. in Gene. ſunt. Iuxta librum Eſter, quæcunque mulierum placuiſſet regi apud veteres, ſex menſibus vngebatur oleo myrtino, & ſex menſibus in pigmentis varijs erat, & curationibus fœminarum, & tunc demum ingrediebatur ad regem.

Eſther. 2.

Atq; ita poteſt fieri, vt Sara poſtquam placuerat Pharaoni, dum per annum, eius ad regem paratur introitus, & Abrahæ Pharao multa donauerit, & Pharao poſtea ſit percuſſus à domino, illa adhuc intacta ab eius concubitu permanente.

De idololatriæ origine & antiquitate.

Annotandum, ex Auguſt. lib. 1. in Geneſ. quæſt. 94. & Euche. lib. 3. in Gene. ca. 6. quod Geneſ. 31. quando Rachel furata eſt idola patris ſui, primum inuenimus deos gentium, ſuperioribus quippe ſcripturæ locis vnicus tantum deus nominabatur. At vero Iuſtinus martyr in admonitorio gentium, ait, Idololatriam traxiſſe originem à verbo ſerpentis, dicentis. Eritis ſicut dij, his verbis. Quia dæmoni decipienti homines crediderunt, auſique

Geneſ. 3.

propterea diuinis aduerſari præceptis, exierunt è Paradiſo. deorum quidem nomenclaturæ memores, verum non ſatis edocti, an dij præter vnū Deum, inuenirentur. Neq; enim erat æquum vt qui mandatum primum, alioqui obſeruatu facile, non cuſtodiſſent, erudirentur amplius, ſed potius vt iuſta pœna plecterentur. Vbi ergo de paradiſo expulſi, arbitrati ſunt ob ſolam ſe inobedientiam eiectos,

Adæ peccatum.

Ambro.

ctos, ignari alloqui Id etiam fuiſſe in cauſa, quod eos qui non erant dij, Deos eſſe crediderant, deorum nomen, hominibus de ſe propagatis, tradiderunt. Quo fit vt prima iſthæc de dijs mendax phantaſia à parentibus mēdacij originem traxit. & Epipha. lib. 1. aduerſus hære. to. 3. hære. 37. qui eſt Ophitarum, ait. Serpens decepit Euam dicens. Eritis ſicut dij. Deinde progrediente tempore, multiformem & monſtroſam imaginationem ipſis induxit. ab vno enim vero Deo ipſos abduxit, & olim blaſphemá idololatriæ vanitatem ipſis immiſit. Hactenus Iuſtinus & Epiphanius quorum ſentētia non videtur vera: nam Adā non amiſit fidem vt conſtat ſap. 10. Nunquam enim fuere dij, ſicut nec ſunt, ſed Deus. Atque ita dicit Clemens. 2. Recogni. Hier. in quæſt. in Gene. reijcit ſententiam Hebræorū dicentium tempore Enos, qui cœpit inuocare nomen domini, & in eius ſimilitudinem fabricata fuiſſe idola. Nos intelligimus illū cœpiſſe Deum verum colere. Hæc ille. quo tempore primum fabricata fuerint idola non cōſtat. Nam ante diluuium idola non fuiſſe conſtat ex Gen. Igitur poſt diluuiū effecta ſunt.

Alij tēpore Nemroth. qui hoīes coegit ignē adorare.

At vero à quo docet Hierony. Hoſeæ cap. 2. Ninus rex Aſsyriorum aduerſus Zoroaſtē magū, regem Bactrianorum, forti certamine dimicauit, & in tantam peruenit gloriam vt patrem ſuum Belum referret in Deum, qui Hebraice dicitur Bel. Didicimus exordium dæmonis, imò hominis in dæmonem conſecrati. omnia enim idola ex mortuorum errore creuerunt. Quo tempore inceperit idolorum cultus docet Epiphanius in principio ſui operis. Lege Athana. Cypria. Cyril. lib. 1. contra Iulia.

Sācta mulieres queſi ne dolore peperiſſe legūtur.

Nunquā legimus, inquit Hier. Michææ. 4. circa principiū li. 2. in ſcripturis ſanctis mulieres, excepta Rachel, cum dolore peperiſſe, quæ quia in via erat & hippodromo, id eſt, in equorum curſu, qui in Ægypto venundātur, filium peperit doloris, quem poſtea vocauit pater, Beniamin, hoc eſt filium dextræ. *Geneſ. 35.* Eua eiecta de paradiſo, & audiens. in dolore paries, perperiſſe ſcribitur in dolore. *Geneſ. 3.* Vxor Phinees contracta, nec ſe erigens, ſicut illa quam in euangelio diabolus alligauit, peperit, poſtquam captam arcam Dei, populique cognoſſet ruinam. *1. Regū. 4.* Sara autem quia ſancta erat, & ei defecerant muliebria, nato Iſaac dicit. Riſum mihi fecit Dominus, quicunque enim audierit gratulabitur mihi.

Nullus ſanctorum, inquit Hierony. Eccleſ. 2. ca. niſi perraro fœminas genuiſſe legimus. Solus Saphaath, qui in peccatis mortuus eſt, omnes filias genuit. Iacob inter. 12. patriarchas vnius filiæ pater eſt, & ob ipſam quoq; periclitatur. Lege Glo. Gene. 5. quod in generatione Seth fœmina nulla nominetur. & iterum Hiero. Iſaiæ. 66. ait. Abraham & Iſaac & alij ſancti maſculos habuere filios, & Iacob multorum filiorum pater vnam genuit filiā, pro qua dura perpeſſus eſt. Denique in fine ſeculi totus mundus concepit & parturiuit & peperit maſculum, quem Pharao & Herodes conantur occidere, qui & in Moyſe & in Chriſto ſaluatus eſt in Ægypto. Quod ſi filiæ Saphaath hæreditatem accipiunt patris, hoc conſiderandum eſt, quod pater earum in peccato ſuo mortuus ſit, qui nullum filium genuit, & Moyſes nihil ſuper eis auſus fuit iudicare, ſed retulit ad dominum, qui eas, ne inopes permanerent, iuſsit fratribus copulari. Lege ipſum Hoſeæ. 1. capit. ibi. Concepit adhuc & peperit.

Sācti nō generāt fœminas, niſi rarò admodū. Nume. 25.

In veteri teſtamento, teſte Hierony. Iſaiæ. 15. cap. barbam caputque radere & ſaccum induere, & cinere caput perfundi, luctus indicium fuit. vbique ergo per hæc magnitudo mœroris oſtenditur. Vnde dicit Iſaias. in cunctis capitibus caluitium. & omnis barba radetur, & Iere. contra Moab, ait. omne caput caluitium, & omnis barba radetur, & in cunctis manibus colligatio, & ſuper omne dorſum cilicium. & Theophy. Matth. 11. ſaccus, inquit, pœnitentiæ ſymbolum eſt. Lugentes videmus cinerem & puluerem ſuper caput ſparger:. Sic inquit Dominus. ſi in Tyro factæ fuiſſent virtutes quæ in vobis, olim in ſacco & cinere pœnituiſſent. & Grego. 2. mor. capit. 11. & Baſil. Pſalmo. 29. in poſtremis verbis.

Caput radere, ſaccū induere mœroris ſignū.

Iere. 48.

Ignem, inquit Hiero. in. q. in Gene. ad ſacrificium deuorandum, ſolitum venire de cælo ſuper ſacrificia, legimus. Nā vnde ſcire potuit Cain quod fratris eius munera ſuſcepiſſet Deus, & ſua repudiaſſet, niſi illa interpretatio vera eſſet, quam Theodotio poſuit. Et inflammauit Deus ſuper ſacrificium eius, ſcilicet, Habel, ſuper Cain verò & ſuper ſacrificium eius nō inflammauit. & in dedicatione templi ſub Salomone, & quādo Elias in mōte Carmelo conſtruxit altare & Auguſt. libr. 15. de ciui. Dei cap. 7. ait. Potuit hoc, ſigno aliquo viſibili, atteſtante cognoſci. Idem videtur

Ignis cælitus emiſſus ſuper ſacrificia.

Habel ſacrificiū et Cain

detur dicendum de igne deſcendenti ſuper ſacrificium Abrahæ. Sed idem Auguſt. lib. 2. Retr. cap. 43. loquens de libris de Ciuit. Dei, dicit. In lib. 10. de Ciui. Dei. cap. 8. non debuit pro miraculo poni Abrahæ ſacrificio flammam cælitus factam inter diuiſas victimas concurriſſe, quoniam hoc illi in viſione monſtratum eſt. Præterea Theophyl. ad Hebræ. 11. circa principium ait. Cum ad Cain dixiſſet Deus, non recte offers, nec recte diuidis, teſtimonium perhibuit Habel quod recte obtulerit, quatenus datori Deo obtulit quæ ex illo habebat, ac recte ſeparauit, quatenus meliora, ceu domino ſeparauit. Fertur quod ignis è cælo deſcendens abſumpſerit ſacrificium, atque inde agnouit Cain ſibi antelatum eſſe Habel. Vnde enim alias habuiſſet compertum? Hinc quidam eorum qui Hebræa in Græcam linguam tranſtulerunt, ſic vertit, aſpexit in victimas Habel dominus & incendit. Ita dicit Oecum. eodem loco, & Beda. Gen. 4. cap. & Albinus in. q. in Gene.

Geneſ. 15. *Citat cap. 4. Gen. iuxta. 70. vbi nos habem⁹ Nonne ſi bene egeris, recipies.*

Locus Iudicij vnde apud Iudæos. Scriptura inquit Hieron. Zacha. 8. locum iudicij ſemper ponit in portis ciuitatis, ne eogerentur agricolæ intrare vrbes, & aliquod ſubire diſpendium, iudices in portis reſidebant, vt tam vrbanos quam ruſticos in exitu & introitu vrbis audirent, & finito negotio vnuſquiſq; confeſtim ad ſedes proprias reuerteretur. Ita etiam dicit Amos. 5. & Ezechi. 40. & Theodore. Amos. 5. Item Philip. preſbyter. lib. 1. in Iob. cap. 5. in expoſitione huius loci. Conterentur filij eius in porta, ait. Portam, publice nominauit, eo quod ſecundum conſuetudinem Iudæorum, iudices in portis ſedebant, vt prætereunti populo iudicarent. Hoc iterum inculcat lib. 2. cap. 29. Hinc poſſumus colligere quid ſignificet illud Pſalm. 126. non pudefient cum loquentur inimicis ſuis in porta, & Iob. 5. conterentur in porta & non erit qui eripiat, & cap. 31. & Prouerb. 31. Nobilis in portis vir eius, quando ſederit cum ſenatoribus terræ, & Deute. 25. Si noluerit accipere vxorẽ fratris ſui, quæ ei lege debetur, perget mulier ad portam ciuitatis, & interpellabit maiores natu, dicẽs, &c. Huius rei aliam rationem affert Greg. li. 19. mora. c. 11. dicens. Mos veterum fuit vt ſeniores in porta conſiſterent, & cauſas introeuntium iudicarent, quatenus tanto eſſet pacificus vrbis populus, quanto ad hanc diſcordes ingredi non licebat.

Mos fuit antiquis, vt latiſsime docet Auguſt. lib. 3. contra Fauſtum ca. 3. filios adoptare, imò fœminæ adoptauerunt ſibi filios, non ex vtero ſuo natos, Sicut Sara ex Agar, & Lia ex ancilla ſua, & filia Pharaonis Moyſen adoptauit. Ipſe autem Iacob nepotes ſuos filios Ioſeph adoptauit. Ipſius vero adoptionis nomen plurimum valere in noſtræ fidei ſacramento, apoſtolica doctrina teſtatur. Vnde Paulus cum de Iudæorum meritis loqueretur, inquit. Quorum eſt adoptio & gloria & teſtamentum & legiſlatio, quorum patres ex quibus Chriſtus ſecundum carnem. Et, ipſi in nobis ipſis ingemiſcimus adoptionem filiorum ſpectantes, & alibi. Miſit Deus filium ſuum natum ex muliere, vt eos qui ſub lege erãt redimeret, & in adoptionem filiorum reciperemur. Nam vnicum Deus filium habet quem genuit ex ſubſtantia ſua, nos tamen nõ genuit ſed fecit, & ideo vt fratres Chriſti fieret, adoptauit. Iſte itaq; modus quo nos Deus cum iam eſſemus ab ipſo, non nati, ſed conditi, verbo ſuo & gratia ſua genuit, vt filij eius eſſemus, adoptio vocatur, & epiſto. 120. cap. 4. ait. Adoptio eſt natiuitas ſpiritualis ex deo, eramus aliquid antea quam eſſemus filij Dei, & accepimus beneficium vt fieremus quod non eramus, ſicut qui adoptatur apud homines antequam adoptaretur non erat filius eius à quo adoptatur, iam tamen erat qui adoptatur. Græci vocant filium naturalem φύσει, adoptiuum θέσει, ex hoc ſoluitur illa. Q. cur. 1. Paralipo. cap. 27. filij Dauid numerantur, qui nimirum naturales erant. Sed. 1. Reg. 16. & 17. octo, quia vnus erat adoptiuus. Eſt aliud genus adoptionis legalis, de quo Eucher. in. q. in Matth. hæc ſcribit. Conſuetudo apud Iudæos ex lege erat, vt defuncti fratris vxorem ad ſuſcitandum ſemen ſuperſtes frater acciperet, & filium quem generabat, pro pinquo mortuo deputabat, ne nomen eius aboleretur, & ideo Matth. Ioſeph genitum ex Iacob dicit, & Lucas ab Eli, quia alter ſecundum naturam, nempe Iacob, alter ſecundum legem pater fuerit. Iacob ergo atque Eli vterini fratres fuerunt, quorum ſuperiore defuncto, poſterior vſus eſt ex lege coniugio. In eorum commemorationem Matt. Ioſeph proſapiam, per regiam originem texuit. Lucas generationem eius ſacerdotali ſucceſsione deduxit. Pater tamen Ioſeph ſecundum naturam, Iacob fuit. Ita Chriſtianus Druth. Matthæ. 1. Lege Ambroſ. lib. 3. de fide cap. 5. & Sanct. Thom. 3. part. quæſt. 31. articul. 3. Ali-

Adoptare filios. *Geneſ. 16. & 30.* *Exod. 2.* *Geneſ. 48.* *Roma. 9.* *Roma. 8.* *Deute. 25.*

3. Aliqui contendunt patrem illum legalem,
hoc eſt mortuū, nullo modo patrem fore vo
candum, nec puerum natum, filium eius. Sed
profectò niſi filius eſſet, non adiret hæredita
tem demortui. Si filius, inquit Paulus, ergo hæ
res. Atque ita duos habebat patres, illum à
quo genitus erat, qui erat naturalis, & mor-
tuum, qui erat legalis pater. & ille pater natu-
ralis qui hoc munus ſuſcitandi ſeminis obi-
bat, ob propinquitatem vocabatur redēptor,
vt patet Ruth. 4.

Apud veteres Iudæos. inquit Hiero. Mat.
18. mos erat vt ingētium peccatorum perpe
tratores in profundum ligato ſaxo demerge-
rentur. Hoc eſt quod dicitur. Qui ſcandaliza
uerit vnum de puſillis iſtis, expedit ei, vt ſu
ſpēdatur mola aſinaria in collo eius, & demer
gatur in profundū maris. Quia multo melius
eſt pro culpa breuem recipere pœnam, quam
æternis ſeruari cruciatibus.

Antiqui, inquit Euthy. Pſalm. 25. quando
conteſtari volebant ſe alicuius ſceleris eſſe in
noxios, coram multitudine manus lauare ſo-
lebant, vt, ſcilicet, ex illa manuū munditia, a-
nimę puritatem ſignificarent. quemadmodū
feciſſe legimus Pilatum in Chriſti nece. & in
Matth. 27 Pſa. 25. Lauabo inter innocētes manus meas.
conteſtans me ſcelerum omnium, quæ dicta
ſunt, innocentem eſſe.

Mos erat Iudęis, inquit Chry. ho. 26. Actu.
contra condemnatos ſic loqui. Tolle illū. hoc
eſt, ne ſinas illum videri vltra inter homines.
ſicut de Chriſto dixerunt. Hæc ille. Item mos
Romanis erat, illos qui crucifigendi erāt, prius
verberari. vt Ioh. 19. apprehendit Pilatus Ie-
ſum & flagellauit.

Mos erat Iudæis, inquit Chryſ. ho. 29. A-
ctu. ſtātes loqui. vt, ſurgens Paulus & innuēs
manu. Hæc ille. hæc conſuetudo frequens eſt
in externis authoribus, præcipue apud Ho-
merum.

Matth. 26 Conſuetudinis eſt Iudaicæ, inquit, Hiero.
Matt. 26. cum aliquid blaſphemiæ, & quaſi
contra Deum audierint, ſcindere veſtimenta
ſua, vt in euangelio. Tunc princeps ſacerdo-
Actu. 14. tum ſcidit veſtimenta ſua dicens, blaſphe-
mauit. Quod Paulum quoque & Barnabam
quando in Lycaonia deorum cultu honora-
bantur, feciſſe legimus. Iſaiæ. 37. Iterum hoc
dicit. & Cyril. lib. 12. ſuper Ioh. capit. 37. &
Oecume. Actu. 22. Denique lib. 3. comment.
in Iob ſub nomine Orige. editorū, cum ſint
indocti nebulonis, dicitur. Conſuetudo erat
omnibus antiquis vbique, vt cum graue ali-
quid ac lamētabile audiſſent vel ſuſtinuiſſent
continuo veſtimenta ſua ſcinderent, & cine-
rem atque terram capiti ſuo ſpargerent, vt ex
Iob principio conſtat. Idē fecit Iacob quādo *Iob. 2.*
annuntiata eſt ei mors Ioſeph. & Dauid cum
Siceleg ab Amalecitis capta eſt. & quando
Saul & Ionathæ mortem audiuit. Sic ſcidit
Ezechias quando blaſphemias Sennacherib
& Rabſacis audiuit. Sic rex Niniuitarum a-
pud Ionam. Hæc ille. Hoc fiebat etiam in ſi-
gnum mœroris & triſtitiæ, vt apud Ioel. ſcin
dite corda veſtra & non veſtimenta veſtra. &
Nume. 14.

Hanc habet conſuetudinem ſcriptura. in-
quit Hiero. Iere. 22. vt omnes reges & mor-
tuos referat & ſepultos. tamen Ioakim filiū
Ioſiæ, & regnaſſe crudeliter, & extitiſſe im-
pium legimus, & poſtea mortuum, nec tamē
eius ſepultura narratur. & ſubdit. Ioakim in-
terfectum à latrunculis Chaldæorum, Syriæ,
Ammonitarum, Moabitarum eſſe, Hebræa
narrat hiſtoria. Vnde & in libris Regum mor
tuus ſcribitur, & ſepultus tacetur. In libro *2. Paralip.*
dierum legimus vinctum catenis & ductum *36.*
in Babylonem, nec vltra quid refertur de eo,
At Ieremias pulchre ſepultura aſini dicit eū *Aſini ſepul*
ſepeliendum, vt alijs verbis ſignificet, inſepul *tura qua ſit*
tum, hoc eſt à beſtijs auibuſque lacerandum.
hæc enim eſt aſini ſepultura.

Nūquam inuenies in ſcripturis, inquit Ori
gen. homi. 12. In Leui. vbi aliquis peccator,
aut parui meriti, magnus appellatus ſit. Au-
di vero qui ſint qui magni appellantur. De
Iſaac dicitur, quod proficiebat valde, vſque
quo factus eſt magnus valde. & Moyſes ma-
gnus dictus eſt, & Ioannes baptiſta apud
Lucam. & Cyril. lib. 12. in Leui. cum hæc
dixiſſet addit. De Ezechia, inquit, dicitur,
quod proficiebat valde, donec factus eſt *2. Reg. 18.*
magnus.

Hic ſermo, (teſte Orige. ho. 12. in Gene.)
ſcilicet, impleti ſunt dies eius vt pareret, nun-
quam ferè, niſi de ſanctis mulieribus ſcribi-
tur. De Rabecca enim ſcriptum eſt hoc. & de
Eliſabeth matre Iohānis, & Maria matre do-
mini. Vnde mihi videtur eximium aliquid &
præter cæteros homines huiuſcemodi par-
tus oſtendere. & impletio dierum ortum per
fectæ ſobolis indicare. Euche. quoque ita ſen
tit. lib. 2. in Gene. cap. 46. Demum Theophy.
Lucæ. 1. ait. obſeruandum quod in peccato-
ribus non dicitur impletum eſt tempus pa-

 riendi,

riendi,ſed hoc duntaxat inuenies,vbi de iuſto rum partu habetur uictio.Nam imperfecti & non impleti peccatorum ſunt partus, melius namq; illis ſi nati non fuiſſent.

Septem diebus,ait Auguſt.lib.1.q.in Gen. q.89.& Hieron.ibidem.Solēt nuptiæ celebrari in ſcripturis,vt Gene.29. Imple hebdomadam dierum huius copolę,id eſt tranſeant ſeptem dies feſti Liæ,& Iudi. 14.oſtenditur Samſon feciſſe potum ſeptem diebus.

Cum aliquis ad conuiuium inuitabatur, ante prandium pedes lauabantur illi, ac deinde cibus apponebatur.Vnde Lucæ.7.Reprehendit dominus Phariſæum Simonem, dicens. Intraui in domum tuam,aquam pedibus meis non dediſti,hæc autem lachrymis rigauit pedes meos & capillis ſuis terſit,& addit ex conſuetudine quæ apud illos vigebat, oſculum (ſcilicet,pacis)mihi non dediſti, hæc ex quo intraui nō ceſſauit oſculare pedes meos, oleo caput meum non vnxiſti,hæc vnguento vn-

Geneſ. 18. xit pedes meos, & Geneſ. Ait Abraham angelis,ſi inueni gratiam in oculis tuis, ne tranſeas ſeruum tuum,ſed afferam pauxillū aquæ & lauentur pedes veſtri, ponamque buçellam panis & confortetur cor veſtrum,& cap. 19. idem fecit Lot angelis, & Iudi. 19. &. 1. Timoth. 5. Vidua laudatur, ſi hoſpitio recepit,ſi ſanctorum pedes lauit. Ex hac conſuetudine videtur aliquibus Chriſtum non lauiſſe pedes diſcipulorum poſt cœnam, ſed antequam cœnaſſet, & hoc eſt quod dicitur Iohann. 13.cœna facta, id eſt, parata, ſurgit dominus à cœna,id eſt, antequam cibum caperet, & lauit pedes diſcipulorum. Nam

Lib.9.Reg. 42. præpoſitio,à, ſæpe negat,vt mandauit dominus depluendo,id eſt,ne plueret Quòd in mutatione ſtatus fiat conuiuium,vt fecit Matth. alibi dixi.

Null° à deo maledictus in ſcriptura. In nullo loco ſcripturæ,vt inquit Hieronym. ad Gala.3.cap.inuenimus,à Deo quemquam eſſe maledictum,& vbicumq; maledictio ponitur, nunquam Dei nomen adiungitur, vt, Maledicta terra in operibus tuis, & ad ſerpentem dicitur. Maledictus tu ab omnibus beſtijs,& alibi.Maledictus furor eorum quia audax,& ira eorum quia dura,& iterum.Maledictus Canaan puer, famulus erit fratribus ſuis. Ideo cum legimus ad Galat. 3. Maledictus omnis qui pendet in ligno, ſi in aliquibus libris inuenitur, Dei, ab aliquo appoſitum eſt, & ne latius orationem protraham, lege vniuerſas maledictiones Leuitici,Deute. & libri Ioſue,& nunquam nomen Dei inſertum ibi inuenies.In tantum vt etiam ipſe Satanas, cum de Iob polliceretur qood ſi fuiſſet anguſtijs preſſus,blaſphemaret, à meliori parte hoc ſignificauit dicens,niſi te in faciem benedixerit,& in libris Regum,Naboth propterea lapidatus refertur, quia benedixerit Deo & regi,id eſt,maledixerit,per Antiphraſin, & Orige.hom.9.diuerſorum ait. Sanctis dicitur in die iudicij non ſolum, venite benedicti,ſed cum additamento, patris mei, non qualemcunq; honorem habentes, ſed honorem patris mei.

Octo mortui ſunt, vt dicitur.lib.3.Mirab. ſcripturæ.cap.11. quos diuina ſcriptura veteris & noui teſtamenti reſuſcitatos commemorat.de eorum primo, id eſt,filio viduæ quem Elias reſuſcitauerat,ita refertur.Reuertatur obſecro anima pueri.De nouiſsimo,id eſt, de Eutycho in actis.Apoſtolorum, capit. 20. dixit Paulus.Nolite turbari,anima eius in eo eſt.Et Epipha.in Aneyroto ait, ſuſcitauit dominus Lazarum, & filium viduæ, quæ habitabat Naim, & Elias ſuſcitauit mortuum. Eliſæus etiam duos excitauit mortuos, vnum nondū ſepultum,alterum ſepultum. Hæc ille. Secundus mortuus fuit filius Sunamitidis ab Eliſęo ſuſcitatus. 4. Reg.4.& oſſa Eliſæi mortuum ſuſcitauerunt.4.Reg.13.&Tabitha ſuſcitatur à Petro Actu.9.cap.De tribus mortuis in euāgelio ſuſcitatis Auguſt.lib.1.de ſer.domini in monte,ait.Sicut tribus gradibus ad peccatum peruenitur,ſuggeſtione,delectatione, conſenſione,ita peccati tres ſunt differentiæ, incorde,in facto,in conſuetudine, tanquā tres mortes.Vna quaſi in domo,id eſt,cum in corde cō ſentitur libidini,altera extra portam, cum in factum procedit aſſenſio.tertia, cum vi conſuetudinis malæ tanquam mole terrena premitur animus,quaſi in ſepulchro iam putens. Quæ tria genera mortuorum dominus reſuſcitauit,nam alicubi dicit.Puella ſurge, & alibi.Iuuenis tibi dico ſurge,alibi,infremuit ſpiritu.& poſt.Lazare exi foras. Lege ipſum tracta.49.ſuper Iohan.

Quot mortui excitati ſint in vtroque inſtr. *3.Reg.17.* *Matth.9.* *Luc.7.*

¶De Articulo & eius emphaſi, & interiectionibus, Væ, Euge.

CAP. VII.

Poſtquam abſolui & exhauſi omnia, quæ maioris erant momenti, ad effingendum verum & omnibus numeris abſolutum Theologum, nunc quædam minutula & quæ leuiora videntur, ex his quæ ſuperſunt, vice corollarij ſubnectam, videlicet de Articulo, de Interiectionibus & Coniunctionibus & Propoſitionibus. Quibus tractatis & cognitis re ipſa doceberis, ſi alicubi verum eſt dictum Baſilij. hom. 10. Exaëm. ῥῆμα ἐν τῇ γραφῇ ἀργὸν λέγειν, βλασφημία δεινή, id eſt. dicere verbum eſſe ocioſum in ſcriptura, blaſphemia eſt, maximè ad has particulas adaptari poſſe. De articulo igitur dicit Cyril. lib. 1. ſuper Iohan. capit. 4. illud apprimè tenendum eſt, quod quando diuina ſcriptura, nominibus, ſecundum Græcæ linguæ vſum articulos, præponit, tunc & vnum, & quod ſolũ propriè ac verè tale quid dicitur ſignificat, Articulo autem non adiecto generalius cuncta deſignat. Vt verbi cauſa, multi vocati ſunt dij, ſed quando cum articulo in Græca lingua Deus dicitur, tunc ſolus & propriè Deus deſignatur, cum vero abſque articulo Deus profertur, qui ad hoc gratia vocatus eſt intelligitur. ſic cum homo ſine articulo dicitur, homo quiſpiam deſignatur, quando autem articulus accedit, vnicum ac ſingularem hominẽ denotat. Ideo videmus filius hominis, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, articulo ad vtrumque nomen poſito, à ſaluatore noſtro proferri, quando ſe ſolum, ab infinita hominum multitudine ſeiunctum, vellet ſignificare. Sic apud Iohan. dicitur. In principio erat illud verbum. nomini illo verbum, articulus adiungitur. Et Hiero. Matt. a 1. in huius loci expoſitione. Hic eſt Ieſus propheta à Nazareth Galilææ. inquit. Propheta quem & Moſes ſimilem ſui dixerat eſſe venturum, & qui propriè apud Græcos ſcribitur cum τοῦ ἄρθρου μαρτυρίᾳ, id eſt cum articuli teſtimonio. Hæc ille. Innumera exempla ad hanc rem ſpectantia inueniet linguarum peritus, vt apud Matth. 2. cap. Vbi eſt ille qui natus eſt rex Iudæorum. &. 12. Nunquid eſt ille Chriſtus filius Dauid? vt non poſſint hæc niſi de Chriſto intelligi. &. 16. Tu es ille Chriſtus filius Dei viui. & Lucæ. 10. Exultauit in illa hora Ieſus, in illo ſpiritu, vt intelligas de ſpiritu ſancto. &. 17. Nouem illi vbi ſunt? &. 23. Tu es ille rex Iudæorum? & apud Iohan. Nõ erat ille, lux illa. Sed vt teſtimonium perhiberet de lumine. non erat illa lux vera quæ illuminat omnem hominem. Atque ita locus ille Iohan. intelligendus eſt. Propheta es tu? & Reſpondit Iohannes. non. Non negauit Iohan. ſe eſſe prophetam, ſed eſſe prophetam illum, quem ſperabant Iudæi, de quo dixerat Moyſes. Prophetam ſuſcitauit Domi nus de medio fratrum veſtrorum. fecerunt ergo interrogationem Iohanni. propheta ille es tu? Atque ita exponunt Theophy. & Græci omnes. Latini multo aliter. Nã Grego. ho. 7. in euangelia ſic exponit. ſe prophetam negat, quia non ſolum poterat redemptorem prædicare, ſed etiam demonſtrare. & Auguſ. tracta. 4. c. 1. Iohan. ait. Non erat Iohan. propheta. maior erat quàm propheta. nam Dominus dedit de illo tale teſtimoniũ, quid exiſtis videre? arundinẽ vẽto agitatã, & quid exiſtis videre prophetam? maior quam propheta hic eſt, quia prophetæ longè antè prænunciauerunt, Io. præſentem demonſtrabat. & Theophy. Mat. 16. cum dixiſſet Petrus, Tu es Chriſtus ille filius Dei viuentis. ait. Non dixit tu es Chriſtus filius Dei viuentis, abſque articulo, ſed cum articulo, ille filius, hoc eſt ille ipſe, qui ſolus & vnicus, non gratia filius, ſed qui ex ipſa patris ſubſtãtia genitus. Quia & multi Chriſti erant, vt ſacerdotes & reges omnes, ſed Chriſtus cum articulo vnus eſt. Hæc ille. Et Deus cum de perſona aut hypoſtaſi dicitur, articulum habet, cum vero de natura, articulo caret. vt Iohã. 1. θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. id eſt, deũ nullus vidit vnquã & iterum. ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ θεοῦ. id eſt fuit homo miſſus à Deo. Deniq; Epipha. lib. 1. contra hære. in hære. Samaritanorum, de hac re hæc ſcribit. ὅπου ἄρθρον πρόσκειται ἐπὶ ἑνί τινι ὡρισμένῳ καὶ διαπεφανισμένῳ, πάντως ἐστὶν ἡ βεβαίωσις. ἄνευ δὲ τοῦ ἄρθρου ἐπὶ ἑνὸς τοῦ τυχόντος ἀορίστως ἐστὶ λεκτέον. ὡς οἷον εἰπεῖν, ἐὰν εἴπωμεν βασιλεύς, ὄνομα μὲν ἐσημάναμεν, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τὸν ὁριζόμενον ἐδείξαμεν. βασιλέα γὰρ λέγομεν καὶ Περσῶν καὶ Μήδων. ἐὰν δὲ μετὰ προσθήκης τοῦ ἄρθρου εἴπωμεν ὁ βασιλεύς, ἀναμφίβολόν ἐστι τὸ σημαινόμενον. καὶ ἐὰν εἴπωμεν θεὸς ἄνευ τοῦ ἄρθρου τὸν τυχόντα εἴπαμεν θεὸν τῶν ἐθνῶν, ἢ θεὸν τὸν ὄντα. ἐὰν δὲ εἴπωμεν ὁ θεός, δῆλον ὡς ἀπὸ τοῦ ὁ ἄρθρου τὸν ὄντα σημαίνομεν, ἀληθῆ τε καὶ γινωσκόμενον. ὡς καὶ ἄνθρωπος καὶ ὁ ἄνθρωπος. καὶ εἰ μὲν ἔλεγεν ὁ νόμος, ἐὰν ἅψηται τοῦ νεκροῦ κατὰ πάντων ἐφέρετο ἡ ψῆφος. ὅτε δὲ λέγει, ἐὰν ἅψηταί τις τοῦ νεκροῦ, ἐπὶ ἕνα τινὰ φέρει τὴν ἀγωγήν, φημὶ δὴ ἐπὶ τὸν κύριον. Hoc eſt, cum articulus nomini adiungitur rem certã & definitam ſignificat, at ſine eo, de qualibet re inde

Grego. expoſitio non ſatis exacta

Deus cũ articulo & ſine illo.

indefinite dicitur, vt nomen rex, quemlibet regem ſignificat. Verum cum articulo certũ quẽdam monſtrat regem, & Deus abſq; articulo Deum gentium oſtendit, cum articulo, verum Deum, ad eundem modum homo & hic homo, & in lege cum præcipitur ne tangatur mortuus, de quolibet mortuo ſermo intelligitur, at ſi dicat ne hunc tetigeris mortuũ, de domino intelligitur.

Væ. Væ, vt dicitur in cõment. in Prouerb. titu-
Matt.18. lo Hierony. cap. 23. interitum æternum nominat, de quo dicit dominus. Væ homini illi per quem ſcandalum venit. Et Chryſoſt. homil. 60. in. Matth. exponens hæc verba. Væ homini illi. ait, his verbis oſtendit magnum ſupplicium illi futurum. & homil. 66. in. Ioh. inquit. Hanc particulam, Væ, mox pœna ſequitur & ſupplicium, Vt, Væ ſeruo illi per quem nomen Dei blaſphematur, &, Væ mihi ſi non euangelizauero, & homil. 23. in Geneſ. Deniq; Gregor. homil. 9. in Ezechiel. ait. Væ in ſcriptura ſæpius de æterno luctu, quã de præſenti ſolet intelligi. Hactenus illi, ſunt multa huius rei exempla. Matth. 18. Vę mundo à ſcandalis, id eſt, hi qui in mũdo verſantur infelices ſunt ob ſcandala quæ meis creant quotidie.

Væ eſt deplorantis calamitatem alicuius. Matth. 23. Vę vobis Scribæ, id eſt ò ter infelices, &, Væ vobis duces cæci.

Væ interdum vocantis eſt, non plangẽtis,
Iſaie.55. vt apud Iſaiam. Vę omnes ſitientes venite ad aquas. Hieron. Iſa. 5. & lib. 9. cap. 26. væ Ariel, Ariel, & Iſaiæ. 18. dicitur, væ terræ vmbræ ala-
Matth.25. rum quæ eſt trans flumina Æthiopiæ.

Euge, inquit Philipp. lib. 1. in Iob. cap. 16. dicitur in bonum, vt cum ait dominus in euangelio. Euge ſerue bone intra in gaudium domini tui. Aliquando in contrarium ponitur, vt in Pſal. 69. Erubeſcant & revereantur qui dicunt mihi euge euge, & in talibus verbis vel in nutibus, intentio dicentis intuenda eſt, & ita intelligi poterit, de quo affectu, vnus & idem ſermo procedat, & geſtus corporis exprimatur.

¶De aduerbijs. Cap. VIII.

PArticula, Vt, aliquando cauſam finalem deſignat, vt in euangelio. Attendite ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Aliquando euentum rei ſignificat. Nam verbum ἵνα & ὅπως hoc eſt, vt ſæpe in ſcriptura ponuntur, non vt cauſam, ſed vt euentum ſignificent, vt Pſalm. 50. Tibi ſoli peccaui & malum coram te feci, vt iuſtificeris in ſermonibus tuis. Non peccauit Dauid vt iuſtificetur Deus, ſed ex opere Dauid peccantis, contigit iuſtificari Deum, & Apoſtolus ad Roman. 2. Inuiſibilia ipſius à creatura mundi per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur, vt ſint inexcuſabiles, & cap. 5. Lex ſubintrauit vt abundaret delictum. Non tamen propterea data eſt, vt abundet peccatum, ſed vt ſaluet, & in euangelio Iohan. cap. 9. Nec hic peccauit, nec parentes eius, ſed vt manifeſtentur opera Dei in illo, &, Matthæ. 13. ſine parabolis nihil locutus eſt illis, vt impleretur quod dictum fuerat per prophetam, & Iohan. 10. ego pono animam meam, vt iterum ſumam eam, & capit. 12. excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt non videant oculis, & corde non intelligant & conuertantur & ſanem eos. Hæc colligi poſſunt ex Theophyl. Matthæ. 13. & Iohan. 9. & 1.

Vt, inquit Euthy. Iohan. 15. & 10. aliquando non eſt cauſalis, ſed euentũ dicit, ſiue eius quod futurum eſt impletionem, & vbicunq; dicitur, vt ſermo prophetæ impleretur, dictio vt, & Græcæ dictiones ἵνα & ὅπως ac ſimiles, dictam habẽt ſignificationem. Neq; enim, quia dixerunt prophetæ, ideo facta ſunt quæ dixerant, ſed quia futurum fuerat, propterea prædixerunt prophetæ. Cyril, quoque libr. 9. ſuper Iohannem. cap. 10. ait. Nemo putet idcirco quæ à prophetis dicta ſunt in exitum venire, vt adimpleatur ſcriptura. Nam ſi ſic eſſet laudari potius quam vituperari, tanquam ſcripturarum miniſtri, nequam homines eſſent. Nam ſi adimplere ſcripturam neceſſe eſſet, illi per quos adimpletur nullo crimine profecto tenerentur. Præterea in ſcripturę autoritatem, culpa redundare videretur, ſiquidem vt adimpleretur ſcriptura, vi quadã mala commiſerunt. Sed quis adeo mentis inops erit, vt ſcripturam Sancti ſpiritus, peccati cauſam attuliſſe homini, vnquam credere poſſit. Non ergo vt impleretur ſcriptura, nec iſta de cauſa facta ſunt à quibuſdam, quæ ſcriptura prædixit, ſed contra quoniam ſponte ita nonnulla facturi erant, idcirco præſciens Spiritus ſanctus, futura prædixit. Cum igitur facta ſunt quæ prædixit, pignus fidei, prædicationem habentes eum iam cognoſcimus,

de quo

de quo ita prædicta fuerunt. Si quid amplius de hac materia ſcire deſideras, lege Epiphan. lib. 1. aduerſus hære. tom. 3. hære. Caiana. & Chryſoſtom. hom. 56. & 80. ſuper Iohan. & 1. Corinth. 11. homil. 27. & in ſer. in dictum apoſtoli.

Cras. *Geneſ. 30.* *1. Reg. 18.* Cras, inquit Hieron. Matth. 6. In ſcripturis futurum tempus intelligitur, dicente Iacob, exaudiet me cras, & in Samuelis phantaſmate Phytoniſſa loquitur ad Saulem. Cras eris mecum, &, nolite ſoliciti eſſe in craſtinum, & vbi legitur in Matth. panem noſtrum ſuper ſubſtantialem, in euangelio ſecundum Hebræos, pro ſuperſubſtātiali pane, repperi, Machar quod dicitur craſtinum, ideſt, futurum, da nobis hodie, & Amando ſcribens ait. Craſtinū in ſcripturis ſanctis futurum tempus ſignificat, vt in euangelio. Nolite ſoliciti eſſe de craſtino, hoc eſt de futuris cogitare prohibeo de præſentibus non item, propter humanæ vitæ fragilitatē, & vbi altare extruitur à duabus tribubus, Ruben & Gad & dimidia tribu Manaſſe, & à cuncto Iſraele ad eas legatio mittitur, cum Phinees Pōtifici reſpondiſſent, idcirco ſe altare feciſſe, ne cras filijs ſuis colendi Deum poſſeſsio denegaretur, iterum hæc replicat. q. 1. ad Hedibiam, lege Aug. lib. 5. Locut. Deuteronomij.

Heri & Nudius tertius Heri & Nudiuſtertius, inquit Auguſt. lib. Locut. in Gene. pro tempore præterito. Gene. 31. animaduertit faciem Laban quod non eſſet erga ſe ſicut heri & nudiuſtertius, & Exod. 4. obſecro domine non ſum eloquens ab heri & nudiuſtertius, & Exo. 21. Si ſciebat quod bos cornupeta eſſet ab heri & nudius tertius.

Forſitan. Forſitan, inquit Aug. tract. 37. ſuper Iohā. dubitationis verbum eſt, quando dicitur ab homine, ideo dubitante quia neſciente, cum verò dicitur à Deo verbum dubitationis, cum Deum vtiq; nihil lateat, illa dubitatione arguitur infidelitas, nō opinatur diuinitas. Veluti apud Iohann. ſi me ſciretis, forſitan & patrem meum ſciretis, homines vero de his rebus quas certas habent aliquando increpatiue dubitant, ideſt, verbum dubitationis ponunt, cum corde non dubitent. Veluti ſi indigneris ſeruo tuo & dicas. Contemnis me, *1. Cor. 7.* conſidera forſitan dominus tuus ſum. Hinc & apoſtolus ad quoſdam contemptores ſuos loquens ait. Puto quod ego ſpiritum Dei habeo. Dubitatiue videtur loqui, ſed ille increpabat, & Chriſtus increpans infidelitatem futuram generis humani, inquit. Cum venerit filius hominis, putas inueniet fidem in terra? Lege quæ ſupra de Dubitationibus ſcripſimus.

Ecce. Dictio Ecce, inquit Euthy. Pſalmi 58. abundat ſæpe apud Hebræos, atque vt plurimum eſt ſuperflua, vt in Pſalm. Ecce loquuntur in ore ſuo. Hactenus ille. Aliquando ſignificat ſane vel vtiq;, ac eſt verbum hominis obtemperātis & ſe dedētis in Dei obſequiū, vt apud Lucam, ecce ancilla domini fiat mihi ſecundum verbum tuum, & Iſaiæ. 6. ecce ego, mitte me, & in Pſalm. 39. tunc dixi ecce venio, & quando dominus apparuit Samueli dixit Samuel domino. Ecce ego. Significat quoq; idē quod ſanè, vt in Geneſ. ecce dedi vobis omnē herbam afferentem ſemen ſuper terram. Aliquando rem ſubitam ſignificat. Iere. 51. ecce ego ſuſcitabo ſuper Babylonem & ſuper habitatores eius, quaſi ventum peſtilentē. Actu. 13. ecce manus domini ſuper te.

Si. Eſt, inquit Euthy. Pſal. 88. veteris ſcripturæ idioma, vti dictione, ſi, in iuramentis, loco negationis, vt ſemel iuraui in ſancto meo ſi Dauid mentiar, & Pſalm. Si introibo in requiem meam, &, ſi introibo in tabernaculo domus meæ, pro non introibo, & Marci. 8. *Mar. 8.* cap. alt. Si dabitur, ideſt non dabitur, linguæ Hebraicæ idioma eſt. Amen, inquit, dico vobis ſi dabitur generationi huic ſignum. Hoc clarius explicant Hebræi his verbis, cum poſt verba iurandi particula, ſi, ponitur ſignificat, quod non, cum quadam Apoſiopiſi. Ierem. 38. viuit Deus ſi interficiam te. At verò ſi habuerit ſequentem particulam negatiuā, tunc, ſi, accipitur affirmatiuè. Iſaiæ. 5. in auribus domini exercituum, ſi non domus multæ in ſolitudinem redigentur, & cap. 14. Iurauit dominus exercituum, ſi non vt putaui ſic erit, aut oportet addere, non mihi credatis, aut hoc mihi eueniat. Aliquando eſt interrogatiua particula, nunquid ſignificans, vt Matth. 12. ſi licet ſabbatis curare, & Luc. 22. domine, ſi percutimus eum in gladio. Actu. 1. domine ſi in hoc tempore reſtitues regnum Iſrael, & cap. 19. & 22. Aliquando eſt conditionalis, Iohan. 21. dicit dominus ad Petrū, ſi eum volo mane donec veniā quid ad te, ideſt, omnes diſcipuli mei gladio trucidabuntur, tantummodo Iohā. morte obibit naturali. Hoc non intelligentes illo tempore diſcipuli arbitrabantur, nunquam eſſe moriturum. Sed *De Iohan. morte lib.* Euthy. Matth. 43. authoritate Chryſo. fretus

3.ca.1.verſus finẽdiſſeruimus. affirmat mortem obijſſe.& Hieronym.Matthæ.20.ait.Iohan.propria morte vitam finiuit,& in lib.de ſcrip.eccleſi. & Beda. Iohann. vlti.& Abdias lib.5.& Euſeb.lib.hiſto.3.cap. 31.& Theophyla. Iohan. vltim. & Chryſoſtom. homili. 26. ad Hebræ. Apoſtolorum plurimorum oſſa neſcimus vbi iacent, Petri & Pauli, Iohann. & Thomæ manifeſta ſunt ſepulchra. Item Exod. 1. ſi maſculus fuerit interficite, ſi fœmina reſeruate. Si, nonnunquam idem ſignificat quod, cum. Pſalm. 7. ſi non conuerſi fuerint, ideſt, cum non conuerſi fuerint, gladium ſuum vibrabit, & Salomon, ſi dormierint duo calor erit eis.

Niſi, affirmatiuè ponitur cum Apoſiopiſi, niſi benedicens benedicam tibi, ſcilicet, ne poſt hac mihi fidem adhibeas.

Tunc. Tunc, dicit, Theophy. Marci. 13. non raro ad ſuperiora non refertur, ſed ad tempus quo illa quæ narrantur fient. Vnde Marci. 13. cũ abſoluit ea quæ ad Ieruſa. attinent, incipit de Antichriſti aduentu dicere, his verbis. Tunc ſiquis vobis dixerit, ecce illic. Quod autem dicit, tunc, non intelligas quod quando fient ea quæ ſupra dicta ſunt de Ieruſalem, tunc ſi quis vobis dixerit, ecce hic eſt Chriſtus, ne credatis. Sed ſcito quod ſcripturæ proprietas hæc eſt, ſicut etiam Matth. poſt genealogiam Chriſti dicit. In diebus illis venit Io. quibus diebus? num mox ſequentibus poſt Chriſti natiuitatem? non, ſed indefinitè. Nam poſtquam de natiuitate Ieſu, de Magorũ aduentu, de Herodis interitu diſſeruit, ſtatim in illis diebus, ſubiungit. Atqui ſpatium. 30. annorum ferè ab illo tempore ſupra relato, vſq; ad aduentum Iohan. interfuit, ſic igitur in illo Marci loco dicitur. Tunc, non quando Ieruſ. deſolata fuit, ſed per tempus aduentus Antichriſti, ne ſeducamini. Ita Chryſoſt. ho. 77. in Mat. huius rei crebra ſunt in ſcripturis exempla. Pſalm. 2. Tunc loquetur ad eos in ira ſua, tunc, non refertur ad ſuperiora, ſed ad extremam captiuitatem quam ſub Veſpaſiano paſſi ſunt, quando funditus Iſraeliticus populus deletus eſt. Præterea Chry. ho. 19. in Mat. ait. Mos ſcripturarum eſt, & vtiq; celeberrimus, vti his verbis, in diebus illis non ſolum cum ad præteritam narrationem aliud tempus adiungitur, verum etiam cum illa narrat quæ poſt multorum annorum ſpacia contigerunt. Sic dominus cum Oliueti monte reſideret, & accedentes ad eum ſolicitè diſcipuli *Mat.24.* de captiuitate Ieruſ. deq; ipſius ſciſcitarentur aduentu, & certè noſtis quam grandi hoc medio diuidantur, cum de vrbis ſubuerſione dixiſſet, ſermonemq; de his diſputans, terminaſſet, iamq; ad dicendum de fine mundi tranſiret, tunc, inquit, hæc vel illa erunt, dicendo autem tunc, non vtiq; tempora quæ plurimum à ſe erant diſcreta coniunxit, ſed illud tantummodo, quo euentura erant, tempus notauit, dicens. In diebus illis, non enim quaſi continuo hæc ſecutura monſtraret hic poſuit, ſed illis, inquit, diebus in quibus iſta contigerunt. Lege Euthy. Mat. 3. & Chry. ho. 26. Actu. & Auguſt. lib. 2. de conſ. euange. cap. 6. Aliquando, tunc, accipitur pro eodem puncto temporis Mat. 12. tunc reſponderunt quidam de ſcribis & Phariſæis dicentes. & 26. Tunc abijt vnus de duodecim. &, Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus, quo in loco Aug. lib. 2. de conſen. euange. ca. 32. tunc accipiendum puto vt punctũ ipſum temporis ſignificet, non tempus aliquanto prolixius.

Amen. Sæpe, inquit Chryſ. ho. 56. in Mat. Amen non abſoluit, ſed continuat orationem, ſic Paulus in quodam exorſu epiſtolæ dicit, ſecundum voluntatem Dei patris, cui gloria in ſecula, Amen. & alibi, coluerunt creaturã, præter creatorem, qui eſt benedictus in ſecula, Amen. *Gala. 1. Ro. 11.* & in hymno, qui à ſanctis Monachis poſt prandium dicebatur, benedictus Deus qui me paſcit à iuuentute mea, qui omni carni cibum præbes, reple lætitia & gaudio corda noſtra vt ſemper ſatis habentes, ad omne opus bonum abundemus in Chriſto Ieſu domino noſtro, cum quo tibi gloria, honor & imperiũ, cum Sancto ſpiritu in ſecula, Amen. Gloria tibi domine, gloria tibi ſancte, gloria tibi rex, quoniam dediſti nobis eſcas, gaudio & lætitia reple nos in ſpiritu ſancto, vt inueniamur in conſpectu tuo acceptabiles ſine verecundia, quando vnicuiq; reddes ſecundum opera ſua, conſentit Hiero. in epiſ. ad Sophro. & ex hoc colligit librum pſalmorum non eſſe in quinque ſectiones diuiſum, vt in ſuo loco diximus. Præterea quid ſignificet Amen, Hiero. ad Marcel. exponit. Amẽ Aquila fideliter interpretatur, deductum aduerbium ex nomine fidei. Vnde in fine librorũ (in. 5. ſiquidem volumina Pſalterium apud Hebræ. diuiſum eſt) fiat, fiat tranſtulerunt, quod in Hebraico legitur Amen Amen, quo ſcilicet ea quæ dicta ſunt ſupra confirmãtur. Vnde Paulus aſſerit non poſſe aliquem reſponde-

ſpondere Amen, ideſt, confirmare quæ præ-dicata ſunt niſi intellexerit prædicationem. & in poſtremis verbis epiſtolæ ad Galat. ait Amen. 70. fiat, Aquila, Symmachus, & Theodotio fideliter ſiue verè interpretati ſunt, & quomodo in ve. teſt. quadam iurandi conſuetudine Deus ſua verba confirmat

Num. 14. dicens. Viuo ego dicit dominus, & per ſanctos quoque iuratur. Viuit anima tua. Ita & ſaluator in euangelio per verbum Amen vera eſſe quæ loquitur oſtendit. Quod autem Amen conſenſum ſignificet audientis & ſit ſignaculum veritatis Paulus docet. cæterum

1. Cor. 14. ſi benedixeris ſpiritu, qui ſupplet locum idiotæ? quomodo dicit, Amen. Lege ipſum Matth. 6. & ad Galat. 1. q. d. Hebræi vtuntur hac particula, preces & vota approbantes, ſit ratum quod dictum eſt. 2. Corinth. 1. quot ſunt promiſsiones Dei per ipſum ſunt, *naì* etiam, & per ipſum Amen, Deo ad gloriam, ideſt, omnia ſunt certa quę dicit Deus, ob eius gloriam, & Apoc. 3. hæc dicit Amen teſtis fidelis. Amen, ideſt, ipſa veritas Chriſtus, qui eſt teſtis fidelis.

Vulgata. Exurge domine Deus in præcepto quod mandaſti.

Tres ſunt particulæ quæ frequēter ſubaudiri ſolent, quanquam interpretes nonnunquam ſoleant à ſe addere. Relatiuum. Pſal. 7. excita ad me iudicium mandaſti, pro quod mandaſti. Verbum ſubſtantiuum, vt, beatus vir qui non abijt. ad Roma. 2. tribulatio & anguſtia (erit) ſuper omnem animam operantis malum. 2. Cor. 8. Miſimus vnà cum ipſo fratrem, cuius laus in euangelio. Et articulus ſeu

Iſai. 26. præpoſitio. vt Geneſ. 3. memento homo quia puluis es, hoc eſt, ex puluere es, & Iſaias, elongaſti omnes terminos terræ, ideſt, vſque ad omnes, & pſalm. 2. poſſeſsionem tuam terminos, ideſt, vſq; ad terminos. Hoc eſt quod inquit Auguſt. libro. 4. Locut. in Nume. Non raro Hebræi nominibus locorum non ponunt præpoſitionem. Vt 1. libr. Æneidos. Penituſque ſonantes Acceſtis ſcopulos. Pro acceſsiſtis ad ſcopulos, & Marci. 4. Via maris Galilæa gentium, pro iuxta viam maris. De *ἐκλείψει* lege quæ ſcripſi lib. 10. Regula. 12. & eius corollarium.

De hoc lib. 7. c. 4.

Vulgata. Quid detur tibi aut qd apponatur tibi ad linguam doloſam? ſagitta potẽtu acuta.

Deficit in ſcriptura non raró particula ſimilitudinis, Sicut, vel tanquam, vt in Pſalm. Quid faciet tibi aut quid apponet tibi lingua doloſa? (ſicut) ſagittæ potentis acutæ, & 11. Pſal. in Domino confido quomodo dicitis animæ meæ tranſmigra in montem (ſicut) paſſer. &, Catulus leonis Iuda, & Iſachar aſinus areæ. & libro. 1. Reg. Aliqui dicunt legere oportere. Vir. 21. anni, erat Saul quando regnare cępit ſed nullo ſunt fulti teſtimonio Nos dicimus (ſicut) vir vnius anni erat Saul cum regnare cœpit hoc eſt, vir ſimplex ac ſi eſſet vnius anni. Hoc eſt quod dicit Euthy. Pſalm. 8. eſt defectiuus loquendi modus Hebraico idiomati familiaris, ſubintelligi dictio, quaſi, vt in Pſal. ſorte diuiſit eis terram funiculo diſtributionis, pro quaſi funiculo, & cibauit eos adipe frumenti, pro quaſi ex adipe frumenti. Hæc ille. Eccleſi. 21. (ſicut) obiurgatio & iniuriæ annullabunt ſubſtātiam (ſic) ſuperbi ſubſtantia eradicabitur. Prouerbi. 1. ſicut, fruſtra iacitur rete, &c. ſic ſemitæ omnis auari animas poſsidentium rapiunt.

Sicut. Hoc verbū ſicut, inquit Aug. Pſal. 125. non ſemper ad ſimilitudinem ponitur, nā aliquando ad proprietatem refertur, aliquando ad ſimilitudinem, ad proprietatem, in pſal. Cum conuerteret dominus captiuitatem Sion facti ſumus ſicut conſolati, & Chriſtus vocatur. Quaſi vnigenitus à patre, & in communi locutione dicimus, ad ſimilitudinem, ſicut vixit pater, ita filius, ad proprietatem. Sicut moritur pecus, ita & homo. Quando tamen dicimus, fecit ſicut vir bonus, nunquid non eſt vir bonus, eſt, & habet ſimilitudinem viri boni, fecit tanquam iuſtus, hoc tanquam non negat iuſtum eſſe, ſed proprietatem eius oſtendit, & Hieronym. ad Ephe. 5. ait. Cum dicitur dilige vxorem tuam ſicut te ipſum, veritatis eſt, ſicut, cum dicitur, Dilige proximum tuum ſicut teipſum, Similitudinis eſt, nam prius diligo me, & poſtea proximum, quia charitas bene ordinata à ſeipſo incipit, & Iacobi. 1. Redarguti à lege quaſi tranſgreſſores, &. 1. Petr. 2. ſiue regi quaſi præcellenti. Deinde ſicut & Quaſi, ſignificant coniecturam numeri, vel menſuræ, & vocantur coniecturæ Ioſue. 4. Quaſi duo milia virorum. &. Quaſi duobus cubitis ſupra faciem terræ, & Exod. 12. quaſi media nocte. præterea iſtæ particulę, ſic, vt, ſicut, ſignificant ſimilitudinem & adæquationem rei ad rem, ob quam cauſam vocatur ſimilitudinis, Iſaiæ. 24. & erit vt populus, ſic ſacerdos, vt ſeruus ſic dominus eius, & in libr. Regum, vt ego ſic tu, vt populus meus, ſic populus tuus, vt equi mei, ſic equi tui. Hæ particulę, vt & ſic, ſunt ſimilitudinis, quando duę inquam res conferuntur inter ſe. Sed hic mos eſt ſcripturę, cum vult ęquare duas res pariter inter ſe reciprocè, ad

ijcit

ijcit particulam ſimilitudinis duabus rebus inter ſe comparatis, cauſa breuitatis. Nam ſi dixiſſet, & erit populus ſicut ſacerdos, iam ſacerdos non eſſet ſicut populus. Modo cum ait. Sicut populus ſic ſacerdos, perinde eſt ac ſi dixiſſet, erit populus ſicut ſacerdos, & ſacerdos ſicut populus, & Geneſ. 44. ſicut tu ſic Pharao. ideſt, tu ſicut Pharao, & Pharao ſicut tu.

Dictio ſicut, inquit Theophyla. Iohan. 17. quando de patre & filio dicitur, tunc ſolum æqualitatem intellige, alias ſimilitudinem, vt de apoſtolis, non ſunt de mundo, ſicut ego non ſum de mundo, & iterum, ego gloriam quam dediſti mihi dedi eis, vt ſint vnum, ſicut & nos vnum ſumus, & Euthy. Iohan. 7. & 16. hunc exponens locum. Sicut dilexit me pater, ita ego dilexi vos, ait. Sicut, quemadmodum, cum ſimilibus, cum de patre, filio, & Spiritu ſancto dicuntur æqualitatem ſignificant, vt, iudicium omne dedit filio, vt omnes honorificent filium, ſicut honorant patrem. Cum vero de Deo & hominibus, ſimilitudinem deſignant, & partialem quendam aſsimilationem. Lege Chryſoſtom. homil. 48. & 49. ſuper Iohan. & Cyril. libr. 2. ſuper Iohann. cap. 141. Item Theophyl. Ephe. 5. ait, aduerbium ſimilitudinis non eſt vbique eiuſdem pretij, ideſt, non ſignificat omnimodam ſimilitudinem, vt cum Paul. inquit. Vxores maritis veſtris ſubijcimini tanquam domino. Nam ſi tanquam domino ſeruiendum eſt, quomodo deficiendum à viro, & muliere, propter dominum? Denique Ambroſ. lib. 7. epiſt. 47. ait.

Philip. 2. Mos ſcripturæ eſt ſic loqui, ſpecie inuentus vt homo, non negatus eſt homo Ieſus, cum alibi ipſe Paulus dicat. Mediator Dei & hominum homo Chriſtus Ieſus, ſed confirmatus eſt ipſum hominem eſſe, & alibi. Vidimus gloriam eius quaſi vnigeniti à patre, ergo vocatur quaſi vnigenitus, & non abnuitur vnigenitus Dei filius, ita vt homo dicitur, & perfectio fuiſſe in eo hominis non negatur.

Tamquã. ὡς, ideſt, tanquam, inquit Euthy. in proœ. Iohan. idem ſignificat quod verè, & Chryſo. homi. 11. in eundem, & Grego. lib. 18. mora. cap. 4. ait. In ſacro eloquio ſicut & quaſi, aliquando non pro ſimilitudine ponuntur ſed pro veritate. Vnde Iob, ſic vt impius inimicus meus, & aduerſarius meus quaſi inimicus, pro affirmatione potius quam pro ſimilitudine dictum videtur, & lib. 25. mora. cap. 13. ait, quaſi aliquando pro ſimilitudine poni conſueuit. 2. Corin. 6. Quaſi triſtes ſemper autem gaudentes.

Q. de ſudore Chriſti. Hic quærendum videtur, an ſudor ille ſanguinis qui fluxit ab ipſo Chriſto quando orabat Lucæ. 22. fuerit vere ſanguis, erat, inquit, ſudor eius ſicut guttæ ſanguinis decurrentis in terram. Theophy. putat nõ fudiſſe verum ſanguinem, ait enim. Parœmia eſt in his qui valde laborant, vt dicant ſanguinem ſudaſſe. ſicut in his qui amarè flent, dicimus quod ſanguinem fleaut. Hoc volens manifeſtare euangeliſta dicit, ita fortiter ſudorem inſtillaſſe, vt collegerit ſecum riuos ſanguinis. At Hieronym. lib. 2. contra Pelag. vltra medium, ait, guttæ ſanguinis fluxerunt ex parte, quem totum erat in paſsione fuſurus, & de celebra. miſſarum, cap. In quadam, dicitur. Reſtat vt qualiſcunq; fuit illa aqua, ſiue naturalis, ſiue miraculoſa, ſiue de nouo diuina virtute creata, proculdubio vera fuit, cum naturaliter poſſit & compoſitum in componentia, & elementatum in elementa reſolui, quemadmodum verus extitit ſudor ipſius, ſicut guttæ ſanguinis decurrentis in terram, & Iuſtinus in Tryphone. *De celebratione miſſarum. cap. in quadam.*

Quàm. Quam confirmantis vim habet, vt Pſalm. 72. Quam bonus Deus ipſi Iſrael, ideſt, valde bonus, & Pſalm. 83. Quam dilecta tabernacula tua domine virtutum, ex Euthymio in horum locorum expoſitione. Præterea ὡς id eſt vt, tanquam, quemadmodum, quàm, aliquando augmentum vel vehementiam aut admirationem, ſignificat, vt homines & iumenta ſaluabis, ideſt, alimenta ſuppeditabis, quemadmodum multiplicaſti miſericordiam tuam, & in euangelio. Ignem veni mittere in terram quam volo vt ardeat, ita legit Hieron. Matthæ. 3. & Zacha. 9. & ſi legitur quid, & in eadem ſignificatione accipitur. Nam τί, ideſt, quid vel quam, vehementiam ſignificat, vt Matth. 6. quam anguſta eſt porta quæ ducit ad vitam, &, Domine quid multiplicati ſunt qui tribulant me, & πῶς ideſt, quam, eadem ſignificatione, Mar. 10. quam difficulter diuites intrabũt in regnum cælorum. Vide Theophy. Iohan. 2. & Euthy. *Pſalm. 3.*

Propterea. Matt. 13. Propterea, inquit Euthy. Mat. 24. aliquando non eſt cauſæ redditiuum, ſed confirmatiuum, hoc eſt verè, vt in euãgelio, ille dixit eis, propterea omnis ſcriba doctus ad regnum cælorum ſimilis eſt homini patri familias. Aliquando, vt idem auctor dicit Iohan. 9. vulgari mo-

ri modo ac ſuperflue additur, Hebraico more, vt apud Iohann. Propterea Moyſes dedit vobis circuncißionem, non quod ex Moyſe ſit, ſed ex patribus. *Iohan. 12.* Aliquando, vt ipſe inquit Iohan. 15. propterea eſt futuri declaratiuum, vt apud Iohan. propterea non poterant credere, quia dixit Iſaias, excæcault, &c. quia videlicet futurum erat vt credere non poſſent, ideſt, non vellent, nam ſi voluiſſent vtiq; credidiſſent.

Verũtamẽ Quoniam. Quia. Pſalm. 67. Dictiones Iſtæ, veruntamen, & quonlam & quia, vt inquit Euthym. Pſalm. 67. ſæpe in ſcriptura, & præcipue in euangelijs abundant, vt, Veruntamen Deus confringet capita inimicorum ſuorum, & Pſalm. 84. Veruntamen prope timentes ſalutare ipſius, &. 83. quoniam miſericordiam & veritatem diligit Deus, &, quia cinerem tanquam panem manducabam.

Dictio quoniã ſeu quia, teſte Euthy. Pſal. 9. &. 89. apud Hebræos non ſemper cauſam reddit, ſed aliquando aduerbium eſt confirmandi. Aliquando etiam abundat iuxta idiomatis vſum. Vt, quoniam laudatur peccator in deſiderijs animæ ſuæ, & iniuſtus benedicitur, abundat ibi, ſuperfluit etiam vel aſſeuerat, in Pſal. 36. quoniam benedicentes ei hæreditabunt terram, & iterum, quoniam ego in flagella paratus ſum, & in euangelio, bene dixiſti quoniam virum non habeo.

Quoniam. Quoniam aliquando facit ſubiunctiuum modum, & ſignificat idem quod præpoſitio cum, vt Pſalm. 13. Illic trepidauerunt timore vbi non erat timor, quoniam Deus in generatione iuſta eſt, ideſt, cum dominus opem iuſtis præbuerit, tunc timebunt, & iterum. Domine dominus noſter quam admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra, quoniam eleuata eſt magnificentia tua ſuper cælos, ideſt, cum magnificentia tua in cælo nota ſit, nunc demum admirabile nomen tuum in terris manifeſtare voluiſti. Interdum quoniam & quia cauſam reddunt, vt. Confidite quia ego vici mũdum, & apud Ierem. AAA domine Deus neſcio loqui quia puer ego ſum. &, Vigilate quia neſcitis horam, ideſt, tempus. Aliquãdo pro quod ponitur. vt, Videns Herodes quoniam illuſus eſſet à Magis, & quoniam Nazaræus vocabitur, &, Nonne ſcriptum eſt quia domus mea domus orationis vocabitur, &, ſcitis quia Phariſæi audito verbo hoc ſcandalizati ſunt.

Donec. Vſq; Donec, vſq;, Iuxta Hiero. aduerſus Helui. ſæpe certum tempus ſignificant, vt, Non exibis inde donec ſoluas nouißimum quadrantem. Sępe infinitũ. Vnde eſt illud quod Deus ad quoſdam loquitur in prophetis. Ego ſum, ego ſum, & donec ſeneſcatis ego ſum. Nunquid poſtquam illi ſenuerint Deus eſſe deſiſtet? & in euangelio. Ego vobiſcum ſum omnibus diebus, vſq; ad conſummationem ſeculi, & Paulus. Oportet illum regnare donec ponat omnes inimicos ſub pedibus eius, & in *1. Cor. 25.* Pſal. ſicut oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ, ita oculi noſtri ad dominum Deum noſtrum donec miſereatur noſtri, & in Gene. abſcondit Iacob deos alienos & inaures eorum ſub Terebintho quæ eſt in Sychimis, vſq; in hodiernum diem, & in fine Deut. defunctus eſt Moyſes ſeruus domini in terra Moab per verbum domini, & ſepelierunt eum in Geth prope domũ Phegor, & nemo ſcit ſepulchrũ eius vſq; in diem iſtum. *Pſal. 122.* *Geneſ. 35.* Lege Theophy. Mat. 1. & Damaſcen. lib. 4. cap. 15. & Gregor. lib. 8. mora. cap. 41. & Orige. tract. 3. in Matth. cap. 17. & Grego. Nazian. ſermone de filio, & Euthy. in proœ. Matth. & Pſalm. 109. & Baſi. de huma. Chriſti gene. & Philipp. libr. 2. in Ioh. ca. 2. & in commentarijs titulo Hiero. in Ioh. cap. 27. Item Euthy. Pſalm. 71. eſt, inquit, peculiaris loquendi modus ſcripturę, vt tempus vſque ad aliquod terminet, & quod ſequitur non neget, vt, Permanebit cum ſole, ideſt, erit donec ſit ſol. Et Origen. homil. 7. in Ioſue, ait. Scripturæ ſanctę moris eſt, de his quę vſq; ad finem, vel vitæ vel ſeculi permanent, dicere vſq; ad hodiernum diẽ, vt, hic eſt pater Moabitarum vſq; In hodiernum diem, quod ſignificat vſq; ad finem ſeculi, & in euange. diffamatus eſt ſermo hic apud Iudæos vſq; in hodiernum diem, &. 2. Reg. 6. Michol filiæ Saul, non eſt illi natus filius vſq; in diẽ mortis ſuę, & Augu. lib. 1. de ſerm. domini in monte. ait. Donec ſoluas nouißimum quadrãtem, ita dictũ eſt, &, ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos. Non enim cũ poſiti fuerint definet regnare. Ita etiã accipi poteſt illud. Non exies inde donec ſoluas nouißimũ quadrantem, nunquam enim exiet, quia ſemper ſoluit quadrantem, dum ſempiternas pœnas luit.

Ante, Antequam. Priuſquam Ante, antequam, priuſquam, vt late docet Hieron. in lib. contra Helui. licet ſæpe conſequentiam indicent. nonnunquam ea tantum quę prius cogitabantur oſtendunt. Vnde nõ neceſſe eſt vt cogitata fiant, cum aliud ideo interuenit, ne ea quæ cogitata ſunt fiant. Vn

dein

de in euangelio dicitur. Antequam conuenirent inuenta eſt in vtero habens de ſpiritu ſancto, & vulgo dicitur, antequam in portu pranderē nanigaui. Et Ambro. de inſti. virgi. cap. 5. ait. Conſuetudo ſcripturæ eſt, vt cauſam quæ ſuſcepta eſt aſtruat, incidentem differat, vt antequam conuenirent inuenta eſt, &c. & non cognouit eā donec peperit. Quid ergo? poſtea cognouit, minime. Denique ſcriptum eſt. Ego ſum, & donec ſeneſcatis ego ſum. Nūquid poſtquam ſenuerunt, Deus eſſe deſiuit? Item Dauid dixit. Dixit dominus domino meo ſede à dextris meis, donec ponam, &c. Nunquid ſubiecto populo nationum qui ante videbantur inimici, cum ſalutis authorem negarent, ſimulacris ſeruirent, ad dexteram patris filius ſedere deſiuit, aut in perpetuum non ſedebit. Quid præiudicat Mariæ ſi cæleſtis conſilij myſterium Ioſeph non intellexit & putauit virginem non eſſe quam prægnantem viderat. Hæc iterum repetit lib. 2. comment. in Lucā. & Nazian. lib. 4. Theologiæ. Deniq; in locis citatis in hoc & ſuperiori Paragr. totam illam. q. de Mariæ virginitate diſputatam inuenies.

Manè. Manè ſignificat tempus opportunū ac tēpeſtiuum ad aggrediendū aliquod opus. Ierem. 21. Miſi ad vos ſeruos meos prophetas mane conſurgens, &. Mane exaudies vocem meam, & mane ſurgebam ad confitendū nomini tuo. Hinc mane ponitur pro tempore orationi apto, eo quod eo tempore à negotijs ſecularibus ſumus expediti, & ideo mens ad quæuis facienda eſt expeditior & promptior. Pſal. 62. Deus Deus meus ad te de luce vigilo, & Pſal. 5. Domine mane exaudies vocē meam, mane adſtabo tibi & videbo. Vnde Grego. lib. 16. Mora. cap. 25, & lib. 8. cap. 21. ait. In ſcriptura ſacra mane aliquando aduentus dominicæ incarnationis extitit. Sicut apud Iſaiam. *Iſaia. 21.* Venit mane & nox. quia & nouę lucis primordia in redemptoris præſentia fulſerunt, & tamen à perſecutorum cordibus perfidiæ ſuæ tenebræ non ſunt deſertæ. Rurſum per mane aduentus terribilis & diſtricti *Pſal. 100.* iudicij deſignatur. Vnde per Pſalmiſtam dicitur. In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ. Sicut electorum quoq; perſonam exprimens ait. Mane adſtabo tibi & videbo. Rurſus per mane præſentis vitæ proſ- *Ecclef. 10.* peritas deſignatur, ſicut cum per Salomonem dicitur. Væ tibi terra cuius rex eſt puer, & cuius principes mane comedunt. Et Hieron. in comment. Iſaiæ. ca. 5. ait. Quod primum tēpus humanæ ſapientiæ quando egredimur pueritiam, & ad rationalem venimus ętatem, manè in ſcripturis intelligatur, multa nos exēpla docere poterunt. Vt, Mane mittebā prophetas, &, Mane exaudies orationem meam, & Manè aſsiſtam tibi & videbo, &, in matutinis interficiebam omnes peccatores terræ, & alibi, ad veſperam demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. Conſurgimus mane quando vitia relinquimus in pueritia, & dicere poſſumus, peccata iuuentutis meæ & ignorantiæ meæ ne memineris domine, ortoq; nobis ſole iuſtitiæ fugantur tenebræ & ſtatim interficimus omnes cogitationes, quæ ad peccata nos prouocant, & de ciuitate mentis noſtræ, homicidia, adulteria, fornicationes expellimus.

Hodie. Hodie, inquit Aug. epiſto. 121. ca. 11. ſignificat, hoc tēpus, vt in oratione dominica. Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. At ſi habet in Hebræo adiunctum articulum certum & ſtatutum diem ſignificat. Pſal. 95. Hodie ſi vocem eius audieritis. Porrò vt di- *Hodie & cras.* cit Theophyl. Lucæ. 13. verſus finem. Hodie & cras plures dies ſignificat, ſic nos conſueuimus dicere. Hodie & cras fiet hoc, non omnino intra tā breue temporis interuallum rem circūſcribentes, ſed ſtatim fieri ſignificantes, ita Chriſtus dicens, ſanitatem perficio hodie & cras, & tertio die conſummor, non omnino ſignificare voluit quod tertio die neceſſario ſit conſummandus, ſed breui mortem ſuā futuram declarat. Veruntamen oportet me hodie & cras manere hoc loco, & operari miracula, & ſequenti die in Ieruſalem proficiſci. Illic, enim elegi mortem.

Non, pro non ſolum frequens in ſacris litteris. Mar. 9. quicunq; me ſuſceperit, nō me ſuſcipit, ſed eum qui me miſit.

¶De coniunctione. Et.

CAP. IX.

SCiendum eſt, vt annotauit Orig. homi. 19. Nume. quod vernaculum eſt linguæ Hebraicæ. Et, coniunctione frequenter vti, ita vt interdum abundet, & in nō neceſſarijs, vt in noſtra apparet lingua, videatur inſerta. Quod vtique cū venia accipiendum eſt. Habet enim *Hāc vocant προλήψιν vel occupationē, de lla lib. 5 ca. 1.*

vnaqueq;

vnaquæq; lingua aliquid proprietatis, quod
apud alias linguas vitioſum videtur. Veluti
Num.28. in Nume. Valida habitatio tua, & ſi poſueris
in petra nidum tuum, & ſi fuerit tibi Beor ni
dus aſtutiæ, Aſsyrij captiuum te ducent. Au
guſti. quoq; Pſalm. 4. ait, Familiare eſt ſcri-
pturis in quibus prophetæ locuti ſunt, &, ſu-
perfluere. Nam ſæpè inuenies ita cœptum.
Et dixit dominus ad illum. Et factum eſt ver
bum domini ad Ezechiel. & in Pſal. 4. & ſci-
tote quoniam mirificauit dominus. Quan-
uis in vulgata editione non inueniatur &.
Quæ iunctura coniunctionis cum ſententia
non præceſſerit cui ſequens annectatur, mi
rabiliter fortaſſe inſinuat prolationem ve-
ritatis in voce, cum ea viſione quæ fit in cor-
de, eſſe coniunctam. & Gregorius homil. 2.
in Ezechie. cuius verba ſunt inſerta in gloſ.
ordinaria libr. 1. Machab. cap. 1. inquit. Non
raro prophetæ per coniũctionem. &, ſermo
nem exordiuntur, & ſcimus quod ſermo cõ
iunctionalis, non iungitur ſermoni ſequenti
ſed præcedenti. Qua in re intuendũ eſt, quia
ſicut nos corporalia, ſic & prophetæ ſenſu
ſpiritualia aſpiciunt, eiſque & illa ſunt præ-
ſentia, quæ noſtræ ignorantiæ abſentia vidẽ
tur. Vnde fit vt in mente prophetarum, ita
coniuncta ſint exterioribus interiora, quate
nus ſimul vtraq; videant, ſimulq́; in eis fiat,
& intus verbum quod audiũt, & foras quod
dicunt. Hac ratione inchoauit Ezechiel di-
cens. Et factum eſt in triceſimo anno. Et Eu-
thy. Ioan. 7. ait, Coniunctio, & in Hebraico
idiomate frequenter abũdat. vt Ioan. 5. Vos
putatis in ipſis vitam æternam habere, & il-
læ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me.
& Pſalm. 24. Propter nomen tuum domine,
& propitiare peccato meo multũ enim eſt.
& Pſal. 91. Cum exurgerent peccatores qua
ſi herba, & inclinati ſunt omnes qui operan
tur iniquitatem. Iſta etiam repetit Pſal. 24.
& 91. Item Augu. lib. 2. Locut. in Exod. ait,
Et, coniunctio ita ponitur, vt detracta plenã
faciat intelligentiam, vt in Exod. Si accepe-
ris computationem filiorum Iſrael in viſita-
tione eorum, & dabunt ſinguli redemptio-
nem animæ ſuæ domino, & nõ erit in eis rui-
na in viſitatione eorum. bis coniunctio, &, re
dundat. & Oecume. ad Roma. 2. his probat
teſtimonijs. His qui ſunt ex contentione,
& veritati quidem non acquieſcunt, parent
autem iniuſtitiæ, &c. & in Gene. Si interro-
gauerit te Eſau dicens, cuius es? & quo vadis,
& cuius hæc quæ antecedunt te, & dices pue
ri tui Iacob. Si hæc animaduertiſſet Iſychius
lib. 1. Leui. non ſe maceraſſet fruſtra, in re ſa-
nè quam perſpicua, & cuiuis obuia.

Et, coniunctio nonnunquam omittitur in
ſcripturis. Ioel. 2. A facie eius tremuit terra,
moti ſunt cæli, ſol, luna, obtenebrati ſunt. ꝓ
ſol & luna, &c. & Exod. 17. Proijce virgam
coram Pharaone, erit in colubrum. & Pſalm.
131. Introibimus in tabernacula eius, adora
bimus in loco vbi ſteterunt pedes eius. & ad
Coloſ. 1. ipſe eſt caput corporis eccleſiæ qui
eſt principiũ, primogenitus ex mortuis. pro
& primogenitus.

Conſueuit ſcriptura, vt dicit Theophyla.
Lucæ. 1. coniunctionẽ &, pro enim aut quia,
accipere. vt, benedicta tu in mulieribus, &, id
eſt, quia benedictus fructus ventris tui. Hæc
ille. & Marc. 5. annuntia illis quanta tibi do-
minus fecerit, & miſertus eſt tui. & Pſal. 59.
Da nobis auxilium & vana ſalus hominis, id
eſt, quia vana ſalus eſt ab homine. nam vt in
quit propheta. Ægyptius homo eſt nõ deus,
& caro non ſpiritus. & Iſaiæ. 64. Tu iratus Iſaia.64.
fuiſti & nos peccauimus. & Ioan. 8. Scio illũ
& mãdata eius ſeruo. & ſic intelligitur hym
nus ille angelicus. Gloria in excelſis Deo. &
in terra pax, id eſt, quia in terra pax. & hæc Locus ex Lu
pax fiet pro bona Dei voluntate erga homi ca.c.2. ex-
nes, aut hominum erga Deum. Atque ita in poſitus.
terpretatur Grego. Niſſe. in homi. natalis do
mini. & 1. Ioan. 1. Manus noſtræ contrecta-
uerunt de verbo vitæ. & id eſt nam, vita ma-
nifeſtata eſt, & vidimus & teſtamur. & 1.
Ioan. 3. omnis qui facit peccatum & iniqui-
tatem facit. & id eſt nam, peccatum eſt ini-
quitas. & Actu, 26. ait Paulus, quod & feci Ie
roſolymis, & id eſt nam, multos ſanctorum
in carceribus incluſi. & ad Roma. 1. &, id eſt,
nam, mutauerunt gloriam incorruptibilis
Dei. & iterum, & ſicut non probauerũt Deũ
habere in notitia. & Ioan. 4. qui metit merce
dem accipit, &, id eſt nam, congregat in vitã
æternam. & Matth. 27. & exeuntes de mo-
numentis apparuerunt multis. & Lucæ. 1. &
id eſt nã, multi in natiuitate eius gaudebunt.

Et, pro igitur aut ergo nõ raro inuenitur.
vt in 1. epiſt. Ioan. capit. 2. (quæ iuxta Higi-
nium. 8. pontificem à Petro epiſto. 1. & Au-
guſti. libr. 2. quæſt. euangelij ad Parthos fuit
miſſa). Non, inquit, neceſſe habetis, vt ali-
quis doceat vos, ſed ſicut vnctio eius docet
vos, & verum eſt & non eſt mendacium, &

id eſt igitur, ſicut docuit vos manete in eo. & ad Hebr. 3. Quibus Iurauit non introire in requiem ipſius, niſi illis qui increduli fuerunt? & videmus quia non potuerũt introire propter incredulitatem. & Matth. 25. & ibunt hi in ſupplicium æternum, Iuſti autem in vitam æternam. & Actu. 10. eleemoſynæ tuæ aſcenderunt in conſpectu Dei. &, id eſt, igitur, mitte viros. & capi. 12. & Petrus quidem ſeruabatur in carcere. & cap. 13. Non deſinis ſubuertere vias domini rectas, & nunc ecce manus domini ſuper te. & Marci. 9. bonum eſt nos hic eſſe, & faciamus tria tabernacula. Roma. 8. Si filij & hæredes. & ad Galatas. 4. quod ſi filius & hæres.

Interdum, & eſt declaratiua particula ſignificans, idem quod ideſt, vt Coloſſ. 2. Videte ne quis vos decipiat per philoſophiam & inanem fallaciam. & Matth. 13. colliget de regno eius omnia ſcandala, & eos qui faciunt iniquitatẽ. & Gene. 2. Benedixit Deus diei ſeptimæ & ſanctificauit eam. & capit. 3. inimicitiam ponam inter te & mulierem, & id eſt, ſemen tuum. & ſemen illius. & ad Roma. 2. Theſaurizas tibi iram in diem iræ. & iuſti iudicij Dei. & Matth. 3. Baptizabit vos Spiritu ſancto & igni. & de Ioſeph dicit Ruben. Frater noſter & caro noſtra eſt. conſule Oecume. ad Roma. 2. an aliquid huiuſmodi velit innuere. Pſal. 4. ſacrificate ſacrificiũ iuſtitiæ & ſperate in domino. & 115. Sacrifica bo hoſtiam laudis & nomen domini inuoca bo. & Lucæ 24. & quomodo eum tradiderũt ſummi ſacerdotes. Roma. 2. Lex quidem ſancta & mandatum ſanctum, & 1. Corin. 10. & ꝓpter cõſcientiã, ſcilicet illius qui iudicauit.

Interdum ponitur & loco relatiui. Iſaiæ 3. ſicut grex & nemo, ideſt quem nemo, colligit. & ad Ephe. 1. Benedictus deus, & pater, ideſt, qui eſt pater domini noſtri Ieſu Chriſti. & Malac. 1. Quis ex vobis & ianuas claudat gratuito. Gene. 9. Arcum poſui in nube. &, id eſt, qui erit in ſignum fœderis. & 49. adeo patris tui & adiuuit te, & ab omnipotente &, qui benedixit te.

Interdum ſignificat idem quod vt, Gene. 20. Orabit pro te & viues, pro vt viuas. & Pſal. 5. ſecundum multitudinem iniquitatũ eorum expelle eos, quoniam irritauerunt te. &, lætentur omnes qui ſperant in te. & 1. Petri. 5. & cum apparuerit princeps paſtorum. & ad Hebrę. 12. Multomagis obtemperabimus patri ſpirituum & viuemus. Hæc viden tur ſignificare commentaria Græca. 1. Petri. 7. Item Mar. 9. omnis enim igne ſalietur, &, ideſt, vt, omnis victima ſale ſalietur, id eſt, quemadmodum hoſtia abſque ſale illegitima erat, ſic ſine igne, ideſt, tribulatione nullus eſt deo acceptus.

Et, pro tum. Lucę. 2. Cum inducerent puerum Ieſum parentes eius, vt facerent ſecundum conſuetudinem legis pro eo, & ipſe, id eſt, tũ ipſe, accepit eum in vlnas ſuas. & Marci. 6. &, ideſt tum, conuenientes apoſtoli ad Ieſum, renuntiauerũt ei omnia, & pro id eſt, quæ egerant & docuerant.

Et, id eſt præterea. 1. Ioan. 5. & ſpiritus eſt qui teſtificatur quoniam Chriſtus eſt veritas. & Mar. 7. &, ideſt præterea, interrogabãt eum Phariſæi & Scribæ. quare diſcipuli tui. & 2. Regum 19. Deſcendit cum viris Iuda in occurſum Regis Dauid cum mille de Beniamin, & Siba puer de domo Saul.

Et pro nam. Mar. 9. transfiguratus eſt coram ipſis, & veſtimenta eius facta ſunt ſplendentia. Ioan. 4. qui metit mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam. & Roma. 1. & mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei. & iterũ. & ſicut non probauerunt, &c. & Iohannis. 8. & in lege veſtra ſcriptum eſt, quia duorum hominum teſtimonium verum eſt. & Lucæ. 1. exaudita eſt deprecatio tua, & vxor tua Eliſabeth. & iterum. & ipſe præcedet ante ipſum in ſpiritu Eliæ. Lucę. 7. Diligit gentem noſtram, & ſynagogã ædificauit nobis. Ioan. 1. & verbũ caro factũ eſt.

Et, pro vel. Actu. 10. nunquam manducaui omne commune, & immundũ. & 17. non debemus æſtimare, auro &, pro aut, argento aut lapidi diuinum eſſe ſimile. Exod. 21. percutiens patrem ſuum & matrem ſuam. & ſtatim. maledicens patri ſuo vel matri ſuæ.

Et, pro at. Matth. 12. generatio praua & adultera ſignum quærit, & ideſt, at ſignum non dabitur ei, niſi. & Pſal. 1. folium eius nõ defluet, & omnia quæ faciet, proſperabuntur, ideſt, at omnia quæ germinauerit arbor illa ad maturitatem vſq; peruenient. & Act. 23. Tu ſedens iudicas me ſecundum legem, &, ideſt, at contra legem iubes me percuti.

Et, pro cum. Exod. 1. & Ioſeph, qui fuerat in Ægypto erant 70. animæ, ideſt, cum Ioſeph. & Iud. 12. Diſceptatio erat mihi & pro cum populo meo contra filios Ammon vehemens. & 1. Reg. 14. Erat ibi arca domini in die illa, & filij Iſrael. pro cum filijs Iſrael.

& Ierem.

& Ierem.49.Anguſtia & dolores, pro cū doloribus, apprehendit me. & Iob. 26. Gigantes enitentur cum cohabitatoribus. & capit. 14.arbor mortua repullulaſcit. ſed homo morietur & debilis fuerit, deficiet homo & vbi ipſe? id eſt, cum debilis fuerit.

Si geminatur, tum valet idem, quod tam, quàm vt.2.Reg.8.Benaias autem filius Ioiadæ & Creti & Plethi, id eſt erat Benaias præfectus cuſtodum regis quàm erant tam Creti quàm Plethi.& Pſalm.76.ab increpatione tua conſopitus eſt & currus & equus, ꝓ tam currus quàm equus.& Danie.8.tam ſanctuarium quàm militia in conculcationem.

Interdum eſt temporis nota, ac ſignificat rei geſtæ celeritatem, id eſt, ſtatim ac ſimul atque, tunc. Geneſ.3.&, id eſt, tunc. vel ſtatim. aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut Deus ſcientes bonum & malum.& Exo.17. Quando leuaret Moſes manū &, id eſt ſtatim, præualebat Amalec.Leui. 6. & ſi in vaſe æris cocta fuerit, id eſt, ſtatim defricabitur & lauabitur aqua & c.15.& erit immūditia eius ſuper eā.2.Reg.14.ſi eſt in me iniquitas.& interficias me.&, c.17.ſi iniquè egerit & caſtigabo eum.& Pſal.51.quoniā non voles ſacrificiū, & darē.& 138.In die quo inuocaui & exaudiſti me.& 141.oratio mea contra malitiam eorum.Marci.14. & Iudas ſcariotes vnus de 12.abijt ad ſummos ſacerdotes.& Lucę.9. & ipſe faciem firmauit vt iret in Ieru. pro tunc.

Aliquando eſt aduerſatiua.vt Iſaię 10.Reſiduum domus Iacob non innitetur in percuſſorem ſuum, &.i.ſed ſuper Deum ſanctū Iſrael.& Prouer.21.equus paratur ad bellū, & ſalus à domino eſt.& Deuter.11.ſed terra ad quam vos tranſitis.& Gene.42.nō domine mi, & ſerui tui venerunt ad emendum cibum.& 1.Cor.16. oſtium mihi apertum eſt magnum & euidēs &.i.ſed, aduerſarij multi.

Interdum valet Hebræis idem quod etiā aut quoq;.Exo. 12.accipiet & vicinū ſuum. Iob.23.præceptum labiorum eius, & non amouebo. & Iere.51.populi ad ignem etiam defatigentur:& Zacha.7. quādo ieiunabatis & plangebatis.& Ecceleſ.5.quia in multitudine ſomniorū etiam vanitates & verba multa ſunt.& Io.8.Multa habeo de vobis loqui, &, i.etiā iudicare.Ephe.2.& cū eſſemus mortui.

Et pro itaq;.Mar.12.Audi Iſrael dn̄s deus tuus deus vnus eſt, &.i.itaq; diliges dominū deum tuum ex toto corde tuo.& Lucæ.1.& ecce, id eſt, itaq; ſubito, eris tacens.1.Corin. 2.& ego cū veniſſem ad vos fratres, veni non in ſublimitate ſermonis. & iterū.& non pōt intelligere, quia ſpiritualiter examinantur.

Et, pro & tamen, Lucæ.4. Cum facta eſſet fames magna in omni terra, & ad nullam illarum miſſus eſt Elias. & ca. 1. incedentes in omnibus mandatis & iuſtificationibus ſine querela, &, id eſt, & tamē, non erat illis filius.

Et, pro propterea Ioan.1.ego vidi, & teſtimonium perhibui.& Lucę 24. ſic oportebat Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertia die, & propterea, prædicare in nomine eius pœnitentiam.& Ioan.4.ſpiritus eſt deus, &, id eſt, propterea, eos qui adorant eum, in ſpiritu oportet adorare. & 5. ſicut audio iudico, & iudicium meum iuſtum eſt.

Et, pro ſic.Ioan.30.ſicut miſit me pater, & ego mitto vos. pro ſic ego. ex multiplicibus huius dictionis ſignificationibus, doceberis, cum qui plene in ſcripturis & his regul. fuerit inſtructus, poſſe per ſe, nominum ambiguitate expenſa, infinitos ſenſus exactiſsimos excogitare & in lucem proferre.

Et, pro etenim. Actu.23. percutiet te deus paries dealbate.&, pro etenim, tu ſedens, iudicas me ſecundum legem.

¶De vario vſu præpoſitionū. CAP. X. & vlti.

AD multiplicem ac varium vſum præpoſitionum explicandum, vt ſaltem excitem animos ſtudioſorum, ne iſthæc quantumuis minima contemnant, ſed diligenter exquirant, calamum conuertamus. & primum aduerte ex Augu.Pſalm.105.quod frequentèr in ſcripturis præpoſitiones abundant. vt in Pſalm. & crediderunt in verbis eius. Hæc ille. & circuncidit in cultris petrinis filios ſuos.& in baculo meo tranſiui Iordanem. & iterum in Pſalm. In ſole poſuit tabernaculum ſuum in eis. pro: ſoli poſuit in cælo locum, in quo ſtaret.& Lucæ 24. ò ſtulti & tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti ſunt prophetæ.

Deſunt etiam frequentiſsime. vt elongaſti terminos terræ pro vſq; ad terminos terræ & ad Phile. Paulus vinct⁹ Ieſu Chri.i. ꝓpter. Præpoſitio Be. hoc eſt in, inquit Theophyl.ad Epheſ.6.ꝓ per accipit. vt Mat.12.ſi ego in Beelzebub eijcio dæmones.i.ꝑ Beelzebub.&, elegit nos in ipſo ante mūdi cōſtitutionē.& iterū.Propter ſpē quę repoſita eſt vobis in cælis, quā audiſtis in verbo veritatis. i.ꝑ verbū veritatis.2.Cor.7. qm̄ & ſi cōtriſtaui vos

ui vos in epiſtola,nõ me pœnitet,Ro.8.quæ
eſt in Ieſu Chr̃o dñó nr̃o.& 1.Cor.1.Sancti-
ficatis in Chr̃o Ieſu.&.c.2. Veni nõ in ſubli-
mitate ſermonis.& ca.15.abſorpta eſt mors
in victoria.Gala.1.vt reuelaret filiũ ſuũ i me.
Ephe.4.nõ circũferamur omni vento doctri
næ in neqtia hoim.Actu.11.q loquet̃ verba
in qbus ſalueris.Luc.7.Beatus q nõ fuerit ſcã
dalizatus in me.& 8.fructũ affert in patiẽtia.
Titu.1.in prædicatiõe quæ credita eſt mihi.
¶In pro cũ inuenit̃, vt annotauit Aug.Pſal.
104.vt eduxit eos in argẽto & auro.Gen.32
in baculo meo trãſiui Iordanẽ.& Deut.18.la
pidabitis eos in lapidib⁹.& Pſal.88. Viſitabit
in virga peccata eorũ. & Pſal. 104. Introibo
in domũ tuã in holocauſtis,& ad Ro. 9. teſti
moniũ perhibẽte mihi cõſciẽtia in Spũ ſctõ.
&,q manet in charitate ĩ deo manet. 1. Cor.
4.In virga veniã ad vos an in charitate. pro.
cũ virga.& 15.ſeminat̃ in,ꝓ cũ,ignobilitate,
ſurget in gloria.& ſtatim.ſurget in virtute.2.
Cor.12.ſigna apoſtolatus mei facta ſunt ſup
vos in omni potẽtia.ad Colo.1.poſtulãtes vt
adimpleamini agnitiõe volũtatis ei⁹ in omni
ſapientia. Vnde Ambr.li.2.de ſpũ ſctõ. c.10.
ait.in & cũ ſępè reperiunt̃ in ſcripturis alia in
terpoſita, altera intellecta.Pſal. 60. nõ egre-
dieris in virtutib⁹ nr̃is.in virtutib⁹ nr̃is. ꝓ cũ
exercitib⁹.¶In præpoſitio, ꝓ ꝓpter accipit̃,
iuxta idioma ſcripturarũ,ad Galat.2.qđ nũc
viuo in carne in fide viuo filij dei.Ephe.4.do
nantes inuicẽ ſicut & deus in Chr̃o donauit
vobis.& ibidẽ.ego vinct⁹ in dñó.1.Tim.4.in
hoc.i.ꝓpter hoc, laboram⁹ & maledicimur,
q a ſperam⁹ in deũ viuũ.Colo.1.Oĩa p ipſum,
& in ipſo.i.ꝓpter ipſum.Ro.6.vt eã ſuſcipia
tis in dñó digne ſanctis. 1.Cor.15.ſcientes ꝙ
labor veſter nõ eſt inanis in dñó.2.Cor.7.nõ
ſolũ in aduẽtu eius.i.ꝓpter,ſed in cõſolatiõe.
&,maledicta terra in operib⁹ tuis.¶In ꝓ de
ad Gala.5. Ego cõſido in vobis. ꝓ de vobis.

Pro ante vel corã.Mat.18.ſi peccauerit in
te frater tuus corripe ipſum inter te & ipſum
i.ſi peccauerit in deũ aliqs homo te pręſente,
corripe eũ,&c. ¶In pro ob.ad Gala.6. Mihi
abſit gloriari niſi i cruce dñi. 1.Cor.1.in gr̃a
dei quæ data eſt vobis.Phile.quãto magis ti
bi in carne & in dñó.i.ob corporalia miniſte
ria.Ephe.2.eratis gẽtes in carne.i ob carnem
nõ circũciſam. ¶In ꝓ ex,Philip.3.ſecũdũ iu
ſtitiã quæ in lege eſt cõuerſatus ſine querela.
Exo.35.ad faciendum in auro.pro ex auro.
¶Pro inter. Lucæ.1. Quæ in nobis cõpletæ
ſunt rerũ.¶In pro erga.Colo.1.p eũ recõci-
liari oĩa in ipſo.i.erga ſe.Hebr.6.nõ eſt iniu-
ſtus deus vt obliuiſcat̃ opis vr̃i & dilectionis
quã oſtendiſtis in noĩe ipſius ꝓ erga nomẽ.
hoc eſt erga illũ.ad Phile.Fidẽ quã habes in
dñó Ieſu.ꝓ erga dñm. ¶In ꝓ ad. 2.Theſſ.2.
in quã (ꝓ ad quã fidẽ) & vocauit vos p euan
geliũ noſtrũ.& alibi.dilectiõis quã oſtẽdiſtis
in oẽs ſctõs.2.Tim. 1. In quo poſit⁹ ſum ego
prædicator.i.ad quod euãgeliũ.Theſſ.2.c.1.
in exemplũ iuſti iudicij dei.i.ad documẽta.
Ephe.2.creati in Chriſto in operibus bonis.
¶In pro poſt.Mat.13. in illo die exiẽs Ieſus
de domo ſedebat ſecus mare. pro poſt illum
diẽ. & 3. In dieb⁹ illis venit Ioãnes Baptiſta.
¶Pro,prę Luc.1. Exultauit infans in gaudio
i.præ gaudio,in vtero meo. ¶In ꝓ apud Ro.
1. quod notũ eſt dei manifeſtũ eſt in illis. 1.
Petri.1.Hoc eſt verbum quod euangelizatũ
eſt in vobis.Luc.1.& regnabit i domo Iacob
in æternũ. ¶In pro de,Ro,11.An neſcitis in
Elia qđ dicat ſcriptura.1.Cor.16. gaudeo in
pręſentia Stephani & Fortunati.Exo.12.oĩs
alienigena nõ comedet in eo.,ꝓ de eo.Leu.8.
quod ſupereſt in carne & in pane cõburetis.
Ephe.6.vt in ipſo audeã.1.Tim.1.formã habe
ſanorũ verborũ in fide & dilectione.i.de fide
in deũ, dilectiõe in ꝓximũ. ¶In pro à vel ab
2.Cor.7.ſed & in cõſolatiõe qua cõſolat⁹ eſt
in vobis,ꝓ à vobis.& Io.1. In principio erat
verbũ.& ſic expoſuit ipſe Io.1. Io.1. qđ erat
ab initio,qđ vidimus & in Ge.in principio fe
cit deus cælũ & terrã.Hinc in idipſum, pari-
ter ſignificat.vt Pſal.4.In pace in idipsũ dor
miã & requieſcã. Hebręi de præpoſitione B,
hoc eſt in,hæc ſcribũt.In,aiũt,idẽ ferè ſignifi
cat qđ cũ,vocaturq́; ſubſidij,eo qđ eius aduẽ
tu actio perficiat̃.Gene.49.In gladio meo &
arcu meo.& Pſal.60.In Deo faciem⁹ virtutẽ,
i.cũ dei auxilio hoſtes ꝓſtrabimus.Gen.31.
demiſiſſem te cũ lætitia & cum gaudio & cũ
canticis,cũ tympanis & cithara.Iſaiæ.7.In ſa
gittis & arcu ingrediet̃ illuc. Præterea idẽ ſi-
gnificat qđ intra vel mediũ, & vocat̃ inſtru-
mẽti,Gen.39.multiplicabunt̃ in domo & in
agro.Exo.7.in lignis & lapidibus.Porro qñ
eſt inſtrumẽti habet virtutem ſeptimi caſus
apud Latinos.Num.13.portauerũt in vecte,
ꝓ vecte.Iſai.7.radet deus in nouacula acuta.
Amos.6.nũ arabit in bobus.In,aliqñ eſt etiã
tẽporis.& tũc aut importat incluſionẽ ſequẽ
tis tẽporis.Gen.6.in anno ſexcẽteſimo. Aut
excluſionẽ ſequentis temporis.Gene.cõſum
mauit Deus in die ſeptimo opus ſuũ.ſic etiã
qñq; eſt loci,aut ſignificat aliqd eſſe in loco.

Vulgata. Non comedet ex eo.

Vulgata. quicqd ante reliquũ fuerit d carne & panibus ignis ab ſumet.

Vulgata. Multiplicabit tam in ædibus quã in agris cũ étiam ſubſtantiam.

Exo. 7. Tã in ligneis vaſis quam in ſaxeis.

Exo.5.

Exo.5.vt ſacrificent mihi in deſerto.&.14.ſi
lij Iſrael ambulauerũt in arido in medio ma-
ris. Vel importat motũ ad locũ. Iſai.2. ingre
dere in petrã Leui.26.mittet hircum in deſer
tũ.Eadẽ rõne dicit de pſona. Pſal. 26. in dño
confido.& ſecũdo modo.Exod.14.Dñs pu-
gnat pro eis in Ægyptũ.i.contra Ægyptios.

Apud Hebræos Mem præpoſitio ſignifi-
cans,à,ab,q̃ aut ſuper, poſitiuis adiũcta facit
cõparatiuũ,nec alia eſt apud eos cõparatiuo-
rũ forma,& tũc ſignificat præ.q̃, magis.vt iu
ſtificata eſt Sodoma à te,ideſt,præ te. Iob.7.
Vulgata. Dies mei leues ſunt pluſquã radius textoris.
Dies mei ve & ca.9.dies mei leues ſunt pluſquam curſor.
locius tran & bonũ eſt cõſidere in dño quã cõfidere in
ſierunt quã principibus. Deniq; omne Mem poſt dictio
à textore te nẽ bonũ, habet vim cõparatiui. vt melius eſt
la ſuccindi nomẽ bonũ ſupra oleũ multũ. ¶Mem etiã ſi
tur. gnificat ppter.Mat.18. † Væ mũdo ab ſcan
Et capit.9. dalis.Pſal.12.à vaſtatiõe oppreſſorũ,& à ge-
Dies mei ve mitu pauperũ nũc exurgã dicit dñs.& 54.p
lociores fue pter vocẽ exprobrãtis. & 68. à tẽplo tuo qd'
runt curſo eſt in Ieruſalem adducẽt reges munera.Pro-
re. uer.25.à frigore pauper nõ arat.Præterea ſi-
† Hoc ſecũ gnificat partẽ alicuius multitudinis.Gene.3.
dum trãsla de fructu ligni de quo præceperã tibi ne co-
tionem He mederes comediſti.& 30.Da mihi quæſo de
braicam. Mandragoris filij tui.Iudi.4.Tolles tecũ de-
Vulgata. cem millia pugnatorũ de filijs Nephthali &
Ex ligno. Zabulõ.Eſt inſuper Min particula Hebræa
Vulgata. excluſiua ſiue negatiua,præcipue ſi infiniti-
Da mihi uo præponatur.Gene.31.caue tibi à loquen
partem de do.1. Reg.15.repulit te deus ab eſſendo re-
Mandrago gem,i.ne ſis rex.Iſaiæ.5.& nubibus manda-
ris. bo de pluẽdo ſuper eam.&.49.nũquid obli-
Vulgata. uiſcetur mulier infantis ſui,à cõmiſerando fi
Et nubibus lij vteri ſui.1.Reg.15.amouit eam ab eſſendo
mãdabo ne dominam.Iere.48.ſubſtiterunt fugientes à
pluant ſu- viribus.i.eo quod vires illis deeſſent. Hanc
per ram im etiam vim habet hæc præpoſitio in compa-
brem. rationibus.1.Reg.15.ecce obedire eſt ma-
Vulgata. gis,quam ſacrificium bonũ, & auſcultare eſt
Vt non mi- magis,quam adeps arietum.& ca.24.Iuſtus
ſereatur fi- es magis quam ego. Hac phraſi vſus eſt dñs.
lio vteri ſui Lucæ 15.Ita gaudium erit in cælo ſuper vno
peccatore, ſupra nonaginta nouẽ iuſtos qui
non indigent pœnitentia.& 18.ca. diſceſsit
hic iuſtificatus ab illo. Quando adiungitur
nomini tempus ſignificanti,ſignificat poſt,
Gene.16.à fine.Iudi.11.à diebus,

Super pro de, Mat.10.prædicate ſupra te
cta.i.de locis editis vt à pluribus audiatur.te-
Deute.22. cta Iudæorũ erãt plana, ſupra quæ ambula-
bãt,non ſimilia nris ideo ſolaria dicuntur.1.

Reg.9.¶Per, multas quoq; ſignificatiões habet.& inter alias ſignificat propter.2.Cor.4. Nos autem ſeruos veſtros per Ieſum. Epheſ. 4.alienati à vita dei per ignorãtiã. & p de accipitur.Actu.1.præcipiẽs eis per ſpiritũ ſanctum. Significat etiam miniſteriũ, vt inquit Orige.ad Rom.1. per quẽ accepimus gratiã, & pro ideſt,apoſtolatum: nam Chriſtus mediator eſt dei & hominum. Per, inquit Hiero.ad Ephe.1.apud Paulum idẽ ſignificat aliquando quod ex. vt, Paulus apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem dei. & ad Hebræ.1. quem cõſtituit hæredẽ vniuerſorũ per quẽ fecit & ſecula.Per aliquãdo iurãtis eſt,& propter,ſimiliter.1.Cor.15.Quotidie morior p veſtrã gloriam fratres,quã habeo in Chriſto Ieſu. apud Græcos eñ iuratio eſt, vt inquit Augu.in epiſt.ad Hilar.& ad Rom 1.primũ gratias ago Deo meo per Ieſum Chr̃m. Aliquãdo nõ eſt iurãtis.vt per meũ aduentũ iterũ ad vos. ¶Per, inquit Cyril.li.1.ſuper Ioã. ca.5.Aliqñ nõ miniſteriũ ſignificat,ſed æqualitatẽ, ideoq; indifferẽter patri filioq; tribuitur,filio quidem cum dicitur. omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, id eſt,omnia ab ipſo.& ad Gala.1.Paulus Apoſtolus nõ ab hominibus nec per hominẽ, ſed per Ieſum Chriſtũ. Patri vero multoties in ſcripturis accommodatur. Fidelis, inquit deus, per quẽ vocati eſtis.& rurſum, Paulus Apoſtolus Ieſu Chri per voluntatẽ Dei. profecto nemo adeo inſanit,vt propter particulam per ad yñm iſtũ locum patrẽ deducat. & Theophy.ad Galat.1.ait. obſerua præpoſitionẽ per, patri eſſe appoſitam à Paulo. Sed per Ieſum Chriſtum & per Deum patrẽ qui ſuſcitauit ipſum à mortuis.ac deinde nota filium primum eſſe nominatũ,propter hæreticos qui in hiſce rebus curioſi ſunt, & ad Hebræ.2. Decebat ipſum ppter quẽ oĩa & per quẽ omnia.inquit,propter quem,hoc eſt patrẽ. ipſe enim eſt author omniũ.Per quẽ. animaduerte, inquit, per quem patri attribui: nec enim ſi imminutionis eſſet, ſoli que filio conueniret,patri apponeretur. per quem igitur ſignificat,per ipſum, hoc eſt ab ipſo condita eſſe oĩa. Ad hunc igitur modum & de filio.ſi dicat per quem,accipe pro à quo. Lege Chryſoſt homi.4.& 44.ſuper Ioan.& Theodore.& Hierony. ad Epheſ.1.& Oecume.1. Corinth.2. Denique Chryſoſto.homil.62. in Matth.ait.Conſueuit ſcriptura per quem, nonnunquam pro à quo,dicere, vt quando dicitur. poſſedi virum per Deum, non enim *Geneſ.4.*

ſecundã quandã cauſam, ſed primã oĩno poſuit. & rurſus. Nõne p deũ manifeſtatio eorũ eſt.&, fidelis deus p quẽ vocati eſtis in cõmunionẽ filij eius. 2. Tim. 2. quę audiſti à me per multos teſtes. ¶ Ad ꝓ de ponit ſæpè ab interprete latino. Iſaiæ. 5. ad terrã lõginquã. & ad Hebr. 1. ad angelos autẽ dicit. Qui facit angelos ſuos ſpũs, ꝓ de angelis. & iterum. ad filiũ autẽ, Thronus tuus Deus in ſeculũ ſeculi. & ca. 4. Nõ eſt creatura inuiſibilis in cõſpectu ei⁹, oĩa mũda ſunt & aperta oculis eius ad quẽ nobis eſt ſermo. Ad ꝓ iuxta. 2. Tim. 4. ad ſua deſideria coaceruabũt ſibi magiſtros.

1. Cor. 1. Matth. 18 Ad pro erga. 2. Corinth. 1. In gratia dei cõuerſati ſumus in mundo, abundãtius autem ad vos. & ad Gala. 6. operemur bonũ ad oẽs. Pro aduerſus. Rom. 10. ad Iſrael autẽ dicit. tota die expandi manus meas ad populũ non credẽtẽ. Pro cũ. Thren. 3. Cõfregit ad numerũ dẽtes meos. i. cũ lapillis quibus ſolẽt numerare pani commixtis, cõfregit dentes meos.

Sup, inqt Cyril. li. 1. Dialo. de trini. nõ eſt loci ſignificatiuũ, ſed pótiꝰ ſubſtãtiæ. Iac. 1. oẽ datũ optimũ de ſurſum eſt. & cælitꝰ ſignificat. vt apud Io. Niſi qs renatꝰ fuerit deſup.

Vbicũq; dr̃ poſt me, inqt Orig. tract. 1. ſuper Matt. verſus finẽ, in bono dr̃. Vnde Petro & Andreæ à dño dr̃. Venite poſt me, & faciã vos piſcatores hominũ. & ad Petrũ quidẽ dixit. Vade poſt me Satana. & ad diabo-

Matt. 16. lũ. Vade Satana. bonũ eſt enim qñ quis poſt dñm vadit. Cõtrarium autem quãdo aliquis reijcit ſermones dñi poſt ſe. vel qui trãſgreditur illum mandatum. poſt concupiſcẽtias tuas ne vadas. Vide Hierony. Matth. 16.

Significat etiã, in. vt poſt tres dies reſurgã.

Poſt. Act. 5. poſt hũc extitit Theudas in diebus ꝓfeſsiõis. i. deſcriptiõis, de qua Luc. 2. & Matt. 26. poſſum deſtruere templũ Dei & poſt triduũ reædificare illud. ¶ Sæpè corã in ſacris literis ꝓ aduerſus vel contra ponit. Gene. 13. hoĩes Sodomitæ, peſsimi erant corã dño. &, Nimbrot erat robuſtus venator corã dño. i. Deo cõniuẽte ac ſciẽte erat peſsimus, aut corã dño. i. ſub cælo. & in Pſal. 50. Tibi ſoli peccaui & malũ coram te feci. Aliqñ ſignificat ſub poteſtate alicuius eſſe. Gen. 24. ecce Rabecca corã te eſt. At cũ apud Paulũ dr̃ corã deo, iurãtis eſt. 2. Cor. 7. ad manifeſtãdã ſolicitudinẽ nr̃am quã habemꝰ ꝓ vobis corã deo.

Secũdũ ꝓ à, Epheſ. 4. induite nouũ hoĩem q ſecũdũ deũ creatus eſt, Pro prę. Philip. 3. ſecũdũ æmulationẽ pſequẽs eccleſiã Dei. Pro. Propter Tit. 1. ſecũdum cõem fidẽ. 3. ſecũdũ ſuã miſericordiã ſaluos nos fecit. Pro ex. Epheſ. 1. ſecũdũ diuitias gr̃æ eius. i. ex copioſa beneuolẽtia ſua. ¶ Pro, pro de. 2. Cor. 7. Multa mihi gloriatio pro vobis. ꝓ de vobis. & 2. Cor. 12. pro huiuſmodi gloriabor, pro me. i. de me, nihil. ¶ De pro in, Ioan. 18. Regnum meũ nõ eſt de hoc mũdo. ¶ Ab pro in. Actu. 12. Barnabas & Saulus reuerſi ſunt ab Ieroſolymis. ꝓ in Ieruſalẽ. ¶ Apud, inquit Theophyl. Ioan. 1. idẽ ſignificat interdũ quod cũ. vt, in principio erat verbum & verbum erat apud deũ. & Mar. 6. Nõne fratres eius, & ſorores eius apud nos ſunt. ¶ Ex aliquo, inquit Euthy. Pſal. 109. dr̃, vel ratione creatiõis, iuxta illud. Vnus eſt deus pater ex quo oĩa. Vel rõne naturę, iuxta illud. operatio nr̃a ex nobis eſt, & quẽadmodũ ſplendor ſolis ex ſole. vel rõne gñationis. iuxta illud. Ego exiui ex patre. &, ex vtero ante luciferũ genui te. Ita quoq; Baſil. in ſer. de ſpũ ſctõ. Pręterea Chryſo. ho. 4. ſup Ioã ait. Ex quo non tñ filio, ſed ſpiritui quoq; tribuit ſctõ. Vnde angelus dixit ad Ioſeph. Noli timere accipere coniugẽ tuã, quod eñ in ea genitũ eſt, ex ſpiritu ſancto eſt. Et hoc verbũ, in quo quãuis ſpũs ſancti ſit ꝓpriũ, id tñ Deo tribuit, cũ dr̃. In deo faciemus virtutẽ. & Paulus, obſecrans, inqt, ſi Pſalm. 59.
quomodo tandẽ aliqñ ꝓſperũ iter habeã in volũtate Dei veniẽdi ad vos. & iterũ. in Chriſto Ieſu. & huiuſmodi frequenter verba indifferenter accepta inuenimus, quod minimè fieret, niſi vbiq; eadem eſſet ſubſtantia.

Ex pro, propter, Tit. 3. non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus. Ex pro, præ. vt Pſalmo 138. magnificata eſt ſapientia tua ex me, confortata eſt non potero ad eam. hoc eſt, ſapientia tua domine adeo captum noſtrum ſuperat, vt eam aſſequi vllus mortalium non poſsit. Iuxta Paulum ad Roma. 11. quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. & Ezechiel. 15. Quid fiet ligno vitis ex omnibus lignis nemorum.

Hactenus Illuſtriſsime pariter ac doctiſsime Præſul, in prima huius operis parte, è tribus illis quas ante promiſeram, deſũdatũ eſt. Per oratio.
In qua tamen multa moroſi lectores inuenient, quæ exiliora & leuiora eſſe, quàm vt in opere theologico à me inſerenda forent, videbuntur. At verò nõ abſq; certa quadam ratiõe fuiſſe à me in illis quoq; elaboratum, cernet is, q in his minutulis, aut impegit, aut ne offenderet diligenter cauit. Nam quẽadmodum medicinæ vtilitatem, nõ continuo experitur ægrotus, quando adhibentur fomenta,

menta, ſed labente tempore, vim ſuam exerunt & manifeſtant. Sic nec noſtrarum præceptiuncularum emolumentum ſentire poterit is, qui non diu multumque ſe in ſcripturis exercuerit. Aut, vt alia vtar comparatione, ſicut cibus Lacedæmoniorum inſipidus & guſtui erat ingratus, niſi multis & magnis bellicis laboribus eſſet conditus. Ita fruſtrà laborabit & abſque emolumento ab hac arte diſcedet, qui ſe totum literis humanis & diuinis non conſecrauerit. Vides quam abhorream à Secta Lutheranorum. Ego quidem nullum in Theologorum albo habendum cenſeo, qui has artes quæ ſunt vero theologo & vndequaque abſoluto dignæ ſimul cum ſcientia ſcripturarum non coluerit, & inter ſe copulare curauerit. Quibus etſi crebro à noſtris Chriſtianis vtendũ non ſit, (nam non deeſt reſina in Galaad, nec medicus ibi deſideratur.) Attamen conſpicitur atque apparet ſtatim ex ipſo orationis filo, an ſimus ipſarum ignari, nec ne. Vt qui pila ludunt, non vtuntur in ipſa luſione artificio proprio paleſtrę, ſed indicat ipſe motus & dexteritas ludendi, didicerint ne palęſtrã, an neſciant, & qui aliquid fingunt, etſi tunc pictura nihil vtantur, tamen vtrum ſciant, an neſciant, non obſcurum erit adiudicandum. ſic qui ad intelligentiam ſcripturarum acquirendam ſe efformat ac componit, ſi bonis literis inſtructus ad id munus dextre obeundum acceſſerit, paruo temporis interuallo exacto, tantum eruditionis incrementum illi accedet, vt & docere noſtra, & hęreſes labefactare admodum erudite poſsit. Quippe, cum omnes illæ ex ignorantia ſcripturarum trahant originem, ex eiſdem potiſsimũ ſunt refellendæ, & ex agro dominico vt zizania radicitùs euellendæ, ne.

Lacedæmoniorũ vict⁹.

Lutherani in linguæ vulgari terra ſtandas eſſe ſcripturas docent.

inter nitentia culta

Infelix lolium, & ſteriles dominentur auena.

Vnde quaſi meo iure poteram, hæc noſtri ſeculi monſtra quoties res efflagitabat è medio tollere, & quaſi luxuriãtes vites è Sodomorum vinea, falce verbi Dei amputare. Quandoquidem iuxta prophetã. Quid fiet ligno vitis præ omnibus lignis nemorum, quæ ſunt inter ligna ſyluarum? nunquid tolletur de ea lignum vt fiat opus, aut fabricabitur de ea paxillus, vt dependeat in eo quodcunque vas? Ecce, igni datum eſt in eſcam. Sed proh dolor, id malum adeo creuit ab exiguis excitatum principijs, & tam altas egit radices, vt iam non ſit integrum malagma imponere nec alligaturas, nimirum ob ſocordiam & negligentiam illorum gubernatorum, quibus apud nationes illas, reſpublica gubernanda, aut potius diſsipanda, commiſſa fuerat. Vnde ſæpè mecum Hiſpanos laudare ſoleo, & crebro in familiari vſurpare ſermone, noſtros, longo interuallo, ſapientia, prudentia & iuſtitia, reliquos mortales vincere & ſuperare. Quis obſecro hæc diffitebitur? nullus ſanè ibit inficias, ſi modo conſpexerit, quam celeriter, te præcipuè iudicium exercente, peſtes illæ quæ aduerſus eccleſiam Romanam Pintię conſurauerant, (poſtquam eorum nomen delatum eſt, & crimen detectum) in carcere fuiſſe coniectos, & more maiorum, iudicis ſecularis arbitrio fuiſſe permiſſos. Quorum ſupplicium ſi aliquandiu fuiſſet dilatum, ægre hanc lucem religionis, qua fruuntur noſtræ Hiſpaniæ, retinuiſſemus, nimirum id vos proſpicientes ac præcauentes, viri iuſtiſsimi, ne vlla poſt hac ſcabies gregem dominicũ poſsit inuadere. Atque ideò non erit opus apud noſtros in re certa & longè ab omni ambiguitate ſemota confirmanda, in noſtris lucubrationibus, tempus conſumere. apud exteras nationes medicinæ faciendæ, in re deſperata locus eſſe non video, eo quod obturant aures ne poſsint audire vocem venefici incantantis ſapienter. Quamobrem inſtituti mei fuit, nomina ipſorum, è libro vitæ deleta, non ſumere in labijs meis, ne non tam eximere ex hominum memoria errores, quã docere quæ ſempiterno ſilentio erant committenda, viderer. Vnde è re Chriſtiana foret, vt (vniuerſi hi ſectarum authores, ventri, luxuriæ atque ambitioni dediti, qui gloriæ quæ à ſceleratis, illis defertur, inhiantes, ac domini gloriam deſpiciunt), è noſtrorum hominum memoria abolerentur. Ac vetus illa lex Athenienſium ἀμνηστίας, hoc eſt obliuionis, quam ciuitas illa tulit poſt triginta Tyrannorum occiſionem, renouaretur. Aut ſin minus id quod nonnulli non ignobiles hiſtorici prodiderunt. aiunt enim, Eroſtratum quendam, hominem ignobilem, cum nullo præclaro facto famam apud ſuos poſſet comparare, incendiſſe templum Dianæ Epheſinæ, quod toto orbe erat celeberrimum qui deprehenſus, faſſus eſt, ſe gloriæ cupiditate incẽſum, id ſcelus patrauiſſe. Decreuitq; magiſtratus, ne poſtea quiſquam

Ezechi. 15

Hiſpanorũ in rebus gerendis prudentia & dexteritas.

Athenienſiũ ἀμνηστία.

Eroſtratus. Valerius lib. 8. c. 15

illo nomine vocaretur, nec in faſtis hoc ſcelus poneretur. Nunquid poteſt aliquis picem tangere quin coinquinetur ab ea? Aut poteſt aliquis ignem in ſinu habere & veſtimenta eius non ardeant? Profectò ſi aliquando in dubium & diſceptationem hoc vocatum fuit, noſtro ſeculo re ipſa edocti, videmus (mitto Gallos & alias gentes) multos Hiſpanos noſtros, è Germanica peregrinatione, non ſolum à ſobrietate & frugali vita ac verè Laconica degeneraſſe, ſed religionem & pietatem cum ſolo commutaſſe. Atque ideò meritò increpat Deus populum per Ieremiam, inquiens. Fili Mempheos & Taphneos conſtuprauerunt te: & ſubdit. Quid tibi vis in via Ægypti vt bibas aquam turbidam? & quid tibi cum via Aſsyriorum vt bibas aquam fluminis? At verò ſi aliqua natio ſub cælo eſt obtemperans eccleſiæ Romanæ præceptis, & antiquarum traditionum tenax, & quæ minus illorum paruit ſeductionibus, ſed pro virili oppugnauit, vel maximè noſtra eſt. Quapropter malè audit apud illos. Quia nimirum, vt ait Antalcidas, nos ferè ſoli nihil mali ab illis didicimus. Sed de his ſatis, ad id vnde egreſſi ſumus noſtra ſe vertat oratio. Ego in hoc libello ſtamina ſtudioſis & ſubtegmina ac licia præparare decreui, ipſi pulcherrimam Chriſti veſtem inconſutilem conficitote. Aut arma ſtrenuis militibus pugnaturis, quibus hos carnales hoſtes adoriantur, ſubminiſtraui.

Hiſpani ritu Lacedæmoniorum viuunt.

Ierem. 2.

Hiſpania.

Antalcidas

Illorum erunt partes cùm conflixerint dextrè eis vti ad inimicos eccleſiæ profligandos & ſub eius ditione redigẽdos. Nec eſt quod nos moueat aut animo deſpondere faciat, quod tot transfugas ad hoſtes noſtros defeciſſe videamus, cum perpetuò ſtet promiſſio domini dicentis. Ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi. & Propheta. plures nobiſcum ſunt quàm cum illis. Reliquit ſiquidem dominus ſeptẽ millia virorum qui non incuruauerunt genua Baal. quorum auxilio freti poſſumus cum propheta canere. In deo faciemus virtutem. Porrò non verebor affirmare de te quod Agamemnon de Neſtore dicebat, pręſul ampliſsime, ſi decem, inquit, duces Neſtori ſimiles habuiſſet Græcia, vniuerſas vires Troiæ celeriter fuiſſe ruituras. Ita quoque, ſi plures epiſcopos tui ſimiles, regiones illæ infœlices, quę ſub Lutheri ditione nunc degunt, tunc habuiſſent, quando peſtis illa cœpit in lucem erumpere, nunquam in tantum nephas fuiſſe prolapſuras, nec detrectaturas iugum ſuauiſsimum eccleſię Romanæ. Quapropter non abſque præſagio futurorum bonorum arbitror, tibi nomen Petri fuiſſe impoſitum, nimirum quia patronus & propugnator maximus Petri & illorum qui in eius loco cooptandi & ſufficiendi erant, eras futurus. Vale. Datum Salmanticæ, ex Muſæo noſtro, Anno 1563. à partu virginis 18. Calend. April.

Agamemnon.

Neſtor.

Octo priorum librorum, Theologicarum Hypotypoſeon, à Martino Martini Cantapetrenſi, Sacræ Theologiæ Magiſtro, ac ſacrorum Bibliorum in tribus linguis, Salmanticæ Primario profeſſore, editorum finis.

MARTINVS MARTINI CANTAPETRENSIS, SACRÆ THEOLOGIÆ magiſter, ac diuinarum ſcripturarum, in tribus linguis, Salmanticæ, primarius profeſſor, Illuſtriſsi. ac Reuerendiſsi. D. D. Petro Pontio Legionenſi, Epiſcopo Placentino, Salutem. P. D.

HVCVSQVE, PRÆſul Illuſtriſsime, ordine quodam certo & tenore, in cõnumerandis Regulis, progreſſus ſum. Nam quo ad fieri potuit in locos communes ipſas digerere curaui: tum parcens lectorum labori: tum etiam facilitati conſulens, & perſpicuitati deſeruiens vt videlicet abſq; labore & negotio, quotiens vti opus fuerit, in prõptu ſint. An tamen aliquẽ ordinẽ admittere, & ad certas claſſes redigi poſsint, in tanta rerum aut materiarum diuerſitate nec ne, aliorum eſto iudicium. Nos certè, quantum diligentia aſſequi potuimus, rationem ordinis habuimus. At verò illæ quæ nunc à nobis dantur Regulæ, quia nec affinitate, neque cognatione inter ſe cohęrebant, in quinquagenas partiri viſum eſt. Porrò tam quæ in octo ſuperioribus voluminibus, quàm quę in his quinquagenis recenſentur, æquè in numerato habendæ ſunt, ab his qui ſerio Theologiæ operam nauare volunt. Nam quoquo te vertas & oculos conijcias, illarum vtilitatem præſentaneam ſenties. Sint igitur illæ ſuperiores inſtar prandij, quæ appetitum poſsint ſatiare, aut ſedare, illæ verò condimenti vice, quo manſuetiores & tractabiliores ſcripturas theologis efficiamus, his præſertim, qui linguarum & phraſeon & politioris literaturæ ſunt deſtituti præſidijs, & oportet in primis, ſummè animaduertere, primùm, vt argumentum libri percipiamus. Quandoquidem, vt inquit Auguſti. in expoſitione Pſalm. 53. circa principium. Si quis libri argumentum vel Pſalmi rectè nouit, facilè totius libri notitiam aſſequetur. Vt ſi quis cognoſcat quod in domus fronte præfixum eſt, ſecurus intrabit, nec eum intrauerit, errabit. Et Ammonius in Porphyrium, ait. Libri argumentum ignoratum, in cauſa eſt, vt lector remoretur, & in medio deſiſtat, & æquè patiatur, ac illi, qui quo vadant neſciunt. Deinde ars quædam adhibenda eſt, vt inueſtigare poſsimus, membrorũ & commatum ſcopum, ac ipſius Spiritus ſancti conſilium. Quod tamen multis modis perueſtigari poteſt. Sed alijs interim omiſsis ſtatuo primam regulam.

Libri argumentũ noſſe oportet.

REGVLA PRIMA.

NEceſſarium eſt, inquit Hierony. in præfatione libr. 1. Comment. epiſto. ad Epheſ. ſcripturæ operam dare, & ſenſum Prophetæ aut Apoſtoli callere volentibus intelligere cur ſcripſerint, qua ſententiam ſuam ratione firmauerint. Quid habeant in veteri lege proprium, Idumæi, Moabitæ, Ammonitæ, Tyrij, Philiſthijm, Ægyptij, & Aſsyrij. Quid rurſum in nouo teſtamento Romani, Corinthij, Galatæ, Philippenſes, Theſſalonicenſes, Coloſſenſes, Hebræi & Epheſij. Neceſſe eſt enim iuxta diuerſitatem locorum & temporum & hominum quibus ſcriptæ ſunt epiſtolæ aut libri, diuerſas, & cauſas, & argumenta, & origines habeant. Et quomodo Ioannes in Apocalypſi ad ſeptem ſcribens eccleſias, in vnaquaque earum, ſpecialia, vel vitia reprehendit, vel virtutes probat. Ita & Pau-

In Decretis D. 29.

Apocaly. 2. & 3.

lus per ſingulas eccleſias vulneribus mede-
tur illatis, nec ad inſtar imperiti medici vno
Titum. 1. collyrio omnium oculos vult curare. Et fu-
ſius hoc explanans lib. 1. comment. epiſt. ad
Galat. ca. 3. circa principium ait. Vnaquæq;
prouincia ſuas habet proprietates, Creten-
ſes ſemper mendaces, malas beſtias, ventres
pigros, & Galatas ſtultos eſſe & inſenſatos
Apoſtolus comprobat. Vanos Mauros, fe-
In oratio-ne pro Li-gario. roces Dalmatas Latinus pulſat hiſtoricus, ti
midos Phryges omnes poetæ lacerât. Athe-
nis expeditiora naſci ingenia philoſophi glo
riantur. Græcos leues, apud Cæſarem ſugil-
lat Tullius, dicens. Aut leuium Græcorum,
aut immanium Barbarorum. & pro Flacco,
Ingenita, inquit, leuitas, & erudita vanitas.
Ipſum Iſrael graui corde & dura ceruice om
nes ſcripturæ arguunt. Item in præfat. lib. 2.
epiſto. ad Galat. inquit. Vultis ſcire quomo-
do Apoſtolus vnamquanq; prouinciam ſuis
proprietatibus denotarit, vſq; hodie eadem
vel virtutum veſtigia permanent, vel erro-
rum. Romanæ plebis laudatur fides. vbi ali-
bi tanto ſtudio & frequentia ad eccleſias &
ad Martyrum ſepulchra concurritur? Hinc
nimirum quod deuotio in eis maior eſt, &
Roma. 16. ſimplicitas ad credendum. Rurſum facilita-
tis & ſuperbiæ arguûtur. Facilitas vt ibi. Ro-
go vos fratres, vt obſeruetis eos, qui diſſen-
ſiones & offendicula præter doctrinã quam
vos didiciſtis, faciunt, & declinate ab illis, hu
iuſmodi Chriſto domino non ſeruiunt, ſed
ſuo ventri, & per dulces ſermones & benedi
ctiones ſeducunt corda innocentium. Ve-
ſtra enim obedientia in omnem locum per-
uulgata eſt. Gaudeo igitur in vobis, & volo
vos ſapiêtes eſſe in bono, & ſimplices in ma-
lo. Superbiæ quoque eos arguit, oſtendens
Roma. 11. oẽs eſſe ſub peccato, inquiens. Noli altũ ſape
re, ſed time. Et, Nolo vos ignorare fratres my
Roma. 12. ſterium hoc, vt non ſitis ipſi vobis ſapiêtes.
& in ſequentibus. Dico per gratiam quæ da
ta eſt mihi in omnibus quæ ſunt inter vos,
non plus ſapere quam oportet, ſed ſapere ad
ſobrietatem. Et apertius. Gaudere cum gau-
dentibus, flere cum flentibus, idipſum inui-
cem ſentientes, non alta ſapientes, ſed humi
libus conſentientes. nolite eſſe prudentes a-
1. Cor. 11. pud vos metipſos. Corinthios quoq; notat,
quód mulieres eorum intecto capite ſint, &
viri comam nutriant, & indifferenter veſcan
1. Cor. 15. tur in templis, & inflati ſapientia ſeculari re-
ſurrectionẽ carnis negent. Hæc ex parte ho-
die permanere, non poteſt dubitare qui A-
chaiam viderit. Macedones in charitate lau-
dantur, & in hoſpitalitate & ſuſceptione fra
trũ. Vnde ad eos ſcribitur. De charitate fra- *1. Theſ. 4.*
ternitatis non neceſſe habemus ſcribere vo-
bis, ipſi enim vos adeo didiciſtis, vt diligatis
inuicẽ. Etenim facitis illud in omnes fratres
in vniuerſa Macedonia. Sed reprehendũtur,
quod ocioſi domos circũeant, & alienum ſpectã
tes cibum, dum ſingulis placere deſiderant,
& huc & illuc diſcurrant, quid apud ſingu-
los agatur enuncient. & ſequitur. Rogamus
autem vos fratres, vt abũdetis magis, & ope-
ram detis vt quieti ſitis, & veſtrum negotiũ
agatis, & operemini manibus veſtris ſicut
præcipimus vobis, & vt honeſtè ambuletis
ad eos qui foris ſunt, & nullius aliquid deſi-
deretis. Idem in ſecunda ad eoſdem inculcat
epiſtola, dicens. Cum eſſemus apud vos hoc
denuntiabamus vobis, quoniam ſi quis ope
rari non vult, nec manducet. Audiuimus eñ
quoſdam ambulare inquietè, nihil operãtes,
ſed curioſe agentes. his autem qui eiuſmodi
ſunt, denuntiamus & obſecramus in domi-
no, vt cum ſilentio operantes ſuum panem
manducẽt. ſic Galatæ ſtulti & vecordes pro
nuntiati ſunt. Scit mecum qui Ancyram me
tropolin Galatiæ vidit, quod nũc vſq; ſchiſ-
matibus dilacerata ſit, quot dogmatũ varie-
tatibus conſtuprata. omitto Cataphrygas,
Ophitas, Borboritas, Manichæos. Quis vn-
quam Paſſalorincitas & Aſcodrobos, & ce-
tera magis portenta quam nomina, in aliqua
parte Romani orbis audiuit? Hactenus Hie-
ro. Attamen quia duæ præcipuè gentes in
vtroq; inſtrumento celebrãtur, in illis opor *De morib⁹ Iudæorum.*
tet paululum immorari. De moribus Iudæo
rum hæc tradit Cyrillus lib. 4. ſuper Ioan. ca.
3. Quaſi, inquit, paternã hæreditatẽ, murmu
rationem de rebus bonis ad Iudæos deſcen-
diſſe comperio. Murmurabant illi aduerſus
deum ex ingratitudine in deſerto, murmura
bant filij de Chriſto. Vnde in euãgelio. Mur *Exod. 15.*
murabant ergo Iudæi de illo, quia dixiſſet,
ego ſum panis. & in 2. opere titulo Chryſ. in
Matth. ho. 33. Gloriatio, inquit, quę amplius
vult videri quam eſſe, aut in toto vult videri.
non eſſe qualis eſt, eſt propria Iudæorũ. Vn
de in euangelio Faciunt omnia, vt ab homi-
nibus videantur. &, Væ vobis ſcribæ & Phari
ſæi hypocritæ, qui diligitis primas cathedras
in Synagogis habere. &, Væ vobis qui iuſtifi
catis vos ipſos, deus autẽ cognoſcit corda ve

ſtra.

ſtra.propter quod & ficus dicti ſunt,habentes folia ſine fructu. Præterea cũ dicitur Lucæ 11.quod intus eſt veſtri plenum eſt rapina & dolo,ait Theophy. Inſinuat duas affectiones quibus laborant Iudæi, auaritiã per rapinam intelligens,inuidiam autem & quæ ex inuidia proueniunt,per dolum.& Tertullianus in lib.aduerſus Iudæos,cum de vitulo aureo eſſet locutus,ait. Vnde probatur eos ſemper idololatriæ crimine reos deſignatos, ex inſtrumento diuinarum ſcripturarũ. De Romanis & Iudæis,inquit Hiero. Iſaiæ ca.2. Nil Romanorum gente & Iudæorũ auarius, vt Græcæ & Latinæ narrant hiſtoriæ. Et de Theſſalis.1.ad Theſſ.4.ait Theophy. Theſſali otioſi,curioſi,turbulentique ſunt, & laudãtur quod diligant ſe inuicem.Hoc eſt,vt breuiter dicam,quoties in locum ſcripturæ incideris, in quo de moribus aliquorum agitur, ne ab ſcopo erres, cognoſcere prius oportet virtutes aut vitia illorum, ad quos ſermo diuinus dirigitur: nam omnia quæ illo in loco differuntur eo tendunt, vt aut laudent virtutes,aut increpent vitia,ac illis medicinam adhibeant, exempla innumera tu ex ſcripturis colliges. Vt Paulus ad Roma.ſcribens,fidem laudat, obedientiam prædicat, quæ fecit vt ſuperſtitione exuta,deum colerent. Facilitatem tribuit, & hæc in cauſa fuit, vt à pſeudo apoſtolis ad Iudaiſmum traherentur. Notat animi celſitudinem, atque ideo deterret eos à fauſtu & inſolentia, à luxu ad ſobrietatem allicit,à libidinibus ad caſtimoniam, à ferocitate ad tolerantiam, à bellis ad pacem. & 1. ad Corint.1.inquit.Iudæi ſigna petunt,Græci autem ſapiẽtiam. & Matth.12. Volumus à te ſignum videre. &, Generatio praua & adultera ſignum quærit.

REGVLA II.

MVlta (inquit Hiero.Iere.28.) dicuntur in ſcripturis, iuxta opinionem illius temporis, quo geſta referuntur, non iuxta quod rei veritas continebat. vt in Ieremia. Tulit Ananias propheta catenam de collo Ieremiæ. & erat pſeudopropheta. Denique & Ioſeph in euangelio, Pater domini vocatur, & ipſa Maria quæ ſciebat Dei ſpiritu cõcepiſſe,& reſpõderat angelo. Quomodo fiet iſtud,quoniam virum non cognoſco? loquitur ad filium. Fili quid feciſti nobis ſic? ecce ego & pater tuus dolentes quærebamus te. In libro quoq; aduerſus Heluidium, inquit. Opinionem vulgi,vt hiſtoriæ lex eſt, ſæpè exprimunt ſcripturæ. Vt, Ego & pater tuus dolentes, &c. Vocaturque Ioſeph pater,ad famam Mariæ conſeruandam. Aut vt ait Orige.homi.1.diuerſorum locorum. Vir vocatur Ioſeph, ne aduerſus Mariam Iudæi ſæuirent eamque lapidarent. Adhuc Hiero. Matth.14. ait. Conſuetudinis ſcripturarum eſt,vt opinionem multorum ſic narret hiſtoricus,quomodo eo tempore ab omnibus credebatur. Sic Herodes dicitur cõtriſtatus propter mortem Ioannis Baptiſtæ. Quia hoc diſcumbentes putabant. Diſsimulabat enim mentis ſuæ malitiam artifex homicida, cum triſtitiam in facie, & lętitiam haberet in mente. His conſimilia dicit Chryſoſt. exponens locum Ioannis. Inuenimus Ieſum filium Ioſeph. & Chriſtianus Druthmari Matth.35. fol.169.& Matth.1.cum hæc verba exponit. Virum Mariæ,pene eadem verba ſcribit, quæ Hierony. Matth.14. Lege S.Tho.1.2. quæſt.98.art.3.ad.2. Præterea Hierony. Hoſeæ cap.5.ait, ſcriptura non raro iuxta vulgi opinionem loquitur. Vnde Hoſeas ait, Audite hoc ſacerdotes, non quòd ſacerdotes ſint de tribu Leui. Sed quòd ſacerdotes vocentur à populo.& vocãtur ſacerdotes Baal.& prophetæ quadringenti quos interfecit Elias, & poſtea Iehu filius Nampſi præſente Ionadab filio Rechab appellati ſunt ſacerdotes. & Zachariæ.5.cum propheta dixiſſet. Patres veſtri vbi ſunt & prophetæ? nunquid in ſempiternum viuent.inquit Hierony. Nunquam de ſanctis prophetis diceret. nunquid in ſempiternũ viuent.loquitur ergo de pſeudoprophetis.& Theophy.Ioan.4. Cum dixiſſet Chriſtus, Vos adoratis quod neſcitis, nos autem quod ſcimus.ait, Seipſum annumerat Chriſtus Iudæis, eo quòd iuxta opinionem mulieris Samaritanæ loquitur. illa enim ſuſpicabatur Iudaicum prophetã eſſe. & propterea dicit. Nos adoramus. Ita quoq; Theodo.Hoſeæ capit.4. Lege caput de prophetia circa principium, & Baſilium Pſalm. 48.ibi. Non videbit interitum,&c.

Luca 1.

Huius regulæ frequentiſsima occurrunt exempla, ſed quia non parum difficultatis habent illarum nonnulla,paulìſper in illis recenſendis immorabor.ad hanc regulam reſpexiſſe videtur dominus Matth.10. Qui recipit prophetam, falſum videlicet, in nomine prophetæ, ſcilicet veri, mercedem pro-

phetæ accipiet, id eſt tāto afficietur præmio, ac ſi verum prophetam hoſpitio ſuſcepiſſet. & qui recipit iuſtum, quem putat eſſe iuſtū, cùm non ſit, in nomine iuſti veri, mercedem accipiet, ac ſi virum ſanctum & inculpatum in domo ſua liberaliter tractaſſet. & Euchariſtia, panis vocatur, cum nō ſit, ſed fuerit panis ante cōſecrationem. & Moyſes Gen. 19. angelos ſubuertentes Sodomam ac cæteras quatuor vrbes, viros vocat. & Matth. 11. ait dominus. Cōfiteor tibi, id eſt gratias ago, vel laudo, pater domine cæli & terræ, q abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. ſapientes & prudentes vocat Scribas & Phariſæos, eo q ſibi ſapientiā arrogabant, cùm eſſent omnium hominum ſtultiſsimi. Paruulos vocat apoſtolos, quia iudicio Iudæorum omni ſapientia erant deſtituti. & Samaritanæ dixit dominus. Voca virum tuum. cum vir non eſſet ſed leno. & teſtimonium ferens de Ioanne Matth. 11. inquit. Inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta, qui autem minor eſt, & deinde ſequitur, in regno cęlorum maior eſt illo. Hoc eſt Chriſtus, qui iudicio Phariſæorum ac populi vermis erat, nō homo, & abiectio plebis. in regno cælorum. in reſurrectione mortuorum, vel iudicio patris, maior eſt Ioanne. Hæc expoſitio vehemēter mihi placebat, quāuis in probato ſcriptore eam non inueneram. eſt tamen ex Chryſo. deſumpta hom. 38. in Matth. At Hiero. expoſitio, cum dicit Chriſtum nō eſſe natum è muliere, ſed è virgine, minus propria videtur. Nam Paul. inquit. Miſit deus filium ſuum natum è muliere, & dominus in cruce inquit, mulier ecce filius tuus. &, quid mihi & tibi mulier? Nam hoc nomen ad ſexum, non ad corruptionem Integritatis refertur. Illa quoque Epipha. lib. 1. tom. 2. hære. 26. in ordine, ſimiliter non placet, cum ait, minor eſt Chriſtus, iuxta aduentum ipſius in carne, nam poſt Ioan. natiuitatem, ſex mēſibus elapſis ſaluator natus eſt. Item Ioan. 9. In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videant, & qui vidēt, cæci fiant. & in Threnis, Vocaui amicos meos, & ipſi deceperūt me. & Ioan. 18. Non introierunt in prætorium, ne contaminarentur. intelligitur iuxta ſenſum Iudæorum, qui cum eſſent contaminatiſsimi omnium, illo ſcelere patrato, hoc tamen ſe fore contaminandos putabant, ſi in pretorio illo, ad quod perductus fuerat Chriſtus, intraſſent. Præterea Philipp. presbyter circa principium lib. 1. Iob. inquit. Scriptura amicos Iob. ex ſenſu ipſorum amicos appellat, ſcilicet hoc putantes eſſe quod non ſunt. Adhuc Matth. 5. dicitur. Qui ſoluerit vnum de mandatis iſtis minimis, id eſt, qui neglexerit mandata mea quæ etſi maxima ſint, hominibus minima videntur, minimus vocabitur, id eſt excludetur à regno cælorum. minimus vocatur, quia minima, id eſt, maxima præcepta contempſit, at vero Min præpoſitionem, id eſt in, ex, de, ſignificationem habere negatiuam diximus libr. 8. circa finem. Nec mefugit Euthy. & Theophyla. dixiſſe, minima à Chriſto vocari præcepta euangelica, vt nos exemplo ſuo ab inſolentia dehortaretur & deterreret. Ad eundem ſenſum exponerem illud teſtimonium Ioan. capi. 5. Si ego teſtimonium perhibeo de meipſo, teſtimoniū meum non eſt verum. nempe iuxta opinionem quam de me vos Iudæi concepiſtis. Atque ita exponunt Theophyl. & Euthy. Alioqui ſibi ipſi Ioan. aduerſaretur, qui ait. Si ego teſtimonium perhibeo de me, teſtimonium meū verum eſt. Item Matth. 11. Iuſtificata eſt ſapientia à filijs ſuis. Vocat ſe Chriſtus ſapientiam, & filios ſapientiæ Phariſæos. q. d. ſtabilita & confirmata eſt à me ſapientia mea quam vos, qui ſapientes videmini, cum nō ſitis, negligitis. Vocat filios eius, ſcilicet, ſapiētiæ pro hominibus ſapientibus, cùm ſint inſipientes. Vel vocat filios ſapientiæ apoſtolos. q. d. apoſtoli mei ſapienter iudicauerunt, veram eſſe iudicauerunt ſapientiam quam ego doceo, quam vos ſcribę damnatis. & Ezechie. 21. Perdam ex te iuſtum & impiū. Iuſtos vocat hypocritas, & iuxta poetā. Qui Curios ſimulat, & bacchanalia viuūt. Alioqui iuſtum non perdet dñs cum impio, vt ipſe teſtatur cum Abraham loquens. & in Eccleſiaſte. eſt iuſtus q pereat in iuſtitia ſua. Non q iuſtus ſit, ſed q ſibi iuſtus eſſe videatur. Atque ita exponit Hiero. lib. 8. cōment. in Iſaiam ca. 26. & 1. Cor. 1. Stultam fecit mūdi ſapientiam, per prædicationis ſtultitiam. Mundi ſapientia ſtulta prorſus eſt. Stultitia prædicationis vocatur iuxta hominis æſtimationem. Qua de re lege Diony. Areopa. lib. de diui. nomi. capit. 7. diuinitus de hac re diſſerentē. & Matth. 9. nō veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiā. Sic enim exponit Chriſti. Druth. Matth. 25. non eſt opus valentibus medicus, ſed male habētibus.

vt co-

vt eodē loco idem author exponit, inquiēs. ſanos dicit ſcribas, non quod veraciter ſani eſſent in anima, ſed quia ipſi ſe ſanos eſſe dicebant. Infirmi & malè habentes erant publicani, qui ſe peccatores fore fatebantur.

REGVLA III.

Gene. 20. PRædicere ſolet dominus, inquit Euche. lib. 2. in Gene. cap. 31. ſine dubio futurū quod admonendo dicit. Sic dicitur ad Abimelech. Ecce tu morte morieris. & tamē mortuus non eſt, nec deus mentitus eſt. & Theodore. in præfat. 12. prophetarum, ait. Non eo deus pœnas minatur, vt ijs, quibus minatur inferat, ſed vt metu perterrefactos, ad reſipiſcentiam reuocet, & cum nequitia, quam committunt eos liberauerit, eis ſalutē afferat. non enim minatus fuiſſet, ſi punire vellet. Cum ergo minationibus agit, oſtendit ſe ſeruare, nō perdere velle, quocirca mittit ad decem tribus cum duabus pariter, Hoſæam, vt prædicet ventura. tum etiam quæ à Babylonijs pernicies eis ſit afferenda denūtiet. & Hiero. Ezechi. ca. 3. Comminatio, inquit, non in homines, ſed in peccata eſt, nec in eos qui conuertūtur à vitijs, ſed qui in peccato permanent. Et Grego. lib. 16. moral. ca. 6. Deus plerūque mutat ſententiam, conſiliū nunquam. Atque ob hanc cauſam Hierony. Daniel. 4. ait, Sententia Dei facilè mutatur Ezechię regis exemplo, quem Iſaias dixerat *Iona. 3.* eſſe moriturum, & Niniuitarum, quibus dictum eſt. Adhuc 40. dies & Niniue ſubuertetur. & tamen ad preces vrbis Niniue & Ezechiæ regis, dei ſententia cōmutata eſt, nō varietate iudicij, ſed eorum conuerſione qui meruere indulgentiam. *De Ezech. in proœmio. 12. lib. moral.* Alioqui & in Ieremia *Iere. 1. 18.* loquitur deus ſe mala minari ſuper gentes, & ſi bona fecerint, minas clementia cōmutare. Rurſum bona agenti ſe aſſerit polliceri, & ſi mala fecerit, dicit ſe ſuam mutare ſententiam, non in homines, ſed in opera quæ mutata ſunt. Neq; enim Deus hominibus, ſed vitijs iraſcitur, quæ cūm in homine nō fuerint, nequaquam punit quod mutatum eſt. & Amos 3. ait, Clemens & benignus Deus ſemper futura prænūtiat, ne cogatur inferre ſupplicia. & Ierem. 11. ait. Clementiſsimus deus frequenter futura prædicit, vt tandem durus animus ad credendum molliatur. Vide Sanct. Thom. 2. 2. q. 171. arti. 6. ad. 2. Quamuis mihi magis probatur ſententia Chryſoſt. ho. 5. ad populum Antiochenum. & authoris ſecundi operis titu. Chryſo. in Matth. hom. 2. quē retulimus in cap. de prophetia. Lege quoq; de hac materia Damaſce. in ſermone de defunctis, qui cum hæc omnia dixiſſet, addit. Ad Achab dixit dominus, inducam mala, & non induxit, ſed dixit. Vide quomodo compunctus eſt Achab. ideo non inducā in diebus ſuis mala. Et Hiero. Ezechi. 33. & Chryſ. ho. 22. in Gen. & Origenē ho. 1. in Iere. & 16. Num. & iterum Chryſ. ſer. 14. in epiſt. ad Roma. & S. Thomam. 1. par. q. 19. arti. 7. ad. 2.

REGVLA IIII.

REgula eſt ſcripturę ſacræ (autore Chryſo. ho. 12. in Gen.) vt non vbiq; omnia particulatim enarret, ſed cum generaliſsima, & ea quæ plurima complectuntur dicere cœperit, relinquat ſequentia ſtudioſis auribus conſideranda. Ecce liber Geneſeos, vbi nos docuit diuina ſcriptura particulatim formationem omnium, at poſt non omniū meminit. Sed inquit. Iſte eſt liber generationis cœli & terræ, quādo facta ſunt in die quo fecit dn̄s cœlum & terrā. Vide quomodo totum ſermonē ad cœlum & terram conuertit, in illis alia nobis contuēda relinquens. Cum ergo dicit cœlū & terrā, omnes ſimul creaturas cōprehendit, tā eas quæ in cœlo, quā quę in terra. Hęc regula detegit nobis artē quam ſeruat ſcriptura. quando vult rem aliquam contrahere, ac paucis verbis abſoluere, nempè ꝙ tranſiliat quæ ſunt minoris momēti, recenſitis maioribus, vt Ezechie. 6. Hæc dicit dn̄s mōtibus & collibus, rupibus & vallibus, & ſubdit. Diſperdā excelſa veſtra, omittens colles & valles. & Ruth 4. dicitur à Rachel & Lia. 12. tribus deſcendiſſe, & omittūtur ancillæ, nēpe Bala & Zelpha, à quibus tribus trahunt originē. & Dan. 2, Vocātur Arioli, Magi & Chaldæi. & ſtatim loquitur tantum de Chaldæis. & ad Epheſ. 5. enumerat Paulus ſex vitia. Fornicatio & omnis immūditia, aut auaritia, & turpitudo, ſtultiloquiū, & ſcurrilitas quæ ad rē nō pertinent. & poſtea ad tria redigit vitia, ſed principaliora, in his reliqua intelligens. Hoc, inquit, ſitis intelligentes, ꝙ omnis fornicator aut immūdus aut auarus, qui eſt idolorū ſeruitus, nō habet hæreditatē in regno Chriſti, &, pro idest, dei. & Gene. 7. ex omnibus animātibus mundis tolles ſeptena ſeptena, maſculū & fœminā. & mox

ſubdit. De animãtibus verò immundis duo, & duo maſculum & fœminã. & poſtea dicit. Duo & duo ingreſſa ſunt ad Noe in arcã, omiſit igitur ſeptena ſeptena. Porrò Aug. q. 8. in Gen. inquit, ꝙ duo referẽ ad numerũ non mundorum vel immundorum animaliũ, ſed ad maſculum & fœminam, quæ in omnibus duo ſunt, maſculus & fœmina. & Ioan. 8. Nõne bene dicimus nos ꝙ Samaritanus es tu, & dæmoniũ habes? & reſpondit Ieſus. Ego dæmonium non habeo, ſed glorifico patrem meum. non conceſsit ſe eſſe Samaritanum, ſed vna re negata, vtranq; negauit: ſecũdum intentionem eorum qui exprobrabant. At

Locus Ioã. expoſit⁹. & text. de præſumptionibus. in Decreta.

Grego. aliter expoſuit homil. 18. in Euangelia, cuius verba habentur in decreta. de præſumptionibus. capi. Nonne. Duo Chriſto illata fuerunt, vnum negauit, alterum tacendo conceſsit. & Hiero. Aſellæ in fine ſecundi to. Dæmonium renuens, Samaritem ſe non negauit, quia quem nos cuſtodem, Hebræi Samaritem vocant. & Gene. 14. Non accipiã ex omnibus quæ tua ſunt, exceptis his quæ comederunt iuuenes, & partibus virorũ qui venerunt mecum, Aner, Eſchol & Mambre, iſti accipiẽt partes ſuas. In enarrationibus generationũ crebra inueniunẽ huiuſmodi exẽpla. Attamẽ vt melius res intelligi poſsit, ſit.

REGVLA V.

FRequenti eſt in vſu, autore Euthy. Marci 48. apud Euangeliſtas, per perſonam quæ inſignior eſt, eam etiam intellige-

Mar. 16.

re, quæ minus nota eſt. Veluti apud Marcum. Cùm reſurrexiſſet primo mane ſabbatorum, apparuit primò Mariæ Magdalenæ, de qua eiecerat ſeptem dæmonia. Inſignior autem erat Magdalene, ſi quidem apparuit primùm non ſoli Magdalenæ, ſed etiam alteri Mariæ Iacobi, & Ioſe, veluti narrauit Mat. Dicendum ergo eſt, quòd per Magdalenen alteram quoq; ſignificauit. Cum illo ſentire videtur Hiero. q. 4. ad Hedibiam. Item Theophyl. Ioan. 1. cùm dicitur. Erat Andreas frater Simonis vnus ex duobus qui audierant à Ioanne, ait. Quidam dicunt eſſe Ioannẽ qui hæc ſcripſit. Nonnulli aiunt ꝙ non fuerit aliquis ex nobilioribus. propterea nulla vtilitas fuerat ſcire nomen. Cæterùm Andreæ mentionem facit, quia & inſignior erat, & adducebat ſuum fratrem. Hiero. quoq; Dani. 11. ait. Hæc conſuetudo eſt ſcripturæ ſacræ non vniuerſa narrare, ſed ea quæ maiora videẽtur exponere. Vnde Danie. 11. dicitur. Ecce tres Reges adhuc in Perſide erunt, & quartus ditabitur opibus multis ſuper omnes, & cũ inualuerit diuitijs ſuis concitabit omnes aduerſus regnũ Græciæ. Quatuor reges poſt Cyrum dicit in Perſide reſurrecturos, & multis in medio trãſilitis repente venit ad Alexandrum Macedonum regem. & capit. 5. comment. eiuſdem prophetæ, Fecit, inquit Daniel, Balthaſar grande conuiuiũ. Subdit Hierony. Sciendum eſt nõ hunc eſſe filium Nabuchodonoſor, vt vulgò legentes arbitrantur. Sed iuxta Beroſum & Ioſephũ, poſt Nabuchodonoſor qui regnauit annis. 43. ſucceſsiſſe in regnum eius, filium eius qui vocatur Euilmerodach, & poſt mortem eius, in regnũ patris ſucceſsit filius eius Negleſar. poſt quem rurſum filius eius Laboſordach, quo mortuo Balthaſar filius eius regnum tenuerit. Hi igiẽ reges omiſsi ſunt à Daniele poſt hiſtoriam Nabuchodonoſor.

Quia res hæc ſcitu eſt digniſsima, vt alias ſoleo, multis exemplis regulam locupletari, non omittã. Primo. Gene. 27. Curre ad oues, & accipe duos hœdos. Simul enim paſcebantur oues & hœdi, ſed ꝗa potiores ſunt oues, earum nomine caprinum pecus complexus eſt. Et hanc fortè ob cauſam à Matthæo omiſſæ ſunt quatuor generationes. de quibus Hiero. Matth. 1. ait. In quarto regum volumine legimus de Ioram, Ochoziam fuiſſe generatũ, quo mortuo Ioſabeth filia regis Ioram, ſoror Ochoziæ tulit Ioas filium fratris ſui, & eum internecioni quæ exercebaẽ ab Athalia ſubtraxit. Cui ſucceſsit in regnum filius eius Amaſias, poſt quẽ regnauit filius eius Azarias, qui appellã & Ozias, cui ſucceſsit Ioathã filius eius. cernis ꝙ ſecundum fidem hiſtoriæ, tres reges Matth. prætermiſerit, Iorã quippe non genuit Oziam, ſed Ochoziam & reliquos quos enumerauimus. Sed de his cũ agebamus de generatione Chriſti differuimus. At verò quia multũ vtilitatis affert hæc regula ad diſſonantiam euangeliſtarum conſopiendam, afferam ex euãgelijs aliqua exẽpla. Fortè hanc ob cauſam Lucas orationem dominicã adeò cõtraxit, quia quæ præcipua erant illi narrare viſum eſt, cum Matth. anteà ipſam abſoluerit pleniſsimè. Deinde Marcus ca. 10. ait egredientibus Chriſto & diſcipulis è Iericho, filius Timæi Bartimæus cæcus ſedebat iuxta viam. & Matth. capit. 20.

duos

duos recenſet cæcos. Certè quia Barti mæus erat inſignior eius nomen poſitum fuit. vt & Theoph. Matt. 20. ait. Et ob eandem cauſam Chriſtianus Druth. Matth. 23. Nomen Iairi quod à Matth. omiſſum fuit, ab alijs euangeliſtis exprimitur, quia magiſter & homo nobilis erat. Item cùm dicitur Matth. 9. cũ veniſſet ad vlteriorem ripã in regione Gergeſanorum occurrunt ei duo dæmoniaci, ait Theophy. quanuis tam Mar. quam Lucas vnum dicant habentem legionem. At tu intellige quòd vnus ex his duobus fuerit fortè inſignior. Adhuc Abraham cùm loquitur cum illis Angelis, aliquando ad vnum, aliquando ad plures ſermonem dirigit. Et Sodoma dicitur euerſa, aliquando Sodoma & Gomorra, cum ex Deut. cap. 29. conſtet, quinque vrbes

Gene. 8. fuiſſe deletas. & Gene. 8. cap. dicitur, Recordatus eſt Dominus Noe & cunctorum animantiũ. Sub Noé nomine intelliguntur octo animæ quæ in arca erant. Et eodem modo intelligendus eſt catalogus ille regum qui fuerunt in Edom, in Gene. Alioqui in tanto temporis interuallo tam pauci non fuiſſent numerati. Atque ita intellexiſſe videtur hunc locum Euche. libro. 3. in Geneſ. cap. 15. Denique, vt ait Auguſt. lib. 1. quæſt. in Gene. 107 cùm in Gene. 34. legitur Symeon & Leui Sychimitas interfeciſſe, Intelligit, ſecum multã familiarium & fratrum habuiſſe ſocietatem. Vt tamen quam latè pateat hæc regula, quæ de figura Synecdoche appellari poteſt, percipiatur, duabus regulis explicanda à nobis erit.

REGVLA VI.

SAcra ſcriptura, authore Theophy. Ioan. 1. plerumque, à parte totum nominat, vt commemoratura totum hominem, à

Gene. 18. parte, animam ipſum nominat. Vt omnis anima, quæ non circunciditur, occidatur. Ecce anima pro eo quod eſt omnis homo. Et iterum à carne nominat totum, vt quãdo dicit, & videbit omnis caro ſalutare Dei. Dicere enim, volens omnẽ hominẽ, carnis nomine vſus eſt. Sic & Ioan. pro eo quod eſt. Verbũ homo factũ eſt. Dixit. Verbũ caro factũ eſt. A parte totũ hominẽ nominãs, ex anima & corpore cõſtitutũ. Et Orige. li. 9. cõment. Epiſt. ad Rom. c. 13. ait. Homo interdum per animam, interdum per carnem, interdũ per ſpiritũ nominatur. Cùm à parte meliori nominatur ſpiritus dicitur, eo quòd ſpiritualis intelligi debet. Quãdo ab inferiori, anima. cũ vero à deteriori, caro dicitur. Ambro. quoq; ca. 3. cõment. epiſt. ad Roma. ait. Caro hominẽ ſignificat. Vt, videbit omnis caro ſalutare

Dei, ideſt, Omnis homo Chriſtũ. in quo ſalus Iſa. 40.

omniũ continetur. & Paulus. Non iuſtifica- Rom. 3.

bitur in conſpectu eius omnis caro. Ideo in carne ſignificatur, quia peccatis obnoxij ſunt. Sicut enim iuſtitia facit ſpirituales, ita & delicta carnales, vt ex actu nomẽ accipiat homo. Hactenus ille. exemplum eſt optimum Gene. 37. ait Ioſeph. vidi per ſomnium, quaſi ſolem & lunã & ſtellas vndecim adorantes me, ideſt, patrem & matrem & vndecim fratres. nõ tamen adorauit eum mater in Aegypto, ſed in viro, qui eſt caput, mulier intelligitur, quia de viro aſſumpta eſt. & 1. Corin. 10. patres noſtri mare tranſierũt. & intelligit ꝙ matres & pueri mare tranſierint. & ad Rom. 13. omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. & ca. 2. Nõ iuſtificabitur ex operibus legis omnis caro. & Ioã. 17. Dediſti ei poteſtatẽ omnis carnis. & Pſal. 1. Beatus vir qui nõ abijt in conſilium impiorum. quo in loco iuxta Ambro. Baſilium, & Euthy. ſub maſculina voce fœmina comprehenditur, vt totũ ſub parte. Nam ſecundum Apoſtolum mulieris caput eſt vir. coniunguntur autem capiti cætera membra corporis. & quibus communis eſt humanitas, ijs etiam opera communia ſunt, & præmia. Itẽ ad Gal. 5. ait Apoſtolus. Manifeſta ſunt opera carnis. hoc eſt hominis opera, ſiue carnalia, ſiuè ſpiritualia. vt inuidiæ, ſectæ, fornicatio, immunditia. & alibi. Datus eſt mihi ſtimulus carnis, ideſt, hominis iniqui perſecutio. qui ea quæ ego ędifico, ipſi deſtruunt ac diſsipant. & cum ait Paulus in calce epiſto. ad Phile. Gratia Chriſti ſit cũ ſpiritu veſtro. ait Hier. Sicut à meliore parte hominis, nẽpe capite numeratur populus Iſrael, dicẽte ſcriptura, ſecũdũ capita eorum, ita in omni parte ſanctorũ eſt gratia Chriſti, ſed à meliore parte, ideſt. ſpiritu, per ſynecdochẽ de toto homine dicitur. Cum autẽ in ſpiritu gratia fuerit, totum hominem facit ſpiritualẽ, vt & caro ſpiritui ſeruiat, & anima non vincatur à carne, & redacta in ſubſtantiã ſpiritualẽ adhæreat domino. quia qui adhæret domino, vnus ſpiritus eſt cum eo. Deniq; Lucæ. 6. Licet animã ſaluã facere, ideſt, hominẽ, an perdere? De vſu ſynecdoches in ſcripturis. Lege Euthy. Pſalm. 36. & Auguſt. tract. 105.

ſuper Ioan. & in libro de Anima & origine eius. capit. 17. & Damaſce. libr. 3. fidei orthodo. capit. 18. & Chryſoſto. homil. 65. in Gene. & Auguſti. lib. 83. q. q. 80.

REGVLA VII.

SÆpe ſcriptura ſacra, teſte Grego. 3. moral. cap. 10. totum pro parte, & pro toto partem ponere cõſueuit. Pro toto enim

Gene. 46. partem loquitur, ſicut Iacob familiã deſcribens, inquit. Intrauit Iacob in Ægyptũ cum animabus. 70. qui nimirum cum animas cõmemorat, conſtat, quia intrantium & corpora comprehendit. Rurſum totum pro parte inſinuat, ſicut ad monumentum Maria que

Ioan. 20. ritur dicens. Tulerunt dominum de monumento, & neſcimus vbi poſuerunt eum. Solum quippe corpus domini quæſitura venerat, & quaſi totum ſimul dominum ſublatũ deplorat. & de ſocijs Iob vtrum continuis ſepteni diebus, aut noctibus totidem inſtantia ei crebræ viſitationes adhæſerint ignoramus. ſæpè enim rem quãlibet tot diebus agere dicimus, quamuis non eiſdem diebus ad eam continuè vacemus. & homi. 25. in euangel. his ſimilia ſcribit. Præterea Baſil. hom. 2. Exaeme. ait, Hanc conſuetudinem inuenies in tota ſcriptura obſeruatam, nimirũ in metiendo tempore, dies ſolere numerari, non

Et Ambroſ. item cum diebus noctes. Dies annorũ meo-

libr. 1. rũ, dicit Dauid. & Iacob. Dies vitæ meæ par-

Gene. 49. ui & mali. & rurſus. omnes dies vitæ meæ. De hac re lege capit. de ſignis vniuerſalibus. oportet nõnulla adhibere exempla vt perſpicuitati ſeruiamus. Pars pro toto ponitur. Gene. 49. vocat Iacob filios vt eis benedicat, cum tamen nonnulli maledicantur ac diris deuoueantur. & Exod. 34. Deos conflatiles ne feceritis. i. nullos deos facietis. &, Panem nõ comedit & aquam non bibit. i. nullũ cibũ guſtauit. & in Gene. recenſentur filij Iacob, & filiarum non meminit, dempta Dina, quia aliquid dignũ cõmemoratu de illa dicturus erat. Alioqui mulieres à cenſu populi dei reijci ſolẽt. & iubet deus in ſignum fœderis maſculos circuncidi, cum fœminæ à teſtamẽto non excludantur. & Matth. 8. Multi venient ab oriente & occidẽte, & recũbent cũ Abraham. in illis duabus cæli plagis, reliquas volens intelligi. Ad hunc quoq; modũ intelligendi ſunt euangeliſtæ. vt Matth, ca. 2 . Tradent cum gentibus ad illudendum & flagellandũ & crucifigendũ, & tertia die reſurget. &, ſicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, &c. & alibi. poſt tres dies reſurgam. Qua de re Hiero. Ionæ ca. 2. inquit. Quomodo Chriſtus fuit in corde ter- *Quomodo*

ræ tres dies & tres noctes. Quidã παρασκευὴν *Chriſtus tri*

quando ſole fugiente ab hora ſexta vſq; ad *duo in ſe-*

horam nonã, nox ſucceſsit diei, in duos dies *pulchro.*

ac duas noctes diuidunt, & apponentes ſabbatũ, tres dies & tres noctes exiſtimant ſupputandas. Nos ſynecdochicos συνεκδοχικῶς totum intelligamus à parte, vt ex eo quod Ἐν παρασκευῇ mortuus eſt, vnam diem ſupputamus & noctem, & ſabbati alteram, tertiam verò noctem, quæ diei dominicæ mancipatur, referamus ad exordiũ diei alterius.

Nam & in Gene. nox non præcedentis diei *Dies inci-*

eſt, ſed ſequentis. id eſt principium futuri, nõ *pit à nocte*

finis præteriti. Hoc vt intelligi poſsit dicam *vt ex ca. 1.*

ſimplicius. Finge aliquem hora nona egreſ- *Gene. con-*

ſum eſſe de manſione, & alterius diei hora ter *ſtat.*

tia ad manſionẽ alteram perueniſſe, ſi dixero eum bidui feciſſe iter, non ſtatim reprehendar mendacij, quia ille qui ambulauit, nõ omnes horas vtriuſq; diei, ſed quandam partẽ in itinere cõſumpſit. Certè hæc mihi videtur interpretatio vera. Si quis autẽ iſtam nõ recipit & meliori ſenſu poteſt huius loci exponere ſacramentum, illius magis ſequenda eſt ſententia. Haud diſsimilia his tradit Auguſti. lib. q. euange. q. 7. & libr. 4. de Trini. ca. 6. & Theophy. Matth. 12. & S. Tho. 3. par. q. 53. arti. 2. & q. 51. arti. 4. & Durand. lib. 3. ſenten. q. 5. diſt. 22. At verò quod Matth. 27. dicitur, Quod Iudæi dixerũt, recordati ſumus ꝙ impoſtor ille dixit adhuc viuens. Poſt tres dies reſurgã. Aut ab ipſis confictum eſt, quia dominus tantum dixit, tertio die reſurgam. Aut poſt capitur pro in, vt in fine lib. 8. Hypoty. harum diximus. vt Iere. 2. Ambulauerunt poſt vanitates. Ex hac quoque regula intelligitur illud teſtimonium Matth. quod vix à doctis intelligitur. Veſpere autem ſab-

bati, quæ luceſcit in prima ſabbati. Primùm. *Locus Mat*

Veſpera in ſcripturis capitur pro nocte, vt *thæ. ca. 28.*

mane pro die per Synecdochẽ pars pro toto *expoſitus.*

accipitur. vt Gene. 1. Factum eſt veſpera & mane dies vnus. i. primus. Quia ex die ac nocte dies naturalis conflatur. & Pſalm. 29. Ad veſperã demorabitur fletus, & in matutino lætitia. i. ærumnæ veſtræ nõ erunt diuturnę. Deinde ſabbatum erat dies ſolẽni apud Hebræos, quod per totum anni circulũ per ſingulas

gulas hebdomadas inſigne religione celebrabatur. At verò reliquos ſex dies hebdomadę ad hunc modum ſupputabant Iudæi. Prima ſabbati, ideſt prima dies à. 1. poſt ſabbatum. hoceſt dies dominicus. Secūda ſabbati ideſt, ſecunda dies poſt ſabbatum. hoc eſt dies lunæ, & ſic deinceps donec ad diem veneris peruenies. Præterea ſabbatum ſignificat totam hebdomadam, hoc eſt ſeptem dies ſolēnitatis paſchalis. In prima ſignificatione capitur primo loco. in ſecunda. in ſecundo loco quaſi. d. prima die hebdomadæ ad auroram, ideſt, iņ nocte ſabbati quæ propinqua eſt diei dominicæ aduentanti, venerunt ſanctæ mulieres ad monumentum. Alij legunt veſpere ſabbatorum. & ſignificat vniuerſos illos dies ſolennitatis cum azymos panes comedebant. nam vnuſquiſque dies illorum ſabbatum erat. & ſic intelliges nomen ſabbatorum eſſe nomen pluralis numeri poſitum pro vno ex pluribus. vt ſepultus eſt in vrbibus Galaad, ideſt, in vna vrbe. Nonnihil etiā de hac re afferemus, cum Regulas, quas Augu. lib. 3. de doctr. Chriſti. colligit ex Tyconio recenſebimus.

REGVLA VIII.

SCripturæ mos eſt, authore Auguſt, epiſ. 59. ita loqui de parte tanquam de toto, ſicut Corinthios apoſtolus in primis epiſtolæ ſuæ partibus, ita laudat tanquam omnes tales ſint, cùm eſſent laudabiles quidam illorum tantum. & poſtea in nonnullis epiſtolæ ipſius locis, ita reprehendit, tanquam omnes culpabiles eſſent, propter eos qui tales erant. Iſtam diuinarum ſcripturarum cōſuetudinem per omne corpus literarum eius creberrime ſparſam, quiſqui diligēter aduertit, multa diſſoluet quæ inter ſe videntur eſſe cōtraria. & Gloſſa ordinaria quā vocāt, Mat. 20. Mos, inquit, diuinæ ſcripturæ eſt, vt cùm de multis in collectione agit, quędam tamē quibuſdam de illa collectione. non toti collectioni tribuat, vt Pſalm. 104. Eduxit eos in argēto & auro. & iterum, adduxit eos in mōtem ſanctificationis ſuæ, montem quē acquiſiuit dextera eius. Cum tamē illi qui de Ægypto exierunt, omnes præter Caleb & Ioſue. propter incredulitatē ſuam in deſerto perierunt, quorum filij, in mōtem ſanctificationis inducti ſunt. & ſic apud Matth. dicitur. Accipientes murmurabant aduerſum patrem familias. cum non omnes murmurarent. Vide Regulas peculiares Paulo.

REGVLA IX.

NOn expreſſo vno ſexu, inquit Auguſt. lib. 2. quæſt. in Exod. quæſt. 72. vterque videtur ſonare communiter. Vt nō mæchaberis. Tamē vbi vnus exprimitur, honoratior vtique exprimitur, id eſt maſculus. Vt ex hoc intelligat fœmina quid ſibi præceptum ſit. Vt homo de domo Iſrael *Leuit. 17.* qui obtulerit ſacrificium. Et honora patrem. & beatus vir qui non abijt in conſilio impiorum. Et lib. quæſt. ſuper. Leuit. quæſt. 49. ait. ſolet ſcriptura maſculinum ſexum, pro quolibet ponere, ſicut de Abraham dictum eſt. *Gene. 23.* Surrexit à mortuo. cum vxor eius mortua eſſet. & in concione. 5. Pſal. 118. ait. Plerumque in ſcripturis ita ponitur, vt à ſexu honoratiori vtrumque ſexum intelligamus modo locutionis, quo ſignificatur à parte totum. vt beatus vir. neque enim fœmina non beata. & Exo. 13. omne aperiens vuluam aſini, id eſt aſinæ. Hanc regulam pluries inculcat in libr. Locut. in Gene. & Exod. ab illo petes exempla, quæ à nobis ſunt prætermiſſa. Præterea Chryſ. hom. 66. in Gene. ait. Perpetuus ſcripturæ mos eſt, à magis principali totum ſignificare. Vt quādo Ioſeph narrauit viſionem, inquit Iacob. Nunquid ego & mater tua veniemus & adorabimus te ſuper terram? *Gene. 37.* Solus tamen pater adorauit eum in Ægypto, vt ſcriptura inquit. Adorauit Iſrael faſtigium virgæ eius. Quoniam igitur caput mulieris, vir (erunt, inquit, duo in carnem vnam) cum adorauit caput, ideſt, vir, manifeſtum eſt, quod totū corpus hac rōne attigit. Multo enim magis illa, niſi ex hac vita prærepta fuiſſet. hoc feciſſet. Hæc ille. Aliquando, inquit Aug. lib. 3. Locut. in Leui. Scripturam non reſpicit ad nomen cuius ſit generis, ſed potius ad id quod nomen ſignificare voluit. Veluti in Leui. Si ſacerdos poſſederit animā emptā pecunia, hic edet de panibus eius. non dixit hæc edet, cùm animam dixerit. & Pſal. 3. Multi dicūt animę meæ, non eſt ſalus ipſi, ſcilicet, Dauid. & Photius ad Epheſios, ideſt cum inquit Paulus ſignati eſtis ſpiritu promiſsionis ſancto, qui eſt pignus hæreditatis noſtræ. qui non refert ſpiritum ſanctum, ſed Deum. Nam nonnunquam nomina referuntur ad ſignificationem, non ad nomina ipſa.

REGV-

REGVLA X.

MOS diuinæ ſcripturæ eſt, vt genus pro ſpecie.& è contra,accipiat.& ſic totum a parte, & è contra. Gene. 6. Delebo hominem quem creaui.per quem intelligit reptilia & volatilia. Vnde ſubdit. ab homine vſque ad animantia,à reptili vſq; ad volucres cæli. Leui.20. Qui dederit de ſemine ſuo Moloch,ideſt,idolo ſic nũcupato,per quod intelligit omnia idola. & Eccleſiaſtes 1. Non eſt omne nouũ ſub ſole.i.ſub cælo, à parte totum, nihil eſt nouum. & Leuit. 19. Ephi iuſtus erit,& Hin.per has menſuras reliquas oẽs intelligit.& Exod.24. Nõ coques hœdum in lacte matris ſuæ.per quem intelligit & alia animalia.& Amos 9.ſuper contritionem Ioſeph.i.Iſrael. & genus pro ſpecie, vt voces pro tonitruis.&, herbã agri percuſſit grando,id eſt,quod creſcit in agris. & è cõtra ebrietas pro luxu ſic inuenimus nomina alicuius fluminis ꝓ quolibet flumine.& nomẽ vnius venti pro quolibet vento. & vnius mõtis pro quolibet monte.& Iſaiæ 25.Triturabit Moab ſub eo. Moab pro quocunq; hoſte.& cap.1.principes Sodomorũ.i.ſcelerati.

REGVLA XI.

ALiquando in ſcriptura, inquit Hiero. Matth.26. mutata re priſtinũ nomen permanet. Veluti in euangelio, vocatur Simon leproſus, non quia tunc leproſus fuerit,ſed quia ante leproſus, tamen iam à ſaluatore mũdatus erat. & in catalogo apoſtolorũ cum priſtino vitio & officio Matthæus publicanus appellatur, qui certè publicanus eſſe deſierat. Et Chryſ.ho.24.in Marcum cũ hæc exempla adduxiſſet,ſubiunxit.Nomen priſtinũ remanet,vt virtus appareat ſaluatoris, vt Maria Magdalene, à qua Chriſtus eiecerat ſeptem dæmonia.Præterea Matth.27. cum dicitur.Multa corpora ſanctorum reſurrexerunt, & venerunt in ſanctam ciuitatem, & apparuerũt multis. ait Hiero Sancta ciuitas vocatur Ieruſalem in euangelio,etiã poſt Chriſti mortem. Tamen nihil minus quàm ſancta erat. Appellabatur ſancta ꝓpter templum, & ſancta ſanctorũ, ob diſtinctionem aliarum vrbium in quibus idola colebantur. Adhuc in epiſt. ad Rufinum de iudicio Salomonis inter duas meretrices,ait. Iuxta typicum intellectum duæ meretrices ſunt eccleſia & ſynagoga. Quod autem adulteræ & meretrices ſynagoga & eccleſia dicantur in ſcripturis,nulla dubitatio eſt, & hoc prima fronte videtur eſſe blaſphemum. Cæterum ſi recurramus ad prophetas, Hoſeæ ſcilicet qui accepit vxorem fornicariam, & generat filios fornicationum. & deinde adulteram. Et ad Ezechiel, qui Ieruſalem meretricem arguit,quòd ſecuta ſit amatores ſuos, & diuaricauerit omni tranſeunti pedes, lupanarq; in loco celebri extruxerit, animaduertemus Chriſtum,idcirco veniſſe vt meretrices donaret matrimonio, & de duobus gregibus vnum ouile faceret,medioq; pariete deſtructo, in eaſdem caulas, oues prius morbidas congregaret. Hæ ſunt duæ virgæ quæ iunguntur in Ezechiele. De quibus per Zachariam dominus refert. Et aſſumpſi mihi duas virgas,vnam vocaui decorem,alteram vocaui funiculos & paui gregem.Mulier quoq; illa meretrix in euangelio, quæ pedes Ieſu lachrymis lauat, crine detergit, & cui peccata omnia dimittuntur, manifeſtè pingit eccleſiam de gentibus congregatam.Hęc idcirco replicaui,ne cui videatur incongruum, ſi ſynagoga & eccleſia meretrices dicantur, quarũ vna Salomonis iudicio filij poſſeſſione donata eſt.Prudens quæret auditor,quomodo meretrix ſit eccleſia, quæ non habet maculã neq; rugam? Non dicimus eccleſiã permanſiſſe meretricem ſed fuiſſe. Hęc cum dixiſſet Hiero.iterum replicat exempla quæ prius à nobis allata ſunt. Præterea in commenta.in Iob titulo Hiero.ca.38.dicit. Mos ſanctę ſcripturæ eſt huiuſmodi, vt priſtina culparũ nomina in ſanctis frequẽter recenſeat. ſicut ait dominus per Iſaiam. benedicent me beſtiæ *Iſaia.43.* agri,& dracones & ſtruthiones. ideſt gentiles,qui ante vt iumenta erant,nunc tamen iumenta & ſtruthiones eſſe deſierunt.& Matthæus vocatur publicanus.& Philip. presbyter totidem verbis refert eandem ſentẽtiam. & Orige. ho. 1. in Ioſue ait. Raab illa mere- *Ioſue.2.* trix,hoc eſt eccleſia, quæ ab Ieſu miſſos exploratores ſuſcepit,propterea ſuſcepit, ne vltra ſit meretrix. Lege Hierony.q.8.ad Hedibiam.& Auguſti.in commen. Pſal.73.

Ex hac regula,ni fallor, facile intelligit illud quod in Exodo ca.7 legimus. Virga Aaron deuorauit ſerpentes.id eſt ſerpens quæ paruum ante virga erat, cæteras ſerpentes deuorauit.& Gene.34. Dina iam oppreſſa virgo vocatur.& in nouo inſtrumento Euchariſtia panis vocatur, cum panis nõ ſit, vt Lutherani

therani arbitrantur, ſed verum Chriſti corpus. Sed ideo vocatur panis, quia ante ineffabilia conſecrationis verba, panis erat. & in euangelio legimus, cæci vident, claudi ambulant. cùm nec cæci videre, quandiu cæci ſunt, nec loripedes recto ingredi pede poſsint. Sed ſignificare voluit, quod qui antea cæci erant, nunc vident &c. Et Hoſeæ præcipit Dominus, vt ducat vxorem meretricē. Non quod meretrix permanſerit cùm prophetæ coniūcta fuit, ſed quòd ante cōnubiū in proſtibulo diuerſaretur. Ac præcipit illi Dominus vt faciat filios fornicationum. id eſt, ex vxore illa quæ plures olim exercuerat fornicationes. Sed poſt nuptias nunquā violauerat thorū coniugale. Coniugiū hoc ſignificauit excellentē ac heroicam prophetæ virtutem, qui ſibi meretricē copulare voluit, vt à ſcelere inueterato eam abduceret. Quandoquidem effrænis libido connubialibus pedicis colliganda eſt. Nec opus eſt diſpenſationem admittere, aut à lege ſoluere ipſum prophetam vt ſcholaſtici fecerunt. vt S. Tho. 1. 2. q. 100. Art. 8. &. 2. 2. q. 154. Art. 2. Ameſtat Theodoretus Hoſeæ. 1. capi. Hac phraſi externi etiam vtūtur ſcriptores, vt Terētius in Eunucho. Act. 4. ſcena. 3. dicit enim de Virgine oppreſſa, Virgo lachrymat.

REGVLA XII.

Mat. 19. MVlta in ſcriptura dicuntur (vt inquit Auguſt. in lib. de ſcriptu. & litera. rapit. 1.) poſſe fieri, quorum deeſt exemplum. Nam tranſire camelum per foramē acus, Dominus dixit eſſe poſsibile, tamē nunquam factum eſt. Legas duodecim millia legionū angelorum, pro Chriſto nepotem retur pugnare potuiſſe, neque tamen factū. Legas fieri potuiſſe, vt ſemel gentes exterminarentur, à terra quæ debebatur filijs Iſraël, Deū tamē paulatim fieri voluiſſe. Sic homo poteſt eſſe abſq; peccato ſi volūtas eius non deſit, ope diuina auxiliāte, ſed tamen præter vnū in quo omnes viuiſicabūtur, neminē fuiſſe vel fore, in quo hic viuente eſſet iſta perfectio. Et alia ſexcēta poſſont occurrere, quæ fieri vel potuiſſe, vel poſſe fateamur, & eorū tamen exempla, quod facta ſint, proferre nequeamus. Vnde non ideo negare debemus, fieri poſſe, vt homo ſine peccato ſit, quia nullus eſt hominum, præter illum, qui non tantum homo, ſed etiā natura Deus eſt, in quo id perfectum eſſe demonſtrare poſsimus. & cap. trigeſi. quarto, inquit. His addi poſſunt illa quæ leguntur in libro ſapientiæ. cap. 16. quod multa poſſet noua tormēta Deus exercere in impios, ad nutum ſibi ſeruiente creatura, quæ tamē non exercuit. Poteſt de monte illo, quē fides in mare transferet, quod nunquam factum, vel legimus, vel audiuimus, Mat. 17.

Quem ſenſum habeat iuxta Aug. locus ille Mat. c. 17. ſi habueritis fidem ſicut granū ſinapis, dicetis monti huic tranſi & tranſibit, ex poſtremis eius, huius regulæ verbis, conſtitit. Verum iuxta Hieron. ſententiam, per montem diabolus eſt intelligēdus, qui à corporibus hominū expellitur ac fugatur à ſanctis viris. At diuus Eucherius in Parenetico, affirmat quod Grego. Neocæſarieſis qui vocatus fuit θαυματουργός, id eſt mirabilium patrator, hoc fecit, non dicturus vtique niſi in aliquo probato authore legiſſet. Illius hæc ſunt verba, Gregorius è Ponto ſacerdos, philoſophia prius apud mundum & eloquentia præſtans, ſed poſtea maior præſtantiorque virtutibus, adeo vt ſicut de hoc hiſtoriæ noſtræ fides loquitur, inter reliqua admirabiliū ſigna meritorum, precibus huius mons referatur ſeceſsiſſe, lacus exaruiſſe. Et Suidas in dictione ἀγαπητός, ait. ἀγαπητὸς ἐπίσκοπος συνάδων ὃν ἐπαινεῖ πολλὰ εὐσέβιος ὁ παμφίλου καὶ θαυμάτων αὐτοῦ ἐξαισίων μνήμην ποιεῖται ὀρῶν μεταστάσει καὶ ποταμῶν καὶ νεκρῶν ἐγέρσεις. Hoc eſt. Agapetus epiſcopus Synadon, quem vehementer laudat Euſebius, referens ingentia miracula ab ipſo eſſe patrata, videlicet quod montes & flumina è proprijs locis ab ipſo dimota & aliò tranſlata ſint. Nec ab his diſſidet Theophy. Mat. 17. quamuis hiſtoriam nullam de hac re ſe legiſſe fateatur. ait enim. Vbi montes tranſtulerunt apoſtoli? nuſquam quidem ſcriptum eſt. Veruntamē veriſimile eſt quod tranſtulerint, etiam ſi nō ſit ſcriptum. non enim omnia ſcripta ſunt. Atq; illi ſuffragatur Euthy. Hæc Regula magnum habet momentum pro diſputationibus theologicis.

Locus Mat. 17. expoſitus.

REGVLA XIII.

QVia, vt inquit Chryſoſto. homil. 2. in Matth. Incredibilia erant quæ proponebantur futura, etiam nominum præceſſerunt figuræ, vt porrò ante omnis

nis ex inuidia nouitatis tumultus oriturus extingueretur. *Ieſus filius Num.* Ieſus nanque dicitur ille qui poſt Moyſen populum in terram promiſſionis induxit. hic verò reduxit in cælum, & ea quæ ſunt in cælis bona: ille poſtquam Moyſes mortuus eſt, iſte poſtquam lex data per Moyſen ceſſauit. Ille ducis dignitate pollens. iſte vero regis maieſtate pręfulgens. Hactenus ille. *Ieſus ſacerdos magn⁹.* Ieſus ſacerdos magnus erat Chriſti figura. ſecundum quidem id quod pontifex erat, portabat cognominis eius Ieſus typum qui interpretatur deo ſalus, ideſt. domini ſalus. & eſt filius Ioſedec, quod & ipſum in linguam noſtram vertitur deus Iuſtus. Et verè Ieſus magnus ſacerdos, cui omnes dei antiſtites comparati, parui ſunt & nihil. ſi enim iſte magnus dicitur ſacerdos, vtique ad diſtinctionem eorum dicitur qui minores ſunt. Lege Hierony. Zachariæ capi. 3. & quæ ſcripſi in capit. de citationibus, & allegorijs.

REGVLA XIIII.

IN his quæ ad mores attinent, ex his quæ confinia ſunt, & conſimilem habent ſpeciem, ſimilia licet colligere. Nam quemadmodum idem pharmacum ad morbum fugandum vtile, cum vim illius medicus diſcit, ad omnes illi finitimos morbos accommodat. Sic ſententia communis quæ ad plures ſimiles ſe poteſt protendere, non eſt deſpicienda. Sed dum vni negotio propriè congruit, ad ſimilia & cognata traducenda eſt. Vnde docens Origenes nos modum quo ſcripturam fœcundam efficiamus, inquit tra-
Math.23 cta. 23. in Matth. Secundum ea quæ ſcripta ſunt, debemus & ea quæ ſcripta non ſunt tractare, ſcriptum eſt enim propter eſurientes, & ſitientes dominum dixiſſe, eſurij & ſitij, & propter nudos & peregrinos, & ægrotantes & in carcere poſitos nudus fui, & hoſpes fui, & in carcere fui, & infirmus fui. ſecundum conſequentiã ſimilitudinis addamus & nos, iniurias paſſus ſum, cæcus ſum, tentatus ſum &c. & ſicut in illis quæ ſcripta ſunt verus eſt ſermo domini dicentis. Quandiu vni ex minimis feciſtis, mihi feciſtis. Sic cùm iniuriam paſſus fuerit iuſtus, vel blaſphematus, vel tale aliquid paſſus, ère de Chriſtum in eos qui fecerunt dicentem. Quando vni ex minimis iſtis feciſtis iniuriam, me tentaſtis, me blaſphemaſtis. Et Auguſt. in lib. de fide & operibus. capi. 13. ait. Aliquando aliquod præceptum ſine alio, ſiue illud, ſiue illud, pro plena doctrina inuenitur ſcriptura commemorare. Veluti dilectio Dei, non poteſt eſſe in homine qui non diligit proximum, nec dilectio proximi in eo qui non diligit deum, tamen alterum ſine altero ponit. Vt intelligamus alterum ſine altero eſſe non poſſe. Quia & qui credit deo, debet facere quod præcipit deus, & qui propterea facit quia pręcipit deus, neceſſe eſt vt credat Deo. & Hierony. Sophoniæ. 1. cùm dicitur. Diſperierunt omnes inuoluti argento. ait, Non exiſtimãdum eſt eos ſolos periſſe qui argento erecti ſunt, ſed iuxta hanc diffinitionem peribit & ille qui in generis nobilitate ſe iactat. Qui gloriatur in dignitatibus, peribit. qui inflatur, peribit. qui in fortitudine corporis gloriatur, peribit. perihit qui in fœmineo langore mollitus comam nutrit, vellit pilos, cutem polit, & ad ſpeculum comitur, quæ propriè paſſio & inſania fœminarum eſt. Denique quod inquit Cicero lib. 1. officiorum: hoc in loco quadrare poteſt. omnia, inquit, communia hominum videntur ea quæ ſunt generis eius, quod ab Ennio poſitum in vna re transferri per multas poteſt.

Homo qui erranti comiter monſtrat viam
Quaſi lumen de ſuo lumine accendat, facit,
Nihilominus ipſi lucet, cum illi accenderit.

Vna ex re ſatis præcipit, vt quicquid ſine detrimento poſſit commodari, id tribuatur vel ignoto.

Vt res fiat manifeſtior & planior, nonnulla exempla adhibenda ſunt. v. g. Lucæ. 11. *Lucæ locus.*
Quod ſupereſt date eleemoſynam, ideſt, vos eſtis omni ſcelere pleni, nunc agite pœnitentiam, & bonis operibus iniqua opera compenſate, & ſic omni ſcelere eritis puri. eleemoſynam pro quolibet opere bono poſuit. Nam vna virtus pro omnibus ſimul ponitur, & vnicum vitium pro cunctis ſceleribus ponitur, vt Beatus vir, qui intelligit ſuper egenum & pauperem. & Dani. 4. Conſilium meum placeat regi. peccata tua eleemoſynis redime. Nunquid fornicarius, & impurus dummodo largiatur eleemoſynam expers erit iniquitatis? minimè. & 1. Corint. 8. Non alligabis os boui trituranti, nunquid eſt deo cura de bobus? minimè: loquitur ergo de hominibus. & dolus pro quolibet peccato. vt in Pſalm. Non deficit de plateis eius vſura & dolus, & in cuius ſpiritu non eſt inuentus dolus. &

lus.& ſic intelligendus eſt textus ille de conſtitutionibus in decreta. Tranſlato. Ex hac ea dem Regula poſſunt ſolui omnia teſtimonia hæreticorum contra eccleſiam allata, quibus aſtruere nituntur fidem ſolam ad ſalutem ſufficere. Cùm ſub nomine fidei omnes ſimul virtutes intelligantur. Illorum hæc ſunt teſtimonia. iuſtus ex fide viuit. Io. 3. Qui credit in filium Dei non videbit mortem. & Gene. 13. Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Ecce ergo ex noſtra Regula, fides bonis operibus deſtituta, non poteſt hominem ad fœlicitatem perducere. vt dicit Augu. in lib. de fide & operibus. Deinde ſi quæras an vſus ſit Chriſtus verbis, aquam in vinum conuertendo. Affirmabo vſum fuiſſe verbis, vt in aliquibus miraculis, aut oratione, vt in alijs.

Lutheranorum hæreſis.

REGVLA XV.

De ſenſibus corporis.

CVm ſint, (authore Aug. epiſt. ad Paulinam. ca. 2) quinq; ſenſus corporis, cernendi, audiendi, olfaciendi, guſtandi, tangendi. Viſus quidem in eis præcipuè oculis attributus eſt. veruntamen hoc verbo vtimur in cæteris. Non enim tantùm dicimus. Vide quid luceat. Sed videqd ſonet. vide quid oleat. vide quid ſapiat. Hactenus ille. Exépla ſint hæc. Exo. 20. omnis populus videbat vocem, & lampades, & vocem tubæ. & Gene. 42. Cùm vidiſſet Iacob quia ſunt eſcæ in Ægypto. vnde vtique abſcōs erat. &c. 27. Vide odorem filij mei, eſt ſicut odor agri pleni. & ſic omnes ſenſus confunduntur, & vnus pro alio ponitur. vt Pſal. 33. Guſtate & videte quàm ſuauis eſt dominus. & Io. 6. Videns Ieſus cogitationes. i. intelligens. & Iob. 6. an palatum meum non intelliget afflictiones. id eſt: an nō inferent mihi dolorem flagella?

Vulgata. Ecce odor filij mei eſt ſicut odor agri pleni

REGVLA XVI.

SOlet ſcriptura (authore Euthy. Pſal. 43.) iuxta vulgi conſuetudinem quando aliquod factum narrat, vt certiores ſimus, ſenſus ipſos aſſumere in teſtes. Vt viderunt oculi noſtri, & manus noſtræ contrectauerūt de verbo vitæ. &c. Auribus noſtris audiuimus. Hæc ille. Et Baſilius in præfa. in Iſaiam. Exempla affatim ſuppeditabit ſcriptura. vt, Viſio Iſaiæ filij Amos. & capit. 6. Vidi dominum ſedentem ſupra ſolium excelſum & eleuatū.

1. Ioan. 1.

vocat viſionem prophetiam propter rei certitudinem. Alioqui Deum nemo vidit vnquā, dum vixit. & Lucæ. 20. Niſi miſero manus in fixuras clauorum, non credam. Denique cū legimus. oſtende nobis patrem. oſtenſio iſta intelligendi potius eſt demonſtratio, quam videndi. nam ſequitur. ſufficit nobis. Atque ita exponit Hilarius libro. 7. de Trinitate. Hinc aperire oculos, (iuxta Auguſt. lib. 1. Locu. in Gene. circa principium) in ſcripturis tunc dicimur, quando aliquid clarè cognoſcimus, quod ante ignorabamus. Sic ſcriptum eſt de Adam & Eua, aperti ſunt oculi eorum. Cum abſurde credatur eos in paradiſo cæcos, vel oculis clauſis prius oberraſſe. Hac etiam locutione ſcriptum eſt de Agar. Aperuit oculos ſuos & vidit puteum. Neque enim clauſis oculis prius ſedebat. Et quod in fractione panis, aperti ſunt oculi eorum, qui cognouerunt Dominum poſt reſurrectionem. Neque enim per viam, cūm illo clauſis oculis ambulabant. Ita quoque dicit lib. 11. in Gene. ad lite. c. 31. & Orige. ho. 17. Nu me. Et hęc annotanda ſunt, vt intelligas rectè S. Thomæ arg. 9. Art. 2. quæſt. 164. 2. 2. Partis. Deinde aduerte ex Ambr. Lucæ. 1. capit. Quòd ſunt quædam peculiaria verba in ſacris literis, quibus vtuntur ad aliquid propriè ſignificandum. Sic angelus apparuiſſe dicitur Zachariæ, qui eum repente conſpexit. & hoc ſpecialiter aut de angelis, aut de Deo ſcriptura diuina tenere conſueuit, vt quod non poteſt videri, apparere dicatur. Sic enim habes. Apparuit Deus Abrahę ad Ilicem Mambre. Nam qui ante non præſentitur, ſed repētino videtur aſpectu, apparere memoratur. Non enim, ſimiliter ſenſibilia videntur, & is cuius in voluntate ſitum eſt videri, & cuius naturæ eſt non videri, voluntatis videri. Nam ſi non vult, non videtur, ſi vult videtur. Apparuit Deus Abrahæ, quia voluit, alij quia non voluit, non apparuit. Viſus eſt etiā & Stephano cum lapidaretur à populo aperiri cœlum. Viſus eſt & Ieſus ſtans ad dexteram Dei, & non eſt viſus à populo. Vidit Iſaias & Dominum Sabaoth. Sed alius videre non potuit. Deſumpſitque hæc Ambro. ex Orige. in eodem loco. & Augu. epiſt. 112. ad Paolinam, recitat Ambroſij verba. Præterea aduerte ex Euthy. Pſal. 18. Quod cum dicitur in ſcripturis, manifeſtauit, apparuit. & viſus eſt, & ſimilia, oſtenditur, quod iuxta naturam incorruptibilitatis corporis, inuiſibilis erat corruptibilibus

Aperire oculos quid

Gene. 3.

Gene. 21.

Luc. 24.

Apparuit angelus qd ſignificet.

Gene. 18.

Actu. 7.

bilibus oculis, verum demittendo ſe,& diſpẽſatoriè, manifeſtabatur. Porrò quia iſtæ apparitiones angelorum, aliquando ſunt bonorũ, aliquando malorum, oportet ſigno aliquo dato, oſtendere quomodo ſeparari poſsint inter ſe. Qua de re hæc ſcribit Theophy. Lucæ. 1. Si mens, inquit, primum turbatur, & ſtatim timor ſoluitur, & iterum quieſcit, re vera diuina viſio eſt. Si autem timor aut turbatio, magis, ac magis creſcat, dæmoniaca viſio eſt, & Hieronym. Matthæ. 28. in veteri & nouo teſtamento hoc ſemper obſeruandum eſt quid quando auguſtior aliqua apparuit viſio, primum timor pellitur, vt ſic mente placata poſſint quæ dicuntur audiri, ideo dominus poſt reſurrectionem dixit mulieribus. Nolite timere, & in princip. Lucæ in viſione Zacha. idem oſtenditur, lege Andream. cap. 2. comment. Apocal.

REGVLA. XVII.

IVxta myſteria ſcripturarum, (authore Hieron. Iſaiæ. 1. c.) non primogeniti accipiunt hæreditatem, quibus ex lege Numer. 3. data debetur. Sed ſecundi filij. Primogenitus fuit
Gene. 35. Cain, ſed Habel munera Dẽo placuerunt. Primogenitus Ruben, ſed tamen benedictio ſeminis Chriſti transfertur ad Iudam. Ita Iudæi iuxta vocationis ordinem primi fuerũt. Nos ſecundi, Dei appellamur filij. Et in comment. Iere. c. 31. inquit. Ephraim in typo eſſe populi de gentibus congregati, ſcriptura teſtatur.
Gene. 48. Fuit enim poſterior filius Ioſeph, & ſurripuit primogenita Manaſſes, qui natura primitiuꝰ erat. Sed in myſterio crucis decuſſatis manibus, qui ſtabat ad ſiniſtram Iacob, dextræ manus eius ſuſcepit benedictionem. Et qui ſteterat ad dexteram, ſiniſtra benedictus, in
Geneſ. 27 ſecundum redactus eſt gradum. Et quomodo Iacob Eſau, ſic Ephraim Manaſſe rapuit primogenita. Hactenus ille. Decuſſatis manibus, inquit Hierony. Decuſſare eſt per medium ſecare, veluti ſi duæ Regulæ concurrãt ad ſpeciem literæ. χ. quæ figura crucis eſt.
De cruce Chriſti. Sic Iacob vertit manum dexteram ad ſiniſtram, vt benediceret Ephraim, & figuram effecit crucis, quæ Chriſti ſignificabat paſſionem. Vnde Damaſcenus lib. 4. ca. 12. cum mira de cruce tractaſſet, addit. Iacob alternatis cancellatiſque manibus filios Ioſeph benedicens, ſignum crucis manifeſtiſsime deſcripſit. Sed de illa lege Iuſti. in Tryphone. pa. 66. & Cantacuzenum Apolo. 2. verſus finem, & Prudentium in hymno Epipha. & Apolo. 3. Verum his dimiſsis ad inſtitutum noſtrum reuertamur. Origenes quoque homil. 3. Numer. ait. Leuitæ aſſumuntur pro primogenitis, cum vtique non ſint primogeniti. Leui enim tertius naſcitur ex Lia. Primus namque eſt Ruben. Secundus Symeon. Tertius Leui. & aſſumuntur in primogenitos ij, qui natura non ſunt primogeniti. Certè illud edocet nos, quod apud Deum non illi primogeniti habeantur, qui corporea natiuitate præcedunt, ſed ij quos propoſito mentis inſpecto, Deus ipſe in ordinem primitiuorum iudicat aſſumendos. Sic apud Deum, Iacob poſterior natu primogenitus iudicatus eſt, & benedictiones primogeniti, procurata diuinitus parentis cæcitate ſuſcepit. Filij ergo Leui primogeniti quidem non ſunt ſecundum carnem, ſed pro primogenitis aſſumuntur, vt ſit amplius aliquid pro primogenito aſſumi, quãm primogenitum naſci. Igitur recenſeamus attentius quomodo diſtribuuntur. 12. tribus, per ternas quatuor partes, & per ſingulas quatuor cæli plagas certa ſtatiõne conſidunt, & inueniemus Iudam quidem ab oriente ſtatui cum Iſachar & Zabulon. Ruben vero ab occidente cum Simeon & Gad. In meridie Ephraim cum Beniamin & Manaſſe. In Aquilone vero Dan cum Nephtali & Aſer. Et in his omnibus quaſi per quatuor terræ cardines in circuitu collocatis, In medio eorũ, vt pote Deo proximi circa ipſum tabernaculum, Dei cõſtituuntur Leuitę. In caſtris quidẽ Iuda quæ ſunt ab oriente, Moyſes & Aaron. In caſtris vero Ruben, Gerſom. In caſtris autem Beniamin, Caath. Vbi vero Dan caſtra conſtituit, Merari collocatur. Et in medio filiorum Iſrael filij Leui. Hæc omnia ad quatuor hominum gradus facile aptari poſſunt, ex ſententia Pauli ad Hebr. 12. Acceſsiſtis ad montem Sion & ciuitatem Dei viuentis Ieruſalem cæleſtem, & multitudinem angelorum collaudantium, & eccleſiam primitiuorum ſcriptam in cælis. Item Abraham minimus ex filijs Thare eligitur, reliqui reprobãtur. Nam etſi primo loco ſoleat poni, cum numerantur filij Thare, propter eius excellentiam priorem locum obtinet inter fratres, non propter naſcendi ordinem, & Dauid minimus inter fratres eligitur à domino. Nonnulli primogeniti non ſunt ab hæreditate depulſi. Nam Sem primus filius Noe electus fuit

Gene. 26.

fuit à domino. Non ignoro tamen aliquibus viſum fuiſſe, poſtremum filium Noë fuiſſe.

REGVLA XVIII.

SÆpenumero, inquit Euthy. Pſalm. 7. cauſata cauſarum nomioibus appellamus. Vt. Nequando rapiat vt leo animam meam, ideſt, vitam. Quemadmodum & Dominus, pax dicitur, & iuſtitia, & vita, & alia huiuſmodi, quia pacis & vitæ & iuſtitiæ author eſt. Hac etiam ratione Dæmon, peccatū, perditio. & mors appellatur, veluti illorū cauſa. Ita quoque Oecume. ad Roma. 10. & in Epiſt. Iudæ. ca. 3.

REGVLA XIX.

FRequenter ipſa opera membrorum, (inquit Orige. tract. 5. in Matth.) pro membris in ſcriptura poountur. Quale eſt illud. Tuli manus meas ad mandata tua. non ipſas manus, ſed opera manuum tollimus ad mandata Dei, quaodo facimus opera digna Deo. & in alio loco. Ad te leuaui oculos meos non oculos iſtos, ſed mentem, quem per oculos videt. Item, conuerti pedes meos ad teſtimonia tua. Non pedes, ſed motus animæ conuertuntur ad teſtimonia Dei, quando cœperimus velle coouerſari ſecundum Deum. Sic actus animæ peccans, manus intelligitur, inceſſus animæ peccans, pes, viſus animæ peccans, oculos, quos oportet præcidere ſi ſcandalum faciant. Clarius tranſtuliſſet interpres Origenis, ſi dixiſſet. Per membra ſolet ſcriptura, opera membrorum intelligere. Vel à membro opus ſolet oſtēdere ſcriptura. Vt digitus Dei eſt hic. & Iob. Manus Domini tetigit me. & Pſal. 48. Ioiquitas calcanei circundedit me. & reſpexit Dominus Petrum. hoc eſt miſertus eſt. Sicut vice verſa Iob. 7. oculi tui in me, & non ero, ideſt, ſi in me iratus fueris, peribo.

REGVLA XX.

VBI ſine epitaſi, (inquit author comment. in Iob titu. Hiero. capit. 39.) aliquod oomen ponitur in ſcripturis, vt mons tantum, & non additur ei, vt dicatur mons Sion, aut mõs corruptus, mõs pinguis. noo ab re exiſtimo, quin expoſitio de eadem re, in vtramque partem, bonam ſcilicet & malam, ſit libera. Vbi vero cum epitaſi. vt leo de tribu Iuda, aut ſedet in inſidijs ſicut leo. ibi aut Chriſtus ſine vlla cunctatione intelligitur, aut diabolus aduerſarius noſter. Nec ab eo diſſentit Philip. presbyter, eodem in loco. Sic dicitur populus acquiſitionis, aut Dei, & populus Gomorræ, domus Dei, domus confuſioois. Vir Belial, vir deſideriorum & Hiero. eodem lib. capit. 38. ait. Montem ſecundum conſuetudinem ſcripturæ dicimus dominum noſtrum, & diabolum ſimiliter appellamus. Petram quoque & lapidem, arborem etiam & gladium dicimus. vt Matthæ. 17. Diceẗis huic arbori eradicare & mittere in mare. Ita & coruum. nam & ſponſa ecclesia, inter cætera præconia laudis, de Chriſto ita ait in Canti. canticorum. Crines eius vt abietis, nigri ſicut coruus. Sed quando diabolo corui nomen aptamus, dicimus eum nigrum crinibus atque tetrum, vt qui tenebris nequitiarum commoretur. Quando vero eo nomine ſaluatorem ſignificari dicimus; myſteriorum arcanis eum in ſcripturis ſuis obſcuriſsimum eſſe ſentimus. Et cū ſciamus Diabolum in ſcripturis ſerpentē nominari, quis auderet de domino ita credere, niſi ipſe in ſe ſerpentis ſimilitudinem proprijs verbis expreſsiſſet, dicens. Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita oportet exaltari filium hominis. Et diſcipulos tales eſſe monuit, dicēs Eſtote aſtuti ſicut ſerpētes. Serpens, ideſt, Diabolus maledictus à Deo eſt, eo quod Euam ſeduxit aſtutia. & Chriſtus maledictus dicitur, quia maledictus omnis qui pendet in ligno. Maledictum quippe hominis in ſe ſuſcipiendo, ideſt eā, quę ex ſententia Dei venerat mortem, vt maledictum ſuſpendit in ligno, & inde eſt quod pro nobis factus eſt maledictum. De his latius diſputauimus, cum de nominibus quæ in bonam, aut malam, aut in vtramque partem accipiuntur.

Cantic. 5.

Ioan. 3.

Deut. 21.

Galat. 6.

REGVLA XXI.

SOlent imagines, (authore Auguſt. lib. 2. ad Simplicianum quęſt. 3.) rerum earum nominibus appellari, quarum ſunt imagines. ſicut omnia quę fingūtur, aut pioguntur ex aliqua parte materiæ, metalli aut ligni, vel cuiuſcunq; rei aptæ ad opera huiuſmodi; quę etiā vidētur in ſomnis, & omnes ferè imagines earum rerū quarū imagines ſunt, appellari nominibus ſolent. Sic cū intuemur tabulā depictam aut parietem, dicimus ille Cicero eſt. il-

le Hector, illa Roma. & vidi in ſomnis Auguſtinum, ideſt, imaginem Auguſtini cum nihil aliud ſint quàm pictæ imagines. Vnde intelligimus in libris Regum, non verè Samuel à Phitoniſſa eſſe excitatum, ſed phãtaſma eius, & Cherubin cum ſint cæleſtes poteſtates, fictæ tamen ex metallo, quod imperauit Deus ſuper arcam teſtamenti, non aliud quàm Cherubin, illæ quoq; effigies vocantur. Et Pharao dixit ſe vidiſſe in ſomnis ſpicas & boues, non ſpicarum aut boum imagines. Hæc eadem repetit in. q. Ad Dulcitium. q. 6. & li. 12. in Gen. c. 4. & li. 2. de mirabilibus ſcripturæ. c. 11. Deniq; li. 3. contra duas epiſto. Pelagianorum. c. 6. hac regula poſita, addit. Vt ipſam ſimilitudinem carnis peccati voluit apoſtolus ad Roma. 7. appellare peccatum, cum dixit. In ſimilitudinem carnis peccati, de peccato damnauit peccatum. De peccato, ideſt, de ſimilitudine peccati. Ex hac regula colligo, nec Moyſen nec Paulum Deum vidiſſe dum vixerunt, ſed eius tantum ſimilitudinẽ, vt inquit Eucherius in. q. in Gen. & S. Tho. 1. 2. q. 98. artic. 3. ad. 2. Quamuis in prima parte. q. 12. art. 10. contrarium tenuerit. Verum de hac re ſupra lib. 2. à nobis ſufficienter diſputatum eſt, & eodem modo intelligendum eſt quod dicit Iſaias. Vidi dominum ſedẽtem ſupra ſolium excelſum & eleuatum.

Geneſ. 41.

Moyſes & Paulus an Deum viderint.

Iſaia. 6.

Vltimo ex eadẽ poſſet colligi regula quod non apparuit Sauli, verus Samuel, ſed eius ſimilitudo aut ſimulacrum. Ita quoque dicit Auguſt. in locis à me citatis, & 2. lib. de doct. Chriſtia. cap. 23, & Hierony. Matth. 6. verſus finem, inquit. Et in Samuelis Phãtaſmate phythoniſſa loquitur ad Saulem, cras eris mecum & Ezech. c. 13. loquẽs de pſeudopropheti ſſis, ait; Has dicunt Hebræi maleficis artibus eruditas, per necromantias & pythicum ſpiritũ, qualis fuit illa quæ viſa eſt ſuſcitaſſe animam Samuelis, & in comment. Iſaiæ. cap. 7. in expoſitione huius loci, & adiecit dominus loqui ad Achaz. ait. Plerique putant Saulem ſignum accepiſſe de terra, & de profundo inferni, quã do Samuelem per incantationes & artes magicas viſus eſt ſuſcitaſſe. Præterea Auguſt. lib. de cura pro mortuis agenda. cap. 15. contrarium videtur tenere ſententiam cum ait. Samuel defunctus, viuo Sauli futura prædixit. Quamuis nonnulli, non ipſum fuiſſe qui potuiſſet magicis artibus euocari, ſed aliquẽ ſpiritum, tam malis operibus cõgruentem, illius exiſtiment ſimilitudinem figuraſſe. Deinde videtur propriam ſententiam & eccleſiaſtici explicare, inquiens. Cum liber Eccleſiaſticus contineat, quod Samuel etiam mortuus prophetauerit. Sed quid de Moyſe dicturi ſumus qui in Deuter. mortuus, & in Euangello cum Elia, qui mortuus non eſt, legitur apparuiſſe viuentibus? & Eucherius lib. 1. Reg. cap. 29. A nobis ſtat. Quãuis in. q. in. lib. Regum. ſub dubio relinquat quæſtionem, inquiens. Aut falſam vmbram diabolus oſtendit. Aut ſi fuit vera, tantum ei licuiſſe credendum eſt, quãtum à domino permittente conceſſum eſt. Nec mirum pro arcanis cauſis diabolo iſta permitti, cum & Saluatorem conſtituerit in pinnam templi, & Iob petierit, acceperitq; tentandũ. Igitur Auguſt. aliàs conſtanter tenet per illuſionem dæmonis fuiſſe factam illam apparitionẽ, vt in lib. q. vete. & no. teſta. inquit. Porrò hoc fuit præſtigium Satanæ, quo vt plurimos fallat, etiam bonos in poteſtate ſe habere confingit. Nam iuxta apoſtolum. Ipſe Satanas transfigurat ſe in angelum lucis. Vt enim errorem faceret in quo & ipſe gloriaretur, in habitu viri iuſti ſe ſubornauit, & S. Thom. 1. parte. quæſt. 89. articu. 8. ad. 2. ait. Dici poteſt de Samuele quod ipſe apparuit per reuelationem diuinam, iuxta illud Eccleſia. 46. dormiuit & notum fecit regi finem vitæ ſuæ, vel illa apparitio fuit procurata per dæmones, ſi tamen Eccleſiaſtici authoritas recipiatur. & 2. 2. quæſt. 174. arti. 5. ait. Si voluntate Dei ipſa anima Samuelis Sauli euentum belli prænunciauit, Deo ſibi in limbo hoc reuelante pertinet ad prophetiam. Aut non fuit anima Samuelis, ſed dæmon ex perſona eius loquens, quoniam ſapiens Samuelem nominat, ſecundum opinionem Saulis & adſtantium qui ita opinabantur. Vide Lyram. 1. Reg. ca. 28. Qui ſententiam Auguſt. in lib. De cura pro mortuis agenda tenuit, propter ſententiam ſapiẽtis in Ecclef. ſed ex Regula facile ſoluitur. Aut ex Regula. 2. ſupra explicata à nobis. At vero cum liber eccleſiaſticus ſit canonicus non videtur vera dicta ſententia quæ negat verum Samuelem apparuiſſe Sauli.

Samuel an ſuſcitatus à Phitoniſſa.

1. Reg. 28.

Ecclef. 46.

2. Cor. 11.

REGVLA XXII.

EX ea parte, (inquit Hieronym. ad Galat. 3.) vnuſquiſque in ſcriptura appellatur quam vel maxime habet, hęc ille, vt. v. g. Iob à patientia laudatur, ſufferentiam, inquit, Iob audiſtis, & finẽ eius in domino, non quod

reliquis

reliquis careat virtutibus, nam omnes ſunt cõnexæ & cõcatenatę, ſed quod in hac reliquos ſanctos ſuperare viſus ſit, vel quod in vna virtute omnes ſimul intelligantur, vt regula. 14. diximus. Laudatur quoq; Abraham fides & Petri, & Iohãnis Euãgeliſtæ puritas, propter virginitatem. Imo non ſolum virgo, ſed maritus fuit. quem Dominus à nuptijs ad apoſtolatus perfectiſsimum ſtatum allexit, vt inquit Hiero. lib. 1. contra Iouini. Laudatur quoque in Moyſe manſuetudo, vnde Nume. 12. dicitur. Moyſes erat mitiſsimus omnium hominum qui morabantur in terra. & Eliæ zelus & Simonis Zelotis, qui à zelo quoque nomẽ traxit. In Dauid etiam mãſuetudo erga Saul, Abſolon, Semei. vt Pſalm. 105. Memento domine Dauid & omnis mãſuetudinis eius. & ad eundem modum vniuerſi ſancti, licet omnibus eſſent virtutibus prædití, in vna tamen eminere viſi ſunt. Ab hac Regula, aut potius à ſeipſo, videtur diſsidere Hiero. in comment. epiſt. ad Epheſ. c. 1. verſus finẽ, inquiẽs: Nunc Deus per partes eſt in ſingulis, in alio Iuſtitia, in alio caſtitas, in alio temperantia, in alio ſapientia, in alio fortitudo, & difficile eſt etiam in ſanctis viris & perfectis omnes pariter eſſe virtutes. Attamen ipſe Hiero. in lib. Manſionum, manſi. 38. contrarium affirmat, inquiens. Non vni virtuti ſemper danda eſt opera, ſed ſicut ſcriptum eſt. Ibunt de virtute in virtutem, de alia trãſeundum eſt ad aliam, quia hærent ſibi, & inter ſe ita nexæ, vt qui vna caruerit, omnibus careat. & in conſolatione ſuper obitu Paulinę vxoris ad Pammachiũ ait. Quatuor virtutes ſcribunt Stoici, ita ſibi inuicem nexas, & mutuò cohærentes, vt qui vnam non habuerit, omnibus careat, prudentiam, iuſtitiam, fortitudinem, temperantiam. & in comment. Ezechi. ca. 1. Ambr. quoq; eidẽ ſubſcribit ſententiæ. lib. 1. offic. cap. 25. & 27. & li. 2. ca. 9. & lib. 5. comment. in Lucam ca. 6. De ſermone Ieſu. &c. ait. Connexæ igitur ſibi ſunt concatenatæque virtutes, vt qui vnam habeat, plures habere videatur. & ſanctis vna competit virtus, ſed eius quæ fuerit vberior, vberius eſt præmium. Item Grego. lib. 21. mora. capit. 3. & in prooemio. 22. lib. mora. eidem ſuffragatur ſententiæ. Verũ hęc repugnantia quæ ex verbis Hiero. oriri videtur, ſoluitur ab eodem li. 1. contra Pelagi. Nunquid, inquit, qui vnam virtutem habet, omnes habet? Reſpondet qui vnam habet virtutem omnes habet, participatione non, proprietate, neceſſe eſt enim vt ſinguli excellant in quibuſdam.

Gene. 15. Roma. 4. Matth. 16 Io. è nuptijs ad Apoſtolatum vocatus eſt.

4. Reg. Luca. 6. & Actu. 1.

Pſalm. 83

Stoici.

Virtutes cõnexæ & concatenatæ.

REGVLA XXIII.

Luca. 5. Matth. 2.

DOminus, vt inquit Theophyla. Matthæ. 2. vnumquemque hominem familiari ſigno, aut re attrahit. Sic Petrum piſcatorem à multitudine piſcium ſtupefactus attractus eſt. & Magos per ſtellam adduxit. quia illi multum aſtris tribuebant, & quia Iudæi prophetis fidem adhibebant, & prodigijs commouebantur, harum rerum illecebra pellexit eos. Ita quoque dicit Lucæ. 5. capit. Hunc in modum alliciebat populum Iſraeliticum, promittendo illis bona terrena: quia de terra erant & de terra loquebantur, & nil diuinum ſapiebant. & Paulus Iudæis fiebat Iudæus, & Gentilibus gentilis, vt vtroſque lucrifaceret, & in eccleſiæ ſagenam pertraheret. Lege Sanct. Thomã. 3. Parte. quæſ. 36. Arti. 5.

1. Cor. 9.

REGVLA XXIIII.

2. Time. 4. Actu. 17.

FVit ſaluatori noſtro conſuetudo, (vt author eſt Cyrillus. libr. 4. ſuper. Ioh. verſus finem,) parua cauſa data, multa vtiliter audientibus dicere. Hactenus ille. Hoc eſt quod Paulus præcipit, prædica importunè & opportunè. vt apud Athenienſes in Areo pago, ſumpta occaſione ex inſcriptione Arę ignotorum deorum, Aſiæ, Africæ, & Europæ multa de Chriſto vtiliter docuit. Sed de hac materia fuſeà nobis diſputatum eſt in. c. de citationibus.

REGVLA XXV.

SOlet Chriſtus, (vt ſcriptum inuenimus in ſecundo opere titulo Chryſt. in Matthæ. hom. 33.) plerumque quando de myſterio alicuius rei eſt locuturus, ante introducere corporaliter facientem idipſum. vt ex eo occaſionem inueniens, tam corporalem narrationem myſterijs, quàm rei propoſitum exequatur. Vt cum de compeſcenda iactantia Phariſæorum apud Lucam capit. 14. locuturus eſſet, introducit primò hydropicum & eum ſanauit, vt in corporali tumore hydropici, iactantiæ Phariſæorum præpingeretur inflatio. & apud eundem Lucam, ex lotione vrceorum docet im-

munditiam Phariſæorũ & ſordes, quæ eluen-
Matth. 15. dæ erant. Sic Matth. cap. 19. & 20. cum, de re
& Mat. 7. futatione Iudæorum & electione gentium,
myſterium pandere voluiſſet, ex eo verbo
quod dicit ad Petrum, omnis qui reliquerit
pàtrem aut màtrem, &c. vſque ad parabolam
ſubſequentem, de mercenarijs conductis in
vineam, hora prima, tertia, ſexta, nona, vndè-
cima, quomodo gentes præponendæ erant
Iudæis volens oſtendere, introduxit adoleſ-
centem quendam ſe efferentem & leuem, &
amantem amplius bona ſua carnalia, quàm
cæleſtia Chriſti promiſſa. Vt paſsione corpo
rali adoleſcentis iſtius, Iudaici populi ſpirita-
lis paſsio demonſtraretur, propter quam
Chriſto non credidit. Id eſt propter placen-
tia ſibi, nempe propter iactantiam vanam,
propter quæſtus, quos capiebat ex lege, man-
ſit in lege. Propterea quæcunque dicuntur de
adoleſcente iſto, ſic ſunt accipienda, quaſi de
populo Iudaico dicta. Iudaicus ergo populus
erat adoleſcens, non ætate, ſed leuitate, mori-
bus immaturus, non annis. Ambroſ. quoque
lib. 9 epiſt. epiſt. 76. ait. Chriſtus plerumq; ſe
cundum qualitates locorum in quibus doce-
Iohan. 10. bat famulos ſuos, diſputationes dirigere dig-
natus eſt. Vt in porticu Salomonis, hoc eſt ſa
Iohan. 8. pientis, deambulans, loquebatur. Ego & pater
vnum ſumus, & in templo Dei dicebat. Mea
doctrina nõ eſt mea, ſed eius qui me miſit. Iu
dicium quoq; adulteræ in templo poſitus ex
ercet. Sic enim ait ſcriptura. Hæc verba locu-
tus eſt Ieſus in Gazophylacio docens in tem
plo, & nemo apprehẽdit eum. Annotare obi
ter oportet in verbis ambroſ. quod vtatur te-
ſtimonio ex iudicio adulteræ apud Iohannẽ.
cap. 8. habito deſumpto aduerſus Eraſmum,
qui illam è libris eradere conatur hiſtoriam,
quod ſæpe facit vt lib. 7. epiſ. epiſt. 58. & Hie-
ron. lib. 1. contra Pelagi.

REGVLA XXVI.

CAuſæ quærendæ ſunt, (vt inquit Hie-
rony m. Matth. 18.) ſingulorum domi-
ni dictorum atque factorum. Hoc non
ignorans Orige. Quærit Matth. 14. cur domi
nus ſeceſſerit in eremum, & reſpondet, quia
doctrina eius erat ſingularis, & vltra conſuetu
Matth. 5. dines & opiniones apud gentes receptas. Et
aſcendit in montem, ne putares eius doctrinã
eſſe vulgarem, & tract. 35. in Matt. parũ poſt
principiũ, ait, Dies paſchæ fuit definitus Chri
ſti immolationi, vt paſcha noſtrum immola-
retur Chriſtus, diſſoluens Iudaicum paſcha. 1. Cor. 5.
Eſt optimum exemplum ex Hieronym. de-
ſumptum in loco ſuperius citato. Poſt inuen-
tum, inquit, ſtaterem in ore piſcis, poſt tribu-
ta reddita, quid ſibi vult Apoſtolorum repen
tina interrogatio, in illa hora acceſſerunt diſ-
cipuli ad Ieſum dicẽtes. Quis putas maior eſt
in regno cælorum? Quia viderant pro Petro
& domino idem tributum redditum, ex æqua-
litate pretij arbitrati ſunt Petrũ omnibus apo
ſtolis eſſe prælatum, qui in redditione tributi
domino fuerat comparatus. Ideo interrogãt. Petrus apo
Quis maior eſt in regno cælorum? Quibus do ſtolus omni
minus ait. Niſi efficiamini vt paruuli, non in- bus præla-
trabitis in regnum cœlorum. Præterea Euche tus.
rius lib. 2. in Gene. c. 29. quærit. Quare diebus
Noe peccatum mundi aqua vlciſcitur, pecca-
tum vero Sodomorum, igne punitur. Quia il
lud naturale libidinis cum fœminis peccatũ, Sodomita-
quaſi leuiori elemento damnatur. Cum vidiſ- rũ vltio.
ſent, inquit, filij Dei filias hominum, &c. Con
tra naturam vero cum viris libidinis peccatũ,
acrioris elementi vindicatur incendio, & illic
terra aquis abluta, reuireſcit, hic flammis cre-
mata æterna ſterilitate areſcit, & Lucæ. 12. di
citur, Magiſter dic fratri meo vt diuidat me-
cum hæreditatem, & dominus de auaritia diſ-
ſerit, quia forte alter iniuria affecerat alterum,
& per vim detinebat partem hæreditatis.
Adhuc, quæro cur Iohannes nihil de tenta-
tione Chriſti ſcriptis mandauit in Euangelio.
Quia de diuinitate tractat, quæ tentari nõ po Euãg. Ioh.
teſt, vt inquit Origen. homil. 29. in Lucam, & nil de tẽta
quam ob cauſam Chriſtus exordium ſump- tione tradi
ſit prædicandi à beatitudine. Reſpõdet Theo dit.
phyla. Matthæ. 5. incipit, inquit, à beatitu- Exordium
dinibus, ſicut & Dauid à beatitudine incipit. prædicatio
Aut iuxta Theodoretum Pſalm. 1. vt oſtẽn- nis Chriſti.
dat ſe eſſe filium Dauid iuxta carnem. Denique
cur Chriſtus cum matre venerunt ad nuptias
in Cana Galilææ. Ioan. 2. Ioſeph dimiſſo, &
quare matrem commendauit in cruce Iohã-
ni. Quia nimirum eo tẽpore cum Chriſtus af-
fuit nuptijs mortu⁹ erat Ioſeph. At vero quo Ioſeph
tẽpore Ioſeph mortuus ſit, docet Epiphanius mors.
in hæreſi Antidicomarianorũ. Et cũ dominus
Matt. 12. dixiſſet. Quæ eſt mater mea aut fra
tres mei, dicit Auguſ. de fide, & Symb. cap. 4.
Non negat ſe habere matrem, ſed docet mini
ſterium noſtrum quò verbum Dei fratribus
adminiſtramus cum parentes impediunt, nõ
eos debere cognoſci. Rationẽ huius Regulæ
adduxit

adduxit Orige.hom. 14. in Leuit. his verbis. Nil in verbis domini abſq; profunda ratione conſcriptum eſt.

REGVLA XXVII.

VBicunq;,(vt dicitur ho. 26. ſecūdi operis in Mat.titu.Chryſ.) ſeparatio inter bonos & malos facta legitur in ſcripturis, ſemper boni ſeceſſerūt à malis, & nō mali à bonis. Quia ſemper diabolus deſiderat infideles ſuos cū fidelibus eſſe, vt infideles cū fidelibus mixti corrūpant fideles, & Chriſtus ſemper fideles feſtinat ab infidelibus ſeparare, vt ne fideles cōuenientes cū infidelibus corrūpantur ab eis. Vnde Iudęi cū eſſent in captiuitate Deus per prophetā nō ad Aſsyrios dicit. Exi-
Iſaiæ.52. te, exite de medio populi mei. Sed ad populū ſuum. Exite exite de medio eorum, & immundum ne tetigeritis. Quia malū coinquinat bónum, bonum aūt non coinquinat malum. Nā iunge lutum farinæ, non farina ſordidat lutū, ſed lutum farinā. Item iunge acetum vino, nō vinum corrumpit acetum, ſed acetum vinum. De exemplo illo. Iunge lutum farinæ, &c. lege S.Thom. 2. 2. q. 7. art. 2. Multa huiuſce Regulæ exempla paſsim inueniuntur. Ad He-
Act.2. bræ. 7. Talis decebat vt nobis eſſet pontifex, ſanctus, innocēs, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & alibi. Segregamini à generatione
Zacha. 2. iſta praua, & apud Zachariā. Fugite de terra Aquilonis, & Ierem. cap. 51. ait. Fugite de medio Babylonis, & ſaluate animas veſtras, hoc eſt, ſicut Lot è Sodomis effugerat, ita, & vos è Babylone fugite, qua de re extat ho. 2. Orige. ſuper Iere. ſatis elegans & erudita.

REGVLA XXVIII.

SInguli ſermones, (inquit Hiero. ad Ephe. 3.) ſyllabæ, apices, puncta in diuinis ſcripturis plena ſunt ſenſibus. Propterea cum tranſlaturi ſumus eam in aliam linguam, magis de intelligentia, quam de cōpoſitione inſtructuraq; verborum curandum, & Baſil. ho. 10. exac. ait, ἀργὸν ῥῆμα ἐν τῇ γραφῇ λέγειν βλασφημία δεινή, id eſt, ingens blaſphemia eſt dicere verbum aliquod in ſcripturis redundare. Et Chryſoſt. ho. 15. in Gene. ait. Diligenter ſcriptura interpretanda eſt, non enim dictionem paruam, neq; ſyllabam in diuinis literis contentam inueniemus eſſe prætereundā. Velu-
Gene.2. ti in Gene. Adæ vero non eſt inuentus adiutor ſimilis illi. Quare apponit illi? Nō abſq; ratione. Nā poſtquā dixit. Adæ vero nō eſt inuentus adiutor, nō ibi ſubſiſtit, ſed adiecit ſimilis illi, additamēto illo cauſam nobis declarās ob quā addiderit. Hoc eſt eiuſdē ſubſtantię, dignitateq; illo nihil inferius, monſtrans nobis ibi Moyſes, q quantumcūq; miniſteriū nobis exhibent bruta, aliud tamē quiddā adiutoriū *To. 1. verſus finem.* eſt multis numeris excellētius, quod à muliere Adę præſtatur. Et iterū hæc ſcribit hom. 2. De eo quod dixit Iſaias. Factum eſt in anno quo mortuus eſt Ozias. Cyril. quoq; lib. 2. ſuper Io. c. 102. ait. Nihil ita paruum in ſcripturis inuenitur, quod magnam vtilitatem nobis nō pariat, omnia enim ad noſtrā, à ſanctis viris, ſcripta doctrinam ſunt. Hactenus ille. Vt Mat. 5. Ego dico vobis non iurare omnino, omnino ad varios iurādi modos, videlicet per cælum, terram, thronū Dei, refertur, per quæ licere iurare docebant Phariſæi: hæc iuramenta amputat, ac cohibet Chriſtus, quod in ijs comprehendatur & nomen Dei. Item Chry. ho. 35. ſuper Io. ait. Quemadmodū in auri metallis, nec minimam quidem venam quiſpiam qui rem intelligat omittere patitur, vt potè quæ ad augendas diuitias plurimum faciat. Ita in diuinis ſcripturis, nec vnum iota aut apex prætermittendum eſt, ſed omnia diligēter inueſtiganda. Nam ab Spiritu ſancto proueniunt, nec in his quicquam ſuperfluum aut non neceſſarium eſt. Sunt plurima teſtimonia ſcripturarum, quæ hanc Regulam labefactare videntur, quæ tum alibi, tum in cap. de pronominibus, & de repetitione verborum & ſententiarum à nobis explicata ſunt.

REGVLA XXIX.

MOris ſcripturæ ſanctæ eſt, (authore Gregor. in præfa. Moral. cap. 2.) vt ipſi qui ſcribunt, ſic de ſe in illa, quaſi de alijs loquantur. Hinc eſt quod Moyſes ait.
Erat Moyſes vir mitiſsimus, ſuper omnes ho- *Nume. 12.*
mines qui morabantur in terra, & Io. Hic eſt
diſcipulus ille quem diligebat Ieſus, & Lucas *Iohan. 19.*
dicit, quod ambularent duo ex diſcipulis in *Luc. 24.*
via, Cleophas & alius. Quem profecto alium dū tā ſtudioſe tacuit, ſeipſū fuiſſe demōſtrat,
& Iob ait. Vir fuit in terra Hus. Pręterea Io. 1. *Locus Io.*
dicitur, ſtabat Iohānes & ex diſcipulis eius duo *ca. 1.*
& ſtatim. Erat Andreas frater Simonis Petri vnus ex duobus qui audierant à Iohāne. Quęro quis fuerit ille alius diſcipulus cuius nomē

ſuppreſſum eſt?Cui queſtioni Epipha.li.2.aduerſus hære.in hære.corũ qui negabant euangelium Ioha. ſic reſpondet. Comes Andreæ erat Philippus,quãtum intelligere poſſumus: nam erant ex eodem oppido Bethſaida, & eiuſdem artis,aut Ioannes aut Iacobus, vnus ex filijs Zebedæi,& Theophy.Ioh.1.ait. Quidam dicũt illum fuiſſe Iohannem qui hęc ſcribit.Præterea quis fuit ille paruulus quem ſtatuit dominus in medio diſcipulorum Matth.

Locus Mat. 18.

18.dubium eſt. Anſelmus arbitratur fuiſſe Martialem,qui fuit ex numero.70.diſcipulorum.cuius extant duæ epiſtolę,ſed Niceph. li.2.hiſto.ca.36.dicit fuiſſe Ignatium.Deinde

Quis fugerit relicta ſindone.

quis fuit ille iuuenis qui tempore paſsionis fugit relicta ſindone. Dicit Theophyla. Marci. 14.Erat è domo in qua comederant paſcha. Quidam dicũt fuiſſe Iacobum fratrem domini qui cognominabatur iuſtus, qui relicta ſindone fugit,& Ioha.1.ait,quod erat Ioha.ipſe, aut non fuit ex nobilioribus,ideo tacuit nomen.Epipha.lib.3.in hære.Antidicomarianorum,ait, fuiſſe Iacobũ iuſtũ, ſiquidẽ veſtibus lineis,nõ laneis vtebatur,& Magiſter in hiſtoria huic ſubſcribit ſententiæ, & citat Hieron. Pſal. 37. Præterea Grego. vt ex loco modo à nobis citato viſum eſt,arbitratur, ſociũ illum Cleophæ,cũ in caſtellũ Emauntẽ pergebant,

Socius Cleophæ quis

fuiſſe Lucã,cui ſentẽtiæ ſubſcribit Symõ metaphraſtes in vita Lucæ,& Nicepho. lib.1.ca. 34.& Theophyl.Lucæ. 24. ait. Dicunt hunc eſſe Lucã. atq; ideo abſcondit nomen ſuum; & in argumento Lucæ,ait.Cum dominus noſter docebat,vt quidã tradunt,vnus ex.70. diſcipulis factus eſt,Chriſtoq; cũ reſurrexiſſet à

Lucas an ex.70.diſcipulus fuerit.

mortuis,cũ Cleopha occurrit.Nam Euthy.in proœ.in Luc.ex Orig.ſentẽtia & Theophy. loco citato,& in proœ.in Mat. arbitrantur Lucã fuiſſe è num.70.diſcipulorũ, & Anſelmus in prolo.Mat.Alij ab hac abhorrent opinione,qui autumant,Lucã,non vidiſſe Chriſtum in carne. Inter quos eſt Hiero. in li.de viris illuſt.qui loquens de Luca ait, qui cum dño in carne nõ fuerat,ſed à Paulo & cæteris apoſtolis euãgelium didicit,quod ipſe quoq; in principio ſui voluminis declarat dicens,ſicuti tradiderũt nobis, qui in principio ipſi viderunt. Cui ſententiæ Beda li.1.in Lucam.c.1.ſuffragatur.At Epipha.li.1.to.2.hære.23.exordine ait. Lucas affirmat ſaluatorẽ poſt reſurrectionem appartuiſſe in via Nathanaeli & Cleophę & oſtendiſſe illis ex ſcripturis, quod oportebat Chriſtum pati & tertio die ex mortuis reſurgere,& in fine illius libri multa ſcribit de vita & conuerſatione Lucæ.Porro Orige.tom. 1.in Ioh.circa principium ſocium Cleophæ dicit fuiſſe Symeonem. Deniq; Ambroſ.Lucæ.24.Ammaonem fuiſſe vocatum affirmat, & lib.7.ca.De vigilantia, vocat eum Amaus, Inquiens. Hunc ignem in ſe etiam Ammaus & Cleophas à domino miſſum eſſe teſtantur,dicentes. Nonne cor noſtrum ardens erat, &c. Poſtremo qui fuerint illi duo diſcipuli, quos miſit dominus vt afferrent aſinam,apud Matthæ.cap.21.& Marc.cap.11.& Luc. cap. 19. & Ioha.cap. 12. non ſatis conſtat inter theologos,ſunt qui putent Petrum & Ioha.fuiſſe, quibus familiarius vtebatur dominus, vt ex cœna,paſsione,transfiguratione notum euaſit. Verum quia doctores dimiſſa litera conſcendunt ad allegoriam,non ſatis quid illi ſenſerint conſtat.Ambroſ.Lucæ.21. & Anſelm. Matth.21. & Magiſter in hiſto. Scholaſtica aiunt,duos illos diſcipulos fuiſſe Petrum apoſtolum,& Philippum Diaconũ. Quia Petrus Cornelium gentilem primum baptizauit, & Philippus apud Samariam prædicauit,At dominus cum apoſtolis loquebatur,nam Philippus diaconus erat.Theophy.Matth. 21. aliter exponit.Duo,inquit, miſsi ſunt ad ſoluendum aſinam, Paulus quidem ad gentes, Petrus vero in circuncisionem, hoc eſt Iudæos. Atq; ita memini legiſſe apud Hieronym. in quodam loco,qui mihi nũc non occurrit.Prę

Qui fuerint miſsi vt aſinã domino afferrent.

terea coniux Pilati Procle vocabatur,vt ſcribit Nicepho.lib.1.ca.30.& ca.33.dicit, quod Magdalena erat filia mulieris Cananęę in euãgelio celebratæ, & Cleophas de quo Lucæ. 24.quod eſſet frater Ioſeph, docet Nicepho. lib.2.cap.2. Filia quoq; Pharaonis quæ Moyſen adoptauit, vocabatur θερμοῦθις thermuthis,vt ſcribit Suidas in dictione μωυσῆς. Nec abeo diſsidet gloſſa ordin. Exod.2.& Duo Iudæi qui rixabantur in Exodo, quorum litẽ dirimere volebat Moyſes,eadẽ glo. dicit fuiſſe Dathan & Abiron.Item Ioha.6. multi diſcipulorum ſcandalum paſsi defeciuerunt à domino,nempe Lucas, qui fuit poſtea à Paulo conuerſus, & Marcus, qui à Petro, vt ſcribit Epipha.lib.1.tom.1.cap.vlt.& lib.2.to.1.cap. 51.Item Hieron.Danie.13. prodit nomina illorum ſenum qui falſo detulerunt Suſannæ nomen,inquiẽs,cũ inquit Daniel & conſtituti ſunt duo ſenes de populo iudices in anno illo,de quibus locutus eſt dominus, quia egreſſa eſt iniquitas,&c. Referebat mihi Hebræus

Coniux Pilati.

Pharaonis filia.

Danie. 13. Suſannæ accuſatores qui fuerint

illos

iſtos eſſe Achab & Sedechiam.de quibus ſcribit Iere. Faciat te dominus ſicut Achab & Sedechiam, quos frixit rex Babylonis in igne propter iniquitatem quam fecerant in Iſrael, & adulterarant vxores ciuium ſuorum, & in commiſit. Iere.cap.29.cum inquit propheta. Ponat te dominus ſicut Sedechiam & Achab quos frixit rex Babylonis in igne, ait, Hieronym. Aiunt Hebræi hos eſſe presbyteros, qui fecerunt ſtultitiam in Iſrael, & mœchati ſunt vxores ciuium ſuorum, quorum vni loquitur Daniel, Inueterate dierum malorum, & alteri. Semen Canaan & non Iuda, ſpecies decepit te, ſed illud quod in præſentiarū dicitur, quos frixit rex Babylonis in igne, videtur Danielis hiſtoriæ contraire. Ille enim aſſerit eos ad ſententiam Danielis à populo eſſe lapidatos. Ierem. vero ſcribit, quod frixerit eos rex Babylonis. Vnde à pleriſque Hebræis ipſa quaſi fabula non recipitur, ſcilicet, hiſtoria Suſannæ. Hactenus Hieronym. At vero longe alia mens mihi eſt, nec arbitror ob hanc diſſonantiam hiſtoriam Suſannæ reijciēdam, cum facile illa elui poſſit, ac diſſolui. Aduerte igitur quod, vt ait Auguſt. lib.6. quæſt. in Ioſue. quæſt.9. ignis nomine ſcriptura pœnam ſignificat. Vnde dominus præcepit Ioſue, illum, qui fuiſſet oſtēſus ex Anathemate aliquid ſurripuiſſe, comburi. at ipſe iuſſit lapidari. & ſeruitus Ægyptiaca vocatur Deut. 4. fornax ferrea, & Pſal. 16. igne me examinaſti. igitur fuerunt à populo lapidati iuxta legem Moyſis Deutero.22.ca. Denique quis fuerit ille quorum nuptiæ ſunt celebratæ in Cana Galilææ, quando dominus primum edidit miraculum, non immerito vertitur in quæſtionem. Beda in cōmēdatione Euāgelij Io. ait. Io. euāgeliſta vnus ex diſcipulis dei, qui virgo à deo electus eſt, quem de nuptijs volentem nubere, vocauit. & Hiero.li.1. aduerſus Iouin. ait. Petrus Apoſtolus eſt, & Io. apoſtolus, maritus, & virgo, & in procemio in Io. titu. Augu. iſte eſt, inquit, Io. quem dominus de nuptiarum tempeſtate vocauit. Nam & Maria fuit in illis nuptijs, non ob aliam cauſam niſi ob cognationem. At dices iam erat Io. apoſtolus Matt. 4. Luc.5. vnde qui mittit manum ad aratrum & reſpicit retro non eſt aptus regno Dei. Reſpondeo quod hæc acta ſunt antequam Io. baptiſta eſſet in carcerē coniectus, nā.c.3. narrat euangeliſta quod Io. baptizabat in Enon. Lege Hiero. in vita Ioannis & Euſebium. Porro vt ad Regulam reuertamur à qua digreſſi ſumus, & aliquot authores, qui illam ſcriptis mandarunt, numerentus, ſit.

Iere. 29.

Ignis.

REGVLA XXX.

SOlet eſſe, (inquit Aug.lib.2. de Conſenſu euang.capi.12.) quaſi de alijs locutio. & ipſorum euangeliſtarum. Nam Matthæ. dixit. inuenit hominem ſedentem in Telonæo. nec dixit inuenit me. & Ioban capit. vlt. Hic eſt diſcipulus qui teſtimonium perhibet de his, & ſcripſit hæc. & ſcimus quia verum eſt teſtimonium eius. & Dominus ſæpiſsimè dicit. Filius hominis non habet vbi reclinet caput ſuum. & non dicit ego, Oportebat inquit, Chriſtum pati, & reſurgere tertio die. & non dixit oportebat me pati. & Paulus. Scio hominem in Chriſto. id eſt, Chriſtianum, raptum vſque ad tertium cælum. Potuit & Io. baptiſta cum dixiſſet. Agite pœnitentiam appropinquauit enim regnum cælorum. de ſeipſo adiungere quæ ſequuntur. Hic eſt qui dictus eſt per Iſaiam prophetam. &c. vt poſt per verba eius, Matth. ita narrationē texat. Ipſe aūt Io. habebat veſtimētū de pilis camelorum. & tract.61. in Io. ait. Erat ſanctorum conſuetudo qui ſacras literas nobis miniſtrauerunt, vt quando ab aliquo eorum diuina narrabatur hiſtoria, cum ad ſe ipſum veniret, tanquam de alio loqueretur, & ſic ſe inſereret ordini narrationis ſuæ tanquā rerum geſtarum ſcriptor. non tanquam ſui ipſius prædicator. Nam hoc & Mat. fecit, qui cum in textu narrationis ſuæ veniſſet ad ſe ipſum. Vidit, inquit, in Telonæo publicanum, nomine Matth. Hoc fecit & Moyſes, ita de ſe ipſo tanquam de alio cuncta narrauit. Dixit, inquit, Dominus, ad Moyſen. Inuſitatius Paulus, non in hiſtoria, vbi rerū geſtarū ſuſcipitur explicāda narratio, ſed in epiſtola hoc fecit. Nā vtiq; de ſe ipſo ait. ſcio hominē. & Iohan. ca.13. ait. Erat recumbens vnus ex diſcipulis eius in ſinu Ieſu. nō dixit. eram ego. &c. Itē li. 17. contra Fauſtū. ca.4. & Beda. 2. Cor. 12. Lege Chry. ho. 82. in Io. Hac vtuntur conſuetudine modeſtiæ cauſa, vt ad aliam perſonā referri poſſe videatur illa narratio. vt, Viſio Iſai.

Mat. 9.
Luc. 5.
Luc. 24.
2. Cor. 12.
2. Cor. 1.

REGVLA XXXI.

HOnoris cauſ[illegible] [illegible]ui in ſcriptura ſacra loquuntur [illegible] tanquam de alijs, vt in Gene.[illegible] ut à pueris tuis, ideſt, à nobis

nobis facere ſecundum verbum hoc, & iterum. pacati ſumus, non ſunt ſerui tui exploratores. Atq; ita exponit Auguſt. li. 1. Locut. in Gene. Præterea in lib. Locut. in Exodum. exponens hunc locum. Et dixit Moyſes ego exeam à te, & orabo Deum & exibit cynomyia à Pharaone & ſeruis eius, quaſi alteri diceret, exeam à te, & de altero Pharaone ſubſequeretur à quo eſſet exitura cynomyia, & ſcitote quoniam mirificauit dominus ſanctum ſuum, ideſt, me, & Pſal. 7. deficiat nunc malitia impij, & firmabis iuſtum, ideſt, me, & Dani. 2. Rex dicet ſomnum ſeruis ſuis, ideſt, nobis, & factum eſt verbum domini ad Ezechiel, ideſt ad me. Atque is mos ſeruatur tam in prophanis quam in eccleſiaſticis ſcriptoribus. Vnde Herodot. ſic exorditur hiſtoriam. Herodoti Halicarnaſſei hiſtoriæ explicatio hæc eſt.

REGVLA XXXII.

POnitur ſæpe in ſcripturis relatiuum ſine antecedente, præcipue cum res illa excellit in bonitate aut malitia, aut eſt res cuilibet nota, vt Threnorum. 3. Ego vir videns paupertatem in virga indignationis eius, ideſt, Dei. & Ezechi. 5. Aſſume gladium radentem pilos, & duces per caput tuum, & per barbam tuam, & aſſumes tibi ſtateram ponderis, & diuides eos, eos nempe pilos, & in Pſalm. facta eſt Iudæa ſanctificatio eius, Iſrael poteſtas eius, &, Oſculetur me oſculo oris ſui, & in
Exod. 4. oratione Iere. principes manu eorum, ſcilicet, hoſtium, ſuſpenſi ſunt. Lege Auguſt. lib. 2. q. in Exod. q. 11. cum dicitur, occurrit ei, & quærebat eum occidere. Vtitur ſæpe ſcriptura antecedente pro relatiuo. Geneſ. 5. Liber generationis Adam, in die qua creauit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum pro ad imaginem eius, & ad Roma. 1. ex reſurrectione mortuorum Ieſu Chriſti domini noſtri. Dixit Ieſu Chriſti domini noſtri pro eius, & Mat. 1. Cum eſſet deſponſata mater Ieſu Maria. Ieſu pro eius.

Redundant etiam relatiua. Matthæ. 3. cuius ventilabrum in manu ſua, pro in cuius manu ventilabrum eſt, Iob. 3. Aut cum principibus quibus aurum eſt eis, &. 4. quanto magis habitatores domorum luti, quorum in puluere fundamentum ipſorum.

REGVLA XXXIII.

SOlenne eſt ſcripturis vniuerſalem propoſitionem quo magis animis inſideat bifariam proferre, nempe per affirmationem & negationem. Iohan. 3. Qui credit in eum non iudicatur, qui autem non credit iam iudicatus eſt, & Mar. vlti. Qui crediderit & baptizatus fuerit ſaluus erit, qui non crediderit condemnabitur, & Ierem. 23. Vos diſperſiſtis gregem meum, eieciſtis eos, & non viſitaſtis eos, & Ezechie. 18. Viuendo viuet & non morietur. Et. Diſpone domui 4. Reg. 2.
tuæ quia cras morieris & non viues. Et, Con- Iohan. 1.
feſſus eſt, & non negauit, quod non ſum ego Chriſtus, & in Gene. Erat Saça ſterilis, & non generabat.

REGVLA XXXIIII.

CAue ſemper (inquit Hieronym. Matt. 10.) in ſcripturis diuinis ſuperſtitioſam intelligentiam, nec tuo ſenſu attemperes ſcripturas, ſed ſcripturis iunge ſenſum tuum.

In expoſitione ſanctarum ſcripturarum (vt docet Hieronym. Iſai. 2. capit.) veritatem debemus ſequi non contentionem. Hortatur Hieronym. ſtudioſos, ne ita ſint addicti alicui ſcriptori, quantumuis probato & celebri, vt in verba magiſtri iuraſſe videantur. Cum enim in multis quotidie offendamus omnes, qua mente præditos eſſe arbitrandum eſt illos, qui ita animum adhibuerunt dictis Scoti, Ocham & aliorum, vt ab illis nulla ratione adhibita depelli poſsint. Nam his honos tantum diuinis libris deferendus eſt, iuxta Auguſt. in decretis. diſt. 9. Ego ſolis eis ſcripturarum libris, qui canonici appellantur, didici hunc honorem deferre, vt nullum eorum ſcribendo erraſſe audeam credere.

In rebus obſcuris, (inquit Augu. li. 1. ſuper Gene. ad literam ca. 18). atq; à noſtris oculis remotiſsimis, ſi qua ſcripta, etiam diuina legerimus, quæ poſsint ſalua fide qua imbuimur, alijs atque alijs parere ſententijs, in nullam earum, ita nos præcipiti affirmatione proijciamus, vt ſi forte diligentius diſcuſſa veritas eã rectè labefactauerit, corruamus, non pro ſententia diuinarum ſcripturarum, ſed pro noſtra ita dimicantes, vt eam velimus eſſe ſcripturarum, quæ noſtra eſt, cum potius eam quę ſcripturarũ eſt, noſtram eſſe velle debeamus.

REGV-

REGVLA XXXV.

Augu. de fi. & operibus cap. 4. VEritas, (vt author eſt Hila. 7. de Trinit.) cum per ſe intelligi non poteſt, per ea ipſa, quæ ei aduerſantur eluceſcit, vt in natura ſua immobilis manens, firmitatem naturæ ſuæ, dum atteritur, acquirit. Vnde dum hæretici fidei noſtræ aduerſantur, aſſirmant. Item Orige. li. 3. comment. epiſt. ad Rom. ait: Qui fideliter & integrè ſacrorum voluminū colligit ſenſum, debet oſtendere, quomodo ea quæ videntur eſſe contraria, non ſunt verè contraria. Non, vt accidere ſolet, his qui diuerſos ſectatum ſenſus, vnum fidei dogma diſrumpunt, & illa tantum de ſcripturis diuinis teſtimonia explorant, quibus proprium dogma conſtituant. Earum vero qui ediuerſo venlunt, nec extremo digito contingunt. Vnde apoſtolus. *Rom. 3.* Scimus quod quæcunque lex loquitur, his qui in lege ſunt, loquitur, vt omne os obſtruatur, & ſubditus fiat omnis mundus Deo. Quia ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coram illo, per legē enim cognitio peccati, *Epiſtola ad Roma.* epiſtola hæc de pluribus tractat legibus, quarum diſcretio & diſtinctio niſi per loca ſingula habeatur, confundere poterit ſenſus legentis, & contraria videntur, niſi diligenti examinatione excuſſa, contraria nō eſſe manifeſtentur, & Baſi. ſer. 2. de baptiſmate in 13. capitibus diuiſo. cap. 4. ait. ſi mandatum mandato repugnare videtur, neceſſe eſt, vt hypotheſes ipſorum diſcamus, & totam pericopen legentes, veritatem cognoſcamus, ac quod vnicuique competit ad ſcopūm ſupernæ vocationis obſeruemus, ad quem vtraque mandata tendunt, partim morbum noſtrum curantia, partim profectum largientia, quo ad diuini beneplaciti perfectionem ducamur. Vt, nemo lucernam accenſam ponit ſub *Matth. 5. Mar. 4.* modio, ſed ſuper candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo ſunt. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, &c. & alibi contrarium di*Matth. 6.*citur. Te eleemoſynam faciente, neſciat ſiniſtra, quod facit dextra. Exemplum optimum eſt apud Eucherium lib. 1. in Gene. capit. 10. *Gene. 2.* Dicitur in Gene. Requieuit Deus ab vniuerſo opere. At in euangelio contrarium dici videtur. Pater meus vſq; modo operatur, & ego *Iohan. 5.* operor. Requieuit ſcilicet, quia de inceps nullam nouam condidit creaturam, operatur autem vſque nunc, quia omnia ex eis facit, quæ in illis ſex diebus fecit. Ergo requieuit à condendis generibus creaturæ, non autem ceſſauit ab opere regendi omnia quæ creauit.

REGVLA XXXVI.

NOn aliter, (authore Hila. 5. de Trinit.) veritas intelligi poteſt, quam ſi falſa eſſe, quæ veritati obiecta ſunt, detegantur. Nam vt inquit Hierony. Matth. 12. Nunquam leges Dei ſibi ſunt cōtrariæ. v. g. inquit *Prouer. 26.* Salomon in Prouerbijs. Ne reſpondeas ſtulto, ſecūdum ſtultitiam ſuam, ne ſimilis ei fias. Et rurſum ponitur quod nobis videtur eſſe contrarium. Reſpondet ſtulto ſecundum ſtultitiam, ne ſibi ipſi ſapiēs videatur. Quam quæſtionem diſſoluens Hieronym. Ezech. 1. ait. Vtrumque pro temporum & perſonarum diuerſitate concordat, dum & ſtultus contemnitur, quia non recipit ſapientiam, & ſtulta ſuperbia alia decutitur ſtultitia. Iuxta quod & apoſtolus ait, factus ſum inſipiens vos me coegiſtis. Præterea Iacobi. 1. dicitur. Deus nemi*2. Cor. 12.*nem tentat, & in Deuterono. capit. 13. Tentat vos Deus veſter, vt ſciat, ideſt, ſcire faciat, an diligatis eum an non. Intelligamus ergo, inquit Auguſt. tract. 43. in Ioh. & lib. 2. de conſenſu euangeliſtarum, duas eſſe tentationes. Vnam quæ decipit, alteram quæ probat, *Tentatio duplex.* ſecundum eam quæ decipit, Deus neminem tentat, ſecundum eam, quæ probat, tentat nos Deus noſter, vt ſciat, &c. Præterea. 1. Io. 4. Timor non eſt in charitate, ſed perfecta charitas foras mittit timorem. At vero alio loco ſcriptum eſt. Timor domini caſtus per*Pſal. 18.*manens in ſeculum ſeculi. Dicendum quod *Timor duplex.* eſt timor ſeruilis, ſcilicet, ne patiaris pœnam, & eſt timor caſtus, ne amittas iuſtitiam. Primus timor iniquorum. Secūdus iuſtorum eſt. Sic ſecundum alium timorem, timor non eſt in charitate, ſed perfecta charitas foras mittit timorem, ſecundum vero alium timorem, timor domini caſtus permanet in ſeculum. Item Ioha. 8. dicitur. Ego non quæro gloriam meam, eſt qui quærat & iudicet, &. ca. 5. contrarium dici videtur. Pater non iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio. Quæ quæſtio facile diluitur. Nam habes in euangelio cōmemoratum pœnale iudicium cum dicitur. Qui non credit iam iudicatus eſt, & in alio loco, veniet hora, quādo hi qui ſunt *Iudiciū duplex.* in monumentis audient vocem eius, & procedent qui bene fecerunt in reſurrectionē vitæ; qui mala fecerūt in reſurrectionem iudicij. Ecce quomodo iudiciū pro dānatione & pœnā poſuit,

poſuit,&tamen ſi ſemper iudicium pro damnatione acciperetur,nunquam in Pſalmo audiremus,Iudicá me Déus & diſcerne. Ibi iudicium ſecundum afflictionem,hic iudicium ſecundum diſcretionem poſitum eſt. Quomodo ipſe David exponit cum addit,& diſcerne cauſam,& iuxta hoc dixit Chriſtus. Io. 8. eſt qui quærat & iudicet.

Pſal. 42.

Qua hora Chriſt⁹ ſuffixus ſit.

Quæ hucuſq; dicta ſunt non magnam habent difficultatem,quod vero hoc referam loco doctiſsimorum ingenia torſit. Mat.ca. 27. Luc. 23. Io. 19. dicunt hora ferè ſexta Chriſtũ fuiſſe crucifixũ. At Mar. 15. facinus illud tertia diei hora fuiſſe perpetratũ autumat. Hunc nodum diſſoluit Auguſt. lib. 3. de conſ. euang. cap. 13. & 4. de Trinit. cap. 6. & in lib. q. ve. & no. teſt. q. 65. inquiens. Quòd primo Pilatus Chriſtum abſoluit,inquiens,nullam in eo inuenio cauſam,& dicentibus illis crucifige,inquit ille,quid enim mali fecit,&,ſi hunc dimittis non es amicus Cęſaris,& cum ſecundo clamaſſent,crucifige,tum crucifixus fuit linguis Iudæorum,re vero,hora ſexta. Verũ ſi Marci verba ſpectes,lõge hoc abeſt à vero. Nã poſtquam dixit, hora tertia crucifixerunt eum, ſubiungit, hora ſexta tenebræ factæ ſunt in vniuerſa terra,ideo alia hora quam ſexta crucifixus eſt,ab Auguſt. ſtat Euchem. q. io Marcum. In comment. Pſalmorum titulo Hiero. Pſalm. 77. (cui ſubſcribit Theophyl. Io. 19.) dicitur. Quòd eccleſia ex imperitis congregata eſt, & ideo ſcriptorum vitio putauerunt,ς eſſe γ. hoc eſt putauerunt numerum ſenarium eſſe ternarium. Sed nec hoc quidem placet. Poſtquã enim dixerat hora tertia eſſe crucifixũ,ſubiungit,cum facta eſſet hora ſexta tenebræ,&c. tertia ergo hora præceſſerat. Porro Ignatius in epiſt. ad Trallianos, hæc tradit. Die paraſceues,hora tertia, ſententiam accepit à Pilato,permittente patre,hora ſexta crucifixus eſt,nona emiſit ſpiritum,ante ſolis occaſum. Sepultus eſt, ſabbato ſub terra manet in ſepulchro. Illuceſcente dominica die ſurrexit à mortuis. Parum differt Ignatius ab Auguſt. Nos tamen his expoſitionibus dimiſsis, aliter interpretari cogimur,& primum annotare oportet ex Hierony. in epiſt. ad Cypri. Nox,inquit,in quatuor vigilias diuidebatur, quæ ſingulę trium horarum ſpacio ſupputantur. Vnde dominus quarta vigilia ad nauigãtes venit apoſtolos, hæc diuiſio è militia traxit originem, ac tranſlata eſt illinc ad ſacra. Deinde diei horas dupliciter numerabant.

Ignatij ſententia.

Noctis diuiſio.

Mat. 14.

Hora diei quot.

Nam quo ad negocia ſæcularia, in duodecim ſecabant partes. Vnde dominus Io. 11. Nonne duodecim horæ ſunt diei, & apud Matth. de patre familias conducente operarios,dicitur exijſſe primo mane, & circa ſextam, nonam,& vndecimam horam. Quo in loco etiã ſi per compendia, diem tamen in 12. partes diſtinxit,& Io. 4. hora ſeptima reliquit eum febris,& alibi,hora erat quaſi decima. At vero in ſacris & ad cultum Dei ſpectantibus rebus,in quatuor partes ſeu horas videlicet,primam,tertiam, ſextam, & nonam diem ſecabant,ac vnicuiq; earum,tres horæ noſtræ aſſignabantur. Veſperum & matutinum non ſunt partes diei,ſed principium & finis. Annum ſimiliter duobus diuidebant modis,quãdo agebatur de re ſpectante ad cultum diuinum,initium ſumebat à Martio menſe. Hic erit vobis initium in menſibus anni,vt inquit ſcriptura,quo ad res ſæculares à menſe Ianuario initium ſumebat,ſicuti apud nos. Denìq; dies naturalis à nocte auſpicabatur in veteri lege,vt docet Hieronym. Ionæ. 2. refragante Damaſcen. libr. 2. capit. 7. Ad hunc modum Marcus intelligendus eſt, cum dicit Chriſtũ fuiſſe crucifixum hora tertia, hoc eſt in toto illo ſpacio trium horarum ſæcularium & vnius ſacræ, verſus finem eius, & hoc eſt quod reliqui euangeliſtæ dixerunt, hora fere ſexta.

Anni varia ſupputatio.

Exod. 12.

Denique Paulus ad Hebræos. 9. ait, erat arca teſtamenti ex omni parte auro circuntecta,in qua erat vrna aurea habens Manna, & virga Aaron quæ fronduerat, & tabulæ teſtamenti. Sed lib. 3. Reg. cap. 8. dicitur,in arca nõ erat aliud,niſi duæ tabulæ lapideæ, quas poſuerat in ea Moyſes in Horeb, quando pepigit fœdus dominus cum filijs Iſrael. Aliqui ſic ſoluunt,quod primum, ſolum tabulæ erãt ibi principaliter, nam ob illas fuit facta arca. Aut dicit ſecundo, quod virga & vrna erant extra arcam. Theophyla. ad Hebræos. 9. ait, quæres hic quomodo in libris regum ſcriptum ſit,quod non erat aliud quiddam in arca præter tabulas, nunc vero & vrnam apoſtolus,& virgam Aaronis huc repoſitam aſſerit? Fortaſſe qui optimè inſtructus erat in rebus Iudaicis ab Gamaliele, ex traditione hoc habebat,& hodie Phariſæorum ſectæ adhærentes,aſſentiuntur rem ita ſe habere. Veruntamen primum non fuit, cæterum quando occultanda erat arca temporibus Ieremiæ, forſan hæc repoſita ſunt in arcam. Vera ſolutio, niſi fal-

Quæ fuerint in arca teſtamenti.

Exod. 34.

ni fallor eſt, quod ex tota lege nihil aliud ibi erat repoſitum, quàm tabulæ lapideæ continentes decem præcepta legis. non tamen excludit virgam Aaron & Manna ab arca.

REGVLA XXXVII.

Oportet eos (authore Euthy. Ioan. 7.) qui ſacras legunt ſcripturas, intentionem loquentis habitumque audientis exquirere, tempora quoque ac loca aduertere, inſuper idiomata obſeruare, nec ſimpliciter & vno modo cuncta aggredi, ſi legitimos ſenſus velint comprehendere, & non in nudis manere verbis, & falli circa electiones. Quis enim non turbetur repentè audiens Chriſtum dicentem. Si ego teſtimonium perhibeo de me ipſo, teſtimonium meum non eſt verum. Siquidem ipſe dixit. Ego ſum veritas. quod ſi veritas verum non loquitur, quis erit qui vera loquatur? ſi quæ de ſeipſo teſtificatus eſt, vera non ſunt, nobis omnino perit prædicatiõis ſumma. Nam vt cætera omittamus, vbi ponemus ea quæ paulò antè de ipſo teſtificatus eſt, quòd filius Dei ſit, quod æqualis illi natura, potentia & voluntate, quòd creator, quod viuificator, quod iudex, aliaque ſimilia.

Ioan. 5.

Ioan. 14.

Non ſimpliciter dictiones (authore Chryſoſto. ſermo. 13. in epiſto. ad Roma.) ſed ſententiam dicentis vbique attendere, & exactam dictorum differentiam cognoſcere neceſſarium eſt. Huius regulæ exempla innumera ſuppeditabit caput illud, in quo varias nominum ambiguorum ſignificationes explicauimus.

Non quid ſcriptum eſt, ſed qua ratione ſit ſcriptum (inquit Hierony. Zacha. 6.) conſiderandum eſt. non enim quadrigas Pharaonis & currus Babylonios, ad ſimilitudinem quatuor quadrigarum Zachariæ expo nemus. Et Hilar. libr. 1. de trini. verſus finem, ait, Omne dictum & dicti ratio vt dicatur, ex cauſa eſt intelligenda dicentis. v. g. pater & filius vocantur aliquando ſpiritus. Vnde in euangelijs legimus. Deus ſpiritus eſt, & adorantes eum in ſpiritu & veritate oportet adorare. Hoc dicit dominus ad Samaritanam, quæ dicebat, quòd Deus in monte adorandus erat, Iudæi in templo à Salomone condito religionis ſedem exiſtimabant. Ergo quia Deus inuiſibilis eſt & immenſus, ait dominus veniſſe tempus quo in monte vel in templo nec ſit adorandus deus: quia ſpiritus eſt, nec circunſcribi poteſt: quia per naturæ ſuæ virtutem vbiq; eſt, nec vſquam abeſt. Hos igitur veros eſſe adoratores qui in ſpiritu & veritate ſint adoraturi, adoraturis autem in ſpiritu Deum ſpiritum. alter (ſcilicet in ſpiritu) in officio, alter (ſcilicet in veritate) in honore eſt: quia diſcretum eſt in quo quis adorandus. Non enim tollit ſancti ſpiritus nomen & donum, quia dictum eſt. Deus ſpiritus eſt. Hæc eadem ſcribit lib. 4. de trini. & habetur in decretalibus, de regulis iuris. Ex regula prima, huius Quinqua. hanc facilè intelliges.

REGVLA XXXVIII.

In ſcriptura ſacra, iuxta Gregor. Nazian. libr. 5. Theolo. quædam cum ſint dicuntur tamen. Alia cum ſint non dicuntur. Alia neque ſunt neque dicuntur. Alia denique & ſunt & dicuntur. Sic deus cum affectibus non ſit obnoxius, ſacra tamen ſcriptura iraſci illum, dormire, ſedere, ambulare dicit. Ergo hoc totum genus eum non ſit affigitur ei. Nam pro noſtro captu noſtra nomina ad res diuinas traduximus. Quę dam cum ſint, non dicuntur, ſed colliguntur. vt deum eſſe vbique. Quædam nec ſunt, nec dicuntur. vt deum eſſe malum. Quędam & ſunt & dicuntur. vt deum eſſe & eſſe miſericordem.

REGVLA XXXIX.

Omne quod dicitur (ſi Grego. libr. 23. moral. cap. 3. credimus) in ſacris literis quadripartita poteſt qualitate diſtingui. Aut enim mala, malè. Aut bona, benè. Aut mala benè. Aut bona malè dicuntur. Mala malè dicuntur, cum res peruerſa ſuadetur. vt Iob. 2. Benedic Deo & morere. Bonum bene dicitur, cum recta rectè prædicantur. vt, Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum. Malum bene dicitur, quãdo per os docentis, idcirco vitium exprimitur, vt reprobetur. ſicut Paulus ait. Fœminæ eorum mutauerunt naturalem vſum, in eum qui eſt contra naturam. Quo in loco execranda facinora ſubdit, vt multos ad honeſtatis formam, in honeſta narrando reuocaret. Malè autem bonum dicitur, cum rectum aliquid recto ſtudio non profertur,

Matth. 3.

Roma. 1.

Ioan.9. vt illuminato cæco Phariſæi dixerunt. Tu diſcipulus eius ſis. Vel ſicut Caiphas ait. Expedit vnum mori pro populo, & nō tota gens pereat. bonum quippe, ſed nō bene locutus eſt, quia dum crudelitatem necis appetijt, redemptionis gratiam prophetauit. *Ioan.11.*

REGVLA XL.

QVæ ſcriptura tacuit (iuxta Theophy. Lucæ.2.) ea quærere nō oportet, præſertim vbi nulla eſt vtilitas. Vt inutiliter quæritur vbi ſit abſecta illa particula pelliculæ quando Chriſtus circuncifus eſt. Dici autem poſſet, quod quando abſcĕtum terram tetigit, illam quoque ſanctificarit, ſicut etiam ſanguis & aqua quæ ex latere eius fluxerunt. & videtur quod ſeruauerit illam particulam illæſam, eo quo ipſi viſum eſt modo, & in ſurrectione iterum reſumpſerit, vt hec particula nō inueniatur deeſſe. Quippe & nos in reſurrectione perfectum corpus reſumpturi ſumus. Similiter quærere an Herodes acceperit vxorem fratris Philippi viui, an defuncti vita, qua de re Auguſti, in lib. de Fide & operibus cap.19. hæc ſcribit. etiam illud ambiguum eſt, vtrum Herodes mortui duxerit, an viui fratris vxorem, & ideo non ita claret, quid Ioannes ei non licere dicebat. Et Theophy. Matth.14. nihil certum de hac re ſtatuit, ait enim. Arguit Ioan. Herodem, vt fratris vxorem non legitime habentem. Lex enim iubebat fratris vxorem accipere poſt mortem fratris, ſi ille abſq; liberis mortuus eſſet. Hic autem Philippus non abſque liberis defunctus erat: erat enim ei puella quæ ſaltabat. ſunt autem quidam, qui dicūt, quod etiam adhuc viuente Philippo, Herodes ei abſtulerit vxorem & tetrarchiam: ſiue hoc ſiue illud erat, illicitum erat facinus. At vero Hiero. Mat.14. affirmat viuente fratre, illi abſtuliſſe vxorem, inquiens. Vetus narrat hiſtoria Philippū Herodis maioris filiū, ſub quo dominus fugit in Ægyptum, fratrē huius Herodis, ſub quo paſſus eſt Chriſtus, duxiſſe vxorem Herodiadē filiam regis Aretæ, poſtea vero, ſocrum eius exortis quibuſdam cōtra generū ſimultatibus, tuliſſe filiam ſuam, & in dolorem prioris mariti, Herodis inimici eius nuptijs copulaſſe. Ergo Ioan. arguit Herodem & Herodiadem quod illicitas nuptias fecerint, & non liceat fratre viuente germano, vxorem illius ducere. Euſebius quoque Cæſarienſis libr.1. eccleſia. hiſtor. capit.10. huic ſubſcribit ſententiæ. Deinde vbi ſit Enoch fruſtra quæritur, cum ex ſcripturis ſolum ſciri poſſit fuiſſe à deo translatum. & Chriſtus vbi fuerit per illos quadraginta dies, & quid egerit antequam in cælum conſcenderit. num in paradiſo terreſtri, ſimul cum ſanctis illis qui cum illo ſurrexerunt, commoratus fuerit, an alibi, neſcimus. Quamuis Hierony. in epiſto. ad Marcellam, quæ incipit. Magnis nos prouocas quæſtionibus. late de hac re diſputet, ac ſudet multum, multumque laboret. Præterea an Iudas laqueo vitam finierit ante paſsionem domini, vel poſt: & ratio dubitandi eſt, quia ſacerdotes conuenerant in domum Caiphæ, & in domum Præſidis, vt morte Domini patrata paſcha celebrarent. At Iudas retulit triginta argenteos in templo fuit igitur poſt reſurrectionem. Hoc dubium inſolutum reliquit Auguſtinus libr. quæſt. veteris & noui teſtamenti. quæſt.94. quia ſæpè ſcriptura narrandi ordinem ſolet negligere. Nam non quia Matth. dixit in principio capit.27. (Vinctum tradiderunt Pilato, tunc videns Iudas, quod damnatus eſſet Dominus, pœnitentia ductus retulit triginta argenteos) ideo tunc traditus eſt. Porrò Theophylact. Matth.27. & Oecume. Actu.1. diu poſt Chriſti paſsionem vixiſſe autumant. Sed tota illorum narratio mihi conficta videtur. Sed vt ad id de pellicula vnde egreſſa eſt ſe vertat oratio, Hierony. in epiſto. ad Vitalem colligit ex annorum ſupputatione Salomonem generaſſe Roboam, & Achaz Ezechiam vndecimo ætatis anno. Ac ſubdit. Cæterùm apoſtolus interminabiles genealogias & Iudaicas fabulas prohibens, de huiuſmodi mihi videtur interdicere ſermonibus. Quid enim prodeſt hęrere in litera, cum ſcribatur. litera occidit, ſpiritus autem viuificat. Quapropter optime dicit Damaſce. libr. 4. capit.1. Quod cognoſci ab hominibus oportebat, à deo reuelatum eſt. & iterum libr. 1. cap.1. ait. Cuncta quæ tradita ſunt per legem & prophetas & apoſtolos & euangeliſtas, ſuſcipimus, cognoſcim⁹, veneramur, nil vltra requirentes. Hæc ille. Quare in tractandis ſcripturis non in quæſtionibus curioſis & inutilibus immorari oportet, ſed mores noſtros & mentem iuxta illarum præſcriptum componere & conformare, & ὅ τι ἐν δόμοισι κακόν τ' ἀγαθόν τε τέτυκται exquirere.

Marginalia: *Pellicula Chriſti circumciſi vbi.* — *Herodes an viuente fratre rapuit vxorem.* — *Matth.14* — *Deut.25.* — *Vbi Enoch.* — *Iudæ mors quando.* — *2.Cor.3.* — *Id eſt, quid domi, quid foris.*

rere. Vnde optimè monet Epictetus. Primus ac maximè neceſſarius locus eſt in philoſophia, vt ſpeculationibus vtamur, vt non mentiri. Secundus qui ad demonſtrationem ſpectat, vt vnde quod mentiri non oporteat. Tertius qui ad eas confirmandas & proſpiciendas ſpectat, hoc eſt quo pacto & vnde id demonſtrare poſsimus, verum id eſſe aut falſum. Igitur tertius locus neceſſarius eſt ob ſecundum. Secundus vero ob primũ, hic diſpungendum maximè omnium neceſſarius, & in quo quieſcere oporteat, primus eſt. Nos vero contra fecimus, tertio enim loco immoramur, in eoque omne ſtudium noſtrum conuertimus. Hoc eò dixi vt ſtudioſos à curioſis quæſtionibus indagandis, ad eas quæ ad mores ſpectant, auocem. Lege Hierony. ad Epheſ. 3. & capit. 6. & Baſilium homil. 1. Exaeme. verſus finem.

REGVLA XLI.

SAcra ſcriptura (authore Chryſoſto. homil. 28. in Gene.) vt attentiorem reddat vocatum, appellationem nominis eius in medium affert. Solemus enim diligentius auſcultare quando noſtris nominibus vocamur. & iterum ho. 7. ad populum Antiochenũ de Adæ peccato loquens, ait. Deus à prima voce ipſum ſtatim erexit, & trementem conſidere fecit, prior eũ vocãs ipſe, quinimo non tantum prior vocans, ſed etiam ex ſuo nomine appellans, dicens. Adam vbi es? multum circa eum amorem oſtendit. Cõtra qui inimicè contra quoſpiam affecti ſunt, nec nomina eorum qui læſere, ferunt commemorare. Sic Saul qui Dauid oderat, non dixit vbi eſt Dauid. Sed vbi eſt filius Iſai. & Iudæi Io. 5. qui Chriſtum oderant non dixerunt, vbi eſt Ieſus. ſed vbi eſt ille. Huius regulæ exempla paſsim obuia ſunt. vt Ioſeph fili Dauid noli timere accipere coniugem. & lib. 1. Regum. ait dominus. Samuel Samuel. & in Gene. Abraham. Abraham. & Ruth. 4. Declina paulisper & ſede hic, vocans eum nomine ſuo. & in Actibus. Saule Saule, quid me perſequeris. & Iſa. 43. Redemi te & vocaui te nomine tuo. & in libr. 1. Iliados Thetis loquens ad Achillem. Verbum dixit & nominauit. & apud Virgi. 4. Georgi. Et te crudelem nomine dicit. Porrò de hac verborum repetitione quid nobis viſum ſit, ſcripſimus in ca. de repetitionibus verborum & ſententiarum.

REGVLA XLII.

CVM aliquis ab infimo ordine ad excelſiorem prouehebatur, mos erat Iudæis conuiuium celebrare. Hinc Lucæ. 5. dicitur. Poſt hæc exijt, & vidit publicanum nomine Leui ſedentem ad Telonium, & ait illi. Sequere me, & relictis omnibus ſurgens ſecutus eſt eum, & fecit ei conuiuium magnum Leui in domo ſua. & Luc. 19. Chriſtus manſit in domo Zachæi publicani, & ipſum ſuſcepit gaudens poſtquam prædicationem eius ſuſcepit. Eodem modo in Academia noſtra, qui prærogatiuam aut inſignia doctoratus aſſecuti ſunt, ſolent ad lautiſsimum conuiuium, tam patres quam equites inuitare. & qui ducunt vxores aut ad presbyteratus culmen aſciſcuntur, eodem modo ſolent populare conuiuium parare.

REGVLA XLIII.

NEmo ex omnibus ſanctis (autore Hierony. Matth. 14.) inuenitur diem feſtum vel conuiuium magnum egiſſe in die natalis filij ſui, præter Pharaonem & Gene. 40.
Herodem, vt quorum erat par impietas, eſſet vna ſolennitas. Nemo inuenitur habuiſſe lætitiam in die natalis filij ſui, vel filiæ ſuæ. Soli peccatores ſuper huiuſmodi natiuitate lætantur. Sancti vero non agunt feſtiuitatem in die natalis ſui, ſed Spiritu ſancto repleti execrantur hunc diem. Et Orige. homil. vnica, in libr. Regum, ait. Abraham conuiuium Gene. 21.
magnum fecit, eà die qua à lacte depulſus eſt Iſaac filius ſuus. Apud homines quidem ſeculi huius parentes ſolent natalem diem celebrare filiorum. Abraham vero non celebrat natalem diem Iſaac filij ſui, ſed illum diem feſtum agit, & conuiuia celebrat, cum eum à lacte depellit, & ad cibos ſolidos applicat. Quaſi per hæc diceret Iſaac. Cum factus ſum vir, depoſui quæ erant paruuli. Hæc eadem, totidem verbis repetit. homil. 7. in Gene. & in comment. Matth. capit. 14. Eucherius quoq; lib. 2. commen. in Gene. ca. 93. ait. Cur Abraham nec die quo natus eſt filius, nec die quo circunciſus eſt, ſed die quo ablactatus eſt, epulum fecit: quod niſi ad aliquã ſignificationem ſpiritualem referatur, nulla ſolutio quæſtionis eſt. tunc ſcilicet eſſe debere magnum gaudium ſpiritalis ætatis, quãdo fuerit factus homo nouus ſpiritalis, id eſt,

1.Cor.3. non talis,qualis dixit apoſtolus. Lac vobis potum dedi,non eſcam,nondum enim poteratis,ſed nec adhuc poteſtis, adhuc enim eſtis carnales.& iterū Orige.ho.8.ſuper Leuit. ait.Nemo ex omnibus ſanctis inuenitur diē feſtum vel conuiuium magnum egiſſe in die natalis ſui,nemo inuenitur habuiſſe lætitiam in die natalis filij vel filię ſuę,ſoli peccatores ſuper huiuſmodi natiuitate lætātur. Inuenimus enim in veteri teſtamento Pharaonem regem Ægypti diem natalis ſui cum feſtiuitate celebrantem.In nouo vero teſtamēto Herodem. Vterque tamen eorum ipſam feſtiuitatem natalis ſui profuſione ſanguinis cruentauit.Ille enim præpoſitum piſtorū. hic ſanctum prophetam obtruncauit in carcere. Sācti non ſolum non agunt feſtiuitatem in die natalis ſui,ſed ſpiritu ſancto repleti execrātur *Iere.20.& 13.* hunc diē. Vnde Iere. Maledictus dies in quo natus ſum,& nox in qua dixerunt, ecce maſculus,maledictus qui annūciauit patri meo dicens,natus eſt tibi maſculus.Denique Cyrillus li.8.in Leui.hæc eadem tranſcripſit ex Orige. ſicut Eucherius ex Aug. ex li.1.q.in Gene.q.5.Quin & Thracibus mos erat in lucē editos filios lachrimis proſequi, mortuos conuiuijs & tripudijs efferre. & Herodotus in Terpſichore Trauſos Thraciæ populos hoc factitaſſe tradit.Iuxta Zenobiū *καυσιοι*, & iuxta Nicolaum, Cauſiani natos fletu excipiunt, defunctos beatos ducunt. Qua de re extat Epigramma apud Græcos huiuſcemodi.

Θρήικας αἰνέστω τις, ὅτι στοναχεῦσι μὲν υἷας
μητέρος ἐκ κόλπων πρὸς φάος ἐρχομένους.
ἔμπαλι δ' ὀλβίζουσιν, ὅσους αἰῶνα λιπόντας
ἀπροϊδὴς Κηρῶν λάτρις ἔμαρψε μόρος.
οἱ μὲν γὰρ ζώοντες ἀεὶ παντοῖα περῶσιν
ἐς κακά, τοὶ δὲ κακῶν εὗρον ἄκος φθίμενοι.

Laudantur Thraces,natos quod viſcera matrum
Egreſſos,gemitu potius excipiunt.
Quodq́ relinquentes vitam,ſine fine beatos
Credunt . incautos dum fera parca rapit.
Illos vita malis quia deſtinat omnibus,hinc hos,
Pharmaca quod mortem tot reperere malis.

Ex hac regula colliges ſolutionem quæ*Iob an peccauerit.* ſtionis,an Iob peccauerit quando execrabatur ac diris deuouit diem natiuitatis ſuæ. Nam viri ſancti ſolent perſonam hominum peccatorum aſſumere,& ſub illorum perſona ſeculi calamitates deplorare,ac ſcelera hominum reprehendere. vt Paulus ad Rom.7. cum inquit. Ego carnalis ſum venundatus ſub peccato.& Daniel cum ſocijs. Peccaui- *Dani.9.* mus,iniquè egimus, & receſsimus à mādatis tuis. vt latius in libro decimo explicabimus. & ſic Iob.Pereat dies,ideſt,perijſſet dies,hoc eſt nunquam fuiſſet dies ille calamitatis & miſeriæ meæ prænuncius, in quo ego natus ſum. Nam Iob Domini voce laudatur. cap. 42.loquitur quippe Dominus ad Eliphaz inquiens.Iratus eſt furor meus in te & in duos amicos tuos, quoniam non eſtis locuti corā me rectum ſicut ſeruus meus Iob. & Iere. ſanctus fuit ex vtero matris,& tamen conqueritur dicens.Maledictus dies in quo natus ſum,& nox,in qua dixerunt, ecce maſculus. At vero vt ex indefinita quæſtione ad Hypotheſin deſcendamus, quæro an Iob *Iob.* peccauerit.Hæc quæſtio poteſt intelligi duobus modis, primo an tanta fuerit præditus ſanctitate, vt nunquam peccauerit, nec à virtute deſciuerit. Et in hoc ſenſu nec ipſe nec ſancti omnes ſunt à peccato immunes. Quia in multis offendimus omnes.&alibi.Si diximus quod peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus.&,ſepties in die cadit iuſtus.&,nemo mundus à ſorde.Nam cum iu- *Iuſtitia duplex.* ſtitia duobus modis dicatur,in vtraque ſignificatione non caret in hac vita aliqua imperfectione. primo Iuſtitia pro omnibus ſimul virtutibus ponitur,ſicut iniquitas pro omnibus ſimul vitijs; vt exhibete mēbra veſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationē. & in Pſal. qui ingreditur ſine macula & operatur iuſtitiam. ſic Noë, Iob, Abraham, Eliſabeth & Zacharias vocantur iuſti, non tamen deerant illis peccata nonnulla leuiora. Alio modo iuſti appellantur in ſcriptura, non qui omni vitio careāt,ſed quod maiori parti virtutum commēdentur. Nam Zacharias ſilentio condemnatur. Iob ſuo ſermone reprehenditur. Ioſaphat & Ioſias qui iuſti dicti ſunt, domino diſplicuerunt. quorum alter impio auxiliū tulit,alter cōtra præceptū Domini occurrit Nechao regi Ægyptio,& interfectus eſt, & tamē vterq; iuſtus appellatur.& iuxta Hiero.in.q.in Geñ.& Orige.Noë fuit iuſtus in generatione ſua,ideſt,ſi cōparetur ad homines ſui ſeculi. ſi tamē ad ſanctos cōferatur patres, iniuſtus fuit. Sic forte de Iob dicere poterimus,ſin minus ſit iuſtus primo modo, nā parum refert. Secūdus quęſtionis ſenſus eſt, an

Iob

Iob peccauerit maledicendo diei ſuo. & in hoc ſenſu ſupra à nobis quęſtio diſſoluta eſt. Nihilominus lege Aug. lib. 2. de peccatorum meritis, & remiſsione capi. 12. & Philippum presby. circa principium comment. in Iob.

REGVLA XLIIII.

PLerunque ſcriptura (vt inquit Auguſti. libr. 83. q. q. 69.) ſic loquitur, vt quod ſemper eſt, tunc fieri dicatur ab aliquo, cum in eo cognoſci cœperit. Ita dicimus in oratione Dominica. Sanctificetur nomen tuum. quaſi aliquando ſanctum non ſit. Ergo ſicut ſanctificetur, eſt ſanctum eſſe innoteſcat, ita quoque quod ait Paulus. *1. Cor. 15.* cum reddiderit regnum Deo & patri, id eſt patrem regnare demonſtrauerit, vt per ſpeciem manifeſtationemque clareſcat, quod nunc à fidelibus creditur, & ab infidelibus non putatur. euacuabit omnem principatum & poteſtatem, manifeſtando vtique regnum patris, vt omnibus notum ſit nullum principum aut poteſtatum, ſiue cæleſtium, ſiue terreſtrium per ſe habuiſſe aliquid principatus & poteſtatis, ſed ab illo ex quo ſunt omnia. Et libr. 3. Locut. in Leui. cum dicitur ſanctificabor in medio filiorum Iſrael: id eſt ſanctus habebor. neque enim dominus præter filios Iſrael, non eſt ſanctus. Lege Cyrillum lib. 9. Theſauri. ca. 3. & lib. 10. ca. 7. & Baſil 4. contra Euno. Ad hunc modum intelligi debet, id quod dicitur ad Philip. 2. Propter quod & deus exaltauit illũ, & donauit illi nomen, quod eſt ſupra omne nomen. Vtiq; ante reſurrectionem, & ante conceptionem Chriſtus habebat nomen ſupra omne nomen, cũ deus eſſet. Sed in reſurrectione palam in oculis omnium poſitum eſt, id quod ante erat ignotum. & apud Ioan. dicitur. Clarifica me pater. & Clarifica nomen tuum. & dominus poſt reſurrectionẽ inquit. Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra. nam quamuis ante reſurrectionem innotuerit angelis, poſt eam innotuit hominibus. Atq; ideo res fieri dicuntur cum innoteſcunt. & Adam dicitur. In die quo comederis ex ligno morte morieris. At non ſtatim mortuus eſt. Dictus eſt ergo mori, cum aduerſus illum prolata ſententia fuit. & ad Rom. 3. ſit deus. i. manifeſtetur, verax. & omnis homo mendax. & ad Hebr. 1. Tanto melior angelis effectus. i. demõſtratus. & ad hunc modum multa quæ de Chriſto dicuntur iuxta humanitatem interpretanda ſunt non infrequenter.

Fieri aut factum eſſe dicitur, cum aliquis prompto animo eſt, ad aggrediendum rem aliquam, vt 1. Cor. 15. Quotidie morior ob gloriam veſtram, dicit ſe mori quotidie moriendi propoſito. & filijs Zebedæi dixit dominus. Calicem quidem meũ bibetis. at Ioãnes non bibit Chriſti calicem, cum morte naturali vitam finierit. Nam vt narrat Tertulli. lib. de præſcri. hære. Romæ poſtquam in dolium feruentis olei demerſus. nihil paſſus eſt, *Mors Ioan. euãgeliſtæ.* in inſulam relegatur. & denique ſenio confectus obijt. Sed aduerte ſecundum Abdiam in lib. de vitis apoſtolorum. Ioan. non fuiſſe miſſum in cratere olei feruentis Romæ ſed Epheſi. quod verius videtur. cum totam ferè vitam in Aſia tranſegerit. Aut ſecũdo poteſt dici calicem accipi pro quacunque afflictione. & ſic calicem domini filij Zebedæi biberunt. Lege Hierony. ſuper Matth. Item in Exod. fecerunt magi ſimiliter & non potuerunt, id eſt efficere conati ſunt.

REGVLA XLV.

PEr incarnationem (inquit Ambro. verſus finem lib. 2. de fide ad Gratianũ Auguſtum) Chriſtus officia noſtra ſuſcepit & nomina, vt quod mortuus eſt & ſepultus. & poſt parum. Propter me Chriſtus ſuſcepit meas infirmitates, mei corporis ſubijt paſsiones, pro me peccatum, hoc eſt pro omni homine, pro me maledictum factus eſt. pro me atque in me ſubditus atq; ſubiectus. pro me agnus. pro me vitis. pro me lapis. pro me ſeruus. pro me filius ancillæ. pro me diem iudicij ignorans. Præterea Orige. lib. 2. Periar. ca. 6. ait. Propter incarnationis ſacramentũ per omnem ſcripturam, tam diuina natura humanis vocabulis appellatur, quam humana, naturæ diuinæ nuncupationis inſignibus decoratur. Magis enim de hoc quam de vllo alio dici poteſt, erunt ambo in carne vna, & iam non ſunt duo ſed vna caro. magis enim verbum Dei cum anima in carne vna eſſe, quam virum cum vxore putandum eſt. Et Theophyl. Ioan. 3. capit ait. Dicit euangeliſta filium hominis deſcendiſſe de cælo, quãuis caro non deſcenderit de cælo. Sed propter vnam perſonam & hypoſtaſin, ea quæ Dei ſunt attribuit homini, & ea quæ ſunt hominis attribuit Deo. Dedit, inquit, Deus filium ſuum in mortem, quamuis impaſsibilis

permãſerit deus. Vide Cyrillum lib. 10. Theſauri.cap.3.& Theophy.Ioan.6.&.8.

Theologi ſcholaſtici his verbis hanc regulam efferunt. Per Chriſti incarnationem facta eſt communicatio idiomatum, hoc eſt proprietatum vtriuſque naturæ. Qua de re lege S.Thom.3. par.q.16.art.4. & 5.

REGVLA XLVI.

PEr contraria diſerta (vt ſcribit Hierony. in comment.epiſt.ad Titum ca.1. & 2.) contraria facile intelliguntur.vt cum cognouero, quòd quotieſcunque vincimur à vitijs atq; peccatis Deum nego, ſciam quòd cum vitia ſupero,& Deo adhæreo, ipſum ſequor.Et in comment.in Eccleſi.cap.1.verſus finem ait.Ex contrarijs contraria intelligun-
Prouer. 1. tur. Vnde Salomon. Dedi cor meum vt cognoſcerem ſapientiam & ſcientiam, errores & ſtultitiam.Nam ſapientia prima eſt, ſtultitia caruiſſe. Stultitia autem carere non poteſt, niſi qui intellexerit eam. Vnde plura in rebus noxia ſunt creata, vt dum vitamus ea, ad ſapientiam erudiamur. Æqualis ergo ſtudij fuit Salomoni ſcire ſapientiam & ſcientiam, & è regione errores & ſtultitiam, vt in alijs appetendis, & in alijs declinandis, vera eius ſapientia probaretur. Hierony.quoque in comment. Ezech.ca.44.aliud addit exemplum,inquiens. Si legis præuaricatio inhonorat Deum, conſequenter qui legis præcepta ſeruat, honorat eum.vt impleatur quod
Ioan. 5. ſcriptum eſt. Vt omnes honorificent filium,
Fœlicitas ſicut honorificant patrem.& in epiſt.ad Eu-
vete. teſta. ſtochium ait. Fœlicitas veteris legis. Beatus qui habet ſemen in Sion, & domeſticos in Ieruſalem.&, Maledicta ſterilis quæ non pa-
Pſal. 127. ris, &, filij tui ſicut nouellæ oliuarum in circuitu menſæ tuæ. Hanc ob cauſam Abrahã ſenex Cethuræ copulatur. & Iacob mandragoris redimitur, & concluſam vuluam, in eccleſiæ figuram, Rachel conqueritur. Denique Orige.hom.4.in Ezechielem cum hanc regulam poſuiſſet, addit. Vnde de iuſto dicitur. Non erit ſine prole, nec ſterilis in vobis.peccatores ſine liberis & poſteritate ſui, æterna infœlicitate damnantur.vt in domo Abimelech factum eſt, & earum quarũ concluſit Dominus vuluam propter peccatum quod in Iſaac commiſſum eſt.& Ioan.3.Qui crediderit in filium non iudicatur, qui non credit iam iudicatus eſt.

REGVLA XLVII.

PRiuilegia ſingulorum (vt inquit Hierony.Ionæ cap.1.) non poſſunt legem facere communem. Non enim debemus ſub exemplo Ionæ qui ſortibus electus eſt, vt præcipitaretur in mare, ſortibus credere. Neque illud ex actibus quod Matthias ſorte in Apoſtolatum eligitur. Sicut enim in condemnationem Balaam aſina loquitur,& Pharao & Nabuchodonoſor in iudiciũ ſui, ſomnijs futura cognoſcunt,& tamen Deum non intelligunt reuelantem, Caiphas quoque prophetat ignorans. Ita Ionas fugitiuus ſorte deprehenditur, non viribus ſortium, ſed voluntate eius qui ſortes regebat incertas. Nec quia filij Iſrael acceperunt vaſa ab Ægyptijs, nos idem facere debemus.

Exemplis quibus vtitur Hierony. nempe de Mathia & Iona, qui ſorte fuerunt electi, alter vt eſſet apoſtolus, alter vt maris fluctibus committeretur, recipiuntur communiter à doctoribus, quos citat Gratian.26 q.2.& à S. Thom.2.2.quæſt.95.artic.8.& exponuntur de ſorte quadam ſenſibili & oculis omnium expoſita. A quorum iudicio longè ego abſum. Nam quomodo illi intelligendi ſint ſancti, ipſimet alijs in locis explanauerunt. ait nanque Auguſti. Pſalm.30.con-
ci. 2. Sortis nomine appellatur gratia Dei. *Sors.*
Vnde dicitur cecidit ſors ſuper Mathiam, quia in ſorte non eſt electio, ſed volũtas dei. vt in Pſalm. In manibus tuis ſunt ſortes meę.
& Dionyſius in libr. de ecrleſiaſtica Hierar. *Diony.*
capit. 5. parte.3. ait. Porrò de ſorte illa diuina quæ Mathiæ diuinitus obtigit, alij quidem alia ſenſere, meo iudicio non rectè, aperiam autem & ipſe quid ſentiam. Videtur mihi ſcriptura ſortem appellaſſe, diuini quiddam & præcipui muneris, per quod illi choro ſacratiſsimo inſinuaretur, qui eſſet diuina electione declaratus. Vides quod apoſtoli nullam miſerunt ſortem, ſed Deus de cælo aut alias quomodo illi fuit viſum, miſit ſignum, declarans & oſtendens, quis eſſet aſſumendus ad munus apoſtolicum, & quis dimittendus: vt fecit cum Cain & Habel obtulerunt ſacrificia. ſuſcepit, inquit, Dominus, ſacrificium Habel. Quomodo? quia miſſo de cælo igne illud combuſsit. & 3. Regum 18. cum ſacerdotes Baal orarent vt deſcenderet ignis è cælo, non deſcendit quidem. At cum orauit Elias, Domine deus

Abra-

Abraham & Iſaac, oſtende hodie, quia tu es Deus Iſrael, & ego ſeruus tuus. & eo orante ignis è cœlo deſcendit & deuorauit holocauſtum: quo ſigno aut ſorte oſtendit ſibi ſacrificium illud placere: & in primordijs eccleſiæ, vt author eſt Chryſoſto. homil. 29. in priorem ad Corinth. epiſt. quando aliquis baptizabatur, aut deſcendebat Spiritus ſanctus ſuper illum, aut donum prophetiæ & linguarum illi dabatur, quod ſibi perſuaderet fidem Chriſti eſſe certiſsimam. & Numer. 17. legimus tribus Iſrael virgas ſuas in ſortes dediſſe, vt qui electus à Deo eſſet ſacerdos, declararetur. Sors autem ſuper Aaron cecidit, quia ſola eius virga effloruit. & Iudic. 6. Sortem petijt Gedeon: an ſaluum facis, ô Deus per manum meam populum Iſrael ſicut locutus es? ponam hoc vellus lanæ in area, ſi ros in ſolo vellere fuerit, & in omni terra ſiccitas, ſciam quod per manum meam ſicut locutus es, liberabis Iſrael, factumque eſt ita. Ad hunc modum intellige de ſorte Achan. Ioſue 7. & ſorte Ionathan. 1. Regum 14. De hac re lege Orige. homil. 23. in Ioſue. & homil. 9. Leui.

REGVLA XLVIII.

VBi difficile aut impoſsibile ponitur (inquit Hiero. Matth. 19.) non impoſsibilitas prætenditur, ſed raritas demonſtratur. vt apud Matth. Amen, Amen dico vobis, quia diues difficile intrabit in regnum cælorum. & exẽplo oſtendit eſſe impoſsibile. Facilius, inquit, eſt, camelum per foramen acus tranſire. Nihilominus Abraham, Iſaac, & Iacob diuites intrauerunt in regnũ cælorum. & in euangelio Matthæus & Zachæus diuitijs relictis, Domini teſtimonio prædicantur. De exemplo quo vſus eſt Hierony. quod diues haud facile aſſequetur regnum cælorum, lege Auguſti. epiſto. 89. quæſt. 4. Sed vt exemplis notior fiat regula, aliqua breuiter adducam. Ad Hebræos 6. Impoſsibile eſt eos qui ſemel illuminati ſunt, guſtaueruntque donum cæleſte & participes facti ſunt Spiritus ſancti, &c. & Lucæ 17. Impoſsibile eſt vt non veniant ſcandala. & Pſal. 4. Quis oſtendet nobis bona. & 54. Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ. & apud Iſaiam. Generationem eius quis enarrabit, nam, Quis, rem impoſsibilem aut difficilem ſignificat, vt alibi à nobis dictum eſt.

Luca. 19.

REGVLA XLIX.

AIeruſalem (authore Hierony. Hoſeæ 7.) in Ægyptum dicitur in ſcriptura deſcendere. ab Ægypto in Ieruſalem aſcẽdere. Vnde in Hoſea dicitur. Iuxta diem aſcenſionis ſuæ de terra Ægypti. Quando eximus de Ægypto, & ad meliora trãſimus, dicitᷣ aſcendere, quia Ieruſalem in montibus ſita eſt, de qua qui Iericho deſcendere volue rat, vulneratus eſt: ad eos autem qui Ægypti, id eſt ſeculi huius quærũt auxilia, dicitur. Væ qui deſcendunt in Ægyptum propter auxilium. & Euche. libr. 3 in Gene. capit. 26. ait. Nunquam ferè in ſanctum quis locum dicitur deſcendiſſe, vel ad vituperabilem conſcendiſſe memoratur. quæ obſeruationes oſtendunt diuinam ſcripturam, non vt pluri mis videtur, inerudito atque agreſti ſermone compoſitam, ſed ſecundum diſciplinam diuinæ eruditionis aptatam, neque tantum hiſtoricis narrationibus, quantum rebus & ſenſibus myſticis ſeruientem inuenies. Vnde cum detentus fuiſſet Simeon in Ægypto, & nouem fratres eius dimiſsi reuerterentur ad patrẽ, non eſt ſcriptũ, quia aſcenderũt ex Ægypto, ſed imponentes, inquit, frumẽtum ſuper aſinos ſuos, abierunt. Cùm autem rece pto fratre & agnito Ioſeph reuerterẽtur, dicitur. Quia aſcenderũt ex Ægypto, & venerũt in terrã Canaan ad Iacob patrẽ ſuum. & Orige. ho. 15. in Gene. late de hac re diſputat, ex quo Euche. omnia illa quæ ſub eius nomine retulimus, ad verbum tranſtulit.

Lucæ. 10. *Iſai. 31.* *Scriptura diuina.* *Gene. 42.*

Hæc regula ad pertractandos myſticos ſenſus plurimũ valet, vt docebimus in libro ſequenti. Nam quia Ieruſalem editior & altior eſt cunctis vrbibus, ſignificare videtur illius habitatores, & qui ad illam conſcendũt, ad culmen virtutis aut conſcendere aut iam perueniſſe, & cum Chriſto in monte eſſe cũ apoſtolis. & è contra qui ab ea deſcendunt, ad infima & terrena fuiſſe delapſos. At vero ne violenta allegoria videatur, & conficta, ex hiſtoria confirmanda eſt. Inquit enim Ezechiel. capit. 38. de Ieruſalem, Qui poſsidere cœpit & eſſe habitator vmbilici terræ. & Rabbi Dauid in comment. Hoſeæ capit. 2. ait. Iſraelitica regio cunctis alijs altior eſt, ideo ad eam ſemper dicimus conſcendere. Hinc forte Pſalmis Dauidicis, qui graduum inſcribuntur, illis hoc inditum eſt nomen, quia Iudæi è Babylone in Ieruſalem conſcen-

ſcendentes, per certas manſiones & diuerticula, illos. 15. Pſalmos domino cecinerunt. & in Pſalm. 121. illuc enim aſcenderunt tribus, tribus domini teſtimonium Iſrael, &c.

REGVLA L.

QVando nouum fit aliquid atque præcipuum (teſte Chryſoſto. homil. 14. in Matth.) ſigna Deus facere conſueuit, præſtans quædam pignora ſuæ potentiæ, his qui legem eius accipiunt. Sic cum hominem facturus eſſet, prius mūdum creauit, & tunc demum facto homine legem in paradiſo dedit. Et cum ſancto etiam Noe legem poſiturus eſſet, magna rurſus mirabilia monſtrauit, per quæ deſtruxit omnem creaturam, ac terribile illud pelagus per annum integrum toto fecit orbe diffundi, iuſtumque illum in tanta totius mundi tempeſtate ſeruauit. Abrahæ quoque multa ſigna legitur præſtitiſſe, vt claram illam de Regum bello victoriam, vt inſignem quoque aduerſus Pharaonem plagam, vt cum de varijs eum periculis liberauit. Sed & Iudæis quidem cum legem eſſet daturus, prius mirabilia illa, & prodigia magna oſtendit, ac tunc demum præcepta legis impoſuit. Ita in Euangelio cum ſublimem quandam viuendi introduceret diſciplinam, & quæ nunquam ab illis fuiſſet audita authoritatem mandati, ſuis præſtruxit, claritate ſignorum. Quia enim æternum regnum prædicabat, quod non conſpiciebatur ſenſibus, ex his quæ videntur, etiam illa quæ non ſunt viſa, demonſtrabat. Et Gregorius Nyſſenus in homil. natalis domini. Diuina benignitas hominibus viam præſtruens, ad hoc ne aliqua res incredibilis videatur, incredulorum animos ad aſſentiendum præparat, minoribus miraculis illos exercendo. Huiuſmodi erat fœtura illa, qua ſterili Eliſabeth & decrepito naſcitur filius, quo concilietur fides Mariæ partu. Lege Theophyla. Lucæ. 1. circa principium.

Nec tantum, Deus optimus maximus, miraculis animos hominum præparare, ſed etiam vaticinijs ante adhibitis viam præmunire ſolet, cum aliquid inſolitum facere vult. Vnde Chryſoſto. ſermo. 1. in epiſto. ad Roma. ait. Solet deus quando ſublimia & magnifica facturus eſt, ante multa tempora illa prædicere, exercens hoc pacto ſuorum auditum, quo facilius & certius excipiant eorum aduentum. Et Aretha. in Commenta. Apocaly. capit. 18. loquens de terræmotu illo, qui tempore Chriſti paſsionis accidit, ait. Ex conſuetudine, inquit, ſcripturæ terræmotus mutationem rerum ſignificat. Quemadmodum vbi dicitur. Adhuc ſemel, ego mouebo cælum & terram: ſignificat enim tranſlationem eorum quæ commouentur, vt declarat Paulus ad Hebræos capit. 12. Et in veteri teſtamento egreſſus Iſraelitarum ex Ægypto, dictus eſt terræmotus, vt cum ait Dauid. Terra mota eſt, etenim cæli diſtillauerunt. & in Apocaly. capit. 6. cum aperuiſſet ſigillum ſextum, terræmotus factus eſt magnus. Siquidem tantas afflictiones Antichriſti tempore fore inuaſuras homines dicunt, quantas nunquam antea fuiſſe cognouimus. Denique Theophyla. Matth. ait. Scriptura terræmotum, in rerum alteratione ponit. Ex hac regula facilè ſectatorum Lutheri leuitas & inconſtantia, & ipſius inſania & impietas refellitur, quæ cum à Deo miſſus non fuerit per hanc miſsionem exteriorem efficiendorum miraculorū (miracula quippe ſigna ſunt interioris miſsionis Spiritus ſancti) nihilominus non ſolum poſtulat, ſed obtinuit, vt dogmatis eius ex orco extractis fides adhibeatur, atque illis, nec diſcuſsis, nec probatis an ex Deo ſint necne, ſubſcribatur. Atqui ego perlibenter ab iſtis transfugis, qui à Deo vero ad Deum huius ſeculi defecerunt, quærerem, quo conſilio ducti à Dei eccleſia, quæ eſt firmamentum veritatis, deſciuerint. Num miraculum aliquod adhibuerit, vt doctrinæ ſuæ viam præmuniret, atque ipſi fidem faceret? Nihil minus. At eximia quadam ſanctitate & morum probitate claruit, cuius lenocinio allecti, ei acquieuiſtis? tantundem. quando quidem tot ſcelera teterrima ab ipſo patrata fuiſſe comperio, vt potius dehortari quàm hortari homines ad ſe ſequendum viderentur. Cum iuxta Agaſiclem Lacedæmoniorum regem, illorum exoptare oportet eſſe diſcipulum, quorum & filios eſſe volumus. Fefellit ergo vos ac in errorem pertraxit, nomen illud euangelij, quod identidem apud vos oſtentare, & frequenti ſolet inculcare ſermone, cum longè latèque ab re ipſa diſsideat. Nam iuxta prophetam. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè eſt à me. Euangelium quippe non tam eſt in verbis

Terræmotus. *Agg. 2.* *Pſalm. 67.* *Lutheri hæreſis.*

verbis quam in ſenſa, nõ tam in folijs quàm in fructu. Eudoxum ferunt, bonum ipſum, hoc eſt felicitatem in voluptate ſitam eſſe exiſtimaſſe, cuius rationes ob morum eius probitatẽ, magis quàm propter ſeipſas probabantur. nam maximè temperans eſſe videbatur, nec vt amicus voluptatis, putabatur hæc dicere, ſed quia ita re vera exiſtimabat. Hinc etiam Orator à M. Catone finitur, vir bonus dicendi peritus. Sed bene habet, hac ex parte Martinus non poterit nobis imponere, nec errores ſuos obtrudere, cum illius ſcelera ſint orbi notiora, quam vt à nobis hoc loco recenſenda ſint. Porrò doctrinam qua ratione Inſinuare & propagare curauerit Martinus, excutiamus. Cum videret nec à probitate morum nec à potentia miraculorum ſuffragium habere poſſe, ad decipiendum Dei populum & diſſeminandum errores, ſtatuit illas hæreſes ſuſcitare, ad quarum ſatus hominum animos cernebat eſſe propenſos. Nam quemadmodum facile erat Athenis Athenienſes laudare, ſed non apud Lacedæmonios, ſic facile erat cibum & potum & quę ex illis ſequuntur apud illos Germanos, quorum Deus venter erat, laudare. Vnde vniuerſa ieiunia & ciborum delectus ſtatim apud illos exoleuerunt, conniuentibus magnatibus, ad quos ſicut poſtremo prædicatio Ionæ peruenire ſolet, ita vitia, quæ in pręcipitia ducunt homines, primum ab illis amplectuntur & fouentur. Deinde cum ſibi ſubiratum Pontif. max. hac de cauſa cerneret, totum eccleſiaſticum ordinem labefactare, & pontificem ipſum à ſede Petri deturbare decreuit, affirmans, nec Epiſcopos, nec Papam eſſe dignitate ſuperiores ſartoribus & ſutoribus, ac talem denique eccleſiæ formam conſtituit, vt merito de ea dicere poſsis cum propheta. facies meretricis facta eſt tibi: neſciſti erubeſcere.

Eudoxus.

¶ Finis Libri noni Hypotypoſeon.

MARTINVS MARTINI CANTAPETRENSIS, SACRÆ THEOLOGIÆ magiſter, ac diuinarum ſcripturarum, in tribus linguis, Salmanticæ, primarius profeſſor, Illuſtriſsi. ac Reuerendiſsi. D. D. Petro Pontio Legionenſi, Epiſcopo Placentino, Salutem. P. D.

IAM AD POSTREmum huius ſecundæ partis volumen ventum eſt, in quo elementa ſcripturarum à nobis abſoluenda ſunt. Et in primis ab ſtudioſis, cura ac diligentia adhibēda eſt, vt ſcripturæ cum geſtu pronuncientur, qui nimirum non rarò interpretationis loco eſſe ſolet. vt Eccleſiaſtes 11. ca. Lætare iuuenis in adoleſcentia tua, & in bono ſit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ, & ambula in vijs cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum. & Thrènorum 4. Gaude & lætare filia Edom quæ habitas in terra Hus, ad te quoque perueniet calix, inebriaberis atque nudaberis. Quibus in locis tota periodus per irriſionem proferenda eſt. nam imperatiuus, lætare, comminationis eſt, & in libris Regum. Clamate voce maiore, Deus eſt enim Baal, & forſitan loquitur, aut in diuerſorio eſt, aut in itinere, aut dormit vt excitetur. & in threnis. vocaui amicos meos, id eſt, inimicos, ipſi autem ſpreuerunt me. & in Geneſ. capit. 3. Ecce Adam factus es quaſi vnus ex nobis. nam cum dixiſſet ſerpens. eritis ſicut dij. Dicit dominus Ironicōs. ecce Adam factus es ſicut vnus ex nobis. atque ita exponit Chryſoſt. homil. 31. in Matthæum: vel iuxta Theophyla. Ioan. 13. ſunt verba angeli. Ecce Adam factus es ſicut vnus ex nobis, id eſt, factus es ſicut vnus qui ex angelorum numero cecidit. & cum dicit dominus Ioan. 13. vnus ex vobis proditurus eſt me, id eſt, is qui à veſtro choro excidit, me tradet. Item Matth. 9. Non eſt opus valentibus medico. & Pſalm. 49. Si eſuriero non dicam tibi. Atque ita dicit Chryſoſto. loco citato. & Habac. 1. Hæc eſt fortitudo dei ſui. i. Bel idoli. Deinde prouidendum eſt ne malè diſtinguamus. Nam in illo Pſalmi. Ieruſalem quæ ædificatur. hic diſpungendum, ac deinde ſequitur. vt ciuitas, cuius participatio eius in id ipſum, id eſt, in illa Ieruſalem quam dominus conditurus eſt, id eſt, in populo Chriſtiano ſummus erit animorum conſenſus ciuium inter ſe. & Pſal. 10. Dixit in corde ſuo non requiret. & reſpōdens propheta ait. Vides. & ſubiungit cauſam. Quoniam tu dolorem & laborem conſideras. & Pſal. 23. Hæc eſt generatio quærentium eum, quęrentium faciem Dei. & deinde ſubditur. Iacob, id eſt, populus Iſraeliticus. Nam peculiare eſt Hebræis, vti hominis vocabulo pro loco aut gēte. vt Zabulon, Nephtalim. Porrò hac in re in veteri inſtrumento ad Hebræos codices confugere oportet. Cum vero adhibita intentio incertum eſſe prouiderit, quomodo diſtinguendum, aut quomodo pronuntiandum ſit, conſulamus regulam fidei, ex ſcripturarum planioribus locis & eccleſiæ authoritate. Illa hæretica diſtinctio. In principio erat verbum, & verbū erat apud Deum, & Deus erat. Verbum hoc erat in principio apud Deum. non vult verbum Deum conſiteri. Sed hoc regula fidei refellendum eſt, qua nobis de trinitatis æqualitate præſcribitur, vt dicamus, & Deus erat verbum. Deinde ſubiūgamus. Hoc erat in principio apud Deum. & apud Ioan. eodem loco. Latini ſic diſtinguunt. omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil: quod factum eſt,

in ipſo vita erat. Græci ſic. omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil quod factũ eſt. In ipſo vita erat. At verò Theophy. arbitratur diſpũctionem Latinorum eſſe hæreticam, ſi dijs placet. Illa verò diſtinctionis ambiguitas neutra parte reſiſtit fidei, & ideo ex textu ipſo ſermonis dijudicãda eſt, vbi ait Apoſtolus ad Philippẽ. 1. Et quid eligã ignoro, coarctor autem è duobus, deſyderium habens diſſolui & eſſe cũ Chriſto. multo enim magis optimum, manere in carne neceſſariũ propter vos. Incertum enim eſt, vtrum ex duobus, deſyderiũ habens, an coactor è duobus, vt illud adiungatur, deſyderium habens diſſolui & eſſe cum Chriſto. Sed quoniam ita ſequitur. multo enim magis optimum, apparet eum, eius optimi dicere ſe habere concupiſcentiam, vt cum ex duobus compellatur, alterius tamen habeat concupiſcentiam, alterius neceſsitatem. Concupiſcentiam ſcilicet eſſe cum Chriſto, neceſsitatem manere in carne. Quæ ambiguitas ex vno conſequenti verbo dijudicatur, quod poſitum eſt, nempe enim. Quam particulam qui abſtulerunt interpretes, illa potius ſententia ducti ſunt, vt non ſolum compelli ex duobus, ſed etiam ꝙ duorum habere concupiſcentiam videretur. Sic ergo diſtinguendum eſt. & quid eligam, ignoro. compellor autem ex duobus, quam diſtinctionem ſequitur. Concupiſcẽtiam habens diſſolui & eſſe cum Chriſto. Et tanquã quæreretur, quare potius huius rei habeat cõcupiſcentiam. Multo enim magis optimum inquit. Cum ergo è duobus compellitur, quia eſt manendi neceſsitas, quam ita ſubiecit. Manere in carne neceſſariũ propter vos. Item Matth. 28. dicit. Veſpere ſabbathi quæ luceſcit in prima ſabbathi venit Maria Magdalene. & Mar. capi. 16. ait. ſurgens Ieſus mane prima ſabbathi, apparuit primo Mariæ Magdalenæ. In quorum locorum expoſitione ait Hierony. quæſt. 3. ad Hedibiam, Reſpondendo quod vterque euangeliſta verum dixit. Matthæus quando Dominus reſurrexerit veſpere ſabbathi, Marcus autem, quando eum viderit Maria, ideſt, mane prima ſabbathi. Ita enim diſtinguendum eſt. Cum autem reſurrexiſſet, & parumper ſpiritu coarctato inferendum. prima ſabbathi mane apparuit Mariæ Magdalenæ, vt qui veſpere ſabbathi, iuxta Matth. reſurrexerat, ipſe mane prima ſabbathi, iuxta Marc. apparuerit Mariæ. quod & Io. ſignificat, mane eũ alterius diei viſum eſſe demonſtrans. Aut dicendum iudicio meo, quod veſpera pro nocte capitur, apud Matthæum. Sed Mar. tempus illud explicauit, nempe quod nocte illi apparuerit, mane iam appropinquante. Vbi autem nec præſcripto fidei, nec ipſius ſermonis contextu ambiguitas explicari poteſt, nihil obeſt ſecundum quamlibet earum quæ oſtendantur, ſententiam diſtinguere. 2.Cor.7. Veluti eſt illa ad Corinthios. Has ergo promiſſiones habentes chariſsimi, mundemus nos ab omni inquinatione carnis & ſpiritus, perficientes ſanctificationem in timore domini. capite nos, neminem nocuimus. Dubium eſt quippe vtrum mundemus nos ab omni inquinatione carnis & ſpiritus, ſecundum illam ſententiam, vt ſit ſancta in corpore & ſpiritu, an mundemus nos ab omni coinquinatione carnis, vt alius ſit ſenſus. & ſpiritus perficientes ſanctificationem in timore domini, capite nos. Tales diſtinctionum ambiguitates, in poteſtate legentium ſunt. & ad Rom. 2. ſic oportet legere. qui reddet vnicuique ſecundum opera eius. ijs quidem qui ſecundum patientiam boni operis (ideſt, qui perſeuerant in bono opere) quærunt vitam æternam. Subaudi reddet gloriam & honorem. ijs autem qui ſunt ex contentione &c. ira & indignatio, ſcilicet reddetur. eſt optimum etiam exemplum apud Matthæ. occidit omnes pueros qui erant in Bethleem & in omnibus finibus eius, à bimatu & infra, ideſt, intra, ſecundum tempus quod exquiſierat à Magis. Lege Euthy. Matthæ. 2. circa principium, & Ambro. Pſalm. 36. & Auguſt. libr. 5. ſuper Gene. ad lite. capit. 13. &. 14. Poſtremo ambiguitates, quę non ad diſtinctionem, vel ad pronuntiationem pertinent, ſed ad caſum nominis ſpectant, ſimiliter conſiderandæ ſunt. Nam ſæpe occurrit nomen quod neſcias quo caſu collocatum ſit, niſi ad fontem Græci aut Hebraici ſermonis te conferas. vt Pſalm. 9. Inimici defecerunt frameæ in finem & ciuitates eorum deſtruxiſti. nomen inimici iuxta aliquos eſt nominatiuus pluralis. Sed melius eſt vt ſit genitiuus. ad hunc ſenſum inimicorũ noſtrorũ vires debilitatæ, fractæque ſunt. At vero iuxta Hebræos vocatiuus eſt, inimiceq; legendum. atq; is error irrepſit ex affinitate literarũ. loquitur aduerſus Goliath Philiſtæũ, atque irridens vires eius, miratur quomodo tã celeriter ſint ſuperatæ. & Pſalmo.

Vulgata dicit. Inimici defecerũt framea in finem.

mo 126. Ecce hęreditas domini filij, merces, fructus ventris. Nomen filij poteſt eſſe genitiuus aut nominatiu' numeri pluralis, quod rectius videtur quaſi dic. Hæreditas domini ſunt filij. nam hæc erat fœlicitas legis veteris, & ſubdit. qui filij ſunt merces ac fructus ventris materni. & Pſalm. 44. Propterea vnxit te Deus, deus tuus oleo lætitiæ. primum nomen iuxta Hierony. in epiſto. ad Principiam. eſt in vocatiuo, ad hunc ſenſum. propterea ô Deus, vnxit te Deus tuus oleo lætitiæ. Damaſce. lib. 4. cap. 6. vtrunque nomen ponit in nominatiuo. & Paulus ad Hebræos cap. primo. Item in cantico Mariæ, Lucæ. 2. Suſcepit Iſrael puerum ſuum, recordatus miſericordiæ ſuæ, nomen Iſrael apud Latinos ambigitur in quo ſit caſu. Sed non eſt dubium quin ſit in accuſatiuo. & in Euangelio Matthæi. Potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. Abrahæ eſt in datiuo. Sicut & illud Actuum apoſtolicorum. Si, id eſt, nunquid, in hoc tempore reſtitues regnũ Iſrael. pro ipſi Iſrael. & Matt. 13. zizania autẽ filij ſunt nequam. nequã eſt genitiuus, hoc eſt ſatanæ. & ca. 12. ſpiritus autẽ blaſphemia. blaſphemia eſt nominatiuus, & ſpiritus genitiuus. & 2. ad Tim. 4. Coaceruabũt ſibi magiſtros prurientes auribus. hoc nomẽ, prurientes, eſt in nominatiuo. Sic 1. Theſſ. 3. Propterea conſolati ſumus fratres in vobis. Dubium eſt enim vtrum ô fratres, an hos fratres. Neutrum autẽ horum eſt contra fidem, ſed Græca lingua hos caſus pares nõ habet, & ideo illa inſpecta renũtiatur vocatiuus. i. ô fratres. Quod ſi voluiſſet interpres dicere, propterea conſolationẽ habuimus fratres in vobis. minus ſeruitum eſſet verbis, ſed minus de ſententia dubitaretur. noſtri nemo ferè ambigeret vocatiuũ eſſe caſum, cum audiret. propterea cõſolati ſumus fratres noſtri in vobis. Sed iam hoc periculoſius permittitur. Ita ſanctũ eſt in illa ad Corin. epiſtola, cum ait Apoſtolus. Quotidie morior per veſtrã gloriam fratres, quam habeo in Chriſto Ieſu. ait enim quidam interpres. Quotidie morior per veſtrã iuro gloriã, quia in Græco vox iurantis Ναὶ manifeſta eſt ſine ambiguo ſono. Verũ rariſsimè inuenietur ambiguitas in proprijs verbis, quantũ ad libros diuinarum ſcripturarũ ſpectat, quã non, aut circunſtantia ipſa ſermonis, qua cognoſcitur ſcripturarũ intentio, aut interpretum collatio, aut præcedẽtis linguæ ſoluat inſpectio. his præmiſsis ſit.

1. Cor. 15.

REGVLA PRIMA.

PRudens admonendus lector (vt author eſt Hierony. Matth. 25.) ne ſuperſtitioſis acquieſcat interpretationibus, & quæ commaticè pro fingentium dicũtur arbitrio, ſed conſideret priora, media, & ſequentia, & ſic nectat ſibi vniuerſa, quæ ſcripta ſunt. vt quia Matthæus capit 25. ait. Vigilate itaque quia neſcitis diem neq; horam. Intelligimus omnia quæ ante dixerat partim capi. 24. partim 25. hoc eſt de duobus qui in agro ſunt, de duobus molentibus, & de patrefamilias qui ſeruo ſuo dedit omnem ſubſtantiam, & de decem virginibus, ideo parabolas eſſe præmiſſas, vt quia ignoramus omnes iudicij diẽ, ſolicitè nobis lumen bonorum operum præparemus, ne dum ignoramus, iudex veniat. Et Auguſti. libr. 83. q. q. 69. ait. Solet circunſtantia ſcripturæ illuminare ſentẽtiam, cum ea quæ circa ſcripturam ſunt, præſentẽ quæſtionem contingentia diligenti diſcuſsione tractantur. vt illud quod dicit Paulus. 1. Corinth. 15. Tunc & ipſe filius ſubiectus erit ei, qui illi ſubiecit omnia. Inuenimus namq; ita eſſe ventum ad illum locum, vt ſupra diceret. Nunc autem Chriſtus ſurrexit à mortuis primitiæ dormientium. Agebat enim de reſurrectione mortuorum, quæ in domino ſecundum ſuſceptionẽ hominis facta eſt. quã quam apertiſsimè ſequatur & dicat. Quoniã quidem per hominẽ mors, & per hominem reſurrectio mortuorum. ſicut enim in Adam omnes moriuntur, ſic in Chriſto omnes viuificabuntur. Vnuſquiſque autem in ſuo ordine, initium Chriſtus, deinde hi qui ſunt Chriſti in præſentia eius. Deinde finis, cum tradiderit regnum deo & patri, cum euacuauerit omnem principatum, & omnem poteſtatẽ & virtutem. Oportet enim illum regnare donec ponat omnes inimicos ſuos ſub pedibus ſuis. nouiſsimè inimica deſtruetur mors. omnia ſubiecit ſub pedibus eius. Cum autem diceret quod omnia ſubiecta ſunt manifeſtum eſt quod præter eum qui ſubiecit illi omnia. Cum autem ſubiecta fuerint omnia, tunc & ipſe filius ſubiect' erit ei, qui illi ſubiecit omnia, vt ſit deus omnia in omnibus. Manifeſtum eſt hoc ſecundum ſuſceptionem hominis dictum. Præterea Hierony. in epiſto. ad Dardanum. eandem regulam exemplo illuſtrat, dicens. Vbicunque habitator terræ legitur,

Ex antecedentibus & cõſequentibus percipitur ſcripturæ ſenſus.

S. Thom. 3. part. q. 20. arti. 1.

Habitator terræ.

gitur, & priora & media, & extrema tractemus, & liquido ſcripturarum regula poterit comprobari, ſemper habitatores terræ peccatores cognoſce & appellari. De quibus in Apocalypſi dicitur. Væ habitatoribus terræ, & Dani. 4. omnes habitatores terræ apud illū in nihilum reputati ſunt. & alibi. Vt inferas manum ſuper populum qui eſt congregatus ex gentibus, qui poſsidere cœpit, & eſſe habitator vmbilici terræ, id eſt Iudeæ. Item Hilarius lib. 9. de Trin. parum poſt principium, in quit Dictorum intelligentia, aut ex præpoſitis, aut ex conſequentibus expectanda eſt. nam cum de humana natura loquitur, dicit Dominus. Solus Deus eſt bonus. & nemo bonus niſi ſolus Deus. & non poteſt filius ab ſe facere quicquam, niſi quod viderit patrem facientē, & pater maior me eſt. &, de die illa vel hora nemo ſcit, neque angeli in cælis, nec filius, niſi pater ſolus. At quando de Chriſto iuxta diuinitatem loquitur, inquit. Ego & pater vnū ſumus. & Hiero. Matt. 5. cum exponit ſermonem Domini in monte habitum ait. Ex præcedentibus & ſequentibus in Galilæa monſtratur locus, quem putamus eſſe vel Thabor, vel quemlibet alium excelſum montem. Denique poſtquam finiuit ſermones ſuos ſtatim ſequitur. Cum autem introiſſet Capharnaum. & iterum in eodem cap. cum exponit hunc locum, eſto conſentiens aduerſario tuo &c. ait, ex præcedentibus & conſequentibus manifeſtus eſt ſenſus, quod nos Dominus dū in iſtius ſeculi via currimus, ad concordiam cohortetur, iuxta apoſtolum dicentem. Si fieri poteſt quantum ex vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes. Nam dixerat. Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduerſum te. & hoc finito ſtatim infert. eſto bōi ſentiens aut benignus aduerſario tuo. & in cōſequentibus iubet. Diligite inimicos veſtros. Cum hæc manifeſta ſit intelligentia pleriq; arbitrantur de carne dictum & anima, vel de anima & ſpiritu, quod penitus non ſtat. Quomodo enim aut caro, mittenda erit in carcerem, ſi anima non conſenſerit, cum anima & caro pariter recludenda ſint. nec quicquā poſſit caro facere, niſi quod animus imperarit. Lege quæſt. 11. ad Hedibiam. Ex hac regula liquido colligitur hunc locum Pſalm. 2. Ego hodie genui te, fore intelligendum de generatione temporali filij Dei, vt multi illuſtres viri interpretantur, præcipue Hiero. ad Gala-

Apoca. 8.

Dani. 4.

Ezech. 38.

Rom. 12.

Locus pſalmi. 2.

lat. 4. & Iſaiæ 45. & Ambro. lib. 5. de fide. ca. 2. & Theodo. ad Hebræos. 1. & Auguſt. libr. 2. de Trinita. ca. 8. Atque iterum. Theodor. Pſalm. 2. cum dicit Pſalmographus. Dominus dixit ad me filius, &c. inquit [illegible] Hoc eſt. Hanc vocem hodie nullus tribuet filio Dei, ſi modo à vero ſenſu ſcripturarum aberrare non vult. Nam de diuina natura intelligitur quod alibi Dauid cecinit. Ex vtero ante luciferū genui te. Sed quatenus homo illi deferenda eſt hæc vox. quin & vt homo eſt accipienda ſunt quæ ſequuntur. poſtula à me, & dabo tibi gētes hæreditatem tuam. His refragātur Aug. Pſal. 2. & Caſsiodorus eodē in loco, & Beda ad Hebræos. 1. qui de generatione æterna intelligi autumāt, quibus ſcholaſtici omnes fere ſubſcribunt. Denique alij intelligūt de reditu Chriſti ad vitam, quando à mortuis reſurrexit. nam reſurrectio generatio quædam eſt. Atque ita intelligit Paulus Actuum. 13. Dixit Hieronymus Matthæi 5. in regula noſtra, quæ commaticè pro ſingentium dicuntur arbitrio. Coniuncta eſt pars periodi, quod ſi cum in aliis hore quæpiam inuento, interpretetur, nullo habito reſpectu ad ſuperiora, aut inferiora à quibus conuulſum eſt, ſed illo nude ſumpto, à vero ſenſu aberrabis frequenter. vt ſi intelligam locum illum Iſaiæ. capit. 1. à planta pedis vſque ad verticem capitis non eſt in eo ſanitas, de flagris quæ Chriſtus pertulit in paſsione pro nobis, male interpretabor. Nam intelligitur de populo Iſraelitico, qui nullis erumnis nec flagellis erudītus ad ſanam mentem redibat, & propterea vocatur populus Sodomæ & Gomorræ. & ſimiliter eadem ratione male communiter interpretantur hunc locum. Cum ſancto ſanctus eris, & cum peruerſo peruerteris. ſenſus eſt. Cum homine pietatem colenti, benigne agēs: & illum hominem qui à recta via aberrat, acerbè punies. dicit peruerteris ad eum ſenſum non eſt mutatio ciuitate quod Dominus non fecerit, quaſi dicat, cum prauo homine peruerſus eris. hoc eſt extremo ſupplicio eum afficies.

R.E.G.V.

Pſalm. 2.

Dani. 9.

Locus Iſaiæ cap. 1.

Pſalm. 18.

REGVLA II.

QVod moris ſit in ſcripturis diuinis (inquit Orige. lib. 6. comment. epiſt. ad
Rom. cap. 7. verſus finem,) ſanctos
perſonas aſſumere peccantium, & magiſtros
ſuſcipere in ſemetipſos infirmitates diſcipulo
rum, ex libro Pſalmorum pleniſsime perdo-
Pſalm. 37. cemur, vt cum dicit. Nõ eſt pax oſsibus meis
à facie peccatorum meorum, quia iniquita-
tes meæ ſupergreſſæ ſunt capiti meo, &c. vſ-
que, ſuper me computruerunt & exarſerunt
cicatrices meæ, à facie inſipientiæ meæ, miſe-
rijs afflictus & humiliatus ſum vſq; in finem,
&c. quibus penè integer hic ſcribitur Pſalm'.
Quod ſi forte alicui videbitur Dauid magis
Danie. 9. de ſemetipſo pro his quæ acciderant ei, dice-
re potuiſſe quam de alijs. Quid etiam de Da-
niele dicimus, cuius quidem peccatum nullũ
refertur, ſed vir deſideriorum dicitur, tamen
in ieiunijs, cilicio & cinere deſcribitur, & ora-
tio huiuſmodi in qua inter cætera hæc dicit.
Peccauimus, iniquitatem fecimus, iniuſtè egi
mus, & impietatem commiſimus, & diſceſsi-
mus & declinauimus à mandatis & iudicijs,
& non audiuimus ſeruos tuos prophetas.
Vnde conueniens eſt nos legentes dicta ſan-
ctorum, cum ab eis tale aliquid dici videmus
intelligere & ſentire, quia noſtras in ſemetip-
ſis paſsiones atque peccata deſcribunt. Et pro
pterea illi deflent, vt illorum fletibus nos in-
uitemur ad lachrymas: Conſiderant enim ne
minem ita durum & ignarum poſſe inueniri,
qui cum ab alijs viderit vulnera ſua ligari, ipſe
nullum de ſuis vulneribus ſenſum doloris ac-
cipiat, & Oecumen. ad Rom. 7. ait. Apoſtolus
per ſeipſum deſignat naturam humanam, vt,
occaſione accepta, peccatum per præceptum
operatum eſt in me, ideſt, in omnes homines,
omnem concupiſcentiam, & Olympiodorus
in præfat. in eccleſi. ait, ſciendum ſapientẽ ec-
cleſiaſtẽ, modo è ſua ipſius loqui perſona, mo-
do eius perſonam gerere, qui ea quæ in mun-
do ſunt, attonitus admiratur. Item Hierony.
lib. 2. aduerſus Pelagianos, prope finem, ait,
Danie. 9. omnes prophetæ, vt Daniel, Dauid, non per
ſe qui ſancti erant, ſed ex perſona populi di-
cunt, peccauimus, iniquè egimus, iniuſtè egi-
mus, & receſsimus à mandatis & iuſtitijs tuis.
Exponens quoque hunc locum Habacuc,
Haba. 1. Quare non reſpicis domine ſuper iniqua agẽ
tes, & taces deuorante impio iuſtiorem ſe, &
facis homines quaſi piſces maris, & quaſi re-
ptile non habens principem, &c. Inquit Hie-
ronym. Hoc dicit non quod ipſe propheta
ſic ſentiat, ſed quod impatientiam humanam
in ſua perſona exprimat. Sicut frequẽter pro
phetas & Paulum vidimus, vanas hominum
in ſe recipere ſententias, & nũc dicere, Video *Rom. 7.*
aliam legem in membris meis repugnantem *Philip. 3.*
legi mentis meę, &c. & quaſi incipiens ſit. Fra *1. Cor. 13.*
tres ego me non arbitror comprehendiſſe. Ex *Philip. 3.*
ex parte cognoſcimus, & ex parte propheta-
mus. Et rurſus quaſi perfectus ſit. Quotquot
ergo perfecti ſumus hoc ſapiamus. Cum igi-
tur non ſit vnius, atque eiuſdem dicere, ſe ex
parte cognoſcere, & eſſe perfectum. Ac ne
forſitan putes, non eſſe Apoſtolicæ conſue-
tudinis, ſed noſtræ, hoc eſt argumẽtum quod
ipſe loquitur ad Corinthios. Hæc autem fra- *1. Cor. 4.*
tres transfiguraui in me & Apollo propter
vos, vt in nobis diſcatis. Alioqui quomodo
poteſt Deus, ſic habere homines quaſi piſces
maris, & velut reptilia quæ non habent prin-
cipem. Cum angeli ſingulorum quotidie vi- *Mat. 18.*
deant faciem patris qui in cælis eſt. Et circun-
det Angelus domini in circuitu timentium
eum. Sicut igitur in hominibus etiam per ſin
gulos Dei currit prouidentia, ſic in cæteris
animalibus generalem diſpoſitionem & ordi
nem curſumque rerum intelligere poſſumus,
lege Theophy. in præfat. in Habacuc, & Au-
guſt. epiſt. 120. capit. 6. ſunt innumera huiuſ-
ce rei exempla, vt ad Roma. 7. ſcimus quod
lex ſpiritualis eſt, & in ſe infirmorum perſo-
nam ſuſcipiens ſubdit. Ego autem carnalis
ſum venundatus ſub peccato, nam quod ope
ror non cognoſco, & Ierem. 20. ſeduxiſti me
domine & ſeductus ſum fortior me fuiſti, &
ad Titum. 3. ſub perſona illorum qui in Chri-
ſtum crediderant, ait, fuimus aliquãdo & nos,
ſtulti, inobedientes, errantes, ſeruientes deſi-
derijs & voluptatibus varijs in malitia & in
inuidia agentes, odioſi & odientes alterum. Et
Chriſtus ſub perſona omnium peccatorum
ait. Longe à ſalute mea verba delictorum meo
rum, & in Actibus: Saule Saule, quid me
perſequeris, me, ideſt eccleſiam meam cuius
ego caput ſum.

REGVLA III.

MOris eſt diuinarum ſcripturarum (au
thore Auguſti. Pſalm. 3.) perſonæ
Dei tribuere, id quod in nobis fa-
cit. Non quidem vbique, ſed vbi congruen-
ter

ter dici poteſt. vt Pſalm. 3. Exurge domine
ſaluum me fac Deus meus.& veluti cum ipſe
loqui dicitur, quando eius dono loquuntur
Prophetæ,vel Apoſtoli,vel quique nuncij ve-
1. Cor. 15. ritatis. Vnde illud eſt. An vultis experimen-
tum accipere eius qui in me loquitur Chri-
ſtus? Non enim ait,eius quo illuminante aut
iubente loquor, ſed prorſus ipſam loeutionē
illi tribuit,cuius munere loquebatur. Et cum
dicitur Gene.22.Non pepercisti filio tuo pro
pter me. Ait Auguſt.quæſt.59.in Gene. An-
geli nomine dominus Chriſtus ſignificatus
eſt,qui ſine dubio Deus eſt. Aut Deus erat in
angelo,& ex perſona Dei angelus loqueba-
tur,ſicut in prophetis etiam ſolet, & in con-
ſequentibus in Gene. dicitur. Et vocauit an-
gelus domini Abraham iterum de cælo.per-
memetipſum iuraui, dicit Dominus. Dein-
de annotandum eſt ex Grego. libro. 9. mo-
ra. capit. 29. quod ſæpe verba in ſcriptura
exponuntur per facio,facis. vt Iob.9.abomi-
nabuntur me veſtimenta mea,id eſt, abomi-
nabilem me facient. Sic per Petrum quoque
Actu. 1. de Iuda dicitur. Hic poſſedit agrum de merce
de iniquitatis. neque enim emptum pretio
ſanguinis, agrum figuli Iudas poſsidere po-
tuit,qui relatis triginta argenteis, traditionis
crimen criminoſiori in ſe protinus multauit,
ſed poſſedit dictum eſt,pro poſsidere fecit.&
libro. 19. capit. 7. ait. Vſitata locutione ſacri
Deut. 13. eloquij videre Dei dicitur, videre nos facere.
Sic Dominus iuſto viro dicit. Nunc cognoui
quod timeas Deum. & Iſraelitæ præmonen-
tur. Tētat vos Dominus Deus veſter, vt ſciat
an diligatis eum,an non,ideſt, vt ſcire faciat.
& Augu.lib.2.de bono perſeuerantiæ.ca.23.
cum dicitur ad Galat.4. miſit Deus ſpiritum
filij ſui clamantem in corda noſtra,ideſt, cla-
mare facientem.& lib.2.de ſermo. domini in
monte cum hæc dixiſſet.addit.ſic diem lætū
dicimus,quod lætos faciat.ſrigus pigrū quod
pigros faciat. Hoc non intelligentes hæretici,
veteri teſtamento aduerſantur,veluti ignorā
tiæ vitiove dandum putantes,de eo quod di-
ctum eſt. Tentat vos dominus Deus veſter.
Quaſi de domino in euangelio ſcriptum non
ſit. Hoc dicebat tentans eum,nam ipſe ſciebat
Iohā. 9. quid eſſet facturus. Lege ipſum lib. 1.q.in Ge
ne.q.68.& tracta.43.in Iohan. & concione. e
Pſalm.36. Præterea Pſalm.6.ait. Hac loquen
di forma crebro vtitur ſcriptura. exurge do-
Matth. 24 mine,ideſt,fac nos exurgere,& in euangelio.
De die vero & hora illa nemo ſcit,neque an-
gelus.neque virtus,neque filius niſi ſolus pa-
ter. Quod ideo vtique dictum eſt, quia per
filium homines hoc non diſcunt, non quod
apud ſe,ipſe non nouerit. Sed de hoc Matth.
loco,lege Auguſt.lib. 1. de Trinitat. cap. 12.
& S.Thom.3.parte.quæſt.1 ..articul.2 Item
Auguſt.lib. 4. ſuper Gene. ad literam. cap.9.
ad hunc modum exponit hunc locum Gene.
Requieuit Deus ab omni opere,ideſt,requie-
ſcere nos fecit. Ad hunc quoque modum ex-
ponendus eſt ille locus Pauli ad Roma.8.Spi *Locus Pauli*
ritus ſanctus poſtulat pro nobis gemitibus *ad Rom. 8.*
inenarrabilibus,ideſt, poſtulare facit. Atque
ita exponit Auguſt.in libr.de orando Deum
ad Probam.epiſtol.121.capit.15. & in epiſt.
ad Probam de videndo Deo,& in lib.de Tri-
nitat.& vnitate Dei. cap.6. & contra ſermo-
nem Arrianorum. capit. 25. & de anima &
eius origine lib.4.capit.9.& Gr.gor.& ſanct.
Thom.3.parte,quæſt.26.articul.1.ad.2. Por
rò Ambroſ. epiſtol. 23. exponit de gemitu
ineffabili,iuxta illud Iere.4 Ventrem meum
doleo. Hanc regulam, his obſcuriſsimis ver-
bis Auguſti. libr. 5. ſuper Geneſ. capit. 19.
protulit. Modus ille locutionis cum per effi-
cientem.id quod efficitur ſignificatur cre-
bro eſt in ſcripturis ſanctis, maximè cum de
Deo aliquid dicitur, quod ei ad proprieta-
tem locutionis non conuenire veritas cla-
mat. Quod de Deo diximus in principio
regulæ, poteris vicè verſa de dæmone di-
cere iuxta regulam Tychonij, de qua poſtea
diſſeremus.

REGVLA IIII.

VBI decora ſunt, (Inquit Hieronym. 15
Ezech.5.)& honeſta ac pro merito eo
rū qui ea ſuſtinent, per ſeipſum Deus
facere profitetur. Vbi autem triſtia & non di
gna Deo,dicit quidem fieri,ſed non à ſe.vt in
Ezechiele cap.5. Ideo patres comedent filios
in medio tui, & filij comedent patres ſuos.
Non dixit,ego faciam vt patres comedant fi
lios ſuos in medio tui,& filij comedant patres
ſnos. Quod autem decorum eſt,nec Dei maie
ſtate indignum videtur, ipſum ſe dicit facere.
Vt,Ipſe ego faciā in medio tui iudicia.in ocu
lis gentium.& ſequitur,& faciam in te iudicia
& ventilabo vniuerſas reliquias tuas in omnē
ventum. Tale quid in maledictis Deute. inue *Deute. 28.*
nire poterimus, & præcipuè in illo loco. Glo
rificantes me glorificabo, qui autem me de-

ſpiciunt,ad nihilum deducẽtur. Eos enim qui ſe glorificant, ipſe glorificat, qui autem eum deſpiciunt,non à domino deſpicientur vel deducentur in nihilum,hoc enim ſequebatur vt diceret.Sed abſolute deducentur ad nihilum, non à Deo,ſed pro meritis ſuis & peccatis.Ex his poteris colligere quomodo intelligatur dictum Auguſt.lib.4.ſuper Geneſ.cap.9.Recte dicimus Deum facere,quicquid ipſo in nobis operante fecerimus. Huius regulæ hæc ſint exempla. Pſalm. 1. Quia nouit dominus viam iuſtorum,& iter impiorum peribit, pro & viam iniuſtorum non nouit,& Iſaiæ.50.in iniquitatibus veſtris venditi eſtis, & parum infra. Ambulate in lumine ignis veſtri & in flammis quas ſuccendiſtis, & in euangelio. Amen dico vobis neſcio vos. De bonis Iſaiæ. 26.Domine dabis pacem nobis,omnia enim opera noſtra operatus es in nobis. Vt tamen

Duplex malum.

Regulam exactius intelligas,annotare oportet, quod eſt duplex malum, primum virtuti contrarium, & huius Deus cauſa non eſt, & hoc eſt quod dixit Regula, vbi decora ſunt &c.eſt aliud malum quod non eſt cõtrarium virtuti, ſcilicet, afflictio & cruciatus, de quo

Mala an à Deo ſint.

dicitur Matth. 6. Sufficit diei malitia ſua, & non eſt malum in ciuitate quod Deus non fecerit, & huius Deus cauſa eſt, nam hoc,malum non eſt, ſed quod his malum eſſe videatur qui illud ſuſtinent. Aut aliter iuxta Didymum in commẽ.epiſt.Iacobi.cap.1. Quomodo, inquit, aliqui dicunt, quantum ad iſtam vocem,ſola quæ meliora ſint,à Deo eſſe,non etiam,quæ moleſta iudicantur & triſtia, ponendum eſt illud vbi ait ſcriptura. Ipſe deduxit ſuper eos mala,& illud. Deſcenderunt mala à domino ſuper portas Ieruſalem. Ex quibus exemplis agnoſcitur ſententia & iudicio Dei,ſuauia atq; triſtia hominibus prouenire. Cum ergo cuncta Dei prouidentia deferantur,attamen conſequens erat, vt qui inuitabat ad patientiam perfectionemque virtutis non malorum illationem,ſed memoriam deberet habere meliorũ, dum omnis qui ſtudet ſecundum virtutem viuere,non triſtia ſed optima data potius & dona perfecta meretur. Alter vero quidam ſcripturas ſubtilius animaduertens,& ea quæ pie de prouidentia ſunt,exponens,dicit, meliorem miniſtrationem fieri præcedente voluntate Dei,aduerſa vero propter quandam vtilitatem per accidentiam deſtinari.Hactenus ille. Vide Damaſcenum lib. 4.cap.20.

Baruc.2.
Mich.1.

REGVLA V.

QVanquam non Deus, (vt author eſt Chryſoſt.ho. 36.in Matth.) ſed hominum improbitas malorum cauſa ſit,talis eſt ſcripturæ conſuetudo,vt Deum dicat illa feciſſe. Vnde Io.9.dicitur. Dedit ipſis Deus oculos ne videant,& alibi. Veni ſegregare hominem aduerſus patrem ſuum, & filiam aduerſus matrem ſuam,& nurum aduerſus ſocrum ſuam. Et Euthy.Ioã.15.ait. Hoc ſcripturæ idioma eſt, Dei permiſſionem quaſi eius opus appellare. Siquidem excæcauit, & indurauit,ſignificat excæcari ac indurari permiſit, tanquam incurabiles,neminem enim vi attrahit,propter liberum cuiuſq; arbitrium. Simile eſt, quod dicitur. Indurans indurabo cor Pharaonis, & errare feciſti nos à via tua, frequentiaq; ſunt in veteri teſtamento idiomata. Tale quoque eſt illud Pauli. Tradidit illos Deus in reprobum ſenſum, &, tradidit illos Deus in affectiones ignominiæ. Nam Deus non ſolum nemini hoc facit, ſed nec relinquit, niſi eum relinquamus,ait namque, peccata veſtra diuiſionem faciunt inter me & vos. Rurſumq; dicitur. Ignoraſti legem Dei tui, ignorabo & ego te,& Dauid. Ecce qui elongant ſe à te peribunt. Et ſaluator in euangelijs loquitur ad Ieruſ. Quoties volui congregare filios tuos & noluiſti. Præterea idem Pſalm. 68. ait. Eſt linguæ Hebraicæ proprietas, vt ei qui permiſit, factum adſcribat, eo quod prohibere potuit,& non prohibuit, vt Pſal.68. Quem tu percuſsiſti, ipſi perſecuti ſunt,& in Zacharia. Percute paſtorem & diſpergentur oues gregis, & Iſaias. Dominus tradidit eum pro peccatis noſtris. Item Matth.5.ait. Hoc ſcripturæ idioma eſt, vt dicat. Ne nos inducas in tentationem,ac ſi diceret,ne permittas nos induci. In eo enim quod permittit ipſe inducere videtur. Hæc regula Auguſt. non placet, videlicet vt exponamus excæcauit, id eſt excæcari permiſit. Nam ita interpretabatur Iulianus,quem reprehendit ipſe Auguſt.lib.5.contra Iulianum.cap.3.& libro de Gratia & libero arbitrio.cap.20.&.21.tom.7. Ipſe vero ſic exponit,excæcauit,primo non illuminando, deinde occaſiones & cauſas ſubminiſtrando, quibus mens peccatoris magis ac magis excæcatur iuſto Dei iudicio, ſuo tamen vicio & malitia. Lege Irenæum lib.4.cap.48.& Chryſoſtom.homil. 67.in Ioan. & ſermo. 3.capit. 1.epiſtol.ad Roman.& homil.8. in poſterio-

Exod.4. & 7.
Pſalm.43. & .106.
Iſaie.59.
Pſalm.72.
Zacha.13.

rem

rem epiſt. ad Corint. & Origen. ho. 2. in lib. iudicum. & Damaſc. lib. 4. capit. 20. & Sanct. Thom. 1. 2. quæſt. 79. qui de tota hac re pleniſsime diſputant. Deinde cum aliquis ex alterius præſcripto rem aggreditur, aut efficit, præcipienti tribuitur opus illud. Vnde cum *Iohan. 2.* Iohannes dicat quod Chriſtus non baptizabat, ſed diſcipuli eius, & deinde capit. 3. eiuſdem euangelij dicitur. Poſt hæc venit Ieſus & diſcipuli eius in Iudæam & baptizabat. non *Matth. 20.* quidem per ſe, vt inquit Theoph. Ioan. 3. ſed per diſcipulos. & mater filiorum Zebedæi petit vt alter filiorum ſedeat ad dexteram, alter ad ſiniſtram, dixitque illis dominus, non maſtri. Neſcitis quid petatis. & Gene. 2. dicitur. Nũc os ex oſsibus meis, & caro de carne mea. quo in loco verba hæc tribuuntur Adæ. At vero Matthæ. 19. verba ſunt Dei. & Iob inquit. Dominus dedit, Dominus abſtulit. cum vtique Satan abſtulerit. & in veteri inſtrumẽto angelus loqui ſolet ad prophetas, & dicit. Ego ſum qui feci hoc & hoc. nam iuxta Regulam iuris. quod per alios facimus, per nos ipſos facere videmur. &. 2. Reg. 12. dicitur de Dauid. Vriam percuſsiſti gladio. cum id miniſtri fecerint. Lege Dionyſ. in cæleſti Hierar. capi. 13. circa finem de ſacerdote purgante. & Sanct. Thom. 1. 2. quæſt. 98. Art. 3. Poteſt nunc in dubium ac diſceptationem *An deus ſit cauſa mali.* trahi, an Deus ſit cauſa peccati. Qua de re ſcholaſtici in ſecundo ſententiarum latiſsimè diſputant. & Sanct. Thom. 1. 2. quæſt. 79. & doctores illi ſancti qui à nobis modo citati ſunt in ſuperioribus regulis. Interim tamen ne prorſus ſub ſilentio rem tantam omiſiſſe videamur, dicendum, deum non eſſe cauſam peccati. Nam iuxta Mercurium Triſmegiſtum in Pimandro. Dialogo. 14. A Deo perfecto nihil malum, nihil turpe. Hæc ſiquidem paſsiones ſunt creata ſequentes opera, quemadmodum æs rubigo, animata corpora limus. At neque faber ferrarius induxit rubiginem, neque animati corporis genitor cænũ ac ſordes. Eodemque modo neque Deus etiam malum. Verum nonnunquam, vt ait Hiero. in epiſtola ad Philemonem. malum occaſio fit bonorũ, & hominum praua cõſilia Deus vertit in rectum, vt Ioſeph fratres, ſui zeli ſtimulis incitati, Iſmaelitis vendiderunt viginti aureis. Hoc initium & patri & fratribus & omni Ægypto bonorum omnium fuit. Deniq; ipſe poſtea ad fratres inquit. Vos cogitaſtis de me mala, Deus cogitauit de me bona. Simile quid & de Oneſimo poſſumus intelligere, quod mala principia occaſiones fuerint rei bonæ. Si enim dominum non fugiſſet, nunquam veniſſet Romam, vbi Paulus erat vinctus in carcere, vbi euangelio credidit, & Petri negatio magni profectus illi cauſa fuit. & Plato. lib. 2. de Republica ait. Malorum autem alicui cauſam eſſe ipſum Deum cum bonus ſit, refellendum eſt omnino, nec permittendum hoc quẽquam dicere in ſua ciuitate, ſi bonis inſtitui legibus ciuitas debet, nec inſuper quemquam audire, ſiue ſit ille iunior, ſiue ſenior, ſiue carminibus hæc inſerantur, ſiue ſoluta oratione narrentur. Hæc igitur ſit lex, in qua cogatur vnuſquiſque dicere, Deum non omnium cauſa, ſed bonorum: malorum autem quemlibet aliam præter Deum, quærere decet. Sed de hac re latiſsimè diſputant omnes qui aduerſus Manichæum ſcripſerunt. & Orige. lib. 3. Periarchõ. cap. 2. & Baſilius in ho. an Deus ſit cauſa mali.

REGVLA. VI.

Diuina ſcriptura (authore Gregor. homil. 10. in Ezechi.) aliquando ex tempore, aliquando ex loco, cauſas deſignat, quas aperto ſermone non indicat. Ex tẽpore etenim, ſicut prædicãte Iudæis domino, per euangeliſtam dicitur. Hyems erat. *Ioan. 20.* Inter illa enim myſteria quę veritas loquebatur, quę cauſa fuit vt nomen hyemis adderetur, niſi vt per qualitatem temporis, frigus oſtenderet cordis? quia & cum verba veritatis acciperẽt, frigida Iudæorum corda remanebant. Ali- *Exod. 19.* quando vero ex loco, ſicut carnali Iſraelitico populo deſcendente de monte, Moyſi lex, in campeſtribus data eſt. Et ſanctis apoſtolis *Matth. 5.* Dominus in monte ſedens, ſumma & ſpiritalia præcepta locutus eſt, vt ex locis videlicet monſtraretur, quia & illis tanquã carnalibus mandata minima dabantur in valle terrarũ, & iſti tanquam ſpiritales & ſancti in monte mãdata cæleſtia audirent. Quatenus aperte monſtraretur, quod aſcendentes corde ad cæleſtia, infirma mundi relinquerent, & in montis culmine ſtarent: ſic per Ezechiel. dicit dominus. Surge egredere in campum, quia prophetiæ ſuæ gratiam, poſtmodum dignatus eſt in latitudine gentium demõſtrare. & Ambro. li. 10. ſuper Lucam loquens de Petri proditione, de exẽplo illo ex Io. deſumpto, quo vſus eſt Grego. hæc ſcribit. Frigus eſſe nõ poterat,

terat,ſi tempus conſideremus.Sed friguserat, vbi Ieſus non agnoſcebatur, vbi non erat qui lucem videret, vbi negabatur ignis conſumens,frigus ergo erat mentis, non eorporis, & iterum Gregor.libr. 1:Moral.eap.5. ait. In ſcriptura ſacra plerumque de virtutibus & vitijs ſie agitur, vt dum loquendo aliud inſinuat, aliud tacendo innoteſeat. Nam veluti hi, qui chordarum harmoniam temperant, tanta hanc arte diſpeoſant, vt plerumque cum vna tangitur,longe alia ae multis interiacentibus poſita ehorda quatiatur, cumque iſta ſonitum reddit, illa quæ in eodem eantu temperata eſt, alijs impereuſsis tremit. Sic Iob. 1. peractis diebus conuiuij quo ſe inuicem filij Iob inuitabant, purgabat pater ſingulos per holocauſta. Vir quippe ſanctus nouerat, quia celebrari eonuiuia ſine culpa vix poſſunt,nouerat quia magna purgatione ſacrifieiorum, diluendæ ſunt epulæ conuiuiorum,& quiequid in ſemetipſis filij conuiuantes inquinauerant, pater, ſacrificium immolando,tergebat. Nonnulla quippe ſunt vitia quæ à conuiuijs, aut ſeparari vix poſſunt,aut certe nequaquam poſſunt. Pene enim ſemper epulas comitatur voluptas. Nám cum corpus in refectionis delectatione reſoluitur,

Exod.32. eor ad inane gaudium relaxatur. Vnde ſcriptum eſt. Sedit populus mandueare & bibere,& ſurrexerunt ludere. Penè ſemper epulas loquacitas ſequitur.Cũq; venter reficitur, lingua defrænatur. Vnde rectè diues apud infe-

Luca.16. ros,aquam appetere deſcribitur,dicens. Pater Abraham miſerere mei,& mitte Lazarum vt intingat extremum digiti ſui in aquam,& refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Prius epulatus quotidie dicitur ſplendide, & poſt aquam petere in lingua memoratur. Quia enim inter epulas valde defluere loquacitas ſolet,ex pœna indieat culpam, cũ eum quem epulatum quotidie ſplendide veritas dixerat, in lingua plus ardere perhibeat,& lib. 2.Mora.eap. 2. ait. Sacra eloquia ex exordijs narrationum, aut ex eircunſtantijs quibuſdam qualitates exprimunt terminoſque cauſarum. Aliquando namque à poſitione loci, Aliquando à poſitione eorporis. Aliquando à qualitate aeris. Aliquando à qualitate temporis, deſignant, quid de ventura actione ſubijciant, A poſitione quippe locorum diuina ſcriptura exprimit ſubſequentium merita fineſque cauſarum. Sicut

Deut.1. de Iſrael dicit,Quia verba Dei audire non potult, ſed præcepta in campeſtribus aeeepit, ſubſequentem nimirum infirmitatem populi indicans, qui aſcendere ad ſumma non valuit, ſed ſemetipſum in infimis neglectè viuendo relaxauit. A poſitione corporis futura denunciat, ſicut in Actibus Apoſtolo- *Actu.7.*
rum Stephanus, Ieſum, qui à dextris virtutis Dei ſedet, ſtantem ſe vidiſſe manifeſtat. Stare quippe adiuuantis eſt,& rectè ſtare eernitur, qui in bello certantibus opitulatur. A qualitate aeris res ſubſequens demonſtratur,ſicut euangeliſta, cum prædicante domino,nullos tunc ex Iudæis crediturox dieeret, præmittit dicens,hyems erat,ſcriptum namq; *Iohã.10.*
eſt.Quoniam abundauit iniquitas,refrigeſcet charitas multorum. Idcireo curauit hyemis tempus exprimere,vt ineſſe auditorum cordi *Matth.24*
bus malitiæ frigus indicaret.Hinc eſt quod de negaturo Petro præmittitur,quia frigus erat, *Iohã.18.*
& ſtans ad prunas ealefaciebat ſe. Iam enim intus à charitatis calore torpuerat,& ad amorem præſentis vitæ,quaſi ad perſecutorũ prunas infirmitate æſtuante,recalebat.A qualita *Iudas nocte*
te quoq; temporis ſinis exprimitur actionis, *prodit dñm*
ſicut non rediturus ad veniam, ad traditionis *& quare.*
perfidiam nocte Iudas exijſſe perhibetur, cũ *Iohã.13.*
egrediente illo ab Euangeliſta dicitur.Erat au *Luc.12.*
tem nox. Hinc enim & iniquo diuiti dicitur. *3.Regũ.3.*
Hac nocte repetẽt animam tuam à te. Anima quippe quæ ad tenebras ducitur,non in die repeti,ſed in nocte memoratur. Hinc eſt quod Salomon, qui ſapientiam non perſeueraturã *Salomonis*
accepit,in ſomnis hanc & nocte accepiſſe de *ſapientia.*
ſcribitur, & viſiones prophetarum quia ænigmaticæ ſunt,in ſomnis fieri ſolent. Hinc eſt quod angeli ad Abraham meridie veniunt,pu *Sodomam*
niri autem Sodomã ad eam veſperi veniſſe *veſpere ve-*
memoratur, & Iob tentatio quia ad victoriã *niunt.*
deducebat,à die cœpta perhibetur, cum dici- *Angeli.*
tur.Quadam die cum veniſſent filij Dei, & aſ *Iob quo tẽ-*
ſiſterent coram domino,cum dicit die,oſten- *pore tenta-*
dit fœliciter omnia Iob ſucceſſura,& Nicode *tus.*
mus nocte venit ad Chriſtum, qui longe aberat à vera Chriſti cognitione. Item Ambroſ. in comment.22.c.in Lucam,& habetur in Decretis.6. quæſt. 1.Imitare. Imitare Petrum tertio dicentem.Domine tu ſcis quia amo te. *Iohã.21.*
Etenim quia tertio negauerat, tertio confitetur.Sed negauit in nocte, confitetur in die. Et Origen.homil. 4. in Geneſ. ait. Tres viri veniunt ad Abraham, & ſtant ſuper eum, ad Lot duo veniunt & ſedent in platea, etenim Lot inferior longe erat ab Abraham. Niſi

cuim

enim fuiſſet inferior, non eſſet ſeparatus ab Abraham, nec dixiſſet ei. Si tu ad dextram; ego ad ſiniſtram, nec ei Sodomorum terra & habitatio placuiſſet. Veniunt ergo ad Abraham tres viri meridie, ad Lot duo veſpere veniunt. Non enim capiebat Lot meridianæ lucis magnitudinem. Abraham vero capax fuit plenum fulgorem lucis excipere, & poſt multa ſubdit. Cum loquitur dominus de ædificatione turris Babylonicæ, inquit. Deſcendi vt videam. Quando ad Abraham angeli veniunt, non dicitur Deus deſcendere, ſed ſupra ipſum ſtare. Aſtiterunt, inquit, tres viri ſuper eum, & cum de peccatorum cauſa agitur, deſcendere dicitur Deus. Vnde ne aſcenſionem & deſcenſionem localem ſentias. Frequenter hoc in diuinis literis inuenies. Sicut

Micha. 1. in Michæa. Ecce dominus exijt de loco ſancto ſuo, & deſcendit, & incedit ſuper excel-

Deſcendere dñi quid? ſa terræ. Deſcendere ergo dicitur Deus, quando curam humanæ fragilitatis habere dignatus, ſemetipſum inaniens formam ſerui accipiens, ad portandum quæ noſtra ſunt. Sed & cum deſcendit, alijs deorſum eſt, alijs vero aſcendit & ſurſum eſt, nam apoſtolis aſcendit in montem excelſum & ibi transformatus eſt coram ipſis. Illis ergo, quos de myſterijs regni cælorum docet, ſurſum eſt. Turbis autem ac Phariſæis, quorũ exprobrat peccata, deorſum eſt, & ibi eſt cum ipſis vbi fœnũ eſt. Trãſformari deorſum non poterat, ſed ſurſum aſcendit cum ijs, qui ſequi ſe poterant, & ibi trãſformatur. Lege eum hom. 1. in Iſai. quomodo Deus ſurſum & deorſum videtur iuxta negociorum qualitatem. Hæc regula paucis exemplis explicari nõ poteſt, ob immẽſam eius amplitudinem & vaſtitatem, nos paucula proferamus quo res clarior fiat. Hieron. Ezechie. 2.

Stare. ait. Nullum peccatorem ſtantem in ſcriptura legimus. Sed ad ſanctos dicitur, ſtate ſuccin-

Epheſ. 6. cti lumbos veſtros, & Ezechiel. ſtatuit me ſupra pedes meos, peccator autem meretur audire illud Deutero. Nõ erit ſtabile veſtigium pedis tui, & Gregor. homil. 6. Ezechielis, ait. ſtare ad vitam conuenit bene operantis. Vnde per Paulum dicitur. Qui ſtat videat ne cadat. Quin & diſcipulis dicit. Sic ſtate in domino chariſsimi, & propheta qui ſe vita & mo-

3. Reg. 17. ribus ante dominum ſtare videbat. Viuit dominus in cuius conſpectu ſto. & Ambro. Pſal

Pſal. 134. mo. 1. ait. Miles in procinctu ſtat, non ſedet, ideo Chriſti militibus dicitur. Ecce nunc benedicite dominum omnes ſerui domini qui ſtatis in domo eius, & Pſalm. ſtantes erant pedes noſtri in atrijs tuis Ieruſalem. At contra

Zacha. 5. iniquitas in talento plumbeo ſedet, eo quod fixa in peccato, ſe ab eo ſeparare non poſsit. Etenim inueterati in errore, & ſtudioſe flagitijs inhærentes, ſedere dicuntur, qui nolunt aſſurgere nec audire dicentem illud Pſal. 126. Surgite poſtquam ſederitis, & iterum. Sede-

Pſal. 118. runt principes & aduerſum me detrahebant. Ecce verbum ſtare ſignificat rectè agere, cadere vero iniquè, hinc Pſalm. 1. non reſurgent impij in iudicio; hoc eſt non ſtabunt,

Locus pſal. 1. expoſitus id eſt, non probabunt ſe eſſe iuſtos. Nam, Re particula ex abundanti poſita eſt, & hæc eſt vna expoſitio. Altera vero Euthy. & Auguſt. & Scholaſtici ſcriptores in quarto ſententiarum, de reſurrectione mortuorum explicant. Porrò apud Lucam cap. 18. Illi duo homines qui aſcendebant in templum Phariſæus & Publicanus, de vtroque dicitur quod ſtans orabat. Sed per ſtationem ſuperbiam intelligit Phariſæi. Nam hic habitu & geſtu ſuperbus agnoſcitur. At de publicano dictum eſt quod ſteterit, ſed vide quæ ſequũtur, quod nec oculos in cælum voluerit extollere, vnde ſtatio eius incuruata erat.

Præterea in ſcripturis ſanctis, iuxta Hiero. Iere. 14. ſemper peccatorum mouentur pedes. Vnde ait Ierem. Hæc dicit dominus populo huic, quia dilexit mouere pedes ſuos,

Deut. 5. & de ſanctis dicitur cum Moyſe. Tu vero ſta hic mecum, & alibi. Laudate ſerui dominum, qui ſtatis in domo domini, & in atrijs domus Dei noſtri, & in comment. Iere. ca. 15. ait. Recedimus à Deo, non loco, ſed volũtate. Vnde Iere. eijce illos à facie mea, & Adam & Cain eijciuntur à facie domini. Præterea Hierony. Ezechi. 2. ait. Aliud eſt in faciem cadere, aliud retrorſum. In faciem cadit Abraham, poſtquam audiuit ſermones Dei. Sed quia humilitate corruerat, ſubleuatur. Et poſtquam audiuit de natiuitate Iſaac, cecidit etiam in faciem, & riſit, & apud Paulum. 1. Corinth. 14. Ita cadens in faciem adorabit Deum. Eli autẽ qui peccauerat retrorſum cecidit, & de Dan Geneſ. 49. ſcriptum eſt, fiat Dan coluber in ſemita mordens plantam equi, & cadet equus retrorſum ſalutẽ ſpectans Dei. Quia enim admorſum colubri ceciderat ex equo, propterea ſaluatoris ſpectat aduentum, & Iohan. 18. qui ad comprehendendum venerant dominum, poſtquam ille reſpondit, ego ſum, ceciderunt retrorſum in terram. Adhuc etiam in

comment. Daniel. cap. 3. ait. omnem ſcripturam mente percurrens nequaquam reperio quod ſanctorum quiſquam Deum cadẽs adorauerit, ſed quicunque idola & dęmones adorauerit, cadens dicitur adorare. Sic dæmon in Euangelio. Si cadens adoraueris me. Et de ſtatua quam fecit Nabuchodon. dicitur. In qua hora audieritis ſonitum vniuerſi generis muſicorum, cadentes, adorate ſtatuam. Denique Gregor. homil. 9. in Ezechie. ait. Quid eſt hoc quod electi in faciem, & reprobi retrorſum cadunt. Niſi quod omnis qui poſt ſe cadit, ibi proculdubio cadit, vbi non videt, qui vero ante ſe ceciderit, ibi cadit vbi videt. Iniqui ergo quia in inuiſibilibus cadunt poſt ſe cadere dicuntur, quia ibi corruunt vbi: quid eos tunc ſequatur modo videre non poſſunt. Iuſti vero quia in iſtis viſibilibus ſemetipſos ſponte deijciunt, vt in inuiſibilibus erigantur, quaſi in faciem cadunt, quia timore compuncti videntes humiliantur. Deinde vertere terga eſt contemnere quod pręcipitur. Vnde Hieron. Zacha. 7. ait. Solemus quando rugata fronte, & nare contracta contemnimus admonentes dorſum vertere. Iuxta illud Iere. cap. 2. Verterunt ad me dorſa, & non facies ſuas, & Zacha

Vertere terga.

rias ait. Verterunt ad me ſcapulam recedentem, & in cõment. Iere. c. 2. dicit. Quando magiſter præcipit, obedientis indicium eſt, ſi demiſſo cõtra audiat capite. Si autem vertat tergum, contemnentis, & cap. 32. Iere. ait. Vertere terga, eſt ipſo geſtu corporis aliquem negligere, vt apud Iere. Verterunt ad me terga, non facies. Qui precatur inclinata ceruice in terram pronus funditur.

Geneſ. 25. *Implere dies.*

Præterea iuxta Hiero. Iſaiæ. 38 Sancti implent dies ſuos, qualis eſt Abraham qui mortuus eſt plenus dierum in ſenectute bona, peccatores vero & impij in dimidio dierum ſuorum moriuntur, de quibus & Pſalmiſta loquitur. Viri ſanguinum & doloſi non dimidiabunt dies ſuos. *Pſalm. 54.* Non enim implent opera virtutum, nec ſtudent pœnitentia emendare delicta. Vnde in medio vitæ curſu, & in errorum tenebris ducentur ad tartarum. Atq; ita dicit Hieronym. cap. 24. Iſaiæ. Et Gregor. lib. 35. mora. capit. 24. ait. In ſacra ſcriptura non facile plenus dierum ponitur, niſi is cuius per eandem ſcripturã vita laudatur. Vacuus quippe dierum eſt, qui & quamlibet multum vixerit, ætatis ſuæ tempora in vanitate conſumit. At contra plenus dierum dicitur, cui nequaquam dies ſui pereundo tranſeunt. Sed ex quotidiana mercede boni operis apud iuſtum iudicem, & poſtquam tranſacti fuerint, reſeruantur.

Adhuc aduerte ex Ambro. libr. 1. de Cain & Habel. cap. 2. Quod quando dicitur in ſcriptura, velut in libris Regum, & appoſitus eſt ad patres ſuos, intelligi datur, quod patrum ſimilis fuerit fide. Vnde claret non ad ſepulturam corporis, ſed ad conſortium vitæ relatum. Denique de Iſaac non perfunctoriè ſcribitur. Appoſitus eſt ad genus ſuum, eo quod patris ſui moribus adhæſerit. Pulchrè autem ad genus ait, & non ad populum, nam legimus alijs in locis appoſitos fuiſſe ad populũ ſuum, ſed iſti non tam præſtantes, præſtantior autem qui paucorum ſimilis fuerit, & nõ plurimorum vt Iſaac. Origen. quoque hom. 9. in Lucam, aliud affert exemplum, inquiens. Qui ſcripturas diligentiſsimè contemplatur, obſeruans, tam in veteri, quam in nouo teſtamento, ſicuti in ortu peccatoris ſcriptum inueniat. Completum eſt tempus vt pareret, nunquam omnino reperiet. Sed vbicunque iuſtus naſcitur, ibi complentur dies, ortus iuſti plenitudinem habet, peccatoris natiuitas (vt ita dicam) vacuitatem atque inanitatem. Ideo à Luca dictum eſt. Completum eſt tempus vt pareret. Credentes, iuxta Hieronym. ad Epheſ. 2. ſecundum merita diuerſa montes dicuntur, valles & colles atq; campeſtria. De his cum de homine agemus diſſeretur. Conuertere ſignificat placare, metaphora deſumpta ab illis qui pergunt ad percutiendum aliquem & retrò reuertuntur. Vnde Hiero. threnorum. 3. ait. Conuertere in ſcripturis ſępe accipitur pro placare, iuxta illud Pſalm. Con- *Pſalm. 89.*
uertere domine aliquantulum, & deprecabilis eſto ſuper ſeruos tuos, & in threnis. Tantum in me vertit & conuertit manum ſuam. Vertit dominus manum ſuã quando iuſtè in reos debitam vltionem immittit, & conuertit manum ſuam, quando miſericorditer à vindicta ſententiam ſuſpendit. *Cõuertit. i. iterũ percutiẽdo vexat.* Scriptum eſt enim de illo. Dominus viuificat & mortificat, humiliat & ſubleuat, & in Deut. Ego occidam & viuere faciam. *1. Reg 2.* *Deute. 32.* Et manus expanſæ, iuxta Hieronym. Iſaię. 65. ſignificant parentis clementiã, ſuos in ſinu recipere geſtientis. Vnde, expandi manus meas tota die ad populum incredulum.

Præterea tranſire (iuxta Ambroſ. Pſalm. 118. Ser. 15. paruum poſt principium,) in malam partem legimus, de his qui non ſtant vt

con-

conſtantes, ſed tranſeunt quaſi mobiles. Iuſti autem pedes ſtant in atrijs Ieruſal. in quibus perfidi ſtare non poterant, ideo prætereunt, & alibi. Vindemiant eam omnes tranſeuntes per viam. Quis niſi perfidus ſpoliat vineam Chriſti? ſed & alibi ſcribitur.. Non dixerunt tranſeuntes per viam, benedictio domini ſuper vos. Stantibus enim dicitur. Ecce nunc benedicite domino. Tamen in bono legimus tranſire, vt in Exodo. Tranſiens videbo hunc viſum magnum, &. Vidi impium exaltatum ſuper Cedros Libani, tranſiui & ecce non erat, & apud Lucam capit. 17. Nemo dicit ſeruo, tranſi, & recumbe. Ergo cum in bono dicitur abſolute dictum eſt, non dixit hoc aut illud tranſiens, ſed tantummodo tranſiens. Vbi in malo. Tranſeuntes viam. Moyſes autem non tranſiuit viam, ſed in via ſtetit.

Pſalm. 79. Pſal. 128. & . 133. Exod. 3. Pſalm. 37.

At vero cum dicit Gregor. ſcriptura dum aliquid loquitur, aliud inſinuat, tam latè hæc verba patent, vt ad omnia fere quæ ſub typo allegoriæ dicuntur, adaptari poſſint. V. G. cum ſub animantium quorundam nominibus, vitia quædam hominum intelliguntur. Qua de re Clemens Alexandrinus in adhortatoria ad gentes, de Orpheo & Eunnmo cantoribus, qui ſolo cantu feras reddebant manſuetas, ſubiungit. Solus quidem Ieſus ex his qui vnquam fuerunt cantoribus, difficillimas feras, homines manſuefecit. Volucres quidem, eos qui ex ipſis ſunt leues. Serpentes vero, eos qui deceptores, & leones, eos qui ſunt animoſi & ad iram concitati. Sues autem, qui ſunt voluptati dediti, lupos autem, eos qui ſunt rapaces. Lapides autem & ligna, ſunt, inſipientes. Præterea lapidibus quoque eſt inſenſilior homo qui eſt tinctus ignorantia. Teſtis nobis accedat vox prophetica. Potens eſt enim Deus ex his lapidibus ſuſcitare filios Abrahæ, qui miſeratus multam inſciciam & cordis duritiam, eorum qui lapidauerunt aduerſus veritatem, excitauit ſemen pietatis in Deum, ex gentibus quæ crediderunt lapidibus. Rurſum quoſdam virulentos ac impoſtores, iuſtitiæ inſidiantes, appellauit genimina viperarum. Sed horum quoq; ſerpentiū ſi quis pœnitentia ductus fuerit, verbum ſua ſponte ſequens, homo Dei efficitur. Alios allegoricè dicit lupos pellibus ouium indutos, eos innuens qui in forma hominum ſunt rapaces. Has ergo omnes immaniſſimas feras & tales lapides, ipſe cæleſtis cantor in māſuetos homines transformauit. Hactenus Alexndri.

Reuertitur ad regulā. Matth. 3. Matth. 7.

REGVLA VII.

Mos eſt ſcripturæ (vt author eſt Chryſoſtom. homili. 25. ſuper Iohann.) ita de inanimis loqui, ac ſi voluntate aliqua ferantur. Vt, ſpiritus vbi vult ſpirat, & vocem eius audies, & neſcis vnde veniat, aut quo vadat. Significans liberum a natura impetum venti, & ad Roma. 8. Vanitati creatura ſubiecta eſt, nolens, ſignificat igitur non poſſe contineri, & quocunq; vult diffundi, neq; poſſe cohiberi, quin huc & illuc feratur. Et Theophy. in cōment. Haba. ca. 2. Conſueuit ſcriptura inanimis, & ſenſu carentibus & ratione, vocem tribuere, non quod ſonare verba queant, verum quod veluti per ſe ipſas res, tantum non clament. Hanc ob rationem Iſaias ait. Erubeſce Sydon dixit mare, & in Pſal. Cæli enarrant gloriam Dei, & dominus dixit Iudæis eum pueri eum commendarent. Amen dico vobis, ſi conticuerint illi, lapides clamabunt. & Habacuc ait. Lapis ex pariete clamabit, & cantharus ligneus vociferabitur, ideſt, ſi extruxeris domū ex alienis opibus, ipſa ligna fatebuntur te eſſe furem. & Damaſc. li. 2. ca. 6. ait. Nouit ſcriptura Proſopopœiam, perſonarumque fictionem vſurpare, & de inanimis, vt de animatis dicere, vt, Mare vidit & fugit, Iordanis conuerſus eſt retrorſum, &. Quid eſt tibi mare quod fugiſti? &. Montes & colles interrogātur ſermones exultationum. Quemadmodum & dicere conſueuimus. Cōgregata eſt ciuitas, non ædificia ſignificare volentes, ſed ciuitatis habitatores, &. Cæli narrant gloriam Dei, non vocem quæ ſenſilibus auribus hauriatur emittentes, ſed ex propria magnitudine opificis virtutem nobis inſinuantes, quorum pulchritudinem conſpicientes, factorem vt optimum artificem, admiramur, glorificamuſque. Nam nullus cælus aut luminaria arbitretur animata, inanima enim ſunt & inſenſilia. Quare ſi ſcriptura dicit. Lætentur cæli & exultet terra, angelos qui ſunt in cælo, & homines qui in terra, ad lætitiam vocat. Vult in his poſtremis verbis dicere Damaſc. quod, μετονυμικῶς, terra accipitur pro hominibus & feris in ipſa degentibus, ſicut cælum pro ipſis angelis illic Deo miniſtrantibus. Vnde Hiero. Iſaiæ. 1. cum ait propheta, Audi cælum, auribus percipe terra, quia dominus locutus eſt. Subdit ipſe. In cælo ſupernas ſignificans angelicaſq; virtutes, in terra mortalium genus με-

Io. 3. Iſai. 23. Luc. 19. Pſal. 113.

τονυ-

τονυμικῶς, ab his quæ continent ea quæ continentur. Sed de his hactenus, ad institutũ reuertamur. Inquit præterea Euthy. Pſal. 95. Solent prophetæ ſæpenumero ipſis etiam inanimatis atq; inſenbilibus rebus gaudium adſcribere, & ſubiũgit rationem cur id fiat. Quoties nimirum ſummam aliquam voluerint lætitiam demonſtrare, quaſi ipſa etiam elementa, anima & ſenſu carentia lætentur. Vt, montes exultauerunt vt arietes, & Theodo. Ioelis 4. cap. ait. loquuntur prophetæ aliquando ad res inanimas, vt cęlum & terram, non quia ratione vtantur, ſed vt ratione præditos ex inanimis rebus excitet & commoueat. Vnde dicitur, lugeat terra, quoniam afflictum eſt triticum, aruit vinum, lugete poſſeſsiones pro frumento & ordeo. Et Theophy. ad Rom. 8. Prophetis in more eſt, per proſopopœiam, flumina manibus plaudentia introducere, & montes ſaltantes, perſonas, tum animatorum, tum ſenſibilium ipſis tribuentes, vt ait Paulus, omnem creaturam ἀποκαραδοκίαν, id eſt ingentem ſpectationem habere, vt in meliorem permutetur ſtatum, necnon recipiat reuelationẽ filiorum Dei. Tunc enim ipſa glorificabitur incorruptibilitate, quando & nos vita nunquam interitura donabimur. Quæcunque audis dici de creatura, ceu de animato proſopopœiæ more dici arbitror, & addit Chryſoſt. rationem. ſemo. 14. in epiſtol. ad Roma. Vt bonorum ęternorum excellentiam diſcamus tanquam quæ, vſque ad inſenſata pertingant. Faciunt iſtud ſæpenumero in rebus triſtibus introducentes, & vineam & vinum lamentantes, montes quoque & templi laquearia vlulantia, vt & hoc pacto malorum excellẽtiam cogitemus. Item Gregor. Nazianzen. lib. 4. theo. ait. Nouit ſcriptura mutis rebus loquentium perſonam imponere, ex qua figura eſt illud. Mare dixit hæc & hęc, & Abyſſus dixit non eſt in me, eò pertinent & cæli gloriam, Dei enarrantes, & illud quod frameę dicitur quod deniq; à montibus collibuſque, quare exultarint, quæritur, & Euthy. Pſal. 49. ait, Familiaris eſt apud ſcripturas hic loquendi modus, vt ad res inanimatas ſermo conuertatur, quo ad timorem pariter & pudorem excitandum vti ſolet. Dum facit quod etiam ipſa inanimata conſeſſura ſint ipſoſque anima præditos homines iudicatura. Vt, Audite valles & fundamenta terræ, quoniam iudicium eſt Deo erga populum ſuum, & cum populo ſuo diſceptabit, & ſubdit. Huiuſmodi figura

Zacha. 13. percute paſtorem in argument. Pſalmi.

proſopopœia dicitur, quando videlicet inanimatis rebus perſonam imponimus, & Pſal. 102. ait. Solent prophetæ ſæpenumero ad diuinas laudes concinendas ipſam irrationalem atque inanimatam naturam aduocare, denotare volentes, quod rationalis creatura ad dicendas huiuſmodi laudes non ſufficit. Quod ſi ipſa etiam irrationalia ad diuinas laudes excitantur, quanto magis à rationalibus creaturis Deus laudandus eſt, & in expoſitione cantici Deute. ait. Eſt mos prophetis vt in magnis promiſsionibus, aut in horrendis aliquibus minis, ad maiorem ſermonis ſui confirmationem, cælum & terram in teſtes aſſumant, vt in cant. Deut. Attende cælum & loquar, audiat terra verba oris mei. Lege Hieronym. in comment. Haba. cap. 2. Væ qui congregant auaritiam, & Chryſo. hom. 3. de Pœnitentia, & Ariſt. 3. Rheto. ad Theodect. & Quintilianum.

Deut. 32.

Moris eſt ſcripturarum (inquit Oecu. 1. ad Tim. 12.) eminẽtes & inferiores perſonas in teſtes aſſumere, vt in Gene. 31. Iacob Deum & tumulũ ſiue aceruũ lapideum in teſtẽ aſſumit & Paulus, obteſtor in conſpectu Dei ac domini Ieſu Chriſti & electorũ angelorũ, vt hęc ſerues, & Philip. lib. 3. in Iob. cap. 38. Multis locis laudare Deum elementa dicuntur, pro eo quod in illorum diſpoſitione & pulchritudine Deus vel ab hominibus, vel ab angelis prędicetur. Lege Euthy. Pſal. 18.

Deniq; inquit Aug. li. 3. ſuper Gene. ca. 3. & li. 5. ca. 3. Conſuetudo ſcripturarum eſt, aut cæli aut terræ nomine mũdum appellare, aut interdũ addere & mare. Sic in ſcriptura Geneſeos nullum arbitrandũ eſt mundi huius defuiſſe elementũ ex illis quatuor, licet expreſſe nominata non ſint. Hæc ille. Porro cũ ſcriptura maximã tribulationem oſtendere vult, ſolẽ obtenebreſcere, & ſtellas de cælo cadere dicit, qua loquendi forma Chriſtus quoq; vſus eſt cum prædicit excidium vrbis Ieruſalem.

REGVLA VIII.

Conſuetudinis prophetarũ eſt (inquit Hiero. in cõment. Abdiæ.) quando loquuntur contra Babylonem, Ammonitas, Moabitas, Philiſtiim & cæteras nationes, multis ſermonibus linguæ eorũ abuti, & ſeruare idiomata prouinciarũ. Vnde in Abdia dicit. Et trãſmigratio Ieruſ. quæ eſt in Boſphoro, id eſt Sepharad, poſsidebit ciuitates Auſtri.

Regula linguarum peritis annotanda.

Nam

Nam lingua Aſsyriorum terminus qui Hebraicè Guebul, dicitur Sepharad. Quorum verborum hunc ſenſum eſſe conijcio. Transmigratio Ieruſ. quæ in cunctis terminis regionibuſque diuiſa eſt, vrbes Auſtri, ideſt, tribus ſuæ recipiet. Hæc regula peritis tantum linguæ Hebraicæ & Chaldaicæ vtilis eſt, nam ob hanc quam Hierony. attulit cauſam apud Danielem multa nomina Babylonica, tum inſtrumentorum muſicæ artis, tum etiam magiſtratuum ponuntur, quia de rebus Babylonicis habebatur ſermo, & Camhi in commẽt. Pſalm. 2. ait. Cum Scriptura loquitur de rebus Philiſtinorum, vocabulis illius gentis vtitur, vt loco malche. 1. Regũ. ponit çarne, & Elias Leuita in præfatione libri compoſitionis, ait. Scias quod dictiones habentes quinque vel ſex literas, non ſunt ex lingua ſancta, ſed vel ex lingua Perſica, vel Ægyptia, nam non inuenies eas, niſi in narratione geſtorum quæ acciderunt in regionibus illis, vt in Exodo çefardeah. 1. rana.

REGVLA. IX.

EOrum quæ de Deo in ſacris literis traduntur (vt inquit Damaſcen. libr. 1. capit. 2.) quædam ſunt effabilia, quædam ineffabilia. Et rurſus alia cognoſcibilia, alia incognoſcibilia. Effabilia ſunt, quæ verbis vtcunque explicari poſſunt, vt Deum eſſe vnum & creatorem mundi. Ineffabilia ſunt, quæ nullis verbis ſatis explicari poſſunt. Vt vnitas eſſentiæ cum Trinitate perſonarum. Filij generatio æterna, de qua Iſaias. Generationem eius quis enarrabit? Cognoſcibilia, vt Deum eſſe æternum & incorporeum. Incognoſcibilia ſunt, Iudiciorum Dei Abyſſus, de quibus Paulus. O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia tua. Item Auguſt. lib. 83. q. q. 49. ait. Credibilium tria ſunt genera. Alia ſunt quæ ſemper creduntur, & nunquam intelliguntur, ſicut omnis hiſtoria temporalia & humana geſta percurrens. Alia mox vt creduntur intelliguntur, ſicut ſunt omnes rationes humanæ, vel de numeris, vel de quibuslibet diſciplinis. Tertium quæ primo creduntur, & poſtea intelliguntur, qualia ſunt ea, quæ de diuinis rebus non poſſunt intelligi, niſi ab his qui mundo ſunt corde, quod fit præceptis ſeruatis, quæ bene viuendo accipiuntur.

Iſai. 53.

REGVLA X.

QVando de ſuperioribus diſputatur (inquit Hieronym. ad Damaſum de viſione ſeraphim) & maſculinum ſeu fœmininum ponitur genus, non tam ſexus ſignificatur, quam idioma linguæ, ſiquidem ipſe Deus inuiſibilis & incorruptibilis, omnibus penè linguis profertur genere maſculino, cũ in eum ſexus non cadat, & ſpiritus ſanctus ſecundum proprietatem linguæ Hebraicæ fœminino genere profertur, Ruah, & in plurali, Ruchot, Græce vero τὸ πνεῦμα neutro. Latinè maſculino, ſpiritus. Nec in Dei virtutibus ſexus eſt ponendus Vt Cherubim, Seraphim, Throni. Et Auguſt. tract. 38. ſuper Ioha. ait. Conſuetudo locutionis, ideo per diuerſas linguas variat genera vocabulorum, quia in ipſis rebus non inuenit ſexum. Nã apud Græcos fœminini generis eſt principiũ, ἀρχή. Sicut apud nos lex generis fœminini, quæ apud illos eſt maſculini. Sicut ſapientia apud nos & apud illos generis fœminini eſt, σοφία. non enim ſapientia verè fœmina eſt, cum Chriſtus ſit Dei ſapientia, & Chriſtus appelletur genere maſculino, ſapientia fœminino.

REGVLA XI.

PEr id, (inquit Auguſti. in libr. q. ex vet. teſt. quæſt. 9.) quod multimodam rationem, id eſt, multas ſignificationes, verba habent, faciunt quæſtiones, ideo ſi ad cauſam, de qua agitur referantur, nulla erit quæſtio. Quia per ordinem res ipſæ ſe produnt. Nam commune dicitur aliquando quod indiuiſum eſt. Aliquando quod immundum eſt. *Commune.* Duobus enim modis appellatur commune. Denique Petrus Apoſtolus. Commune, inquit, & immundum nunquam intrauit in *Actu. 10.* os meum, & Paulus, omne, inquit, quod *Rom. 14.* non eſt ex fide, peccatum eſt, & ad Galat. 3. *Fides.* Lex non eſt ex fide, & tamen non eſt peccatum. Sed in primo loco fides eſt credere quod placeat Deo id quod facis, id eſt, cum dubitamus an Deo placeant, nec ne quæ facimus, ſi facimus peccamus. At vero in ſecundo loco fides vocatur, quando rei nondum à nobis conſpectæ fidem adhibemus. q. d. lex vetus non tam fidem quàm opera exigebat. Vides ergo quia vnus & idem ſermo non eadem ſemper ſignificat. Ideo cum dicitur immundum,

mundum, cõſiderandum ex qua cauſa dica
tur. Aliquando ad comparationem melioris
immundum dicitur. Aliquando ad opera for
dida refertur, vt malum intelligatur. Sic canis
immundus dicitur ad ouem comparatus, &
plumbum ad comparationem auri immun-
dum eſt, & coruus ad pauum, & cum vniuſcu
iuſque corporis mẽbra ſint, alia honeſta, alia
inhoneſta vocantur, cum ſciantur mala non
eſſe. Ita omnia bona ſunt in ſua natura quia
vtilia. Item in calce Pſalm. 8. ait. Vnicum no-
men pluribus modis poteſt intelligi & expli-
cari, ſed pro locis, namq; aliud alibi ſignificat,
& hęc regula in omni allegoria retinenda eſt;
vt pro præſentia loci conſideretur quod per
ſimilitudinem dicitur. Hæc enim eſt domini-
ca & Apoſtolica diſciplina. Hanc regulam
ibidem explicat Auguſt. exemplis ſed non ſa
tis commodis ad Inſtitutum. Nos accommo-
datioribus exemplis vtamur, ex eodem Au-
Torcular. guſt. de ſumptis in fronte illius Pſalm. 8. Mul
tis, inquit, & varijs ſimilitudinibus vna eadem
que res in ſcriptura inſinuatur, vt in hoc Pſal.
torcularia poſſunt eccleſias ſignificare, eadẽ
ratione qua & aream intelligimus eccleſiam.
Quia ſiue in area ſiue in torculari nihil aliud
agitur, niſi vt fructus ab integumentis purgen-
tur, quæ neceſſaria erant. & vt naſcerentur &
vt creſcerent, atq; ad maturitatem, vel meſſis
vel vindemiæ peruenirent. His ergo vel inte-
gumentis vel ſuſtentaculis, ideſt, paleis, in area
frumenta, & vinacijs in torcularibus vina
exuuntur. Sicut in eccleſijs à multitudine ſe-
cularium hominum, quæ ſimul cum bonis
congregatur, quibus vt naſcerentur & apti fie
rent verbo diuino neceſſaria erat, illa multitu
do, id agitur, vt ſpiritali amore per operatio-
nem miniſtrorum Dei ſeparentur. Agitur
enim nunc, vt non loco ſed affectu interim ſe
parentur boni à malis, quamuis ſimul in eccle
ſijs, quantum attinet ad corporalem præſen-
tiam conuerſentur. Aliud autem erit tempus,
quo vel frumenta in horrea, vel vina in cellas
congregentur. Vel alia ſimilitudine. Vina ret
condet in apothecis, vinacia vero pecoribus
proijciet, ventres pecorum ſunt pœnę gehen
næ, affert alium intellectum de torcularibus
quem legere poteris apud ipſum. Deinde ait
Chryſoſt. hom. 13. in Iohan. Duplex eſt gra-
tia vetus & noua, quemadmodum duplex
erat Iuſtitia, ſecundum iuſtitiam, inquit, quæ
Philip. 3. in lege eſt irreprehenſibilis, & duplex fides,
Rom. 1. vt, ex fide in fidem, (ideſt, ex fide incipiente
in proficiẽtem, aut in fidem, ideſt, in fidelium
gratiam,) & duplex adoptio, vt quorum ado-
ptio eſt, & duplex gloria. Vt ſi enim quod *Rom. 9.*
euacuatur per gloriam eſt, multo magis quod *2. Cor. 3.*
manet in gloria; & lex duplex, vt Lex ſpiri-
tualis vitæ liberauit me, & duplex ſeruitus, vt
quorum ſeruitus, & iterum, ſpiritui Dei ſer-
uientes, & teſtamentum duplex, vt, Diſpo-
nam vobis teſtamentum nouum non ſecun-
dum teſtamentum quod diſpoſui patribus ve *Iere. 31.*
ſtris, & duplex ſanctificatio, & duplex bap-
tiſma, & duplex ſacrificium, & templum &
circuncíſio duplex. Sed illa veteris legis quaſi
figuræ ſunt, hæc quaſi veritas, æquinocatio-
nem non rei communionem ſeruantia, quo-
niam in figuris ſunt & vmbra, nam & homo
pictus homo appellatur, & verus homo item,
& hom. 3. in epiſt. ad Hebræ. ait, Chriſtus ad- *Exitus.*
uentum ſuum carnalem exitũ vocat, vt exijt
qui ſeminat ſeminare ſemen ſuum; & iterum,
ego à patre exiui & veni, & Paulus. Chriſti
aduentum vocat introitum. Cum iterum in- *Hebræ. 3.*
troducit primogenitum in orbem terrarum.
Item Auguſt. tract. 47. ſuper Io. ait. Per ſimi-
litudinem Chriſtus multa eſt, quæ per pro- *Chriſti no-*
prietatem non eſt. Per ſimilitudinem & pe- *mina.*
tra eſt Chriſtus, eſt oſtium & lapis angularis,
& paſtor & agnus & leo. Si autem proprieta
tes diſcutias rerum quas videre conſueſti, nec
petra eſt, quia durus & ſine ſenſu non eſt. nec
oſtium eſt, quia faber eum non fecit. nec lapis
angularis eſt, quia nõ eſt ab ſtructore cõpoſi-
tus nec paſtor eſt, quia cuſtos ouiũ quadrupe
dũ nõ eſt, nec leo eſt, quia fera nõ eſt, nec agnꝰ
eſt, quia pecus non eſt, omnia ergo iſta per ſi-
militudinem. Quid ergo propriè? in princi-
pio erat verbum, quid de homine qui appa-
ruit. Verbum caro factum eſt. Item Hiero. cõ
tra Pelagi. ait. Perſpicuum eſt duas in ſcriptu-
ris ſanctis eſſe perfectiones, duasque Iuſtitias; *Iuſtitia du-*
& duos timores. Primam perfectionem & in- *plex.*
comparabilem veritatem, perfectamque Iuſti
tiam Dei virtutibus comparandam. Secundã
autem quæ competit noſtræ fragilitati. Iuxta
illud quod dicitur in Pſal. Non iuſtificabitur
in cõſpectu tuo omnis viuens. Iob, Zacharias
& Eliſabeth, iuſti dicti ſunt ſecundum eam Iu
ſtitiam quæ poſsit in iniuſtitiam aliquando
commutari. & non ſecundum illam de qua di
citur. Ego Deus & nõ mutor. & hoc eſt quod
Apoſtolus ſcribit. etenim non eſt glorificatũ,
quod glorificatũ eſt propter excellentẽ glo-
riam. quod videlicet legis iuſtitia ad compara
tionem

tionem Euangelicæ gratiæ non videatur eſſe iuſtitia. Et iterum. ex parte ſcimus, & ex parte prophetamus, cum autem venerit quod perfectum eſt, deſtruentur illa quæ ex parte ſunt. &, Videmus nũc in ſpeculo & ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Hæc ille. Ex diſtinctione illa duplicis Iuſtitiæ intelliges *Locus Pauli ad Ro. 5.* dictum Pauli ad Roma. 5. Vix pro iuſto aliquis moritur. nam pro bono forſitan quis audeat mori. Commendat Apoſtolus Chriſti charitatem erga vniuerſum genus humanum. Nam cum infirmi, id eſt, peccatores, eſſemus, pro nobis ſuffixus eſt. Cum alioqui vix vllus homo inueniatur qui pro homine quãtumuis probo & iuſto perpeti velit dolorem, & ſe obijci diſcrimini. & loquitur de illo ſecundo genere Iuſtitiæ quę noſtræ competit fragilitati. Nam pro viro bono, qui iam ad virtutis culmen cõſcendit, aliqui mori audebunt. Præterea perquam familiare eſt ſacris literis conferre iram Dei, igni, gladio, & alijs eiuſmodi. Pſal. 44. Sagittæ tuæ acutæ potẽtiſsime. & 43. accingere gladio. & pluet ſuper impios laqueos ignis & ſulphuris. Deinde per arcum, gladiũ, ſcutum, currum, equũ, aurum, argentum, & his quæ armis bellicis & terrenæ prudentiæ conueniunt, ſolet ſcriptura auxilium humanum intelligere. Pſal. 43. Neque enim in arcu meo ſperabo, & gladius meus non ſaluabit me. & . hi in curribus, hi in equis, nõ autem in nomine dei magnificabimur. & Hoſeas ait. Nõ ſaluabo eos in arcu & in bello, & in equis & in equitibus. Præterea Aug. concione. 1. Pſal. 34. ait. Non *Locus Aug. annotãdus.* ſunt arma ſpiritualia, ſic eſſe, vt quaſi quod ſcutũ eſt, ſemper ſcutum ſit, aut quod galea eſt, ſemper galea ſit, aut quod lorica eſt, ſemper lorica ſit. In iſtis armis corporalibus ita eſt, quanquã & de ferro quo fiũt mutari poſſint, vt ex gladio fiat ſecuris, tamẽ ipſum Apoſtolũ vidimus dixiſſe quodã loco loricã fidei. & alio loco ſcutum fidei. ſic enim ait. 1. Theſſa. 5. induti loricam fidei & charitatis, & galeam ſpem ſalutis, & ad Ephe. 6. induti loricam iuſtitiæ, & galeam ſalutis aſſumite, & ſcutum fidei. Ergo ipſa fides & lorica poteſt eſſe & ſcutum. Scutum ergo eſt, quia tela inimicorum excipit & repellit. lorica eſt. quia interiora tua transfigi non ſinit. Itẽ lib. 2. de conſen. euang. ca. 30. ait. Nomen ambiguum aliquando cũ expoſitione ponitur. vt eſt illud. *1. Cor. 14.* Nolite pueri effici ſenſibus, ſed malitia paruuli eſtote, vt ſenſibus perfecti ſitis. Hoc enĩ modo breuiter, clauſa ſententia dici potuit. Nolite eſſe pueri, ſed eſtote pueri. & illud. Si quis putat ſe eſſe ſapientem in vobis in hoc ſeculo, ſtultus fiat. vt ſit ſapiẽs. Quid enĩ aliud dixit quam, non ſit ſapiens vt ſit ſapiens. Aliquãdo clauſe ita dicuntur vt exerceant quærentem, vt eſt illud quod ait ad Gala. Apoſtolus. *Gala. 6.* inuicem onera veſtra portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti. Qui enim putat ſe eſſe aliquid cum nihil ſit, ſeipſum ſeducit. opus autem ſuum probet vnuſquiſq;, & tũc in ſemetipſo habebit gloriam & non in altero. Vnuſquiſque proprium onus portabit. *Onus.* Niſi enim ponderis nomẽ ſub diuerſis ſignificationibus acceperis, procul dubio putabis eundem ſibi in loquendo eſſe cõtrarium. Et hoc in vna ſententia tam vicinè poſitis verbis. Qui cum paulò ante diceret. Alter alterius onera portate. poſtea dixit. Vnuſquiſque proprium onus portabit. Sed alia ſunt onera participandæ infirmitatis: alia reddendæ rationis deo de actibus noſtris. Illa cum fratribus ſuſtinenda communicantur, quæ propria ab vnoquoq; portantur. Sic in euangelio intelligamus ſub aliam ſignificationẽ dictam virgam quæ ſecundum Marcum ferẽda eſt, & ſub alia illam quæ ſecundũ Mat. & Lucam non ferenda eſt. Nam virga intelligitur ſpiritualiter de qua dicebat Apoſtolus. In virga veniam ad vos. & corporaliter qua *1. Cor. 4.* vtimur. ſiue ad equum, ſiue ad aliud aliquod opus. Vtrunque ergo accipiendum à domino dictum. & Orige. ho. 1. in cantica cantic. interprete Hiero. ait. Sermo diuinus vnã eandemque rem pro locorum qualitate diuerſis vocabulis nuncupat. Quando hoſtia offertur in lege, & vult intellectum oſtendere, pectuſculum ſeparationis. Quando vero recũbit aliquis cum Ieſu & ſenſuum eius communione fruitur, non pectuſculum vt ſuprà, ſed pectus alloquitur. Porro cum ſponſa loquitur ad ſponſum, quia nuptiale carmen inducitur, non pectuſculum, vt in ſacrificio. non pectus vt in Ioanne diſcipulo, ſed vbera nominat dicens. Quia bona vbera tua ſuper vinum Deniq; Iſichius lib. 1. Leui. ca. 4. & li. 5. ca. 16. ait. Eandẽ rem explicat ſcriptura multis nominibus, nec eſt ταυτολογία, ſed operationibus rerum quæ ſignificantur, apta imponit & diſtribuit nomina. Sic carnem vocat velamen, quia eſt tegumentum diuinitatis. Aliquando templum. Soluite templum hoc. Aliquando nubem. Iſaiæ 19. Ecce do-

minus aſcendit ſuper nubem leuem. Aliquando propitiatorium vocatur. Et afflictio vocatur à Dauid. Portæ inferni. portæ mortis. dolores partus. vmbra mortis. Hæc exempla, vt res fieret clarior, nunc adduxiſſe ſatis ſit. nam in alia huius operis parte, in qua explanaturi ſumus myſticorum nominum, quæ in ſcripturis inueniuntur, ſignificationes, fuſius de hac re diſputabimus.

REGVLA XII.

QVando rectus (inquit. Auguſt.li.14.de ciui.Dei.capit.8.) ſcripturæ ſacræ ſenſus alium exitum non poteſt inuenire, niſi aliquid addatur, addendum aliquid eſt vt intelligatur. Item Euthy. Pſalm. 73.&.74.ait. Sæpenumero quoſdam inuenimus ſermones ob Hebraicæ linguæ anguſtiam, à qua vetus teſtamentum in Græcam linguam tranſlatum eſt, impoſsibile fuit paribus dictionibus amplam æquè ac claram ſignificationem reddere. vt in Pſalm. Quid eſt mihi in cælo, & à te quid volui ſuper terram, ideſt, à te quid aliud volui quam vtilitatem & commodum tuum. & iterum. Quoniam nec ab egreſſu, nec ab occidente, nec à deſertis montibus. ſubintelligendum verbi gratia. aliquid Deo latet. Item Pſalm. 51.ait. Solent hi qui vlciſcuntur iniurias, defectiua quædam verba proferre, veluti præ gaudio reliqua in eis verba præcidantur. vt eſt illud Viderunt oculi noſtri. ſubintelligitur. vindictam, vel aliquid ſimile. &, confitebor tibi in ſeculum, quia feciſti. ſubintellige vindictam. & Pſalm, 125. ait. Eſt proprium idioma Hebraicæ linguæ dicere. Dominus fecit cum illo. & ſubintelligere miſericordiam. & in Pſalm. magnificauit Dominus facere nobiſcum. Scilicet miſericordiam. Hiero. quoque Ecleſi. 12. ait. Scriptura diuina breui circulo verborum coarctata eſt, & quã tum dilatatur in ſenſibus, tantum ſermone conſtringitur. Quia cõſummatum abbreuiatumque verbum fecit Dominus ſuper terram. & verbum eius iuxta eſt in ore noſtro & in corde noſtro. Philoſophi vero & ſeculi huius doctores, qui ſuorum dogmatum facultates conantur aſſerere, varietate ac multitudine ſermonum vtuntur. Hactenus ille. Exempla vbique obuia ſunt. Ionæ. 1. Et dixerunt ad eum. indica nobis cuius cauſa malum iſtud ſit nobis? quod eſt opus tuum? quæ terra tua? & quo vadis? vel ex quo populo es tu? Rabbi Dauid Pſalm. 21. his verbis hanc regulam expreſsit. Solet ſcriptura in loco apto nimia breuitate vti. vt in Pſal. in funibus tuis firmabis, ſcilicet ſagittas tuas, ante facies eorum. Præterea Auguſt. lib. Quæſtionum veteris & noui teſtamenti Quæſtione. 16. ait. Aliquando ſub compendio loquitur ſcriptura, & quædam intelligenda vult ex propoſita ratione. Sic Sephora vxor Moyſi, non ignorans qua cauſa viro ſuo infeſtus angelus videbatur, accipiens petram, circuncidit filium ſuum, & receſsit angelus. Nam ad hũc modum in Exo. legitur, Cum eſſet in itinere in diuerſorio occurrit ei Dominus & volebat occidere eum. tulit illico Sephora acutiſsimam petram, & circuncidit præputium filij ſui. tetigitque pedes eius, ideſt, proiecit præputiũ ad pedes Moyſis. & ait ſponſus ſanguinum tu mihi es. id eſt, das arrabonem nuptiarum mihi filij tui occiſionem. Hoc dicebat quia ignorabat Sacramentum circunciſionis, cum eſſet Madianitis. Et in euangelio Dominus ad Iudæos. Quare vos præteritis mandatum Dei vt traditionem veſtram ſtatuatis? nam dixit Dominus. Honora patrem tuũ, & matrem tuam, & qui maledixerit patri aut matri morte moriatur. Vos autem dicitis. Quicunque dixerit patri aut matri, omne munus quodcunq; fuerit ex me tibi proderit, & non honorificabit patrem aut matrẽ ſuam. ſine dubio per compendium dixit Saluator, vt ſubintelligatur Sacerdotes Iudæorum dum auaritiæ ſtuderent Dei legẽ ſpreuiſſe. Impia enim cõſpiratione conſilium dederunt filijs vt maledicentes patrem aut matrem quodcunq; offerrent quaſi donum Deo, per quod data ſententia in maledictos, ſolueretur. Vnde ſecuri facti filij, contra Dei præceptum, contemnebant parentes. Et in li. de fide & operibus. ca. 9. dat aliud exemplum. Actuum, inquit. 8. ſcriptura tacuit, atq; intelligenda dimiſit cætera quæ in ſpadone baptizando Philippus egit, atque eo quod ait baptizauit eum Philippus intelligi voluit impleta omnia, quæ licet taceantur in ſcripturis cauſa breuitatis, tamen ſerie traditionis ſcimus impleta. nam non dubitãdum eſt in catechiſmo dicta eſſe, quæ ad mores vitamq; pertinent eius qui credit in Chriſtum. Hæc ille. & ad hunc modum intelligendum eſt quando dicitur in actibus

Exod.4.

Matt. 15. Mar.7.

ap ſto-

apoſtolorum baptizaſſe apoſtolos in nomine Chriſti quod breuitatis gratia duæ perſonæ omiſſæ ſunt. Nam nunquam legimus in Actibus neq; in Paulo baptiſma in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. Sed de hoc à nobis ſupra diſputatum eſt.

De huius loci Matth. 15. expoſitione lege Hiero. in illum locum. Sed aduerte quod apud Marc. capi. 7. cum dicitur. Qui dixerit patri. capitur pro maledixerit.

REGVLA XIII.

SIc vnuſquiſque Euangeliſtarum (inquit Auguſti. lib. 2. de conſen. euang. ca. 15.) cōtexit narrationem ſuam, vt tanquam nihil prætermittentis ſeries digeſta videatur. Tacitis enim quę non vult dicere, ſic ea quæ vult dicere, illis quæ dicebat ſubiungit, vt ipſa continuo ſequi videātur. Sed cum alter ea dicit quæ alter tacuit, diligenter ordo conſideratus indicat locum, vbi ea potuerit, à quo prætermiſſa ſunt, tranſilire, vt ea quæ dicere intenderat, ita ſuperioribus copularet, tanquam ipſa nullis interpoſitis ſequerentur. Ac per hoc intelligitur Matthæus vbi ait; ſomnio admonitos Magos ne redirent ad Herodem, per aliam viam regreſſos in regionem ſuam, illic prætermiſiſſe, quæ Lucas narrauit geſta circa dominum in templo, & dicta à Simone & Anna. Vbi rurſus Lucas prætermittens profectionē in Ægyptum quam narrat Matthæus, tanquam continuum contexit regreſsionem in ciuitatem Nazareth. De hoc exemplo quod attulit Augu. Theophy. Matth. 2. in expoſitione huius loci. Habitauit in ciuitate Nazareth. hæc ait. Quomodo Lucas dicit, quod poſtquā natus fuit, impleuit quadraginta dies, & à Simeone geſtatus eſt, deſcēderit dominus in Nazareth. Hoc autē in loco Matthæus dicit, quod poſt reditum ex Ægypto venerit in Nazareth. dico igitur quod quę ſiluit Matth. dicit Lucas, verbi gratia. Poſtquam natus eſt, impleuit quadraginta dies, deinde deſcendit in Nazareth, hæc dicit Lucas. Matthæus dicit poſt hæc, quod fugerit in Ægyptum. deinde venerit ab Ægypto in Nazareth. Non diſsident ergo inter ſe. Nam Lucas dicit deſcenſum à Bethlehem in Nazareth. Matthæus poſtea reditum ab Ægypto in Nazareth. Hæc ille. Deinde cum Matth. in fine capi. 2. dixiſſet. Habitauit in ciuitate Nazareth. ſubiungit capit. 3. In diebus illis acceſsit Ioan. Baptiſta prædicans in deſerto Iudææ. In quibus diebus hæc Ioan. prędicauit? num quando è Bethlehem aſcendit in Nazareth cum Ieſus erat puer. an cum venit ex Ægypto in Nazareth, minimè. Sed cum iam Ieſus 30. eſſet annorum, vt narrat Lucas ca. 3. Verum ſcripturæ mos eſt, in diebus illis dicere pro ſequentibus, quolibet tempore, manifeſtando ſolum tēpus illud, quo facta ſunt, quæ narrare vult. quemadmodum nunc fecit euangeliſta quæ in medio ſunt prætermittens. De hoc latius locuti ſumus ſupra cum agebamus de particulis indeclinabilibus. in dictione, Tunc, & In diebus illis. Lege Aug. tract. 112. in Ioan.

In diebus illis quid ſignificet.

At vero cum dixit Augu. in Regula. Sed cum alter, &c. hunc habet ſenſum. Quando vnus euangeliſta ea narrat quæ ab alijs prætermiſſa ſunt euangeliſtis, ex aliorum cum illo collatione, & ordine geſtorum conſtabit quo in loco illi euangeliſtæ narrationē præciderint, & ibidem oportet id collocari. vt in ſequēti regula clarius manifeſtabimus. Deinde quod nihil officiat hiſtoriæ veritati, quod diuerſis verbis ab euangeliſtis vna res narretur, docet Augu. lib. quæſt. 1. in Gene. q. 64.

REGVLA XIIII.

SOlent euangeliſtæ. (Iuxta Aug. lib. 2. de conſenſu euangeliſtarum ca. 19.) prętermiſſa recordari, vel poſterius facta præoccupare, ſicuti diuinitus ſuggerebātur, quæ antea cognita, poſtea recordando conſcriberent. Exempla ex ipſo Aug. facile colligi nequeunt, Exemplum primi ſit illud Matth. capi. 14. vbi occiſionem Ioannis, quam ſuo in loco omiſerat, commemorat euangeliſta. In illo, inquit, tempore audiuit Herodes tetrarcha famam Ieſu, & ait pueris ſuis. Hic eſt Ioānnes Baptiſta, ipſe ſurrexit à mortuis, & ideo virtutes operantur in illo. Herodes enim tenuit Ioannem & alligauit eum. Exemplū ſecundi Marci. 3. dicitur. & Iudas Eſchariotha, qui & tradidit eum, cum ab eo traditus ſit. ca. 14. ſed de hac re li. 5. harum Hypotypoſeon ca. 1. diligenter à nobis diſputatum eſt, cum inquam de ordine narratiōis ſcripturæ diſſerebamus. & Ioan. 11. Maria erat quæ vnxit dūm vnguento. cum id factum ſit cap. 12. & Ioā. 1. Erat Andræas frater Simonis Petri. cū Petri nomē poſtea ſit illi inditū. & Exod. 15. Aquæ Mara vocantur per Anticipationem,

antequam hoc nomen illis inditum eſſet.& in Dani.epiſt. Nabucho.quę ponitur in fine, 3.ca.collocanda erat in fine.4.

REGVLA XV.

IN vnius euangeliſtæ expoſitione, (inquit Auguſt. in lib. de Adulterinis coniugijs capit. 11.&. 12.) videndum eſt, quod alij euangeliſtæ dicant, cum ille locus exponi- *Mat. 5.* tur. Cum enim legimus in Matth. quicunque dimiſerit vxorem, niſi ob fornicationẽ, vel vt in Græco habetur, per cauſam fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur. Non debemus continuo putare illum non mœchari, qui propter cauſam fornicationis dimiſerit, & aliam duxerit, ſed adhuc ambigere, donec alios euangeliſtas cõſulamus. Non enim à Matthæo dictum eſt totum, ſed ita pars dicta eſt, vt intelligatur à parte totum. Quod tanquam explanantes Marcus ca. 10. & Lucas capit. 16. vt clareret plenè ſententia, totũ dicere maluerunt. Quicunque dimiſerit vxorem ſuam, & aliam duxerit adulterium committit. & Lucas. omnis qui dimiſerit vxorem ſuam, & adducit alteram mœchatur. Nam qui dimiſerit vxorem non ſolum ob fornicationem, ſed ob quamcunque aliam cauſam, & aliam duxerit, mœchatur. Ideo euangeliſtæ inter ſe non diſſentiunt. Sed reſtat vt Matthæum intelligamus à parte totum ſignificare voluiſſe, eandem tamen tenuiſſe ſententiam. vt dimittens vxorem & alteram ducens, non quidam mœchetur, quidam vero non mœchetur, id eſt, qui propter fornicationem dimiſerit, ſed omnis qui dimiſerit vxorem ſuam & ducit alteram, mœcharis omnino dubitetur. Hactenus ille. Sed quæres quare non ſubiungit idem præceptum, de muliere ſicut de viro, Dominus in euangelijs. Reſpondet Ambro. 1. ad Corin. 7. Vxor, inquit, à viro non diſcedat niſi cauſa fornicationis. Quod ſi diſceſſerit, aut maneat innupta, aut viro ſuo recõcilietur. & vir ſimiliter non dimittat vxorem. Ideo non ſubdit de viro, quod de vxore premiſit, quia viro licet ducere aliam. & deſumpſit hunc errorem ex Lactantio. li. 6. cap. 23. Nos ex Regula. 5. Quinqua. 1. reſpondere poſſumus, quod per perſonam quæ inſignior eſt, quæ ignobilior eſt ſubintelligitur. vt ibidem multis exemplis à me probatũ fuit. vt habetur in decretis. 32. q. 6. Non mœchaberis. & q. 5. c.

An vxor poſſit virũ ob fornicationem dimittere.

præcepit. quidquid viris præcipitur, hoc conſequenter redundat ad fœminas. Neq; enim adultera vxor dimittenda eſt, vir mœchus retinendus. At vero illa verba Ambro. ſcilicet ideo non ſubdit de viro quod de vxore præmiſit, quia viro licet ducere aliam. hunc ſenſum poſſunt habere, quem Grego. 32. q. 7. capit. hi vero. protulit. Qui vxores ſuas in adulterio deprehenderunt, non licebit, nec eum nec eam aliam vxorem accipere, aut virum, quandiu viuunt. At ſi adultera mortua fuerit, vir eius poteſt ducere vxorem, adultera minimè. nam etiam ſi mortuus fuerit vir eius carebit viro perpetuò.

Locus Ambro. difficilis.

Addamus adhuc nonnulla exempla. eſt optimum exemplum apud Matthæ. capit. 26. Antequam gallus cantet, ter me negabis. Hoc intelligere non poteris niſi Marcum cõſulas, cuius ſunt verba. Antequam gallus cantet bis, ter me negabis. intelligendus eſt ergo Matth. antequam gallus cantet, id eſt, antequam deſignat canere, vel abſoluat cantum ſuum, ter me negabis. ſolet enim gallus circa mediam noctem, & manè cantare. & ad hunc ſenſum facile trahitur Lucas cap. 22. & Io. 13. Præterea apud Matth. ca. 9. dicitur. Ingreſſus nauem, traiecit & venit in ciuitatem ſuam. in cuius loci expoſitione inquit Theophy. Ciuitatem ſuam Capharnaum dicit. illic enim habitabat. Bethlehẽ enim peperit. Nazareth educauit. Capharnaum aſſiduè præbuit domiciliũ. Vides quomodo ciuitas domini vocatur Capharnaũ. Hiero. tamẽ. Mat. 9. dicẽs ciuitatem dñi eſſe Nazareth, videtur euangelio repugnare. Nam Marcus ca. 2. eandem rem enarrans. inquit eius ciuitatem eſſe Capharnaum, his verbis. Iterum intrauit Capharnaum poſt dies aliquot, & auditum eſt quod in domo eſſet. & confeſtim conuenerunt multi, ita vt non caperet, neq; ad ianuã. Porro Chriſtianus Druthmari Mat. 21. diſſonantiam Hiero. cum Marco ſic dirimit. Alius euangeliſta dicit, hoc geſtum in Capharnaũ. Mat. in Nazareth, iuxta Hiero. expoſitionẽ. Nihil tamen obſtat ita intelligi, quia cum do minus deſcendit de freto, tranſijt per Nazareth, & venit in Capharnaum.

Mat. locus interpretatus.
Mat. 14.
Locus Mat. elucidatus.
Vrbes Ieſus
Hier. locus difficilis.

REGVLA XVI.

VBi apertius (inquit Auguſt. lib. 3. de doct. Chriſt. capit. 26.) aliquid exponitur, ibi diſcendum eſt, quomodo

do in locis intelligatur obſcuris. Neq; enim melius intelligi poteſt quod dictũ eſt à deo. *Pſal. 34.* Apprehende arma & ſcutum, & exurge in adiutorium mihi, quàm ex illo loco vbi legitur. *Pſalm. 5.* Domine vt ſcuto bonæ voluntatis tuæ coronaſti nos. Non tamen intelligas vbicunque ſcutum ponatur, pro munimento poni & bona voluntate dei. & libr. 83. q. q. 53. ait. Quibuſdam ſcripturarum locis apertius aliquid exprimitur, quod diligens lector etiam in alijs in quibus minus aperitur, intelligat. Deus enim noſter ſic ad ſalutem animarum diuinos libros, ſpiritu ſancto moderatus eſt, vt non ſolum manifeſtis paſcere, ſed etiã obſcuris exercere nos velit. Hactenus ille. *Oportet ſcripturam exordiri à nouo inſtrumento.* Ex hac regula facilè colligitur ſtudioſos ad intelligendum vetus inſtrumentum, prius oportere in nouo laborare, vt à manifeſtioribus ad obſcuriora procedat: & in vniuerſum in tota ſcriptura oportet locos conferre inter ſe & cõponere, vbi eadem vel ſimilis res tractatur, vt verum ſenſum eliciamus. Vnde Hiero. Euagrio ſcribens. exponens hæc verba Gene. 14. Melchiſedec rex Salem proferens panẽ & vinum (erat enim Sacerdos Dei altiſsimi) bñdixit ei & ait, Benedictus Abraham deo excelſo. *De oblatione quæ fuit facta Melchiſedec.* ait, Quod Melchiſedec dedit victori Abraham panem in refectionem ipſius & pugnatorum eius, & decimas prædæ acceperit ab eo, aut quod Abraham ipſi dederit decimas ſpoliorum, & acceperit decimas ſubſtãtiæ Melchiſedec. Nam tam iuxta Hebraicum quam 70. ad vtrunq; referri poteſt. *Hebr. 7.* Quanquam Paulus ad Hebræos apertè definiat, non Abraham ſuſcepiſſe à Melchiſedec decimas diuitiarum eius, ſed de ſpolijs hoſtium partem cepiſſe pontificem. Hæc ille. Prior expoſitio, nempe quod Melchiſedec protulit omnia neceſſaria exercitui Abrahæ, & laudauit deum qui profligauit hoſtes Abrahæ, & quod Abraham illi protulit decimas prædæ, eſt ex Ioſepho libr. 1. antiq. cap. 21. deſumpta.

Contemplare (inquit Chryſoſt. in homil. Pſal. Cantate domino canticum nouum) vt prophetiam verbis adaptãs euangelicis eundem reddat ſententiarum dogmatumq; concentum. & Hiero. ad Damaſum de viſione ſeraphim, ait. *Conſonantia vete. & noui inſtrumenti.* Quicquid in veteri legimus teſtamento, hoc idem in euangelio inuenimus, & quod in euangelio fuerit lectitatum, hoc ex veteris teſtamenti authoritate deducitur, nihil in eis diſſonum, nihil diuerſum eſt. & Origé. lib. 2. epiſto. ad Roma. cap. 1. ait, Moyſes & Elias apparuerunt in gloria cum Ieſu colloquentes in monte. In quo oſtendit legem & prophetas cum euangelijs conſonare, & in ea, gloria ſpiritalis aſpectus atque intelligentiæ refulgere. Hæc ille. Hoc oſtendit modus loquendi euangeliſtarum. Cum enim afferunt ex veteri inſtrumento aliquod teſtimonium, aiunt. Hoc totum factum eſt, vt adimpleretur quod dictum eſt per prophetam. Nam ſolent apoſtoli & euangeliſtæ verba referre loquentis, ad hunc modum: ſicut ſcriptum eſt per prophetam, vel in ſermonibus Iſaiæ. pro quo Latini dicunt. ſicut inquit propheta.

REGVLA XVII.

CHriſtus (inquit Chryſoſto. homil. 36. in Ioan.) ab his qui ſuam viderant poteſtatem fidem requirit, ab his vero qui ignorabant minimè, niſi prius admoneãtur. Propterea circa euangelij principiũ Matthæus multos dominum curaſſe narrat, & nemini ſuam poteſtatem prænuntiaſſe. Vnde cum dixiſſet dominus Ioan. 5. illi paralytico. Surge, tolle grabbatum tuum & ambula, ait Theophyla. Dominus exigere fidem non ſolebat ab ægris, antequam in conſpectu ipſorum faceret miracula. Sed poſtquã vidiſſent miracula exigebat fidẽ. Ideo Chriſtus ab hoc paralytico non exigit fidem antequam ſanaſſet: quia æger ille nondum viderat eum ſigna facientem. Præterea Ioan. 4. ait, Dominus cum nullum ſpecimen de ſe exhibuiſſet, nihil magnum de ſe dicit. Vnde quando dixit Samaritana, Ioan. 4. Nunquid maior es patre noſtro Abraham? non dicit, *Ioan. 4.* profecto maior ſum, ſed ait. Qui biberit ex hac aqua, ſitiet iterum, qui autem ex mea biberit, non ſitiet in æternum. Hactenus ille. Hanc ob cauſam peccatum in ſpiritum ſanctum eſt irremiſsibile, quia tot editis miraculis in priſtina infidelitate permanebant: & peccatum in Chriſti humanitatem expiabile erat.

REGVLA XVIII.

SEruat hunc morem (inquit Chryſoſt. homil. 36. in Ioan.) ſæpènumero Chriſtus, vt maiorem in modum impudentibus ſilentium imponat, vt non tantum miracu-

lum faciat,ſed ab alijs approbari verum eſſe *Matth. 14* contendat.Siquidem in quinque panum mi *Matth. 6. & 8.* raculo,ne quid ſuſpicionis oriretur,non tantum miraculum fecit, ſed voluit vt multæ fragmentorum reliquiæ ſupereſſent. Et in mundato leproſo.Lucæ 5. & Matth. 8. Vade, inquit,oſtende te Sacerdoti, & offer munus quod præcepit Moyſes in teſtimonium illis,ſimul vt miraculo certam fidem faceret, & calumniantium ipſum,legem Dei præuaricare, impudentia ora comprimeret. Idem *Ioan. 2.* in nuptijs fecit. Non enim vinum ſimpliciter oſtendit, ſed ferri Architriclino imperauit, vt qui id neſciret,confitendo, indubitatum perhiberet teſtimonium. Hac miraculi gratia inſcium Architriclinum,vnde id eſſet vinum demonſtrauit, vt iudicium incorruptum oſtenderet. Et cum mortuum ſuſcitauit Marci 5. Date ei, inquit, manducare: vt certius ei reſurrectionis ſignum præberet. *Ioan. 5.* Deniq; Paralytico dixit. Tolle grabbatum tuum & ambula. Et Theophyla. Ioan. 6. ait. Tot ſuperſunt fragmēta non propter oſtentationem,ſed ne credatur per phantaſma ſatiatos eſſe homines.

REGVLA XIX.

VBi accuſatur aliquis (inquit Hierony. Iſaiæ 44. & 46.) V.g. populus Iudæorum ob incredulitatē atq; ob blaſphemiam, abſq; vlla nominis dignitate puris appellantur nominibus. vt apud Iſaiam ca. 43. Non me inuocaſti Iacob, nec me (i. in cultu meo) laboraſti Iſrael. & iterum. Dedi ad internecionem Iacob, & Iſrael in blaſphemiā. Et adhuc violētiori nomine. Domus Iacob, reliquiæ Iſrael: ob propinquitatem carnis & ſanguinis, & quaſi fæces reliquiarum Iſrael. Vbi autē ad apoſtolorū chorum qui ex Iudæis eſt ſermonē facit,iunguntur & nominū priuilegia. Audi Iacob ſerue meus, & Iſrael quem elegi. Vt prima ſit ſeruitus: ſecūda electio. & in cōmen. Ezechi. ca. 2. cum hunc locum exponit. Mitto ego te ad filios Iſrael ad gentes apoſtatrices, ait. Nequaquā populū dei, Iſrael, ſed gentes apoſtatrices vocat eos, qui à domino receſſerunt. Exempla innumera ſunt ſiue laudis ſiue vituperij. Iſaiæ. 1. Audite verbum domini principes Sodomorum, percipite auribus legem dei noſtri populus Gomorræ: & ad Moyſen ait. Abi, peccauit populus tuus, id eſt,iam non meus.

REGVLA XX.

VNus ſcopus diuinæ ſcripturæ eſt (inquit Chryſoſto. homil. 29. in Gene.) ne quid factorum intermittat, ſed veritatem nos doceat. Neq; propter inuidiam, iuſtorum virtutes præterijt, neque propter gratiam peccata adumbrat. Sed omnia nobis proponit, vt monimenta & doctrinas quaſdam habeamus, & vt quādo nos etiam per ſocordiam in id vitij inciderimus, cautiores ſimus poſtea, & denuo non incidamus. Et Theophy. Ioan. 7. ait, Dignum eſt veritatem euangeliorum admirari,quomodo non erubeſcant dicere illa quæ videbantur afferrē ignominiam magiſtro. Imo euangeliſtæ multa miracula tranſcurrentes, incredulitatem fratrum, & illa quæ illi opprobrant, narrant. Et Augu. libr. 2. contra Fauſtum ca. 65. ait, Sacra ſcriptura laudanda vel vituperanda hominum facta,vel ipſa indicat,vel legentibus indicanda proponit. Nec ſolum homines ipſos, vel laudabiles vel vituperabiles intimans,verum etiam quædam in vituperabilibus laudanda, & in laudabilibus vituperanda,notaret. Neque quia vituperabilis homo erat Saul, ideo non eſt laudabile factū eius, quod guſtatum de Anathemate tam diligenter ſcrutatus, tām ſeuere vindicare conatus eſt, obediens deo qui hoc fieri prohibuerat. Vel quod Phitones de regno ſuo deleuit. Aut quia laudabilis erat Dauid, ideo peccata eius,quæ deus quoque arguit per prophetam, vel approbanda,vel imitanda ſunt. *1. Reg. 28.* Sicut nec in Pontio Pilato, vituperandum eſt, quod aduerſus accuſationes Iudæorum innocentem dominū iudicauit. *Matth. 28* Nec in Petro laudandum eſt quod eundem dominum ter negauit. *Matth. 16* Vel vnde Satanas ab ipſo dño appellatus eſt,quod non ſapiēdo quæ dei ſunt, cum voluit à paſſione,hoc eſt à nr̄a ſalute, reuocare. Paulò antè dictus eſt beatus, paulò pôſt dictus eſt Satanas. *Matth. 16* Sed quid in eo obtinuerit, apoſtolatus eius & martyrij corona teſtantur. Sacra enim ſcriptura tanquam ſpeculi fidelis nitor admotarum ſibi perſonarū, non ſolum quæ pulchra atque integra, verū etiam quæ deformia vitioſaq; ſint,indicant. Vnde rectè monet Augu. lib. cōtra Mendacium ad Conſentiū ca. 9. Non omnia,inquit, quæ à ſanctis vel iuſtis viris legim⁹ facta,trāſferre debem⁹ ad mores, ſed hinc diſcere quā latè pateat quod apoſtolus ait. Fratres ſi præ occupa-

occupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis, intendens teipſum ne tu tenteris. An vero quia iurauit Dauid ſe occiſurum Nabal, & clementi conſideratione non fecit, propterea imitandum eſſe illum dicemus, vt temere iuremus nos eſſe facturos, quod non eſſe faciendum poſtea videamus? Nec quia Lot filias ſuas Sodomitis proſtituit, ne hoſpitibus vim inferrent, idem nos facere debemus. Horum omnium rationem attulit Eucherius lib. 2. in Gene. ca. 30. Deus, inquit, prodidit multa in ſcripturis quæ vt caueantur admonuit, & non imitanda propoſuit. Veluti concubitus filiarum Lot. Deinde quinque ciuitates quæ imbribus igneis conflagratæ ſunt, illud ni fallor ſignificant, quod omnes qui quinque ſenſus corporis ſui libidinoſe tractauerint, in illo futuro incendio, cōburendi ſint. Multa exempla quæ adduci ſolent de mendacijs patriarcharum, ab Scholaſticis in materia de mendacio exponūtur, in fine lib. 3. Sententiarum. vt quod Iacob dixerit ſe eſſe Eſau. & Ioſeph ſe eſſe augurē, & fratres exploratores eſſe.

REGVLA XXI.

Diuinæ literæ, (inquit Ambr. Lucæ. 1.) non ſolum mores in his qui prædicabiles ſunt, ſed eorum parentes plerunque ſolent laudare. vt veluti tranſmiſſa immaculatæ puritatis hæreditas in ijs quos volumus laudare præcellat. Sic ſancti Samuel mater laudatur ob Samuelis laudē. Sic Iſaac à parentibus nobilitatem pietatis accepit, quam poſteris dereliquit. Quę enim alia intētio euangeliſtæ Lucæ, niſi vt ſanctus Iohannes nobilitaretur parētibus, miraculis, moribus, munere, paſsione: nō ſolū igit parētibus ſed etiā à maioribus ſancti Iohannis nobilitas propagatur, non ſeculari poteſtate ſublimis, ſed religionis ſucceſsione venerabilis. Tales enim maiores habere debuit prænuntius Chriſti, vt nō repente conceptā, ſed à maioribus acceptam, & in ipſo infuſam iure naturæ prædicare fidem dominici videretur aduentus. Erant, inquit, ambo iuſti ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & iuſtificationibus ſine querela. Hæc ille. Innumera exempla ſunt, nam Iſaac, Iacob à ſanctiſsimis viris & clariſsimis ducunt originem. & Iſaias è proſapia regia erat, & Salomon patrē habuit Dauid. & 2. Timo. 1. quæ habitauit cum auia tua Loide, & matre tua Eunice. At vero è diuerſo ſcelus ingens eſt & acerbo dignum ſupplicio, ab iniquis parentibus eſſe genitum, & in paterno aut auito ſcelere permanſiſſe. Vnde Ezechi. 2. Ipſi receſſerunt à me & patres eorum. & 20. Abominationes patrum ſuorum oſtende eis. & Pater tuus Amorræus & mater tua Cethæa. & Matth. 23. Phariſæis dicitur. Itaque teſtimonio eſtis vobiſmetipſis, quia filij eſtis eorum qui prophetas occiderunt. & Iſaię. 1. Semen peſsimorum, vocantur Hebræi. & in euangelio. Genimina viperarum. De his dicitur in Exodo. Vindicans iniurias patrum in filios vſque ad tertiam & quartam generationem, his qui oderunt me. Porro ſi quis ab ſceleratiſsimis & contaminatiſsimis trahat originem, dummodo ipſe ſanctis prædictus ſit moribus, & in Deo noua ſit creatura, nihil ei nocebit parentum iniquitas aut ignobilitas generis. apud Deum quippe, nec præputium, nec circunciſio aliquid valet, ſed noua creatura. Atque ideo Chriſti generatio ab illaudatis aliquot tam mulieribus quam viris deducitur: nimirum quia cum Chriſtus ſuſceperit omnia propter nos, hoc quoque ſuſcepit, vt obſcuros & illaudatos haberet progenitores. vt omnes ſanctificaret ille, qui non venit ad vocandum iuſtos ſed peccatores. & ideo Iob maximis effertur laudibus, quod inter iniquos Idumæos ſanctus & inculpatus inuentus ſit. & Noë quod fuerit iuſtus in generatione ſua. quando omnis caro corruperat viam ſuam. & forte hac laude non caruit Abrahā, qui cum à ſcelerato Thare genitus ſit, relicta patria & cognatione & domo patris ſui, Domino adhæſerit. Ne verò hęc à me ficta videatur oratio, adducam teſtes omni exceptione maiores. Epipha. lib. 1. aduerſus hære. to. 1. ait. ætate Thare nepote Serug cœperunt effici ſimulacra è luto, opera & induſtria ipſius Thare. & Cantacuzenus Apologia. 3. circa principium, licet obſcure. & Theophy. Matth. 1. ibi, Iudas autem &c. Sed his refragatur Augu. lib. 16. de ciui. Dei. ca. 13. nam loquens de Nachor, ait. Forte quod à paterna & fraterna ſcilicet. Thare & Abrahā, pietate deſciuerat, & ſuperſtitioni adhæſerat Chaldæorum. Hoc eſt quod inquit Aug. li. de bono cōiugali ca. 16. Vndecūq; homines naſcātur, ſi parentum vitia non ſectantur, honeſti & ſalui erunt. ſemen enim hominis ex qua-

Abrahā pater an pius fuerit.
Gene. 12.

licunq; homine, Dei creatura eſt, & eo malè vtentibus, malè erit, nō ipſum aliquando malum erit. Sicut autem boni filij adulterorū, nulla eſt defenſio adulterij, ſic mali filij coniugatorum, nullum eſt crimen nuptiarum. *Ibi. Iudas autem genuit Phares.* & Chryſ. ho. 3. in Matt. ait. Nunquam de vitijs erubeſcamus parentum, ſed illud vnum quæramus & ſemper amplectamur, virtutē videlicet: huiuſmodi etiam ſi alienigenā quis habeat matrem, etiam ſi fornicatione pollutam, vel quolibet huiuſmodi dedecore ſordidatam, nihil tamen de eius, aut vilitate fuſcabitur, aut crimine polluetur. Quod ſi fornicatorem ipſum ad meliora conuerſum nequaquam prior vita commaculat, multo magis ex meretrice natus & adultera, ſi propria virtute decoretur, parentum ſuorū non dedecoratur opprobrijs. & Hiero. in epiſt. ad Pammachium contra errores Ioannis Ieroſo. fol. 4. ait. Naſci de adulterio nō eſt eius culpa qui naſcitur, ſed illius qui generat. Quomodo in ſeminibus non peccat terra quæ cōfouet, nō ſemen quod in ſulcis iacitur, nō humor & calor quibus tēperata frumenta in germen pullulant: ſed v.g. fur & latro qui fraude & vi eripuit ſemina. Sic in generatione hominū recipit terra, i. vulua quod ſuum eſt, & receptum confouet, & confotum corporat, corporatū in membra diſtinguit, & inter illas ſecretas ventris anguſtias dei manus ſemper operatur: idemque corporis creator & animæ eſt. Noli deſpicere bonitatem figuli, id eſt Dei, qui te plaſmauit, & fecit vt voluit. Iephte inter viros ſanctos Apoſtoli voce numeratus, *Hebræ. 11.* meretricis eſt filius. *Gene. 25.* Eſau de Rebeca & Iſaac, hiſpidus tam mēte quā corpore, quaſi bonū triticum inter lolium auenaſque degenerat, quia non in ſeminibus, ſed in voluntate naſcentis cauſa vitiorum eſt atq; virtutū. Lege Chryſ. ho. 9. in Mat. & Ambro. de Paradiſo. ca. 4. & Gratianum in Decretis. diſt. 56.

REGVLA XXII.

SOlet ſaluator (vt inquit Cyrillus libr. 3. Theſauri. capi. 1.) bona quæ naturaliter inſunt ſibi proponere, & ad ſimilitudinem adhortari nos, vt ad diuinam ſic imaginem ad quā facti ſumus nos reformet. Quando nos igitur mites eſſe hortatur, inquit. Diſcite à me quoniam humilis ſum & mitis corde. Neq; tamen ſi eum imitati mites erimus, ideo natura quoq; ipſi ſimiles erimus, ſed in ſola manſuetudine, inquantum fieri poteſt, aſsimilabimur. Sic quando de nobis dicit. Vt ſint vnum, ſicut & nos vnum ſumus. Ad exemplar nos hortatur, neque quia vnum natura cum deo fieri poſsimus, id dicit, ſed vt quemadmodum naturaliter ipſe vnum cum patre eſt, ſic nos & concordia & conſenſu vnum ſumus, naturalemq́ue identitatem patris & filij quaſi exemplar ſequuti, voluntatis coniunctione ipſam imitemur, quę nos quaſi corpus vnum & animam vnam efficiat. Hactenus ille. Sic Paulus quoq; ait. Imitatores mei eſtote ſicut & ego Chriſti. &, Volo omnes vos eſſe ſicut meipſum. Porrò nomina quæ Deo & nobis ſunt communia, quid ſignificent, libr. 2. expoſuimus. vt ſint vnum mecum, ſicut ego & tu vnum ſumus. Sunt quoq; aliæ ſimilitudines quæ à noſtris rebus ad deū nos ſubducunt. De his Chryſ. ho. 14. in Io. inquit. Scripturæ de deo ſermonem facientes humanis & corporeis verbis vtūtur. vt, Vnigenitus qui eſt in ſinu patris, indignis ſe verbis nuncupari patitur, vt oculos erigamus, & aliquid magnum de ſe concipiamus. Nunquid deum corpus habere ſuſpicamur? Abſit. Sed profecto nihil aliud hoc nomen niſi ſummam vnigeniti dilectionem & patri coæternitatem ſignificat.

Caue tamen ne fallaris arbitrando vbicunque eſt verbum. aſsimilo. as. eſſe ſimilitudinem. Nam frequenter opus ipſum rei alicui ſcriptura aſsimilare conſueuit. vt in Pſalm. Aſsimilabor deſcendentibus in lacum, id eſt deſcendam. & alibi. homo vanitati aſsimilatus eſt. hoc eſt vanus eſt. Inuenitur etiam ſimilis loquendi forma in alijs verbis. Pſalm. 118. Fiat manus tua vt ſaluum me facias. ac ſi diceret. Saluum me fac. Et, Fiant aures tuæ intendentes in orationem ſerui tui, id eſt, at- *Pſal. 129.* tende ad orationem ſerui tui.

Deinde ſæpè id quod deus poteſt pro ipſo opere ſcriptura accipit. vt Pſal. 103. Qui reſpicit terram & facit eam tremere, qui tangit montes & fumigabunt. & Naum. 1. Increpans mare & exiccans illud, & omnia flumina ad deſertum perducēs. & Iob 9. Qui dicit, Soli ne oriatur, & non oritur. Ac ſi diceret dei poteſtate omnia ſubiacent, poteſt nanque præcipere ne ſol oriatur, & immenſum aquarū pelagus exiccare. Poſtremo ſciendū ex Oecumen. in cōment. poſterioris epiſt. Petri. ca. 3. quod ſacra ſcriptura quādo aliquid reprehendit ea, quæ naturaliter contingunt

homin

hominibus, hoc eſt quæ ipſis tanquam animalibus accidunt, brutis ipſis aſsimilat, dicens. Homo comparatus cum in honore eſſet non intelle xit, comparatus eſt iumentis inſipientibus. &, Ne ſitis tanquam equus & mulus. &, Equi inſanientes in fœminas facti ſunt. & in Euangelio. Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. Non quod hæc dicens immutet naturas, nam id impoſsibile eſt, ſed inuitat vt has quidem naturales ipſorum inclinationes deuitent, illas vero naturaliter amplectantur. Quando verò ſalutare aliquid præcipit, ſimilitudo ad meliora trāſmittit, ſicut cum dicit. Eſtote miſericordes, ſicut & pater veſter cæleſtis. Nec hic quidem naturam tranſmutās, ſed quantum virtus fugerit hoc facere præcipiens. De hoc libro 7. harum Hypotypoſeon, multas ſanctorum ſententias adduximus, nempe de varijs ſimilitudinibus quæ trahuntur ex animantibus, ad ſignificandum virtutes & vitia quæ hominibus inſunt.

Pſal. 48. & 37. *Ierem. 5.* *Matth. 10*

REGVLA XXIII.

Talis loquendi modus (inquit author ſecundi operis in Matth. titul. Chryſoſ. homil. 10.) in ſcripturis eſt, vt quę poſtmodum dicturæ ſunt, quaſi iam dicta demõſtrentur. Vt in euangelio. Si quis ſoluerit vnum de mandatis iſtis minimis, nempe quę modo dicturus ſum, minimus vocabitur in regno cælorum. & alibi. Audite hæc omnes gentes. Quæ hæc niſi quæ in ſequentibus verſiculis erat dicturus. & in actibus. Non ebrij ſunt vt vos putatis, ſed hoc eſt, quod dictum eſt per prophetam Ioel. Et erit in nouiſsimis diebus, dicit. Dominus effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem. Hactenus ille.

Matth. 5. *Pſal. 49.* *Actu 2.* *Ioel. 2.*

Aliquando non ad inferiora, ſed ad ſuperiora referendum eſt. vt ad Roma. 2. Nomen dei blaſphematur propter vos inter gentes, ſicut ſcriptum eſt. Circunciſio quidem prodeſt, &c. Cum dicit ſcriptum eſt, intelligit teſtimoniũ hoc. Nomen dei propter vos blaſphematur. quod deſumptum eſt ex Ezechiele ca. 36. & Iſaia ca. 52. & non de illo. Circunciſio quidem prodeſt. Preterea Io. 1. Propheta es tu? Dixerunt ergo ei. Quis es vt reſponſum demus his qui miſerunt nos, ait. Ego vox clamantis in deſerto, dirigite vias domini ſicut dixit Iſaias propheta, ſcilicet in loco iam citato. & 1. Theſſa. 4. ait Paulus. Hæc exerce, & in his eſto. quænam? illa quæ ſuperius dixerat. eſto forma fidelium in ſermone, & in conuerſatione, in fide & ſanctimonia. Deniq; Matth. 1. dicitur. Chriſti generatio ſic erat. ſubaudi ſicut dictum eſt ſupra. Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid, &c. Atq; ita exponit Chriſtian⁹ Druthmari. Hæc magnum adiumentum afferunt ad intelligendum caput. de citationibus.

Iſaia 40.

Præterea annotandum eſt diligenter ex Augu. lib. 4. Locut. in Nume. Quod facit ſæpè ſcriptura cum aliquid aliud vult dicere, iterum inducit loquentem, qui iam loquebatur. vt Num. 14. & ait Dominus ad Moyſen & Aaron dicens, &c. & Iſichius libr. 7. in Leui. ca. vlti. verſus finem, ait. Dominum loqui facit Moyſes, vbi ardua quædam ſancit. & Paulus. Non ego, ſed dominus. Innumera exempla inuenies in prophetis, præcipuè in Aggæo & Zacharia. nam identidem inculcant. Dicit dominus exercituum. Cuius rei Hiero. dat rationem Zacha. 1. cap. inquiens. In paucis verbis breuibuſque ſententijs ſemper in Aggæo & Zacharia additur dicit dominus exercituum. vt ſciant templi ædificatores dominij eſſe, qui præcipit, aduerſus regis imperium, & hoſtes circunfrementes, & hac fiducia ad templi ædificationem concitentur. Item Ezechi. 10. dicitur. & dixit viro induto lineis veſtibus. & dixit Intra. Deniq; inuenitur (vt author eſt Aug. lib. 1. Locut. in Gene.) licet raro talis locutio in ſcriptura, vt non in dicta perſona loquentiũ, ſcriptor verba eorum interponat. vt Gen. 34. Filij Iacob venerunt de campo, & cum audiſſent, compuncti ſunt viri, & triſte erat illis valde quod turpe feceerat in Iſrael, quod dormiſſet cũ filia Iacob. Non ſic erit, non ſic erit. Non ait & dixerunt, non ſic erit, ſed hoc tacito verba dixit eorũ. Nam qui alij dicere potuerunt: non ſic erit, niſi qui grauiter indignati, vindictam moliebantur. Eſt optimũ exemplum in Abdia. Hæc dicit dominus ad Edom. Auditum audiuimus à domino, & legatum ad gentes miſit. Surgite & cõſurgamus. Hæc verba, ſurgite & conſurgamus, dicunt gentes illæ ad quas legatus miſſus eſt Abdias, cum ſe inuicem ad bellum capeſſendum adhortantur.

Eſt quoq; mos Hebræorum, vt cum de aliqua re mentionem faciant, præcipua quædā tantum, reliquis prætermiſsis, cõmemorent. Vnde de Ioāne Baptiſta tantum dicunt euāgeliſtæ quod prædicauerit. Genimina viperarum,

rum, quis oſtendet vobis vt fugiatis à ventura ira. & ad Herodem. non licet tibi vxorem fratris tui habere. relinquentes omnia quæ alias prædicauit. & in Acti. Apoſtolorũ pauciſsima dicuntur de Petro & cæteris apoſtolis. & de ſeptẽ diaconis: & de infantia Chriſti pauciſsima referunt euãgeliſtæ: & de educatione Mariæ matris Dñi & reliqua eius vita pauciſsima quoque literis commiſſa ſunt.

REGVLA XXIIII.

MOS ſacræ ſcripturæ eſt (authore Damaſce. lib. 4. ca. 20.) quædam quæ ſecundum euentum debent intelligi, cauſaliter dicere. vt, Tibi ſoli peccaui & malum coram te feci, vt iuſtificeris in ſermonibus tuis. Non enim peccans vt vinceret deus peccauit, neq; indigebat deus noſtro peccato, vt ex illo victor appareret. Non equidem ad hoc nos peccamus, ſed ita euenit res. Quẽ admodum ſi ſedeat quis operãs, ſuperueniat autem quiſpiam amicus, ait. Ne hodie operarer venit amicus. attamen amicus, non vt nõ operaretur aduentauit, ſed ſic euenit. Nã occupatus circa amici ſuſceptionem, non operatur. De hoc idiomate locuti ſumus, cum loquebamur de coniunctione, Vt. Sed huius regulæ ſint hæc exẽpla: oportet, inquit Paulus, hæreſes eſſe, vt qui probati ſunt manifeſti fiant in vobis. & Ioan. 9. In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videant. & qui vident cæci fiant. & ca. 11. Infirmitas hæc non eſt ad mortem, ſed pro gloria dei, vt glorificetur filius dei per eam. & Matthæi 23. Ecce ego mitto ad vos prophetas & ſapientes & Scribas, & ex illis occiditis & crucifigitis, vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt.

REGVLA XXV.

ALiquando (inquit Ambro. libr. 3. de Virginibus) ſcriptura effectum rei nõ
Iudi. 11. prodit, tunc cum illius refugit mentionem, vtens his aut ſimilibus verbis. Votum
Quæſt. de Salomone. ille, ſcilicet Iephte, compleuit, cum fugeret parricidij mentionem. Fortè hãc ob cauſam nihil perſpicuè de Salomonis animæ ſalute, in ſcripturis, memoriæ proditũ eſt. Si tamen locus eſt coniecturis in re incerta & recondita, credimus illum fuiſſe damnatum, & à cœtu piorum relegatum, tum ex Ambro. Regu
3. Reg. 11. la, tum etiam quia in libris Regum tota eius vita his verbis abſoluitur. Ecce ego ſcindam regnum de manu Salomonis, & dabo Ieroboam decem tribus. Porrò vna tribus remanebit Salomoni propter ſeruum meum Dauid, & Ieruſalem ciuitatẽ quam elegi ex omnibus tribubus Iſrael, eo quod dereliquerit me & adorauerit Aſtarthem deam Sidoniorum, & Chamos deum Moab. Nec poſt hæc verba aliqua excuſatio ſubiungitur, nec idolorum quæ erexerat demolitio, cum ad tempora vſque Ioſiæ permanſerint. Atque huic *4. Reg. 23.*
ſententiæ ſubſcribit Beda in lib. 30. quæſt. in lib. Regum quæſt. 29. inquit. Excelſa nominare ſolet ſcriptura loca collibus poſita frondentibus in quibus dæmonibus immolabãt, locorũ amœnitate allecti, relicto altari. hæc cum non abſtulerit Salomon, palam oſtenditur, ꝙ de admiſſo idololatriæ ſcelere nunquam perfectè pœnituit. Nam ſi fructus pœnitentiæ dignos faceret, ſatageret ante omnia, vt idola quę ædificauerat, de ciuitate ſancta tollerentur, & non in ſcandalum ſtultorum, quæ ipſe cum fuiſſet ſapientiſsimus, erronea fecerat, quaſi rectè facta relinqueret. & Grego. lib. 2. Moral. cap. 2. cuius verba in hoc lib. à me citata ſunt. Regul. 6. & Cyrill. lib. 7. contra Iulianum, pagi. 220. Ab hac diſſidet ſententia Hiero. in comment. in Eccleſiaſten ca. 1. qui ait. Eccleſiaſten eſſe librum in quo Salomon egit pœnitentiam ſuorum peccatorum. & in comment. Ezeclu. ca. 43. ait. Salomon peccauit, licet poſtea egit pœnitentiam ſcribẽs prouerbia in quibus dicit.
Nouiſsimè ego egi pœnitentiam, & reſpexi *Prouer. 24*
vt eligerem diſciplinam. Quod ex Ambroſ. quoq; authoritate confirmari poſſe videtur, qui in lib. 1. de Cain & Habel ca. 2. ait. Quando dicitur in ſcriptura, appoſitus eſt ad patres ſuos, intelligi datur quod patrum ſimilis fuerit fide. Vnde claret non ad ſepulturam corporis, ſed ad conſortium vitæ relatũ. Hactenus ille. Vnde cum de Salomone. 3. Reg. 11. ſimilia propè verba dicantur, ac de reliquis ſanctis, nempe. Dormiuit cum patribus ſuis, & ſepultus eſt in ciuitate Dauid patris ſui, pie credendum à ſanctitate patris nõ degeneraſſe. Hæc ſub dubio dicta ſint. quandoquidẽ vtraq; opinio hos tantum habet patronos, qui à me modo citati ſunt. Nã reliqui authores qui citari ſolent, nihil de hac re ſtatuunt certo. Sed totam Salomonis vitam in duas diſtribuũt partes. illi qui eum laudant, de eo loquuntur tempore quo deũ legitimè

& ſan-

& ſancte colebat. Ac reliqui qui eum incuſant, ſermonem ſuum dirigunt ad tempus illud, quando à deo receſſerat. Verum de fine nil certi ſtatuunt. A Hieronymo ſtare videtur id quod dicitur. 2. Reg. 7. quo in loco loquens dominus de Salomone ait. Ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium, qui ſi inique aliquid geſſerit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum. miſericordiam meam non auferam ab eo ſicut abſtuli à Saul. Attamen is locus ſub conditione intelligendus eſt, vt conſtat ex 1. libr. Paralip. ca. 28. Firmabo, inquit, regnum eius in æternũ, ſi perſeuerauerit facere præcepta mea & iudicia. Aut poteſt dici quod promiſſio illa Salomoni facta in Chriſto ſit adimpleta, vt in cap. de citationibus expoſuimus. Similis quæſtio orta fuit ętate Hiero. de Orige. quam late euentilat Picus Mirandulanus in Apologia. Adhuc vt noſtra regula clarius intelligatur. Solet etiam ſcriptura res dictu fœdas verborum tegumentis contexere. vt cognouit Adam Euam vxorem ſuam, id eſt, rem habuit. & in titulo Pſal. 50. Ingreſſus eſt Dauid ad Bethſabee. ingreſſus pro coitu accipitur. Ad Philip. quoq; cap. 3. dicitur. Quorum deus venter eſt & gloria in confuſione ipſorum. Ambr. hunc enarrans locum ſic exponit. De illis loquitur qui ſaluti credẽtium obſiſtebant, de cibis edendis, vel non edendis quæſtiones mouẽtes: quaſi ſalus eſca ſit, aut venter deus, quem, iuxta legem mundis eſcis delectari putabant, gloriantes in pudendis circumciſis. hoc eſt terrena ſapere. & in comment. epiſt. ad Roma. ca. 2. ait. Iud. eorũ laus ex hominibus eſt. gloriãtur enim in carnis circũciſione, quod ex patribus ſit. Vnde gloria in pudendis eorum, id eſt, circunciſionem carnis gloriam putãt. Nec ab eo diſſentit Theophy. At vero Chryſo. ho. 13. in epiſto. ad Philip. ait. De circunciſione quidã intelligunt. Ego vero hoc nõ dico. Sed hoc eſt quod dicit Apoſtolus. In quibus debebant pudefieri gloriantur. Malum quidem eſt turpia patrare, patrãtem vero pudefieri, mediocriter malum eſt. Quod ſi vero quiſquã malè agens gloriatur, etiam excellens eſt ſtupiditas. At niſi fallor longè aliter ſe veritas habet. & primum annotare oportet ex Orige. homil. 2. in lib. Iudicum. Vnuſquiſq;, inquit, quod præ cæteris colit, quod ſuper omnia veneratur & diligit, hoc ei Deus eſt. Vnde dominus ait. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo. Hæc ille. & Chryſoſt. 2. Cor. 4. ſolet ſæpè ſcriptura vocare deum, non à dignitate eius, qui ſic vocatur, ſed ab infirmitate ſubditorum, vt quando mammona deum dicit & vẽtrem. Ad hunc modum qui nimia auiditate cibos ſectantur, ac ventri dediti ſunt, & dicũt, Comedamus & bibamus, cras enim moriemur, in deum ſibi ventrem cooptant. Poſtquam vero ventrem cibo potuque impleueris, quid ſequitur? quod Hiero. ait. Venter mero æſtuans diſpumat in libidinem. & alibi, Diſtento ventre, diſtendũtur quæ ſunt circa ventrem. & Comicus ait. ſine Cerere & Baccho friget Venus. Sic certe Noe accidit, poſt cuius ebrietatem pudendorum ſecuta eſt nuditas. & Loth poſtquàm ſe mero ingurgitauerat, filiarum patrauit concubitum. Sic Paulus cum diceret quorum deus venter eſt, addit, gloria in confuſione ipſorum. Confuſio enim capitur pro pudendis. & gloria pro impetu libidinis. Præterea. 1. Corint. 10. ſiue mãducaueritis, ſiue biberitis, ſiue quid aliud facitis. In cuius loci expoſitione inquit Orige. ho. 5. in Gene. cum inquit Paulus, ſiue qd aliud facitis, inuerecũda coniugij negotia verecundo ſermone ſignauit. Item 1. Theſſ. 4. Hæc eſt voluntas dei ſanctificatio veſtra, vt abſtineatis vos à fornicatione, vt ſciat vnuſquiſque veſtrum vas ſuum poſsidere in ſanctificatione & honore, non in libidine deſiderij, ſicut gentes quæ non nouerũt Deum. vt ne quis ſupregrediatur & circunſcribat in negotio fratrem ſuum. Hunc locum Hiero. ad Ephe. 4. ſic exponit. Ne quis ſupergrediatur aut circunſcribat in negotio fratrẽ, id eſt ne ſuam coniugẽ derelinquens, alterius polluere quærat vxorem. Denique ad hunc ſenſum exponere oportet illud, 1. Petr. 3. Impartientes honorem infirmiori vaſculo. Honorem vocat abſtinentiã à coitu. q. d. abſtinete à coitu. & ſubdit cauſam. vt nõ impediantur orationes veſtræ. Hoc eſt quod inquit Paulus. 1. Corin. 7. Vxori vir debitũ reddat (vel vt in Græco eſt. debitã beneuolentiam. coitum hoc ſermone ſignificãs) ſimiliter autem & vxor viro. Nolite fraudare inuicem niſi ex conſenſu ad tempus, vt vacetis orationi.

De obſcænis verbis ſcripturarum.

Locus Pauli expoſit⁹.

REGVLA XXVI.

SCriptura (inquit Auguſti. libr. 4. ſuper Gene. capit. 9.) tribuit ea quæ non accidunt Deo, tanquam ea, quæ accidunt: hoc

hoc duntaxat in laudabilibus, & quantum ſcripturarum vſus admittit. Neque enim nos temerè aliquid tale de deo dicere debemus, (Epheſ. 4.) quod in ſcriptura eius non legimus. Hoc locutionis modo arbitror dictum illud ab Apoſtolo, Nolite cōtriſtare ſpiritum ſanctum dei, in quo ſignati eſtis in die redemptionis. Neque enim ſpiritus ſanctus contriſtari poteſt, cum habeat æternam & incommutabilem beatitudinem, aut potius ſit beatitudo ipſa. Sed quia ita in ſanctis habitat, vt eos impleat charitate, qua neceſſe eſt, vt homines ex tempore gaudeant profectu fideliū, ideo etiam neceſſe eſt contriſtentur lapſu eorum, de quorum fide ac pietate gaudebant, quæ triſtitia laudabilis eſt, quia venit ex dilectione quam ſpiritus ſanctus infundit. Propterea ipſe ſpiritus dicitur contriſtari ab eis qui ſic agunt, vt eorum factis contriſtentur ſancti, non ob aliud niſi quia ſpiritum ſanctum habent, quo dono tam boni ſunt, vt eos mali mœſtificent, hi maximè quos bonos fuiſſe crediderunt. Quæ triſtitia profecto laudanda eſt. Item alibi hoc genere locutionis Apo(Gala. 4.)ſtolus vſus eſt, vbi ait. Nunc autem cognoſcentes Deum, imo cogniti ab eo. Neq; enim tunc eos cognouerat Deus, præcognitos videlicet ante conſtitutionem mūdi. Sed quia tunc ipſi eum illius munere, non ſuo merito cognouerant, maluit tropicè loqui, vt tunc ab illo cognitos diceret, cum eis cognoſcendum ſe præſtitit, & verbum corrigere, quaſi hoc minus rectè dixerit, quod propriè dixerat, quam ſinere vt hoc ſibi arrogarent, ſe potuiſſe quod eis poſſe ille donauerat. De his libr. 2. harum Hypotypoſeon latius tractauimus.

Solet ſcriptura (vt inquit Cyrillus libr. 11. ſuper Ioan. cap. 21.) quando de deo loquitur melioribus vti verbis, vt in Pſalm. 38. Poſui ori meo cuſtodiam, obſurdui & humiliatus ſum, & ſilui à bonis. Quod autem à bonis dicit pro à malis intelligēdum eſt. Regula optima eſt, ſed exemplo vſus eſt non ſatis commodo. Nam ſenſus carminis Dauidici hic eſt. Adeo alacri animo & ſedato Semæi iniurias pertuli, vt excuſationem aut defenſionem, qua vti poſſem, adhibere neglexerim, vt videns Deus laborem quem ſponte ſuſtinui, mei miſereretur. Ambro. 1. offici. cap. 48. ait. Dauid primo quidem cum malediceret ei filius Semæi, & crimina obijceret, tacebat & humiliabatur, & ſilebat à bonis ſuis, hoc eſt, bonorum operum conſcientia. Deinde expectabat maledici ſibi, quia maledicto illo diuinam exquirebat miſericordiam. Euthy. Silui ex bonis. hoc eſt ex bonitate. Aptiora ſunt hæc exempla. 4. Reg. 2. Nabuth benedixit, id eſt, maledixit, Deo & regi. & Iob 2. Benedic Deo & morere.

Denique vt dicit Cyrillus libr. 5. Theſauri. cap. 6. Aliquando ſcriptura verbis abutitur, vt verbum diuinum dicitur genitum, dicitur etiam de creaturis, vt apud Iſaiam ca. 1. Filios genui & exaltaui. & alibi. Quis eſt qui genuit glebas roris. (Iob. 38.) Hæc ille. vt in Pſalm. Sæpè expugnauerunt me à iuuentute mea, pro oppugnauerunt. Lege quæ ſcripſimus in capit. de regulis Paulo peculiaribus.

REGVLA XXVII.

MOS diuinæ ſcripturæ eſt, vt per id quod plurimum vſu euenire ſolet, id quod raro contingit, intelligat. Exodi. 22. omnem viduam & pupillum non affligetis. per quos intelligit & alios, quos nō est fas vt opprimamus. & Deute. 23. Vir qui nō fuerit mūdus ab accidente noctis: id eſt à nocturna immunditia, per quam & diurnam intelligit, quanquam raro vſu venire ſolet. & iterum. Non arabis in boue & aſino pariter. per hæc duo animalia intelligit nō eſſe arandum cum animalibus diuerſarum ſpecierū.

Vtitur ſcriptura indefinitis ſententijs pro vniuerſalibus. vt. Qui credit in me flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. pro omnis qui crediderit in me, &c. & in Leuitico. Vir qui obtulerit munus, &c. &, Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem. & Pſal. 14. Qui ingreditur ſine macula & operatur iuſtitiam. Qui loquitur veritatem in corde ſuo, qui non egit dolum in lingua ſua.

REGVLA XXVIII.

HIc Dei mos eſt (authore Chryſoſto. homilia 30. in Gene.) vt punitur us, prius indicet quàm magna ſint peccata, ac ingratitudinem illorum exprobrans, tunc tandē corripere ac punire incipit. Nam cum terribile illud diluuium interminaretur, (Gene. 6.) inquit ſcriptura. Vt autem vidit Deus quod multiplicatæ ſunt maliti æ hominum, & vnuſquiſque cogitat in corde ſuo diligenter mala à iuuentute. Vidiſti quomodo de nonſtra

uit

uit prius i[illegible] æ eorum excellentiam,& poſtea dicit. Delebo hominem. Et parum infra cum de confuſione linguarum ſcriptura loquitur, Ecce genus vnum & labium vnum,& hæc cœperunt facere,& nunc non ceſſabunt ab ijs quæ decreuerunt facere. Et poſt parū. Venite & confundamus linguam ipſorum. Et in oratione.5.de Prouidentia,ait. Nos cum aliquem punimus, vix dignamur cauſam dicere, Deus niſi prius te docuerit,niſi tuum ipſius acceperit ſuffragium,ipſum,te iudice, iuſtè iudicium inferre, non punit eos qui iam diu animaduerſione digni erant. & rationem ſæpe reddere paratus eſt, vt cū accuſatur abs te,in iudicium etiam venire non grauatur. Sic non confeſtim iniecit ignem Sodomis,nec ciuitates illas diripuit. Sed quid? Clamor Sodomorum & Gomorrẹorum,&c.& neq; adhuc. Sed deſcendens videbo.& neque hic conſtitit,ſed miſit angelos,vt monſtrarent incolarum vrbis improbitatē.vt ne impudens quiſquam vllis poſsit verborum contumelijs vexare Deum, quod crudeles, quod nepharios iam deleturus eſſet. Vnde ipſos iniurioſos ſæpe vt cauſam iudicent,aduocat, ſæpe creaturam ad ſuffragium ferendum conuocat.iudiciorum ſuorum ſplendorem demonſtrans. neque [illegible]duerſarium ſuum.neque res ſenſus expertes repudiat Deus,quin cauſam iudicent. Quod nobis quoque in conſuetudine eſt poſitum,quando cauſa iuſta freti ſumus. Vnde apud Michæam. Audite valles fundamenta terræ,quoniam cauſa quædam domino eſt. & rurſum. Audi cęlum,auribus percipe terra. Sæpe vero illos ipſos. Vt, Popule mi quid feci tibi,aut qua in re iniuriam tibi feci. & Iere. 17. Quodnam inuenerunt in me delictum patres veſtri. Neque vero in ciuitatibus ac nationibus hoc ſolum facit, ſed etiam in certo quouis homine, vt cum Nathan quæſiuit à Dauid. Duo viri erant in ciuitate vna, vnus diues, alter pauper. Diues habebat oues & boues plurimos valde, pauper nihil, præter vnam ouem. Cum autem peregrinus quidam veniſſet ad diuitem,parcens ille ſumere de ouibus & bobus ſuis,vt exhiberet conuiuium peregrino illi,tulit ouem viri pauperis. Iratus autem Dauid aduerſus hominem illum dixit ad Nathan. Viuit Dominus quoniā filius mortis eſt vir qui fecit hoc. Dixit Nathan tu es qui feciſti hanc rem. & Iona repudiante Niniuitas prædicare,reſpondit Deus per cucurbitam, inquiens. Siquidem tu parcere volebas cucurbitæ,& ego non parcam Niniue. & multorum talium inuenies ſcripturas plenas. Hactenus ille. apud Iſaiam ca.5.& apud Matthæum. capit. 21. cum parabola vineæ tractatur, inuenies huius rei aptiſsimum exemplum. Nam enumerans beneficia populo illi collata exprobrat illorum ingratitudinem. Denique quando in exilium vult mittere Iſraeliticum populum, aut punire peccata, hac forma loquendi vtitur. vt apud Ezechi.8.&.9.

Gene. 11.

2.Reg. 12.

REGVLA. XXIX.

Scripturæ mos eſt (authore Chry. hom. quadam lib. Paralip. circa finem primi tomi) ſi quando parat accuſare quempiam, non modo peccatum illius narrare, verum etiam docere nos quæ fuerit peccati cauſa. Id autem eo facit,vt eos qui ſani ſunt,reddat tutiores cautioreſque, ne in eadem incidant mala. Similiter medici ad ægrotantes ingreſsi,antequam curent morbum, inquirunt inueſtigantq; vnde morbus ſit inflictus,vt ab origine coerceant malū. propterea quod qui manente radice ramos tantum excacat, nihil aliud quam inanem ſumit operam. Vbi igitur ſcriptura peccatū & peccati cauſā eloquitur? Reprehēdit eos qui præceſſerunt diluuiū ob inconceſſas mixturas.atq; audi quomodo cauſam exprimat. Quum vidiſſent filij Dei filias hominum eſſe formoſas, acceperūt illas ſibi in vxores. Quid igitur, nunquid pulchritudo eſt cauſa peccati? Abſit. Sed videre fuit cauſa peccati? nec id quidem. Nam hoc naturæ opus eſt. Sed quid tandem? male videre. nam hoc eſt deprauatæ voluntatis. & de Ozia dicitur in Paralipomeno. Quod cum potens eſſet, elatum eſt cor eius, non ferebat principatus magnitūdinem.ſed quēadmodum ex edacitate naſcitur ignea inflatio, & ex inflatione gignitur febris,deinde ex febri plerumque mors. Itidem & in Ozia ex actionum eminentia nata eſt ſuperbia. Nam quod in corporibus eſt inflatio,hoc in animis eſt ſuperbia. mox ex ſuperbia nata eſt appetentia rerum ipſi non cōgruentium. Hactenus ille. Ob eandem cauſam Moyſes capit. 32. Deut. ob nimiam bonorum affluentiam teſtatus eſt, Iſrael à Domino receſſiſſe. Incraſſatus eſt,inquit, dilectus & recalcitrauit,metaphora à ſaginatis & obeſis equis & ob id ferocientibus deſumpta. Lege ca. 14.

Iſaiæ.de Babylonis rege,&.32. Ezechielis de Pharaone rege Ægypti.

Poſtremo inquit Chryſoſt. hom.3.ad populum Antiochenum. Deus hoc facere conſueuit,vt cum peccauerimus, nō ſtatim flagellum admouet,ſed remittit, dans nobis pœnitentiæ tempus præfinitum, vt corrigamur & muteonır. Si vero, propterea quod nondum pœna à nobis exigitur, peccatum deletum eſſe exiſtimantes contempſerimus agere pœnitentiam, vbi nos non putamus, ibi poſt hæc capiemur omnino.

REGVLA XXX.

Sacra ſcriptura (inquit Origen. libr. 4. contra Celſum) pro auditorum auribus & vtilitate demetitur quæ denunciat.Nam quemadmodum ipſi,vbi cum pueris minutioribus oborta eſt diſceptatio, non noſtras dicendi vires attendimus. Sed illorum imbecillitati nos ipſos accommodantes, non ſolum his conſentanea fabulamur,ſed ea etiam facimus, quæ puerorum videntur emendationibus ſatisfacere, & illis non parum conducere,ſic item & Dei verbum videtur, quæ ſuprà ſunt diſpenſaſſe. Quēadmodum vero quæ ad Deum ſpectant denunciantur, in Deuter.ſic proferuntur.Portauit te dominus Deus tuus, vt ſolet homo geſtare paruulum filium ſuum. Humanos igitur mores Deo ſcriptura imponit, vt hominibus vtilitatem afferat.

Deute.2.

REGVLA XXXI.

CHriſtus(authore Chryſoſt.hom.24.in Matth.ex varijs locis) quicquid in ſeculo geſsit,quicquid docuit, vel quaſcunq; parabolas intulit,in ipſis hominem deſignauit, cuius cauſa ſalutis deſcendit, quem aut inſtruxit, aut monuit,aut armauit. Inſtruxit dum dixit.Nolite timere eos, qui occidūt corpus,animam autem occidere nō poſſunt. Sic Chriſtus ad arborem fici venit eſuriens, ſed cur ad arborem acceſsit, quia fructum nō habere certo ſciuit.Poſt cur eam arborem maledixit,quæ non ſua voluntate, ſed temporis neceſsitate fructum non habuit. Niſi enim arborem figuratam in homine acceperis,rationem iſtam inuenire non poteris. Nonerat enim dominus exhibendi fructus tempus nō eſſe, nouerat enim arborem ob hoc maledici non debere, quæ tunc forſitan maledicenda fuiſſet,ſi ſuo tempore debita denegaret. Eſt igitur in arbore ſimilitudo hominis ad quem dominus eſuriens venit.Quid eſurit in homine dominus, niſi quod ipſe patri exhibuit. Meus cibus & meus potus eſt, vt faciam voluntatē eius qui miſit me.Non es arbor à Deo plantata,ſi bonos fructus non exhibes. Omnis enim arbor non faciens fructum bonum excidetur,& in ignem mittetur. Non es plantatus iuxta tractus aquarum,ſi fructum tempore ſuo non reddis.

REGVLA XXXII.

QVæcunque res(inquit Auguſt.lib. 2. de ſermone domini in monte) propter aliud aliquid quęritur,inferior eſt,quàm id propter quod quæritur, & ideo illud primum eſt propter quod iſtam rem quæris,non iſta res quam propter aliud quæris. Quapropter ſi Euangelium & regnū Dei propter cibum quærimus, priorem facimus cibum,& poſteriorem Euangelium, id eſt regnum Dei, ita vt ſi non deſit cibus non quæramus regnum Dei.Hoc eſt, quod dicitur,primum quærite regnum Dei, & iuſtitiam eius. Item D. Maximus. Centu. 1. de Charitate. Cano. 5. ait, Quod ſi omnia quæcunque per Deum & propter Deum facta ſunt, Deus rebus per ipſum factis longe exiſtit præſtātior, qui reliquerit Deum & deterioribus vacauerit,ſatis declarat ſeipſum Deo anteponere ea quæ per ipſum facta ſunt.

REGVLA XXXIII.

IN rebus difficilibus(inquit Origen. lib. 1. Periarchon. capit. 5.) quid magis veritati ſit proximum, vel quid ſecundum pietatis regulam opinandum ſit,ſequamur. Hæc ille. Vt verbi gratia,quod Maria non fuit concepta in originali peccato iuxta pietatem verius videtur.

Vbi res naturaliter obſcura noſtrum modulum vincit, & aperte ſcriptura diuina non ſubuenit temerè hinc aliquid definire humana coniectura præſumit,ex Augu.epiſt.157.

Si ratio contra diuinarum ſcripturarum authoritatem redditur,quamlibet acuta ſit,fallit veri ſimilitudine, nam vera eſſe non poteſt, ex Augu.ad Marcellinum de quæſtione quadam Exodi.

Vbi

Vbi ſenſus eruitur talis, cuius veritas certis ſanctarum ſcripturarum teſtimonijs non poſsit aperiri, reſtat vt ratione reddita manifeſtus appareat. ex Auguſt. lib. 3. de doct. Chriſti. capitul. 28. Superuacaneum eſt. (inquit Theodore capit. 2. Ioelis.) quod quidam faciunt, qui conantur prophetiæ veritatem demonſtrare. & Cyrillus lib. 2. ſuper Ioh. capit. 62. ait. Non rationibus inanibus atq; friuolis ſenſum ſcripturæ inueſtigemus, ſed ſacras ſequentes literas altius vniuerſa ſcrutemur

Scriptura ſacra per ænigmata & parabolas rerum, mores hominum & virtutes animorum deſcribit. ex comment. titulo Hieronym. in Iob. capit. 28. & in comment. in Marcum eiuſdem tituli capi. 4. dicitur. Nouimus ſcripturas diuinas per ſimilitudines terrenas plerunque cæleſtia ſacramenta demonſtrare, ſicut ex toto corpore euangeliorum conſtat. & Chromatius in lib. de. 8. beatitudinibus. Solent, inquit, ſecularia eſſe ſpiritualibus exempla, & terreſtria imaginem præbere cæleſtibus. Vt, ſimile eſt regnum cælorum homini negotianti quærenti bonas margaritas.

REGVLA. XXXIIII.

QVI præſentia concedit, futura prohibet. Sic Chriſtus prohibens, ne ſimus de craſtino ſoliciti, de præſentibus concedit, vt panem quotidianum petamus. ex Hiero, Matth. 6.

Iſaia. 23. Qui priora negat, concedit ſequentia. Vt, Ecce terra Chaldæorum talis populus non fuit. Non dixit quòd talis populus vltra non erit. potiùs quippe & durius eſt, regnum Romanorum, ſed ante non fuit. ex Hierony. Iſaiæ. 23.

Præſens negat, qui præteritum confitetur. vt apud Malachiam, Dilexi vos, inquit Dominus. hoc eſt aliquando vos amaui, nunc autem odio habeo. Ex Hierony. Malachlæ. 1.

Rom. 1. Dum præterita recolit ſcriptura, etiam tẽpus præſens ſignificat. vt, Tradidit eos Deus in reprobum ſenſum & nunc tradit. & Pſalmo. 1. Beatus vir qui non abijt in conſilium, nec nunc etiam abit. & Threnorum. 1. Quomodo ſedit ſola ciuitas plena populo. & nunc etiam ſedet, hoc eſt deſtructa eſt. ex Ambro. in comment. epiſto. ad Roma. capit. 1.

REGVLA XXXV.

HAnc habent Hebræi conſuetudinem (inquit Hiero. in quæſt. in Gene.) vt ex voluminum principijs illis nomina imponant. vt Bereſith vocant Geneſin, id eſt, in principio. Veelleſemoth, vocant Exodum, id eſt hæc ſunt nomina. Vaiera, Leuiticum, hoc eſt & vocauit. Vaidabber, Numeros. id eſt locutus eſt. Elledebarim, Deuteronomium, id eſt hæc ſunt verba. Et Chriſtianus Druthmari in procemin in Matth. ait. Matthæus libro ſuo titulum, Liber generationis, impoſuit, iuxta conſuetudinem Iudæorũ ad quos ſcribebat, qui ſoliti ſunt libris ſuis ex principijs nomina imponere. Nam de Chriſti generatione Matthæus tractat. Hæc ille. In paucis alijs libris regula ſeruatur, aut forte in nullis, ſi demas Parabolas Salomonis, quas Miſle vocant, & Lamẽtationes Ieremię quas vocant. Echa. Diuidunt tamen Pentateuchũ in quinquaginta ſectiones, quas Hebræi vocant, Paraſa hoc eſt diuiſionem, & vnaquæq; ipſarum à principio nomen aſſumpſit. Reliqui libri ab authoribus habent nomina ſibi indita.

REGVLA XXXVI.

VT author eſt Greg. homi. 7. in Ezechie. In vna eademque ſcripturæ ſententia, alius ſola hiſtoria paſcitur, alius Typica, alius vero intelligentiam per Typum contemplatiuam quærit. Et ſit plerunque, vt in vna eademque ſententia cuncta ſimul tria valeant inueniri. Moyſes enim cum de ardenti rubo vocatus fuiſſet, acceſsit propius vt videret viſum, & ecce rubus ardebat, & non conſumebatur. Magnum eſt hoc miraculum. Si ſolam in eo hiſtoriam requiras, eſt vnde legentis nutriatur animus, vt videns quod in ligno ignis ardeat, & non conſumat. *Exod. 3.* At vero ſi typicam intelligentiã quæras quod flamma, niſi lex de qua ſcriptum eſt. In dextera eius ignea lex? & quid rubus ille niſi Iudaicum populum deſignauit, peccatorũ ſuorum ſpinis obſitum? ſed rubus ardens conſumi nõ potuit, quia Iudaicus populus, & ignẽ quidem legis accepit, & tamen peccatorũ ſuorum ſpinas nõ deſeruit, nec eius vitia, diuini ſermonis flamma cõcremauit. Hactenus ille. *Deute. 33.* Iuxta triplicem ſenſum totum fere librũ Iob Gregorius expoſuit, aut omiſſo ſenſu literali

ff 2 (quia

(quia aliquando humilior eſſe ſolet,)iuxta allegoricum & moralem,&iuxta duplicem ſenſum,ſcilicet literalem & allegoricum,Hieron. interpretatus eſt vniuerſos prophetas,tã maiores,quam minores. Ideo ſtudioſi eorum libros diligenter euoluant,& diligentiam ęmulentur, ſi nolunt ſtupidas & frigidas allegorias effingere. Quanuis hac in re Gregorius violentior eſt.Sed Hiero.adeo doctus & diligens eſt, vt Origenis diſcipulum & ſectatorem poſsis agnoſcere,qui vniuerſos,in tractãdis allegorijs, mortales longo interuallo ſuperauit. Sed aduerte tunc diuinam ſcripturam vnicum tantum ſenſum admittere, quando res de qua agitur,non poteſt iuxta literalem ſenſum conſiſtere, & tunc ſenſus literalis illius loci,erit allegoricus,vt Iſaiæ. 43. cum loquitur de Euangelij prædicatione ait. Ponam in deſerto viam,& in inuio flumina, glorificabunt me beſtiæ agri,dracones & ſtruthiones, quia dedi in deſerto aquas, flumina in inuio, vt darem potum populo meo,electo meo.Populum iſtum formaui mihi,laudem meã narrabit.Vocat deſertum,gentes quæ legem nõ habebant,& Dei cognitione carebant, flumina vocat doctrinam euangelij,de qua dicitur. Omnes ſitientes venite ad aquas. Et qui credit in me flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.Dracones & beſtias vocat gentes propter feritatem ipſarum, ad ſenſum quem expoſuimus in illa Reg.mutata re priſtinum nomen permanet. Sic dicitur, ſpinæ naſcuntur in manu ebrioſi, &, Libanus vertetur in Carmelum, & Carmelus in ſaltum reputabitur. Nam hæc duo teſtimonia allegoricè ſunt intelligenda,cum iuxta literam non poſsint ſtare.Hoc eſt quod dixit Orige.hom.2.in Gen. Non ſemper in ſcripturis diuinis hiſtorialis conſequentia ſtare poteſt, ſed nonnunquam deficit,vt verbi cauſa cum dicitur.Spinæ naſcentur in manus ebrioſi, & cum in templo à Salomone conſtructo,dicitur. Vox mallei & ſecuris non eſt audita in domo Dei,& iterum in Leuitico,cum lepra parietis & pelliculæ & ſtaminis inſpici iubetur à ſacerdotibus & purgari. De his iam ſupra late à nobis diſputatum eſt.

Quãdo ſenſus literalis ſit allegoricus.

Prouer. 26.
3.Reg.6.
Leuit. 13.

REGVLA XXXVII.

MVtationes perſonarum repentinæ (inquit Auguſt.Pſalm.44.)& omnino ex improuiſo, inueniuntur in ſanctis ſcripturarum libris,vt in Pſalmo. Domine libera animam meam à labijs iniquis & à lingua doloſa,& ſtatim ſubiungit. Quid detur tibi aut quid adijciatur tibi aduerſus linguam doloſam? Alia illic perſona erat, alia hic,illi petentis, illic ſubuenientis. Hæc ille. Nos aptioribus vtamur exemplis, Canticorum.1.oſculetur me oſculo oris ſui, quia meliora ſunt vbera tua vino, & Geneſ.49. A (id eſt,propter) præda fili mi aſcendiſti, incuruauit ſe & accubuit vt leo,& Iſaiæ.52. Peccauimus ei,& noluerunt in vijs eius ambulare, & Pſalm. 80.& comedere fecit eum de adipe frumenti, & de petra melle ſaturabo te, & Iſaiæ.1.Confundantur ab idolis quos elegiſtis,& Michææ.1.Vxorem adoleſcentiæ tuę ne deſpiciat.

Pſal. 113.

Vulgata. Ad prædam fili mi aſcẽdiſti, requieſcẽs accubuiſti vt leo & quaſi leæna quis ſuſcitabit eum.

REGVLA XXXVIII.

SEcundum regulam ſcripturarum(inquit Hierony.in commen. Abdię.)qui pereũt non eſſe dicuntur. Vnde Abdias inquit, bibent omnes gentes ingiter, & erunt quaſi non ſint.Qui enim perit ei qui eſt,& qui dicit ad moyſen,qui eſt miſit me ad vos,merito nõ eſſe dicitur, & in volumine Heſter legimus. Ne tradas domine regnum tuum his qui non ſunt,& in Deuter.Loquens de vocatione gentium dicitur. Ipſi me irritauerunt in his qui non ſunt dij,& ego eos irritabo ſuper gente quæ non eſt,& Ezechie.26.ca.ait. Non eſſe dicũtur impij in inferno incluſi,nõ quod eſſe deſiſtant qui in pœnis ſunt ſempiternis, ſed quod qui Deo non viuunt in ſcripturis ſanctis dicantur non ſubſiſtere. Vnde Heſter contra idola loquens. Ne tradas ſceptrum tuum,inquit,his qui non ſunt, & alibi, qui vocat ea quæ non ſunt tanquam ea quæ ſunt. Vtiq; erant quibus obſecrat ne tradatur ſceptrum,ſed Deo non erant, qui virtutibus & viuenti Deo eſſe ceſſarant,& in Pſalm. Dimitte me vt refrigerer,prius quam abeam & amplius non ero. Lege eundem Hieronym. in comment.Iſaiæ.cap.65.& Hoſeæ.cap.7. Deniq; Baſilius cum hæc eadem totidem verbis ſcripſiſſet.lib. 2. contra Ennomium, addit. Cum ad Epheſios.1.ſcribit apoſtolus,vt illos vere coniunctos ei,qui eſt, per cognitionem oſtenderet, exiſtentes eos per excellentiam nominauit,dicens. Sanctis qui ſunt, & fidelibus in Chriſto Ieſu, ſic enim & qui ante nos fuerunt tradiderunt, & nos in antiquis codicibus

Sunt, & nõ ſunt quid in ſcripturis ſignificent.
Exod.4.
Heſter 14.
Deut.32.
Pſalm.38.
Locus Pauli annotandus.

bus inuenimus abſque nomine Epheſi. Hæc
ille. & iuxta hanc lectionem videtur Hiero.
hunc locum expoſuiſſe, quanuis nihil de le-
ctionis varietate prodiderit. Præterea Chry-
ſoſ.hom.1.In priorem ad Corint.epiſt.ait.nō
2.Cor.1. eſſe dicuntur, qui nihil æſtimantur propter
vilitatem. Vnde paulus elegit ea quæ non
ſunt, vt ea quæ ſunt deſtrueret, & Athana-
ſius in oratione cōtra Idololatras ait. Quę ſunt
ideo vocantur bona, quoniam à Deo qui eſt
eſſentia ipſa, exemplar trahūt. quæ non ſunt,
mala nuncupamus, eo quod cum nulla eſſen
tia ſubſiſtant, hominum commentis efficta
ſint. Hactenus ille. Quaſi dicāt. res nullius mo
menti & contemptibilis non eſſe dicitur. ad
Rom.4. Qui vocat ea quę non ſunt tanquam
ea quæ ſunt. &, ſi charitatem non habuero ni-
hil ſum. & ita intelligo quod ait Paulus. Ido
lum nihil eſt in mūdo. Quanuis Sanct. Tho.
2.2. dicat idolum vocari nihil, quia caret ani-
ma ſenſitiua.

Solet in ſcripturis (inquit Aug. li.3.q. in Le
ui.q.57.) res quæ ſignificat, eius rei nomine
Geneſ.41. quam ſignificat nūcupari. vt in Geneſi. ſeptē
ſpicæ, ſeptem anni ſunt. non dixit ſeptem an-
nos ſignificant. & ſeptem boues, ſeptem anni
1.Cor.10. ſunt. Hinc eſt quod dictum eſt. Petra autem
erat Chriſtus. Vult dicere Aug. quod verbū
ſubſtantiuum non raro exponitur per ver-
bum, ſignifico, as. Gene.40. Tres propagines,
tres dies ſunt, id eſt, tres dies ſignificant. & de
Iohanne dicitur Matth.11. Hic eſt Elias. &
Coloſſ.2. Nemo vos iudicet in cibo vel potu,
aut in parte diei feſti quæ ſunt vmbra futuro
rum. Præterea in tract. 63. in Iohan. idem
Auguſt. ait. Solet ſcriptura res ſignificantes,
tanquam illas quæ ſignificātur appellare. Sic
diſcedente Iuda, tanquam zizanijs ſeparatis,
remanentibus tanquam tritico Apoſtolis ait
Ioan.13. Chriſtus. Nūc clarificatus eſt filius hominis.
Ac ſi diceret. ecce in illa clarificatione mea
quod erit, vbi malorum nullus erit, ibi malo-
rum nullus perit. Non eſt dictum nunc ſigni
ficata eſt clarificatio filij hominis, ſed dictum
eſt. Nunc clarificatus eſt filius hominis. Quē-
admodum non dictum eſt. bonum ſemem ſi-
gnificat ſilios regni. aut zizania ſignificabat
filios maligni. Sed dictum eſt bonum ſemen
hi ſunt filij regni. Zizania autem ſunt filij ma
ligni. ſic clarificatus eſt filius hominis, poſtea
quam ſeparato inde nequiſsimo & ſecum re-
manētibus ſanctis ſignificata eſt glorificatio
eius, quando ſeparatis iniquis remanebit cum
ſanctis. Sum, ideſt, viuo. Pſalm. 38. Remitte
mihi vt refrigerer priuſquam abeam & am-
plius non ero. & in euangelio. Noluit conſola
ri quia non ſunt.

Sum ſignificat idem quod voco. Iudi. 13.
Nazarçus erit à iuuentute ſua. & Iohan.1. Tu
es Symon filius Iona, tu vocaberis Cephas.

Sum, inquit Auguſt. lib.1. Locut. in Gene.
verſus finem. idem ſignificat quod habito,
as. Vnde cum fratres Ioſeph in Ægypto eſ-
ſent, dicunt. Duodecim ſumus pueri tui fra-
tres in terra Canaam. & ad Rom. 1. omni-
bus qui ſunt Romæ, dilectis Dei, vocatis
ſanctis.

Denique ſum accipitur in propria ſignifi-
catione. Iſaiæ.43. ego ſum, ego ſum qui deleo
iniquitates tuas propter me. &. 1. Corint.1.
non ſint in vobis ſchiſmata. & ſi alij poteſta-
tis. (id eſt opum) veſtræ participes ſunt, non
ne potius nos. & in hac ſignificatione accipe
re oportet in verbis conſecrationis, ſcilicet
Accipite & comedite hoc eſt corpus meum, *Matth.26*
etiam ſi rumpantur omnes hæretici, cum no
ſtræ ſententiæ ſuffragentur, & ſubſcribant
vniuerſi antiqui patres, ſanctitate & erudi-
tione illuſtres, quotquot aliquid ſcriptis man
dauerunt à tempore Apoſtolorum vſque ad
noſtram hanc ætatem, quando exortus eſt
filius perditionis, qui extollitur ſupra omne
quod dicitur Deus. Sed vtinam vt imitan-
tur illius aſſeclæ, diſcipulos domini, in offen
ſione illa quam paſsi ſunt (nam nonnulli ex
illis abierunt retro & à domino receſſerunt,
audientes Dominum dicentem. Ego ſum pa- *Iohan.6.*
nis viuus qui de cælo deſcendi,) ita quoque
illorum æmularentur pœnitentiam. tradit
quippe Epiphanius, Marcum & Lucam ex
illorum fuiſſe numero qui in petra ſcandali
Chriſto impingentes ab eius doctrina de-
ſciuerunt. Quorum alter à Petro, alter à Pau
lo ad eccleſiæ ſagenam eſt pertractus. Sed
qui fieri id poſsit in noſtri ſeculi hæreticis nō
video, cum patres illos, quibus ſe Domi-
nus familiarius inſinuauit, ac arcana ſua de-
texit, qui eos à via perditionis poterant reuo
care, tam impiè quam ſtultè, explodant, con
temnant, & exibilent, atque illorum loco hæ
reticorum quorundam obſcurorum peſtes,
ſubrogent & ſubſtituant. Audi igitur quid
Græcorum omniū præſtantiſsimus de hac
re dicat homil. 83. in Matthæ. Credamus
vbique Deo, nec repugnemus ei etiam ſi
ſenſui noſtro & cogitationi abſurdum eſſe

 videa-

videatur quod dicit, in omnibus & præcipuè in myſterijs ita faciamus, non illa quæ ante nos iacent ſolummodo aſpicientes, ſed verba quoque eius teneamus. Nam verbis eius defraudari non poſſumus, ſenſus vero noſter deceptu facilis eſt. Illa falſa eſſe non poſſunt, hic ſæpe fallitur. Quoniam ergo ille dixit, hoc eſt corpus meum, nulla teneamur ambiguitate, ſed credamus & oculis intellectus id aſpiciamus, & homil. 60. Ad populum Antioch. ait. Quoniam igitur verbum dicit, hoc eſt corpus meum, & pareamus & credamus, & oculis intellectualibus ipſum intueamur, & iterum homil. 51. in Matth. Corpus Chriſti nobis propoſitum eſt, non vt tangamus ſolummodo, ſed vt comedamus & ſaturemur, & Tertul. de reſur. carnis, Caro corpore & ſanguine Chriſti veſcitur, vt & anima Deo ſaginetur. Sed de hoc ſatis. Porrò Lutherani, ſum, pro ſignifico, poſitum autumant in verbis illis conſecrationis.

REGVLA XXXIX.

3.

VIſum eſt regulas illas ſeptem Ticonij cuiuſdam hæretici Donatiſtæ, quas conſcripſit ad intelligendum, vt ipſe dicebat, vniuerſas ſcripturas, vt autem mihi videtur ad intelligendum perexiguam partem ipſarum, in hunc poſtremum locum relegare. Nam prorſus expellere à libro noſtro conſilium non fuit, ne viderer illas regulas contemnere, & vt ieiunas & ſteriles è
Aug. lib. 3. de doct. Chriſti c. 31. & ſequētibus. finibus noſtris depellere, quas Auguſtinus & poſt ipſum Iſidorus dignas fuiſſe cenſuerunt, quæ literis committerentur, in Theologorum gratiam & vtilitatem. Sexta regula à me omiſſa fuit, non quia negligenda videbatur, ſed quia ipſam latiſsimè explicaui in ſuperioribus libris, quando agebam de ordine narra-
1. Regula. tionis ſcripturæ. Eſto igitur prima regula, de domino & eius corpore, in qua ſcire oportet aliquando capitis & corporis, ideſt, Chriſti & eccleſiæ vnam perſonam nobis inti-
Galat. 3. mari. Neque enim fruſtra dictum eſt à fidelibus. Ergo Abrahę ſemen eſtis, cum ſit vnum ſemen Abrahæ, quod eſt Chriſtus, non hæſitemus quando à capite ad corpus, vel à corpore tranſitur ad caput, & tamen non receditur ab vna eademque perſona. Vna enim perſona loquitur dicens, ſicut ſponſo poſuit
Iſa. 61. mihi mitram, & ſicut ſponſam ornauit me ornamento, & tamen quid horum duorum capiti, quid corpori id eſt Chriſto, quid eccleſiæ conueniat, vtique intelligendum eſt. & Iſidorus lib. 1. de ſummo bono. c. 25. inquit Prima regula eſt de domino & eius corpore, quæ de vno ad vnum loquitur, atque in vna perſona, modo caput, modo corpus oſtendit. Sic Iſaias ait. Induit me veſtimentis ſalutis, & indumento iuſtitię circundedit me, quaſi ſpōſum decoratum corona, & quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis. In vna enim perſona duplici vocabulo nominata, & caput. i. ſponſum, & eccleſiam, id eſt, ſponſam manifeſtauit. Proinde notandum in ſcripturis quod quandoque ſpecialiter caput deſcribitur, quādoque & caput & corpus, & quandoque ex vtroque tranſeat ad vtrumque, & ab altero ad alterum. Sicque quid capiti, quid corpori conueniat prudens lector intelligat. Nec ab his diſsidet Eucherius in. q. in Iſaiam. Hæc regula & quæ ſequitur aut nihil aut parum inter ſe differre videntur. Poſſent ni fallor clarioribus ac magis familiaribus verbis explicare. Deus, inquam, aliquādo loquitur ſub propria perſona, vt, ego à patre proceſsi, & à Deo exiui, aliquando ſub totius eccleſiæ perſona, quę tam ex perfectis, quam ex illis qui nondum perfectionem adepti ſunt, conſtat, & vice verſa, vt Actu. 9. Saule Saule, quid me perſequeris id eſt, eccleſiam meam, nam prænceſsit, acceſſerat Paulus ad principem ſacerdotum, & petijt ab eo epiſtolas, vt quos inueniſſet huius viæ viros, vinctos duceret in Ieruſalem, & ſubdit. Ego ſum Ieſus Nazaræus quem tu perſequeris, & Pſal. de quolibet homine dicitur, omnia ſubiecisti ſub pedibus eius. Cum in epiſt. ad Ephe. cap. 1. Paulus tribuat Chriſto, omnia, inquit, ſubiecisti ſub pedibus eius, & ipſum dedit caput ſuper omnem eccleſiam, quæ eſt corpus eius. Imo vniuerſa fere quæ in nouo inſtrumento ex veteri aſſumuntur, ſub aliquorum ſanctorum perſona, de Chriſto intelliguntur, & Mar. 9. Qui vos ſuſcipit me ſuſcipit, &, ego ſto ad oſtium & pulſo, & alicubi dicit. Ego & pater vnum ſumus, & alibi, fac vt ſint vnum, ſicut ego & tu vnum ſumus, & ad Epheſ. 2. conreſuſcitauit & conſedere fecit in cæleſtibus in Chriſto Ieſu. Denique Pſalmi fere omnes dicuntur ſub perſona Dauid & intelliguntur de Chriſto & eccleſia, quæ diſtinctio à diligenti lectore animaduertenda eſt. Hoc eſt quod inquit Auguſt. Pſal. 37. Cum Chriſtus, inquit loquitur, aliquando ex perſona ſolius capitis loquitur, quod eſt

ipſe

ipſe ſaluator, aliquando ex perſona corporis ſui, quod eſt eccleſia diffuſa in toto orbe. Vt, Deus meus Deus meus vt quid dereliquiſti me. Hæc Chriſtus. Verum quod ſubiungit, Longe à ſalute mea verba delictorum meorum. Chriſtus ſub perſona eccleſiæ inquit, &

Mat. 25. alibi. Eſuriui: & dediſtis mihi manducare, ex membris ſuis loquitur non ex ſe, & quando dixit. Saule Saule cur me perſequeris, caput pro membris clamabat. & Hieronym. ad Galat. 2. ca. Nihil intereſt de corpore quid dicatur, an membris, cum & corpus diuidatur in membra, & membra ſint corporis, & in comment. in Iob. titulo Hieron. c. 29. Quando, inquit, aliquid ad ſaluatorem referri non conuenit ad membrorum illius compagem ſenſum expoſitionis conemur inflectere, & recte id fieri poterit, vt quod ipſe dominus caput eccleſiæ ſuæ in ſe recipere non poteſt, de eius corpore, quod eſt eccleſia, ſentiatur, & Auguſt. concione. 2. Pſalmo. 90. ait. Aliquando non ſolum Pſalmus, ſed omnis prophetia ſic loquitur de Chriſto, vt caput ſolum commendet, & aliquando à capite it ad corpus, id eſt, ad eccleſiam, & non videtur mutaſſe perſonam, quia non ſeparatur caput à corpore, ſed tanquam de vno loquitur, vt in Pſalm. 21. qui de paſsione domini loquitur, dicitur. Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia oſſa mea, diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem. Delicta tamen nō habebat Chriſtus, & tamen dicitur in capite illius Pſalm. Deus meus vt quid me dereliquiſti, longe à ſalute mea, verba delictorum meorum, delicta ad nos pertinent, paſsio ad Chriſtum. Hactenus ille. Sic apud Zachariam, Ieſus filius Ioſedech ſacerdos magnus, qui typum gerebat ſaluatoris, introducitur veſtibus ſordidis veſtitus. Lege Regulam illam. Moris eſt ſcripturę diuinę ſanctos aſſumere perſonam peccantium. Porrò audi aliam ſimilem huic.

REGVLA XL.

Regula ſecunda eſt, inquit Auguſt. de domini corpore vero atq; permixto, hæc regula vigilātem lectorem requirit, quando ſcriptura cum ad alios iam loquatur, tanquam ad eos ipſos ad quos loquebatur videtur loqui, vel de ipſis cum de alijs iam loquatur, tanquam vnum ſint vtrorumque corpus, propter temporalem commixtionē & cōmunionem ſacramentorum, ad hoc pertinet in canticis canticorum. Fuſca ſum & ſpecioſa, vt tabernacula Cedar, ſpecioſa ſicut pelles Salomonis. Non enim ait. Fuſca fui vt *Can. 1.*
tabernacula Cedar, & ſpecioſa fui, vt pelles Salomonis, ſed vtrumq; ſe eſſe dixit propter temporalem vnitatem intra vna retia piſcium bonorum & malorum. Tabernacula enim Cedar ad Iſmaelem pertinent, qui non erit hæres cum filio liberæ. Itaque cum de bona parte Deus dicat. Ducam cæcos in viam quam *Iſaia. 42.*
non nouerunt, & ſemitas quas non calcauerunt calcabunt, & faciam illis tenebras in lucem, & praua in directum, hæc verba faciam & non derelinquam eos. Mox de alia parte, quæ male permixta eſt dicit. Ipſi autem conuerſi ſunt retrorſum, quanuis alij iam eſſe ſignificentur verbis. Sed quoniam nunc in vno ſunt, tanquam de ipſis loquitur de quibus loquebatur, non tamen ſemper in vno erunt. Ipſe eſt quippe ille ſeruus commemoratus in euangelio, cuius dominus cum venerit diuidet eum, & partem eius cum hypocritis ponet. Iſidorus ſic habet. Secunda eſt de corpore vero & permixto, nam videntur quædam vni conuenire perſonæ, quod tamen non eſt vnius, vt eſt illud, puer meus es tu Iſrael, ec- *Hoſea. 12.*
ce deleui vt nubem iniquitates tuas, & ſicut nebulam peccata tua, conuertere ad me & redimam te. Hoc ad vnum non congruit. Nam altera pars eſt cui peccata deleuit, cui dicit, puer meus es tu, & altera cui dicit. Conuertere ad me & redimam te, qui ſi conuertantur eorum peccata deleantur. Per hanc regulam ſic ad omnes loquitur ſcriptura, vt boni redarguantur cum malis, & mali laudentur cum bonis. Lege vt hanc regulam intelligas, quæ ſcripſimus in regulis Paulo peculiaribus, vbi diximus, quod cum ſcribat ad vnicum populum, eoſdem laudat & vituperat, ita vt vnuſquiſq; intelligat quid ad ſe pertineat, ac mores ſuos cognoſcat an ſint digni laude vel vituperio, & ſimiliter fit in prophetis, loquitur Deus ad Iſrael ſecundum carnem, & vertit ſermonem ad Iſrael in ſpiritu, vt Iſaię. 43. loquitur de populo electo. Dedi in deſerto aquas vt darem potum populo meo, populum iſtum formaui mihi, laudem meam narrabit, & ſubdit de populo infideli. Non me inuocaſti Iacob nec laboraſti in me Iſrael, vſque ad finem capitis, & ſubdit cap. 44. de populo electo. Et nunc audi Iacob ſerue meus, & Iſrael quem elegi.

REGV-

REGVLA XLI.

TErtia regula eſt de promiſsis & lege, vel de ſpiritu & litera. Sed vt inquit Augu. magis eſt quæſtio ingens quam regula quæ ſoluendis quæſtionibus eſt adhibenda. Vult ſignificare id quod nos ante dixeramus in expoſitione regulæ Grego. ex homi. 7. in Ezech. quod narratio illa quæ iuxta hiſtoriam admittitur, quæ eſt veluti fundamentum ſenſus ſpiritualis iuxta allegoriam quoque ipſam exponere oportet, vt circuncisio Abrahæ verè facta eſt, & vere intelligitur per illam circuncisio ſpiritualis populi Chriſtiani.

REGVLA XLII.

QVarta regula eſt, inquit Auguſt. de ſpecie & genere. Speciem voco partem, Genus autem totum cuius ea pars eſt, quam voco ſpeciem. Sicut vnaquæq; ciuitas pars eſt vniuerſitatis gentium, hanc voco ſpeciem, genus autem omnes gentes. Eadem ratio eſt ſi non de vnaquaque ciuitate, ſed de vnaquaq; prouincia vel gente vel regno, tale aliquid in diuinis reperiatur eloquijs. Non ſolum enim, verbi gratia de Ieruſalem vel de aliqua gentium ciuitate, ſiue Tyro ſiue Babylone dicitur aliquid in ſcripturis quod modũ eius excedat, & conueniat potius omnibus gentibus, verum etiam de Iudęa, Ægypto, de Aſſyria, & quacũq; alia gente in qua ſunt plurimæ ciuitates, non tamen totus orbis, ſed pars eius eſt, dicitur quod tranſeat eius modũ & congruat potius vniuerſo cuius hæc eſt
Pſalm. 71. pars, vel generi cuius hæc ſpecies eſt. Fit hoc etiam de hominibus, ſicut ea quæ de Salomone dicuntur excedunt eius modum, & potius ad Chriſtum vel eccleſiam, cuius ille pars eſt, relata clareſcunt. Neque ſpecies ſemper exceditur, ſæpe enim talia dicuntur, quæ vel ei quoq;, vel ei fortaſsis tantummodo apertiſsimè congruant. Sed cum à ſpecie tranſitur ad genus, quaſi adhuc de ſpecie loquente ſcriptura, ibi vigilare debet lectoris intentio, ne quærat in ſpecie quod in genere poteſt melius & certius inuenire. Facile quippe eſt illud
Ezech. 36. quod ait propheta. Domus Iſrael habitauit in terra, & polluerunt eam in via ſua & in idolis ſuis & peccatis ſuis, ſecundum immunditiam menſtruatæ facta eſt via eorum ante faciem meam, & effudi iram meam ſuper eos, & diſperſi illos inter nationes, & ventilaui eos in regiones, ſecundum vias eorum iudicaui eos. Facile eſt, inquam, hoc intelligere de Iſrael ſecundum carnem. Alia etiam quæ ſequuntur eidem intelliguntur populo conuenire. Sed cum dicit. Sanctificabo nomen meum ſanctum, illud magnum quod pollutum eſt inter vos, quod polluiſtis in medio earum. Iam intentus debet eſſe qui legit quemadmodum ſpecies excedatur, & adiungatur genus. Sequitur enim & dũ ſanctificabor in vobis ante oculos eorũ & accipiam vos de gẽtibus, &c. Hoc de nouo teſtamento eſſe prophetatum de gentibus & Iudæis conflato, cõſtat, ad quod pertinet non ſolum vna gens illa in reliquijs ſuis, de quibus dicitur. Si fuerit numerus filiorum Iſrael, ſicut arena maris reliquiæ ſaluæ fient, verum etiam cæteræ gentes, non ambigit quiſquis intuetur conuerſionẽ omniũ gentiũ, ſic fit Iſrael ſpiritalis, nõ vnius gentis, ſed omnium quæ promiſſæ ſunt patribus in eorum ſemine quod eſt Chriſtus. Hic ergo Iſrael ſpiritalis ab illo Iſrael carnali, qui eſt vnius gentis nouitate gratiæ, non nobilitate patriæ, & mente non gente diſtinguitur. Sed altitudo prophetica dum de illo vel ad illum loquitur, latenter tranſit ad hunc, & cum iam de iſto vel ad iſtum loquatur, adhuc de illo vel ad illũ loqui videtur, non intellectũ ſcripturarum nobis quaſi hoſtiliter inuidens, ſed excernens medicinaliter cor noſtrum. Vnde & illud quod ait. Inducam vos in terram ve- *Ezech. 36.* ſtram, & paulò poſt tanquã id ipſum repetẽs, & habitabitis, inquit, in terra quã dedi patribus veſtris, non carnaliter ſicut carnalis Iſrael, ſed ſpiritaliter, ſicut ſpiritalis Iſrael. Eccleſia, quippe ſine macula & ruga ex omnibus gentibus congregata, atq; in ęternũ regnatura cũ Chriſto, ipſa eſt terra beatorũ, terra viuentiũ. Ipſa eſt intelligenda patribus data, quãdo eis immutabili Dei voluntate promiſſa eſt, quoniã ipſa prædeſtinationis firmitate iam data eſt, ſicut de ipſa gratia quæ ſanctis datur, ſcribẽs ad Timot. apoſtolus ait. Nõ ſecundũ opera noſtra, ſed ſecundum ſuũ propoſitũ & gratiam quæ data eſt nobis in Chriſto Ieſu ante ſecula æterna, manifeſtata autẽ nunc. Datam dixit gratiam, quãdo nec erant adhuc quibus daretur, quoniam in prædeſtinatione Dei iã factũ erat, quod ſuo tẽpore futurũ erat. Hanc regulam clarioribus verbis explicauit Iſidor. Quarta, inquit, eſt regula de ſpecię & genere, per quam pars pro toto, & totum pro

parte

parte accipitur. Veluti ſi vni populo vel ciuitati loquatur Deus, & tamen intelligatur omnem contingere mundum. Nam licet aduerſus vnam ciuitatem Babylonicam per Iſaiam
Iſaia. 13. Dominus comminetur, tamen dum contra eccleſiam loquitur, tranſit ad genus de ſpecie, & conuertit contra totum mundum ſermonem. Certe ſi non loqueretur aduerſus vniuerſum orbem, non adderet infra generaliter. Et perdam omnem terram, & viſitabo ſuper orbis mala, & cætera quæ ſequuntur ad interne cionem orbis pertinentia. Vnde & adiecit. Hoc eſt conſilium quod cogitaui ſuper omnem terram, & hæc eſt manus eius extenſa ſuper omnes gentes. Item poſt quam ſub perſona Babyloniæ arguit vniuerſum mundum, rurſus ad eandem quaſi de genere ad ſpeciem reuertitur, dicens quæ ei ciuitati ſpecialiter cōtigerũt. Ecce ego ſuſcitabo ſuper eos Medos. Nam regnante Balthaſar à Medis eſt obtenta Babylonia. Sic & onus Ægypti ex perſona eiuſdem, ſcilicet Dei, totum vult intelligere mundum, dicēdo. Et concurrere faciam Ægyptios aduerſus Ægyptios, regnũ aduerſus regnum. Cum Ægyptus non multa regna, ſed vnum habuiſſe deſcribatur regnum.

Huius regulæ eſt perfacilis explicatio ſi modo à fundamentis eius expoſitionem exordiamur. Scripturæ mos eſt, vt nunquã ita de re aliqua certa & definita & ante oculos propoſita ſermonem habeat, quin eius ſignificatio ad omnes ſimiles dimanet. Nam aut loquitur de viris iuſtis, vt de Dauid, Moyſe, Ezechia, aut Iſaia, aut de ſceleratis, vt de Nabuchodonoſor, Antiocho, Balaam, & tunc dico de vtriſq; verum eſſe vnum virum iuſtũ, vniuerſos iuſtos, & vnum ſceleratum, vniuerſos nepharios homines cōplecti. Ac ſimiliter dilatãd⁹ eſt hic ſermo ad vniuerſas alias res, ſiue ſint regiones, ſiue vrbes, ſiue flumina, nã ſi res illæ ſuſtinent typũ rei dignæ laude, vt Ieruſalem, Iuda, omnem piorum cœtum ſignificant. Si vero tenent figuram rei illaudatæ, vt Babylõ, Moab, Damaſcus, Aegyptus, Tyrus, Arabia, vniuerſam congregationem hoſtium eccleſię ſignificant. Vides quomodo ſpecies pro ge-
Iſaia. 19. nere accipiatur, vt apud Iſaiã. Et erit altare domini in terra Aegypti, & Aegyptus dominũ cognoſcet, Aegyptus ponitur, ꝓ vniuerſis idolorũ cultoribus, qui relictis idolis doctrinam euangelij receperunt, & Iſaiæ. 25. loquens de populi Dei potentia, inquit. Et triturabitur Moab ſub eo, ſicut terũtur paleæ in plauſtro. Moab vocat vniuerſos infideles. Sub eo, ideſt à populo fideli. Et vice verſa genus pro ſpecie ponitur, vt factæ ſunt tenebræ in vniuerſa terra, ideſt, in Iudæa, & in Actibus apoſt. Agab⁹ prædicebat famē futuram ſub Claudio in vniuerſo orbe terrarum, ideſt, in Iudæa quæ pars orbis eſt, &, omnes declinauerunt ſimul & inutiles facti ſunt, id eſt, bona pars hominũ per Synecdochen, & Iſaiæ. 13. de Medis Babylonem deuaſtantibus dicitur, vt diſperdat omnē terram, & ſtatim. Viſitabo ſuper orbis mala, & c. 14. hoc cōſilium cogitaui ſuper omnem terram, & hæc eſt manus ſuper vniuerſas gentes, & loquitur aduerſus Babylonem. Lege de hac re ca. de numeris quando diximus numerum pluralem vnum tantum ſignificare, & Reg. quæ incipit. In his quæ ad mores attinent ex his quę confinia ſunt, ſimilia licet colligere, lege quoq; aliam Reg. quæ incipit. Genus capitur pro ſpecie & ècontra, & ſic plana & expedita erit huius regulæ materia, lege quoque Ambroſ. lib. 1. de voca. gentium. capit. 3.

REGVLA XLIII.

QVintam regulam ponit Ticonius, quam de temporibus appellat, qua regula plerumque inueniri vel conijci poſſit latens in ſcripturis quantitas temporum. Duobus autem modis vigere dicit hanc regulam, aut tropo ſynecdoches, aut legitimis numeris. Tropus ſynecdoche, aut à par- Luc. 9.
te totum, aut à toto partem facit intelligi, ſicut vnus euangeliſta poſt dies octo factum Mat. 17.
dicit, quod alius poſt dies ſex, quando in mõte diſcipulis tantum tribus præſentibus, facies domini vt ſol reſplenduit, & veſtimenta eius ſicut nix. Vtrumque enim verum eſſe non poſſet, quod de numero dierum dictum eſt, niſi ille qui dixit, poſt dies octo, intelligatur partem nouiſsimam diei ex quo id Chriſtus prædixit futurum, & partem primam diei quo id oſtendit impletum, pro totis diebus duobus atque integris poſuiſſe: is vero qui dixit, poſt dies ſex, integros omnes & totos, ſed ſolos medios computaſſe. Hoc modo locutionis quo ſignificatur à parte totum, etiam illa de reſurrectione Chriſti ſoluitur quæſtio. Pars enim nouiſsima diei, quo paſſus eſt, niſi pro toto die accipiatur, id eſt, adiuncta etiam nocte præterita, & nox in cuius parte vltima reſurrexit, niſi totus

tus dies accipiatur, adiuncto ſcilicet, die illuceſcente dominico, non poſſunt eſſe tres dies & noctes, quibus ſe in corde terræ prædixit futurum. Legitimos autem numeros dicit, quos eminentius ſcriptura commendat, ſicut ſeptenarium, vel denarium, vel duodenariū, & quicunq; alij ſint quos legendo ſtudioſi libenter agnoſcunt. Plerunq; enim huiuſmodi numeri pro vniuerſo tempore ponuntur, ſicut, ſepties in die laudē tibi dixi, nihil eſt aliud quam, ſemper laus eius in ore meo. Tantūdē valent, & cum multiplicantur ſiue per denarium, ſicut ſeptuaginta & ſeptingenti. Vnde poſſunt ſeptuaginta anni Ieremiæ pro vniuerſo tēpore ſpiritaliter accipi, quo eſt apud alienos, (ſcilicet Babylonios) eccleſia (ſcilicet Iſrael) ſiue per ſeipſos, ſicut decem per decem, cētum ſunt, & duodecim per duodecim. 144. quo numero ſignificatur vniuerſitas ſanctorum in Apocalypſi. Vnde apparet non ſolas temporum quæſtiones iſtis numeris eſſe ſoluendas, ſed latius patere ſignificationes eorū & in multa ſerpere. Neq; enim numerus iſte in Apocalypſi ad tempora pertinet, ſed ad homines. Iſidorus ſic habet. Quinta regula eſt de temporibus, per quam, aut pars maior temporis per partem minorem, aut pars minor temporis per partem maiorem inducitur, ſicut eſt de triduo dominicæ ſepulturæ, dum nec tribus plenis diebus ac noctibus iacuerit in ſepulchro, ſed tamen à parte totum triduū accipitur. Vel ſicut illud quod quadringentis annis prædixerat Deus filios Iſrael in Ægypto ſeruituros, & ſic inde egreſſuros, qui tamen dominante Ioſeph dominati ſunt, nec ſtatim poſt quadringētos annos egreſsi ſunt vt fuerat repromiſſum, ſed quadringentis triginta peractis ab Ægypto receſſerunt. Eſt & illa de temporibus figura per quam quædam quæ futura ſunt quaſi iam geſta narrantur, vt eſt illud. Foderūt manus meas & pedes meos dinumerauerunt omnia oſſa mea, &, diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & his ſimilia, in quibus futura tanquam ſi iam facta ſint, ita dicuntur. Sed cur quæ adhuc facienda erant iam facta narrantur. Quia quæ nobis adhuc futura ſunt, apud Dei æternitatem iam facta ſunt. Quapropter quando aliquid faciendum eſſe pronunciatur, ſecundum nos dicitur. Quando vero quæ futura ſunt iam facta dicuntur, ſecundum Dei æternitatem accipienda ſunt, apud quem iam omnia facta ſunt, quæ futura ſunt.

Gen. 15.

Exod. 12.

Omnia præcepta ſub hac regula cōplexa, latiſsime à nobis varijs in locis harū hypotypoſeon ſunt explicata. Nam in ſuperioribus quinquagenis, totam ſynecdoches materiam multis exēplis illuſtrauimus. Porrò de exemplo illo deſumpto ex Gen. 15. Peregrinum, inquit, erit ſemen tuum in terra nō ſua quadringentis annis & affligent eos, cum tamen in Exo. cap. 12. numeretur quadringenti triginta anni. In ea de numeris à nobis explicatum fuit. Sed ne prorſus ſiluiſſe videar, aduerte quod computatio maioris numeri, ſcilicet. 400. exordium ſumit à tempore quo dictum fuit Abrahæ, Gene. 12. egredere de terra tua, &c. Supputatio vero minoris incipit à natiuitate Iſaac, quæ fuit triginta annis poſt quā egreſſus fuerat Abrahā Charā. de qua re vide gloſſam quam ordinariam vocant, Exod. 12. Deinde cū dicit Iſido. infallibilē atq; immutabilem eſſe prophetiam, intelligit de prophetia prædeſtinationis, alioqui illa quę eſt comminationis, mutabilis eſt, vt illa Ionæ. 3. Adhuc. 40. dies, & Niniue ſubuertetur, de vtraq; diſſerui in eadem prophetia, ſecutus Chryſo. & in his quinquagenis ex ſententia Eucherij, Theodoreti, Hier. ſed vtriuſq; rei vnum proponam exemplum. Gen. 6. dicitur. Erunt dies illorum centū & viginti annorum. Iuxta expoſitionē Hier. in. q. in Gen. hunc ſenſum habet. Habebūt annos centū viginti ad agendā pœnitentiā. Non igitur vt multi putāt humana vita ad centū viginti annos cōtracta eſt. Si quidē inuenimus quod poſt diluuiū Abrahā vixit annos centū. 75. alij plures, Noë trecentos annos. Quia vero pœnitentiā agere cōtēpſerunt, noluit Deus tēpus ſpectare decretū, ſed viginti annorū ſpacijs amputatis induxit diluuiū, anno centeſimo agendæ pœnitentiæ deſtinato. Atq; iterū hæc repetit Dan. 9. c. & Beda in Gen. & Albinus in. q. in Gene. At dices, dn̄s fefellit homines illos, quos ante tēpus à ſe præfinitum, perdidit. Ad hoc reſpondeo quod fuit prophetia comminationis, & hoc eſt quod inquit Hier. Dan. 4. Sentētia Dei facile mutatur Ezechiæ regis exēplo, quē Iſaias dixerat eſſe moriturū & Ionæ. Dei ſententia mutata eſt, non vanitate iudicij, ſed eorū conuerſione qui meruere indulgentiam, nō enim Deus hominibus ſed vitijs iraſcitur, quę cū in homine nō fuerint, nequaquā punit quod mutatū eſt, & Greg. lib. 16. mor. c. 6. Deus mutat ſententiā, non conſiliū. Secunda expoſitio eſt Aug. lib. 15. de Ciuit. Dei. ca. 24. Anno, inquit quingen-

Locus ex Gen. 6. expoſitus.

quingenteſimo vitæ Noe genuit Sẽ, Chã, Iapheth, & dictum eſt illi. Non permanebit ſpiritus meus eum homine, ideſt, hominibus, in æternum, quia caro eſt, erunt dies illius centũ viginti annorum, vt dicitur Gene. 5. & 6. Poſtea vero cap. 7. dicitur. Anno ſexcenteſimo vitę Noe rupti ſunt omnes fontes abyſsi magnæ. Tunc inquit Auguſt. intelligo dixiſſe Deum Noe, erunt dies illius. 120. annorum, cum circa finem quingentorum annorum eſſet. Noe, ideſt, quadringentos octoginta vitæ annos ageret, quos more ſuo ſcriptura, quingentos vocat, nomine totius, maximam partem plerumq; ſignificans. Sexcẽteſimo quippe anno vitæ Noe ſecundo menſe factum eſt diluuium. Ac ſic. 120. anni prædicti ſunt futuri meta vitæ hominum perituorum, quibus tranſactis diluuio delerentur. Nec Auguſt. refragatur Euch. lib. 1. in Gen. cap. 37. Ecce iuxta Hierony. viginti anni amputati ſunt, quia pœnitentiam agere neglexerunt. Iuxta Auguſt. poſt tranſactos. 120. annos, diluuio abolitum eſt genus humanum. Tertiam huius loci expoſitionem deſumpſimus ex Lactantio lib. 2. de origine erroris. c. 14. Deus, inquit, exęcratus iniuſtitiam prioris ſeculi, ne rurſus lõgitudo vitæ, cauſa eſſet excogitandorum malorum, paulatim per ſingulas progenies diminuit hominis ætatem, atque centum & viginti annis metam collocauit, quam tranſgredi non liceret, & ſumpſit mutuo ex Ioſepho lib. 1. antiqui. c. 4. & c. 7. Thare, inquit, vixit ducẽtos & quinquaginta annos, ſenſim enim vita hominum minuebatur, vſq; ad Moyſis natiuitatem, poſt cuius obitum terminus vitę hominum pręfinitus eſt à Deo cẽtum &. 20. annos, tot enim ipſe vixit annos. Hanc expoſitionem Hier. nõ placuiſſe arbitror. Nam illos quod ſuppreſſo arguit nomine, niſallor, ſunt Ioſephus & Lactant. illius patroni.

Eſt deniq; alia. q. de numeris. Quomodo Sem biennio poſt diluuium cẽtum annorum eſſe dicatur in Gene. cum ſupra. cap. 5. Quin-
Geneſ. 11. genteſimo anno Noe natus aſſeratur, & ſexcenteſimo eiuſdẽ Noe diluuium veniſſe legatur. c. 7. Dicendũ, aut duos pluſquam quingentos annos habuiſſe Noe, quando natus eſt Sẽ, aut duos minus: aut Sẽ habuiſſe centũ & duos annos quando natus eſt Arphaxad. Solet enim ſic loqui ſcriptura nonnunquam, vt etſi modicũ ſuperſit, vel deſit, plenarium tamen numerũ ponere, vt Gen. 42. Duodecim ſum⁹ pueri tui fratres in terra Canaan, cum põſt dicat Ioſeph occiſum fuiſſe, & Iudi. 9. Intrauit Abimelech filius Gedeõ hoc eſt Ieroboal domum patris ſui in Ephratha & interfecit. 70. viros ſupra lapidem vnum, quãuis defuerint duo, ipſe qui occidit, & Ionathas iunior qui latuit. Videtur autem veriſimile, cum natus eſſet Sẽ, duos ſuper quingentos annos habuiſſe Noe. Nec falſum dixit ſcriptura, quia quingẽtos annos habuit, etiam ſi quingentos & duos annos habuerit, quia minor numerus intra maiorem continetur.

REGVLA XLIIII.

POſtrema regula eſt, de diabolo & ei⁹ corpore. Eſt enim & ipſe caput impiorũ qui ſunt eius quodãmodo corpus, ituri cũ illo ad ſuppliciũ æterni ignis. Sicut Chriſtus caput eſt eccleſiæ, quæ eſt corpus eius futurum cũ illo in regno ſempiterno. Sicut ergo in prima regula, quæ vocatur de dño & eius corpore, vigilandũ eſt vt intelligatur, cũ de vna eadẽque perſona ſcriptura loquitur, quid conueniat capiti, quid corpori. Sic & in iſta nouiſsima, aliquãdo in diabolũ dicitur, quod non in ipſo, ſed potius in eius corpore poſsit agnoſci, quod habet non ſolũ in eis qui manifeſtiſsime foris ſunt, ſed in eis etiã qui cũ ad ipſum pertineant, tamẽ ad tẽpus miſcentur eccleſiæ donec vnuſquiſq; de hac vita exeat, vel à frumẽto palea vẽtilabro vltimo ſeparetur. Quod Eſa. 14.
enim ſcriptũ eſt apud Iſaiã. Quomodo cecidiſti de cælo Lucifer manè oriens, & cætera quę ſub figura regis Babylonis de eadẽ perſona, vel ad eandẽ perſonam dicta ſunt in ipſa contextione ſermonis, de diabolo vtiq; intelligũtur, & tamen quod ibi dictum eſt. Contritus eſt in terra qui mittit ad omnes gẽtes, nõ totũ ipſi capiti congruit. Nã etſi mittit ad omnes gentes diabolus angelos ſuos, tamen in terra corpus eius, non ipſe conteritur, niſi quia ipſe eſt in corpore ſuo quod contritum ſit vt puluis, quem proijcit ventus à facie terræ. Hæ regulæ, excepta illa quæ vocatur de promiſsis & lege, aliud ex alio faciunt intelligi, quod eſt proprium tropicæ locutionis. Nam vbicũq; aliud dicitur, vt aliud intelligatur, etſi nomen ipſius tropi, in loquendi arte non inuenitur tropica locutio eſt. Quæ cum fit vbi fieri ſolet, ſine labore ſequitur intellectus, cum vero vbi nõ ſolet, laboratur vt intelligatur. Iſidori verba ſic habent. 7. Regula de diabolo & eius corpore, quia ſæpe dicuntur de ipſo capite,

quæ ſuo magis conueniunt corpori. Sæpe vero eius vident dicta membrorum & non niſi capiti congruont. Ex nomine quippe corporis intelligitur caput, vt eſt illud in euangelio de zizanijs tritico admixtis dicente domino. Inimicus homo hoc fecit, hominem ipſum diabolum vocans, & ex nomine corporis caput deſignans. Item ex nomine capitis ſignificatur corpus. Sicut in euãgelio dicitur. Duo decim vos elegi, ſed vnus ex vobis diabolus eſt. Iudam vtiq; indicans, qui diaboli corpus fuit. Apoſtata quippe angelus omniũ caput eſt iniquorum, & huius capitis corpus ſunt omnes iniqui. Sicq; cum membris ſuis vnitus eſt, vt ſæpe quod corpori eius dicitur, ad eum potius referatur, rurſumq; illi, ad membra iterum ipſius deriuetur.

Regula facile percipi poteſt, dummodo intelligas, omnes malos tenere typum diaboli, cuius membra ſunt, & bonos ſimiliter Chriſti. Iuxta illud Pauli. 2. Theſſ. 2. qui de Nerone qui Antichriſti ſuſtinebat figuram, inquit, myſterium iam operatur iniquitatis tantum vt qui tenet nunc teneat, donec de medio fiat, vt apud Ezechi. cap. 28. de rege Tyri. Eo, inquit, quod eleuatum eſt cor tuum, & dixiſti Deus ego ſum, & in cathedra Dei ſedi in corde maris, cum ſis homo & non Deus, & ſubdit. Tu ſignaculum ſimilitudinis plenus ſapiẽtia perfectus decore, in delicijs paradiſi fuiſti, quæ verba diabolo tãtum quadrare poſſunt, & ad eundem modum ſunt exponenda quæ dicuntur de Pharaone rege Ægypti, ca. 29. & Ezech. 17. Nabucho. id eſt, diabolos, venit ad Libanum, id eſt, eccleſiam, & rapuit ſummitates cedri, id eſt, principes eccleſiæ, & transfert in terram maledicta in negotiatorum, nam hoc ſignificat Canaã. Deinde quod iuſti ſint ſceleratis permixti, quandiu eccleſia, quæ in hoc mondo peregrinatur, durat, ſæpe apud Auguſt. leget qui eius libros euoluerit. Qua de re Gregor. hom. 38. in euangelia, ait. Hæc vita quæ inter cœlum & infernum ſita eſt, ſicut in medio ſubſiſtit, ita vtrarumq; partium ciues communiter recipit, quos tamen ſancta eccleſia & indiſcretè ſuſcipit, & poſt modum in egreſsione diſcernet. Si ergo boni eſtis, in hac vita quandiu ſubſiſtitis æquanimiter tolerate malos. Nam quiſquis malos non tolerat, ipſe ſibi per intolerantiam teſtis eſt, quia bonus non eſt. Habel enim eſſe renuit, quem Cain malitia non exercet, & Hieronym. aduerſus Luciferianos ait. Arca Noë eccleſiæ

Mali cũ bonis in eccleſia promixti.

typus fuit, dicente Petro. In arca Noë pauci, id eſt, octo animæ ſaluæ factæ ſunt per aquã. Vt in illa omnium animalium genera, ita & in hac vniuerſarum & gentium & morum homines ſunt. Vt ibi pardus & hœdi, lupus & agni, ita & hic iuſti & peccatores, id eſt vaſa aurea & argentea cum ligneis & fictilibus commorantur, habuit arca nidos ſuos, habet eccleſia plurimas manſiones. Nec ſolum in eccleſia morantur oues, nec mundæ tantum aues volitant, ſed frumentum in agro ſeritur, & inter nitentia culta lappæq; & tribuli & ſteriles dominantur auenæ. Quid faciat agricola? euellat lolium? ſed tota pariter meſſis euertitur. Quotidie induſtria ruſticana aues ſonitu abigit, imaginibus exterret. Attamen veloces capreæ, aut laſciuus onager incurrit. Ita dormiente patrefamilias, inimicus homo zizaniã ſuperſeminauit, ad quam eradicandam cum ſerui ire proponerent, dominus prohibuit, ſibi ſeruans palearum & frumenti diſcretionẽ. Hæc ſunt vaſa iræ & miſericordiæ quæ in domo Dei ab Apoſtolo prædicantur. Venient ergo dies quando theſauro eccleſiæ aperto proferet dominus vaſa iræ ſuæ, quibus exeuntibus ſancti dicent. Ex nobis exierunt, ſed nõ erant ex nobis. Nemo poteſt Chriſti palmam ſibi aſſumere, nemo ante diem iudicij de hominibus iudicare, ſi iam mundata eſſet eccleſia, quid domino reſeruaremus? & Orige. ho. 1. in Ezech. oportet, in ſagena totius eccleſiæ, eſſe & bona & mala, in ſagena totius eccleſiæ non poſſunt vniuerſa bona eſſe quæ incidũt in eã. Ait quippe ſaluator. Cũ extraxerint, & ſecus littus ſederint, eligẽt, bona quidẽ in vaſa ſua, mala vero foras proijciẽt. Si iam vniuerſa mũda ſunt, quid derelinquemus iudicio Dei? & iuxta aliã parabolã, & frumentum & paleę in area continentur, cum frumentum tantũ in Chriſti horrea cõgregandũ ſit, & diſcernãtur paleæ, ab eo, cuius vẽtilabrũ in manu eius, & mundabit areã ſuam, paleas vero cõſumet igne. Neq; aſſero aream totũ eſſe mundum, ſed cœtũ populi Chriſtiani. Quomodo vnaqueq; area, non eſt tota plena frumento, nec paleis, ſic in eccleſijs, alios eſt frumentum, alius palea. Vide plura in decretis. 23. q. 4. & expoſitores Mat. in ca. 13. illius euangelij.

REGVLA XLV.

Vnaquæq; lingua, inquit Hiero. in. q. in Geneſ. ſua habet idiomata & proprietates. Huius regulæ hæc ſunt exempla.

Cedri

Cedri dei, id eſt, maximæ. Sagittæ dei, id eſt fortes, quia nomen Elohim, ſæpè non ſignificat ſed auget ſignificationem. Vas vaſis, quodcunque inſtrumētum ſignificat, vt vaſa iræ & mortis, vocantur inſtrumenta quibus homines interimuntur, vt ſagittæ, enſes, & vas electionis, inſtrumentum ſelectiſsimū cuiuſcunque artis, quo nomine Paulus eſt vocatus, quia maximus verbi Dei prædicator erat: & cognouit Adam vxorem ſuam, id eſt, rem habuit. Scriptura etiam hanc conſueuit habere elocutionem, occidit hædum caprarum, ſicut Pſal. 113. ſicut agni ouium. Quaſi poſſet eſſe hædus niſi caprarum, & agnus niſi ouium. & 1. Reg. 21. hœdum caprarum vnum. Quod dixit caprarum, nō diſcriminis gratia, ſed vt paruum ſignificet additum eſt: acſi diceret paruum, cui opus erat capra matre. Sic hircus caprarum qui paruus eſt. Nam Danie. 8. dicitur, hircus caprarum magnificauit, id eſt creuit. Deinde à communione actum ſcriptura demōſtrat: vt beatus vir qui non abijt in conſilium: & alibi, cum iniquè agentibus non ingrediar. & Iere. non ſedi cum conſilio ludentium. & Gene. vlt. in conſilio eorum non veniat anima mea. Eſt quoque conſuetudo ſcripturarum maximè in Paulo, res per ſigna appellare, vt præputium pro gentili, & circunciſionem pro Iudæo. Conſueuit quoque cognationis leges ſcriptura vocare, non eas quæ ſecundum naturam conſiſtunt, ſed quæ deriuantur à virtute vel vitio. Quibus nanque ſe quiſq; conformem ſtatuit, horum filius, frater aut pater vocatur. Lucæ. 3. Ne cœperitis dicere patrem habemus Abraham. &, Pater tuus Amorræus & mater tua Cethæa. & apud Danie. ſemen Canaan. non Iuda. Cōſueuit quoque ſcriptura tanquam ad vnum loqui, cum ad populum loquitur. Ioſue 8. Ecce dedi in manus tuas regem Hai, ſicut feciſti Iericho, &c. Mos eſt etiam ſcripturæ ſic ad partem loqui, vt reliquos prætermittere non videatur. Pſal. 61. ſperate in eum omnes conuētus plebis. Sed non prætermittit potentes. Vtuntur quoque Hebræi genitiuis ſubſtantiuis loco adiectiuorum. vt filius perditionis, id eſt homo perditus, & deus pacis, lex mortis, ſpiritus ſanctificatiōis, Mammona iniquitatis, id eſt, diuitiæ iniquæ. Viri miſericordiarum: homo Belial, id eſt, ſceleratus & abſq; iugo. & Euthy. Pſal. 28. ait. Idioma eſt vete. ſcripturæ dicere deum gloriæ pro glorioſo, deus veritatis, Deus vltionum, potentiarum, miſericordiarum. pro eo quod eſt deus verax, vindex, potens, miſericors. Et genitiui aliquando accipiuntur actiuè, aliquando paſsiuè, vt iuſtitia dei, id eſt quæ eſt in deo, aut quæ eſt in me ex dei munere. & Pſal. 5. Dni eſt ſalus, id eſt, Salus noſtra ex dei munere eſt: & Charitas dei & fides Ieſu Chriſti, de his ait Aug. lib. de vera reli. ca. 50. habet omnis lingua ſua propria genera locutionū, quę cum in aliam linguam transferuntur, videntur abſurda.

REGVLA XLVI.

Sicut Chriſtus (inquit Orige. tracta. 26. Matthæi capi. 23.) celatus venit in corpore, vt à carnalibus quidem ſpeciem corporis eius aſpicientibus, & non virtutes conſiderantibus, homo videretur: à ſpiritalibus autem non ſpeciem corporis attendentibus, ſed opera virtutum eius conſiderantibus, Deus intelligitur. Sic eſt omnis ſcriptura diuina incorporata, maximè autem veteris teſtamenti. Spiritalis enim & propheticus ſenſus ſcripturæ celatus eſt in hiſtoria rei poſitę, vt omnis ſcriptura à mediocribus quidem ſecundum hiſtoriam intelligatur, à ſpiritualibus autem & perfectis ſecundum myſterium ſpiritale. Item Cyrillus libr. 10. Theſauri. capit. 2. ait. Quemadmodum quando Chriſtus per carnē miracula efficiebat (ſputo enim cæcum curauit, & manu extenſa feretroque tacto vnigenitum viduæ filium è mortuis reuocauit, & voce è corpore emiſſa, Lazare, inquit, veni foras) non ipſi vt homini, ſed vt Deo attribuimus. Sic quando humano more de ſe ipſo dicit, quod alienum à deitate ſua videatur, carni idipſum accommodare debemus. & cap. 3. Quoniam Chriſtus ita factus eſt verus homo, vt verus eſſe deus non amiſerit: neque enim aliter noſtrū geous ſaluari poterat. Ne quis audiens ipſum factum eſſe hominem, mutatum eſſe verbū dei in noſtram naturam putaret, aut aliud factum quam eſſet ſemper, vt tertiū quid. v. g. ex homine atq; deo compoſitū, hac de cauſa neceſſario, modo more hominū, & loquitur & operatur, abſq; peccato, modo vt verus deus, vt vtrunq; ipſe intelligatur eſſe. Et Orig. lib. 2. Periarchon ca. 6. ait. Per omnem ſcripturam, tam diuina natura humanis vocabulis appellatur, quam humana natura diuinæ nuncupatioois inſignibus decoratur.

REGVLA XLVII.

PRopter vnius(authore Augu. lib. 11.ſuper Gene. capit. 31.) verbi tranſlationem non totus locus figuratè accipiendus eſt. Gene. 3. Vt in Gene. cum legimus Adam & Euæ oculos apertos fuiſſe, poſtquã de ligno vitæ comederunt. Quod verbum apertos fuiſſe oculos eorum, tranſlatitium eſt, cum conſtet Adam & Euam vidiſſe oculis fructũ ligni pulchrum viſu, & animalia & volatilia quando adducta ſunt ad eum, vt videret quod vocaret ea. Vidit præterea Euam quando os ex oſsibus ſuis appellauit. Ergo, aperti ſunt oculi in alia ſignificatione accipiendũ eſt quàm in propria. Non tamen quod ſequitur figuratè accipiendum, ſed hiſtorica narratione. Sic apud Lucam de duobus illis diſcipulis Luce 24. qui Emaus petebant, dicitur. Quod aperti ſunt oculi eorum, & cognouerunt Dominum in fractione panis. Non enim per viã clauſis oculis ambulabant, ſed eum cognoſcere non valentibus illo ſermone expreſsit.

Domini Ieſu facta (authore Auguſt. tract. 49. in Io.) non ſunt tantummodo facta, ſed ſigna, ſi ergo ſunt ſigna, præter id quod mira ſunt, aliquid profectò ſignificant. & Damaſce. lib. 1. cap. 14. Quæcunque de deo corporaliter dicuntur, ſymbolicè ſunt dicta, habent autem altiorem intelligentiam. Quam ob cauſam id fieri ſoleat libr. 1. expoſuimus: nihilominus ſubiũgam Cyrilli verba ex lib. 3. in Ioan. cap. 36. ſolet, inquit, Chriſtus ænigmaticè, nec apertè nimium myſteria exponere, ne res diuinę ſceleſtis etiam hominibus in deriſionem paterent: nonnunquam tamẽ propter audientium imperitiam, cum nihil eos intelligere videat, omni ambiguitate ſermonis remota, dilucidè ac breuiter totã vim myſterij explicat, vt nulla excuſatio non credentibus relinquatur. At vero quomodo intelligi valeãt locutiones tropicæ mixtæ, hoc eſt illæ quæ cum tropo habent vice expoſitionis propriam locutionem admixtam: vt ſcutum fidei, vexillum crucis, in libr. de allegorijs ex Quintiliano docuimus: atq; ideo nunc tantum Augu. verba lib. 2. de ciui. dei. cap. 21. de eadem re adſcribam. Locutiones, inquit, tropicæ proprijs prophetico more miſcentur, vt ad intellectũ ſpiritalem intentio ſobria cum quodam vtili ac ſalubri labore perueniat. Pigritia vero carnalis, vel ineruditæ atque inexercitatæ tarditas mentis, cõtenta literæ ſuperficie, nihil putat interius requirendum. Deinde ad locutiones tropicas quæ carent expoſitione, intelligendas, adiumentum affert quod ſcribit Auguſti. libr. 2. de doctri. chriſt. cap. 16. Rerum, inquit, ignorantia facit obſcuras locutiones figuratas: cũ ignoramus, vel animantium, vel lapidum, vel herbarum naturas, aliarumve rerum quę plerunque in ſcripturis ſimilitudinis alicuius gratia ponuntur. Nam & de ſerpente, *De ſerpente Epipha. li. 1. to. 3. cõtra Ophitas. Hære. 37.* quod notum eſt, totum corpus eum pro capite obijcere ferientibus, quantum illuſtrat ſenſum illum, quo dominus aſtutos nos iubet eſſe ſicut ſerpentes, vt ſcilicet pro capite noſtro, quod eſt Chriſtus, corpus potius perſequentibus offeramus, ne fides Chriſtiana tanquam caput necetur in nobis, ſi parcentes corpori negemus deum. Vel illud quod per cauernæ anguſtias coarctatus depoſita veteri tunica, vires nouas accipere dicitur, *Ephe. 4. Matth. 7.* quantum concinit ad imitandam ipſius ſerpentis aſtutiam, exuendumque ipſum veterem hominem, vt induamur nouo, dicente domino, intrate per anguſtam portam. Vt ergo notitia naturæ ſerpentis illuſtrat multas ſimilitudines quas de hoc animante ſcriptura dare conſueuit. Sic ignorantia animalium quæ per ſimilitudines commemorat, impedit lectorem. Sic lapidum, ſic herbarum. Nam & carbunculi notitia, quod lucet in tenebris, multa illuminat obſcura librorum vbicunque propter ſimilitudinem ponitur: & ignorantia Berilli & Adamantis claudit plerunque intelligentiæ fores. Nec aliam ob cauſam facile eſt intelligere pacem perpetuam ſignificari oleæ ramuſculo, quam rediens ad arcam columba pertulit, niſi quia nouimus, & olei lenem contactum non facile alieno humore corrumpi, & arborem ipſam frondere perenniter. Multi autem propter ignorantiã Hyſſopi dum neſciũt quam vim habeat, vel ad purgandum pulmonem, vel vt dicitur ad ſaxa radicitus penetranda, cum ſit herba breuis atque humilis, omnino inuenire nõ poſſunt, quare dictum ſit. Aſperges me Hyſſopo & mũdabor. Numerorum *Nume. 19. Leui. 14.* etiam imperitia multa facit non intelligi tranſlatè & myſticè poſita in ſcripturis. Ingenium quippe (vt ita dixerim) ingenuum, non poteſt non moueri quid ſibi velit, quod & Moyſes & Elias & ipſe dominus quadraginta diebus ieiunauerũt. *De hoc in ca. de Numeris.* Non pauca etiam obtegit nonnullarum rerum muſicarũ ignorantia.

rantia. Nam & de Pſalterij & citharæ differentia, quidam non inconcinnè aliquas rerũ figuras aperuit. De lapidibus lege Hiero.li. 9.côment.in Ezechi.circa principium. & in epiſt.de Veſte ſacerdotali,prope finem.

Quando agebamus de varijs ſimilitudinibus virtutũ & vitiorũ,& de nominibus,quæ in bonam aut in malam ſignificationem trahuntur,multa quæ huic loco inſerenda erãt, ſcripſimus. Sed illis omiſsis, nunc breuiter paucula exempla ſubijciam. Primum ex Augu. Pſal.57. in expoſitione huius loci. Sicut aſpidis ſurdæ obturantis aures ſuas, &c. ait. *Aſpis.* Aſpis cum cœperit pati incantatorem Marſum,qui eam quibuſdã carminibus proprijs, euocat:hic enim incantat vt educat aſpidem è tenebroſa cauerna in lucem:illa amando tenebras ſuas exire nõ vult: recuſans tamen audire illas voces quibus ſe cogi ſentit, allidit vnam aurem terræ, & cauda obturat aliam, atque ita voces illas quantum poteſt euitans non exit ad incantantem. Huic ſimiles dixit ſpiritus dei quoſdam non audientes verbum dei,& non ſolum non audientes, ſed omnino vt non valeant audire facientes. Ita etiam dicit Euthy.eodem loco. Item Euthy. Pialm. *Coruus.* 146.in huius loci expoſitione. Pullis coruorum inuocantibus eum, ait. ſenſus eſt quod coruorum pulli, qui parẽtum crudelitate derelicti (oderunt enim corui proprios fœtus) clamant vehementer,& ſupernè oſcitant, & cibum quærunt. Sed hos coruorum pullos deus admirandum in modum alit, ad ſupremæ ſuæ benignitatis & prouidentiæ demonſtrationem. Auram enim quandam in eorũ ora demittit,per quam nutrimentum neſcio quod ex aëre congregatur, quo ad grandiorem vſque ætatem nutriuntur. & Hiero. Haba.1.exponens hunc locum. Velociores lupis veſpertinis,ait. Lupi ſæuiores eſſe dicuntur nocte vicina, & tota die fame ad rabiem concitati. Præterea Theophy. Matth. 3. & Luc. 3. in huius loci expoſitione. Genimina *Vipera.* viperarum, ait. Progenies viperarum vocat eos: eo quod ſicut illæ deuorantes matres ſuas naſcantur, ſimiliter & illi,patres,hoc eſt magiſtros & prophetas occiderunt. Tradũt enim de hoc animali, quod matrem ſuam deuoret,& ſic naſcatur. Hactenus ille. Alij hoc negant,præcipue Ariſt. & ſic Euangeliſta loquitur iuxta opinionem vulgi: aut vocat viperas Iudæos ob natiuam malignitatem Iudæorum, de quibus dici poteſt. Errauerunt ab vtero. Præterea Ezechi.2.ca.cum dixiſſet prophetæ dominus. Cum ſcorpionibus tu *Scorpio.* habitas,ait Hierony. Qui arcuato percutere vulnere poſsint,& aculeo fiſtulato,vt eadem plaga & cutem aperiat,& venena diffundat. & cum Ierem.17. inquit propheta: perdix congregauit quæ non peperit, fecit diuitias ſuas non cum iudicio, in dimidio dierum relinquit eas. ait Hierony. Hanc perdicis eſſe *Perdix.* naturam aiunt,vt oua perdicis alterius, id eſt aliena furetur,& eis incubet, cumque fœtus adoleuerit,auolare ab eo, & alienum parentem relinquere. Huiuſmodi diuites ſunt, qui aliena diripiunt, quibus in medio dierum dicitur. Stulte hac nocte repetent animam tuã *Luca.12.* à te,quæ paraſti cuius erunt? Alij propter ſuperiorem hiſtoriam,& propter alteram: qua dicunt, perdicem eſſe pugnaciſsimum & immundum, ita vt victum polluat, diabolum ſub eius nomine interpretanẽ, quod alienas ſibi diuitias congregarit dicens ad dominũ. Hæc omnia tibi dabo. Quem relinquent di- *Matth.4.* uitiæ ſuæ quæ male ab eo fuerant congregatæ,& per Apoſtolos conuertuntur ad dominum. Item Ambro.lib.6.exaeme.capi.3.ait. De Pardi ſpecie ſcripturam non ſiluit,quod *Pardus.* varietate coloris, motus varios animæ ſuæ prodat: dicit enim Iere. ſi mutabit Æthiops *Ierem. 13.* pellem ſuam, & pardus varietatem. Non ſolum enim de figura, ſed etiam de mobilitate furoris iſtud accipitur, eo quod tenebroſis & inquietis inſidiæ mentis mutationibus decoloratus populus Iudæorum,boni propoſiti gratiã iam tenere non poſsit, nec ad emendationẽ vllam remeare,qui ſemel ferinam induerit immunitatẽ. Si plura de hac re noſſe deſideras,lege Baſilium in Exaeme. & hunc ſecutus Ambro.in eiuſdem tituli libro.

REGVLA XLVIII.

SEcundum ſcripturas(inquit Orige.Pſal. 36.homil.3.)dominus nõ omnia cognoſcit,ſed ſola illa quæ bona ſunt: mala autem dicitur ignorare, non quod vere aliquid ſit quod eius ſcientiã lateat, ſed ea quæ indigna ſunt notione eius, dicitur ignorare. & ho.4. in Gene.ait. Secundum ſcripturas nõ omnia ſcit deus,peccatum neſcit, alienos à ſe ignorat. Audi ſcripturã. Cognouit dominus quæ ſunt eius: ſuos cognoſcit dominus, iniquos & impios neſcit. Audi ſaluatorem dicentem. Diſcedite à me omnes,qui operamini iniquitatem,non noui vos. & Paulus. Qui ignorat *1.Cor.14.*

ignorabitur. Hæc ita intelligimus, quod hi quorum actus deo indigni ſunt, indigni etiã notitia dei dicant. Non enim dignatur deus noſſe eum, qui auerſus eſt ab eo, & ignorat eum. Tali ergo ſpecie de his qui habitant in Sodomis dicitur, vt, ſi quidem ſecundum clamorem, qui aſcendit ad dominum actis eorum indigni conſummētur, notione eius iu-

Ita habet. dicentur indigni, Si vero eſt illis aliqua conuerſio, ſi vel decem in illis inuenti fuerint iuſti, ita demum nouerit eos Deus, & ideo dixit: ſin autem, vt ſciam quid agunt, id eſt, vt ipſos ſciam, & ſcientia mea dignos faciam, ſi quos in ipſis inueniam iuſtos, ſi quos inueniam pœnitētes, ſi quos tales quos debeam ſcire. & homil. 1. in Iere. cum exponit de domino. Euge domine Deus neſcio loqui quia puer ego ſum, ait. Neſciens quædam Deus, maior eſt, ſi ea ignorauerit, quam ſi ſcierit.

Matth. 7. Nam reſpōdit dominus eis qui ſibi dicebāt: nonne in nomine tuo dæmonia eiecimus, & virtutes multas fecimus? Diſcedite à me, inquit, non noui vos. Putas ne hoc quod ait, non noui vos, minorem eius virtutem approbat, an maiorē quia malos perituros neſciat, ſcit enim his differentia, ſcit meliora, ſcit dñs eos qui eius ſunt, & ſi quis ignorat ignorat. Igitur (vt conſtat) peccator ignoratur à deo.

Hęc regula intelligitur iuxta hominū opinionem & non iuxta veritatem, vt innuere videtur Hiero, circa principium. libr. 8. comment. in Iſaiam, cum ait, feneſtræ cœli apertæ ſunt, vt deſpiceret dominus hominū vniuerſa peccata, quæ prius quia non puniebat, videbatur peccatoribus, ignorare. Præterea in comment. Ierem. capit. 19. cum exponit hæc verba: ædificauerunt excelſa Baalim, quæ non præcepi, nec locutus ſum, nec aſcenderunt in cor meum, ait. Non quod Deus futura neſcierit, ſed quod indigna ſua notitia, ignorare ſe dicat, iuxta illud euange-

Luce. 13. licum. Diſcedite à me operarij iniquitatis, ne-
2. Timo. 2. ſcio vos. Nouit enim Dominus eos qui ſui
1. Cor. 14 ſunt. &, Qui ignorat, ignorabitur. & Theophyla. Lucæ 13. ait. Paterfamilias cum iuſtè eos excluſerit, diſsimulat ſcire vnde ſint, & merito: ſunt enim ex diabolo. Dominus autem cognoſcit ſuos. Hactenus ille. quaſi dicat. Cognoſcere eſt alicui fauere, aut aliquem vehementer amare. vt Ierem. 1. Priuſquam te formarem in vtero cognoui te: & vocatur huiuſmodi cognitio, cognitio approbationis: & vice verſa non cognoſcere aut ignorare, eſt aliquem deteſtari & non fauere: vt cum dicitur de ſtultis virginibus. Neſcio vos. Hinc intelliges verba illa quæ dominus dixit Adę. Adam vbi es? Quia illum quē ſanctum & omni ſcelere purum ipſe parum ante creauerat, optime cognoſcebat: illum vero quem ab optimo & fœlicisſimo ſtatu deſciuiſſe cognouerat, ignorabat. Nam Chriſto cum Belial nihil erat commune. Aut iuxta Dorotheum ſermone. 1. O infælix Adam à magna gloria, in ingentem ignominiā delapſus es. de hoc in proœ. lib. 10.

REGVLA XLIX.

Facilius in ſcripturis (inquit Orige. homil. 24. Nume.) quod quæritur, agnoſcetur, ſi ex pluribus locis, quæ de eadem re ſcripta ſunt, proferantur. & Baſil. lib. 1. de baptiſmo cap. 1. Familiare eſt, Inquit, dnmino ea, quæ alicubi ſtrictim præcepta ſunt, per ea quæ in alijs locis dicta ſunt, manifeſtè tradere ac declarare. & Augu. lib. 3. de peccatorum meritis & remiſsione cap. 4. alt. Inhærendum eſt his quæ in ſcripturis ſunt apertisſima, vt ex his reuelentur obſcura: aut ſi mens nondum eſt idonea (quæ poſſit ea, vel demonſtrata cernere, vel abſtruſa inueſtigare) ſine vlla hæſitatione credantur. & Augu. lib. 2. de doct. chriſt. ca. 9. Conandum eſt, inquit, vt ad obſcuriores locutiones illuſtrandas de manifeſtioribus ſumantur exempla, & quædam certarum ſententiarum teſtimonia dubitationem de incertis afferāt. In qua re memoria valet plurimum. Hactenus Ille. Nam de circunſtantia contextus, hoc eſt ex collatione præcedentium cum ſequentibus ſcripturæ arcanos ſenſus facile poſſe erui & in lucem proferri, ſupra latè diſſertum à nobis eſt. Atq; ita inquit Orige. libr. 2. cōment. epiſtolæ ad Roma. ca. 2. Qui vult, inquit, intelligētiam eorum quæ in ſcripturis propheticis ſcripta ſunt capere, eum oportet diligēter attendere, vel dicentium perſonas, vel ad quos vel de quibus ſermo ſit perſonis. & Irenæus. lib. 2. cap. 10. ait. Omnis quæſtio, non per aliud quod quæritur habebit reſolutionem, nec ambiguitas per aliam ambiguitatē ſoluetur apud eos qui ſenſum habēt, aut ænigmata per aliud ænigma, ſed ea quæ ſunt talia, ex manifeſtis & conſonantibus & claris accipiunt abſolutiones. & Auguſti. ad Oroſium contra Priſcilianiſtas. 9. capi. ait. Sicut

in euangelio quanuis vera ſint omnia quę dicta ſunt, non tamen omnia quę dicta ſunt vera eſſe creduntur, quoniam à Iudæis falſa & impia dicta eſſe verax Euangelij ſcriptura teſtatur. Sic & in libro Iob, vbi multæ perſonæ locutæ eſſe narrantur, non ſolum quid dicatur, ſed à quo etiam dicatur conſiderandum eſt. Hactenus ille. Itaque omnis ambiguitas è medio ſcripturarum facile amouebitur aut relegabitur, & quæ erant obſcura erunt planiora & expeditiora, monſtratis occaſionibus ex quibus quæſtiones oriuntur. aut ex cōtextus circūſtantijs, oſtenſo alio loco, aut contrario, aut clariore. & ſi omnia hæc nobis defuerint præſidia, ſequamur Auguſt. dicentē epiſt. 59. ad quæſtiones Paulini. In ſcripturis ſanctis interpretādis, & ſi multa dici poſſint, quę improbāda nō ſunt, tamē in his eligē dū, ꝙ omnis vel penè omnis frequētat eccleſia

REGVLA L.

MVlta dicuntur In ſcripturis (authore Au. de præſentia dei ad Dardanum ca. 12.) tanquā facta ſint, cum in ſpe adhuc eſſe intelligātur. Vnde eſt illud quod dominus inquit diſcipulis. omnia quæ audiui à patre meo nota feci vobis. Quod vſq; adeo ſecundum ſpem dictum eſt futurorum, vt eis poſtmodum dicat. Multa habeo vobis dicere quæ non poteſtis portare modo.

Hæc regula & quę mox à me ſubijcientur ſunt in ſuis locis à me ſatis accuratè explicatæ, quętamē ideo hoc in loco à me ponētur, vt habere poſsint ſtudioſi in numerato, quæ ſparſim alibi dicta ſunt ac diſputata latiſsime & prima ſit illa quā affert Orige. li. 5. cōmēt. epiſt. ad Roma. c. 5. Paul. inquit apoſtolo moris eſt cū de benignitate Dei & ineffabili eius bonitate aliqua patefecerit, rurſum propter negligentiores quoſq; auditores, paululū veluti exaſperare & metum aliquem remiſsioribus intentare. q. d. per terrores allicit Deus ad cuſtodiendū præcepta, & pollicitationes adhibēdo, ſimiliter facit. ac mixtim quoq;, in terdū præmia, interdū pœnas oſtētare ſolet.

Scripturę mos eſt, inquit Aug. epiſt. 59. ad Paulini quęſtiones, ita loqui de parte tanquā de toto. Sic Corinthios laudat apoſtolus quaſi omnes tales ſint.

Termini, inqt Epiph. cōtra Melchiſedecianos, nobis poſiti ſūt, & fundamēta & ędificatio fidei, & apoſtolorū traditiones, & ſcripturę ſāctę & ſucceſsiones doctrinæ, & ideo vndequaq; veritas dei munita eſt. & Cōtra Audianos inqt. Nihil eſt diſcors in diuina ſcriptura, nec oppoſita dictio aduerſꝰ dictionē reperiet

Dicit Deꝰ (inquit Aug. li. 1. q. in Geñ. q. 49 tanquā prædicēs ſine dubio futurū qđ admonēdo dicit, vt à peccatis abſtinēdo caueatur.

Aliud eſt ſimilitudo (inqt Hier. circa principiū li. 9. cōmēt. Ezech.) Aliud ęqualitas. Vnde hæreſis in Chr̃o tātū patris ſimilitudinē cōfitetur. & auſert naturā. Nos aūt in filio nō ſolū ſimilitudinē dicimus, ſed æqualitatē. ꝓpterea enim eū perſequebātur Iudæi, quia æqualem ſe faciebat deo. & pro concordia euangeliſtarū. inquit Aug. in. q. ſuper Deute. q. 10. Non eadē prorſus leguntur in Exod. vbi primū narrātur geſta populi Iſraelitici ex Ægypto exeūti, quæ in Deut. repetūtur. Vnde intelligamus, nō eſſe in mendacio diſputādū, ſi alijs qbuſlibet verbis eadē volūtas manifeſtat.

Nemo, (inquit Orige. tract. 26. In Mat. ca. 23.) debet vti ad confirmationem dogmatū, libris qui ſunt extra canonicas ſcripturas.

Non continuo (inquit Orige. li. 5. cōmēt. epiſt. ad Rom. ca. 5.) falſa videantur ea quę de omnibus dicuntur, etiam ſi aliqua diſpenſatio Dei, in vno vel duobus hominibus, facta eſt. Deinde lib. 6. ca. 6. ait. Moris eſt ſcripturæ diuinæ perſonas latēter, & res & cauſas de quibus dicere videtur, & nomina commutare, imo potius eiſdem nominibus in alijs & alijs rebus vti. Denique quod parabolæ & cōparationes non oporteat vt ſint prorſus ſimiles illis rebus cum quibus conferuntur, multis teſtimonijs ſupra probatum eſt à me, atq; ita dicit Auguſtinus li. 16. cōtra Fauſtum ca. 35. & Damaſce. li. 3. ca. 26. & Baſilius Grego. fratri, ſcribens ait. Non poteſt fieri vt per omnia quadret id quod in exēplis ſpeculamur, ad ea quæ exemplorum vſus aſſumitur.

Ecce præſul Illuſtriſsime, ęs alienū quo ſtudioſis omnibꝰ ſub tuo nomine me debitorē conſtitueram, exolui, atq; ab ingenti fœnore quo vehementer premebar, me liberaui, cūq; mihi opes in præſentia nō ſuppeterēt, (ne te, cui fidem meam adſtrinxeram fallerē,) dedi operam, vt à ditiſsimis & pecunioſiſsimis illis viris, Hieronymo, Auguſtino, Chryſoſtomo, & reliquis ſanctis publicanis verſuram facerem. Vt ſi noſtra, quia noſtra ſunt contemnūtur, tantorū virorum authoritate nos ſubleuati & muniti, ſciolos quoſdam ac maleficos fucos, qui alienos labores inuadunt, proſternam, & à ſacrilegio immani deterrerem. Alioqui, vtique ſi libuiſſet mihi, poſſem ſupreſſo

ſanctorum nomine, omnia quæ monumentis mandare decreueram, meis verbis exprimere, aut ſin minus, ſententijs illorum meo arbitratu & ordine tantum commutato, & conuerſo vti, atque additis exemplis quam plurimis, tum clariorib⁹, tum illuſtrioribus, omnia mihi tribuere, ac veluti propria vſurpare, quæ meis laboribus è tot centurijs voluminum congeſſeram. Sed mihi in animo ſemper fuit, & ante oculos diu noctuque obuerſatur, ſi qua ratione viam aperire poſsim Theologis ad intelligendum ſcripturas, exquirere. Nam credidi ſi verba ſanctorum fideliter redderem, fore vt illa memoriæ ſtudioſi mandarent, & tanquam vngues digitoſque tenerent. Quapropter ſi hac in re à me ceſſatum fuit, ac lectoribus non ſatisfeci (nam ſentio in aliquibus locis quæ recitauimus verba inuoluta & obſcura eſſe) tunc deniq; cõformare & emendare curabo, cum erraſſe me certo, nec perſpicuitati ſubſeruiſſe intellexero. De ipſa tamen re, de qua ſermo ſuſceptus eſt, nihil ferè à me quod ad rem hanc enucleãdam ſpectaret, ſiue in antiquis patribus, ſiue in diuinis ſcripturis fuiſſe prætermiſſum, an tamen aſſecutus ſim, aliorum iudicio relinquo. Vtcunque tamen ſit, cur conatus noſtri contemnendi ac non potius laudandi ſint, non video, ſi vel tantum functus ſum vice cotis. Dominus ſiquidem in euangelio pauperculam viduam, quæ duos obolos obtulerat, laudauit, datura plures, ſi plus habuiſſet. In lege quoque, diuites, aurũ, argentum, & lapides pretioſos ad conſtruendum tabernaculũ offerunt, nec tamen pauperes quia pauperes auroq; carentes ſunt, illorum munera aſpernatus eſt dñs, ſed ab illis pelles & pilos caprarum aliaſq; viliſsimas res libenter accipit. Deniq; ſi ruſticus ille Sinætis nomine, cum nihil haberet quod Artaxerxi regi prætereunti largiretur, ne officio ſuo deeſſet, vtraque vola manus, hauſtam è Cyro flumine præterfluẽti, aquam, illi obtulit: quam tamen hilari & læto animo rex ſuſcepit: non video cur ſummorũ literis & ſanctitate virorum labores, quos in hoc opere ſecutus ſum, contemnendi, aut ab vllo homine quantumuis docto reijciendi ſint. In quorum ore, non tam dea illa πειθὼ quæ in Periclis labris ſeſſitauiſſe ſcripſit Eupolis, ſed ſpiritus ſanctus, qui veræ ſapientiæ, potentię, & eloquentiæ author eſt, inſidet. Atque hunc laborem ideo libentius ſubij, quod ad tot calamitates & vulnera quæ ſunt ab hæreticis eccleſiæ illata, medenda, potentiſsimũ & validiſsimum remedium ex ſcripturis eſſe petendum viderem. Quippe ſi hæreſes omnes ex ignorantia ſcripturarum originem traxerunt, illarum vera intelligentia & germana (quæ nimirũ iuxta canones ſanctorum eſt) quod fractũ ac debilitatũ eſt reſarciet. Sunt tamen, proh dolor, inter nos nonnulli, qui hoc totum ſcripturarum ſtudium, contemnunt, & contemnendũ eſſe ducunt, affirmantes, tot mala quot videmus hac noſtra tempeſtate in dies pullulare, Chriſtiano orbi eſſe importata à theologis, qui à nobis ad Lutheranos deſciuerunt: atq; ideo non eſſe impendendã curam rei theologicæ, nec in euãgelicis aut Paulinis deſudandum literis, & vtrunq; inſtrumẽtum eſſe delendum. Ergo ibit in ignes, magnaq; doctiloqui morietur Muſa Ieſu? Abſit, abſit à viris probis & qui ſe Chriſtianos eſſe fatentur, tantum ſcelus cogitare. Quãuis non ignoremus Paulũ fuiſſe aliquibus, odor mortis, in mortem, & alijs odor vitę, in vitam. Quin & Chriſtus ipſe poſitus eſt in ruinam & reſurrectionem multorum & in ſignũ cui cõtradicatur: fuit quoq; petra ſcãdali & lapis offenſionis duabus domibus Iſrael. Venit quippe non vt pacẽ mitteret in terram ſed gladium. Deniq; horum inſtitutum ſequentes, gladios noſtros in vomeres conflabimus, ne ſi forte hoſtes nobis bellum intulerint, ipſos adoriendo conficiamus. Sol quoque è cælo remoueatur, ne ęſtu magno vrgeamur: & vineæ ſtirpentur, ne ebrij in violentiam incidant, aut vino ſe ingurgitent. Nullus poſt hac nauim conſcendat, ne naufragium patiatur. An ignoratis, nullam adeo ſanctam ac ſynceram rem inueniri (vna dempta virtute) quin rectè aut ſecus illa vti poſsimus? Vnaquæq; enim facultas aut diſciplina, niſi legitimè illa vtaris, ex ſalubri & innoxia, lethalis & mortifera demum euadit. Vnde Satyrus ille cum primũ *Satyrus.* ignem cõſpexiſſet, & amplecti & exoſculari vellet, ob eius pulchritudinem. Inquit Prometheus. Heus niſi caues hyrce dolebit tibi mentum: vrit enim ſi attigeris: tantum enim lucem ac calorem exhibet, & omnium artiũ miniſter eſt, ſi quis eo vti nouerit. Ob hoc priſci homines rationẽ excogitauerunt, non ſolum ne à noxijs animãtibus læderẽtur, verum etiam vt ab illis cõmodum ac fructum perciperent. Carnibus enim & lacte veſcuntur,

tur,pilis & lana ſeinduunt ac muniunt:fel ac virus ad morborum adaptant medicamēta. *Lycurgus.* Quare merito accuſandus eſt Lycurgus, qui ob multorum Laced**ę**moniorum vinolentiā & ebrietatem vites vniuerſas amputauit: cū oporteret homines illos ruſticos docere, vinum diluere, & ad moderationem perducere:atq; inſanum deum Bacchum, altero deo ſobrio compeſcere: aufert enim aqua à vino quod noxium eſt, non perimens id quod eſt vtile. Vides ne homo ſtulte quomodo iam tota hæc ratio à te aut potius à diabolo inuēta,& excogitata, obſoleuit ac corruit: exoptat enim ille vehementer, artes & machinationes inuenire, quibus poſsit nō ſolum diuinas ſcripturas inſimulare & ab eis animos hominum abducere,ſed etiam bonas artes quæ humanitatem alunt,& eccleſiam muniūt,ab ea extorquere,vt facilius his munimētis ablatis, rudes & parum in dialecticis & philoſophicis exercitatos poſsit eludere & proſternere. Hoc efficere tentauit Iulianus apoſtata,ſed fruſtra, vt ſcribunt Socrates & Sozomenius in hiſtorijs ſuis. *Iulianus Auguſtus.*

Libri decimi, & totius operis Finis.

SALMANTICAE,

Ex Officina Ildefonſi à Terranoua, & Neyla.

M D L X X X I.

IHS
NOMINISTVI LABORAMVS
SVB TIMORE
SANCTISSIMI

INDEX PRIOR VERBA, RES, SENTENTIAS, OMNIA DENIQVE NOTATU DIGNA, QUÆ IN HIS ſPARſIM CONTINENTUR LIBRIS, ORDINE ALPHABETICO EXHIBENS.

A

AARON maior natu quàm Moyſes tribus annis. libro 5.cap.1.col.344.

Coniurat contra Moyſen. li. 7.cap.1.col.512.

Quod Chriſti figura.lib.7.col.523.

Abraham offerens filium, patrem Chriſtum pro nobis offerentem, ſignificauit. libr.6. cap.1.in principio.

Abraham an mentitus ſit dicēdo Saram eſſe ſororem.lib.10.Reg.20,in addi.

Abram & Abraham qua in re differunt. lib. 2.cap.1.col.90.

Ab Abraham trahit principium enumeratio generationum Matthæi, & quam ob cauſam.lib.3.cap.4.col.256.

Abraham propheta & ſacerdos.ibidem.

Abraham minimus Thare filius prius nominatur quàm fratres natu maiores, & à domino eligitur. lib.9.Reg.17.

Ad Abraham tres viri veniunt in meridie.li. 10.Reg.6.

Abderitarum inſania ſeptem dierum, in Perora.

Abſurda dictu dicit ſcriptura, vt quæras ſpiritum.lib.7.col.520.

Abimelech, nomen commune regum Philiſtinorum.lib.2,ca.1.col.109.

Abutitur verbis ſcriptura.lib.10.Reg.26.

Abyſſus in bonam & malam partē, & quid ſit.libr.7.cap.2.

Academiæ Salmantinæ laus.in fine addi. & in Pero.

Achaz quoto ætatis anno genuerit Ezechi. libro.9.Reg.40.

Actio duplex, immanens & tranſiens. in fine libri.3.

Accuſando ſcriptura aliquos nullam nominis prærogatiuam ponit.libr.10.Reg.19.

Adam vbi ſepultus & vbi creatus, & quandiu in Paradiſo permanſerit.libr.6.cap.1. col.437.& deinceps.

Adam non peccante an Chriſtus naturam noſtram aſſumpſiſſet.lib.3.ca.1. in princ.

Ab Adam vſque ad Chriſtum.62.generationes ſupputantur, & veluti ad faſtos reuocantur.lib.3.cap.4.col.252.& deinceps.

Adam & Eua an egerint pœnitentiam.libr. 5.cap.1.col.349.

Adam cur ſexto die creatus fuerit & non primo, proditur cauſa. lib.5.ca.1.col.345.

Adoptandi conſuetudo fuit in populo Dei & apud gentes.lib.3.ca.4.col.276.

Adoptio eſt natiuitas ſpiritualis ex Deo. libro.8.cap.6.

Aduentus filij Dei vocatur, Exitus & Introitus.lib.10.Reg.11.

Aduentus filij dei duo, primus in humilitate, ſecundus in gloria. libr.3.ca.1.col.220.

Et quid myſticè ſignificent, exponitur.columm.222.

Aduentus Dei innumeri, & quotidie exhibiti.lib.3.cap.1.col.223.

Aduentuum duorū futuri præcurſores, Ioannes & Elias.col.224.

Aduentus ſecundi tres præcurſores.ibidem. columna.225.

Aduentus Chriſti triplex, in carne, quotidie per inſpirationes, ad iudicium. col.233.

Aduentus domini qua hora ac tempore ſit futurus, exquiritur.colum. 231.& quod nox & fur vocatur dies ille, quia dum non ſperatur dominus veniet.

Aduerbia redundant ſæpè.lib.8.col.579.

Addere aliquid ſcripturis non licet. libr.10. Regu.12.ſed licet explicare.

Additio quælibet auget ſignificationē.libro 6.cap.2.in fine.

Æmulari in bono & malo dicitur. li.7. ca.2.

Æſopi gallus ſcalpẽs fimũ, vt granũ aliquod inueniat, eſt ſophiſtis ſimilis. in fine addi.

Aethiopum ſenatus qualis. in fine addit.

Aegyptiorum opes in eccleſiam ſunt trahẽdæ. lib.1. ca. vltimo in fine.

Aegyptus in loco demiſſo & plano ſita. & ideo iuxta allegoriam in vitio ponitur. li. 9. Regum. 49.

Aenigma eſt allegoria perpetua. lib.7. cap.1 colũ. 504.

Aeſopicæ vulpi habenti caudam abſciſſam, ſunt ſimiles illi, qui bonarum literarũ ſtudioſos impediunt, ne bonas literas capeſſant. lib.1. ca.6. & in fine. addit.

Aetates mundi ſex. lib.6. ca.6. colum. 482.

Aequiuocatio multas repullulare facit quæſtiones. lib.10. Reg.11.

Afflictiones quibus nominibus vocentur. li. 10. Reg.11.

Agamẽnon decẽ Neſtores ſi haberet, Troia citò eſſet ruitura. in Pero. libri.8.

Agonothetes Chriſtus, inuitans ad virtutem oẽs. lib.8. ca.2. colum. 591.

Agape conuiuium erat tempore apoſtolorũ ad alendos pauperes. in addit. ad ca.5. li.1.

Agiographi, quidam libri cur vocentur. li.4. ca.1. Vide, Hagiographi.

Agar & Cethura an duæ ſint mulieres. lib.2. ca.1. colum, 105.

Aggęus ſæpè repetit Hæc dicit dominus, & cauſa proditur, libro.10. Reg.23.

Agaſiclis dictum de electione magiſtrorũ, & eorum præſtantia quanta eſſe debeat. libro.9. Regu.50.

Alienus & alienigena pro hoſtibus in ſcriptura. in Pero.

Alius & aliud in diuinis, de perſona primũ, de ſuppoſito ſecundũ, dicuntur, lib.2. cap. 2. colum. 152.

Allegoricè loqui, mos eſt ſcripturæ. lib.1. ca. 1. colum. 15.

Allegoriarum regula, quæ ſit. lib.10. Reg.11

Allegorijs ſobrie vtendum. lib.7. in Procе.

Allegoria quid ſit, & quibus appelletur nominibus. lib.7. ca.1. col. 502. & Allegoria mixta quomodo interpretãda ſit. col. 504

Per allegoriam aliquando ſenſus literalis exprimitur. li.7. col. 519. Vide in verbo, ars.

Allegoria, quãdo eſt hiſtoria plana ſpectans ad mores, nõ eſt admittẽda. li.7. ca. 1. col. 528. lib.7. ca.1. in fine.

Allegoriam prophetæ conuertunt in hiſtoriam. i. explanant quod obſcure dixerãt. li.7. ca.1. in fine.

Allegorijs caret Paulus. lib.8. ca. 1. col. 576.

Amphiaraus nõ volebat iuſtus videri, ſed eſſe. in Pero.

Ambigua nomina aliquando habent adiunctã expoſitionem, aliquando illa carent, lib.10. Regu.11.

Amicus pro inimico per Antiphraſin. in, lib, 20. procem.

Ambigua nomina procreant quæſtiones, & ideo interpretatione egẽt. lib.10. Reg.11.

Ambiguitates colligit multas Paulus, nec ſoluit, vt in admirationem Dei rapiat. lib.8. colum. 581.

Amen, vbi ſoleat poni. lib.8. colum. 581, & lib.2. cap.1. colum. 96.

Ambiguitas cum multos procreet ſenſus, liberam habet expoſitionem. lib.9. Reg.32

Amici Iob per Antiphraſin appellantur, & iuxta hominum opinionem, quam de illis conceperant. lib.9. Reg.2.

Amice in vocatiuo pro inimico. lib.7. ca.2.

Amos Iſaiæ pater, à propheta illo ex minoribus qua nota ſecerni poſsit. libro.4. cap.2. colum. 318.

Ambroſij opinio putantis Zaram ad Chriſti generationem pertinere, exploditur. li.3. ca.4. colum. 267.

Ambroſius reprehenditur à Hiero. in expoſitione nominis Saræ. lib.2. ca.1. col. 95.

Ambro. in pretio Ioſeph, Iſmaelitis venditi, carpitur. lib.6. ca.1. colum. 417.

Amor facit ſibi proprium, id quod eſt cõmune multis. lib.6. cap.2.

Amaſis mortem filij non fleuit, & amico petente eleemoſynam, fleuit. in additio. ad Regu.12. lib.10.

Anticipatio in interpretatione ſcripturarũ ſumme aduertenda. lib.5. ca.1. col. 350.

Anticipatio frequens in ſcripturis. lib.6. ca.1 colum. 436. & lib.10. Reg.14.

Antonius Didymum conſolatur, quod cæcus ſit. lib.1. cap.3.

Angeli an aliqua didicerint ab apoſtolis. lib. 5. rap.6. in princ.

Angelos corporibus tenuibus eſſe pręditos, falſo aſſeuerauit Auguſt. & Orige. in Procemio. lib.6.

Angeli non cognoſcunt cogitationes hominũ, iuxta veriorem opinionẽ. In ꝓœ. li.6.

Angeli an ante mũdũ ſunt creati, vel ſimul cum mundo. In procе. lib.6.

Angeli dij dicuntur, refragantibus multis magnæ autoritatis viris.li.2. c.2.col. 131.
Angelus quod ſit Dei ſimilitudo, ſicut homo,aſtruitur contra Theophyl.lib.2.c.2. colum.134.
Ἀνθρωποπαθῶς,ideſt,iuxta hominum morem, loquuntur ſcripturæ.lib.2.cap.4. in principio.
Angelus Deus vocatur, quia ſub Dei perſona prophetis loquitur. lib. 2.c.2.col. 161. & lib.10. Reg.5.
De angelorum creatione, an nihil tradiderit Moyſes.lib.5.ca.1.col.348.
Angelus vocatur filius Dei,& ipſe deus. lib. 10.Regu.3.
Angelus nomen officij eſt, non naturæ, & de varijs illorum nominibus.lib.2.capi.1. colum.94. Vide in verbo, Hierarchia. &, Apparere.
Angelis bonis an vtatur deus veluti adminiſtris ad ſupplicia inferenda. in additio. ad Regul.5.libr.10.
Antichriſtorum quot ſint genera.lib.3.cap.2.in princip.Quod pro Iudæis mittendus ſit. Et quod in tēplo Ieroſolymitano, aut in eccleſia Dei ſeſſurus ſit. Antichriſtum ſuſcipientes Iudæi incuſantur,ſtultitię nomine.Quod nō Babylone, ſed Romæ naſciturus ſit. Futurus eſt Iudæus genere, è tribu Dan. Quod non erit filius Diaboli, ſed in eo dęmon totas vires exerturus eſt.
Antichriſtum non eſſe venturum, recentiorum quorundam eſt opinio.lib.3. ca.2. & quod in mōte Oliuarum periturus ſit, eo in loco, ex quo Chriſtus in cælum aſcendit.col.237. Variæ figuræ quæ de eo præceſſerunt,colliguntur. ibidem.
Antichriſti regia Ieruſalem vel eccleſia. li.3. cap.1.col.221.
Anſelmus malè interpretat̃ verba Matth. In trāſmigratiōe Babylonis.li.3.c.4.col.270
Anathoth viculus ſacerdotum & patria Ieremiæ.lib.4.ca.2.
Anima iuxta varietatem meritorum, eſt in Ieruſalem, & Babylone. Sed poſſunt eſſe in penitiori aut in poſtrema parte earum, iuxta maius meritum aut demeritum. li. 4.ca.1.col.292.
Anima in bonam & in malam partem capitur, ſed præcipuè ponitur per Synecdochen pro homine obnoxio peccatis. libr. 9.Regu.6.&7.
Animam tribuere rebus expertibus animæ, ſcriptura quare ſoleat.libr.10.Reg.7.
Sub animantium quorundā nominibus ſcriptura vitia prodit ac virtutes hominū.lib. 10.Reg.6.lib.7.ca.3.& lib.10.Reg.47.
Animantium nomina accipiuntur in bonū, & malum,ideſt,trahuntur ex illis comparationes bonæ & malæ.lib.7.ca.3.
Antonius eremita nullo magiſtro docente literas didicit.li.1. ca.2.col. 21.
Andreæ comes apud Ioan.cap.1.quis fuerit, aperitur.lib.9,Reg.29.
Antecedens pro relatiuo ſæpè inuenitur. li. 9.Regu.32.
Anni exordium iuxta ſcripturas eſt Martius,quo ad ſecularia negotia Iudæorum, Ianuarius menſis.lib.1.ca.13.in fine.
Annorum ſacrorum & prophanorum diſtinctio.lib.9.Reg.36.
Apoſtolorum vnuſquiſque quam prouinciam ſortitus ſit ad prædicandum. libr. 5. cap.1.col.368.
Apoſtoli citant prophetæ ſententiā, verbis eius neglectis.lib.6.ca.1.col.428.ſumunt occaſionem prædicandi importunè & opportunè.li.6.ca.1.col.432.li.9.Reg.24.
Apoſtoli ſæpè vtantur teſtimonijs ſcripturarum ex.70. tranſlatione, quia eorum tranſlatio erat apud gentes diuulgata. lib. 6.cap.1.col.436.
Apoſtoli an baptizati.in additio.ad capi. 5. libro.8.
Apoſtoli an aliquid ſcripſerint è ſpiritu ſuo. lib.8.cap.4.
Apoſtoli quādo vti ſoleant tranſlatione 70. lib.6.cap.1.col. 445.Magis ſolent in citationibus ſequi Hebraicum quàm 70. vbi eſt aliqua differentia.ibidem.
Apoſtoli ob tres cauſas crebrò vſurpant teſtimonia ex vete.inſtru.li.6.ca.1.col.424. Nouam legem ex veteri, cupiunt roborare.&, Vtuntur gentilium teſtimonijs non ſolum ipſi,ſed prophetæ.
De Apoſtolis & eorum nominibus, & qui vno & qui pluribus fuerint præditi nominibus.li.2.ca.1.& in addit.eius.&,Quæ de illis præceſſerint figuræ.lib.6.cap.vlt. colum.496.
Aperire oculos eſt aſpicere,quod antea non videbatur.lib.9. Reg.16.
Apparuit angelus quid ſignificet.li.9.Re.16.
Apoſiopiſis in ſcripturis.li.10. Reg. 12.& in addit.ad ca.5.li.1. & ad Reg.12.lib.10.
Appoſitus eſt ad patres ſuos, aut ad genus

ſuum, quid ſignificet in ſcripturis. lib. 10. Reg. 6.
Apocryphi libri qui ſint, & iſtius nominis vera ſignificatio. li. 1. ca. 7. in fine.
Apocrypha ad confirmanda dogmata minus valida reputantur. lib. 6. ca. 1. colum. 431. & 414.
Apocryphum Eſdræ citat Vigilantius. in addit. Reg. 50. libri. 10. ſicut Iudas librum Enoch. lege. libri. 6. ca. 1.
Apocryphi libri interdum citantur in ſcripturis, ſed illo teſtimonio dempto, nō approbantur cætera quæ in illo libro continentur. lib. 6. ca. 1. col. 440.
Apocalypſis caret ordine. li. 5. ca. 1. col. 364.
Appellare aliquē nomine ſuo, cur ſoleat ſcriptura. lib. 9. Reg. 41.
Apelles quid dixerit Megabyzo quærenti quædam de pictura, quam non nouerat. in Pero.
Aquila in bono & malo. lib. 7. ca. 2. col. 548.
Aquilo in malum ſemper accipitur. li. 7. ca. 2
Aquæ ſunt bonæ & malæ. li. 7. ca. 2. in fine.
Argumentorum diſpoſitio qualis futura ſit, vt concinna ſit oratio. lib. 5. ca. 1. in fine.
Ariſt. error memoriæ, quod Calypſo pro Cyrce poſuerit. & verſum Phocylidis tribuerit Theognidi. lib. 6. ca. 1. col. 433.
Araignoti Dei apud Athenienſes. lib. 6. cap. 1. colum. 433.
Arbe eſt ciuitas quatuor, quia ibi Patriarchę quatuor cum vxoribus ſuis, dempta Rachel ſunt ſepulti. lib. 6. ca. 1. col. 437. & Hebræorum de hac re ſententia.
Ariſtoteles à Platone pullus vocatus, ob dogmatum diſsidium. li. 2. ca. 1. in principio. Citatur. li. 8. ca. 3. De anima. in præfat. De artibus. in proœm. lib. 6.
Arbor vitæ, & ſcientiæ boni & mali, cur vocentur. ibidem.
Aram de quo apud Matth. vocatur etiā Rā. lib. 3. ca. 4. colum. 271.
Argumento libri cognito, facile conſcendimus, veluti per gradus, ad libri totius intelligentiam. in proœm. li. 9.
In Arca teſtamenti quæ & quot res erant recondıtæ. lib. 9. Reg. 36.
Argumento ab impoſsibili vtitur ſcriptura. lib. 8. ca. 1. colum. 576.
Argumenta fortiora vltimo loco ponit Paulus. lib. 8. colum. 578.
Ariſtides non videri, ſed eſſe iuſtus volebat. in Pero.
Archelao tragœdo recitāte Andromacham Euripidis, multi ad inſaniam redacti. In Pero.
Artis illius quā nouerant comparationes afferunt prophetæ. lib. 1. ca. 1. colum. 17.
Arma corporalia certa habent nomina, ſpiritualia non item, vt galea non eſt ſemper galea. lib. 10. Reg. 11.
Arca eccleſiam ſignificat, & ob quā cauſam eam ſignificet, exponitur. li. 10. Reg. 31.
Arma eccleſiæ contra hęreticos validiſsima, ſenſus literalis. lib. 7. ca. 1. colum. 507.
Arca Noë in qua erant animalia mūda & immunda, eccleſiæ figura. lib. 7. ca. 1.
Ars excogitandi Allegorias. li. 7. c. 1. co. 526
Arabs in bonam & malam partem accipitur. lib. 7. ca. 2.
Arij hæreſis exponitur. in addit. ad ca. 2. lib. 6. & li. 2. ca. 2. colum. 147. Ac deinceps, refellitur eius inſania. nam filij diuinitatem negabat.
Aſsimilo, as. quid ſignificet. lib. 10. Reg. 22.
Aſteriſci vſus ex ſcriptoribus ſeculi ad ſcripturas tranſlatus ab Orige. libr. 1. capit. 4. colum. 37.
Aſpidis natura. lib. 10. Reg. 47.
Aſtrologi cæleſtia ſe noſſe iactant, cū ignorent ea quæ ante oculos habent. li. 2. ca. 2. in principio.
Aſtutia raro in bonum capitur. li. 7. ca. 2.
Aſini ſepultura ſepeliri, eſt obijci feris dilaniandum. lib. 8. ca. 6. col. 627.
Athenienſium ἀμνηςία in hæreticis noſtri ſeculi renouanda. lib. 8. in fine.
Athenienſes Athenis laudare perfacile eſt. li. 9. Regu. 50.
Athenienſes oculos conijciunt in Ariſtidē, cum reicitaretur in ſcena ex tragœdia Eſchili, de Amphiarao non videri vult, ſed eſſe. in Perora.
Attrahit Deus ad ſe homines, ex illis rebus, quæ maximè illis placent, vt Iudæos per bona temporalia & miracula, & per ſtellā Magos. lib. 9. Reg. 25.
Auſter in bonam partem accipitur. lib. 7. capit. 2.
Auxilium humanum quibus nominibus exprimant ſcripturæ. lib. 10. Reg. 11.
Auguſtini inſignis modeſtia. in proœ. lib. 6.
Auguſt. omnes Pſalmos interdū tribuit Dauid, aliquando nouem tantum. in proœ. lib. 6. colum. 412.
Auaritia eſt vna bona, altera mala. lib. 7. c. 2.

Autho-

Authorum, tam eccleſiaſticorum, quam externorum, authoritas quanta. in procœ. li. 6. & lib. 1. ca. 16.
Authores pſalmorum fuerint ne plures, an vnus Dauid. lib. 4. ca. 3. col. 331.
Qui fuerint authores librorum nonnullorũ veteris inſtrumen. lib. 4. ca. 1. col. 311.
Azymus pro homine ſancto, & ſine fermen to malitiæ. lib. 5. ca. 7. col. 398.
Azymorum paſcha cæteris ſolennius. lib. 1. cap. 13. in fine.

B

BAſilius ignorauit quis eſſet Zacharias filius Barachiæ, quem Iudæi crucifixerunt inter templum & altare. li. 2. capi. 1. col. 108.
Barbariſmus mũdi, quod temporis interuallum fuerit. li. 3. ca. 4. col. 253.
Babylonis rex diabolus, vt Ieruſalem deus. lib. 3. capi. 3. Illius alumnus Antichriſtus iuxta nonnullos. lib. 3. ca. 2.
Babylonicæ captiuitatis cur Matth. meminit, relicta captiuitate Ægypti. lib. 3. ca. 4. col. 266. Babylon malorum officina. libr. 3. cap. 3. in princ.
Balaam alio nomine vocatur in Iob Eliu. li. 2. ca. 1. col. 107.
Baptiſma bis dabatur in anno, in Paſchate & Pentecoſte, & quare. in addi. ad. c. 5. li. 8
Baptiſmatis tempore dona viſibilia dabantur in eccleſiæ exordio. lib. 9. Regu. 47. & libr. 8. cap. 5.
In baptiſmate tradendo compendio vtitur ſcriptura, relinquens legentis iudicio reli qua quæ omiſſa ſunt. lib. 10. Reg. 12.
Baptiſma in nomine Chriſti nunquam fuit exhibitum ab apoſtolis, contra multos qui hac in re falſi ſunt. li. 10. Reg. 12. & li. 8. cap. 5.
Baptiſmus ſoluit peccata, non legis irregularitates. in libr. 6. procœmio.
Baptizandi ter interrogantur de fide. li. 8. c. 5. in fine.
Barbam radere mœroris ſignum. lib. 8. ca. 6. col. 623.
Bethel, id eſt, domus Dei. lib. 5. ca. 1. col. 354. Capitur pro loco Idolis dicato & conſecrato. col. 356.
Bethlehem vna eſt in tribu Iuda, alia in Zabulon, hoc eſt in Galilæa. lib. 6. capi. 1. col. 424.
Benedictionibus additur dei nomen, in maledictionibus minimè. lib. 8. capi. 6. in fi.
Benedictiones & maledictiones tribuum, vt in Ioſue, & Geneſ. prophetiæ de futuris ſunt. lib. 5. cap. 5.
Benedictio Diaboli quæ ſit. in addi. ad Reg. 46. lib. 9.
Bionis ſcomma in ſophiſtas, qui philoſophiam non valentes aſſequi, in nenijs con ſeneſcunt. li. 1. ca. 15. & in addi. fine.
Biblia an ſint à domino inſpirata, an etiam dictata. li. 8. ca. 4. in fi.
Bibliorum omnium numerus, tam verſuum quam literarum, initur. li. 4. ca. 1. col. 311. lib. 1. ca. 6. & in addi. eius.
Blanda miſcent aſperis ſcripturæ. libr. 8. col. 572.
Blaſphemia audita, circũſtantes ſcindebant veſtimenta ſua. lib. 8. ca. 6. col. 626.
Bonum eſt cauſa mali, ex hominũ vitio vel malitia. lib. 10. Reg. vlti.
Bos in bono pro ſapiente, in malo pro ſtulto. libr. 7. cap. 2.
Bonus vir vnus, omnium bonorum qui ſunt & fuerũt & futuri ſunt, ſuſtinet perſonã. lib. 10. Reg. 44.
Boni cum malis in eccleſia ſunt quãndiu durat hoc ſeculum, permixti. ibidem.
Bonus eſt Deus, & bonus homo, ſed differunt. lib. 2. ca. 2. col. 163.
Bonus vnus, corpus bonorum ſignificat, & malus, malorum. lib. 3. ca. 3. col. 242.
Breuitas peculiaris eſt ſcripturæ. libr. 5. ca. 7. col. 397. & lib. 10. Regu. 12. & 11.

C

CAro homo appellatur, à peiori parte. lib 9. Regu. 6. & pro homine pecca tis obnoxio. lib. 6. cap. 3. col. 461.
Caro Pauli Iudæus vocatur: quia ipſe ex illa gente erat. lib. 1. ca. 5.
Cauſata cauſarum nominibus vocantur, vt anima, pro vita. lib. 9. Reg. 18.
Calix pro quacunque afflictione. libr. 9. Regula. 44.
Caſus nominum cognoſcendi ſunt in ſcripturis. in procœm. lib. 10.
Cadere in faciem eſt iuſtorum, cadere retrorſum ſceleratorum. lib. 10. Reg. 6. Cadere eſt inique agere, vt ſtare recte agere.
Cauſaliter dicuntur aliqua, quæ tamen intelligi debent ſecũdum euentum. lib. 10. Regu. 24.

gu.24.&lib.8.ca.8.
Caro Chriſti,quibus vocetur nominibus. li. 10.Regu.11.
Cauſa,in diuinis perſonis à Latinis non admittitur, ſed à Græcis.lib.2.ca.3.col.173.
Caſtigat Deus ob tres cauſas,in addi.ad Regu.36.lib.9.
Caietanus vehementer errauit negans epiſt. ad Hebræos eſſe Pauli.lib.1.ca.7. Quo argumento id conficere conatus eſt.lib. 3. ca.3.colum.243.
Cantacuzeni error memoriæ,tribuentis verba illa Pilati,Chriſto.Quid eſt veritas.lib. 6.ca.1.colū.434.Putat Mar.Latine ſcripſiſſe.lib.1.ca.6.
Catonis parētes qui fuerint,ignorantur. li.3. cap.4.colum.251.
Captiuitas pro libertate.libro.8.capi. 1.
Captiuitatum decem & duarum tribuum, tota narratur hiſtoria.libr.4. capit 2.circa finem.
Canticum canticorum cur vocetur liber ille Salomonis.lib.5.ca.7.col.400.
Canticorum omnium quę in biblijs Inueniũtur,ſeries digeritur,& myſterium explicatur.ibidem.
Caſtitas ſeruatur quandiu in arca Noë permanſit,& cum exeunt,connubio operam dant.lib.5.ca.7.in fine.
Caleb ſepulchrum,vbi ſitum ſit.lib.6.cap. 1. colum.438.
Caluariæ locus cur hoc nomine vocetur, variæ opiniones recenſentur. &. Deinde an Adæ corpus ſit ibi ſepultũ.li. 6. c.1.338.
Catechumeni qui ſint.in addit.ad ca.5.lib.8.
Carmen frequentius in bonum quam in malum accipitur.lib.7.ca.2.
Cedri in bonam & malam partem. lib.7.c.2.
Cælum pro aëre.li.5.ca.6.in princ.
Cæla in fine quorundam verſuum Pſalmorum poſitum,quid ſignificet. lib.4. cap.3. colum.337.
Per cælum & terram ſcriptura totum mundum Intelligit.videlicet ex extremis media.lib.10.Reg.7.
Cæremonialia præcepta allegoricè interpretanda,moralia vero minime. libro.7. colum,518.
Charitatem identidem inculcabat Iohan.diſcipulis.& quare.lib.1.cap.2.colum.23.lege.cap.2.lib.8.
Chriſtus cur prædicationis ſuæ exordium ſumpſit à beatitudine. libro. 9. Regu. 26.
Qua hora crucifixus.libro.9. Regu.36.de pellicula eius cum circunciſus eſt quid actum ſit.libr.9.Regu.40.Vbi fuit per. 40. dies à reſurrectione.ibidem.
Chriſtus per ſimilitudinem eſt petra, oſtiũ, lapis angularis,paſtor,agnus, leo.libr. 10. Reg.11.
Chriſti caro,velamen,templum,nubes,propitiatorium,dicitur.lib.10.Reg.11.
Chriſtus Bethlehem natus, Nazareth educatus, Capharnaum præbuit domiciliũ. Regu.15.
Chriſtus fidem requirit ab illis qui eũ agnoſcebant,ab his vero qui eum ignorabant, minimè.Regu.17.
Chriſtus miraculo facto, à circunſtantibus vult approbari.Reg.18.
Chriſtus bona quæ ſibi inſunt proponit. & ad imitandum hortatur.Reg.22.
Chriſtus interdum ex propria perſona loquitur,interdum aliorum aſſumit perſonã.Re.39.Verus eſt homo,& verus deus, ideo nil mirum ſi humano more loquatur.Reg.46.
Chriſtus an homo dominicus apte poſsit appellari.col. 28. & An ſit vera propoſitio.Chriſtus aſſumpſit hominem ibidem, Quandiu Ægyptum incoluerit.li.1.capit. 13.colum.61.
Chriſtus in reſurrectione primum matri apparuit.li.1.ca.13.col.62.&, Quoto ætatis obierit anno.ibi.66.
Chriſti diuinitas aſtruitur teſtimonijs ex vtroque inſtru. deſumptis.lib.2. capit.2. colum.147.
Chriſtus crebro ſe hominem prædicat, raro vero Deum.ne ponere videretur deorum multitudinem.li.2.ca.2.col.148.
Chriſtus minor & æqualis patri,vere dicitur iuxta diuerſas naturas,quas in ſe copulauerat.li.2.ca.2.ibidem.
Chriſtus an hoc nomine vocari ante incarnationem poſſet.li.2.ca.3.in prin.
Chriſtiani ab exordio mundi eſſe cœperũt, re,non nomine.li.2.ca.3.col.169.
Chriſtianiſmi deſcriptio quæ ſit.lib. 2. ca. 3. col.171.
Chriſto quid deferendum ſit iuxta naturam humanam,& quid iuxta diuinam,cõſiderandum.li.2.ca.3.col.172.
Chriſti figura omnes ſancti.li.6.ca.1.in principio.& lib.7.ca.1.
Chriſtus Nazaręus cur vocatus.lib.6. cap.1. colum.

columna.421.

Chriſtus loquens cum Phariſęis non tam ad verba quam ad mentem reſpondet. lib.5. cap.6.col.389.

Chriſtus ſplendor gloriæ. li.3.ca.3. col.245. Fuit propheta.li.4.cap.1.col.312. Imago dei vocatur.li.2.cap.3.col.188. & Conſolator.col.187.& Character ſubſtantiæ.colum.191. De nominibus diuinæ & humanæ naturæ.libr.2.ca.3.per totum.

De Chriſto loquitur ſcriptura,interdũm verbis humilibus,interdum ſublimibus,interdum vero mixtim.li.2.ca.3.col.174.Tum propter Iudæorum inſaniam.tum ob auditorum imbecillitatem.

Chriſtus an vſus ſit verbis in conuerſione aquæ in vinum in nuptijs.li.7.col.527.

Chriſtus cum vult de aliqua re loqui , introducit aliquem facientem aliquid, vt ex illo ſumat occaſionem differendi illa quæ eo tempore conducant, vt ſi ſunt ſuperbi, adducit hydropicum.li.9.Reg.25.

Chriſti factorum cauſæ diligenter rimandæ ſunt.Regu.26.

Chriſtus parua cauſa data, multa vtiliter docet.Regu.24.

Cham figura populi Iudæorum.li.6.ca.1. In principio.

Chore caluaria interpretatur.li.4.capi.3.col.335.

Chryſoſtomus reprehenditur.in addi.ad ca.3.libro.4.

Chryſoſto.reprehenditur,quod dixerit matrem domini fuiſſe ambitioſam. in proœ.li.6.col.410.& in expoſitione Raca.in addi.fine. & quod dixerit. Quod oculus nõ vidit, nec auris audiuit, &c. non inueniri in ſcripturis.lib.6. ca.1.col.443.

Citationes deſumptæ ex vete. inſtru. non ſumunt integram periodum ſed partem. li.8.col.582.

Circunſtantia contextus illuminat ſententiam.lib.10:Regu.1.

Circuncíſio ponitur pro Iudæo.libro.8. colum.581.

Circunciſio,vna carnis,alia cordis.lib.5. c.2. Pro Iudæo.lib.10.Reg.45. In illa an præcedebat nominis impoſitio an ſequebatur.libr.2.ca.1.col 95.

Ciues duarum vrbium,bonæ & malæ.li.3.c.3.col.241.& 242.

Cleophæ comes quis fuerit cum in Emaus caſtellum pergebat.li.9.Regu. 29. Ioſeph frater fuit iuxta aliquos.ibidem.

Clamor pro impudentia & libertate peccandi.io proœ.lib.6.Eſt vehiculum iræ.ibidẽ. Pro ſilentio & magnitudine dogmatum capitur.lib.4.cap.1.& lib.7.cap.2.

Cognoſcere vxorem,eſt rem habere.lib. 10. Reg.25.& 45.Cognitio eſt duplex,cognitionis & operis. li.2.cap.2.col.151.

Cognoſcere dei, eſt aliquem amare. libr.10. Regu.9.

Cognoſcitur deus à nobis per affirmationẽ, negationem & excellentem negationem. lib.1.capi.1.col.18.

Cognoſcitur Deus per creaturas & ſcripturas.li.2.ca.2.col.116.& deinceps.

Cognoſcitur aliquid à nobis, aut illuſtratione ſpiritus ſancti,aut lumine naturali. lib.8.cap.4.col.603.

Cognoſcitur Deus & eius notitia propagatur,ex homine & eius creatione.li.2. ca.2. col.119.

Cognoſcitur Deus per negationem & affirmationem.li.2.ca.2.col.121.

Cognationes in ſcriptura trahuntur à virtute & vitio,& non à ſanguine. li. 10. Regu. 45.& lib.3.ca.3. col.244.

Cognoſcendi duplex modus, demonſtratiuus & doctrinæ accommodatus.lib. 2.ca. 2.col.114.

Corinthiorum mores deſcribuntur. libro.9. Regul.1.

Comminationes dei non tam ſunt in homines quam in peccata, & ideo ſi egerit pœnitentiam,dei ſententia mutatur.Reg.3.

Contentiones abſint ab illis hominibus, qui ſcripturam explanant, & tantum veritatem ſequantur.li.9. Reg.32.

Conuiuium celebrabatur, cum quis ad altiorem gradum conſcendebat.Reg.42. Conuiuium celebrant peccatores in die natalis filij, at vero iuſti minimè, ſed quando puer à lacte pellitur.43.

Conuiuia raro ſine ſcelere fiunt.li.10. Reg.6

Commune vocatur id quod immũdum eſt, eo quod manibus hominum tractatũ ſordes contrahat.li.10.Regu.11.

A communione aliquorum, homo bonus aut malus intelligitur.li.10.Reg. 45.

Contraria differta,contraria facile intelligũtur.li.9.Reg.46.& in addit.

Compleri tempus pariendi, de ſanctis tantũ mulieribus dicitur.li.10. Reg.6.

Confuſio pro pudendis accipitur. libro. 10.

Regu.25.
Corporalia nomina quæ deo tribuũtur, ſymbolicè accipienda ſunt.li.10.Reg.47.
Coruorum pulli à matre relicti, à deo ſuſtentantur.ibidem.
Collectæ quæ fiebant apoſtolorum tempore, vt pauperes alerentur, quę ſint, & vnde originem traxerint.in additio.ad capit.5. libro.1.
Competentes in baptiſmate qui vocarẽtur. in addi.ad cap.5.lib.8.
Conſuetudines eccleſiarum magni momenti ſunt ad ſcripturas interpretandas.li.10. Regu.49.
Comparationes non oportet, vt ſint omnino ſimiles rebus illis cum quibus conferũtur.lib.10.Reg.50.&.l.7.c.1.Comparationum materia.li.7.ca.vlti.late tractatur.
Comparatione melioris boni, bonum, malũ dicitur.lib.10.Reg.11.
Comparatiuorũ duplicatio incrementum ſignificationis auget.li.5.ca.7.col.400.
Coniuratio Mariæ & Aaron contra Moyſen, fuit typus cõiurationis ſynagogę contra Chriſtum.libr.7.ca.1.col.512.
Connubia primorum hominum cum ſororibus, tacuit ſcriptura, mallens intelligi, quam dicere.in addi.ad cap.1.lib.2.
Concordiæ euangeliſtarum efficiendæ afferunt vtilitatem quæ dicta ſunt.lib.6.capi.1.col.447.
Cornua pro regnis accipiuntur.in addi.cap.1.lib.8.
Cor in bonum & malum accipitur.li.7.ca.2.
Coniunctiones abundant, & deſunt in ſcripturis.li.8.col.579.
Contradictio nulla in ſcripturis inuenitur.li.10.Regu.50.
Conſortes Chriſti, iuxta eius carnem vocamur.in addi.ad ca.3.li.2.
Concubinæ in veteri lege an fuerint veræ vxores.in addi.ad ca.4.lib.3.
Codicum emendandorum ratio.lib.1.ca.6.
Conſuetudines eccleſiarum interpretantur ſcripturas.li.8.ca.5.col.615.
Concubinæ barbarorum regum antequam ingrederentur ad reges, quo præparabantur modo.li.8.ca.6.col.621.
Crucis domini figuræ in vet.inſtru.quę ſint. lib.9.Reg.17.& in addit.eius.
Credentes iuxta merita aut demerita diuerſa, montes, valles & colles dicuntur.libro 10.Regu.9.
Cyrus figura Chriſti non fuit, vt putant Cyrillus Tertul.Lactan.lib.7.cap.1.col.511. & deinceps. Nomen fuit illi impoſitum antequam naſceretur.libro.2.capit.1.columna.101.

D

DAniel Chriſti figura.li.6.ca.1.in prin. Daniel an Eunuchus.lib.3.cap.3.col.245.& li.7.in fi.ca.1.Eius parentes qui fuerint.lib.3.c.4.in prin.Et ſit ne prophetis, an Hagiographis annumerandus. lib.4.ca.1.& in addi.eius.
Dauid primus rex connumeratus à Matth. figura Chriſti.li.3.ca.4.col.255. Cur in capite generationum ponatur à Matth. cũ ſit Abraham, poſterior.lib.3.capit.4.colum.256.
Dauid ſolus vocatur rex à Matth. inter tot reges.li.3.ca.4.col.265.
Dauid occidiſſe leonem nunquam legimus in ſcriptura, ſed ipſe prædicat ſe feciſſe.li.5.ca.1.col.347.
Dauid vtrum fuerit excellentior propheta, quam Moyſes.li.4.ca.1.col.311.
Dauid fuerit ne Pſal.omnium author, quæritur.li.4.c.3.col.331.
Dauid, Meſsias ipſe vocatur.libr.5.ca.7.col.398.
Dauid quem Pſal.fecerit ob victoriam Goliæ.in addi.ad capi.3.lib.4.
Damaſceni opinio aſſeuerantis ſpiritum ſanctum eſſe imaginem filij, reijcitur.lib.2.c.3.col.190.Refellitur quoq; cũ ait Parabolas euangelij non eſſe fictas.li.1.ca.3.
Dan tribus vergit ad Aquilonem.li.3.ca.2. col.235.In Apocalypſi nõ numeratur inter tribus, ob eius alumnum Antichriſtũ.
Demetrij Phalerei Apophthegma de vacca cornibus apprehendenda. In peroratio. princi.
Decalogi myſterium.li.6.ca.vlti.col.486.
Denarius numerus Iuſtitiæ, ob decalogum. lib.3.ca.4.col.261.
Decalogus. Vide lib.8.ca.2.& in verbo, Præceptum.
Deſcenſus vocatur receſſus à virtute.libr.9. Regu.49.
Deſcendere deum quando dicat ſcriptura. lib.10.Reg.6.
Deeſſe verba in ſcripturis ſolent in locis affectu plenis.libr.10.Reg.12.

Demo-

Democriti Abderitæ de reſurrectione ſentē tia.in proœ.librorum. De veritate abſcon dita in profundo loco. li.2.ca.2.in prin.
Demoſthenis improbi hominis Laconis,ſen tentia optima non admiſſa.libr.2.capi.2. in princi.
Demoſthenis tonitrua & dei.in fine.addit.
Demōſtratio duplex, quia & propter quid. li.2.ca.2.col.115.
Definitio à deſcriptione quomodo differat. li.2.ca.2.col.130.
Demonidis loripedis imprecatio in furem ſuorum calceorum.in fi.addi.
Deus cum de perſona aut hypoſtaſi dicitur habet articulum, cum vero de natura, eo caret.lib.8.ca.7.
Dei nomen nunquam ponitur vbi eſt maledictio.li.8.ca.6.col.628.
Deus cum articulo pro vero, ſine eo pro falſo deo accipitur.li.8.ca.7. col.631.
Deus viuens vocatur ad Idolorum differentiam li.2.cap.2.col.161. Vocatur figulus, Dominus, Angelus.
Deus quid ſit quæſiuit tyrannus Hiero.à Simonide.li.1.ca.1.in fi.
Dei deſcriptiones aliquot. li.2.c.2.col.130.
Deo tribuuntur illa quæ in nobis facit. libr. 10.Regul.3.
Deo tribuit ſcriptura quæ ſunt decora, quia ſunt eo digna, quæ decora non ſunt, non tribuit, licet vtraq; faciat in nobis. Reg.4.
Deus vtrum ſit cauſa peccati.Reg.5.
A deo recedimus non loco, ſed voluntate. Regu.6.
Deo tribuunt ſcripturæ effabilia, & ineffabilia.Reg.9.
Deus cuiuſque eſt quem ſummè diligit, vt diuitiæ.Reg.25.& lib.6.ca.1.
Deo tribuit ſcriptura optima verba. libro.9. Regu.26.
Deus, non ſignificat aliquando, ſed auget ſignificationem.vt cedri dei.li.10.Reg.45.
Deum laudamus & infinita nomina ei effingimus ex beneficijs acceptis.libr.2.cap.2. col.157.
Deus nomine caret, & multis eſt præditus nominibus.col.153.
Deus, ſolus vel vnus vocatur, vt idola excludantur.li.2.ca.2.col.151.
Deo cū ex corporalibus rebus nomina ſumpta tribuuntur, ſymbolicè ſunt accipienda.li.10.Reg.47.
Deus attrahit homines per ea ad quæ videt eos propenſos.lib.9.Reg.23.
Deo cur craſſa hæc noſtra tribuantur nomina.li.2.ca.2.col.164.
Deus ignorare dicitur, quæ non probat.li.5. ca.6.in prin. & li.10.Reg.48.
Deus quatuor habet ſignificationes.li.2.c.2. col.126. & quatuor ſunt deorum genera.
Deus verus à falſo quatuor diſtinguitur notis.colū. 128. Deus cum articulo pro deo vero, abſq; eo, pro vero vel falſo ponitur.
Deus nuncupatiuè & eſſentialiter dicitur. col.125.
Deus dicitur de vna perſona, & de tribus. co lum.126.
Deus cognoſcitur per creaturas, & per ſcripturas.colū.116.& quod ſit vnus deus etiam iuxta philoſophos. Vide, Cognitio.
Dei multa nomina.lib.1.ca.2.col.23.
Dei vnitas in lege, Dualitas in prophetis, trinitas in Euangelio prædicata eſt.li.2.capi. 2.col.149.
A diuinitate ad humanam naturam, & vice verſa tranſeunt ſcripturæ. li.5.cap.2.
Deus mutatur, dum modo nos mutemur.li. 5.cap.6.col.393.
Deus meus, vox ſanctorum. li.6. ca. 1. Deus tuus ego ſum, Verba dei ſunt oſtendentia eximium amorem erga iuſtum.ca.2.
In deo, ira, zelus, manus, pœnitentia, pedes, aures, oculi, &c. tropicè quid ſignificent. lib.2.ca. vlt.
Deo tribuit ſcriptura, quæ illi non inſunt, ac ſi eſſent.li.10.Reg.26.
Dies illi aut in diebus illis, quid ſignificet. li. 10.Reg.13.lib.8.cap.8.& cap. 10.
Diogenes calcat Platonis faſtum, alio faſtu. De Rhodijs & Lacedæmonijs, quos ſplendidis & ſordidis veſtibus, videbat eſſe ornatos, dictum.in Pero.
Diſpoſitio argumentorum iuxta Rhetores, quomodo fieri oporteat. ibidem.
Diſcipuli qui dominum reliquerunt, qui fuerint.li. 9. Reg.29.
Diſcipuli domini fuerint ne.70.an. 72.diſputatur.lib.6.c.vlti.col.496. & li.1.ca.vlti.& quæ figuræ de illis præceſſerint.
Diſcipuli qui aſinam domino attulerūt, qui? li.9.Reg. 29.
Diei iudicij, cur hoc nomen illi tributum ſit, vt vocetur dies. li.3.ca. 1.col. 232. De illo in verbo, Iudicium.
Didymus cæcus eximiæ ſapientiæ vir, Hieronymi magiſter.li.1.ca.3.col.27. Item eius Apo-

Apoplithegma.
Diapſalma,quod annectitur multis Pſal.periodis,quid ſignificet.li.4.ca.3.col.337.
Diſsidia hominum doctorum, augent facultates.In procem.libr.6.
Dicere eſt cum aſſenſu firmo aliquid credere. ibidem.
Diabolus vtitur teſtimonijs ſcripturæ, vt tectius fallat.libro.6.capit.1.col.425.
Eius typum ſuſtinent mali homines.libr.10. Regu.42.43.
Dilectio dei & proximi,eſt tota lex.libro.9. Reg.14.
Defectio in bonam & malam partem accipitur.li.7.ca.2.
In die dominico ſtantes oramus, & non ieiunamus.lib.8.ca.5.
Dies vtrum ſumat initium à nocte. libro. 9. Regu.36.
Dies exordium ſumit à nocte in ſcripturis. lib.8.Reg.7.Hebdomadæ dies quomodo numerentur.ibidem.
Diem natiuitatis ſancti execrantur, ſcelerati eum celebrant.lib.9.Reg.43.
Dies pro tempore. in additio. ad Regu. 36. libro.9.
Diuinæ res quare conferantur humanis & caducis.lib.7.ca.4. verſus finem.
Diuinitatem ſumme laudat Paulus,& humanitatem deijcit.li. 8.col.576.
Dionyſij epiſtolam ad Apollophanen reijcit Eraſ.falſo.li.6.c.3.Locus eiuſdem Diony.exponitur.ca.2.in prin.
Dona ſpiritus,aliqua ſunt neceſſaria ad vitã, alia ad fratrum vtilitatem ſpectant.libr.4. ca.1.col.295. priora ſunt in iuſtis, poſteriora minimè.
Doctores eccleſiæ ſcripturas interpretẽtur, non ſomnia ſua.libr.6. capit. 1.columna. 426.
Dramoclides dicebat iuris peritos metere meſſem auream.In Pero.
Duces non numerat ſcriptura, quin parentũ & maiorum originem recenſeat.lib. 3.ca. 4. in prin.
Ducem egregium numerat ſcriptura poſt gregarios, vt eiuſdem excellentiam indicet.li.5.ca.1.col.346.
Duplicatio verbi,vel orationis,emphaſin habet maximam.libro.5. capit.7. columna. 398.
Dubitare deus cur ſoleat.libro. 5. capit.6.columna.392.

E

EBron alio nomine Arbe vocatur. lib. 6. capit. 1.colum. 430. & Mambre.col. 437.
Eccleſia & ſynagoga meretrices, & quomodo.li.9.Reg. 11. Quibus innititur ne falli poſsit eccleſia.li. 10.Reg.50. Cõplectitur tam bonos quam malos.libro. 10. Regu. 44. & 11.
Eccleſiæ arma validiſsima contra hæreticos ſenſus literalis.lib. 7.ca. 1.
Eccleſiæ cõſtantia dũ ab hæreticis oppugnata eſt,& eorum leuitas. in addi. ad capi.2. libr. 6.
Ecſtaſin quomodo patiantur prophetæ, in magnis reuelationibus.lib.4.ca.1.columna.300.
Eclypſis paſsionis tempore miraculoſè accidit.lib.6.capi.3.
Ego ſum deus tuus,ſunt verba quæ ingẽtem amorem dei erga iuſtum præ ſe ferunt. li. 6.cap.2.
Elias præcurſor ſecundi aduentus.li. 3. ca.1. col.225.Quod nunc viuat, probatur. ibidem.Eliæ genus ac parentes, recenſentur. li.3.cap.4.col.251.
Elias an habuit verum corpus in transfiguratione.lib.9.Reg.21.Quid agat poſtquam tranſlatus eſt.li. 8.capi.5.col. 615.
Eloquentia quare careant ſcripturæ.in addi. ad cap.1.li.1.Eloquentia pręcipuè in Paulo deſideratur.lib.1.c.1. Qui tument eloquentia non ſunt apti interpretes ſcripturarum. li.1.c.17.
Elementa deum quomodo laudent. libr.10. Reg.7. in fine.
Eleemoſyna,cuncta bona opera complectitur.li.9.Reg.14.
Eliſabeth ſterilis parit,vt partui Mariæ viam muniat.li.9.Reg.50.
Enoch vbi nunc ſit. libr. 9. Reg.40.Quid ibi agat.li.8.c.5.col.615.Vide cap.1.libri tertij, & in verbo,Henoch.
Epiſto.ad Epheſ. cur in medio epiſtolarum ſita ſit.lib.5.ca.1.col.369. & ad Roma.cur primum obtineat locum, cum primo nõ ſit ſcripta.colum.368.Cur difficilis.lib.9. Reg.35.
Epiſcopi hæretici in eccleſiæ exordio, qua pœna afficerentur.In Pero.
Epiſcopus à presbytero, re differt. in procem. libr.6.
Ephratha,vocatur alio nomine Bethlehẽ, ab agrorum

agrorum vbertate.li.6.ca.1.col.423.

Epiphanij memoriæ lapſus.libr.6.cap.1.col.434.Eiuſdem hiſtoria de 70.à nullo prodita,& vt videtur, ficta.libr.1.cap.4.col.35.

Eraſmus præcipit vt ſcripturæ in linguã vernaculam transferantur.libr.8.capit.5.colum.615.

Eraſmus notatus in correctione quorũdam locorum Hierony.lib.1.capit.8.in fine.& libr.2.capi.1.colũ.95.Eraſmi iudicium de Gratiano & eius opere. In Pero.& de.D. Iſidoro.

Eraſmus vehementer errauit admittendo in euãgeliſtis memoriæ errorem.lib.6.cap.1.col.433.Et in expoſitione nominis Zabuli.lib.3.cap.3.col.244.Error memoriæ eius.lib.6.cap.1.col 440.

Eratoſthenes, nec erat Alpha, nec Beta doctorum,ſed Omega, ideſt, nõ primus,ſed poſtremus.in Pero.

In eremum cur ſecedat Chriſtus.libr.9.Regul.26.

Eſdras omnes Pſal. in vnum volumen redegit,aut iuxta Chryſo.Ezechias.lib.4.cap.3.col.329.

Eſau nominis vera interpretatio.libr.2.ca.1.colum.90.

In Etymologijs adhibendis frequenter impingunt ſacri interpretes.lib.2.cap.1.col.95,& ſæpe.ibidem.

In Euchariſtia Chriſtus eſt.lib.10.Reg.38. Cur panis dicatur cum panis non ſit, ſed verum Chriſti corpus.lib.9.Reg.2,11.Magna pœnitentia debet præcedere ad eius ſumptionem.libr.6.capi.vltimo.col.492.& in Pero.

Eudoxus fœlicitatem in voluptate collocãs, qua arte fidem fecerit.lib,9.Reg.50.

Euthymius falſo putat, in ſtatu innocentiæ generationem per coitum non futuram, ſtatu permanente.in proœ.lib.6.Eiuſdem error de lapſu memoriæ euangeliſtarum.lib.6.cap.1.col.434.Fallitur in expoſitione Racha.in fine.addi.Item in expoſitione titulorum Pſalm.in finem.lib.4.cap.3.col.338.

Eutyches quam tenuerit hæreſin.in addi.ad cap.2.libr.6.

Euangeliſta vnus addit,quod alius omiſit.in addi.ad cap.1.lib.5.

Euangeliſtæ tres primi nil ſcripſerunt de primo anno prædicationis domini. in addit. ad cap.1.lib.5.

Euangeliſtæ ſic contexunt narrationem, ac ſi nihil eſſet prætermiſſum.li.10.Reg.13.

Euangeliſtæ inuicem adijciunt, quod fuerat omiſſum.ibi. Solent narrationem occupare,& omiſſa alieno in loco inſerere.Regu.14.Inter ſe collati, ſe inuicem exponunt. Regu.15.

Euangeliſtæ licet inter ſe rem totidem verbis non appendant,ſufficit à ſententia nõ diſcedere.lib.5.ca.7.col.399.

Euangeliſtæ ob tres cauſas,ſæpè adhibent teſtimonia ex veteri inſtrumento deſumpta.li.6.ca.1.col.425.

In Euangeliſtis an memoriæ lapſus poſsit admitti.li.6.ca.1.col.420.& 434.Magis citant Hebraica quam Græca, ſi differentia aliqua inueniatur. col.445.

Euangeliſtarum inſtitutum in enarrãdis generationibus quod fuerit.lib.3.cap.4.columm.257.

Euangeliſtæ tres priores de generatione temporali,Ioan.vero de æterna differunt.ibidem.Matth.& Lucæ differentia in recenſendis generationibus.col.258.

Euangeliſtas incuſat Iulianus Apoſtata, qđ duos patres aſsignent ipſi Ioſeph. lib.3.capit.4.col.275.

Pro Euangeliſtarum concordia Regula. li.5.ca.1.col.366. In verbo,Concordia.

Euangeliſta vnus ſupplet,quod aliũs omiſit. li.5.ca.1.col.367.

Euangeliſta Ioãnes antiquitus poſt Matth. ſequebatur.li.5.ca.1.col.369.

Euangelia in quot capita fuerint antiquitus diuiſa.in Pero.

Euentus interpretatur ſcripturas. lib.1.ca.1.

Quod euenit ſæpè, ponitur pro eo quod raro contingit.li.10.Reg.27.

Exercituum diſpoſitio, traxit originẽ à gruibus.in Pero. verſus finem.

Expandere manus, eſt miſericordiam petere.lib.10.Reg.6.

Excæcare deum aliquem,quo fiat modo.Regula.5.

Exploratores in bonum & malum.li.7.ca.2.

Ezechiel Chriſti figura.li.6.ca.1.in princ.

F

Facta ſanctorum exponunt ſcripturas. li.8.ca.5.col.615.

Facta eſſe dicuntur, quæ adhuc in ſpe ſunt.lib.5.capi.3.

Facta

Facta domini,ſunt etiam ſigna.libro.10.Regula.47.
Falſa multa ſunt in ſcripturis, vt illa quæ ſub perſona impiorum dicuntur. vt à Iob ſocijs.Reg.47.
Facultatum acceſsiones quo modo factæ. In Proœ.lib.6.
Faſcinus in ſcripturis ė plebis infimæ ductus conſuetudine:& an verè faſcinus inuenia tur.li.6.cap.1.col.441.
Fabularum nominibus vtitur ſcriptura. libr. 6.ibidem.
Fabulæ, an parabolæ poſsint vocari. libr. 1. capit.3.
Fabula quid propriè ſignificet.ibi.
Febrium quot ſint periodi.libr.6.capit.6.colum.484.
Feſtum à iuſtis quando agitur, & ab Iniquis. libr.9.Reg.43.
De fœlicitate animæ poſt mortē nil in Moyſe.lib.8.capi.6.
Fœlicitas veteris legis quæ fuerit.libr.9.Regula.46.
Fermentum pro malitia.li.5.ca.7.col,398.& lib.7.ca.2.in prin.
Fictio dummodo ad aliquid ſignificandum fiat,mendacium non eſt.li.1.ca.3.in prin.
Fidem à quibus exigit Chriſtus,cum vult edere miraculum,& à quibus non.libr. 10. Regu.17.
Fides bonis operibus deſtituta, non perducit ad gloriam.lib.9.Reg.14.
Fides multas habet ſignificationes.libro.10. Regu.11,
Fides non eſt ſalus,ſed via ad ſalutem. in addi.ad Reg.17.lib.10.
Fides cum ſit donum dei, illam à nobis exigit deus.ibidem.
Fidem primum docet Paulus, mox mores. lib.8.cap.1.in prin.
Filius pro nepote.libr.3.ca.4.col.271.
Filiæ pro proneptibus.li.6.ca.4.col.461.
Filios etiam homines peccatores vocat Chriſtus.li.5.ca.3.
Filius dicitur aliquis, non ſolum patris, ſed aui & proaui & maiorum.li.5.c.1.in prin.
Filius in bonum & malum accipitur. Quod filius in ſcripturis fiat voluntate, non neceſsitate.li.7.ca.2.
Filius hominis in bonum in ſingulari, in plurali in malum.ibidem.
Filius Dauid,vocatur dominus iuxta carnē. in addi.ca.3.lib.2.
Fieri poſſunt multa quæ nūquam facta ſunt vt,quod ſit homo abſque peccato. libr. 9. Regu.12.
Fieri res dicitur,cum animo prompto ipſam aggredimur,etiam opere infecto. libro.9. Regu.44.
Figura cum figurato non adamuſsim quadrat.uam noua vetera ſuperant.lib.6.c.1. col.417.
Figuræ non tam ad illos de quibus dicūtur, quam ad Chriſtum ſunt referendæ.li.6.c. 1.col.419.
Figuræ non ſolum rerum, ſed etiam nominum,præceſſerunt,in vete.inſtru. vt Ieſus Nau.li.9.Reg.13.Lege cap.1.lib.7.
Figuratæ locutiones qua nota cognoſci poſſint.li.7.ca.1.col.532.
Flumen iu bonum & malum,& quæ ſint fluuiorum genera.lib.7.ca.2.
Fornicāte marito an vxor poſsit diuortium facere,vt ė contra.li.10.Reg.15.
Forſitan,deus aſſumit cum loquitur, ex noſtris affectibus.lib.5.ca.6.col.392.
Frater,nepos vocatur,& neptis filia. in addi. ad Regu.20.lib.10.
Fratres domini qui ſint, & quare hoc nomine conſobrini vocentur.in addit. ad ca.1. li.2. Frater quid ſignificet.
Fratres vocantur omnes Chriſtiani quanuis impij ſint.li.5.ca.3.
Frater pro homine eiuſdem gentis, aut religionis.li.10.Reg.20.& in addi.
Futurum pro optatiuo ponitur, crebro. li.5. ca.4.in fine.
Futurum an aliquando inueniatur pro præterito poſitum, ſicut vice verſa ponitur.li. 5.capit.3.
In furem calceorum deprecatio.in fine addi.

G

Galatonis depingentis, Homerum quidem euomentem,cęteros vero poētas vomitum colligentes, ſymbolum,quid ſignificet. In proœ.lib.6.
Galilæi vocabantur Chriſtiani à principio. lib.2.cap.3.
Galgala locus vbi circūciſi ſunt Hebræi poſt quam ex Ægypto exierunt, à circuli figura nomen trahens.lib.5,cap.1.col.354. & pro loco Idolis dicato.col.356.
Genitiui actiuè & paſsiuè accipiuntur.li.10. Regu.45.

Genitiuis

Genitiuis ſubſtantiuorum vtitur ſcriptura pro adiectiuis.ibidem.

Gentium vocatio multis figuris exprimitur. li.1.ca.1.& lib.9.Regu.17.Vide in verbo, Myſterium.

Gentes ſolet Paulus ſceleratos vocare. lib. 8. capit.1.

Gedeon binomius.lib.2. capi.1.col.106.

Genus pro ſpecie, & ſpecies pro genere ponuntur.lib.9.Reg.10.

Genere neutro Hebræi carent.libr.6.columna.424.

Genus maſculinum, aut fœmininum in rebus incorporeis non eſt,licet nomina ſint maſculi.aut fœminina.lib.10.Reg.10.Vide in verbo,Sexus,&,Maſculinum.

E genere ad ſpeciem tranſit ſcriptura,& è cōtra.lib.10.Reg.42.

Geſtus proferentis inſtar eſt expoſitionis.li.5.cap.4 col.378.lib.10.in princi.& additione eius.

Geneſcos principium apud Iudæos fas non erat legere,niſi ſacerdotibus.lib.8.capi.5.colum.614.

Generatio non ſolum hominis natiuitatem, ſed perpetuam totius vitæ hiſtoriā, complectitur.lib.3.ca.3.in princ.Capitur pro vnius hominis ætate. Pro rei alicuius creatione: Pro cunctis fidelibus, qui fuerunt ab exordio mundi vſque ad eius finem. Pro vniuerſis hominibus ſceleratis.

Generationes duæ ſunt, vna bonorum, alia iniquorum.libr.3.cap.3.col.239.Et quod iſtæ generationes protrahentur vſque ad finem ſeculi.

Generationes duæ vna Iudæorum,alia gentium.lib.3.cap.3.col.247. Generatio vna carnis,alia ſpiritus.ibi in fine.

Generatio eſt vnius hominis integra ætas, aut tempus centum annorum. lib.3.ca.3. in fine.

Generare quales filios ſancti ſoleant,& quales iniqui lib.3.ca.3.col.247.

Generatio,& generatio.quid ſignificet. libr. 3.cap.3.in fine.

Generatio quid ſignificet apud medicos,philoſophos & poetas.lib.3.ca.3.in fine.

Generatio Chriſti duplex, temporalis & æterna.lib.3.ca.4.col.251.

Generationes 62. ab Adam vſque ad Chriſtum ſupputantur. col.252. Cur eas non numerauit Matth. continenter quadraginta duæ, ſed ter præcidit.col.254.

Generationes 42.ſex ſeptimanas continent, & ſeptimana laborem ſignificat, qa Chriſtus natus eſt ad laborem.col.255.

Generatio iuxta carnem à tribus euangeliſtis recenſetur,æterna à ſolo Ioan,colum. 257.

De generatione æterna filij dei,lib.3,capi.4. colum. 277.Quid de ea tradiderint ſcholaſtici.ibidem.colum. 282. Generatio in rebus creatis & in Deo quomodo differant.colum. 283.

Generatio legalis & naturalis.colum.274.

Generationum à Matt.enumeratarum,quæ figuræ præceſſerint in veteri inſtrumen. colum.257.

Generationes recenſitæ à Matth. iuxta Auguſt.non excedunt numerum.40.colum na.258,

Generationes,77.numerantur à Luca, quia illo numero abolitio ſignificatur peccatorum noſtrorum. col.261.

In generatione à Matth. recenſita, in tertia Teſſaradecade,quomodo ſint.14.perſonæ,oſtenditur.col.263.

Generationes tres omittunt in ſecunda Teſſaradecade.col.264.& libr.9.Regu.5.

Cum in generationibus Matth. ſupputentur.42.perſonæ, quæ cauſa eſt cur Lucas plures numeret perſonas illis è regione reſpondentibus:nempe quinquaginta quinque.libr.3.ca.4 col.265.

Generationes ab Adam vſque ad Chriſtum ſint.62.& 60. numerantur.libro.6.ca.4. colum.468.

Generationes recenſitæ à Matth, ab Abiud vſque ad Ioſeph, in nulla hiſtoria ſacra inueniuntur.col.272.

In generatione Matth.quare mulieres illaudatæ ponuntur, & omni laude cumulatæ negliguntur.col.267.

Generatio Cainam à Luca recenſetur, quæ tamen nullibi in veteri inſtrumen.inuenitur,nec tamen fefellit nos euangeliſta.columna.275.

Gehenna quid ſignificet, aperitur, & Theophy.carpitur.in fine addit.

Gigas in bonum & malum.lib.7.cap.23.

Glauci cum Diomede permutatio, ærea pro aureis.in proœm.lib 7.

Gloria pro impetu libidinis. lib.10.Reg.25.

Goliæ caput proprio mucrone amputare, eſt gentilem illis quibus nititur authoribus refutare.lib.6.ca.1.col.442.

Gorgias Leontinus extempore de qualibet re diſputabat. in Pero. fine.

Goigotha pro Goigoltha, ideſt, caluaria Chriſti tempore corruptè proferebatur, ſicut & multa alia. lib. 6. ca. 1. col. 438.

Gryllus inuentis frugibus glande veſcebatur, & bonis literis inuentis, ſophiſmatã aliqui ampiectuntur. in Proœ. li. 7.

Grego. Nazian. Alphabetum morale edidit. lib. 5. ca. 1. colum. 366.

Grego. Niſſe. reprehenditur. in proœ. lib. 6.

Grues volando efficiunt trianguli figuram. in Pero. fine.

Græciſmus mundi quis ſit. libro. 3. cap. 4. columna. 253.

Græcum pro gentili ponit Paulus. libr. 8. col. 581.

Gratiani opinio de mora quam Chriſtus per traxit in Ægypto. lib. 1. cap. 13. col. 61. & eius opus quale & quantæ authoritatis iuxta Eraſmum. in fine Pero.

Gubernationis populi Iſrael viciſſitudines, ſcilicet per iudices, reges, pontifices, & eorum catalogus. lib. 4. ca. 2. col. 321.

H.

HAbitator terræ, dicitur tantum peccator. lib. 10. Reg. 1.

Hagiographi libri qui ſint, & quid polliceatur huiuſmodi nomē. lib. 4. cap. 1. col. 310. & deinceps. & in addit. eius.

Haleluia duplex, poſitum in titulis Pſal. vnū eſt præcedentis, aliud eſt ſequentis Pſalm. 4. ca. 3. colum. 536.

Hœdus aut Hircus caprarum, quod ſignificet idem quod paruus. libro. 10. Regu. 45.

Hæreſes ex ignorantia ſcripturarum ortæ. libro. 10. Reg. 50.

Hæretici inuertentes ſcripturas, ex vaſis tēpli domini, conflant idola. in proœm. librorum.

Hæretici ſcientiam ſe habere iactant, ſed qualis illa ſit, oſtenditur. libro. 6. capit. 2. columna. 455.

Hæreticorum ſupplicia in varijs temporibus quæ fuerint, & hac ætatē noſtra. Oſtenditur, in Pero. Epiſcoporum hæreticorum pœna erat epiſcopatu mouere. ibidem. Inconſtantia hæreticorum. in additione ad cap. 2. lib. 6.

Hebraica lingua, vt omnes aliæ, ſua habet idiomata. lib. 10. Reg. 45.

Hebræa nomina nōnulla in eccleſia relicta, quare ſint. lib. 2. c. 1. col. 95. & li. 1. cap. 6.

Hebræos codices citant apoſtoli & euangeliſtæ ſuis verbis potius quam. 70. Dempto Luca qui proſelytus fuit. li. 6. c. 1. col. 445.

Hebdomadæ dies quomodo numerentur. li. 9. Reg. 7. Vide lib. 6. ca. vlt. col. 484.

Herodes, quot apud Hebræos. lib. 2. c. 1. in fi. An viuente fratre Philippo abſtulerit illi vxorē. li. 9. Reg. 40. & addi. Celebrat epulum natalis ſui. lib. 9. Reg. 43.

Hebron. Vide Arbe.

Henoch viuere adhuc, probatur, ex ſanctis & ex ſcripturis. lib. 3. capit. 1. col. 225. Quod ſit candidatus æternitatis. Quod fuerit literarum primus inuentor. Quod illius prophetia nunc ſit Apocrypha, ob nimiam antiquitatē. Interficietur ab Antichriſto. lib. 3. c. 1. col. 226. & 227.

Heſiodi conſilium accommodatum ad opes augendas aut diſciplinas. lib. 1. c. 13. Quis ſit prudens. in Pero. Virtutis via ardua. li. 1. ca. vlt. Deploratio calamitatum huius vitæ. lib. 7. cap. 4.

Hieronymi opinio, dicentis hiſtoriā Suſannæ Apocrypham, exploditur. lib. 9. Reg. 29. Deceptus eſt non intelligens Euſebij hiſtoriam, quam tradit de Herodiade, nā Euſe. dicit fuiſſe filiam Ariſtobuli, ipſe putat eſſe Aretæ filiam. in addi. ad Regu. 40. lib. 9. Error memoriç eius in citatione Malachiæ. lib. 6. ca. 1. colum. 433. Eiuſdem opinio de ſepulchris quatuor patriarcharū & duodecim. col. 437. & deinceps.

Hierony. pſalm. aliquando in quinque diſtribuit libros, aliquando in vnum compingit in proœ. lib. 6. & lib. 4. c. 3. Improbatur eius ſententia in aſsignatione loci illius, quem citat Paulus Surge à mortuis. lib. 6. ca. 1. col. 443.

Hieronymus Syracuſanus ab Hierone quæſiuit quid eſſet deus. li. 1. ca. in fine.

Hiſpani noui orbis, pene infiniti repertores lib. 3. ca. 2. in fin. & in addit.

Hiſpanorum nomen, cur identidem inculcet Paulus ad Roma. libro. 5. capit. 7. columna. 597.

Hiſpanias adijt Paulus. lib. 1. ca. 13. col. 65.

De moribus Hiſpanorum, in fine. li. 8.

Hiſpaniæ laus ex Hieronymo decerpta. In pero.

Hiſpanos quare Paulus valde diligit, vel vt

iμpx-

ἐμφατικώτερον, ideſt,euidentius, dicam valde eos amat.lib.1.cap.13.col.66. vide in verbo,Paulus.
Hiſtoria à mediocribus, Allegoria à perfectis intelligitur.lib.10.Reg.46.
Hiſtoria ſæpe ſtare non poteſt, vt cum abſurda eſt, & ideo ad Allegoriam tranſmittit.li.7.col.520.
Hiſtoria plana,quæ de moribus agit,vt de iuſtitia,temperantia alicuius,non eſt trahenda ad Allegoriam, ne vim probandi amittat.lib.7.col.528.
Hiſtoriæ partem ſi inuenerimus in ſcriptura expoſitam,ex illa parte cætera nos eliciamus.lib.7.col.520.
Hiſtoriæ lex & prophetæ,in narrando, quæ ſit.lib.5.ca.1.col.364.
Hiſtoriæ cognitio commendatur.li.1. c.13.
Hiſtoriæ fundamentum prius oportet iacere, deinde Allegoria excogitanda.libr.7. colum.535.
Hiſtoria per ſe aliquando virtutem præ ſe fert,& in ſignificatione eſt in vitio. & è cõtra,lib.7.ca.1.col.513.
Hierarchæ munus quod ſit.in procem. li. 5.
Hierarchiarum diſtributio iuxta Diony. & Grego.lib.5.ca.1.colum. 366. Vnde ſint deſumptæ ex veteri teſta.lib.6.cap.1.col. 444. Quibus nominibus vocentur Angeli cuiuſque Hierarchiæ.li.2.capi.1.col.93. & deinceps.
Hiſpidus in bonum & malum.li.7.ca.2.
Hippias Eleus præter philoſophiæ cognitionem,artes mechanicas nouit.in Pero.in fi.
Hic,hæc,hoc,ad præſens,præteritum, & futurum,protrahuntur.li.6.c.2.in fine.
Honor pro abſtinẽtia à coitu.li.10.Reg.25.
Honoris cauſa loquuntur Hebræi de ſe vt de alijs.li.9.Reg.31.
Horarum diei diſtributio, ſiue ſint ſacræ ſiue prophanæ.lib.9.Reg.36. vide, Vigilia.
Homerus vomens, cuius rei ſit Symbolum. In proœ.li.6. Homericus vates quæ noſſe debet.lib.4.ca.1.in princi. De vno deo ac principe quæ dicit.li.2.ca.2.col.117.
Homo poſt mortem deo ne fruatur,an vero eius viſio differatur vſque ad iudicij diem. li.2.colum.343.
Homo Dominicus, an Chriſtus apte dici poſſit.li.2.ca.3.col.190.& li.1.ca.3.
Homo quare non primo,ſed ſexto die creatus ſit.li.5.cap.1.col.345.
Homo creatus hora ſexta, & redemptus, & comedit de ligno, & eadem Chriſtus crucifixus.li.6.capi.3.
Hominis dominium quibus rationibus aſtruatur.lib.2.ca.1.col.103.
Hominum more ſcriptura loquitur,eo quod hebetes eſſent Iudæi, & vt ex noſtris rebus ſubleuemur ad diuina.libro.2. capi.4. in princip.
Homines ſceleratos ſcriptura brutis animantibus comparat.lib.10.Regu.22. & lib.7. cap.3.
Hominis generatio quatuor modis à deo effecta eſt.li.3.ca.3.col.242.
Homo gratia deſtitutus an potuit deo ſatiſfacere pro peccato.libro.3.capit.1.columna.218.
Homo in pura natura exiſtens deo non poteſt ſatisfacere.ibidem.
Homo cum gratia an poſſit ſatisfacere. ibid.
Homini ſimilis eſt ſcriptura diuina: nam litera eſt corpus,anima Allegoria. lib.7.cap. 1.colum.519.
Humano modo loquitur ſcriptura, quia cũ hominibus loquitur.lib.2.cap.4.
Humano captui ſe attemperant ſcripturæ. libro.10.Regu.30.
Ab humanitate Chriſti ad diuinitatem, & è contra,crebro tranſit ſcriptura.li.5. ca.2.
Hyſſopi virtus.lib.10.Regu.47.
Hypotypoſes cur vocent. hi libri. in Proœ.
Hymnus à Pſalmo in quo differt.lib.4. cap. 3.colum.335.
Hymnus de paſsione, ſcilicet, regnauit à ligno Deus,exponitur.li.7.ca.1. col.504.
Hyperbole in ſcripturis non raro inuenitur, in addit.ad ca.3.li.1.
Hypallage in ſcripturis inuenitur. in addit. ad cap.1. lib.5.
Hymnus ſanctorum patrum eremitarũ Ægypti quem canebant, prandio peracto, in laudem domini.lib.8.col.637.

I

IAmnes magus Pharaonis.libr.6.cap.1.colum.443.
Iacob⁹ maior & minor,cur appellati ſint. in addit.ad cap.1.lib.2.
Iacob Chriſti figura.li.6.ca.1.in prin.
Idola quando primum facta, & à quo. libro 8.capi.6.
Idololatriæ origo quo tẽpore fuerit.li.8.c.6.
Idolum à mœrore dicit in Hebræo.li.1.c.5.

Idiomatum communicatio in Chriſto.li. 9. Regu.45.Idiomata Hebrææ linguæ.libro 10.Regu.45.

Ieru. poſt Chriſti mortem quomodo ciuitas ſancta vocetur.li.9. Reg. 11.

Ieru.in loco edito ſita eſt,ideo iuxta Allegoriā aſcenſus ad eam virtutis profectū ſignificat.li.9. Reg. 49 .Ieru. vmbilicus terræ. ibidem.

Ieru.nominis vera interpretatio, & illā quā afferunt Ioſephus & Egeſippus, reiecta.li. 2.cap.1.colum.95.

Ieru.cæleſtis & terrena quot habet portas. lib.6.cap.vltimo.

Ieru.rex,Chriſtus eſt,vt Babylonis dęmō.li. 3.ca.3.Ciuitas ſanctorum.col.241.

Ieru.eſt duplex,vna nefaria,alia ſancta lib.4. ca.1.colum.291.

Ieiunij quadrageſimæ myſterium. In addit. ad Reg.3.li.9.

Ieiunantibus Iudæis abſtinebant ab vnguētis & balneis.li.8.ca.6.

Iethro ſocer Moyſi,multis nominibus præditus fuit.lib.2.ca.1.col.106.cōſiliū quod dedit Moyſi.lib.6.ca.1.col.442.

Ieremiæ Threni an metro conſcripti.lib.4.c. 3.in princi. An peccauerit maledicendo diei ſuo.lib.9.Reg.43.

Iechonias In fine ſecundæ & principio tertiæ teſſaradecadis,qui ſint, expoſuit Hierony.contra omnes ferè ſcriptores.libr.3. ca.4. col. 262. Error authoris operis titulo Chryſoſto.in Matth.notatus.

Iechonias,alio nomine Ioachaz vocatur.columna.269.

Ieſus nominis myſteria.lib.2.capi.3.colum. 181.Quod ante natiuitatem inditū ſit illi nomen.lib.2.ca.1.

Iehoua ſemper ponitur in primo loco, ſi cū alio nomine diuino ponatur. li. 5. ca.7.in prin.Ineffabile nomen cur vocetur. lib.2. ca.2.col.138.

Ignorantia rerum facit obſcuras figuratas locutiones.lib.10.Reg.47.

Ignis pro grauibus calamitatibus accipitur. libr.9. Reg.29. &.22. Diuinitus ſuper ſacrificia in vet. leg. deſcendebat. libr. 9. Reg.47.

Ignorare mala,Deus dicitur.lib. 10. Reg.48.

Ignis Deus quomodo ſit.lib.2.ca.vlt.in fine.

Ignis inferni verus ignis li.8.ca.5.

Ignorant multa ſancti,tam prophetæ, quam apoſtoli.li.4.ca.1. colum. 296. Huius tres eſſe cauſas oſtenditur.

Ignobilitas generis, modo ſit cum virtute coniuncta, non obeſt.lib.3.cap.4.col.266 lib.10.Reg.21.

Impoſsibile pro difficili accipitur. libro. 9. Reg.48.

Imaginem Dei ex ſcripturis cognoſcimus.li. 1.capit.1.in fine.

Imagines rerum pro rebus ipſis ponuntur.li. 2.capitul. 2.columna. 142. & libro. 9. Reg.21.

Imago Dei Chriſtus & nos ſumus.ſed eſt differentia.li.2.ca.2.col.163.

Immortalis proprie Deus ſolus. ibi. columna,164.

Imago Dei Chriſtus,& non ſpiritus ſanctus. lib.2.ca.3.colum.188.

Impletum eſt tempus pariendi ſolum dicitur de ſanctis mulieribus.libr. 8. capit. 6. colum.627.

Imperatiuus nominibus diuinis coniunctus habet vim deprecandi.& his dictionibus, Quæſo,& obſecro.iunctus,eandē vim habet.lib.5.ca.4.in princ.

Imperatiuus comminationis,aut irriſionis,inuenitur in ſcripturis.ibidem.

Imperatiuus deſiderij & conſilij, inuenitur in ſcripturis.libr.5.capi.4.colum.380. & deinceps.

Imperatiuus prophetiæ,eſt in vſu ſcripturarum.lib.5.ca.4.in fine.

Imprecationes quæ inueniuntur in ſcripturis,nō ſunt optantis, ſed prædicētis quod futurum eſt.li.5.ca.5.

Impij moriuntur in medio dierum ſuorum. lib.10.Regu.6.

Innocentiæ ſtatu perſeuerante, non futurā fuiſſe generationem per coitum, falſo quidam putauerunt.in proœ. lib.6.

Interrogat Deus quæ nouit ob multas cauſas.lib.5.ca.6.colum.390.

Interrogationibus,ſolet Dominus reſpondere,aut ad mentem,aut ad verba.col. 38.& deinceps.

Indi in balneis vtuntur vnguētis.lib. 8. ca.6.

Infernus,ſupra.Ignis.

Incarnatio Chriſti an neceſſaria fuerit.lib.3. ca.1. col. 216.Incarnationis cauſa an fuerit Adæ peccatum.ibidem in prin. Per incarnationē.noſtra ſuſcepit nomina Chriſtus.lib.9.Reg.45.

Intelligētia ſcripturarū ex circunſtantijs depromenda contextus.li.10.Reg.1.&. 49.

Incir

Incircūciſi in eccleſia nō admittēdi.li. 1.c.14
Iouis Olympij ſtatuæ præſtantia.li. 1.cap. 11
Ioſeph pater Chriſti vocatur, iuxta vulgi opinionē.lib.9.Reg.2. Faber lignarius fuit, & maritus Mariæ anno. 80. ætatis.& virgo.lib. 1.ca.13.
Ioſeph duos patres habuit.libr.3. cap.4. col. 276.
Ioſeph an quatuor filios habuerit & duas filias.in addit.ad ca.1.lib.2. Quando mortuus.li.9. Reg.26.
Ioſeph generatio cur recenſita ſit à Matth. cum ipſe nihil habeat cum Chriſto commune.lib.3.ca.4.col.272.
Ioſeph à fratribus venditus, Chriſti typus fuit. lib.6,ca.1.col.416. Deinde quot numis fuerit venditus.
Ioſephi opinio de ſepulchris.12.patriarcharum.li.6.ca.1.col. 438. De Chriſto teſtimonium.lib.1.ca.14.in fine.
Ioſue Chriſti figura.lib.6.ca.1.col.420. libr. 9.Regu.13.
Ioſue primus Iudicum Chriſti figura.libr.3. cap.4.col.255.
Ioan.ſolus ſcripſit primū annū prædicatiōis Chriſti, reliqui omiſerunt.in addi.c.1.li.5.
Ioannes cur de tentatione nihil ſcripſit in euangelio.lib.9.Reg.26.
Ioan.euangeliſta, Apoſtolus, virgo, maritus. Reg.29. In dolio olei feruentis nō Romę, ſed Epheſi coniectus.lib.9.Reg.44.libr.3. ca.1.col.225.
Ioan.parænesis ad diſcipulos.li.1.ca.2.
Ioan.euangeliſta an diem ſuum obierit, & an futurus ſit ſecūdi aduentus pręcurſor. lib.3.cap.1.col.227. Quod martyr fuerit. colum.228.
Ioan.propheta fuit.lib.4.cap.1.col. 312. citat in euangelio volumina Hebræa, non Græca.lib.6.ca.1.col 446.
Ioan. Baptiſta præcurſor primi aduentus. li. 3.ca.1.col.224. Propheta fuit.lib.4.cap.1. col.312. Solus vocatur pluſquam prophēta, & cauſa proditur.lib.4.cap.1.in fine.& Baptiſta etiam vocatur.
Ioan. docuit diſcipulos orare, licet oratio ſit nobis incognita.lib.5.ca.1.col.348. Vide Lucæ. 11. De illius prædicatione pauciſſima prodiderunt euangeliſtæ.libro.10.Regula.23.
Ioan.epiſt.ad Parthos ſcripta.lib.8.capi.9.& in addit.ad cap.6.lib.1.
Iob num peccauit maledicendo diei ſuo. lib. 9.Reg.43.& li.7.ca.4. Num iuſtus, & quo modo. li.10.Reg.11. Quare in die tētatur. lib.10.Reg.6. Quo tempore vixerit. lib.2. ca.1.col.101. Libri Iob quis author.ibidē. An carmine conſtet.libr.4.c.3.in prin.
Iob amici quanuis iniqui, multa de Chriſto vaticinati ſunt.lib.4.ca.1.col.294.
Ionas in quibus fuit Chriſti figura.libr.7.ca. 1.col.523.& deinceps.
Ionæ prædicatio ad magnates & philoſophos, vltimo venire ſolet.li.9.Reg.50.& libro.1.ca.vlti.
Iouem lapidem iurare, ſacroſanctum iuramentum apud Roma.in Pero.fine.
Ira dei quibus appellctur nominibus.lib.10. Reg.11.
Ironia lib.6.ca.1.lib.5.cap.4.
Irenæi error de ætate Chriſti.lib.1.ca.13.
Iſichius carpitur à Hierony.in quadam Allegoria.lib.7.ca.1.col.508.
Iſaac figura Chriſti.lib.6.ca.1. in princ.
Iſaac duorum ſuſtinet figuram, & Chriſti & populi Chriſtiani.li.7.ca.1.col.51 a.
Iſaias diuidit prophetiā iuxta reges ſub quibus prophetauit, alij mixtim & abſque diſtinctione.lib.4.ca.2.
Iſaias vir eloquens & è regia ſtirpe.lib.1.c.1. col.18.
Iſaias ſectus in duas partes, occubuit. lib.2.c. 2.col.142. An viderit dominum.ibid.
Iſrael vnus in carne, alius in ſpiritu.lib.5.capite.2.
Iſraelitæ quibus rerum publicarum generibus vſi ſint. lib.4.ca.2.col.320.
Iſraelitæ de re qualibet conſulebant prophetas, & illis munera offerebant ſponte.li.4. ca.1.col.295.
Iſraelitæ non ſtatim vt exeunt ex Ægypto recenſentur.lib.6.cap. 5. Sed poſt multos labores exantlatos.
Italiæ ſyllaba prima breuis eſt, ſed longa apud Virgil.lib. 6.ca.6.in princi.
Iudæis an fœnerari licebat & quatenus. in Pero.
Iudæorum mores depinguntur. libr. 9. Regula.1.
Iudæi qui rixabantur in Exodo qui fuerint. Regu.29.
Iudæorum error dicentium, ideo parentum Melchiſedec nomina fuiſſe omiſſa, quia à Scorto natus erat.li.3.ca.4. in prin.
Iudaicus populus tribus modis gubernatus fuit per Iudices, reges, ſacerdotes.li.3.cap. 4.col.

4.col.255.
Iudæę habitatores iuxta vnluſcuiusq; meritū habent habitationes inea regione.li.4. cap.1.col.282.
Iudæorum mulieres victum magiſtris prębebant.li.8.col.584.
Iuda tribus nobiliſsima ob Chriſtum ex ea naſciturum.li.3.ca.2.col.236.
Iudęorum fælicitas quam vane ſibi promittunt de inſtauratione Ieru.quæ ſit.li.8.ca. 3.Iudæorum mos in ieiunando.li.8.ca.6.
Iudaiſmus mundi quis ſit.lib.3.capite.4.col. 254
Iudas quando laqueo ſuſpeoſus eſt. libro.9. Regu.40.
Iudas apoſtolus zelotes cur vocatus.li.7.ca. 2.col.552.in fine.
Iurare & iuramentum, quid in Deo ſignificent.li.2.ca.vlt.
Iurare an liceat in noua lege. in Procemio. lib.6.
Iurare iuſtè potuit Clinias,& maluit mulctā ſoluere,quam id facere.ibidem.
Iulianus Apoſtata prohibuit Chriſtianis vniuerſas artes. in fine.libri. 10. Obiecit euangeliſtis, quod vnus dixerit Ioſeph fuiſſe filium Eli,alter Iacob.lib.3.capite.4 col.275.
Iudicium duplex,condemnationis, & diſcretionis.li.9.Reg.36.
Iudicij extremi tempus,an poſsit aliquo modo à nobis inueſtigari.li.3.cap. 1.col.230.
Iudicij poſtremi tempus & cuiuſq;hominis, quare tam diligenter dominus occultare voluit.li.3.ca.1.col.231.
Iudicium finalequomodo occultum.ſi Antichriſtus venturus eſt.ibidem.
Iudiciū quæ ſigna ſint præceſſura. col. 232.
Iuris profeſſores metunt meſſem auream. in Pero.
Iuſtitia duplex,perfecta,ideſt, Dei.& imperfecta.i.noſtra.li.9.Reg.43.& li.10.Re.11.
Iuſti omnes,ſunt vnus Iuſtus,peccatores ecōtrario,vnus ſunt multi.li.6.c.6.in prin.
Iuſtus in comparatione alterius, & non abſolute iuſtus non eſt.lib.7.capite.4. colū. 561.
Iudicare eſt ex collatione operum, iuſtū aut iniuſtum demonſtrare.li.7.ca.4. & iudicare pro condemnare.
Iubileus ſeptem hebdomadas annorum cōplectitur.lib.6.ca.6.col.484.
Iudicum Iſrael catalogus. libr. 4. cap.2.col. 322.
Iuuenis homo nullius conſilij.lib.5. capit.1. col.343.
Iuuenis qui In paſsione relicta ſindone fugit,quis fuerit.li.9.Reg.29.

L

LAudat ſcriptura parentes quando vehementer aliquem vult laudare.lib. 10. Reg.21.
Laudat aut reprehendit quorumcunque facta.nec vnquam loquitur ad gratiam.lib. 10.Reg.20.
Laudat aut vituperat ſcriptura In plurali, & rurſum in ſingulari.quia non tam de vno loquitur quam de toto vtrorūq; corpore. li.6.ca.4.col.473.
Latro bonus an baptizatus.in addi.ad capit. 5.lib.8.
Lapis pro inſenſibilitate,& pro perſeuerantia in virtute.li.7.ca.2.col.541.
Lapides ſunt inſipientes.li.10.Reg.6.
Lapis vocatur Chriſtus.lib.2.capite.3.colūna.187.
Lazarus quoto ætatis anno ſuſcitatus & quandiu poſt vixerit.li.1.cap.13.in prin. A Ioā.ſolo narratur miraculum.li.5.capit. 1.col.368.
Lacedæmoniorum ſenatus Iudicium de improbi hominis optima ſententia.li. 2.c. 2. in prin.
Lauare pedes ante prandiū conuiuis mos erat Iudæis.li.8.ca.6.col.628.
Lactantij error de matrimonio.li. 10.Re.15. Sentit cum hæreticis millenarijs.li.8.ca.3. in fi.Putat.30.ætatis anno Chriſtum paſſum.li.1.ca.13.
Lauare manus,innocentiæ & puritatis Symbolum.li.8.ca.6.col.626.
Laconis dictum de Philippo demoliente Olynthum.In Pero.Aliud in fine.li. 8.
Labores alienos contemnentes ſunt ſimiles Philippo diruenti Olynthum.in Pero.
Lacus in malum accipitur li.7.ca.2.
Lex data fuit Moyſi, verbo Dei explicanti, quæ latebant,& ſcripto.in addi.ad capit. 1.lib.4.
Lex noua à legis veteris pendet intelligentia.li.6.ca.1.col.424.
Lex noua veterem exponit li.9.Reg.16.
Legē nullā Deus dedit, niſi miraculis prius editis,ad alliciēdum homines vt crederet. li.9.

li.9.Reg. 50. Legem homini dedit in para diſo poſtquam mundum condidit. ibidē.
Legiſlatio an ſit angelo tribuenda, an filio dei.lib.2.cap.2.col.132.
Lex ante Moyſen quæ fuerit.li.a.cap.3. col. 170.Lex noua eſt inſtauratio legis naturæ.li.a.ca.3.col. 171.
Lex vetus quomodo pædagogus fuerit. lib. 2.capi.3.ibidem.
Lex multiplex, carnis, ſpiritus, membrorum &c.libr.5.ca.2.li.9.Reg.35,
Legis veteris volumina tot ſunt, quot literæ Hebræorum.li.6.ca.vlti.col. 489.
Lex dei non præcipit impoſsibilia factu. lib. 8.cap.2.
Legalis generatio Chriſti narratur à Luca.li. 3.c.4.col.274.& omnia quæ ad hanc materiam ſpectant.
Legentis geſtus eſt nonnunquam interpretis vice.li. 10.in proœ.
Leo de Chriſto & diabolo dicitur. libro.7.capit.2.
Leæna meretrix patientiæ exemplum.in ad dit.ad Reg.46.lib.9.
Librorum quorundam ſacrorum non permittebatur lectio apud Iudæos, niſi ſacerdotibus.li.8.c.5. col.624.
Libri Hebræorum an corrupti.li.6.ca.1.col. 428.& libr. 1. ca.6.in fi.
A libris quos eccleſia reijcit, nos abhorrere debemus.lib.10.Reg.50.& in addi.
Libri gentilium citantur in ſcripturis.li.6.ca. 1.colu.441. Libri illi vtiles nobis quouſq; eſſe poſsint. col.442.
Librorum nomina ab ipſorum exordijs imponuntur in ſcripturis.li.10.Reg. 35.
Librorum canonicorum non Apocryphorum adhibēda ſunt teſtimonia ad dogmatum confirmationem.li.10.Reg.50.
Librorum emendandorum ratio.lib.1.capi. 6.in fine.
Linguarum omnium nonnulla verba leguntur in eccleſia.& quare.li.1.ca.6. in fi.li.a. capi.1.col. 96.
Literarum humanarū ſymbolum in Proœ. libr.4.
Liber Pſalmorū an in quinque libros ſectus ſit.lib.4.ca 3.in prin.
Libri aliqui in Biblijs an ſint metro cōtexti, nec ne.li.4. cap.3. Librorum ſacrorum authoritas quanta ſit, & illorum qui humana prodierunt induſtria inconſtantia. in procem.libr.6.
Librorum Apocryphorum quæ ſit authoritas.li.6.ca.1.col.431.
Liberum arbi.aſtruitur contra Lutherum.li. 5.ca.6.col.392.
Lignum ſcientię cur appellatum ſit, & quod fuerit ficus.li.a.ca.1.col.89.
Lignum vitæ cur vocatum. Lignum pro arbore accipitur.ibidem.
Lia lippa cæcitatem ſynagogæ figurauit. li. 6.ca.1.in prin.
Linguarum detractores latè refelluntur: & earum vtilitas oſtenditur.in fin. addi. Earum ignari ſimiles ſunt vulpi cui cauda abſciſſa erat.ibidem.
Libellū repudij dari in vet. lege an licuerit, & ei⁹ formula qualis eſſet. in Pero.& li.8.c.4
Literalis ſenſus ille eſt pulcherrimus, qui per allegoriam (ex litera quę abſurda contine re videtur) elicitur. li.7.ca.1.col.521.& de ſenſu literali ibi multa inuenies.
Qui loquebantur, ſurgere ſolebant, & ſtantes habere ſermonem.li.8.ca.6.
Loquitur ſcriptura ad vnum, cum ad omnes loquatur.li.10.Reg.45.loquitur ad partē, & intelligit omnes per ſynecdochen.ibid. Reg.45.& 50.
Loqui Deum ad aliquem, eſt in eius animo aliquid afflare.li.4.c.1.col.301. Factis quoque loquitur.li.7.col.508.li. 10.Regu.47.
Loquitur deus per ſe, per angelos, per creaturas.ibidem.li.7.
Loquuntur Hebræi de ſe vt de alijs, hoc eſt in tertia perſona.lib.9.Reg.31.
Lutheri hæreſis, quod fides ad ſalutem ſufficiat, refellitur.lib.9.Reg.14. Quod non ſit Chriſtus in Euchariſtia.li.9.Reg.2.11.& li.10.Reg.38. Quod libri ſacri ſint transferendi in lingua vernacula, refutatur.lib.8. ca.5.verſus finem.
Lutheri & ſectatorum inſania mōſtratur, & ſectæ eius origo quæ fuerit: & qui præcipuè illius ſint ſectatores, & errores eius ad quem tendant ſcopum.li.9.Reg.50.
Lutherus putat ſcripturas eſſe faciles intellectu, ſed quam vere, oſtenditur.lib.1.cap.1.
Luctus indicia apud Hebræos, radere barbā, ſaccum induere, cinere caput perfundi. li. 8.ca.6.col.623.
Lucas ſequitur.70. tranſlationem, quia magis Græcas quam Hebræas literas callebat.li.6.ca.1.col.445. Quod eloquens ſit. Quod Pauli fuerit interpres.libro.8. capi. 4.in fine.

Lucas an fuerit è numero.70. diſcipulorum, & an Chriſtum viderit in carne. libro.9. Regu.29.
Lux, ſolus deus.lib.2.cap.2.
Lupi natura.libr.10.Reg.47.
Lucilius pro Conſentinis & Tarentinis ſcribebat,ideſt, pro indoctis.in Procе.li.8.
Lycurgus ob nonnullorum ebrietates, vites amputaſſe à Platone reprehenditur. in fi. libr.10.

M

Matth. Apoſtolus cur vocetur publicanus libr.9.Reg. 11. Citat codices Hebræos,non 70.li.6.capi.1. col.446.Citat vetus inſtr. nõ adhibito nomine authoris, quia Hebræis doctiſsimis in lege ſcribebat. col.426. Græcè ſcripſit euangelium.li.1.ca.6.
Matth. exorditur euangelium à generatione carnali, vt per illam,veluti per gradus ad ſpiritualem & æternam conſcendas. li. 3.cap.4.col.251.
Mulieres vitæ illaudatæ Inſerit in generatione:quæ ſunt vitæ probatæ omittit. libr.3. capit.4.
Maledictio diaboli quæ ſit. in addi. ad Reg. 48.li.9.vide in verbo,Benedico.
Maleficus in bonum & in malum dicitur. li. 7.capi.2.
Marcum Latinè ſcripſiſſe, falſo exiſtimauit Cantacuzenus.li.1.ca.6.
Magi qui venerunt ad Chriſtum adorandũ reges fuere.li.8.cap.5.in fine.
Macedonum mores qui ſint.lib.9.Reg.1.
Ex manifeſtis obſcura interpretanda. li.10. Regu.49.
Magiſtri voluntas non indulgentia ſectanda.lib.8.ca.4.
Magdalene iuxta aliquos, eſt filia Cananeę. lib.9.Regu.29.& lib. 1. ca. 13. An fuerint illi cognomines plures in euangelio.in addi.ad cap.1.lib.2.
Mariæ partus præceſſerunt plures partus ſterilium mulierum.li.9.Reg.50. Ab originali peccato immunis fuit. lib.3. ca.6.col. 460.& à veniali. in Proœm.libr. 6. Quod non fuerit ambitioſa, contra Chryſoſto. Theophi.Tertul.ibidem. Ex cognatione Dauid trahit genus. lib.3.cap.4.col. 272. An fuerit baptizata, & à quo.in addit.ad cap.5.lib.8.
Maria ſoror Moyſi typus infidelis ſynagogæ.lib.6. capi.1.col.416.Illius coniuratio contra Moyſen, myſticè quid ſignificet. libr.7.col. 512.
Malum duplex culpæ & pœnæ.lib. 10.Regula.4.
Mala an ex deo.ibidem. Malum & malitia pro afflictione.lib.5.ca.4.
Martyrio an plagæ ſufficiant,an vero ſit neceſſaria mors.lib.3.ca.1.col.228.
Mare in bonum & malum dicitur. libro.7. capit,2.
Marij maiores ignoti.libr.3,capit.4. columna.251.
Maledictiones tribuum, prophetiæ ſunt.lib. 5.capit.5.
Magnus,nullus peccator,ſed tantum iuſtus in ſcripturis vocatur.li.8.ca.6.col.627.& libr.10.Reg.6.
Margaritum eſt ſermo dei.in proœ.lib.6.
An matrimonium initum ante baptiſmũ,& poſt baptiſmum aliud,facit bigamum. In proœ.li.6. col.411.Illius definitio. in Pero.
Manna quid ſignificet.in fi.addit.
De magis Pharaonis Iamnes,& Mambre, hiſtoriam vnde Paulus deſumpſerit. libr. 6. cap.1.col.443.
Magi in patriam reuerſi quid egerint. Quod fuerint reges.li.8.ca.5.
Malus homo,typum omnium malorum ſuſtinet,vt bonus,bonorum.li.7.col.511. li. 3.capit.3.
Malæ res, illo bono quo præditæ ſunt, rem bonam præfigurare poſſunt.li.7.col.512.
Martyrium baptiſma eſt.in addi. ad capit.5. libr.8.
Maſculinum genus in præceptis fœminam comprehendit,niſi aliud exprimatur. lib. 8.ca.2.in verbo,Geous.
Maledictum fuiſſe aliquem à deo nunquam legimus.li.8.ca.6.col.628.
Medicamento vno vti ad morbos omnes,eſt imperiti medici.li.9.Reg.1.
Membrum opus ſignificat,digitus dei,id eſt potentia.lib.9.Reg.19.
Mediator vocatur Chriſtus ob naturam aſſumptam.lib.2.ca.2.col. 186.
Medicus dicitur Chriſtus.li.2.ca.3.col. 187.
Meritorum diuerſitas exprimitur per diuiſionem terræ promiſsionis.li.4.cap.1.columna.292.
Melchiſedec parentes qui fuerint.li.3.cap.4. in prin. Quod non fuerit è Scorto natus.

Illius

Illius ſacerdotium, Chriſti figura. li. 6. c. 1. in prin c. & li. 7. ca. 1. in prin. Quomodo ſine patre fuerit. li. 6. col. 417.
Melchiſedech iuxta aliquos, eſt Sem filius Noe. li. 6. ca. 1. col. 418.
Metaphoricè dicta, mox ipſa ſcriptura interpretatur. li. 5. ca. 1. col. 360. Per metaphoram exprimitur veritas. libro. 7. capit. 1. colum. 522.
Merces pro ſupplicio. lib. 8. c. 1. col. 575.
Memoriæ lapſus in doctiſsimis viris admittitur. li. 6. cap. 1. col. 433.
Memoriæ lapſum in apoſtolis & euãgeliſtis nefas eſt admittere. lib. 6. ca. 1. col. 434.
Memoria fidentes citant apoſtoli, non verba, ſed ſententias appendentes. ibidem.
Metaphora à ſimilitudine quomodo differat. li. 7. ca. 3. in prin.
Menãder comicus de matrimonio. in Pero.
Meus, vt deus meus: vox eſt tantum iuſtorum. lib. 7. ca. 2. In bonam partem ferè accipitur.
Michael nomen Angeli, & quæ ſint illius partes. lib. 2. ca. 1. col. 90.
Midas omnia vertebat in aurum. in præfat.
Minerna Phidiæ. li. 1. cap. 4. in princ.
Michael Syngelus negat ſpiritum ſanctum à filio procedere, cum nonnullis Græcis. in Proœm. lib. 6.
Miſericordia ſemper in bonum. libro. 7. capite. 2.
Mittuntur à deo multi alij à ſeipſis. libr. 6. ca. 3. colum. 461.
Millenariorum hæreſis quæ fuerit. libro. 8. capite. 3.
Miſericordia quibus in rebus ſit. in addit. ad Regu. 12. libr. 10.
Miraculo minori præparat deus animos hominum ad maius. lib. 7. cap. 1. col. 535. lib. 9. Regu. 50.
Ex minori re ſenſibili, rem ſpiritualem & maiorem probat ſcriptura. libr. 7. capi. 1. columna. 532.
Moralia præcepta Allegoria carent. li. 7. colum. 518.
Mores gentium de quibus agitur in ſcriptura cognoſcere oportet: nam ad illos dirigunt ſermones ſancti. lib. 9. Regu. 1. In his quæ ad mores ſpectant, quæ de vno dicũtur, de omnibus ſimilibus intelliguntur. Regu. 14.
Montes, colles, valles, homines dicuntur iuxta meritorum differentiam. li. 10. Regu. 6.
Mons diabolus vocatur. libr. 9. Reg. 12.
Mons Sion, eſt eccleſia aut Ieruſalem. libr. 5. cap. 1. col. 361.
Morbus prius pellitur, mox reſtituitur ſanitas. lib. 5. c. 1. col. 359. Morborum periodi iuxta medicos. lib. 6. ca. 6. col. 484.
Moyſes Chriſti figura & populi Iudæorum. libr. 7 col. 512. Multa diſsimilia in illo & Chriſto, ſed eſt Chriſti figura. libr. 7. col. 513.
Moyſes minor natu quam Maria & Aaron libr. 5. cap. 1. col. 344. Maria fratres ætate præcedebat.
Moyſes an excellentior propheta fuerit quã Dauid. li. 4. ca. 1. col. 311. & ſtatim. Quod fuerit propheta.
Moyſes vndecim Pſal. author. lib. 4. capit. 3. col. 334. In re ardua etiam ſi dominus loquatur, iterum loquentem inducit. lib. 10. Reg. 23. Deum non vidit in hac vita. lib. 9. Regu. 21. In transfiguratione verum corpus non habuit. lib. 9. Reg. 21.
Mortuorum reſurrectionem credidit Democritus. in Præfat.
Mortui in vete. teſta. quinque ſunt ſuſcitati: tres autem in nouo. lib. 8. c. 6. in fi.
Mouere pedes inconſtantiam ſignificat peccatorum. li. 10. Reg. 6.
Morte imminente homines vaticinantur. li. 8. cap. 1. col. 572.
Multi pro omnibus frequenter inuenitur. li. 6. ca. 3. col. 461. In malam partem fere accipitur. col. 462.
Mutationes perſonarum crebræ in ſcripturis. lib. 10. Reg. 37. lib. 5. ca. 2.
Mutata re priſtinum nomen permanet, vt Simon leproſus. libr. 9. Reg. 11.
Mundi quatuor ſtatus, barbariſmus Scythiſmus, Græciſmus, Iudaiſmus. lib. 3. ca. 4.
Mundus cur aquis obrutus perierit, & non alio modo. li. 9. Regu. 26.
Mundus quo menſe creatus. lib. 3. cap. 1. col. 230.
Mundi curriculum, ex coniectura, quandiu durabit. ibidem. Eſt ſchola animarum noſtrarum. lib. 2. c. 2. col. 120.
Mundi partes, quatuor, Oriens, Occidẽs, Septentrio, Meridies. libr. 6. c. vlti. colũ. 492. Aliquando duæ exprimũtur. li. 9. Reg. 7.
Mundus pro mundi machina, & pro ſceleratis hominibus. li. 5. c. 7. col. 398.
Mulus in bonam & malam partem accipitur. li. 7. c. pi. 2.

Mulier ad ſexum refertur & dicitur de virgine.li.9.Regu.2.
Mulieres peccatrices recenſentur à Matth. omiſsis ſanctis,à Luca minimè.li.3.cap.4. colum.258.
Mulier fornicante viro an poſsit ab eo ſeparari,vt vir fornicante vxore.li.10.Reg.25
Myſterium vocationis gentium antè ignoratum,explicatur in noua lege.li.1.cap.1. lib.9.Reg.17.
Myſticos ſenſus aliqui amplectuntur,explo ſo literali,alij contrà.Sed hi errores vitandi ſunt, & medium tenendum.in prooe. libr.7.
Myſteria dei ſilentio veneranda ſunt. libr.8. cap.5.col.608.

N

Narrat ſcriptura quæ maiora ſunt, minoribus tranſilitis.li.9.Regul.4. & lib.10.Regul.23.de tota hac materia.li.5.ca.1.diſſeritur.
Narrandi ordo inuerſus aut omiſſus,nihil veritati detrahit.li.6.ca.1.col.447. Nec verborum diſcrepantia nocet veritati.
Natus in poſtremo loco, in primo collocatur,ob excellentem virtutem.lib.5.capit. 1.in prin.
Naſci ex illaudatis parentibus vitium non eſt.lib.10.Reg.21.
Naturæ duæ in Chriſto in Hypoſtaſi vna,& vniuſcuiuſque naturæ quæ ſint nomina. li.2.c.3.col.175.
Nazaræi vocabantur Chriſtiani à principio eccleſiæ.li.2.ca.3.
Nathan, qui increpanit Dauid, propheta fuit alienus ab eius ſtirpe.lib.3.cap.4. col. 260. Nathan è ſtirpe Dauid in Lucæ generatione ponitur.
Naturalis generatio Chriſti,digeritur. lib.3. ca.4.col.274.& 275.
Naues in bonam & malam partem accipiuntur.libr.7. ca.2.
Notum eſt aliquid,aut ex ſe,aut quo ad nos. lib.2.ca.2.in prin.
Negans priora, concedit ſequentia. Negans præſens,præteritum confitetur.li.10.Regu.34.lib.10.Reg.34.lib.5.ca.3.
Neſcit multa deus:vt quæ ſunt mala.lib. 10. Regu.48.
Neceſsitas,vna eſt finis,alia ſimplex. li.3.ca. 1.colum.217.
Neſtori ſimiles decem homines exoptat Agamemnon.li.8.in fine.
Neſtoris conſilium in diſpoſitione caſtrorum.in Pero.
Neſtorij hæreſis. in addi.ad cap.2.li.6.
Nicodemus quare in nocte ad Chriſtum venit.lib.10.cap.6.
Nomen proprium in vocatiuo adhibitum, aut eius repetitio,emphaſin habet. libr.9. Regu.41.
Nomina abſolutè poſita in vtranq; partem accipiuntur,& additio ſolet ad bonũ, aut malum trahere, vt domus dei aut confuſionis.lib.9.Regu.20.
Nox in quatuor vigilias militares diuiditur. lib.9.Regu.36. Pro re incerta capitur. lib. 3.colum.226.
Nomen hominis proprium pro gente ponitur.in prooe.li.10.& lib.2.ca.1.& pro appellatiuo.in addi.ad Reg.20.li.10.
Nomina quatuor aut.5.literarũ in ſcripturis inuenta, ſunt barbara & illius natiõis propria de qua eſt ſermo.li. 10.Reg.11.
Nominum ambiguorum ſignificationes inueſtigandæ, vt quæſtiones ex illis originem trahentes diſſoluantur.ibidem.
Nomina propria non ſunt interpretanda, quo vitio noſter interpres frequenter laborat.li.2.ca.1.col.98.
Nominis impoſitio,vtrum à patre aut à matre fieret.li.2.ca.1.col.97.
Nomina quibus impoſita, antequam naſcerentur.li.2.c.1.& lib.5.c.1. 355.
Nominis impoſitio in baptiſmate quid ſignificet.li.2.ca.1.col.104.
Nomen prototypon vehemẽtioris eſt ſignificationis, quam quod ab ipſo deriuatur. li.2.ca.2.col.137.
Nomino,as,ſignificat,ex iſto.lib.2.cap.2.colum.157.
Nominis dei repetitio,auget affectum orantis.li.5.cap.7.in prin.
Nominis eiuſdem geminatio, vt aceruus aceruus,illius rei copiam ſignificat. libr. 5. cap.7.col. 397.
Nominis eiuſdem duplicatio, ſi primum ſit in nominatiuo,ſecũdum in genitiuo, excellentiam rei ſignificat.ibi.col.400.Si vero ſint diuerſa nomina valent idem quod ſubſtantiuum & adiectiuum.libr. 10. Regula.45.
Nomen neutrum apud Hebræ. non inuenitur, ac pro eo vtuntur maſculi. aut fœmi. genere.

genere.li.6.c.1.col.424.

Nominibus quæ à fabulis originem trahunt quo conſilio vtatur ſcriptura.li.6.capit.1.colum.441.

Nomina propria ſupplent vicem pronominum.li.6.cap.2.in fine.

Nomen bis poſitum in eadem periodo, ſignificationem mutat.lib.7.ca.4.col.565.&libr.5.ca.vlti.

Nominis vnius duplicatio, accipitur pro diſtributiuo: & aliquando ſine geminatione.lib.6.ca.3.col.463.

Nomen collectiuum in ſingulari, reddit ſuppoſitum verbo pluralis. Aliquando nomen plurale eſt,& verbum ſingu. vt ſigillatim infinities illa nomina ſubaudiãtur. lib.6.ca.4.col.472.& infra.

Nomen ſingulare,interdum capitur pro plurali: & cum maiori vi ſignificationis, quã ſi in plurali prolatum eſſet. li.6.ca.4.in fi.

Nomina quæ habent plures ſignificationes, interdum contrarias, interdum diuerſas, quæ ſint.li.7.cap.2.in prin.

Nomina.12.tribuum, & decem ac duarum, & quo nomine vnaquæq; factio vocetur, recenſentur. lib.4.ca.2.verſus finem.

Nomina negatiua & affirmatiua quomodo dicuntur de deo.li.2.ca.2.col.135.Negatiua propriiſsimè de deo dicuntur.col.136

Nomina negatiua & affirmatiua & tertio ex vtriſque compoſita, de deo dicuntur. vltima tamen melius.li.2.ca.2.col.154.& affirmatiua quid ſignificẽt in deo iuxta Damaſce.col.155.

Nomen Iehoua cur vocetur ineffabile.lib.2.ca.2.col.138.

Nomina duo diuina ſimul poſita, primum eſt.ineffabile, ſecundum deo & hominibus commune.col.145.lib.5.c.7.in prin.

Nomine caret Deus, & multis eſt præditus nominibus.li.2.ca.2.col.153.&ratio quare nomine careat.ibidem.

Nomina an prius dicantur de Deo quam de creaturis,an viceuerſa.col.156.

Nomina dei ſeptuaginta ex ſcripturis collecta.col.159.

Nomina communia Deo & creaturis, quomodo differant.col.161.

Nomina ſua tribuit nobis dominus,nõ amittens ipſe, ſed habens ibidem.

Nomina quædam Dei ſunt non ſumpta ex creaturis,alia ex creaturis ad deum tranſlata.li.2.ca.4.col.209.

Nomina tribuuntur in ſcripturis, ex illa parte quam maximè habent.li.9.Reg.22.

Nobilitas generis, nec obeſt nec prodeſt. li.3.ca.4.col.266.li.10.Reg.21.

Nobilitas aut ignobilitas prophetarum quibus coniecturis deprehenditur. lib.4.c.2.

Non eſſe, ſignificat ignobilem eſſe. libr. 10. Regul.38.

Non,particula; ſi ante ſe aut poſt ſe admiſerit,omnis,e.ſignificat,Nullus.a.um. lib.6.cap.3.col.462.

Noſter,dicitur de re propria, aut de illa quæ nobis obuenit ex alterius munificentia.li.6.ca.2.Dicitur quis,Noſter ad diſtinctionem hoſtium.

Noe filiorum quis maior natu,& minor. lib.5.ca.1.col.343.

Noe & filij in arca caſtitatem ſeruant, extra eam nuptijs operam dant.li.5.in fi.

Noe irriſus à Cham filio, figuram Chriſti ſuſtinuit,&Cham Iudæorum.libr.7. cap.1.

Numerorum cognitio eſt theologis perquã neceſſaria.li.10.Reg.47.& 43.

Numerus plenus & integer,computari ſolet in ſcriptura, quamuis illi parum deſit, aut ſuperſit.libro.10.Reg.4.libro.6.capit.4.in princ.

Numerus certus pro indefinito ponitur.lib.6.ca.4.col.468.

Numerus cardinalis pro ordinali.col.470.

Numerus plu. pro vnoquoq; ex multis accipitur.col.471.Præcipuè ſi poſt pluralem ſequatur ſingularis, aut è contra.

Numerus plura.pro vno ponitur.li.6.cap.1.col.422.& ca.4.col.470.

Numerorum ſcientia non eſt à nobis inuenta,ſed indagata.li.6.cap.6.in prin.

Numenius Pythagoreus dixit Platonem eſſe Moyſen Græcè loquentem. in fi.addi.

Nuptiæ ſeptem diebus celebrabantur apud antiquos patres.lib.8.ca.6.col.628.

O

OBſcuritas eſt orationis vitium in oratoribus, non autem in prophetis, & philoſophis. in procem.libr.7.libr.1.cap.1.

Obſcurè diſſerta, alibi explicat ſcriptura. li.10.Regu.49.

Obſcuritatis quæ ſint cauſæ.libr.2.cap.2.in princip.

Obſcurè dicta, mox manifeſtat ſcriptura. li.5.cap.1.

5.ca.1.col.360.& in fi.libri.8.
Obſcuræ ſunt ſcripturæ, vt obtegãtur veluti velamine, obſcuritate, ob prophanos. colum.361.
Obſcœnas res quibus verbis contegat ſcriptura.lib.10.Regu.25.& in addit.eius.25.
Obeli vſus in ſcripturis, quis ſit, & vnde ſumptus.lib.1.ca.4.
Occaſione ſumpta ex re quæ tunc accidebat, prophetæ texebant ſuas prophetias, & Dauid Pſalmos faciebat.libr.7. colum.531.& Apoſtoli & Chriſtus ſimiliter ab illa conſuetudine non abhorrent.libro.9. Regu.24.& 25.
Occupationis ſiue Anticipationis cognitio, vtilis eſt parandę eruditioni in ſcripturis. lib.5.ca.1.colum.350. Cur fieri ſoleat. colum.354.
Occidentalium gentium laus.in Pero.
Ocioſum verbum exiſtimare eſſe in ſcripturis, blaſphemia eſt.lib.8.cap.7.in princ. & lib.9.Reg.28.
Ordo in prophetis non ſeruatur, nec requiritur.lib.5.ca.1.col.363.& 364.
Ordines dignitatum ſunt in eccleſia, vt in angelis.in procem.libr.6.col.411.
Oleæ ramus, quem attulit columba, quid ſignificet.lib.10.Reg.47.
Oleo quare vngebantur ſacerdotes. Oleum pro vnguento odorifero.& eius genera.libro.2.capi.3.in principio. Pro pinguedine.lib.1.cap.5.
Omnis, accipitur pro maxima parte.libr.6. capit.3.colum.461. Pro vno tantum, colum.463.
Onus in prophetarum titulis, quid ſignificet, & in quibus prophetis inueniatur &c. lib.4.ca.2.col.318.
Poſt onera afferunt conſolationem, excepto Nahum & Habacuc.& quare. li.5.ca.1.colum.358.
Onus in bonum & malum dicitur.lib.7. capit.2.
Opinionem vulgo receptam aliquando narrat ſcriptura, non veritatem.lib.9. Reg.2. lib.6.cap.1.col.440.
Ordinem vnicuique in populo Dei & locum, dabant merita & demerita. libro.6. capit.5.
Originale peccatum in pueris negare hæreticum, & pœna eius quæ ſit. in additio. ad cap.3.libr.1.
Origenes ſenſum hiſtoricum ſubuertit, Allegorico ſolo admiſſo.libro.2.ca.1.columna.88. Reprehenditur in Allegoria venditionis Ioſeph.lib.6.ca.1.columna.416. Nimius in Allegorijs tractandis. in principio.libr.7.
Oramus verſus orientem, quia deum, qui vere oriens eſt, inquirimus. & paradiſum quem amiſimus (nam ad orientem eſt) exoptamus.lib.8.ca.5.col.606.& 607.
Orientis excellentia ſuper alias mundi partes.ibidem.
Orationis tempora ab eccleſia præſcripta, vnde originem traxerint.libro.8.capit.5. colum.614.

P

PAuli natale ſolum quod ſit. in addit. ad cap.1.lib.8.
Pauli caput illi amputatum fuit ſub Nerone, ob generis nobilitatem in addit. ad capit.13.libro.1. De eius morte. Vide in Pero.
Paulus ſumit aliorum perſonam, præcipuè in re inuidiæ plena: & perſonam perfectorum & imperfectorum.libr.8.capit.1.columna.574.
Paulus an matrimonio iunctus fuit. columna.578.
Paulus an cum beſtijs pugnauerit Epheſi, necne.lib.5.ca.1.colum.367.
Pauli epiſtolæ inter ſe non tenent vllum ordinem temporis.lib.5.ca.1.colum.368.in verbo, Epiſtola.
Paulus vnus carnalis, alius ſpiritualis: nam duas ſuſtinet perſonas.lib.5.cap.2.
Paulus vtitur triuij verbis, & opinionibus è plebe deſumptis.lib.6.ca.1.col.441.
Paulus quibus in locis cum citat non adhibet nomen illius cuius teſtimonio vtitur. colum.427.
Paulus citat Aratum, Epimenidem, Menandrum, vt prophana ſanctificet.col.425.
Paulus lupus rapax. De hoc infra Gene.49.
Paulo quando hoc nomen illi fuit inditum. libr.5.cap.1.colum.349.
Paulus Deum in carne non vidit, ſed eius ſimilitudinem.lib.9.Regu.21.libro.2.capi.2.colum.139.
Paulus ad Hebræos Græcè ſcripſit. lib.1.ca.6.& in addit. eius. Apud Hiſpanos prædicauit.lib.1.ca.13.
Paulus Moyſes Atticè loquẽs.in Peror.fine.

Parabolæ fictæ ad aliquid ſignificādum, nō ſunt mendaces.lib.7. cap.1.col.527.Non poſſunt fabulæ vocari.lib.1.cap. 3.
Parabolas ſolet dominus, breui ſermone cōcludere.lib.7.col.529.
Parabolarum ſcopum oportet, in earum expoſitione aſpicere, & reliqua quæ ad illā contexendam aſſumuntur, negligere, alioqui multa dictu abſurda fingemus.libr.7. col.522.
Parabola, quid ſit.lib.7.cap.1.
Parabola pro ſimplici ſermone ponitur. lib. 1.cap.2.
Parabolis quando vtitur Chriſtus, & quando ſimplici ſermone.lib.1.ca.2.
In parabolis non interſeruntur nomina propria, quia tunc eſt hiſtoria, ſi nomen adhibeatur.lib.1.cap.3.
Parabolas ipſamet ſcriptura interpretatur. lib.5.ca.1.col.360.
Parabolæ proponuntur aliquibus, vt de ſe ipſis homines neſcientes, ſententiam ferant.lib.5.cap.6.col.387.
Per parabolas animalium, mores hominum depinguntur.lib.10.Regul.33.& Regu.6. in fine.
Parœmia dicitur, quia per vias in hominum ore obambulat.lib.7.col.502.
Patientiæ exemplum inter gentiles, Leæna meretrix, Anaxarchus, Damon, Pythias, in addit.ad Reg.46.libr.9.ex noſtris Iob. lib.9. Regu.22.
Pater vnus naturalis, alter legalis. lib.3.ca.4. & libr.8.cap.6.
Pater ex ſimilitudine morum.in addit.ad caput.3.libr.3.
Pauci, iuſti ſolent vocari.lib.6.cap.3. columna.462.
Panis in bono & malo accipitur.libr.7.capi. ſecundo.
Paſſer in bono tantum accipitur.libr.7. cap. ſecundo.
Paupertas pro ſtultitia. in addit. ad Reg.36. libri.9.
Pardi natura.libr.10. Reg.47.
Paracletus vocatur tam Chriſtus, quam ſpiritus ſanctus.lib.2.ca.3. colum.187.
Pars pro toto, vt anima pro homine ponitur.lib.9. Reg.7.& 6. De parte loquitur ſcriptura, & ſic loquitur, ac ſi de omnibus ſermonem haberet.Regu.8.
Pars pro toto ponitur. lib.6.capit.3.in principio.
Particeps in bonum ſemper accipitur. lib. 7. capit.2.
Paſsio & Reſurrectio ſimul ponuntur. lib.5. capit.1.
Patrum duo genera carnalium & ſpiritualium, & modus generandi ipſorum. lib.3. cap.3.col.246.& deinceps.
Parentes aliquorum ignorātur in biblijs, vt trium puerorum, Melchiſedec, Eliæ. capi. 4 col.251.
Parentum ſcelera filijs non obſunt. libr. 10. Regu. 21.
Patres habemus duos, primus eſt Diabolus, ſecundus cum regeneramur Chriſtus.lib. 3.ca.4.col.244.
Paſcha definita, vt Chriſtus tunc immolaretur.lib.9.Reg.26.
Patriarchæ quatuor quod in Ebron fuerint ſepulti.& 12.filij Iacob in Sichem.li.6.ca. 1.col.437.& deinceps.
In Patriarcharum. 12.enumeratione, in ordine magnum ſubeſt myſterium.lib. 5.c.1. in princi.
Patriam ſummo afficiunt honore viri clari, ſicut obſcuri ignominiam afferunt. lib.6. colum.423.
Patriarcha quid ſit.libr.4.capit.1. columna. 312.
Peccatorum tria ſunt genera, cordis, operis, conſuetudinis, iuxta tres mortuos à domino ſuſcitatos.lib.8.ca.6.in fine.
Permiſsio opus Dei dicitur, vt excæcare. lib. 10.Reg.5.
Peccator vnus non eſt vnus, ſed multi. lib.6. ca.6.in princ.
A peccatis quomodo abſtrahimur. libr.8.capit.3.
Peccatum in ſpiritum ſanctum quare nō facile remittatur.lib.10.Reg.17.
Peccatum & peccati cauſam prodit ſcriptura.lib.10.Reg.29.
Peccatum quid ſit.in additio. ad Regu.36.libro.9.
Perfectio Chriſtiana ex conſilijs conſtat.libro.8.cap.2.
Perſæ in balneis vtuntur vnguentis. libro.8. capit 6.
Periclis tonitrua.in addit.fine.
Peryſatis Artaxerxis mater dictum. in Præfatione.
Perdicis natura quæ ſit.lib. 10.Reg.47.
Petra pro firma ſtabilitate in fide, & pro obſtinatione in malum.libr.7.ca.2.

Petrus & Paulus eodem die & anno interem pti fuere.in addit.ad cap.13.lib.1.

Petri primatus aſtruitur.lib.5.capit.1.columna.342.344.346. Eius interpretes Marcus & Glaucias.libr.8.capit.4.colum.603.

Petrus primus Antiochenæ eccleſiæ pontifex,nec Lucas in Acti.hoc ſcriptis mandauit.lib.5.ca.1.col.368.Inde Romã tranſlatus.ibidem.& in addit.ad cap.1.libro.5. Vide in verbo.Roma.

Petrus an ſit eccleſiæ fundamentum.in addit.ad capit.2.libr.6.Iuſſus à domino ne ex vrbe egrederetur.in addit.ad Reg.15.lib.10.

Petrus vnus ex diſcipulis miſſis ad adducendam aſinam.lib.9.Reg.29.

Perfectio eſt duplex abſoluta,vt Dei,mediocris vt noſtra.libro.2.c.2.columna.163.li.10.Reg.11.

Perſonis tertijs vtuntur Hebræi pro ſecundis.li.6.ca.2.in fine.

Per Pentecoſten totam non ieiunamus & ſtantes oramus.libr.8.capit.5.libr.6.capi.vltim.columna.493.& deinceps.

Phraſes ſcripturæ,in addit.& li.10.Reg.45.

Phantaſia in malam partem accipitur.libr.7.capit.2.

Phidiæ ſimulacrum Iouis olympij.libr.1.capit.1.

Philoſophiæ partes quot.lib.1.ca.8.

Philoſophi qui Deum negant,qui ſint.lib.2.cap.2.col.140.Cur de Deo obſcure locuti ſint.lib.2.cap.2.col.118.& li.1.ca.2.

Pharao nomen commune regibus Ægypti.li.2.ca.1.colum.109.

Pharaonis filiæ quod eſſet nomen.libr.9.Reg.29.

Pilati vxoris quod fuerit nomen.libr.9.Reg.29.

Pietas maximè ſequenda, in rebus obſcuris,in expoſitione ſcripturarum.libr.10.Reg.33.

Πειθὼ in labris Periclis ſeſſitauiſſe.lib.10.in fi.

Piſces in falſo mari degentes ſale carent. In Pero.

Piloſus in bonum & malum dicitur.libr.7.capit.2.

Plato occultare voluit Philoſophiã,numeris adhibitis.in proœ.lib.7.

Platonis ſcomma in Ariſto.libr.2.capit.1.in prin.

Plato Moyſes Græcè loquens.in fi.addit.

Pluſquã propheta ſolus Iohannes Baptiſta vocatur.& cur illi hoc nomen tributũ ſit.li.4.ca.1.in fine.

Plures non diſsidentes à ſe vnum ſunt.lib.3.cap.3.columna.247.

Plinius de nobis,hoc eſt Chriſtianis.libr.1.capit.14.

Plenus dierum ſolus iuſtus.lib.10.Reg.6.

Porphyrius ſtultitiam ſuam prodit,dum arguit euangeliſtas.libr.3.capit.4.columna 262.

Potentia,aut poſſe aliquid efficere pro ipſo opere accipitur.lib.10.Reg.22.

Populus Iſrael quibus politiarum generibus vſus ſit.lib.3.ca.4.

Pontifex magnus cur dicitur Chriſtus.li.2.capi.3.colum.191.

Populus Iſrael,primũ à iudicibus,mox à regibus,poſtremo à ſacerdotibus fuit gubernatus.lib.4.ca.2.col.321.

Pondus prophetiam ærumnarum plenam ſignificat.li.4.cap.2. Pondus ad aliquem & contra aliquem,quid.ibidem.

Poëtæ citantur in ſcripturis,ſed non ideo approbantur cætera quæ ille liber complectitur.lib.6.ca.1.colum.442.

Portæ in bonum & malum accipiuntur.lib.7.cap.2.

Portæ cæleſtis Ieru.12.terreſtris vero decẽ.libr.6.capit.vlti.columna.488. Nomina illarum.

Porta pro iudicio,quia illis cauſæ decidebãtur apud Iudæos.lib.8.ca.6.col.624.

Polycletus fecit duas ſtatuas,vnam ad vulgi iudicium,alteram iuxta artem.in Princ.

Poſt idem ſignificat,quod,In libro.5.colum.364.

Prudentiæ eſt,primũ noſſe quæ oportet ex ſe,mox monenti parere.in Pero.In dictione Heſiodus.

Præcepta in præparatione animi adimplenda.lib.8.ca.5.colum.616.

Præcepta aliqua ſunt vitæ agendæ,vt moralia.& hæc carẽt Allegoria.alia vitæ ſignificãdę.& hęc recipiũt allegoriã.li.7.co.518

Præceptũ vnum pro perfecta doctrina ponitur,vt proximi dilectio.li.9.Reg.14.

In præceptis decalogi prius negatiua,mox affirmatiua quare ponũt.li.5.c.1.co.359.

Quid ſit prius affirmatiuum an negatiuum.ibid.De hac materia.li.8.ca.2.&3.late.

Proſperæ res triſtibus admiſcentur.lib.5.capit.

pit.1.colum.355.
Procis Penelopes, ſophiſtæ ſimiles. in fine. additio.
Pronomina quæ redũdare videntur empha ſin habent.lib.6.ca.2.in fine.
Presbyter ab Epiſcopo differt. in Procem. libr.6.
Præputium pro gentili.libr.8.ca.1.col.571. & lib.10.Reg.45.
Primogenitorũ aliquorum depulſio ab hæreditate quid ſignificet.libr.1.ca.1.& lib. 9.Regu.17.
Primogenitus omnis creaturæ Chriſtus.lib. 2.ca.3.col.188.
Primogenitus ex mortuis, &, Primitiæ dormientium, Chriſtus.lib.2.capi.3.col.191.
Principatus & poteſtates, &c. in angelis ex quo loco vet. inſtru. deſumpſerit Paulus. libro.6.col.443.& deinceps.
Proceſsio filij vocatur gñatio, ſed nõ ſpiritus ſancti, ſpiritus aut amor.li.3.c.4.col.284.
Prędicit ſcriptura ſine dubio futurum quod admonendo dicit.libr.9.Regu.3.libr.10. Regu.50.
Propoſitio vniuerſalis, quo altius menti inſideat, per affirmationem & negationem proferri ſolet.lib.9.Reg.33.
Propoſitio indefinita pro vniuerſali ponitur.libr.10.Reg.27.
Priuilegium vnius, non eſt inſtar legis. lib.9. Reg.46.
Præteritum pro futuro ponitur.libr.10.Regu.43.& 50.& lib.5.cap.3.
Præſentia concedens, futura negat.li.10.Regu.34.& lib.5.cap.3.
Præteritum, præſens includit.li.10.Reg.34. libr.5.cap.3.
Præterito pro futuro vtitur ſcriptura. Quare id fiat.libr.5.c.3. Præteritum pro præſenti. Præſens pro futuro ponitur.
Præteritum perfectum Hebræorum, exprimitur per triplex Latinum.ibidẽ. in fine.
Cur poſt præteritum ſequatur futurum in eadem periodo.ibidem.
Priuationes in deo habent vim poſitionis, vt inuiſibilis, id eſt, valde viſibilis.libr.2.ca.2. colum.138.
Principium in perſonis diuinis inuenitur, ſed non cauſa.lib.2.cap.3.col.377.
Pſalmi graduum cur hoc nomine appellentur.libr.9.Reg.49.lib.6.capi.6.columna. 485.
Pſalterium quod canit eccleſia.70. interpretum eſt.lib.1.cap.4.in fine.
Pſalmorum liber vnus an plures.in Procem. li.6.& an omnes ſint à Dauid conſcripti.
Pſalm. à Græcis fictus de victoria Goliæ. in addit.ad cap.3.libr.4.
Ex Pſalm. ſecundo & primo vnus conflandus eſt.lib.5.ca.1.col.357.
Pſalmi ſæpè ſumunt exordium & clauduntur in eadem periodo.ibidem.
Pſalmographus ordinem narrandi non ſeruat.lib.5.col.364.& deinceps.
Pſalmi inter ſe non ſeruant ordinem hiſtoriæ.ibid. Quot ſint conſcripti ordine alphabetico & quare.col.366.
In Pſalmis crebrò inuenitur imperatiuus cõ miſerationis.libr.5.cap.4.
Pſalmos quis in vnum volumen redegit. vide, Eſdras.
Pſalmi omnes de Chriſto vaticinantur.li.6. col.419. Quæ ſit illorum materia de qua differunt.libr.1.cap.8.
Prophetæ exquirunt viſionum expoſitionem ab angelis.in procem.libr.6.columna.412.
Prophetiæ de aliqua certa perſona dicũtur, & in alijs adimplentur.lib.6.cap.1.columna.418.
Prophetarum periodi interdum inter ſe nõ cohærent, ſed ſunt conuulſæ à ſuperioribus.libr.5.col.361.
Prophetæ hiſtoriæ ordinem non ſeruãt. ibi. colum.363.
Prophetæ poſt onera conſolantur populũ. lib.5.col.358.
Prophetæ citant libros gentilium.libr.6.colum.442.
Propheta vocatur qui deum laudat. qui exponunt ſcripturas. Qui ſunt diſcipuli prophetarum.in addit.ad cap.1.lib.4.
Prophetarum tria genera.libr.6. capit.1.colum.421.
Prophetæ quod ſint ſexdecim. 12. minores, quatuor maiores, quod contineat myſterium.lib.6.cap.vlti.col.489.
Prophetæ ex occaſione carnali eo tempore data ſumebant materiam de futuris vaticinandi.lib.7.col.529.
Prophetæ ſolent duo vaticinia contexere, quorum alterum tunc implẽt, alterũ poſt multa ſecula eueniet, vt ex illo quod vident, credant alterum.ibidem.col.530.& deinceps.
Prophetæ miſcent in vaticinijs præſentibus

futura,& econtra.ibi.col.531.
Prophetia vna eſt ex præſcientia,alia ex iudicio operum.prima immutabilis eſt,ſecũda mutatur.li.4.c.1.col.303.& li.9.Re. 3.
Prophetæ nomine Pſeudopropheta intelligitur,& cauſa redditur.lib.9.Reg.2.& lib. 4.ca.1.col.393.
Prophetæ admiſcent nomina Barbara illarũ prouinciarum,in quibus tunc res agebantur.li.10.Regu.8.
Prophetæ vocantur, Viri Dei,& Vidẽtes. in addit.ad cap.1.lib.4.
Puteus ſemper in bono dicitur.libr.7.cap.2. in fine.
Puniturus Deus indicat quã magna ſint delicta.vt iuſtum eſſe ſupplicium omnes videant.lib.10.Regu.28.
Puniturus Deus benignitate vtitur,differens tempus,vt agant pœnitentiam.li.10.Regu.29.
Punitio,in verbo.Supplicium.
Puncta clauſularum animaduertenda,ne hæreticam aut ſtultam ſententiam proferamus.in proœ.lib.10.
Publicanus vocatur in nono inſtru. homo ſceleratus.lib.8.col.575.
Pythagoræ ſymbola.li.1.ca.2.col.21.
Pythagoras occulnit arcana philoſophiæ, quibuſdam ſymbolis.in proœ.lib.7.& no nulla ex illis afferuntur,cum expoſitione ſuccincta.

Q

QVæſtiones curioſæ ab ſcripturis releganda.lib.9.Reg.40.
Quadrageſimæ myſterium quale, ex veteri & nouo inſtru.lib.6. ca. vlti.col. 491. 492.& in addi.ad Reg.3.li.9.
De Quadrageſima & cibis in ea prohibitis. in Pero.
Quis,pro difficili aut impoſsibili ponitur. li. 9.Regu.48.Quis,cum verbo.Do.das. optantis eſt.li.5.ca.6.col.387.
Quis particula interrogatiua,Interdum dicit rem difficilem,interdum impoſsibilem.li. 5.ca.6.Interdum rem extenuat.

R

RAchel pulchritudo figura eccleſiæ.lib. 6.capit.1.in princ. Vbi ſepulta. ibi. columna.437.Cum dolore præter morem aliarum ſanctarum,peperit.lib. 8. capi.6.Pro quacunque muliere accipitur. lib.2.ca.1.columna.103.
Raab meretrix Chriſti figura.lib.9.Reg.11. Ponitur in genealogia Saluatoris.li.3.c.4. colum.267.Vnde ſit ignoratur.ibidẽ. columna.279.Quod non fuit meretrix, ſed caupona.
Raca nomen conuitij eſt in euangelio.lib. 1. ca.6.& in fine addit.
Ratio contra ſcripturam,admittenda nõ eſt. lib.10.Reg.33.
Rabbinorum lectioni addicti,quales ſint. in addit.ad lib.7.
Raphael nomen angeli,& quæ ſint partes eius.lib.2.ca.1.col.93.
Reſurgentes cum Chriſto iterum mortui nõ ſunt.lib.2.ca.3.col. 193.
Regnum cælorum ante euangeliũ nunquã fuit auditum.li.8.cap.6.in prin.In vete.lege obſcurè de illo diſſeritur.
Reſurrectio mortuorum in Moyſe palã non aſtruitur.lib.8.ca. 6. Quæ teſtimonia ex Moyſe & prophetis eam probent.
Relatiuum ſine antecedẽti ponitur, cum res inſignis eſt bonitatis aut malitiæ.li.9.Regu.32.
Relatiua redundant, ſed emphaſin habent. ibidem.Lege ca.2.libri.6.
Reſpondet Paulus ad illa quę obijci poſſunt lib.8.columna.580.
Reſpondet Dominus ad mentem interrogãtis,verbis omiſsis.aliquando ad verba.lib. 5.ca.6.columna.389.
Recitabantur nomina tum viuorũ tum ſanctorum.dum myſteria peragebantur. in addi.ad.ca.vlt.li.6.
Regum pellices quibus fomentis præparabantur ante ingreſſum eorum cubiculi.li. 8.ca.6.colum.621.
Reges.12.tribuũ,& anni gubernationis eorum ſupputantur.libro.4.capi. 2. columna.323.
Reges decem tribuum, & anni gubernationis,numerantur,ibidem.
Reges duarũ tribuum & anni regiminis numerantur,ibidem.
Regnum.12.tribuum quomodo in duas factiones fuerit ſciſſum,mortuo Salomone, lib.4.cap.2.colum.322.
Regum diſtinctionem ſolus Iſaias ſeruat, nã alij prophetæ mixtim hiſtoriam narrant. lib.4.ca.2.

Regium genus cum tribu ſacerdotali matrimonium inibat.libr.3.ca.4.col.273.

Regna quatuor quibus mundus à priucipio vſque ad finem gubernabitur quæ ſint. in addit.ad cap.1.lib.8.

Reges cunctarum gentium quibus appellentur nominibus.lib.2.cap.1. in fine.

Regnorum orbis curriculum, & deuaſtatio. libr.3.cap.2.

Reges omnes legimus ſepultos,dempto Ioakim filio Ioſiæ.lib.8.ca.6.col.627.

Repetitiones eiuſdem verbi vel ſententiæ, cur fiant in ſcripturis.lib.5.cap.7. in prin. Vide ibi totam hanc materiam.

Quod repetantur hæc verba in prophetis, Hæc dicit Dominus. cauſa aperitur. libro 10.Regu.23.

Res maioris momenti, minoribus tranſilitis narrat ſcriptura. libr.9. Regu.5. & libr.6. colum.424.

Rerum ſimilitudines pro rebus ipſis ponit ſcriptura.lib.9.Regu.21.

Res quæ ſemper eſt, tunc fieri dicitur, cum cognoſcitur à nobis.Reg.44.

Res quæ ob aliam quæritur, inferior eſt illa altera.lib.10.Regu.32.

Re dubia exiſtente in ſcripturis,ratio ſequẽda eſt.Regu.33.

Res quæ alicubi ſtrictim narratæ ſunt, alibi latius explicantur,ideo ex collatione intelligi debent.Regu.49.

Res per ſigna intelliguntur.Regu.45. & lib. 8.capit.1.

Res quæ per hiſtoriam virtus eſt,in ſignificatione eſt in vitio,& è contra.lib.7.capit. 1. colum.513.

Roma ſedes Petri.Quare vrbs illa fuerit à domino præ alijs electa.in additio. ad Regu. 15.libr.10.

Romanorum mores.libr.9.Regu.1.

Romanorũ imperium demoliturus eſt Antichriſtus.lib.3.ca.2.col.237.

Romanæ eccleſiæ authoritas cur alijs præferri merito debeat.li.8.c.5.col.609.

S

SAncti omnes,in aliqua re, tenent Chriſti figuram. Non oportet totam eorum vitam in typum trahere.lib.7.capit.1.columna. 509.& deinceps.lib.6.capit.1.in prin.

Sancti multa ignorant.in Prooem.libr.6.

Sanctus vnus ſuſtinet typum duarum rerũ, vnius malæ,& alterius bonæ.libro. 7. columna.512.

Sancti aliqui an deum in hac vita viderint, vt Paulus.lib.2.ca.2.col.139.

Sancti vocantur homines, eo quod ſint ſolum ad ſanctitatem vocati.li.5.ca.3.

Sanctus vnus typum omnium ſanctorum ſuſtinet, & quæ de illo dicuntur, intelligenda ſunt de quolibet alio. lib.3. capi.3. colum.247.

Sancti ſoli implent dies ſuos.libro.10. Regula. 6.

Sancti aſſumunt perſonam peccatorum.lib. 10.Regu.2.li.9.Reg.43.

Sanctorum multorum numerantur virtutes, in quibus alij alios ſuperauerunt. Regula.22.

Sanctorum vxores ſteriles fuerunt.li. 8. cap. 6.in verbo, Vxores.

Sancti rarò admodum filias generant. lib. 8. ca.6.col.623.

Salomon ex ſapientibus Tyri & Phœnicum multas didicit ſententias. Vomens cur vocatus fuerit. libr.6.col.408.

Salomon quoto ætatis anno Roboam genuerit.lib.9.Regu.40.

Salomon num inter ſanctos computandus ſit.li.10.Reg. 25. Quod multis fuerit nominibus præditus.lib.2.ca. 1. colum.106. Quare in ſomnijs ſapientiam illi ſit dominus elargitus.lib.10. Regu.6.

Salomon figura Chriſti.libr.7.cap.1. columna.510.

Salomonis librorum quod ſit inſtitutum ac materia.libr.1. ca.8.

Sacerdotis nomen,commune eſt ſacerdotibus dei & idolorum.lib.9.Regu.2.

Sacerdos dicitur Chriſtus.libr. 2. capi.3. colum. 191.

Sacerdotibus Iudęorum fuit cura gubernandi Iſrael demandata, poſt reuerſionem è captiuitate Babylonica.libr.4.capi.2. colum. 323.

Saul in Chriſti præceſsiſſe figuram,& maledictionem Gelboe ſignificaſſe reprobationem Iſrael, falſò putauit Euche. li.7.ca. 1.colum. 512.

Saul nomen familiare erat his, qui erant è Beniamin.libr.2.ca.1.col.91.

Samſon amator pauperis Dalilæ Chriſti figura fuit,nos amantis.li.7.col.509. in fin. li.6.ca.1.in princi. Samſonis fabula,eius hiſto-

hiſtoria an aptè dici poſsit,li.1.capit.3.
Sadducæi negantes reſurrectionem mortuorum,refelluntur.lib.8.ca.6.poſt princ.
Samuel an verè fuerit à Phythoniſſa ſuſcitatus.li.9.Reg.21.
Sarai cur vocata Sara.lib.2.ca.1. colum. 90.
Sarai an ſoror Abrahæ. in addi. ad re.20. libr.10.
Sarai Iecha alio nomine vocatur. ibidem.
Satisfactio Chriſti infinita,quia ſuppoſito infinito facta.libr.3.capitu.1.columna.218. & 220.
Satisfactio duplex vna perfecta, alia imperfecta.colum.219.
Sabellij hæreſis,exponitur.in addi. ad cap.2. lib.6.
Sabbatum pro die certo,& pro paſchate ex 7.diebus conſtante.li.9.Reg.7.
Sagittæ in bonum & malum dicuntur. libr. 7.capit.2.
Sagittæ Dei ſunt ingentes calamitates.li.10. Reg.45.& Regu.11.
Sacris authoribus quantum authoritatis deferendum ſit.in Prooe.lib.6.& lib.1.capit. 16.
Salim(nomen vrbis apud Io.)pro Salem,corruptè proferebatur Chriſti tempore. li.6. cap.1,col.438.
Satyrus eum primum ignem vidiſſet, ipſum voluit amplexari.li.10.in.fi.
Scorpionis natura.li.10.Re.47.
Scythiſmus mundi,quando fuerit.li. 3.ca.4. col.253.
Sceleratorum ſupplicium apud Hebræos erat ligato ſaxo proijci in flumine.li.8. c. 6. col.626. Vide Supplicium.
Scriptura an ſit àdeo inſpirata tantum, an inſpirata & dictata.li.8.c.4.
Scriptura ſimilis eſt homini ex anima & corpore conſtanti.li.7.519.
Scriptura multa dicit quæ iuxta hiſtoriam, nequeunt conſiſtere.ibidem.
Scripturæ difficultas quanta.in Prooe. lib.6. & li.1.ca.1.2.An in vernacula lingua trãſfundenda.lib.8.ca.5.col.614.& in fine illius libri.
Scriptura laudatorum hominum ſcelera non tegere ſolet in eorum gratiam.lib.10 Reg.20.
Scriptura quando aperte loquitur memoriæ commendanda, vt nobis ſubueniat in obſcuris.Re. 16. Scripturarum verus ſenſus è pluribus locis qui eandem rem edocent, eruuntur.Regu.49.
Scripturas legẽtes quæ animaduertere oportet.li.9.Reg.37.li.4.ca.2.in princi.
Scriptura rebus expertibus animæ tribuit animam.li.10.Reg.7.
Scripturæ authoritas, quanta ſit. lib. 9. Regu.34.
Scriptura,ex tempore, loco & alijs circunſtantijs res illas ſignificare ſolet,quas apertè non innuit.li.10.Reg.6.
Scriptura plena eruditionis eſt,& non eruditionis expers vt ſtulti putant.libro.9. Regu.49.
Scriptura cum geſtu aliquando proferenda, qui ſolet eſſe loco. interpretationis. in Prooe.lib.10.& in verbo.Ironia.
Scripturarum ſenſus ex antecedentibus & conſequentibus eliciendus.libro. 10. Regul.1.
In Srripturis nihil redundat.lib.9.Regu.28.
Scriptores ſacri ita de ſe loquuntur, vt de alijs.lib.9.Reg.29.30.
Scriptura nonnunquam omittit aliqua, quę alio in loco ſupplet.li.5.ca.1.col.367.
Scripturæ diuinæ laus.in prooe.li.4.
Ad ſcripturarum intelligẽtiam,tempus,perſonam & cauſam & rem, animaduertere oportet.lib.5.cap.2.
Scriptura quatuor modis profert quæ dicit bona benè.&c.li.9.Reg.38.39.
Scripturæ quæ poſtmodum ſunt,dicturę,ac ſi eſſent iam dicta,proferũt li. 10.Reg.23. Quandoque ad ſuperiora referunt.
Scripturæ ab humanitate Chriſti incipiunt, & conſcendunt ad diuinitatem, & ecõtrà. li.2.ca.3.col.173.& lib.8.cap.1.
Scriptura prius à malis operibus auertit, mox ad bene operandum allicit.li. 5. colum.358.
Scriptura primum bona proponit, mox mala ſubiungit quia bona ſunt præcedentis Dei conſilij,mala noſtrę ignauiæ.ibidem.
Scriptura aduerſis læta ſubiungit. columna.355.
Scriptura obiter & in alieno loco interſerit, quod omiſerat, quando rem ex inſtituto narrabat.col.346.
Scriptura duos aut tres ſenſus admittit.li.10 Reg.36.& li.7.ca.1.
Scriptura obſcure proponit myſteria, ne ab infidelibus irrideantur.lib.10. Reg. 47.& ob audientium imperitiam. Vide ca. 1.& 2.libri.1.

Senſus noſtri vnus pro alio mixtim ponuntur.li.9.Regu.15.
Senſus in teſtes adducit ſcriptura vt nos certiores reddat.Regu.16.
Senſus noſtri ſi coerceantur, vitam præſtant ſi relinquantur liberi, mortem afferunt.li.6.cap.6.col.481.& deinceps.
Senſus quatuor ſcriptura admittit, non ſimul, ſed certis in locis.li.7.col.505.lib.10.Regul.36.
Senſus ſcripturæ duo ſunt, literalis, & ſpiritualis.libr.7.col.505.
Senſus myſtici ad hæreticos profligandos parum roboris habent.li.7.col.507.
Sedechias rex impius, Chriſti figura eſſe nō potuit.lib.7.col.511.
Sepeliuntur in ſcripturis reges omnes, dempto Ioakim filio Ioſiæ.lib.8.cap.6.columna.627.
Serpens in bono & malo dicitur.li.7.capi.2.
Serpentis naturam noſſe prodeſt ad intelligendas ſcripturas.lib.10.Reg.47.
Seruitus pro idololatria.in addit.ad Reg.36.libr.9.
Sermo dei Margaritum.in Procem.libr.10.
Sedere in deo quid ſignificet.libr.2.cap.vlti.in fine.
Septuaginta à quo rege Ægypti fuerint euocati ad interpretandum ſcripturas.libr.1.cap.4.& tota eorum hiſtoria.
Seminis ſuſcitatio à fratre viuo in vxore mortui quomodo fuerit in veteri lege.libr.3.capit.4.
Semen Abrahæ vocatur Chriſtus iuxta carnem.in addi.ad cap.3.lib.2.
Sexu non expreſſo maſculus & fœmina intelliguntur, ſi vnus exprimitur erit honoratior, ſed vterque intelligitur.libr.9.Regu.9.& 6.
Sexus in incorporeis rebus non eſt: ſed linguæ idioma.lib.10.Regu.10.
Separatio quando fit, boni ſecedunt à malis, non è contra.lib.9.Regu.27.
Sententiæ duplicantur ad incrementum rei oſtendendum.lib.5.capi.7.colum.396.& deinceps.
Sententia quæ in duobus locis repetitur, alijs verbis exprimitur, quam in loco proprio.col.402.
Sexta hora deus hominem creauit, & eadem reparauit, & de ligno comedit.libr.6.capite.3.
Similitudine ex aliqua re ducta, non laudatur res tota.li.7.ca.1.col.517.
Similitudo pro re ipſa ponitur, vt vidi puteum in ſomnis.lib.9.Regu.21.lib.10.Regula.22.
Similitudines à bonis & malis rebus trahuntur.lib.10.Regu.22.
Similes ſimilitudines, & diſsimiles ſimilitudines in deo, quomodo inueniantur.libr.2.cap.2.in fi.& in addi.
Similitudo ab æqualitate differt.li.10.Reg.50.lib.7.cap.4.
Si forte, in deo quomodo dicatur.li.5.cap.6.in fine.
Sic & ſicut in diuinis non ſunt ſimilitudinis ſed æqualitatis.libr.7.cap.4.col.562.& li.8.capit.8.
Si pro nunquid.in Procem.lib.10.lib.5.cap.6.in prin.
Signa deus ſemper facit cum legem aliquam laturus eſt.lib.9.Regu.50.
Signum dicitur quando aliquid cernitur, & aliud intelligitur.libr.7.col.508.ſignum à prodigio in quo differt.509.
Signa, erant omnia facta Chriſti, ſcilicet, alterius rei.lib.10.Reg.47.
Simon Leproſus cur vocatus.libr.9.Reg.11. Putant hunc Lazari patrem vel cognatū.in addi.ad cap.1.lib.2.in fi.
Simon Cananæus, à vico Cana.li.2.ca.1.col.92.in prin.aut à zelo erga deum.li.7.c.2.& in addi.loci prioris.
Sophoclis ſententia de temporis momento in rebus gerendis.li.1.ca.3.in fi. De præmio & pœna.li.8.cap.3.
Sodomitæ quare igni abſumpti & non alio elemento.li.9.Regu.26.
Sortes quid ſint, & Matthias & Ionas an fuerint ſorte electi.libr.9.Regu.47.
Solem & Lunam obſcuri ingentem oſtendunt calamitatem.libr.10.Reg.7.in fi.
Sol pro Chriſto & tribulatione.lib.7.capi.2.
Soror pro conſanguinea.in addit.ad Regul.20.libr.10.
Sophiſtæ quibus ſimiles.libr.1.ca.15.Quod Theologiam conſpurcauerint.in Procc.libr.6.
Spirituales ſenſus contemnentes & adhærentes literæ tantum incipiunt in ſpiritu, & carne conſummantur.in addi.libr.7.
Spiritus pro homine iuſto.lib.9.Regu.6.
Spiritus ſanctus nunquam dicitur patre minor, ſicut filius.li.2.cap.2.colum.152.An ſit imago filij, vt filius eſt patris.capit.3.

col. 189. Quod procedat à patre & filio contra Græcos. in Procem. lib. 6.

Splendor gloriæ, ideſt ingens Chriſtus voca tur. lib. 2. col. 191.

Stratocles dicebat iuriſperitos metere meſſem auream. in Perora.

Stantes in ſcripturis ſancti loquũtur. libr. 8. capit. 6.

Stare eſt proprium ſanctorum, & ſignificat rectè agere. lib. 10. Reg. 6.

Steriles quare fuerint ſanctæ mulieres. lib. 7. ca. 1. col. 527.

Stylus ſcribentis qua nota in ſcripturis cognoſci ac diſcerni poſsit. li. 1. ca. 1. col. 17.

Subintroductæ mulieres, quæ. in addit. ad cap. 4. lib. 2.

Sudor Chriſti in paſsione an fuerit verus ſan guis. li. 8. ca. 8. col. 641.

Sum quid ſignificet in ſcripturis. lib. 10. Regula. 38.

Suſannæ accuſatorum nomina. libr. 9. Regula. 29.

Supplicia illorum qui ad Chriſti fidem conuertebantur apoſtolorum tempore. in addi. ad cap. 5. lib. 1.

Supplicium ingens in vete. teſtamento erat verenda detegere, & corpus nudare. in addi. Reg. 25. lib. 10. in nouo teſta. ligato ſaxo in mare proijcere. lib. 10. c. 6.

Supplicium hæreticorum. in verbo, Epiſcopus. & Hæreticus.

Suos vocat Deus iuſtos, licet omnes homines ſint dei, ratione creationis. lib. 6. ca. 2. colum. 455.

Synætis ruſticus quod munus obtulerit Artaxerxi. li. 10. in fi.

Synecdoches figura explicatur. li. 9. Reg. 4. 5. 6. & 7. li. 10. Reg. 43.

Symbolum an ab apoſtolis compoſitum, & de nominis ſignificatione. in addit. ad ca. 5. libr. 8.

Symonides poeta vitam tyrannicam, à Hierone tyranno didicit. in fine. addit.

Sychem nomen viri & vrbis. libr. 6. capit. 1. colum. 439.

Sychar corruptè proferebatur tẽpore Chriſti, pro Sychem vrbe Samariæ. ibidem. colum. 438.

T

TΑυτολογία non eſt in ſcripturis, quanuis eſſe videatur. lib. 10. Reg. 11.

Tenebrę paſsionis Chriſti obtexerint totum orbem, necne. lib. 6. c. 3.

Terræmotus rerum mutationem ſignificat. lib. 10. Reg. 50.

Terræmotus paſsionis Chriſti an vniuerſalis. ibidem.

Telephi haſta vulnus infligebat & ſanabat. in fi. addit.

Teſtimonium ex inimicis deſumptum validiſsimum. li. 6. c. 1. col. 442. li. 1. c. 14.

Teſtimonijs ex libris. 70. vſurpant apoſtoli. omiſſo Hebræo: quia illi libri erant apud gentes diuulgati. libro. 6. capite. 1. columna. 436.

Teſtimonium ſcripturæ proprio loco & tẽpore adhibendum, ne contemnatur ſi in alieno loco irrepſerit. libro. 6. capit. 1. colum. 425.

In teſtimonijs citandis apoſtoli, aliquando explicant nomen authoris, aliquãdo ſupprimunt, quia cum doctis loquuntur. columna. 426.

Teſtimonia plura ſub nomine illius, qui notior eſt, citari ſolent. col. 427.

Teſtimonia plura citantur, ac ſi eſſent vnius. ibidem.

Teſtimonia an citentur ab euangeliſtis quæ omnino quadrare rei præſenti non videntur, ſed ex illis ſumunt occaſionem ad docendum. ibi. col. 423.

Tempus, res omnes inuenit. in Prooemio. libr. 6.

Tempora verborum mixtim inter ſe permutantur. li. 5. cap. 3. in fi.

Tempus cognoſcendum illius rei de qua agitur, vt ſcripturas intelligas. li. 4. ca. 2.

Tempus in rebus dominatur. libr. 1. capit. 3. in fine.

Teſtamentum propriè fœdus ſignificat inter viuentes, abuſiuè inter mortuos. lib. 1. capit. 7.

Teſtamenti noui & veteris quæ ſit differentia. ibidem. Vnde deriuetur nomen in Hebræo.

Teſſaradecas tertia Matth. quomodo contineat 14. perſonas. li. 3. ca 4. col. 263.

In Teſſaradecade ſecunda numerantur. 14. perſonæ, cum tres deſint, Ochozias filius Ioram, Ioas, Amaſias, igitur cum ſint. 17. cur numerantur. 14. tantum. libr. 3. ca. 4. colum. 264.

Tentatio duplex, probans & ſeducens. libro 9. Regu. 36.

Tertulliani ſtultiſsimus error, dicentis Mariam

riam ad filij prædicationem non fuiſſe cō uerſam, nec eius fratres, In Procem. libr. 6.
Theſſalorum mores. libr. 9. Reg. 1.
Thare Abrahæ pater infidelis. libro. 10. Regula. 21.
Theologiæ detractores, carpuntur. libr. 10. in fine.
Theologia certis regulis eſt adſtricta. In Præfatione.
Theologi à qua maiorum exciderint hæreditate. lib. 1. ca. 12.
Θεὸς vnde deriuatum ſit. libr. 2. capit. 2. columna. 124.
Theologi noonulli à bonis literis abhorrentes vulpi cui cauda abſciſſa erat ſimiles. li. 1. cap. 6.
Theologia degenerauit ab antiquo ſplendore. in Procem. lib. 6.
Theologia vna eſt coniuncta, alia ſeparata. lib. 2. ca. 2. col. 135.
Theologia in tres ſecatur partes, In naturalem, moralem, myſticam. li. 1. ca. 8.
Thales. vide, Thracenſis.
Thracenſis ancilla quid Thaleti dixerit ſydera contemplanti. lib. 2. cap. 2. in prin.
Therſites deformiſsimus. in Perora.
Theophy. & Theodoretus reprehenſi in expoſitione, Oneris, in titulis prophetarum. libr. 4. ca. 2. col. 329.
Theophy. locus. dicentis, vnum tantū Eliam futurum ſecundi aduentus præcurſorem, explicatur. libr. 3. c. 1. col. 224.
Tribuit errorem memoriæ euangeliſtis. lib. 6. c. 1. col. 434 Quod diuitis epulonis narratio apud Luc. ſit Parabola. lib. 1. cap. 3.
Thabor mons Galilææ. in addit. ad Regu. 1. libr. 10.
Timor vnus ſeruilis, alius caſtus. lib. 9. Regu. 36. & li. 10. Regu. 11.
Tituli Pſalmorum carent ordine. lib. 5. ca. 1. col. 364.
Tituli Pſalmorum & prophetarum, exponuntur. li. 4. ca. 2. & 3.
Titulo libri cognito aditus aperitur ad eius intelligentiam. In Proœ. lib. 9.
Titulus crucis in tribus linguis poſitus, oſtēdit ſine linguarum cognitione non poſſe ſcripturas exactè intelligi. in fine additio. libr. 10.
Totum pro parte ponit ſcriptura. libr. 9. Regu. 7.
Torcular vocatur eccleſia. libr. 10. Regu. 11. In bonam & malam partem accipitur. li. 7. cap. 2.
Torrens in bonum & in malum accipitur. li. 7. capit. 2.
Tranſire de bonis & malis dicitur. lib. 10. Regul. 6.
Tropicæ locutiones proprijs admiſcentur, vt præbeant aditum ad eas intelligendū. lib. 10. Reg. 47.
Tropologicus ſenſus ſpectat ad mores, & vnde deducatur nomen. col. 505.
Tranſlatio. 70. qualis. in addi. ad cap. 1. lib. 1.
Trinitati omnia ſunt communia, demptis relationibus & carne Chriſti. lib. 2. cap. 2. colum. 134.
Tribus Iuda cum Leuitica matrimonia inter ſe copulabant. libr. 3. capit. 4. col. 273.
Tribuum duarum, Decem. &, Duodecim, quæ ſint nomina. li. 4. ca. 2. in fine.
Tribuum maledictiones & benedictiones, prophetiæ ſunt. lib. 5. ca. 5.
Tribubus ſingulis aſsignantur variæ habitationes iuxta merita, ſic Chriſtianis manſiones dantur. li. 6. ca. 5.
Triſtibus læta ſubiungunt ſcripturæ. libr. 5. ca. 1. col. 357. Poſt mœrorem ſuccedit cōſolatio.
Traditiones apoſtolorum ex vete. ſumptæ ſunt inſtrumento. lib. 6. ca. 1. col. 425. De illis lib. 8. ca. 5. differitur. Traditio diſcipu. Eliæ. lib. 3. ca. 1.
Traditio eſt Apoſtolica in vigilia paſchę populos vſque ad mediam noctem non dimittere, ſed ſpectare Chriſti aduentum. li. 3. ca. 1. col. 229.
Transferentes ſcripturas ad res prophanas, ſunt vt Nabuchodonoſor. lib. 6. cap. 1. colum. 444.
Tuus, in malam partem dicitur, vt peccauit populus tuus. lib. 6. ca. 2.
Turpitudinis denudatio ſupplicij genus acerbum, in mulieribus præcipuè. in addit. Regu. 25. libr. 10.
Tunc particula iuncta futuro, vertit futurū in præte. libr. 5. ca. 3.
Tychonij ſeptem regulæ ad intelligendum ſcripturas. li. 10. Reg. 39. & deinceps.
Typum Chriſti ſuſtinent ſancti, Typus partem indicat: nam ſi prorſus eſſet ſimilis, non eſt typus, ſed res ipſa. li. 6. c. 1. in prin.
Typum germanum nouorum putare eſſe vetera abſurdum eſt. li. 6. ca. 1. col. 417.
Typis ſolent homines præparari adeo antequam res ipſæ veniant. libr. 7. capit. 1. colum-

lumna.510.
Typus rei bonæ, poteſt etiam eſſe rei malæ, ex illa nimirum parte quæ bona eſt.lib.7. ca.1.col.512.& hoc extenditur ad res irrationales.col.513.& deinceps.

V

VArietas rerum,tædium leuat.li.1.c.2.
Vanitas vanitatum quid.li.5.ca.7.
Vas,vaſis pro quocunque inſtrumento.lib.10.Regu.45.
Vas electionis quare Paulus vocatus.ibid.
Vas honoris & contumeliæ quid ſignificet. in addit.ad Regu.25.li.10.
Vas aut vaſculum pro membro genitali mulieris.lib.10.Reg.25.
Veſpera pro nocte accipitur.lib.9.Reg.7.
Veritas illuſtrior fit,falſitate illi è regione appoſita.Regul.35.& 36.Temporis filia in Procem.lib.6.
Vertere terga eſt contemnere dei præcepta. libr.10.Reg.6.
Verbi vnius tranſlatio, non efficit totum locum figuratum.lib.10.Reg.47.
Veritas in altiſsimo puteo, iuxta Democritum,demerſa.li.2.ca.2.in prin.
Veritas alijs atq; alijs verbis enarrari poteſt, ipſa incolumi.li.10.Regu.50.
Verbum dei & noſtrum quomodo differũt. li.2.c.2.col.162.lib.3.c.4.
Verbum filius dei vocatur, & quare. li.2.ca. 3.col.185.
Verbum domini habet in titulo prophetia quæ fauſta annuntiat,aut ærumnas, dum poſt illas ſequatur ſolatium.libr 4.capi.2. colum.319.
Verbi vnius repetitio vehementiam locutionis oſtendit.li.5.ca.7.col.396.& 397.
Verbum ocioſum.vide, Ocioſum.
Verbi repetitio huiuſmodi.Vidẽs vidi,quid ſignificet.libr.5.capi.7.colum. 397.vide, Phraſes.
Verbum idem ſecundò repetitum in eadem periodo, aliam habet ſignificationem, & eſt veluti prioris Allegoria.libr.5.columna.398.
Verbis triuij vtitur ſcriptura.li.6.capi.1.col. 434.& lib.8.c.1.
Venator frequentius accipitur in malã partem quam in bonam.li.7.ca.2.
Veſter.a. um. dicitur de bonis & malis. libr. 6.capit.2.
Veſtis ſplẽdida & ſordida quatenus deceat. in Pero.
Vermis ſupplicium impiorum, metaphoricè vocatur.li.8.ca.5.col.610.
Veſtimenta ſcindebantur audita blaſphemia.li.8.ca.6.col.626.
Veteris legis abrogationem inculcat Paulus.li.8.c.1.li.1.ca.7.
Verberari antea, hominem crucifigendum, mos erat Romanis.li.8.ca.6.col.626.
Vir pro homine & muliere accipitur. libr.9. Reg.6.& 9.vide,Maſculinum & ſexus.
Virginitas ſub præcepto quare non ſit poſita.li.8.ca.2.
Virgo vocatur etiam quæ eſt corrupta.libr. 9.Reg.11.
Viſiones dæmonum & angelorum quomodo diſcernantur.li.9.Reg.16.
Virtutes connexæ & concatenatæ inter ſe. Regu.22.
Virga corporaliter & ſpiritualiter intelligitur.li.10.Reg.11.in fi.
Viperæ natura quæ ſit.lib.10.Reg.47.
Virtutes gentium, non conſtituunt populum dei.li.6.ca.5.
Virtutes ſunt quatuor & in ſe connexæ. lib. 9.Regu.22.
Vituperium non eſt ex illaudatis naſci parentibus.li.10.Reg.25.
Vituperat eccleſia homines iniquos, quia ab iniquis parentibus orti.ibidem.
Virorum generationes digerit ſcriptura, nõ mulierum.li.3.ca.4.col.272.
Viuere eſt ſolius dei verbum,propriè. li.2. c. 2.col.163.
Viuẽs dicitur ad Idoli diſtinctionẽ.col.161.
Vinctus Chriſti,nomen eſt ingentis ſupercilij in Paulo.li.8.c.1.in prin.
Vinctos è carcere extrudunt Paſchate Romani & Iudæi.li.8.ca.5.
Viri ficulni,qui.in addi.fin.
Vulpi cui abſciſſa erat cauda, ſophiſtæ ſunt ſimiles.ibidem.
Virtutes illæ, quæ ſunt ex Angelorum numero,ex quo loco vete.inſtru.deſumptæ. lib.6.ca.1.col.443.Quare hoc nomine vocatæ.lib.2.ca.1.
Viam muniebat deus in vet.teſta.ad ea quæ facturus erat, ne veluti inſolita reijceres. lib.7.col.527.
Viſitare,ſignificat regere ac moderari, mox punire.libr.5.capit.7.colum. 398.libr.7. capit.2.

Vitia

Vitia non ſunt omnia inter ſe paria.lib.8.ca. 2.in princ.
A vitio prius recedendum,deinde virtuti operam dandum.li.5.col.358.
Viſio dei non differtur ſanctis vſque ad extremum Iudicium.li.2.ca.2.col.143.
Viſiones aliquæ ſpectant ad Ieruſalem cæleſtem: aliæ ad terrenam,aliæ ad vtranque. lib.4.ca.1.col.291.
Videntes vocabantur prophetæ, quia quæ cæteri ignorabant,ipſi cognoſcebant. colum.296.
Viſio in prophetis, idem eſt quod verbum domini.li.4.cap.2.col.319. Viſio ponitur in titu.prophetarum, & nihil ſubiungunt ſe vidiſſe,& quare.ibidem.
Vniuerſalis propoſitio intelligitur iuxta ſubiectam materiam.lib 6.cap.3. Aliquando omnia comprehendit, ac nullis terminis ſepta eſt.
Vnus pro multis, vt indefinita propoſitiǫ pro vniuerſali.ibi.col.463.
Vnus deus dicitur quia nunquam à ſe diſsidet,nec mutationi eſt obnoxius. li.6.c.6. in princi.
Vnus ad diſtinctionem idolorum, non ad excludendum perſonas.li.2.col.151.
Vocatiui repetitio diligentis vocationis ſignum eſt.lib.5.ca.7.
Vocare aliquem ex nomine Emphaſim habet lib.9.Regu.41.
Volucres vocantur dæmones & viri ſancti. libr.7.cap.2.
Vocabula Chriſti ætate corrupta.li.6. ca. 1. col.438.
Vrbes.15. in Aſia concidere in terræmotu paſsionis domini.libr.6.ca.3.
Vrbes omnium malorum officinæ,quę ſint. libr.3.cap.3.
Vriæ vxoris cur nomen ſuppreſsit Matth. lib.3.ca.4.col.269.
Vſura in lege permiſſa,in prophetis prohibita.in Pero.& lib.8.cap.4.
Vxores ſanctorum ideo ſteriles fuere (cum eſſent ſteriles maledictæ) vt filiorum multitudinem intelligas ſpiritualiter. libro.7. col 534.
Vxorum multitudinem fas erat in veteri lege patribus habere.7.colum.533. Plebeis non item, ſed hominibus perſonæ & dignitatis, in typum futurorum. ibidem.& in addit.ad cap.4.libri.3.
Vxores primariæ & ſecundæ notæ, patriarcharum,qua in re differebant in addit. ad capi.4.lib.3.

Z

Zabulus quid ſignificet apud patres antiquos, exponitur, aduerſus Eraſinum.libr.3.cap.3.col.245.
Zacharias propheta ſæpè inculcat. Hæc dicit dominus,& quare.libr.10. Reg. 23. & libr.4.cap.2.
Zacharias filius Barachiæ quis ſit.li.2.cap.1. col. 207. exponitur, contra Baſil.& Gregor.Nyſſenum.
Zaram in generatione apud Matth. cur ponatur,cum ad Chriſtum non pertineat.li. 3.capi.4.col.266.
Zelotes,vide, Simon.
Zelus in bonum & malum dicitur. li.7. ca.2.
Zeugma in ſcripturis frequens.li. 5.cap.7.
Zebedæus pater Ioan. in infidelitate permã ſit.lib.10.Reg.21.& in addi.
Zorobabel Chriſti figura: qui templum ex nouis & veteribus lapidibus conſtruxit. libr.6.cap.1.in princi.

Finis Indicis Alphabetici.

INDEX POSTERIOR, LOCOS SCRIPTVRÆ DIVINÆ PASSIM IN toto opere enucleatos, præmonſtrans, & ob oculos ſubijciens, iuxta ſacrorum librorum ſeriem.

EX GENESI.

Cap. 1. DE nomine huius libri. li. 10. Regu. 35.
In principio creauit De⁹ cælum. col. 653.
Creauit cælum & terrā, terram vocat omnia elemēta. li. 10. Reg. 7.
Terra erat inanis & vacua. libr. 5. capit. 1. columna. 353.
Spiritus domini ferebatur ſuper aquas. lib. 1. ca. 4. in fine.
1. 2. Dixit Deus fiat lux. & ca. 2. Dixit dominus Deus. lib. 2. ca. 2. col. 145.
Sol & luna quarto die creantur, & dicit Dominus prima die, fiat lux. lib. 5. capi. 1. col. 146. & 145.
Hi dies an fuerint. 6. diſtinct. in addit. ad 36. Regul. libr. 9,
Angeli ante mundum, quanuis ſimul cum ipſo ſunt creati. in prooe. lib. 6.
Cur hominis creatio in poſtremum diem reiecta eſt. lib. 5. cap. 1. col. 345. & cur prius mundum, mox vero hominem creauerit. lib. 9. Regu. 50.
Creſcite & multiplicamini, quare ter repetitum. lib. 5. In fine.
Creauit Deus hominem ad imaginem ſuam, ad imaginem Dei creauit illum. lib. 6. cap. 2. in fine.
Hora ſexta homo creatus & redemptus, & de ligno comedit. li. 6. ca. 3.
Veſpere & manè dies vnus. libr. 6. cap. 4. columna. 470.
In omnibus diebus dempto ſecūdo dicitur. Vidit Deus, quòd eſſet bonum. libro. 6. capit. 6.
Cap. 2. Iſtæ ſunt generationes cæli & terræ, &c. li. 3. capit. 3. circa principium. & in additio. ad Regul. 36. libr. 9.
Requieuit Deus ab vniuerſo opere. lib. 9. Regu. 35. lib. 10. Reg. 3. lib. 6. capi. 6.
In die quo comederis morte morieris. libr. 9. Regu. 44.
Adæ vero non eſt inuentus adiutor ſimilis illi. lib. 9. Reg. 28.
Plantauit Dominus paradiſum in Eden, & poſuit hominem. lib. 5. ca. 1. col. 350.
Nunc os ex oſsibus meis, ſunt verba Adæ, Matth. 19. verba Chriſti. lib. 10. Reg. 5.
Perfecti ſunt cæli & terra, & omnis ornatus eorum. lib. 5. ca. 1. col. 348.
Requieuit in die ſeptimo & ſanctificauit illum. lib. 5. cap. 1. col. 354.
Lignum vitæ & ſcientiæ boni & mali. li. 2. capi. 1. colum. 89. & arbor ſcientiæ quod fuerit ficus. ibidem.
Fons aſcendebat è terra. lib. 6. ca. 4. in fi.
Flumina quæ erumpunt è paradiſo iuxta literam ſunt intelligenda. li. 7. col. 536.
Poſuit in paradiſo, vt cuſtodiret illum. in addit. prooe. lib. 10.
Ecce Adam factus es quaſi vnus ex nobis. ca. 2. lib. 10. in prooem. Capit. 3.
In dolore paries. lib. 8. ca. 6. col. 622.
Adam vbi es? &, Vbi Habel frater tuus. lib. 5. ca. 6. in prin. & lib. 9. Reg. 41.
Conſuerunt folia ficus, & fecerunt perizomata. libr. 2. ca. 1. col. 89.
Aperti ſunt oculi eorum. libr. 9. Regu. 16. & libr. 10. Regu. 47.
Vocauit Eua, quod mater eſſet cunctorum viuentium. lib. 6. cap. 3. col. 460.
Maledictus tu ab omnibus pecoribus terræ. lib. 7. cap. 3.
Eritis vt dij. Hinc ſtatus idolorum cultus. libro. 8. cap. 6.
Dixit Cain ad Habel exeamus in agrum. li. 1. cap. 4. verſus finem. Cap. 4.

* Reſpe-

Reſpexit Dominus ad Habel & ad munera eius,ad Cain autem non aſpexit.lib.5.ca.1.circa principium.lib.9.Reg.47. Quo ſigno cognouit.lib.8.ca.6.
In generationibus prima mulier Adę exprimitur.in addit.ad ca.6.lib.8.
Cognouit Adam vxorem ſuam. libro. 10. Regula.25.&lib.a.ca.a.
Audite vxores Lamech.li.6.ca.2.in fine.
Cap. 5. Noë cum eſſet quingentorum annorum. li. 6.cap.4.col.468.
Cap.6. Cum cœpiſſent homines multiplicari in terra.li.6.ca.3.col.462.
Videntes filij Dei filias hominum.libro. 10. Regu.29.
Erunt dies illorum centum viginti anni. lib. 10.Reg.43.
Vidit Deus quod multiplicatæ eſſent malitiæ hominum.li.10.Reg.28.
Delebo hominem quem creaui.lib.9.Regu.10.li.10.Reg.28.
Noe iuſtus in generatione ſua.libro.10.Regul.21.
Cap.7. Animalia munda & immunda. libr.5.capit.1.colum.354.
Ingreſſus eſt Noë & filij eius & vxores filiorum eius.lib.5.ca.7.col.404.
Arca eccleſiæ figura.lib.10.Reg.44.
Ex animantibus mundis ſeptena,ſeptena,de immundis,duo,duo.lib.9.Reg.4.& lib.6.& capit.6.
Ingreſſa ſunt ad Noë vt præceperat dominus Noë.lib.6.ca.2.in fine.
Quare vltus eſt Dominus ſcelera aqua.lib.9 Regu.26.
Cap.8 Prima die menſis apparuerunt cacumina montium. li.5.ca.1.col.352.
Recordatus eſt Dominus Noe.lib.9. Reg. 5. & lib.5.ca.1 .& lib.6.capit.1.
Portans ramum oliuæ.lib.10.Reg.47.
Egredere de arca tu & vxor tua, & filij tui & vxores filiorum tuorum.lib.5. cap.7. columna.404.
Cap.9. Creſcite & multiplicamini.lib.5.In fi.
Coruus egrediebatur & reuertebatur.in addit.ad Reg.3.lib.9.
Diuerſa enumeratio & ordo varius in enarratione filiorum Noe.lib.5.cap.1.columna.342.& deinceps.
Maledictus Canaã ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis.lib.6.ca.1.col.419.
Cham pater Canaam.lib.5.ca.1.col.353.
Antequam fœdus iniret Deus cum Noe,edidit miracula.lib.9.Reg.50.
Gentes diuiſæ in varias linguas. &. capitul. 11.terra erat labij vnius.libr.5.cap.1.col. 350,351. Cap.10.
Cum eſſet Thare annorum. 70. genuit Abram, Nachor, Aran.libr. 5. capit. 1. in princ. Cap.11.
Quomodo Sem biennio poſt diluuiũ ſit centum annorum.lib.10.Regu.43.
Venite deſcendamus & confundamus linguam ipſorum.lib.10.Re.928.& lib.9.ca.4.in fine.
Ædificemus ciuitatem & turrim lib.6.capit.4.in fi.18.22. Cap. 12. Conferuntur omnes benedictiones Abraham inter ſe.lib.5.capit.7.col.403.
Soror mea eſt.lib.10.Reg.20.in addit.
Egredere de domo patris tui.& pater Abraham an fidelis.lib.10.Reg.21.
Sara rapta quomodo non fuit polluta.lib. 8. cap.6.col.621.
Nonne tota terra coram te eſt.lib.5.capit.6. in principio. Cap.13.
Venerunt in fontem Miſpat,ipſa eſt Cades. lib.5.ca.1.colum.354. Cap.14.
Contra regem Balæ,ipſa eſt Segor. ibidem.
Melchiſedec rex Salem protulit panem & vinum & benedixit ei. lib. 10. Regu.16.de eius iuſtitia lege infra ad Hebræ.7.
Quadringentis annis erit peregrinum ſemẽ tuum in terra non ſua.lib.10.reg.43.& li.6.cap.4.in princ. Cap.15.
Quæ miracula promiſsioni Abrahæ à deo factæ præceſſerint.lib.9.reg.50.
Ignis ſacrificij in viſione fuit.lib.8.cap.6.colum 424.
Si mihi centenario naſcetur filius.libr.5.cap.1.in princip. Cap.17.
Patrem multarum gentium poſui te.libr.6. capit.3.colum.462.
Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum aſcendit ad me.in prooe.libr.6. lib 10.regu.28. Cap.18.
Deſierant Saræ fieri muliebria. & capit. 20. concupiuit eam Abimelech.lib.5.capi.1.col.350.
Apparuit ei Dominus ad Illicem.li.9.re.16. In meridie.lib.10.reg.6.
Lauat Abraham pedes angelorum.lib. 8.ca.6.columna 628.
Cum ſubuerteret dñs vrbes in quibus habitauit.li.6.ca.1.col.470.lib. 10.. reg.20. Cap.19.
Abutimini filijs,dũmodo viris iſtis nihil ma li fa-

li faciatis.libro.9.Regula.2. libro. 10. Regula. 20.
Pluit dominus ſuper Sodomam & Gomorrham.li.9. Regu.5.li,2.ca.2.
Angeli ad Abraham in meridie,ad Loth veſpere,quare venerunt.libr. 10. reg.6.
Angeli ſubuertentes Sodomam viri vocantur.lib.9.reg.2.
Quare Sodomitæ igni abſumpti & nõ aqua. lib.9.reg.26.
Capi. 20. In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. lib. 3. cap.4.
Ait Abraham ad Abimelech, ſoror mea eſt, filia patris mei.li. 10.reg.20.in addit.
Ecce tu morte morieris & non viues. libr.9. Regula. 3.
Soror mea eſt.in addi.ad cap.1.lib.2.
Capi. 21. Et aperuit oculos Agar,& vidit puteum. lib. 9.regu. 16.
De diſsidio & pace Abimelech cum Abraham.in proœ.lib.4.
Ideo vocatus eſt locus Berſabee.lib.5.cap.1.
Abraham epulum facit ablactato Iſaac. libr. 9.regula.43.
Capi. 22. Tolle filium tuum quem dilexiſti Iſaac.libr. 5.cap.3.lib.10.regu.34.
Dicit Abraham ſe reuerſurum cum filio quẽ tamen volebat occidere.libr.10.regul.20. in additio.
Nunc cognoui quod timeas deum.libro.10. Regula. 3.
Non pepercisti filio tuo propter me.lib. 10. Regula.3.
Capi. 23. Abraham emit ſpeluncam ab Ephrõ Etheo filio Seor.lib.6.ca.1.
Surrexit à mortuo.lib.9. reg.9.
Capi. 25. Filij Iacob nati in Meſopotamia.libro.6. capite. 4.
Capi. 26. Appellauit nomen vrbis Bethel.lib.5.cap.1. colum.354.
Capi. 27. Eſto dominus fratrum tuorum, & adorent te filij patris tui.li.6.ca.1.col.418.
Ego ſum primogenitus tuus Eſau.lib. 10. regu.20.in addit.
Curre ad oues & accipe duos hædos.libr. 9. Regula.5.
Maledicentes tibi maledictus.lib.6.cap.4.colum.472.
Capi. 28. Tulit Iacob de lapidibus:& deinde, collocauit eum in titulum. libro. 6. capite.1.columna.422.
Capi. 29. Noſtis Laban filium Nachor.lib.5.capi.1.in principio.
Imple Hebdomadam dierum huius copulę. lib.8.ca.6.col.628.
Iacob amouit lapidem, quo puteus claudebatur, & adaquato grege oſculatus eſt eã, & indicauit ei,quòd frater eſſet. libr.5.ca. 1.colum.352.
Deus patris mei Abraham & timor Iſaac. li. 5.cap.1.in princ. Cap. 31.
Vocauit Laban tumulum teſtis, Iacob Galaad.lib.5.ca.1. col.354.
Pater veſter mutauit mercedem meam decem vicibus.lib.6.cap.4.col.469.
Iacob tumulum lapidum in teſtem aſſumit. lib.10.regu. 7.
Rachel furata eſt idola patris, hic primũ idolorum nomen auditum eſt. li.8.ca.6.
Iacob emit partem agri ab Emor patris Sychem centum agnis.li.6. ca.1. Capi. 33.
Simeon & Leui occidunt Sychimitas. lib.9. regu.5.lib.6.cap.1. Capi. 34.
Non ſic erit,non ſic erit.lib.10.reg.23.
Dormiuit cum ea triſtemque deliniuit blanditijs.li.5.ca.1. col.352.
Appoſitus eſt Iſaac ad genus ſuum. libr. 10. regu.6.licet Ambro.verba non quadrent cum noſtro textu. Capi. 35.
Rachel peperit cum dolore.libr.8.cap.6.colum. 622.
Vidi quaſi ſolem, lunam & ſtellas vndecim. lib.9.regu.6. Capi. 37.
Nunquid ego, & mater tua adorabimus te. lib.9.regu.9.
Pharao epulum natalis ſui facit.libro.9. Regula.43. Capi. 40.
Septem ſpicæ ſeptem anni ſunt.libro.10. regula. 38. Cap. 41.
Vidit Pharao ſpicas & boues.libro nono. regula.21.
Duodecim ſumus ſerui tui in terra Canaam. libro.10.Regula.38.& 43.in fine.libro.6. capite.4. Capi. 42.
Comedunt cum Ioſeph in meridie.libro.10. Regula.6. Capi. 43.
Ioſeph vocat ſe augurem. libro. 10. Reg. 20. in additio. Capi. 44.
70. Animæ egreſſæ ſunt de fœmore Iacob. lib.6.c.1.col.435. Cap. 46.
Intrauit Iacob in Ægypto in animabus 70. lib.9.regu.7.
Non auferetur ſceptrum de Iuda.li.3.c.4. colum.254.li. 1.ca.4.in fine. Capi. 49.
De Simeon & Leui, Diuidam eos in Iacob, & diſpergam in Iſrael.lib.9.ca.1.col.418.

Beniamin lupus rapax ad matutinum comedit, ad veſperam dabit eſcam.lib.6.capit. 1.col.419.

Vocat filios vt benedicat,& nonnullis infauſta imprecatur à meliori parte dans nomen.lib.9.Reg.7.

Appoſitus eſt ad populum ſuum.libro. 10. Regu.6.

A præda fili mi aſcendiſti,incuruauit ſe.li.10 regu.47.

Iacob moriturus cur vocat filios ſuos. lib. 8. ca.1.col.572.

EX EXODO.

Cap.1. Septuaginta animæ egreſſæ de fœmore Iacob. libro. 6. capitul. 1. columna. 435.

Zabulon, Beniamin, Dan. libro. 5. capit. 1. in prin.

Cap.2. Duo Iudæi qui rixabantur, qui fuerint. libr. 9.Reg.29.

Egreſſus vir de domo Leui, duxit filiam Leui.li.6.ca.2.in fi.

Pharaonis filiæ quod fuerit nomen.libro. 9. Regu.29.

Cap.3. Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac. &c. lib.6.cap.2.

Rubus ardet nec conſumitur.li.10.Reg.36.

Cap.4. Cum eſſet in itinere occurrit ei Dominus & volebat eum occidere.li.10.Reg.12.

Fecit Moyſes ſicut præceperat Dominus Moyſi.li.6.ca.2.in fi.

Cap.6. Peperit ei, Aaron, Moyſen,& Mariam. libr. 5.cap.1.col.343.

Cap.7. Virga Aaron deuorauit ſerpentes. libro. 9. Regu.11.

Indurabo cor Pharaonis.li.10.Reg.5.

Erat Moyſes.80.annorum,& Aaron.83.quādo locuti ſunt ad Pharaonem.li.5.cap.1. col.344.

Cap.8. 9.Conferuntur plagæ Ægypti cum Pſalm. 77.lib.5.ca.1.col.346. Quod nominibus Ægyptijs vtatur Moyſes.lib.10.Regu.8.

Cap.8. Magi Pharaonis fecerunt ſimiliter. libro. 5. col.347.

Magi qui Moyſi reſtiterunt qui fuerint.lib.5. colum.348.

Cap. 12. Quadringenti & triginta anni calamitatis Hebræorum in AEgypto, numerātur. lib 10.Reg.43.lib.6.ca.4.Lege Gene. 15. & ad Gala.4.

Profecti ſunt ſexcenta fere millia peditū virorū,abſq; paruulis.lib.6.ca.5.in fine.

Cap. 13. Aperiens vuluam aſini.li.9.Regu.9.

Cap. 14. Maris Rubri vna ne diuiſio fuerit, an plures.in addi.ad ca.4.lib.6.

Cap.15. Abyſsi operuerunt eos, & deuorauit eos ſicut ſtipulam.li.5.cap.3.

Septuaginta palmæ.li.6.ca.4.col.468. Aquę Mara per Anticipationem.li.10.Reg.14.

70.palmæ,& 12.fontes.li.6.c.vlt.col.496.

Viſitans iniurias patrū in filios &c. in Pero.

Populus videbat vocem domini.li.9.Re.15.

Vſq; ad tertiam & quartam generationem. lib.10.Reg.21.

Cap. 21. Maledicens patri aut matri morte moriatur.lib.6.ca.3.col.463.

Sex annis ſeruiet tibi. in.7.egredietur liber. li.6.cap.6.& in addi. ad Re.36.lib.9.

Cap. 22. Viduam & pupillum non affligetis.libro.10 Reg.27.

Cap. 23. Non acquieſces iudicio multorum. libro. 6. cap.3.col.462.

Cap. 24. Non coques hœdum in lacte matris. libr. 9. Regu.10.

Cap. 30. Quando tuleris ſummam filiorum Iſraël, dabunt ſinguli.&c.li.6.ca.5.in prin.

Cap. 32. Sedit populus manducare & bibere & ſurrexit ludere.li.10 Reg.6.

Deſcende, peccauit populus tuus.li.6.cap.2.

Hi ſunt dij tui Iſraël.li.6.ca.4.col.471.

Cap. 34. Deos conflatiles non facietis.li.9.Re.7.

EX NVMERIS.

Vt exactè librum hunc valeas intelligere,lege cap.5.ſexti libri.

Cap. 12. Quis det omnem populum domini, eſſe prophetas.lib.5.c.6.col.387.

Sephora an ſit eadem mulier cum Æthiopiſſa vxore Moyſis.li.2.cap.1.col.107.

Cap. 13. Venerunt in Vallem bothri. libr.5.capit.1.

Capi. 24. Dixit Dominus ad Moyſen,dicens.libr. 10. Regu.23.

Cap. 17. Tribus, dederunt virgas in ſortes. libro.9. regu.47.

Cap. 25. Saphaath,quia peccator generat filias.lib. 8. capit.6.

Cap. 34. Fons Daphne.lib.5.cap.1.col.355.

EX LEVITICO.

De oleo ſacerdotali,quo ſacerdotes & pontifices vnguntur & reges. lib. 2.capit.3.

Cap. 11. Omne quod habet diuiſam vngulam & ruminat in pecoribus comedetis.lib.6.capi. 3.col.460.

Cap. 16. De duobus hircis.libro.7.capitul. 1. columna.512.

Cap. 17. Homo homo de domo Iſraël.libr. 9.regu.9.

Capi. 19. Ephi iuſtus erit,& Hin.lib.9.Regu. 10.
Capi. 20. Qui dederit de ſemine ſuo Moloch. ibidem.
Capi. 25. De iubileo.lib.6.cap.6.col.484.

Ex Deuteronomio.

Cap.1. LEgem in campeſtribus accipit Iſrael. li. 10.Regul.6.
Cap.4. Fornax ferrea.libr.9.Regu.29.
Cap.6. Audi Iſrael Dominus Deus tuus, deus vnus eſt.lib.6.ca.6.col.479.
Cap.9. Dedit mihi deus tabulas ſcriptas digito dei. lib.6.ca.2.in fi.
Capi. 13. Tentat vos dominus, vt ſciat an diligatis eũ. li.9.Reg.36.li.10.reg.3.lib.2.cap.2.
Capi. 18. Prophetam vobis ſuſcitabit dominus de medio fratrum veſtrorum, ipſum tanquam me audite. li.4.ca.1.col.313.in fine.
Capi. 21. Non arabis in boue & aſino.libr.10. reg. 27.
Capi. 23. Vir qui non fuerit mundus ab accidente noctis.lib.10.regu.27.
Non fœneraberis fratri tuo, ſed alieno. in Perora.
Capi. 25. De ſuſcitatione ſeminis.li.8.ca.6.col. 625.& lib.3.cap.4.verſus finem.
Capi. 28. Glorificantes me glorificabo,qui me &c.lib. 10.regu.4.
Capi. 32. Aſſumpſit eum & portauit in humeris ſuis. lib.10.reg.47.& in addi.
Ego occidam & ego viuificabo.libr.5.cap.1. colum. 357.
Ego irritabo eos ſuper gente, quæ non eſt gens.lib.10.reg.38.& lib.1.cap.1.in prin.
Incraſſatus eſt dilectus & recalcitrauit. libr. 10.regul.29.
Attende cælum & loquar, audiat terra. libr. 10.regu.7.
Capi. 34. An hic aliquid ſcriptũ ſit,de pugna Michaelis cum dæmone de corpore Moyſis, de qua Iudas in epiſtola meminit.li.5.cap.1. colum.347. in fine.

EX IOSVE.

IOſue Chriſti figura.libr.2.ca.3.col.77.& lib.9.reg.13.
Cap.2. Raab meretrix.libr.9.regu.11.vide,Raab.
Cap.5. Locus quidam hic vocatur Galgalà.& capit. 5.imponitur ibi nomen.libr. 5.capi.1.columna. 354.
Cap.7. Præcepit dominus comburi qui tale facinus fecit,& lapidatur.lib.9. reg.29.
Capi. 15. Quiriathſepher, ideſt locus vbi literæ docentur,ſiue Academia,per occupationem hic vocatur,nam illi imponitur nomen. 1.Iudic.lib.5.col 355.
Capi. 24. Oſſa Ioſeph quæ tulerant filij Iſrael de Ægypto humantur in Sychem, in parte agri quem emerat Iacob, à filijs Emor patris Sychem.lib.6.ca.1.col.438.

Ex libro Iudicum.

IVdicum Iſrael catalogus, & gubernationis viciſsitudines illius populi.vide, Cathalogus.
Capit. 2. Aſcendere vos faciam de terra Ægypti. li. 5. ca.3. & li.9.reg. 49.
Capi.6. De ſorte Gedeon,quæ fuerit. libr.9. reg. 47.
Cap.9. Interfecit.70.viros ſupra lapidem vnum.lib. 10.reg.43.in fi.li.6.ca.4. in prin.
Capi. 11. Iephthe quomodo votum compleuit. li. 10. reg.25.& in addi.ad reg.36. lib.9.
Capi. 12. Sepultus eſt in vrbibus Galaad.lib.6.capi.1. colum. 422.
Capi. 13. Ne veſcaris immundo,erit enim puer Nazaræus ab vtero matris.li.6.c.1.col.421.
Cur nomen meum interrogas, quod eſt mirabile.li.2.cap.2.col. 153.
Capi. 14. Samſon fecit potum ſeptem diebus.li. 8. capit.6.col.628.

Ex libris Regum.

Cap.1. REgum.1. Fuit vir vnus de Ramathaim Sophim.lib.6.capi.6 in prin.
Mater Samuel quo conſilio laudetur, libr.10.regu.21.
Cap.2. Vir dei ad Eli miſſus, quis fuerit.in addit.ad regu.40.libr.9.
Capi. 13. Vir vnius anni erat Saul cum regnare cœpit.lib.8.cap.8.col.639.
Capi. 16. Numerantur.8.filij Dauid & ſunt,7.libro.8. capit.6
Attulit Dauid caput Philiſtæi in Ieruſalem. lib.5.col.355.
Capi. 24. Ingreſſus eſt in ſpeluncam,vt purgaret ventrem.in addi.ad reg.25.libr. 10.
Capi. 25. Non relinquam mingentem ad parietem. ibidem.
Capi. 28. De apparitione Samuelis Phytoniſſæ arte, lib.9.regul.21.
Capi. 11. Hiſtoria Vriæ exponitur. libr.7. col.513.
Capi. 12. Vriam percuſsiſti gladio.lib. 10.reg.5.
De parabola à Nathan Dauid propoſita. li. 5.ca.6.& li.10.reg.28.
Capi. 14. De duabus meretricibus.li.7.col.515.& lib. 9.regul. 11.
Cap.3. Regum.3. Quare in nocte Salomon accepit ſapientiam.li.10.regu.6.

Cap.7. Mare æneum ſupra clunes.12.boum.lib.6. capit.vlti.

Capi. 12. Nunc vide domum tuam Dauid.libr. 6. col. 440.

Capi. 17. O domine teſtis huius viduæ cum qua ego habito apud ipſam,tu maleſeciſti,&c. lib. 5.cap.4.col.379.

Viuit Deus in cuius conſpectu ſto.lib. 10.regula.6.

Capi. 21. Naboth benedixit deo & regi.libr.10.regu. 26.lib.8.ca.6. in fine.

Ex libris Paralipomenon.

Cap.2. PAralipome.1.ſeptem filij Dauid numerantur,& fuerunt octo.lib.8.ca.6.columna.625.

Cap.4. Iudas primo loco collocatur, cum quartus ſit.lib.5.ca.1.In prin.

Percuſsit deus caſtra Philiſtijm. in addit. ad regul.44 li.9.

Capi. 19. Interfecit Dauid.7.millia curruum.in addit. ad cap.1.lib.5.

Cap.8. Paral.2.Numerantur principes exercitus Salomonis, & multa aliter in Regi. in addit. ad cap.1.lib.5.

Cap.9. Magnificatus eſt Salomon præ omnibus regibus terræ.lib.6.cap.3.

Regnauit Roboam,& poſtea. 10.rex conſtituitur.in addi.ad ca.1.li.5.

Capi. 18. Abiſai percuſsit Edom, & in Regi. dicit Aram. ibidem.

EX RVTH.

Capi. 4. RAchel & Lia ædificauerunt domum Iſrael.lib.9.regu.4.

Sede hic vocans eum noĩe ſuo.reg. 41.

Debes accipere vxorem vt ſuſcites ſemen.li. 8.c.6.col.625.&libr.3.ca.4.verſus finem.

EX ESTHER.

Capi. 2. PEllices regum quomodo præparabantur.libr.8.cap.6.

Cap.14. Ne tradas domine ſceptrum tuum, his qui non ſunt.lib. 10.regu.38.

EX IOB.

QVo tempore vixerit Iob.lib.2.cap.1. colum.101.

Quis libri author.ibi.col.102.An peccauerit.li.9.reg.43.& li.7.ca.2.Laudatur quod ſanctus inter Idumæos fuerit.li. 10.reg.21.Patientia eius.lib.9.reg.a 1.vide in verbo,Patientia,&,Iob.

Capi. 1. Cur Iob in die non in nocte tentatur.lib.10. regula.6.

Quam ob cauſam epulo peracto luſtrat filios.ibidem.

Quærit dominus à Satan vnde venis?li.5.ca. 6.in princi.

Dominus dedit,dominus abſtulit.lib.10.regula. 5.

Sederunt cum eo ſeptem diebus, & ſeptem noctibus.lib.6.ca.4.col.469. Cap.2.

Socij Iob typum hæreticorum tenent, licet aliqua prophetauerint. libr.7.capit. 1.columna.514.

Benedic deo & morere.lib.10. reg.26. & lib. 8.cap.6.in fi.

Sederunt in terra ſeptem diebus.in addit.ad regul.12.libri decimi.

Pereat dies in quo natus ſum. libr.5. capi.4. in fine. Cap.3.

Conterentur filij eius in porta.libr.8. capi.6. colum. 624. Cap.5.

Fratres mei præuaricati ſunt in me ſicut torrens,&c.in addi.ad ca.1. libri primi. Capi. 6.

Qui dicit ſoli ne oriatur.libr.10.reg.22. Cap.9.

Si voluerit contendere cum eo, non reſpondebit vnum de mille.in addi. ad c.1.lib.1.

Abominabuntur me veſtimenta mea. li. 10. regula.3.

Qui facit Arcturum & Oriona & Hyadas & interiora Auſtri.li.6.ca.1. col. 440.

Hæc abſcondiſti apud te.libr.10.regul.34. in additio. Capi. 10.

Manus tuæ fecerunt me,&c. & præcipitabis me?in addi.ad regu.37.lib.9.

Ipſe cognouit viros vanitatis, & eum qui nõ intellexit.lib.10.regul 34.in addit.& ſtatim,in puluerem deduces me? Capi. 11.

Siue nobiles,ſiue ignobiles ſint filij eius,non intelliget.lib.5.ca.4. Cap. 14.

Extendit contra deum manum ſuam. in additio.ad regu.44. libr.9. Capi. 15.

Attenuetur fame robur eius. lib.5.ca.5. Capi. 18.

Perfodiunt domos noctu, quas ſignauerũt. in addi.ad cap.1.lib.5. Capi. 24.

Tollet eum Subſolanus in additio.regul.20. libro.10. Capi. 27.

Si leuaui ſupra pupillum manũ meam, cum viderem me in porta ſuperiorem.lib.8.ca. 6.colum.624. Capi. 31.

Ex libro Pſalmorum.

DE Pſalm.libr.10.regu.2.Cur legantur Pſalmi iuxta.70.lib.1.capi.4.

Cur titulo careant.lib.4.c.3.col.339.

Beatus vir qui non abijt.libro. 10. regul. 34. lib.9.regu.6. Pſal.1.

Non reſurgent impij in iudicio, nec peccatores,&c.li.5.ca.7.col.399.li.10.reg.6.

In via peccatorum non ſtetit,& iter impiorum peribit. in fine addi.

Omnia quæ faciet proſperabuntur.lib. 8.ca. 9.col.649.

Quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarū. lib.6.cap.1.

Nouit dominus viam iuſtorū, & iter impiorum peribit.lib.10.regu.4.

Pſalm.2. Quare fremuerunt gentes.libr.5.capit.7.columm.399.

Aſtiterunt reges terræ & principes conuenerunt in vnum.li.6.ca.1.col.422.

Nequando iraſcatur dominus & pereatis de via iuſta.li.5.ca.6.col. 394.

Dirumpamus vincula eorum.libro.1. cap.1. colum.15.

Tunc loquetur ad eos in ira ſua.lib.8.capi.8. colum.636.

Ego hodie genui te.lib.10 regu.1.

Principes conuenerunt in vnum.libr.10. Regula.8.

Pſalmus.1.& ſecundus in vnum copulandi ſunt iuxta veritatem.li.5.ca.1.col.357.

De titulis Pſal.omnium.lib.7.ca.1.col. 527.

Pſalm. 3. Titulus huius Pſal.exponitur.libr.4. capi.3. colum. 329.

Exurge domine ſaluum me fac.li. 10. reg.3.

Dormiui & ſoporatus ſum,exurrexi. libr. 5. capit.3.

Pſalm. 4. Cum inuocarem exaudiuit me Deus iuſtitiæ meæ & in tribulatione, &c.in addit.ad cap.5.lib.1.

Pſal.exponitur.li.5.ca.2. & titulus in carminibus.lib.4.ca.3.

Pſalm. 5. Titulus pro hæreditatibus. libro. 4. capit.3. colum.339.

Pſalm. 6. In carminibus.ibidem,

Pſalm. 7. Ecce parturijt iniuſtitiam, concepit dolorē. in addi.ad ca.1.lib.5.

Ecce parturijt iniuſtitiam, concepit dolorē. libr.5.ca.1.col. 366.

Firmabis iuſtum.lib.9.reg.31.

Pſalm. 8. Pro torcularibus.lib.10.reg.11. Quod eccleſiam ſignificat.libr.1.ca.8.

Quid eſt homo quod memor es eius. libr. 5. cap.6. col.386.

Domine dominus noſter quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra.li.5.ca. 7. in principio.

Pſalm. 9. Non in finem obliuio erit pauperis, patientia,&c.li.5.ca.7.col.399.

Inimici defecerunt frameæ, & ciuitates eorum deſtruxiſti.libr.5.capi.7.colum.399. lib.10.in procem.

Non mouebor à generatione in gene. ſine malo.in addi.Procem.lib.10.

Dixit in corde ſuo non requiret. vides. in Procem.lib.10. Pſal.10.

Pluet ſuper peccatores laqueos ignis. lib.10. Regu. 11.

Vſquequo obliuiſceris mei.in addi. procem. libr. 10. Pſal.12.

Quis aſcendet in montem domini. libr. 5.ca. 6.colum.386.

Omnes declinauerunt.lib.6.cap. 3.col.461.

Quoniam dominus in generatione iuſta eſt. lib. 8.col.642.

Qui pecuniam non dedit ad vſuram. in Peroratio. Pſal. 14.

Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum poſtea accelerauerunt.lib.1.cap.5. Pſal.15.

Igne me examinaſti.lib.9.reg. 29. Pſal.16.

A paucis de terra diuide eos.libr.6.capi. 3.colum.462.

In die qua eripuit eum dominus de manu inimicorum & de manu Saul.lib.5.cap.1. col.346.& li.4.ca.3. Pſal.17.

Cum ſancto ſanctus eris cum peruerſo peruerteris.lib. 10 reg.1.

Deus deus meus.lib.6. cap.2.

Timor domini caſtus permanet, &c.libr.9. Regula.36.

Cæli enarrant gloriam dei.lib.10.reg.7. libr. 2.ca.2.col.116.

In ſole poſuit tabernaculum ſuum.libr.8.ca. 10.in princ.

Ipſi obligati ſunt,lege obliquati.in addit. ad cap.6.lib.1. Pſal.19.

In funibus tuis firmabis.lib. 10. reg. 12. Pſal.21.

Foderunt manus meas & pedes meos.libr.5. ca.3.& in addi.ad reg.12.lib.10.

Longe à ſalute mea verba delictorum meorum.lib.10.reg.2.& 39.

Hæc eſt generatio quærentium eum, quærentium faciem dei,Iacob. li.10.in procem. & lib.6.ca.2.in fine. Pſal.23.

Lauabo inter innocentes manus meas. lib. 8. capit.6. Pſal.25.

Aſſimilabor deſcendentibus in lacum.li. 10. Regula.22. Pſal.27.

Ad veſperam demorabitur fletus, ad matutinum,&c.lib.9.reg.7. Pſal.29.

Obliuioni datus ſum, tanquam mortuus, à corde.libr. 1.ca.1.col.14. Pſal.30.

Protege eos in tabernaculo tuo à contradictione linguarum.li.5.ca.7.col.400. Pſal.31.

* 4 Miſe.

Pſal.32. Miſericordia domini plena eſt terra. libr. 5. capit.3.
Pſal.34. Iudica domine nocentes me.lib.5. cap.5.
Pſal.37. Ne ſitis ſicut equus & mulus.libro. 10. Regul.22.
Non eſt pax oſsibus meis à facie peccatorū. &c.li.10.Reg.2.
Pſal.38. In imagine pertranſit homo.libr. 6.capit. 1. colum.426.
Priuſquam abeam,ideſt.moriar, & amplius non ero.li.10.Reg.38.
Obſurdui & ſilui à bonis.li.10.Reg.26.
Pſal.39. Confundantur & reuereantur qui quærunt mihi mala.li.5.ca.5.
Pſal.44. Audi filia & inclina aurem tuam,& obliuiſce re populum tuum.li.3.ca.3.col. 244.
Propterea vnxit te Deus,Deus tuus oleo.in proœ.li.10.
Intende proſpere procede & regna.li. cap.4. in fine.
Sagittæ tuæ acutæ.lib.10.Reg.11.
Pſal.48. Homo cum in honore eſſet non intellexit comparatus fuit.li.10.reg.22.
Fratrem non redimet redimet homo. libr.6. ca.3.col.463.
Pſal.50. Pſalm.titulus.libr. 10.reg.25.
Aſperges me domine hyſſopo.libro.10.Regula.47.
Ecce in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis.in fine addi.
Tibi ſoli peccaui,vt iuſtificeris.li.10.reg.24.
Confitebor tibi in ſeculum,quia feciſti.li. 10 Regu.12.& viderunt oculi noſtri.
Pſal. 54. Viri ſanguinum non dimidiabunt dies ſuos. lib.10.reg.6.
Pſal.54. Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ.libr. 5.ca.6.col.387.
Pſal.57. Sicut aſpidis ſurdæ obturantis aures.libr.10. Regula.47.
Pſal.59. Nonne tu deus qui repuliſti nos & non egre dieris in virtutibus noſtris.lib.5.cap.4.
De titulo.in addi.ad ca.1.libr.5.
Pſal.60. Non egredieris in virtutibus noſtris. libr. 8. cap.10.col.652.
Pſal.61. Interficiemini vos vt paries inclinatus. lib.5. cap.7.col.400.
Pſal.62. In titulo. Idumeæ, lege Iudæ. in additio.ad capi.6.lib.1.
Pſal.64. Ad te omnis caro veniet.libro.6.capit.3.colum.461.
Pſal.67. Exurgat deus & diſsipentur inimici eius. lib. 5.cap.4.in fi.
Terra mota eſt.libr.9.reg.50.
Pſal.68. Obſcurentur oculi eorum ne videant, fiat menſa eorum in ſcandalum.li.5.cap. 5.
Pſal.70. Non cognoui literaturam.in addi. ad capi.5. libro.1.
Pſal.72. Quid mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram.lib.10.regu. 12.
Pſal.73. Mons Sion in quo habitaſti in eo. lib.6.cap. 2.in fine.
Pſal.74. Quoniam nec ab oriente, nec ab occidente. lib.10. reg. 12.
Calix in manu domini meri plenus mixto.libro.7. ca 2.
Pſal.75. Vouete & reddite.lib.5. ca.4. in fine.
Pſal.77. Per angelos peſsimos.in additio. ad regul.5. libro.10.
Miſit in eos muſcam & ranam. li. 6.c.4.in fi.
Pſal.79. Vſque ad flumina propagines ſuas.lib.6.ca. 4.col.471.
Pſal.80. De petra melle ſaturauit eos.libr.5.ca.1.col. 342.& libr.10. reg.37.
Pſal.82. Domine quis ſimilis tibi.libr.5. capit. 6. colum.386.
Pſal.85. Homines & iumenta ſaluabis, quemadmodum,&c.libr.8.ca.8.col.641.
Pſal.88. Semel iuraui in ſancto meo, ſi Dauid mentiar,&c.lib.3.ca.4.col.257.
Pſal.89. Refugium factus es nobis à generatione in generationem. lib.3.c.3.in fine.
Pſal.100. In matutino interficiebam peccatores terræ.lib.8.ca.8.col.644.
Pſal.101. Tu autem idem ipſe es.lib.6.c.6.col. 470.
Pſal.103. Qui reſpicit terram & facit eam tremere. lib. 10.reg.22.
Pſal.104. Humiliauerunt in cōpedibus pedes Ioſeph. lib.5.cap.1.col.347.
Venit locuſta.lib.6.c.4.in fine.
Adduxit eos in montem ſanctificatiōis ſuæ. lib.9.regu.8.
Pſal.108. Caro mea immutata eſt propter oleum. lib. 1.cap.5.& in fine libri.5.
Deus laudem meam ne tacueris.lib.5.cap.1. colum.361.
Fiant filij eius pupilli & vxor eius vidua. lib. 5.capit.5.
Conſtitue ſuper eum peccatorem.lib.5.cap, 4.in fine.
Pſal.113. Domine libera animam meam à labijs iniquis &c.Quid detur tibi.lib.10.reg.37.
Pſal.115. Ego dixi in exceſſu meo, omnis homo mendax.lib.6.ca.3.col. 461.
Pſal.117. Lapidem quem reprobauerunt ædificātes. libr.5.ca.1.col.347.
Pſal.118. Fiat manus tua vt ſaluum me facias. libr. 10. Regu-

Regula.22.
Pſal.119. De profundis clamaui ad te domine, domine.libr.5.ca.7.in prin.Et ſi iniquitates obſeruaueris domine,quis ſuſtinebit?
Quid dabitur tibi aut quid apponetur tibi.li.1.capit.1.col.16.
Pſal.121. Ieruſalem quæ ædificatur, vt ciuitas, &c. in proœmio.lib.10.
Pſal.124. Declinantes in obligationes.libro primo.capite.5.
Qui confidunt in domino ſicut mons Sion, non commouebitur in æternum.li.6.ca.4 colum.472.
Pſal.125. Magnificauit dominus facere cum eis. libro 10.Reg.12.&,nobiſcum.
Pſal.126. Ecce hæreditas domini, filij, merces fructus ventris.in proœm.lib.10.
Non pudefiet cum loquetur inimicis ſuis in porta.lib.8.ca.6.col.624.
Pſal.128. Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea. lib.10.regul.26.
Pſal.129. Fiant aures tuæ intendentes.libro.10.Regula.22.
Pſal.131. Iurauit dominus Dauid veritatem,de fructu lumbi tui.lib.3.ca.4.col.257.
Pſal.132. Sicut vnguentum quod deſcendit in barbã, barbam Aaron.lib.2.cap.1.col.103.
Pſal.135. Qui diuiſit mare rubrum in diuiſiones aquarum.in addit.ad ca.4.lib.6.
Pſal.138. Tu cognouiſti ſeſſionem meam & reſurrectionem meam.lib.5.cap.1.col.356.
Non eſt à te abſconditum os meum.libro.1.capit.11.
Magnificata eſt ſcientia tua ex me.libr.8.ca.vlti.col.657.
Pſal.142. Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens.lib.10.reg.11.
Pſal.146. Pullis coruorum inuocantibus eum.lib.10. Regula.47.
Qui numerat multitudinẽ ſtellarum,& omnibus eis nomina vocat. li.6.c.1.col.440.
Pſal.148. Laudate eum angeli eius, &c. quia ipſe dixit & creata ſunt.libr.5.ca.1.col.348.

Ex Prouerbijs.

Parabola quid ſit,circa principium.libr.7.expoſui.vide in verbo,Parabola.& libro.7.cap.4.
Cap.1. Vt intelligas ſermones prudentiæ, Parabolas & obſcurum ſermonem.libro.6.cap.1. colum.442.
Dedi cor meum vt cognoſcerem ſapiẽtiam & ſtultitiam.libr.9.reg.46.
Capi.24. Septies in die cadit iuſtus.lib.9.reg.43.
Reſponde ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens videatur.lib.9.regu.36. Capi.26.
Quomodo ſi naſcatur ſpinæ in manus ebrij. lib.7.col.520.
Nobilis in portis vir eius.libro.8.capit.6.colum.624. Capi.31.

Ex Eccleſiaſte.

Cur legat hunc librum eccleſia iuxta 70.lib.1.ca.4.in fine.Sæpe in hoc libro mutantur perſonæ.li.10.reg.2.
Vanitas vanitatum & omnia vanitas.lib.6. capite.3. Capi.1.
Non eſt nouum ſub ſole.lib.9.regu.10.
In multitudine ſapientiæ multum indignationis.in addi.ad regu.1.lib.10.
Generatio venit & generatio vadit. libro.3. cap.3.in fine.
Omnia flumina vadunt in mare.li.6.ca.3.
Melius eſt pugillus cum requie, quam duæ manus cum litibus.lib.6.ca.6.col.480. Cap.4.
Eſt iuſtus qui pereat in iuſtitia ſua. libro.9. Regula.2. Cap.7.
Bona eſt ſapientia cum hæreditate, & amplius videntibus ſolem lib.7.cap.4.
Lætare iuuenis in adoleſcentia tua.libr.1.capit.10.libr.5.capit.4.in princip.& in proœmio.libr.10. Cap.11.
Da partes ſeptem,necnon octo.lib.6.cap.4. colum.468.

Ex Canticis Canticorum.

De myſterio nominis huius libri. lib.5. colum.400.
Hunc librum legere fas non erat Iudæis,niſi ſacerdotibus.libro.8.capit.5.colum.614.
Oſculetur me oſculo oris ſui.libr.5.cap.4. in fine.lib.10.reg 37. Capit.1.
Si ignoras te ô pulchra inter mulieres, abi poſt veſtigia gregum tuorum, & paſce hœdos tuos.lib.5.ca.4.
Nigra ſum,ſed formoſa.lib.10.regu.40.
Faſciculus Myrrhæ & Both:us Cypri dilectus meus.in addit.ad reg.1.libri.10.

Ex Eccleſiaſtico.

Qui viuit in æternum fecit omnia ſimul.in addi.ad reg.36. li.9. Capi.18.
Inſipiens vt luna mutatur. libr.8. capi.6.in princip. Capi.27.
Samuel mortuus prophetauit.lib.9.reg.21. Cap.46.

Ex libro Sapientiæ.

Spiritus domini repleuit orbem terrarũ, & hoc quod continet omnia,ſcientiã habet vocis.libr.2.ca.2.col.119. Capi.1.

Cap.3. Sanctii iudicabunt nationes.lib 7. capi.4.columna.562.

Capi. 10. Hæc eſt quæ eduxit primum hominem à peccato ſuo,& quod ex hoc loco tantum Adæ pœnitentia comprobetur. lib.5.c.1. colum.349.

Capi. 12. Iuſtus cum ſis iuſtè omnia diſponis,& ipſum qui non debet puniri condemnas. li. 5.cap.4.col. 380.

EX ISAIA.

Capi. 1. Argentum tuum verſum eſt in ſcoriã. lib.7.cap.1.col.503.

Neomenias veſtras, & ſabbata veſtra. lib.6.capi.2.col.455.

A planta pedis vſque ad verticem capitis nõ eſt in eo ſanitas.libr.10.Regu.1.

Ciuitatem veſtram alieni deuorãt. in Peror.

Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate.li.5.capi.1.col.355.

Audite principes Sodomorum.lib.2.capi.2. col.142. & quod ob hæc verba à Iudæis occiſus ſit Iſaias. Principes Sodomorum. lib.9.reg.10.lib.10. Reg.1.in fine.

Audite cæli auribus percipe terra.lib. 10.regu.7.& 28.

Semen peſsimorum.lib.10.reg.21.

Confundantur ab idolis quos elegiſtis. libro 10.regul.37.

Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe domini ſui.Iſrael, &c. in additio. ad regu.1.lib.10.

Cap.2. Dies domini ſuper Cedros Libani.libr.7.c.2.

Cap.3. Dominus ad iudicium veniet cum ſenioribus populi ſui.lib.7.ca.4. in medio.

Cap.5. Expectaui vt faceret iudicium & ecce iniquitas.lib.4.ca.3.col.328.

Vinea facta eſt dilecto meo, & vinea domini domus Iſrael eſt.lib.5.ca.1.col. 360.

Iudicate inter me & vineam meam. libr. 10. Regula.28.

Percuſsit populum & conturbati ſunt montes,&c.in addi.ad capi.3.li.1.

Vinea domini exercituum domus Iſrael eſt, & vir Iuda,&c.in addi.ad regu.1. lib.9.

Capi. 6. Auribus audite & nolite intelligere, excæca cor populi huius.lib.5.capi.4.in fine.libr. 10.regu. 5.

Vidi dominum ſedentem ſupra ſolium. libr, 9.regu.16.

Egredietur virga de radice Iſai, & flos de radice eius.in addi.ad reg.1.li.10.

Cap.7. Adducet dominus ſuper te dies qui non venerunt à ſeparatione Ephraim, &c. in addit.ad regul.1.li.10.

Cap.8. Pro eo quod abiecit populus hic aquas Siloe quæ vadunt cum ſilentio,&c.li.1.ca.1.colum.15.& in addi.ad reg.1.lib.10.

Cap.9. Diſperdet Deus ab Iſrael caput & caudam. lib.5.ca.1.col.360.

Capi. 11. Habitabit lupus cum agno & pardus, &c. li. 5.ibidem.

Septem dona in virga de radice Iſai.libr.6.c. 6.colum.485.

Cap.15. Onera quam late pateant.libr.10.reg.42.

Onus Babylonis exponitur.lib.5.cap.1.colum.360.

Dominus præcepit militiæ belli, vt diſperderet omnem terram. li.6.ca.3.in prin.

Fortes meos & exultantes gloria mea. lib.6. capit.2.

Super hoc cælum turbabo,& mouebitur terra de loco ſuo.in addit.ad ca.3.lib.1.

Capi. 14. Quomodo cecidiſti Lucifer qui mane oriebaris.libr.5.cap.1.colum.360.libr.10. Regula. 29.

Capi. 16. Emitte agnum dominatorem terræ.lib.5.ca. 1.colum.361.

Audiuimus ſuperbiam Moab,non ſic robora eius. in addi. ad reg.37.lib.9.

Capi. 18. Væ terræ vmbranti alis. libro.5.capit.1.colum.360.

Capi. 19. Dominus aſcendit ſuper nubem leuem.libr. 10.regu.11.in fine.

Erit altare in terra Ægypti.lib.10.reg.42.

Capi. 21. Onus deſerti maris.libro.5. capit. 1. columna.360.

Capi. 23. Ecce terra Chaldæorum talis populus non fuit.lib.10.regu 34.

Erubeſce Sydon dixit mare.lib.10.reg.7.

Capi. 25. Triturabitur Moab ſub eo.lib.9.reg. 10. lib. 10.regu.42.

Poſuiſti ciuitatem in tumulum & domum alienorum.in Perora.

Capi. 29. Libanus vertetur in Carmelum. libro. 7. colum.520.

Capi. 34. Syrenæ & Onocentauri,&c.lib.6.cap.1. columna.441.

Capi. 38. Diſpone domui, quia cras morieris. libro.9. regula.3.

Vt leo ſic confregit oſſa mea.in addit.ad Regu.12.lib. 10.

Capi. 40. Videbit omnis caro ſalutare dei.libro.9.Regula. 6.

Capi. 43. Benedicent me beſtiæ agri.lib.9.reg.11.lib. 10.reg.36.libr.1.ca.1.

Capi. 44. Votum faciens, dicit, Deus meus es tu. libr. 6.cap.

6.capit.4.colum.471.
Capi.45. Sic dicit Dominus Chriſto meo Cyro.lib.1.ca.13.col.65. Quod Iudæos dilexerit ob hanc de eo prophetiam.lib.2.col.101.
Cap.50. In iniquitatibus veſtris venditi eſtis. Ambulate In lumine ignis veſtri,&c.libr.10.Regula.4.
Cap.52. Cæli vt fumus liqueſcent ſalus autem mea in ſempiternum.lib.7.cap.4.
Capi.52. Exite exite de medio eorum.libr.9.Reg.27.
Peccauimus ei,& noluerunt ambulare in vijs eius.lib.10.Reg.37.
Capi.53. De anguſtia & de iudicio ſublatus eſt.libr.5.cap.1.col.358.
Generationem eius quis enarrabit.libro.10.Regula.9.
Capi.58. Carnem tuam ne deſpexeris,&c.lib.1.ca.5.
Sicut æſtum in ſiti tumultum alienorum humiliabis.In perora.
Capi.60. Gloria Libani ad te veniet, Abies & buxus. lib.1.cap.1.col.15.
Capi.61. Euangelizare pauperibus miſit me. libro.2.capit.2.
Capi.63. Quis eſt iſte qui venit de Edom, tinctis veſtibus,&c.libr.5.cap.6.in princip.

EX IEREMIA.

Cap.1. Ex ſacerdotibus Anathoth.lib.4.capi.2.colum.378.
Conſtitui te ſuper gentes vt deſtruas & diſperdas, ædifices & plantes.lib.5.cap.1.colum.357.
A, A, A. Domine Deus neſcio loqui.libr.6.cap.1.col.426.
Cap.2. Verterunt me dorſa & non facies.libro.10.Regula.6.
Cap.5. Ego dixi forſitan pauperes ſunt.libr.5.capi.6.colum.392.
Cap.9. Quis dabit capiti meo aquam, id eſt, vt caput in aquam verteretur.libr.5.cap.6.colum.387.
Cap.13. Si mutabit Æthiops pellem ſuam.libro.10.Regula 47.
Capi.24. Quia dilexit popul⁹ hic mouere pedes ſuos. lib.10.Regu.6.
Capi.17. Perdix congregauit quæ non peperit, fecit diuitias ſuas,&c.lib.10.Reg.47.
Quod inuenerunt in me delictum patres veſtri.lib.10.Reg.28.
Capi.20. Seduxiſti me domine & ſeductus ſum, fortior me fuiſti.lib.10.Reg.2.
Capi.23. Vos non viſitaſtis gregem meum & ego viſitabo malitiam veſtram.libro.5.capit.7.columna.398.
In prophetis Samariæ vidi iniquitatem & in prophetis Ieru.&c.li.4.ca.1.col.293.
Noli ſubtrahere verbum ſi forte audiant.lib.5.cap.6.col.393.in prin. Cap.26.
Ego feci terram & hominem.lib.5.cap.1.columna.366. Capi.27.
Ponat te dominus ſicut Sedechiā & Achab, quos frixit rex Babylonis in igne. libr.9.Regu.29.Lege Danie.capi.13. Capi.29.
Reditus In patriam poſt 70. annos promittitur.lib.6.cap.6.
De emptione agri Ieremiæ.libr.6.capi.1.colum.431.in prin. Capi.32.
Omne caput caluitium, omnis barba radetur.lib.8.cap.6.col 623. Capi.48.
Fugite de medio Babylonis.lib.9.Regul.27. Capi.51.

EX THRENIS.

Ordine alphabeti quare ſcribitur hic liber.lib.6.cap.vlti.
Quomodo ſedet ſola ciuitas, plena populo facta eſt quaſi vidua. libro.10.Regula.34. Cap.1.
Vocaui amicos meos & ipſi deceperunt me. lib.9.Reg.2.& in proœm.lib.10.
O vos omnes qui tranſitis, attendite & videte.in addit.ad ca.5.lib.1.
Ingrediatur omne malum coram te, vindemia eos ſicut vindemiaſti me.lib.5.cap.5.
Migrauit Iudas propter afflictionem,& propter multitudinem ſeruitutis.in addit.ad Regu.36.lib.9.
Prophetæ tui viderunt tibi falſa.lib.4.cap.1.colum.293. Cap.2.
Sederunt in terra ſenes filiæ Sion, & tacuerunt.in addit.ad Reg.12.lib.10.
Ego videns paupertatē in virga furoris eius. libr.9.Reg.32. Capi.3.
Tantum in me vertit & conuertit manum ſuam.lib.10.Reg.6.
Confregit ad numerum dentes meos.libr.8.colum.656.
Gaude & lætare filia Edom.lib.5.cap.4.& in proœm.lib.10.& lib.1.cap.10. Capi.4.

EX EZECHIELE.

Ioachim hic quomodo differat ab illo qui eſt in Danielis exordio.libr.2.ca.1.col.107.& lib.3.cap.vlti.col.262. Cap.1.
Cum ſcorpionibus tu habitas.libro.10.Regula.47. Cap.2.

Ipſi

Ipſi receſſerũt à me & patres eorũ.ibi.Re.21.

Cap. 3. Vade & ingredere ad transmigrationem ad filios populi tui.lib.6.c.2

Cap.5. Patres comedent filios in medio tui, & filij patres.lib. 10.Reg 3.

Cap.6. Hæc dicit dominus montibus & collibus, diſperdam excelſa veſtra.lib.9.Reg.4.

Cap.7. Poſsidebunt ſanctuaria eorum.lib. 6. cap. 2. col.455.

Cap. 11. Duo principes Iezonia & Phaltia.lib.6.c. 6. colum.480.

Si propheta errauerit, ego dominus decepi eum.li.4.ca.1.col.294.

Cap.17. Nabuch.venit ad Libanum & rapuit ſummitates Cedri.li.10.Re.44.

Cap.18. Cum auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua &viuet? lib.5.cap.4.col.379.

Ad vſuram non commodauerit,in perora.& Patres comederunt vuam acerbam, dentes autem,&c.

Cap.20. Dedi eis præcepta non bona.in Proœ.lib. 6. in fine.

Leuaui manum meam in eos in ſolitudine vt diſpergerem eos in nationibus.lib.5.ca.1. col.349.

Abominationes patrum ſuorum oſtende eis lib.10.Reg.21.

Cap. 21. Perdam ex te iuſtum & impium.li.9 reg.2.

Cap.28. Rex Tyri diaboli figura.lib.10.Reg.44.

Cap.29. Non ſeruare ordinem hiſtoriæ oſtenditur. libro.5.cap.1.col. 364. Quæ dicuntur de Pharaone,intellige de dæmone.libro.10. Reg.44.

Cap.30. Faciam iudicia in Alexandria.li.5.ca.3.

Cap.32. Vide Reg.29.lib.10.

Cap.38. Cœpit eſſe habitator vmbilici terræ. libr. 9. Reg.49.lib.Reg.1.

EX DANIELE.

Daniel an ſit prophetis annumerandus aut Hagiographis, nec ne. libr. 4. cap.1.col.312.& in appendice illius libri. Deinde qui fuerint eius parentes.lib. 3. c. 4.circa prin.

Lege in lib.10.Reg.8.pro phraſi eius.

Cap.1. Aſportatio vaſorum templi in Babylonem myſticè exponitur.li.1.in proœ.

De Ioakim. Vide Ezechi.1.ca.

Impoſitio illa nominum in tribus pueris facta,quid ſignificet.lib.2.c,1.col.104.

Quos genuerit filios Nabuchod.in addit.ad ca.1.lib.5.

Cap.2. Vocantur Arioli, Magi, Chaldæi, &c.lib.9. Re.4.

Deos meos non colitis,& ſtatuam quam erexi non adoratis.lib.6.cap.4.col.471.

Tunc Arioch feſtinus introduxit Danielem ad regem& dixit ei,inueni hominem,&c. in addi.ad ca.1.lib.5.

Cap.3. An ordinem ſeruauerint tres pueri in cantico illo contexendo.libr. 5. capi.1.columna.366.

Cap.4. Peccata eleemoſynis redime.li.9.Re.14.

Omnes habitatores terræ apud illum in nihilum reputantur.li.10.Reg.1.

Ca.5.6.7 Nullum ſeruat ordinem Daniel.lib.5.cap.1. col.364.

Cap.7. Tempus,tempora,dimidium temporis.li. 3. ca.2.in fine.& li.1.ca.13.circa prin.

Quarta beſtia quid ſignificet.li.1.cap.1.

Cap.8. Dixit angelus cuidam loquenti.lib. 6.cap.1. col.426.

Signa ſermonem quia poſt dies multos erit. in addi.ad.c.1.li.1.

Hircus caprarum creuit.li.20.Re.45.

Cap.9. Peccauimus inique egimus & receſsimus à mandatis tuis. lib. 9. Regu.43. & libr. 10. Reg.2.

Nequaquam populus Dei eſt, ſed populus tuus,nec vrbs ſancta dei,ſed ſancta tibi. li. 6.cap.2.

Cap.10. Neq; vnguẽto vnctus ſum.li.8.c.6.col. 621.

Cap.11. Ecce tres reges adhuc in Perſide erũt,& quartus ditabitur,&c.li.9.Reg.5.

Cap. 13. Suſannę accuſatores quo fuerint nomine vocati.lib.9.Reg.29.quòd fuerint lapidibus obruti.

Semen Canaã & non Iuda,pater tuus Amorrhæus,mater tua Cethæa.li.6.c.1.col.421. & lib.3.ca.3.li.10.Reg.21.

Hiſtoria Suſannæ quo in loco collocanda ſit in addit.ad ca.1.lib.5.

EX HOSEA.

De Hoſea.lib.2.cap.1.col.87.

Accipe vxorem fornicariam & fac filios fornicationum. libro. 9. Regu.11.

In qua re fuit Chriſti figura. libr. 7.columna.525.

Cap.5. Audite ſacerdotes .lib.9.Reg.2.

Cap. 11. Ex Ægypto vocaui filios meos.li.6. capit. 1. colum.419.

Cap. 14. Quis ſapiens & intelliget hæc.lib.5.capit. 6. colum.386.

EX IOELE.

DE Ioele lib.2.cap.1.colum.87.

Cap.1. Lugeat terra, quoniam afflictum eſt triticum, aruit vinum.li.10.regu.7.

Cap.2. Dedit vobis doctorem iuſtitiæ,&,effundam de ſpiritu meo,&c.lib.5.capi.1.col.362.li.6.cap.1.col.432.

A facie eius contremuit terra, moti ſunt cæli, ſol & luna,&c.in addi.ad cap.3.lib.1.

EX AMOS.

AMos paſtor erat, & à paſtoribus genus trahebat. Suæ artis vtitur ſermone, vt rugitum leonis, voceȝ domini vocat, euerſionem vrbium, ariditatem montium, vocat.li.1.capi.1.col.24.& li.4.ca.2.col.317.genus eius exprimitur.

Cap.1. Super tribus ſceleribus Damaſci, & ſuper quatuor non conuertam eam.li.6.capi.4.col.469.& ca.6.col.483.

Cap.2. Ego exterminaui Amorrhæum à facie eorum, ego ſum qui aſcendere vos feci de terra Ægypti.li.5.ca.1.col.365.

Capi.3. Leo rugit quis non timebit.lib.5.cap.6.

Non eſt malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit.lib.5.ca.4.& lib.10.Reg.4.

Capi.4. Multitudinem hortorum veſtrorum, vinearum veſtrarum, oliueta veſtra,&c.libro.6.ca.2.col.455.

Venite in Bethel & impiè agite,&c.lib.5.ca.4.in princi.

Præpara te in occurſum Dei tui Iſrael.lib.5.capit.4.

Sacrificate de fermento laudem & vocate voluntarias oblationes.lib.5.ca.4.

Cap.5. Transferam vos trans Damaſcum.libro.6.cap.1.col.430.

Facientem Arcturum & Orionem.lib.6.ca.1.colum.440.

Suſcitabimus ſuper eum ſeptem paſtores & octo homines primates.libro.6.cap.6.columna 485.

Cap.7. Non ſum propheta, nec filius prophetæ, ſed paſtor caprarius.li.4.ca.1.col.298.

Cap.8. Venit finis ſupra populum meum,& ſtridebunt cardines templi.in additio. ad cap.3.libro.1.

Cap.9. Si deſcenderint vſque ad infernum, inde manus mea extrahet eos.li.5.cap.1.col.360.

Super contritionem Ioſeph.lib.9.Reg.10.

EX ABDIA.

TRanſmigratio Ieruſalem, quæ eſt in Boſphoro, poſsidebit ciuitates Auſtri.li.10.Reg.8. Surgite & conſurgamus.lib.10.Reg.23. Bibent omnes gentes & erunt quaſi non ſint.lib.10.Reg.38.

EX IONA.

VIde in verbo, Ionas.

Deſcendit ad latera nauis, ſiue vt nos Capi.1.
habemus ad interiora.libr.6.cap.1.colum.470.

Miſerunt ſortes & cecidit ſors ſuper Ionam.libr.9.Regu.47.

Adhuc 40.dies & Niniue ſubuertetur.lib.9. Capi.3.
Reg.3.& in addi.lib.9.

De rege Niniue.lib.1.cap.vlti.

Quis ſcit ſi conuertatur,& ignoſcat Deus, & Capi.3.
reuertatur ab ira furoris ſui.libr.5.capi.6.colum.393.

Tu doles ſuper hederam,& ego non parcam Capi.4.
Niniue.lib.10.Regu.28.

EX MICHÆA.

ET tu Bethlehem Ephratha paruulus es Capi.5.
in millibus Iuda ex te mihi egredietur,&c.lib.6.cap.1.col.423.

Deſcenderunt mala à domino ſuper portas Ieruſalem.libr.10.Regu.4.

Dominus exijt de loco ſuo,& deſcendit.lib.10.Regu.6.

Audite valles.lib.10.Reg.28. Capi.6.

Sophoniæ ſtirps.li.4.c.2.col.317.digeritur.

EX NAHVM.

INcrepans mare & exiceans illud.libr.10. Capi.1.
Regula.22.

Poſt onera non affert conſolationes, quia de impijs ſermo erat ſuſceptus.lib.5.ca.1.colum.358.

EX HABACVC.

VElociores lupis veſpertinis.lib.10.Regula.47.

Poſt onus non ſubijcit conſolationē, & quam ob cauſam id faciat.libro.5.capi.1.colum.358.

De hoc cap.lib.10.Regula.2.

Hæc eſt fortitudo Dei ſui.in Proœm, li.10.

Quare non reſpicis domine ſuper iniqua agentes,& taces deuorante impio,&c.lib.10.Regul.2.

Lapis de pariete clamabit.lib.10.Regu.7. Cap.2.

Quid prodeſt ſculptile quia ſculpſit illud factor ſuus.lib.5.ca.6.col.386.

Omnis ſpiritus non eſt in eo.libr.6.capit.3.colum.462.

EX AGGÆO.

QVare frequenter inculcet hic propheta.Dicit dominus exercituum.lib.4.cap.2.col.320.

Adhuc

Adhuc ſemel ego mouebo cęlum & terram. libr. 9. Reg. 50.

In anno ſecundo Darij, menſe ſexto. lib. 6. capit. 6. col. 482.

EX ZACHARIA.

HIc propheta crebrò inculcare cur ſoleat. Dicit dominus exercituum. li. 4 ca. 2. col. 320.

Cap. 2. Sileat omnis caro à facie domini. libr. 6. ca. 3. colum. 461.

O, o, Fugite de terra Aquilonis. lib. 6. ca. 1. colum. 426. lib. 9. Reg. 27.

Cap. 3. Ieſus ſacerdos Chriſti figura. lib. 9. Regu. 13. & lib. 10. reg. 39.

Cap. 5. Patres veſtri vbi ſunt, & prophetæ? li. 9. Reg. 2. li. 4 ca. 1. li. 5. ca. 7. col. 399.

Cap. 7. Verterunt ad me ſcapulam recedentem. lib. 10. regul. 6.

Cap. 11. Ego non parcam vltra ſuper habitantes terram. li. 1. cap. 13. col. 65.

Et dicam ſi bonum eſt corã vobis, date mercedem mihi aut renuite, & appenderunt triginta argenteos. li. 6. c. 1. col. 431.

Proijce ad ſtatuarium, decorum pretium. in addit. ad reg. 37. lib. 9.

Cap. 13. Percute paſtorem, loquitur Deus cum gladio. lib. 10. regu. 7.

EX MALACHIA.

DE Malachia. lib. 2. capi. 1. col. 87.

Cap. 1. Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. lib. 5. capi. 1. circa prin.

Dilexi vos inquit dominus. libr. 5. ca. 3. li. 1. Regu. 34.

Filius honorat patrem, & ſeruus dominum ſuum. li. 5. ca. 7. col. 399.

Si ego dominus vbi eſt honor meus. lib. 2. capit. 2. col. 150.

Cap. 3. Ego Deus & non mutor. libr. 10. Reg. 11.

¶ Ex Euangelio Matth. hæc varijs in locis ſunt à nobis interpretata.

QVod Matth. Græcè ſcripſerit, habes. li. 1. c. 6. cõtra Theophyl. in proœ. Matt. qui dicit hebraicè ſcripſiſſe ac fuiſſe tranſlatum in linguam Græcam ab apoſtolo Ioanne.

De Matth. nomine in additio. ad capit. 1. libro ſecundo.

De titulo libri. libr. 10. Regu. 35.

Quibus præditus fuerit nominibus. li. 2. c. 1. col. 106. & in addit. illius ca. Item quo ſenſu vocetur Publicanus. lib. 9. Reg. 11.

Quarum gentium fuerit Apoſtolus. lib. 5. capi. 1. colum. 368.

Matth. apud Græcos primo loco collocabatur, & deinde ſequebatur Ioan. lib. 5. capi. 1. col. 368. Et ego vidi in antiquiſsimo codice Theophy. eadem ſerie fuiſſe collocatos hos euangeliſtas.

Matth. narrat, iuxta recentiores, generationem Ioſeph, Lucas verò Mariæ. lib. 3. cap. 4. colum. 274.

Quibus modis fuerit gubernatus populus Iudaicus. lib. 4. cap. 2. col. 321.

Qua in re differant inter ſe Matthæus & Lucas in enarrandis generationibus. lib. 3. c. 4. colum. 258.

Liber generationis Ieſu Chriſti, filij Dauid, filij Abraham. lib. 3. ca. 4. col. 256. & capi. 3. circa princi. & lib. 5. c. 1. in princ. & Dauid quare præponatur Abrahæ. Cap. 1.

Cur Iacob meminit, relicto Eſau fratre, & cũ Iuda coniunxerit fratres. li. 3. ca. 4. columna. 267.

Genuit, hoc verbo oſtendit ſe loqui de generatione naturali. li. 3. ca. 4. col. 276.

Genuit Iudam & fratres eius. li. 3. ca. 4. & lib. 5. capit. 1. in princi.

Genuit Phares & Zaram de Thamar. li. 3. capit. 4. col. 267. & quod Zaram ad Chriſti generationem non ſpectet, ſed Phares.

Aram genuit Aminadab. libr. 2. capit. 1. colum. 109.

Genuit Dauid regem. libro. 3. capite. 4. columna. 266.

Salomon quoto ætatis anno Roboã genuit. lib. 9. regu. 40.

Ex ea quæ fuit Vriæ. lib. 3. cap. 4. col. 269.

Achaz Ezechiam quoto anno genuit. lib. 9. Regu. 40.

In tranſmigratione Babylonis. libr. 3. cap. 4. colum. 270.

Ioſias genuit Iechoniam in tranſmigratione Babylonis. ibidem.

Iechonias genuit Salathiel. li. 3. cap. 4. columna. 277. Lucas, Neri.

Quatuor generationes omiſſæ. libro. 9. Regula. 5.

Salathiel genuit Zorobabel. Zorobabel genuit Abiud. libr. 3. ca. 4. col. 267.

Ex Abiud vſque ad Ioſeph enumeratio patrum, in nulla ſcriptura inuenitur. lib. 3. capit. 4. col. 271.

Cur Matth. illaudatas mulieres recenſet, omiſsis illis quæ fuerunt vitæ probatæ. li. 3. ca. vlti.

c.vlti.col.267.&li.10.Regu.21. Vide reli
qua hoc in eodem loco. Virum Mariæ. li.
9.Regu.1.
Chriſti generatio ſic erat, cum eſſet deſpon-
ſata Maria mater Ieſu.lib.6.ca.2. in fin. li.
10.Regu.23.
Ecce virgo in vtero habebit.libr.6.capi.1.co
lum.429.
Pariet Maria filium iuxta angeli dictum, vt
credas ipſum è ſpiritu ſancto natum. li. 7.
ca.1,col.532.
Cap.2. Et tu Bethlehem terra Iuda nequaquam mi-
nima es in principibus Iuda, ex te enim,
&c.li.6.ca.1.col.423.
Ex Ægypto vocaui filium meum.libr.6.c.1.
colum.419.
Occidit omnes pueros à bimatu & infra &c.
in procе.lib.10.
Rachel plorans filios ſuos.libr.2.capit.1.co-
lum.103.
Noluit conſolari quia non ſunt.libr.10.Re-
gula.38.
Sicut ſcriptum eſt in prophetis. Quoniam
Nazareus vocabitur.libr.6.c.1.col.420.
De fuga in Ægyptum & reuerſione in Na-
zaret.li.10.Reg.13.Quandiu fuit in Ægy
pto.li.1.ca.13.
Vt adimpleretur quod dictum eſt per pro-
phetam, quid ſignificet, expoſuimus.li.8.
cap.8.in prin.
Magos cur adduxerit per ſtellam.lib.9. Re-
gula.23.
Defuncti ſunt qui quærebant animam, ideſt,
vitam pueri.li.6.ca.4.
Magi reuerſi in patriam quid egerint.li. 8. c.
5.col.615.An fuerint reges.li.8.c.5.in fi.
Cap.3. In diebus illis quid ſignificet.lib.10.Reg.13.
&lib.8.c.8. Tunc.& in Præpo.In.
Genimina viperarum quis demonſtrauit vo
bis fugere.li.10.Reg.47.&lib.7.ca.3.
Potens eſt Deus ex lapidibus iſtis ſuſcitare
filios ipſi Abrahæ. In procе.li.10.
Cuius ventilabrum in manu eius.libr.6.cap.
2.in fine.
Agite pœnitentiam,&c.hic eſt de quo dictũ
eſt.lib.9.Reg.30.
Baptizabit in ſpiritu ſancto & igni. li. 7. col.
531.& in coniunctione,Et.
Cap.4. At illi relicta naui & patre Zebedæo ſecuti
ſunt eum.li.10.Reg.21.& in addi.
Capi. 5. Antequam legem ferat dominus, miracula
quare exhibeat.lib.9.Reg.50.
Ne nos inducas in tentationẽ. lib. 10.Reg.5,
Chriſti prædicatio cur duxit principiũ à bea
titudine.li.9.Reg.26.& aſcendit in mon-
tem.lib.9.Reg.26.& 6.
Si offers munus tuum ad altare & recorda-
tus fueris ꝙ frater tuus.li.5.c.1.col.358.
Vos eſtis ſal terræ.lib.3.ca.3.col.244.
Beati eſtis cum vos maledixerint & perſecu
ti vos fuerint,&c.li.3.ca.3.col. 243.
Qui dimiſerit vxorem, niſi ob fornicationẽ,
& aliam duxerit, mœchatur.libro. 10.Re-
gula.15.
Dixerint vobis omne malum mentientes.li.
6.capi.3. col.463.
Non veni ſoluere legem, ſed adimplere.in ad
ditio.ad Regu. 14.libr.9.
Si quis percuſſerit maxillam dexteram præ-
be ei alteram.lib.8.ca.6.col.615.
Qui ſoluerit vnum de mãdatis iſtis minimis,
minimus vocabitur in regno cælorum. li.
9.Regul.2.
Non iurare omnino nec per cælum,&c. libr.
9.Reg.28.& in procе.libr.6.& li.8.ca.5.co
lum. 615.
Lex datur in monte, & cauſa aperitur.li. 10.
Regul.6.& 26. Quod mons ille fuerit Ta-
bor.lib.10.Reg.1.
Eſto conſentiens aduerſario tuo dum es in
via.lib.10.Reg.1.
Quare multos in princi prædicationis ſanat
dñs, nec fidem poſtulat.libr.10.Regu.17.
Ne ſitis ſoliciti de craſtino.lib.10.Rrgul.34. Capi. 6.
& lib.5.ca.4.col.380.& lib.8.ca.5.colum.
615.& 634.
Primum quærite regnum dei, & hæc adijciẽ
tur.lib.10.Reg.32.
Sufficit diei malitia ſua.lib.10.regu.4.
Panem noſtrum quotidianum, vel ſuperſub
ſtantialem.li.6.ca.2.& li.1.ca.6.col.45.
Sanctificetur nomen tuum, adueniat regnũ
tuum.li.5.ca.4.in fine.lib.9. regu.44.
Te faciente eleemoſynã neſciat ſiniſtra tua,
quid faciat dextera. in addi.ad ca.3.lib.1
Nunquam noui vos.lib.10.regu. 48. Capi. 7.
Multi venient ab oriente & occidente & re- Capi. 8.
cumbent,&c.lib.9.regu.7.libr.7.cap.1.co
lum.532.
Vade & oſtende te ſacerdoti.lib.10.reg. 18.
Relinque mortuos ſepelire mortuos ſuos.li.
1.ca.13.in prin. & cui dñs hoc dixerit.
Murmurabant Phariſæi, quòd dominus di- Capi. 9.
mitteret peccata & ſanaret paralyticũ, ex
minori re maiorem probans.libr.7.cap.1.
colum.532.

Non

Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores. libr. 9.Reg.2.& lib.5.cap.4.col.380.
Occurrerunt ei duo dæmoniaci. Marc.& Lucas vnum dicunt fuiſſe.lib.9.Reg.5.
Confide fili remittuntur peccata tua.libr.5. capit.3.
Ingreſſus nauim venit in ciuitatem ſuam. li. 10.Regu.15.
Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum.lib. 8.capi.6.col. 621.
Cap.10. Qui recipit prophetam in nomine prophetæ mercedem prophetæ accipiet, & qui recipit iuſtum,&c.lib.9. Reg.2.
Nolite portare æs in zonis veſtris.lib.5.c.4. in fine.
Eſtote prudentes ſicut ſerpentes.lib. 10. Regul.47.
Primus Simon & Andræas frater eius. lib.5. capi.1. in princi.
Eritis odio omnibus hominibus.lib.6.cap.3. columna.460.
Veni ſeparare hominem aduerſus patrem ſuum,& filiam aduerſus matrem ſuam. li. 6.cap.1.colum.448.
Nec virgam nec peram.lib.10.Reg.11. in fine. Sed contrarium dicitur Marc.6.niſi virgam ideo dicunt legendum apud Matth. non niſi: mendumque irrepſiſſe ex affinitate literarũ Græcarum. μὴ, nec. εἰμὴ, niſi.
Ne poſsideatis aurum nec argẽtum, nec duas tunicas,lib.8.ca 5.in fine.
Cap.11. Tu es qui venturus es an alium expectamus. lib.4.ca.1.col.305.
Ipſe eſt Elias.lib.10.Regu.20.& 38. & in additio.
Quid exiſtis videre prophetam? etiam dico vobis & pluſquam prophetam.libr.4. capit.1.in fine.
Confiteor tibi pater, domine cæli & terræ, quod abſcondiſti hæc à ſapientibus & reuelaſti ea paruulis.lib.1.ca.10.li.9. Reg.2.
Iuſtificata eſt ſapientia à filijs ſuis.libr.9.Regula.2.
Inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioan.Baptiſta, qui minor eſt in regno,&c. lib.9.Regu.2.
Lex & prophetæ vſque ad Ioannem. libr. 4. capi.1.col.302.
Si in Tyro,&c.factæ fuiſſent virtutes quæ in te,in ſacco & cinere pœnituiſſent.lib. 8.c. 6.col.623.
Cap.12. Quæ eſt mater mea, & fratres mei. libro. 9. Regu. 26.
Spiritus autem blaſphemia.in procœ.libr.10.
De homine habente manum aridam.libr. 1. ca.6.col 45.de Cementario.
Fratres domini qui ſint. in addit. ad capit. 1. libro.2.
Miſericordiam volo non ſacrificium. libr.7. capit. 4.
Ideo iudices veſtri erunt.libr.7.cap.4.columna.663.
Zizania ſunt filij nequam. In procem. libr. 10. Vt adimpleretur qood dictum eſt per prophetam, aperiam in parabolis.lib.4.ca pit.3.col.331. Cap.13.
Intellexiſtis hæc omnia.libr.5.cap.6. columna.393.
Exijt qui ſeminat, ſeminare.lib.10.Regu. 11.
Inimicus homo ſeminauit Zizaniam. li. 10. Regu.44.
De fructu 100. 60.& 30.libr.6.capi.vlti. colum. 490.
Fermentum quod acceptum mulier abſcondit in farinæ ſatis tribus.li.7.ca.1.col.508.
Contriſtatus eſt Herodes propter mortem Ioan.Baptiſtæ. libro.9.Regula.2.libro.1. capit. 10. Cap.14.
Herodes celebrat conuiuium in die natalis ſui.lib.9.Reg.43.
Herodes tenuit Ioan.& alligauit eum. li. 10. Regu.14.
Herodes an viuo fratre abduxerit illi vxorẽ. lib.9.Reg.40. & melius in addi.
Chriſtus cur ſeceſsit eremum. lib.9.Reg. 26.
Quarta vigilia venit ad diſcipulos.libr.9.Regula.36.
Numerus manducantium quinque millia virorum ſine pueris.libr.6.cap.5.in fine. & quare tot fragmenta ſuperſunt.lib.10. Regula. 18.
Omne quod in os intrat in ventrem vadit & in ſeceſſum mittitur.lib.10.Regu.25.& in additionibus. Cap.15.
Honora patrem tuum & matrem tuam, qui maledixerit,&c.lib.10.Reg. 16.
Quem me dicunt homines filium hominis. Vos autem quem me eſſe dicitis.libr. 2.c. 2.col. 127. Cap.16.
Oportet in Hieroſoly.& multa pati à ſenioribus, &c.confer, cum cap.17. vbi eadem res tractatur.lib.5.ca.7.col.404.
Tibi dabo claues regni cælorum.libr.3.ca.3. colum.242.
Generatio praua & adultera ſignum quærit. lib.10.Regu.21.

Super

Super hanc petram ædificabo eccleſiam meam.in addi.ad ca.a.lib.6.
Tu es Chriſtus filius dei viuentis.libr.8.ca.7.
Capi. 17. Dicetis monti huic,tranſi hinc illuc & tranſibit.lib.9.regu.12.
Hic eſt filius meus dilectus, in quo bene mihi complacui.lib.5.ca.3.& lib.6. ca.2.
Apparuerunt illi Moyſes,& Elias. libro.9.regula. 21.
Poſt dies ſex aſſumpſit Ieſus Iacobum. libr. 10.regu.43.
Subduxit eos in montem excelſum valde, qui mons eſt hic.in addi.ad reg.1.libr.10.
Cap.18. Expedit ei vt ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius.lib.8.ca.6.col.626.
Quis putas maior eſt in regno cælorum.lib. 9.reg.26.& in dictione,Quis.
Non dico tibi ſepties, ſed ſeptuagies ſepties. libr.3.ca.4.col.260.& 261.
Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum, &c.lib.8.ca.10.col.653.
Statuit paruulum in medio ipſorum, & quis hic eſſet,& quo nomine vocaretur. lib.9. Regula.29.
Argue eum inter te, & ipſum. in additio. ad regu.36.lib.9.
Bonum eſt tibi ad vitam ingredi debilem & claudum,quam,&c.libr.7.ca.4 in prin.
Cap.19. Magiſter bone quid faciam, vt vitam æternam,&c.nemo bonus.lib.5.ca.6.col.389.
Centuplum accipies,& in futuro vitam æternam.lib.7.ca.1.col. 531.
Et dixit, propter hanc relinquet homo patrem, &c.ſunt verba Dei. & Gene.2. ſunt Adæ verba.in addi.ad reg.44.lib.9.
Vos qui ſecuti eſtis me ſedebitis & vos iudicantes.12.tribus.libr.7.cap.4.col.561.
Numerantur mandata, & nil de præceptis Dei dicitur.lib.8.ca.2.
Capi. 20. Filius hominis erit in corde terræ, tribus diebus & noctibus.libr.9.regula.7.libro.10. Regula.43.
Ecce aſcendimus Ieroſoly.lib.9.reg.49.
Calicem meum bibetis.lib.9.reg.44.
Dare animam redemptionem pro multis. li. 6.capi.3.col.462.
Mater filiorum Zebedæi petit à domino, vt vnus filiorum ſedeat, &c. & ait dominus. Neſcitis quid petatis.lib.10.reg.5.
Lege de hoc cap. & 19. & quæ ſcripſi.libr.9. Regula.25.
Exijt ad conducendum operarios mane, ad 3.6.nonam. lib.9.regu.36.
Malos malè perdet & vineam ſuam locabit alijs agricolis.libr.5.cap.6.col.387.& ſtatim,de interrogatione Ioan.Bapt. Capi. 21.
Miſit duos ex diſcipulis, vt aſinam adducerent.lib.9.regu.29.& lib.7.capi.1.columna.519.& 521.
De ficu arefacta.libr.10.regu. 31.
Hoſanna filio Dauid benedictus, &c. libr.1. capi.6. in fine.
Mittam filium meum ipſum verebuntur. li. 5.cap.6.col.392.& 394.lib. 10.reg. 28.
Sedens ſuper aſinam & pullum ſubiugalis. in addi.ad reg.1.libr. 10.
Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari.lib.5. cap. 6. in fine. Capi. 22.
Non eſt opus valentibus medicus, ſed malè habentibus. lib.9.Reg.2.
Ego ſum Deus Abraham,Deus Iſaac. libr.8. cap.6.in prin.
Diliges proximum tuum ſicut teipſum. c. 8. colum. 639.
Ecce ego mitto ad vos prophetas, vt veniat ſuper vos.lib.10. regu.24. Capi. 23.
Filij eorum qui prophetas occiderunt. li. 10. Regula.21.
Quoties volui congregare filios tuos, &c. li. 3.ca.1.col.223.
Ab Habel iuſto hæc omnia exquirētur,&c. quem crucifixiſtis inter templum & altare.libr.3.cap.3.colum. 243. & libro.2.capit.1.colum.107.
Eſurij,ſitij,&c.lib.9.regu.14.
Ieruſalem,Ieruſalem quę occidis prophetas. lib.5.ca.7.in prin.
Ita vt in errorem ducantur ſi fieri poſſet domeſtici dei.lib.5.ca.6. in fine. Capi. 24.
Non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant.lib.6.ca.2.in fine.
De die illa vel hora,nemo nouit,nec filius, niſi pater.libro.2.capit. 2.columna. 150. libro.10.regu.3.
Niſi breuiati fuiſſent dies illi.libro.6. capi.3. colum.462.
Amen dico vobis, non præteribit generatio iſta.lib.3.cap.3.col.244
Frigus erat,& ſtans ad prunas Petrus calefaciebat ſe.lib. 10.reg.6.
De hoc cap.multa.libr.10.regu.1.
Qui in Iudæa ſunt fugiant ad montes.lib.7. capi.1. col.530.
Cælum & terra tranſibunt,verba autem &c. lib.7.capi.4.
Neſcio vos vnde ſitis.lib.5.cap.6.in prin.lib. 10.Re. Capi. 25.

10.Reg.48.
Ite in ignem æternum qui paratus eſt diabolo & angelis eius.li.5.ca.1.col.349.
Hoc eſt corpus meum quod pro vobis tradetur li.3.ca.3.
Virgines quinq; prudentes.& quinq; ſtultę. li.6.cap.6.col.481.
Capi. 26. Videntes diſcipuli indignati ſunt.lib.6. cap. 1.col.422.Io.12.ſolus Iudas.& lib.6. ca.3. col.463.
Ite in ciuitatem ad quendam,& dicite ei. li.6 cap.1.col.426.
Antequam gallus cantet ter me negabis.lib. 10.Reg.15.
In domo Symonis leproſi.li.9.Reg.11.
Iudas Iſcharioth.lib.2.ca.1.col.89.
Qui pro multis effundetur in remiſsionem peccatorum.li.6.ca.3.col.462.
Accipite & comedite.hoc eſt corpus meum. lib.10 Reg.38.
De Maria vngente dominum vna ne fuerit an plures.in addi.ad ca.1.li.2.
Tunc princeps ſacerdotum ſcidit veſtimenta ſua.li.8.ca.6.col.626.
Capi. 27. Eli Eli lama hazabtaui. libro. 5. capite.7. In prin.
Latrones improperabant eis.Luc.in ſingulari.li.6.ca.1.col.422.
Venerunt in ſanctam ciuitatem.libro.9.Regul.11.
Tunc impletum eſt quod ſcriptum eſt per Iere.dicentem.acceperunt.30.argenteos. li. 6.cap.1.col.431.
Sexta hora tenebræ factæ ſunt in tota terra. lib.6.cap.3.
Multa corpora ſanctorum reſurrexerunt. li. 2.capit.3.columna.194.lib.5.capit.1. colum.355.
Poſt tres dies reſurgam.lib.9.Reg.7.
Hora erat ferè ſexta.li.9.Reg.36.
Vxoris Pilati nomen.li.9.Reg.29.
Iudas laqueo ſe ſuſpendit.li.9.Reg.40.
Lauat manus Pilatus, dicens. innocens ego ſum.lib.8.ca.6.col.626.
Capi. 28. Ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi.li.3.ca.3. col.244.
Veſpere autem ſabbati quæ luceſcit in prima ſabbati.lib.9.Reg.7.& li. 10.in prolo.

EX MARCO.

MArcus diſcipulus & interpres Petri. lib.8.ca.4.prope finem.
Marcum Latinè ſcripſiſſe falſo putauit Cantacuzenus.li.1.cap. 6.colum.42.
Marcus fuit vnus ex diſcipulis qui ſcandalizati ſunt,cum audiſſent dominum dicentem.Io.6.panis quem ego dabo caro mea eſt.& ad fidem attractus eſt mox à Petro. li.10.Reg.38.& li.9.Reg.29.
Porphyrius incuſat Marcum, ac eum reum peragit crimine falſitatis,ſed ſtultè.lib. 6. cap.1.col.427.
Initium euangelij,ſicut ſcriptum eſt in Iſaia propheta.lib.6.capite.1.colu. 427.& deinceps. Capi. 1.
Venit fortior me poſt me cuius non ſum idoneus calceamenta portare.lib.6.capit. 2 in fi.
Vidit Symonem & Adræam fratrem Symonis.ibidem.
Quomodo intrauit in domum Dei ſub Abiathar principe ſacerdotum & panes propoſitionis manducauit. libro. 6. capit. 1. colum.435. Capi. 2.
Dimittũtur tibi peccata,&,Quis eſt qui blaſphemat.li.5,ca.6.col.390.
Hic eſt Iudas qui tradidit eum.li.5.capi.1. col.353.li.10.Reg.14. Capi. 3.
Quis tetigit veſtimenta mea.lib.5.cap.6.columna.394. Capi. 5.
Nec peram niſi virgam lib.10.Regul. 11.in fine. Capi. 6.
In ſeceſſum mittitur.libro.10.Reg. 25. & in addi. Capi. 7.
De lotione vrceorum.li.9. Reg.25.
Si dixerit homo patri vel matri. libr. 10.Regu.12.
Date ei manducare,cur dixerit dominus.lib. 10.Regu.18.
Poſt tres dies reſurgam.li.5.ca.1.col.365.& lib,9.Reg.7.& lib.8.ca.10. Capi. 8.
Omnis enim,ignę ſalietur, & omnis victima ſale ſalietur.in addi.ad Reg.1 a.li. 10.& li. 8.cap.9.col.648. Capi. 9.
Loquitur de vno cæco Barthimæo.& Mat. 22.cæcos recenſet.li.9. Reg.5. Capi. 10.
Miſit duos diſcipulos vt afferrent aſinam.Et qui illi fuerint,lib.9.Re.29. Capi. 11.
Antequam gallus cantet bis,ter me negabis. lib.10.Reg.15. Capi. 14.
Quod occiſio Io.in alieno loco narrata ſit. lib.10.Reg.14.lib.5.ca.1.col.350.
Relicta ſindone quidam fugit. quis ille fuerit.lib.9.Reg.29.
Dicite diſcipulis meis & Petro.lib.5.capi. 1. columna.346. Capi. 16.
Surgens Ieſus manè prima ſabbati, apparuit

ruit primo Mariæ.in procem.li.10. & lib. 9.Regula.5.

Quod primùm Chriſtus matri apparuerit. lib.1.ca.13.col.63.

Apparuit primo Magdalenæ à qua eiecerat ſeptem dæmonia. libr.9.reg.11.

Vna ſabbatorum.id eſt,prima hebdomadæ. li.6.ca.4.colum.470.& lib.9.regul.7.

EX LVCA.

LVcas fuit vnus è pluribus diſcipulis,qui à domino deſciuerunt,cum eum prædicantem audiſſent,apud Ioan.ca.6.

Caro meaverè eſt cibus,qui tamen poſtea à Paulo ad fidem fuit pertractus.lib.9. Regula.29.lib.10.reg.38.

An fuerit ex 70. diſcipulis,nec ne.li.9.regul. 29.diſputatur,& Hiero.dicit nunquam ipſum dominum in carne vidiſſe, & Dorotheus in ſynopſi non recenſet eum in catalogo diſcipulorum domini.

Capi.1. Apparuit angelus Zachariæ.lib.9.reg.16.

Eliſabeth impletum eſt tempus pariēdi. libr. 10.regu.6.

Zacharias & Eliſabeth iuſti quomodo. libro 10.Regul.11.& Reg.22. cur Ioan.parentes laudentur.

Sterilis parit, vt partui virginis fidem adhibeas.lib.7.col.527.lib.9.reg.50.

Per partum Eliſabeth, oſtendit dimiſſa eſſe peccata populi.lib.7.cap.1.col.532.

Cap.2. Suſcepit Iſrael puerum ſuum.In proœ.li.10.

Non erit apud Deum impoſsibile omne verbum.lib.6. cap.3.col.462.

Ego & pater tuus dolentes quærebamus te. libr.9.regu.2.

Exijt edictum à Cæſare Auguſto,vt deſcriberetur vniuerſus orbis.lib.6.ca.3. col. 460.

Lege pro intelligentia huius capi.Regul.13. libro.10.

Zacharias & Eliſabeth iuſti in cōſpectu Dei. in addi.ad reg.46. libr.9.

Gloria in excelſis deo & in terra pax hominibus,&c.li.8.cap.9 col.647.

Capi.3. Sub pontificibus Iudæorum Anna & Caipha.li.6.ca.6.col.480.

Herodes adiecit hoc, ſuper omnia, incluſit Ioan.in carcere.libr.5.capi.1.col.353.

Narrat generationem legalem Lucas, Matt. naturalem.li.3.ca.4.col.274. Qui fuit Eli, quid ſignificet. ibidem.

Qui putabatur filius Ioſeph,qui fuit Eli, qui fuit Matthath.li.3.cap.4.col.274.

Qui fuit Sela,qui fuit Cainam.lib.3.ca.4.co. 270.& de tota hac generatione lege capi. illud.4.lib.tertij.

Qui habet duas tunicas det vnam non habenti.li.8.capi.5.in fine.

Petrus à multitudine piſcium attrahitur ad dominum.lib.9.reg.23. Cap.5.

Mundat leproſum & mittit ſtatim ad ſacerdotes.lib.10.regul.18.

De homine habente manum aridam. libr.5. cap.6.col.390.& libr.1.ca.6.col.45.quod eſſet homo ille Cementarius,hoc eſt Albañir. Cap.6.

Hæc mulier dominum vngens an fuerit Magdalena, & an fuerint tres Magdalenę.in addi. ad ca.1.lib.2. Capit.7.

Intraui in domum tuam & aquam pedibus meis non dediſti.li.8.capi.6.col.628.

Poſt hæc verba ferè dies octo, aſſumpſit Petrum.li.10.reg.43. Capi.9.

Videbam Satanam quaſi fulgur de cælo cadentem.libr.1.capi.1.col.15. Capi.10.

Forſitan filium meum verebuntur.lib.5.cap. 6. in fine.

Diliges deum tuum ex toto corde tuo,& ex tota anima tua & ex totis,&c.lib.5.capit. 7.col.398.

Suſpiciens,lege ſuſcipiens.in addi.ad capi.6. libro.1.

Orationis Dominicæ decurtatio cur facta.libro.9.regu.5. Cap.11.

Quod ſupereſt date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis.lib.9.reg.14.

Ioan.docuit diſcipulos orare,ſed oratio non extat.libr.5.capi.1.col.348.& in addit.ad reg.40.lib.9.

De homine qui dedit tres panes nō propter amicitiam,ſed quia durus exactor erat. li. 7.ca.1.col.517.

Regina Auſtri & viri Niniuitæ ſurgent in iudicio & condemnabunt hos.libr.7. capit. 4.col.562.

Hac nocte repetent à te animam tuam. libr. 10.Regul.6. Capi.12.

Dic vt frater diuidat mecum hæreditatem. lib.9.regu.26.

Quis putas eſt ſeruus fidelis, quem cōſtituit dominus,&c.lib.5. ca.6.

Poſt hæc deſignauit alios.70. diſcipulos, & quæritur an fuerint 70.an.72.lib.6.c. vlti. col.496.& deinceps.

Ignem veni mittere in terram, quid volo vt ardeat.libr.8.col.641.

De turri Siloc, & de Galilæis quorum ſan- Capi.13.

guinem miſcuit Pilatus in ſacrificijs. lib. 1 ca. 13. col. 62.
Ieru. Ieru. quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui miſsi ſunt ad te, quoties volui. &c. li. 5. cap. 7. in prin.
Diſcedite à me operarij iniquitatis, neſcio vos. li. 10. Reg. 48.
Capi. 14. Sanatio hydropici allegoricè quid ſignificet libr 9. Reg. 25.
Capi. 15. Euertit, lege euerrit. in addi. ad cap. 6. libr. 1.
Capi. 16. Parabola diuitis & Lazari, an hiſtoria ſit. li. 1. ca. 3. col. 25.
Habeo fratres quinque, quid Allegoricè ſignificet. li. 6. ca. 6. col. 482.
Mitte Lazarum vt intingat extremum digiti ſui in aquam & refrigeret. li. 10. Regu. 6.
De conuiuio diuitis. libr. 10. reg. 6.
Diuitis huius nomen quod fuerit, & quare illud euangeliſta omiſerit. li. 1. ca. 3.
Capi. 17. Nouem leproſi mūdati gratias domino agere neglexerunt, ſolus Samaritanus id præſtitit. li. 6. ca. 6. col. 486.
Impoſsibile eſt vt non veniant ſcandala. lib. 9. Regu. 48.
Parabola de diſpenſatore, exponitur. li. 7. ca. 1. col. 522.
Capi. 18. Gratias tibi ago, quod non ſum ſicut cæteri homines, ſed ieiuno bis in ſabbato. li. 5. ca. 1. col. 359.
De Phariſæo & publicano, qui ſtantes orabant. li. 10. Reg. 6.
Iudex iniquus quomodo ſit figura Chriſti. li. 7. ca. 1. col. 511. & 517.
Diſceſsit hic iuſtificatus ab illo. li. 7. cap. 4.
Capi. 19. Ecce vir nomine Zacheus. Clemens annotat hic lectionem variam. li. 6. c. 1. col. 433.
Capi. 20. Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari. lib. 5. cap. 6. in fine.
Capi. 21. Vetula obtulit duo æra minuta. lib. 6. cap. 4. colum. 469.
Capi. 22. Simon, Simon ecce Satanas expetiuit vos cribrare. li. 5. ca. 7. in princip.
Erat ſudor eius ſicut guttæ ſanguinis decurrentis in terram. libr. 8. ca. 8. col. 641.
Capi. 24. Aperti ſunt oculi eorum, & cognouerūt dominum in fractione panis. li. 9. Reg. 16. & lib. 10. reg. 47.
Ambulabāt duo diſcipuli Cleophas & alius. lib. 9. Regu. 29. Quis fuerit Cleophæ comes non eſt vſquequaque certum, ideoq; variæ opiniones de hac quæſtione ibidē referūtur, & quod Cleophas fuerit frater Ioſeph iuxta aliquos.

EX IOANNE

IOannes præceptum de charitate crebro inculcabat diſcipulis ſuis in extrema ſenectute, quia in illo ſolo vniuerſa lex clauditur. lib. 1. cap. 2. colum. 23. & libr. 8. cap. 2. col. 589.
Ioannes nihil de tentatione ſcripſit, quia de diuinitate diſſerebat, quæ tentari non poteſt. libr. 9. reg. 26.
Ioannes Romæ aut iuxta alios Epheſi, in dolium feruentis olei coniectus eſt, & nihil paſſus eſt, & in Pathmos relegatur. li. 9. regula. 44. & lib. 3. ca. 1. col. 228.
In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, &c. quomodo diſpungendus ſit locus, ne in hæreſin labamur. in proœ. lib. 10. & li. 8. cap. 10. col. 653.
Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt in ipſo vita erat. in proœ. li. 10.
Mundus per eum factus eſt, & mundus eum non cognouit. li. 5. ca. 7. col. 398.
In propria venit & ſui non receperunt. li. 6. capi. 2. in fi. Verbum caro factum eſt. li. 9. Regu. 6.
Qui illuminat omnem hominem, veniētem in hunc mundum. li. 6. ca. 3. in principio.
Conuerſus Ieſus dicit eis, quid quæritis. libr. 5. ca. 6. col. 394.
Erat Andreas frater Simonis vnus ex duobus. lib. 9. regu. 5. Quæro quis eſſet ille alter. Regula. 29. eiuſdem libri. & libro. 10. Regula. 14.
Interrogant Leuitæ. Tu quis es? reſpondet, Non ſum ego Chriſtus. lib. 5. ca. 6. columna. 390.
Hic eſt verè Iſraelita, in quo dolus non eſt li. 6. cap. 1. col. 421.
A Nazareth poteſt aliquid boni eſſe. libr. 5. ca. 4. col. 379.
Non ſum Elias, & Matth. 11. ipſe eſt Elias. libro. 10. Reg. 20 & in addit.
Ego vox clamātis in deſerto, &c. ſicut dixit Iſaias. lib. 10. reg. 23.
Dixerunt Ioanni. Propheta es tu? reſpondit. Non. lib. 8. capi. 7.
Quod in nuptijs quæ factæ ſunt in Cana Galileæ ſponſus fuerit Ioannes. libro. 9. Regula. 29. Capi. 2.
In his nuptijs de Ioſeph nulla mētio fit, quia eo tempore non erat in viuis. libro. 9. Regula. 26.
Sex hydriæ plenæ aqua quid allegoricè ſignifi-

gnificarent.li.6.ca.6.col.482.
Soluite templum hoc.lib.5.ca.4.in princ. & lib.10.reg.11.in fine.
Ex aqua facit vinum dominus, & vult comprobari ab Architriclino.li.10.reg.18.
Chriſtus vſus eſt verbis in cõuerſione aquæ in vinum.li.7.col.527.
Vocati ſunt Ieſus & diſcipuli eius. libro. 5. cap.1.col.353.
Cap.3. Venit Ieſus in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sychar.li.6.ca.1.col.438.
Erat Ieſus baptizans in Ennon iuxta Salim. ibidem.
Non põt homo, id eſt, aliquis, accipere quicquam niſi fuerit ei datum deſuper. libr. 6. cap.3.col.463.
Spiritus vbi vult ſpirat. lib.10.reg.7.
Scimus quod à deo veniſti magiſter. Reſpondet dominus. Niſi quis natus fuerit ex aqua.li.5.ca.6.col.390.
Qui credit in me non iudicatur, qui autem non credit iam iudicatus eſt.li.5.c.3.in fi.
Nicodemus cur nocte venit ad Ieſum.li.10. Regula.6.
Filius hominis qui de cælo deſcendit. libr.9. Regula.45.
Venit Ieſus & diſcipuli eius in Iudæam & baptizabat cum Chriſtus non baptizaret. lib.10.regu.5.
Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto.li.7.ca.1.col.511.& deinceps.
Capi.4. Voca virum tuum.lib.9.regu.2.
Qui biberit ex hac aqua ſitiet iterum, &c.li. 5.ca.7.col.398.
Nonne vos dicitis adhuc quatuor menſes ſunt, & meſsis venit, leuate oculos veſtros & videte, quod regiones albæ ſunt ad meſſem.lib.5.cap.7.ibidem.
Nos adoramus quod nouimus, vos adoratis quem neſcitis.li.5.c.6.col.389.li.9.reg.2.
Quare dominus humili ſermone loquatur cum Samaritana.li.10.reg.17.
Cap.5. Quinque porticus piſcinæ quid ſignificent. lib.6.cap.6.col.482.
Vbi eſt ille.lib.10.regu.41.
Si teſtimonium perhibeo de me, teſtimoniũ meum non eſt verum. li.9. reg.2.li.10.ca. 10.& lib.5.ca.6.col.389.
Pater meus vſque modo operatur, & ego operor.lib.9.reg.35.
Pater non iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio.li.9.reg.36.
Surge tolle grabbatum, nec fidem exquirit, cur hoc faciat dñs. li.10.reg.17.& 18.
Videns Ieſus cogitationes eorum.lib. nono. Regula. 15. Cap.6.
Diſcubuerunt viri fermè, quinquies mille. li. 6.cap.5.in fin. Quare tot fragmenta ſuper ſunt.lib.10.reg.18.
Qui fuerint diſcipuli, qui abierunt retro & non ambulabant cum Ieſu.li.9.reg.29. li. 10.Regula.38.
Vnus ex vobis Diabolus eſt.li.10. regul.44.
Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ, ex quo loco ve.teſt. deſumptum ſit hoc teſtimonium.lib.6.ca.1.col.446. Cap.7.
Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes, ego dæmonium non habeo.lib.9.reg.4.lib.5.capi.1. col.347. Capi.8.
Euangelium adulteræ, non eſt adulterinum nec ſuppoſititiũ.li.9.reg.25. Quid ſcribebat Chriſtus in terra.lib.1.ca.13.col.63.
Eſt qui quærat & iudicet.li.9.reg.36.
Dedit eis oculos vt non videant. libro. 10. Regula.5. Cap.9.
In iudicium ego veni in hunc mundum, vt qui non vident videant, &c.lib.9.regu.2. libr.10.reg.24.
Qui non intrat per oſtium, ille fur eſt & latro, qui autem intrat, &c.li.5.c.1.col.359. Capi.10.
Omnes qui ante me venerunt. fures fuerunt & latrones.li.6.ca.3.col.460.& deinceps.
Ego & pater vnum ſumus.li.6 ca.6.col.480.
Non audierunt eos oues.li.7.ca 3.
Nonne duodecim horæ ſunt diei.lib. nono. Regula 36. Capi.11.
Chriſtus moriturus erat vt filios dei diſperſos congregaret.li.5.ca.3.
Infirmitas hæc non eſt ad mortem, ſed vt &c.lib.10.reg.24.
Vbi poſuiſtis Lazarum.li.5.capi.6.col.394.
Maria eſt quæ vnxit dominum.li.10.Regu. 14.&in addi.
Solus Ioan.narrat Lazarum ſuſcitatum.li.5. cap.1.col.368. Capi.12.
De Maria vngente dominum, & an tres fuerint, vel vna in addi.adca.1.li.2.
Sermo quem locutus ſum ipſe iudicabit vos in nouiſsimo die.lib.7.cap.4.
Vnus ex vobis me proditurus eſt, in proœmio.libr.10. Capi.13.
Erat autem nox nempè quando exijt Iudas. lib.10.Reg.6.
Quod facis, fac citius.li.5.ca.4. in princip.
Domine quò abis? Quo nunc abeo non potes

tes me ſequi.li.5.ca.6.col.389.
Nunc clarificatus eſt filius hominis.li.10.Regu.38.
Qui lotus eſt nõ indiget,vt lauet.in addi. ad cap.5.li.8.de apoſtolorum baptiſmate.
Si te non lauero non habebis partem mecũ. lib.8.ca.2.
Cœna facta ſurgit dominus & lauit pedes diſcipulorum.li.8.ca.6.col.628.
Capi. 15. Omnia quæ audiui à patre meo nota feci vobis.li.5.ca.3.li.10.Reg.50.
Capi. 16. Scriptum eſt in prophetis,erunt omnes docibiles Dei.li.6.ca.1.
Ego à patre exiui & veni in mundum.lib.10 Regu.11.
Venit hora quando iam in prouerbijs non loquar vobis.li.7.ca.1.col.502.
Capi. 17. Hæc eſt vita æterna vt cognoſcant te ſolum verum Deum &c.li.2.ca.2.col.151.
Capi. 18. At illi ceciderunt retro.lib.10.Regu.6.
Non introierunt in prætorium,ne contaminarentur.li.9.Reg.2.
Quid eſt veritas.Cantacu.tribuit hæc verba Pilati,Domino.li.6.cap.1.col.434.
Capi. 19. Quare commendauerit dominus matrem Iohanni,& non Ioſeph.li.9.Reg.26.
Capi. 20. Noli me tangere nondum enim aſcendi ad patrem.li.5.cap.3.&memoriæ error Epipha.qui tribuit hæc verba matri domini. lib.6.ca.1.col.434.
Hyems erat li.10.Reg.6.
Tulerunt dominum meum de monumento lib.9.Reg.7.
Capi. 21. Sunt alia multa quæ fecit Ieſus, quæ ſi ſcribantur per ſingula, nec mundus caperet libros.in addi.ad.3.ca.li.1.
Si eum volo manere donec veniã. quid ad te li.8.ca.8.col.635.&li.3.ca.1.

EX ACTIS APOSTOLORVM.

LVcas nihil ſcriptum in hoc libro reliquit,nec de ſede Petri quam aliquan diu Antiochiæ primò tenuerat, nec quando illinc Romam fuerit tanſlata. vt li.5.cap.1.in fine diximus.
Deinde de apoſtolis pauca literis commiſit li.10.Reg.23.
De decem vltimis annis prædicationis Pauli, nihil hoc in libro ſcripſit.lib.2.capi.13. colum.65.
Cap.1. Si in hoc tempore reſtitues regnum Iſraël. li.5.ca.6.in principio.lib.10.Reg.20.& in addi.& in proœ.lib.10.
Cecidit ſors ſuper Matthiam.li.9.Regu.74.
Poſſedit agrum de mercede iniquitatis, libr. 10.Reg.3.li.2.ca.2.col.150.
Hachaldema.li.2.ca.1.col.88.
Sicut ſcriptum eſt in libro Pſalmorum. Fiat commoratio eius deſerta, & epiſcopatum eius accipiat alter.li.6.ca.1.col.427.
Cur petrus paſſus non eſt apoſtolos in vndecimo numero conſiſtere, & ideo addidit Matthiam.li.6.cap.vlti.col. 487.
Præcipiens eis per ſpiritum ſanctum.li.8.ca.10.col.655.
Segregamini à generatione iſta praua.li.9. Reg.27. Capi. 2.
Aſtiterunt reges terræ,&c.li.6.ca.1.col.422 & ca.4.col.470.
Multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna.lib.6.ca.6.in principio.
Quomodo audiuimus ipſos noſtram linguã loquentes,Medi,Perſæ.&c.in addi.ad capit.1.li.8.
Ante hos dies extitit Theodas,poſt hunc Iudas Galileus in diebus profeſsionis.lib. 5. ca.1.col.364.&lib.8.col.656. Cap.5.
Factum eſt murmur Græcorum cõtra Hebræos.In addi.ad ca.1.li.8. Capi.6.
Video Ieſum ſtantem à dextris virtutis dei. lib.10.Reg.6.li.9.Reg.16. Capi.7.
Animæ egreſſæ ſunt de fœmore Iocob. libro.6.ca.1.col.435. Capi. 57.
Qui accepiſtis legem in diſpoſitione angelorum.Vide ad Gala.3.
Suſcepiſtis tabernaculum Moloch,& Sydus Dei veſtri Rempham, transferam vos in Babylonem.li.6.ca.1.col.430.
Deſcendit Iacob in Ægyptum & defunctus eſt ipſe & patres noſtri,& tranſlati ſunt in Sychem,& poſiti ſunt in ſepulchro quod emit Abrahã à filijs Emor filij Sychem.li. 6.cap.1.col.439.
De baptiſmate eunuchi à Philippo & de catechiſmo eius.lib.10.Reg.12.& De baptiſmate in nomine Chriſti.ibidẽ.&.li.8.c.5. Capi. 8.
Saule Saule quid me perſequeris.li.10.Reg. 2.&39.lib.9.Reg.41. Cap.9.
Commune &,pro ideſt,immundum non intrauit os meum.li.10.Reg.11. Capi. 10.
Agabus ſignificabat per ſpiritum famem futuram in vniuerſo orbe terrarum. li.6.ca. 3.in principio. Capi. 11.
In Pſalmo primo ſcriptum eſt. Filius meus es tu.li.5.ca.1.col.357. Cap. 13.
Videte ne ſuperueniat vobis,quod ſcriptum eſt in prophetis. Videte contemptores.li.
6.cap.

6.ca.1.col.422.
Capi. 14. Paulus & Barnabas in Lycaonia ſcinduntve ſtimenta ſua.lib. 8. ca.6.col.626.
Cap.17. Sicut quidam de veſtris poetis dixerunt. Ipſius enim genus ſumus.lib.6.c.1.col.462.
Prætereũs vidi ſimulacra veſtra, inueni aram in qua ſcriptum erat. Ignoto deo. lib. 6.c. 1.col.433.li.9.reg.24.
Capi. 20. Beatius eſt dare quam accipere.li.5.ca.1. colum.348.
Capi. 22. Hiſtoria Ægyptij Pſeudoprophetæ.lib.1. capit.13.col. 62.
Capi. 23. Percutiat te deus paries dealbate.li.8.cap.2. & cap.5.col.616.& lib.5.ca.5.

Ex epiſtola ad Romanos.

Capi. 1. PRo toto Paulo lege libri. 8.c.primum.
Per quem accepimus gratiam & apoſtolatum.li.8.c.10.col.655.
Ex reſurrectione mortuorum Ieſu Chriſti domini noſtri.lib.9.regu.32.
Græcis ac barbaris, ſapientibus & inſipientibus debitor ſum.lib.3.cap.4.
Ex fide in fidem.lib.10.Regul.11.
Iudæo primum & Græco.lib.5.c.1.in princ.
Omnibus qui ſunt Romæ dilectis.libro. 10. Regula. 38.
Inuiſibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta ſunt,&c.libr.2.ca.2.col.119.
Tradidit in reprobum ſenſum. libr.5.ca.3.li. 10.Regu.34.
Fides veſtra annuntiatur in vniuerſo mundo.li.6.ca.3.col.460.
Gratias ago Deo meo per Ieſum Chriſtum. libr.8.ca.vlti.col.655.
Tradidit illos deus in paſsiones ignominiæ. libr.10.Reg.5.
Sit Deus verax.lib.9.Reg.44.
De filio ſuo,qui factus eſt,&c.ex reſurrectione mortuorum Ieſu Chriſti domini noſtri.li.6.ca.2.in fine.
Iuſtus ex fide mea viuet.lib.6.ca.1.col.447.
Quod ante promiſerat per prophetas ſuos. in addi.ad Regu.46.libr.9.&,In ſcripturis ſanctis.
Cap.2. His quidem qui ſecundum patientiam boni operis quærunt,&c.in procem.libr.10.& lib.5.cap.7.col.399.
Nomen dei blaſphematur propter vos inter gentes,ſicut ſcriptum eſt.li.10.reg.23.
Præputium ſi iuſtitias dei cuſtodiat, præputium in circuncisionem reputabitur.li. 8. colum.581.
Capi. 3. Nunc iuſtitia dei ſine lege manifeſtata eſt,teſtificata à lege & prophetis.libr.5. capi.7. colum.399.
Cauſati ſumus omnes Iudæos & Græcos eſſe ſub peccato, ſicut ſcriptum eſt,non eſt iuſtus quiſquam. li.6. ca.1.col.427.
Omnes ſunt ſub peccato, ſicut ſcriptum eſt: non eſt iuſtus quiſquam,&c.ibidem.
Qui vocat ea quæ non ſunt tanquam ea quę ſunt.lib.10.reg.38. Cap.4.
Per vnius inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi.lib.6.ca.3.col.462. Cap.5.
Omnes in Adam peccauerunt.lib.6.ca.3.colum.460.
Vix pro iuſto quis moritur, nam pro bono forſitan quis audeat mori.lib.10.Reg.11.
Non ſolum autem,ſed gloriamur in tribulationibus.lib.8.ca.1.col.579.
Lex ſpiritualis eſt, ego carnalis ſum venundatus ſub peccato.lib.10.reg.2. Capit.7.
Occaſione accepta peccatum per præceptũ operatum eſt in me, omnem.i. multam, concupiſcentiam.ibidem.
Niſi credideritis non intelligetis.li.1.capi.5.
Quis me liberabit de corpore mortis huius. lib.1.cap.5.& 6.col.386.
Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ.li.10.reg.2.
Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.lib.10.reg.3. Capi. 8.
Quis accuſabit aduerſus electos dei? Deus qui iuſtificat.&, Quis eſt qui condemnat, Chriſtus qui mortuus eſt,&c.lib.5.cap.4. colum.378.
Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti, tribulatio,an anguſtia,&. Quis aſcendit in cælum?quis deſcendit in Abyſſum.lib.5.ca. 6.colum.386.
Qui dilexit me & tradidit ſeipſum pro me. lib.6.cap.2.
De peccato damnauit peccatum in carne.in addi.ad reg. 36.lib.9.
Non angeli, non principatus ſeparabũt nos à charitate dei.lib.8.ca.1.col.577.
Vanitati creatura ſubiecta eſt,nolens. li. 10. Reg 7.Omnis creatura ingemiſcit & parturit vſque adhuc. ibidem.
Optabam Anathema eſſe à Chriſto. lib.2.c. 2.colum.138. Cap.9.
Non ex operibus ſed ex vocante dictum eſt quia maior ſeruiet minori, ſicut ſcriptum eſt.Iacob dilexi.libr.6.ca.1.col.427.
Sed & Rabecca, ex vno Iſaac habens concubitum,&c.in addi.ad ca.1.lib.1.

Capi. 10. Domine quis credet auditui noſtro. libr. 5. ca.6.colum. 386.
Si lapſus ipſorum diuitiæ ſunt mundi.libr.5. cap.vlti.in fine.
Capi. 11. Si modo ad æmulationem adducam carnē meam.lib.1.ca.5.
Capi. 12. Defendentes lege vlciſcentes, In additio. ad ca.6.lib.1.
Capi. 14. Omne quod non eſt ex fide peccatum eſt. lib.10.reg.11.
Capi. 15. Dico Chriſtum miniſtrum fuiſſe circunciſionis.libr.8.col.581.
An apud Hiſpanos prædicauerit Paulus.lib. 1.ca.13.col.65.
Proficiſcor in Ieruſalem miniſtrare ſanctis, & de eleemoſynis.in addi. ad ca.5.li.1.
Capi. 16. De ordine horum nominum ſecundum maiorem aut minorem virtutis progreſſum. lib.5.ca.1.col.342.& 343.

Ex priori ad Corinth. epiſt.

PRo harum epiſt. intelligentia lege quæ ſcripſi.lib.6.cap.4. prope finem. & libro.9.Regul.8.

Capi. 1. Stultam fecit mundi ſapientiam, per prædicationis ſtultitiam.lib.9.reg.2.
Nunquid Paulus crucifixus eſt pro vobis.li. 3.cap.3.col. 242.
Ego ſum Pauli, ego Apollo, ego Cephæ. lib. 5.capi. 1.
Cap.2. Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit.lib.6.capit.1. colum.443.
Capi. 3. Saluus erit quaſi per ignem.lib.8.cap. 1.colum.575.
Cap.4. Hæc transfiguraui in me & Apollo propter vos.lib.10.regu.2.
Cap.4. Mihi pro minimo eſt vt à vobis iudicer, aut ab humano die.lib. 8.col.580.
Capi. 6. Neſcitis quod angelos iudicabimus. libro.7. capite.4.
Ego non ſum vſus hac poteſtate.libr.8. ca.5. in fine.
Cap.7. Alligatus es vxori, noli quærere ſolutionē, ſolutus es ab vxore, noli quærere vxorē. lib.5.ca.4.in fine.
Vxori vir debitum reddat.li.10.regu. 25.
Præcipio non ego ſed dominus.lib. 10.regu. 23.& lib.8.capit.3. In re ardua dominum loqui facit Paulus.
Sanctificatus eſt maritus infidelis in vxore fideli.lib.8.cap.1.col.576.
Volo omnes eſſe ſicut me ipſum. libr. 8. colum. 585.
Non alligabis os boui trituranti. libr. nono. Regula.14. Capi. 8.
Idolum nihil eſt in mundo.lib. 10. regul.38.
Qui in agone certat, ab omnibus ſe abſtinet. libro.6.capit.3. colum.460. & libr. 7. columna.517. Capi. 9.
Omnes currunt, ſed vnus accipit brauium. libro.6.ca.6. in prin.
Sicut cæteri apoſtoli & fratres domini & Cephas.lib.5.ca.1.col. 344.
Si alij poteſtatis veſtræ participes ſunt, nonne potius nos.lib.10. reg.38.
An non habemus poteſtatem ſororem mulierem circunducendi, &c.libr.8.col. 583.
Patres noſtri mare tranſierunt. libro nono. Regula. 6. Capi. 10.
Siue comedatis, ſiue bibatis, ſiue quid aliud facitis.libr. 10.reg.25.
Qui ſtat videat ne cadat.lib.10.regul.6.
Petra autem erat Chriſtus.lib.10. reg.38.
Qui de vno, legito, quidem vno. in addit. ad cap.6.lib.1.
Oportet hęreſes eſſe, vt qui probati ſunt manifeſti fiant.lib. 10.reg. 24. Capi. 11.
Ipſe dedit primum apoſtolos, deinde ꝓphetas.lib.4.capi.1.col.302.
Bibebant de ſpiritali petra.lib.7.col.524.
Nemo poteſt dicere Ieſum niſi in ſpiritu ſancto.in procem.lib.6.col. 414. Capi. 12.
Videmus in ænigmate & per ſpeculum.libr. 2.ca.2.col.119. Capi. 13.
Ex parte cognoſcimus & ex parte prophetamus.lib.10.reg.2.
Charitatem non habuero nihil ſum.lib.8.capit.1.col 577.li.10.reg.38.
Malo in eccleſia quinque verba meo ſenſu loqui.lib.6.capit.4.colum.469. & capi.6. colum.482. Capi. 14.
Nolite pueri effici ſenſibus ſed malitia paruuli eſtote.lib. 10.reg. 11.in fine.
In virga veniam ad vos.li.10.reg.11.in fine.
Cum tradiderit regnum deo & patri. libr.9. Regula.44. Capi. 15.
Quotidie morior per veſtram gloriam. li.9. Reg.44.& in proœ.10.in fi.& li.8. c. vlti. colum.655.
Viſus eſt Cephæ, poſt.12.apoſtolis, deinde pluſquam quingentis fratribus.lib. 5.c.1. col.344.lib.6.cap.4.
Apparuit Iacobo, & pluſquam quingentis fratribus.li. 5.ca.1.col.348.
Si ſecundum hominem ad beſtias pugnaui Epheſi.lib.5.ca.1.col.367.

An ex

An experimentum vultis eius qui in me loquitur Chriſtus.libr. 10. regu.3.

Corrumpunt bonos mores colloquia maſa. lib.6.cap.1 col.442.

Apparuit primũ 11. Deinde apoſtolis omnibus.lib.6.cap.vlti.col.496.

Cũ ſubiecta fuerint ei omnia, tunc filius ſubijcietur ei.li.8.ca.1.col.576.lib.10.Reg.1.

Capi. 16. De collectis quæ fiunt in ſanctos, ſicut ordinaui in eccleſijs Galatię,&c.in additio.ad cap.5.libr.1.

Paulus promiſit ſe rediturum, non fecit, an peccauit aut mentitus eſt.in addit.ad capit.13.lib.1,

Salutate inuicem in oſculo ſancto.in addit. ad Regu.46.lib.9.

Ex.2.ad Corinthios.

Capi. 1. QVi vocat ea quæ non ſunt tanquam ea quæ ſunt.lib.10.reg. 38.

Capi. 2. Datus eſt mihi ſtimulus carnis, angelus Satanæ.libr.3.ca.3.col.243.

Deo gratia qui ſemper nos triũphat in Chriſto Ieſu.lib.8.col. 580.

Capi. 4. Deus huius ſeculi excæcauit mentes infidelium.libro.1.capit.primo.colum.13.& in Phraſibus.

Capi. 5. Qui nõ nouit peccatum, pro nobis fecit peccatum.libr.2.colum.138.& in additio. ad Reg.36.lib.9.

Capi. 7. Mundemus nos ab omni iniquitate carnis & ſpiritus.in proœ.lib.10.

Capi. 8. Notam facimus vobis gratiam dei, quæ data eſt in eccleſijs Macedo.in addi. ad capi.5. libro.1.

Capi. 12. Datus eſt mihi ſtimulus carnis. libro nono. Regula.6.

Scio hominem in Chriſto.lib.9. regu.30.

Niſi quod ipſe non grauaui vos, donate mihi hanc iniuriam.in addi.ad reg.37. lib.9.

Ex epiſt. ad Galatas.

Capi. 1. COntinuò non acquieui carni & ſanguini.lib.1.ca.4. col.381.

Miror quod tam cito trãſferimini ab eo qui vos vocauit in gratiam Chriſti. in addi.ad ca.1.lib.1.

Si nos, aut angelus de cælo euangelizet vobis præterquam,&c.in addit. ad ca.3.libr.1.lib.8. capi.1.col.576.& 577.

Capi. 2. Iacobus Cephas & Ioannes qui videbantur columnæ eſſe.lib.5.ca.1.col.345.

Nos natura Iudæi & non ex gentibus peccatores.in addi.ad capi.1.li.1. Et compulſus eſt circumcidi, &c.

Nunquid Chriſtus peccati miniſter eſt. libr. 6.capit.1.col.440.

Quando Paulo demandata fuerit cura prædicandi gentibus euangelium,.& Petro Iudæis.lib.5.ca.1.col. 348.

Cum creditum eſſet mihi euangelium præputij.lib.8.col.581.

Capi. 3. Poſt quadringentos & 30.annos facta eſt lex.lege.Exod.12.

Ante quorum oculos Chriſtus proſcriptus eſt. in fine.addit.

Quid ergo lex factorum, diſpoſita per angelos.lib.2.c.1.col .13.& li.2.ca.2.

Lex non eſt ex fide.lib.10.Regu.18.

Capi. 4. Miſit deus ſpiritum filij ſui clamantem, Abba, pater.li.10.Reg.3.libr.2.ca.1.& in additio.eius.

De Sara & Agar quæ figuræ ſunt duorum teſtamentorum.li.7.col.524.

Cap. 5. Manifeſta ſunt opera carnis. li.9.reg.6.

Euacuati eſtis à Chriſto.li.1.ca.4. colum.37. & modicum fermentum totam maſſam corrumpit, & carnis operaad humerum reuocantur.ibidem.

Cap. 6. Inſtruite hunc in ſpiritu lenitatis.lib.1.capi. 4.in fine.& ſtatim.Ipſe ſe decipit.

Inſtruite hunc in ſpiritu lenitatis, cõſiderans te ipſum.libro.6.capit.4.colum. 472. & libro.1.capit.1.in fine.

Inuicem onera veſtra portate. Vnuſquiſque proprium onus portabit.lib.10.Reg.11. in fine.

Communicet qui catechizatur verbo, ei qui ſe catechizat,&c.lib.8.cap.5. in fine.

Ex epiſt.ad Epheſios.

PAulus apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem Dei.lib.2.cap.2.in fine.

Sanctis qui ſunt Epheſi & fidelibus in Chriſto.li.10.reg.38.lib.5.cap.7.col.400. & in addi.regu.46.lib.9.

Quod propoſuit in eo in diſpenſatione plenitudine temporum, inſtaurare omnia in Chriſto,&c.in addi.ad reg.36.lib.9.

Signati eſtis ſpiritu promiſsionis ſancto, qui eſt pignus hæreditatis noſtræ. lib.9.re.9.

Sicut elegit nos in ipſo ante conſtitutionem mundi.lib,5.cap.3.in fine.

Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius.libro: 10. Regula.39.

Sedere fecit ad dexteram ſuam in cæleſtibus.libr.5.capi.3.

Conſtituit eum ſupra omnem principatum & poteſtatem & virtutem.libr.5. capit.1. col.

col.366.& lib.6 ca 1.
Vt ſimus ſancti & immaculati in conſpectu eius.in addit.ad reg.46.lib.9.
Cap.2. Interficiens inimicitias in ſemetipſo. libr.1. cap.4.col.38.
Fecit vtraque vnum.lib.6.ca.6.col.480.
Cap.3. Huius gratia ego Paulus vinctus Ieſu Chriſti,&c.lib.1.cap.1.colum.14.lib.8.capi.1. colum.573.
A quo omnis paternitas in cælo & in terra nominatur.libro.2.capit.ſecundo.columna.156.
Vt innoteſcat principatibus, & poteſtatibus in cæleſtibus, &c. libro.5.capit.6.in principio.
Peto ne deficiatis in tribulationibus,quę eſt gloria veſtra.lib.1.ca.1.col.17.
Cap.4. Donec occurramus omnes in virum perfectum in menſurā ętatis plenitudinis Chriſti.lib.5.cap.4.At verò.lib.6.capi.vlti. colum.497.videtur dici contrarium.
Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat.libr.6.ca.3.col.462.
Omnis amaritudo,ira,indignatio, & clamor tollatur à vobis.lib.5.ca.7.colum.399.in procem.lib.6.col.413.
Exuite veterem hominem, & induite nouū. lib.10.reg.47.
Poſuit deus primo in eccleſia apoſtolos, ſecundo prophetas,&c.li.4.col. 302.
Cap.5. Fornicatio & omnis immunditia & auaritia & turpitudo tollatur à vobis.libr.nono. Regula.4.
Omne quod manifeſtatur lumē eſt.in procemio.libr.6.in fine.
Propter hanc relinquet homo patrem & matrem,&c.lib.6.c.1. colum.430.libr.7.columna.524.
Surge qui dormis & exurge à mortuis & illuminabit te Chriſtus.libr.6.capit.1.col. 437.& 443.
Ambulate in dilectione.num de dei an proximi dilectione intelligatur.lib.8.ca.2.
Viri debent diligere vxores ſuas vt corpora ſua.lib.8.ca.8.col.639.
Sacramentum hoc magnum eſt, ego autem dico in Chriſto & eccleſia, quod non loquatur de matrimonij ſacramēto.li.7.columna.524.
Cap.6. Induti loricam iuſtitiæ,& galeam ſalutis aſſumite,& ſcutum fidei.lib.10.regu.11.
Hoc eſt mandatum primum in repromiſsione.lib.8.cap.3.& 2.

Ex epiſt. ad Philippen.

Quid eligam ignoro, coarctor autem è duobus deſiderium habens diſſolui, & eſſe cum Chriſto, multo enim magis,&c.in procem.lib.10. Capi. 1.
Omnes quærunt quæ ſua ſunt, nō quæ Dei. lib.6.ca.3.col.461. Capi. 2.
Donauit illi nomē quod eſt ſupra omne nomen.lib.9.reg.44.li.2.ca.3.col. 181.
Quotquot autem perfecti ſumus, hoc ſapiamus.libr.10.Reg.2. Cap.3.
Fratres ego me non arbitror comprehendiſſe. ibidem.
Quorum deus venter eſt,& gloria in confuſione ipſorum.libr.10 Reg.25. Cap.4.
Rogo te germane compar adiuua illas quæ mecum laborauerunt in euangelio. lib.8. colum.582.& deinceps.

Ex epiſt.ad Coloſſen.

Siue throni,ſiue dominationes, ſiue principatus,ſiue poteſtates. lib.6. capit.1. col.443.lib.5.ca.1.col.366. Capi. 1.
Quod prædicatum eſt in vniuerſa creatura quæ ſub cælo eſt.lib.6.cap.3.colum. 460. capite. 3.
Videns ordinem veſtrum.lib.6.capit.2.col. 455.& in procem.lib.6. Capi. 2.
Quæ ſunt vmbræ futurorū.libr.10.Reg.38.
Docentes omnem hominē.li.6.c.3.col.461. Capi. 3.
Vbi non eſt Iudæus,nec gentilis, ſeruus & liber.lib.3.cap.4.col.254.

Ex epiſt.1.ad Theſſalo.

Propterea conſolati ſumus fratres. In Procem.lib.10. Capi. 3.
Ne quis ſupergrediatur in negotio fratrem ſuum.lib.10.Reg.25. Cap. 4.
Deinde nos qui viuimus,&c.lib.3.cap.3.colum.243.
Sciat vnuſquiſq; veſtrum vas ſuum poſsidere in ſanctificatiōe.li.10.reg.25.& in add.
Hæc exerce,in his eſto.li.10.reg.23.
Cum dixerint pax & ſecuritas, repentinus eis,&c.li.3.c.2.in fine. Capi. 5.
Teſſalo.2.Quem dominus interficiet ſpiritu oris ſui.li.1.ca.1.col.13.& lib.3.ca.2. Capi. 2.
Myſterium iam operatur iniquitas.libr. 10. Regula.44.
Induti loricam fidei & charitatis, & galeam ſalutis.libr.10.regu.11. Cap.5.

Ex priori ad Timoth.

Hoc præceptum commendo tibi ſecundum precedentes in te prophetias.lib.4.cap.1.col.302. Capi. 1.

Capi. 3. Diaconos ſimiliter pudicos, mulieres ſimiliter pudicas.lib.1.cap.1.col.362.
Capi. 4. Noli negligere gratiam quæ tibi data eſt per prophetam.lib.4.ca.1.col.302.
Cap. 5. Manus citò nemini impoſueris, nec commu nicaueris peccatis alienis.libr.5.capi.1.co lum.362.
Peccantem coram omnibus argue. in addit. ad 36.regu. lib.9.
Si ſanctorum pedes lauit.libro.8.capit.6.columna.628.
Ex ſecunda ad Timo.
Capi. 1. Timot.2.Non pugillo quaſi aerem cædens.lib.7.col. 517.
Cap. 3. Iamnes & Mambre, qui reſtiterunt Moyſi.li.5.c.1.col.347.lib.6.c. .col.443.
Cap. 4. Coaceruabunt ſibi magiſtros, prurientes au ribus.in proœ.lib.10.
Omnes me dereliquerunt.li.6.ca.3.col.461.
Prædica importunè & opportunè.li.9.regu. 24.lib.6.cap.1.
Ex epiſt.ad Titum.
Cap. 1. Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri.libr.6.capi.1.colum.442.
Dixit quidam proprius ipſorum propheta. lib.4.ca.1.col.293.li.5.ca.1.col.362.
Quam promiſit non mendax deus ante tem pora ſecularia.in addi.ad Reg.36.lib.9.
Cap. 3. Fuimus aliquando nos ſtulti.libr.10. Reg.2.
Diſcant noſtri bonis operibus præeſſe.lib.6. capit.2.colum.454.
Ex epiſt.ad Philem.
Viſcera ſanctorum requieuerũt per te fra ter.lib.8.col.580.
Ex epiſt. ad Hebræos.
AN fuerit hæc epiſt. Hebraicè conſcripta.in addi.ad cap.6.lib.1.
Cur vocetur ad Hebræos, & non ad Iudæos.ibidem.
An ſit Pauli.in dictione, Caietanus.
Cap. 1. Multifariam multiſque modis olim deus loquens patribus, &c.libr.1.cap.7.libr.2.ca. 2.colum.129.
Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terrarum. lib.1.cap.1.
Nouiſsimè locutus eſt nobis in filio.lib.3.ca. 3.colum.243.
Tanto melior angelis effectus.li.9.Regu.44.
Cap. 2. Ab his qui audierunt in nos confirmata eſt. lib. 3. ca.3. col.243.& quod Paulus fuerit auctor epiſtolæ.
Non angelis ſubiecit orbem futurũ de quo loquimur.lib.5.cap.3.
Teſtatus eſt in quodam loco quis dicens. li. 6.cap.1.col.426.
Cap. 3. Conſiderate pontificem confeſsionis noſtræ.in addi.ad reg.12.libr. 10.
Cap. 7. Melchiſedec ſine patre & ſine matre. libr. 3. cap.4.in princi.& libr.6.cap. 1.col.417.& 418.Qui fuerint parentes eius.
Et benedixit ei, erat enim ſacerdos dei altiſsi mi.lib.10.reg.16.
Innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus.lib.9.Reg.27.
De iuſtitia Melchiſedec nihil in ſcriptura di citur, tamen vera ratione creditur.lib.8.ca pit.5.col.615.
Cap. 9. In arca erant vrna aurea habens Manna, & virga Aaron & tabulæ.libr.9.regu. 36.
Capi. 11. Fide de futuris benedixit Iſaac, Iacob & Eſau.lib.5.capi.1.in prin.
Secti ſunt, circuierũt in melotis, leonum ora obſtruxerunt.lib.6.ca. 1.col.422.& capi. 3.col.463.
Fide obtulit Abraham, Iſaac cum tentaretur arbitrans, quia &c.libr.10. Regu.20. & in additionib.
Hi omnes mortui ſunt, cum Enoch mortuus nondũ ſit.li.6.c.3.col.460.& c.4.col.468.
Ab vno orti ſunt tanquã ſydera cæli in mul titudine, & ſicut arena, &c.in addit. ad ca. 3.libro.1.
Credere oportet accedẽtem ad deum, quod ſit, & inquirentibus ſe, &c.in addi.ad Reg. 14.libr. 9.
Capi. 12. Adulteri lege Adulterini.in additio.ad capi. 6.libr. 1.
Ex epiſt.Iacobi.
Cap. 1. DEus neminem tentat. li.9. Reg. 36.
Omne gaudium exiſtimate fratres. li. 6.cap.3.col.460.
Ex epiſt.Petri.
PEtrus apoſtolorum princeps.li.5.c.1.co lum.344. & 345.
Cap. 1. Petr.2.Qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius.in addi.ad Re gu.36.lib.9.
Capi. 2. Vos genus electum regale ſacerdotium.lib. 3.cap.3.col.243.
Capi. 3. Impartientes honorem infirmiori vaſculo. lib.10.Regu. 25.
Capi. 3. Mortificatus in carne, viuificatus in ſpiritu, in quo his qui in carcere erant ſpiritibus prædicauit.in additionibus.ad Regul. 10. libro nono.

Nolite

Index poſterior

Cap. 4. Nolite peregrinari in feruore, qui ad tentationem vobis fit, &c. ibidem.

Epiſt. 2. Pet. vlti. in epiſtolis Pauli ſunt multa difficilia. lib. 1. cap. 1. in fine.

Ex epiſtolis Ioannis.

HAnc primam epiſtolam fuiſſe ad Parthos ſcriptã affirmat Higinius Papa. in addi. ad cap. 6. lib. 1. & libr. 8. cap. 9. col. 647. & pro huius epiſto. expoſitione lege hunc vltimum locum.

Epiſt. 1. Ioan. 4. Timor non eſt in charitate. libro. 9. Regula. 36.

Ex epiſtola Iudæ.

MIchael pugnabat cum Dracone de corpore Moyſis. lib. 5. capit. 1. colum. 347. & 348.

Citat librum Enoch Apocryphum. lib. 6. ca. 1. colum. 442.

Hi ſunt in epulis ſuis, maculæ, conuiuantes ſine timore, ſemetipſos paſcentes. in addi. ad cap. 5. lib. 1.

Ex Apocalypſi.

DE ſeptem angelis, & ſeptem eccleſijs & candelabris, & ſtellis &c. libr. 6. capite. 6.

Vt habeatis tribulationem diebus decem. l. 6. cap. 4. col. 469. Cap. 2.

Eccleſias ſeptem in aliquibus laudat, in alis vituperat Ioan. lib. 9. Reg. 1. Capi. 3.

Hæc dicit, Amẽ teſtis fidelis. li. 8. c. 2. co. 638

Terræmotus factus eſt magnus. li. 9. reg. 50. Capi. 6.

Omnes tribus Iſrael numeranrur, Dan excepta. lib. 3. capit. 2. col. 236. & 237. & quod non temerè ſit factum oſtenditur. Cap. 7.

Væ habitatoribus terræ. lib. 10. reg. 1. Cap. 8.

Duo teſtes aduentus domini nominantur, ſed videtur quod ſint três. li. 3. c. 1. col. 229 Capi. 11.

Alligauit Draconem mille annis. lib. 6. capi. vlti. in fine. & lib. 8. cap. 3. in fine. tota hæreſis millenariorum exprimitur. Capi. 20.

Duodecim ſunt portæ Ieruſalem cæleſtis. li. 6. capi. vlti. col. 488. Capi. 21.

Indicis poſterioris locorum ſacræ ſcripturæ, finis.

SALMANTICAE,

Ex Officina Ildefonſi à Terranoua & Neyla.

M D L X X X I I.